

SYVÄÄ VAI PELKÄSTÄÄN TIHEÄÄ?

Neuvostoliittolaisen ja venäläisen sotataidollisen ajattelun lähtökohdat, kehittyminen, soveltaminen käytäntöön ja nykytilanne. Näkökulmana 1920- ja 1930-luvun syvän taistelun ja operaation opit.

Petteri Lalu

PETTERI LALU

SYVÄÄ VAI PELKÄSTÄÄN TIHEÄÄ?

Neuvostoliittolaisen ja venäläisen sotataidollisen ajattelun lähtökohdat, kehittyminen, soveltaminen käytäntöön ja nykytilanne. Näkökulmana 1920- ja 1930-luvun syvän taistelun ja operaation opit.

Akateeminen väitöskirja, joka Maanpuolustuskorkeakoulun tutkimusneuvoston suostumuksella esitetään julkisesti tarkastettavaksi sotatieteiden tohtorin tutkintoa varten Maanpuolustuskorkeakoulun pääauditoriossa, Santahaminassa, 13. kesäkuuta 2014 kello 12.

MAANPUOLUSTUSKORKEAKOULU
HELSINKI 2014

MAANPUOLUSTUSKORKEAKOULU
TAKTIIKAN LAITOS
JULKAISUSARJA 1: NO. 3 / 2014

NATIONAL DEFENCE UNIVERSITY
DEPARTMENT OF TACTICS AND OPERATIONS ART
SERIES 1: NO. 3 / 2014

SYVÄÄ VAI PELKÄSTÄÄN TIHEÄÄ?

Neuvostoliittolaisen ja venäläisen sotataidollisen ajattelun lähtökohdat, kehittyminen, soveltaminen käytäntöön ja nykytilanne. Näkökulmana 1920- ja 1930-luvun syvän taistelun ja operaation opit.

MAANPUOLUSTUSKORKEAKOULU
Taktiikan laitos
HELSINKI 2014

Petteri Lalu: *Syvää vai pelkästään tiheää?*
Maanpuolustuskorkeakoulu, Taktiikan laitos
Julkaisusarja 1: No. 3 / 2014
Väitöskirja

National Defence University, Department of Tactics and Operations Art
Series 1: No. 3 / 2014
Doctoral dissertation

Tekijä: Yleisesikuntaeverstiluutnantti Petteri Lalu

Ohjaava professori: Sotilasprofessori, eversti Pasi Kesseli,
Maanpuolustuskorkeakoulu

Esitarkastajat: Dosentti Pasi Tuunainen,
Itä-Suomen yliopisto

Dosentti Ali Pylkkänen,
Turun yliopisto

Vastaväittäjä: Dosentti, eversti Petteri Jouko,
Maanpuolustuskorkeakoulu

Uusimmat julkaisut pdf-muodossa: <http://www.doria.fi>

Kannen kuva, kirjan taitto ja piirrokset (ellei toisin mainita): Petteri Lalu
Kansikuvan taitto: Heidi Paananen

ISBN 978-951-25-2550-8 (nid.)
ISBN 978-951-25-2551-5 (PDF)
ISSN 1238-2744

Maanpuolustuskorkeakoulu – National Defence University
Taktiikan laitos – Department of Tactics and Operations Art

Juvenes Print
Tampere 2014

TIIVISTELMÄ

Sosialistisen vallankumouksen jälkeen Neuvosto-Venäjän oli monien muiden kysymysten ohella ratkaistava sosialismin saavutusten puolustaminen. Aluksi ratkaisuksi suunniteltiin vapaaehtoisuuteen perustuvaa punakaartia, mutta riittävän miesvahvuuden turvaamiseksi päädyttiin yleiseen asevelvollisuuteen. Pian Venäjän sisällissodan jälkeen sotataidon suunta painottui enemmän vanhan armeijan asiantuntijoiden näkemysten kuin vallankumoussankarien kokemusten mukaiseksi, vaikka Frunzen puna-armeijalle kirjoittama doktriini perustui luokkataisteluun ja korosti sisällissodassa hyväksi koettua operatiivista liikkuvuutta.

Neuvostoliiton ja Venäjän sotataidon perustana on Pietari I:n aloittama länsimainen suuntaus, jota kuitenkin täydentävät vahvat kansalliset piirteet. Venäläisen sotataidon henkisenä isänä voidaan hyvällä syyllä pitää Aleksandr Suvorovia, jonka opetukset näkyvät tekstilainausten lisäksi myös periaatteissa ja sotilaskasvatuksessa. Napoleonin sotien jälkeen perustettu Keisarillinen yleisesikunta-akatemia loi Venäjälle sotatieteellisen tutkimuksen ja opetuksen. Sotatieteen mahdollisuuksia ei 1800-luvun Venäjällä osattu täysin hyödyntää. Aseistuksen kasvavan tehon merkitystä vähättelevä asenne johti sotataidon taantumisen ja katastrofiin Venäjän–Japanin sodassa. Sen kokemuksia analysoidessaan Aleksandr Neznamov kehitti edelleen saksalaista operaation käsitettä ja loi perustan Neuvostoliitossa 1920-luvulla kehitetylle operaatiotaidolle.

Neuvostoliittolaisen sotataidon päämääränä oli kehittää taktinen ja operatiivinen ratkaisu aseistuksen tehon kasvun aikaansaamaan puolustuksen ylivoimaisuuteen. Ratkaisussa hyödynnettiin brittien kokemuksia ja tutkimusta. Neuvostoliittolainen taktiikka ja operaatiotaito eivät kuitenkaan olleet brittiläisen mekanisoidun sodankäynnin tai saksalaisen salamasodan itäinen kopioita vaan itsenäisiin ratkaisuihin pohjautuvia. Syvän taistelun ja operaation teoriaa kokeiltiin harjoituksissa, ja sitä kehitettiin Stalinin vuoden 1937 puhdistuksiin saakka.

Toisen maailmansodan taisteluissa puna-armeija sovelsi alkuvaiheen katastrofin jälkeen syvän taistelun ja syvän operaation oppeja. Komentajien ja joukkojen taito ei riittänyt teorian vaatimusten mukaiseen toimintaan, siksi syväksi aiotusta taistelusta tuli ajoittain ainoastaan tiheää. Suuren isänmaallisen sodan kokemusten perusteella neuvostoliittolainen sotatiede kehitti yleisjoukkojen taistelun periaatteet, jotka ovat säilyneet muuttumattomina nykypäivään saakka.

Kylmän sodan aikakaudella ydin- ja tavanomaisen aseistuksen merkitys sodan ja taistelun kuvassa vaihteli. Lännen sotataidon ja aseteknologian kehitys pakotti Neuvostoliiton siirtymään 1980-luvulla sotilaallisessa ajattelussaan hyökkäyksestä puolustukseen. Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen Venäjän sotilaallisen turvallisuuden takaajana on ydinaseistus. Yhdysvaltain tavanomainen ilma-avaruushyökkäyskyky vaatii Venäjää kehittämään torjuntajärjestelmiä.

Tavanomaisten joukkojen rakentamisessa Venäjä seuraa tarkasti läntisen sotataidon kehittymistä, mutta pitäytyy omaperäisiin ratkaisuihin, joiden kehittämisessä sen vahvalla sotatieteellisellä järjestelmällä ja dialektisen materialismin metodilla on edelleen olennaisen tärkeä merkitys.

ABSTRACT

After the socialist revolution, Soviet Russia was forced, among many other issues, to solve the question of how to defend the achievements of socialism. Initially, the solution was the forming of voluntary Red Guards, but in order to ensure sufficient manpower, obligatory military service was introduced. Soon after the Russian Civil War, the military art started to emphasize more the expertise of the Imperial Army, than the experience of the red heroes of Civil War. However, the Red Army doctrine, written by Frunze, was based on class struggle and stressed operational mobility, which was perceived positively during the Civil War.

In the Soviet Union and in Russia the military art is based on the Western trend started by Peter I, which is, however, complemented by strong national characteristics. There are good reasons to represent Alexander Suvorov as the spiritual father of the Russian military art. His teachings appear in text citations as well as in the principles of military art and education. The Imperial General Staff Academy, founded after the Napoleonic wars, created the basis of the Russian Military scientific research and teaching. The full potential of military science was not fully realized in the 19th century Russia. The dismissive attitude towards the growing importance of firearms led to the decline of the military art and to the disaster in the Russo-Japanese war. Analyzing the experiences of that war, Alexander Neznamov further developed the German concept of operation and laid the foundations of the concept of operational art, which was developed in the Soviet Union during the 1920s.

The aim of the Soviet military art was to develop a tactical and operational solution against the superiority of defence, which was due to the increase of firepower. Also British experience and research was exploited in this development process, although the Soviet tactics and operational art were not Eastern copies of British mechanized warfare or German Blitzkrieg, but an independent concept. The theory of deep battle and deep operations was tested in military exercises, and it was developed until Stalin's Great purge of 1937.

In the battles of World War II, the Red Army applied the concept of deep battle and deep operations after the catastrophe of the first phase of the war. The commanders and troops had not been skilled enough to act in accordance with the requirements of the theory, causing the battle, which was intended to be deep, to become dense only. Based on the experience of the Great Patriotic War, Soviet military science developed the principles of combined forces battle, which have remained unchanged to the present day.

During the Cold War era the importance of nuclear and conventional weaponry varied. In the 1980s, the Western development of military art and weapons technology forced the Soviet Union to transform its military thought from offense to defence. After the collapse of the Soviet Union, nuclear armament has guaranteed the national security of the Russian Federation. The capability of the United States to launch a conventional aerospace offense requires Russia to develop defensive systems.

When building conventional forces Russia closely follows the development of the Western military art, but holds onto its own solutions, in which its strong system of military science and the method of dialectical materialism still play a significant role.

ESIPUHE

Omistan tämän kirjan perheelleni, vaimolleni Minnalle ja pojalleni Iirolle, jotka ovat sietäneet minua, niin tutkimusprosessin aikana kuin muutenkin. Kiitän vanhempiani Mairea ja Paulia kannustuksesta.

Syypää tähän tutkimukseen, jos sellaisia pitää etsiä, on itseni lisäksi professori Pasi Kesseli. Ilman sinun kysymystäsi Taktikan laitoksen edustalla keväällä 2008: ”*Oletko ajatellut, että voisit tehdä venäläisestä sotataidosta väitöskirjan?*”, olisi tämä työ jäänyt tekemättä. Kiitos esittämästäsi haasteesta ja ohjauksesta.

Kiitän Maanpuolustuskorkeakoulua mahdollisuudesta tehdä tutkimusta tutkijaesiupseerina ja vastaväittäjänä dosentti Petteri Joukoa nopeasta vastauksesta kun koin, että tutkimuksen valmistuminen edellyttäisi kokoaikaista työskentelyä.

Kiitos työtovereille ja esimiehille ”osastolla”. Yrititte koulia minua lyhyeen ja ytimekkääseen ilmaisuun – silti tämä vuodatus paisui monisatasivuiseksi. Jokainen on juuri niin hyvä kuin viimeinen raporttinsa.

Kiitokset ja terveiset Juhani Pihlajamaalle, joka opiskellessaan Venäjän asevoimien yleisesikunta-akatemiassa auliisti kommentoi venäläisiä käsitteitä ja hankki käyttööni akatemian kirjastosta sellaisia ”sotilasmyslin” ja -ensyklopedian artikkeleita, joita ei ollut Suomessa saatavilla.

Maanpuolustuskorkeakoulun kirjaston kirjastonhoitajille ja informaatikoille, erityisesti Antti Kalliolalle, olen velkaa suuren kiitoksen. Palvelualttiutenne ja ammattitaitonne kelpaavat esimerkiksi kenelle tahansa.

Kiitokset kaikille venäjän kielen opettajilleni, erityisesti Tuula Rintamäelle ja Risto Kuokkaselle, ilman teitä en olisi pärjännyt kauniiden kirjainten maailmassa.

Kiitos tutkimustani tukeneille Suomalainen strategisen tutkimuksen ja seurannan tukisäätiölle, Kauppaneuvos Werner Hacklinin säätiölle ja Suomen marsalkka Mannerheimin sotatieteelliselle rahastolle.

*”Paljolla kirjojen tekemisellä ei ole loppua,
ja alituinen tutkistelu väsyttää ruumiin. – –”
Saarnaaja*

Tuusulassa, kirkkaalla viikolla 2014

SISÄLLYSLUETTELO

1	Johdanto	1
1.1	Tutkimusongelma ja tutkimuskysymykset	1
1.2	Rajaukset ja tutkimusmenetelmä	3
1.3	Tutkimustilanne ja lähteet	5
1.4	Tutkimuksen rakenne	11
2	Historiallinen tausta	13
2.1	Pietari I Venäjän sotalaitoksen uudistajana	13
2.2	Suvorovin sotataito	20
2.3	1800-luvun sotataidollinen kehitys	38
2.4	Venäjän–Japanin sota	51
2.5	Operatiivinen ajattelu orastaa ennen ensimmäistä maailmansotaa	57
3	Neuvostoliittolaisen sotataidon muodostuminen	65
3.1	Sotataidon suunnan etsintää	65
3.1.1	Ideologinen tausta	65
3.1.2	Käytännön tarve ja toimenpiteet	69
3.1.3	Kamppailu sotataidon suunnasta ja doktriinin synty	72
3.1.4	Aleksandr Svetšinin työ ja vaikutus	78
3.2	Syvän taistelun ja operaation oppi	83
3.2.1	Syvä taistelu – idea ja kehittämisen alkuvaiheet	83
3.2.2	Syvän taistelun jatkokehitys	98
3.2.3	Tuhatševskin huomioita sodan uusista kysymyksistä	109
3.2.4	Johdanto vuoden 1936 väliaikaiseen kenttäohjesääntöön	116
3.2.5	Syvään operaatioon	125
3.2.6	Ulkomaisten vaikutteiden arviointia	146
3.3	Stalinin puhdistusten vaikutus sotataitoon	157
3.4	Neuvostoliittolaisen operatiivisen ja taktisen tason sotataidon piirteet toisen maailmansodan edellä	166
4	Sotataito toisen maailmansodan tulikokeessa	173
4.1	Toisen maailmansodan ensimmäiset kokemukset ja niitä seuranneet muutokset ohjeistuksessa	173
4.2	Neuvostoliittolainen sotataito toisen maailmansodan operaatioissa	182
4.2.1	Stalingradin ja Rževin operaatioiden tausta	184
4.2.2	Operaatio Uranus	190
4.2.3	Operaatio Mars	207
4.2.4	Syvän taistelun ja operaation ratkaisutekijät operaatioissa Uranus ja Mars	229
4.2.5	Syvän taistelun ja operaation ratkaisutekijät Kannaksen suurhyökkäyksessä 1944 ja Berliinin hyökkäysoperaatiossa 1945	239
5	Neuvostoliittolainen sotataito toisen maailmansodan jälkeen	269
5.1	Sodanjälkeiset kehitysvaiheet	269
5.2	Stalinin doktriini	271
5.3	Ydinaseesta muodostuu dominoiva tekijä	279
5.4	Ydinaseiden ensisijaisuus taistelun välineenä kyseenalaistetaan	282
5.5	Näkemykset ja kokemukset paikallisissa sodissa ja aseellisissa konflikteissa	308
6	Neuvostoliiton hajoamiset jälkeiset sotilaalliset doktriinit, asevoimien uudistukset ja sotataidollinen ajattelu	331
7	Tulokset	363

Kuvat.....	370
Taulukot.....	371
Henkilöhakemisto.....	372
Liitteet.....	374
Lähteet	403
Julkaisemattomat lähteet.....	406
Julkaistut lähteet.....	408

Johdanto

1.1 Tutkimusongelma ja tutkimuskysymykset

Tutkimukseni tavoitteena ja tutkimusongelmana on selvittää: ”*Miten Neuvostoliitossa 1920- ja 1930-luvuilla muotoutuneet sotataidolliset ajatukset ovat vaikuttaneet neuvostoliittolaisen ja venäläisen sotataidon kehittymiseen, ja näkyvätkö nämä ajatukset tämän päivän venäläisessä sotataidossa?*”

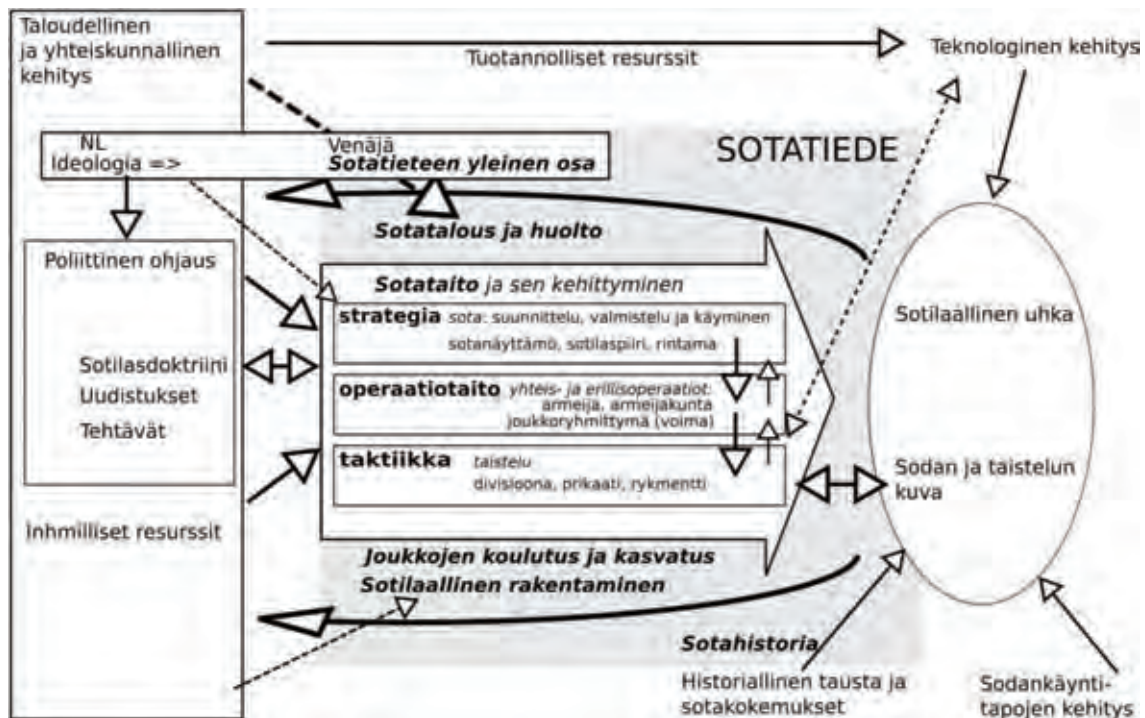
Tutkimusongelmani *sotataidollisilla ajatuksilla* ymmärrän ajatuksia ja ideoita, joilla pyritään ratkaisemaan yleensä käytännössä ilmennyttä ongelmaa tai soveltamaan teknisen kehityksen mahdollisuuksia sodankäyntiin. Sotataidollinen ajattelu ilmenee yksittäisten sotateoreetikkojen teoksissa tai keskustelussa, ja se toimii sotatieteen teorian keskeisenä sisältönä. Sotataidolliselle ajattelulle on tyypillistä ratkaisuvaihtojen perustelu, joita ei aina sisällytetä sotateoreettista työtä kokoaviin ohjesääntöihin tai muihin virallisiin esityksiin.

Tutkimukseni viitekehyksen taustana on sotatiede, joka on neuvostoliittolaisten ja venäläisten määritelmien mukaisesti ”– järjestelmällistä tietoa sodan laeista ja luonteesta, maan valmistamisesta sotaan sekä keinoista sodan käymiseksi.”¹ Sotilaallisen doktriinin² perustana olevan sotatieteellisen tutkimuksen kohteina ovat sota ja aseellinen taistelu sekä niiden vuorovaikutus taloudellisten, poliittisten ja tieteellisten ilmiöiden kanssa sekä taistelevien osapuolien mahdollisuudet. Neuvostoliitossa sotatieteen katsottiin perustuvan dialektiseen materialismiin ja sitä kehitettiin kommunistisen puolueen johdolla. Tieteellisen perustan lisäksi sotatiedettä ohjasivat valtion antamat konkreettiset tehtävät maan puolustamisessa.³ Venäläinen sotatieteen määritelmä ei ole olennaisilta osiltaan muuttunut neuvostojärjestelmän päättymisen jälkeen. Määritelmästä on poistettu viittaukset marxismi-leninismiin, joka on korvattu sotatieteen yleisellä teorialla. Tutkimuksen viitekehys on kuvassa 1.

¹ Советская военная энциклопедия, том 2, Военное издательство министерства обороны СССР, Москва 1976, suom. Neuvostoliittolainen sotilastietosanakirja, osa 2, ss. 183–188 (jatkossa lyh. SVE), ks. myös Военная энциклопедия, в восьми томах, Военное издательство, Москва, 1993–2004, suom. Sotilastietosanakirja, osa 2, ss. 130–134, (jatkossa lyh. VE). – Sotatiede ven. военная наука kirjoitetaan ja myös ymmärretään yksikkömuotoiseksi.

² Ks. tutkimuksen ss. 73 ja 331.

³ SVE, osa 2, ss. 183–188, ks. myös Рогозин, Д.О. (ред.): *Война и мир в терминах и определениях*, издательский дом ПоПог, Москва, 2004, suom. Rogozin, D. O. (toim.): *Sota ja rauha termeissä ja määritelmässä*, ss. 87–88 ja *Военный энциклопедический словарь*, Военное издательство, Москва, 2007, suom. Sotilastietosanakirja, ss. 135–136, (jatkossa lyh. VES).

Kuva 1. Tutkimuksen viitekehys⁴

Neuvostoliittolaisen ja nykyisen venäläisen *sotatieteen teorian*⁵ tärkeimpiä osa-alueita eli teorioita ovat 1) sotataito, 2) sotilaallinen rakentaminen 3) joukkojen koulutus ja kasvatus, 4) sotatalous ja huolto 5) sotahistoria⁶. *Sotataidon* teoria tutkii aseellisen taistelun lakeja ja piirteitä. Siihen sisältyvät strategian, operaatiotaidon ja taktiikan teoriat. *Strategia* on sotataidon korkein osa-alue, ja se tutkii (ja kehittää)⁷ sodan suunnittelun, valmistelun, käymisen ja strategisen operaation perusteita. *Operaatiotaito* tutkii periaatteita sekä keinoja yhteis- ja erillisoperaatioiden toteuttamiseksi asevoimien operatiivisilla yhtymillä. *Taktiikan* teoria tutkii yhtymien, joukkojen ja yksiköiden taistelun ja siihen valmistautumisen kysymyksiä. Keskeinen osa strategian, operaatiotaidon ja taktiikan teoriaa on asevoimien hallinnon ja joukkojen johtamisen keinojen kehittäminen. Sotataidon teorian puitteissa käsitellään myös joukkojen taistelutoiminnan tukemista huollolla.⁸ Tutkimukseni keskittyy sotataitoon ja sen painopistealueena on operaatiotaito ja taktiikka.

⁴ Mättölä, Ali: *Liikkuvien voimien armeijakunnan rooli Venäjän sotataidon kehittämisessä 2000-luvun alkupuolella*, Maanpuolustuskorkeakoulu, Helsinki, 1998, s. 3, ks. myös Ulfving, Lars: *Rysk krigskonst*, Försvarshögskolan Krigsvetenskapliga institutionen, Stockholm, 2005, s. 62.

⁵ Neuvostoliittolaisten ja venäläisten määritelmien mukaan *teoria* on sotataidon tieteellinen, teoreettinen osa – sotataitoon kuuluu myös *käytäntö*, jolla ymmärretään sotataidon soveltamista käytäntöön.

⁶ VES (2007), s. 136. – Uusimmissa venäläisissä lähteissä sotatieteen osa-alueissa on esitetty tässä mainittujen lisäksi marxismi-leninismistä korvaava sotatieteen *yleinen teoria*. Näiden lisäksi uusimmissa lähteissä on mainittu lisäksi mm. asevoimien puolustushaarojen teoria, aseistuksen teoria.

⁷ Neuvostoliittolaisen sotilastietosanakirjan määritelmän mukaan strategia, operaatiotaito ja taktiikka (*разрабатывают*) kehittivät tai muokkasivat omaa tutkimusalaansa. Uusimpien venäläisten sotilastietosanakirjojen mukaan ne tutkivat (*изучать*) omia alojaan. Neuvostoliiton aikana sotatieteellä oli tutkimuksen lisäksi kehittämistehtävä, jonka taustana lieene marxismi-leninismien mukainen historiallisen materialismin historiakäsitys (ks. tutkimuksen s. 69), jonka mukaan maailmanhistorian päämäärä oli ennaltamääräytynyt, ja siten tieteiden piti käytännöllisesti kehittää todellisuus tavoitetta vastaavaksi. Kehittämis-tehtävä mainitaan nykyisin sotilaskasvatuksen ja koulutuksen teorian ja aseistuksen teorian yhteydessä.

⁸ SVE, osa 2, ss. 183–188, ks. myös. Рогозин, Rogozin, (2004), ss. 87–88, VES (2007), ss. 135–136, VE, osa 2, ss. 133–134.

Tutkimusongelmaan vastaaminen edellytti neuvostoliittolaiseen 1920–1930-lukujen sotataitoon vaikuttaneiden tekijöiden selvittämistä. Niitä ovat sotilaallinen uhka, keisarikunnan Venäjän sotataidollinen perintö, ulkomaiset vaikutteet, vallitsevat yhteiskunnalliset ja taloudelliset tekijät sekä sotatekniikan kehitys. Käsittelin asevoimien organisaatiota, hallintomallia, henkilöstöä ja sotilaallista harjoittelua sotataitoa tukevin tekijöinä. Sotataitoon vaikuttavat tekijät oli otettava huomioon myös vastattaessa siihen, miten 1920- ja 1930-lukujen sotataidolliset ajatukset ovat vaikuttaneet ja vaikuttavatko ne edelleen tämän päivän venäläisessä sotataidossa.

Tutkimuksessani sotilaallisen toiminnan lähtökohtana on sotilaallisen uhan torjuminen tai muu sotilaallinen tavoite, esimerkiksi toisen valtion alueiden valtaaminen omien intressien turvaamiseksi. Tutkimuksessani käsiteltävän sotilaallisen uhan lähtökohtana on Neuvostoliiton ja Venäjän julkilausuttu ja ajankohdan sotilaallisen doktriinin mukainen uhkakuva, jota täydennetään historian ja strategian tutkimuksen näkemyksillä. En pyri vastaamaan onko uhkakuva ”oikea”, vaan millaisen lähtökohdan se on antanut eri ajanjaksoina asevoimien ja sotataidon kehittämiseksi. Koska tutkimuksen kohteena on sotataito, ovat uhkakuvassa keskeisiä asevoimille annettuun tehtävään kohdistuvat vaatimukset sekä sodan ja taistelun kuva.

Alakysymykset ovat:

1. millainen oli neuvostoasevoimien keisarikunnalta Venäjältä saama sotataidollinen perintö?
2. millä tavoin valtion poliittinen ohjaus (doktriini, uudistukset) vaikuttivat puna-armeijan sotataidon kehittämiseen?
3. millaisen operatiivisen ja taktisen ongelman ratkaisemiseen neuvostoliittolainen sotataito pyrki 1920- ja 1930-luvuilla ja millainen tämä ratkaisu oli?
4. millä tavoin ulkomaiset vaikutteet näkyivät neuvostoliittolaisessa 1920- ja 1930-lukujen sotataidollisessa ajattelussa?
5. millä tavoin 1920- ja 1930-lukujen sotataidollinen ajattelu heijastui Neuvostoliiton käyttöön ottamassa sotataidossa?
6. miten neuvostoliittolaista 1920- ja 1930-luvun sotataidollista ajattelua käytettiin toisen maailmansodan aikana ja miten sitä kehitettiin?
7. millaisia vaatimuksia ydinaseistus, paikalliset sodat ja aseelliset konfliktit asettivat operaatiotaidolle ja taktiikalle?
8. näkyykö 1920–1930-luvun neuvostoliittolainen sotataidollinen ajattelu nykypäivän venäläisessä sotataidossa ja millä tavalla se ilmenee?

1.2 Rajaukset ja tutkimusmenetelmä

Tutkimusprojektini alussa tarkoitukseni oli selvittää Vladimir Triandafillovin (1894–1931) muotoilemien sotataidollisten ajatusten muotoutumista ja vaikutusta neuvostoliittolaiseen sotataitoon. Koska Triandafillovin tuotanto jäi hänen varhaisen kuolemansa takia vähäiseksi, laajensin tutkimukseni selvittämään Neuvostoliitossa 1920- ja 1930-luvuilla muotoutuneiden sotataidollisten ajatusten vaikutusta neuvostoliittolaisen sotataidon kehittämiseen. Laajentuneesta tehtävästä huolimatta tutkimuksessa keskeisiksi nousivat Triandafillovin ja hänen lähimmän työtoverinsa Mihail Tuhatševskin (1893–1937⁹) sekä operaatiotaidon teoriaa kehittäneen ja opettaneen Georgi Issersonin

⁹ Henkilöiden kuolinvuosien yhteyteen merkitsemäni asteriski-merkit* tarkoittavat henkilön kuolleen Stalinin poliittisissa vainoissa.

(1998–1976) ajattelu ja tuotanto¹⁰. Heidän lisäksi kehitystyöhön osallistui muita sota-teoreetikkoja, joiden teoksiin viitataan tutkimuksessani.

Venäjä on mantereinen valtio ja sen sotataito on kehittynyt sen mukaisesti. Tutkimuksen keskiössä olevissa sotataidollisissa ajattelun lähteissä meri- tai ilmavoimien sotataitoa ei käsitellä erillisinä, vaan niitä koskevat maininnat ovat lähes aina yhteydessä maarintaman taistelun tukemiseen. Siksi tutkimukseni on keskittynyt maavoimien sotataitoon, kuitenkin unohtamatta ilmavoimien käyttöä sen tukemisessa.¹¹ Ydinaseen vaikutusta toisen maailmansodan jälkeiseen sotataitoon ei voi sivuuttaa. En kuitenkaan ole käsitellyt tutkimuksessani laajasti ydinasestrategian kehittämistä ja sen monimutkaisia lainalaisuuksia, enkä ydinaseiden käyttöä taistelussa. Tutkimustehtävän kannalta keskeisempää oli arvioida ydinaseistuksen vaikutusta tavanomaiseen sodankäyntiin ja sen aseman muuttumiseen.

Venäläisten käsitteiden ja muiden ilmaisujen suomenkielisten käännösten vastaavuuden varmistamiseen olen käyttänyt useita eri keinoja. Venäjänkielisten sotilassanojen tulkinta perustuu Risto Kuokkasen suomi–venäjä–suomi-sotilassanaston käsikirjoitukseen. Yleiskielen sanojen käännöksissä olen käyttänyt WSOY:n venäjä–suomi suursanakirjoja ja Dmitri Ušakovin 1930-luvulla laaditun venäjän kielen selityssanakirjan¹² verkkoversiota. Ellen toisin mainitse, olen kääntänyt tutkimuksessa esittämäni suorat lainaukset itse.

Olen käyttänyt tutkimusmenetelmänä laadulliseen tutkimukseen kuuluvaa aineistolähtöistä sisällönanalyysiä, jonka aloitin tutustumalla tutkimuskysymyksen kannalta merkityksellisiin neuvostoliittolaista ja venäläistä sotataidollista ajattelua sisältäviin ja kuvaaviin lähteisiin. Lähdeaineistoon tutustumisen perusteella minulle syntyi *hermeneuttisen tiedekäsityksen* kuvaama esiymmärrys neuvostoliittolaisen ja venäläisen sotataidollisen ajattelun perusteista ja kehityksestä. Olennaisen osan sotataidollisesta esiymmärryksestä, johon peilaan tutkimuksen havaintoja, olen omaksunut upseerikoulutuksen ja ammatillisen kokemuksen myötä.

Selvittääkseni miten 1920- ja 1930-lukujen sotataidollista ajattelua käytettiin toisessa maailmansodassa käytin *tapaustutkimusta*, jonka kohteina olivat vuosien 1942 ja 1943 vaihteen hyökkäysoperaatiot *Mars* ja *Uranus* Rževin ja Stalingradin alueella, Kannaksen suurhyökkäys vuonna 1944 ja Berliinin hyökkäysoperaatio vuonna 1945. Tapaustutkimuksella testasin *miten* neuvostoliittolaista, 1920–1930-luvun sotataidollista ajattelun perustalle kehittyntä, sotataidon teoreettista mallia¹³ sovellettiin operaatioajatuk-sissa ja operaatioiden toteutuksessa sekä *miten* käytännön toteutukset erosivat määrittelemistäni neuvostoliittolaisen sotataidon piirteistä ja toisistaan.¹⁴ Käytin tapaustutkimus-

¹⁰ Luonnehdinnat Triandafillovin ja Tuhatševskin yhteistyöstä sekä Isserssonin merkityksestä operaatiotaidon kehittäjänä tutkimuksen ss. 84 ja 125.

¹¹ VES (2007), s. 478. – Neuvostoliittolaisen ja venäläisen sotataidollisen ajattelun ”mantereisuus” ilmenee *yleisjoukkojen taistelun* käsitteessä. Sen mukaan yleisjoukkojen taisteluun osallistuvat kaikki maavoimien aselajit ja toimialat, ilmavoimat ja rannikon läheisessä suunnassa merivoimien alukset.

¹² Ушаков, Д.Н.: Толковый словарь русского языка, <http://dic.academic.ru/contents.nsf/ushakov/>, suom. Ušakov, D. N.: Venäjän kielen selittävä sanakirja, (jatkossa lyh. UŠa).

¹³ Käytän teoreettisesta mallista tapaustutkimuksen yhteydessä nimitystä sotataidon piirre (erotukseksi periaatteesta).

¹⁴ Yin, Robert K.: *Case Study Research, Design and Methods*, 3rd ed, Sage Publications, London, 2003, s. 50, ks. myös Huttunen, Mika: Tapaustutkimus operaatiotaidossa ja taktiikassa, *Ajatuksia operaatiotaidon ja taktiikan laadullisesta tutkimuksesta*, toimittaneet Mika Huttunen ja Jussi Metteri, Maanpuolustuskor-

ta myös analysoidessani miten 1920–1930-luvun sotataidon piirteet näkyivät Neuvostoliiton ja Venäjän toiminnassa paikallisissa sodissa ja aseellisissa konflikteissa.

Tapaustutkimuksen käyttäminen tutkimukseni menetelmänä oli vaativaa sekä lähdeaineiston saatavuuden että sen luotettavuuden varmistamisen takia.¹⁵ Kuitenkin tapaustutkimuksen edellyttämän tutkimusaineiston hankinta osana laadullisen tiedonhankinnan strategiaa¹⁶, tapauskuvausten laatiminen ja analysoiminen mielestäni paransivat tutkimuksen luotettavuutta. Mikäli olisin perustanut tutkimukseni ainoastaan neuvostoliittolaisen ja venäläisen sotataidon kehitystä käsittelevän tutkimus- ja muistelmakirjallisuuden varaan, olisi riippuvuuteni aikaisemmin tehdyistä tulkinnoista kasvanut. Tapaustutkimuksen analyysia tehdessäni jouduin useita kertoja palaamaan neuvostoliittolaisesta sotataidosta muodostamaani teoreettiseen malliin sekä tapausten kuvauksiin. Tapaustutkimuksen soveltaminen tarkensi ja täydensi lähtökohtinaan olleita teoreettisia oletuksia sekä pakotti minut hankkimaan tapahtumien kuvauksiin uutta tietoa analyysin perusteiden tarkentamiseksi.

Tapaustutkimuksen edellyttämä tapausten kuvaaminen vei paljon tutkimusraportin tekstiä. Stalingradin ja erityisesti Rževin alueen operaatioiden tapahtumia ei niiden laajuuden ja monivaiheisuuden voinut kuvata lyhyesti. Karjalan Kannaksen ja Berliinin operaatioiden kuvaukset ovat operaatioiden suoraviivaisuuden ja tapausten tunnettuuden takia lyhyempiä. Sotahistoriallinen tutkimus ja dokumentaatio ulottuu valitettavan harvoin operatiiviselle ja taktiselle tasolle, minkä takia jouduin käyttämään paljon aikaa tapaustutkimuksen kuvausten rakentamiseen historian tutkijan tavoin. Tästä syystä rajasin käsiteltävien tapausten määrän neljään. Tapaustutkimuksen lähdeaineiston ongelmia ja perusteluja tutkittavien tapausten valinnalle olen käsitellyt tapauksien esittelyn yhteydessä¹⁷.

1.3 Tutkimustilanne ja lähteet

Tutkimuskysymykseni pitkä ajallinen ulottuvuus on edellyttänyt tukeutumista moniin lähteisiin¹⁸. Tutkimukseni lähteet voi jakaa perinteisellä tavalla ensisijaisiin ja toissijaisiin lähteisiin, ja myös sen mukaan olenko käyttänyt lähdettä sotataidollisen ajattelun tutkimiseen vai tapaustutkimuksen kuvausten muodostamiseen.

Tutkimukseni ensisijaisiin lähteisiin kuuluvat venäläiset ja neuvostoliittolaiset sotateoreettiset kirjat ja artikkelit, joiden kirjoittajat ovat pyrkineet luomaan uudenlaista näkökulmaa tai ratkaisua johonkin sotataidon ongelmaan sekä viralliset ohjesäännöt ja sotilaalliset doktriinit. Muut lähteet toissijaisia, koska niissä yleensä käytetään ja tulkitaan ensisijaisia lähteitä.

keakoulu, Taktiikan laitos, Helsinki, 2008, ss. 128, 131. – ”Usein tapaustutkimus [–] soveltuu hyvin vastaamaan kysymyksiin miten ja miksi. Käyttämäni analyysimenetelmä on kaavamaisuuksien ja mallin sovittaminen (pattern matching), jota: ”– voi soveltaa esimerkiksi sodankäynnin periaatteiden tai jopa käytetyn taktiikan tutkimiseen taistelussa –.”

¹⁵ Yin (2003), s. 86.

¹⁶ Huttunen (2008), s. 127.

¹⁷ Ks. tutkimuksen s. 183.

¹⁸ Lähdeluettelo pidentää se, että olen siirtokirjoittanut venäjänkielisten lähteiden tekijät ja suomentanut lähteiden otsikot.

Sotataidollisen ajattelun tutkimuksessa tärkeimpiä ensisijaisia lähteitä ovat sotatieteelliset teokset ja artikkelit, jotka jakautuvat ajallisesti kolmeen jaksoon: Venäjän imperiumin, Neuvostoliiton ja Venäjän federaation ajan kirjoitteluun. Venäjän imperiumin aikaisia merkittävimpiä lähteitä ovat *Vuoden 1716 ohjesääntö*, Aleksandr Suvorovin, Genrih Leerin, Mihail Dragomirovin, Nikolai Mihnevitšin ja Aleksandr Neznamovin teokset. Niiden avulla on luotu näkemys keisarillisen Venäjän Neuvostoliitolle ja nykyiselle Venäjän federaatiolle antaman sotataidollisen ajattelun perinnöstä. Neuvostoliiton aikaisesta sotateoreettisesta kirjallisuudesta ja artikkeleista tärkeimpiä ovat 1920- ja 1930-lukujen sotateoreetikkojen Mihail Frunzen, Aleksandr Svetšinin, Mihail Tuhatševskin, Vladimir Triandafillovin ja Georgi Issersonin kirjoitukset. Toisen maailmansodan jälkeisen neuvostoliittolaisen ja venäläisen sotataidollisen ajattelun lähteinä olen käyttänyt muiden muassa Vasili Sokolovskin, V. G. Reznitšenkon, Mahmut Garejevin, Ivan Vorobjovin ja Vladimir Kiseljovin, sekä V. Savkinin kirjoja ja artikkeleita.

Sotateoreetikkojen teosten lisäksi olen käyttänyt lähteinä puna-armeijan, neuvostoarmeijan ja Venäjän asevoimien ohjesääntöjä sekä sotilaallista doktriinia. Sotataidollisen ajattelun tulokset ovat päättyneet ohjesääntöihin ja muihin virallisiin asiakirjoihin tiivistettyinä. Niissä sotatieteellisen kehityksen tulokset sovitetaan osaksi aikaisempia käytäntöjä, käytössä olevien sotavarusteiden mahdollisuuksia sekä valtion poliittista linjaa.

Venäjän nykyistä sotataidollista ajattelua tutkiessani olen tukeutunut pääasiassa venäläisten sotilaslehtien artikkeleihin. Käytettävissäni ei ole ollut Venäjän asevoimissa vuonna 2008 käynnistyneen uudistuksen jälkeen mahdollisesti käyttöön tulleita ohjesääntöjä. Siksi olen käyttänyt sotataidollisen ajattelun suuntausten arvioimiseen Venäjän sotilaallista doktriinia, kehitysohjelmajulistuksia ja asevoimien johdon julkisuuteen antamia lausuntoja. Jälkimmäiset ovat osa yhteiskunnallista keskustelua ja oman toimialan voimavarojen puolustusta. Ne ovat yleensä myös tilannesidonnaisia, siksi niiden perusteella ei voi tehdä pitkälle tulevaisuuteen ulottuvia arvioita.

Toissijaisista lähteistä tärkeimpiä ovat neuvostoliittolaista ja venäläistä sotataittoa sekä sotahistoriaa käsittelevät tutkimukset ja teokset. Olen käyttänyt niitä pääasiassa sotataidollisen ajattelun historian kuvaamiseen sekä tapaustutkimuksessa tarvittavan kuvausten lähteinä.

Sotateoreettisen käsitteistön lähteinä olen käyttänyt neuvostoliittolaisia ja venäläisiä sotilastietosanakirjoja. Näistä tärkeimmät ovat 1970-luvun lopussa julkaistu kahdeksanosainen *Советская военная энциклопедия* (*Neuvostoliittolainen sotilastietosanakirja*) sen Venäjällä julkaistu uudistettu laitos *Военная энциклопедия* (*Sotilastietosanakirja*) sekä vuonna 2007 julkaistu yksiosainen *Военный энциклопедический словарь*, (*Sotilastietosanakirja*).

Pääosa Neuvostoliiton sotataittoa käsittelevästä maan ulkopuolisesta tutkimuksesta ajoittuu toisen maailmansodan jälkeiseen aikaan. Sodan jälkeisen tilanteen nopea käänne ideologiseksi vastakkainasetteluksi synnytti Yhdysvalloissa tarpeen potentiaalisen vastustajan ymmärtämiseen ja oman operatiivisen tason sotataidon kehittämiseen. Tarpeen ja myös resurssien takia yhdysvaltalainen tutkimus on laajaa ja kattavaa. Julkaisujen määrän perusteella ylivoimaisesti tuotteliaimpana tutkijana voidaan pitää yhdysvaltalaista David M. Glantzia, joka on julkaissut 1960-luvulta lähtien kymmeniä kirjoja ja artikkeleita Neuvostoliiton toisen maailmansodan sotahistoriasta ja sotataidosta.

Brittiläisen Richard Simpkinin *Deep Battle: The Brainchild of Marshall Tukhachevskii* vuodelta 1987¹⁹ keskittyy Tuhatševskin koottujen teosten muutamien artikkeleiden ja puna-armeijan vuoden 1936 (PU-36) väliaikaisen kenttäohjesäännön arvioimiseen. Teos muodostaa Tuhatševskin tärkeimpien kirjoitusten ja PU-36 englanninkielisen ydinosien käännöksen ja kommentaarin. Simpkin mainitsee Vladimir Triandafillovin ja Georgi Issersonin työkolmikon jäsenenä, mutta keskittyy teoksessaan ainoastaan Tuhatševskin työhön. Hän ei myöskään linkitä neuvostoliittolaista ja aikaisempaa venäläiseen sotataitoa.

Richard W. Harrisonin teos *The Russian Way of War, Operational Art, 1904–1940* valottaa varhaisvaiheen neuvostoliittolaisen sotateoreettisen ajattelun yhteyksiä aikaisempaan venäläiseen teoriaan. Harrisonin mukaan Venäjän–Japanin sodan jälkeisenä aikana Venäjällä kehitettiin operaatiotaidollista ajattelua strategian ja taktiikan väliselle alueelle, vaikkei nimitystä operaatiotaito vielä tuolloin käytetty²⁰. Harrison kuvaa kattavasti myös puna-armeijan sotateoreettisen ajattelun kehittymistä. Hänen teoksensa *Architect of Soviet Victory in World War II* valottaa neuvostoliittolaisen operaatiotaidon kehittäjän Georgi Issersonin toimintaa ja kuvaa tarkasti syvän taistelun ja operaation kehittämisen vaiheita.

Neuvostoliittolaisessa ja venäläisessä tutkimuksessa oma sotahistoria ja sotataito ovat keskeinen tutkimuskohde. Neuvostoliittolainen tutkimuskirjallisuus on kokonaisuudessaan valtiollisten julkaisijoiden, yleensä puolustusministeriön *Vojennoje izdatelstvo* - kustannusyhtiön, julkaisemaa. Sen julkaisuille on tyypillistä, että tulkinnot heijastelevat neuvostoyhteiskunnassa julkaisuajankohtana vallinnutta poliittista tilannetta. Historialliset tapahtumat kuvataan niissä yleensä oikein, mutta ne tulkitaan aina poliittisesti tarkoituksenmukaisesti. Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen venäläiseen tutkimukseen ei kohdistu samanlaista yhteiskunnallista painetta ja rasitetta kuin neuvostoaikoina, vaikka Venäjällä onkin hiljattain esitetty poliittisia vaatimuksia historian tulkintojen yhtenäistämiseksi ja ryhdytty toimenpiteisiin suuren isänmaallisen sodan historian halventamisyrityksiä vastaan²¹.

¹⁹ Lähes samaan aikaan, vuonna 1990, ilmestyi neuvostoliittolaisen V. M. Ivanovin kirjoittama henkilöhistoria *Маршал М. Н. Тухачевский, Marsalkka M.N. Tuhatševski*, joka suhtautui kohteeseensa varsin kriittikittömästi. Se tavallaan jatkoi 1960-luvulla keskeytynyttä Stalinin vainojen uhrien rehabilitointiprosessia.

²⁰ *Военный энциклопедический словарь*, Военное издательство, Москва, 1986, suom. Sotilastietosanakirja, s. 513, (jatkossa lyh. VES (1986)), ks. myös Свечин, А.А.: *Стратегия*, Военный вестник, Москва, 1927, http://swetschin.narod.ru/books/Svechin_AA_Strategy.pdf, 8.2. 2013, suom. Svetšin, A. A.: *Strategia*, ss. 15–16, ks. myös Länsiö, Juhani: *Puna-armeijan operatiivisen ajattelun kehittyminen 1917–1941*, Ylemmän korkeakoulututkimnon täydennys, Maanpuolustuskorkeakoulu, 2001, s. 33. – Nimitystä operaatiotaito lienee käytetty ensimmäisenä Neuvostoliitossa 1920-luvulla. Neuvostoliittolaisen sotilastietosanakirjan mukaan: ”Neuvostoliittolainen operaatiotaito alkoi muotoutua kansalaissodan ja ulkomaisten interventiosotien aikana.” Nimitystä operaatiotaito alettiin käyttää vuonna 1922. Operaatiotaito ja taktiikka erotettiin toisistaan virallisesti vuonna 1926. Operaatiotaidon tehtävää strategian ja taktiikan välissä käsiteltiin vuonna 1926 ilmestyneessä Aleksandr Svetšinin pääteoksessa *Strategia*. Länsiön mukaan Svetšin oli ensimmäinen, joka käsitteli yhdessä käsitteitä operaatio, strategia, operaatiotaito ja taktiikka.

²¹ Указ президента Российской Федерации, О Комиссии при Президенте Российской Федерации по противодействию попыткам фальсификации истории в ущерб интересам России, от 15 мая 2009 года № 549, <http://graph.document.kremlin.ru/page.aspx?1013526>, 8.8.2013, suom. Presidentin määräys perustaa presidentinhallintoon komissio vastustamaan yrityksiä vääristellä historiaa Venäjää vahingoittavalla tavalla, ks. myös Lehmus, Liisa: Historiakomissio valvoo virallista totuutta Venäjällä, Yleisradion verkkosivusto, 2.9.2009, päivitetty 28.5.2012, http://yle.fi/uutiset/historiakomissio_valvoo_virallista_totuutta_venajalla/5873050, 8.8.2013, Кантор, Юлия: Без фальсификаций, «Историческая» комиссия при президенте распущена, Московские Новости, 19.3.2012, <http://www.mn.ru/so->

Venäläisiä akateemisia väitöskirjoja on helppo löytää, mutta vaikea saada käytettäväksi²². Olen käyttänyt tutkimuksessani venäläisten Aleksei Potapovin, Juri Dumbin ja Andrei Guženkovin väitöskirjoja.²³ Tapaustutkimusten kuvauksissa olen käyttänyt lähteenä venäläisen nuoremman polven historiantutkijan Aleksei Isajevin (s. 1974)²⁴ teoksia. Isajevin tutkimusote on tasapuolinen, eikä hän salaile neuvostoliittolaisten virheitä ja tappioita. Hänellä on mahdollisuudet monipuoliseen venäläisen lähdeaineiston käyttöön ja hän monista, varsinkin vanhemmista, venäläisistä, tutkijoista poiketen käyttää myös ulkomaisia lähteitä.

Suomalaista Neuvostoliiton ja Venäjän sotataidon tutkimusta edustavat tyypillisimmillään Sotakorkeakoulun ja Maanpuolustuskorkeakoulun diplomityöt. Sotakorkeakoulun alkuvuosien tutkimusperinnettä kuvaa hyvin Eero Kuussaaren diplomityö vuodelta 1927. Kuussaari näkee venäläisen sotataidon olevan pelkästään ulkoisten vaikutusten myötä syntynyttä. Kuussaaren mukaan venäläinen sotataito on passiivista ja puolustukseen taipuvaista²⁵.

Kuussaari päättää työnsä loppulauseeseen, jonka mukaan tsaarin armeijassa palvelleet upseerit ovat edelleen tarpeen: ”*Venäläiset massamaiset laumat tarvitsevat varmaan yhä käden ulottuvilla olevan kaitsijan ja tästä massasta nousseet johtajat toiminnalleen valmiit opinkappaleet ja doktriinit niin kuin ne niitä tarvitsevat kansoja villitessäänkin. Näitä opinkappaleita he saavat palveluksessaan olevilta entisiltä tsaarin palvelijoilta, niin että vanhan venäläisen strategian traditsiot kyllä entisissä muodoissaan menestyksellä säilyvät.*”²⁶ Kuussaaren tutkimus ote ei ole puolueeton²⁷. Kiitettäväksi arvioidussa

ciety_history/20120319/313741427.html, suom. Kantor, Julija: Ilman vääristelyä, presidentin historiallinen komissio on lakkautettu, Moskovskie Novosti.

²² Ekaterina Beloblotskaya ja Julia Knyazkova: *Digital Dissertations Library of Russian State Library*, Aleksanteri instituutin e-luento: Workshop: Enhancing access to resources for Russian and East European studies, 20.11.2012. – Tiedot venäläisistä julkisista kandidaatin ja tohtorin väitöskirjoista on koottu Venäjän valtiollisen kirjaston <http://diss.rsl.ru> -tietokantaan. Tietokannassa oli 4.11.2013 yhteensä 152 sotatieteisiin liittyvää väitöskirjaa, niiden joukossa ei kuitenkaan ollut yhtään sotatieteen kandidaatin tai tohtorin väitöskirjaa. On ilmeistä, että niitä ei ole sisällytetty tietokantaan. Osa tietokantaan luetteloiduista väitöskirjoista on digitoitu. Niitä ei kuitenkaan voi saada luettavaksi ilman Venäjän valtiollisen kirjaston kanssa tehtävää maksullista sopimusta. Vaikka luennolla viitattiin järjestelyn perustuvan Venäjän tekijänoikeussäännöksiin, paljastui myös pääsyy: tällä tavoin voidaan rajoittaa Venäjän tieteellisen pääoman (maksutonta) siirtymistä muihin maihin. Venäläisten väitöskirjojen kopioita myydään myös *disscat.ru* -verkkopalvelun välityksellä. Verkkopalvelu toimii siten, että sen ”agentit” kopioivat kirjastojen lukusaleissa väitöskirjoja, jotka laitetaan ilman julkaisulupaa verkkopalvelussa myytäväksi. Vuoden 2014 alussa Venäjän puolustusministeriön verkkosivulla julkaistiin tieto kolmesta väitöskirjasta, jotka oli hyväksytty asevoimien yliopistoissa.

²³ Potapov: Эволюция способов боевых действий общевойсковых соединений в XX веке (Yleisjoukkojen yhtymien taistelutoiminnan evoluutio 1900-luvulla), Dumbin Военная и научная деятельность Александра Андреевича Свечина (Aleksandr Andrejevitš Svetšinin sotilaallinen ja tieteellinen toiminta), Guženkovin Штаб РККА 1924–1931 гг. Социкультурный состав руководства и политическая роль (Puna-armeijan esikunta vuosina 1924–1931. Johdon sosiokulttuurinen kokoonpano ja poliittinen rooli.)

²⁴ Исаев, Алексей Валерьевич, http://ru.wikipedia.org/wiki/Исаев,_Алексей_Валерьевич, 15.8.2013, suom. Isajev, Aleksei Vasiljevitš, Wikipedia, ks. myös Isajevin blogi venäläisessä Livejournal-verkkopalvelussa <http://dr-guillot.livejournal.com/109829.html>, 15.8.2013.

²⁵ Kuussaari, Eero: Venäläinen strategia. Kriittinen tutkielma historiallisella pohjalla venäläisen sodankäynnin erikoispiirteitten kehityksestä, niitten teoriasta ja käytännöllisestä sovelluttamisesta, Sota-arkisto, SKK-1/36, Helsinki, 1927, s. 69.

²⁶ Kuussaari (1927), s. 72.

diplomityössä on kuitenkin hyviä huomioita esimerkiksi operaatiolinjoista, massahyökkäysdoktriinista ja venäläisten toiminnasta Venäjän–Japanin sodan aikana²⁸. Ollakseen laadittu vuonna 1927, jolloin Neuvostoliitossa oli jo vakiinnutettu hyökkäyksellinen sotilaallinen doktriini, vaikuttaa Kuussaaren vähättely suorastaan virheelliseltä ja jopa vaaralliselta, ellei hän olisi tutkimuksensa lopussa todennut: ”*Mutta tällä kaikella en halua sanoa, että välinpitämätön suhtautuminen venäläiseen sodankäyntiin olisi ollenkaan paikallaan. Sen luonne ja tavat täytyy tuntea, jotta sitä vastaan voitaisiin menestyksellä suoriutua. Sieltä on varmaan odotettavissa entistä raa’empia ja voimakkaampia massoja, joitten moraalinen murtaminen vaatii lujia otteita ja tuhoaminen huomattavaa yli-voimaa sotataidossa.*”²⁹

1930-luvun alkupuoliskolla Sotakorkeakoulussa tehtiin muutamia puna-armeijan uusia ohjesääntöjä analysoivia diplomitöitä, joissa käytettiin metodina vertailua suomalaiseen organisaatioon ja toimintatapaan.³⁰ 1930-luvun loppupuoliskolla neuvostoasevoimia arvioivien tutkimuksien määrä lisääntyi selvästi, ja niiden aiheet muuttuivat yleisiä ominaisuuksia kuvaavista ja vertailevista tutkimuksista Suomea vastaan suunnattujen operaatiovaihtoehtoja arvioiviksi.³¹

Sotakorkeakoulun kahdella ensimmäisellä sodan jälkeisellä kurssilla laadittiin muutamia, lähinnä sotakokemuksiin perustuvia, tutkimuksia puna-armeijan sotataidosta³². Sodan jälkeen tietoja Neuvostoliiton asevoimista saatiin vain ulkomaisesta lehdistöstä ja tutkimuksellinen mielenkiinto tähän suuntaan pyrittiin salaamaan³³. Neuvostoliittolaista sotataittoa käsittelevien tutkimusten julkaisu suomalaisissa sotilasopetuslaitoksissa aloitettiin uudelleen 1970-luvun puolenvälin jälkeen. Aihealuetta ovat tutkineet Sotakorkeakoulun ja Maanpuolustuskorkeakoulun diplomitöissä tai muissa teoksissa muiden muassa Lauri Kiianlinna, Helge Seppälä, Harri Ohra-aho, Juhani Länsiö, Ali Mättölä, Torsti Astrén ja Jukka Kulomaa. Olen käyttänyt edellä mainittujen tutkimuksia täyden-

²⁷ Uola, Mikko: Kuussaari, Eero, *Suomen kansallisbiografia, osa 5*, Karl–Lehtokoski, toimittanut Matti Klinge et al, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Hämeenlinna, 2005, ss. 608–609. – Kuussaari oli jääkäri, heimosoturi, ja hän osallistui presidentti Ståhlbergin kyyditysjuttuun.

²⁸ Kuussaari (1927), ss. 23, 24–25, 28–31, 50–53. – Kuussaari suorastaan herjaa venäläisten sotateoreettikkojen esittämiä Lloydin ja Jominin operaatiolinjoja. Epäilen, että Kuussaari saattaisi yhdessä muiden jääkärien ja 1920-luvun Sotakorkeakoulun kasvattien kanssa antaa kiperän huomautuksen siitä, että Suomessa on lähes kritiikittä otettu käyttöön operaatiolinjoja hyödyntävä FINGOP-suunnitteluprosessi.

²⁹ Sama, s. 72.

³⁰ Esim. Hülphers, Erik: Venäläisten ohjesääntöjen mukainen tykistön käyttö ja toiminta meikäläiseen verrattuna (SKK 1935). Veijola: Puna-armeijan jv.divisioonan viestipalveluksessa noudattamat toimintaperiaatteet. (Vertaileva tutkielma) (SKK 1935).

³¹ Ruokonen L.: Venäläisen jalkaväkidivisioonan selustan järjestely ja sen soveltuvaisuus olosuhteisiin kannaksella. (Vertaileva tutkimus), Sota-arkisto, SKK-1/250, Helsinki, 1938; Simelius, Jaakko: Venäläinen taktiikka sovellettuna suomalaiseen maastoon ja olosuhteisiin. (Arvosteleva tarkastelu sovellutusesimerkein valaistuna), SKK-1/298, Helsinki, 1939; Kurenmaa, Arvi: Rajoittaako huolto Venäjän toimintamahdollisuuksia sodassa Suomea vastaan, Sota-arkisto, SKK-1/304, Helsinki, 1939; Hom, O.: Miten vaikuttaa venäläisten armeijajilmavoimien taktiikka kenttäarmeijamme operaatiomahdollisuuksiin, Sota-arkisto, SKK-1/315, Helsinki, 1939.

³² Leppälä, I.: Neuvostoarmeijan taktillisten ohjesääntöjen kriittinen arvostelu, Sota-arkisto, SKK-1/358, Helsinki, 1948; Tehola, Y.: Neuvostolainen kuri, Neuvostoarmeijan kasvatus, koulutus, sotilaskuri ja taistelukunto, Sota-arkisto, SKK-1/364, Helsinki, 1948; Sarvanto, J.: Neuvostoliiton ja Saksan sotapotentiaalin ja puolustusvoimien kehitys toisen maailmansodan aikana, Sota-arkisto, SKK-1/378, Helsinki, 1948; Mustonen, K.: Mitä vaatimuksia NL:n kanssa tehty ystävyys-, yhteistoiminta- ja avunantosopimus asettaa lentotoimintamme maajärjestelyille, Sota-arkisto, SKK-1/484, Helsinki, 1950.

³³ Tynkkynen, Vesa: *Hyökkäyksestä puolustukseen*, Taktiikan kehittymisen ensimmäiset vuosikymmenet Suomessa, Maanpuolustuskorkeakoulu, Joutsa, 1996, s. 288.

tämään ensisijaisista lähteistä saatavaa kuvaa neuvostoliittolaisen ja venäläisen sotataidon teoriasta.

Suppeampia Neuvostoliiton ja Venäjän sotataitoa käsitteleviä tutkimustöitä on Maanpuolustuskorkeakoulussa laadittu yleisesikunta- ja esiupseerikurssien tutkimus- ja diplomitöinä, seurantaraportteina sekä kandidaatin tutkielmina ja Pro Gradu -töinä sekä seminaarijulkaisuuksina³⁴. Eniten näkyvyyttä ovat saaneet Strategian laitoksen pääasiassa Venäjän sotilaspolitiikkaa arvioineet julkaisut.

Monet ulkomaiset tutkimuslaitokset tuottavat ajankohtaisiin Venäjän sotilaspoliittisiin ja strategisiin kysymyksiin keskittyviä tutkimuksia. Operaatiotaidon ja taktiikan kysymyksiä ei yleensä käsitellä yhtä usein ja tarkasti, koska tutkittavaa materiaalia tuottavia tapahtumia ovat yleensä paikalliset sodat ja aseelliset konfliktit.

Varsinaista Neuvostoliiton ja Venäjän sotataidolliseen ajatteluun kohdistuvaa kokonaisuus- tai yhteiskunnallista tutkimusta ei Suomessa ole julkaistu, eikä minulla ole tietoa vastaavista laajoista ulkomaisista akateemisista tutkimusjulkaisuista. Valitettavasti sotatieteellinen tutkimustieto on monista syistä hajanaisempaa ja tutkimusten kansainvälinen tunnettuus vähäisempää kuin muilla tieteenaloilla. Tavoittamani lähdeaineiston perusteella väitän, että aikaisemmalle tutkimukselle on tyypillistä käsittelyn rajaaminen joko yhteen henkilöön, aikakauteen tai teemaan. Tekemäni tutkimuskatsauksen perusteella katson, että tutkimuksellani on mahdollisuus tuottaa uutta tietoa tältä alueelta.

Lähteiden suuren määrän takia arvioin niiden luotettavuutta tämän johdantokappaleen sijasta aiheen käsittelyn yhteydessä joko tekstissä tai alaviitteissä. Olen sijoittanut myös lähdeluetteloon joidenkin lähteiden yhteyteen arvioita tai kuvauksia niiden luonteesta.

Pääosa lähteinä käyttämäni kirjoista on saatavissa Maanpuolustuskorkeakoulun kirjaston Russica-kokoelmasta. Uusimmat artikkelilähteet ovat haettavissa Maanpuolustuskorkeakoulun kirjaston puolustusvoimien henkilöstön käyttöön saattamista artikkelitietokannoista³⁵. Venäläiset ovat siirtäneet paljon kokotekstiaineistoja vapaasti internetistä saataviksi³⁶. Tärkeimpiä venäjänkielisiä kokotekstiaineistoja julkaisevia sivustoja ovat: Sotahistorialliseen aineistoon keskittynyt *Военная литература (Sotilaskirjallisuus)*, <http://militera.lib.ru> ja 1800-luvun ja 1900-luvun alun aineistoa tarjoava *Руниверс (Runivers)*³⁷.

³⁴ Ks. esim. Saarelainen, Jorma ja toimituskunta: *Venäjän asevoimat 2000-luvun alussa*, Maanpuolustuskorkeakoulu, Taktiikan laitos, Helsinki, 1999.

³⁵ Tärkeimmät käyttämäni artikkelitietokannat ovat *EastView* ja *Integrum*. Puolustusvoimien henkilökunta pystyy käyttämään niitä puolustusvoimien asianhallintajärjestelmän tai MPKK:n Funet-järjestelmän kautta. Tietokantoihin on myös pääsy Maanpuolustuskorkeakoulun kirjaston asiakaskoneilla. Tuoreet artikkelit ovat yleensä saatavissa myös internetistä artikkelin otsikolla hakemalla.

³⁶ Vihavainen, Timo: *Itäraja häviää, Venäjän ja Suomen kaksi vuosisataa*, Otava, Keuruu, 2011, s. 208. – Helsingin yliopiston Venäjän tutkimuksen professorin Timo Vihavaisen mukaan ”Internet on muutoinkin Venäjällä historioitsijan ja opettajan aarrea. E-kirjastojen kokoelmien lisäksi on käytettävissä valtavasti lähteitä –.”

³⁷ *Sotilaskirjallisuus*, <http://militera.lib.ru>, rahoittaa toimintansa lahjoituksilla. *Runiversia*, <http://www.runivers.ru>, rahoittaa venäläinen energiayhtiö Rosneft.

1.4 Tutkimuksen rakenne

Teemallisesti tutkimuksen voi jakaa kolmeen osaan: alussa luodaan näkemys neuvostoliittolaisen sotataidollisen ajattelun kehitykseen ja sen vaikutukseen puna-armeijan sotataitoon. Toisessa vaiheessa käsitellään neuvostoliittolaisen sotataidon käytännön toteutusta toisessa maailmansodassa neljän operaation tapaustutkimuksella. Kolmannessa vaiheessa mielenkiinnon kohteena on neuvostoliittolaisen ja venäläisen sotataidon kehittyminen toisen maailmansodan jälkeen.

Tutkimusraportin rakenne noudattelee alakysymysten järjestystä. Tutkimuksen toisessa luvussa käsittelen neuvostoliittolaisen sotataidon historiallista taustaa. Käsittely alkaa Venäjän valtiollisen järjestelmän perustajan Pietari I:n merkityksen arvioinnilla, jonka jälkeen tarkastelen Aleksandr Suvorovin sotataidollista ajattelua, 1800-luvun venäläisen sotataidon virtauksia, Venäjän–Japanin sotaa indikaattorina sotataidon paradigman muutoksesta. Neuvostoliittolaisen sotataidon historiallisen taustan käsittely päättyy Mihnevitsin ja Neznamovin näkemyksiin operaatioista ja taktiikasta.

Tutkimuksen kolmannessa luvussa tutkin puna-armeijan kehittämisen lähtökohtia 1920-1930-luvuilla, syvän taistelun ja operaation oppien muotoutumista, ulkomaisen sotataidon ja Stalinin puhdistusten vaikutusta. Kolmannen luvun lopussa esitän yhdistelmän toista maailmansotaa edeltäneen neuvostoliittolaisen operatiivisen ja taktisen tason sotataidon piirteistä.

Arvioin tutkimuksen neljännessä luvussa miten 1920- ja 1930-luvun sotateoreettisia näkemyksiä eli edellisen luvun lopussa esittämiäni sotataidon piirteitä sovellettiin käytäntöön ja kehitettiin toisen maailmansodan aikana. Käsittelen luvun alussa neuvostoliittolaisten kokemuksia ja arvioita toisen maailman sodan alkuvaiheesta, ja niiden perusteella aloitettuja korjaustoimia sekä Saksan yllätyshyökkäyksen ja sen torjunnan heikon alkumenestyksen aiheuttamaa kriisiä. Luvun painopisteen muodostaa neljän puna-armeijan hyökkäysoperaation tapaustutkimus, jolla etsin vastausta siihen, miten neuvostoliittolaisesta 1920- ja 1930-luvun sotataidollista ajattelua käytettiin toisen maailman sodan aikana ja miten sitä kehitettiin?

Tutkimuksen viidennessä luvussa käsittelen Neuvostoliiton sotilaallisen doktriinin ja sotataidon kehitystä toisen maailmansodan jälkeisessä tilanteessa, jossa tavanomaiseen sotataitoon vaikuttavaksi tekijäksi muodostuivat ydinaseiden ja niiden maaliin saattamiseen käytettävien välineiden kehitys sekä paikallisten sotien ja aseellisten konfliktien lisääntyminen.

Kuudennessa luvussa arvioin näkykö 1920–1930-luvun neuvostoliittolainen sotataidollinen ajattelu nykypäivän venäläisessä sotataidossa ja millä tavalla se ilmenee. Tutkin Neuvostoliiton jälkeisen Venäjän sotilaallisten uhkien, doktriinin ja sotataidollisen ajattelun kehitystä sekä asevoimien uudistuksien tavoitteita ja toteutusta. Seitsemännessä luvussa esitän lyhyesti tutkimukseni keskeisimmät havainnot ja väitteet, joilla katson olevan merkitystä uuden tieteellisen tiedon tuottamisen näkökulmasta.

Olen sijoittanut liitteeseen 1 yhdistelmätaulukon, joka sisältää pääosin neuvostoliittolaisia ja venäläisiä sotataidon periaatteita. Liitteessä 2 on käänös Neuvostoliiton ylimmän sodanjohdon vuonna 1942 antaman sotataidollista ohjeistuksesta ja liitteessä 3 on esimerkki puna-armeijan operaatiokäskystä armeijan hyökkäyksessä.

Historiallinen tausta

2.1 Pietari I Venäjän sotalaitoksen uudistajana

Pietari I:n (1672–1725) merkitys on keskeinen valtiollisen Venäjän synnylle. Hänen uudistustensa perusajatuksena oli Venäjän modernisoiminen länsimaisen mallin mukaiseksi. Hän matkusteli vuosina 1697–1698 venäläisen retkikunnan mukana Länsi-Euroopassa opiskelemassa laivanrakennusta ja merimiestaitoa sekä värväämässä eri alojen asiantuntijoita Venäjälle.³⁸ Pietari Suuri puhkaisi sekä kuvaannollisesti että käytännöllisesti Venäjälle ikkunan Eurooppaan³⁹ hankkimalla sotien avulla pääsyn sekä Itämerelle että Mustallemerelle.⁴⁰ Itämeren suunnassa Venäjän laajentumisen esteenä oli Ruotsi. Pietari I:n saavutuksien merkitystä kuvaa hänen kunniakseen pystytetty patsas *Vaskiratsastaja*, joka on kuvassa 2.

Vaikka Pietarin Suuren sotalaitoksen uudistus alkoi rajulla tavalla sitä edeltäneen *streletsien* rykmenteistä muodostuneen armeijan lähes täydellisellä hajottamisella, toteutui se kuitenkin asteittain Suuren Pohjan sodan (1700–1721) aikana. Sodan alussa Ruotsin armeija, jota pidettiin tuolloin maailman parhaana, löi Narvan taistelussa venäläisten lukumääräisesti suuremmat, mutta taitamattomasti johdetut joukot. Sodan alkuvaiheen tappiot olivat lähtökohtana Venäjän armeijan ja laivaston sotataidon uudistuksille.⁴¹

Pietarin uudistuksia edeltänyt armeija oli ulkoasultaan itämainen: päällystöllä oli kalliit aseet, ylelliset vaatteet ja lämminveriset aasialaiset hevoset. Keihäillä, kirveillä ja nuijilla aseistetut rivimiehet olivat tottuneita pitkiin marsseihin ja kärsimään kylmää ja nälkää. Vanhan armeijan päällystö suhtautui epäilevästi länsimaiseen sotataitoon ja varustukseen. Uutta armeijaa muodostaessaan Pietari hylkäsi vanhat rakenteet ja jätti Preob-

³⁸ Lappalainen, Jussi T.: Pietari I:n uudistuskausi, *Venäjän historia*, toimittanut Heikki Kirkinen, 4. painos, Otava, Keuruu, 2008, ss. 134–135.

³⁹ ”В Европу прорубить окно, puhkaista ikkuna-aukko Eurooppaan”, on Pietari I:een liitetty lentävä lause. Se on peräisin Aleksandr Puškinin runossa *Vaskiratsastaja*, ks. Пушкин, А.С.: «Медный всадник», Собрание сочинений А. С. Пушкина в десяти томах, Том третий. Поэмы, сказки, Государственное издательство Художественной Литературы, Москва, 1960, <http://rvb.ru/pushkin/01text/02poems/01poems/0795.htm>, 16.6.2013, suom. Puškin, Aleksandr: ”Vaskiratsastaja”, Puškinin valitut teokset, osa 3, runoja ja satuja, ss. 284–285.

⁴⁰ Knapas, Rainer: Pietari I (1672–1725), Suomen kansallisbiografia, <http://www.kansallisbiografia.fi/kb/artikkeli/510/>, 2.6.2013. – Pietari I:n aikana Venäjä laajentui kaikkiin suuntiin: ensin Mustallemerelle (Asovan valloitus 1796) ja Itämerelle, jossa se valloitti vuosina 1702–1703, Pähkinälinnan ja Nevanlinnan kaupungit ja Neva-joen suiston alueen, jonne Pietari I perusti Pietarin kaupungin vuonna 1703. Kaupungin alkuperäinen hollaninkielinen nimi *Sankt-Pieter-burch* viittaa apostoli Pietariin, ei suoranaisesti tsaariin itseensä.

⁴¹ Артамонов, В.А.: Петр И и регулярная армия, *Военно-исторический журнал*, № 9, 1992, suom. Artamonov, V. A.: Pietari I ja vakainainen armeija, *Военно-исторический журнал*, ss. 2–9, ks. myös Duffy, Christopher: *Russia's Military Way to the West, Origins and Nature of Russian Military Power 1700–1800*, Routledge & Kegan Paul, London, 1981, ss. 9–41, Байов, Алексей Константинович: Курс истории русского военного искусства: Выпуск II. Эпоха Петра Великого., Тип. Гр. Скачкова, Санкт-Петербург, 1909. <http://runivers.ru/lib/book3106/9772/>, 2.2.2012, suom. Baiov, Aleksei Konstantinovitš: Venäjän sotataidon historian kurssi, osa II, ss. 40–42.

raženskin ja Semjonovskin eliittirykmenttien lisäksi jäljelle vain muutamia joukko-osastoja, muut lähetettiin maatoihin tai niiden sotilaat maksoivat veron vapautuakseen palveluksesta.⁴²

Varojen ja soveltuvan henkilöstön puuttumisen takia Venäjälle ei voitu perustaa läntisten esimerkkien mukaisesti ammattiarmeijaa. Suuren vakinaisen rauhan ajan armeijan sijaan Pietarin ratkaisuksi muodostui vakinainen kaaderijärjestelmä. Tarkoituksena oli luoda armeijan ydin hyvin koulutetuilla sotilailla, ja sitä olisi voitu täydentää määrämällä lisää henkilöstöä palvelukseen. Ammattimaisuus, jota pidettiin välttämättömänä riittävän osaamisen turvaamiseksi, saavutettiin sotilaiden ja upseerien elinikäisellä palvelusvelvollisuudella.⁴³

Venäjän armeija koostui pääosin yhteiskunnan enemmistön muodostaneista eli maatalousväestöstä. Venäläisten talonpoikainen yhteisöllisyys johti sotilaiden toveriyhteisöjen muodostumiseen armeijan sisälle. Maaseudulta väkeen otetut tunsivat toisensa entuudestaan ja muodostivat yhteisvastuullisia⁴⁴ työosuuskuntia eli *artteleita*, jotka järjestivät oman päivittäisen huoltopalvelunsa. Työosuuskuntien ansiosta Pietari I:n ja Katariina II:n aikana venäläiset armeijat pystyivät huoltamaan itsensä muiden maiden armeijoita tehokkaammin. Toimintatavan synnyttämällä ryhmäkiinteydellä oli merkitystä venäläisten taistelutoiminnassa, joka joidenkin tulkintojen mukaan teki Venäjän armeijasta muita eurooppalaisia armeijoita vahvemman. Vahvuutta loi myös armeijan henkilötäydennyksen kohdistuminen kaikkiin yhteiskuntaluokkiin.⁴⁵

⁴² Sama, ss. 3–4, 8, ks. myös Duffy (1981), s. 12.

⁴³ Sama, s. 4, ks. myös Duffy (1981), ss. 12, 38, vrt. Pylkkänen, Ali: Suomi poikkeuksellinen sotatoimi-alue 1808–1809, *Suomi ja Venäjä 1808–1809*, toimittaneet Timo Vihavainen ja Andrei H. Saharov, Renvall instituutti, Helsinki 2010, ss. 52–54, Lappalainen, Jussi T., Wolke Lars Ericson, Pylkkänen, Ali: *Suomen sodan historia 1808–1809*, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Hämeenlinna 2008, ss. 25–34, Lappalainen, Jussi T.: *Elämää Suomessa Kaarle X Kustaan aikana*, Jyväskylän yliopisto, Joensuu, 1976, s. 19. – Duffy pitää ihmeenä, että erittäin epäsuositun asevelvollisuuden kautta Venäjälle pystyttiin luomaan yksi maailman parhaista jalkaväkiarmeijoista. Venäjän armeijassa miehistön palvelusaika oli 25 vuotta, mikä teki siitä taidoltaan ja kokemukseltaan ammattiarmeijan. Arvioidessaan venäläisen asevelvollisuusjärjestelmän ainutlaatuisiksi Artamonov ja Duffy eivät todennäköisesti ole olleet tietoisia Ruotsin ruotuajakoon perustuvasta asevelvollisuusjärjestelmästä, joka oli perustettu jo 1600-luvun puolivälissä.

⁴⁴ Новый Энциклопедический Словарь, Типография акционерного общества «Брокгауз–Ефрон», С-Петербург, 1911–1916, <http://dlib.rsl.ru/viewer/01004103727#?page=265>, suom. Uusi tietosanakirja, ss. 472–475, Kuusinen (1997), s. 478, Meri, Veijo: *Sanojen synty*, Gummerus, Jyväskylä, 2002, s. 281, Parikka, Outi: *Äiti-Venäjän aapinen*, Atena Kustannus Oy, Jyväskylä, 2007, ss. 28–38, Ledeneva, Alena, V: *Russia's economy of favours, Blat Networking and Informal Exchange*, Cambridge University Press, 1998, ss. 11–38, 81. – *Круговая порука, krugovaja poruka* on venäläiseen maalaisyhteisöön liittyvä termi, jonka ensimmäinen osa *круг(овая)* tarkoittaa maalaisyhteisöä ja toinen osa *порука* takuuta, porukkaa. Suomeksi termin voi kääntää yhteisvastuiksi tai -takuuksi. *Krugovaja porukat* olivat 1900-luvun alkuun saakka oikeustoimikelpoisia yhteisöjä. Suomen kielen sana *porukka* juontuu tästä sanasta. Parikan mukaan *krugova poruka* -periaate vallitsi myös Neuvostoliitossa ja se on yhä olemassa Neuvostoliiton hajoamisen jälkeisellä Venäjällä. Hänen mukaansa on ongelmallista, että yhteisön jäsenet mieltävät olevansa ensisijaisesti vastuussa yhteisönsä kirjoittamattomien sääntöjen mukaisesti kuin yhteiskunnan säättämän lain edessä. Ledeneva kirjoittaa neuvostoliittolaisesta verkostoitumisesta ja vastapalvelusten periaatteesta, jota kutsutaan nimityksellä *блат, blat*. Sisällöltään se vastaa *krugovaja porukaa*, mutta on luonteeltaan epävirallinen ja sisältää myös korruption. Ledeneva liittyy *blatin krugovaja poruka* -periaatteeseen.

⁴⁵ Ростунов, И.И.: *Генералиссимус Александр Васильевич Суворов, жизнь и полководческая деятельность*, Военное издательство, Москва, 1989, suom. Rostunov, I. I.: *Generalissimus Aleksandr Vasiljevits Suvorov, elämä ja sotilasjohtajan toiminta*, ss. 75–76, ks. myös Артамонов, Artamonov (1992), Kuusinen (1997), s. 23, Pylkkänen (2010), ss. 59–61. – Rostunov mainitsee Marxin työtoverin Friedrich Engelsin havainnot, jotka on julkaistu tämän kootuissa teoksissa (osa 22. s. 403). Engels piti

Pietarin sotataidon lähtökohtana oli länsimainen linjataktiikka, jolle voimakkaan leimansa antoivat Pietarin omat ja armeijan kokemukset käytännön sotatoimissa. Pietarin ohjesäännössä, *Военной устав 1716 года* (Vuoden 1716 ohjesääntö), jonka kirjoittaminen aloitettiin Ruotsin uhan karkottamisen jälkeen vuonna 1712, yhdistettiin linjataktiikkaan ja venäläisiin aikaisempiin käytäntöihin Suuressa Pohjan sodassa saatuja kokemuksia.⁴⁶

Vuoden 1716 ohjesäännön alkuperäinen versio on kirjoitettu sekä saksaksi että venäjäksi, ja on mahdollista että venäjänkielinen osuus on käännös saksankielisestä alkutekstistä. Saksan kieli ja ulkomaiset vaikutteet ovat Pietarin ohjesäännössä selvästi näkyvissä verrattuna Venäjällä ennen vuotta 1716 julkaistuihin ohjesääntöihin⁴⁷. *Vuoden 1716 ohjesääntö* jakautuu kolmeen osaan: *Sotilaalliseen ohjesääntöön*, *Sotilasoikeudellisiin säännöksiin* ja *Sotilasoikeudenhoidon prosessien kuvaukseen*.⁴⁸ Sotilaallisen ohjesäännön tärkeimpänä sisältönä on henkilöstön, siihen kuuluvien henkilöiden sotilasarvojen, aseman ja erityisesti velvoitteiden tarkka kuvaaminen.

Pietari I:n mieltymys sotilaalliseen organisaatioon johti vuonna 1722 kaikkien valtiollisten virkojen järjestämiseen sotilaallisen mallin mukaisiksi. Virat lueteltiin rankitaulussa, johon armeijan, kaartin ja laivaston upseerien lisäksi myös siviilivirkamiesten virat oli sijoitettu keskinäisen vastaavuuden mukaisesti. Virkamiehet ja upseerit pystyivät etenemään rankitaulun arvoasteikossa vain palvelemalla ensin määrätyn ajan alemmassa arvossa. Merkillepantavaa arvojärjestyksessä on se, että kaartinrykmenttien sotilasarvot olivat kaksi arvoastetta korkeammat kuin vastaavat arvot muissa joukoissa: kaartin eversti vastasi kenraalimajuria ja everstiluutnantti prikaatikenraalia. Rankitaulukko oli käytössä vuoden 1917 vallankumoukseen saakka.⁴⁹

venäläisten *круговая порука*, *krugovaja poruka* -ryhmää puolikommunistisena yhteisönä, joka oli ominainen nimenomaan venäläisille. Rostunovin ja Engelsin havainnossa lieenee aimo annos ideologista näkemystä kollektivisoinnista, mikä ei kuitenkaan tee tyhjäksi venäläiselle kulttuurille ominaista vahvaa yhteisöllisyyttä. Pylkkänen kutsuu arteleita *velliporukoiksi*; tässäkin on lopussa sana *poruka*.

⁴⁶ Duffy (1981), s. 29, ks. myös Артамонов, Artamonov (1992), s. 5, Lappalainen (2008), s. 137.

⁴⁷ Duffy (1981), s. 29, ks. myös *Боярский приговор о станичной и сторожевой службе 1571 г.*, suom. *Pajarien määräys järjestys- ja vartiopalvelusta vuodelta 1571*, Устав ратных, пушечных и других дел, касающихся до воинской науки [1607], Санк-Петербург, Государственная военная коллегия, ч. 1. 1777, ч. 2, 1781, http://militera.lib.ru/regulations/russr/1607_ustav/index.html, 23.6.2013, suom. Ohjesääntö sotilas-, tykistö- ja muista sotatiedettä koskevista asioista. – Vuoden 1571 ohjesääntöä pidetään Venäjän ensimmäisenä sotilasohjesääntönä. Lyhyessä, noin viiden sivun mittaisessa, asiakirjassa määrätään suuntaamaan rajaseuduille partioita, joiden tehtävänä on pitää silmällä alueella liikkuvia henkilöitä. Vuoden 1607 ohjesääntö on laaja kaksiosainen kirja, jossa määrätään armeijan kokoonpanosta ja sotilaiden tehtävistä ja annetaan yksityiskohtaisia ohjeita tykeistä ja niiden ampumatarvikkeista. Vuosien 1517 ja 1607 ohjesääntöjen kieliasu ja käsitteet ovat täysin venäläisiä eikä lainasanoja käytetä samalla tavoin kuin vuoden 1716 ohjesäännössä.

⁴⁸ *Военной устав с Артикулом военным*, при котором приложены толкования, также с кратким содержанием процессов, экзерцициею, церемониями, и должностями полковых чинов. Вторым тиснением напечатан в Санктпетербурге. При Императорской Академии Наук 1748 года, <http://adjutant.ru/regulations/1716-00.htm>, 15.6.2013, suom. Sotilaallinen ohjesääntö kera sotilaallisten säästösten, joihin on liitetty tulkinta ja kuvaus rykmenttien henkilöstön tehtävistä, seremonioista, (jatkossa lyh. VU-1716). – Olen käyttänyt *Vuoden 1716 ohjesäännön* lähteenä sen vuoden 1748 painoksen sähköistä internetissä julkaistua versiota, jonka tekstilaitos on digitoinnin yhteydessä muutettu venäjän kielen vuoden 1918 oikeinkirjoitusuudistuksen mukaiseksi. Muutoin sen kieliasu vastaa alkuperäistä ja sisältää paljon lainasanoja sekä vanhentuneita ilmaisuja. Olen liittänyt viittauksiin myös luvun numeron, jotta vertailu muihin painoksiin olisi mahdollista.

⁴⁹ Века, А.В.: *История России*, Харвест–Аст, Минск–Москва, 2003, suom. Veka, A. V.: Venäjän historia, s. 446, Бескровный, Л. Г.: Хрестоматия по русской военной истории, Военное издательство Министерства обороны СССР, Москва, 1947, http://militera.lib.ru/h/beskovny_lg03/index.html,

Nykyajan näkökulmasta *Vuoden 1716 ohjesääntöä* voi pitää yleissotilaallisena, ja joiltakin kohdiltaan sisällöt sivuavat Suomen puolustusvoimien nykyistä *Yleistä palvelusohjesääntöä*⁵⁰. Sotataidon tai sen harjoittelun ohjeita ohjesäännössä on vain muutama sivu eikä sotataidollisia periaatteita tai ajatuksia ei tuoda selvästi esiin. Vartiopalvelusta, majoittumisesta ja huoltoa koskevia määräyksiä annetaan sitäkin enemmän.

Länsimaisen esimerkin mukaisesti organisoidun armeijan vahvuus vaihteli 10 000 ja 100 000 miehen välillä. Sen alajohtoportaita olivat armeijakunnat, jotka jakautuivat prikaateihin, rykmentteihin ja komppanioihin. Kokoonpanot olivat liukuvia: esimerkiksi prikaatiin saattoi kuulua 2–3 rykmenttiä. Lukumäärää oleellisempaa organisaatioita määriteltäessä *oli kuuluminen yhden johdon alaisuuteen*. Organisaatioiden yhteydessä kuvattiin niiden päällystö ja sotilasarvot. Ylimmät sotilasarvot ovat selvästi ulkomaalaisen mallin mukaisia kieliasua myöten⁵¹. Myös kansallisia piirteitä oli säilytetty: esimerkiksi rykmentin ja sen komentajan sotilasarvo, ovat kieliasultaan venäläisiä⁵².

Kokoonpanot noudattelivat länsieurooppalaisia malleja. Kansallisena erityispiirteenä ohjesääntö mainitsi kevyestä ratsuväestä muodostetun armeijakunnan, korvolantin. Korvolantti eli *lentävä ratsuväki* muodostui 6 000–7 000 ratsuväkimiehestä sekä niitä tukevasta tykistöstä ja jalkaväestä. Sitä käytettiin vastustajan selustayhteyksien häiritsemiseen tai katkaisemiseen. Korvolantit oli otettu käyttöön Venäjän armeijassa 1700-luvun alussa ja niitä käytettiin menestyksekkäästi Suuressa Pohjan sodassa tuottamaan vastustajalle yllätyksiä.⁵³ Pyrkimys vastustajan selustaan suunnatun ratsuväkiosaston tai muun nopeasti liikkuvan osaston käyttöön on sittemmin muodostunut venäläistä sotataidollista ajattelua ja käytäntöä kuvaavaksi piirteeksi.⁵⁴ Venäjä ei pystynyt kasvattamaan tarpeeksi voimakkaita hevosia raskaan ratsuväen tarpeisiin, joten päämuodoksi kehittyi kevyt ratsuväki eli *rakuunat*, joita perustettiin vuonna 1711 yhteensä 34 rykmenttiä, joissa oli 32 000 ratsuväkimestä ja 33 000 hevosta. Rakuunat taistelivat sekä jalan että ratsain.

23.6.2013, suom. Beskrovnyj, L. G.: Venäjän sotahistorian lukemisto, ss. 143–150, Inkinen, Antti: Virkarvot ja arvonimet Suomessa ennen itsenäisyyden aikaa, Historiallinen Arkisto 54, Helsinki 1954, ss. 201–205, 220–222, Luntinen, Pertti: *Sota Venäjällä–Venäjä sodassa*, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Keuruu, 2008, s. 161. – Inkinen toteaa venäläisen vuoden 1722 rankitaulukon olleen eurooppalaisen järjestelmän mukainen ja syrjäyttäneen perinteisen venäläisten pajarien arvojärjestelmän.

⁵⁰ VU-1716, ss. 76–78 (luku 66), ks. myös *Yleinen palvelusohjesääntö* (YLPALVO), Pääesikunta, henkilöstöosasto, Helsinki, 2009, ss. 103. – Pietarin ohjesäännön pikkutarkkuus upseeriarvoa vastaavien kunnia- ja henkivartiostojen kokoonpanojen ja vahvuuden määrittämisessä voi vaikuttaa erikoiselta, mutta tutustuminen voimassaolevaan suomalaiseen ohjesääntöön, joka määrittää sotilashautajaisten kunniaosastot sotilasarvojen mukaan, asettaa kolmesataa vuotta vanhan määräyksen oikeaan valoon.

⁵¹ Sama, ss. 9–10 (luku 8). – Armeijan johtoon kuului muiden muassa useita kenraalialkuisia sotilasarvoja, joiden kieliasu on selvästi saksalainen: general-feldmaršal, general-feldmaršal-lejtenant, general-feldtsejhmejster, general-kvartirmejster, general-kvartirmejster-lejtenant, general-štab-kvartirmejster.

⁵² полк, polk (rykmentti), полковник, polkovnik (eversti).

⁵³ VU-1716, ss. 8–9 (luvut 4–7), ks. myös VES (2007), s. 351, Duffy (1981), s. 30, Артамонов, Артамонов (1992), s. 8, Kleemola, Olli: Punakaartit ja suojeluskunnat – kaksi armeijaa, Pala Suomen Historiaa -verkkosivusto, toim. Kleemola, Olli, http://www.palasuomenhistoriaa.net/?Suomen_historian_k%E4%E4nnekohtia:Sis%E4llissota_1918_ja_Suomen_armeijan_synty:Punakaartit_ja_suojeluskunnat_-_kaksi_armeijaa, 20.6.2013. – Korvolanttia, ven. *корволант*, *korvolant*, ransk. *corps volante*, kutsuttiin venäjällä lentäväksi ja kevyeksi armeijakunnaksi (летучий корпус, легкий корпус). Suomen sisällissodan aikana molemmat osapuolet käyttivät ratsuväen *lentäviä osastoja*, tosin yleensä omassa selustassaan luokkavihollisia tai kapinallisia teloittamassa.

⁵⁴ Ks. tutkimuksen s. 55.

Venäjällä armeijan pääosa koostui kuitenkin jalkaväestä, jonka muodostivat Preobraženskin ja Semjonovskin kaartin rykmentit, viisi krenatöörirykmenttiä ja 35 jalkaväkirykmenttiä, yhteensä 52 000 miestä. Preussilaisesta tavasta poiketen rykmentit nimettiin niiden alkuperäisten muodostamispaikkojen, eikä niitä komentaneiden everstien mukaan. Paikkakuntien nimien käytöllä todennäköisesti tavoiteltiin väestön tukea. Vaikka armeijan asustus muokattiin länsimaisen mallin mukaiseksi, poikkesi Venäjän armeijan tummanvihreä asetakki selvästi muiden eurooppalaisten maiden kirkkaista väreistä⁵⁵. Jalkaväen pääaseena oli painava musketti pistimiseen. Venäläiset eivät olleet innokkaita suurten linnoitteiden rakentajia, mutta heistä tuli kevyiden kenttälinoitusten rakentamisen mestareita, mistä oli heille etua Pultavan ja Künersdorfin (1759) taisteluissa.⁵⁶

Pietari I:stä kertovat kertomukset liitetään usein hänen laivanrakennustaidon opiskeluunsa. Maantieteellisten syiden takia Venäjän laivastolla oli kuitenkin maataisteluita avustava rooli. Asovan sotaretken aikana Pietari oli vakuuttunut soudettavien ja matalan syvyyksen omaavien kaleerien soveltuvuudesta sodankäyntiin Itämeren saaristoilla rannikkovesillä, jossa ne pystyivät nopeisiin tiedustelu- ja iskuoperaatioihin, rannikon kohteiden pommittamiseen sekä joukkojen ja kaluston kuljetuksiin. Kaleerien rakentaminen oli yksinkertaista ja niitä pystyttiin tuottamaan nopeasti suuria määriä. Duffyn mukaan Itämeren laivasto oli Pietari I:n luomuksista kunnianhimoisin, mutta sillä saavutetut hyödyt jäivät lyhytaikaisiksi. Venäjän muut merelliset operaatiosuunnat olivat tuolloin Kaspian- ja Asovanmerellä, joille nopeasti rakennetun Itämeren laivaston voimaa ei pystytty siirtämään. Mannervaltioilla ei myöskään ollut suurta kauppalaivastoa, joka olisi tukenut sotalaivaston kehittämistä.⁵⁷

Vuoden 1716 ohjesäännön sotataidollinen sisältö käsittää armeijan kokoonpanon ja tarkkojen tehtävän kuvausten lisäksi vain yhden sotataittoa, marssia tai sotaretkeä⁵⁸, kuvaavan noin puolentoista sivun pituisen luvun. Sen ohjeistuksen lähtökohtana on maaston tarkastelu, jolla ei ohjesäännön mukaan tarkoiteta ainoastaan maaston kulkukelpoisuuden arviointia, vaan sitä, miten vastustajan toiminta vaikuttaa alueella liikkuvan oman joukon marssin *turvallisuuteen*. Maastokapeikoissa marssirivistö kehoitettiin mah-

⁵⁵ Duffy (1981), ss. 34–35, vrt. Артамонов, Artamonov (1992), s. 8. – Duffyn mukaan Pietari I torjui väärät preussilaiset vaatetuskäytännöt ja piti huolta siitä, että sotilailla oli mm. lämpimät saappaat ja viitta. Artamonovin mukaan hyvistä ja lämpimistä vaatteista, turkeista, saappaista ja karvahatuista luopuminen johti suuriin paleltumis- ja sairaustappioihin.

⁵⁶ Sama. – Ruotsin suurvalta-aseman päättymiseen johtanut Pultavan taistelu käytiin vuonna 1709. Künersdorfin taistelussa vuonna 1759 venäläisten johtamat Venäjän ja Itävallan armeijat löivät Preussin Fredrik II armeijan.

⁵⁷ Sama s. 35, ks. myös Артамонов, Artamonov (1992), s. 5. – Artamonovin mukaan Venäjän kaleerilai-vasto ja merijalkaväen iskut tuottivat ruotsalaisille strategisen yllätyksen.

⁵⁸ Kuokkanen, Risto: *Sotilassanasto, suomi–venäjä–suomi v.1.60*, 2012, ss. 39, 155, ks. myös SVE, osa 4, ss. 55–56, *Kenttäohjesääntö, Yleinen osa*, (KO yl), Pääesikunta, Vaasa, 1995, s. 167, vrt. *Kenttäohjesääntö, Yleinen osa*, (KO yl), Pääesikunta, Helsinki, 1958, s. 216, *Kenttäohjesääntö, I osa*, (KO I), Yhtymän taistelu, Pääesikunta, Mikkeli, 1963, *Kenttäohjesääntö, Yleinen osa*, (KO yl), Pääesikunta, Helsinki, 1973, s. 168, *Kenttäohjesääntö, Yleinen osa*, Pääesikunta, Helsinki, 2008. – Pietarin ohjesäännössä käytetään nimitystä *noxod* (*pohod*) jonka sanakirjamerkitys on marssi, sotaretki, kampanja tai purjehdus. Mainitussa yhteydessä tarkoitetaan sotaretkeä tai kampanjaa. Ohjesääntö ohjesäännöltä ohuemmaksi käyvä suomalainen sotilaskäsitteistö ei tue luontevaa käännöstä: siksi *sotaretki* kuulostaa nykyisin joko vanhah-tavalta tai satujen sanastosta lainatulta ja *kampanja* alennusmyyntien markkinapuheelta. Neuvostoliitto-laisen sotilastietosanakirjan mukaan *noxod* ja *кампания* (*pohod*, *kampanija*) ovat suuria *sotatoimia* tai usean *operation* yhdistelmiä. Suomalaiset sodanjälkeiset kenttäohjesäännöt vuosilta 1958 ja 1973 määrittelevät *sotatoimen* samaa tarkoittavaksi *operation* kanssa. Vuoden 1963 ja nykyisin voimassa-olevassa vuoden 2008 kenttäohjesäännössä ei sotatoimen tai operaation käsitettä ole määritelty. Vuoden 1995 kenttäohjesääntö määrittää sotatoimen *operaatioiden kokonaisuudeksi*.

dollisen vastustajan yllättävän toiminnan takia jakamaan erillisille reiteille. Reitit eivät kuitenkaan saaneet olla liian kaukana toisistaan, jotta osastoilla säilyi mahdollisuus tarvittaessa tukea toisiaan taistelussa. Vastustajan maaperällä etenevää armeijaa määrättiin suojaamaan asettamalla ratsuväen etujoukko, jota seuraisivat jalkaväki, tykistö ja kuormastot. Selustan suojaksi armeijan tuli asettaa ratsuväkiarmeijakunta jälkijoukoksi⁵⁹. Vesistöjen ja soiden ylitys siltojen ja lauttojen avulla ohjeistettiin perinpohjaisesti.⁶⁰ Tätä taitoa ja olosuhteita hyödyntämällä venäläisten joukot olivat aiheuttaneet yllätyksiä Ruotsin joukoille Suuren Pohjan sodan aikana⁶¹.

Armeijan ryhmituksen perusratkaisu on linjataktiikan mukainen: etujoukko, tykistö, kahdessa portaassa etenevä jalkaväki ja niitä seuraava reservi. Ohjesääntö tähdentää, että ”*Kaikki on riippuvaista kenraalin varovaisuudesta, taidosta ja rohkeudesta. Maaston ominaisuudet ja vastustajan voiman tyypillisesti tuntien pystyy hän suoriutumaan tehtävästään.*” Ohjesäännön tekstissä näkyy tietynlainen varautuneisuus tai haluttomuus antaa taistelua varten yksityiskohtaisia ohjeita. Tästä on esimerkkinä teksti, jonka mukaan ”*Aivan kaikkea komentavan kenraalin viisaasta varovaisuudesta on tässä mahdotonta kuvata yksityiskohtaisemmin*”⁶². Pietarin arvioidaan muuttaneen perinteistä venäläistä puolustuksellista sodankäyntitapaa *hyökkäyksellisemmäksi* ja harkittuja riskejä ottavaksi⁶³.

Vuoden 1716 ohjesäännön liitteenä olevat sotilasoikeudenkäytön määräykset kovine rangaistuksineen piirtävät Pietari I:n hallintotavasta armottoman kuvan. Vertailu Ruotsin vastaaviin säädöksiin osoittaa rangaistusten olleen yleiseurooppalaisella tasolla.⁶⁴ Tästä huolimatta hänen johtamistapansa tulkitaan olleen ensisijaisesti innostava ja myös palkitseva⁶⁵. Hän valoi armeijaan uskoa siihen, ettei tappiota pitänyt pelätä ja häviöllisistäkin taisteluissa on mahdollisuus oppia. Kaikkia venäläisiä piirteitä, kuten aatelisen upseeriston joutilaisuutta ja huonoa suhdetta sotilaisiin, ei Pietarin uudistuksilla kyetty muuttamaan, eikä armeijan kuri yltänyt Fredrik II preussilaisen armeijan tasolle. Pietarin ohjesääntö oli käytössä vuoteen 1804 ja kuuluisien venäläisten sotapäälliköiden, Rumjantsevin, Suvorovin ja Kutuzovin, menestys perustui Pietarin opetuksiin. 1700-

⁵⁹ *авангардия, avangardiya (etujoukko) ja арьергардия, ariergardiya (jälkijoukko)* kuuluvat edelleen venäläiseen sotilassanastoon. Sanojen nykyiset kirjoitusasu ovat *авангард* ja *арьергард* ks. Kuokkanen (2012), ss. 2, 6.

⁶⁰ VU-1716, ss. 60–61 (luku 55).

⁶¹ Uddgren, Hugo E.: *Kriget i Finland år 1713*, Militärlitteraturföreningens förlag, Stockholm, 1906, ss. 59–66. – Kostianvirran taistelussa 6.10.1713 venäläisten 6 000 miehen joukko yllätti ruotsalaiset ylittämällä huonossa säässä Pälkäneen Mallasveden hirsilautoilla.

⁶² VU-1716, s. 60 (luku 55).

⁶³ Артамонов, Artamonov (1992), s. 8.

⁶⁴ VU-1716, s. 115, artikul 94, ss. 120–124, artikul 104–117, ks. myös Lappalainen (1976), ss. 132–133. – Esimerkiksi: Taistelutilanteessa karkaamisen rangaistuksena oli ”*ilman prosessia hirtettäköön ensimmäiseen mahdolliseen puuhun*”. Hyökkäyksistä suojelua nauttivisiin kohteisiin ja henkilöihin (kirkot, koulut, sairaalat, papit, naisenpuolet) ilman armeijan johtajan päätöstä määrättiin kuolemanrangaistus. Vankien kaltoin kohtelusta määrättiin rangaistukseksi *kujanjuoksu (unnuptymen, saks. spitzruten)*. Luvattomasta, ilman *hänen korkeutensa* käskyä tapahtuvasta, antautumisesta määrättiin päällystölle kunnian ja omaisuuden menetys sekä kuolemanrangaistus. Miehistölle määrättiin lievempi rangaistus, kujanjuoksu. Ruotsin armeijassa olivat käytössä Kustaa II Aadolfin sota-artiklat, jossa sotilasrikoksista määrättiin samantyyppisiä rangaistuksia kuin Pietarin ohjesäännössä.

⁶⁵ Артамонов, Artamonov (1992), s. 4, ks. myös VES (2007), s. 504. – Pietari I aloitti miehistön palkitsemisen mitaleilla ja perusti päällystölle ritarikunnat. Venäjän imperiumin ja nykyisen Venäjän federaation korkein ritarikunta on Pietari I:n vuonna 1699 perustama Pyhän Andreuksen ritarikunta.

luvun sotilaallisilla uudistuksilla oli huomattava vaikutus myös armeijan ulkopuolella Venäjän yhteiskunnan hallinnollisiin ja sosiaalisiin muutoksiin.⁶⁶

Pietari I:n Suuren perintö on näkynyt erityisesti valtiollisen Venäjän kehityssuunnassa. Hän toi Moskovaa keskuksenaan pitävän Venäjän eurooppalaiseen yhteyteen. Venäjän armeijan rakenne perustui pitkään *Vuoden 1716 ohjesääntöön*, jonka tietyt osat ovat edelleen näkyvissä⁶⁷. Sotataidossa Pietarin I ja Katariina II aikakaudelta periytyviksi voidaan lukea länsimaiseen sotataitoon sitoutumisen lisäksi seuraavia piirteitä: *hyökkäyksellisyys, pyrkimys yllättäviin koukkauksiin esteiden yli tai vesistöjä pitkin, ratsuväen liikkuvien osastojen käyttö, tykistön tulen keskitys ja nopeasti rakennettavien maalinnoitteiden käyttö*. Pietarin ohjeistuksessa ei luetella sodankäynnin tai taistelun periaatteita. Huolimatta siitä, että Pietari I:n merkitys Venäjän ja sen asevoimien modernin suuntauksen syntymiselle on kiistaton ja olennainen, ei hänen maineensa sotataidon ja sotilasjohtamisen kentässä nouse samalle tasolle kuin Aleksandr Suvorovin. Kuvassa 2 on Pietari I:n ratsastajapatsas Pietarissa.

Kuva 2. Pietari I:n ratsastajapatsas talloo Venäjän voitettuja vihollisia kuvaavaa käärmettä ja osoittaa kohti saavuttamaansa tavoitetta eli Itämeren. Aleksandr Puškinin (1799–1837) Vaskiratsastajarunon ensimmäisissä säkeissä kuvataan kuinka *"kurjien tšuhnien kalamajojen"* alueelta *"uhataan ruotsalaisia ja perustetaan kaupunki"*. Sitten paikkaan, *"jossa asuivat suomalaiset kalastajat, säällittävät luonnon poikapuole"* on perustettu hieno kaupunki. Jokaisen venäläisen hyvin tunteman runon valtiollinen asetelma on selvä: naapuri on joko säällittävä luonnonlapsi tai voitettu vihollinen. *"Ikkuna Eurooppaan on puhkaistu"*. Osoituksena ja takuuna siitä on Pietarin kaupunki. Runon säkeet kuvaavat monia tulkintoja kirvoittaneella tavalla kaupungin, sen perustajan, ulkomaisten vaikutteiden ja vanhan Venäjän välisiä jännitteitä sekä ristiriitaista suhdetta.⁶⁸

⁶⁶ Sama, s. 8.

⁶⁷ Esim. rykmentin *полк* (*polk*) komentajan sotilasarvo on edelleen joukon nimen mukaisesti *полковник*, (*polkovnik*, *eversti*). Vasta vuoden 2009 uudistuksessa pääosa rykmenteistä ja divisioonista lakkautettiin. Maavoimien taktiseksi yhtymäksi ja joukko-osastotyyppiä muodostettiin prikaateja, joiden komentajat ovat everstejä. Luontevaa olisi ollut perustaa *Vuoden 1716 ohjesäännön* (VU-1716, luku 5, ss. 8–9) mukaisesti prikaatikenraalin sotilasarvo (*бригадир*, *brigadir*).

⁶⁸ Volkov, Solomon: *Pietari: eurooppalainen kulttuurikaupunki*, Otava, Helsinki, 1996, ss. 12–25, ks. myös Пушкин, Puškin (1960), ss. 284–285, Конохова, Ксения: *Уроки литературы по-новому*:

2.2 Suvorovin sotataito

Suvorovin henkilöhistoria

Aleksandr Suvorov (1729 tai 1730–1800⁶⁹) on legendaarinen hahmo – sotapäällikkö, jonka kerrotaan käyneen 60 taistelua häviämättä niistä yhtäkään. Hän syntyi moskovalaisen Preobraženskin henkivartiorykmentin kirjurina sekä ulkomaalaisen sotilaskirjallisuuden kääntäjänä toimineen Vasili Suvorovin (1705–1775) perheeseen. Isän laajassa kirjastossa nuoren Aleksandrin mielilukemista olivat sotahistoriaa käsittelevät teokset. Aleksanterin sotilasura alkoi Semjonovskin henkivartiorykmentissä jo kahdentoista vuoden iässä vuonna 1742. Suvorov palveli miehistötehtävissä yhdeksän vuoden ajan, yleni aliupseeriksi ja sittemmin upseeriksi⁷⁰. Hän toimi aluksi huollon tehtävissä sekä sotilastuomioistuimen avustajana. Suvorovin sotilasura ei tuon ajan mittapuun mukaan edennyt erityisen nopeasti. Monet hänen aikalaisensa olivat alle 30-vuoden ikäisinä jo kenraaleita. Nopean etenemisen vastapainona perehtymisellä armeijan moninaisiin tehtäviin, kuten huoltoon ja sotilasoikeudenhoitoon, oli ratkaisevan suuri merkitys Suvorovin myöhemmälle ajattelulle.⁷¹ Kuvassa 3 on Suvorovia esittävä pastellipiirros ja valokuva hänen haudastaan.

Вместо «Медного всадника» – рассказ о случае кроликов?, Комсомолская правда, 24.1.2013, <http://www.kp.ru/daily/26020/2941592/>, 15.6.2013, suom. Konjuhova, Ksenja: Kirjallisuuden tunnit uudella tavalla: Vaskiratsastajan sijaan kertomuksia parittelevista kaneista, Komsomolskaja Pravda, 24.1.2013, kuva: Petteri Lalu. – Legendan mukaan Pietarin kaupunki on turvattu niin kauan kuin patsas seisoo nykyisellä paikallaan Nevan rannalla. Siksi sitä ei Leningradin muiden patsaiden tavoin evakuoitu turvaan toisen maailmansodan aikana.

⁶⁹ Гутор: А.Е.: К вопросу о времени рождения Александра Васильевича Суворова, Суворовский сборник, Москва, 1951, <http://adjutant.ru/suvorov/suvorov005.htm>, 10.9.2012, suom. Gutor, A. E.: Kysymykseen Aleksandr Vasiljevits Suvorovin syntymäajasta, ss. 183–190, ks. myös Ростунов, Rostunov (1989), s. 41, vrt. Rekola, Kauko: *Suvorov – Generalissimus-genius*, Suomen Historiallinen Seura, Vammala, 1989, s. 21. – Tiedot Suvorovin syntymäajasta ovat ristiriitaisia. Hänen hautapaateensa kirjoitettiin alunperin syntymävuodeksi 1729. Hänen leskensä ja Suvorovin oman ansioluettelon mukaan oikea syntymävuosi olisi kuitenkin 1730. Vuonna 1850 hänen hautakiveensä vaihdettiin yksinkertainen teksti ”Сдѣсь лежитъ Суворов (Tässä lepää Suvorov)”. Rekolan mukaan yksinkertainen teksti olisi ollut haudalla jo vuonna 1808.

⁷⁰ Rekola (1989), s. 32, ks. myös Pietarissa sijaitsevan valtiollisen Suvorov-museon verkkosivusto, <http://suvorovmuseum.ru/aboutr/dates>, 26.2.2013. – Ylennykset: 1748 korppraali, 1751 kersantti, 1754 aliluutnantti, kapteeni (yliprovianttimestari) 1756, majuri 1756, everstiluutnantti 1758, eversti 1762, prikaatikenraali 1768, kenraaliluutnantti 1774, kenraali 1786, sotamarsalkka 1794, generalissimus 1799. Käytännössä Suvorov oli rykmentin kirjoilla 12-vuotiaasta alkaen. Hän asui kotona, mutta sai rykmentissä sotilasopetusta. Varsinainen palvelus henkivartiokomppaniassa alkoi 17-vuotiaana.

⁷¹ Ростунов, Rostunov (1989), ss. 41–55, ks. myös. Rekola (1989), s. 32, Михневичъ, Н.П.: Основы русскаго военного искусства, Сравнительный очеркъ состоянія военного искусства в Россіи и Западной Европѣ въ важнѣйшія историчесія эпохи, Типографія Штаба Отдѣльнаго Корпуса Пограничной Стражи, С.-Петербург, 1898, <http://www.runivers.ru/lib/book4287/42913/>, 25.2.2013, suom. Mihnevits, N. P.: Venäläisen sotataidon perusteet, Venäjän ja Länsi-Euroopan sotataidon vertaileva kuvaus tärkeimpinä historiallisina aikakausina, s. 66.

Kuva 3. Generalissimus Aleksandr Suvorov. Oikealla Suvorovin hauta Pietarissa Aleksanteri Nevskin luostarissa Jumalansynnyttäjän Neitseen Marian ilmestyksen ja pyhän hurskaan ruhtinaan Aleksanteri Nevalaisen kirkossa.⁷²

Suvorovin sotatie alkoi seitsenvuotisen sodan (1756–1763) aattona, kun Venäjä oli valmistautumassa sotaretkkeen Preussia vastaan. Hänet määrättiin Liivin- ja Kuurinmaalla toimineiden joukkojen huollon tehtäviin. Näissä tehtävissä Suvorov pääsi läheltä seuraamaan venäläisten joukkojen johtamista esikunnissa. Venäjän ja Preussin välillä käytiin kesällä 1759 Künersdorfin taistelu⁷³, jossa venäläisiä ja itävaltalaisia joukkoja johtanut kenraali Pjotr Saltykov, (1697–1772) katsoi saavuttaneensa vuoden aikana jo tarpeeksi menestystä, eikä hyödyntänyt taistelussa avautunutta mahdollisuutta. Suvorovin kerrotaan todenneen tästä päätöksestä esimiehelleen: ”Ylipäällikön paikalla minä heti hyökkäisin Berliiniin.” Rekolan mukaan lausunto oli osoitus Suvorovin kyvyistä sota-aidon alalla. Suvorov pääsi johtamaan taisteluja vuodesta 1761 lähtien. Niissä osoitetun kyvykkyyden ansiosta hänet ylennettiin vuonna 1762 everstiksi ja nimitettiin ensin Astrahanin sekä vuotta myöhemmin Suzdalin jalkaväkirykmentin komentajaksi.⁷⁴

Seitsenvuotisen sodan päättyttyä Venäjän armeijassa arvioitiin päättyneen sodan kokemuksia. Aikakauden *linnoitusstrategiaan* kuului joukkojen jakaminen tasaisesti sota-

⁷² Kuva: Piirros J. H. Schmidt (1800), hautakuva Andrey Sitnik, ks. myös Aleksanteri Nevskin luostarin verkkosivusto, <http://lavra.spb.ru/component/k2/item/431-церковь-благовещения-пресвятой-богородицы-и-святого-благочестивого-князя-александра-невского.html>, 21.2.2013, vrt. Kauppi (2007), Ulla-Riitta: Suvorov, Aleksandr Vasiljevits, *Suomen kansallisbiografia, osa 9, Siltanen-Tott*, toimittanut Matti Klinge et al, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Hämeenlinna, 2007, ss. 491, Rekola (1989), s. 21. – Schmidtin pastellityö on viimeinen Suvorovin eläessä tehty muotokuva.

⁷³ Ростунов, Rostunov (1989), s. 62, Военная энциклопедия, т-во И. Д. Сытина, Петербург, Петроград, Москва, 1911–1915, <http://militera.lib.ru/enc/sytin/index.html>, 15.1.2013, suom. Sytinin sotilastietosanakirja, osa 14 (jatkossa lyh. VESy), s. 394, vrt. Rekola (1989), s. 34. – Rostunov ja Rekolan teksteissä Kunersdorfin taistelun päivämäärät eroavat hieman toisistaan. Rostunov, kuten muut lähteet, ajoittavat taistelun 1.(12.) elokuuta 1759, (suluissa nykyisen gregoriaanisen kalenterin mukainen päivämäärä).

⁷⁴ Ростунов, Rostunov (1989), ss. 55–72, ks. myös Rekola (1989), ss. 33–39.

näyttämölle muutamien kilometrien välein perustettuihin vartiostoihin.⁷⁵ Armeijoiden huolto perustui kiinteisiin huoltotukikohtiin, joista pystyttiin huoltamaan joukkoja korkeintaan 125 kilometrin eli viiden päivän marssimatkan etäisyydelle. Tämä rajoitti operatiivista liikkuvuutta. Taisteluissa sovellettiin *linjataktiikkaa*⁷⁶, jossa joukot oli ryhmitetty kolmeen linjaan. Tykistö oli ryhmitetty sivustolle tai jalkaväen taakse. Tällaisen ryhmityksen muodostaminen ja liikuttaminen edellytti aukeamaastoa. Taisteluvaikutus perustui pataljoonien tai joukkueiden yhteislaukauksiin. Tyypillisesti ensimmäinen linja ampui polvelta ja seuraavat pystystä. Taistelun tavoitteena ei kuitenkaan ollut vastustajan joukkojen tuhoaminen, vaan niiden työntäminen taaksepäin ja alueiden valtaaminen. Pistintä pidettiin ainoastaan puolustusaseena. Linjataktiikalle oli tunnusomaista hidas liikkuvuus ja vähäinen iskuvoima. Kömpelö taistelumuodostelma teki nopean rynnäkönn tekemisen mahdottomaksi.⁷⁷

Fredrik II:n johtamaa Preussin armeijaa pidettiin taktisesti taitavimpana seitsenvuotiseen sotaan osallistuneista joukoista. Sen taisteluryhmityksessä toista sivustaa vahvistettiin täydentävällä linjalla. Tällä tavoin muodostettiin rynnäkkösivusta, joka antoi mahdollisuuden toisiaan seuraaviin iskuihin. Edetessään taisteluun preussilaisten taisteluryhmitys eteni vinottain kohti vastustajan linjastoa. Tämä mahdollisti iskuvoiman lisäämisen ja vahvisti preussilaisten sivustoja. Saksalaisen sotahistorioitsijan Hans Delbrückin mukaan: ”*Preussilaiset kehittivät linjataktiikan korkeimmalle tasolle, mutta tällä tavoin he eivät ainoastaan vähentäneet, vaan pikemminkin vahvistivat sen heikkoja puolia. Linjaan ryhmitettyjen pataljoonien ampuvia yhteislaukauksia häiritsivät maaperän etätasaisuus, ne eivät voineet ampua metsässä eikä kylissä*”^{78 79}.

Seitsenvuotisen sodan kokemusten perusteella Venäjän armeijaan tehtävien uudistuksien suunnasta taistelivat perinteistä venäläistä mallia ja preussilaista mallia kannattavat⁸⁰. Venäläisen mallin kannattajat halusivat kehittää armeijaa omien perinteiden pohjalta. Sen vastustajat tahtoivat tuoda preussilaisen mallin mukaisen koulutuksen ja taktiikan Venäjän armeijaan. Aluksi preussilaisen mallin kannattajat olivat voitolla keisari Pietari III:n tuella, ja armeijan uudistus aloitettiin tältä perustalta. Kuitenkin valtiojohdossa tapahtunut vaihdos, jossa Katariina II syrjäyttäessään Pietari III:n vallasta perui lähes kaikki tämän tekemät päätökset, muutti myös asevoimien uudistuksen suunnan. Katariina II valtaannousua seuranneena vuonna 1763 sotilaskomissio, jonka jäsenenä oli myös Suvorovin isä Vasili, julkaisi uuden jalkaväen ohjesäännön, jossa oli otettu huomioon seitsenvuotisen sodan kokemukset. Sen perustana oli kuitenkin edelleen yleisesti hyväksytty linjataktiikka.⁸¹

⁷⁵ VESy, osa 13, ss. 181–182, ks. myös Jahnukainen, O. S.: *Sotataidon historia IV, Lineraaritaktiikan aikakaudesta ensimmäiseen maailmansotaan*, Otava, Helsinki, 1953, s. 43. – кордонная стратегия (cordonnaja strategija), ransk. cordon = nauha, yhteys, linkki, nuora. Jahnukaisen mukaan kyseessä on ranskalaisen kenraali Vaubanin kolminkertaisen linnoitusvyöhykkeen järjestelmä.

⁷⁶ VESy, osa 14, ss. 633–634 – *линейная тактика* (lineinaja taktika), ks. myös Jahnukainen (1953), ss. 41–96.

⁷⁷ Ростунов, Rostunov (1989), ss. 73–75, ks. myös VESy, osa 14, ss. 633–634, Дельбрюк, Г.: История военного искусства в рамках политической истории: в 4 томах, Наука, Санкт-Петербург, 2001, http://militera.lib.ru/science/delbruck_h01/index.html, 23.2.2013, suom. Delbrück, Hans: *Sotataidon historia poliittisen historian puitteissa*, s. 3900.

⁷⁸ Дельбрюк, Delbrück (2001), s. 3 925.

⁷⁹ Ростунов, Rostunov (1989), ss. 73–75, ks. myös. Rekola (1989), s. 39.

⁸⁰ Rostunov kutsuu *perinteistä* venäläistä mallia kannattavia sosialistisen luokkataistelun termein *edistyk-sellisiksi* ja *muutosta* haluavia *taantumuksellisiksi*.

⁸¹ Ростунов, Rostunov (1989), ss. 76–78.

Aleksandr Suvorov seurasi Suzdalin rykmentin⁸² komentajana armeijassa tehtäviä muutoksia ja kehitti aloitteellisesti oman kokemuksensa pohjalta joukkonsa koulutusta. Tältä ajalta on peräisin hänen teoksensa *Полковое учреждение* (*Rykmentin säädös*). Suvorov johti itse rykmenttinsä koulutusta, jonka päätavoitteena oli osaamisen kehittäminen taistelua varten: ”Arvotonta olisi päällikölle, jos komppania vain valmistautuisi leiriolosuhteisiin ja äkseeraamiseen, joiden jälkeen se olisi milloin tahansa valmiina tarkastukseen, mutta ei taisteluun minkä tahansa vastustajan kanssa⁸³.” Suvorov koulutti rykmenttinsä virallisten ohjesääntöjen mukaan, mutta hyödynsi kokemuksiaan ja näkemyksiään. Lyhyessä ajassa rykmentistä tuli koulutustarkastus- ja harjoitushavaintojen mukaan yksi Venäjän parhaimmista.⁸⁴

Suvorovin antaman koulutuksen arvo punnittiin Venäjän ja Turkin sodassa (1768–1774), jossa Suzdalin rykmentti suunnattiin ensin puolalaisia Barin konfederaation joukkoja vastaan. Suvorov sai vuonna 1768 marraskuun puolivälissä tehtäväkseen siirtää rykmenttinsä kuukaudessa Uuden Laatokan kaupungista Smolenskin alueelle. Rykmentti selvisi syksyn kelirikkosäässä 985 kilometrin mittaisesta marssista taistelukuntoisena ja pystyi marssin jälkeen aloittamaan taistelukoulutuksen. Taistelutoiminta puolalaisia vastaan aloitettiin armeijakunnan talvehtimisen jälkeen seuraavana keväänä Suvorovin johtaessa armeijakunnan etujoukkoa Smolenskista Oršan kautta kohti Minskiä. Jouduttaakseen etenemistä Suvorov jakoi joukkonsa kahteen osaan ja määräsi ne etenemään kahta reittiä. Suvorovin menestyksellisen toiminnan peruspiirteiksi Puolan sotaretkellä muodostuivat *nopea marssiliike, painopisteen muodostaminen* taisteluryhmitykseen, *yötaistelut* ja *pistinrynnäkö*.⁸⁵

Puolassa Suvorov pyysi siirtoa Turkin vastaiselle rintamalle, mutta päätyi sen sijaan vuonna 1773 ensimmäiselle komennukselleen Suomeen tiedustelutehtäviin rajaseudulle.⁸⁶ Sen jälkeen Suvorov pääsi Turkin rintamalle, jolla hän saikin palvella useaan otteeseen. Hänen kulmikas luonteensa johti usein yhteenottoihin esimiesten kanssa, mikä vaikutti muun muassa siihen, että palattuaan vuonna 1791 toiselta Turkin sotaretkeltään hänet määrättiin kolmen kuukauden toimettomuuden jälkeen Suomeen johtamaan linnoitustöitä.⁸⁷ Komennus linnoitustöiden johdossa kesti vuoden 1792 marraskuuhun.⁸⁸ Tätä ajanjaksoa hänen elämästään on esitelty laajasti myös suomalaisissa tutkimuksissa.

Suomen komennuksen jälkeen Suvorov määrättiin linnoitustöihin Turkin suunnalla, josta hän pääsi pyynnöstään Puolassa vuonna 1794 alkaneeseen sotaan. Hän lupasi voittaa sodan 40 päivässä, mikä pitikin varsin hyvin paikkansa: 42 päivän kuluttua puolalaiset antautuivat. Suvorov sai sotamarsalkan arvon, runsaita palkintoja ennen kaikkea kansainvälistä mainetta ja kuuluisuutta. Sotapäällikön palatessa 1795 Pietariin oli hänen todennäköisesti tärkein tukijansa keisarinna Katariina II kuollut, ja hänen tilalleen oli as-

⁸² Sama, s. 78, ks. myös Rekola (1989), s. 40. – Nimestään huolimatta Suzdalin rykmentti toimi vartiopalveluksessa Pietarissa vv. 1763–1765, jonka jälkeen se sijoitettiin syksyyn 1768 saakka Pietari I:n perustaman Uuden Laatokan kaupunkiin Laatokan rannalle Olhavanjoen suulle.

⁸³ Суворов, А.В.: Полковое учреждение, Не числом, а умением! Военная система А.В. Суворова, Военный университет, Русский путь, Москва, 2001b, <http://www.rp-net.ru/pdf/rvs/Suvorov.pdf>, 3.9. 2012, suom. Suvorov, A. V.: Rykmentin säädös, s. 22.

⁸⁴ Постунов, Rostunov (1989), ss. 78–89, ks. myös Rekola (1989), s. 40.

⁸⁵ Sama, ss. 95–96, ks. myös Rekola (1989), ss. 43–45.

⁸⁶ Sama, ss. 165–166, ks. myös Rekola (1989), s. 53. – Rekola valittelee sitä, ettei Suvorovin dokumentti-kokoelmassa ole julkaistu aineistoa tältä ajalta.

⁸⁷ Rekola (1989), ss. 54–103.

⁸⁸ Sama, ss. 103–135, ks. myös Постунов, Rostunov (1989), ss. 312–362.

tunut Paavali I. Kenraaleista ja marsalkoista ei ollut pulaa, ja Paavali I todennäköisesti muisti Suvorovista ainoastaan sen, että hänen käytöksensä ei ollut milloinkaan ollut hovikelpoista. Suvorov riitautui Paavalin kanssa ja anoi ensin virkavapautta sekä lopulta eroa. Eroanomus oli turha, sillä hallitsija oli jo päättänyt vapauttaa hänet palveluksesta 17.2.1797 alkaen ilman oikeutta käyttää virkapukua. Lopulta Suvorov karkotettiin perintötilalleen Novgorodin alueelle.⁸⁹

Suvorov oli karkotuksensa aikana alkanut harkita jopa luostariin siirtymistä. Tämä suunnitelma samoin kuin puutarhanhoito ja kirkkokuorossa laulaminen saivat kuitenkin jäädä. Helmikuussa 1799 kenraali Tolbuhin toi Suvoroville Paavali I kirjoittaman kirjeen. Venäjän tukema Itävalta oli pyytänyt Suvorovia armeijansa ylipäälliköksi Italiaan ja keisari esitti tähän tehtävään ryhtymisen myös omana pyyntönään.⁹⁰ Italian sotaretkestä muodostui Suvorovin uran huipentuma. Hän pääsi toimimaan armeijan ylipäällikkönä, ja viimeistään tässä vaiheessa Suvorovin maine sotapäällikkönä levisi kaikkialle Euroopassa. Hän marssitti 20 000 miehisten armeijansa esikuvansa Hannibalin tavoin Alppien yli tavalla, josta Clausewitz antoi tunnustusta 70-vuotiaalle sotapäällikölle. Vaikka sotaretki oli voittojen lisäksi aiheuttanut myös tappioita, Paavali I ylensi Suvorovin generalissimuksen arvoon.⁹¹ Sotaretken rasisukset vaikuttivat Suvorovin terveyteen. Paluumatkallaan, kohti Pietarissa odotettavissa olevaa riemukasta vastaanottojuhlaa, hän sairastui vakavasti. Matkanteosta tuli hidasta, ja se keskeytyi monesti. Pietariin saapui uljaan sotapäällikön sijasta väsynyt sotavanhus, joka menehtyi pari viikkoa saapumisensa jälkeen 18.5.1800.⁹²

Suvorovin suomalaisesta syntyperästä on meillä kirjoitettu paljon. Kauko Rekola on esittänyt näkemyksen Suvorovin suomalaisesta syntyperästä ja täydellisestä suomen kielen taidosta teoksessaan *Suvorov – generalissimus genius*.⁹³ Kirjan toimittanut Timo Vihavainen piti Rekolan näkemystä kiistanalaisena ja totesi sen esipuheessa Suvorovin lapsuusvuosien olevan hänen henkilöhistoriassaan heikoimmin tunnettua.⁹⁴ Suvorov kir-

⁸⁹ Sama, ss. 144–147, ks. myös Ростунов, Rostunov (1989), s. 349. – Neuvostotutkijoille tyypilliseen tapaan Rostunov jättää mainitsematta muissa lähteissä kuvatun Suvorovin aktiivisen uskonnonharjoituksen karkoitusaikana.

⁹⁰ Sama, s. 153, ks. myös Ростунов, Rostunov (1989), s. 359.

⁹¹ Sama, ss. 155–233. – Generalissimuksen arvossa ovat Venäjällä olleet Suvorovin lisäksi Aleksandr Menšikov (1673–1729), prinssi Anton Ulrich (1714–1774) ja Josif Stalin (1878–1953).

⁹² Sama, ss. 242–247, Pietarissa sijaitsevan valtiollisen Suvorov-museon verkkosivusto <http://www.suvorovmuseum.spb.ru/aboutr/biography>, 26.2.2013, vrt. Ростунов, Rostunov (1989), s. 478. – Rekolan (18.5.) ja Rostunovin (17.5.) esittämät tiedot kuolinpäivästä nykyisen ajanlaskun mukaan poikkeavat. Todennäköisimmin Rostunov on tehnyt virheen vanhan uuden ajanlaskun välisessä muunnoksessa. Vuosi 1800 oli karkausvuosi, jonka takia juliaaniseen kalenteriin lisättävien päivien määrä kasvoi helmikuun lopussa yhdellä päivällä 11 päivästä 12 päivään. (ks. http://en.wikipedia.org/wiki/Conversion_between_Julian_and_Gregorian_calendars, 26.2.2012.)

⁹³ Sama, ss. 22, 23, 25, 53, 198, 132, ks. myös Salomaa, Markku.: Karjalaispojasta generalissimukseksi: Suvorovin sankaruudella on ollut monta hyödyntäjää, *Sotilasaikakauslehti* 84 (2009) n:o 5, ss. 48–52. – Salomaan kirjoituksen lähteenä on todennäköisesti Rekolan teos. Hänen artikkelinsa otsikko kertoo olen-
naisimman – kaikki haluaisivat mieluusti sankarin maahanmiehekseen.

⁹⁴ Vihavainen, Timo: Suvorov historiallisessa kirjallisuudessa, teoksessa Rekola, Kauko: *Suvorov – generalissimus-genius*, Suomen historiallinen seura, Vammala, 1989, s. 13, vrt. Ahto, Sampo: Marsalkka Suvorov sotapäällikkönä, *Sotilasaikakauslehti*, 65(1990) n:o 9, ss. 729–730. Kirjallisuusarvostelu teoksesta Rekola Kauko: Suvorov – generalissimus-genius. – Sampo Ahto esittää arvostelussaan epäilevänsä Rekolan teoksen toimittaneen Timo Vihavaisen neuvostoliittolaiseen tutkimukseen perustuvia Suvorovin suomalaisuuden kiistäviä väitteitä: ”Viime vuosikymmeninä neuvostoliittolaisessa kirjallisuudessa musta on muutettu niin monta kertaa valkoiseksi ja päinvastoin, että olen menettänyt kaiken luottamuksen siltä ta-

joittaa lyhyessä vuonna 1790 julkaistussa omaelämäkerrassaan syntyperästään: ”*Vuonna 1622 tsaari Mihail Fjodorovitšin aikana lähtivät Ruotsista Naum ja Suvor ja heille kunniallisina ihmisinä myönnettiin anomuksesta Venäjän kansallisuus, mainitut ”kunnialliset miehet” jakaantuivat kahteen sukuun ja Suvoreja alettiin kutsua Suvoroveiksi.*” Suomen kielen taidostaan Suvorov ei ainakaan tässä yhteydessä mainitse mitään, mutta kertoo syntyneensä *moskovalaisen* Preobraženskin rykmentin upseerin Vasili Ivanovitšin perheeseen.⁹⁵ Suomalaisuuden sijaan Suvorov korosti venäläisyyttään, vaikka ajoittain viittasikin sukunsa ruotsalaiseen alkuperään.

Suvorovin prikaatikenraalin arvoon nousseella isällä oli maatila Novgorodin kuvernementin, Borovitšin kihlakunnassa, missä Suvorovit asuivat kesäisin⁹⁶. Novgorodin kuvernementti kuului hallinnollisesti Pietari I perustamaan Inkerinmaan kuvernementtiin⁹⁷. Alueen historialliset yhteydet liittyvät sen kuitenkin kiinteämmin Novgorodin Venäjän yhteyteen kuin Pietarin tekemä hallintopäätös Inkerinmaahan. Siten edes mahdollinen syntymä perheen kesänviettopaikassa ei tekisi Suvorovista kovin suomalaista tai Inkerissä syntynyttä⁹⁸. Suomen kansallisbiografian mukaan kertomukset Suvorovin suomalaisuudesta ja kielitaidosta ovat perimätietoa⁹⁹.

Neuvostoliittolaisissa lähteissä ei ole mainintaa Suvorovin suomalaisista sukujuurista, mutta esimerkiksi Genrih Leer mainitsee 1900-luvun alussa julkaistussa Laivasto- ja sotilassanakirjassaan, että Suvorovin suku olisi muuttanut Venäjälle Ruotsista, ja että monia kieliä osannut Suvorov *tutustui* suomen kieleen.¹⁰⁰ Tätä ei kuitenkaan voi pitää syntyperäiseen kielitaitoon verrattavana, mistä antaa viitteen hänen Suomen komennuksen (1791–1792) aikainen kirjeenvaihtonsa. Suvorov kirjoittaa suomalaisia paikkakuntien nimiä horjuvasti, ei siten kuin syntyperäiseltä kielenosajalta edellyttäisi¹⁰¹.

holta annettuun tietoon”. Ankara lähdekritiikki vaikuttaa oikeutetulta epäilykseltä, mutta on silti vaikeasti hyväksyttävissä.

⁹⁵ Суворов, А.В.: Автобиография, Чтениях в императорском обществе истории и древностей российских» за 1848 г. № 9, <http://www.adjudant.ru/suvorov/suvorov01.htm>, 13.9.2012, suom. Suvorov, A. V.: Omaelämäkerta, ss. 534–552.

⁹⁶ Усов, Петр: История Суворова, Типография поставщиков Его Императорского Величества товарищества М.О. Вольф, С. Петербург, 1900, <http://www.adjudant.ru/suvorov/usov00.htm>, 14.9. 2012, suom. Usov, Pjotr: Suvorovin historia, s. 4.

⁹⁷ Семёнов-Тян-Шанский, Пётр Петрович: Географическо-статистический словарь Российской Империи. Том II, Издательство: Тип. В. Безобразова и Комп, Спб, 1865, <http://www.runivers.ru/lib/book3063/9668/>, 17.9.2012, suom. Semjonov-Tjan-Šanski, Pjotr Petrovitš: Venäjän imperiumin maantieteellinen ja tilastollinen sanakirja, ss. 333–334.

⁹⁸ Yhtä todenmukaista olisi väittää ketä tahansa ennen vuotta 1917 syntynyttä suomalaista venäläiseksi vain sillä perusteella, että Suomi tuolloin kuului Venäjän Imperiumiin Suuriruhtinaskuntana.

⁹⁹ Kauppi (2007), Ulla-Riitta: ss. 489–491. – Kaupin mukaan: ”Suvorov kuitenkin syntyi Moskovassa – –, ja Moskovassa hän myös varttui nuoruusikänsä. Novgorodin seudulla viettäminään kesinä ja varsinkin toimiessaan 1750-luvun jälkeen Novgorodin ylimuonitusmestarina Suvorov kuitenkin sai todennäköisesti kosketuksen seudun karjalaisiin ja suomalaisiin.”

¹⁰⁰ Leer, Генрих (ред.) Энциклопедия военных и морских наук, том VII, вь типографии В. Безобразова и комп, С. Петербургъ, 1895, <http://www.runivers.ru/lib/book3180>, 1.12.2011, suom. Leer, Genrih (red.): Meri- ja sotatieteellinen tietosanakirja, osa VII, s. 338.

¹⁰¹ Мещеряков, Г. П. (ред.): Русские полководцы, А. В. Суворов, документы, том III, 1791–1798, Военное издательство, Москва, 1952, suom. Meštšerjakov, G. P. (toim.): Venäläisiä sotapäälliköitä, A. V. Suvorov, asiakirjoja, osa III, 1791–1798, ss. 6, 12, ks. myös Europaeus, Mikko: Lappeenrannan museon vuonna 2007 järjestetyn Suvorov-näyttelyn verkkosivusto http://www3.lappeenranta.fi/museot/verkko-nayttelyt/Suvorov/pages/Suvorovin_arvoituksellinen_identiteetti.html, 14.9.2012. – Suvorov kirjoittaa väärin muun muassa paikannimet Liikkala (Ликкола, Likkola) ja Immola (Имала, Imala), tosin hänen

Viktor Pohlebkkin arvioi suomalaisten myönteisen suhtautumisen Suvoroviin johtuneen siitä, että Suvorov tyypillisestä venäläisestä virkamiehestä poiketen: ”– herätti suomalaisessa väestössä tavanomaisen vierauden ja epäluulon sijasta kunnioituksen ja kiittolisuuden tunteen.”¹⁰² Suomalaisessa Suvorovia koskevassa kirjoittelussa korostetaan Suomessa vietettyä aikaa¹⁰³ mutta samalla sivuutetaan se, että komennukset tiedustelu- matkoille ja linnoitustöiden johtajaksi Suomeen olivat lyhyt ajanjakso hänen urallaan.

Suvorovin näkemyksiä sotataidosta

Suvorovin sotataidolliset näkemykset ovat säilyneet hänen laajan kirjeenvaihtonsa, teostensa ja hänestä kertovien tarinoiden ansiosta. Suvorov oli lapsuudestaan asti ollut kiinnostunut sotilaskirjallisuudesta ja saanut vaikutteita monilta kirjoittajilta, minkä takia hänen esittämiään näkemyksiä ei voida pitää alkuperäisinä oivalluksina, eikä hän niin väitäkään. Kun Suvorovia pyydettiin nimeämään arvostamiaan sotapäälliköitä, kuiskutti hän kysyjän korvaan: ”*Julius Caesar, Hannibal ja Bonabarte – kotitekoiset lääkkeet ja kaunis keittäjätär.*” Nikolain yleisesikunta-akatemian professori Nikolai Mihnevits (1849–1927) selitti Suvorovin arvoituksellista vastausta: ”*Sotilasasioiden perimmäinen olemus on suurten sotapäälliköiden vaikutteiden tutkiminen, mutta kaikki teoreettiset tulkinnat sotataidosta ovat kuin lääkettä. Jos ne eivät häätä tautia, ei niitä pidä ottaa. Kaunis keittäjätär oli tuon ajan tunnettu romaani, jota kaikki lukivat. Siksi [pelkkä] uuden aikaisten teoreettisten sotataidon tulkintojen lukeminen oli yhtä hyödyllistä kuin tuon romaanin lukeminen.*” Merkittäväksi Suvorovin arvion tekee se, että hän arvosti tuolloin vielä uransa alussa olleen Napoleonin (Bonabarte) taidon korkealle pelkästään tämän vuoden 1796–97 sotaretken perusteella.¹⁰⁴

Rykmentin säädös on Suvorovin vuosina 1763–1768 Suzdalin rykmentille kirjoittama virallisia ohjeita täydentävä ohjeistus.¹⁰⁵ Kirjanen on sisällöltään varuskunnallinen koulutus-, vartio- ja sisäpalvelusohjesääntö, jolla luotiin perusta Suzdalin rykmentin koulutukselle. Suvorovin varsinaiset sotataidolliset käsitykset sisältyvät teokseen *Hayka nobezhdaty* (*Voittamisen oppi*)¹⁰⁶, käskyihin, ohjeisiin ja kirjeenvaihtoon¹⁰⁷ sekä ohjeisiin

kirjallisina lähteinä ovat todennäköisesti olleet ruotsalaiset kartat, joissa suomenkielisen paikannimistön pitkät vokaalit ja kaksoiskonsonantit ovat tuskin olleet aivan oikein.

¹⁰² Pohlebkkin, V. V.: A. V. Suvorov Suomessa vuosina 1791–1792, *Sotahistoriallinen aikakauskirja* 1982, n:o 2, Sotahistoriallinen seura ja Sotatieteen laitos, Helsinki ss. 148–154, ks. myös Kauppi (2007), ss. 489–491, Мещеряков, Меšтеряков (1952), osa III, s. 4. – Kaupin kansallisbiografia-artikkelin mukaan Suvorov ei osoittanut Suomessa linnoitustöissä ollessaan kirjoittamissaan kirjeissä minkäänlaista kiinnostusta Suomeen tai sen asukkaisiin. Suvorov valittaa Suomen olosuhteista jo ensimmäisessä kirjeessään Suomesta: ”*Täällä on lunta, likaa, järvet jäässä ja liikkumien on raskasta ja kaikkiin paikkoihin ei edes pääse.*”

¹⁰³ Tutkin suomalaisen Suvorov-kirjoittelun aiheita Arto-viitetietokannan <https://arto.linneanet.fi/index.html>, 13.9.2012 haulla ”Suvorov”. Pääosa Aleksandr Suvoroviin viitanneista 26 artikkelista käsitteli niiden otsikoiden perusteella hänen lyhyttä komennustaan Suomeen, ja sen aikana tehtyjä Kaakkois-Suomen linnoitteita sekä mahdollisia suomalaisia sukujuuria. Selvänä vähemmistönä olivat artikkelit, joissa käsittelyn keskiössä oli Suvorov sotapäällikkönä.

¹⁰⁴ Михневичъ, Mihnevits (1898), s. 69.

¹⁰⁵ Суворов, Suvorov (2001b), ss. 17–23, ks. myös Постунов, Rostunov (1989), s. 78, Rekola (1989), s. 40. – Teos oli pitkään hukassa Suzdalin rykmentin arkistojen kadottua sen lähdettyä sotaan vuonna 1768. Sen olemassaolo tunnettiin, mutta se löydettiin uudelleen vasta 1938 kun Pietarin (Leningradin) tykistö-museon käsikirjoitusarkistoa järjestettiin.

¹⁰⁶ Суворов, A.B.: Наука побеждать, Не числом, а умением! Военная система A.B. Суворова, Военный университет, Русский путь, Москва, 2001c, <http://www.rp-net.ru/pdf/rvs/Suvorov.pdf>, 3.9.2012, suom. Suvorov, A. V.: Voittamisen oppi, ss. 24–30.

¹⁰⁷ Суворов, A.B.: Наставления, приказы, инструкции, рапорты, письма, Не числом, а умением! Военная система A.B. Суворова, Военный университет, Русский путь, Москва, 2001a, <http://www.rp-net.ru/pdf/rvs/Suvorov.pdf>, 3.9.2012.

Itävallan joukkojen koulutukselle 1799¹⁰⁸. Suvorov antoi *Voittamisen opin* käsikirjoitusversion aikalaistensa käyttöön vuonna 1795, ja sen lopullinen versio valmistui seuraavana vuonna. Hänen kuolemansa jälkeen käsikirjoitus oli jonkin aikaa kadoksissa, mutta se julkaistiin useina painoksina vuosina 1806–1811, sopivaan aikaan, juuri ennen Napoleonin Venäjän sotaretken seurauksena syntynyttä vuoden 1812 Isänmaallista sotaa.¹⁰⁹

Voittamisen oppi jakautuu kahteen osaan, joista ensimmäinen käsittelee harjoituksen järjestämistä suljetussa muodossa ja toinen sotilaalle tarpeellisia taitoja. Ensimmäinen osa on luonteeltaan sotilaallisen harjoituksen suunnitelma ja toisessa esitetään teoria sotilaallisista asioista lyhyiden helposti muistettavien sananlaskujen avulla, jotta ne olisivat helposti käytettävissä sotilaiden koulutuksessa. Ne oli tarkoitettu luettavaksi jokaisen harjoituksen jälkeen rykmentin ollessa koolla esikunnan ja upseeriston läsnä ollessa.¹¹⁰

Voittamisen opin ensimmäisessä osassa Suvorov esittää Fredrik Suuren linjatakatiikasta poikkeavan opetuksen rivistömuodossa (kolonna) tapahtuvasta rynnäköharjoituksesta. Seuraavan tekstilainauksen lihavoinnit ovat lähteen mukaisia, ja niillä erotetaan harjoituksessa annettavat komennot, joita seuraava toiminnan kuvaus on lihavoimattomalla tekstillä: ”*Molemmat osastot¹¹¹ muodostavat rivistöjä, ihmisten määrän mukaan jakautetaan yhteen tai kahteen rivistöön. Rynnäköön rivistöittäin! Eteenpäin! Rumpu aloittaa lähestymismarssin, kun osastot ovat 60 askeleen toinen toisestaan. Eteenpäin! Eteenpäin! Rynnäköön pistimillä! Musketit siirretään oikeaan käteen vaakasuoraan*

rp-net.ru/pdf/rvs/Suvorov.pdf, 3.9.2012, suom. Suvorov, A. V.: Määräyksiä, käskyjä, ohjeita ilmoituksia ja kirjeitä, ss. 31–98.

¹⁰⁸ Суворов, А.В.: Приказы и инструкции Суворова по обучению австрийской армии в 1799 году, Суворов и его наука побеждать, Возрождение, Москва, 2000, под. ред. Головин, Н.Н.: http://militera.lib.ru/science/golovin_nn01/index.html, 20.3.2012, suom. Suvorov, A. V. Suvorovin käskyt ja ohjeet Itävallan armeijan koulutukselle vuonna 1799, ss. 90–96.

¹⁰⁹ Кочетков, А.Н.: К вопросу об истории, текстологии и библиографии «Науки побеждать» А. В. Суворова, *Суворовский сборник*, Академия наук, Москва, 1951, suom. Kotšetkov, A. N.: Kysymykseen A. V. Suvorovin Voittamisen opin historiasta, tekstologiasta ja bibliografiasta, s. 157, 164, 167, ks. myös Menning, Bruce W.: Train Hard, Fight Easy: the Legacy of A. V. Suvorov and His ”Art of Victory” julkaisussa *Air University Review*, November-December 1986, <http://www.airpower.au.af.mil/airchronicles/aureview/1986/nov-dec/menning.html>, 6.9.2012. – *Voittamisen oppia* ei Kotšetkovin mukaan kirjoitettu kerralla yhtenäiseksi teokseksi, vaan se syntyi asteittain alkaen *Rykmentin säädöksestä*. Siihen kirjatut ohjeet muotoutuivat Suvorovin käskyjen ja kirjeiden pohjalta pääasiassa vuosina 1774–1794. Ensimmäisen muotonsa *Voittamisen oppi* sai vuoden 1792 lopussa tai seuraavan vuoden alussa, jolloin Suvorov antoi kouluttamansa Riikan jalkaväkirykmentin käyttöön ”katekismukseksi” nimittämänsä teoksen.

¹¹⁰ Головин, Н.Н.: Суворов и его наука побеждать, Возрождение, Москва, 2000, http://militera.lib.ru/science/golovin_nn01/index.html, 20.3.2012, suom. Golovin, N. N.: Suvorov ja hänen ”Voittamisen oppi” -kirjansa, ss. 80, 84, ks. myös Кочетков, Kotšetkov (1951), s. 162, vrt. Wartiovaara, Markus: Alexander Suvorov ja voittamisen oppi, *Kylkirauta* 4/2007, Kadettikunta, Porvoo, 2007, s. 7. – Kirjan ensimmäistä osaa kutsutaan tekstin eri versiossa vaihtelevilla nimityksillä joko *ученье разводное* (*utšenie rasvodnoje*) tai *вахм-парад* (*vaht-parad*). Ensimmäinen tarkoittaa rivistöharjoittelua, jälkimmäinen vartioparaattia. Ensimmäisen nimen ja tekstisisällön perusteella kyse on taktisesta taistelujärjestyksen harjoittelusta. Toisen osan nimi on *словесное поучение солдатам о знании, для них необходимом*, *slovesnoje poučenie soldatam o znanii, dlja nix neobhodomom* tai *разговор с солдатами их языком*, *razgovor soldatami ih jazykom*, suom. sotilaiden sanallinen opettaminen tiedoista, jotka ovat heille tarpeen tai keskustelu sotilaiden kanssa heidän kielellään. Wartiovaara tulkitsee *Voittamisen opin* jakautuvan kahteen osuuteen ”*Teksti koostuu kahdesta lyhyestä kappaleesta: (1) Keskustele sotilaittesi kanssa heidän omalla kielellään ja (2) Kolme sotataittoa.*” Mielestäni nämä kaksi Wartiovaaran mainitsemia kohtaa sisältyvät *Voittamisen opin* toiseen osaan.

¹¹¹ Tulkintani mukaan kyseessä on kaksipuolinen taisteluharjoitus.

asentoon; rivistöt ryntäävät nopeasti toistensa kimppuun – – .” Tämän jälkeen harjoiteltiin siirtyminen rivistömuodosta jalkaväkineliöön, joka mahdollisti vastustajan kohtaamisen sivusta suojattuna paremmin kuin rivistömuoto. Mihail Dragomirov arvioi vuonna 1864 *Voittamisen opin* huomautuksilla varustetussa versiossaan, että rynnäkkö rivistöittäin oli huomattava toiminnallinen muutos linjataktiikan hallitsemalla aikakaudella, ja että se olisi vaikuttanut Ranskan vallankumousarmeijoiden toimintaan.¹¹²

Voittamisen opin toisen osan sanallisessa opetuksessa Suvorov tiivistää taktisen sotataidon kolmeen periaatteeseen: **silmämäärään** (*глазомер, glasomer*), **nopeuteen** (*быстрота, bystrota*) ja **jatkuvan rynnäkön paineeseen** (*натиск, natisk*). Silmämäärää tarvittiin Suvorovin mukaan leiripaikan, liikkumistavan ja rynnäkkökohdan valintaan. Nopeus oli edellytys yllätyksen saavuttamiselle. Jatkuvan rynnäkön paineen merkitystä Suvorov kuvasi seuraavasti: ”Jalka jalkaa vahvistaa, käsi tukee kättä. Ammunnassa moni kaatuu. Onhan vastustajalla kädet, mutta se ei tunne venäläistä pistintä!” Suvorov tähdensi, äkillisen kylmillä aseilla tehdyn, rynnäkön merkitystä ja sitä, että taistelu on voimien ponnistamisen kokonaisuus:

*Ei ole aikaa levittäytyä taistelulinjaan, isku tehdään suoraan suljetusta ja tiiviistä muodosta. Lyö jalkaväki – kiinnitä pistimet! Ratsuväkikin on mukana. Kun painanteeseen ei ole virstaakaan, [ammu] ammus päin läpi – omilla tykeillä. Ratsuväen saartaessa vihollisen ennen oman jalkaväen saapumista, kuten tavallisesti tapahtuu, on ratsuväen siirryttävä taistelemaan jalkaväen tapaan paitsi soisessa maastossa, johon hevosilla ei ole pääsyä. Kasakat tunkeutuvat kaikkialle. Lopulliseen voittoon saakka ratsuväki ajaa takaa ja lyö. Jos ratsuväki pysähtyy, ei jalkaväki kuitenkaan pysähdy. Kahdessa rivissä on voimaa ja kolmannessa puolentoista verran – ensimmäinen rivi särkyy, toinen lyö ja kolmas viimeistelee työn.*¹¹³

Silmämäärä voidaan ymmärtää intuitioksi, jota Clausewitz kuvasi käsitteellä *pelisilmä* teoksessaan *Vom Kriege* (*Sodankäynnistä*), jossa hän kuvaa sotapäällikölle tarpeellisia ominaisuuksia. Clausewitzin mielestä älykkäällä, sivistyneellä ja rohkealla sotapäälliköllä tulisi näiden ominaisuuksien lisäksi olla pelisilmää ja päättäväisyyttä. Hänen mielestään monien sotataidon opettajien mainitsema pelisilmä, *coup-d’oeil*¹¹⁴, oli fyysisen taidon lisäksi useimmiten henkistä, nopeasti oivaltavaa näkemistä.¹¹⁵ Pelisilmä, silmämäärä tai käsitys tiedon intuitiivisesta luonteesta, ja tarpeesta soveltaa sitä sodankäyntiin, ei ole kenenkään yksittäisen teoreetikon kehittämä. Suvorov opetti silmämäärän käyttöä ennen Clausewitzia, mutta saattoi saada vaikutteensa Preussin Fredrik II lta, joka oli kirjoittanut pelisilmästä ohjeissaan kenraaleilleen jo ennen seitsenvuotista (1756–1763) sotaa: ”*Pelisilmän merkitys voidaan rajoittaa kahteen kohtaan: Sen arvioimiseen, kuinka paljon joukkoja tietyllä alueella voi olla. [– –] Toisaalta, materiaaliselta kannal-*

¹¹² Суворов, Suvorov (2001c), s. 25, ks. myös Драгомиров, Михайл: *Лекции тактики, читанные в Учебном пехотном батальоне профессором Николаевской академии Генерального штаба М. Драгомировым*, тип. А.П. Червякова, Санкт-Петербург, 1864, suom. Dragomirov, Mihail: Nikolajevin yleisesikunta-akatemian professorin M. Dragomirovin taktiikan luentoja Harjoitusjalkaväkipataljoonassa, liite 2, s. 21.

¹¹³ Sama, ss. 28–29. – Kolme periaatetta on sijoitettu otsikon *Три воинские искусства, три воинские искусства* eli kolme sotataittoa alle. Ne oli tarkoitettu luettavaksi kaikille sotilaille, joten niitä voidaan hyvällä syyllä pitää *taktisina*, taistelun voittamiseen tähtäävinä periaatteina.

¹¹⁴ About.com French Language -portaali, <http://french.about.com/od/vocabulary/a/coupdoeil.htm>, 22.2.2013. – *coup-d’oeil* tarkoittaa suoraan käännettynä nopeaa silmäystä, sananmukaisesti silmän iskua.

¹¹⁵ von Clausewitz, Carl: *Sodankäynnistä*, Art House, Smedjebacken, 1998, ss. 42–43, ks. myös Huttunen, Mika: *Monimutkainen taktikka*, Taktiikan laitos, Helsinki, 2010, s. 123, Rekola (1989), s. 18, War-tiovaara (2007), s. 27.

ta katsottuna, kyseessä on kyky yhdellä silmäyksellä arvioida kaikki hyödyt, mitä mikä tahansa maa-alue voi tuottaa. Tätä taitoa voidaan harjoittaa täydellisyyteen saakka, koska kukaan ei synny sotilaallisena nerona.”¹¹⁶ Clausewitz mielsi intuitiivisen pelisilmän yhdeksi niistä syntymäominaisuuksista, joita hyvällä sotapäälliköllä joko on tai ei ole. Fredrik II:n ja Suvorovin näkemyksen mukaan pelisilmää voi myös kehittää.

Nopeus oli Suvorovin mielestä yllätyksen mahdollistava tekijä. Nopeudella Suvorov tarkoittaa ensisijaisesti lepotaukoja ja muonituksen oikea-aikaista järjestämistä marssin aikana. Levon ja marssin oikealla rytmittämällä taistelijat eivät väsy, mutta toisaalta nopeus on riittävä vastustajan yllättämiseen.¹¹⁷ Suvorov selittää nopeuden ja jatkuvan rynnäkönn merkitystä vuonna 1799 Itävallan armeijalle annetuissa koulutusohjeissa: ”Nopeus ja [jatkuva] rynnäkö ovat aidon sodan henki. Pakeneva vihollinen saavutetaan vain takaa-ajossa.”¹¹⁸

Suvorovin periaatteen *натиск*, *natisk* kääntäminen venäjän kielestä muille kielille on ongelmallista. Markus Wartiovaara on päättänyt kääntämään sanan hyökkäykseksi¹¹⁹, yhdysvaltalainen Bruce W. Menning iskuvoimaksi¹²⁰, Risto Kuokkasen sotilassanastossa tarjotaan käännökseksi *rynnäkö* ja *paine*¹²¹. Koltjukovin vuonna 2006 ilmestyneen sotataidon historian mukaan kyseessä on vastustajan päättäväinen tuhoaminen¹²². Ušakovin selittävän sanakirjan mukaan kyse on *jotakin vastaan suunnatusta päättäväisestä liikkeestä*¹²³. Sanan *natisk* perustana on venäjän kielen, aspektimuodoltaan imperfektiivinen toiminnan toistuvuutta ilmaiseva¹²⁴, verbi *мускать, тискать*, joka voidaan kääntää esimerkiksi puristamiseksi tai kuristamiseksi. Verbiä käytetään venäjän kielessä tappeluja ja painia kuvaavissa ilmauksissa, joissa voittoa tai tavoitetta ei saavuteta yhdellä liikkeellä, vaan yleensä jatkuvalla ja liikettä toistavalla kamppailulla. Ušakovin venäjänkielisen selittävän sanakirjan esimerkissä *тискать*-verbiä käytetään tapahtumassa, jossa ystävykset tapaavat ja sulkevat toisensa tiukkaan syleilyyn. *Natisk*-periaatteen venäjänkielisen rakenteen analyysin perustella sitä ei mielestäni voi kääntää yhdellä sanalla

¹¹⁶ Fredrick II, King Of Prussia: Military Instructions to His Generals, Illustrated with plates, To which is added, by the same Author, Particular Instruction to the Officers of His Army, and especially those of the Cavalry, Sherborne, London, 1818, <http://archive.org/details/militaryinstruc00prusgoog>, 21.2.2013, ss. 24–26.

¹¹⁷ Суворов, Suvorov (2001c), s. 28. – ”Tällaisella nopeudella ihmiset eivät väsy. Vastustaja ei vielä meitä odota, luulee meidän olevan sadan virstan takana, tai vielä kauempana, kahden tai kolmen sadan kilometrin takana. Vaan me iskemme häneen kuin lumi päähän.”

¹¹⁸ Головин, Golovin (2000), s. 91.

¹¹⁹ Wartiovaara (2012), s. 27.

¹²⁰ Menning (1986). – *hitting power*.

¹²¹ Kuokkanen (2012), s. 54.

¹²² Колтюков, А. А.: *История военного искусства*, Учебник для высших военно-учебных заведений Министерства обороны Российской Федерации, Воениздат, Москва, 2006b, suom., Koltjukov, A. A.: Sotataidon historia, oppikirja Venäjän federaation puolustusministeriön ylemmille sotilasopetuslaitoksille, s. 29. – ”натиск – решительный разгром противника”.

¹²³ Uša, hakusana *натиск*, ks. myös Kuusinen (1997), s. 588. – Sanan etuliitteenä *на*, *на* merkitsee muun muassa johonkin suuntautuvaa tekemistä.

¹²⁴ Ojanen, Muusa: *Грамматика, Venäjän kieliooppi*, WSOY, Juva, 1999, s. 136, ks. myös Шведова, Н.Ю. (глав. ред.): *Русская грамматика том I*, академия наук СССР, Институт русского языка, издательство Наука, Москва, 1980, <http://www.slovari.ru/default.aspx?p=2572>, 11.9.2012, suom. Švedova, H. Ju. (toim.): Venäjän kielen kieliooppi, osa I, § 1386. – Venäjän kielen verbin imperfektiivinen aspektimuoto osoittaa toiminnan olevan päättymätöntä (ei loppuun suoritettua), jatkuvaa (pitkäaikaista), kestäväää tai toistuvaa. Aikamuodon kohteena on toiminta ja prosessi riippumatta tuloksesta tai toimintaan käytettävästä ajasta.

rynnäköksi tai hyökkäykseksi¹²⁵. Suvorovin *natisk*-periaatteen mieltäminen *jatkuvaksi kamppailuksi* tai *jatkuvan rynnäkön paineeksi* avaa myös mahdollisuuden tulkintaan, jossa esimerkiksi Clausewitzin ja Liddel Hartin myöhemmin esittämät käsitykset sodasta ja taistelusta laajennettuna kaksintaisteluna¹²⁶ yhtyvät Suvorovin käsityksiin. *Natisk*-periaatetta voi pitää myös menestyksen hyväksikäytön periaatteena samalla tavalla kuin se on esitetty Liddel Hartin Expandin Torrent -järjestelmässä¹²⁷.

Eräissä *Voittamisen opin* painoksissa esitetään taktiikan sääntöjen lisäksi myös Suvorovin ”*kaikkiin aikoihin sopivat*” kolme strategian sääntöä ja seitsemän lakia sodassa.

Strategian säännöt:

1) mihinkään yksinomaan demonstriiviseen (tai hämäävään) toimintaan ei pidä ryhtyä, 2) pitää toimia aina keskittämällä nopea liike vastustajan päävoimia vastaan, mutta hajauttamalla osastojen lähestymismarssi sivustoja ja selustaa uhkaviksi ja 3) mitään erillisiä operaatioita ei selustan (huollon) turvaamiseksi pidä tehdä.

Seitsemän lakia sodassa:

1) Älä toimi muutoin kuin hyökkäyksellisesti. 2) Marssi nopeasti, hyökkää päättäväisesti, kylmät aseet. 3) Metodit eivät ole tarpeen, vaan sotilaan luotettava näkemys. 4) Ylipäällikölle kuuluu täydellinen valta. 5) Vihollista vastaan on käytävä kentällä, ei istumalla linnoitetuilla alueilla, vaan siirtymällä vihollisen perässä.¹²⁸ 6) Älä tuhlaa aikaasi piiritykseen. 7) Älä milloinkaan hajota voimaasi kohteiden valtaamista varten^{129 130}.

Suvorovin ensimmäinen laki sodassa, *älä toimi muutoin kuin hyökkäyksellisesti*, nostetaan yleensä hänen kolmen taktisen sääntönsä silmämäärän, nopeuden ja rynnäkön paineen rinnalle. Vetäytymiseen Suvorov suhtautui penseästi. *Voittamisen opissa* aihetta käsitellään vain yhdessä lauseessa: ”Vetäytyvät joukkueet, on parempi, että sellaista ei ajateltaisi: sellainen on sotilaille hyvin vaarallista, ja siksi mitään vetäytymistä jalka-

¹²⁵ Gurin, Anatoli Borisovitš, dosentti, Tverin valtionyliopisto, Aleksandr Suvorovin vastaanotto Neuvostoliitossa ja hänen taktisen periaatteensa *натиск* (*natisk*) tulkinta, haastattelu 6.9.2012, ks. myös UŠa: натиск, тискать sekä Kuusinen Martti (toim.): *Venäjä-Suomi suursanakirja*, WSOY, kustannusliike Russki Jazyk, Juva, 1997, s. 633 ja ss. 1353–1354. – Ušakovin sanakirjan esimerkki on Ivan Gontšarovin teoksesta *Обыкновенная история*, (*Tavallinen tarina*), jossa erossa olleet ystävykset sulkevat toisensa tiukkaan syleilyyn (*объятие*). Kaksinkätistä syleilyä kuvaavan käsitteen käyttäminen viittaa myös Suvorovin mieliteemaan saarrostavasta ja selustaan kiertävästä hyökkäyksestä (*обход*).

¹²⁶ von Clausewitz (1998), s. 15, ks. myös Liddell-Hart, B. H.: The ”Man-in-the-Dark” Theory of Infantry Tactics and the ”Expanding Torrent” System of Attack, *The Journal of the Royal United Service Institution*, vol. LXVI, February 1921, № 461, http://regimentalrogue.com/misc/liddell-art_man_in_the_dark.html, 31.5.2013, Huttunen (2010), s. 57.

¹²⁷ Liddell-Hart (1921). – Liddel Hartin Expanding Torrent -järjestelmän yhteydessä esittämässä esimerkissä veden jatkuva paine patoa vastaan on täysin verrattavissa Suvorovin *natisk*-periaatteeseen sekä hänen koulutusohjeissaan (ks. lainaukset edellisillä sivuilla) toistuvasti korostuvaan nopeuden ja jatkuvan rynnäköön korostamiseen.

¹²⁸ Ajatus on sama kuin Liddel-Hartilla. Torrentti (voimakas virtaus) virtaa jatkuvasti eteenpäin, ja siten kosketus vastustajaan säilytetään.

¹²⁹ Kilin, Juri: Leningradin rintama siirsi painopisteensä Vammelsuun–Kuuterselän alueelle, teoksessa *Sodan taisteluja 2, Jatkosota*, toimittaneet Ari Raunio ja Juri Kilin, Weilin+Göös, Porvoo, 2005, s. 230. – Suvorovin opetus linnoitteiden kiertämisestä näkyi esimerkiksi puna-armeijan 21. Armeijan hyökkäyksessä Karjalankannaksella lähestyttäessä VT-asemaa 11.6.1944. Kivennavan suunta havaittiin vahvasti linnoituksi, jonka takia armeijan hyökkäyksen painopiste muutettiin Vammelsuun–Kuuterselän suuntaan.

¹³⁰ Головин, Golovin (2000), ss. 100–102.

väessä ja ratsuväessä ei saa ajatella.”¹³¹ Dragomirov kommentoi Suvorovin ohjetta koulutuksellisesta näkökulmasta: joukko, jonka koulutuksessa vetäydyttäisiin, tekisi sen todennäköisemmin myös taistelussa¹³². Suvorovin tiedetään kuitenkin taistelussa myöntyneen kompromissiin. 5.10.1771 antamassaan käskyssä hän muotoili asian näin: ”Siirrymme taaksepäin vain sellaisella tulkinnalla, että se ei ole vetäytymistä, vaan ainoastaan totutamme jalkamme korjaavaan liikkeeseen”¹³³.

Useimmat *Voittamisen opin* painokset eivät sisällä Suvorovin kolmea strategian sääntöä ja seitsemää lakia sodassa. Neuvostoliittolaisen A. N. Kotšetkovin *Voittamisen opin* historiasta vuonna 1951 laatiman artikkelin mukaan kyseiset tekstit ja piirrokset eivät kuulu *Voittamisen oppiin* vaan ovat väärennettyjä. Perusteluna väitteelleen Kotšetkov ja hänen lainaamansa aikaisemmat neuvostotutkijat esittivät perusteluksi ettei tekstin ja piirrustusten allegorista ja uskonnollis-mystistä luonnetta ”ei voi mitenkään liittää Suvoroviin”.¹³⁴ Nikolain yleisesikunta-akatemian Suvorovin kuoleman satavuotisen muistopäivän seminaarin aineistossa *seitsemän lakia sodassa* esitettiin ja niitä pidettiin Suvorovin tuotteena.¹³⁵ Käytössäni oleva varhaisin *Voittamisen opin* teksti, joka on julkaistu Mihail Dragomirovin teoksen *Лекции тактики (Taktiikan luennot)* liitteenä vuonna 1864, ei sisällä Suvorovin strategisia ohjeita, seitsemää sodan lakia eikä piirroksia¹³⁶. Tällä perusteella kiistanalainen aineisto ei todennäköisesti kuulu *Voittamisen opin* alkuperäiseen tekstilaitokseen. Kuitenkin *seitsemän lakia sodassa*, tai oikeammin niiden sisältö, on osa Suvorovin syyskuussa 1798 sanelemia Itävallan ja Venäjän liittoutuneiden joukkojen Ranskaa vastaan käytävää sodan suunnittelua koskevia ohjeita¹³⁷, joten ne voidaan lukea osaksi Suvorovin periaatteita.

Kotšetkovin väärentämisväitteen taustalla on tekstihistoriallisen tutkimuksen lisäksi hänen perusteluissaan esitetty tekstien ja piirrosten allegorinen ja uskonnollis-mystinen luonne, jota ei ateistisessa valtiossa voitu hyväksyä. *Voittamisen opin* kiistanalaisessa kuvitetussa versiossa on sotataittoa käsittelevien osuuksien jälkeen niistä selvästi erottu-

¹³¹ Суворов, Suvorov (2001c), s. 26.

¹³² Драгомиров, Dragomirov (1864), liite 2, s. 25.

¹³³ Петрушевский, А.: Генералиссимус князь Суворов, Не числом, а умением! Военная система А.В. Суворова, Военный университет, Русский путь, Москва, 2001, <http://www.rp-net.ru/pdf/rvs/Suvorov.pdf>, 3.9.2012, suom. Petruševski, A.: Generalissimus, ritari Suvorov, s. 136.

¹³⁴ Кочетков, Kotšetkov (1951), ss. 15–16. – Kotšetkov väittää Nonnenmanin toimittaman painoksen «Наука побеждать генералиссимуса Суворова (по материалу еще не бывшему в печати с рисунками и чертежами Суворова). Текст пояснил и копии рисунков исполнил К. Нонненман». СПб., 1913, suom. Generalissimus Suvorovin *Voittamisen opin* (aikaisemmin painamattomien Suvorovin piirrosten ja kaavioiden mukaan), olevan väärennös. Tutkimuksen lähteinä ovat olleet Golovinin vuonna 1931 Pariisissa julkaistun *Суворов и его наука побеждать (Suvorov ja hänen voittamisen oppinsa)* venäläinen uudelleenjulkaisu vuodelta 2000 sekä *Наука побеждать с рисунками А. Суворова (Voittamisen oppi A. Suvorovin piirustuksilla)* vuodelta 1996, jotka perustuvat Kotšetkovin kyseenalaistamaan Nonnenmanin toimittamaan laitokseen.

¹³⁵ Михневич, М.П.: *Суворов – стратег*, Суворов в сообщениях профессоров Николаевской академии генерального штаба, Типо-Литография А. Е. Ландау, С.-Петербург, 1900, <http://adjutant.ru/suvorov/niksbornik00.htm>, 9.4.2012, suom. Mihnevits, M. P. Suvorov – strategi, Suvorov Nikolain yleisesikunta-akatemian opettajien esityksissä, s. 17.

¹³⁶ Драгомиров, Dragomirov (1864), liite 2, ss. 15–45.

¹³⁷ Суворов, А.В.: Заметки, продиктованные генерал-майору И.И. Прево де Люмиану с оценкой международной военно-политической обстановки и стратегическим планом войны против Франции, Не числом, а умением! Военная система А.В. Суворова, Военный университет, Русский путь, Москва, 2001d, <http://www.rp-net.ru/pdf/rvs/Suvorov.pdf>, 3.9.2012, suom. Suvorov, A. V.: Kenraalimajuri I. I. Prevost de Lumienille saneltuja huomioita kansainvälisen poliittisen tilanteen arvioimisesta ja strategisista suunnitelmista Ranskan vastaisessa sodassa, ss. 73–75, ks. myös Rekola (1989), s. 152.

va uskonnollis-mystinen osuus, jossa käsitellään muun muassa sotilaan, sotapäällikön ja keisarin asemaa osana jumalallista luomisjärjestystä¹³⁸. En pysty ottamaan kantaa siihen voisivatko ne olla Suvorovin tuotantoa. Hänen henkilöhistoriansa kertovat Suvorovin olleen harras ortodoksi ja harkinneen jopa luostariin vetäytymistä¹³⁹, joten myös uskonnollisen tekstin tuottaminen olisi ollut hänelle mahdollista.

Rekola mainitsee Suvorovin taktiikan johtavien periaatteiden silmämäärän, nopeuden, rynnäkönnön ja kylmien aseiden periaatteen olleen samanlaisia kuin Fredrik Suurella¹⁴⁰. Fredrik-kuninkaan ohjeistuksessa ne mainitaan¹⁴¹. Aikakautensa sotilaallisesti menestyneimmän valtionpäämiehen esimerkki vaikutti varmasti sotilaallista tietoa ahmineen Suvorovin ajatteluun. Fredrik Suuren ja Suvorovin käsityksissä ei ole ristiriitaa, mutta mielestäni heidän painotuksensa ovat erilaisia. Tämä ilmenee verrattaessa Suvorovin *Voittamisen opin* metodologia Fredrikin ohjeisiin. Siinä missä Suvorov koulutti harjoittamalla ja sotilaiden sanallisella opetuksella esitti Fredrik taisteluryhmitysten, leirien ja linnoitteiden kaavakuvia. Tällä perusteella väitän Suvorovin sotataidon keskittyneen erityisesti ihmiseen taistelijana, taisteluun ihmisten välisenä kamppailuna ja Fredrikin nähneen taisteluun käytännöllisenä teknisenä joukkojen toimintana¹⁴². Vertailussa on otettava huomioon Fredrik Suuren ja Suvorovin ero – ensimmäinen oli valtionpäämies ja jälkimmäinen rykmentin komentaja. Tekniikka ja taistelumuodot muuttuvat nopeasti, mutta ihmisen evoluutio vie enemmän aikaa. Suvorovin opetukset ovat edelleen käyttökelpoisia, mutta Fredrik Suuren loppuun asti hiottu linjataktiikan taistelumuodot ovat kiistatta vanhentuneita.

Suvorovin *kylmät aseet* -periaatetta ja lausumaa ”*luoti on tyhmä, mutta pistin kelpo mies*”¹⁴³ käytettiin 1800-luvulla perusteluna venäläisen jalkaväen käsiaseiden kehittämisen vastustamiselle¹⁴⁴. Lauseyhteydestään irrotetun Suvorovin lausuman sanamuotoon takertuva perustelu ei ottanut riittävästi huomioon aseiden teknisen kehityksen tulen tuhovoimaa parantanutta kehitystä eikä Suvorovin *kylmät aseet* -periaatteen koko sisältöä. Suvorov antoi ohjeita ampumisesta ja vaati, että sotilaalla pitää olla mukanaan vähintään 100 patruunaa¹⁴⁵.

Suvorov ei hyväksynyt linjataktiikan luonnetta, jossa vastustajan joukkoja pyrittiin ainoastaan työntämään taakse päin ja siten valtaamaan alueita. Hänelle taistelun päämäärä oli tuhota vastustajan tehokkaasti ja välttää omia tappioita. Mikäli Suvorovin aikana olisi ollut käytössä 1800-luvun puolivälissä yleistyneitä rihlattuja kiväärejä, ei hän todenn-

¹³⁸ Головин, Golovin (2000), ss. 106–137.

¹³⁹ Rekola (1989), ss. 153, 240. – Neuvostoliitossa kirjoitetuissa Suvorovin historioissa ei ideologisista syistä viitata hänen uskonnollisuuteensa.

¹⁴⁰ Sama, s. 39. – Rekola viittaa Grimbergin kansojen historian osassa 18 esitettyyn Fredrik Suurenkertomaan: ”*Minun kolme pääkohtaani ovat: tarmokkaasti, nopeasti ja yht’aikaa kaikilta tahoilta*”.

¹⁴¹ Fredrick II (1818), ss. 6, 97.

¹⁴² Tämä on ainoastaan Fredrik Suuren ja Suvorovin teosten sotataidollisen esitystavan painotusero. Fredrikin ohjeissa on myös sotaa ja taistelua ihmisten välisenä kamppailuna käsitteleviä, edelleen paikkansapitäviä, huomioita.

¹⁴³ Суворов, Suvorov (2001c), ss. 28–29, 26. – Suvorovin aforismista lainataan yleensä sen viimeistä lausetta. Kokonaisuudessaan aforismi kuuluu näin: ”*Kannat luotia mukanasi kolme päivää, ja joskus jopa sotaretken ajan, jos ei ole mitään mitä ampua. Ammu harvoin mutta tarkasti; jos käytät pistintä, niin [tee se] voimakkaasti, luoti menee ohi, mutta pistin ei; luoti on tyhmä, vaan pistin kelpo mies!*”

¹⁴⁴ Ks. tutkimuksen s. 46.

¹⁴⁵ Михневичъ, Mihnevitch (1898), s. 61.

näköisesti olisi vastustanut niiden käyttöä¹⁴⁶. Niiden sijaan hitaasti ladattavat ja toimintaetäisyydeltään sekä tarkkuudeltaan vaatimattomat 1700-luvun musketit eivät olleet hänen taistelutavassaan riittävän tehokkaita. Selittäessään *kylmät aseet* -periaatetta Suvorovin kerrotaan käyttäneen venäläiseen maatalousyhteiskuntaan liittyviä vertauksia, joissa korostettiin aseiden ja työkalujen käytössä tehokkuutta ja päämäärään pyrkimistä¹⁴⁷. Pellolle mentiin kaatamaan heinää ja korjaamaan viljaa, ei heilumaan turhan päiten – samoin tuli toimia taistelussa.

Suvorovin vastaanotto ja merkitys

Suvorovin elämäntyötä ja sen merkitystä venäläiselle sotataidolle analysoitiin jo hänen eläessään ja kuoleman jälkeen koko 1800-luvun ajan sekä Venäjällä että ulkomailla¹⁴⁸. Suvorovin arvostusta kuvaa se, että hänen muistokseen perustettiin Venäjän ensimmäinen yksittäiselle henkilölle omistettu museo, joka avattiin vuonna 1900 hänen kuolemansa 100-vuotismuistopäivänä¹⁴⁹. Puna-armeijaa luotaessa pragmaattisuudestaan tunnettu Lenin suhtautui kiihkottomasti sotataidon kehittämiseen: ”*Ei pidä yrittää tänään ratkaista kaikkea uusin tavoin, ellei aikaisempi kokemus ole avannut silmiämme vanhojen keinojen pätemättömyydestä*”¹⁵⁰. Vuonna 1918 Lenin määräsi Suvorovin *Voittamisen opin* tekstikappaleita sisällytettäväksi puna-armeijan ensimmäiseen ohjesääntöön *Книжка красноармейца (Puna-armeijalaisen kirjanen)*¹⁵¹.

Rostunovin mukaan neuvostoliittolaisen sotataidon kehityksessä tärkeitä tutkimuskohteita ensimmäisen maailmansodan ja Venäjän sisällissodan ohella olivat Suvorovin käytännölliset ja teoreettiset näkemykset sotataidosta. Suvorovilaista sotataitoa piti 1920-luvulla esillä tsaarin armeijasta puna-armeijaan siirtynyt Aleksandr Verhovski (1886–1938*). Neuvostoliittolainen historioitsija Mihail Pokrovski (1868–1932) käytti ensimmäisenä Suvorovia käsittelevässä tutkimuksessa marxilaista lähestymistapaa. Tällaisista lähtökohdista tehdyssä tutkimuksessa Suvorov erottui aikakautensa aatelisista sotilasjohtajista asennoitumisessaan tavallisiin sotilaisiin ihmisiin¹⁵². Neuvostoliittolainen sotateoreetikko, entinen tsaarin armeijan upseeri ja puna-armeijan yleisesikunta-akatemian opettaja Aleksandr Svetšin (1868–1938*) arvioi Suvorovia, ”suurta taktikkoa” vuoden 1928 teoksessaan *Эволюция военного искусства (Sotataidon evoluutio)* armeijan de-

¹⁴⁶ Menning (1986), ks. myös venäjänkielinen käännös Меннинг, Брюс, В.: Тяжело в учении – легко в походе, <http://www.reenactor.ru/ARH/PDF/Menning.pdf>, 3.9.2012, jossa on paremmat lähdeviitteet kuin Menningin artikkelissa.

¹⁴⁷ *Voittamisen opin* kiistanalaisessa kuvitetussa laitoksessa on piirrosten yhteydessä maatalousvertauksia, ks. esim Головин, Golovin (2000), ss. 100, 104. – Kuvat ja helposti muistettavat sananlaskut oli tarkoitettu lukutaidottomien sotilasjohtajien oppimisen varmistamiseksi. Mainitussa kohdassa kylmien aseiden käyttö rinnastetaan peltotöihin: ”*Kylmät aseet. Jos et niitä, niin miksi pidät sirppiä kädessä. Jos et leikkaa, niin miksi menit niitylle? Kerää heinä tupoksi, leikkaa [sirpillä] ja laita maahan. Kierrä viikatteella heinän sivustaan ja leikkaa.*”

¹⁴⁸ Ростунов, Rostunov (1989), ss. 3–33. – Rostunov esittelee ja arvioi kriittisesti teoksensa johdannossa Suvorovista kertovaa kirjallisuutta. Neuvostoliittolaisena tutkijana hän päätyy luonnollisesti siihen, että (s. 20) ”aatelis-porvarilliset” kirjoittajat ovat keränneet ja tuottaneet valtavan määrän Suvorovia koskevaa tietoa, mutta johtuen maailmankatsomuksellisista rajoituksistaan he eivät ole kyenneet tuottamaan luotettavaa näkemystä.

¹⁴⁹ Pietarin valtiollisen Suvorov-museon verkkosivusto <http://www.suvorov-museum.spb.ru>, 26.2.2013.

¹⁵⁰ Ростунов, Rostunov (1989), s. 34.

¹⁵¹ Кочетков, Kotšetkov (1951), s. 179, ks. myös Menning (1986), Суворов, А.В.: Наука побеждать Суворова, Военное издательство, Москва, 1941, suom. Suvorov, A. V: Voittamisen taito, s. 16. – Evers-ti Boltinin johdannossa vuoden 1941 painokseen *Voittamisen oppi* -teoksesta mainitaan, että *Puna-armeijalaisen kirjasessa* oli 10 Suvorovilta peräisin olevaa lainausta.

¹⁵² Ростунов, Rostunov (1989), ss. 34–37.

mokraattisen kasvatuksen esikuvaksi¹⁵³. Svetšinin arvio Suvorovista *suurena taktikkona* saattaa sisältää myös piilotetun arvostelun Suvorovin vähäisistä strategisista kyvyistä ja kokemuksesta.

1930-luvun syvän taistelun ja operaation kehittäjät poikkeavat yleisestä venäläisestä ja neuvostoliittolaisesta linjasta: Heidän tuotannossaan ei ole juurikaan viittauksia Suvoroviin. Tuhatševskin valituissa teoksissa on kaksi lyhyttä Suvorov-viittausta. Vuonna 1919 kirjoitetussa artikkelissa *Стратегия национальная и классовая (Kansallinen ja luokkastrategia)* Tuhatševski viittaa Suvorovin opetukseen lyhyistä yhteysväleistä¹⁵⁴. Toinen viittaus on 1920-luvulla kirjoitetussa koulutustaitoa käsittelevässä artikkelissa, jossa Tuhatševski viittaa Suvorovin seurauksiltaan epäsuotuisiin läpimurtohyökkäyksiin¹⁵⁵. Tuhatševskin viittauksissa ei korosteta millään tavoin Suvorovin merkitystä venäläiselle sotataidolle, ja jälkimmäinen viittaus Suvoroviin oli luonteeltaan avoimen kriittinen. Tuhatševskin vähäiset viittaukset kuitenkin osoittavat, että hän tunsi ja oletti lukijoidensa tuntevan Suvorovin sotataidollisia periaatteita.

Neuvostoliitossa varsinainen Suvorovin tunnetuksi tekeminen alkoi 1930-luvulla, jolloin toisen maailmansodan kynnyksellä julkaistiin useita Suvorovin elämää ja sotataittoa käsitteleviä teoksia¹⁵⁶ sekä elokuva vuonna 1941¹⁵⁷. Näiden julkaisujen päämääränä oli neuvostokansan sotilaallis-isänmaallinen kasvatus. Suvorovin *Voittamisen oppi* julkaistiin ensimmäisen kerran Neuvostoliitossa vuonna 1939, minkä jälkeen siitä otettiin sodan aikana lähes vuosittain kommentaareilla varustettuja laitoksia¹⁵⁸.

Sotaa edeltävien vuosien ja sodan jälkeisen aikakauden esimerkkiteoksia ovat K. Osipovin (1900–1955) Suvorov-historiikit, joita julkaistiin vuosina 1938–1956 ainakin kymmenen kertaa. Osipov saavutti tuotannollaan lähes yksinoikeuden Suvorovia koskevaan kirjoitteluun: vuosien 1938–1989 välillä julkaistiin lähes yksinomaan hänen kirjoittamiaan Suvorov-tutkimuksia¹⁵⁹. Aikakauden tuotannolle olivat tyypillisiä erilaisille lukijakunnille suunnatut Suvorovia käsittelevät teokset. Maanpuolustuskorkeakoulun

¹⁵³ Свечин, А.А.: Эволюция военного искусства, Том I, Воениздат, Москва–Ленинград, 1928a, <http://militera.lib.ru/science/svechin2a/index.html>, 10.9.2011, suom. Svetšin A. A.: Sotataidon evoluutio, osa I, s. 294. – Svetšinin mukaan Suvorov toteutti käytännössä Potjomkinin suunnittelemaat demokraattiset uudistukset armeijassa.

¹⁵⁴ Тухачевский, М.Н.: Стратегия национальная и классовая, Избранные произведения, В 2-х т, Воениздат, Москва, 1964b, <http://militera.lib.ru/science/tuhachevsky/index.html>, 5.1.2011, suom. Tuhatševski, M. N.: Kansallinen ja luokkastrategia, julkaistu teoksessa: Valitut teokset, osa 1, s. 38, ks. myös tutkimuksen s. 30 ja liite 1.

¹⁵⁵ Тухачевский, М.Н.: Обучение войск, Избранные произведения, В 2-х т, Воениздат, Москва, 1964d, <http://militera.lib.ru/science/tuhachevsky/index.html>, 5.1.2011, suom. Tuhatševski, M. N.: Joukkojen koulutus, julkaistu teoksessa: Valitut teokset, s. 95.

¹⁵⁶ Ростунов, Rostunov (1989), ss. 38–39.

¹⁵⁷ Internet movie database <http://www.imdb.com/title/tt0033118/>, 26.2.2013, ks. myös Суворов (фильм), [http://ru.wikipedia.org/wiki/Суворов_\(фильм\)](http://ru.wikipedia.org/wiki/Суворов_(фильм)), 23.2.2013, suom. Suvorov (elokuva).

¹⁵⁸ Кочетков, Kotšetkov (1951), s. 181. – Ainoastaan vuonna 1942 *Voittamisen opista* ei julkaistu uutta versiota.

¹⁵⁹ <http://www.adjudant.ru/suvorov/osipov00.htm>, 11.9.2012, ks. myös Краткой еврейской энциклопедии на русском языке (КЕЭ), том 8, Иерусалим, 1976–2005, <http://www.eleven.co.il/article/13878>, 11.9.2012, suom. Lyhyt juutalainen venäjänkielinen sanakirja, osa 8, ss. 97–142. – Osoituksena Osipovin tunnustetusta asemasta aikakautensa Suvorov-auktoriteettina oli se, että hän laati Suureen neuvostotietosanakirjan toiseen 1950-luvulla ilmestyneeseen painokseen Suvorovia käsittelevän artikkelin. Osipov on kirjoittajan tunnettu salanimi. Oikeaa nimeään, *Куперман* (Kuperman) Osipov ei todennäköisesti halunnut käyttää, koska se viittasi juutalaiseen syntyperään.

kirjaston kokoelmissa on tästä esimerkkeinä muun muassa lapsille suunnattua Suvorov-kirjallisuutta¹⁶⁰. Sotaa edeltävän ajanjakson lisäksi Suvorovia käsittelevä kirjoittelun lisääntyminen osuu mielenkiintoisella tavalla yhteen myös puna-armeijan suuren puhdistuksen vuotta 1937 seuranneeseen aikaan. Puhdistusten jälkeen puna-armeijan johtavassa sotatieteellisessä *Vojennaja mysl'* -lehdessä ei tietenkään enää julkaistu puhdistusten uhrien kirjoituksia, eikä niiden lisäksi julkaistu muidenkaan kirjoittajien syvää taistelua ja operaatiota käsittelevää aineistoa. Niiden sijaan lehden palstatila annettiin Stalinin sotilasjohtamisen taitoa ylistäviin kirjoituksiin, joiden ohella julkaistiin Suvorovin henkilöä ja sotataitoa käsittelevä artikkeli¹⁶¹.

Toisen maailmansodan lopun jo hämmöittäessä neuvostoliittolaiset historioitsijat saivat tehtäväkseen kehittää venäläisten sodanjohtajien teoreettisia ja käytännöllisiä perinteitä korostavaa aineistoa. Tuloksena oli Suvorovia koskevan dokumenttiaineiston julkaiseminen vuonna 1955, ja häntä koskevien artikkeleiden sisällyttäminen Strokovin ja Beskovnyin samoihin aikoihin ilmestyneisiin sotataidon historiaa käsitteleviin teoksiin. Suuren neuvostotietosanakirjan artikkelissa Suvorovin vaikutus Pietari Suuren perustaman armeijaan, organisaatioon, venäläisten sotilastraditioihin, sotilaskasvatukseen ja sotataitoon katsottiin merkittäväksi. Kirjoituksessa annetaan Suvorovista kuva lähes kaikkien sotilaallisten taitojen yleisnerona.¹⁶² Vuonna 1989 ilmestyi viimeinen neuvostoaikainen sotahistorioitsija Ivan Rostunovin (1919–1993) laatima Suvorovin henkilöhistoriikki.¹⁶³

Isänmaallista maanpuolustustahtoa herättämään tarkoitetun kirjallisuuden lisäksi toisen maailmansodan aikana Suvorovin merkitystä venäläisenä sotapäällikkönä korostettiin perustamalla hänen nimeään kantava kunniamerkki ja erityisten Suvorov-koulujen järjestelmä¹⁶⁴. Suvorovin kunniamerkkiä pidettiin toisen maailmansodan aikana Neuvostoliiton korkea-arvoisimpana kunniamerkkinä – sen saattoivat saada ainoastaan onnistuneissa *hyökkäystaistelussa* ansioituneet komentajat ja päälliköt¹⁶⁵.

Venäläisille Suvorov on ollut kaikkina aikoina hyväksytty sotapäällikkö, ”komentajaisä”, jonka käytännönläheinen opetus on ollut vastaanotettavissa ideologisista näkemyk-

¹⁶⁰ Григорьев, Сергей: *Александр Суворов*, издательство детской литературы, Москва, 1940, suom. Grigorjev, Sergei: Aleksandr Suvorov. – Lapsille tarkoitettu Suvorov-kertomus, Kirja julkaistiin uudelleen 1944.

¹⁶¹ Ks. tutkimuksen sivu 157, ks. myös Осипов, К.: А. В. Суворов, *Военная мысль № 4/1938*, suom. Osipov, K.: A. V. Suvorov, ss. 68–82.

¹⁶² Епифанов, П.П.: Суворов, Александр Васильевич: *Большая советская энциклопедия, том, 25*, третье издание, издательство ”Советская Энциклопедия”, Москва, 1976, suom. Epifanov, P. P.: Suvorov, Aleksandr Vasiljevits: Suuri neuvostoliittolainen tietosanakirja, kolmas painos, osa 25, ss. 26–28, (jatkossa lyh. BSE).

¹⁶³ Ростунов, Rostunov (1989), ss. 38–39.

¹⁶⁴ VES (2007), s. 504 ja s. 704, ks. myös Суворовское военное училище, <http://www.svu.ru>, 11.9.2012, suom. Suvorov-sotakoulu. – Suvorovin nimeä kantava kunniamerkki perustettiin 29.7.1942 samanaikaisesti Kutuzovin ja Aleksanteri Nevskin nimiä kantavien kunniamerkkien kanssa. Aleksanteri Nevskin nimeä kantavaa kunniamerkkiä on käytetty jo Venäjän imperiumin aikana vuodesta 1725 alkaen. Suvorovin, Kutuzovin ja Aleksanteri Nevskin kunniamerkit ovat käytössä myös nykyisin Venäjän federaation kunniamerkkeinä. Suvorov-koulut perustettiin vuonna 1943. Nykyisin on toiminnassa kahdeksan Suvorov-koulua, joista yksi sijaitsee Valko-Venäjällä.

¹⁶⁵ Осипов, К.: *Александр Суворов*, Военное издательство народного комиссариата обороны, 1944, suom. Osipov, K.: Aleksandr Suvorov, ss. 3–5. – Suvorovin kunniamerkillä oli kolme luokkaa: ensimmäisen luokan merkki oli tarkoitettu rintamien ja armeijoiden komentajille, niiden esikuntapäälliköille ja toimialapäälliköille, toinen luokka divisioonien ja prikaatien komentajille, esikuntapäälliköille, kolmannen luokan merkkejä jaettiin rykmenttien ja pataljoonien komentajille.

sistä huolimatta.¹⁶⁶ Aatelisesta taustastaan huolimatta Aleksandr Suvorov kelpasi hyvin Venäjän sosialistivallankumouksellisille hyvän sotilaan ja sotilasjohtajan esimerkiksi¹⁶⁷. Vallankumouksellisten hyväksynnän taustalla saattoi myös olla Suvorovin lyhyt karkotuksessa viettämä aika.

Neuvostoaikaista ja nykyistä Suvorov-näkemyistä voi tutkia vertailemalla Strokovin vuonna 1966 julkaistua ja Koltjukovin vuonna 2006 sotilasopetuslaitoksille tarkoitettua saman kustantajan samannimistä teosta *История военного искусства* (*Sotataidon historia*). Strokovin teoksessa esitellään Suvorovin sotataitoa perehdyttämällä lukijat lähes 20 sivulla hänen taisteluihinsa seitsenvuotisessa ja Turkin sodassa sekä hänen sotataidollisiin periaatteisiin. Koltjukovin kirjassa Suvorov ja hänen periaatteensa mainitaan enää vain yhdellä sivulla. Suvoroville annetusta vähäisestä rivimäärästä huolimatta käsittelyn sävy ei ole vähättelevä¹⁶⁸. Venäläisessä sotatieteellisessä sekä sotilaslehdissä julkaistaan edelleen Suvorovia käsitteleviä kirjoituksia ja häneen viitataan jatkuvasti.¹⁶⁹ Suvorovia käsitteleviä kirjoja julkaistaan pääosin uusintapainoksina, joiden lisäksi Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen on julkaistu muutamia uusia teoksia¹⁷⁰. Suvorov on näkyvästi esillä sotilaskasvatuksessa. Tästä on näkyvänä esimerkkinä Venäjän puolustusministeriön verkkosivujen lapsille tarkoitettu osio, jonka ”mielenkiintoisia faktoja” käsittelevällä sivulla esitetään 36 väittämää, joista peräti neljä käsittelee generalissimus Aleksandr Suvorovia. Muita henkilöitä ei mainita kuin kerran¹⁷¹.

Keräsin tutkimukseeni tietoa venäläisten korkeakouluopettajien ja Venäjän asevoimien yleisesikunta-akatemian opettajien Suvorovin tuntemuksesta järjestämällä otokseltaan rajoitetun kyselyn, jossa selvitin heidän muistamiaan Suvorov-lainauksia. Kyselyn tulosten analyysin perusteella siihen osallistuneet venäläiset korkeakouluopettajat muistivat Suvorovin opetuksia, mikäli olivat käyneet koulunsa ja opiskelleet neuvostoaikana. Korkeakouluista Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen valmistuneet opettajat eivät muistaneet lainkaan Suvorovin opetuksia. Sotilaat muistivat täsmällisesti pyydetyn määrän Suvorov-lainauksia, eikä vastaajien iällä ollut samanlaista vaikutusta.¹⁷² Kyselyn ja

¹⁶⁶ Gurin, Anatoli Borisovitš, haastattelu 6.9.2012. – Haastattelussa Gurin huudahti: ”Suvorov on ollut meillä aina!”. Suvorov hyväksyttiin kuitenkin siitä syystä, että: ”Lenin oli häneen mieltynyt. Aivan yhtä hyvin hänet olisi voitu torjua, kuten perinnöllisyystiede torjuttiin porvarillisena valetieteenä”.

¹⁶⁷ Епифанов, Епифанов (1976), ss. 27. – Neuvostotietosanakirja mainitsee Suvorovin olleen valistuneen itsevaltaisuuden kannattaja, mutta samanaikaisesti tuominneen Katariina II:n ja Paavali:n I tyrannian sekä arvostelleen usein suosikkijärjestelmää, protektionismia, joutilaisuutta, nöyrytystä ja urhakuisuutta. Tällainen arvio oli välttämätön, jotta Suvorovista voitiin tehdä neuvostoihanteeksi sopiva hahmo.

¹⁶⁸ Строчков, А.А. (ред.): История военного искусства, Военное издательство министерства обороны СССР, Москва, 1966, suom. Strokov, A. A. (toim.): Sotataidon historia, ss. 97–116, vrt. Колтюков, Кoltjukov (2006b), s. 29. – Molemmat kirjat kuuluvat sarjaan Библиотека офицера (Upseerin kirjasto) ja ne ovat tarkoitettut sotilasopetuslaitoksissa opiskeleville upseereille.

¹⁶⁹ Pelkästään vuoden 2012 tammi–heinäkuun aikana julkaistuissa sotatieteellisissä *Vojennaja mysl'* -lehdissä oli joka toisessa numerossa viitattu Suvoroviin. Armeiski sbornik -lehdessä Suvorov-viittausten tiheys on suurempi, vain yhdessä seitsemästä numerossa ei ollut viittausta. Viittausten lisäksi Armeiski sbornik julkaisi vuoden ensimmäisen numeron sotilaskasvatusta käsittelevässä osiossa artikkelin, Шрамченко, А.: Роль командира в управлении войсками, Армейский сборник, No. 1, 2012, <http://dlib.eastview.com/browse/doc/26679724>, 11.9.2012, suom. Šramtšenko, A.: Päällikön rooli joukkojen johtamisessa, Armeiski sbornik, ss. 14–16, jossa Suvorov nostettiin venäläisen sotilasjohtajan keskeiseksi esimerkiksi.

¹⁷⁰ Pietarissa sijaitsevan valtiollisen Suvorov-museon verkkosivuston Suvorov-kirjallisuutta esittelevä sivu <http://www.suvorovmuseum.spb.ru/aboutr/books>, 9.8.2013.

¹⁷¹ Venäjän puolustusministeriön verkkosivusto http://kids.mil.ru/for_children/interesting/facts.htm, 8.6.2013.

¹⁷² Venäjän federaation asevoimien yleisesikunta-akatemian opettajille, Tverin valtionyliopiston opettajille sekä suomalaisille upseereille ja reservinupseereille suunnattu kysely, syyskuu 2012.

muiden nykypäivän näkyvyydestä todistavien esimerkkien perusteella väitän, että Venäjän asevoimissa tunnetaan, arvostetaan ja säilytetään Suvorovin sotataidollista perintöä.

Suvorovin sotataito oli suuntautunut käytännöllisiin ratkaisuihin, joissa sotilasorganisaatio ja taktiikka suuntautuivat vastustajan, maaston ja omien voimavarojen mukaan.¹⁷³ Neuvostoliittolaiselle ja venäläiselle patriotismille on olennaisen tärkeää korostaa juuri Suvorovin ainutlaatuista merkitystä sotataidon kehittäjänä: hän vastusti linnoitusstrategiaa, hylkäsi linjataktiikan, siirtyi rivistömuodon käyttöön¹⁷⁴ sekä voiman keskittämiseen vastustajan heikkoa kohtaan vastaan ennen Napoleonin. Hänestä ei kuitenkaan tullut Napoleonin veroista, koko sodankäyntitavan vallankumouksellisesti mullistanutta, strategista johtajaa. Suvorovilla ei koskaan ollut hallitsijasta riippumatonta ylipäällikön asemaa, eikä hän ollut vastuussa muusta kuin rykmenttinsä tai armeijansa johtamisesta. Tämän kokemuksen puuttuessa ei voida arvioida olisivatko hänen taitonsa riittäneet valtiotason strategiseen johtamiseen. Suvorov oli parhaimmillaan kentällä sotapäällikkönä.

Taktisten ja strategisten näkemysten lisäksi suvorovilaiseen perinteeseen kuuluu sotilaskoulutuksen ja joukon hengen korostaminen. Suvorovin merkityksen venäläiselle ja neuvostoliittolaiselle sotilaalliselle ajattelulle ja perinteelle voi suomalaisittain rinnastaa Suomen marsalkka C. G. E. Mannerheimiin. Molempia pidetään omissa maissaan upseerin ja sotapäällikön arkkityypeinä. Suvorovin kirjallinen tuotanto ja muisteluaineiston sisältö¹⁷⁵ keskittyy kuitenkin Mannerheimiin verrattuna enemmän sotataitoon. Venäläisessä ja neuvostoliittolaisessa sotilaallisessa kirjoittelussa sekä epäilemättä myös ajattelussa on enemmän Suvorovin vaikutusta kuin suomalaisessa Mannerheimin vaikutusta.¹⁷⁶ Suvorovin periaatteet ja näkemykset vaikuttavat edelleen venäläisessä sotataidollisessa ajattelussa. Sen teemat ovat vahvasti kansallisia, mutta samanaikaisesti yleisesti ymmärrettäviä. Suvorovin historia eurooppalaisilla taistelukentillä yhteistoiminnassa Italian ja Itävallan armeijoiden kanssa sitoo venäläistä sotataitoa osaksi eurooppalaista sotataitoa.

¹⁷³ Menning (1992), s. 7.

¹⁷⁴ Lappalainen, Jussi T.: *Aseet ja taistelut, Sotataidon kolme vuosikymmentä*, Otava, Keuruu, 1989, ss. 106–107. – Siirtyminen linjataktiikasta vapaampiin ryhmitysmuotoihin ja kolonnataktiikkaan tapahtui eurooppalaisissa armeijoissa asteittain 1770-luvusta alkaen. Suvorovin toiminta osuu tähän kehitysvaiheeseen.

¹⁷⁵ Липкинъ, Максимъ: *Пѣсни о герояхъ Русской Арміи и Флота*, Типографія Окружаго Штаба, Варшава, 1903, suom. Lipkin, Mihail: Lauluja Venäjän armeijan ja laivaston sankareista, Беляев, Анатолий: Марш Суздальскаго полка, <http://www.audiopoisk.com/track/anatolii-belaev/mp3/mar6-suzdal-skogo-polka/>, 5.9.2012, suom. Beljajev, Anatoli: Suzdalin rykmentin marssi, Фуксъ, Е.: Анекдоты князя италійскаго, графа Суворова рымникскаго, изданіе А. Радонежскаго, Сенатская типографія, С.-петербургъ, 1900, <http://knsuvorov.ru/materials/fuks.html>, 5.9.2012, suom. Fuchs, E.: Italian ruhtinaan, Rymnikin kreivin Suvorovin anekdootteja. – Lipkinin laulu- ja runokirjassa Suvorov mainitaan mm. lauluissa *Взятіе Измаила, Vztatie Ismaila (Ismailin valloitus, mts. 76–80), Степанъ Новиков, Stepan Novikov (mts. 81–86)*. Esimerkkinä tuoreesta muisteluaineistosta on Suzdalin rykmentin marssi, jossa mainitaan Suvorovin maineet sotaretkillä, ja se kuinka hänen *Voittamisen opissaan* ei ole ainuttakaan tyhjää sanaa. Suvorov tunnettiin myös leikkitelevästä mielenlaadustaan, mistä kertoo häneen liittyvien kaskujen kokoaminen kirjaksi.

¹⁷⁶ Venäjän federaation asevoimien yleisesikunta-akatemian opettajille, Tverin valtionyliopiston opettajille sekä suomalaisille upseereille ja reservinupseereille suunnattu kysely heidän muistamistaan generalissimus Aleksandr Suvorovin (venäläiset vastaajat) ja marsalkka Carl Gustav Mannerheimin (suomalaiset vastaajat) sitaateista, syyskuu 2012.

2.3 1800-luvun sotataidollinen kehitys

Keisarillisen Venäjän asevoimat ovat Pietarin I:n ajoista alkaen olleet tiiviissä yhteydessä läntiseen Eurooppaan¹⁷⁷ ja Aleksandr Suvorovin sekä venäläisten joukkojen toiminta 1790-luvun lopulla teki vaikutuksen koko Eurooppaan¹⁷⁸. Napoleonin sodilla oli merkittävä vaikutus 1800-luvun ja sen jälkeiseen sotataitoon koko maailmassa. Venäjän sotataidollista kehitystä 1800-luvulla luonnehtivat Napoleonin sotataidon analyysi ja vastaanotto, tappio Turkin sodassa ja sen seurauksena syntynyt sotaministeri Miljutinin¹⁷⁹ nimeä kantava sotilashallinnollinen reformi sekä teollisen vallankumouksen saavutusten sotataidolle uudistumiselle synnyttämät vaatimukset.

Napoleonin sotataidollinen käytäntö ja niitä kuvaavat *maksiimit* siirtyivät Venäjän armeijan käyttöön. Mika Huttusen väitöskirjassa esitetyt Napoleonin taktiikan yleispiirteet: iskuvoiman keskittäminen ratkaisukohtaan, riittävien voimien kokoaminen marssein taistelukentälle, läpimurtoon pyrkiminen sekä saarroitus ja hyökkääminen vihollisen selustaan, taktisen reservin varaaminen, tykistötulen keskitetty käyttö, ratsuväen käyttäminen tiedusteluun ja takaa-ajoon, saavutetun menestyksen täydentämiseen sekä sivustojen suojaaminen¹⁸⁰, näkyivät Venäjän keisarillisen yleisesikunta-akatemian opettajien Mihail Dragomirovin ja Genrih Leerin taktiikan oppikirjoissa¹⁸¹. Molempien kirjojen lähestymistapa taktiikkaan on samankaltainen. Aluksi esitetään jalka- ja ratsuväen yhtymien sekä niitä tukevan tykistön organisaatio sekä käyttöperiaatteet. Voimien keskittäminen taisteluun marssimalla ja taistelukuntoisena on molemmissa korostetussa asemassa.

Napoleonin sotien aikana ja niiden jälkeen länsieurooppalaisia vaikutteita Venäjän armeijaan toivat muiden aikalaistensa ohella preussilainen Carl von Clausewitz (1780–1831), joka palveli tsaarin armeijassa Napoleonin Venäjän sotaretken aikana vuosina 1812–1813 ja sveitsiläinen Antoine-Henri Jomini (1779–1869), joka siirtyi Venäjän palvelukseen vuonna 1814. Molempien vaikutusta venäläiseen sotataitoon on tutkittu paljon. Saksalaisen historiantutkijan Olaf Rosen väitöskirjan (1995) mukaan Clausewitz oli luetuin ulkomaalainen sotateoreetikko sekä tsaarin armeijassa että toista maailmansotaa edeltäneessä Neuvostoliitossa¹⁸². Silti Jominin vaikutus venäläiseen sotataitoon on merkittävä, koska hän sai vuonna 1826 keisari Nikolai I:ltä tehtäväkseen, johtaa komiteaa ylimmän tason sotilaallisen koulutuksen järjestämiseksi. Komitean työ johti Venäjän yleisesikunta-akatemian perustamiseen vuonna 1832.¹⁸³

¹⁷⁷ Kuussaari, Eero: *Venäläisten sotataito: arvosteleva tutkielma*, osa 1: Muinaisuudesta Pietari I:een. Otava 1931, s. 223.

¹⁷⁸ Rekola (1989), s. 237.

¹⁷⁹ Ks. tutkimuksen s. 48.

¹⁸⁰ Huttunen (2010), s. 102.

¹⁸¹ Leer: *Записки тактики для военных училищъ*, въ типографіи В. Безобразова и комп. С-Петербургъ, 1866, suom. Leer: Taktiikan muistiinpanoja sotilasopetuslaitoksille, ja Драгомиров, Dragomirov (1864).

¹⁸² Rose, Olaf: *Carl von Clausewitz: Wirkungsgeschichte seines Werkes in Rußland und der Sowjetunion 1836–1991*, Oldenbourg, München, 1995, s. 138.

¹⁸³ Глиноецкий, Н.П.: Исторический очерк Николаевской академии Генерального штаба, тип. Штаба войск Гвардии и Петерб. воен. окр., Санкт-Петербургъ, 1882, http://militera.lib.ru/h/glinetsky_np01/index.html, 30.1.2012, suom. Glinojetski, N. P.: Historiallinen katsaus Nikolain yleisesikunta-akatemiaan, ss. 2–32, ks. myös Astrén, Torsti: *Clausewitzin ja Jominin sotateorioiden vaikutus Neuvostoliiton ja Venäjän Federaation sotataitoon toisen maailmansodan jälkeen*, diplomityö, Maanpuolustuskorkeakoulu, 2001, ss. 23–24.

Akatemian perustaminen alkoi tuottaa venäläiseen sotataitoon Suvorovin käytännöllisten ohjeiden lisäksi myös tieteelliseen tutkimukseen perustuvia käsitteiden määrittelyä¹⁸⁴. Akatemian ensimmäisenä strategian ja sotahistorian professorina toimineen Nikolai Medemin (1798–1870) mukaan sodalla oli hänen mukaansa ennen kaikkea poliittinen tavoite. ”*Taito kiinnittää edullisimmat keinot kaikista sotilaallisista välineistä tämän tavoitteen täyttämiseen on strategian alaa. Tärkeimpiä kaikista sotilaallisista välineistä ovat joukot. Niiden muodostaminen ja johdattaminen strategian ilmoittamien tehtävien täyttämiseen muodostaa taktiikan alan*”.¹⁸⁵ Medemin strategian opetuksessa käsiteltiin ”– alan tunnettua kirjallisuutta Lloydista Clausewitziin, asettamatta yhtäkään niistä määrävään asemaan.” Hänen mukaansa (pöytäkirja vuodelta 1836) ”a) strategian alalla ei voida muodostaa pysyviä ja ehdottomia sääntöjä, b) strategian teoria perustuu kaikkien käytettävissä olevien keinojen ja välineiden käyttöön ja arvioon niiden yhteisestä vaikutuksesta sotatoimiin, c) tällainen tiedostaminen muodostaa materiaalia havainnoille, mutta ne eivät voi toimia toimintaa ohjaavina.”¹⁸⁶ Medemin johtopäätösten perusteella häneen ajatteluaan ja opetustaan Venäjän yleisesikunta-akatemiassa voi luonnehtia samansuuntaiseksi Clausewitzin *Sodankäynnistä*-teoksessa (1832) esitettyjen näkemysten kanssa. Medem sisällytti Clausewitzin ajatukset tuoreeltaan opetukseensa sekä viittasi niihin omissa teoksissaan. Hän suositteli Clausewitzia luettavaksi, mitä voidaan pitää rohkeana Venäjällä, jossa Jominilla ja hänen mielipiteillään yleisesikunta-akatemian perustajana oli merkittävä asema. Medemin käsitykset Clausewitzista, jotka eivät olleet Jominin tavoin torjuvia, vaikuttivat vuosikymmenien ajan venäläiseen näkemykseen Clausewitzin teorioista.¹⁸⁷

Venäjän yleisesikunta-akatemiassa 1800-luvun lopulla professoreina palvelleet ja akatemian johtajina toisiaan seuranneet Genrih Leer (1829–1904) ja Mihail Dragomirov (1830–1905)¹⁸⁸ lähestulkoon dominoivat 1800-luvun jälkimmäisen puoliskon venäläistä

¹⁸⁴ SVE, osa 5, s. 210. – Neuvostoliittolaisen sotilastietosanakirjan mukaan Nikolai Medem julkaisi ensimmäisenä venäläisenä alkuperäisiä teoreettisia töitä taktiikasta ja strategiasta, arvioi kriittisesti Lloydin, Bülowin, Clausewitzin ja Jominin teoksia sekä korosti uuden aseistuksen merkitystä sotataidossa. Neuvostokritiikin mukaan: ”Medem kuului progressiiviseen sotateoreettisen koulukuntaan, joka ei arvostanut teorian merkitystä ja yliarvioi subjektiivista tekijää sotilaallisessa toiminnassa. Medem ei onnistunut yleistämään sodankäynnin ja sotataidon kehittymisen lainalaisuuksia, laiminlöi ja salasi suurten venäläisten sotapäälliköiden perinnön ja kumarsi Napoleon I sotataidon suuntaan”.

¹⁸⁵ Медемъ, Николай: *Тактика. Часть первая, заключающая въ себѣ тактику чистую*, Санкт-Петербургъ, 1837, suom. Medem, Nikolai: *Taktiikka*. Ensimmäinen osa, joka sisällyttää itseensä puhtaan taktiikan, s. 1.

¹⁸⁶ Медемъ, Николай: *Обозрение извѣстнейшихъ правилъ и системъ стратегій*, Санкт-Петербургъ, 1836, suom. Medem, Nikolai: *Tunnettujen strategian järjestelmien kuvaus*, ss. 168–169, 187–188, ks. myös Глиноецкий, Глиноjetski (1882), ss. 51–52, Wahlde, Peter von, *A Pioneer of Russian Strategic Thought: G. A. Leer, 1829–1904, The Russian Imperial Army 1796–1817*, toimittanut Reese, Roger, Ashgate, TJ International Ltd, Padstow, Cornwall, 2006, s. 230.

¹⁸⁷ Rose (1995), ss. 32–38, ks. myös Медемъ, Medem (1836), s. 162. – Medemin mukaan: ”yleisesti ottaen teos on edellä kaikkia muita [Medemin esittelemiä], lisäksi se on monessa suhteessa arvokas, mutta on siinä merkittäviä puutteitakin: 1) muutamien ehdottomien sääntöjen esittäminen, mikä on ristiriidassa teoksen pääajatuksen kanssa; 2) ajatukset ovat toisinaan keinottelevia ja 3) joskus kyseenalaisia.” Medemin lausuntoa voi pitää erittäin vahvasti Clausewitzia puoltavana, olihan hän esitellyt teoksessaan ne Lloydin strategian perusteiden, Napoleonin ajattelun ja Jominin teoksen rinnalla ja siten vähintäänkin niiden vertaisena. Medemin mukaan Clausewitzin teoksen puutteet voi inhimillisesti katsoen lukea sen kesken-eräisyydestä johtuviksi.

¹⁸⁸ VES (2007), ss. 386, 248. – Dragomirov palveli yleisesikunta-akatemiassa yli 20 vuoden ajan, joista johtajana vuosina 1878–1889. Leer toimi ye-akatemiassa vuosina 1858–1898, joista johtajana viimeiset yhdeksän vuotta.

sotilaallista ajattelua, sotatieteen kehittymistä ja virallisissa ohjesäännöissä ilmaistua käsitystä sotataidosta. Venäläiset 1800-luvun sotatieteen vaikuttajat ovat kuvassa 4.

Kuva 4. Venäläisen sotataidon merkittävimmät kotimaiset vaikuttajat 1800-luvulla olivat sotaministeri Miljutin sekä sotateoreetikot Genrih Leer ja Mihail Dragomirov. Leer vaikutti venäläiseen ylimpään sotilaalliseen opetukseen opettajana, professorina ja yleisesikunta-akatemian johtajana 40 vuoden ajan. Opettajana, professorina ja akatemian johtajana sekä myös komentajatehtävissä palvelleen Dragomirovin taktiikan oppikirja (*Учебник тактики*, 1879) oli akatemian käytössä 20 vuoden ajan.¹⁸⁹

Leerin vaikutuksesta Venäjällä omaksuttiin strategian perustajaksikin mainitun brittiläisen Henry Lloydin (1718–1783) ja preussilaisen strategin Dietrich von Bülowin (1757–1807) käyttämä operaation käsite, jonka mukaan operaatiolla ymmärrettiin ”– *kaikkea liikettä, jonka välittömänä kohteena on vastustaja*.” Tuon ajan strategia tutki armeijan siirtämistä operaatioon, jossa keskeistä oli oikean operaatiolinjan valinta ja yhteyden säilyttäminen huollon perustaan. Operaatiolinjan tuli Leerin mukaan 1) *johtaa päätavoitteen saavuttamiseen*, 2) *olla sopivin ja lyhin ja olla* 3) *turvallinen*. Oikein valitun operaatiolinjan käyttö loi edulliset olosuhteet vastustajan kohtaamiselle taistelulentä-¹⁹⁰lä.

Leerin tärkein panos venäläiseen sotataitoon oli strategian tehtävän ja sisällön määrittäminen sekä sotataitoa yhdistäväksi filosofiseksi synteetiksi että *sotanäyttämöllä* vaikuttavaksi korkeammaksi taktiikaksi. Strategian hän jakoi *pää-*, *valmisteleviksi* ja *avustaviksi* operaatioiksi. *Pääoperaatioissa* strategian tärkein tehtävä oli määrittää *tavoite* ja va-

¹⁸⁹ Kuvat: Miljutin, tekijä tuntematon; Leer, Ivan Požalostin; Dragomirov, P. F. Borel, F. F. Gerasimov, biografiatiedot VES (2007), ss. 248, 386, 422.

¹⁹⁰ Leer, Г.: Опыт критико-исторического исследования законовъ искусства ведения войны, С-Петербургъ, 1869, <http://dlib.rsl.ru/rsl01003000000/rsl01003867000/rsl01003867238/rsl01003867238.pdf>, 16.4.2013, suom. Kokemus kriittis-historiallisesta sodankäynnin lakien tutkimuksesta, ss. 149–150, ks. myös Ковалевский, Н.Ф.: Стратегическая операция как категория отечественной военной науки: военно-исторический экскурс, Военно-исторический журнал, № 9, 2011, <http://dlib.eastview.com/browse/doc/26033328>, 15.4.2013, suom. Kovalevski, N. F.: Strateginen operaatio kotimaisen sotatieteen kategorioissa, sotahistoriallinen katsaus, Voennno-istoritšeski žurnal, s. 3, Huttunen (2010), ss. 269–278, vrt. Kuussaari (1927), ss. 25–27. – Kuussaari tulkitsee Leerin esittämän operaatiolinjan toisen vaatimuksen olevan *mukavin*. Leerin alkuperäistekstin adjektiivi *удобный* voidaan kääntää sekä *mukavaksi* tai *sopivaksi*. Tulkittuaan operaatiolinjan vaatimuksen mukavaksi jatkaa Kuussaari kritiikkiään: ”– kun kerran päädoktriini sanoi, että op.linja on oleva mukava ja lyhin, niin loppujen lopuksi sulautui mukavuutta harrastavan venäläisen sotaherran aivoitus useimmiten vain massan suuntaamiseen mukavinta tietä sinne, missä sitä luultiin tarvittavan – –.”

lita siihen johtava *operaatiolinja*. Leer, toisin kuin Lloyd¹⁹¹, ei käsittänyt operaatiolinjaa ainoastaan konkreettiseksi maastoreitiksi, vaan loogiseksi ja ideaaliseksi toimintalinjaksi, joka vastaa operaation olemusta tavoitetta sekä suuntaa sen tavoittamiseksi. Operaatiolinjan valitsemisen jälkeen armeija marssisi taistelukentälle ja operaatiolinja päättyisi taisteluun. Valmistavat operaatiot käsittivät armeijan organisoimisen, tukialueen valinnan, varastojen ja joukkojen strategisen ryhmittämisen sotänäyttämölle sekä sen valmistelun pioneeritoiminnalla. Avustavilla operaatioilla turvattiin selustayhteydet ja toissijaiset suunnat.¹⁹²

Leer ehdotti Krimin sodan jälkeen sotilaallisen teorian ja käytännön välisen eron yhteen kuromiseksi systemaattista tutkimusta, jossa olisi selvitetty sotataidon kehitystä, Napoleonin, Medemin ja Jominin vaikutusta. Tutkimuksessa olisi ajan *positivistisen* tiedekäsityksen trendien mukaisesti käytetty historiallisia tapahtumia tutkimuksellisenä datana, josta olisi kehitetty perustavaa laatua olevia ja muuttumattomia sotataidon periaatteita. Teollisen vallankumouksen mukanaan tuomat sotateknisen kehityksen mahdollisuudet eivät olleet Leerille täysin vieraita. Esimerkiksi vuonna 1867 hän kuvasi *Vojennyi sbornik* -lehden artikkelissa laajasti rautateiden tärkeää merkitystä: niiden avulla olisi mahdollista parantaa joukkojen kuljetusnopeutta kuusinkertaiseksi ja tehostaa niiden huoltoa viisitoistakertaiseksi. Leerin ongelmaksi on mainittu, ettei hän kyennyt käsittelemään ongelmia muutoin kuin itse luomansa ajattelumallinsa, ”napoleonilaisen prisman” kautta. Leer omistautui teorialle, mikä erotti hänet merkittävästi toisesta yleisesikuntaakatemiassa vaikuttaneesta aikalaisestaan Mihail Dragomirovistä, joka teoreettisen tutkimuksen sijaan oli kiinnostunut taktiikan soveltamisesta.¹⁹³

Genrih Leer lainaa vuonna 1866 ilmestyneen taktiikan oppikirjansa *Zanucku takmuku* (*Taktiikan muistiinpanoja*) esipuheessa Napoleonin tukemaan päätelmäänsä taktiikan jakautumisesta kahteen jyrkästi toisistaan eroavaan osa-alueeseen:

Ensimmäinen osa käsittää muuttumattomia perustekijöitä ja toinen osa sen sijaan tekijöitä, jotka muuttuvat jatkuvasti eri tilanteissa, joissa on tehtävä päätös muuttuvien tekijöiden edullisesta käytöstä sodassa. Tämän taktiikan molempien puolien jyrkän eron tulisi ennen muuta heijastua niiden selostamiseen – ensimmäinen osa voidaan yleensä esittää kokonaan teoreettisesti ja dogmaattisesti, sen sijaan toista osaa voidaan kutsua luovaksi tavaksi ratkaista erilaisia tilanteita sotahistoriallisten

¹⁹¹ Vego, Milan N.: *Joint Operational Warfare: Theory and Practice*, Government Printing Office, Washington, DC, 2009, ss. V-11–12. – Lloydin mukaan operaatiolinja oli ”basiksen” (base tai magazine) ja päätepisteen (final point) välinen maastossa kulkeva reitti. Oikeiden operaatiolinjojen valinta ratkaisisi sodan lopputuloksen.

¹⁹² Leer, Генрих, Антонович: Записки стратегии. Вып. 1. СПб., 1877, <http://runivers.ru/lib/book3314/16945/>, 11.11.2011, suom. Leer, Genrih, Antonovitš: Strategian muistiinpanoja, ss. 2–5, ks. myös Menning, Bruce W.: *Bayonets Before Bullets, The Imperial Russian Army 1861–1914*, Indiana University Press, Indianapolis, 1992, ss. 126–129, Ковалевский, Н. Ф.: Стратегическая операция как категория отечественной военной науки: военно-исторический экскурс, Военно-исторический журнал, № 9, 2011, <http://dlib.eastview.com/browse/doc/26033328>, 15.4.2013, suom. Kovalevski, N. F.: Strateginen operaatio kotimaisen sotatieteen kategorioissa, s. 3. – Leer viittaa määritelmänsä yhteydessä useita kertoja Lloydin ja Jominiin.

¹⁹³ Menning (1992), s. 36, ks. myös von Wahlde (2006), s. 231. – Leer piti yleisesikunta-akatemiassa Ranskan ja Preussin välisen sodan (1870–1871) aikana ajankohtaisia yleisölle avoimia luentoja. Hän myönsi, että höyrykone, sähkö ja tulivoima erottivat napoleonilaisen aikakauden nykyajasta, mutta jaksoi silti muistuttaa kuinka ”marssi erillään, mutta taistele koottuna” ei ollut Moltken vaan Napoleonin ajatus. Wahlde mukaan Leerille metodin noudattaminen oli ensisijaista ja kaikki sotilaalliset asiat pitäisi valmista tieteellisesti.

tekijöiden erittelyn avulla. Napoleonin mukaan tämä on: *la partie divine de l'art*, (taidon jumalainen osa).¹⁹⁴

Tieteellisen metodinsa avulla Leer päätyi vuonna 1894 esittämään luettelon sotataidoillista periaatteista, joihin kuuluvat muun muassa: *äärimmäinen paine sodan alussa, toiminnan yhdenaikaisuus, taloudellisuus, voiman keskittäminen, pääiskun tavoitteen, suunnan ja toteutuksen oikea valinta sekä aloitteellisuus*.¹⁹⁵ Leerin mukaan periaatteita ei voinut soveltaa suoraan yksittäisiin tapauksiin, vaan ne kuvasivat teorian tavoin samankaltaisten ilmiöiden ominaisuuksia ja toimivat vuorovaikutuksessa olosuhteiden kanssa¹⁹⁶. Leerin johtamat periaatteet, eivät eronneet olennaisesti Napoleonin maksimeista ja Jominin periaatteista¹⁹⁷. J. F. C. Fullerin vuonna 1916 esittämät ja myöhemmin anglosaksisten maiden ohjesääntöihin päätyneet periaatteet ja niiden yhdistäminen olosuhteiden vaikutukseen¹⁹⁸ eivät Leerin periaatteisiin verrattuna vaikuta kovin omaperäisiltä.

Mihail Dragomirov ammensi sotilaallisen näkemyksensä Aleksandr Suvorovin opeista ja harrasti hänen ajatustensa tunnetuksi tekemistä. Dragomirovin käytännöllistä asennetta kuvaa Suvorovin lausumaksi väitetty ”*Kouluta joukkoja tekemään vain sitä, mikä on välttämätöntä taistelussa*”¹⁹⁹. Dragomirov näki sodassa kaksi puolta: moraalisen ja fyysisen – taistelussa ihminen on itsensäilytyksen ja itsensä uhraamisen voimien vaikutuksen²⁰⁰. Tämä kahtia jakautuminen heijastui hänen käsitykseensä taistelukoulutuksesta:

¹⁹⁴ Leer: *Записки тактики для военных училищ*, в типографіи В. Безобразова и комп. С-Петербургъ, 1866, suom. Leer: Taktiikan muistiinpanoja sotilasopetuslaitoksille, esipuheen numeroimaton sivu, ks. myös Huttunen (2010), s. 19. – Huttunen kutsuu muuttuvia tekijöitä, kuten doktriinia, olosuhteita, maastoa aikaa, vastustajaa, omaa taisteluvoimaa, teknologiaa, viranomaisyhteistyötä *aikalaisilmiöiksi*.

¹⁹⁵ Leerъ: *Методъ военныхъ наукъ (Стратегія, Тактики Военной Истории)*, suom. Leer: Sotatieteen metodi (strategia, taktikka, sotahistoria), ss. 18–26 ja 53–54, ks. myös von Wahlde (2006), s. 231, Astrén (2001), s. 23 ja liite 3. – Leer esittää ensin kolme periaatetta (*voiman keskittäminen ratkaisevaan kohtaan ratkaisevalla hetkellä, keskinäisen tuki ja yllätys*), jonka jälkeen hän johtaa vielä 12 periaatetta. von Wahlden mukaan Leer määrittä 11 periaatetta. Olen esittänyt Leerin periaatteet tutkimuksen liitteessä 1.

¹⁹⁶ Leerъ, Leer (1894), ss. 18–20.

¹⁹⁷ Jomini, Henri: *The Art of War*, Project Gutenberg, 2004, <http://www.gutenberg.org/ebooks/13549>, 6.5.2012, s. 71, ks. myös tutkimuksen liite 1 – Jominin teoksessa on useita numeroituja luetteloita sodanpäämäärästä, strategian sisällöstä, liitteen 1 luetelma on sijoitettu otsikon *Fundamental Principles of War* yhteyteen.

¹⁹⁸ Tutkimuksen sivut 146, 150, ks. myös tutkimuksen liite 1.

¹⁹⁹ Драгомиров, Dragomirov (1864), s. 39, ks. myös Рогозин, Rogozin (2004), s. 423, Приказ министра вооруженных сил Союза ССР № 10, 23 февраля 1947 года город Москва, <http://www.rp-net.ru/pdf/rvs/Suvorov.pdf>, 30.1.2012, suom. Neuvostoliiton asevoimien ministerin käsky 23.2.1947, Каменев, А.И.: История подготовки офицерских кадров в России, ВПА им. Ленина, Москва, 1990. <http://militera.lib.ru/science/kamenev2/index.html>, 31.1.2012, suom. Kamenev, A. I.: Upseerikaaderin kouluttamisen historia Venäjällä, s. 36. – ”*Войска должно учить въ мирное время только тому, что имъ придется дѣлать въ военное*, suom. *Joukkojen tulee opetella rauhan aikana vain, sitä mikä on välttämätöntä tehdä sodan (aikana)*. Tätä iskulausetta väitetään Suvorovin sanomaksi ja sitä toistetaan usein muodossa ”*учить войска тому, что необходимо на войнѣ*, suom. *opeta joukkoa siihen, mikä on välttämätöntä sodassa*.” En ole löytänyt Suvorovin teksteistä tällaista lausetta. Todennäköisesti sillä tarkoitetaan Suvorovin *Voittamisen opin* toista osaa sotilaiden sanallisesta opettamisesta heille tarpeellisilla (tai välttämättömillä taidoilla) ks. tutkimuksen s. 27, alaviite.

²⁰⁰ Драгомиров, Михайл; Бескровный, Л. Г. (ред.): *Избранные труды, вопросы воспитание и обучение войск, военное издательство, министерства обороны СССР*, Москва, 1956, http://militera.lib.ru/science/dragomirov_mi01/index.html, 1.2.2012, suom. Dragomirov, Mihail; Beskrovnyi, L. G.: *Valitut teokset, kysymyksiä joukkojen kasvatuksesta ja koulutuksesta*, ss. 12–13. – Dragomirovin mukaan sota oli osa ihmisluontoa, ja hän oli jyrkästi eri mieltä Leo Tolstoin kanssa tämän pasifistisesta väitteestä

Kasvatuksen tehtävänä oli lisätä uskollisuutta, rohkeutta ja isänmaallisuutta – *opetuksen* tuli lisätä taitoa, ampumatarkkuutta, pistimien käyttöä ja fyysistä kuntoa.²⁰¹ Taistelun syvin olemus oli Dragomirovin tulkinnan mukaan tahtojen kamppailua. Voiton saavuttamiseksi vastustaja oli taivutettava omalla tahdolla. Pistimin tapahtuvassa rynnäkössä tahdon merkitys tuli parhaiten esiin ja se oli taistelun huippuhetki – ampuminen tuliaseilla oli vain sen valmistelua. Vaikka Dragomirov tunsikin taistelun fyysisen ja materiaalisuuden puolen, hän mieluummin painotti tahdon merkitystä.²⁰²

Neuvostoliittolainen 1920- ja 1930-luvun keskeinen strategian teoreetikko Aleksandr Svetšin (1878–1938*)²⁰³ ei arvioinut Leerin ja Dragomirovin Clausewitzin tuntemusta kovin syvälliseksi. Hänen mukaansa venäläistä strategista ajattelua koko 1800-luvun lopun *monopolisoineet* yleisesikunta-akatemian professorit eivät ymmärtäneet Clausewitzin ajattelun dialektista filosofiaa. Leerin hän kuvasi dialektisen ajattelun ehdottomaksi vastustajaksi. Dragomirov oli hänen arvionsa mukaan rajoittunut ajattelussaan taktiikkaan ja sotilaskasvatukseen eikä kyennyt kuin Clausewitzin kuin pintapuoliseen tulkintaan. Sen sijaan piti arvokkaana Medemin Clausewitziin kohdistunutta tutkimusta Svetšin ja totesi hänen kyenneen popularisoimaan Clausewitzin ajattelua lahjakkaalla tavalla. Kuvaavaa Clausewitzin vastaanotolle keisarillisella Venäjällä oli Svetšinin mukaan se, että hänen pääteostaan *Sodankäynnistä* ei käännetty venäjän kielelle ennen 1900-luvun alkua, jolloin se julkaistiin ainoastaan *Vojennyi sbornik* -aikakauslehdessä *erillisinä painoliitteinä*.²⁰⁴ Svetšinin väite ensimmäisen venäjänkielisen version julkaisemisesta ei pidä paikkaansa. Suomen Kansalliskirjaston kokoelmiin kuuluva vuonna 1902 julkaistu Clausewitzin pääteoksen venäjännös on kaksiosainen *sidottu kirja* ja vähintään yhtä laaja kuin Svetšinin toimittama käännös²⁰⁵. Vähättelevän suhtautumisen taustalla saattaa olla omien aikaansaannosten korostamisen tarve.

”*sota on koko inhimillisen luonteen ja järjen vastainen*” – Dragomirovin mielestä: ”*sota ei ole koko ihmisen luonnon vastaista, vaan ainoastaan sen yhden piirteen, itsesäilytysvaiston, vastaista*”.

²⁰¹ Kasvatuksesta Dragomirov käyttää venäjänkielistä sanaa *воспитание* ja opetuksesta *образование*.

²⁰² Menning (1992), s. 39. ks. myös Драгомиров, Dragomirov (1864), s. 42. – Dragomirov painottaa, että Suvorov ja muut nerokkaat sodanjohtajat ovat painottaneet tahdon merkitystä – ”*Napoleonin mukaan jokaisessa sotilaallisessa asiassa ¾ menestyksestä on riippuvaista tahdosta ja vain ¼ materiaalista*.”

²⁰³ Ks. tutkimuksen s. 78.

²⁰⁴ Свечин, А.А.: Клаузевиц, издательство Молодая гвардия, Москва, 1935, http://militera.lib.ru/bio/svechin_aa01/index.html, 9.4.2013, suom. Svetšin, A. A.: Clausewitz, ss. 276–278 ja ss. 275–278, 284, ks. myös Rose (1995), s. 38, Bassford, Christopher: Clausewitz in English: The Reception of Clausewitz in Britain and America, 1815–1945, Oxford University Press, New York, 1994, <http://www.clausewitz.com/readings/Bassford/CIE/TOC.htm>, 9.4.2013, luku 5, Suomen kääntäjien ja tulkkien liiton verkkosivusto, Clausewitz, Carl von: *Ajatuksia sodasta ja johtamisesta*, KR-kirjat, Helsinki, 1988, s. 105, J. A. Hollo palkitut (<http://www.skit.fi/toiminta/palkinnot/j-a-hollo/palkitut/>), 9.4.2013. – Svetšinin mukaan Clausewitzin *Vom Kriege* ilmestyi venäjäksi kokonaisena teoksena vasta Neuvostoliiton aikana vuonna 1934. Svetšinin mukaan ensimmäinen kääntäjä epäonnistui työssään, ja lopulta kirjan kustantaja joutui varmistamaan käännöksen sekä viimeistelemään työn. Clausewitzin pääteoksen saamaa laimeaa alkusuosiota kuvaa se, että ensimmäinen englanninkielinen versio julkaistiin vasta vuonna 1873, todennäköisesti kiinnostus oli herännyt Moltken mainittua hyödyntäneensä menestyksellä Clausewitzin oppeja Preussin–Ranskan sodassa (1870–71). Ensimmäinen suomenkielinen lyhennetty noin satasivuinen versio on julkaistu vuonna 1924 ja toinen lyhennelmä 1980. Lyhentämätön suomennos julkaistiin vasta vuonna 1998. Ensimmäisen suomenkielisen laitoksen on arvioitu perustuneen heikkotasoiseen lähteeseen. Lyhentämättömän version suomentaja Heikki Eskelinen palkittiin työstään J. A. Hollon kääntäjäpalkinnolla vuonna 1999.

²⁰⁵ Клаузевиц: *Война (теория стратегий)*, перевод с немецкого К. Войде, томъ I-II, С-Петербург, 1902, suom. Sota (strategian teoria), käännös saksan kielestä K. Voide, osat I-II.vrt. Клаузевиц, К.: О войне: Госвоениздат, Москва, 1934, <http://militera.lib.ru/science/clausewitz/index.html>, 26.6.2012, suom. Clausewitz, K. *Sodankäynnistä*, Думби, Юрий Федорович: Военная и научная деятельность Александра Андреевича Свечина, Московская государственная академия, прибо-

Mihail Dragomirov käänsi Clausewitzin vuonna 1810 kirjoitetun esseen *Die wichtigsten Grundsätze des Kriegführens zur Ergänzung meines Unterrichts bei Sr. Königlichen Hoheit dem Kronprinzen*²⁰⁶ venäjän kielelle. Kyseinen Clausewitzin varhainen työ on käännetty usein nimellä *Sodankäynnin tärkeimmät periaatteet*²⁰⁷. Nykyisten Clausewitz-tutkijoiden mielestä kirjoitusta on käsiteltävä Clausewitzin varhaiskauden työnä, ja että käänöksissä käytetty nimitys *Sodankäynnin tärkeimmät periaatteet* on ristiriitainen hänen myöhemmän tuotantonsa sisällön kanssa²⁰⁸. Se, että Dragomirov on päätenyt juuri Clausewitzin *varhaiskauden*, käytännöllisiä periaatteita käsittelevän, teoksen kääntämiseen käy hyvin yksiin Svetšinin hänestä ja Leeristä tekemän arvion kanssa.

Vakavammin kuin kyvyttömyys ymmärtää dialektiikkaa, Venäjän armeijan kehitykseen vaikutti se, että Dragomirov ja Leer sekä heidän hengenheimolaisensa eivät käsittäneet uusien tuliaseiden taistelua mullistavaa merkitystä. Taistelukokemukset olivat 1800-luvun puolivälistä alkaen osoittaneet, että puolustajien kivääriaseiden tarkka tuli aiheutti eteneville hyökkääjille suuria tappioita heti lähtöaseman jälkeen. Rihlaamattomaan muskettiin verrattuna uudet rihlatut kiväärit mahdollistivat tarkan tulen 500–1 000 askeleen eli noin 370–750 metrin päähän, minkä takia alettiin etsiä uudenlaisia keinoja hyökkäystaistelua varten.²⁰⁹

Mihail Dragomirovin opettajana yleisesikunta-akatemiassa toimineen kenraalimajuri Aleksandr Astafjevin (1816–1863) arvioiden mukaan kivääriaseiden vaikutus oli muutanut taistelutaktikan. Siksi taktikkojen olisi löydettävä keinot, joilla tuliaseiden käytöstä saataisiin mahdollisimman paljon hyötyä samalla kun omat tappiot pienentyisivät. Ratkaisuksi hän esitti hajautetun taisteluryhmituksen ja avorivin²¹⁰ käyttämistä. Sulkeisjärjestystä käytettäisiin vain marsseilla ja värikkäät univormut olisi hylättävä.²¹¹ Astafjevin

ростроения и информатики, Москва, 2000, http://swetschin.narod.ru/others/Dumbi_YuF_Military_and_Scientific_Activity_of_Alexander_Andreevich_Svechin.pdf, 8.2.2013, suom. Dumbi, Juri: Aleksandr Andrejevits Svetšinin sotilaallinen ja tieteellinen toiminta, s. 353. – Vertasin kirjojen sisällysluetteloa ja sivumääriä. Vuoden 1902 käänöksessä on 694 sivua ja vuoden 1934 käänöksessä on 647 sivua. Sivumäärien ero ei ole merkittävä ja sekin on vanhemman käänöksen ”eduksi” ja Svetšinin väitettä vastaan. Vanhemman version sivumääriä selittää osaltaan siinä käytetty vanha venäjänkielen oikeinkirjoitustapa, jossa käytettiin ns. kovaa merkkiä lähes kaikissa konsonanttiin päättyvissä sanoissa. Svetšin oli toimittajana vuonna 1932 julkaistussa Clausewitzin pääteoksen venäjänkielisessä laitoksessa.

²⁰⁶ Suom. ”Tärkeimmät sotataidon periaatteet, jotka päättävät opetukseni hänen kuninkaalliselle korkeudelleen kruununprinssille”.

²⁰⁷ Clausewitz (1998), s. 307. – *Sotataidon tärkeimmät periaatteet* on julkaistu liitteenä tässä Sodankäynnistä-teoksen suomenkielisessä käänöksessä.

²⁰⁸ Bassford, Christopher: Introduction teoksessa *Principles of War* by Carl von Clausewitz, <http://www.clausewitz.com/readings/Principles/>, 2.1.2012.

²⁰⁹ Menning (1992), s. 40, ks. myös Потапов, Алексей Юрьевич: *Эволюция способов боевых действий общевойсковых соединений в XX веке*, Общевойсковая орденов Ленина и Октябрьской революции, Краснознаменная, ордена Суворова академия Вооруженных Сил Российской Федерации, Москва, 2006, suom. Potapov, Aleksei Jurjevitš: Yleisjoukkojen yhtymien taistelutoiminnan evoluutio 1900-luvulla, s. 53.

²¹⁰ Kuokkanen (2012), s. 116. – Venäjän kielessä käytetään avoriviryhmityksestä termiä *цепь, тесер’* (ketju tai vitja) tai ilmaisua *развернутый строй, razvjornutyi stroi* (avorivi). Suljetun muodon *заткнутый, zatknyty* vastakohtana on nykyisin käytössä termi *разомкнутый строй*, jonka sijasta Dragomirov (s. 74) käyttää termiä *разсыпный строй, razsyyny stroi*, jota ei mainita saatavilla olevissa venäläisissä sanakirjoissa. Suomalainen ilmaus *vitja* on edelleen käytössä ainakin kertomakirjallisuudessa.

²¹¹ Menning (1992), s. 40. – ”Nykyisessä tilanteessa tuliaseiden parantamisen ja taisteluvaikutuksen takia taktiikan pitää muuttua taistelujärjestystä antamalla enemmän tilaa hajautetulle (rassynyy) ryhmitykselle rivistöjen (колонна) sijaan. Tulee hajauttaa (rassypat), ei pelkästään komppanioita ja pataljoonia vaan kokonaisia rykmenttejä ja prikaateja.”

ajatukset, joilla hän arvosteli muun muassa Lloydia ja Jominia siitä, että nämä pyrkivät kehittämään sotataidosta muuttumattomia lakeja käsittävän koodeksin, kohtasivat kovaa virallista vastustusta, mutta puhuttelivat monia nuoria upseereita²¹² Rose pitää Astafjevia Medemin ohella keskeisimpänä Clausewitzin teorioiden kannattajana Venäjällä²¹³.

Leer ja Dragomirov eivät kuitenkaan omaksuneet opettajansa ajatuksia. Omaan tieteelliseen lähestymistapaansa painottuva Leer korosti edelleen taktiikan oppikirjassaan sulkeisjärjestyksen merkitystä ja aliarvioi tulivoiman merkitystä kylmiin aseisiin verrattuna. Dragomirov tuki Leerin näkemyksiä, vaikkakin hän näki sotataidon ja erityisesti taktiikan enemmän sovellettuna käytäntönä kuin teoreettisena tieteenä. Hänen mielestään taktiikan tehtävänä oli etsiä paras tulivoiman ja kylmän teräksen yhdistelmä, minkä perusteella hän esitti sekä suljetun että hajautetun taisteluryhmytyksen käyttöä.²¹⁴

Dragomirovin mukaan taistelujärjestyksen valinta riippuu käytettävästä aseistuksesta. *”heittoaseet (tuliaseet) vaativat hajautettua, kylmät aseet suljettua järjestystä; tästä seuraa se, että pelkästään jompaakumpaa ei taistelussa saa käyttää”*. Hajautetun järjestyksen ominaisuuksiksi Dragomirov näkee mahdollisuuden tarkkaan tulittamiseen, maastoesteiden ylittämisen helppous, heikot mahdollisuudet saada keskinäistä tukea, vaikeudet tähystää yksittäisiä henkilöitä ja tarpeen käyttää erilaisten merkinantovälineitä. Hajautettu ryhmitys on hänen mukaansa sopimaton pistinhyökkäykseen ja edellyttää reservin muodostamista. Tähystyksen vaikeudet vaativat avorivissä olevan joukon jakamista ryhmiksi. Avoriviryhmytyksen tiheys riippuu maastosta ja tehtävästä. Hyvän suojan antavassa maastossa ryhmitys voi olla tiheämpi ja aukealla harvempi, muutoin vastustajan tulen aiheuttamat tappiot nousevat suuriksi. Puolustustaistelussa avoriviä on harvennettava kattamaan koko puolustettava alue. Hyökkäystaistelun alussa ei pidä muodostaa tiheää, tulta puoleensa vetävää ja murtokohdan paljastavaa tiheää ryhmitystä, vaan tiheys luodaan vasta siirryttäessä rynnäkköön.²¹⁵

Ranskan–Preussin sodasta (1870–1871) saadut havainnot siitä, että tuliaseet olivat olleet ensisijaisia taisteluvälineitä ja että pistintaisteluun oli päädytty vain harvoin, synnyttivät keskustelua venäläisen käytännön muuttamisesta. Suuria muutoksia taistelujärjestykseen kuitenkaan ei tehty.²¹⁶ Dragomirovin näkemyksen mukaan tuliaseiden käyttö etenemisen aikana oli haitallista, koska se hidasti liikettä, teki tulesta epätarkkaa ja ampumaan pysähtelevät sotilaat saattoivat avorivin epäjärjestykseen. Ampuma-aseilla nähtiin olevan vain kaksi käyttötarkoitusta: oman aseman puolustaminen tai vastustajan avorivin pakottaminen pois sen saavuttamasta asemasta.²¹⁷ Dragomirov perusteli pistintaistelun ylivoimaa ja varoitti liiasta luottamisesta tuliaseisiin, mitä perustellessaan hän käytti tukenaan Suvorovia:

*Yleensäkin tulee huomata, että hyvä jalkaväki on pihi ampumaan, ja tulee aina muistaa kultainen suvorovilainen sääntö: **ammu harvasti, mutta tarkasti**. Tiheällä*

²¹² Драгомиров ja Бескровный, Dragomirov ja Beskrovnyi (1956), s. 7.

²¹³ Rose (1995), ss. 53–54.

²¹⁴ Menning (1992), s. 41. – Menning arvioi Leerin taktiikan oppikirjaa kuitenkin hyödylliseksi sen korostaessa aselajien yhteistoimintaa, ryhmytyksen tärkeyttä ja vihollis- ja maastontiedustelun tärkeyttä.

²¹⁵ Драгомиров, Dragomirov (1864), ss. 74–79. – Dragomirov käyttää ryhmästä nimitystä звено (zveno) ja sen mainitaan olevan armeijan pienin taisteluyksikkö; samalla hän antaa ohjeet ryhmän miesten tehtävien vaatimuksista: *”vanhimman tulee olla hyvä järjestyksen pitäjä ja ampuja; ryhmän etumies (pituusjärjestyksessä ensimmäinen) ei tietenkään täytä tätä vaatimusta, vaikka niin on kirjoitettu ohjesääntöön”*.

²¹⁶ Sama, ss. 41, 44.

²¹⁷ Драгомиров, Dragomirov (1864), s. 81.

*ammunnalla on vain vähän vaikutusta, se ei ole hyvä myöskään siksi, että se myrkyttää ilman metelillä. Ja sotilaan on arvotonta tällä tavoin kääntää ajatustaan pois vaarasta, koska se ei mahdollista pelon voittamista, vaan ainoastaan saa hänet tekemään jotain vaaran ajattelemisen sijasta. Voidaan myös sanoa, että tiheä ammunta on yksi oire joukon rauhattomasta tilasta ja siitä, että se on lähellä antautumista. Historiassa on paljon esimerkkejä rynnäkköön käyvistä joukoista, joilla ei ole kuitenkaan riittävästi taisteluhenkä, jotta kävisivät pistintaisteluun, vaan päätyvät pysähtymään, ryhmittymään epäjärjestykseen ja aloittamaan järjettömän paukuttelun, ja sen takia päästävät vastustajan selustaansa. Sen takia jo Suvorov sanoi: **luoti on tyhmä, mutta pistin on kelpo mies.**²¹⁸*

Venäjän armeijan konekiväärikokeiluihin Dragomirov suhtautui penseästi. Hänen mielestään oli silkkää patruunoiden tuhlausta ampua sarjatulta, koska vastustajan saa hengiltä yhdellä luodilla ja kylmällä aseella voi surmata monta vastustajaa²¹⁹. Dragomirovin kielteinen asenne tuliaseita kohtaan johtui kahdesta syystä. Niiden käyttö mahdollisti kieltäytymisen lähitaistelusta, mikä ei kehittänyt sotilaalle tarpeellista uhrautuvuuden periaatetta vaan pikemminkin tuki haitallista itsesäilytysvaistoa. Toisena syynä vastustukseen oli epäluottamus aseiden taisteluarvoon. Erityisesti hyökkäyksessä aseiden käyttö hidasti toimintaa ja vaikeutti joukon hallintaa yhtenä samanaikaisesti etenevänä kokonaisuutena. Huolenaiheena oli myös ampumatarvikkeiden riittävyys. Pahimmillaan pistintaisteluun kouliutumaton joukko joutuisi turvautumaan pistimiin pakon edessä patruunoiden loputtua. Tuliaseiden vastustus ei ollut Dragomiroville ehdotonta, mutta hän näyttää käyttäneen jokaisen mahdollisen tilanteen ilmaistakseen epäluulonsa²²⁰. Dragomirovin asennetta ja hänen opetustaan voidaan pitää yhtenä syynä siihen, että Venäjän armeijan taistelutaito, erityisesti hyökkäyksessä, ei kehittynyt sille eikä sen tuleville vastustajille hankittavan aseistuksen vaatimusten mukaisesti.

Mihail Dragomirov käsitykset sotilaskoulutuksesta muodostuivat Venäjälle asevelvollisuusarmeijan miehistökoulutuksen perustaksi²²¹. Miehistökoulutuksen sisällöksi hän määritteli seuraavat vaatimukset: 1) velvollisuudentunto, johon sisältyivät itseluottamus ja johtajan tahtoon taipuminen, 2) kelpoisuus sodan ajan raskauteen ilman nopeaa voimien menetystä, 3) omien aseiden käyttötaito, 4) taito sovittaa oma liike tovereiden liikkeeseen, 5) taito maastossa kohdattujen esteiden ylittämiseen ja suojautumiseen vastustajan tulelta ja tähytykseltä menettämättä mahdollisuutta oman tulen käyttöön.²²² Dragomirovin ajatukset sotilaan vaatimuksista vastasivat hänen näkemyksiään ”*vain sodassa tarvittavien taitojen*” tärkeydestä mutta myös ajan taistelukentän olosuhteita. Suorastaan vallankumouksellisina voidaan pitää hänen näkemyksiään sotilaiden kohtelusta, toisin kuin monet 1800-luvun sotilasjohtajat, hän ei suinkaan varoittanut veljeilystä miehistön kanssa vaan tarpeettomasta rankaisemisesta²²³ ja katsoi, että sotilaiden

²¹⁸ Sama, ss. 95–96, ks. myös Суворов, Suvorov (2001c), s. 26 ja tutkimuksen s. 32.

²¹⁹ Драгомиров ja Бескровный, Dragomirov ja Beskrovnyi (1956), ss. 13–14. – ”*Miekassa on rajoittamaton patruunatäydennys*”.

²²⁰ Sama, s. 13. – ”*Olen aina sanonut, että pistin ja luoti eivät sulje pois vaan täydentävät toisiaan*”. ”*Puolustan aina ja aion aina puolustaa pistinkasvatusta, ei siksi että arvion tulen merkityksen vähäiseksi, vaan siksi että moraalisesti pistintyö on mittaamattomasti vaikeampaa kuin ampuminen*.”

²²¹ Menning (1992), s. 39.

²²² Драгомиров, Dragomirov (1864), s. 41.

²²³ Sama. – ”*Siellä missä sotilas on varma, että jos hän tekee osansa, ei kenelläkään ole oikeutta hakata häntä sormille, [sitte] ei muodostu tunnetta epäoikeudenmukaisista rangaistuksista*.”

kanssa keskusteleminen on osa sotilaskasvatukseen kuuluvaa luottamuksen rakentamista.

Dragomirovin ajatukset sotilaskoulutuksesta ja -kasvatuksesta päätyivät myös puna-armeijan käyttöön. Vuonna 1918 julkaistussa puna-armeijalaisen kirjasessa on yksi luku omistettu Suvorovin ja Dragomirovin ajatuksille. Dragomirovin koottujen teosten esipuheessa venäläistä sotataitoa tutkinut neuvostoliittolainen sotahistorioitsija Ljubomir Beskrovnyi arvioi Dragomirovin sotilaspedagogisten näkemysten vaikuttaneen myös puna-armeijan käsityksiin sotilaskoulutuksesta ja -kasvatuksesta.²²⁴

Huolimatta Jominin perustaman Yleisesikunta-akatemian, Leerin ja Dragomirovin tieteellisestä työstä, Venäjän armeija ei 1800-luvulla noussut kovin korkealle sotataidolliselle tasolle. Napoleonin sotien jälkeen venäläinen sotataito oli taantunut ulkoista näytävyyttä korostavaksi. Monet aikalaiset kutsuivat jäykkää yhdenmukaisuutta ja sokeaa sulkeisjärjestysohjesääntöjä korostanutta suuntausta *paradomaniaksi*. Suuntauksen vahingollisuuteen oli kiinnitetty huomiota jo 1800-luvun alussa. Se oli nostattanut upseeristossa vastustusta, ja jopa kapinaliikkeitä, kuten vuoden 1825 dekabristikapinan²²⁵. Krimin sota (1853–1856) osoitti armeijan jälkeensijäisyyden. Eräiden analyysien mukaan rykmenttijärjestelmä²²⁶ ja upseerien heikko taso olivat 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alun huonon tason syinä.²²⁷ Sotaväen harjoittelu oli kaavamaisista ja sen tavoitteena oli enemmänkin sotilaallisen toiminnan näyttävyys kuin tehokkuus taistelussa. Maaston suojan hyväksikäyttöä ei yleensä harjoiteltu, koska sitä pidettiin pelkuruuden osoituksena. Miehistön sotilaallisen koulutuksen kesto oli palvelusajan pituudesta huolimatta vain neljä kuukautta, toistoharjoittelua ei kuitenkaan puuttunut, koska vanhemman saapumiserän miehistö osallistui samaan koulutukseen alokkaiden kanssa.²²⁸

Ennen vuosien 1860–70-lukujen sotilasreformia Venäjän armeijan koon määrittä Nikolai I:n vakuuttuneisuus siitä, että Venäjä tarvitsee armeijan, joka kykenee yksin puolustautumaan koko Eurooppaa vastaan. Ennen Krimin sotaa armeijan koko oli kasvanut

²²⁴ Драгомиров и Бескровный, Dragomirov ja Beskrovnyi (1956), ss. 37–40.

²²⁵ Задонский, Николай Алексеевич: Жизнь Муравьева, Центрально-Черноземное книжное издательство, Воронеж, 1987, http://bookz.ru/authors/nikolai-zadonskii/jizn_mu_211.html, 31.1.2012, suom. Zadonskij, Nikolai Aleksejevits: Muravjevin (Muurahaisen) elämä, s. 165. – Aikalaiskuvaus 1800-luvun alun sotilaselämästä on dekabristikapinaan osallistuvia kuvaavasta romaanista: ”Isänmaamme vanha haava – huokaisi Muravjev – on aikamme vanha järjestelmä, jota periytyvä pakkomielle pitää edelleen yllä. Paradomania, mielettömä harjoitusta, alempiarvoisten turhaa kiusaamista. Sen katsominen satuttaa! Mutta divisioonissa päälliköt ja tsaari ovat mielissään, sellaisia he ovat, paradomaaneja. Mutta yritäpä puhua heille järkeä – sama kuin puhuisi kuuroille seinille!”

²²⁶ Rykmenttijärjestelmässä rykmentti oli joukko-osaston lisäksi itsenäinen taloudellinen yksikkö, joka sai asevoimien keskusjohdolta valmiina vain aseistuksen, ampumatarvikkeet ja kangasta (tai rahaa) sotilasvaatetuksen valmistusta varten. Rykmentissä saattoi siten olla 200 rääätäliä ja suutaria – rauhan ajan sotilaiden henkilöstövahvuus oli 600–700. Upseeriston osaamisen heikko taso selittyi sekin osittain rykmenttijärjestelmällä: komentajan ja rykmentin pätevimpien upseerien aika kului talouden pyörittämiseen, eikä huomiota riittänyt koulutukseen. Maaseudun linjarykmentit eivät taanneet nuorille upseereille urakehitystä.

²²⁷ Bushnell, John: The Tsarist Officer Corps, 1881–1914, Customs, Duties, Inefficiency, *The Russian Imperial Army 1796–1917*, toimittanut Reese, Roger, Ashgate, TJ International Ltd, Padstow, Cornwall, 2006, ss. 157–158, 161–162 ja 165–167.

²²⁸ Sama, ss. 67, 83, 97. – ”Sotaväen taistelutoiminta oli pelkkää rutiinia, jos joku nuori upseeri erehtyi ehdottamaan muutoksia koulutukseen, pidettiin häntä vallankumouksellisenä. Jos tällainen into ei laantunut, saattoi se estää ylenemisen”.

noin miljoonasta 1,8 miljoonaan²²⁹ Venäjän Krimin sodan jälkeen tarvitseman sotilasreformin toteuttajaksi tuli keisarillisesta sota-akatemiasta vuonna 1836 valmistunut Dmitri Miljutin (1816–1912). Hän kirjoitti jo vuonna 1839 Aleksandr Suvorovin sotilaallisia saavutuksia ylistävän kirjoituksen *Isänmaallisia muistiinpanoja* -lehteen²³⁰. Miljutinin mielestä Suvorovin edistykselliset sotaopit ennakoivat Napoleonin taktiikkaa ja strategioita. Venäjän tappio Krimin sodassa (1853–1856) teki Miljutinista kiivaan sotilaallisten uudistusten kannattajan.²³¹

Miljutinin reformien tavoitteena oli luoda kulujen säästämiseksi pienin mahdollinen rauhan ajan kokoonpano, joka kuitenkin pystyttäisiin liikekannallepanolla laajentamaan mahdollisimman suureksi. Reformin ydinkohtia olivat armeijan keskus- ja paikallishallinnon uudistaminen, joukkojen organisaatiomuutos sekä henkilötäydennyksen, koulutuksen ja huollon kehittäminen, sotavarustuksen uusiminen. Keisari Aleksanteri II tuki Miljutinia, mutta vastustajia riitti.²³²

Venäjän asevoimien ongelmana oli riittämättömän sodan ajan vahvuuden lisäksi liikekannallepanon hitaus. Puolan kapinan taltuttamisessa (1863) Venäjän joukkojen liikekannallepano kesti 2,5 kuukautta. Todennäköisimmin uhan muodostavien eurooppalaisten vastustajien liikekannallepanon nopeus parani rautateiden kehittyessä. Saksan menestys sodassa Ranskaa vastaan vuosina 1870–1871 sai Venäjällä aikaan sen, että rautateiden merkitys otettiin huomioon Venäjän sotilaallisessa suunnittelussa. Vuoden 1873 uhka-arvion mukaan Venäjä saattaisi tulevassa sodassa saada vastaansa Saksan lisäksi myös Itävallan. Täydellisessä liikekannallepanossa molempien vastustajien määrällinen ylivoima ja liikekannallepanon nopeus muodostivat vakavan uhan Venäjälle. Venäjän armeijan liikekannallepano ja keskittäminen Saksaa vastaan kestäisi pitkien etäisyyksien ja rautatieverkon kehittymättömyyden takia 54–58 päivää, kun arvio saksalaisten liikekannallepanoon ja keskittämiseen tarvittavasta ajasta oli 20–23 päivää. Itävallan suunnassa tarvittava aika oli 63–70 päivää ja Itävallan vastaava 30–33 päivää. Koska liikekannallepanoon ei kyettäisi riittävän nopeasti, päätettiin armeija ryhmittää pääosiltaan valmiiksi länteen.²³³

Läntisen suunnan puolustamiseksi tarvittavaksi voimaksi arvioitiin 820–840 pataljoonaa. Puolustus järjestettäisiin Veikselin, Narewin ja Bugin tasalle. Sen lisäksi rakennettaisiin lähes 7 000 kilometrin strateginen rautatieverkosto täydennyksiä ja sivustojen vahventamiseen tarvittavia ryhmitysmuutoksia varten. Lännessä tarvittavien yli 800 pataljoonan ja Venäjän todellisten voimien välillä oli vuonna 1872 huomattava ero. Täydellä liikekannallepanolla kyettäisiin saavuttamaan vain 1 358 000 miehen vahvuinen armeija, josta länteen voitaisiin keskittää vain 516 pataljoonaa. Perustettavassa sodan ajan armeijassa oli puolen miljoonaa miehen vaje tarvelaskelmaan verrattuna. Paine yleisen asevelvollisuuden säätämiseksi kasvoi.²³⁴

²²⁹ Brooks, Willis E.: Reform in the Russian Army, 1856–1861, *The Russian Imperial Army 1796–1917*, toimittanut Reese, Roger, Ashgate, TJ International Ltd, Padstow, Cornwall, 2006, s. 84.

²³⁰ Энциклопедический Словарь Ф.А.Брокгауза и И.А.Ефрона (В 86 томах с иллюстрациями и дополнительными материалами), Ф.А.Брокгаузъ (Лейпцигъ), И.А.Ефронъ (С.-Петербургъ), С.-Петербургъ, 1890–1907, <http://www.vehi.net/brokgauz/>, 24.1.2012, suom. F. A. Brokcauzin ja I. A. Efronin tietosanakirja (86 kuvitettua osaa), (jatkossa lyh. BRO).

²³¹ Menning (1992), ss. 6–9.

²³² Sama, s. 11.

²³³ Sama, ss. 19–20.

²³⁴ Menning (1992), s. 20.

Miljutinin johtamassa uudistuksessa asevoimien keskushallinnon toiminnot keskitettiin sotaministeriön alaisuudessa toimiviin osastoihin ja hallintoihin. Hallinnon uudistus lisäsi merkittävästi sotaministerin ja heikensi yleisesikunnan asemaa maan sotilaallisen järjestelmän, sotilaskoulutuksen sekä operaatioiden ja niiden valmistelun johtamisessa.²³⁵ Vuonna 1864 maa jaettiin 15 sotilaspiiriin, joiden hallinnot muodostivat keskijohdon yhdessä sotaministeriön paikallisten hallintoelinten kanssa, ja niille keskitettiin sotilaspiirin operatiiviset ja hallinnolliset tehtävät. Sotilaspiirien alaisuuteen perustettiin kuvernementin ja kunnan sotilaspäälliköt sekä sotilaspiirin paikallisten joukkojen päällikkö. Heidän tehtävänä oli reservijoukkojen ylläpito, armeijan miehistötäydennys ja yhteistyö paikallisten viranomaisten kanssa.²³⁶

Rauhan ajan kokoonpanon muutosten ohella vahvistettiin vuonna 1868 armeijan, armeijakuntien ja divisioonien sodan ajan johtamisjärjestelmä. Jalkaväen ja ratsuväen ylimmäksi taktiseksi tasoksi muodostettiin divisioona. Divisioonakokoonpanon etuna oli mahdollisuus muodostaa niistä liikekannallepanossa vahvoja armeijakuntia tai osastoja sekä sodan ajan esikuntia. Uuden sodan ajan kokoonpanon mukaan sotänäyttämölle voitiin ryhmittää yksi tai useampia armeijoita, joista jokaisen johdossa oli keisarin nimitämä ja suoraan hänen alaisuudessaan toimiva armeijan komentaja. Armeijan komentajalla oli erittäin suuri toiminnan vapaus – äärimmäisen välttämättömässä tilanteessa hänellä oli jopa oikeus välirauhan solmimiseen vihollisen kanssa. Rauhan aikana sotilaspiirin hallinto vastasi kaikista sotaministeriön antamista tehtävistä ja sodan aikana se helpotti merkittävästi kenttäarmeijoiden toimintaa tukemalla niiden huoltoa.²³⁷ Uudistuksessa otettiin mallia ranskalaisesta järjestelmästä – Venäjällä kopioitiin ranskalaista järjestelmää aina sen Preussin–Ranskan sodassa (1870–1871) kärsimään tappioon saakka.²³⁸

Venäjän armeijan uudelleen varustamisen välttämättömyys tuli esiin jo Krimin sodassa (1853–1856), jossa sen aseistuksen jälkeenyhäneisyys johtavista eurooppalaisista maista tuli selvästi esille. Ennen 1860-luvulla alkaneita uudistuksia Venäjän armeijan kivääri-varustuksena oli edelliseltä vuosisadalta peräisin oleva suusta ladattava musketti, jonka tilalle hankittiin jo sodan päättymistä seuraavana vuonna saksalais-belgialainen suustaladattava rihlattu kivääri eli *vintovka*.²³⁹ Tykistöaseistuksen korvaamisessa Venäjän armeijassa koettiin samanlaisia väärin valintojen aiheuttamia ongelmia kuin kivääriaseistuksen kanssa. Armeijan uudelleen varustaminen takaaladattavilla rihlatuilla tykeillä saatiin toteutettua vuoteen 1875 mennessä. Venäjän kenttätykistö aloitti konekiväärien kokeilun 1870-luvulla. Lyhyen kokeilujakson päätyttyä Gatling-tyyppiset konekiväärit

²³⁵ Колтюков, А. А. (ред.): *Военная история*, Учебник для высших военно-учебных заведений Министерства обороны Российской Федерации, Воениздат, Москва, 2006a, suom. Koltjukov, A. A. (toim.): *Sotahistoria*, oppikirja Venäjän federaation puolustusministeriön ylemmille sotilasopetuslaitoksille, ss. 166–168. – Vuonna 1869 yleisesikunnalle palautettiin johtamisvastuu operaatioiden johtamisessa ja valmiusasioissa.

²³⁶ Колтюков, Кoltjukov (2006a), ss. 168–169 ja Menning (1992), s. 14.

²³⁷ Sama, s. 170.

²³⁸ Свечин, А.А.: *Эволюция военного искусства*, Том II, Воениздат, Москва–Ленинград, 1928, <http://militera.lib.ru/science/svechin2b/index.html>, 5.1.2011, suom. Svetšin A. A.: *Sotataidon evoluutio*, osa II, s. 339. – ”Voittajasta tulee luonnollisesti esimerkki, jota voitettut kopioivat. Napoleonin lyömisen jälkeen Preussin armeija jäljitteli venäläisten univormuja ja Krimin sodan jälkeen venäläiset pukeutuivat kepiin.” Sotilaspiirijärjestelmää arvioidessaan Svetšin viittaa ranskalaiseen rauhan ajan hallintojärjestelmään, jota hän kutsuu nimellä (маршалать, maršalat).

²³⁹ Rihlojen aikaansaamaa kiertovakavointia käyttävien kiväärien nimi *vintovka* tulee venäjän kielen sanasta *винтовать*, *vintovat'* eli kiertää.

siirrettiin linnoitustykistön käyttöön.²⁴⁰ Modernin aseistuksen hankkimisesta muodostui keisarillisella Venäjällä vaikea ja katkonainen prosessi²⁴¹. Sen taustalla lienevät nykyisille epäonnistuneille hankkeille tyypilliset piirteet: aluksi käyttäjän vaatimukset ovat ristiriitaiset, minkä seurauksena hankitaan ”*sutta ja sekundaa*”, jota yritetään saada muutostyöllä toimivaksi. Hankinnan aikana rahat kuluvat ja lopuksi tulee operatiivisesta tarpeesta kumpuava kiireellinen pakko saada jonkinlainen toimivia aseita, ja sen seurauksena päädytään jatkossa ongelmia tuottavaan kirjavaan varustukseen.

Venäjän armeijan lähtökohta-asetelma uuden aseistuksen hankintaan 1800-luvulla muodostui siten, että teknisen kehityksen aiheuttamat yllätykset omien joukkojen taistelutehon laskussa pakottivat pikaiseen ja useiden välipäätösten kautta edenneeseen aseistuksen uudistamiseen. Hätäiset hankintapäätökset teknisen kehityksen kiihtymisvaiheissa johtivat Venäjän armeijassa tilanteisiin, joissa hankittu aseistus vanheni jopa nykyajan mittapuun mukaan erittäin nopeasti. Tilanteeseen etsittiin ratkaisua modernisoinneilla, jotka kuitenkin usein epäonnistuivat. Keisarillisella Venäjällä teknologiaan ei suhtauduttu uusia ratkaisuvaihtoehtoja mahdollistavana vaan pikemminkin yllättävien kokemusten kautta tulevana käytännön pakkona. Mikäli pakottavaa omaa kokemusta ei ollut, ei aseistukselle haluttu tehdä mitään, vaan on mieluummin pitäydtyttiin vanhassa ja perusteltiin kaikin tavoin uuden aseistuksen toimimattomuutta taistelussa. ”*Ei teknoarmeijalle*” -iskulause²⁴² taisi olla käytössä jo tuolloin. Perustelujen lähtökohdat olivat kuitenkin erilaiset.

Aseistuksen ja varustuksen teknisen kehityksen vastustamista, ainakin silloin kun se on periaatteellista ja toimintaympäristön muutoksilta silmät sulkevaa, ilmenee paradoksaalisesti kehitysvaiheissa, joissa teknologia muuttaa yhteiskuntaa ja sen toimintatapaa. Yhteiskunnan ja tuotannon tehostaessa toimintaansa tekniikan avulla saatetaan esittää vuosikymmeniä vanhan aseistuksen ja varustuksen olevan edelleen ominaisuuksiltaan riittävää tai jopa parempaa ja toimintavarmempaa, kuin modernin. Pahimmillaan perusteluksi esitetään Dragomirovin tavoin teknisen ratkaisun jossakin olosuhteissa pakottavan palaamaan aikaisempaan toimintatapaan: Koska patruunoiden loppuessa joudutaan taistelemaan kylmin asein on parempi lähtökohtaisestikin käyttää ainoastaan niitä.

Venäjän sotataito rakentui 1800-luvulla monista aineksista. Napoleonin sotataidon vaikutuksia analysoitiin valistuksen ajan hengessä sekä Jominin suosiman positivistisen tiedekäsityksen, että Clausewitzin omaksuman dialektisen filosofian näkökulmasta. Suvorovin opetukset säilytettiin erityisesti sotilaskasvatuksen ohjenuorina. Clausewitzin

²⁴⁰ Samat, ss. 41, 31 ja ss. 176–178.

²⁴¹ Menning (1992), ss. 41, 30–31 ja Колтюков, Koltjukov (2006a), ss. 176–178.

²⁴² Nokkala, Arto: *Laajeneva sotilaspolitiikka, strategia ja turvallisuus suomalaisen asevoiman rakentamisessa*, Rauhan- ja konfliktintutkimuskeskus, Tampere, 2001, ss. 340–345, ks. myös Puolustusvoimain komentajan kenraali Ari Puheloisen haastattelu 17.11.2011 Puolustusvoimien youtube-kanavalla: <http://www.youtube.com/watch?v=JYO7oJocN6M>, 23.8.2013. – Nokkalan mukaan Suomessa puolustusvoimien teknologinen kehittäminen on perinteisesti nähty vanhan korvaamisena. Samanaikaisesti on säilytetty massa-armeijaa ja teknoarmeijaa asevoiman kärkenä. 1990-luvun lopulla painotus siirtyi yhdessä strategisen iskun uhkamallin kanssa kohti teknologian asettamista etusijaiseksi, millä haettiin yhteyttä myös länsimaiseen kuvaan asevoimista yhteiskuntaa tyypittävänä tekijänä. Tällä tavoin Suomi astuisi ”euroatlanttiseen” uhka- ja sodan kuvan mukaiseksi toimijaksi, mikä rikkoi totutun yksimielisyyden. Kenraali Ari Puheloisen mukaan puolustusvoimauudistuksessa ei tavoitella teknoarmeijaa, joka Puheloisen mukaan tarkoittaisi varustamista nykyaikaisimmalla kalustolla, ja vain sillä. Puolustusvoimauudistuksen ”Ei teknoarmeijalle” -iskulausetta voidaan suomalaisessa keskustelussa tulkita myös rauhoitteluna koko maan aluepuolustuksen tai asevelvollisuuden menettämiseen johtavaa kehitystä pelkääville.

vastaanottoa Venäjällä ei voi pitää poikkeavana. Preussi ei kuulunut Napoleonin sodissa voittajiin eikä Clausewitzin osin keskeneräiseksi jäänyt filosofinen lähestymistapa ollut helppo, ainakaan jos sitä vertaa Jominin yksinkertaiseen ja oppikirjamaiseen tyyliin. Yhtenä syynä Clausewitzin torjunnalle saattoi olla myös hänen ajatustensa sisältö, jossa sodankäynti yhdistyi *politiikkaan*. Ehkä tämä osaltaan selittää Clausewitzin ajatusten kannatusta sosialismin teorian ja sosialistivallankumouksellisten keskuudessa.

Keisarillisen armeijan ylimmän johdon päättämättömyys sodankäyntiopin suunnasta vaikutti sotataitoon eniten aseistuksen ja taistelukoulutuksen kautta. Esimerkiksi Dragomiroville tyypillinen pitäytyminen tavoitteen sijasta keinoihin ei voinut olla vaikuttamatta. Tuliaseet kehittyivät ja niiden hankinnoissa kompuroitiin. Käytännöllistä tuliaseiden kasvaneeseen tehoon perustuvaa taktista taitoa taistelun voittamiseen voinut kehittyä.²⁴³ Venäjä ei ollut tämän teknisen kehityksen aiheuttaman yllätyksen kanssa yksin, sen osoittivat seuraavan vuosisadan alussa sekä Venäjän–Japanin sota että ensimmäinen maailmansota.

2.4 Venäjän–Japanin sota

Venäjän–Japanin sota (1904–1905) syttyi siirtomaiden hankkimisen viimeisessä vaiheessa, kun Venäjän ja Japanin, *Aasia aasialaisille* -pyrkimyksen pioneerin, intressit törmäsivät yhteen. Venäjän tavoitteena oli turvata Kaukoidän²⁴⁴ luonnonvarojen hyödyntäminen hankkimalla laivastolleen satama, jonka jäättömyys mahdollistaisi toiminnan Tyynellämerellä. Venäjä sopi Kiinan kanssa Liaotungin niemimaalla sijaitsevan Port Arthurin sataman vuokrauksesta vuonna 1897.²⁴⁵ Nopeasti teollistunut Japani tarvitsi Aasian raaka- ja elintarviketuotantoa, minkä takia se ehdotti Venäjälle etupiirijakoa. Venäjä tulkitsi ehdotuksen osoitukseksi *keltaisesta vaarasta* ja molemminpuolinen varustelu alueella jatkui.²⁴⁶ Venäjän rasistiseen ylimielisyyteen yhdistynyt kyvyttömyys ymmärtää Itä-Aasian alueiden elintärkeää merkitystä Japanille oli yksi sotaan johtaneen kehityksen tärkeimmistä syistä. Sodan sotaanäyttämö on kuvassa 5.

²⁴³ Потанов, Potanov (2006), s. 53. – Vuonna 1904 käyttöön otettu keisarillisen armeijan kenttäohjesääntö Устав полевой службы oli Mihail Dragomirovin laatima ja heijasteli luonnollisesti hänen näkemyksiään pistinrynnäköön hyödyllisyydestä tuliaseisiin verrattuna.

²⁴⁴ United Nation Statistic Division Composition of macro geographical (continental) regions, geographical sub-regions, and selected economic and other groupings, <http://unstats.un.org/unsd/methods/m49/m49regin.htm>, 28.11.2011. – Itä-Aasian (Kiina, Japani, Korea, Mongolia) vanhentunut nimitys on *Kaukoit*. Venäjän kielessä käytetään edelleen nimitystä *Дальний восток (Dalnyi vostok)* eli Kaukoit.

²⁴⁵ Jussila, Osmo: Konservatiivinen imperiumi, *Venäjän historia*, toimittanut Heikki Kirkinen, 4. painos, Otavan kirjapaino Oy, Keuruu 2008, s. 260, ks. myös Luntinen (2008), ss. 322, 347–348, Колтюков, Koltjukov (2006a), ss. 181–187.

²⁴⁶ Luntinen (2008), ss. 347–348, ks. myös Колтюков, Koltjukov (2006a), ss. 181–187, Connaughton, R. M.: *The War of the Rising Sun and the Tumbling Bear—A Military History of the Russo-Japanese War 1904–5*, London, 1988. ss. 2–6, Jones, David: *Military Observers, Eurocentrism and World War Zero*, teoksessa *The Russo-Japanese war in global perspective: World War Zero*, toimittaneet Wolff, David ja Steinberg, John W., Koninklijke Brill, The Netherlands, 2007, <http://books.google.com/books?id=xlg0lM8f9Y4C&lpg>, 3.11.2011, s. 142.

Kuva 5. Venäjän–Japanin sodan 1904–1905 sotanäyttämö.²⁴⁷

Venäjällä oli Japaniin verrattuna suhteellisen suuri armeija, jonka rauhan ajan vahvuus oli 1,1 miljoonaa sotilasta ja reserviä 3,5 miljoonaa. Kuitenkin konfliktialueella, Amurin sotilaspiirissä, oli vain noin 100 000 sotilasta. Japanin hyvin varustetun armeijan rauhan ajan vahvuus oli 140 000 miestä, ja reserviä sillä oli puolisen miljoonaa. Sotaa edeltäneen liikekannallepanon jälkeen Japanin asevoimien vahvuus kasvoi 375 000 mieheen. Sodan ajan kokoonpanossa 2–3 divisioonaa ja 1–3 prikaatia muodostivat armeijan.²⁴⁸

Molempien osapuolten varustus oli erittäin uudenaikaista. Jalkaväen kivääriaseistuksena olivat vain muutamaa vuotta aikaisemmin hankitut tehokkaat makasiinikiväärit, joiden lisäksi tuhovoimaa lisäsivät joukkojen kokoonpanoihin lisätyt konekiväärit. Taistelun tukemiseen oli käytettävissä uusia nopeasti ladattavia kenttätukkeja.²⁴⁹ Japanin laivaston rakennusohjelma oli saatu valmiiksi vuonna 1903, ja sen alukset olivat venäläisiin verrattuna laadullisesti ylivoimaisia. Lisäksi sen etuna olivat sotanäyttämön alueella sijaitsevat telakat.

Vaikka Japanilla oli sotanäyttämöllä selvä ylivoima, aliarvioivat venäläiset japanilaisten sotilaallisia kykyjä. Venäjän toiminta-ajatuksen mukaan se taistelisi aluksi Japanin kanssa meren herruudesta ja pyrki estämään maihinnousut. Japanilaiset joutuisivat hyökkäämään maitse Koreasta Liaotungin niemimaalle. Vuoristo hidastaisi japanilaisten etenemistä antaisi venäläisille aikaa koota joukkoja sotatoimialueelle. Joukkojen keskit-

²⁴⁷ Connaughton, s. xii.

²⁴⁸ Luntinen (2008), s. 348, ks. myös Колтукков, Koltjukov (2006a), ss. 181–182.

²⁴⁹ Колтукков, Koltjukov (2006a), ss. 181–182 – Venäläisten aseistus oli varsin uudenaikaista kiväärit olivat alle 15 vuotta, konekiväärit ja kevyet tykit pari vuotta vanhoja malleja. Venäläisten käytössä ollut kolmen linjan (7,62 mm) kivääri vuosimallia 1891 muodosti myös ensimmäisen ja toisen maailmansodan jalkaväkiaseistuksen rungon.

tämisen jälkeen hyökättäisiin Jalu-joen yli Koreaan ja vastustajan tuhoamiseksi tehtäisiin maihinnousu Japaniin. Joukkojen keskittämiseen kului laskelmien mukaan seitsemän kuukautta ennen kuin Venäjällä olisi 184 pataljoonaa Japanin 138 pataljoonaa vastaan. Tuona aikana eteläinen Mantšuria tyhjennettäisiin ja Port Arthur taistelisi saarrosettuna.²⁵⁰

Venäläisten ja japanilaisten välisten neuvottelujen ajauduttua umpikujaan, katkaisi Japani diplomaattisuhteet ja aloitti yöllä 8.–9.2.1904²⁵¹ sodan yllätysiskulla Port Arthurin satamaan. Japanilaiset eivät onnistuneet tuhoamaan Venäjän Tyynenmeren laivastoa, mutta he varmistivat yllätysiskulla ja sitä seuranneilla taisteluilla toimintavapauden merellä saartamalla venäläisten laivaston Port Arthurin satamaan.²⁵² Aloitusiskua seuranneena päivänä kenraali Kurokin 1. Armeija nousi maihin Korean Tšemulpossa²⁵³, ja alkoi etenemisen kohti Korean ja Mantšurian rajaa.²⁵⁴

Varsinaiset maataistelut alkoivat vuoden 1904 huhtikuun alussa, nykyisin Kiinan ja Pohjois-Korean rajalla virtaavalla, Jalu-joella. Venäläisten johtamat (19 000 miestä, 62 tykkiä) olivat ryhmittyneet joen pohjoispuolelle japanilaisten 1. Armeijan (45 000 miestä, 174 tykkiä) hyökkäystä. Japanilaiset salasivat ylimenohyökkäyksen valmistelut taitavasti pystyttämällä joen etelärannalle tähystysesteitä. Sen sijaan venäläiset eivät ulkomaalaisten sotilastarkkailijoiden mukaan kiinnittäneet maastouttamiseen juuri minäkäänlaista huomiota: tykistön tulipatterit ryhmitettiin avomaastoon, mikä helpotti japanilaisten tehokasta vastatykistötoimintaa²⁵⁵. Japanilaiset yrittivät saarrosta venäläiset sivustan kautta, mutta puolustaja onnistui vetäytymään. Seuraavissa taisteluissa Japani eteni Mantšuriassa venäläisten joukkojen pystymättä sitä estämään. Liaotungin niemimaan rannikko jäi avoimeksi japanilaisten maihinnousulle.²⁵⁶

Jalu-joella saavutetun voiton jälkeen japanilaiset nousivat toukokuun alussa maihin Port Arthurin pohjoispuolella ja kaupunki jäi eristykseen kaupungin muista Venäjän joukoista.²⁵⁷ Japanin 3. Armeija (48 000 miestä, 386 tykkiä) aloitti elokuun alussa 1904 yrityksensä Port Arthurin linnakkeen valtaamiseksi. Venäläisen varuskunnan vahvuus oli 54 000 miestä ja 646 tykkiä. Venäläisten linnoitus koostui useasta maastonpiirteitä hyödyntävästä puolustuslinjasta, joista etumaasto kyettiin peittämään konekiväärien ristitulessa. Puolustuksen etulinja oli sijoitettu kukkuloille, joista oli yli kilometrin syvyinen avoin tulialue japanilaisten suuntaan.²⁵⁸

Japanilaiset yrittivät valloittaa Port Arthurin linnoituksen pitkien, jopa 12 tuntia kestäneiden, tykistön tulivalmistelujen jälkeen kolme kertaa rynnäköillä syksyn 1904 aikana. Rynnäköissään japanilaiset kärsivät odottamattoman suuret tappiot venäläisten koneki-

²⁵⁰ Luntinen (2008), s. 348, ks. myös Колтюков, Koltjukov (2006a), s. 182.

²⁵¹ Päivämäärä on nykyisin käytössä olevaa gregoriaanisen kalenterin mukainen. Venäläisessä lähdeaineistossa käytetään myös juliaanisen ajanlaskun mukaisia päivämääriä, joiden mukaan hyökkäys Port Arthuriin tapahtui 26.–27.1.1904.

²⁵² Connaughton (1988), ss. 47–98, ks. myös Luntinen (2008), ss. 351–355.

²⁵³ Tšemulpo on nykyinen Incheon, Etelä-Korean pääkaupungin Soulin satamakaupunki.

²⁵⁴ Connaughton (1988), ss. 47–98, ks. myös Luntinen (2008), ss. 351–355.

²⁵⁵ Sama, ss. 55, 58.

²⁵⁶ Sama, ss. 47–65, ks. myös Колтюков, Koltjukov (2006a), s. 183.

²⁵⁷ Samat, ss. 47–78, ss. 183–184.

²⁵⁸ Sama, ss. 168–207, Колтюков, Koltjukov (2006a), ss. 183–184, ks. myös Дискант, Юзеф Веслав: Порт-Артур, 1904. Издательство АСТ, Москва, 2002, <http://militera.lib.ru/h/dyskant/index.html>, 3.11.2011, suom. Dyskant, Jozef Wieslaw: Port Arthur, 1904.

väärien ristitulessa ja saivat karvaasti kokea, että hyvin linnoitetun aseman valtaaminen on tulivalmistelunkin jälkeen lähes mahdotonta. Rynnäkömatkaa pyrittiin lyhentämään kaivamalla venäläisten varustuksia kohden taisteluhautoja ja tunneleita. Molemmat osapuolet osoittivat kekseliäisyytensä kaivutyön häirinnässä ja siltä suojautumisessa. Rynnäkömatkan lyhentäminen ei johtanut japanilaisen menestykseen, vaan he kaatuivat edelleen kasapäin venäläisten puolustajien tarkkaan tuleen. Japanilaisten onnistui valloittaa linnake vasta keskittämällä kaikki ponnistukset Port Arthurin vallitsevan maastokohdan, 203 metrin kukkulan, valtaamiseen. Ratkaisevassa suunnassa tapahtuneen läpimurron jälkeen linnoitus antautui vuoden 1904 lopussa varsin lyhyen taistelun jälkeen.²⁵⁹ Kuva 6 esittelee japanilaisten rynnäköjen raskaita seurauksia.

Kuva 6. Port Arthuria puolustavat venäläiset sotilaat poseeraavat asemiansa eteen kaatuneiden japanilaisten sotilaiden kanssa. Venäjän–Japanin sota oli ensimmäinen osoitus muutoksesta, jossa aseistuksen tehon kasvu paransi puolustajan mahdollisuuksia. Tällaiset kammottavat näkymät tulivat tutuiksi ensimmäisen maailmansodan asemasodan rintamilla.²⁶⁰

²⁵⁹ Connaughton (1988), ss. 168–207, Колтюков, Koltjukov (2006a), ss. 183–184, ks. myös Дискант, Dyskant (2011), ss. 296–327. – Kaivutyön häirintään käytettiin käsikranaatteja ja jopa torpedoja. Japanilaiset suojautuivat mm. pystyttämällä käsikranaatteja sieppaavia verkkoja.

²⁶⁰ Kuva: Underwood & Underwood, Inc, 1905, Wikipedia.

Venäläisten saatua Siperian radan kautta lisää voimaa Kaukoitään siirtyivät he lokakuun alussa 1904 yleishyökkäykseen Liaotungin niemimaan pohjoisosassa. Tavoitteena oli tukea Port Arthurin linnakkeen taistelua²⁶¹ sekä temmata aloite japanilaisilta. Nyt venäläisillä oli hyökkäykseen tarvittava ylivoima: 210 000 miestä, joita vastassa oli noin 120 000 japanilaista.²⁶² Japanilaisten joukkojen henkilöstövahvuus oli menestyksekkäiden, mutta suuria tappioita vaatineiden, taisteluiden vuoksi laskenut. Miesvoiman saataavuus oli muodostumassa Japanin sodankäyntikykyä rajoittavaksi tekijäksi.²⁶³

Kokemattomat venäläisjoukot siirtyivät yleensä kaikessa rauhassa hyökkäysryhmittymiseen ja jopa tarkastivat rivistöjensä suoruuden japanilaisten tähystäessä heitä. Hitaasti etenevät venäläisrivistöt torjuttiin japanilaisten käsiaseiden tulella niiden edettyä 500 metrin ampumaetäisyydelle. Liikkuvat taistelut päättyivät lokakuun lopussa uuteen ilmiöön: ensimmäistä kertaa joukot siirtyivät suoraan taistelukosketuksesta linnoittautumisen kautta asemasotaan. Liaotungin niemimaan pohjoisosien taisteluiden lopputuloksena venäläiset onnistuivat etenemään jonkin verran ja aloitteellisella toiminnallaan pysäyttämään japanilaisten etenemisen. Piiritetyn Port Arthurin taistelun lopputulokseen, kaupungin ennenaikaiseen antautumiseen, Liaotungin niemimaan taisteluilla oli tuskin vaikutusta.²⁶⁴

Hyökkäysoperaation ensimmäisen vaiheen pysähdyttyä venäläiset pyrkivät vaikuttamaan Port Arthurin piirityksestä vapautuvan japanilaisten 3. Armeijan huollon valmisteluihin 6 000 miehen ratsuväki-iskulla eli *raidilla* Newchwangin rautatieasemalle²⁶⁵. Yhdeksänkymmenen kilometrin syvyyteen ulottuneessa koukkauksessa venäläisten huollon vaikeudet ja iskun koordinoimattomuus muun toiminnan kanssa eivät johtaneet menestykseen. Venäläisten epäonnistunut ratsuväki-isku on osoitus syvyyteen suunnatun erillisen osaston hyökkäyksen vaikeuksista. Joukko joutuu yleensä aina ottamaan mukaansa huoltavan osan, jonka liikenopeus ja kyky liikkua samassa maastossa iskevän osan kanssa on erilaisen varustelun takia vaatimattomampi.

Yksi Venäjän–Japanin sodan omalaatuisimpia tapahtumia oli Venäjän Itämeren laivastosta muodostetun Toisen Tyynenmeren eskaaderin kuukausien purjehdus Suomenlahdelta Keltaiselle merelle. Uhmakas yritys päättyi vain muutamia tunteja kestäneeseen meritaisteluun Tsushiman salmessa. Venäläisten edellytykset menestyksekkääseen meritaisteluun olivat heikot: Laivojen pohjaan kertynyt levä hidasti entisestään aluksia, joiden rakenteellinen nopeus hävisi japanilaisten uusille aluksille, ja johtamisvälineinä

²⁶¹ Колтюков, Koltjukov (2006a), s. 185.

²⁶² Connaughton (1988), ss. 208–213. – Venäläisten joukot muodostuivat kahdesta joukkoryhmittymästä läntisestä (80 000–90 000 miestä) ja itäisestä (50 000 miestä) sekä reservistä (50 000 miestä). Niitä vastassa olivat Japanilaisten 2.Armeija ja 4. Armeija (yhteensä 65 000–72 000 miestä) ja 1. Armeija (40 000 miestä).

²⁶³ Connaughton (1988), ss. 209–210. – Japanilaisten tappiot olivat syyskuun lopussa 1904 kuudesosa armeijoiden miesvahvuudesta. Koska venäläiset olivat tuhonneet ja evakuoineet rautateiden veturikaluston, palkkasivat japanilaiset kuleja työntämään vaunuja käsivoimin.

²⁶⁴ Sama, ss. 219–222.

²⁶⁵ Левицкий, Николай Арсеньевич: Русско-японская война 1904–1905 гг., Эксмо, Изографус, Москва, Terra Fantastica, Санкт-Петербург, 2003, http://militera.lib.ru/h/levicky_na/index.html, 2.11. 2011, suom. Levitski, Nikolai Arsenjevitš: Venäläis–japanilainen sota 1904–1905, ss. 299–303, ks. myös Connaughton (1988), ss. 222–223, Kuokkanen (2012), s. 52. – *Набег*, *nabeg* voidaan kääntää *hyökkäys*, *partio*, *partioretki*, *ryöstöretki*. – Venäläisessä historiankirjoituksessa taistelun nimi on venäläisen ratsuväen ratsuväkihyökkäys *nabeg*, *nabeg* *Uiunkoy:iin Nabeg русской конницы на Инкоу*. Hyökkäyksen yhteydessä puhutaan myös reidistä (*peūd*), jolla tarkoitetaan iskua tai iskuosaston hyökkäystä. Newchwang tunnetaan nykyisin nimellä Yinkou.

käytetyt radiot olivat teknisesti heikompia kuin japanilaisilla. Japanilaiset hyödynsivät näitä edellytyksiä ja kykenivät taitavalla taktisella liikkeellä saamaan edullisen tulitaseman. Taistelussa Venäjän laivasto-osasto tuhoutui lähes täydellisesti.²⁶⁶

Venäläiset olivat laiminlyöneet tiedustelun ja sotatoimialueen tuntemuksen. He eivät olleet vaivautuneet tutkimaan japanilaisten alueella kymmenen vuotta aikaisemmin käymän sodan taisteluista, vaan tulivat yllätetyiksi siitä huolimatta, että japanilaiset toimivat monilla alueilla samalla tavalla kuin aiemmin. Kuvaavaa on, ettei venäläisten joukoissa Port Arthurissa ollut yhtään japanin kielen taitoista sotilasta²⁶⁷. Venäläiset, toisin kuin japanilaiset, kärsivät myös huonoista suhteista paikallisväestöön. Tietämättömyys yhdistettynä ylimielisyyteen koitui venäläisten tappioksi. Japanilaiset tunsivat taistelualueen, ulottivat tiedustelunsa pitkälle Venäjän alueelle sekä käyttivät aikaisemman sodan kokemuksiaan hyväkseen esimerkiksi maihinnousu- ja ylimenopaikkojen valinnassa. Venäjän vaikeuksia lisäsi se, että sillä ei ollut mahdollisuutta toimia sisälinjoilla, vaan voiman kasvattaminen tapahtui hitaasti rautateitse, ja yritykset merellisen voiman kasvattamiseen uudella laivasto-osastolla päättyivät katastrofiin.

Keisarillisen Venäjän asevoimien sotataito ei ollut 1800-luvun lopun konservatiivisten näkemysten takia pystynyt kehittymään sellaiselle tasolle, jolla kehittyneen aseistuksen ja sotakaluston mahdollisuudet sekä rajoitteet olisi osattu ottaa huomioon. Maavoimien taistelutehon kasvusta huolimatta hyökkäystaistelun ideaalina oli eteneminen hyvässä järjestyksessä pistinrynnäkön etäisyydelle puolustajan tulivoimasta välittämättä ja oman tulen mahdollisuuksia hyödyntämättä. Konservatiivisen teorian vuoksi Venäjän armeijan sotaa edeltänyt taistelukoulutus ei vastannut sotavarustuksen nopeasta kehitymisestä johtuvia vaatimuksia. Konekiväärien tulen teho ja linnoitetun puolustuksen vahvuus yllättivät myös sotaan paremmin valmistautuneet japanilaiset. Port Arthurin linnoituksen valtausyrityksissä kärsittiin turhia tappioita yrittämällä linnoituksen valtaamista toistuvilla rynnäköillä.

Sotataidon kehittymisen näkökulmasta Venäjän ja Japanin sotaa voidaan Ranskan ja Preussin sodan ohella (1870–1971) tarkastella ensimmäisenä teollisen aikakauden kehittyneiden valtioiden välisenä yhteenotona. Monet uudet taisteluvälineet, kuten panssaroitunut taistelulaivat, konekivääri, makasiinikiväärit ja radiolennätin, olivat ensimmäistä kertaa käytössä molemmilla puolilla rintamalinjaa²⁶⁸. Myös sodan loppuvaiheen maa- ja meritaistelujen jähmettyminen pitkän rintaman asemasodaksi, operaatioiden pituuden kasvu, meri- ja maaoperaatioiden yhdistäminen, saarroituksen edut rintamahyökkäykseen verrattuna, kuljetusvälineiden merkitys olivat uusia ilmiöitä²⁶⁹. Japanilaisten tappiot venä-

²⁶⁶ Connaughton (1988), ss. 239–270.

²⁶⁷ Sama, s. 12. – Toisin oli Japanissa, missä upseerien peruskoulutukseen oli jo useita vuosia kuulunut vähintään yhden vieraan kielen opiskelu.

²⁶⁸ Spencer: The War of 1870, Colburns United Service Magazine, toimittaneet Arthur William ja Alsager Pollock, Hurst and Blackett, London, 1870, s. 111, http://books.google.fi/ebooks?id=hNwRAAAAYAAJ&hl=fi&output=acs_help, 16.1.2012. – Ranskalaisilla oli joissakin taisteluissa käytössään alkeellinen konekivääri, *mitrailleuse*. Sen tehoa ei aikalaisarviossa pidetty merkittävänä vaan ainoastaan teoreettisesti tehokkaana ja kömpelönä käyttä.

²⁶⁹ Гареев, М. А.: *Современное оперативное искусство: теория и практика, доклад на международном семинаре 21–22.10.2008 г.*, suom. Garejev, M. A.: Nykyaikainen operaatiotaito: teoria ja käytäntö. Seminaariesitelmä 21.–22.10.2008, ks. myös Yoda: Modern tendencies in strategy and tactics as shown in campaigns in the far east, Translated from the Kuikosha Kiji (Officers Club Journal), No. 352, December 1906, by Captain E.F. Calthrop, R.F.A. Published in the Journal of the Royal United Service Institute, Volume LI, <http://www.russojapanesewar.com/mod-tend.html>, 31.10.2011.

läisten konekivääreillä varustettujen linnoitettujen puolustusasemien valtaamisessa en-
teilivät taktisen taidon uutta vaihetta, jossa paradigma rynnäkönnön kaikkivoipaisuudesta
puolustuksen murtamisessa osoittautuisi vanhanaikaiseksi.

Sodassa havaittuja ongelmia ja taistelun uusia piirteitä ei kuitenkaan tunnistettu riittävän
hyvin, jotta ne olisivat johtaneet eurooppalaisten armeijoiden taistelutapojen merkittä-
vään kehitykseen ennen ensimmäistä maailmansotaa²⁷⁰. Ongelmana ei ollut se, etteikö
kokemuksia ja sotilastarkkailijoiden raportteja olisi tutkittu, vaan se etteivät niiden pe-
rusteella tehdyt toimenpide-ehdotukset olleet oikeita. Kaukaista sotaa pidettiin sekä
osapuoltensa että olosuhteidensa takia eurooppalaisesta poikkeavana. Lähes kaikkien
eurooppalaisten sotilasasiantuntijoiden johtopäätösten mukaan Venäjä ja Japanin välillä
käyty sota pikemminkin vahvisti niiden omien armeijoiden taisteluoppia hyökkäyksen
ylivoimasta puolustukseen verrattuna, vaikka tosiasiaa puolustuksen edellytykset oli-
vat tehokkaampien taisteluvälineiden takia kasvaneet. Asemasodaksi jähmettymisen
vaara tunnistettiin, mutta sen välttämiseksi vallitsevaa nopean hyökkäyssodan ja -
taistelun oppia pidettiin kannatettavana.²⁷¹ Monet sotaa seuranneet länsimaiden sotilas-
tarkkailijat ja heidän raporttejaan lukeneet olivat seuraavan sodan komentajia. Saamas-
taan informaatiosta he eivät kyenneet muuttamaan totuttua sodan ja taistelun paradig-
maa vaan pitäytyivät tuttuun ja turvalliseen.

Venäjän imperiumissa sota merkitsi takapajuiseksi osoittautuneen itsevaltaiselle järjes-
telmän loppuliun alkua. Epäonnistunut sota lisäsi entisestään tyytymättömyyttä yksin-
valtiuteen ja johti osaltaan vuoden 1905 vallankumoukseen. Venäjä–Japanin sodalla oli
merkittävä vaikutus alkaneen vuosisadan kehitykseen. Vanhojen siirtomaavaltiojen laa-
jentuminen pysähtyi ja eurooppalainen rotu sai esimakua tulevasta. Muut suurvallat ei-
vät huomanneet Japanin tarvetta ja mahdollisuuksia nousta haastajaksi. Voitto sodassa
rohkaisi Japania laajentumispolitiikkaan, mikä johti yhteenottoon Yhdysvaltojen ja Bri-
tannian kanssa 1940-luvulla.

2.5 Operatiivinen ajattelu orastaa ennen ensimmäistä maailmansotaa

Epäonnistuminen Japanin vastaisessa sodassa käynnisti Venäjällä vuosien 1905–1912
puolustusreformiksi kutsutun uudistusohjelman, jonka tavoitteena oli tehdä Venäjän
armeijasta taistelukyvyltään Saksan armeijaan verrattava. Ohjelmassa uudistettiin ase-
voimien ylintä hallintoa ja sen kokoonpanosta poistettiin reservi- ja linnoitusjoukkoja.
Niiden henkilöstö kohdennettiin kenttäarmeijan joukkoihin sekä vapautettiin palveluk-
sesta, minkä johdosta kenttäarmeijan henkilöstömäärä kasvoi 13 % ja oli siten 70 divi-
sioonaa ja 18 jalkaväkiprikaatia.²⁷²

²⁷⁰ Sisemore, James D.: The Russo-Japanese War, Lessons Not Learned. U.S. Army Command and Gene-
ral Staff College, 2003, <http://cgsc.cdmhost.com/cdm/singleitem/collection/p4013coll2/id/113>, 2.10.2011, s. 7.

²⁷¹ Jones (2007), ss. 163–177. – Jonesin mukaan Venäjän–Japanin sodan raportit luettiin tarkkaan ja arviot
olivat tietyssä mielessä oikeita siinä, että asemasotaan jämähtävän sodan mahdollisuus tunnistettiin. Sen
välttämiseksi olisi kaikin keinoin vältettävä pitkää sotaa, johon nähtiin keinoksi vallitseva nopean hyök-
käyssodan doktriini. Saksalaiset pitivät Japanin, joka sovelsi preussilaista sotataittoa, menestystä osoituk-
sena oman sotataitonsa oikeasta suunnasta.

²⁷² Колтюков, Koltjukov (2006b), ss. 33, 38. – Palveluksesta vapautettujen määrä oli 12 300 upseeria,
1 200 sotilasvirkamiestä ja 334 500 aliupseeria ja sotilasta.

Venäjä–Japanin sodan jälkeen toteutetut uudistukset saivat aikaan Venäjän sotilaallisen voiman palautumisen sekä kehittymisen²⁷³. Venäläisten yhtymien taistelutapaa väitöskirjassaan tutkineen Aleksei Potapovin mukaan Venäjän armeijan ensimmäistä maailmansotaa edeltäneet näkemykset olivat jopa aikaansa edellä. Niissä esitettiin jalkaväen hyökkäystä avorivissä, maaston hyväksikäyttöä ja etenemistä yksittäisen miehen syökyin sekä asteittainen siirtyminen tykistön epäsuoran tulen tuliasemien käyttöön. Näiden lisäksi jalkaväen taktisessa käytössä siirryttiin pois suljetusta muodosta. Kiväärin tulen ja pistinten merkitys arvioitiin uudelleen mutta tykistöä vähäteltiin: rynnäköön ei katsottu edellyttävän tykistövalmistelua.²⁷⁴

Ensimmäisen maailmansodan alkaessa vuonna 1914 Venäjällä oli käytettävissään maailman suurimmat asevoimat, joiden rauhan ajan vahvuus, 1,4 miljoonaa sotilasta, voitiin liikekannallepanossa nostaa 5,3 miljoonaan mieheen. Asevelvollisen ikäluokan koko oli 560 000 miestä, mikä mahdollisti miehistön vahvuuden kasvattamisen tai tappioiden korvaamisen myös sodan aikana. Japanin vastaisessa sodassa tuntuja menetyksiä karsineen laivaston tappioiden korvaamiseksi aloitettiin uusi laivanrakennusohjelma, jota ei kuitenkaan ehditty toteuttaa ennen ensimmäistä maailmansotaa.²⁷⁵ Venäjä oli Euroopan suurin valtio ja sillä oli muiden maiden sotilaallisessa tilanteenarvioinnissa suuri painoarvo sen valtavien inhimillisten voimavarojen takia, huolimatta epäonnistumisesta sodassa Japania vastaan ja monista pääosin yksinvaltaisen valtion perusteista johtuvista rakenteellisista puutteista.²⁷⁶

Venäjän imperiumin viimeisinä vuosina venäläisessä sotateoriassa on havaittavissa ajattelua, jossa sodankäyntiä käsiteltiin matemaattisesti mallintavan järjestelmäajattelun avulla sekä kehiteltiin teoriaa taisteluja yhdistävien operaatioiden merkityksestä, suunnittelusta ja johtamisesta. Näiden ajatusten esittäjät, Nikolai Mihnevits (1849–1927) ja Aleksandr Neznamov (1872–1928), toimivat vallankumoukseen jälkeen myös puna-armeijan palveluksessa opetustehtävissä. Heidän näkemyksensä muodostavat perustan, jolle neuvostoliittolainen sotataito vallankumousideologioiden ohella rakentui²⁷⁷.

Mihnevitsin voiton lait

Kenraaliluutnantti Nikolai Mihnevits toimi Venäjän yleisesikunta-akatemiassa opettajana²⁷⁸ ja julkaisi useita strategiaa käsitteleviä teoksia. Hän esittää vuonna 1910 ilmestyneessä teoksessaan *Стратегия* (*Strategia*)²⁷⁹ voiton saavuttamiseen tarvittavat tekijät

²⁷³ Sama, s. 39. – ”Vuosien 1905–1912 uudistuksen lähtökohtana oli saavuttaa tasavertaisuus Saksan asevoimien kanssa. Tämä tehtävä, kuten ensimmäisen maailmansodan tapahtumat osoittavat, oli kokonaisuudessaan suoritettu”.

²⁷⁴ Потопов, Potapov (2006), s. 56.

²⁷⁵ Колтюков, Koltjukov (2006b), s. 38.

²⁷⁶ Tuchman, Barbara: *Elokuun tykit, ensimmäisen maailmansodan synty*, Weilin&Göös, Helsinki, 1964, ss. 76–85. – Tuchman kutsuu Venäjän asevoimia *höyryjyräksi* ja kuvailee länsimaaisia käsityksiä sen suorituskyvystä ennen ensimmäistä maailmansotaa.

²⁷⁷ VES (2007), ss. 429, 463, ks. myös Думби, Dumbi (2000), ss. 33, 179, Vego (2009), s. V-21. – Vego mukaan Mihnevitsin ajattelu toteutui jo ensimmäisessä maailmansodassa (Mihnevits toimi Venäjän yleisesikunnan päällikkönä vuosina 1911–1917). Neuvostoliittolaiset operaatiotaidon kehittäjät omaksuivat Neznamovin ajatukset operaatioista sellaisenaan.

²⁷⁸ Sama, s. 429. – Mihnevits palveli vallankumouksen jälkeen puna-armeijan esikunnassa ja tykistöakatemian strategian, taktiikan ja sotahistorian professorina.

²⁷⁹ Kaksiosaisen teoksen ensimmäinen osa käsittelee strategiaa ja toinen operaatioita. Tällainen jako oli tyypillinen venäläisessä strategiaa käsittelevässä kirjallisuudessa, koska operaatioita eli joukkojen keskitämistä taisteluun pidettiin osana strategiaa. Mihnevitsin näkemykset operaatiosta perustuvat pääosin Napoleonin operaatioiden analyysiin sekä Preussin–Ranskan sotaan (1870–1871). Venäjän–Japanin sodan

eli *voiton lait* , jotka olivat sotaa käyvän valtion ja yhteiskunnan sosiaalisia ominaisuuksia: 1) henkilöstön määrän ylivoima 2) ruumiillisen voiman ylivoima 3) taloudellinen ylivoima ja 4) älyllinen ja henkinen ylivoima.²⁸⁰

Voiton lakien lisäksi Mihnevits määrittelee sotataidon tärkeimmät *periaatteet* 1) voimien ylivoima, 2) henkisten voimien ylivoima materiaalisista, 3) sattumat ja 4) yllätys. Hän perusti ylivoiman periaatteen tilastolliseen havaintoon, jonka mukaan: ”– 20 sodassa 14 tapauksessa voiton saavutti voimiltaan ylivoimainen ja vain 6 tapauksessa heikompi.” Heikomman osapuolen voitto oli yleensä perustunut voimien taitavaan keskittämiseen ratkaisevaan kohtaan. Henkisten voimien ylivoima materiaalista perustui Mihnevitsin näkemykseen siitä, että vaikka sodassa iskut kohdistuvat vastustajan materiaaliin, ei voimaa kohdisteta siihen vaan ensisijaisesti vastustajan tahtoon. Sattumien periaate oli johdettu Napoleonin ja Clausewitzin ajatuksista, joiden mukaan sattumat kuuluivat olennaisena osana sotien luonteisiin. Yllätyksen periaatetta Mihnevits ei pidä itsenäisenä, vaan se oli sidoksissa henkisten voimien ylivoimaan materiaalista ja sattumaan. Sotataidon periaatteet perustuivat Mihnevitsin mukaan historialliseen kokemukseen ja toimivat ”*kuten majakat merenkulkijoille*”, osoittamalla suuntaa, jossa voitto on saavutettavissa. Periaatteiden tarkka noudattaminen ei sellaisenaan johtanut menestykseen, vaan niitä oli sovellettava olosuhteiden mukaisesti.²⁸¹

Valtioiden kyky armeijoiden perustamiseen oli selvitettävissä, koska ”– *Euroopan parlamentaarisen järjestyksen takia*” valtioiden mahdollisuuksia armeijoiden liikekannallepanoon ei voitu pitää salassa. Armeijan todellisen vahvuuden määrittämisen avuksi Mihnevits esittää *energiakertoimen* käsitettä, jolla tarkoitetaan armeijan moraalisen sitkeyden numeraalista ilmaisu vaikeissa olosuhteissa. Hänen mukaansa kansat vanhettessaan menettävät energiaansa ja uljauttaan. Tämän väitteensä Mihnevits perustaa armeijoiden toiminnan pysäyttävien tappioprosenttien pienenemiseen vuosien 1763–1871 sodissa. Sadan vuoden aikana tappionsietokyky oli pienentynyt puoleen (23,5–12,5 %), vaikka armeijoiden koko oli kasvanut. Tämä oli tapahtunut siitä huolimatta, että yleinen asevelvollisuus tuotti aikaisempaa parempaa ainesta armeijoiden miehistöön. Mihnevits katsoo ilmiön toimivan Venäjän hyödyksi: ”*Venäjä on 1 000 vuotta nuorempi kansakunta kuin muut Euroopan maat, siksi sillä on lujemmat hermot, suurempi kyky kärsiä olosuhteita ja tappioita taistelussa. Tällainen kyky on venäläisissä joukoissa johtajasta huolimatta 30–40 %. Venäläisten kanssa taistelllessaan eurooppalaisten armeijoiden tulisi pystyä suurempaan ylivoimaan, kuin niiden taistellessa keskenään.*” Siksi armeijoiden taistelukyky ei ole suoraan verrannollinen niiden miesmäärään ja ”– *siksi joukon kokoon vaikuttavat kertoimet, jotka voidaan määritellä lähellä nykyaikaa olevien sotien tilastollisista tiedoista*”. Johtajien moraalin tuli olla vähintään miestensä veroinen, mie-

kokemuksia ei hyödynnetä lainkaan (koko sotaa ei edes mainita), toisin kuin jäljempänä käsitellyssä Neznamovin teoksessa. Mihnevitsin teos oli tarkoitettu yleisesikunta-akatemian strategian kurssin oppikirjaksi, jossa ei todennäköisesti haluttu käsitellä venäläisten kannalta epäonnistunutta sotaa.

²⁸⁰ Михневичъ, Н.П.: *Стратегія, книга 1*, Изд. Березовскій, комисионеръ военно-учебныхъ заведений, С.-Петербургъ, 1911, suom. Mihnevits, N. P.: *Strategia*, osa 1, ss. 37, 65, ks. myös Михневичъ, Н.П.: *Основы стратегии, курсъ Интендантской академіи*, С. Петербургъ, 1913, <http://www.runivers.ru/lib/book3554/18620/>, 8.7.2013, suom. Mihnevits, N. P.: *Strategian perusteet*, Intendentti-akatemian kurssi, s. 24. – Mihnevits kehitti armeijan vahvuutta kuvaavia ylivoimatekijöidensä luetteloa yleisestä ja historiallisesta nykyaikaiseen suuntaan: 1) armeijan miesvahvuus ja sen organisaatio 2) sotilaiden ja heidän johtajiensa moraalinen laatu 3) ylemmän johdon taito 4) koulutus 5) aseistus ja 6) taloudellinen ja materiaallinen perusta.

²⁸¹ Михневичъ, Mihnevits (1911), ss. 43–64. – Mihnevitsin periaatteisiin voi tutustua tutkimuksen liitteessä 1.

luummin parempi.²⁸² Mihnevitšin kansojen vanhenemisen teorian paikkansapitävyydestä voidaan olla montaa mieltä, mutta ainakin yleisen käsityksen mukaan venäläisten joukkojen tappionsietokyky olisi muita korkeampi. Hän ei esitä esimerkkejä laskentakertoimista, joilla armeijoiden taistelukykyä määritetään. Todennäköisesti tällaiset tiedot haluttiin salata.

Ylemmän johdon taitoa käsitellessään Mihnevitš toi esiin komentajien lahjakkuuden vaatimukset, joista tärkein on tehdä oikeita havaintoja lyhyessä ajassa sekä armeijoiden koon kasvun esikuntaupseerien taidolle asettamat vaatimukset. Hänen mukaansa joukot toimivat sodassa lähes poikkeuksetta siten kuin ne on koulutettu. Kuitenkin taistelutilanteen paine ja reservistä perustettujen joukkojen ja niiden päällystön tottumattomuus vaikuttavat Mihnevitšin mukaan siten, että sodassa toimitaan kehnommin kuin rauhan aikana.²⁸³ Mihnevitšin käsitykset johtajan intuitiivisesta neroudesta ja silmämäärästä ovat Suvorovin, Napoleonin ja Clausewitzin ajattelun mukaisia²⁸⁴. Sotilaskoulutuksen ja taistelutoiminnan taitojen suhteen painottaminen Suvorovin ja Dragomirovin perintöä. Huomio taistelutilan vaikutuksesta sotilaan taitoihin on kaikille tarpeen: vaikka eloonjäämisen tarve luonnollisesti nostaa *tahtoa* taistella, saattaa *taito* jopa laskea.

Aseistuksen merkityksen Mihnevitš liitti tahtoon ja voitonvarmuuteen. ”*On pyrittävä siihen, että aseet eivät ole huonompia kuin vihollisella, koska siitä riippuu paljolti moraalinen lujuus, sotilaiden luottamus itseensä ja voiton varmuuteen.*”²⁸⁵ Hän ei nähnyt aseiden taistelutehoa tärkeänä, suoraan taistelumahdollisuuksiin vaikuttavana tekijänä, vaan ainoastaan ihmisten tahdon kautta. Tässä Mihnevitšin näkemys lähentyy Dragomirovin ajattelua. Hänhän tyypillisesti hyljeksi erityisesti sellaista aseistusta, jonka katsoi alentavan sotilaiden rohkeutta. Mihnevitšin näkemykset sodasta yhteiskunnallisena ilmiönä perustuivat Clausewitziin, ja hänen tulkintansa on siten lähellä myös marxilais-leninististä käsitystä sodasta. Voiton lakien ja periaatteiden käsitteet muodostavat pohjan neuvostoliittolaiselle sotataidolliselle ajattelulle. 1920–1930-lukujen kehittäjät eivät todennäköisesti ideologisista syistä halunneet antaa hänen ajattelulleen riittävää arvoa, mutta toisen maailmansodan jälkeisissä sodankäynnin lakien ja taistelun periaatteiden systematisoinnissa on käytetty hyväksi hänen käsityksiään.

Neznamov operaatioiden kehittäjänä

Venäjän yleisesikunta-akatemian opettajan eversti Aleksandr Neznamovin vuonna 1911 julkaisema *Современная война* (Nykyaikainen sota) tarkastelee Venäjän–Japanin sodan jälkeistä tilannetta ja analysoi epäonnistumisen syitä selvitteleviä teorioita, joissa syiksi oli esitetty reserviläisten suurta osuutta Venäjän armeijassa, Kaukoidän sotänäyttämön kaukaisuutta, huonoja yhteyksiä, luonnon olosuhteita tai kenraalien huonoja päätöksiä. Neznamov järkeilee, etteivät vuoden 1905 reserviläiset voineet olla huonompia kuin vuoden 1812 nostoväki tai Suvorovin ”ihmesoturit” olivat olleet. Aikaisemmin yhteydet eivät olleet yhtään sen parempia ja Italian sääkin vastasi hyvin Mantšuriaa. Kenraalitkaan tuskin olivat ennen sen parempia, ja silti venäläiset vielä tuolloin voittivat sotia kaikkialla. Venäjän–Japanin sodan epäonnistumisen syynä Neznamov pitää sitä, että venäläiset eivät tunteneet *nykyaikaista sota*a. Osaamattomuus näkyi siinä, että venäläiset eivät olleet perehtyneet tuliaseiden tehoon. Tulenkäytölle oli annettu vain yksi-

²⁸² Sama, ss. 53–57, ks. myös Михневичъ, Mihnevitš (1913), ss. 24–27.

²⁸³ Михневичъ, Mihnevitš (1913), ss. 29–30.

²⁸⁴ Mihnevitš lainaa eniten näitä kolmea; Jominin ajattelua hän käyttää ainoastaan vertailevissa lainauksissa.

²⁸⁵ Михневичъ, Mihnevitš (1913), s. 30.

nen ja toissijainen merkitys, ja uskottu pistintaistelun edelleen tuovan ratkaisun. Sotaa ei käydy armeijakunnilla vaan erillisillä yksiköillä. Venäläiset oli voittanut vastustaja, joka oli valmistautunut hyvin jokaisen taistelun aloitukseen. Venäläiset eivät voittaneet ainnuttakaan operaatiota.²⁸⁶

Neznamovin mukaan sotataidon, erityisesti strategian, tavoitteena oli ollut voittaa sota ensimmäisessä taistelussa, jolloin omat voimat ovat parhaassa tilanteessa. 1800-luvun sodissa näin oli kuitenkin tapahtunut vain kerran vuonna 1806. Menestys sodan alun taisteluissa johtaa yleensä menestykseen, mutta Neznamov muistutti jokaisen taistelun vievän armeijalta kokeneita sotilaita, joiden tilalle tulee täydennystä reservistä. Kuitenkin erityisesti johtajien korvaaminen tottumattomilla, pienentää Neznamovin mukaan taistelutehoa, ja sotaa ei mahdollisesti tilanteen huonontuessa voida viedä voitokkaasti loppuun: ” – – *tapahtuu korkeintaan Pyrrhoksen voitto*”.²⁸⁷ Jos voittaja pystyisi jatkamaan hyökkäystään tauotta, pystyisi se lyömään voitetun niin, että sota kävisi voitetulle mahdottomaksi. Voittaja kärsii taistelussa tappioita voitetun tavoin, vaikkakin yleensä vähemmän. Sen tarvikkeet kuluvat ja se tarvitsee hyökkäyksen jatkamiseksi tauon. Tämän takia sodat yleensä etenevät joukkojen huoltamismahdollisuuksien rajoittamin hyppäyksittäin. Hyppäysten pituuden määrittävät yleensä sellaiset maastoesteiden määrittämä linjat, joihin heikompi pystyy tukemaan vastarintansa. Taukojen aikana armeijat täydentävät toisiaan ja valmistautuvat uusiin toimiin. ”*Tällaisia toiminnan ajanjaksoja ja niihin valmistautumista kutsutaan operaatioiksi*”.²⁸⁸

Operaation suunnittelussa Neznamov viittaa Moltke vanhemman (1800–1891) opetuksiin sekä hyökkäyssodankäynnin kohteesta (*Kriegsobjekt*), joka on joko ” – – *vastustajan tunnettu alue tai sen pääkaupunki, jotka ovat toisin sanoen voiman lähteitä tai valtiollisen elämän keskuksia*” että operaation kohteeseen (*Operationsobjekt*), joka on ” – – *vastustajan armeija, jolla se suojelee sodan kohteita*”. Siksi ensimmäisen operaation ajatukseen ja siihen valmistautumiseen pitää sisällyttää koko sodan suunnitelma. Neznamov piti Napoleonin vuoden 1806 ja Moltken vuoden 1870 toimintaa erinomaisina esimerkkeinä tällaisesta suunnittelusta ja analysoi tapaa, jolla he käyttivät joukkojaan sodan alun ensimmäisen operaation järjestämiseen.²⁸⁹

Neznamovin mukaan operaation suunnitteluun ja valmisteluun tulee sisällyttää 1) operaation päämäärä, 2) ensimmäisen ja lähimmän tehtävän erittely (linjat niiden saavuttamiseksi ja ratkaisemiseksi) ja 3) Operaation turvaaminen huollolla ja vastustajan toimia

²⁸⁶ Незнамов, А.: *Современная война*. Действия полевой армий, Типография Гр. Скачкова, С.-Петербург, 1911, suom. Neznamov, A.: *Nykyaikainen sota. Kenttäarmeijan toiminta*, esipuhe V–VII, ks. myös BRO, osa 4, ss. 147–157, Harrison (2001), ss. 23–29. – Suorovilaisella ”*ihme-soturilla*” (*чудо-богатыр, tšudo-bogatyř*) viitataan slaavilaisen kansantaruston satuihin ja legendoihin kuuluvaan *bogatyř*-hahmoon sekä siihen, että Suorovilaisella kutsui sotilaitaan tällä kunnioittavalla nimityksellä. *Bogatyř* tarkoittaa vaeltavaa ritaria, jolla on usein taianomaisia tavanomaiset inhimilliset rajat ylittäviä ominaisuuksia: voimaa, viisautta jne. Brokrausin ja Jeffronin sanakirja (1891) selittää *bogatyř*-käsitettä kymmenen sivun verran.

²⁸⁷ Neznamov viittaa Napoleonin vuoden 1806 sotaretkeen Preussia vastaan ja Jenan-Auerstedtin taisteluiden nopeaan voittoon. Neznamov ei varsinaisesti mainitse taisteluja vaan odottaa lukijan tietävän mistä sodasta on kysymys. Myös viittaus Pyrrhoksen voittoon kertoo kuinka sata vuotta sitten, jolloin upseerien yleissivistykseen kuului sotahistorian uudemman ajan taisteluiden lisäksi myös antiikin sotataidon ja niihin tehtävien viittauksien tunteminen, ks. myös Harrison, Richard W.: *The Russian Way of War: Operational Art, 1904–1940*, University Press of Kansas, 2001, ss. 28–36.

²⁸⁸ Незнамов, Neznamov (1911), ss. 10–12, ks. myös Huttunen (2010), ss. 278–280. – Neznamov kuvaa hyökkääjän kulumisen taistelussa, mutta ei mainitse nimeltä kulminaatiota tai kulminaatiopistettä.

²⁸⁹ Sama, ss. 13–16.

vastaan. Hyökkäystaistelun kohteeksi hän näki suurimmassa osassa tapauksia vastustajan armeijan eli sen voimien pääosan. Operaation tavoitteena voi olla yhteyksien valtaaminen, läpimurto tai isku vastustajan jompaankumpaan sivustaan. Hän varoitti antamasta tehtäväksi pelkästään vastustajan tuhoamista²⁹⁰, koska sellainen tehtävä ei ole konkreettinen. Sen sijaan menestyksen saavuttaminen edellyttää tavoitteeseen pääsyyn tarvittavan *tien*, eli toimintalinjojen, selvittämistä etukäteen. Toimintalinjojen laatiminen ei ollut hänen käyttämänsä Napoleon-lainauksen mukaan helppoa, koska siinä on nähtävä ennalta vastustajan toimintavaihtoehdot ja valmistauduttava vastaamaan niihin. Neznamov suhtautui kriittisesti tyypilliseen slaavilaiseen käsitykseen synnynnäisen lahjakkuuden merkityksestä ja siihen, että ”sota synnyttää lahjakkaista sankareita”²⁹¹.

Neznamov kehitti toimintalinjojen laatimista tehtävien vaihteellisuuden avulla. Hänen mukaansa ensimmäinen operaation määräytyessä sodan suunnitelman mukaan, voidaan armeijan *ensimmäinen lähitehtävä*²⁹² määritellä ainoastaan operaation johdossa, jossa päätös tehdään tilanteenarvioinnin perusteella. Tilanteenarvioinnissa otetaan huomioon oma tilanne, tiedot vastustajasta, maasto luonne, tiestön kunto ja sää, joita ei voi nähdä etukäteen. Neznamovin mukaan operaatio koostui useista toisiaan seuraavista tehtävistä, jotka ratkaistaan kosketuksessa vastustajaan ja usein taistelutilanteessa. Yksittäisten tehtävien tavoitteena on antaa itselle suurin mahdollinen vapaus valmistautua vastustajan ratkaisevaan kohtaamiseen taistelussa ja samalla kaventaa vastustajan toimintavapauksia. Neznamov valaisee ensimmäisen lähitehtävän ja sitä seuraavan toisen tehtävän suhdetta esimerkillä Napoleonin hyökkäyksestä Alppien yli Italiaan, missä Napoleon asetti ensimmäiseksi lähitehtäväksi etenemisen vastustajan joukkojen läheisyyteen. Vasta Alppien ylittämisen jälkeen seuraava tehtävän suunta selvisi. Neznamovin mukaan Napoleon säilytti toisiaan seuraavien tehtävien avulla toimintavapauden tilanteiden jatkuvissa muutoksissa.²⁹³ Neznamov vastusti sellaisia näkemyksiä, joiden mukaan tilannekuvaan perustuva harkittu toiminta voitaisiin jatkuvasti korvata kaavamaisella toiminnalla.²⁹⁴ Huomio on tärkeä operaation suunnittelussa ja toteutuksessa tarvittavan itsenäisyyden säilyttämiseksi. Operaation yläpuolella oleva sodan strateginen johto ei voi nähdä ennalta taistelukentän muutoksia. Samoin operaation johto ei tilannemuutosten takia saa sitoa itseään tarkasti lähitehtävää pidemmälle. Neznamovin näkemykset vaihteellisuudesta lähestyvät peräkkäisten operaatioiden²⁹⁵ käsitettä.

Yhteyksien haltuunotolla voitiin Neznamovin mukaan saattaa ylivoimainen vastustaja vaaralliseen tilanteeseen. Läpimurron tarkoituksena oli lyödä vastustajan armeijaan vaa-

²⁹⁰ Kuusinen, Martti (toim.): *Venäläis-Suomalainen suursanakirja*, WSOY, kustannusliike Mezhdunarodnaya kniga, Juva, 1978, ss. 696, 902, ks. myös UŠa ja Барсуков, Barsukov, osa 4, ss. 5–6. – Neznamovin käyttämä venäjän kielen verbi *разбить, rasbit'* tarkoittaa rikki tai hajalle *lyömistä*. Samaa verbiä on hyökkäyksen päämäärää kuvattaessa käytetty venäläisissä Kenttäohjesäännöissä 1904 ja 1912. Venäjän kielessä on erittäin paljon tuhoamista ja rikkomista käsitteleviä sanoja, joiden merkityksissä on vivahde-eroja. Neuvostoliittolaiset käyttivät tuhoamisesta yleisesti verbiä *уничтожить, unitštožit*, joka on merkitykseltään radikaalimpi ja tarkoittaa *hävittämistä, tuhoamista* ja sanatarkasti kohteensa olemassaolon päättämistä.

²⁹¹ Незнамов, Neznamov (1911), ss. 17–19, ks. myös Huttunen (2010), ss. 269–271. – Neznamov käyttää toimintalinjasta tai operaatiolinjasta venäjänkielistä nimitystä *нумь, put'* joka voidaan kääntää sananmukaisesti *tiekse*. Sanan merkitys on kuitenkin molemmissa kielissä konkreettisen merkityksen kulkutie, lisäksi myös abstrakti.

²⁹² ven. первая ближайшая задача, pervaja blizaišaja zadatša.

²⁹³ Незнамов, Neznamov (1911), ss. 26–32.

²⁹⁴ Sama, ss. 68–69.

²⁹⁵ Huttunen (2010), ss. 285.

rallinen repeämä. Strateginen eli syvä läpimurto oli hänen mukaansa rintamien leveyden kasvaessa muodostunut houkuttelevaksi vaihtoehdoksi. Rautateiden kehittyminen ovat kuitenkin parantaneet puolustajan mahdollisuuksia läpimurtojen ja syvien kiertoliikkeiden torjumisessa. Sivustaiskua hän pitää luonnollisena ja useimpiin tilanteisiin sopivana. Tehokkain on sellainen sivustaisku, joka samalla uhkaa puolustajan yhteyksiä. Sodan alussa, mikäli puolustus on yhtenäinen, olisi ensimmäiset iskut joka tapauksessa tehtävä suoraan rintamaan.²⁹⁶

Keskeistä Neznamovin pohdinnoissa on sotilaallisen toiminnan tarkoituksenmukaisuus, jota käsitellessään hän lainaa saksalaista kenraalia ja sotahistorioitsijaa Sigismund von Schlichtingiä (1829–1909): ”*Jokaisen taistelun pitää palvella sodan tavoitteita; näiden päämäärien tulee olla taktiikan työtä ohjaavia*”²⁹⁷. Operaation onnistumisen edellytyksenä Neznamov pitää hyvää tilannekuvaa ja omien aikeiden sekä valmistelujen salaamista. Hänen ajattelussaan strategia, operaatiot ja taktiikka ovat erillisiä sotataidon alueita, toisistaan riippuvaisia ja alisteisia. Hän pitää taistelua operaation huippukohtana ja sen loogisena päätöksenä²⁹⁸.

Neznamov jakaa taistelut ratkaiseviin ja toissijaisiin. Ensimmäiseen tulee keskittää kaikki mahdolliset voimat ja toissijaisiin suuntiin vain sen verran kuin tarvitaan vastustajan pidättelemiseen²⁹⁹. Vaikka Neznamovin mukaan ainoastaan hyökkäyksellisellä toiminnalla voidaan saavuttaa ratkaisu, ei se ole sopiva kaikkiin tilanteisiin. Tällaisia tilanteita varten hän esittää ratkaisuksi pidättäytymistä aktiivisesta toiminnasta tai vetäytymistä. Varsinaisiksi taistelulajeiksi Neznamov esittää *kohtaamistaistelun*, *hyökkäyksen paikallaan olevaa puolustusta vastaan* ja *odotustaistelun*.³⁰⁰ Odotustaistelussa pidättäytyään kiirehtimästä omia toimenpiteitä, odotetaan vastustajan siirtymistä taisteluun, jonka jälkeen siirrytään omin voimin hyökkäykseen, jonka tavoitteena on vastustajan lyöminen. Taistelulajia voidaan käyttää myös siten, että *voitetaan aikaa*, ja odotetaan toisen oman armeijan lyövän vastustajan. Odotustaistelu vastaa pikemminkin tilapäistä siirtymistä puolustukseen, kuin esimerkiksi suomalaista käsitystä viivytystaistelusta³⁰¹. Huomion arvoista on, että Neznamov erottaa operaatiolajit taistelulajeista. Operaatiolajeja olivat *hyökkäys*, *odotus*, *kohtaaminen* ja *vetäytyminen*³⁰². Puolustusta ei sellaisenaan mainita, vaan se sisältyi tilapäisenä odotukseen. Neznamov muodosti operaatioita ja taisteluja erottavalla käsitteistöllään pohjan nykyiselle venäjänkieliselle käsitteistölle, jossa strategian, operaatioiden ja taktisen toiminnan yhteydessä käytetään asiaankuuluvia, toiminnan tason mukaan erikoistuneita ammattisanoja.

²⁹⁶ Незнамов, Neznamov (1911), ss. 20–24, Потапов, Potapov (2006), s. 38. – Potapovin mukaan Neznamovin näkemykset operaatioista ja niiden suuntaamisesta sivustaan tai selustaan olivat edistyksellisiä.

²⁹⁷ Sama, ss. 140–141. – Slichting-lainaus on teoksesta *Taktik im Dienste der Operationen* (1899).

²⁹⁸ Sama, ss. 139.

²⁹⁹ Sama, ss. 138–139. – *решительное сражение* (ratkaiseva taistelu), *бой* (taistelut).

³⁰⁰ Sama, ss. 163–169, 171–193 – *встречное сражение*, (kohtaamistaistelu), *наступление против неприятеля, расположенного на месте*, (hyökkäys paikallaan olevaa puolustusta vastaan), *выжидательный бой* (odotustaistelu).

³⁰¹ Puolustusvoimien määritelmärekisteri – Viivytytys (1998): ”taistelulaji, jonka tarkoituksena on viholliselle tappioita tuottaen hidastaa sen etenemistä, voittaa aikaa omille toimenpiteille sekä samalla siirtää omia joukkoja (jossa omat joukot siirtyvät) suunnitelmallisesti taaksepäin”.

³⁰² Sama, ss. III, 41, 52, 55. – Näistä hyökkäys oli tärkein, jopa niin tärkeä, ettei Neznamov kirjoittanut siitä operaatioita käsittelevän luvun otsikkoon s. 13 vaan ainoastaan sisällysluetteloon; kysymyksessä voi olla toki myös painovirhe.

Neznamov kuului venäläiseen sotatieteelliseen yhteisöön, jota kutsuttiin epävirallisesti *nuorturkkilaisiksi*³⁰³. Yhteisö kokoontui vuosina 1896–1913 käsittelemään sotatieteellisiä kysymyksiä. Monet nuorturkkilaiset joutuivat erityisesti saksalaiseen sotataitoon suuntautuneiden mielipiteidensä takia vanhemman upseeriston epäsuosioon³⁰⁴. Ehkä juuri tästä syystä Neznamov ei ensimmäisessä maailmansodassa saanut johdettavakseen jalkaväkirykmenttiä suurempaa joukkoa vaan palveli armeijan ja rintaman esikunnissa. Vallankumouksen jälkeen Neznamov liittyi puna-armeijaan, jossa hän palveli pääasias-
sa tutkimus- ja opetustehtävissä.³⁰⁵

Neznamovin merkittävin oivallus on se, että sotaa ei voiteta aikaisemman teorian mukaisesti valitsemalla armeijaa ratkaisevaan suurtaistelun johdattava oikea toimintalinja, vaan toimintaa on pystyttävä jatkamaan valmistautumalla perättäisiin operaatioihin. Koska hänen käsityksensä mukaan sodan kulkua ei voinut sitovasti suunnitella etukäteen, oli ohjaavana tekijänä päämäärä. Neznamovin luova ajattelu loi pohjan operaation käsitteelle, jota hyödynnettiin vallankumouksen jälkeen neuvostoliittolaisen sotataidon kehittämisessä.

Vaikka Neznamov mainitsi jo teoksensa alussa aseistuksen kehittymisen merkityksen olennaiseksi uudenaikaisessa sodassa, hän ei kuitenkaan käsitellyt aseistuksen käyttöä taistelussa. Hänen tekstissään sodan uudenaikaisuus ilmeni pääasiassa rautatien mahdollistamana liikkeenä ja viestiyhteyksien mahdollisuuksissa johtamisen nopeuttamisessa. Uudenaikaisen aseistuksen käsittelyn vähyys voi olla seurausta hänen huomionsa keskittymisestä enemmän operaation käsitteeseen, kuin sitä toteuttavan taktiikan käytäntöihin. Tämä erottaa hänen ajattelunsa tulevista neuvostoliittolaisten syvän taistelun ja operaation kehittäjistä, joille arviot ja laskelmat tulivoiman keskitetystä käytöstä olivat olennaisen tärkeitä.

³⁰³ *Общество ревнителей военных знаний, (sotilaallisten tietojen kannattajat)*. Nimitys nuorturkkilaiset viittaa samaan aikaan Turkissa meneillään olleeseen nuorturkkilaisten liikehdintään, jossa vastustettiin ottomaanien valtaa, ja joka johti vallankumoukseen vuonna 1908.

³⁰⁴ Harrison (2001), s. 27.

³⁰⁵ SVE, osa 5, s. 567, ss. 678–679, VES (2007), s. 463. – Mielenkiintoinen yksityiskohta on Neznamovin pääteoksen *Nykyaikaisen sodan* julkaisuvuoden muuttaminen neuvostoliittolaisessa 1970-luvun sotilastietosanakirjan artikkelissa vuodesta 1911 vuosiin 1921–1922. Todennäköisesti kyseessä on hänen kirjansa uusi painos, mutta on outoa, että sen vuoden 1911 versiota ei edes mainita.

Neuvostoliittolaisen sotataidon muodostuminen

3.1 Sotataidon suunnan etsintää

3.1.1 Ideologinen tausta

Lokakuun sosialistisen vallankumouksen jälkeen uusien vallanpitäjien intressissä oli vallankumouksen saavutusten suojaaminen vastavallankumoukselliselta ja ulkoisilta vihollisilta. Koska vanhaa Venäjän armeijaa ei voinut tuohon tehtävään käyttää, oli välttämätöntä perustaa uusi armeija, joka luokkarakenteellaan ja ideologiselta perustallaan toimisi vallankumouksen päämäärien hyväksi³⁰⁶. Armeijan ideologian tuli vallankumouksen periaatteiden mukaisesti perustua Marxin, Engelsin ja Leninin näkemyksiin. Lenin oli esittelyt käsityksiään sodasta muun muassa vuonna 1915 kirjoitetussa artikkelissaan *Sosialismi ja sota*. Sosialistit pitivät kansojen välistä sotaa lähtökohtaisesti barbaarisena ja eläimellisenä, mutta erosivat ajattelussaan porvarillisista pasifisteista siinä, että he näkivät sodissa myös edistyksellisyyttä silloin kun tyrannit ja itsevaltaiset hallitsijat syöstiin vallasta. Marxilais-leniniläisessä ajattelussa sodat luokiteltiin puolustuksellisiin ja hyökkäyksellisiin, oikeutettuihin sekä ei-oikeutettuihin^{307 308}.

Lenin piti isänmaan puolustamiseksi käytävää sotaa oikeutettuna, vaikka hän muistutti siitä, että näissäkin sodissa orjat taistelivat usein toisia orjia vastaan orjapiiskureiden hyväksi. Käynnissä ollutta ensimmäistä maailmansotaa hän piti luonteeltaan imperialistisena, koska sen taustalla olivat taloudelliset motiivit kilpailussa siirtomaiden hallinnasta. Sotaa käyvissä maissa esitetyt väitteet ensimmäisen maailmansodan puolustuksellisuudesta olivat Leninin mukaan valheellisia, ja hän syytti siten ajattelevia sosialisteja

³⁰⁶ Кадышев, А.Б. (ред.): *Вопросы стратегии и оперативного искусства в советских военных трудах (1917–1940)*, Военное издательство министерства обороны СССР, Москва, 1965, suom. Kadyšev, A. B. (toim.): *Strategian ja operaatiotaidon kysymyksiä neuvostoliittolaisissa sotilaallisissa teoksissa (1917–1940)*, ss. 3–4.

³⁰⁷ Rogozin, Rogozin (2004), s. 65, ks. myös Лутовинов, В.И.: *Военная политика Российской Федерации в условиях глобализации: учебное пособие*, Изд-во РАГС, Москва, 2009, suom. Lutovinov, V. I.: *Venäjän federaation sotilaspolitiikka globalisaation olosuhteissa*, s. 106, Pikkarainen, Martti: *Voiko sota olla oikeutettu? Kirkkojen maailmanneuvoston yleiskokousten kannanotot sotaan kriisien ratkaisuna*, Yliopistopaino, Helsinki, 2006, ss. 22–29. – Marxilais-leniniläinen sotien luokittelu on säilynyt nykyisessä venäläisessä sotilaspoliittisessa ajattelussa, jonka mukaan sodat jakautuvat sosiaalisin ja poliittisin perustein oikeutettuihin ja ei-oikeutettuihin, edistyksellisiin ja taantumuksellisiin, alistaviin ja vapauttaviin. Pikkaraisen mukaan oikeutetun sodan käsitteen taustalla ovat kirkkoisä Augustinuksen (n. 354–430) periaatteet: 1) oikeutettu syy, 2) seurauksien oikea suhde saavutettavissa olevaan hyötyyn, 3) vain valtio voi käydä sotaa, 4) päämäärä on rauhan saavuttaminen, 5) sotaa voi käydä vasta kuin kaikki muut keinot rauhan saamiseksi on käytetty. Seuraavalla vuosituhanella katolinen teologi ja filosofi Tuomas Akvinolainen (1225–1274) kavensi sodan oikeutetun syyn käsittämään ainoastaan puolustussotaa.

³⁰⁸ Ленин, В.И.: *Социализм и война, отношение РСДРП к войне*, teoksessa *Полное собрание сочинений, том 26*, Издательство политической литературы, Москва, 1969с, suom. Lenin, V. I.: *Sosialismi ja sota, Venäjän sosiaaldemokraattisen työväenpuolueen suhtautuminen sotaan*, teoksessa *Täydelliset kootut teokset, osa 26*, ss. 311–317. – Kirjoitus ilmestyi vuonna 1915 geneveläisen Sosiaalidemokraatti-lehden erillisenä liitteenä. Artikkelin suomenkieliseen versioon voi tutustua verkkosoitteessa <http://sosialismi.net/kirjasto/lenin/Sosialismi%20ja%20sota.pdf>, 21.11.2012.

petturuudesta³⁰⁹. Samalla kun Lenin tuomitsi aikansa sodat imperialistisiksi, näki hän niissä työväenluokan mahdollisuuden käyttää kapitalististen valtioiden kriisiä työväenluokan vallankumoukseen. Sen sijaan, että sosialistit taistelisivat toisiaan vastaan porvarillisten maiden armeijoissa, heidän tulisi lopettaa sota ja tehdä vallankumous omassa maassaan³¹⁰.

Aivan sosialistisen vallankumouksen kynnyksellä lokakuussa 1917 Lenin kirjoitti ohjeensa vallankumouksellista aseellista taistelua varten. Pravda-lehden kirjoituksen *Советы постороннего* (Sivullisen neuvoja) mukaan aseellinen kapina oli vallankumouksen pääasiallinen keino, ja se oli alisteinen erityisille lainalaisuuksille. Hän viittaa Marxiin, jonka mukaan: *Kapina, kuten sota on taidetta / taitoa, jonka pääsäännöistä Marx esitti:*

- 1) Ei pidä koskaan leikkiä kapinaa, vaan sitä aloitettaessa, on lujasti tiedettävä, että se täytyy kulkea loppuun saakka.
- 2) On välttämätöntä saavuttaa ylivoima ratkaisevassa paikassa, ratkaisevalla hetkellä, muussa tapauksessa vastustaja, joka on paremmin valmistautunut ja järjestyntynyt, tuhoaa kapinalliset.
- 3) Kun kapina on alkanut, tulee toimia erittäin päättäväisesti ja varmasti, ja on ehdottomasti siirryttävä hyökkäykseen. Puolustus on aseellisen kapinan kuolema.
- 4) Täytyy pyrkiä yllättämään vastustaja ja tarttua hetkeen, jolloin sen joukot ovat hajallaan.
- 5) Jokaisena päivänä pitää saavuttaa pieniä menestyksiä (voitaisiin sanoa: jokaisena tuntina, jos tapahtumat sijoittuvat yhteen kaupunkiin). Moraalinen ylivoima on kaikin mokomin tueksi.³¹¹

Sodan luonnetta käsitellessään Lenin viittasi Clausewitzin ajatukseen sodasta politiikan jatkamisena toisin, nimenomaisesti väkivaltaisoin, keinoin³¹². Leninin mukaan clausewitzilainen käsitys sodan luonteesta oli aina ollut marxilaisen teoreettisen ajattelun lähtökohtana sotia tarkasteltaessa³¹³. Lenin piti Clausewitzin sanomaa sodasta politiikan jatkamisen keinona olennaisimpana kysymyksenä sotia tarkasteltaessa:

– – metodit, joista tämä kirjailija kirjoitti jo noin 80 vuotta sitten, joilla hän taisteli ennakkoluuloista, ahdamielistä ja tietämätöntä ajatusta vastaan, että muka sota voitaisiin eristää valtiota johtavien poliitikkojen yhteiskuntaluokista, ikään kuin se olisi vain yksinkertaisesti sarja hyökkäyksiä ja rauhan solmimista [– –] sota on politiikan jatkamista toisin keinoin. Jokainen sota on sidoksissa siihen poliittiseen rakenteeseen, josta se on lähtöisin. Poliittikkaa, jota tiettyssä maassa johtaa tietty luok-

³⁰⁹ Leninin moitteiden kohteena olivat tšekkiläis-saksalainen Karl Kautsky (1854–1938) ja venäläinen Georgi Plehanov (1856–1918), jotka ensimmäisen maailmansodan alettua pitivät omien maidensa sotaa isänmaan puolustamisena ja tulkitsivat luokkataistelun väistyvän sodan aikana. Leninin mukaan tällainen ajattelu oli täysin väärin, koska sodalla ajettiin imperialismista hyötyvien luokkien, ei työväenluokan etua.

³¹⁰ Ленин, Lenin (1969c), ss. 311–317.

³¹¹ Ленин, В.И.: *Советы постороннего*, teoksessa *Полное собрание сочинений, том 34*, Издательство политической литературы, Москва, 1969b, suom. Lenin, V. I. : *Sivullisen neuvoja*, sarjassa *Täydelliset kootut teokset*, osa 34, ss. 382–383, ks. myös artikkelin suomenkielinen käännös verkkosivulla http://www.marxists.org/suomi/lenin/1917/1917_syrjaisen_neuvoja.htm 19.11.2012. – Leninin kirjoitus julkaistiin Pravdassa 8(21).10.1917 nimimerkillä Посторонний (Sivullinen). Verkkosivun tekstin suomentaja käyttää outoa sanavalintaa kääntäessään sivullisen ”syrjäiseksi”.

³¹² von Clausewitz, ss. 27–28, ks. myös sama, ss. 20–21 ja 282–289.

³¹³ Ленин, В.И.: *Война и революция*, teoksessa *Полное собрание сочинений, том 32*, Издательство политической литературы, Москва, 1969a, suom. Lenin, V. I.: *Sota ja vallankumous* sarjassa *Täydelliset kootut teokset*, osa 32, ss. 78–79, ks. myös Ленин, Lenin (1969c), ss. 316–317.

*ka pitkänä ajanjaksona ennen sotaa toteuttaa, sama luokka jatkaa väistämättömästi ja ohittamattomasti sodan aikana, ainoastaan muotoa muuttaen.*³¹⁴

Kuva 7. Karl Marx, Friedrich Engels ja Vladimir Lenin (Uljanov).³¹⁵

Marxilaisen ajattelutavan viehtymys Clausewitzin ajatteluun perustuu molemmille yhteiseen filosofiseen lähestymistapaan – dialektiikkaan³¹⁶. Neuvostoliittolaiset marxismileninisin tutkijat esittivät, että teesi politiikan jatkamisesta toisin keinoin perustuu Clausewitzin ja saksalaisen filosofin Georg Wilhelm Hegelin (1770–1831) tulkintaan. Marxilais-leniniläinen ja clausewitzilainen sodan käsitys ei neuvostotutkijoiden mielestä ollut kuitenkaan täysin yhtenevä, koska Clausewitz ei ollut ymmärtänyt politiikan luokkaluonnetta, vaan hän näki yhteiskunnan yksimielisenä kokonaisuutena. Siten Clausewitz ymmärsi sodan vain valtion ulkopoliittikan jatkamiseksi ja samalla sivuutti sen, että sota on myös sisäpolitiikan jatkamista. Neuvostokritiikin mukaan Clausewitz otti heikosti huomioon sen, että politiikka perustuu pääasiassa talouteen. Marxilainen ideologia korostaa sodan luokkaluonnetta, jonka mukaisesti porvarillisten maiden sodat johtuvat niitä johtavien ja omistavien luokkien eduista, sen sijaan sosialismissa ajetaan kaikkien luokkien etua.³¹⁷

Dialektisella ajattelutavalla on yhtymäkohtia hermeneuttiseen kehään, joka voidaan ymmärtää dialektisesti uudelle korkeammalle ymmärtämisen tasolle nousevana prosessina.³¹⁸ Materialistinen dialektiikka kuitenkin eroaa hermeneuttisesta menetelmästä, jos-

³¹⁴ Ленин, Lenin (1969a), s. 79.

³¹⁵ Kuva: Bundesarchiv, Plak 102-070-024, Bild 183-H30122, Bild 102-00033A.

³¹⁶ Bassford, Christopher: Clausewitz and His Works, <http://www.clausewitz.com/readings/Bassford/Cworks/Works.htm#OnWar>, (7.3.2011). – Bassford esittelee lyhyesti miten Clausewitzin lause: ”Sota on politiikan jatkamista –.” on rakentunut dialektisen päättelyketjun kautta. Dialektisen käsittelytavan vuoksi Clausewitzia ei Bassfordin mukaan tule käyttää kenttäkomentajan käsikirjana.

³¹⁷ Byely, B., Dzyuba Y., Fyodorov, G., Kozlov S. et al.: *Marxism-Leninism on War and Army*, University Press of the Pacific, 1972, ss. 3–9, ks. myös Ленин, Lenin (1969a), ss. 77–102, ks. myös Шапошников, Б.М.: Мозг армии. В 3-х книгах, Государственное издательство. Отдел военной литературы, Москва, Ленинград, 1927, 1929, <http://militera.lib.ru/science/shaposhnikov1/index.html>, 8.6.2012, Шапошников, В. М.: Армии аивот, osa 3, ss. 226–235. – Шапошниковin kritiikki ei kohdistu niinkään Clausewitziin kuin Itävalta-Unkarin yleisesikunnan päällikköön.

³¹⁸ Suomalainen tietosanakirja, Weilin+Göös, Espoo, 1988, osa 2, ss. 553–554, ks. myös Kuusisto, Raulo: Tieteenfilosofia – ajattelun kehitys, *Ajatuksia operaatiotaidon ja taktiikan laadullisesta tutkimuksesta*, toimittaneet Mika Huttunen ja Jussi Metteri, Maanpuolustuskorkeakoulu, Taktiikan laitos, Helsinki, 2008, s. 26.

sa tutkijan subjektiivinen käsitys ja kohde ovat ymmärryksen lisäämiseksi vuorovaikutuksessa. Materialistisen dialektiikan mukaan tutkimuskohteet ovat objektiivisesti sellaisia kuin ne ovat, huolimatta ja riippumatta tutkijan subjektiivisesta näkökulmasta. Materialistinen dialektiikka irtisanoutui keskustelusta, dialogista, menetelmänä – sille dialektiikka oli ymmärrystä objektiivisen toiminnan liikkeen ja kehityksen yleisten lakien heijastumasta³¹⁹.

Marxilais-leniniläinen filosofia eli *dialektinen materialismi* oli neuvostoyhteiskunnan kaikkia tasoja lävistävä ja olennainen osa. Varsinainen marxilainen, *kriittisesti vallitseviin järjestelmiin suhtautuva*, ajattelu kuitenkin surkastui tultuaan valtion viralliseksi opiksi. Siitä valikoitiin katkelmia, jotka sopivat Stalinin johtaman valtion ideologiaan. Ajattelun ja metodologian kulmakiviksi nousivat Friedrich Engelsin (1820–1895) muotoilemat Hegelin dialektisen metodin kolme peruslakia: *määrällisten muutosten laadullisiksi ja laadullisten määrällisiksi muuttumisen laki, vastakohtien ykseyden ja taistelun laki sekä kieltämisen kieltämisen laki*.³²⁰ Dialektinen materialismi käsitettiin maailmankatsomukselliseksi ideologiaksi. Tämän vaatimuksen mukaisesti sen tieteellistä metodologiaa ei voinut käyttää oikein muutoin, kuin omaksumalla sen mukainen materialistinen maailmankatsomus, joka kaikenkattavana toiminnan ja havainnoimisen metodina antoi kannattajallaan näköalan tietoon ja ymmärrykseen.³²¹ Dialektisen materialismin käsitettiin toimivan kaikilla tieteenaloilla ja sitä käsittelevissä teoksissa *lakeja*³²² havainnollistettiin sekä luonnon- että yhteiskuntatieteellisillä esimerkeillä.

Stalinin historiallisen materialismin tulkinnan oleellisena eroavuutena Marxin ja Engelsin kommunistisen manifestin³²³ kanssa oli se, että Stalin katsoi vallankumouksen tavoitteena olleen luokkattoman ja tasa-arvoisen yhteiskunnan jo toteutuneen Neuvostoliitossa ainoana maan koko maailmassa. Kuitenkin neuvostoyhteiskunnassa jatkui vastakohtien taistelun lain mukainen jatkuva luokkataistelu, joka oli politiikan teon pääväline. Kaiken kehityksen johtuminen vastakohtien taistelusta tarkoitti sitä, että kehitys olisi pysähtynyt taistelun päättyessä, siksi luokkataistelua ylläpidettiin ja kiihdytettiin.³²⁴

³¹⁹ Шептулин, А.П.: Материалистическая диалектика как научная система, <http://narod.yandex.ru/100.shtml?sovphil.narod.ru/diaistmat/diaistmat023.rar>, 19.7.2012 издательство московского университета, Москва, 1983, suom. Šeptulin, A. P.: Materialistinen dialektiikka tieteellisenä järjestelmänä s. 5. – Šeptulin korostaa, että dialektiikka ei ole dialogia kuten porvarilliset kirjoittajat esittävät, hänen mukaansa: ”dialektiikka on ymmärretty oikein vain marxilaisessa filosofiassa.”

³²⁰ Stalin, J. V.: Dialectical and Historical Materialism, September 1938, toimittanut Stalin, J. V. Problems of Leninism, Foreign Languages Press, Peking, 1976, <http://www.marx2mao.com/Stalin/DHM38.html>, 7.8.2012, s. 839, ks. myös Oittinen, Vesa: Neuvostofilosofian historiaa, niin & näin 1/08, <http://netn.fi/artikkeli/neuvostofilosofian-historiaa>, 22.7.2012, s. 66. – Stalinin toimittamassa NKP:n historian lyhyessä kurssissa dialektiikka tiivistettiin kolmeksi peruslaiksi, pohjaksi. Dialektiikan peruslakien käännökset noudattavat niiden yleisimpiä suomen ja venäjänkielisiä muotoja, ks. esim. Шептулин, Šeptulin (1983) ja Šeptulin, Aleksandr: *Dialektiikan kategoriat ja lait*, Kustannusliike Edistys, Moskova 1977, ss. 194, 261, 299.

³²¹ Шептулин, Šeptulin (1983), ss. 13–15.

³²² Šeptulin (1977), s. 231. – Dialektisessa materialismissa *laki* tarkoittaa välttämättömästi samanlaisissa olosuhteissa ilmeneviä yhteyksiä tai suhteita. Esimerkiksi sähkövirran vastus riippuu johdinaineesta, johdinten pituudesta ja poikkipinta-alasta ja ilmenee aina kun johtimeen kytketään sähkö: ”Lainomaisuuden aiheuttaa johdinaineen luonne, sen objektiiviset tunnusmerkit”.

³²³ Marx, Karl ja Engels Friedrich: Kommunistisen puolueen manifesti, 1848, <http://www.kolumbus.fi/jukka.karvonen/Manifesti/Manifestiwww.PDF>, 23.5.2013.

³²⁴ Vihavainen, Timo: *Stalin ja suomalaiset*, Otava, Keuruu, 1998, ss. 36–41.

Historialliseen materialismiin kuului näkemys kuvatun kaltaisen kehityksen välttämättömyydestä ja luonnollisesti myös oikeutuksesta. Tehtiinpä vallankumouksen saavuttamiseksi tai sen suojelemiseksi mitä tahansa, oikeutti historiallisen materialismin mukainen päämäärä kaikki ponnistelut ja luokkavihollisen tuhoamisen. Samalla tavoin kuin historiallinen materialismin tulkinta määritteli Neuvostoliiton jo saavuttaneen sosialismin, määritteli se myös käsityksen saavutettuun sotatieteen ja sotataidon tasoon.

Neuvostoliittolaisen käsityksen mukaan marxilais-leniniläinen dialektinen materialismi oli ensimmäisenä pystynyt tieteellisesti ”selvittämään sotien ja armeijan olemuksen sekä kaavat”, ”sotien syntyyn vaikuttavat pysyvät suhteet ja perustavaa laatua olevat syyt sekä kaavat” ja ”sotien kulkuun ja lopputulokseen vaikuttavat tekijät”. Aiempaa sotatiedettä ei pidetty johdonmukaisen tieteellisenä, ja sen idealistista ja metafyyisistä näkökulmaa pidettiin vääränä.³²⁵

Neuvostoyhteiskunnassa luokkataistelun ja politiikan tuli vallankumouksen saavutusten varmistamiseksi ulottua kaikkialle työpaikoille ja armeijaan. Ulkoisella ja pintapuolisella tarkastelulla on vaikea arvioida marxismi-leninismien teorian merkityksen todellista merkitystä neuvostoliittolaisen sotataidon muodostumiselle ja kehittymiselle. Vallankumouksen synnyttämällä mahdollisuudella käyttää kaikista yhteiskuntaluokista nousevaa osaamista ja intoa uudistamisen oli varmasti merkitystä. Mutta myös ei-sosialistinen vallankumous olisi voinut luoda vastaavia mahdollisuuksia, mutta todennäköisesti pienemmässä laajuudessa, koska siinä vanha asevoimien johto olisi todennäköisesti säilyttänyt asemansa, eikä sitä olisi väkivaltaisesti korvattu ”oikean luokan” vallankumousjohtajilla. Marxismi-leninismien muutouduttua valtion viralliseksi oppijärjestelmäksi ja sen tulkinnan siirryttyä Stalinin itsevaltaisiin käsiin, dialektisen materialismin tieteellisestä metodista oli tuskin hyötyä sotataidon kehittämisessä.

Marxilais-leninististä käsitystä sodan luonteesta toistettiin neuvostoliittolaisessa sotatieteellisessä kirjallisuudessa ja ohjesäännöissä. Viittaukset on ymmärrettävä yhteiskunnan silloiseksi strategiseksi doktriiniksi ja tieteelliseksi lähtökohdaksi. Dialektisen materialismin kansallinen sovellus maailmankatsomuksena ja tieteellisenä metodina oli neuvostoyhteiskunnan perusta. Marxismi-leninismien voidaan dialektiikkaan perustuvana oppijärjestelmänä katsoa säilyttäneen clausewitzilaista sodankäynnin filosofiaa, jossa sodankäynnin suhde politiikkaan ja vastustajan asevoiman tuhoaminen olivat keskeisiä.

3.1.2 Käytännön tarve ja toimenpiteet

Lokakuun sosialistisen vallankumouksen jälkeen Neuvosto-Venäjällä oli edessään useita sotilaallisia uhkia. Saksan kanssa tehty aseleposopimus purkautui keuhkatalvella 1918 neuvostohallituksen hylättyä saavutetun neuvottelutuloksen. Saksalaiset aloittivat hyökkäyksen Väinäjoelta kohti Petrogradia³²⁶. Uhkaavassa tilanteessa kansankomissaarien neuvosto päätti järjestää puolustuksen ja antoi 15.2.1918 määräyksen punakaartit kor-

³²⁵ Соколовский, В.Д. (ред.): *Военная стратегия*, Воениздат; Издание 2-е, Москва, 1963, suom. Sokolovski, V. D. (toim.): *Sotilasstrategia*, s. 292, ks. myös Mäkitalo, Janne: *Partisaanisodasta alueelliseen puolustusjärjestelmään – jugoslavlialaisen sotataidon kehittyminen toisen maailmansodan jälkeen*, Maanpuolustuskorkeakoulu, Sotahistorian laitos, Tampere, 2012, ss. 76–82.

³²⁶ Pietarin kaupungista (1914–1924) ensimmäisen maailmansodan aikana käytetty nimitys. Sankt-Peterburg kuului liian ulkomaalaiselta.

vaavan säännöllisen armeijan perustamisesta³²⁷. Hyökkäyksen torjumiseksi pidettyä joukkojen kokoamista rintamalle ja sitä seurannutta taistelua pidetään työläisten ja talonpoikien punaisen armeijan perustamisajankohtana³²⁸. Maaliskuun alussa solmitun Brest-Litovskin rauhansopimuksen jälkeen puna-armeijalla oli vielä edessään pitkäksi muodostuva taistelu vallankumouksen kotimaisia vihollisia, niitä tukevia ulkomaisia interventiojoukkoja sekä useita Venäjän imperiumiin kuuluneita vähemmistökansoja vastaan, jotka kävivät vapaussotaa irtautuakseen entisestä emämaastaan. Puna-armeijan johtoon eli sota-asiaain kansankomissariaatiksi nimitettiin ulkoasiain kansankomissariaatin johdosta luopunut Lev Trotski (1879–1940). Trotskilla oli sotilaallista kokemusta vallankumouskomitean sotilaallisen johtajan tehtävästä, jossa hän oli organisoinut lokaan vallankumouksen aseellisen toiminnan³²⁹.

Lyhyen vapaaehtoiseen palvelukseen perustuneen kokeilun jälkeen puna-armeijan perustamiseksi säädettiin yleinen asevelvollisuus. Sosialismin mukaisista periaatteista, joiden mukaan päällystö rykmentin komentajiin saakka tulisi valita miehistön äänestyksen perusteella, luovuttiin suhteellisen nopeasti. Ongelma sotilaskoulutetun päällystön saamisesta ratkaistiin ottamalla *sotilasasantuntijoiksi* kymmeniä tuhansia entisen keisarikunnan armeijan upseereita ja aliupseereita palvelukseen.³³⁰ Puna-armeijan palvelukseen astuneiden entisen keisarikunnan armeijan upseerien motiivi palvella uusia vallanpitäjiä oli isänmaallinen – Saksalaiset uhkasivat hyökkäyksellään maan pääkaupunkia Petrogradia³³¹. Puolue ja sen keskuskomitea piti puna-armeijan tiukassa poliittisessa ohjauksessa valvomalla joukko-osastojen ja esikuntien uskollisuutta niihin sijoitettujen poliittisten komissaarien avulla.³³²

Neuvostohallitus ryhtyi pian toimenpiteisiin ylemmän upseeriston kouluttamiseksi. Puna-armeijassa oli valtava vaje erityisesti ylemmässä upseeristossa.³³³ Neuvostolainen yleisesikunta-akatemia aloitti toimintansa Moskovassa marraskuussa 1918. Sen tehtä-

³²⁷ Декрет совета народных комиссаров 15 января 1918, suom. kansankomissaarien neuvoston päätös 15. tammikuuta 1918, teoksessa Мовчин, Н.: *Комплектование красной армии*, издание военной типографии упр. делами наркомвоенмор и ВС СССР, 1926, suom. Movtšin, N.: Puna-armeijan täydentäminen, liite 2, (s. 270).

³²⁸ Колтюков, Koltjukov (2006a), ss. 218–219, ks. myös http://ru.wikipedia.org/wiki/День_защитника_Отечества, 17.4.2013. – Helmikuun 23. päivää vietettiin Neuvostoliitossa *puna-armeijan päivänä*. Nykyisin Venäjällä 23.2. vietetään *isänmaan puolustajien päivää*.

³²⁹ Zetterberg, Seppo: Venäjästä Neuvostoliitoksi, *Venäjän historia*, toimittanut Heikki Kirkinen, 4. painos, Otavan kirjapaino Oy, Keuruu, 2008, ss. 327–371, ks. myös Колтюков, Koltjukov (2006a), s. 218.

³³⁰ Мовчин, Movtšin (1926), s. 22, ss. 32–33, 54, liite 2, ks. myös Колтюков, Koltjukov (2006a), s. 219. – Säädos asevelvollisuudesta annettiin 22.4.1918. Punaisen armeijan yksi monista erityispiirteistä oli vaatimus vallankumouksen luokkaluonteeseen heijastamisesta eikä sitä siten voinut täydentää muilla kuin vapaaehtoisilla työläisillä ja talonpojilla. Vanhan armeijan 200 000 upseerikunnasta kutsuttiin puna-armeijan palvelukseen 75 000 sotilasasantuntijoiksi.

³³¹ Думби, Dumbi (2000), s. 86. – Kenraalimajuri Aleksandr Svetšin liittyi vapaaehtoisena puna-armeijaan vuonna 1918. Väitöskirjassaan Dumbi pitää Svetšinin puna-armeijaan siirtymisen motiivina isänmaallisuutta. Svetšin mainitsi syykseen puna-armeijaan liittymiselle Saksan uhan. Hän ei pitänyt bolševikkien toimista lokakuun vallankumouksessa, mutta saksalaisten hyökkäys kohti Petrogradia sai hänet tarjoamaan palveluksiaan bolševikeille. Isänmaan ollessa uhattuna Svetšin työnsi syrjään käsityksensä uusista vallanpitäjistä. Svetšinin vanhempi veli Mihail teki toisenlaisen ratkaisun ja pakeni maasta.

³³² Jussila (2008), ss. 356–358.

³³³ VES (2007), s. 467. – Puna-armeijan riveissä oli vuonna 1918 vain 100 yleisesikuntakoulutuksen saanutta upseeria. Nikolain ye-akatemian toiminta oli siirtynyt pois Pietarista.

³³⁴ Käytän tässä yhteydessä tarkoituksellisesti termiä *neuvostolainen* venäjänkielisen sanan советский, *sovjetski* mukaisesti. Neuvostoliitto (Советский союз, sananmukaisesti Neuvostolainen liitto) perustettiin vasta vuonna 1922.

vänä oli antaa ylimmän sotilaallisen koulutuksen lisäksi myös yleissivistävää ja poliittista koulutusta. Sisällissodan rintamien välittömien tarpeiden lisäksi tunnistettiin puna-armeijassa myös tarve sotatieteelliseen tutkimukseen, joka sitten annettiin akatemian tehtäväksi.³³⁵ Opettajisto koostui pääosin keisarillisen armeijan upseereista. Heidän ja sisällissodan rintamalta palaavien punaisten päälliköiden välille syntyi kiistaa opetuksen ja sotataidon sisällöstä. Opettajien mielestä sotataito oli sisällissodassa ottanut askeleen taaksepäin ensimmäiseen maailmansotaan verrattuna. Puna-armeijan varustus oli heikko ja komentajien koulutustaso oli niin matala, etteivät he kyenneet uudistamaan sotataitoa. Siksi olisi opiskeltava ensimmäisen maailmansodan kokemusten perusteella. Sisällissodan rintamilta tulleet opiskelijat, jotka olisivat halunneet sisällissodan sankarillisten taistelujen olevan luento-opetuksen perustana, vastustivat tällaista käsitystä. Opiskelijat vetosita puolueorganisaatioon. Akatemian johto ja puolueorganisaatio ratkaisivat asian valitsemalla muutamia opiskelijoita luennoimaan kokemuksistaan sisällissodassa. Opetusta haittasi myös opiskelijoiden heikko valmius teoreettisen tiedon omaksumiseen.³³⁶

Sisällissodan jälkeen puna-armeijan kehittäminen vaati ylemmän johdon sijaan keski-johdon kouluttamista. Yleisesikunta-akatemia ja muut sotilaskoulutusta antaneet oppilaitokset yhdistettiin vuonna puna-armeijan akatemiaksi, jonka johtajaksi nimitettiin Mihail Tuhatsjevski. Opetusohjelma muutettiin vastaamaan uutta tarvetta. Painopisteeksi tulivat pataljoonan, rykmentin ja divisioonan päällystön kouluttaminen sekä vastaavan tason sotataito. Ylemmän päällystön koulutus järjestettiin erillisillä kursseilla. Yleisesikuntaupseerien koulutus aloitettiin uudelleen perustamalla ensin puna-armeijan akatemiaan operatiivinen tiedekunta vuonna 1931, ja sen pohjalle perustettiin yleisesikunta-akatemia vuonna 1936. Akatemioiden ja puna-armeijan esikunnan muodostamalla sotatiedeyhteisöllä oli kiinteä yhteistyösuhde sotatieteellisissä ja -taidollisissa kysymyksissä ja niiden opetuksessa.^{337 338}

Asevoimien henkilöstön täydentämiseksi neuvostojohto joutui joustamaan periaatteistaan vallankumouksen vihollisten uhan pakottaessa. Vapaaehtoisten ja yhteiskuntaluokaltaan soveltuvien sijasta puna-armeijan henkilöstötäydennys päädyttiin järjestämään

³³⁵ Куликов, В.Г. (ред.): *Академия генерального штаба*, Военное издательство Министерства обороны СССР, Москва, 1976, suom. Kulikov, V. G. (toim.): Yleisesikunta-akatemia, ss. 6–9 ja 16–20, 252–253, ks. myös Третьяк, А.В.: Военная академия Генерального штаба Вооруженных Сил Российской Федерации: история и перспективы, Военная мысль № 11, 30.11.2012, <http://dlib.eastview.com/browse/doc/28342252>, suom. Tretjak, A. V.: Venäjän asevoimien yleisesikunta-akatemia: historia ja tulevaisuudennäkömät, s. 4. – Kulikovin neuvostoaikainen yleisesikunta-akatemia historiikki mainitsee akatemiaa edeltäneen vuonna 1832 perustetun keisarillisen yleisesikunta-akatemia, mutta väittää sen toiminnan päättyneen jo vuonna 1918, vaikka se todellisuudessa Petrogradista evakuoituna jatkoi toimintaansa Vladivostokissa vuoteen 1922 saakka.

³³⁶ Куликов, Kulikov (1976), ss. 7–9, 16–29, 39–44. – Teoreettisten oppimisedellytysten turvaamiseksi luentoja alettiin taltioida pikakirjoituksella. Niiden sisältö painettiin ja jaettiin opiskelijoille, minkä lisäksi niitä julkaistiin puolustusasiain kansankomissariaatin lehdessä. Yleisesikunta-akatemia luentojen taltioiminen selittää osaltaan neuvostoliittolaisten sotateoreetikkojen teosten suurta lukumäärää sekä niiden tyyliä, jolle on luonteenomaista keskeisen aineksen toistaminen ja dialektisen metodin korostaminen.

³³⁷ Кадышев, Kadyšev (1965), ss. 10–11, ks. myös Lämsö (2001), s. 25. – Sotatiedeyhteisön (*Военно-научные общества, ВНО*) merkitys oli tärkeä sotateoreettisen julkaisutoiminnan puitteiden luojana.

³³⁸ Куликов, Kulikov (1976), ss. 33, 35, 37. – Yleisesikunta-akatemia muutettiin vuonna 1921 Puna-armeijan sota-akatemiaksi (Военная академия РККА), jonka tehtävänä oli pataljoonan, rykmentin ja prikaatin taktiikan opetus. Akatemia sai myöhemmin johtajansa mukaan nimen Frunzen akatemia. Ylemmän upseeriston koulutusta varten (prikaati, divisioona ja sitä ylempi taso) perustettiin *Ylemmät sotilasakatemiiset kurssit* (Высших военно академических курсов, ВВАК), jotka muutettiin vuonna 1925 opetusohjelman laajennuttua *Ylemmän päällystön täydennyskursseiksi* (Курсы усовершенствования высшего начальствующего состава, КУВНАС).

yleisen asevelvollisuuden pohjalta ja sen sotilasammattillisen tason varmistamiseksi vanhan armeijan ammattisotilaat kutsuttiin uuden työnantajan palvelukseen sotilasasiantuntijoiksi. Uuden ”punaisen” komentaja- ja sotatieteilijöiden sukupolven kouluttamisen aloittamisessa ei kuitenkaan viivytelty. Asevoimien luotettavuus varmistettiin ulottamalla puolueen valvonta ja päätösvalta kaikille tasoille.

3.1.3 Kamppailu sotataidon suunnasta ja doktriinin synty

Sisällissodan päätyttyä Neuvosto-Venäjällä oli käytössään taistelukelpoiseksi osoittautunut yli 5 miljoonan miehen vahvuinen armeija. Ensimmäisen maailmansodan jatkona käyty sisällissota oli maalle äärimmäisen raskas koettelemus. Jo sodan aikana oli käyty sisäpoliittista valtataistelua, jossa puna-armeijan luoja Lev Trotski pyrki haastamaan Leninin arvovaltaa, mutta hävisi valtataistelun päämäärätietoiselle Josif Stalinille. Trotskin mielestä vakinainen puna-armeija oli vain väliaikainen vaihe ja se tulisi purkaa heti kansalaissodan päätyttyä. Sen tilalle tuli perustaa pieni ammattiarmeija, jota täydennettäisiin nostoväkeen perustuvalla miliisijärjestelmällä. Hän kannatti tsaarin armeijan upseerien käyttöä uuden ammattiarmeijan runkona sekä muiden suurvaltojen kokemusten hyödyntämistä. Trotskin käsitysten mukaan sotataidossa oli enemmän kysymys teknisen kehityksen hyödyntämisestä kuin marxilaisesta materialistisesta dialektiikasta. Hänen ajattelunsa taustalla oli sodasta toipuvan yhteiskunnan voimavarojen suuntaaminen muualle kuin suurvaltatyypin armeijan kehittämiseen. Trotskin esitys miliisijärjestelmästä kohtasi vastustusta. Sen liikekannallepanon epäiltiin olevan huonojen liikenneyhteyksien takia liian hidas neuvostomaata kohtaavan hyökkäyksen tapahtuessa. Väittelyä miliisijärjestelmän ja kaaderiperustaisen järjestelmän sopivuudesta jatkettiin vuosien 1921 ja 1922 puoluekokouksissa sekä sotilaslehdissä julkaistuissa artikkeleissa.³³⁹ Lev Trotski ja Mihail Frunze ovat kuvassa 8.

Vuosien 1919–1924 väittelyssä Neuvostoliiton asevoimien kehittämissuunnasta Trotskin ajatusten päävastustajaksi kohosi Mihail Frunze (1885–1925), joka oli aktiivisen puolueen lisäksi kunnostautunut Venäjän sisällissodassa rintaman komentajana. Frunze esitti näkemyksensä puna-armeijan kehittämisen suuntalinjoista artikkelissaan *Единая военная доктрина и Красная армия (Puna-armeijan yhtenäinen sotilaallinen doktriini)*.³⁴⁰ Artikkelin synnytti laajan keskustelun puna-armeijan rakentamisen suuntaviivoista.³⁴¹

³³⁹ Glantz, David M.: *Soviet Military Operational Art: In Pursuit of Deep Battle*, Frank Cass, London, 1991, ss. 64–65, ks. myös Erickson, John: *The Soviet High Command, A Military-Political History 1918–1941*, Westview Press, Boulder, 1984, ss. 115–128 ja 139–140, Mäkitalo (2012), s. 77, VES (2007), ss. 672, 223. – Trotskin suunnitelma Neuvosto-Venäjän puolustuksen organisoimisesta tuotantolaitosten (tehtaiden, kolhoosien) perustalle rakentuvasta miliisijärjestelmän oli jo hyväksytty kevään 1920 puoluekokouksessa. Järjestelyä vastustivat pääasiassa ”vanhat asiantuntijat” eli imperiumin armeijassa palvelleet upseerit, joista näkyvimmin Aleksandr Svetšin, mutta myös puolueaktiivit, kuten Ivar Smilga (1892–1938*), Sergei Gusev (1874–1933) sekä punaiset komentajat kuten Tuhatševski.

³⁴⁰ Фрунзе, М.В.: *Единая военная доктрина и красная армия, Избранные произведения*, Военное издательство народного комиссариата обороны союза ССР, Москва, 1940a, suom. Frunze, M. V. : *Puna-armeijan yhtenäinen sotilaallinen doktriini*, teoksessa Valitut teokset, ss. 19–36, ks. myös Erickson (1984), s. 127 ja viite 57, Stoecker, Sally, W.: *Forging Stalin's Army, Marshal Tukhachevsky and the Politics of Military Innovation*, WestviewPress, USA, 1998, s. 1. –Stoeckerin mukaan puna-armeijan asema täydellisen uutena porvarillisesta painolastista vapaana yhteiskuntana mahdollisti uudenlaisen doktriinin kehittämisen.

³⁴¹ Болтин, Е.: Революционер, полководец, ученный, *Избранные произведения* (Фрунза, М. В.), Военное издательство народного комиссариата обороны союза ССР, Москва, 1940, suom. Boltin, E: *Vallankumouksellinen, sotapäällikkö ja tiedemies*, s. 9.

Kuva 8. Kiistakumppanit Lev Trotski (Bronštein) ja Mihail Frunze (oikealla). Frunze on pukeutunut punaisten Venäjän sisällissodassa käyttöön ottamaan sotilaslakkiin, josta käytettiin hänen nimensä mukaan nimitystä *фрунзевка*, *frunzevka* tai *будёновка*, *budjonnovka* (vallankumous-sankari, marsalkka Semjon Budjonnovin mukaan), virallisesti se oli *суконный шлем*, *sukonni šlem* eli *verkakypärä*. Suomalaisten piippalakiksi kutsuma päähine kuului puna-armeijan varustukseen vielä talvisodan aikana.³⁴²

Sotilaallisen doktriinin tehtäväksi Frunze kuvasi uudenaikaisen sodan ja taistelun kuvan, sotilaallisten tehtävien ja niiden edellytysten ratkaisujen määrittelyn. Sotilaallisen doktriinin tarvetta Frunze perusteli sodan ja taistelun kuvan muutoksella: aikaisempi vain verrattain pientä osaa väestöstä, ammattisotilaita, koskettanut valtioiden sotilaallinen toiminta oli muuttunut laajasti koko kansaa, miljoonia ihmisiä, koskevaksi. Taistelutila oli laajentunut yksittäisestä taistelukentästä jopa tuhansien kilometrien levyisille sota-alueille. Tekniset taisteluvälineiden kehittyvät loppumattomasti ja niitä käyttämään muodostetaan uusia aselajeja. Muuttuvat olosuhteet vaativat sotataidon ja -tieteen kehittämistä uudelle tasolle. Aikaisemmasta poiketen hallitsija ei enää sodan sattuessa voinut määritellä valtion suhdetta ja toimintalinjoja, vaan tämä oli tehtävä koko yhteiskunnan päättämänä kokonaisuutena, ja sotaan olisi valmistauduttava hyvissä ajoin. Valtion oli määritettävä yleisen ja sotilaspolitiikka luonne ja sodan mahdolliset päämäärien mukaisiksi sekä laadittava koko yhteiskunnan kattava suunnitelma yhteiskunnan kaikkien voimavarojen käyttämiseksi. Frunze jakoi sotilasdoktriinin kahteen osaan tekniseen ja poliittiseen. Teknisen osan tehtävänä oli kuvata miten puna-armeija organisoidaan, millainen on sen taistelukoulutus ja taistelu. Poliittinen osa oli riippuvai-

³⁴² Kuva: Trotski (n. 1929) Bundesarchiv Bild 183-R15068, Frunze, Wikipedia. Сопельняк, Борис: Будёновка – любимый головной убор красноармейцев, Вечерняя Москва, 16.2.2010, <http://www.vmdaily.ru/news/2010/02/16/budenovka-lyubimij-golovnoj-ubor-krasnoarmeitsev-90200.html>, 17.7.2013, suom. Sopelnjak, Boris: Budjonnovka – puna-armeijalaisen lempipäähine, Vetšernaja Moskva.

nen ja sidoksissa valtion kehittymiseen niillä alueilla, jotka vaikuttavat asevoimiin ja niille annettavien tehtävien luonteeseen.³⁴³

Frunze käsitteli sotilaallista doktriinia esittelevässä artikkelissaan Saksan, Ranskan ja Britannian sekä Venäjän imperiumin ensimmäistä maailmansotaa edeltäneitä sotilaallisia doktriineja ja analysoi niiden rakennetta ja sisältöä. Hänen mielestään ne kaikki olivat luonnollisesti taantumuksellisia. Ranska ja erityisesti Venäjä olivat takapajuisia, Britannian strategia perustui sen eristettyyn asemaan ja siirtomaihin. Saksan hyökkäyshenkisyys ja aktiivisuus selittyvät sen asemaan ennen ensimmäistä maailmansotaa.³⁴⁴

Frunze esitti tarkastelunsa pohjalta viisi sotilasdoktriinin sisältöä määrittelevää kohtaa:

*1) – valtion sotilaalliset asiat eivät ole itseriittoisia, vaan niitä määrittävät valtion yleiset elinolosuhteet, 2) sotilasdoktriinin luonnetta määrittää valtion johtavan luokan yleinen poliittinen linja, 3) sotilasdoktriinin toteuttamisen olosuhteet ovat voimakkaasti sidoksissa valtion yleisiin tavoitteisiin sekä sen materiaalisiin ja henkisiin voimavaroihin, 4) sellaista doktriinia, joka olisi armeijan elämää organisoiva, ei saa laatia – organisaation perusedellytykset tulevat ympäristöstä ja työstä, jolla armeijaa kehitetään sotatieteen ja sotataidon vaatimusten mukaisesti ja 5) talonpoikien ja työläisten puna-armeijan teoreettisen työn pohjana on oltava sitä ympäröivän yhteiskunnan tutkimus, valtion olemuksesta lähtevien sotilaallisten tehtävien luonteen ja olemuksen määrittäminen, tehtävien täyttämisen edellytyksenä olevien materiaalistien ja henkisten tekijöiden muodostamien olosuhteiden tutkimus, puna-armeijan rakentamisen erityispiirteiden tutkimus, kaikki yhteen sovitettuina sotatieteen ja niiden tutkittujen erityispiirteiden, jotka objektiivisesti ja erottamattomasti ovat luonteenomaisia työläisten valtion ja sen läpikäymän aikakauden, asettamiin vaatimuksiin.*³⁴⁵

Esittämiensä sotilasdoktriinia luonnehtivien määrittelevien kohtien pohjalta Frunze esitti analyysin neuvostovaltion olemuksesta ja luonteesta. Ainoana työhön ja työväenluokan hallitsevaan asemaan perustuvana oli Neuvostoliitto oli aivan uudenlainen valtio, jossa kapitalistinen järjestelmä on korvattu suunnitelmataloudella. Tämä johtaa pääomavaltaisessa maailmassa ristiriitaan maailman muiden valtioiden kanssa. Niiden kanssa Neuvostoliitolla voisi kuitenkin olla vain yksi tila: ”– pitkä, sitkeä, häikäilemätön, sota – ei elämästä, vaan kuolemasta, ja se vaatii valtavia ponnistuksia, kuria, kovuutta, taipumattomuutta ja tahtojen ykseyttä.” Vaikka sodan ulkoinen muoto voi vaihdella avoimesta taistelusta, sopimuksellisiin suhteisiin ja rauhanomaiseen yhteistyöhön, ei ulkoinen muoto muuta sen tilannetta ja rinnakkainen olemassaolo porvarillisten maiden kanssa ei voi olla pitkäaikainen olotila: työläisten valtio joutuisi ympäröivien porvarillisten valtioiden hyökkäyksen kohteeksi ensimmäisessä mahdollisessa tilanteessa. Ristiriita oli ratkaistavissa ja poistettavissa ainoastaan aseellisella taistelulla luokkavihollista vastaan. Koska neuvostomaa ei voisi elää rauhassa niin kauan kuin pääoma hallitsee maailmaa. Propagandan avulla oli muodostettava sellainen psykologinen kansalli-

³⁴³ Фрунзе, Frunze (1940a), ss. 21–22, ks. myös Jalonen, Olli-Pekka: *Neuvostoliiton sotilaallisen doktriinin kehitys*, Suomen rauhantutkimusyhdistys ry., Tampere, 1990, ss. 12–17, Рогозин, Rogozin (2004), ss. 54–55. – Frunzen määrittelemä sotilasdoktriinin tehtävä ja rakenne säilyivät lähes samanlaisena 1920-luvulta alkaen. Jako tekniseen ja poliittiseen osaan säilyi koko Neuvostoliiton ajan.

³⁴⁴ Фрунзе, Frunze (1940a), ss. 23–27.

³⁴⁵ Sama, ss. 27–28.

nen asenneilmasto, joka tukee menestykseen kykenevän aseellinen voiman rakentamista.³⁴⁶

Sodan puolustuksellisen ja hyökkäyksellisen luonteen määrittelyssä ratkaisevaa oli maata johtavan työväenluokan yleisen politiikan mukaisesti aktiivisuus. Kuitenkin koko porvarillisen maailman ollessa vastassa, eivät materiaaliset resurssit mahdollistaneet jatkuvaa aktiivisuutta. Siksi tiettyinä ajanhetkinä työväenluokan vallankumouksellista energiaa ei voida käyttää ulkoisiin päämääriin. Tämä rajoitus ei Frunzen mukaan kuitenkaan muuta toiminnan luonnetta, sillä *ylemmän strategian periaatteen* mukaan: ”*Ainoastaan se, jolla on päättäväisyyttä hyökätä voittaa, pelkästään puolustava osapuoli on väistämättä tuomittu häviämään.*” Vallankumouksen historiallisessa prosessissa työväenluokan on siirryttävä hyökkäykseen edullisessa tilanteessa.³⁴⁷ Sodan luokkaluonteen takia työväenluokan on pystyttävä hyökkäämään tärkeimmän aseensa, puna-armeijan, voimin. Frunze näki välttämättömäksi kasvattaa armeijaa täyttämään tehtävänsä, ”– *energisillä, päättäväisillä ja rohkeasti toteutettavilla hyökkäysoperaatioilla.*”³⁴⁸

Käytännössä puna-armeijan ylempien esikuntien oli varauduttava käyttämään puna-armeijan, joukkoja tulevan rintaman eri operatiivisissa suunnissa. Sotilaallisten taitojen lisäksi puna-armeijan johdon oli ymmärrettävä myös mahdollisten sotänäyttämöiden taloutta ja poliittisia olosuhteita. Todennäköisessä tilanteessa puna-armeija joutuisi taistelemaan vastustajiaan alemmalla teknisellä tasolla. Neuvostoliiton laajan pinta-alan takia oli mahdollista vetäytyä merkittävästi menettämättä mahdollisuutta taistelun jatkamiseen. Siksi armeijan tärkeimpiä tehtäviä oli valmistautua mittakaavaltaan suuriin liikkuviin operaatioihin. Asemasodan ja linnoitteiden merkityksen Frunze arvioi vähäiseksi, siksi pioneeritoiminnalla tulisi vahvistaa ensisijaisesti kenttäarmeijaa. Teknisesti ylivoimaista vastustajaa vastaan voitaisiin käydä myös partisaanisotaa. Frunze mainitsee useita kertoja Venäjän sisällissodan kokemusten tarjoavan hyviä esimerkkejä, erityisesti liikkuvasta sodankäynnistä.³⁴⁹

Frunzen päätelmä hyökkäyksen ja puolustuksen suhteesta yhtyy osittain Clausewitzin käsityksiin puolustuksen vahvuuksista hyökkäykseen verrattuna³⁵⁰. Alivoimainen ei voi käyttää koko ajan voimiansa hyökkäykseen, vaikka hyökkäys onkin ainoa ratkaiseva keino. Muutokseen pyrkivänä vallankumouksellinen luokkasota ei kuitenkaan ideologisten syiden takia voinut toimia puolustuksen negatiivisella eli säilyttävällä tavalla.

³⁴⁶ Sama, ss. 28–30.

³⁴⁷ Sama, ss. 30–31, ks. myös Соколовский, Sokolovski (1963), s. 168, *Puna-armeijan väliaikainen kenttäohjesääntö vuodelta 1936*, suomennos, Otava Helsinki 1939 (jatkossa lyh. PU-36). – Frunze ei mainitse lainaamansa hyökkäyksellisen periaatteen lähdettä. Sokolovskin mukaan periaate on Frunzen **kirjoittama**. Hyökkäyksellinen periaate kirjattiin vuoden 1936 ohjesääntöön ja vuoden 1939 kenttäohjesäännön luonnokseen: ”*Jokainen hyökkäys työläisten ja talonpoikien sosialistiseen valtioon torjutaan Neuvostoliiton sotavoimien koko voimalla, siirtämällä sotatoimet hyökkäyksen tehneen vihollisen alueelle.*” Lainausta suomenkielisen PU-36 käännöksen mukainen.

³⁴⁸ Sama, ss. 31–34.

³⁴⁹ Sama.

³⁵⁰ von Clausewitz (1998), ss. 183–184. – Clausewitz piti puolustusta hyökkäykseen verrattuna helpompana ja *vahvempana*, mutta tavoitteeltaan *negatiivisena* sodankäyntitapana. Puolustuksen säilyttävä tavoite oli negatiivista ja hyökkäyksen valloittava tapa positiivista. Clausewitz perusteli puolustuksen vahvuuden käänteisesti: jos se olisi sekä vahvempi että positiivinen ei olisi missään tapauksessa syytä ryhtyä puolustukselliseen sodankäyntiin.

Trotsky vastasi Frunzen esittämään puna-armeijan yhtenäisen sotilaallisen doktriinin tarpeeseen purevalla kritiikillä artikkelissaan *Военная доктрина или мнимо-военное доктринёрство* (*Sotilaallinen doktriini vai valesotilaallista doktrinointia*). Artikkelissaan Trotsky perustelee vallankumouksen puolustamisessa tehtyjen ratkaisujen perustuneen tilanteenarviointiin, jossa on käytetty marxilaista metodologiaa. Sen sijaan vastustajan on toiminta perustui vain kokemukseen, rutiiniin ja silmämäärään³⁵¹. Trotskin mielestä doktriinin käyttöön ottaminen merkitsi lukittumista valmiisiin lähtökohtiin, jotka olosuhteiden muuttuessa menettäisivät kuitenkin perustansa samalla tavalla kuin suurvaltojen ensimmäistä maailmansotaa edeltäneet doktriinit. Hänen mielestään sotilasala oli käytännöllistä ja yritykset sen systematisoimiseksi olisivat riskialttiita. Trotsky huomautti, että Frunzen puna-armeijan doktriinin piirteeksi esittämä *liikkuvuus* vallankumouksellisen armeijan erityispiirteenä ei ole perustelultaan kestävä. Sisällissodan aikana molemmat osapuolet käyttivät sotatoimissaan liikettä, mikä johtui ensisijaisesti objektiivisista olosuhteista. Hänen mukaan lukumääräisesti ja taistelutahdoltaan vahvempi puna-armeija oppi taistelutaitoa lukumääräisesti ja tahdoltaan heikommalta vastustajaltaan. Trotskin mielestä hyökkäyksellisyyteen kasvattaminen oli pohjimmiltaan idealistista ajattelua. Hän vastusti ajatusta monimiljoonaisen armeijan perustamista eurooppalaisen vallankumouksen tukemiseksi ja totesi: ”*Meille on tarpeen suuri armeija, jolla pystymme puolustautumaan, jos joku hyökkää meitä vastaan – tällainen ”doktriini” on selvä, yksinkertainen ja vastaa todellisuutta.*”³⁵²

Frunze vastasi Trotskin kritiikkiin perustelemalla sotilaallisen doktriinin tarvetta kasvatuksellisilla ja koulutuksellisilla syillä – oli luotava yhtenäinen ymmärrys ja näkemys puna-armeijan tehtävää koskevista kysymyksistä ja vaalittava saavutettua ykseyttä sekä rauhan että sodan aikana. Hän joutui taipumaan Trotskin kritiikin edessä ja myöntämään, että sisällissodan liikesodankäynti ei johtunut puna-armeijan sisäisestä luonteesta, vaan olosuhteista, ja että liikesodankäyntiä sovellettiin myös vastustajan puolella. Frunze ei myöntynyt ajatukseen, jonka mukaan hyökkäys ei ensimmäisen maailmansodan kokemusten perusteella ollut edullisessa asemassa puolustukseen nähden vaan perusteli hyökkäyksellisen toiminnan merkitystä aloitteen tempaamisessa.³⁵³

Trotsky vastasi Frunzelle vuoden 1922 puoluekokouksessa ja perusteli näkökulmaansa strategisen puolustustaistelun tärkeydellä. Neuvosto-Venäjän olisi hyökkäyksen kohteena mahdollista käyttää suurta pinta-alaansa suunnitelmalliseen liikekannallepanon tarvitseman ajan turvaavaan vetäytymiseen ja siirtyä sen jälkeen ratkaisevaan hyökkäykseen. Seuranneessa kiihkeässä keskustelussa Tuhatševski kiisti jyrkästi Trotskin väitteet sotataidon oppimisesta valkoisilta – hänen mukaansa puna-armeija oli itseoppinut. Trotskin arvostelun pääkohde oli Venäjän sisällissodan kokemusten *idealisoiva* yliarviointi, jonka Frunze luonnollisesti kiisti. Puoluekokous ei ottanut varsinaiseen kiistakysymykseen.

³⁵¹ *Silmämäärä* (*зласомер*) oli generalissimus Aleksandr Suvorovin ensimmäinen sodankäynnin periaate, ks. tämän tutkimuksen s. 28.

³⁵² Троцкий, Лев: Военная доктрина или мнимо-военное доктринёрство, Политическое Управление Петроградского военного округа, Петроград, 1922, http://swetschin.narod.ru/others/Trotskii_L_Military_Doctrine_or_Pseudo-military_Doctrinarism.PDF, 16.3.2012, suom. Trotsky, Lev: Sotilasdoktriini vai valesotilaallista doktrinointia, ss. 3–33. – Lainauksen lihavointi on lähteen alkuperäisen korostuksen mukainen lainausmerkkeineen.

³⁵³ Фрунзе, Frunze (1940a), ss. 38–45, ks. myös Зверев, С.Э.: Роль идеологии в воспитании командиров Красной Армии перед Великой Отечественной войной, Военная мысль, № 9, 2013, <http://dlib.eastview.com/browse/doc/36301288>, suom. Ideologian rooli puna-armeijan päälliköiden kasvattamisessa ennen suurta isänmaallista sotaa, Воjennaja mysl', ss. 57–65.

symykseen selvästi kantaa. Kiista ratkesi puolue- ja sotilasjohdon jäsenten keskinäisten lojaaliussuhteiden pohjalta.³⁵⁴

Perusteltuja kantoja esittänyt Trotski leimautui vallitsevassa mielipideympäristössä väärällä tavalla ajattelevaksi. Hän hävisi kamppailun armeijan kehittämisen suunnasta ja joutui epäsuosioon Stalinin lujittaessa otettaan vallasta. Puna-armeijaan kohdistuneessa rikostutkinnassa löydetyistä näytöistä saatiin syy Trotskin erottamiseen. Hänen paikalleen puna-armeijan johtoon nimitettiin Frunze, ja Trotskin tukijoina tunnetut henkilöt saivat väistyä tärkeistä asemistaan puna-armeijassa Tuhatševskin, Jakirin ja Šapošnikovin edetessä nopeasti urallaan. Uusien johtajien avulla Frunzen ajatukset puna-armeijan kehittämisestä toteutettiin rivakasti.³⁵⁵ Suomiessaan doktriinin kannattajia idealismista Trotski iski heitä dialektisen materialismin peruskäsityksellä, jonka mukaan idealismi, materialismille vastakkaisena, kuului porvarilliseen ajattelutapaan. Trotskin ja Frunzen välisessä kamppailussa sotataidon kehittymisen kannalta merkittävää oli strategisen puolustuksen ja hyökkäyksen suhde. Valinta puolustuksen ja hyökkäyksen välillä sai osaksi siitä käydyn valtataistelun kiivauden takia käytännöllisen merkityksen lisäksi myös ideologisen ulottuvuuden. Strateginen puolustus leimautui tietyllä tavalla trotskilaiseksi, siksi sen ideologisiin syihin perustuva hylkiminen vaikutti myöhemmin haitallisesti puna-armeijan sotataidon kehittämiseen.

Frunzen lehtiartikkelin ja sen hengessä pidettyjen puheenvuorojen pohjalta syntyi puna-armeijan taisteluoppi, joka Trotskin tappion jälkeen nousi Stalinin tukemana Neuvostoliiton sotilaallisen doktriinin perustaksi. Frunzen iskulauseet sodan ja taistelun luonteesta iskostuivat pitkäksi aikaa puna-armeijan päällystön mieliin tavalla, joka oli todennäköisesti jopa vahingollista.³⁵⁶ Frunzen puna-armeijan yhtenäisen sotilaallisen doktriinin peruseriaatteen ja hänen kehittämänsä upseerikoulutusjärjestelmä säilyttivät asemansa koko Neuvostoliiton olemassa olon ajan.³⁵⁷ Doktriinin aseman vahvistamista luonnollisesti edesauttoi Frunzen asema puna-armeijan johdossa sen vuonna 1924 alkaneen uudistusvaiheen aikana. Neuvostoliitossa syntyi eräänlainen Frunze-kultti. Frunzen henkilöahmoa pidettiin pitkään ”pyhänä” eikä häntä vastaan esitetty minkäänlaista kritiikkiä. Kultin muodostaminen alkoi jo Frunzen eläessä, ja hänen varhainen kuolemansa³⁵⁸ vah-

³⁵⁴ Erickson (1984), ss. 139–143, 164–179, ks. myös Гуженков, Андрей Михайлович: *Штаб РККА 1924–1931 гг. Социокультурный состав руководства и политическая роль*, Орловский государственный университет, 2002, suom. Guženkov, Andrei Mihailovitš: Puna-armeijan esikunta vuosina 1924–1931. Johdon sosiokulttuurinen kokoonpano ja poliittinen rooli, ss. 24–27, vrt. Гапеев, М.А.: М.В. Фрунзе – Военный теоретик, Воениздат, Москва, 1985, suom. Garejev, M. A.: M. V. Frunze – Sotilasteoreetikko, ss. 50–56. – Garejevin 1980-luvun teoksessa Frunzen ja Trotskin kamppailu mainitaan 11. puoluekokouksen osalta, jossa: ”Frunze esiintyi päättäväisesti trotskilaisten sotilasasioissa korruptoitunutta puoluelinjaa vastaan.” ja Trotskin erottamisen yhteydessä: ”Taistelu trotskilaisia ja muita vihamielisiä elementtejä vastaan oli heijastusta yleisestä taistelusta politiikan, talouden ja ideologian alalla, koska vanha maailma ei halunnut vastaanottaa yhteiskunnan vallankumouksellista uudelleenmuodostumista ja vastusti epätoivoisesti sosialismia.”

³⁵⁵ Erickson (1984), ss. 139–143, 164–179, ks. myös Гуженков, Guženkov (2002), ss. 24–27.

³⁵⁶ Зверев, Zverev (2013), ss. 57–60. – Iskulauseet hyökkäyksen absoluuttisesta edullisuudesta ja puolustustaisteluun ehdottomasti sisällytettävästä vastahyökkäyksestä kostautuivat vuoden 1941 torjuntataisteluissa.

³⁵⁷ Glantz (2005), s. 36, ks. myös Гапеев, Garejev (1985), ss. 418–422, Glantz, M. (1994), ss. 447–448.

³⁵⁸ Троцкий, Л.: *Сталин*, Т. 2, Лениздат, Санкт-Петербург, 2007, suom. Trotski, L.: Stalin, osa 2, ss. 287–288, ks. myös Erickson (1984), ss. 199–200. – Frunze menehtyi vuonna 1925 vatsaleikkauksessa. Trotski esitti myöhemmin väitteen, että hänet olisi murhattu, koska hän oli muuttumassa kommunistista militaristiksi ja pyrki suojelemaan asevoimia salaisen poliisin mielivallalta. Trotskin mukaan Frunze pakotettiin leikkaukseen vaikka hänen oman lääkärinsä mukaan hänen sydämensä ei kestäisi nukutusta.

visti sitä, vaikka hän ei asevoimien piirissä ollut yhtä suosittu kuin Tuhatševski tai Budjonnyi. Frunzen suosion taustalla lieene ollut hänen asettumisensa Stalinia tueksi Trotskia vastaan.³⁵⁹

Trotskilaisen suuntauksen kärsittyä tappion keskityttiin vuodesta 1924 alkaen puna-armeijan uudistukseen. Siihen kuului muun muassa puna-armeijan esikunnan uudelleenorganisointi, alueellisten joukkojen perustaminen, asevelvollisuuden käyttöönotto ja sotilasopetuslaitosten toiminnan vakiinnuttaminen sekä pyrkimys yksilöpäällikkyyden korostamiseen. Keskeinen osa uudistusta oli kaluston ja ohjeistuksen kehittäminen. Ohjeistuksen kehittämisen pohjaksi käynnistettiin sotatieteellinen tutkimustyö. Siitä huolimatta, että Neuvostoliiton virallisessa historiankirjoituksessa uudistus ajoitetaan tarkasti vuosiin 1924–1928 eli yhteneväksi ensimmäisen viisivuotiskauden kanssa, jatkuivat uudistukset vielä 1930-luvulla. Raskaan teollisuuden luominen tuotti puna-armeijalle varsin nopeasti hyvän materiaallisen perustan. Maavoimien organisaation perustaksi ylimmäksi taktiseksi yhtymäksi muodostettiin jalkaväkidivisioona, joka koostui kolmesta jalkaväkirykmentistä, kenttätykistörykmentistä, ratsuväkieskadroonasta ja muista yksiköistä.³⁶⁰

3.1.4 Aleksandr Svetšinin työ ja vaikutus

Vaikka trotskilaiset oli jo doktriinikamppailun myötä puhdistettu puna-armeijasta, oli sen palveluksessa edelleen keisarillisesta armeijasta siirtyneitä sotilasasiantuntijoita, jotka toimivat yleensä opetustehtävissä tai yhtymien esikuntapäällikköinä. Aleksandr Svetšin oli merkittävimpiä niistä venäläisistä sotateoreetikoista, jotka jatkoivat toimintaansa myös puna-armeijassa ja julkaisivat osittain myös virallisten näkemysten kanssa ristiriidassa olevia näkemyksiä.³⁶¹

Svetšinin vaikutusta voidaan arvioida hänen pääteoksensa *Стратегия (Strategia)* perusteella. Teoksen keskeisenä teemana on sodan poliittisen päämäärän käsittely. Svetšinin käsityksen mukaan sodan päämäärä ja perusta on taloudellinen. Sodan poliittisen päämäärän tulee olla yhteismitallinen käytettävissä olevien välineiden kanssa ja poliittisen päämäärän tulee vastata sotatoimien käymisen mahdollisuuksia. Sodan päämäärän muotoilemiseksi politiikan täytyy vaihtaa mielipiteitä strategin kanssa – politiikan tulee auttaa strategiaa, ei vaikeuttaa strategisia päätöksiä. Svetšinin käsityksen mukaan sota ei ole lääke valtion sisäisiin ongelmiin, vaan se on enemmänkin sisäpoliittisen lujouden testi.³⁶²

³⁵⁹ Гуженков, Guženkov (2002), ss. 33–34. – Frunzen suosiota selittää myös hänen vastustajansa Trotskin muistelmien luonnehdinta, jonka mukaan Frunzea miellyttivät abstraktit asiat ja se, että hän oli altis alempiarvoisten vaikutukselle.

³⁶⁰ Колтюков, Koltjukov (2006b), ss. 42–43, ks. myös Строков, Strokov (1966), ss. 296–309, Länsiö (2001), s. 30.

³⁶¹ Erickson (1984), s. 211, ks. myös Золотарёв, В.А.: *История военной стратегии России*, Кучково поле полиграфресурсы, Москва, 2000, suom. Zolotarjov, V. A.: Venäjän sotilasstrategian historia, s. 197. – Erickson mainitsee Svetšinin lisäksi Vatsetiksen ja Verhovskin.

³⁶² Свечин, Svetšin (1927), ss. 36–38, ks. myös Соколовский, Sokolovski (1963), s. 9, vrt. Иссерсон, Isserson (1963), s. 69. – Sokolovskin teoksen johdannossa todetaan, ettei Neuvostoliitossa ole ilmestynyt julkista sotilasstrategiaa käsittelevää yleisesitystä Svetšinin Strategian jälkeen. Georgi Isserson tosin huomautti Tuhatševskia muistelevassa kirjoituksessaan, että ”asia voi olla muodollisesti näin, olennaisesti väitte asia ei ole totta”, koska Tuhatševskin kirjoitukset käsittivät ”kokonaisen järjestelmän strategisia näkökulmia strategiaan”. Issersonin mielipiteen taustalla puolet lieene aitoa inhoa porvarillista Svetšiniä kohtaan ja puolet Tuhatševskin puolustusta. Issersonia todennäköisesti kismitti se, että vainojen kohteeksi

Aseellisen rintaman taistelussa Svetšin näki kaksi vaihtoehtoa: tuhoamisen ja näännyttämisen³⁶³:

*Olisi virheellistä ajatella tuhoamista ja näännyttämistä vaikuttimina, jotka voisivat olla taistelussa yhdenaikaisesti, siten että yhdellä puolella olisi hyökkäys ja toisella puolella puolustus. Jos tuhoaminen on todellinen mahdollisuus ja siihen on toisella osapuolella mahdollisuus, niin vastapuolen on välttämätöntä järjestää puolustus vastaavalla tavalla tuhoamisen logiikkaa noudattaen. Mikäli tuhoaminen ei ole toteutettavissa ja molemmat osapuolet tästä huolimatta laativat tuhoamissuunnitelmia, etenee taistelu näännyttämisen tiellä. Näin tapahtui ensimmäisessä maailmansodassa, jossa kaikki yleisesikunnat ajattelien ainoastaan tuhoamisen logiikalla, kärsivät valtavassa fiaskossa. Mutta taistelu rintamalla on vain osa yleistä poliittista taistelua. On välttämätöntä, että politiikan ja strategian välillä on luja sopu. Näin ei ollut vuonna 1920, kun Lenin valitsi jyrkän näännyttämisen poliittiseksi linjaksi, mutta strategiassa emme jatkaneet tämän ajatuksen kehittämistä. Poliitiikan tehtävänä ei ole määrittää tulevaa sotaa hyökkäykselliseksi tai puolustukselliseksi, vaan joko näännyttämiseksi tai tuhoamiseksi.*³⁶⁴

Svetšinin mukaan näännyttämissodankäynti pyrki sodan ratkaisevan päämäärän saavuttamisessa vastustajan täydelliseen fyysiseen hävittämiseen, joten sitä ei missään tapauksessa voida pitää rajoitettujen päämäärien sotana. Näännyttämisstrategia oli täysin vastakkainen tuhoamisen strategialle. Tuhoamissodankäynti oli riippuvainen rauhan aikana varastoiduista aseista ja muista sotatarvikkeista. Näännyttämissodankäynti perustui valtion teolliseen kykyyn tuottaa sotatarvikkeita sodan aikana. Tuhoamissodankäynnin valmistelu voitiin tehdä poikkeustilannetta varten kasvatetun sotabudjetin turvin, joka pysäyttäisi tai jopa murtaisi valtion tuotannollisen kehittämisen. Näännyttämissodankäynnin valmistelussa turvauduttaisiin pääosin valtion teolliseen kehittämiseen.³⁶⁵

Pitkää sotaa välteltiin Svetšinin mielestä usein siksi, että pelättiin sen taloudellisia vaikutuksia. Heikot valtiot voitaisiin useissa tapauksissa voittaa tuhoamissodassa tuhoamalla niiden asevoimat, mutta vahvoja valtioita ei voitaisi voittaa tuhoamissodassa ilman pitkää näännyttämistä. Vahvat valtiot, jotka eivät olleet valmistautuneet sotaan, kävisivät pitkiä sotia. Sotilaallisessa mielessä erilaisten valtioiden – merivaltioiden ja sisämaavaltioiden välinen sota johtaisi näännyttämissotaan. Sellaisten valtioiden, joiden välillä oli pitkä välimatka, ja jotka pystyisivät käymään sotaa kaukaisella sotänäyttämöllä, välinen sota johtaisi lopulta tuhoamisloukkuun sotaan. Sotilaallinen tasapäisyys johtaisi yleensä näännyttämissotaan.³⁶⁶

Sotilaallinen valmistelu, joka mahdollistaa sotilaallisen voiman nopean suuntaamisen, pitkä maaraja sitä leikkaavine teineen, merkittävä ylivoima sekä vastustajan alisteinen poliittinen tilanne olivat edullisia tuhoamissodan olosuhteita ja mahdollistivat nopean sodan vähäisillä kuluilla. Koska sotilasmenot kasvustaan huolimatta jäisivät jälkeen yleisestä tuotannon kasvusta, saavutettaisiin taloudellisen liikekannallepanon suurin strateginen voima puoli vuotta taisteluiden aloittamisen jälkeen, eli yleensä vasta sodan

joutuneiden rehabilitoinnissa puhdistettiin samalla kertaa sekä aitojen punaisten kommunistien kuin vanhan armeijan jäänteiden maine. Isserson rehabilitoitiin vuonna 1955, Svetšin 1956 ja Tuhatsjevski 1957.

³⁶³ Сокрушение, sokrušenie (tuhoaminen), измор, izmor (näännyttäminen).

³⁶⁴ Свечин, Svetšin (1927), ss. 39–43.

³⁶⁵ Sama, ss. 41–42.

³⁶⁶ Sama, ss. 42–43. – Sotaan valmistautumattomalla maalla Svetšin tarkoitti Yhdysvaltoja, merivaltiolla Britanniaa ja sisämaavaltiolla Venäjää ja toisistaan kaukana olevilla mailla Venäjää ja Japania.

toisena vuotena. Tämän takia Svetšin piti todennäköisenä, että tulevaisuuden sodat olisivat kestoaltaan pääosin pitkiä.³⁶⁷

Svetšinin näännyttämisstrategia oli ristiriidassa vastustajan tuhoamiseen perustuvan taisteluopin kanssa. Näännyttämisstrategian kiivaimpia vastustajia olivat nuoret sotateoreetikot, joista kärkevimmän kritiikin julisti Tuhatševski sotilasakatemiassa *Strategian* julkisessa arvostelutilaisuudessa vuonna 1931 syyttämällä kirjoittajaa ”imperialistisen *intervention agentiksi*” ja hänen teostaan ”*tappiomielialaa luovaksi*”³⁶⁸ Svetšin oli vaikea pala 1920–1930-lukujen neuvostojärjestelmälle. Hän ei taipunut marxilais-leninistisen materialistisen dialektiikan pakkopaitaan vaan pitäytyi hegeliläisen idealistisen dialektiikan mukaisessa ajattelutavassa. Svetšin lainasi usein sellaisia Leninin lauseita, jotka sivusivat Hegeliä tai Clausewitzia. Hänen käsityksensä sotatieteistä oli käytännöllinen. Vaikka teoria oli välttämätöntä, eivät sotilaalliset asiat olleet abstrakteja, vaan käytännöllistä *voittamisen tiedettä*³⁶⁹. Hän ei pitänyt itseään sodan teoreetikkona, vaan sen toimijana: yleisesikuntaupseerina. Svetšin osallistui sekä Venäjän imperiumin että Neuvosto-Venäjän sotilasdoktriinista käytyyn keskusteluun. Hänen mukaansa doktriinin tuli olla käytännöllinen, taktisen tason näkökulmaan keskittyvä ohje, jossa ei pitäisi käyttää tyhjiä koristesanoja.³⁷⁰

Svetšin jätti neuvostoliittolaiseen sotataitoon ja koko läntiseen sotataitoon pysyvimmän jäljen määrittelemällä ja nimeämällä strategian ja taktiikan välisen sotataidon alueen – operaatiotaidon. Operaation käsite oli tunnettu jo 1800-luvulla, mutta nimitystä *operaatiotaito* käytetään ensimmäisen kerran hänen teoksessaan *Strategia*. Operaatio oli hänen määritelmänsä mukaan:

*Sellaista sodan toimintaa, jonka kuluessa joukkojen ponnistuksia käytetään ilman minkäänlaista keskeytystä määritellyllä sotaäyttämön alueella väliaikaisen tavoitteen saavuttamiseksi. Operaatio on yhdistelmä erilaisia operaatiosuunnitelman mukaisia toimia: materiaalista valmistelua, joukkojen keskittämistä lähtöasemaan, puolustuslaitteiden rakentamista, marsseja sekä taisteluja, jotka käydään joko saartama tai murtautumalla niiden läpi, ja joissa tuhotaan vastustajan joukot ja eristetään ne muista sen joukoista, ottamalla haltuun tai valtaamalla käsketty tasa tai maantieteellinen alue.*³⁷¹

Svetšin määrittelee teoksensa alussa sotataidon aloiksi 1) opin aseista ja aseellisen taistelun teknisistä välineistä, 2) opin sotilasgeografiasta, 3) opin sotilashallinnosta 4) opin sotilaallisten toimien toteuttamisesta. Hänen mukaansa oppi sotilaallisten toimien toteuttamisesta ei ole jaettavissa erillisiin osa-alueisiin vaan muodostaa kokonaisuuden, johon nojautuu tehtävien määrittäminen rintamille ja armeijoille. *Käytännön syistä*, esimerkiksi tutkimisen ja opiskelemisen helpottamiseksi se voidaan kuitenkin jakaa muutamii erillisiin osiin, *taktikkaan, operaatiotaitoon ja strategiaan*, joiden välillä on kuitenkin kiinteä side. ”*Taktinen taito on muita kiinteämmin sidoksissa taistelun vaati-*

³⁶⁷ Sama, s. 43.

³⁶⁸ Erickson (1984), s. 211 ks. myös Золотарёв, Zolotarjov (2000), s. 197, Stoecker (1998), ss. 146–147. – Stoeckerin mukaan Tuhatševski vastusti Svetšinin käsitystä universaalista sotilaallisesta strategiasta. Sen sijaan sotilasstrategian tuli kaikissa suhteissaan perustua valtion sosiaaliseen ja taloudelliseen kehitystasoon.

³⁶⁹ *Voittamisen tie* tai *oppi* eli Наука побеждать on todennäköisesti viittaus Aleksandr Suvorovin pääteokseen ks. tutkimuksen sivu 27.

³⁷⁰ Думби, Dumbi (2000), ss. 104–109 ja 116–118.

³⁷¹ Свечин, Svetšin (1927), s. 15.

muksiin – taktiikka sovittaa teknisiä toimintoja yhteen taistelun käymiseksi”. Svetšin myöntää, että taktiikan määrittäminen tekniseksi yhteensovittamiseksi kaventaa merkittävästi sen aluetta aikaisempiin määritelmiin verrattuna. Perustana operaatiotaidon ja taktiikan jaolle on aikaisempien suurtaisteluiden muuttuminen pitkäkestoisiksi ja alueellisesti levittäytyneiksi operaatioiksi. Koska taktiikan pitää keskittyä taistelun tutkimukseen, on suurten yhtymien (divisioonaa suurempien) tutkiminen epätarkoituksenmukaista. ”Taktinen luovuus sääntelee **operaatiotaitoa**. Taistelutoimet eivät ole itsetarkoituksellisia vaan perusaineiksia, joista muodostetaan operaatio”. Strategian Svetšin määrittä taidoksi yhdistää sodan valmistelu ja operaatioiden ryhmittely sodan päämäärän saavuttamiseksi. Strategian tehtävänä oli määrittää sodan mahdollinen luonne, operaatioiden todellinen muoto, niiden mittasuhteet ja jännite sekä niiden tavoitteet, joiden perusteella ”– – strategi on velvollinen sanelemaan operaatiotaidon toteuttamisen päälinjat – –. Kuten taktiikka on operaatiotaidon jatkamista, on operaatiotaito strategian jatkamista, kuten strategia on politiikan jatkamista.”³⁷²

Määritelmässään Svetšin käytti ensimmäisenä maailmassa *operaatiotaidon* käsitettä. Venäjän kielessä sana muodostuu sanaliitosta *оперативное искусство*, *operativnoe iskustvo*, joista ensimmäinen on taipunut adjektiiviksi *operatiivinen*. Svetšin mainitsi sanan operaatio alkuperän olevan latinan *opera*, (työ) verbimuoto (työskennellä, toimia)³⁷³. Jälkimmäinen sana *искусство*, jonka merkitystä Svetšin ei tarvinnut selittää lukijoilleen, on alkuperältään slaavia ja tarkoittaa taitoa tai taidetta, joka voi olla 1) *luovaa* ja taiteellista tai 2) *käytännöllistä* taitoa³⁷⁴. Svetšin käytti sanaa taito myös taktiikan ja strategian yhteydessä, ja sanaa luovuus taktisen taidon yhteydessä. Hän ei millään tavoin painottanut keksineensä uutta käsitettä, mutta käytti sen osana sanaa *taito* sen molemmissa merkityksissä, tähän viittaa sekä *luovuuden* että *käytännöllisten* asioiden mainitseminen. Mikäli *taito* ymmärretään harjaantumiseen perustuvaksi käytännölliseksi kyvyksi ja *taide* tarkasti *tunnevaikutuksen välittämiseksi*³⁷⁵, soveltuvat molemmat tulkinnot sotilaskäyttöön. Tunnevaikutuksen välittämistä tarvitaan erityisesti johtamisessa.

Käsitteiden määrittelyn lisäksi Svetšin käsitteli teoksensa neljässä pääluvussa³⁷⁶ keskeisiä sotaan valmistautumisen, sen käymisen ja johtamisen kysymyksiä. Juri Dumbin väitöskirjan mukaan Svetšin tieteellinen toiminta loi perustan sodan luonteen tutkimukselle, sodan ja politiikan sekä sotatalouden suhteelle, sisäisen turvallisuuden ja diplomaatian suunnittelulle, asevoimien liikekannallepanolle ja sodan ensimmäisen jakson luonteen määrittelylle, aseellisen taistelun muodoille ja tavoille sekä sodan strategiselle joh-

³⁷² Sama, ss. 15–16. – Käsitteiden määrittelyn jälkeen Svetšin varoitti ”sotkemasta” niitä käyttämällä selalaisia yhdistelmiä kuin ilma- tai merivoimien strategia. Ilmavoimien toiminta yleensä liittyy maavoimien operaatioon ja on osa sitä.

³⁷³ Sama, s. 200.

³⁷⁴ UŠa. – Kantasana on *искус*, muinaislaavin *искоусити*.

³⁷⁵ Sadeniemi, Matti (toim.), Nykysuomen sanakirja, 9. painos, Suomalaisen kirjallisuuden seura, Porvoo, 1985, osa 3, ss. 499, 483. – **Taito**: ”[– –] huomattavalta osaltaan harjaantumiseen ja oppimiseen perustuva jnk suorituksen käytännöllistä puolta koskeva kyky [– –]”. **Taide**: ”ne toiminnot ja tuotteet, joilla ihminen aisteilla havaittavin keinoin koettaa herättää toisissa itse kokemiaan **tunnevaikutuksia** [– –]”. Kielitoimiston verkkosanakirjan mukaan taide on ”merkityksellisinä pidettäviin aistipohjaisiin **elämyksiin** tähtäävä luova toiminta ja sen tulokset” tai ilmaus ”taidosta t. taituruudesta t. sitä vaativasta työstä”.

³⁷⁶ Strategian pääluvut ovat: ”strategia ja politiikka, aseellisen rintaman taistelu, operaatioiden ryhmittely sodan lopullisen tavoitteen saavuttamiseksi sekä johtaminen”.

tamiselle. Dumbin mukaan Svetšinin lähestymistapa on edelleen nähtävissä muun muassa Venäjän vuoden 2000 sotilasdoktriinissa.³⁷⁷

Operaatiotaidon käsitteen taustalla olevan strategian ja taktiikan välisen alueen eli operaatioiden, tunnistaminen yhdeksi sotataidon alueeksi ei ole ainoastaan Svetšinin tai muiden neuvostoliittolaisten sotateoreetikkojen ansiota. Perustan operaatioiden kehitykselle olivat luoneet Napoleonin käytännön menestys, Clausewitzin ja Jominin teoriat sekä erityisesti Moltke vanhemman³⁷⁸ luoman Preussin yleisesikunnan työn tulokset sen menestyksekkäissä 1800-luvun lopulla käydyissä sodissa. Mihnevitšin, ja Neznamovin ensimmäistä maailmansotaa edeltäviä ajatuksia operaatioista on selvästi hyödynnetty neuvostoliittolaisen operaatiotaidon kehittämisessä.³⁷⁹ Dumbin mukaan Svetšinin ajatte-
luun olivat vaikuttaneet sekä venäläiset että ulkomaalaiset esikuvat.³⁸⁰

Svetšiniä siedettiin Neuvostoliitossa todennäköisesti hänen hyödyllisyytensä takia. Kriittisestä luonteestaan huolimatta hän ei pyrkinyt avoimeen poliittiseen konfliktiin, eikä ollut siinä mielessä vaarallinen valtaapitäville kuin Trotski kannattajineen³⁸¹. Huolimatta siitä, että Svetšinin käsitykset näännyttämissodan edullisuudesta torjuttiin ja että hänet teloitettiin kansanvihollisena, oli hänen teoksensa *Strategia* vuodesta 1942 alkaen monen neuvostoliittolaisen sotilasjohtajan työpöydällä³⁸². Svetšinin työ loi perustan neuvostoliittolaisen operaation ja sitä käsittelevän sotataidon alan kehittymiselle. Kun toisesta maailmansodasta muodostui pitkittyvä kamppailu, loivat hänen ajatukset politiikan, talouden ja sotilaallisen toiminnan elintärkeästä yhteydestä teoreettisen pohjan Neuvostoliiton strategiselle johtamiselle.

Suomessa Svetšiniä ei juurikaan ole tutkittu. Juhani Länsiö toteaa, että vaikka Svetšin monessa länsimaisessa tutkimuksessa rinnastetaan Clausewitziin, niin ”– – Suomessa jokainen taktiikkaa ja strategiaa tutkiva henkilö on varmasti perehtynyt Clausewitziin, mutta ei välttämättä tiedä Svetšinistä yhtään mitään”.³⁸³ Väitteen jälkimmäinen osa pitää varmasti paikkansa. Luettavaa Svetšinin tuotannossa riittäisi: Juri Dumbin väitöskir-

³⁷⁷ Думби, Dumbi (2000), s. 122. – Dumbi ei valitettavasti yksilöinyt niitä sotilaallisen doktriinin kohtia, joissa Svetšinin vaikutus näkyy.

³⁷⁸ Helmut Karl Bernhard von Moltke (1800–1891). – von Moltke toimi Preussin armeijan esikuntapäällikkönä 30 vuoden ajan ja kehitti voimakkaasti armeijan johtamista, liikekannallepanoa ja operaatioita. Häntä kutsutaan yleisesti Moltke vanhemmaksi erotukseksi hänen veljenpojastaan Helmut Johannes Ludwig von Moltkesta (1848–1916), joka toimi Saksan yleisesikunnan päällikkönä ennen ensimmäistä maailmansotaa.

³⁷⁹ Svetšin mainitsee teoksessaan *Strategia* Napoleonin, Clausewitzin, Jominin ja von Moltken useita kertoja. Olen tarkastellut Issersonin tutkimukseen perustuvaa neuvostoliittolaista käsitystä operaatioiden historiallisesta kehityksestä tutkimuksen s. 125.

³⁸⁰ Думби, Dumbi (2000), ss. 33, 98. – Venäläisistä vaikutteista Dumbi mainitsee Aleksandr Suvorovin, Hatovin, Medemin, Jazykovin, Astafjevin (ks. tutkimuksen s. 44), Dragomirovin (s. 39), Mihnevitšin ja Neznamovin, ja ulkomaalaisista von Verdy du Vernoisin, Delbrückin (s. 22) ja Clausewitzin. Huomaa, että Leer puuttuu luettelosta.

³⁸¹ Svetšin joutui kahteen otteeseen vainon kohteeksi. Hänet pidätettiin ja vangittiin lyhyeksi ajaksi vuonna 1931. Vapautumisensa jälkeen hän työskenteli puna-armeijan sotilastiedustelussa ja yleisesikuntaakatemian opettajana. Monen muun tavoin hän kohtalokseen koitui vuoden 1937 puhdistus.

³⁸² Ходаков, Игорь: Дело ”Весна” – или почему сталин уничтожил русское офицерство, Военно-промышленный курьер № 4, 2010, 3.2.2010, <http://dlib.eastview.com/browse/doc/21249276>, 28.6.2012, suom. Hodakov, Igor: Vesna-juttu – eli miksi Stalin tuhosi venäläisen upseerikunnan.

³⁸³ Länsiö (2001), s. 5, ks. myös Думби, Dumbi (2000), s. 104. – Svetšinin laajempi tutkiminen edellyttää venäjän kielen taitoa. Hänen tuotantoaan ei ole ilmestynyt suomeksi ja englannin kielellä on saatavilla ainoastaan hänen pääteoksensa *Strategian* käännös vuodelta 1992. Rinnastus Clausewitziin on peräisin *Strategian* englanninkielisen käännöksen esipuheesta.

jassaan julkaisema Svetšinin kirjallisuusluettelo on 40-sivuinen. Ensimmäiset julkaisut ovat jo vuodelta 1899 ja ne jatkuvat tasaisena virtana hänen kuolemaansa, vuoteen 1937, saakka³⁸⁴. Svetšinin tuotantoa ei ole julkaistu suomeksi. Englanniksi on julkaistu ainoastaan hänen pääteoksensa *Strategia*³⁸⁵.

Neuvostoliiton sotaan ja sodankäyntiin suhtautumisen perustaksi vakiintui 1920-luvun murrosvaiheiden ja vastustajien torjumisen jälkeen marxilais-leninistisen ideologian mukainen tulkinta sodasta oikeutettuna luokkataistelun jatkamisen välineenä. Sosialismin eli käytännöllisesti katsoen Neuvostoliiton, ja sitä vastustavien imperialististen ja kapitalististen maiden välistä sotaa pidettiin enemmän kuin todennäköisenä. Siksi toista maailmansotaa edeltävän ajan teksteistä sotaan viitataan toistuvasti koko ajan *tulevana sotana*. Neuvostoliiton sotilaallista ajattelun lähtökohtana ollut sotilaallinen doktriini painotti sodan luokkaluonteen lisäksi hyökkäyksellisyyttä ja liikkuvuutta. Idea luokkataistelun oikeuttamasta sodasta ja Frunzen laatima puna-armeijan tuhoamissodankäynnin hyökkäyksellinen sotilaallinen doktriini säilyivät Neuvostoliiton sotilaallisen ajattelun perustana käytännöllisesti katsoen sen viimeisiin vaiheisiin saakka.

3.2 Syvän taistelun ja operaation oppi

3.2.1 Syvä taistelu – idea ja kehittämisen alkuvaiheet

Puna-armeijan omaksuma hyökkäyksellisen tuhoamissodankäynnin doktriini edellytti tehokkaiden menetelmien kehittämistä. Tähän vaatimukseen vastanneen puna-armeijan uuden sodankäyntitavan kehittäjäksi nousi Neuvostoliiton marsalkka Mihail Tuhatševski (1893–1937*), jonka vallankumoukselliset ideat mullistivat puna-armeijan sodankäyntitavan ja muodostivat perustan syvän taistelun ja syvän operaation opeille.

Syntyperältään maalaisaateliin kuulunut Tuhatševski oli perheen köyhtymisen takia joutunut hylkäämään suunnitelmat opiskelusta yliopistossa ja päätynyt sotilasuralle. Valmistuttuaan kesällä 1914 Moskovan Aleksanterin sotilasopistosta luutnantti Tuhatševski aloitti palveluksensa Pietarissa maineikkaan Semjonovskin henkivartiokaartin rykmentissä. Hän jäi saksalaisten vangiksi vuonna 1915, mutta onnistui useiden yritysten jälkeen karkaamaan. Palattuaan lokakuussa 1917 Venäjälle Tuhatševski yritti palata rykmenttiinsä, mutta hänet määrättiin reservipataljoonaan. Vallankumous pakotti hänet muiden upseerien tapaan valitsemaan puolensa. Tuhatševski vetäytyi perheensä maatilalle harkitsemaan ratkaisuaan ja ilmoittautui alkuvuodesta 1918 punaisten puolelle. Hän aloitti palveluksensa Moskovan alueella, mistä hänet sisällissodan tilanteen kiristyttyä lähetettiin itärintamalle 1. Vallankumousarmeijan komentajaksi. Menestys ja osoitettu taito saivat vallankumousjohdon käyttämään Tuhatševskia Venäjän sisällissodan ja sitä seuranneen Puolan sotaretken aikana useissa tehtävissä itäisellä, eteläisellä ja läntisellä rintamalla sekä puna-armeijan esikunnassa. Vuonna 1922 hän toimi lyhyen aikaa puna-armeijan akatemian johtajana ennen siirtymistään takaisin länsirintamalle. Vuodesta 1924 alkaen hän toimi puna-armeijan akatemian johtajan Mihail Frunzen si-

³⁸⁴ Думби, Dumbi (2000), s. 137.

³⁸⁵ Svechin, A. A. *Strategy*, ed. Kent D. Lee; introductory essays by Andrei A. Kokoshin, et al. East View Publications, Minneapolis, 1992.

jaisena ja akatemian strategian laitoksen johtajana, jossa tehtävässä hän aloitti puna-armeijan sisällissodan jälkeisen uudistuksen suunnittelun.³⁸⁶

Mihail Frunzen kuoleman jälkeen Tuhatševski siirtyi hänen tilalleen puna-armeijan esikunnan esikuntapäälliköksi³⁸⁷. Tuhatševski ja Vladimir Triandafillov (1894–1931) muodostivat Georgi Issersonin (1898–1976)³⁸⁸ mukaan työparin, jonka yhteistyö synnytti neuvostoliittolaisen syvän taistelun ja syvän operaation opit³⁸⁹. Tuhatševskin ja Triandafillovin tekstit liikkuivat usein eri tasoilla. Triandafillov muokkasi Tuhatševskin korkealentoisista ideoista konkreettisia kuvauksia, mikä mahdollisti niiden pohjalta tehtävät käytännölliset toimenpidesuosituksen. Puna-armeijan taisteluoppien kehittäminen oli sosialistisen vallankumouksen ideologiaan soveltuvasti työyhteisöjen, kollektiivien, työtä³⁹⁰. Teokset kuitenkin julkaistiin yleensä työryhmän johtajan nimissä, ja kollektiivien jäsenet julkaisivat myös nimissään samaa aihepiiriä, usein omalta alaltaan käsitteleviä teoksia. Mihail Tuhatševski ja Vladimir Triandafillov ovat kuvassa 9.

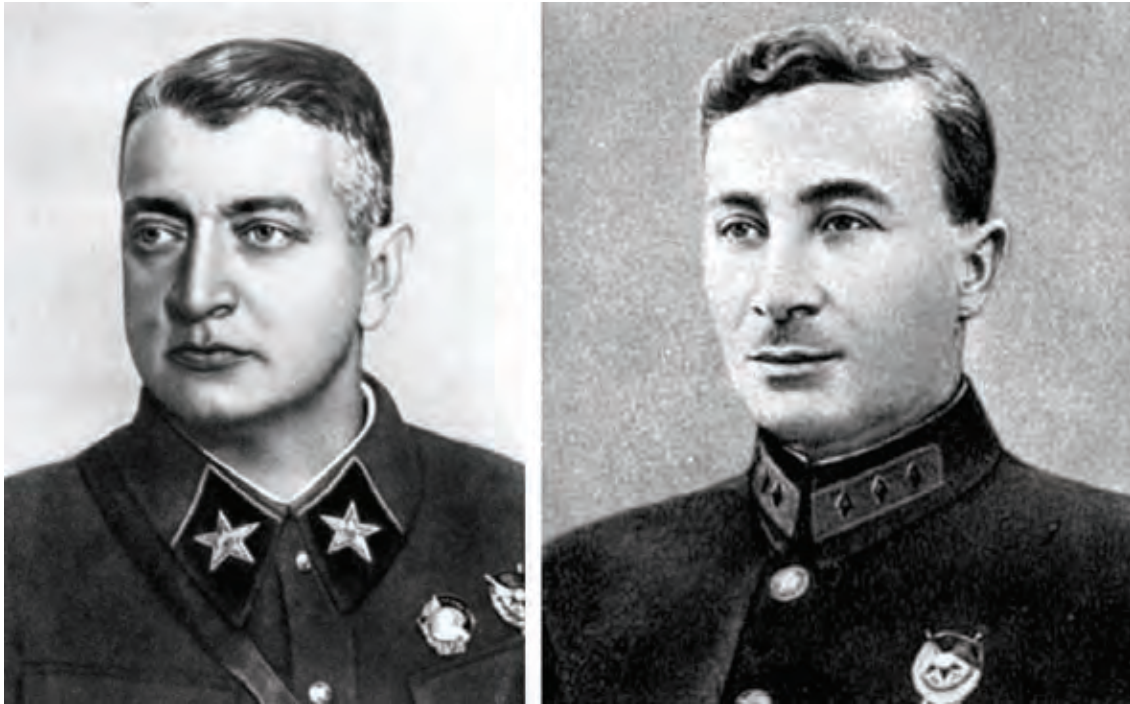
³⁸⁶ Simpkin, Richard: *Deep Battle: The Brainchild of Marshall Tukhachevskii*, Brassey's Defence Publishers, London, 1987, ss. 3–9, ks. myös VES (2007), ss. 738–739.

³⁸⁷ Simpkin (1987), s. 9. – Puna-armeijassa, neuvostoarmeijassa ja nykyisissä Venäjän asevoimissa ei ole asevoimien komentajan tehtävää. Ylimmässä sotilastehtävässä on asevoimien korkeimman esikunnan, nykyisin yleisesikunnan, esikuntapäällikkö. Yleisesikunta on historiallisesti sijoitettu läheiseen suhteeseen puolustusministeriön (tai puolustusasiain kansankomissariaatin) kanssa. Nykyisin Venäjän asevoimien yleisesikunta toimii osana puolustusministeriötä. Yleisesikunnan päällikkö toimii puolustusministerin ensimmäisenä sijaisena.

³⁸⁸ Georgi Issersonin 1960-luvulla kirjoittamia kuvauksia voi pitää luotettavina. Hän tunsi molemmat henkilökohtaisesti, ja on lähes ainoa, ellei jopa ainut, puhdistuksista selvinnyt 1930-luvun sotateorioiden kehittämiseen osallistunut, joka ”sisäpiiriläisenä” pystyy valottamaan neuvostoliittolaisen sotateorian kehittämistyön vaiheita. Issersonin työstä ja elämänvaiheista lisää tutkimuksen s. 99.

³⁸⁹ Иссерсон, Г.: Записки современника о М. Н. Тухачевском, *Военно-исторический журнал*, № 4, 1965, suom. Isserson, G.: Aikalaisen muistiinpanoja M. N. Tuhatševskista, s. 69, ks. myös Stoecker (1998), s. 154. – Issersonin kuvauksen mukaan Tuhatševskin ja Triandafillovin yhteistyö muodosti ”– kahden viisaan onnellisen liiton, joka päämäärätietoisesti työskenteli taistelun uusien keinojen ja muotojen kehittämiseksi.”

³⁹⁰ Яров, С.В.: Владимир Триандафиллов и его дело, *Новый Часовой*, № 6-7/1998, Петербург, 1998, suom. Jarov, S. V.: Vladimir Triandafillov ja hänen tapauksensa, *Novyi Tšasovoi*, s. 322, ks. myös Kagan, Frederick, W.: The Rise and Fall of Soviet Operational Art, 1917–1941, *The Military History of the Soviet Union*, toimittaneet Robin Higham ja Frederick W. Kagan, Palgrave, USA, 2002a, s. 80. – Kagan pitää Tuhatševskia enemmänkin syvän taistelun puolestapuhujana kuin alkuperäisenä kehittäjänä. Artikkeleista puuttuvat sekä viitteet että kattava lähdeluettelo, minkä takia Kaganin tiiviin analyysin kaikkia perusteluja ei voi liittää lähteisiin.

Kuva 9. Neuvostoliiton marsalkka Mihail Tuhatševski (vas.) ja armeijakunnan komentaja Vladimir Triandafillov.³⁹¹

Vladimir Triandafillov syntyi nykyisen Turkin alueella sijaitsevassa Magaratsžikissa talonpoikaiseen kreikkalaistaustaiseen perheeseen. Opettajaseminaarista valmistuttuaan hän liittyi tsaarin armeijaan vuonna 1914, ja päätyi ensimmäisen maailmansodan lounaisrintamalle sekä upseerikouluun Moskovaan. Vallankumouksen alkaessa hän toimi yliluutnantin arvossa pataljoonan komentajana. Triandafillov liittyi puna-armeijaan vuonna 1918, ja eteni nopeasti komppanian päälliköksi ja pataljoonan komentajaksi. Triandafillov osallistui Venäjän sisällissodan taisteluihin Tuhatševskin tavoin useilla rintamilla. Sisällissodan aikana hänet määrättiin opiskelijaksi puna-armeijan vastaperustettuun sotilasakatemiaan, josta hän valmistui vuonna 1923. Puna-armeijan sotilasakatemian jälkeen Mihail Frunze kutsui Triandafillovin puna-armeijan esikuntaan, jossa hänet nimitettiin vuonna 1924 operatiivisen osaston päälliköksi, ja vuonna 1928 esikuntapäällikön sijaiseksi. Hän toimi vuosina 1929–1930 vajaan vuoden ajan Moskovon sotilaspiirin 2. Jalkaväkirmeijakunnan komentajana ja sotilaskomissaarina. Tehtävä armeijakunnan komentajana ei ollut alennus palvelusasemassa: Triandafillov säilytti komentajatehtävän ajan myös asemansa puna-armeijan esikuntapäällikön sijaisena, ja armeijakunta oli hänelle operatiivisten ideoiden kokeilukenttä. Vuonna 1930 hän palasi puna-armeijan esikuntaan.³⁹²

³⁹¹ Kuva: Wikipedia. Triandafillovilla on kuvassa armeijakunnan komentajan sotilasarvoa osoittavat merkit. Puna-armeijassa ei ollut käytössä kenraalinarvoja ennen vuotta 1940. Kenraalinarvojen käyttöönoton yhteydessä armeijakunnan komentajan sotilasarvossa olleet jatkoivat kenraaliluutnantteina tai kenraalimajureina.

³⁹² Триандафиллов, В.К.: Характер операций современных армий, Госвоениздат, Москва, 1936, <http://militera.lib.ru/science/triandafillov1/index.html>, 5.1.2011, suom. Triandafillov, V. K.: Nykyaikaisen armeijoiden operaatioiden luonne, ss. 7–9, ks. myös Яров, Jarov (1998), ss. 327–328, Голубев, А.: Выдающийся советский военный теоретик, *Военно-исторический журнал*, № 2, 1968, suom. Golubev, A.: Erinomainen neuvostoliittolainen sotateoreetikko, *Военно-исторический журнал*, ss. 107–114. – Golubevin artikkeli on kattavin Triandafillovin henkilöhistoriaa ja työn merkitystä käsittelevä kirjoitus. Se sisältää myös tiedot Triandafillovin julkaisuista.

Ensimmäisen sysäyksen syvän taistelun opin kehittämiseksi antoi Tuhatshevskin vuoden 1928 esitelmä puna-armeijan varustamisesta uusilla nykyaikaisilla taisteluvälineillä, pääasiassa panssarivaunuilla ja ilmavoimilla. Niiden avulla pystyttäisiin välttämään taistelun näännyttävä luonne siirtymällä taistelutapaan, jota soveltamalla vastustajan koko ryhmittymisalue lamautettaisiin yhtäaikaaisesti.³⁹³ Esityksessään Tuhatshevski vaati teknisestä kehityksestä jälkeen jääneen puna-armeijan materiaalista kehittämistä. Tuhatshevski joutui ristiriitaan puolustusasiain kansankomissaarin Kliment Vorošilovin ja Stalinin näkemysten kanssa, jonka takia hän joutui vuonna 1928 jättämään tehtävänsä puna-armeijan esikunnan esikuntapäällikkönä ja siirtymään Leningradin sotilaspiiriin päälliköksi.³⁹⁴

Tuhatshevskin ehdotusta seuranneena syvää taistelua kuvaavana esityksenä Isserson pitää Triandafillovin esitelmää panssarivaunujen käytöstä hyökkäyksessä kolmeen portaaseen ryhmitettynä: jalkaväen välittömän tuen panssarivaunut, jalkaväen kaukotuki- ja kauko-toimintapanssarivaunut³⁹⁵ tunkeutuisivat tykistöasemiin ja esikuntiin saakka sekä lamauttaisivat yhdessä tykistön ja ilmavoimien tulen kanssa *samanaikaisesti* vastustajan ryhmittymisen koko syvyyden. Triandafillovin esittämä panssarivaunujen käyttötapa toteutti Issersonin mukaan ”– – käytännössä Tuhatshevskin idean siitä, että uudet taisteluvälineet, panssarivaunut, pitkälle ulottuva tykistö ja maahanlaskujoukot antaisivat mahdollisuuden sanoutua irti vanhoista vastustajan asteittaisista tuhoamisen tavoista ja siirtyä syvän tuhoamisen uusiin tapoihin”.³⁹⁶

³⁹³ Иссерсон, Isserson (1963), s. 66, ks. myös Иссерсон, Г.: Развитие теории советского оперативного искусства в 30-е годы, *Военно-исторический журнал*, № 1, 1965a, suom. Isserson, G.: Neuvostoliittolaisen operaatiotaidon kehittyminen 30-luvulla, *Военно-исторический журнал*, s. 37. – Isserson käyttää Tuhatshevskin esityksestä venäjän kielen sanaa доклад, (doklad) jolla tarkoitetaan yleensä tieteellisestä aiheesta pidettyä suullista esitystä, ks. UŠa.

³⁹⁴ Sama, vrt. Harrison (2001), s. 174, vrt. Бирюзов, С.: Военно-теоретическое наследство М.Н. Тухачевского. *Военно-исторический журнал*, № 2, 1964a, suom. Birjuzov, S.: M. N. Tuhatshevskin so-tateoreettinen näkemys, ss. 37–49, vrt. Потапов, Potapov (2006), ss. 40–41 ja Захаров, М.В.: Генеральный штаб в предвоенные годы, Воениздат, Москва, 1989, http://militera.lib.ru/memo/russian/zaharov_mv/index.html, 29.1.2013, suom. Zaharov, M. V.: Yleisesikunta sotaa edeltäneinä vuosina, ss. 88–89. – Potapov ei mainitse väitöskirjassaan lainkaan Tuhatshevskin vuoden 1928 esitelmää eikä kahnausta Stalinin ja Vorošilovin kanssa. Hänen mukaansa syvää taistelua käsiteltiin vasta keväällä 1931 Triandafillovin esitelmän *Основные вопросы тактики и оперативного искусства в связи с реконструкцией армии* (Taktiikan ja operaatiotaidon peruskysymyksiä armeijan uudelleenrakentamisen yhteydessä), lisäksi Potapov mainitsee puna-armeijan yleisesikuntapäällikkö Aleksandr Jegorovin (1883–1939*) kokeiluharjoituksien perusteella laatiman esitelmän *Тактика и оперативное искусство РККА на новом этапе* (Puna-armeijan taktiikka ja operaatiotaito uudessa vaiheessa). Zaharov on muistelmateoksessaan samoilla linjoilla.

³⁹⁵ Танки НПП (непосредственная поддержка пехоты), танки ДПП (дальняя поддержка пехоты) ja танки ДД (дальнего действия). Aluksi Triandafillov kutsui kahta viimeksi mainittua ryhmää konekiväärien ja tykistön tuhoamispanssarivaunuryhmiksi (ТИП, танки истребители пулеметов и ТИА танки истребители артиллерии). Isserson tarkoittaa tässä Potapovin mainitsemia vuonna 1931 pidettyä esitelmää: *Taktiikan ja operaatiotaidon peruskysymyksiä armeijan uudelleenrakentamisen yhteydessä*.

³⁹⁶ Иссерсон, Isserson (1963), s. 66, ks. myös Иссерсон, Isserson (1965a), s. 37. – Isserson ei mainitse esityksen vuotta, mutta mainitsee sen, että aluksi Triandafillov nimitti kahta viimeksi mainittua ryhmä konekiväärien ja tykistön tuhoamispanssarivaunuryhmiksi (ТИП, танки истребители пулеметов и ТИА танки истребители артиллерии). Tuhatshevskin vuoden 1928 alustavasta syvää taistelua luonnehtivasta esitelmästä kertovassa osuudessa ei mainita erikseen maahanlaskuja. Triandafillov ei mainitse maahanlaskuja teoksessaan *Nykyaikaisten armeijoiden operaatioiden luonne* eikä niihin viitata puna-armeijan vuoden 1929 kenttäohjesäännössä. Kuitenkin Isserson mainitsee lainauksen osoittamalla tavalla maahanlaskujoukot vuoden 1965 artikkelissaan. Ks. myös tutkimuksen s. 139.

Ohjesääntöjen, asiakirjojen, sisäisten muistioiden ja esitelmien lisäksi 1920- ja 1930-luvulla julkaistiin useita sotataitoa ja sen kehittämistä hyvin yksityiskohtaisesti käsitteleviä kirjoja ja artikkeleita. Koska pääosa sisäiseen käyttöön tarkoitettuun materiaalista, kuten Tuhatševskin vuoden 1928 esitelmä syvästä taistelusta, oli vain kehittäjien pienen piirin tiedossa, eivät niihin ole voineet viitata muut kuin kehitystyöhön osallistuneet ja myöhemmin Venäjän asevoimien arkistoihin päässeet tutkijat. Kehitystyöhön osallistunut Georgi Isserson ei kahdessa 1960-luvulla ilmestyneessä artikkelissaan viittaa muihin kuin sisäisessä käytössä olleisiin lähteisiin. Tällä hän todennäköisesti halusi tuoda esiin sisäpiiriläisen näkökulman sotataidon kehittämiseen sekä mahdollisesti välittää tietoa arkistoissa olevasta materiaalista. Jälkimmäistä olettamusta tukee se, että Issersonin kirjoitukset ilmestyivät 1960-luvulla, jolloin julkaistiin myös aikaisemmin tuntemattomia kirjoituksia sisältävä Tuhatševskin kootut teokset. Neuvostoliittolainen 1920- ja 1930-luvun sotateoreettinen julkinen kirjoittelu palveli sotataidollisen ajattelun tunnetuksi tekemistä. Ohjesääntöihin verrattuna kirjat ja artikkelit esittelevät teorioiden taustalla ollut tutkimusta, laskelmia ja perusteluja valituille toimintatavoille. Tästä syystä ne ovat hyviä sotataidollisen ajattelun muotoutumisen tutkimuslähteitä.

Vladimir Triandafillov käsitteli vuonna 1929 ilmestyneen pääteoksensa *Характер операций современных армий* (*Nyky aikaisten armeijoiden operaatioiden luonne*) ensimmäisessä osassa, *Nyky aikaisten armeijoiden tila*, taisteluvälineiden ja kaluston kehittymistä ensimmäisen maailmansodan jälkeen sekä Neuvostoliiton läntisten rajanaapurien liikekannallepanomahdollisuuksia ja joukkojen organisaatiota. Teoksen toisessa osassa, *Nyky aikaisten armeijoiden operaatiot*, Triandafillov muotoili teoreettiset perusteet Neuvostoliiton länsirintamalla käytävän sodan operaatioille.³⁹⁷ Triandafillovin teosta pidetään useissa arvioissa keskeisenä perustana syvän taistelun ja syvän operaation taisteluooppien kehittämiseksi sekä perehdytyksenä tieteellisten metodien käyttöön sotataidossa³⁹⁸. Issersonin arvion mukaan ennen Triandafillovia neuvostoliittolainen sotatie-

³⁹⁷ Триандафиллов, Triandafillov (1936), s. 3. – Teoksen ensimmäinen painos on ilmestynyt vuonna 1929, olen käyttänyt lähteenä internetissä saatavissa olevaa kolmatta painosta. Pääteoksensa lisäksi Triandafillov on julkaissut vuonna 1926 kirjasen *Размах операции современных армий* (*Nyky aikaisten armeijoiden operaatioiden mittasuhteet*), lyhyessä kirjoituksessaan (27 sivua) hän käsitteli ensimmäisen maailmansodan ja Venäjän sisällissodan rintaman operaatioita mitattavissa olevien suureiden (rintaman pituus, taisteluala-ueen leveys, käytettyjen joukkojen ja aseistuksen määrä) näkökulmasta.

³⁹⁸ Schneider, James J.: V. K. Triandafillov, Military Theorist, *The Journal of Soviet Military Studies*, 1 (September 1988), s. 304, ks. myös: Paparella, Ivo: Landmarks in Defence Literature, *Defense Analysis*, Volume 3, Issue 3, 1987. s. 281, 284, Голубев, А.: Выдающийся советский военный теоретик, *Военно-исторический журнал*, № 2, 1968, suom. Golubev, A.: Erinomainen neuvostoliittolainen sotateoreetikko, ss. 110–114, Голубев, А.: Обращена ли была в прошлое наша военная теория в 20-е годы?, *Военно-исторический журнал*, № 10, 1965, suom. Golubev, A.: Muotoutuiko sotateoriamme menneisyydessä 1920-luvulla?, *Военно-исторический журнал*, ss. 42–45, Мацуленко, В.: Развитие оперативного искусства в наступательных операциях, *Военно-исторический журнал*, № 10, 1967, suom. Matsulenko, V.: Operaatiotaidon kehitys hyökkäysoperaatioissa, *Военно-исторический журнал*, s. 40, Тухачевский М. Н.: О новом Полевом уставе РККА, Избранные произведения, В 2-х т, Воениздат, Москва 1964e, <http://militera.lib.ru/science/tuhachevsky/index.html>, 5.1.2011, suom. Tuhatševski M. N.: Puna-armeijan uudesta kenttäohjesäännöstä, julkaistu teoksessa: Valitut teokset, s. 245, Harrison (2001), s. 151. – Näistä artikkeleista kattavimmat analyysit Triandafillovin teoksen merkityksestä ovat Ivo Paparellan ja Golubevin (1968) artikkelit. Paparellan artikkelissa on muutamia virheellisiä, todennäköisesti käännöksestä johtuvia, tulkintoja Triandafillovin esittämistä taistelun muodoista. Sen arvona kuitenkin lisää Triandafillovin esittämän teorian ja neuvostoliittolaisten 1980-luvun teorioiden yhtenevyyden pohdinta. Matsulenk on artikkelissa on tiivistetty kuvaus syvän taistelun opin ja neuvostoliittolaisen operaatiotaidon kehityksestä ennen toista maailmansotaa ja sen aikana. Tuhatševski puolustaa Triandafillovin esittämiä näkemyksiä viimeiseksi jääneessään, toukokuussa 1937 kirjoitetussa vuoden 1936 väliaikaista kenttäohjesääntöä esittelevässä, artikkelissaan. Richard Harrisonin mukaan *Nyky aikaisten armeijoiden operaatioiden luonne* on merkittävin yksittäinen operaatioita käsittelevä teos maailmansotien välisenä aikana.

teellinen tutkimus oli pääosin taaksepäin katsovaa ja keskittyi pääosin ensimmäisen maailmansodan ja sisällissodan kokemuksiin.³⁹⁹ Triandafillov ei käyttänyt lähtökohtaan eikä perustelunaan mitään aikaisempaa sotataidollista periaatetta vaan analysoi ensimmäisen maailmansodan ja Puolan vastaisen sodan (1920) taisteluita, joista tehtyihin havaintoihin hän yhdistää teknisen kehityksen mahdollisuudet.

Arvioidessaan nykyaikaisten armeijoiden tilaa Triandafillov tarkasteli aluksi aseistuksen ja organisaatioiden kehittymistä johtaakseen niistä perustan operaatiotaidon ja taktiikan keskeisiin kysymyksiin. Hänen arvionsa mukaan jalkaväen automaattiasien määrän kasvu johtaa tulivoiman nopeaan kasvuun kevyen aseistuksen helpon teollisen valmistamisen takia. Sen sijaan tykistön kehittämisessä raskaan tykistön luominen olisi mahdollista vain teollistuneille maille. Panssarivaunut korvaisivat hänen mukaansa tykistön jalkaväen tulituessa ja puolustuksen murtamisessa. Murtoa seuraavassa jatkotehtävässä panssarivaunut olivat jo ensimmäisessä maailmansodassa osoittaneet ylivoimaisuutensa tykistöön verrattuna. Panssarivaunuilla ei tulisi pelkästään tukea jalkaväen rynnäkköä ja seurata niiden etenemistä, vaan niiden pitäisi myös pystyä myös vihollisen takaa-ajoon. Kemiallisen aseiden käytössä Triandafillov näkee mahdollisuuksia sekä vastustajan syvyyden strategisten ja operatiivisten kohteiden lamauttamisessa että taktisen läpimurron mahdollistajana. Kenttäradiot olivat tulossa joukkojen alimman tason johtamisvälineiksi.⁴⁰⁰ Pioneeritoiminnan tärkeimpänä kehityssuuntana Triandafillov näkee rautateiden korjaus- ja hävittämiskyvyn sekä nopean linnoittamisen.⁴⁰¹ Triandafillovin tarkastelussa on keskeistä joukon aseistuksen tulivoimaan perustuvien tekijöiden esille tuominen, mikä näkyy erityisesti tarkasteltaessa tykistön määrän kehittymistä rintamakilometrillä, minkä hän rinnastaa myös panssarivaunujen käyttöön. *Tulen tiheys* muodostaa hänen ajattelunsa kulmakiven, jolle myös myöhempi neuvostoliittolainen taktinen ajattelu rakentuu.

Triandafillov totesi ilmavoimien kehittymisen olleen valtavan nopeaa kaikilla osaluilla. Lentokoneiden nopeus ja asekuorma olivat ensimmäistä maailmansotaa seuranneina vuotena 2–3-kertaistuneet, osuman todennäköisyys maamaaliin oli seitsenkertaistunut ja toimintasäde kaksinkertaistunut. Tekninen kehitys oli parantanut ilmavoimien käytettävyyttä maassa sijaitsevien kohteiden tuhoamisessa. Ne pystyivät entisen päätehtävänsä tiedustelun lisäksi osallistumaan välittömästi taisteluun. Syvyydessä toimitaessa hän pitää ilmavoimia ylivoimaisena tykistön verrattuna.⁴⁰² Triandafillov ei kannata maailmansotien välillä vallinnutta douhetistisiä suuntauksia⁴⁰³, mutta ei myöskään

³⁹⁹ Иссерсон, Isserson (1963), s. 69.

⁴⁰⁰ Schneider (1988), s. 289. – Triandafillovin viittaus kenttäradioihin taktisina johtamisvälineinä on mielenkiintoinen suhteessa saksalaisten salamasotataktiikkaan, jossa radioyhteys panssarijoukkojen ja niitä tukevien taktisten syöksypommittajien välillä tuotti hyviä tuloksia.

⁴⁰¹ Триандафиллов, Triandafillov (1936), ss. 16–37 ja 71–94.

⁴⁰² Sama, ss. 35–37.

⁴⁰³ Triandafillov ei teoksessaan edes viittaa Douhetiin, ks. myös Лапчинский А.Н.: Воздушные силы в бою и операции, Государственное военное издательство, Москва, 1932, http://militera.lib.ru/science/lapchinsky_an1/index.html, 17.4.2012, suom. Laptšinski A. N.: Ilmavoimat taistelussa ja operaatiossa, s. 91. – Syvän taistelun ja operaation kehittämiseen osallistunut neuvostoliittolainen ilmavoimateoreetikko ”neuvostoliittolainen Douhet” Aleksandr Laptšinski (1882–1938) ottaa käyttöön vuonna 1932 ilmestyneessä teoksessaan *Ilmavoimat taistelussa ja operaatiossa*, Douhetin käsitteen ilmanherrsus muodossa *ylivoima ilmassa (превосходства в воздухе)*. Myöskään Laptšinski ei siteeraa Douhetia lähteenään, vaikka tämän määritelmää käyttääkin. Kirjansa esipuheessa Laptšinski kuitenkin mainitsee Douhetin riippumattomien ilmavoimien puolestapuhujana. Laptšinski on useiden tietosanakirjalähteiden mukaan saanut surmansa puhdistuksissa, mihin myös kuolinvuosi viittaa. Nämä lähteet tuntevien kirjoitusten mukaan

saksalaisten ensimmäisessä maailmansodassa soveltamia ilmavoimien tehokkaita ja joustavia käyttöperiaatteita⁴⁰⁴. Triandafillov pitää lentojoukkoja⁴⁰⁵ pohjimmiltaan armeijan eli maavoimien aselajina.

Arvioidessaan eri maiden armeijoiden mahdollista vahvuutta Triandafillov tuomitsee läntisten sotateoreetikkojen käsitykset pienten mekanisoitujen armeijoiden paremmuudesta massa-armeijoihin verrattuna. Tarkastelun aluksi hän lainaa Svetšiniä: ”*Sota tarvitsee riittävän määrän korkealaatuisia joukkoja.*”⁴⁰⁶ Triandafillov viittaa ulkomaalaisten kirjoittajien, Fullerin Seecktin⁴⁰⁷ ja Soldanin⁴⁰⁸, tuoreisiin julkaisuihin, joissa tulevaisuuden armeijoita oli kuvattu teknisesti korkealuokkaisiksi mutta miesmäärältään pieniksi. Triandafillov piti pienten armeijoiden toimintamahdollisuuksia alueita valtaavissa sodissa olemattomina ja tällaisten ajatusten esittämistä lapsellisena. Pieni armeija jäisi vihollismaahan tunkeuduttuaan saarretuksi. Kritiikkinsä päätteeksi hän kuitenkin toteaa, että ”*Valitettavasti kapitalismi ja kapitalistinen järjestelmä, eivät ole vielä kehittyneet siihen pisteeseen, jossa eivät ainoastaan yksittäiset kirjoittajat, vaan valtiolliset toimijat olisivat pakotettuja kieltäytymään massa-armeijoiden ideasta*”. Triandafillovin mukaan valtiot varautuivat edelleen lainsäädännöllä, ylläpitämällä maanpuolustustahtoa ja sotateollisuutta turvaamaan mahdollisuutensa massa-armeijoiden perustamiseen. Tästä syystä Triandafillovin mukaan oli olennaisempaa tutkia Neuvostoliittoa kiinnostavien maiden suurinta mahdollista liikekannallepanokykyä, jotta voitaisiin tehdä arvioita niiden rintamalle lähettämien armeijoiden vahvuudesta.⁴⁰⁹

Triandafillov arvosteli läntisten sotateoreetikkojen näkemyksiä pienistä armeijoista samalla tavalla kaksijakoisesti kuin Tuhatševski: pienet armeijat nähdään kyvyttömiksi sodankäyntiin laajoilla rintamilla ja niiden taustalla nähdään kapitalististen maiden pelko miesmäärältään suurten armeijoiden käyttämisestä vallankumoukseen⁴¹⁰. Triandafillovin viittaus siihen, että porvarilliset maat valmistautuivat ammattiarmeijoiden pro-

Laptšinski menehtyi vaikeaan sairauteen ja esittävät vakuudeksi kuvan hautakivistä – sellaista ylellisyyttä ei olisi suotu kansanvihollisena teloitettulle.

⁴⁰⁴ Corum (1992), ss. 14–15. – Saksalaiset keskittivät ensimmäisessä maailmansodassa lentojoukkoja kulloinkin tarvittavaan operaatiosuuntaan. Keskitykset tehtiin yllätyksellisesti ja lentokoneiden siirrossa käytettiin rautatiekuljetuksia. Toimintapa edellytti itsenäistä ilmavoimaorganisaatiota ja kykyä järjestelmälliseen yhteistoimintaan kulloinkin tuettavan joukon kanssa.

⁴⁰⁵ Kuokkanen (2012), s. 2. – авиация, aviatsija, ilmailu, lentotoiminta, lentokoneet.

⁴⁰⁶ Свечин, Svetšin (1927), s. 116. – Triandafillov viittaa kirjan ensipainokseen; oheinen sivunumero on tutkimuksen lähteenä olevan 2. painoksen mukainen. Myönteisessä mielessä tehty viittaus Svetšiniin, näännytysodankäynnin kannattajaan, Tuhatševskin vastustajaan ja tsaarin armeijasta puna-armeijaan siirtyneeseen ”asiantuntijaan”, on jossain määrin yllättävä.

⁴⁰⁷ Corum (1992), ss. 25–34. – Saksalainen kenraali Hans von Seeckt palveli vuosina 1920–1926 Reichswehrin yleisesikuntapäällikkönä ja kannatti ajatusta pienestä 200 000 miehen vahvuisesta armeijasta, jonka suorituskyky perustuisi liikkuvuuteen ja voimakkaisiin taktisiin ilmavoimiin. Seecktin näkemyksen mukaan pienen ammattiarmeijan etuna oli mahdollisuus kouluttaa kaikkien tasojen johtajat tehokkaasti.

⁴⁰⁸ Searle, Alaric: J. F. C. Fuller, Tukhachevsky and the Red Army, 1923–1941: The Question of the Reception of Fuller’s Military Writings in the Soviet Union, *The Journal of Slavic Military Studies, Volume 9, No 4*, Frank Cass, London 1996, s. 851, viite 21,22, ks. myös Тухачевский, М.Н.: Предисловие к книге Дж. Фуллера «Реформация войны», Избранные произведения, В 2-х т, Воениздат, Москва, 1964h. <http://militera.lib.ru/science/tuhachevsky/index.html>, 5.1.2011, suom. Tuhatševski, M. N.: Esipuhe J. Fullerin kirjaan The Reformation of War, julkaistu teoksessa: Valitut teokset, osa 2, s. 147. – Triandafillov, ja lähdeviitteessä mainittu Tuhatševski, viittaavat saksalaisen George Soldanin teokseen *Der Mensch und die Schlacht der Zukunft, Oldenburg, Stalling 1925*. Kirja on esseekokoelma, joka sisältää sekä Tuhatševskin että Searlen arvioiden mukaan vaikutteita Fullerilta.

⁴⁰⁹ Триандафиллов, Triandafillov (1936), ss. 39–43.

⁴¹⁰ Тухачевский, Tuhatševski (1964h), ss. 149–152.

pagoimisesta huolimatta suurten reserviläisarmeijoiden muodostamiseen, on selvä osoitus sotilaallisesta realismista ja samalla kuitenkin ristiriidassa niiden perustelujen kanssa, joiden mukaan porvarillisissa maissa välteltiin massa-armeijoita, koska niiden pelättiin johtavan vallankumoukseen.

Triandafillovin ajatus liikekannallepanoarmeijoiden valmistelusta lainsäädännön ja vapaaehtoisen maanpuolustustyön kautta on edelleen merkityksellinen. Monen eurooppalaisen maan luovuttua kylmän sodan päättymisen jälkeen asevelvollisten kouluttamisesta rauhan aikaisessa varusmiespalveluksessa on asia tulkittu luopumiseksi asevelvollisuudesta ja mahdollisuudesta perustaa rauhan ajan vahvuutta suurempia asevoimia. Kuitenkin monet 2000-luvun alkupuolella rauhan ajan varusmiespalveluksesta luopuneet maat ovat säilyttäneet lainsäädännöissään asevelvollisten palvelukseen kääntämisen mahdollisuuden⁴¹¹.

Triandafillovin näkemystä soveltaen valtioiden sotilaallisen kyvyn arvioinnissa on edelleen otettava huomioon mahdollisuus armeijoiden miesmäärän kohottamiseen varusmieskoulutuksen aloittamisen tai liikekannallepanon kautta. Siksi sotilaallisen potentiaalin arvioinnin lähtökohtina voidaan myös nykyisinkin pitää asepalvelukseen soveltuvaa väestöä, taloudellisia ja poliittisia edellytyksiä sekä monipuolista sotilaallista taitoa. Yksikään asevelvollisuusarmeijasta luopunut ja kansallisen puolustuksen tärkeyden kansainvälisiin tehtäviin toissijaiseksi arvioinut valtio ei ole poliittisista julistuksista huolimatta rajoittanut asevoimiensa keinovalikoimaa pelkästään kriisinhallintatehtävien edellyttämiin suorituskykyihin ja materiaaliin. Kaikki pyrkivät säilyttämään monipuolista sotilasammattillista osaamista ja valmiutta. Kalliiden asejärjestelmien, kuten hävittäjälentokoneiden, sukellusveneiden tai ydinaseistuksen sisällyttämistä sotavarustukseen ei ainakaan pienissä valtioissa voi perustella pelkästään varautumisella sotilaalliseen kriisinhallintaoperaatioon. Niiden käyttöön varautumisen lähtökohta on yksiselitteisesti kansallinen puolustus.

Arvioidessaan eurooppalaisten maiden liikekannallepanokykyä Triandafillov jaottelee armeijoiden joukot ensi- ja toisen linjan joukkoihin. Ensilinjan joukoilla hän tarkoittaa nopeasti perustettavia koulutetulla reservillä täydennettäviä vakinaisia joukkoja, joiden materiaali on valmiina liikekannallepanovarastoissa. Toisen linjan joukot muodostettaisiin kouluttamattomasta tai koulutustasoltaan heikosta nostoväestä tai reservistä, ja ne varustettaisiin sodan alkamisen jälkeen hankitulla sotavarustuksella. Triandafillov arvioi, että mahdollinen jännityksen lisääntyminen heijastuisi nopeasti armeijoiden henkilömäärien kasvuun.⁴¹²

Ensilinjan joukkojen määrän lisäksi Triandafillov pitää tarpeellisena arvioida myös Neuvostoliittoa kiinnostavien maiden toisen linjan joukkojen perustamismahdollisuuksia. Tämä koski erityisesti Saksaa, jonka rauhan ajan armeijan kokoonpanoa oli rajoitet-

⁴¹¹ Pykälä, Jarmo: Eurooppalainen maanpuolustus ja asevelvollisuus, Sadankomitea Ry, Kirjapaino Jaarli 2010, http://www.sadankomitea.fi/files/Sadankomitea_Eurooppalainen_maanpuolustus_ja_asevelvollisuus_2010.pdf, 18.4.2012, ss. 55 ja 57, ks. myös. Smith David Gordon: 'End of an Era' as Germany Suspends Conscription, Der Spiegel, 4.1.2011, <http://www.spiegel.de/international/germany/0,1518,737668,00.html>, 19.4.2012. – Ranska, Ruotsi ja Saksa ovat rauhan ajan varusmiespalveluksesta luopumisen jälkeen säilyttäneet säädösvalmiuden asevelvollisten palvelukseen määräämiseen. Ranskassa järjestetään koko ikäluokalle kansallisen puolustuksen valmistautumispäivä, joihin osallistuminen on edellytyksenä loppukokeiden suorittamiseen ja todistuksen saamiseen valtionyliopistosta.

⁴¹² Триандафиллов, Triandafillov (1936), ss. 51–59.

tu rauhansopimuksella. Erityisen hyvät mahdollisuudet merkittävien toisen linjan yhtymien perustamiseen oli Ranskalla ja Saksalla. Raskaan aseistuksen riittävyys voisi muodostua useissa maissa ongelmaksi, kuten oli käynyt ensimmäisessä maailmansodassa. Triandafillov piti Puolan, Romanian ja Baltian maiden mahdollisuuksia lisätä toisen linjan joukkojen määrää pieninä, niiden vähäisen teollisen kapasiteetin takia. Kuitenkaan Puolan ja Baltian maiden vapaaehtoisten maanpuolustusjärjestöjen (suojeluskuntien) merkitystä perustettavan armeijan kokoa arvioitaessa ei voinut sivuuttaa. Triandafillov toteaa toisen linjan joukkojen luotettavan arvioimisen olevan vaikeaa, koska niiden lukumäärä oli riippuvainen ase- ja ampumatarvikevarastoista, joista oli vaikea saada tietoa.⁴¹³

Triandafillov pitää henkilöreservejä liikekannallepanon ohella merkittävinä armeijan sodan aikaiselle täydentämiselle. Ensimmäiseen maailmansotaan osallistuneet maat olivat kärsineet ensimmäisen sotavuoden aikana mittavia henkilöstötappioita haavoittuneina, sairastuneina ja kaatuneina. Ranska menetti 86 % ja Venäjä 130 % henkilöstöstään sodan aloitusvahuuteen verrattuna. Sotaan osallistuvan maan piti varautua tämän takia täydentämään armeijansa henkilöstöä 100 % ensimmäisen sotavuoden aikana. Tällaiseen hän näki mahdollisuuksia olevan vain Puolalla, Ranskalla ja Neuvostoliitolla. Väestöltään suuret maat pystyisivät sodan aikana jopa lisäämään divisiooniansa lukumäärää. Triandafillov korostaa teollisuuden mahdollisuuksia tukea asevoimien varustelua sodan alettua.⁴¹⁴

Armeijoiden mahdollisen henkilömäärän arviointi kuvastaa Triandafillovin käsitystä tulevan sodan kuvasta, jossa valtioiden kyky mobilisoida sekä henkilö- että teolliset voimavarat olisivat lopulta ratkaisevia. Jotkin neuvostoliittolaiset kirjoittajat kuitenkin korostavat eroa Svetšinin näännyttämisstrategian, *стратегия измора*, *strategija izmora*, ja tässä esitetyn strategian, *стратегия истощение*, *strategija istoštšenie*, eroavaisuutta.⁴¹⁵ Sanojen *izmor* ja *istoštšenie* merkityserot ovat kuitenkin niin vähäiset, että sanoja voidaan pitää synonyymeinä.⁴¹⁶ Frunzen määrittelyn mukaan nykyaikainen sota, josta on tulossa ”– luonteeltaan pitkäkestoinen ja vaikea kamppailu, mikä vaatii taistelevien osapuolten kaikkien taloudellisten ja poliittisten voimavarojen käyttöä [– –] siirtymistä salamaiskujen strategiasta ja näännyttämisen (istoštšenie) strategiaan”⁴¹⁷. Svetšinin näännyttämisstrategian määritelmän näkökulmasta merkityseroa ei ole.⁴¹⁸ Svetšinin esittämien näkemysten vastustus perustui kuitenkin pitkälti ideologiaan ja siihen, ettei hän nähnyt tuhoamissodankäynnin strategiaa kannatettavana. Triandafillovin teorian yhtyy ja nojautuu Frunzen puna-armeijan doktriiniin sotataidollisena lähtökohtana, mikä ilmenee hänen käsittelemisensä valtioiden sodankäyntimahdollisuuksia määrittävissä tekijöissä.

⁴¹³ Sama, ss. 51–59.

⁴¹⁴ Sama, ss. 60–64.

⁴¹⁵ Голубев, Golubev (1968), s. 112.

⁴¹⁶ Uša. – *измор*, kaikkien voimien vähentyminen (”*истощение всех сил и средств*”); *истощение*, 1) näännyminen, äärimmäinen fyysinen heikkous, ravinnon puute, 2) menettäminen kulutuksen takia. Sanat esitetään toistensa synonyymeinä ja *izmorin* todetaan olevan vanhentunut ilmaisu.

⁴¹⁷ Фрунзе, М.В.: Фронт и тыл в войне будущего, *Избранные произведения*, Военное издательство народного комиссариата обороны союза ССР, Москва, 1940b, suom. Frunze, M. V.: Tulevaisuuden rintama ja selusta, teoksessa Valitut teokset, ss. 69–70.

⁴¹⁸ Ks. tutkimuksen s. 79.

Teoksensa toisen osan, *Nyky aikaisten armeijoiden operaatiot*, Triandafillov aloitti esittämällä Neuvostoliiton länsiosien sotilasmaantieteellisen arvion. Sotänäyttämön leveys oli noin 3 000 kilometriä ulottuen Pohjoiselta jäämereltä Mustalle merelle. Pisin raja Neuvostoliitolla oli Suomen kanssa 1 500 kilometriä, Viron ja Latvian vastainen raja oli 380 kilometriä. Puolan vastainen raja jakautui Pripjatin soiden molemmin puolin: pohjoisessa 800 ja etelässä 400 kilometrin lohkoon. Romanian vastainen raja oli 320 kilometriä. Maantieteellisen tarkastelun jälkeen Triandafillov arvioi Neuvostoliiton mahdollisten vastustajien sen vastaiselle rintamalle ryhmitettävien jalkaväkidivisioonien lukumääriä⁴¹⁹, ja niistä johtuvia vastustajan rintamien joukkojen tiheyksiä: Puolan vastaisella rintamalla divisioonien kaistanleveydet vaihtelisivat maantieteellisistä syistä riippuen ollen pääsuunnassa 5–6 kilometriä ja sivusuunnassa 12 kilometriä. Romanian vastaisella rintamalla tiheys olisi 10–11 kilometriä. Baltian alueen soiden ja järvien suuren määrän takia on tiheys maastossa kuitenkin samanlainen kuin Romanian vastaisella rintamalla. Suomen vastaisella rintamalla Karjalankannaksella rintamatiheys olisi lähellä Puolan vastaisen rintaman tiheyttä. Pohjoisessa suunnassa Jäämeren ja Laatokan välillä tiheys olisi pienempi kuin Latvian ja Viron rintamalla. Maavoimajoukkojen rintamatiheyden arvioimisen lisäksi Triandafillov arvioi ilmavoiman määrän, mutta ei käsittele merivoimia.⁴²⁰ Triandafillovin lähtökohta noudatteli Neuvostoliiton 1920-luvun lopun kansainvälispoliittista asemaa ja puna-armeijan doktriinia. Sotilaallisesta näkökulmasta strateginen lähtökohta on yksinkertaisuudessaan kadehdittava: Neuvostoliiton nähdään olevan läntisten porvarillisten maiden uhkaama ja asevoimien tavoitteenasettelussa se sanotaan suoraan ja julkisesti. Poliitiikka ja sotilasdoktriini antoivat punaiselle armeijalle selvän tehtävän.

Toimintaympäristön yleisen määrittelyn jälkeen Triandafillov arvioi divisioonan ja armeijakunnan toimintamahdollisuuksia puolustuksessa ja hyökkäyksessä. Hän johtaa ryhmitysperiaatteet sotakokemuksiin perustuvasta *tulen tiheyden* vaatimuksesta rintamametriä kohden. Sen mukaan tulen tiheys puolustuksessa on riittävä, kun rintaman jokaiselle metrille voidaan ampua minuutissa viisi laukausta. Porrastamisen vaatimuksia noudattava, puolustuskaistansa eteen 5 000 luotia minuutissa ampuva pataljoona, pystyy puolustamaan yhtä rintamakilometriä. Laskelmiensa perusteella Triandafillov päätelee, että jalkaväkidivisioonan puolustuskaistan leveys olisi normaaliolosuhteissa 4–8 kilometriä. Laajoilla rintamakaistoilla divisioonan puolustuskaistan leveys voi olla 8–12 kilometriä. Divisioonan puolustuskaistan syvyys on näissä olosuhteissa 3–4 kilometriä. Tulen tiheys etulinjassa voidaan nostaa 3 000–5 000 luotiin rintamakilometrillä siirtämällä etulinjaan $\frac{1}{2}$ – $\frac{2}{3}$ pataljoonan tuliaseista. Laajennetussa puolustuksessa divisioonan rintaman leveys voi ulottua 12–20 kilometriin. Laajassa ryhmityksessä puolustuksen syvyys pienenee. Triandafillov pitää jalkaväen tulen voimaan perustuva puolustuksen mahdollisuuksia riittävinä, mutta divisioonan tykistön määrä on riittämätön. Neli-tykkinen patteri pystyy tulellaan tukemaan 200 metrin rintamaa, joten divisioonan 48 tykkiä pystyvät tukemaan vain 2,4 kilometrin levyistä rintamaa.⁴²¹

Triandafillov esittää ajatuksen iskevän ja sitovan ryhmän käytöstä sekä puolustuksessa että hyökkäyksessä. Hyökkäyksessä iskuryhmä oli tarkoitettu toimimaan pääiskun suunnassa ja sitova ryhmä avustavassa suunnassa. Pääiskun suunnassa olevia joukkoja

⁴¹⁹ Mahdollisten vastustajien divisioonien lukumäärän perustana olivat teoksen ensimmäisessä osassa esitetyt liikekannallepanomahdollisuuksia arvioivat laskelmat.

⁴²⁰ Триандафиллов, Triandafillov (1936), ss. 96–98.

⁴²¹ Sama, ss. 101–102.

tuli tukea täydentävällä tykistöllä ja panssarivaunuilla, mutta avustavassa suunnassa toimivien joukkojen käytössä olisi vain niiden orgaaninen aseistus.⁴²²

Hyökkäyksessä divisioona ja armeijakunta pystyivät Triandafillovin käsityksen mukaan murtamaan vihollisen puolustusjärjestelmän ainoastaan niille osoitettujen täydentävän tykistön tai panssarivaunujen tulella. Jalkaväen aseistuksella hän ei nähnyt olevan suurta merkitystä puolustuksen murtamisessa. Taistelua mallintavalla laskelmalla⁴²³ Triandafillov päätyi siihen, että itäeurooppalaisissa olosuhteissa jalkaväkeä lamautettaessa tarvitaan 45–60 tykkiä rintamakilometrille, ja mikäli samanaikaisesti lamautetaan myös tykistöä on tarve 75–84 tykkiä rintamakilometrille. Keskimääräiseksi normiksi hän esittää 30 tykkiä rintamakilometrille. Hyökkäyksessä osa tykistöstä voidaan korvata panssarivaunuilla. Vastustajan puolustuksen lähisyvyyteen ulottuvaan murtoon pyrkivässä hyökkäyksessä niiden tiheyden tulee olla 20–30 panssarivaunua rintamakilometriä kohden, ja yleisesti keskimäärin 10 panssarivaunua rintamakilometriä kohden. Painopistesuunnan puolustuksen murtamiseen tarvittava tykistötulen määrä on vähintään kaksinkertainen tai kolminkertainen.⁴²⁴

Pataljoonan kapeimpana mahdollisena hyökkäysalueena Triandafillov pitää 400–500 metriä. Tätä kapeammat hyökkäyskaistat johtaisivat elävän voiman ahtautumiseen ja tappioihin. Triandafillovin laskelmien mukaisesti vastustajan puolustusaseman täydellisen murtamisen edellytyksenä on sen ryhmityksen läpäiseminen 8–12 kilometrin levyisellä alueella, joten taistelun kuluessa vastustajan jalkaväen ja tykistön on välttämätöntä vetäytyä taaksepäin uusiin asemiin, ja siten sen alkuperäisen puolustusaseman syvyys luonnollisesti kasvaa. Syvyyteen ryhmittyneen vastustajan lyömiseen hyökkääjän pitää ryhmittää pataljoonat vähintään kolmeen portaaseen. Kolmeen portaaseen ryhmitettävä divisioonan jalkaväki pystyisi hyökkäämään 1,5–2 kilometrin levyisellä alueella (3–4 pataljoonaa ensimmäisessä portaassa, loput 2. ja 3. portaassa).⁴²⁵ Divisioonan ja armeijakunnan jalkaväkiaseistuksen sekä niitä tukevan tykistön mahdollistamat hyökkäysalueiden leveydet ovat taulukossa 1.

Taulukon laskelmalla Triandafillov osoitti sekä divisioonan että armeijakunnan tykistön mahdollisuuksien hyökkäystaistelun tukemiseen olevan pienemmät kuin jalkaväen taistelumahdollisuudet⁴²⁶ eli armeijakunta ei omilla tykistövälineillään kykenisi ratkaisevaan hyökkäykseen jalkaväen taistelumahdollisuuksia vastaavalla tavalla. Iskuarmeijakuntaa tulisi siten tavanomaisessa tilanteessa vahventaa neljällä tykistörykmentillä. Tykistövahvennukset voidaan korvata myös panssarivaunuilla, jolloin panssarivaunuja tarvitaan 40–60 rintamakilometriä kohden eli kaksi panssarivaunupataljoonaa vastaa yhtä täydentävää tykistörykmenttiä. Ilman vahvennuksia hyökkäysaluetta joudutaan kaventamaan. Jalkaväen taistelumahdollisuuksien sekä tykistön tukemismahdollisuuksien ja -

⁴²² Sama, ss. 101–105 ja 130–140.

⁴²³ Triandafillovin taistelua mallintava laskelma on yksinkertainen tykistön tulitehtävien taulukko, jossa esitetään ensin tehtävä (esim. jalkaväen lamauttaminen), ja eritellään se maaleiksi (12 konekivääripesäkettä, 24 kivääripuoliryhmää) ja lasketaan haluttuun vaikutukseen tarvittava ampumatarvikemäärä maalia kohden (100 pommia, 50 pommia).

⁴²⁴ Триандафиллов, Triandafillov (1936), ss. 103–109.

⁴²⁵ Sama, ss. 111–112.

⁴²⁶ VES (2007), ss. 92–93, VES (1986), ss. 88–89, ks. myös KOYL (2008), s. 30. – Neuvostoliittolaisessa ja venäläisessä sotilaskäsitteistössä taistelumahdollisuuksilla (*боевые возможности*) tarkoitetaan määrällisiä ja laadullisia mittareita, jotka luonnehtivat yksiköiden, joukko-osastojen, yhtymien mahdollisuuksia täyttää niille annetut taistelutehtävät määrääjassa taistelukentän todellisissa olosuhteissa. Sisällöllään taistelumahdollisuuksien käsite on lähellä Suomessa käytöön otettua käsitettä *suorituskyky*.

tarpeen arvioimisen lisäksi Triandafillov esittää vastaavat laskelmat kemiallisten taisteluaineiden levittämisestä tykistöllä hyökkäyksen tukemiseksi.⁴²⁷

Hyökkäyksen ja puolustuksen luonne	Divisioona		Armeijakunta	
	Jalkaväen aseistuksen mahdollistama hyökkäysryhmittymien leveys	Tykistön tukemismahdollisuudet	Jalkaväen aseistuksen mahdollistama hyökkäysryhmittymien leveys	Tykistön tukemismahdollisuudet
	(metriä)			
1 Divisioonan normaalia 8–12 km puolustuskaistaa vastaan	1 500–2 000	500–800	4 500–6 000	2 000–3 000
2 Laajalle (20 km) levittäytynyttä puolustusta vastaan sekä kohtaamistaistelun olosuhteissa	2 000–3 500	1 500–2 000	6 000–10 000	4 500–6 000

Taulukko 1. Divisioonan ja armeijakunnan aseistuksen mahdollistamat hyökkäysalueet.⁴²⁸

Hyökkäys- ja puolustuskaistojen leveyden, jalkaväen ja sitä tukevan tykistön ja panssarivaunujen mahdollistaman tulen tiheyden tarpeen määrittämisellä ja vastustajan puolustuksen murtamiseen tarvittavien voimien ja tuhoamisvälineiden *normien* esittämisellä Triandafillov määrittää voimien ja tuhoamisvälineiden *tiheyden*⁴²⁹ käsitteen. Voimien ja tuhoamisvälineiden tiheyden tulee olla riittävä lamauttamaan tai tuhoamaan vastustajan vastarinta murtokohdassa. Tukevien välineiden riittämättömyyttä voidaan korvata lisäämällä hyökkäävän joukon tiheyttä, mutta se lisää tappioita. Käsittelyn keskiössä on hyökkäystaistelu – puolustustaistelun käsittely on vähäistä. Esittämällä puolustukseen ja hyökkäykseen tarvittavat tykistön ja panssarivaunujen keskittämisen normit Triandafillov määrittelee taistelussa tarvittavan tulituen tiheyden. Myös voiman jako pää- ja sivusuuntiin tapahtuu tiheyden käsitettä tulkitsevien normien avulla.

Tuhatševskin ja Triandafillovin tuoreet ajatukset syvästä taistelusta heijastuivat jo *Puna-armeijan vuoden 1929 kenttäohjesääntöön* (PU-29), jossa on mainintoja vastustajan selustan puolustuskaistan murtamiseen varattavista joukoista ja panssarivaunujen samanaikaisesta käytöstä syvyydessä etulinjaan kohdistuvan rynnäkön aikana.⁴³⁰

⁴²⁷ Триандафиллов, Triandafillov (1936), ss. 112–123.

⁴²⁸ Sama, s. 112.

⁴²⁹ Плотность, *plotnost* (tiheys).

⁴³⁰ Иссерсон, Isserson (1965a), s. 37, ks. myös Stoecker (1998), ss. 91, 154–155. – Huom. Isserson viittaa artikkelissaan sivujen sijasta PU-29 pykäliin (ст. = *статья*, *statja*) 191 ja 207. Ohjesäännön sisällä, kuten tavallista, käytetään vastaava viittaustapaa, jonka tarkoituksena on tiedon eheyden takaaminen painoasusta riippumatta.

*Mikäli vastustajalla on selustassa puolustuslinja, joka on saatujen tietojen perusteella varuskunnan vahvuinen, linnoitettu, ja jos jalkaväkiarmeijakunnalla on tuhoamisvälineitä valmistellaan sen (selustan puolustuslinjan) tuhoamiseksi suunnitelma. Armeijakunnan komentaja antaa lentotiedustelulle tehtävän tietojen keräämisestä selustassa sijaitsevasta linjasta sen murtamisen tukemiseksi. Ilmavoimien tukema armeijakunnan tykistö voi jo ensimmäisestä puolustuskaistasta käytävän taistelun aikana aloittaa rynnäkön (tuli)valmistelun. Divisioonien komentajat valmistelevat armeijakunnan komentajan määräysten mukaisesti toiseen portaaseen jalkaväkipataljoonien iskuryhmiä tarkoitettuina erityisesti rynnäköimään selustan puolustusryhmytykseen, eikä osallistumaan tehtäviin taistelussa ensimmäisestä puolustuslinjasta. Niiden tulee siirtyä nopeasti ja rynnäköidä selustan puolustuslinjaan ilmavoimien aktiivisen tuen turvin. Näiden pataljoonien tukemiseksi varataan saatotykistö. Mikäli käytettävissä on panssarivaunuyhtymä voidaan selustan puolustuslinjaa vastaan varata erityinen panssarivaunuporras tai osoittaa yksi (panssarivaunu)portaista ensimmäisen puolustuslinjan murtamisen jälkeen. Divisioonan päävoimien tulee energisesti tukea rynnäköä selustan puolustuslinjaan.*⁴³¹

Panssarivaunujen käytöstä hyökkäystaistelussa todetaan muun muassa:

*Panssarivaunujen päätehtävä on tasoittaa tietä jalkaväelle lamauttamalla vastustajan tulivastarinta ja tuhoamalla sen keinotekoiset esteet. Näihin liitettynä panssarivaunujen päämassa suunnataan ensisijaisesti jalkaväen tukemisportaisiin. Vastustajan tykistöä vastaan, kun käytettävissä on suuri määrä panssarivaunuja, suunnataan vastustajan selustan järjestyksen sekoittamiseksi kaukotoimintaportaita.*⁴³²

Maininnasta huolimatta ohjesääntö piti panssarivaunujen päätehtävänä jalkaväen tukemista ja antoi ohjeen niiden alistamisesta jalkaväkijoukkoille periaatteella: panssarivaunujoukkue yhtä jalkaväikkomppaniaa kohden.⁴³³ Ohjesääntö kuitenkin antoi virallisesti hyväksytyn mahdollisuuden syvän taistelun käyttöön ja tutkimiseen koulutuksessa.

Vuoden 1929 kenttäohjesäännössä on havaittavissa selvä yhteneväisyys Triandafillovin *Nyky aikaisten armeijoiden operaatioiden luonne* -teoksen kanssa iskevän ja sitovan ryhmän toiminnassa. Triandafillovin luonnosteleva divisioonan iskevän ja sitovan ryhmän toiminta on ohjesäännössä vahvistettu taisteluryhmitystä käsittelevässä kohdassa. Ryhmät, niiden nimet ja tehtävät on nimetty selvästi. Iskevän ryhmän tehtävänä on tuhota vastustaja pääiskun suunnassa ja saada haltuunsa sen taisteluvälineet. Sen kooksi määriteltiin vähintään $\frac{2}{3}$ yhtymän vahvuudesta. Sitova ryhmä oli tarkoitettu toimimaan toissijaisessa suunnassa ja sen tehtävänä oli helpottaa iskevän ryhmän toimintaa, pitää yksittäisiä kohteita, sitoa vastustaja, kiinnittää vastustajan huomio itseensä ja siten yrittää pitää vastustaja epätietoisena pääiskun suunnasta. Edeltävä ohjesääntö, *Puna-armeijan väliaikainen kenttäohjesääntö* (PU-26), ei mainitse jakoa iskevää ja sitovaan ryhmään.⁴³⁴ Sen sijaan joukkojen hyökkäysalueiden leveyden muutokset, eivät ohje-

⁴³¹ *Полевой устав РККА, [1929], государственное военное издательство, Москва, 1930, (suom. Työläisten ja talonpoikien punaisen armeijan kenttäohjesääntö 1929, ss. 118–119, (jatkossa lyh. PU-29). – Viittaus, ohjesäännön 191 §, on tehty käytetyn painoksen sivunumeroon. Suluissa olevat tekstit ovat suoran käännöksen täsmennyksiä.*

⁴³² PU-29, s. 128. – Viittaus, ohjesäännön 207 § on tehty käytetyn painoksen sivunumeroon. Suluissa olevat tekstit ovat suoran käännöksen täsmennyksiä.

⁴³³ PU-29, ss. 127–128. – Viittaus, ohjesäännön 207 §, on tehty käytetyn painoksen sivunumeroon.

⁴³⁴ Триандафиллов, Triandafillov (1936), s. 159, ks. myös PU-29, ss. 76–77 (kohdat 122–124), vrt. *Временный полевой устав Р.К.К.А., часть II (дивизия и корпус), издание военной типографии ГУ-*

sääntöjen välillä ole merkittäviä. Taulukon 2 luvuissa on kuitenkin havaittavissa suuntaus hyökkäysalueiden kaventumista eli *joukon tiheyden* kasvua kohden.

Joukko	Hyökkäysalueen leveys [km]		
	PU-26	Triandafillov	PU-29
Divisioona	1 – 4	2 – 3	2
Armeijakunta	Ei esitetä	5 – 6	4 – 6

Taulukko 2. Divisioonan ja armeijakunnan hyökkäysalueiden leveydet puna-armeijan vuosien 1926 ja 1926 kenttäohjesäännöissä ja Triandafillovin teoksessa *Nyky aikaisten armeijoiden operaatioiden luonne*.⁴³⁵

Hyökkäysalueiden leveyden lisäksi voidaan vertailla joukkojen hyökkäysryhmityksen porrastamista sekä reservien käyttöajatusta PU-26, Triandafillovin teoksen ja PU-29 välillä. PU-26 mukaan: ”*Kapeilla rintaman kaistoilla on välttämätöntä porrastaa joukkoja syvyyteen –*”. Triandafillov perustelee porrastamisen olevan tarpeen rintaman muutosten ja tappioiden korvaamiseksi. PU-29 mukaan: ”*Taistelujärjestyksessä yhtymät ja joukko-osastot ryhmitetään porrastetusti syvyyteen*”.⁴³⁶ Puna-armeijan vuoden 1926 kenttäohjesäännössä hyökkäystaistelussa varaudutaan reservien muodostamisella taisteluryhmitukseen epäselvien tilanteiden hallitsemiseen. Menestyksen kehittämiseen tarvittavat voimat irrotettaisiin toissijaista suunnista. Reservien käyttö liittyi olennaisempana puolustustaisteluun.⁴³⁷ Triandafillov käsittelee reservejä olennaisesti vastustajan puolustustaisteluun liittyvinä: puolustaja käyttää taktisia ja operatiivisia reservejään pyrkimyksenään tilanteen vakauttaminen, minkä takia hyökkääjän on tuhottava tai lyötävä ne.⁴³⁸ Hyökkäyksen yhteydessä hän ei mainitse reserviä. PU-29 mukaan divisioonan puolustuksessa iskuryhmä siirtyy nopeasti vastaiskuun tai hyökkäykseen yhdessä tai muutamissa suunnissa. Hyökkäyksessä taisteluryhmitykseen *ei* muodosteta *reserviä*, vaan iskuryhmän *toisen portaan* tehtävänä on menestyksen kehittäminen.⁴³⁹ Triandafillovin ajattelussa ja PU-29:ssa reserviä käytetään pääasiassa puolustuksen *odottamattomiin tilanteisiin*, joilla reagoidaan hyökkääjän toimintaan. Toisen portaan käyttö hyökkäyksen menestyksen kehittämiseen ei ole *odottamaton tilanne* vaan päinvastoin hyökkääjän aikomusten mukaista. Ohjesääntö menee ajattelussa vieläkin pidemmälle. Vastaisku, tai mieluummin puolustuksesta suoraan hyökkäykseen siirtyminen, on annettu divisioonan iskuportaan tehtäväksi.

Triandafillov ei vielä teoksessaan *Nyky aikaisten armeijoiden operaatioiden luonne* (1929) ollut esittänyt ajatusta panssarivaunujen jakamisesta jalkaväen lähitukiryhmään, kaukotukiryhmään ja kaukotoimintaryhmään. Teoksen kolmannen painoksen (1936) esipuheen mukaan ne sisältyivät kesken jääneen uuden teoksen *Operaatiotaidon ja taktiikan kehittämisen uusi vaihe* käsikirjoitukseen.⁴⁴⁰ Panssarivaunuryhmien käyttöperiaat-

PKKA и Издательства Военный вестник, Ленинград, 1926, suom. Työläisten ja talonpoikien punaisen armeijan väliaikainen kenttäohjesääntö, osa II (divisioona ja armeijakunta) 1926, (jatkossa lyh. PU-26).

⁴³⁵ PU-26, 822 §, s. 213 ja 828 §, s. 215, vrt. Триандафиллов, Triandafillov (1936), s. 141, 159, PU-29, 139 §, ss. 86–87.

⁴³⁶ PU-26, 822 §, s. 213, vrt. Триандафиллов, Triandafillov (1936), s. 124, PU-29, 138 §, s. 85.

⁴³⁷ PU-26, 898 §, s. 233. 1063 §, s. 284, 1094 §, s. 293 ja 1096 §, s. 293.

⁴³⁸ Tutkimuksen s. 135.

⁴³⁹ PU-29, 192–193 §, ss. 119–120 ja 267–269 §, ss. 166–167.

⁴⁴⁰ Триандафиллов, Triandafillov (1936), ss. 6–7.

teiden yksityiskohdat laati Triandafillovin ohjauksessa puna-armeijan panssaritarkastajana vuodesta 1929 toiminut Konstantin Kalinovski (1897–1931)⁴⁴¹. Georgi Issersonin mukaan syvän taistelun oppi sai ensin hyväksyntänsä ensin puna-armeijan akateemisissa piireissä. Jo vuoden 1930 alussa Frunzen sotilasakatemian taktisia tehtäviä harjoiteltiin kartalla ja maastossa uuden syvän taistelun opin pohjalta. Frunzen sotilasakatemialla ja sen opettajilla oli merkittävä osuus sen tunnetuksi tekemisessä puna-armeijassa.⁴⁴²

Sotilas- ja meriasiaain kansankomissaari Kliment Vorošilov (1881–1969) vastusti syvän taistelun oppia. Neuvostoliiton sotilaallisen hierarkian huipulle noussut Vorošilov oli ristiriitainen henkilö. Aikalaiskuvausten, siis muiden kuin ylistävien virallisten kirjoitusten, mukaan hänen sotilaalliset taitonsa olivat vaatimattomat. Lev Trotski piti Vorošilovin asemaa ainoastaan totalitarismin mahdollistamana ilmiönä. Hänen arvionsa tukena oli keisarillisen armeijan kenraaliluutnantin Andrei Snegarevin (1865–1937*) vuonna 1918 Trotskille osoittama lausunto Vorošilovin oppimattomuudesta ja kyvyttömyydestä sotilasjoukkojen johtajaksi. Arvio osoittautui seuraavana vuonna oikeaksi Vorošilovin epäonnistuessaa 14. Armeijan komentajana. Kuitenkin ilmeisesti kyky vakuuttaa ihmisiä taitavalla esiintymisellä oli nostanut hänet kuudessa vuodessa kansankomissaariksi.⁴⁴³ Vorošilovin syvän taistelun vastustaminen osoitti hänen ymmärtämättömyytään sotilasasioista, joista hän ymmärsi Issersonin mukaan vain yhden taistelulajin: hyökkäyksen pysähdyksissä olevaa vihollista vastaan. Syvässä taistelussa ei kuitenkaan ollut kysymys vain yhdestä taistelulajista vaan uudenlaisesta taistelun muodosta ja tavasta. Tuhatševski pystyi väistämään Vorošilovin vastustusta jonkin aikaa näkemys-

⁴⁴¹ Иссерсон, Isserson (1965a), s. 38, ks. tutkimuksen s. 86 alaviite, ks. myös Stoecker (1998), ss. 154–155. – Panssarivaunujen jakaminen on selvästi kehitystyön ja kokeiluharjoituksien aikana syntynyt toimintatapa, jonka Triandafillov esitti muutama kuukausi ennen kuolemaansa. Stoeckerin mukaan Tuhatševski ei ollut tyytyväinen PU-29:ssa esitettyyn tapaan käyttää panssarivaunuryhmiä ja kehitti niiden erikoistumista.

⁴⁴² Sama. – Isserson mainitsee kehitystyön erityisesti osallistuneet: akademian päällikkö Robert Eideman (1895–1937*), Nikolai Kotov (1897–1938*), Kassian Tšaikovski (1893–1938*), Pavel Vakulitš (1890–1938*), Sergei Krasilnikov, Pavel Ponedelin (1893–1950*), Ilja Kit-Vijtenko (1898–1977) ja R. Tšiffer. Pääosa taktiikan ja operaatiotaidon kehittäjistä joutui poliittisen terrorin uhriksi. Kenraalimajuri Pavel Ponedelin jäi 1941 saksalaisten vangiksi ja teloitettiin Neuvostoliittoon paluun jälkeen vuonna 1950. Pääosa teloitetuista rehabilitoitiin vuonna 1956. Ponedelinin kohtaloa voidaan verrata suomalaisten vangiksi jääneen kenraalimajuri Vladimir Kirpitšnikovin tapaukseen. Kirpitšnikovin todettiin sotavankina antaneen suomalaisille tietoja neuvostoliittolaisten joukkojen ryhmityksestä, tilasta ja tehtävistä. Kirpitšnikovin tuomiota ei ole Neuvostoliitossa tehdyissä tutkimuksissa (1963, 1990) eikä Venäjällä (2002) pidetyissä oikeudenistunnoissa purettu, ks. Hristoforov, Vasili: Kenraali Kirpitšnikovin sotavankuus ja paluu Neuvostoliittoon, Sotavangit ja internoidut, Kansallisarkiston artikkelikirja, toimittanut Lars Westerlund, Nord Print, Helsinki 2008, http://www.arkisto.fi/uploads/Palvelut/Julkaisut/SOTAVANGIT%20JA%TERNOIDUT_WEB.pdf, 2.5.2012, s. 553.

⁴⁴³ VES (2007), ss. 165–166, Суверинов, О.Ф.: *Трагедия РККА 1937–1938*, Институт военной истории, министерства обороны Российской Федерации, Терра, Москва 1998, suom. Suverinov: *Puna-armeijan tragedia 1937–1938*, ss. 68–69, vrt. Stoecker (1998), ss. 36–37, 192. – Venäjän puolustusministeriön sotahistorian instituutin julkaiseman tutkimuksen kirjoittajan eversti (evp), Venäjän sotatieteiden akatemian akateemikon ja tohtorin F. Suvenirovin käyttämät tekstilainaukset kuvaavat Vorošilovia kovin sanoin. Tutkimus on ensimmäisiä Venäjällä ilmestyneitä puna-armeijan upseerien poliittista vainoa 1937–1938 koskevia tutkimuksia. Julkaisutietojen mukaan se on tarkoitettu ”Venäjän asevoimien upseereille ja kenraaleille sekä muille asiasta kiinnostuneille Ivy-maiden kansalaisille.” Neuvostoliittolaisissa ja venäläisissä teoksissa nimiösivulle kirjatut suositukset ovat tavanomaisia. Stoecker arvioi Vorošilovia kenties objektiivisemmin kuin venäläiset: Vorošilovilla oli kiistatta hallinnollisia kykyjä, joita hän käytti johtaessaan Neuvostoliiton teollistamista, hän esitti ajoittain myös kritiikkiä, eikä rajoittunut pelkästään Stalinin mielistelyyn.

ensä kärsivällisellä esittämisellä ja ylimpään sotilasjohtoon kuuluvien tuella, ja se mahdollisti syvän taistelun kehittämisen.⁴⁴⁴

Perusteet syvään taisteluun olivat jo olemassa, mutta sen kehittäminen syväksi operaatioksi vaati vielä työtä. Taktisen puolustuksen murtaminen onnistuisi vanhoillakin keinoilla, mutta menestykseen pääsemiseksi olisi kehitettävä keinot, joilla läpimurron taktinen menestys kehitettäisiin operatiiviseksi, edettäisiin rintamaan lyödystä aukosta liikkeeseen ja tuhottaisiin vihollinen sen operatiivisessa syvyydessä. Työtä ongelman ratkaisemisessa vaikeutti puna-armeijan terävimpien operaatiotaidon teoreetikkojen Vladimir Triandafillovin ja Konstantin Kalinovskin menehtyminen lento-onnettomuudessa kesällä 1931.^{445 446}

3.2.2 Syvän taistelun jatkokehitys

Puna-armeijan väliaikaisen kenttäohjesäännön 1936 (PU-36) kehittäminen aloitettiin syksyllä 1935. Uuden ohjesäännön laatimisen syynä oli puna-armeijan aseistuksen ja kaluston nopea kehitys, jonka takia sitä edeltänyt vuoden 1929 ohjesääntö vanhentui nopeasti. Uuden ohjesäännön tehtävänä oli antaa joukoille kokeiluharjoituksessa testatut syvän taistelun perusteet. Ohjesääntötoimikunnan puheenjohtajana toimi marsalkka Tuhatševski ja sen jäsenistöön kuuluivat muiden muassa puna-armeijan sotakoulujen tarkastaja Aleksandr Sedjakin (1893–1938*), Kiovan sotilaspiirin komentaja Iona Jakir, Valko-Venäjän sotilaspiirin komentaja Ieronym Uborevitš ja sihteerinä Georgi Isserson. Ohjesääntöä kirjoitettiin kiireellä ja se valmistui jo keväällä 1936, mutta puna-armeijan ylempi johto viivytti sen ilmestymistä aivan vuoden loppuun saakka.⁴⁴⁷

Tuhatševski jatkoi Triandafillovin kuoleman jälkeen työtään taistelun syvien muotojen kanssa. Vuonna 1936 hän päätti ensimmäisen osan laajasta työstään *Новые вопросы войны* (*Sodan uudet kysymykset*), jossa tutkittiin uudenaikaisten teknisten taisteluvälineiden vaikutusta taistelun ja operaation muotojen ja tapojen muuttumiseen. Työn ensimmäinen osa käsitteli kuitenkin pääosin teknisiä ja taktisia kysymyksiä. Operatiiviset ja strategiset kysymykset Tuhatševski aikoi ilmeisesti sisällyttää teoksen 2 ja 3 osaan,

⁴⁴⁴ Иссерсон, Isserson (1965a), s. 38. – Tuhatševskin tukena olivat Iona Jakir (1896–1937*) , Ieronym Uborevitš (1896–1937*) ja Sergei Kamenev (1883–1936).

⁴⁴⁵ Яров, Jarov (1998), ss. 328–329, vrt. SVE, osa 8, s. 107. – Matkustajia Kiovaan kuljettanut lentokone sai moottorivian. Lentäjä ei löytänyt pakkolaskuun riittävän suurta aukeaa, vaan kone syöksyi metsään Alabinon rautatieaseman alueella (Moskovan alueella). Sanomalehdet ilmoittivat onnettomuudesta 14.7.1931 julkaisemalla lyhyen tiedotteen. Jarovin artikkelissa on virhe lento-onnettomuudesta kertovan ilmoituksen suoran lainauksen (14.7.1931) päiväyksessä, jonka mukaan onnettomuus olisi tapahtunut 12. toukokuuta (*12 мая, в 6 час. 30 мин*). Neuvostoliittolaisen sotilastietosanakirjan mukaan Triandafillovin virallinen kuolinpäivä on 12.7.1931.

⁴⁴⁶ Иссерсон, Isserson (1965a), s. 39, ks. myös Stoecker (1998), ss. 155–156 – Isserson kuvaa operaation kehittämistehtävän vaatimusta: ”*Taktikot menestyivät, mutta operaatikot olivat vaipuneena mietintään ja huolestuneisuuteen. Tässä tilanteessa tapahtui suuri onnettomuus: Kesällä 1931 Triandafillov ja Kalinovski kuolivat lento-onnettomuudessa. Operaattikojen perhe jäi orvoksi, ja alkuun operaatiotaidollinen ajattelu ei löytänyt uutta tietä*”. Stoecker kertoo Tuhatševskin jatkaneen Triandafillovin ja Kalinovskin kehitystyötä Uborevitšin kanssa.

⁴⁴⁷ Иссерсон, Isserson (1963), s. 71, ks. myös Harrison, Richard W.: *Architect of Soviet Victory in World War II, The Life and Theories of G.S. Isserson*, McFarland & Company Inc., Publishers, Jefferson, 2010, ss. 79–80. – Kirjoitustyön intensiivisyyttä kuvaa se, että Tuhatševski antoi luvaa soittaa yöllä klo 02.00 saakka mistä tahansa ohjesäännön laatimiseen liittyvästä kysymyksestä. Issersonin kuvauksen mukaan ohjesääntöä laadittaessa käytiin pitkiä puhelinneuvotteluja. Isserson osallistui ohjesääntötyöhön sihteerinä ja laati oman kertomuksensa mukaan muutamia pykäläi kohtaamistaistelua käsittelevään lukuun.

joissa kehoitettiin kehittämään uusia perusteita taistelussa imperialistista liittoumaa vastaan. Tätä työtä hän ei ennättänyt saada valmiiksi, eikä sitä julkaistu. Tuhatševski jätti työn ensimmäisen osan käsikirjoituksen tarkistettavaksi yleisesikuntapäällikön sijaiselle Sergei Meženinoville (1890–1937*), jonka kassakaapista käsikirjoitus vietiin todennäköisesti tuhottavaksi.⁴⁴⁸

Georgi Issersonia voidaan hänen teostensa ja opetustoimintansa perusteella pitää yhtenä vaikuttavimmista 1930-luvun neuvostoliittolaisesta operaatiotaidon teoreetikoista. Hänen merkittävimmät teoksensa olivat *Эволюция оперативного искусства (Operaatiotaidon evoluutio)*⁴⁴⁹ ja *Syvän operaation perusteet*, joista jälkimmäinen – toimitettu koelma Issersonin pitämiä operaatiotaidon luentoja – on edelleen luokiteltu salassa pidettäväksi.⁴⁵⁰ Isserson osallistui syvän taistelun ja operaation kehittämiseen työskennellessään vuodesta 1929 alkaen Frunzen sotilasakatemiassa ja vuonna 1936 perustetussa yleisesikunta-akatemiassa, jolloin hän toi innokkaasti sekä opetuksessaan, että tutkimuksessaan esiin syvän taistelun opin.⁴⁵¹

Venäläistyneeseen juutalaiseen lääkäriperheeseen syntynyt Georgi Isserson pakeni perheensä mukana Liettuasta ensimmäisen maailmansodan taisteluista Petrogradiin. Hän opiskeli aluksi oikeustiedettä, mutta hänet värvättiin keisarilliseen armeijaan vuoden 1917 tammikuussa. Triandafillovin tavoin hänet määrättiin toimiupseerikouluun, josta valmistuttuaan hän jätti hajoavan vanhan armeijan lokakuussa 1917. Tuhatševskin tavoin hän oleili hetken aikaa perheensä luona ennen liittymistään puna-armeijaan tammikuussa 1919. Isserson osallistui sisällissotaan pohjoisella rintamalla, jossa hänet kouluja käyneenä ja hyvänä kirjoittajana määrättiin poliittiseksi komissaariksi, ja hän osallistui varsinaiseen taisteluun vain kerran.⁴⁵²

Komissaarina hänen päätehtävänään oli puolustaa puolueen yleislinjaa luokkataistelussa. Enimmäkseen poliittisen komissaarin työ oli kuitenkin poliittisten ja sotilaallisten perusteiden opettamista lukutaidottomille, pääosin maaseutuväestöstä muodostetuille, joukoille. Keväällä 1920 Issersonin joukko, 18. Divisioona, määrättiin Puolan vastaiselle länsirintamalle, jossa hän päätyi saksalaisten vangiksi. Palattuaan saksalaisten internointileiriltä Neuvosto-Venäjälle Isserson määrättiin opiskelijaksi syksyllä 1920 puna-armeijan yleisesikunta-akatemiaan. Isserson valmistautui akatemiasta 1924 ja hänet

⁴⁴⁸ Sama, s. 70, ks. myös Тухачевский М.Н.: Новые вопросы войны, Избранные произведения, В 2-х т, Воениздат, Москва, 1964с, <http://militera.lib.ru/science/tuhachevsky/index.html>, 5.1.2011, suom. Tuhatševski, M. N.: Sodan uudet kysymykset, julkaistu teoksessa: Valitut teokset, osa 2, ss. 179–197, Иссерсон, Isserson (1965a), s. 39, Черушев, Николай Семенович: 1937 год: элита Красной Армии на Голгофе, Вече, Москва, 2003, http://militera.lib.ru/research/cheryshev_ns/index.html, 6.4.2012, suom. Tšerušev, Nikolai Semjonovitš: Puna-armeijan eliitti Golgatalla, s. 136 ja SVE, osa 5, s. 230. – Tuhatševski laati teoksen *Sodan uudet kysymykset*, ensimmäisen osan jo vuonna 1932, mutta kirjoitti sen uudelleen 1936 jolloin Saksan armeijan uudelleenvarustelu oli käynnissä. Meženinov pidätettiin 20.6. 1937 ja teloitettiin 28.9.1937. Hän yritti ennen pidätystään tehdä itsemurhan, mutta NKVD vei hänet kuullusteluihin sairaalasta. Tuhatševskin koottujen teosten artikkeli *Sodan uudet kysymykset* perustuu vuonna 1932 kirjoitettuun ensimmäiseen versioon, jota käsitellään tämän tutkimuksen sivulla 109.

⁴⁴⁹ Иссерсон, Г.: *Эволюция оперативного искусства*, второе дополненное, издание, государственное военное издательство наркомата обороны союза ССР, Москва, 1937, <http://scilib.narod.ru/Military/Isserson/OpArt.htm>, 20.3.2012, suom. Isserson, G: Operaatiotaidon evoluutio. – Teoksen ensimmäinen painos ilmestyi vuonna 1932.

⁴⁵⁰ Harrison (2001), ss. 145, 204, 315, ks. myös Harrison, Richard W.: Harrison (2010), s. 122. – *Syvän operaation perusteet* on kirjoitettu vuonna 1933.

⁴⁵¹ Harrison (2010), ss. 60–61, 71–79.

⁴⁵² Sama, ss. 8–20.

määrättiin komppanian päälliköksi Moskovan alueella sijainneeseen 14. Jalkaväkidivisioonaan, josta hänen siirrettiin sektorin päälliköksi Leningradin sotilaspiirin esikuntaan vuonna 1925.⁴⁵³

Hän osallistui vuonna 1926 puna-armeijan yhteistoimintaan vierailemalla Saksassa Reichswehrin vieraana osana neuvostodelegaatiota. Opintomatka mahdollisti tutustumisen Saksan asevoimien arkistoihin, joista Isserson sai käyttökelpoista lähdeaineistoa tutkimuksiinsa. Saman vuoden lokakuussa hänet nimitettiin sektorin johtajaksi puna-armeijan esikunnan operatiivisessa osastossa. Hänen sotilasuransa kehittyi nopeasti Tuhatševskin ja Triandafillovin huomaaman lahjakkuuden ansiosta.⁴⁵⁴

Isserson määrättiin keväällä 1927 rykmentin komentajaksi Leningradin sotilaspiirin joukko-osastoon ja saman vuoden syksynä armeijakunnan esikuntapäälliköksi Kurskin alueelle. Hän palasi upseeriston virkauraan liittyviin opintoihin puna-armeijan akatemiaan syksyllä 1928. Samalla ylemmän johdon täydennyskoulutuskurssilla (KUVNAS)⁴⁵⁵ hänen opiskelutoverinaan oli muun muassa Georgi Žukov (1896–1974), joka arvioi kurssin merkityksen ja opetuksen tason suureksi. Kurssilla käsiteltyyn kirjallisuuteen kuuluivat muun muassa Šapošnikovin *Мозг армий (Armeijan aivot)*⁴⁵⁶ ja Triandafillovin *Nyky aikaisten armeijoiden operaatiot*.⁴⁵⁷

Isserson suuntautui sotatieteelliseen tutkimukseen jo 1920-luvun alussa laatimalla Saksan asevoimien ensimmäisen maailmansodan jälkeistä tilannetta käsitteleviä tutkimuksia puna-armeijan tiedustelun käyttöön. Saksa oli hänelle luonteva tutkimuskohde vahvan kielitaidon takia. Tutkimuksissaan hän päätyi siihen, että Saksalla on korkea sota-aidollinen taso ja rauhansopimuksen rajoituksista huolimatta kyky perustaa nopeasti 42 divisioonan vahvuiset asevoimat. Sotatieteellisessä ajattelussaan Isserson suuntautui ajattelemaan marxilaisen dialektiikan mukaisesti ja yhtyi Tuhatševskin Svetšinin kullussotastrategian tuomitsevaan ajatteluun.⁴⁵⁸ Päällikkö- ja komentajatehtävien lisäksi Issersonin laajan tutkimus-, kehittämis- ja opetustyön kannalta olennaista oli palvelus Frunzen akatemian opettajana 1929 alkaen. Akateeminen ura eteni vanhemman opettajan, operatiivisen laitoksen johtajan vuonna 1931, sekä uudelleen perustetun yleisesikunta-akatemian operaatiotaidon laitoksen johtajan tehtäviin vuonna 1936, jolloin hän sai myös professorin arvon. Hänen opiskelijanaan ollut Ivan Bagramjan (1897–1982)

⁴⁵³ Sama, ss. 20–42. – Leningradin sotilaspiirissä palvellessaan Isserson oli kritisoinut puna-armeijan esikunnan, eli käytännössä Tuhatševskin, antamaa operatiivista ohjausta. Kritiikki johti Issersonin kutsumiseen Tuhatševskin nuhdeltavaksi Triandafillovin läsnä ollessa. Tästä välikohtauksesta huolimatta, tai jopa sen takia (tutkijan huomautus), Isserson olettaa, että hänen puna-armeijan esikuntaan siirtönsä takana on Triandafillov. Tuhatševski arvosti Issersonin taitoja, mutta tämän itsepäinen luonne johti myöhemmin moniin vaikeuksiin.

⁴⁵⁴ Sama, ss. 43–44.

⁴⁵⁵ Куликов, Kulikov (1976), s. 38, ks. myös Harrison (2010), s. 51, tutkimuksen s. 71. – Vuonna 1925 ylemmät sotilasakateemiset kurssit (Высшие военно-академические курсы, ВАК) laajennettiin ylemmän päällystön täydennyskoulutuskurssiksi (Курсы усовершенствования высшего начальствующего состава, КУВНАС). Nämä kurssit olivat eräänlainen ”kiihdytyskaista” puna-armeijan ylimpiin tehtäviin. 1920-luvun lopussa kurseille osallistuivat monet tulevan toisen maailmansodan rintaman komentajat, kuten Konev, Timošenko, Govorov ja Rokossovski.

⁴⁵⁶ ks. tutkimuksen s. 67, alaviite. – Šapošnikovin teos käsitteli sodankäyntiä ja yleisesikunnan – armeijan aivojen – tehtävää sen johtamisessa. Teos rakentuu Itävalta-Unkarin yleisesikunnan toiminnan arvioinnille.

⁴⁵⁷ Жуков, Г.К.: Воспоминания и размышления, В 2 т, Олма-Пресс, Москва, 2002, <http://militera.lib.ru/memo/russian/zhukov1/index.html>, 21.8.2011, suom. Žukov, G. K.: Muistelmia ja ajatelmia 2-osainen, ss. 101–102.

⁴⁵⁸ Harrison (2010), ss. 29–37.

kuvasi Issersonin olleen kyvykkäin operaatiotaidon osaaja Triandafillovin kuoleman jälkeen.⁴⁵⁹

Issersonin kohtaloksi koitui joutua puna-armeijan johtoon ja sotilasopetuslaitoksien opettajiin kohdistuneen vainon kohteeksi. Hänet vangittiin kesäkuussa 1941 ja suljettiin sodan ajaksi rangaistusleirille vuoteen 1955 saakka. Vapautumisen ja maineen puhdistuksen myötä hänelle palautettiin everstin sotilasarvo, ja hän julkaisi 1960-luvulla muutamia artikkeleita syvän taistelun ja syvän operaation kehittämistä. Maineen palauttamisesta huolimatta hänelle ei annettu asiaankuuluvaa arvostusta Neuvostoliitossa. Hänen henkilöään ja merkitystään sotataidon kehittäjänä käsittelevä artikkeli on sisällytetty vasta neuvostoaajan jälkeen julkaistuihin sotilastietosanakirjaan.⁴⁶⁰ Issersonin työtä käsittelevä tutkimus on julkaistujen teosten ja artikkeleiden määrän perusteella varsin vähäistä⁴⁶¹.

Artikkelissaan *Характер управления современным боем* (Nykyaikaisen taistelun johtamisen luonne) Isserson käsittelee taistelun uutta luonnetta ja sen vaikutusta johtamiseen. Taistelun luonne oli hänen käsityksensä mukaan muuttunut monimutkaisemmaksi. Ensimmäisessä maailmansodassa komentajat olivat lähestyneet taistelua luonteeltaan yksivaiheisena ilmiönä, vaikka sen kulku oli muodostunut heterogeeniseksi, monimutkaisiksi, pitkittyneiksi ja syvyyteen perättäisille tasoille jakautuneeksi prosessiksi. Prosessin vaiheisiin kuuluivat: taistelukentän lähestyminen, ryhmittäminen taistelua varten, rynnäkkö, varsinainen läpimurto ja takaa-ajo. Tällaisen monitasoisen ja pitkittyneen taistelun johtaminen ei Issersonin mukaan enää ollut mahdollista yhdellä taistelukäskyllä, vaan se vaati *jatkuvaa johtamista*. Aseistuksen, erityisesti tykistön ja ilmavoimien kehittyminen, mahdollisti taistelun aloittamisen ennen kuin taistelevat osapuolet saavuttivat kosketuksen. Lähestyessään taistelukenttää molempien osapuolien tulisi varautua yllättäen ilmaantuviin uhkiin. Issersonin mukaan taistelun johtaminen edellytti tulevan kehityksen ennalta näkemistä: hyökkäyksessä viisaan komentajan on pidettävä vastustajan vastahyökkäystä todennäköisenä ja varattava sen torjumiseksi taisteluryhmytykseen

⁴⁵⁹ Harrison (2001), s. 203, ks. myös Harrison (2010), ss. 153–156, 169, 173, 182, 219–225. – Harrisonin (2010), mukaan Isserson oli epäilemättä täysin työnsä omistautunut, mutta vaikea henkilö, jonka suhteet esimiehiin ja omaan perheeseensä olivat usein kovalla koetuksella. Luonteenpiirteet olivat todennäköinen syy epäonnistumiseen talvisodassa. 7. Armeijan esikuntapäällikkönä Isserson ei luottanut alalaistensa taitoon eikä osannut antaa tehtäviä. Issersonin hävytön vastaus: ”*послал его на три буквы (lähetti kolmen kirjaimen suuntaan)*” NKП:n politbyron sihteerin ja NL:n korkeimman neuvoston puheenjohtajan Andrei Andrejevin (1895–1971) puhelinsoittoon tämän tiedustellessa tilannetta rintamalla johti erottamiseen rintamapalveluksesta ja saattoi olla jopa osasyynä myöhempään pidätykseen.

⁴⁶⁰ VE, osa 3, s. 400. – Henkilöartikkelin mukaan Isserson: ”– *harjoitti menestyksekkäästi tieteellistä tutkimustyötä. Hänen pääteokset keskittyivät ensimmäisen maailmansodan ja Venäjän sisällissodan taisteluiden sekä sotataidon ja taktiikan analysoimiseen.*” Varsinaista kytkentää puna-armeijan sotataidon kehittämiseen ei tehdä.

⁴⁶¹ Kattavin ja todennäköisesti myös ainoa Issersonin toimintaa käsittelevä teos on Richard Harrisonin *Architect of Soviet Victory in World War II, The Life and Theories of G.S. Isserson*. Tyypillisesti Isserson mainitaan 1970-luvulta alkaen neuvostoliittolaisen sotateorian kehittäjän joukossa, esim. Гречко, А. А. (ред.): *История второй мировой войны 1939–1945, в двенадцати томах*, Военное издательство Министерства обороны СССР, Москва, 1973–1982, suom. Gretško, A. A. (toim.): Toisen maailmansodan historia 1939–1945, osa 2, s. 176, (jatkossa lyh. IVMV), mutta henkilöä käsitteleviä artikkeleita on vähän. Vanhin käyttöni saama henkilöartikkeli on: Горелик, Я.: *Военно-исторический журнал*, № 6, 1978, suom. Gorelik, Ja: *Voennö-istoritšeski žurnal*, s. 125. Kyseessä on vajaan sivun mittainen Voennö-istoritšeski žurnal -lehden ajankohtaistapahtumien osastossa *ilman otsikkoa* postuumisti julkaistu Issersonin 80-vuotissyntymäpäivään liitetty kirjoitus. Issersonista ei ole artikkeleita uusimmassa vuonna 2007 julkaistussa sotilastietosanakirjassa. Venäjän valtiollisen kirjaston väitöskirjatietokannassa ei 16.11.2013 ollut tietoa Issersonia käsittelevistä tutkimuksista.

toinen porras.⁴⁶² Issersonin ajattelussa on havaittavissa selvä yhteneväisyys Neznamovin operaatiokäsitteen muodostamiseen.

Teoksessaan *Operaatiotaidon evoluutio* Isserson esittää Triandafillovin tavoin tutkimukseen perustuvan analyysin ensimmäisen maailmansodan taktiikasta ja operaatiotaidosta. Kirjan kolme ensimmäistä lukua käsittelevät operaatioiden kehittymistä 1800-luvulta alkaen⁴⁶³ ja viimeinen luku ensimmäisen maailmansodan taktiikan kehitystä. Issersonin mukaan hyökkäykset olivat ensimmäisessä maailmansodassa kilpistyneet puolustajan konekiväärien tuleen. Hyökkäävän jalkaväen vahvistamiseksi sotivat osapuolet vähensivät organisaatioiden miesmäärää ja lisäsivät tulivoimaa merkittävästi. Muutos oli verrattavissa edellisen vuosisadan teollistumisen vaikutuksiin. Joukkojen taistelutalon mittariksi nousi pistinten lukumäärän sijaan niiden tulivoima. Jalkaväen kokoonpanojen muutokseen vastattiin kuitenkin nopeasti kehittämällä puolustustaistelun syvyyttä. Etummaiset puolustuslinjat porrastettiin etulinjasta 4–6 kilometrin syvyyteen, ja niiden lisäksi muodostettiin taaempi puolustuslinja 10–12 kilometriä etummaisten linjojen taakse. Puolustustaistelun toiminta-ajatuksena ei enää ollut hyökkääjän tuhoaminen etulinjassa tai sen edessä vaan syvyydessä vastahyökkäyksillä.⁴⁶⁴

Ensimmäisen maailmansodan alussa tykistön määrä, ampumatarvikkeiden vaikutus maaliin ja sen kantama olivat Issersonin mielestä riittämättömiä. Tekninen jälkeenjääneisyys vastasi käsitystä tykistön merkityksestä taistelussa. Sitä pidettiin avustavana ja toissijaisena aselajina. Tykistövalmistelua ei sotaa edeltävissä ohjesäännöissä pidetty välttämättömänä edellytyksenä hyökkäykselle. Armeijakuntien ja divisioonien kokoonpanoihin kuuluvan tykistön katsottiin riittävän kaikkiin tehtäviin, eikä tulen keskittämistä tästä syystä pohdittu. Ranskalaisen armeijakunnan ohjesäännön mukaisen kuuden kilometrin hyökkäysleveyden tukemiseen katsottiin riittävän 120 tykkiä eli 20 tykkiä rintamakilometrillä.⁴⁶⁵

Ensimmäisen maailmansodan alussa hyökkäystaistelussa pitäydettiin sotaa edeltäviin näkemyksiin ja ohjesääntöihin. Varsin pian tykistön määrää alettiin lisätä ja jalkaväen hyökkäysryhmitystä tiivistää. Vuonna 1915 käytettiin yleisesti 70–75 tykkiä rintamakilometriä kohden. Issersonin mukaan tämä ei voinut johtaa ratkaisuun puolustuksen ja hyökkäyksen taisteluryhmitysten erilaisen syvyyden takia. Jalkaväeltä edellytettiin etummaisen puolustuslinjan valtaamiseksi etenemistä sen läpi tykistön ja reservin asemiin saakka, aluksi 6–8 kilometrin, ja puolustuksen syvyyden kasvaessa, jopa 10–12 kilometrin syvyyteen. Tykistöllä voitiin vuonna 1915 käytettävällä kalustolla tukea hyökkäystä vain 2–3 kilometrin syvyyteen asti, ja sen jälkeen jalkaväen oli edettävä ilman tulitukea. Puuttuva tykistötuli korvattiin lisäämällä hyökkäävän jalkaväen tiheyttä rintamassa, ja porrastamalla syvyyssuuntaan 20–30 metrin välein eteneviä hyökkäysaaltoja. Hyökkäyksistä tuli valtavaa ihmismassojen tuhlausta, ja ne pystyttiin torjumaan vas-

⁴⁶² Иссерсон, Г.: Характер управления современным боем, *Война и Революция*, № 5, 1931, suom. Isserson, G. S.: Nykyaikaisen taistelun johtamisen luonne, ss. 56–62. – Isserson ei mainitse kirjoituksissaan käyttämiään lähteitä.

⁴⁶³ Issersonin käsityksiä operaatioiden historiallisesta kehityksestä ja tulevista muodosta käsitellään tämän tutkimuksen alaluvussa 3.2.5 Syvään operaatioon.

⁴⁶⁴ Иссерсон, Isserson (1937), ss. 107–108.

⁴⁶⁵ Sama, ss. 102–104. – Joidenkin epävirallisten ensimmäistä maailmansotaa edeltävien näkemysten, kuten ranskalaisen Langloisin, mukaan tykistön määrän olisi pitänyt olla viisinkertainen.

tahyökkäyksillä. Valtavat miestappiot pakottivat myöntämään sen, että jalkaväen hyökkäys edellytti tykistövalmistelua.⁴⁶⁶

Teollistuneiden maiden tuotantokyky mahdollisti tykistön lisäämisen ja muiden teknisten ratkaisujen etsimisen. Lentokoneet valjastettiin sodan alussa niille annettujen tiedustelutehtävien lisäksi aseellisiin taistelutehtäviin. Taito tykistön käyttämisessä kasvoi kaikissa taistelevissa maissa ja taistelut muuttuivat luonteeltaan materiaalitaisteluiksi. Puolustuksen syvyys kasvoi koko ajan ja pakotti hyökkääjän pilkkomaan etenemisensä välitavoitteisiin, joihin pysähdyttiin odottamaan tukevan tykistön siirtymistä eteenpäin. Hyökkäyksistä tuli vuodesta 1916 alkaen hitaasti eteenpäin ryömiviä. Puolustusta nakerrettiin pala palalta etulinjassa mutta syvyydessä puolustajalla oli täysi toiminnan vapaus siirtää reservejään ja varmistaa puolustuksen pitävyys. Koko puolustuksen läpimurtoon ei päästy, ja hyökkäysten voimasta rintamalinjat korkeintaan taipuivat.⁴⁶⁷

Isserson kuvaa kuinka saksalaisten onnistui tykistön avulla päästä Verdunin taistelussa (1916) ensimmäisen taistelupäivän jälkeen tilanteeseen, jossa ranskalaisten rintamaan syntyi syvyyteen johtava aukko. Saksalaisten hyökkäysryhmyyksessä oli syvyyttä, koska jo vuoden 1915 kokemusten perusteella tiedettiin, että hyökkäyksessä tarvittavan paineen synnyttämiseen tarvitaan useita rynnäkköaaltoja. Issersonin mukaan ongelma oli siinä, että hyökkäyksen syvä porrastus oli tarkoitettu vain *määrälliseksi* täydennykseksi ja korvaamaan ensimmäiset portaat, kun niiden hyökkäysvoima oli loppunut. *Laadullisesti* porrastamisella ei ollut mitään merkitystä siinä mielessä, että toiset tai kolmannet portaat olisivat kasvattaneet ensimmäisen portaiden saavuttamaa menestystä ja siirtäneet iskunsa omasta syvyydestä puolustajan syvyyteen. Saksalaisilla ei ollut käytettävissään mitään murren laajentamiseen sopivaa voimaa. Taktinen menestys osoittautui tarpeettomaksi ja puolustaja kykeni sulkemaan rintamaan muodostuneen murtuman paikalle saapuneilla reserveilla.⁴⁶⁸ Issersonin esimerkki tosin horjuu siinä, ettei saksalaisten tavoitteena Verdunissa ollut operatiivinen läpimurto ranskalaisten selustaan, vaan ainoastaan tappioiden tuottaminen⁴⁶⁹. Vaikka Issersonin tulkinta Verdunin taistelun alkuvaiheen tapahtumien kulusta on kiistanalainen, keskeistä Issersonin havainnossa on hyökkäysporrastuksen tarkoituksen uudelleenmäärittely *määrällisestä* tuesta *laadulliseen* sovellukseen: taktisella hyökkäyksellä saavutettu menestys on laajennettavissa operatiiviseksi, kunhan siihen on varattuna omaan syvyyteen porrastettua voimaa. Issersonin analyysissä näkyy dialektiikan ensimmäisen peruslain⁴⁷⁰ mukainen muutoksien laadullisen ja määrällisyyden arvioiminen.

⁴⁶⁶ Sama, ss. 110–112. – Ranskalaiset kärsivät Champagnen taistelussa 45 % miestappiot.

⁴⁶⁷ Sama, ss. 112–114. – Lentokoneiden aseistamisesta huolimatta niitä ei käytetty operatiivisessa syvyydessä olevien kohteiden, kuten esimerkiksi reservien tuhoamiseen tai niiden taistelualueelle tulemisen estämiseen.

⁴⁶⁸ Sama, ss. 115–116.

⁴⁶⁹ Horne, Alistair: *Verdun 1916*, WSOY, Porvoo, 1962, ss. 50–53. – Saksan yleisesikunnan päällikön jalkaväenkenraali Erich von Falkenhayn mukaan Saksan perivihollinen oli Englanti, jota vastaan ei voinut iskeä suoraan. Pitkän päättelyn jälkeen Falkenhayn valitsi kohteekseen Ranskan, joka pyrittiin irrottamaan Englannin rinnalta antamalla sille tuntuva isku. Hyökkäys kohdistettiin kapealle kaistalla omien voimien säästämiseksi. Tavoitteena oli aiheuttaa suuria tappioita, muttei tehdä läpimurtoa. Falkenhayn perusteli hyökkäystä keisari Wilhelm II:lle joulukuussa 1915 seuraavasti: ”– tavoitteen saavuttamiseksi on tarpeetonta turvautua menetelmänä epävarmaan massaläpimurtoon, jollainen menisi joka tapauksessa yli voimiemme. Me voimme luultavasti tehdä riittävästi tarkoituksiperiemme hyväksi rajoitetuin voimavaroin. Länsirintaman ranskalaisen lohkon takana on ulottuvillamme tavoitteita, joiden pitämiseksi Ranskan pääesikunnan olisi pakko lähettää taisteluun kaikki saatavissa olevat miehet. Jos se menettelee siten, vuotaa Ranskan veri kuiviin – koska vapaaehtoinen peräytyminen ei voi tulla kysymykseenkään –.”

⁴⁷⁰ Ks. tutkimuksen s. 68.

Panssarivaunut vyöryivät taistelukentälle ensimmäisen kerran Arrasin taistelussa huhtikuussa 1917.⁴⁷¹ Issersonin arvion mukaan tuolloin ei vielä ajateltu, että panssarivaunuja käytettäisiin syvään sisäänmurtoon. Vaunut kärsivät taistelussa kovia tappioita ja taistelun lopputulos oli katastrofi. Taktiikka ei muuttunut panssarivaunujen käyttöönoton myötä, vaan taistelua käytiin edelleen yhdessä jalkaväen taistelukosketuslinjassa. Puolustustaktiikka kehittyi vuoden 1917 taisteluissa siten, että reservejä ei otettu välittömästi käyttöön linjojen alkaessa taipua taaksepäin, vaan hyökkääjä torjuttiin sen edettyä puolustajan syvyyteen.⁴⁷²

Vuoden 1917 lopussa käydyllä Cambrain taistelulla oli merkittävä vaikutus hyökkäystaktiikan kehittymiseen. Vaikka kolmen viikkoa kestäneissä taisteluissa ei edetty muutamaa kilometriä syvemmälle, ilmeni niissä uusia tapoja käyttää panssarivaunuja hyökkäyksessä. Taisteluun osallistui suhteellisen vähän jalkaväkeä, ja jalkaväkidivisioonien hyökkäysleveys oli noin 2,5 kilometriä. Ennen taistelua ei ammuttu lainkaan tykistövalmistelua, vaan se aloitettiin suoraan *yllätykseen* pyrkivällä rynnäköllä. Ilmiö oli Issersonin mukaan aivan uusi hyökkäystaistelussa. Hyökkääjään taistelujärjestys oli muodostettu syväksi, ja tehtävänä oli laajentaa saksalaisten puolustukseen tehtävää läpimurtoa. Hyökkäyksen ensimmäisenä päivänä 21.11.1917 brittien panssarivaunut murtautuivat puolustuksen syvyyteen, irtautuivat jalkaväestä ja etenivät saksalaisten tykistöasemien ja esikunnan ryhmytykseen. Seuraavana päivänä saksalaisten asemaan syntyi murtoukko, mutta hyökkääjän taisteluryhmytyksen syvyyteen varatun ratsuväikiarmeijakunnan hyökkäys epäonnistui. Issersonin mukaan vuoden 1917 taistelussa ratkaistiin läpimurron aikaansaamisen voittamalla puolustajan tulirintama sillä, että panssarivaunuja alettiin suunnata syvyyteen samaan aikaan kun jalkaväki taisteli etulinjassa. Menestyksen täyteen hyväksikäyttöön johtava ratkaisu *omasta syvyydestä vastustajan syvyyteen* työntyvistä murron kehittämisportaasta oli syntynyt, mutta sotataidon käytännön taso sen toteuttamiseksi ei ollut riittävän korkea. Saavutuksilla oli kuitenkin historiallinen merkityksensä: opittiin, että puolustus murtuu kun syvyyteen vaikutetaan samanaikaisesti kun etulinjaan rynnäköidään. Teknisen välineen, panssarivaunun merkitys oli Issersonin mielestä keskeinen, mutta se ei itsessään ratkaissut ongelmaa ilman vastaavaa sotataidon kehittämistä.⁴⁷³

Issersonin tulkinnan mukaan länsirintamalla taistelevat osapuolet etsivät ulospääsyä sodasta erilaisista materiaalisista lähtökohdista. Koska saksalaisilla ei ollut muita materi-

⁴⁷¹ Fuller, J. F. C.: *Tanks in the Great War: 1914–1918*, John Murray, London – New York, 1920, ss. 81–89. – Arrasin taisteluun osallistui 60 panssarivaunua, joiden käyttämiselle oli kolme vaihtoehtoa: keskitetty sisäänmurto, vasemman sivuston saarroitus tai konekivääripesäkkeiden tuhoaminen siellä missä ne olivat tiheimmillään saksalaisten puolustusryhmytyksessä. Kolmas vaihtoehto toteutettiin ja vaunuja käytettiin koko hyökkäysalueella. Huono sää vaikeutti vaunujen käyttöä. Taistelun jälkeisessä analyysissä tämä osoittautui virheeksi, ja taistelusta saatu tärkein opetus oli panssarivaunujen käyttäminen keskitetysti. Lisäksi todettiin, että tykistöammunnan rikkoma maaperä haittaa vaunujen liikkumista ja vastatykistöltä on käytettävä vaunujen suojaamiseksi.

⁴⁷² Иссерсон, Isserson (1937), ss. 117, vrt. Fuller (1920), ss. 81–89. – Issersonin ja Fullerin esittämät tiedot ja erityisesti käsitykset panssarivaunujen ensimmäisestä käytöstä ovat ristiriitaiset. Isserson esittää, että taisteluun olisi osallistunut 132 panssarivaunua, joista saksalaiset tuhosivat 57 ja muutoin vaurioitui 65 vaunua. Fullerin mukaan taisteluun osallistui vain 60 vaunua.

⁴⁷³ Иссерсон, Isserson (1937), ss. 117–119, ks. myös Hammond, Bryn: *Cambrai 1917: The Myth of the First Great Tank Battle*, Orion Publishing, Chatham 2009, ss. 78, 111, 163, 164, 185, 193, 194, 429, 430, 484. – Hammondin käsitys taisteluajatuksista ja lopputuloksesta on yhtenevä Issersonin tulkinnan kanssa. Joskin Hammondin mielestä merkittävää oli se, että *yllätys oli palannut taistelukentälle* kolmen vuoden tauon jälkeen, ja ajatus ratsuväen käytöstä sisäänmurtoon oli pikemminkin ratsuväen klassisen *élan*-hengen mukainen.

aalisia keinoja, he perustivat toimintansa tykistön käyttöön. Saksalaisten tykistötulen määrä ja taitoon perustuva tarkkuus kasvoi äärimmilleen. He kehittivät taitavia ja monipuolisia tulimuotoja hyökkäystaistelun tukemiseksi. Kevään 1918 hyökkäystaisteluissa saksalaiset saavuttivat tuhoavan tykistötulensa ansiosta läpimurroissaan huomattavan hyökkäysnopeuden⁴⁷⁴. Tykistön tulen määrästä, ja sen taidosta huolimatta saksalaiset eivät Issersonin mukaan hyökkäyksissään kenneet laajentamaan taktista menestystä operatiiviseksi läpimurroksi, koska he varasivat hyökkäysryhmitykseen sijoitetut taktiset reservit puolustajan vastahyökkäyksen takaisin lyömistä varten. Tämä teki hyökkäyksen reserveistä luonteeltaan puolustuksellisen – niiden tehtävä ei ollut menestystä eteenpäin kehittävä, vaan ainoastaan sitä suojaava. Tämä johti jopa sellaiseen kehitykseen, jossa hyökkäystaistelu muuttui puolustukseksi ja päinvastoin. Tällaiseen ristiriitaisuuteen, johti Issersonin käsityksen mukaan saksalaisten hyökkäysryhmityksen linjainen rakenne. Brittien ja ranskalaisten tavoin saksalaiset eivät käyttäneet ilmavoimiaan muihin kuin lähisyvyyden maaleihin. Ilmavoimilla ei ollut itsenäistä toimintaa operatiivisessa syvyydessä, mikä mahdollisti puolustajalle vapaan liikkeen.⁴⁷⁵

Saksalaisten ja liittoutuneiden ratkaisut olivat lähtökohdiltaan erilaiset: Saksa kehitti olemassa olevaa tekniikkaa ja sen käyttötapoja määrällisten ja laadullisten mahdollisuuksien äärirajoille. Liittoutuneiden tekniset ratkaisut olivat kevyempiä ja kustannustehokkaampia⁴⁷⁶. Panssarivaunu säästi liittoutuneiden miesvoimaa: Vuonna 1917 neliömailin valtaaminen oli vaatinut 8 200 kaatunutta ja haavoittunutta – vuoden 1918 heinäkuusta lähtien liittoutuneiden joukot menettivät neliömailin valtauksessa vain 86 miestä. Panssarivaunusta tuli pääasiallinen tuhoamisväline, jolla oli ratkaiseva merkitys puolustajan tulirintaman voittamisessa. Panssarivaunun mahdollistamasta tulen, liikkeen ja iskun yhdistelmästä huolimatta liittoutuneet eivät kenneet ratkaisemaan taktisen läpimurron kehittämistä operatiiviseksi.⁴⁷⁷

Isserson myönsi, että brittien – joiden panssarijoukkojen käytön ja koulutuksen suunnittelu olivat Fullerin tarkassa ja tiukassa ohjauksessa – toiminnassa oli jo vuoden 1917 päätöstaisteluissa syvän taistelun piirteitä. Hän viittasi myös Fullerin laatimaan liittoutuneiden ratkaisevaa vuoden 1919 hyökkäystä koskevaan suunnitelmaan *Plan 1919*, jota ei sodan päättymisen vuoksi toteutettu. Fuller esitti suunnitelmassaan yhtäaikaista hyökkäystä saksalaisten etulinjaan ja nopeiden panssarivaunujen tunkeutumista puolustajan taktiseen syvyyteen.⁴⁷⁸

Isserson esittää analyysinsä tiivistelmänä neljä edellytystä taktisten hyökkäysten onnistumiselle ja piti selvänä, että ilman niiden toteutumista ei rintaman operatiiviseen mur-

⁴⁷⁴ Sama, s. 222, ks. myös Corum, James S.: *The Roots of Blitzkrieg*, University Press of Kansas, 1992, s. 8. – Picardien ja Aisnen 10 vuorokautta kestäneissä taisteluissa saksalaiset etenivät lähes 70 kilometrin syvyyteen ja saavuttivat leveydeltään 8–15 kilometrin repeämiä puolustajan linjoihin. Operatiivista tulosta jäi saavuttamatta, koska taisteluryhmityksessä ei ollut joukkoja varattuna läpimurron laajenemiseen. Saksalaista hyökkäystaktiikkaa arvioidessaan Isserson jättää täysin huomioitta saksalaisten kehittämän iskuosastotaktiikan (*Stoßtrupp-taktik*).

⁴⁷⁵ Sama, ss. 119–121.

⁴⁷⁶ Isserson viittaa Fullerin laskelmiin, joiden mukaan 2 500 panssarivaunun käyttö, vaikka ne tuhoutuisivat 100 % varmuudella, olisi kustannuksiltaan pienempi kuin Ypresin taistelun tulivalmistelu. Rahallisen arvon lisäksi panssarivaunu säästi elävää voimaa.

⁴⁷⁷ Иссерсон, Isserson (1937), ss. 119–121, ks. myös Kagan (2002a), s. 81.

⁴⁷⁸ Sama, ss. 132–133. – Plan 1919, ks. tutkimuksen s. 147.

tamiseen kyetä⁴⁷⁹. Edellytyksiä voitaneen pitää tehtävänasetteluna neuvostoliittolaiselle sotataidolle taktisen hyökkäyksen, ja sitä operatiiviseen syvyyteen laajentavien keinojen, kehittämiseksi. Issersonin esittämät hyökkäyksen onnistumisen edellytykset ovat taulukossa 3.

Edellytys ja tavoite	Keino	Epäonnistumisen seuraus ja huomautukset
1. Puolustuksen tulta kestävä ja syvyyteen liikkuva tuhoamisväline	Panssarivaunu	Ei läpimurtoa. Tykistö soveltuu puolustuksen tuhoamiseen, mutta liikkuvuus puuttuu
2. Koko puolustusalueen saattaminen iskun kohteeksi	Tuhoamisen ulottaminen puolustuksen syvyyteen (tuli ja liike)	Syvyyteen muodostuu uusia vastarintapesäkkeitä. Puolustus rakentuu uudestaan, vaikka etulinjaa kulutetaan
3. Murron laajentaminen	Taisteluryhmytyksen porrastaminen	Hyökkäys päättyy vain rintaman pullistumaan ja saattaa hyökkääjän epäedulliseen asemaan
4. Taistelualueen eristäminen	Ilmavoiman käyttö	Puolustaja voi esteettä siirtää reservinsä hyökkäyksen torjuntaan

Taulukko 3. Issersonin esittämät hyökkäyksen onnistumisen edellytykset.

Isserson kuvaa puolustajan taktisen taisteluryhmytyksen 12–15 kilometriä syväksi kolmiportaiseksi vyöhykkeeksi. Ensimmäiseen kolmeen kilometrin syvyyteen puolustuslinjaan oli sijoitettu vastustajan joukkojen ja aseistuksen pääosa. Välittömästi sen takana sijaitsi kolmen kilometrin syvyinen puolustuksen toinen linja, jonka vahvuus oli korkeintaan kolmasosa etummaisen linjan joukkojen vahvuudesta. Toiseen linjaan olivat sijoitettuina tykistön tuliasemat ja taktiset reservit. Taktisen puolustuksen syvyyden kolmas linja sisälsi divisioonan johtamispaikan ja välittömästi tarvittavia huollon toimipaikkoja. Taktisen puolustuksen vyöhykkeen jälkeen alkoi välittömästi operatiivisen puolustuksen syvyys.⁴⁸⁰

Hyökkääjän oli Issersonin mukaan vaikutettava vastustajan taktisen puolustuksen koko syvyyteen samanaikaisesti. Etulinjaan vaikutettiin jalkaväen, tykistön ja panssarivaunujen yhteistoiminnalla, toiseen linjaan kauaskantoisella tykistöllä, ilma-aseella kaukotoimintapanssarivaunuilla. Vastustajan puolustuksen kolmas linja lamautettaisiin kauaskantoisella tykistöllä, ilmaiskuilla ja maahanlaskuilla, joilla estetään vastustajan vahvennuksien saapuminen. Voiman jakaminen taktisen puolustuksen eri linjojen murtami-

⁴⁷⁹ Sama, ss. 130–132, ks. myös Потапов, Potapov (2006), ss. 41–43. – Potapov luettelee samat esitykset, mutta ei viittaa niiden yhteydessä Issersonin teokseen vaan vuonna 1970 kokoomateoksessa ilmestyneeseen Issersonin artikkeliin: Иссерсон, Г.С.: Исторические корни глубокой тактики, *Вопросы тактики в Советских военных трудах (1917–1940)*, Воениздат, Москва, 1970, suom. Isserson. G. S.: Syvän taktiikan historialliset juuret, teoksessa *Taktiikan kysymyksiä neuvostoliittolaisissa sotilaallisissa teoksissa (1917–1940)*, ss. 73–74. – Artikkelin on lyhennelmä Issersonin teoksen *Operaatiotaidon evoluutio* kolmannesta luvusta. Potapov jättää viittauksessaan mainitsematta artikkelin kirjoittajan.

⁴⁸⁰ Harrison (2010), ss. 74–75.

seen oli oleellista. Pääosa voimasta käytettäisiin puolustuksen ensimmäisen linjan murtamiseen, jossa saavutettu läpimurto olisi ehdoton edellytys ”taktiset portit” avaavalle menestyksen hyödyntämiselle puolustajan taktisessa ja operatiivisessa syvyydessä.⁴⁸¹ Kuvassa 10 on syvän taistelun opin mukainen armeijakunnan hyökkäys.

Issersonin lähtökohta taktisen tehtävän toteuttamiseen on samanlainen kuin Triandafillovilla: ensin analysoidaan tarkasti vastustaja, sen ryhmituksen rakenne, jonka jälkeen määritetään tuhoamiseen tarvittavat omat joukot ja voimat. Tällainen lähestymistapa on erittäin symmetrinen ja on sovellettavissa tilanteisiin, joissa vastustaja toimii vakioidulla tavalla. Taktisessa syvyydessä toimittaessa tällainen on todennäköistä ja symmetrisen mallin toiminta on mahdollista. Tilannetta parantaa mahdollisuus tiedustella vastustajan ryhmityksestä tuhoavat kohteet. Operatiivisessa syvyydessä toimittaessa pelkästään toiminta-alueen maantieteelliset piirteet, ryhmittämismahdollisuudet, tiestö ja monet muut tekijät monimutkaistavat oman toiminnan suunnittelua. Lisäksi hyökkääjältä taktisen puolustuksen murtamiseen kuluva aika antaa vastustajalle aikaa operatiivisen ja strategisen reservin tuomiseen taisteluun.

Isserson piti ensimmäisen maailmansodan hyökkäysryhmityksiä, joissa divisioonat sijoitettiin jopa kilometrin levyisille hyökkäysalueille, liian tiheinä. Tämä ei hänen mukaansa perustunut jalkaväen taistelumahdollisuuksiin vaan vaatimuksiin tukea divisioonan hyökkäystä mahdollisimman monella tykillä. Liian tiheä ryhmitys altisti jalkaväen vastustajan tykistötulen aiheuttamille tappioille. Ryhmituksen liiallisen tiheyden aiheuttamasta tappioiden vaarasta olivat varoittaneet myös Dragomirov⁴⁸² ja Triandafillov⁴⁸³.

Isserson päätyi laskelmissaan kolmen kilometrin levyiseen jalkaväkidivisioonan hyökkäysalueeseen, joka on hieman leveämpi kuin Triandafillovin esittämä iskuarmeijan divisioonan kahden kilometrin levyinen hyökkäysryhmitys. Siten kolmidivisioonaisen armeijakunnan pääsuunnassa etenevien kahden divisioonan hyökkäysryhmituksen leveys olisi kuusi kilometriä ja kolmannen sivusuunnan divisioonan 4–5 kilometriä. Issersonin lähestymistapa hyökkäyksen mittasuhteiden ja sen eri vaiheiden tarvitsemiin voimasuhteisiin yhtyy Triandafillovin laskentaan perustuvaa lähestymistapaan.⁴⁸⁴

Isserson ei tukeutunut pelkästään Triandafillovin esittämiin laskelmiin ja väitteisiin vaan kehitti niitä edelleen. Hänen ehdotuksensa sisälsivät uusia näkemyksiä erityisesti panssarivaunuryhmien käytössä vastustajan puolustuksen ensimmäisen linjan murtamisessa ja toisen puolustuslinjan lamauttamisessa. Kilometrin levyinen läpimurto edellyttäisi yhtä jalkaväen lähitulitukipanssarivaunukomppaniaa, jota seuraisi toinen panssarivaunukomppania. Näiden 30 panssarivaunun tehtävänä olisi ensimmäisen puolustuslinjan murtaminen. Niiden jälkeen taisteluun suunnattaisiin jalkaväen kaukotukipanssarivaunut, joilla tuhottaisiin vastustajan puolustuksen syvyyteen ryhmitetyt raskaat konekiväärit ja panssarintorjunta-aseistus.

⁴⁸¹ Sama.

⁴⁸² Драгомиров, Dragomirov (1864), s. 79, ks. myös tutkimuksen s. 45.

⁴⁸³ Ks. tutkimuksen s. 94.

⁴⁸⁴ Harrison (2010), s. 75, ks. myös tutkimuksen s. 132.

	Hyökkäysalueen leveys [km]		
Joukko	PU-29	Isserson	PU-36
Divisioona	2	2	2–2,5 3–3,5
Armeijakunta	4 – 6	6	-

Taulukko 4. Hyökkäysalueiden leveydet puna-armeijan vuosien 1926 ja 1929 kenttäohjesäännöissä ja Issersonin teoksessa *Luennot syvästä taktiikasta*.⁴⁸⁷

3.2.3 Tuhatševskin huomioita sodan uusista kysymyksistä

Vuonna 1932 kirjoittamassaan artikkelissa *Новые вопросы войны* (*Sodan uudet kysymykset*) Tuhatševski arvioi, että ensimmäisessä maailmansodassa käyttöön tulleita uusia taisteluvälineitä panssarivaunuja, lentokoneita ja kemiallisia aseita käytettiin palvelemaan vain vanhoja taistelun muotoja. Esimerkiksi ilma-aseen tehtävänä oli tukea valmistautumista jalkaväen ja tykistön taisteluun tiedustelu- ja tulenjohtotehtävissä. Pommituksia toki suunnattiin pääkaupunkeihin ja poliittisiin kohteisiin, mutta niillä ei ollut rautatiesolmujen pommittamista lukuun ottamatta merkitystä operatiivisen sodankäynnin kannalta. Siksi hänen mukaansa olisi välttämätöntä osata nähdä kuinka uudet taisteluvälineet voivat muuttaa vanhoja taistelun ja operaation muotoja sekä luoda uusia tehokkaampia, jotta voidaan tehokkaasti käyttää kehittyvän tekniikan ja teollisuuden resursseja.⁴⁸⁸

Tuhatševski, joka oli toiminut vuodesta 1931 lähtien puna-armeijan varustelupäällikkönä, ei keskittynyt enää pelkästään sotilaalliseen ongelmaan taktisen tai operatiivisen tehtävän ratkaisemiseksi. Hän kytki nyt, todennäköisesti tarkoitushakuisesti, kysymyksen taistelun muotojen ja keinojen kehittämistä teollisten resurssien tarkoituksenmukaiseen käyttöön. Olivathan puolustusasiain kansankomissaari Vorošilov ja Stalin aikaisemmin syyttäneet häntä punaisesta militarismista, kun hän oli ehdottanut puna-armeijan mittavan varusteluohjelman käynnistämistä.⁴⁸⁹ Syytteet punaisesta militarismista kumoutuivat Japanin uhan realisoiduttua sen miehitettyä vuonna 1931 Mantšurian.⁴⁹⁰

Ajatukset strategisen ilma-aseen mahdollisuuksista on hyvin lähellä Douhetin ajatuksia. Niiden esittämisen ajallisesta erosta huolimatta molemmat kohdistavat kritiikkinsä siihen, että uutta aseistusta kuten ilma-asetta käytetään vain vanhojen taistelutapojen palvelemiseen. Tuhatševskin käsitys kuitenkin eroaa Douhetin näkemyksistä, joiden mukaan strategisten ilmavoimien hyökkäykset kohdistuessaan kaupunkeihin, tehtaisiin, maa- ja merivoimien tukeutumiseen vaikuttaisivat epäsuorasti niiden asevoimien ky-

⁴⁸⁷ PU-29, 139 §, ss. 86–87, ks. myös Harrison (2010), ss. 75–76, PU-36, 175 §, ss. 82–83.

⁴⁸⁸ Тухачевский, Тухатševski (1964c), ss. 180–181, ks. myös tutkimuksen s. 99.

⁴⁸⁹ Harrison (2001), s. 174, ks. myös. Тухачевский, Тухатševski (1964c), ss. 180–187.

⁴⁹⁰ Stoecker (1998), ss. 7–8, 157, 167, 186. – Stoeckerin mukaan Tuhatševskin ”militarismisyytteen” johtanut välirikko Vorošilovin ja Stalinin kanssa oli lyhytaikainen. Osoituksena siitä oli nimitys varustelupäälliköksi vuonna 1931 ja ylennys Neuvostoliiton marsalkaksi vuonna 1935.

kyyn käydä sotaa⁴⁹¹. Tuhatševski näkee ilmavoiman käytön mahdollisuudet kuitenkin osana operatiivisen ja taktisen taistelun muotojen kehittämistä.

Tuhatševski kutsuu uuden varustuksen kokonaisuutta, johon kuuluvat lentokoneet ja panssarivaunut, radiot ja kemialliset aseet *ilmamekanisoinniksi*⁴⁹². Siinä käytettävä kalusto olisi pitkälti jo käytössä olevaa siviiliteknikkaa. Tällöin yhteiskunnan kehittymisen taso määrittäisi suoraan, missä määrin näitä välineitä voitaisiin sodan aikana saada asevoimien käyttöön. Ilmamekanisoitu armeija ei yhteiskunnan kannalta olisi samanlainen loinen kuin tykistöarmeija, ja toisaalta siviilituotteiden varustaminen kevyellä aseistuksella olisi helpompaa kuin tykistöarmeijan luominen. Ilmamekanisoidun armeijan taisteluteho saavutettaisiin yhdistämällä ilmavoimien toiminta maa- ja merivoimien toimintaan sekä käyttämällä itsenäisiä maahanlaskuja. Moottoroiduista maahanlaskujoukoista muodostettujen ilmamekanisoitujen yhtymien maahanlaskut toteutettaisiin joko laskuvarjoilla tai laskeutumalla lentokoneilla vastustajan selustan lentokentille. Tuhatševski arveli, että hänen uusilla näkemyksillään olisi vastustajia, ja että monet pitäisivät ilmamekanisoitujen joukkojen käyttöä vain lyhytaikaisena taistelun ilmiönä. Vastustuksesta huolimatta Tuhatševski arvioi, että tulevaisuudessa maa- ja merivoimien toiminnan luonne voisi muodostua jopa ilmamekanisoitua taistelua avustavaksi. Hän ennusti, että maa, joka kehittäisi taistelunkestävän ja ilmatorjunnan ulottumattomissa toimivan lentokoneen, ja jolla olisi kehittynyt siviili-ilmailu ja lentokoneteollisuus, olisi tulevassa sodassa voimakkain.⁴⁹³

Ilmamekanisoinnin käsite tuli uudelleen käyttöön 50 vuotta myöhemmin, kun Naton Keski-Euroopan joukkojen komentaja kenraali Ferdinand Maria von Senger und Etterlin (1923–1987) esitti helikopterien käyttöä taisteluvälineenä sen sijaan, että niitä olisi käytetty vain taistelun tukemiseen⁴⁹⁴. Kaksikäyttötuotteiden hankinta sotilaskäyttöön on nykyisin muodostunut yhdeksi asevoimien varustuksen hankintatavaksi, mutta pääosin muissa kuin ilmamekanisointiin liittyvissä sovelluksissa⁴⁹⁵. Tuhatševski käsitteli kau-

⁴⁹¹ Douhet, Giulio: *The Command of The Air*, Air Force History and Museums Program, Washington, D.C., 1998, <http://purl.access.gpo.gov/GPO/LPS48360>, 7.5.2012, ks. myös Stoecker (1998), ss. 87–88, 104. – Stoeckerin mukaan varhainen neuvostoliittolainen ilmasotänäkemyks perustui omiin lähtökohtiin, mikä johti passiivisuuteen. 1930-luvun puolivälin jälkeen ilmasotaoppi muuttui osittain Douhetin vaikutuksesta hyökkäyksellisempään suuntaan. Asutuskeskusten pommittamista vastustettiin myös ideologisin perustein.

⁴⁹² ven. авиамотомеханизация, aviamotomehanizatsija.

⁴⁹³ Тухачевский, Tuhatševski (1964c), ss. 181–183. – Tuhatševski kehotti seuraamaan brittien ja yhdysvaltalaisen toimintaa ilma-aseen ja ilmamekanisoinnin kehittämisessä.

⁴⁹⁴ Simpkin (1987), s. 137, ks. myös von Senger und Etterlin, F.M ja Williamson, Keith: *New operational dimensions*, *The RUSI Journal Volume 128, Issue 2, 1983*, ss. 11–15 ja Sinclair, Edward J.: *Attack Helicopters: Airland Battle Future's Sword of Vengeance*, US Army, Command and General Staff College, Fort Leavenworth, 1991, <http://www.dtic.mil/cgi-bin/GetTRDoc?AD=ADA248502>, 4.4.2012, Peltonen, Martti: *Korean ja Vietnamin sotien vaikutukset ilma-aseen käyttöajatukseseen ja käyttöön Yhdysvaltain maavoimien sotateoimissa*, Maanpuolustuskorkeakoulu, Historian laitos, Saarijärvi, 1996, ss. 30–33, 52–59. – *Ilmamekanisoinnin* termin läntisen renessanssin takana on Naton Keski-Euroopan joukkojen komentajan kenraalin von Sengerin ja Richard Simpkinin 1983 RUSI:ssa pitämä esitelmä helikopteritoiminnan kehittämisessä. Esityksen mukaan Naton vastineeksi Varsovan liiton ylivoimalle Keski-Euroopassa tulisi tarkastella syvää 200–300 kilometrin syvyyteen ulottuvaa Main Battle Air Vehicle -hyökkäystä (MBAV). Helikopterien käyttö taistelun tukemisessa oli alkanut Korean sodassa ja laajeni edelleen Vietnamin, joiden aikana helikopteritoiminnan käsitteeksi muodostui *ilmaliikkuvuus* (*air mobility*).

⁴⁹⁵ Hakala, Arto; Kari, Mikko; Pääkkönen, Elisa; Pitkänen, Markku: *Sotatekninen arvio ja ennuste 2025, osa 2* (STAE), Puolustusjärjestelmien kehitys, Puolustusvoimien Teknillinen Tutkimuslaitos, Helsinki, 2008, ss. 14, 210, 220, 221, 279. – STAE:n mukaan siviiliteknikka on ja on aina ollut sotilasteknikan rinnalla luonnollinen osa sodankäyntiä. COTS tekniikoiden käyttöalueita ovat johtamis- ja valvontajärjes-

pallisten tuotteiden käyttöä innostuneesti, eikä nähnyt siviilikäyttöön tarkoitetuissa tuotteissa taistelumahdollisuuksia vähentäviä vaikutuksia.

Tuhatševskin vuoden 1936 käsityksen mukaan lähitulevaisuudessa yksikään maa ei saavuta täydellistä mekanisoinnin tasoa, ja siksi panssarivaunuille asetettavissa vaatimuksissa oli otettava huomioon niiden käyttö sekakokoonpanoissa. Panssarivaunujen massamainen käyttö erityisesti täydellisesti mekanisoiduissa yhtymissä edellytti operatiivisesti itsenäisen panssarivaunun kehittämistä. Sen tulisi pystyä siirtymään pitkiä matkoja ilman rautatie- tai maantiekuljetuksia, jolloin paras ratkaisu olisi pyörä- ja telavedon yhdistelmä sekä amfibio-ominaisuudet. Esimerkkinä tällaisesta Tuhatševski mainitsi Christien⁴⁹⁶ ja Vickersin työn panssarivaunun teknisessä kehityksessä sekä idean rakkailla kuljetuskoneilla siirrettävistä panssarivaunuista.⁴⁹⁷

Jalkaväen seuraaminen ja tukeminen oli vain yksi Tuhatševskin panssarivaunuille kaavaillemista tehtävistä. Sen lisäksi niiden oli pystyttävä toimimaan vastustajan puolustuksen syvyydessä. Panssarivaunujen keskitetty käyttö ei Tuhatševskin mukaan poissulje vahvaa tykistövalmistelua vaan päinvastoin: panssarivaunujen ilmaantumisen tuli olla yllätys puolustajalle, joka joutuu suojautumaan ensin tykistötulelta. Toimintaan syvyydessä tarvittiin panssarivaunuja, jotka pystyisivät seuraamaan jalkaväkeä ja ajallaan tunkeutumaan vastustajan syvyyteen: siten panssarivaunujen tehtäviin kuului selustan valtaaminen ja jalkaväen saattaminen. Kaukotoimintapanssarivaunuryhmän eli selustan valtausryhmien tehtävänä oli kohdata vihollisen keinoitekoiset esteet, panssarintorjunta, kenttätykistö. Luetellut tehtävät, sekä soveltuvuus maahanlaskuihin vastustajan selustassa, määrittivät Tuhatševskin mukaan kaukotoimintapanssarivaunuille asetettavat vaatimukset: nopeus, kyky taisteluun vastustajan tykistön kanssa eli varustettava vähintään 76 millimetrin tykillä. Nopeiden pioneeriopanssarivaunujen pystyttävä raivaamaan esteitä ilman henkilöstön ulostuloa.⁴⁹⁸

Panssarintorjunnan tuhoamiseen Tuhatševski ehdottaa jopa kauko-ohjattavia panssarivaunuja, joita ei tarvitsisi miehistön haavoittumisten takia vetää pois taistelusta⁴⁹⁹. Näiden lisäksi tarvitaan nopeasti liikkuvia henkilöstönkuljetuspanssarivaunuja. Tuhatševskin mielestä taistelu mekanisoitua yhtymää vastaan edellytti vastaavaa varustelutasoa, muutoin taistelu olisi luonteeltaan vain avustavaa. Ratkaiseva menestys voitiin saavuttaa vain mekanisoidulla yhtymällä, jolla oli panssarivaunujen tuhoamiseen sopivia ty-

telmät. Erityisesti johtamisjärjestelmät ovat lähes kokonaan siviiliteknikalla toteutettuja, mikä lisää niiden haavoittuvuutta informaatio sodankäynnille.

⁴⁹⁶ Simpkin (1987), s. 140, ks. myös Kantakoski, Pekka: *Punaiset panssarit, puna-armeijan panssarijoukot 1918–1945*, PS-elso, Hämeenlinna, 1998, ss. 72, 186–187. – Neuvostoliittolaisiin panssarivaunuihin tuli käyttöön christie-tyyppinen alusta, vaikka hylättiin muissa panssarivaunuja kehittämissä maissa. Tällä oli suuri merkitys esimerkiksi T-34-panssarivaunun tulevassa menestyksessä. Kantakoski ei korosta Simpkinin tapaan christie-alustan erinomaisuutta, vaikka toteaa isojen erillisjousitettujen telapyörien ja erillisjousituksen mahdollistaneen suuren nopeuden sekä ääriäntömyyden. T-34:n telakoneiston rakenne oli vankka ja yksinkertainen, toisin kuin saksalaisissa PzKpfw III, Stu 40 ja PzKpfw IV, Panther ja Tiger -vaunuissa.

⁴⁹⁷ Тухачевский, Tuhatševski (1964c), ss. 184–186.

⁴⁹⁸ Sama.

⁴⁹⁹ Irincheev, Bair: *War of the White Death, Finland Against the Soviet Union 1939–1940*, Pen & Sword, Barnsley, 2011, ss. 4, 67. – Neuvostoliittolaisilla oli talvisodassa käytettävissään radio-ohjattavia panssarivaunuja. Suomalaiset tuhosivat ainakin yhden vaunuista, mutta luulivat sitä käytetyn tykistön tulenjohdopaikkana, koska vaunun katolla oli antenni ja siitä lähti neuvostojoukkojen suuntaan puhelinkaapeleita. Tieto radio-ohjauksesta pysyi salassa suomalaisilta Irincheevin kirjan julkaisemiseen asti.

kistöpanssarivaunuja.⁵⁰⁰ Panssarivaunujen yleiset vaatimukset Tuhatševski asettaa syvien operaatioiden tarpeiden mukaan: pyörä- ja telavedon yhdistelmä olisi parempi kuin pelkkä telaveto; ulkomitoiltaan panssarivaunun tulisi sopia raskaiden pommikoneiden sisään; polttoaineen pitäisi riittää 150–200 kilometrin matkaan ja panssarivaunun massa tulisi rajoittaa siten, että se voidaan rakentaa maan auto- ja traktorituotannon vakiomalliselle alustalle.⁵⁰¹

Merisodankäynnissä sukellusveneet ja torpedoja aseistuksenaan käyttävät lentokoneet ja torpedoveneet pienentävät pinnalla toimivien tykistöalusten merkitystä.⁵⁰² Vaikka merisodankäynti ei ollut keskeisessä asemassa mantereisen Neuvostoliiton asevoimien kehittämisessä riitti Tuhatševskin mielenkiinto myös merivoimien kehittämiseen. Leningradin sotilaspiirin päällikkönä Tuhatševski oli tutustunut merivoimien käyttöön rannikollaisissa operaatioissa⁵⁰³ ja ”yleisneron” tavoin suuntasi kehittämisideoitaan myös merisodankäyntiin.

Tuhatševski näkee radion merkityksen oleellisesti tärkeämpänä kuin ensimmäisen maailmansodan tapaan pelkkänä viestivälineenä. Räjähdeiden kaukolaukaus, panssarivaunujen ja lentokoneiden kauko-ohjaus luovat edellytyksiä taistelukentän syvyyden kasvatamiselle.⁵⁰⁴ Tuhatševskin näkemys kenttäradion merkityksestä on laajempi kuin Triandafillovin käsitys radion merkityksestä taistelussa, mutta hän ei kuitenkaan konkretisoinut ajatusta välittömästi taktista hyötyä tuottavalla tavalla, toisin kuin saksalaiset varustaessaan panssarivaunut ja lentokoneet yhteistoiminnan mahdollistavalla radiokalustolla. Tuhatševskin ajattelu ikään kuin ohitti oman aikansa välittömän tarpeen ja eteni jo radion käytön seuraavaan asteeseen. Tämä esimerkki viittaa siihen, että Triandafillovin menehtyminen jätti Tuhatševskin vaille sellaista työtoveria, joka olisi pystynyt muokkaamaan hänen ideoidensa pohjalta toteuttamiskelpoisia operatiivisia ja taktisia sovelluksia.

Tuhatševskin havaintojen mukaan joukkojen koulutus teknisissä aselajeissa keskittyi pelkästään perusteisiin. Soveltava koulutus yhteistoiminnassa tuettavien yleisjoukkojen kanssa oli liian vähäistä tai jopa olematonta. Päälystön koulutuksessa tuli menetelmiä kehittämällä valmistautua siihen, että tekniikka muuttuu sotien kestäessä niin nopeasti, että uudelleenkoulutusta joudutaan antamaan sodan aikana. Ajattelutavassa neuvostodoktriinin mukainen valmistautuminen tulevaan sotaan heijastui päälystön koulutusvaatimukseen, joissa koulutuksella haluttiin valmiudet pääasiassa vain seuraavaan tehtävään. Tämä poikkeaa esimerkiksi Venäjän imperiumin aikaisesta Nikolain yleisesikunta-akatemian koulutusfilosofiasta, josta ei monista vaatimuksista huolimatta tullut pelkästään yleisesikunnan tehtäviin valmistajia, vaan se oli sotilasopintojen lisäksi yleissi-

⁵⁰⁰ Тухачевский, Тухатševski (1964c), ss. 184–186, ks. myös Stoecker (1998), s. 155.

⁵⁰¹ Sama. – Tuhatševski esittää vaatimukselleen myös vaihtoehdon ”mikäli panssarivaunujen rakentaminen vakiomallisille kuorma-auto- ja traktorialustoille ei ole mahdollista, tulee niiden tuotantoa muuttaa vastaamaan panssarivaunutuotannon vaatimuksia”.

⁵⁰² Sama, s. 188.

⁵⁰³ Тухачевский М.Н.: Избранные произведения, В 2-х т, Воениздат, Москва, 1964, <http://militera.lib.ru/science/tuhachevsky/index.html>, 5.1.2011, suom. Tuhatševski, M. N.: Valitut teokset, s. 14.

⁵⁰⁴ Тухачевский, Тухатševski (1964c), ss. 186–187, vrt. Triandafillovin käsityksiin tutkimuksen s. 88, ks. myös Kagan (2002a), s. 90. – Tuhatševskin näkemys kenttäradion merkityksestä on huomattavasti laajempi kuin Triandafillovin käsitys radion merkitykseen taistelussa. Kumpikaan ei kuitenkaan konkretisoi ajatusta samalla tavoin ja välittömästi taktista hyötyä tuottavalla tavalla, kuten saksalaiset, jotka varustivat panssarivaunut ja lentokoneet yhteistoiminnan mahdollistavalla radiokalustolla. Kaganin mukaan neuvostoliittolaiset eivät olisi tuotannollisista syistä edes pystyneet laajaan kenttäradioiden käyttöönottoon.

vistävä, ja antoi valmiuksia tutkimukselliseen ongelmanratkaisuun⁵⁰⁵. Nikolain yleisesikunta-akatemian opinto-ohjelman laajuuden syynä voi olla poikkeuksellisen pitkä rauhallinen aikakausi Krimin sodan jälkeen. Venäjän imperiumi laajeni suunnissa, joissa ei ollut voimakkaita sotilaallisia vastustajia, joiden kanssa oltaisiin vaarassa joutua laajamittaiseen sotaan. Neuvostovaltio valmistautui doktriininsa mukaisesti sotaan, johon viitattiin käsitteellä *tuleva sota*. Sodassa tappiot olivat odotettavia, siksi oli perusteltua mitoittaa upseerin peruskoulutus ainoastaan seuraavaan tehtävään valmistaviksi. Kysymys ei liene vieras minkään valtion upseerikoulutukselle. Kädenvääntö seuraavaan tehtävän tarpeisiin perustuvien osaamisvaatimusten ja koko uran aikana tarvittavien valmiuksien välillä on jatkuvaa.

Kaluston, organisaatioiden sekä taktisten ja operatiivisten keinojen kehittyminen heijastui Tuhatševskin mukaan myös huollon vaatimuksiin. Massamaisen tykistöarmeijan ja ilmamekanisoitujen joukkojen täydentämiseen ja kunnossapitoon tuli kyetä jopa vastustajan selustassa. Ampumatarvikehuollon epäonnistumisesta tulisi operaation kehittämisen jarru erityisesti perättäisissä operaatioissa ja vastustajan selustassa toimittaessa. Autokuljetus mahdollistaa ratkaisevasti hyökkäävän armeijan toiminnan alueilla, joilla ei ole rautateitä käytettäessä. Tuhatševski huomauttaa myös, että [syvän taistelun oppia soveltavan]⁵⁰⁶ vastustajan toiminta omassa syvyydessä haittaa huollon toimintaa. Yhdessä ratkaisuksi huoltokuljetusten toteuttamiseen Tuhatševski esitti ilmakuljetuksia. Hänen lähtökohtanaan olivat Triandafillovin laskelmat viidestä armeijakunnasta muodostetun iskuarmeijan huollon tarpeesta⁵⁰⁷. Iskuarmeijan täydennykset voitaisiin järjestää myös 50 raskaalla kuljetuskoneella, joiden olisi kyettävä toimittamaan 10 tonnin kuorma muutaman kerran vuorokaudessa. Tuhatševski korosti, että iskuarmeijaa ei ole tarkoitus huoltaa kokonaan ilmasta vaan antaa esimerkki ilmakuljetuksien tulevaisuuden mahdollisuuksista. Maahan laskettujen joukkojen huoltoa hän piti pääosin mahdollisena ainoastaan lentokuljetuksilla, ja siksi lentokuljetuskykyä olisi kasvatettava. Huollon toimivuuden kannalta yhteyksien turvaaminen teiden ja siltojen kunnossapidolla oli Tuhatševskin mielestä olennaisen tärkeää. Täydennyksien lisäksi uudenaikaisen armeijan kunnossapidon vaatimukset olivat valtavat. Uusi monimutkainen kalusto vaatisi jatkuvaa huoltoa ja monimutkaisia korjaamopalveluita.⁵⁰⁸

Tuhatševskin mukaan taistelu ja operaatio ovat monimutkaisia prosesseja, joiden kehittymisen määrittelevät toisiaan vastassa olevien osapuolten toiminta. Taistelun johtaminen edellytti tämän prosessin ymmärtämistä. Hän arvostelee Venäjän imperiumin aikaista käsitystä taistelunjohtamisesta yksipuoliseksi. Hyökkäyksen ja puolustuksen prosesseja tarkasteltiin irrallaan vastustajan toiminnasta. Tällainen käsitys johti tapahtumakulkuun, jossa paikallaan pysyvistä tilanteista edettiin kohti vastustajan taisteluhautoja ja pistinrynnäköä. Se mitä pistinrynnäkön jälkeen tapahtuisi, oli epäselvää. Tämä oli syynä moniin tsaarin armeijan tappioihin. Se osasi ryhmittä taisteluun, mutta ei tuntenut hyökkäyksen kulkua vastustajan syvyydessä. Tuhatševskin mukaan tämä toiminta-

⁵⁰⁵ Mayzell, Matitiah: The Formation of the Russian General Staff 1880–1917, A Social Study, *The Russian Imperial Army 1796–1917*, toimittanut Reese, Roger, Ashgate, TJ International Ltd, Padstow, Cornwall, 2006, s. 199.

⁵⁰⁶ Tuhatševskin lähtökohtana oli luonnollisesti myös se, että myös vastustaja voi soveltaa syvän taistelun periaatteita.

⁵⁰⁷ Триандафиллов, Triandafillov (1936), s. 198. – Triandafillovin laskemien mukaan 5 armeijakunnasta koostuvan iskuarmeijan huollon päivittäin tarve on 5 000 tonnia, jonka kuljettamiseen tarvitaan vähintään 13 junaa (400 tonnia kukin) tai 2 000 kuorma-autolla (2,5 tonnia).

⁵⁰⁸ Тухачевский, Tuhatševski (1964c), ss. 190–192.

tapa lopetettiin vasta vuosina 1926–1927. Taistelusuunnitelman tuli käsittää koko taistelu alusta loppuun saakka, minkä takia oli aikataulutettava vastustajan taisteluryhmityksen joukkojen ja kohteiden tuhoamisen jaksoittaisuus, eli yhdistettävä rintamaiskuun ta-soittain etenevä liike vastustajan tuhoamisen määrittelemällä tavalla. Tuhatševski varoitti ymmärtämistä taistelua pysähtymättömäksi liukuhinnaksi, joka koostuu teknisten taisteluvälineiden käytöstä. Taistelu on monimutkaista ja jyrkkiin tilanteiden muutoksiin tulisi varautua.⁵⁰⁹

Ohjauksen ja itseohjautuvuuden suhde oli Tuhatševskin käsityksen mukaan tärkeä. Taistelussa pienimmillä osastoilla ei voi olla varsinaista toimintasuunnitelmaa eivätkä ne voi odottaa saavansa ohjeistusta, vaan niiden on toimittava aloitteellisesti ja päättäväisesti. Taistelun suunnittelijan ja johtajan tulee voida tukeutua tällaiseen aloitteellisuuteen. Tuhatševski totesi, että taistelun johtaminen on paradoksaalisesti yhdistelmä ohjausta ja itseohjautuvuutta ja huomauttaa, että: ”*Ahtaan teoreettinen nykyaikaisen taistelun luonnetta ymmärtämätön johtaja haluaa suunnitella tiukasti omien joukkojensa toiminnan.*” Tapahtumien kulkua eivät kuitenkaan määrittele käskyt vaan vastustajan toiminta. Tiukka johtaminen on usein ristiriidassa taistelun prosessien kanssa: ”*Ne johtajat, jotka ovat halunneet olla tiukasti ja ohjaksissa, johtavat itse taisteluryhmitystään, mutta toiminnan keskeydyttyä tai muututtua takaa-ajoksi ovat he yrittäneet pitää yllä hyökkäystä ja sotkeneet oman menestyksensä.*” Tuhatševskin huomioiden mukaan pienten ryhmien itseohjautuvuus oli ollut neuvostoliittolaisten joukkojen heikoin kohta, mutta siinä suhteessa olisi jo 1930-luvulla tapahtunut parantumista.⁵¹⁰ Tuhatševskin käsitys itseohjautuvuuden merkityksestä on aina ajankohtainen sotilaallisessa toiminnassa. Mielikuva toimintaohjeita odottavasta sotilaasta on säilynyt koomikkojen vakiomateriaalina. Iskulausetta, jonka mukaan ”ajattelu ei sovi armeijaan”, taotaan vuosikymmenestä toiseen jokaisen alokkaan päähän mitä todennäköisimmin jokaisen maan armeijassa, vaikka taistelukentän olosuhteissa hengissä selviäminen edellyttää yksikön koko fyysisen ja psyykkisen suorituskyvyn käyttöä⁵¹¹. Tuhatševskin havainnot tilanteen parantumisesta puna-armeijassa saattavat selittyä joko heikolla lähtökohdalla, nopeasti korkeaan asemaan kohonneen etäännyttämisellä kentän todellisuudesta tai toiveajattelulla.

Operaation ja taistelun johtamisessa Tuhatševski piti olennaisena selvästi ilmaista päämäärää, jonka saavuttamiseksi voimien ja välineiden käyttö tulisi keskittää. Hyvin koulutettu päällystö ymmärtäisi hänen mukaansa jo tämän perusteella miten pitää toimia. Kouluttamattomalle tavoite ja toiminta sen saavuttamiseksi olisi selvitettävä yksityiskohtaisemmin. Tilanteissa, joissa tavoitteita ei saavutettaisi, ”– johdon ei pidä ryhtyä johdettaviensa hoputtamiseen⁵¹² vaan organisoida ponnistukset uudelleen tai tehtävä korjauksia aikaisempaan suunnitelmaan”. Hyvän johdon, joka kykenee keskittämään johdettavien ponnistukset tuli pystyä muuttamaan toimintatapaa ja keskittämään ponnistukset uuteen suuntaan tilanteen niin vaatiessa. Sodankäynnin kasvanut liikenopeus on tehnyt johtamisesta vaikeampaa. Syvän taistelun johtaminen tai operaation johtaminen on vaikeaa, eikä se Tuhatševskin mukaan johdu pelkästään viestitoiminnan vaikeuksista vaan toimintojen kuten maahanlaskujen, ilmapommitusten, tykistön taistelun jne. erilai-

⁵⁰⁹ Sama, ss. 192–194. – Vertaa Tuhatševskin venäläisen sotataidon arvostelua Issersonin arvioihin saksalaisten liikesodankäynnin sovelluksista 1800-luvun lopulla s. 130

⁵¹⁰ Sama, s. 194.

⁵¹¹ Kantola, Petteri: Keho ja mieli taistelussa, *Sotilasaikakauslehti* 85(2010): 10, ss. 18–21, ja 11 ss. 22–25. – Kantola käsittelee kaksiosaisessa artikkelissaan stressiä taistelukentällä ja sitä kuinka koulutuksella voidaan vähentää sen vaikutusta.

⁵¹² ven. *понуkanie*, *ponukanie* (puhek. hoputtaminen, patistaminen).

suudesta. Vastaukseksi tähän hän näkee laajan käytännön harjoittelun.⁵¹³ Tuhatševskin ajatukset alaisten itseohjautuvuudesta ja rakentavasta suhtautumisesta tavoitteiden saavuttamattomuuteen voivat vaikuttaa pehmeiltä, mutta ne olivat taisteluja kokeneen punaisen marsalkan mielestä järkevin vaihtoehto tavoitteeseen pääsemiseen. Alaisen rankaisu tai ”hoputtaminen” jatkamaan jo epäonnistunutta toimintaa ei olisi tarkoituksenmukaista.

Tuhatševskin mukaan johdon tuli pystyä määrittämään joukkojensa voimia ja välineitä vastaavat tehtävät, iskevän rintaman leveys, syvyys, seuraavan operaation mitat, saavuttaminen tai paineen pysäyttäminen tilanteen todellisiin mahdollisuuksiin suhteutettuna. Taktinen ja operatiivinen toiminta perustui vastustajan ryhmytyksen tuhoamiseen keskitämällä sen joukkoja ja välineitä vastaan omat ylivoimaiset voimat ja välineet. Vastustajan tuhoamisen johtamisen lisäksi on ratkaistava järjestelykysymyksiä: johtamispaikat, taisteluryhmitys, maahanlaskuosastojen johtaminen, saumojen vahventaminen ja teiden käytön järjestelyt. Vakiokokoonpanossa toimivien, divisioonan, prikaatin sekä niiden alaisten joukkojen johtaminen on luonteeltaan vakiintunutta. Armeijakunnan, armeijan ja rintaman johtaminen vaatisi harkittua improvisoimista, koska armeija ja rintaman kokoonpano vaihtelee riippuen toimintasuunnan merkityksen mukaan.⁵¹⁴ Tuhatševski osoittaa määrittelyllään taktiikan ja operaatiotaidon rajan vakiokokoonpanojen (prikaati ja divisioona) ja tarpeen mukaan määritettyjen yhtymien (armeijakunta ja armeija) välillä. Tästä määritelmästä periytyy edelleen Venäjällä käytössä oleva jako taktisiin ja operatiivisiin yhtymiin.⁵¹⁵

Armeijakunnalle ja armeijalle ei Tuhatševskin suosituksen mukaisesti tulisi käskää kah- ta tai useampaa toimintasuuntaa. Johtoportaiden ja esikuntien tehtävänä oli tehdä jokai- sen johdettavan joukon toiminnasta mahdollisemman helppoa ja yksinkertaista – mitä yksinkertaisempia tehtävät olisivat sitä suuremmiksi Tuhatševski näki alaisten mahdol- lisuudet menestyä niissä. Jokaiselle erilliselle suunnalle oli osoitettava oma johtopor- taansa. Suunnan tärkeyden mukaan valitsee ylempi johto sille kyvykkään komentajan ja esikunnan sekä niiden tarvitsemat johtamisvälineet. Tuhatševskin johtamisesta antamat vaatimukset päättyivät ohjeisiin esikuntatyön järjestyksestä, hyvistä suhteista muihin esikuntiin sekä esikuntien suojaamiseen ilmaiskuilta, maahanlaskuilta, murtoon pääs- seiltä panssarivaunuilta sekä ohjaukseen poliittisen työn järjestämisestä.⁵¹⁶

Tuhatševskin näkemykset johtamisesta ovat saksalaisten 1800-luvulla kehittämän hajau- tetun johtamistavan sovelluksen, *tehtävätaktiikan*, mukaisia. Tehtävätaktiikan perustana on clausewitzilainen näkemys sodan epävarmuudesta⁵¹⁷. Tehtävätaktiikka perustuu sii- hen, että johtajat ymmärtävät taistelun ja operaation päämäärän vaatimukset, ja toimivat niiden saavuttamiseksi ilman ylemmän johtoportaan jatkuvaa ohjausta oman aloite- ja arvostelukykynsä mukaisesti. Riittävän alas delegoitu päätöksenteko mahdollistaa sen, että alati muuttuviin tilanteisiin pystytään välittömien havaintojen perusteella reagoi-

⁵¹³ Тухачевский, Тухатševski (1964c), ss. 194–196.

⁵¹⁴ Sama, s. 196.

⁵¹⁵ VES (2007), ss. 679, 743 – Taktinen yhtymä (*соединение*), prikaati tai divisioona on kokoonpanoltaan kiinteä. Operatiivisten yhtymien (*объединение*), kuten armeijakunnan tai armeijan, kokoonpano muodos- tetaan operatiivista tehtävää varten.

⁵¹⁶ Тухачевский, Тухатševski (1964c), s.196.

⁵¹⁷ Clausewitz (1998), ss. 61–63.

maan nopeasti.⁵¹⁸ Tuhatševskin näkemykset tehtäväjohtamisesta siirtyivät vuoden 1936 väliaikaiseen kenttäohjesääntöön⁵¹⁹. Operaatioiden ja taktiikan käsitteistön näkökulmasta on tarpeellista korostaa, että nimestään huolimatta *tehtävätaktiikka* ei ole taktisen toiminnan periaate, muoto tai keino vaan johtamistapa.

3.2.4 Johdanto vuoden 1936 väliaikaiseen kenttäohjesääntöön

Mihail Tuhatševskin viimeiseksi jääneessä 6. toukokuuta 1937 *Krasnaja Zvezda* -lehdessä julkaistussa artikkelissa *О новом Полевом уставе РККА (Puna-armeijan uudesta kenttäohjesäännöstä)*⁵²⁰ hän käsitteli juuri käyttöön otettua puna-armeijan vuoden 1936 väliaikaista kenttäohjesääntöä⁵²¹. Hänen mukaansa ohjesääntö heijasti tutkimukseen perustuvaa näkemystä uudenaikaisen sodan luonteesta ja kiihtyvän asevarustelun tuottamien sotavarusteiden ominaisuuksista. Aseistuksen kehityksen, sotilaallisen toiminnan ja taktiikan uusien muotojen kehittyminen oli itsestään selvää, mutta sotilaallisessa ajattelussa on selviä eroja eri maiden välillä. Tuhatševski kirjoitti ihmetellen, että vaikka Fullerin ja Liddell Hartin teoriat mekanisoidun liikesodan käymisestä pienillä armeijoilla olivat tunnettuja, ei brittiläinen kehitys noudatellut heidän näkemyksiään. Samoin Ranska kehitti armeijaansa aivan eri tavalla kuin sen selväjärkinen teoreetikko de Gaulle neuvoi. Eikä Italian armeija noudattanut Douhetin doktriineja, joita kokeiltiin Espanjan sisällissodassa vaan etsi ratkaisua jalkaväkiyhtymien taistelulla.⁵²² Tuhatševskin viimeiseksi jääneen artikkelin viittaukset ”profeettojen ylenkatsomiseen omissa maissaan” olivat pelottavan enteellisiä häntä ja muita syvän taistelun ja operaation kehittäjien odottavan kohtalon edellä.

Tuhatševski ei viittaa artikkelissaan saksalaisten sotataitoon, mutta hän oli käsitellyt sitä aikaisemmassa, vuonna 1935 ilmestyneessä, kirjoituksessa *Nykyisen Saksan sotilaalliset suunnitelmat*, jossa hän varoitti saksalaisen militarismin vaarasta arvioimalla sekä kansallissosialistien aloittamaa varusteluohjelmaa että saksalaisia näkemyksiä sotataidosta. Muun muassa von Seecktin, Ludendorfin ja Nehringin, kirjoitusten pohjalta tehdyissä

⁵¹⁸ Vego (2009), ss. X-33–X36, ks. myös Mälkki, Jukka: Tehtävätaktiikan olemus, Tehtävätaktiikan muodostuminen preussilais-saksalaisessa sotataidossa vuosina 1806–1945, Maanpuolustuskorkeakoulun diplomityö, 2009, <http://www.doria.fi/handle/10024/74224>, 28.10.2013, ss. 2–3, 111. – Vego analysoi teoksensa johtamista käsittelevässä osuudessa hajautetun ja keskitetyn johtamismallin ominaisuuksia ja sopivuutta erilaisiin tilanteisiin. Hänen mukaansa hajautettua johtamismallia soveltava tehtävätaktiikka soveltuu hyvin symmetrisen sodan tilanteisiin, joissa sotilaallinen konflikti on jo käynnissä. Tehtävätaktiikka ei mahdollista valtio- ja sotilasjohdolle täsmällistä kontrollia taisteluun, joten se ei sellaisenaan sovi esimerkiksi vihollisuuksien alku- ja loppuvaiheisiin tai kriisinhallintaoperaatioihin. Myös symmetrisessä sodassa ylempi johto joutuu ajoittain ohjaamaan hajautettua johtamistapaa sovellettaessa alaisten toimintaa esimerkiksi yhteistoiminnan ja -vaikutuksen koordinoimiseksi. Mälkin mukaan tehtävätaktiikan käsite syntyi vasta toisen maailmansodan jälkeen kun saksalaiset kenraalit kuvailivat yhdysvaltalaisille saksalaisen sotataidon menestystekijöitä. Mälkki toteaa tutkimuksessaan, että osuvampi nimitys tehtävätaktiikalle olisi *tehtäväjohtaminen*, engl. *Mission Command*.

⁵¹⁹ PU-36, s. 57, (123 §), ks. tutkimuksen s. 121. – ”Suurin menestys taistelutoiminnassa saavutetaan silloin, kunta eriarvoiset johtajat on kasvatettu rohkean oma-aloitteisuuden hengessä. Yksityisellä oma-aloitteisuudella on ratkaiseva merkitys.” Korostus on ohjesäännön käännöksen mukainen.

⁵²⁰ Simpkin, (1987), s. 9, vrt. Stoecker (1998), s. 183. – Kaksi päivää artikkelin ilmestymisen jälkeen neuvostoviranomaiset ilmoittivat Tuhatševskin olevan sairauden takia estynyt osallistumasta Iso-Britannian kuninkaan Yrjö VI kruunajaisiin (12.5.1937). Hänet pidätettiin 22.5.1937. Stoeckerin mukaan matkan perumisen syyksi (ehkäpä Tuhatševskille itselleen) esitettiin paljastettu puolalais-saksalainen salaliitto Tuhatševskin murhaamiseksi matkalla.

⁵²¹ PU-36. – Etulehden mukaan Puolustusasiain kansankomissaari Neuvostoliiton marsalkka Kliment Vorosilov vahvisti vuoden 1936 väliaikaisen kenttäohjesäännön käyttöön 30.12.1936.

⁵²² Тухачевский, Тухатševski (1964e), ss. 244–245.

päätelmissään Tuhatševski oli arvioinut Saksan valmistautuvan hyökkäyssotaan. Sodan strategisena päämääränä olisi Tuhatševskin lainaaman Horst von Metzschin⁵²³ mukaan: ”– taistelutoimien siirtäminen vastustajan maaperälle sen sotilaallisen voiman tuhoamiseksi jo aivan sodan alussa. Tavoitteet saavutettaisiin käyttämällä ensin ilmavoimia ja sen jälkeen ensisijaisesti motorisoituja voimia. Näiden jälkeen seuraisivat suuret joukkojen massat, joilla muodostettaisiin operaation vahva pohja.” Tuhatševski arvioi Saksan asevoimien pystyvän vuonna 1936 perustamaan sotaa varten 108 jalkaväkidivisioonaa, 1 panssaridivisioonan, 5 ratsuväkidivisioonaa, joita tuettaisiin 3 700 lentokoneen ilmavoimilla. Saksan asevoimat voisivat liikekannallepanossa saavuttaa ainakin 850 000 miesvahvuuden, mikä olisi 40 % enemmän kuin Ranskalla ja melkein yhtä paljon kuin Neuvostoliitolla (940 000). Merivoimien kehitysohjelman avulla Saksa on saavuttamassa mahdollisuuden iskeä vastustajien yhteyksiä ja kauppamerenkulkua vastaan. Tuhatševski arvioi, että vaikka Saksan julkilausuttu politiikka on selvästi neuvostovastaista, suuntautuisi sen aggressio Neuvostoliiton lisäksi strategisista syistä myös Ranskaan, Belgiaan, Puolaan ja Tšekkoslovakiaan näiden maiden malmin, teollisuuden ja satamien takia.⁵²⁴

Tuhatševskin kritiikki kohdistui ensisijaisesti länsimaihin, jotka eivät perustaneet kehitystään tutkimukseen, vaan perinteisiin käsityksiin. Arvio saattoi sisältää piilotettuna arvostelua myös neuvostoliiton sotilaallista johtoa, erityisesti Vorošilovia kohtaan. Saksan sotataitoa Tuhatševski ei kritisoinut, ei edes neuvostoliittolaisia syvän taistelun ajatuksia jäljitteleviksi, vaan hän näki Saksan vakavana uhkana, jolle oli poliittisessa retoriikassa havaittavan tahdon lisäksi syntymässä myös kyky sen toteuttamiseen. Tuhatševski oli kiinnittänyt toistuvasti huomiota saksalaisten sodankäyntikyvyn ja tahdon kehittymiseen⁵²⁵. Tuhatševskin Saksan mahdollisuuksia positiivisesti arvioiviin huomioihin liittyvät väitteet saksalaissympatioista muodostivat myöhemmin osan hänen kohtalokseen muodostuvista syytöksistä.⁵²⁶

⁵²³ Tuhatševskin mukaan von Metzschin artikkeli olisi ilmestynyt (Friedrich von) Cochenhausenin vuonna 1934 toimittamassa teoksessa *Nykyaikainen sotatiede*. Kyseessä on Saksan kansalliskirjaston (www.dnb.de) teosluettelon mukaan todennäköisesti *Die Wehrwissenschaften der Gegenwart*, Junker & Dünhaupt, Berlin 1934.

⁵²⁴ Тухачевский, М.Н.: Военные планы нынешней Германии, Избранные произведения, В 2-х т, Воениздат, Москва, 1964а, <http://militera.lib.ru/science/tuhachevsky/index.html>, 5.1.2011, suom. Tuhatševski, M. N.: Nykyisen Saksan sotilaalliset suunnitelmat, julkaistu teoksessa: Valitut teokset, ss. 232–239.

⁵²⁵ Бирюзов, С.: Предисловие, teoksessa Тухачевский, М.Н, Избранные произведения 2-х т, Воениздат, Москва, 1964b, <http://militera.lib.ru/science/tuhachevsky/index.html>, 5.1.2011, suom. Birjuzov, S. Esipuhe Tuhatševskin Valittuihin teoksiin, ss. 23–24. – Vuonna 1964 julkaistujen Tuhatševskin valittujen teoksen esipuheessa Birjuzov kirjoittaa: ”*Suuren Isänmaallisen sodan alkuun saakka [22.6.1941] hän kiinnitti huomiota saksalaisen fasismin nousuun ja sen Neuvostoliittoa vastaan valmistelemaan sotaan.*” Lause, jonka valheellinen ilmaisu (Tuhatševski teloitettiin vuonna 1937) on tuskin täysin harkitsematon, vaan se kuvaa sitä kuinka vielä 1960-luvulla poliittisen vainon kohteeksi joutuneiden, mutta jo rehabilitoitujen kohtaloista vaiettiin. Esipuheessa mainitaan Tuhatševskin tarkka syntymäpäivä, mutta kuolinvuosi mainitaan esipuheen sivulla 4 vain kiertoilmaisulla: ”*Armeijassa olonsa aikana 1918–1937 –.*” Vaikka esipuhe vaikenee Tuhatševskin kohtalosta, mainitaan siinä hankala suhde Vorošiloviin.

⁵²⁶ Иссерсон, Isserson (1963), ss. 72–74, ks. myös Harrison (2010), s. 202. – Tuhatševskin talvella 1935 tekemään aloitteeseen Saksan mahdollisen hyökkäyksen varalta pidettävästä sotapelistä suhtauduttiin aluksi torjuvasti, ja peli toteutettiin vasta alkuvuodesta 1936. Yleisesikunnan päällikkö marsalkka Jegorov kielsi ”saksalaisten” komentajana toiminutta Tuhatševskia luomasta peliin asetelmaa, jossa Saksa olisi sodan alkaessa ylivoimainen Neuvostoliiton rajoille suunnattujen joukkojen määrän ja ryhmityksen suhteen. Isserson muistuttaa, että Tuhatševskin arviot osoittautuivat todellisuudessa oikeiksi. Isserson joutui myöhemmin vastaavien saksalaissympatiasyytösten kohteeksi. Hänen väitettiin opetuksessaan pyrkineen luomaan puna-armeijan upseerien keskuuteen tappiomielialaa kehittämällä operatiivisen tason harjoituk-

Viktor Suvorov arvioi Tuhatševskin varoituksia pilkallisesti vuonna 1998 ilmestyneessä teoksessaan *Очищение (Puhdistus)*. Hänen mukaansa arviot Saksan asevoimien koosta olivat vääristeltyjä, ja hän murskaa Tuhatševskin väitteen sotilaallisista suunnitelmista takertumalla ajoittain tyyliltään jankkaavassa analyysissään sanaan *suunnitelma*. Koska sotilaallisia hyökkäyssuunnitelmia ei todistettavasti ollut, eikä Saksalla ja Neuvostoliitolla tuolloin ollut edes yhteistä rajaa, oli Tuhatševskin perustelu Viktor Suvorovin mukaan tarkoituksellisesti valheellinen tai vähintään typerä.⁵²⁷ Viktor Suvorovin kiihkeiden väitteiden arvioimiseksi kannattaa tutustua hänen kirjoitteluunsa kohdistuvaan kritiikkiin⁵²⁸.

Tuhatševski puolustaa Triandafillovin *Nyky aikaisten armeijoiden operaatioiden luonne*-teosta ja siinä esitettyä panssarivaunujen taistelukäytön ohjeistusta. Hänen mukaansa kirja ja ohjeistus perustuivat, toisin kuin niiden vastustus, tutkimukseen ja harjoituskokemuksiin. Hän näkee Triandafillovin tavoin, että puolustuksen voima nykyaikaisessa sodankäynnissä kasvaa edelleen, kun lisää tulivoimaista kivääri- sekä panssarintorjunta-aseistusta otetaan käyttöön. Kuitenkin olisi virheellistä ajatella, että asemapuolustus olisi tarpeellista ja väistämätöntä. Ensimmäisen maailmansodan asemasota ei ollut välttämätön vaan johtui ainoastaan siitä, että taistelevat osapuolet eivät olleet varautuneet riittävällä määrällä tuhoamiskeinoja. Tulevassa sodassa asemapuolustus on täysin mahdollista mikäli aliarvioidaan uudenaikaisen puolustuksen välineet eikä hyökkääviä joukkoja varusteta riittävillä taisteluvälineillä.⁵²⁹

Espanjan sisällissodan kokemukset vahvistavat Tuhatševskin mukaan oletusta puolustuksen vahvuuden kehittymisestä: aina kun tykistö siirsi tulensa valmistelun jälkeen syvyyteen, kykeni puolustaja jatkamaan tehtäväänsä. Hyökkääjien käytössä olleet panssarivaunut pystyivät etenemään vastustajan syvyyteen, ja niiden ylivoimaisuus vastustajan jalkaväkeen verrattuna johti nopeasti niiden torjumiseen soveltuvan aseistuksen määrän kasvamiseen. Tämä kasvattaa panssarivaunujen hyökkäystä edeltävän tykistövalmistelun merkitystä. Panssarintorjunta on pidettävä Tuhatševskin mukaan matalana panssarivaunujen edetessä kosketukseen, koska ne pystyivät taistelemaan tehokkaasti panssarintorjuntaa vastaan vain alle 300 metrin etäisyydellä. Tätä suuremmilla etäisyyksillä panssarivaunut olivat avuttomia panssarintorjuntatykkejä vastaan.⁵³⁰

Sotataidon periaatteiden kehittymisen kannalta mielenkiintoinen on Tuhatševskin esittämä vuoden 1936 kenttäohjesäännön tärkeimpien osien analyysi. Näitä kohtia ei ohjesäännön jäsentelyssä ole korostettu eikä luetteloitu siten, kuin esimerkiksi Fullerin sodankäynnin periaatteita⁵³¹ tai 1950-luvulla käyttöön ilmaantuneiden neuvostoliittolaisten ja nykyisten venäläisten *yleisjoukkojen taistelun periaatteita*⁵³². Tuhatševskin ana-

siin tilanteita, joissa Saksan toiminta Neuvostoliittoa vastaan on ylivertaista ja taistelu heitä vastaan turhaa.

⁵²⁷ Суворов, Виктор: *Очищение: Зачем Сталин обезглавил свою армию*, Издательство АСТ, Москва, 1999, suom. Puhdistus: Suvorov, Viktor: Miksi Stalin katkaisi armeijaltaan pään?, ss. 321–325. – Kirjan ensimmäinen painos on ilmestynyt 1998.

⁵²⁸ Ks. lähdeluettelo Суворов, Виктор.

⁵²⁹ Тухачевский, Тухатševski (1964e), ss. 245–247.

⁵³⁰ Sama, ss. 248–249.

⁵³¹ Fuller, J. F. C.: Fuller, J. F. C.: *The Principles of War with Reference to the Campaigns of 1914–1915, The Journal of the Royal United Service Institution*, vol. LXI, February 1916, № 441, s. 3.

⁵³² Резниченко, В.Г. (ред.): *Тактика*, Военное издательство министерства обороны СССР, Москва, 1966, suom. Reznitšenko (toim.), V. G.: *Taktiikka*, ss. 74–88; Савкин, В.Е.: *Основные принципы оперативного искусства и тактики*, Воениздат, Москва, 1972, suom. Savkin, V. E.: *Operaatiotaidon*

lyysin tulosta, vaikka hän ei käytä sanaa *periaate*, voidaan joissain määrin pitää alustavana neuvostoliittolaisten sodankäynnin periaatteiden luettelona ja myös myöhemmin vakiintuneiden yleisjoukkojen sodankäynnin (taistelun) periaatteiden perustana. Seuraavassa analyysissä olen esittänyt Tuhatševskin artikkelissa periaatteiksi tunnistettavissa olevat korostukset lihavoidulla ja kursivoidulla *tekstillä*.

Ensimmäisenä periaatteellisena kohtana on *taistelija-ihminen* (*боец-человек*). Ohjesäännön mukaan: ”Nykyaikaisen sodan monimutkaisuus ja paine korostavat ihmisen taistelijan merkitystä”, siksi ”Huolenpito taistelija-ihmisestä on johtajan ensimmäisen velvollisuus ja suoranainen tehtävä.”⁵³³ Ihmisen merkityksen korostaminen ja huolenpito taistelijasta on yhdistettävissä Suvorovin ja Dragomirovin opetukseen yksittäisen sotilaan kohtelusta.⁵³⁴ Neuvostoliittolaisen sotataidon peruskysymys on materialistiseen dialektiikkaan perustuva käsitys ihmisen ihmisen ja materian suhteesta, josta nousee perusteltu kysymys ensisijaisuudesta ja tärkeydestä. Vastaukseksi annetaan useimmiten ideologian lähtökohtien mukaisesti ihminen, mikä ilmenee myös Tuhatševskin ilmaisemassa periaatteessa.

Toisena on *pyrkimys vastustajan tuhoamiseen taistelussa*. ”Jatkuvan pyrkimyksen hankkiutua taisteluun vihollisen kanssa hänen tuhoamiseksi tulee olla perustana jokaisen puna-armeijan taistelijan sekä päällikön kasvatukselle ja toiminnalle. Vihollista vastaan on aina havaittaessa hyökättävä ilman erillistä käskyä rohkeasti ja päättäväisesti”. Tätä kohtaa Tuhatševski kuitenkin keventää ottamalla esiin ohjesäännön sota- vankeja koskevan ohjeen – todennäköisesti ideologisista syistä. Ainakin ihanteissaan puna-armeija taisteli luokkavihollista ja imperialismia eikä yksilöitä vastaan, siksi ” – vangiksi jääneelle vihollisen henkilöstölle puna-armeija on antelias ja osoittaa sille kaikkea elintärkeitä apua”.⁵³⁵ PU-36 ja Tuhatševskin velvoite hankkiutua taisteluun vastustajan kanssa sen tuhoamiseksi yhtyy Frunzen ja Clausewitzin ajatteluun. Frunzen doktriinissa puna-armeijaa kehoitetaan aktiivisuuteen ja päättäväisyyteen, vaikka vastustajan täydellisen tuhoamisen vaatimusta ei esitetä⁵³⁶. Clausewitzin ajattelussa, jossa sota nähdään äärimmäisen väkivaltaisena organismina, on olennaista ajatus vastustajan tu-

ja taktiikan perusperiaatteet, ss. 217, 219–364; Резниченко, В.Г. (ред.): Тактика, Воениздат, Москва, 1987, <http://militera.lib.ru/science/tactic/index.html>, 2.9.2011, suom. Reznitšenko (toim.), V. G.: Taktiikka, ss. 69–81; *Боевой устав по подготовке к ведению общевойскового боя (часть 2, батальон, рота)*, Воениздат, Москва, 2010, suom. Taisteluohjesääntö yleisjoukkojen taistelukoulutukseen (osa 2, pataljoona, komppania), ss. 17–23, (jatkossa lyh. BU-2010); Воробьев, И.Н., Киселев, В.А.: От современной тактики к тактике сетецентрических действий. Военная мысль № 8, 31.8.2011a, <http://dlib.eastview.com/browse/doc/25939193>, 18.11.2011, suom. Vorobjov, I. N., Kiseljov, V.: Nykyaikaisesta taktiikasta verkostokeskeiseen toiminnan taktiikkaan, *Вojennaja mysl'*, ss. 23–27. – Kattava, analyysi neuvostoliittolaisista sodankäynnin ja taistelun periaatteista on esitetty Savkinin vuonna 1972 ilmestyneessä teoksessa: *Основные принципы оперативного искусства и тактики (Операатiotaidon ja taktiikan perusperiaatteet)*, teos on käännetty myös englanniksi: *The Basic Principles of Operational Art and Tactics*, University Press of the Pacific, Honolulu, 2002. Koonnelma neuvostoliittolaisista ja venäläisistä sodankäynnin ja taistelun periaatteista on tutkimuksen liitteessä 1.

⁵³³ Тухачевский, Тухатševski (1964e), s. 249. – Тухатševski viittaa PU-36:n artikkeliin n:o 13. Kohtien suomennotokset on tehty suoraan Тухатševskin artikkelista. Suomenkielinen PU-36 käännös poikkeaa niistä ainoastaan sanavalinnoissa. Tekstissä on ensin *боец-человек* ja sitten *человек-боец*. Termimuunnoksella Тухатševski todennäköisesti korostaa ihmisen merkitystä sekä taistelijana että ihmisenä.

⁵³⁴ Драгомиров ja Бескровный, Dragomirov ja Beskrovnyi (1956), s. 7, ks. myös tutkimuksen s. 42.

⁵³⁵ Тухачевский, Тухатševski (1964e), s. 249. – Тухатševski viittaa PU-36:n 2 ja 13 §:ään.

⁵³⁶ ks. tutkimuksen s. 72.

hoamisesta⁵³⁷. Vastustajan tuhoamisen periaatetta ei kuitenkaan voida pitää pelkästään clausewitzilaisen filosofian eikä dialektisen materialismin tuotteena. Vastustajan tuhoamisen periaate sisältyi lähes samoin sanoin lausuttuna jo Suvorovin taktisiin ohjeisiin: ”**Silmämäärä:** Vihollisen työntäminen on epäonnistumista; mutta vihollinen irti leikattuna, piiritettyä, hajotettuna on menestys! **Nopeus:** hyökkää vihollista vastaan kaikkialla missä hänet kohtaat.”⁵³⁸

Kolmas artikkelissa mainittu piirre on yllättäen joukkojen **poliittinen työ** ja sen organisoiminen: ”poliittisen työn on kasvatettava jokainen taistelija, päällikkö ja johtaja korkeaan sotilaalliseen kuriin, rohkeuteen, omistautumiseen, taisteluhenkeen, aloitteellisuuteen, päättäväisyyteen, järkkymättömyyden lujuteen taistelussa ja valmiuteen kestää kaikkea mahdollista puutetta taistelutilanteessa”⁵³⁹. Puna-armeijan poliittinen työ kohdistui sekä omiin taistelijoihin että vastustajan väestöön ja joukkoihin. Ohjesäännöissä ja kirjallisuudessa sen käsittely oli laajaa. Poliittisen työn ohjeistus on tulkittavissa aikansa informaationsodankäynnin ohjeistukseksi.

Neljäntenä Tuhatševskin esittämänä kohtana on **yllätys ja nopeus**. ”Yllätys lamauttaa, tämän vuoksi kaikki joukkojen toimet pitää tehdä mahdollisimman salassa ja nopeasti.” Lisäksi Tuhatševski huomauttaa, että puna-armeijan on pystyttävä vastaamaan salamanopealla iskulla kaikkiin vastustajan hyökkäyksiin. Vaatimus nopeudesta koskee kaikkea toimintaa, koska sen katsotaan takaavan menestyksen. Merkittäviksi yllätyksen mahdollisuuksia lisääviksi Tuhatševski näkee ilmavoimien, liikkuvat mekanisoidut, ratsuväki- ja moottoroidut jalkaväkirykymät.⁵⁴⁰ Nopeuden periaatteen korostus palaa Suvorovin ajatteluun, jonka mukaan juuri **nopeus** mahdollisti vastustajan yllättämisen⁵⁴¹. Suvorov ja Tuhatševski perustelevat nopeuden merkitystä suhteessa yllätykseen taistelussa samalla tavalla. Suvorovin perustelussa nopeus liittyi taistelua edeltävään lähestymismarssiin, jonka aikaisella viisaalla levon ja marssin vuorottelulla on mahdollisuus siirtyä nopeammin kuin vastustaja olettaa.

Artikkelin viidentenä käsitelty asia on **johtaminen**, jonka analyysi on pisin. Tuhatševskin näkemyksen mukaan nykyaikaisen sodankäynnin monimutkaisuus korosti johtamisen merkitystä. Tykistön tulen käyttäminen panssarivaunujen ja jalkaväen hyökkäyksen tukemisessa, linnoitteiden tuhoamisessa sekä muissa tehtävissä vaatii keskitettyä taistelun johtamista, mutta jalkaväen hyökkäys vastustajan puolustusvyöhykkeen selustassa edellyttää pienten jalkaväen joukkojen itsenäistä toimintaa. Siksi nykyaikaisen taistelunjohtamisen tuli sisältää sekä tarpeellinen esimiehen ohjaus että alaisten joukkojen suuri aloitteellisuus. Ohjesäännön mainitsemina keinoina Tuhatševski näki muun muassa:

⁵³⁷ Citino, Robert M.: *The German Way of War*, University Press of Kansas, 2005, s. 147, ks. myös von Clausewitz (1998), ss. 30–31, 135, 277. – Citinon mukaan Clausewitzin keskeinen vaikutus saksalaiseen sotataitoon ei suinkaan ollut kuuluisan ”politiikan jatkaminen toisin keinoin” mukainen vaan vastustajan tuhoamisen välttämättömyyden korostaminen. ”Mitä on vihollisen nujertaminen? **Muuttumattomasti vain hänen sotavoimiansa tuhoamista tapahtuupa se tappamalla, haavoittamalla tai millä muulla tavalla tahansa joko täydellisesti tai vain siinä määrin, ettei hän enää halua jatkaa kamppailua. Jos sivuutamme taistelujen erityistavoitteet, voimme siis pitää vastustajan täydellistä tai osittaista tuhoamista kaikkien taistelujen ainoana tavoitteena.**” Clausewitz-lainauksen käännös: Heikki Eskelinen, korostus tekstiin on tekemäni.

⁵³⁸ Головин, Golovin (2000), s. 102.

⁵³⁹ Тухачевский, Tuhatševski (1964e), s. 250. – Tuhatševski viittaa PU-36:n 93 §:ään. Hän korostaa, että poliittinen työ on kaikkien esimiesten sekä poliittisen työn henkilöstön tehtävä.

⁵⁴⁰ Sama, s. 250. – Tuhatševski viittaa PU-36:n 6 §:ään.

⁵⁴¹ Ks. tutkimuksen s. 28.

”Annetun tehtävän selkeyden, [– –] tilanteen muutosten havaitsemisen ja päätökset niitä vastaavista välittömistä toimenpiteistä, [– –] alaisten yllättävien taistelutilanteen muutosten perusteella tekemät aloitteet, [– –] vastustajan puolustuksen murtumisen hyväksikäytön iskun kehittämiseksi syvyydessä”. Ohjesäännön lähtökohtana oli se, että nykyaikaisen taistelun monimutkaisuus ja nopeat muutokset tilanteissa vaativat jokaiselta johtajalta jatkuvaa valmiutta itsenäisiin päätöksiin. Tuhatševskin mukaan ohjesääntö edellytti sitä, että johtajat suhtautuvat järkevästi alaistensa aloitteelliseen toimintaan, eivätkä pidä sitä omavaltaisuutena, vaan tilanteen vaatimana yleiseen menestykseen johtavana toimintana. Siksi alaisten aloitteellisuutta tuli hyödyntää ja tukea reservien suuntaamisella sekä tykistötulella. Kuitenkin Tuhatševski muistutti, että ” – – tehty päätös toteutetaan järkähtämättä ja kaikkien taistelukäskyjen noudattamista pitää valvoa”.⁵⁴²

Johtamisen käsittely päättyy Tuhatševskin huomioihin kenttäohjesäännön esikuntien työskentelyä koskevista ohjeista. Hän tiivistää, että: ” – – johtamiseen sisältyy: vastustajan huolellisen tiedustelu, tilannetta vastaavan päätöksen tekeminen, taistelutehtävien antaminen alaisille ja niiden yhteistoiminnan järjestäminen, tehtävien saattaminen oikea-aikaisesti niitä toteuttavien tietoon, häiriötön tilannetiedon kulku alaisilta ja naapureilta, nopea reagoimisen tilanteen muutoksiin, yksilöiden aloitteellisuus sekä kaikkien yhteyksien ja selustan toiminnan turvaaminen.” Tuhatševski näkee jalkaväen, tykistön ja panssarivaunujen toiminnan huolellisen yhteensovittamisen maastossa pataljoonan, patteriston ja panssarivaunukomppanian tasalla erityisen tärkeäksi, siksi ohjesääntö kehottaa varaamaan valoisaa aikaa päälliköiden toimille ennen toiminnan aloittamista.⁵⁴³ Puna-armeijan johtajia ohjeistettiin sopimaan yhteistoimintakysymykset kartan si- jaan maastossa johtajien maastontiedustelun aikana, kuten kuvassa 11.

Tuhatševski korostaa, että yleisjoukkojen yhtymän taistelu on mahdollista ainoastaan aselajien saumattoman **yhteistoiminnan** olosuhteissa. Jalkaväki, ratsuväki ja panssarivaunut tarvitsevat kaikissa taistelulajeissa tykistön tukea. Panssarivaunut, joita puna-armeijalla oli enemmän kuin edellisen ohjesäännön ilmestyessä, tukivat jalkaväkeä ja ratsuväkeä. Ilmavoimien tuki oli tarpeen tiedustelutietojen saamiseksi, joukkojen siirtymisen ja selustan suojaamiseksi sekä tappioiden tuottamiseksi vastustajalle. Siksi ohjesäännön mukaan: ”Samassa suunnassa toimivien aselajien on välttämätöntä saavuttaa **yhteistoiminta** koko syvyydessä ja **yhteen sovittaa** toimintansa eri suunnissa toimivien joukkojen kanssa”.⁵⁴⁴

⁵⁴² Тухачевский, Tuhatševski (1964e), ss. 250–251, ks. myös Issersonin vaatimus jatkuvasta johtamisesta tutkimuksen s. 130.

⁵⁴³ Sama, s. 252, Tuhatševski viittaa PU-36:n 33 § ja 122 §:iin.

⁵⁴⁴ Тухачевский, Tuhatševski (1964e), s. 252, UŠa, vrt. Valtonen, Vesa: *Turvallisuustoimijoiden yhteistyö operatiivis-taktisesta näkökulmasta*, Maanpuolustuskorkeakoulu, Taktiikan laitos, Helsinki, 2010, ss. 104, 107. – Lainatussa ohjesäännön kohdassa yhteistoiminta ilmaistiin sanalla *взаимодействие*, *vzaimodejstvije* ja yhteensovittaminen käsitteellä *согласованности действий*, *soglasovannosti dejstvii*. *Взаимодействие* on suoraan käännettynä yhteistoimintaa ja *согласованности действий* toimintojen yhdessä sopimista (sananmukaisesti yhdessä katsomista). Käsitteiden suomennotukset vastaavat Valtosen esittämiä yhteistoiminnan syvyyden ja luokittelun kuvauksia. Yhteistoiminta voidaan ymmärtää myös yhteistyöksi, mutta tulkitsen sen **yhteistoiminnaksi** paremman sanavastaavuuden takia.

Kuva 11. Kenraaliluutnantti Ivan Konev maastontiedustelussa 1941⁵⁴⁵. Komentajien maastontiedustelua (рекогносцировка) pidettiin tärkeänä menetelmänä hyökkäystaistelun edellyttämässä jalkaväen ja sitä tukevien aselajien toiminnan yhteensovittamisessa. Ohjesäännöt edellyttivät, että ennen hyökkäystä johdettavien joukkojen komentajille piti antaa aikaa valoisalla tehtävälle maastontiedustelulle. Aluksi kuva vaikutti lavastukselta, koska Konevin seurassa olevat upseerit ovat arvoltaan häntä huomattavasti nuorempia. Edessä on majuri ja hänen ja Konevin välissä on everstiluutnantti. Kuvaustilanne selvisi Konevin muistelmateoksen kuvaliitteestä⁵⁴⁶, jonka mukaan 19. Armeijan komentaja Konev on kuvassa rintamalla Smolenskin alueella kuuluisien neuvostokirjailijoiden Mihail Šolohovin (toinen vasemmalta), Aleksandr Fadejevin (keskellä, kasvojen alaosa piilossa) ja Jevgeni Petrovin (oikeanpuoleisin) kanssa. Šolohov oli saanut Stalinin palkinnon teoksestaan *Hiljaa virtaa Don* ja tuli sodan jälkeen tunnetuksi teoksestaan *Ihmisen kohtalo*. Šolohov palkittiin kirjallisuuden Nobel-palkinnolla vuonna 1965. Fadejev oli Neuvostoliiton kirjailijaliiton puheenjohtaja. Todellisuudessa tuolloin armeijan komentajaksi edennyt Konev oli päässyt kuvaan itseään vaikutusvaltaisempien toverien kanssa.

Vuoden 1936 väliaikaisessa kenttäohjesäännössä joukon suojaaminen vastustajan yllättävältä toiminnalta ymmärrettiin käsitteellä toiminnan **turvaaminen**, joka suomalaisessa käännoksessä on ilmaistu ytimekkäästi termillä **varmistus**. Varmistus pitää sisällään var-tiointin, tiedustelun, ilmatorjunnan, kaasusuojelun ja panssarintorjunnan. PU-36:ssa

⁵⁴⁵ Kuva: Petrusev, RIA Novosti. – RIA Novostin tietojen mukaan kuva olisi otettu 1.9.1942. Kuvateksti: ”Kenraalieversti Ivan Konev (1. vasemmalta) upseerien kanssa Läntinen rintama.” Konevillä on kuvassa kenraaliluutnantin arvoa osoittavat kolme kaulustähteä. Konev ylennettiin kenraalieverstiksi 11.9.1941. Jevgeni Petrov kuoli 2.7.1942, joten myöskään tästä syystä kuvausajankohta ei voi olla syyskuu 1942.

⁵⁴⁶ Конев, И.С.: *Записки командующего фронтом*, Воениздат, Москва, 1991, suom. Konev. I. S.: Rintaman komentajan muistiinpanoja, kuvaliite sivujen 160 ja 161 välissä.

varmistuksen tehtäviin on lisätty tähystys- ja hälytysasemien ja niiden viestitoiminnan järjestäminen, millä Tuhatševskin mukaan varauduttiin ilmauhan kasvuun.⁵⁴⁷

Taistelun periaatteita käsitteleviksi tulkittavien kohtien jälkeen Tuhatševski käsitteli taistelulajeja. Hyökkäystaistelua hän käsitteli teemalla *taistelu sivustoista* ja *vastustajan tuhoaminen sen taistelujärjestyksen koko syvyydessä*: uusi ohjesääntö korosti syvän kiertoliikkeen⁵⁴⁸ merkitystä. Nykyaikaisissa olosuhteissa mahdollisuudet sivustaiskuun nähtiin kuitenkin vain hetkellisiksi, joten ne olivat hyödynnettävissä vain nopeilla ja yllättävillä iskuilla. Mikäli vastustajan sivustat ovat suljettuja, eikä kiertoliike ole mahdollinen, on vastustajan taisteluryhmitys murrettava syvillä rintamaiskuilla. Tuhatševski korosti puna-armeijan taisteluvälineiden mahdollistavan toiminnan etulinjan lisäksi vastustajan koko taisteluryhmituksen syvyydessä. Ennen niiden käyttöönottoa vastustajalla oli mahdollisuus tuoda taisteluun reservejään ja kiistää läpimurron uhka. Tuhatševski lainasi ohjesäännön syvää taistelun ideaa esittävää kohtia:

*Vastustaja pitää sitoa sen koko ryhmituksen syvyydessä. Kaukotoimintapanssarivaunuryhmien tehtävänä on tunkeutua vastustajan pääjoukon puolustuksen selustaan, nujertaa reservit ja esikunnat, tuhota tykistön pääryhmitys estää vastustajan päävoimia vetäytymästä*⁵⁴⁹

Tuhatševskin mukaan suurin eroavaisuus PU-29:n ja PU-36:n välillä sisältyi uusiin vaatimuksiin kaukotoimintapanssarivaunujen on tunkeutumisesta vastustajan rintaman läpi, ja sen perääntymisreittien valtaamisesta. Tuhatševski tähdensi, että kaukotoimintapanssarivaunujen mukana on seurattava jalkaväkeä kuljetusvaunuissa. Mikäli syvyyteen ei suunnata tällaisia ”jalkaväkidesantteja”⁵⁵⁰, on jalkaväen tukipanssarivaunuja käytettävä hyökkäämään koko rintamaa vastaan, jottei vastustaja voi irtautua taistelusta. Syvyyteen tunkeutuvat kaukotoimintapanssarivaunut kohtaavat vastustajan panssarintorjuntaa sen puolustusryhmityksessä. Niiden lamauttamiseksi kaukotoimintapanssarivaunuryhmiä on suurten panssaritappioiden välttämiseksi tuettava tykistöllä. Tuhatševski pohdiskeli myös panssarivaunujen etenemisnopeutta: liian suuri nopeus voi saattaa ne suojattomiksi, eikä hidastelu mahdollista taistelumahdollisuuksien hyödyntämistä. Hän ei antanut yksiselitteistä ohjetta vaan totesi ajoituksen vaativan huolellista laskelmaa osana hyökkäyksen järjestelyjä.⁵⁵¹

Neuvostoliittolaiset teoreetikot pitivät kohtaamistaistelua todennäköisenä erityisesti sodan alkuvaiheessa joukkojen ryhmittyessä kiireesti rajan läheisyyteen. Vuoden 1936 kenttäohjesäännössä korostettiin vastustajan etenemisryhmituksen tiedustelua. Saatujen tietojen avulla yleisjoukkojen komentaja voi käyttää ilmavoimiaan, mekanisoituja jouk-

⁵⁴⁷ Тухачевский, Tuhatševski (1964e), s. 258, ks. myös Драгомиров, Dragomirov (1864), ss. 227–254, Незнамов, Neznamov (1911), ss. 206–231, 231–240. – Toiminnan turvaamisesta *обеспечение, obespetšenie* (varmistuksesta) käytetty termi PU-36:ssa oli меры обеспечения, (mery obespetšeniija) eli turvaamisen keinot. Turvaamisen käsitettä ovat aikaisemmin samassa tarkoituksessa käyttäneet myös Dragomirov ja Neznamov, joskin Neznamov ei sisällyttänyt tiedustelua toiminnan turvaamisen käsitteeseen.

⁵⁴⁸ Kuokkanen (2012), ss. 59, 66. – *Обход, obhod* (syvä kiertoliike, koukkaus), vrt. *охват, ohvat* (saarostus).

⁵⁴⁹ Тухачевский, Tuhatševski (1964e), ss. 254–255.

⁵⁵⁰ Kuokkanen (2012), s. 29. – Suomessa desanteilla ymmärretään yleensä laskuvarjopudotuksilla selustaan siirtyneitä vakoilijoita tai tuholaisryhmiä. Venäjänkielisessä käsitteistössä verbistä *десантировать, десантируют* (laskeutua alas, ransk. *descente*) johdettu sana *десант, десант* voi tarkoittaa maihinnousua, maahanlaskua tai panssarivaunun suojamiehistöä.

⁵⁵¹ Тухачевский, Tuhatševski (1964e), ss. 255–256.

kojaan ja yhtymiensä kalustoa sillä tavoin, että yhtä vastustajan marssiryhmyksistä ainoastaan hidastetaan, ja muita vastaan käydään kaikilla voimilla. Tällä tavoin *vastustaja tuhotaan osissa*. Ensimmäisen iskun kohde valitaan siten, että vastustaja menettää heti taisteluryhmyksensä lujuuden eikä pysty toimimaan suunnitelmansa mukaisesti. Mikäli käytettävissä on panssarivaunuja, hyökätään niillä ensin vastustajan etujoukkoa vastaan. Etujoukon tuhoamisen jälkeen ovat vuorossa vastustajan pääosat. Tuhatševski tähdensi, että valittaessa pääiskun suuntaa, on huolellisesti tutkittava maastonpiirteitä ja pyrittävä saattamaan vastustaja epäsuotuisalle alueelle.⁵⁵² PU-36:n kohtaamistaistelua käsittelevä luvun on kirjoittanut Georgi Isserson, ja hän käsittelee samaa teemaa myös muissa syvää operaatiota käsittelevissä kirjoituksissaan⁵⁵³.

Tuhatševskin mukaan puolustustaistelu oli muuttunut edelliseen ohjesääntöön verrattuna panssarivaunujen käyttöänoton takia. Aikaisemmin hyökkäyksen päävoiman olivat muodostaneet jalkaväki ja tykistö. Sen sijaan uusi ohjesääntö painotti, että puolustus on ennen kaikkea panssarintorjuntaa, siksi puolustusryhmyksen etureuna on valittava panssareille epäedullisesta maastosta. Syvyyteen on tarpeellista muodostaa panssarintorjunta-alueita, joille ryhmitetään panssarintorjuntatykkeitä ja konekivääreitä panssarivaunujen ja jalkaväen torjumiseksi. Uuden ohjesäännön mukaan etulinjan eteen ei tule ryhmittää säännönmukaiselle etäisyydelle etuvartiota, joka ainoastaan paljastaisi vastustajalle puolustuksen etureunan sijainnin viivyttämättä hyökkääjää. Etulinja on ryhmitettävä maastonpiirteiden mukaisesti siten, että siitä ei muodostu helposti vastustajalle paljastuvaa yhtenäistä linjaa. Taisteluvarmistuksena toimiva etuvartio ryhmitetään epä-säännölliselle etäisyydelle tai sitä ei käytetä lainkaan. Tuhatševski korosti panssarintorjunta-aseiden ryhmyksen salaamista siten, etteivät panssarivaunut voi tuhota niitä lähestymisen aikana. Omaan ryhmytykseen edennyt vastustaja on lyötävä panssarien tukemilla iskuryhmillä.⁵⁵⁴ Hyökkäysaseissa tapahtunutta muutosta käsitellessään Tuhatševski jätti mainitsematta ilma-aseen. Tämä vaikuttaa oudolta, jopa lipsahdukselta 1930-luvun puolivälin jälkeen kirjoitetussa tekstissä varsinkin kun Tuhatševskin kirjoitusten mukaan voimakkaita ilmavoimia kehittävää Saksaa oli pidettävä todennäköisenä vastustajana tulevassa sodassa⁵⁵⁵. PU-36:ssa omien ilmavoimien hävittäjien tehtäväksi määritetään taistelu vastustajan ilmavoimia vastaan ja omien koneiden suojaaminen ja pommittajien tuli puolustuksessa hyökätä vastustajan maahan laskettuja osastoja vastaan⁵⁵⁶.

Siinä missä syvän taistelun aikalaiskritiikot uskoivat puna-armeijan taistelijoiden korkean taisteluhengen takaavan voiton, perusti Tuhatševski jokaisen perustelunsa materian ja empirian osoittamiin tosiasioihin. Tämä oli hänelle ja monille muille neuvostosotateoreetikoiden yhteinen piirre. Huolimatta siitä, että he uskoivat marxilaisen dialektiikan mukaisen historian kulun vääjäämättömään toteutumiseen, eivät he nähneet vallankumouksellisessa hengessä mitään sinänsä yliverstaista menestystä ilman ponnisteluita tuottavaa tekijää, jonka varjolla puna-armeija voisi selvittää tehtävästään muita vaatimat-

⁵⁵² Sama, s. 256.

⁵⁵³ Иссерсон, Isserson (1963), s. 71, Harrison (2010), ss. 130–133, tutkimuksen s. 139.

⁵⁵⁴ Тухачевский, Tuhatševski (1964e), ss. 257–258.

⁵⁵⁵ Тухачевский, Tuhatševski (1964a), ss. 24, 215. – Vuonna 1935 julkaistun Tuhatševskin artikkelin mukaan Saksan kansallissosialistit kehittäisivät tulevina vuosina hyökkäysarmeijan, johon kuuluisi nimellisesti lentojoukkoja, motomekanisoitua ratsuväkeä ja sukellusveneitä. Tuhatševskin mukaan Saksan fasistit valmistelivat sotaa Neuvostoliittoa vastaan.

⁵⁵⁶ PU-36, 252 §, s. 121 ja 259 §, s. 126. – Jälkimmäinen viite ohjeistaa lyhyesti tehtävät ilmatorjunnassa ja -valvonnassa.

tomammalla varustuksella tai huonommalla koulutuksella. Tuhatševskin näkökulmassa tutkijana ja kirjoittajana on havaittavissa selvä muutos tärkeimmän työtoverin Vladimir Triandafillovin kuoleman jälkeen. Aikaisemmin Tuhatševski kirjoitti linjaukset ja Triandafillov työryhmineen kehitti ja ohjeisti niiden toteuttamiseen tarvittavat käytännön toimenpiteet. Viimeisessä kirjoituksessaan marsalkka siirtyy strategisesta ideoinnista ulkopuolelle analysoimaan ja ohjeistamaan taistelua eli taktisen tason toimintaa.

3.2.5 Syvään operaatioon

Neuvostoliittolaisessa ja venäläisessä käsitteistössä ero taistelun ja operaation välillä on selvä. Taistelu on joukkojen *taktisen* toiminnan muoto, joka on yksiköiden ja yhtymien ajan ja paikan suhteen organisoitua *iskujen* ja *tulen* käyttöä. Taistelun päämääränä on yleensä vastustajan tuhoaminen ja muiden taistelutehtävien suorittaminen rajatulla alueella, lyhyen ajan kuluessa.⁵⁵⁷ Operaatio on *kokonaisuus* tavoitteiden, tehtävien, paikan ja ajan mukaan yhteen sovitettuja taisteluita, taistelutoimia⁵⁵⁸, iskuja ja joukkojen liikettä, mitkä toteutetaan yhtäaikaaisesti tai toisiaan seuraavasti *yhteisen toiminta-ajatuksen ja suunnitelman mukaisesti* saatujen tehtävien täyttämiseksi, laajalla alueella ja määrätyn ajan kuluessa. Mittakaavaltaan operaatiot voivat olla strategisia, operatiivis-strategisia, operatiivisia ja operatiivis-taktisia.⁵⁵⁹ Operaation käsitteeseen sisältyy taistelun (*бой*) käsitteeseen rinnastettava operatiivinen taistelu, (*сражение, sraženije*)⁵⁶⁰.

Neuvostoliittolaisen syvän operaation perustan oli esittänyt Vladimir Triandafillov teoksensa *Nyky aikaisten armeijoiden operaatioiden luonne* toisessa osassa, jossa hän esitti ajatuksen operaatioiden toteuttamisesta *iskuarmeijalla*, jonka kokoonpanon ja toimintaperiaatteen hän johtaa saksalaisten hyökkäyksestä Belgian läpi Marne-joelle ensimmäisen maailmansodan alussa 1914 sekä puna-armeijan hyökkäyksestä Veiksel-joelle vuonna 1920.⁵⁶¹ Hänen jälkeensä Neuvostoliittolaisen operaatiotaidon kehittämiseen osallistui Georgi Isserson, jonka, jonka kirjallinen tuotanto 1920- ja 1930-lukujen taitteessa keskittyi syvien operaatioiden ja niitä toteuttavan iskuarmeijan teoreettisen poh-

⁵⁵⁷ VES (2007), s. 94, ks. myös SVE, osa 1, s. 545, Kuokkanen (2012), ss. 9, 10, 93 – Neuvostoliittolainen määritelmä korostaa taistelun (*бой, boj*) olevan ainoa keino voiton saavuttamiseksi sekä taistelun *teorian* ja *käytännön* olevan osa taktiikkaa. Historiallisena tapahtumana taistelusta ei käytetä sanaa *бой* vaan käsitettä *битва*. Käsiteiden ero lienee parhaiten tulkittaessa boj-taistelu prosessiksi ja bitva-taistelu historialliseksi tapahtumaksi alku- ja päätepisteineen.

⁵⁵⁸ Рогозин, Rogozin (2004), s. 107, ks. myös VES (2007), s. 93. – Taistelutoimilla, *боевые действия, boevye dejstvija*, joukkojen ja yhtymien organisoitua käyttöä taistelutehtävän suorittamiseksi operatiivis-taktisella ja taktisella tasolla, operaatioissa tai niiden välillä. Strategisella tasolla käytetään sotilastoimien Sotilastoimien *военные действия, vojennye dejstvija*, käsitettä.

⁵⁵⁹ VES (2007), ss. 497–489, ks. myös SVE, osa 6, s. 64, vrt. VESy, osa 17, s. 130. – Neuvostoliittolainen ja nykyinen venäläinen käsitys operaatiosta ovat yhtenevät. Juuri ennen ensimmäistä maailmansotaa ilmestyneessä Sytinin sotilastietosanakirjassa operaatio määritellään kokonaisuudeksi strategisia ja taktisia toimia, jotka on tarkoitettu saavuttamaan jokin sodan yksittäinen tehtävä ja saattamaan päätökseen taistelevien osapuolien yleensä suuria taisteluyhteenottoja. Vielä 1900-luvun alussa sotataidon ja strategian yleisenä ideaalina oli sodan ratkaiseminen yhdessä suurtaistelussa, johon kuitenkin harvoin pystyttiin.

⁵⁶⁰ VES (2007), s. 687, Uša, Kuokkanen (2012), ss. 18, 28, 93. – Sotilastietosanakirjan mukaan *сражение*, jonka käännökseksi esitän *operatiivista taistelua*, on tärkeimpien iskujen (*удар udar*), taisteluliikkeiden (*манёвр, manjovr*) ja taistelujen (*бой, boj*) kokonaisuus sotilaallisen toiminnan operatiivisten tavoitteiden saavuttamiseksi. Operaatioon voi sisältyä useita operatiivisia taisteluita. Ušakovin sanakirjassa käsite rinnastuu perinteiseen suurtaisteluun (ks. tutkimuksen ss. 64, 81), Neznamov korostaa käsitteiden *сражение* ja *бой* eroa (ks. tutkimuksen s. 63), Kuokkasen sanasto ilmentää sitä, että kieli elää ja kehittyy vapaana käsitejärjestelmien ulkopuolella.

⁵⁶¹ Триандафиллов, Triandafillov (1936), ss. 123–124.

jan luomiseen. Vain osa Issersonin tuotannosta, kuten *Operaatiotaidon evoluutio*⁵⁶², *Puolustusoperaation perusteet* ja *Taistelun uudet muodot*⁵⁶³, on ilmestynyt julkaistuina kirjoina. Issersonin luennot ja asiakirjat ovat vaikeasti saatavissa ja osa niistä on luokiteltu salaisiksi aivan viime vuosiin saakka.⁵⁶⁴ Nikolai Varfolomejevin (1890–1939*) vuonna 1933 ilmestynyt *Ударная армия* (*Iskuarmeija*) täydentää Triandafillovin ja Issersonin tuotantoon jäävää ajallista aukkoa⁵⁶⁵. David M. Glantz pitää Varfolomejevia ja Issersonia Svetšinin ohella eniten neuvostoliittolaiseen operatiiviseen teoriaan maailmansotien väliseen aikaan vaikuttaneina kirjoittajina⁵⁶⁶.

Teoksessaan *Operaatiotaidon evoluutio* Isserson käsittelee operaation ja operaatiotaidon historiallista kehitystä. Hänen analyysinsä perustelee operaation ja sitä teoreettisena tieteenä tutkivan sekä sen käytäntöä ohjaavan operaatiotaidon tarpeellisuuden kehittyneen sotataidon vaatimusten laajentuessa ja monimutkaistuessa. Hänen mukaansa historiallisen kehityksen tutkiminen on ainoa mahdollisuus operaation tutkimukselle tilanteessa, jossa armeijat olivat kehittyneet miljoonien vahvuiseksi, ja käytettävissä on uutta aikaisemmin kokeilematonta aseistusta. Historialliseen näkökulman lisäksi tutkimuksen perustaksi on hänen mukaansa välttämätöntä liittää kehityksen mukanaan tuomat materiaaliset tekijät. Issersonin mukaan uudenaikaisen sodankäynnin muotojen tutkimus oli ajankohdan olosuhteiden ja edellytysten muutoksen takia vaikeaa ja samalla erittäin tarpeellista. Syvän taistelun ja operaation muodot edellyttivät määrittelyä, koska kyseessä oli monimutkainen järjestelmä taisteluponnistusten käyttämiseksi keskitetyllä yhteistoiminnalla rintamassa ja selustassa sekä maalla että ilmassa. Taktinen taito, jonka Isserson katsoo olevan luonnollisen edellytys operaation onnistumiselle, on monesti kehittynyt operaatiotaitoa pidemmälle. Tämä johtuu siitä, että taktiikka on käytäntöä ja sitä harjoitellaan rauhan aikana. Operaatiotaito on rauhan aikana teoriaa, eikä sitä alisteta taktiikan tavoin koetukselle harjoituksissa. Näin ei Issersonin mukaan saanut olla, koska

⁵⁶² Иссерсон, Isserson (1937).

⁵⁶³ Иссерсон, Г.С.: Новые формы борьбы, Воениздат, Москва, 1940, <http://militera.lib.ru/science/isserson/index.html>, 5.1.2011, suom. Isserson, G. S.: Taistelun uudet muodot.

⁵⁶⁴ Harrison (2010), s. 5. – Harrison on saanut käyttöönsä julkaistujen teosten lisäksi Venäjän asevoimien keskusarkistossa säilytettäviä Issersonin muistiinpanoja ja kirjeenvaihtoa.

⁵⁶⁵ Варфоломеев, Н.: *Ударная армия*, государственное военное издательство, Москва, 1933, suom. Varfolomejev, N.: *Iskuarmeija*. – Varfolomejevin teos on tutkimus, joka keskittyy ensimmäisen maailmansodan länsirintaman vuoden 1918 taisteluihin ja erityisesti Saksan hyökkäysoperaatioon kevään ja kesän 1918 aikana. Kirjan loppuosassa (ss. 158–189) Varfolomejev käsittelee ”iskuarmeijaa nykyaikaisissa olosuhteissa”. Varfolomejev perustaa Triandafillovin tavoin iskuarmeijan käyttöperiaatteet ja organisaation Saksan vuoden 1918 kevään ja kesän hyökkäysoperaation. Varfolomejevistä ei ole erillistä artikkelia neuvostoliittolaisissa tai venäläisissä tietosanakirjoissa, mutta esimerkiksi Neuvostoliittolainen sotilastietosana kirja (SVE, osa 2, ss. 182, 214) mainitsee hänet 1930-luvun sotataidon kehittäjänä ja tuore Suuren isänmaallisen sodan historiikki (VOV, osa 2, s. 552.) vuosina 1937–1941 teloitettujen operaatiotaidon ja strategian asiantuntijoiden joukossa. Varfolomejevin henkilötietojen etsintä internetistä ei onnistunut Googlen hakukoneella haulla <Н. Е. Варфоломеев>. Venäläinen Yandexin hakukone (<http://www.yandex.ru>) vei samalla haulla suoraan sivustolle http://www.whoiswho.ru/old_site/kadr_politika/12003/stm6.htm, 22.8.2012. Sivulla julkaistun Кадровая политика -lehden vuoden №1/2003 (Kadrovaja politika, henkilöstöpolitiikka) artikkelin mukaan Varfolomejev oli Venäjän imperiumin armeijassa palvellut yleisesikuntaupseeri, joka toimi sisällissodan aikana Tuhatševskin läheisenä työtoverina vuosina 1919–1922. Hänet pidätettiin ensimmäisen kerran jo vuonna 1923. Pidätyksestä vapautumisen jälkeen hän työskenteli muun muassa Svetšinin kanssa (Glantz). On ironista, että Varfolomejevin tarkimmat henkilötiedot ovat saatavissa poliittisissa vainoissa menehtyneiden luettelosta <http://lists.memo.ru/d6/f205.htm>, 22.8. 2012.

⁵⁶⁶ Glantz, David M.: The Intellectual Dimension of Soviet (Russian) Operational Art, *The Operational art: Developments in the Theories of War*, toimittaneet McKercher B. J. C. ja Hennessy, Michael, A., Praeger, Westport, 1996, ss. 131–132. – Glantz pitää Issersonia loistavana ja tuotteliaana kirjoittajana. Hän ihmettelee miten Isserson pystyi ainoiden joukossa selviämään elossa puhdistuksista.

aikakauden olosuhteet edellyttivät uusien välineiden ja joukkojen massamaista käyttöä: Aikaisemmin operatiivinen tehtävä ratkaistiin joukkojen ensimmäisellä ryhmittämisellä taisteluun. Silloiset ratkaisut eivät kuitenkaan enää olleet näin yksinkertaisia, vaan tarvittiin operaation teoreettinen perusta.⁵⁶⁷

Isserson kuvaa teoksessaan operaatiotaidon historialliset kehitysvaiheet ja määrittää niiden avulla operaatiotaidon tunnusmerkit. Napoleonin aikana operaatio oli suuri ja pitkäkallinen keskitysmarssi, pitkä operaatiolinja, joka päättyi lyhyeen taisteluun pienellä alueella. Clausewitzin mukaan taistelukentällä ei ollut strategiaa vaan ainoastaan piste, jossa taistelu käydään yhdessä hetkessä⁵⁶⁸. Isserson nimeää kehitysvaiheen *yhden pisteen strategian aikakaudeksi*. Taistelu oli yksivaiheinen erillinen taktinen tapahtuma, jolla oli selvät rajat ja tila. Mittakaavaltaan se oli Issersonin mukaan pelkkä piste, jolla ei ollut aikaulottuvuutta eikä syvyyttä. Sotapäällikön ja strategian tehtävänä oli keskittää joukot samanaikaisesti yhteen paikkaan ja heittää taisteluun. Tämä johtui materiaalisista perusteista: tulen teho oli heikko ja sen *ominaispaino*⁵⁶⁹ ei ollut merkittävä. Taistelun *pääasiallinen vaikuttaja* oli elävän voiman välitön isku, jonka käyttö vaati massan muodostamista taistelukentälle käyttämällä syviä iskurivistöjä (kolonnia). Taistelukentällä nähtiin pidemmälle kuin kyettiin ampumaan⁵⁷⁰. Tällaisessa tilanteessa ei voinut syntyä kohtaamistaistelua, koska vastustajaan ei voitu vaikuttaa tulella ennen kuin se oli ryhmittynyt taisteluun.⁵⁷¹

Seuraavassa kehitysvaiheessa tekninen ja teollinen kehitys olivat antaneet uusia edellytyksiä sotilaallisen järjestelmän kehitykselle. Keskeinen merkitys oli nopeasti ampuvilla rihlatuilla aseilla.⁵⁷² Näissä olosuhteissa tulen ominaispaino nousi, ja tulesta tuli taistelukentän päätekijä vastustajaan vaikuttamisessa. Muutos merkitsi Issersonin mukaan *tulella tuhoamisen aikakauden* alkua. Aseistuksen tehon nousu vaikutti taktiikkaan. Syvät rivistöt olivat alttiita tulelle ja ne muuttuivat linjoiksi. Issersonin mukaan tässä kehitys-

⁵⁶⁷ Иссерсон, Isserson (1937), ss. 4–5, ss. 11–14. – Isserson kuvaa nykyisen muutoksen nopeutta ohjesääntötuotantoon: saksalaiset julkaisivat 70 vuoden aikana vain kolme kenttäohjesääntöä (1847, 1888 ja 1908), joiden ohjeistuksella käytiin vuosien 1866 (Preussi-Itävalta), 1870 (Saksa-Ranska) sodat sekä ensimmäinen maailmansota. Vastaavasti Neuvostoliitossa oli vuosina julkaistu kymmenen vuoden aikana kolme kenttäohjesääntöä (PU-25, PU-29 ja PU-36).

⁵⁶⁸ Isserson lainaa tekstissään Clausewitzia mainitsematta tarkkaa lähdeviitettä. Sisällön perusteella Clausewitz-lainaus on todennäköisesti: ”Strategiassa taistelukenttä on vain piste, samoin taisteluun käytetty aika on strategiassa vain hetki, eikä taistelun kululla ole strategiassa arvoa, vain sen lopputuloksella.” ks. von Clausewitz (1998), s. 207.

⁵⁶⁹ Isserson käyttää tulen merkityksestä kirjoittaessaan luonnontieteellistä käsitettä ominaispaino (удельный вес), jossa massaa verrataan tilavuuteen. Esimerkiksi Napoleonin aikakaudella musketti painoi saman verran kuin 1800-luvun lopun rihlattu kivääri, joka oli kuitenkin tarkempi ja sillä oli pidempi ampumaetäisyys. Molempien kantamiseen tarvittiin yhtä paljon miesvoimaa ja ne veivät taisteluryhmityksessä yhtä paljon tilaa, siten 1800-luvun lopun kivääreitä käytettäessä tulen ominaispaino eli merkitys taistelukentällä oli suurempi verrattuna Napoleonin aikaan.

⁵⁷⁰ Isserson määrittää taistelukentän keskimääräiseksi näkyvyydeksi neljä kilometriä, jalkaväkiseistuksen ampumaetäisyydeksi 200 metriä ja tykistön 1 200 metriä. Suomen peitteisissä olosuhteissa neljä kilometriä on poikkeuksellisen pitkä näkyvyys. Siksi näkyvyyden ja ampumaetäisyyden suhteen suoraviivainen soveltaminen johtaa suomalaisissa olosuhteissa väärrään arvioon tai päinvastoin: suomalaisen metsäotilaan näkökulma ei ole toimivin kun tarkastelun kohteena on tyypillinen eurooppalainen aukeamaasto.

⁵⁷¹ Иссерсон, Isserson (1937), ss. 19–20, ks. myös Ulfving (2005), ss. 23–24. – Ulfving esittää teoksessaan venäjänkielisestä opetusmateriaalista peräisin olevat kuvat operaation kehityksestä 1700-luvulta 1900-luvun alkuun.

⁵⁷² Isserson mainitsee, että preussilainen Dreyse-kivääreillä varustettu pataljoona pystyi ampumaan 4 000 luotia minuutissa 300–400 m päähän. Uusilla ranskalaisilla Chassepot-kivääreillä pystyttiin ampumaan 1 000–1 300 etäisyydelle. Rihlatulla tykillä ylettiin jo 3,5 km päähän.

vaiheessa vanhoilliset sotatieteilijät nousivat vastarintaan ja halusivat pysytellä Napoleonin luomissa perusteissa. Hän mukaansa vanhoillisen kenraalien vastustus oli Engelsiä lainaten turhaa: ”– *sotamies osoittautui kenraalia ymmärtävämmäksi [ja siirtyi levään tulituslinjaan]*”⁵⁷³. Aseistuksen kehittymisen lisäksi sotataitoon vaikuttavaksi merkittäväksi materiaaliseksi tekijäksi muodostui rautateiden kehitys. Napoleon kykeni keskittämään 400 000 miestä jalan yhteen pisteeseen. Rautatien avulla Moltke keskitti vuoden 1866 sodassa Itävaltaa vastaan kolme erillistä armeijaa 400 kilometrin levyiseen rintamaan, josta ne koottiin edelleen rautateitse keskeiselle taistelualueelle.⁵⁷⁴

Moltken strategia perustui täysin uudenlaiseen tapaan yhdistää taktisesti toisistaan erillään olevien ja tilassa hajautettujen taisteluponnistusten suunta ja vaikutus vastustajan tuhoamiseksi. Hajautettujen ponnistusten yhdistäminen oli Issersonin mukaan ensimmäinen luonteenomainen piirre käsitteelle, jota nykyaikaisin käsittein voitaisiin kutsua operaatioksi. Sotataidossa siirryttiin leveään yksilinjaiseen rintamaryhmytykseen. Sotataidollisesti tämä merkitsi uuden vaiheen, *linjastrategian aikakauden, alkua*. Pääasiallinen muutos oli se, että joukkoja ei enää keskitetty yhteen pisteeseen Napoleonin aikakauden tapaan vaan useisiin erillisiin pisteisiin, jotka eivät kuitenkaan vielä muodostaneet yhtenäistä rintamaa. Leveän ryhmytyksen syy ei ollut armeijoiden henkilövahvuuden kasvu. Preussin armeijoiden miesmäärä ei vuosina 1866–1870 ylittänyt Napoleonin armeijan kokoa, vaan vaikuttajina olivat Issersonin mukaan uudet materiaaliset tekijät: taisteluvälineet ja rautatiet.⁵⁷⁵

Issersonin mukaan 1800-luvun lopun ainoa ilmiö ei ollut joukkojen levittäminen rintamaan. Myös ryhmytyksen syvyys sekä taistelujen kesto kasvoivat. Napoleonin aikana taistelu käytiin yhdessä paikassa, ja sen kesto oli muutamia tunteja. Ampumaetäisyyksien kasvettua osoittautui mahdolliseksi tuhota vastustaja tulella, silloin kun se oli näkyvissä. Tulitaistelu pystyttiin aloittamaan suoraan marssiryhmytyksestä, ja sillä pystyttiin vaikuttamaan marssirivistöjen syvyyteen. Taisteluun ryhmittäminen etukäteen, kuten Napoleonin aikana, ei ollut kaikissa tilanteissa mahdollista. Taistelut saattoivat alkaa välittömästi marssiryhmytyksestä, mikä johti kohtaamistaisteluihin. Issersonin mukaan vanhoillisilla kenraaleilla oli vaikeuksia ymmärtää kohtaamistaisteluiden luonnetta.⁵⁷⁶ Kuitenkin taistelukentän objektiiviset tekijät olivat voimakkaampia, ja aloite taistelun käymisestä siirtyi kenraaleilta etujoukolle. Suoraan marssiliikkeestä alkavan taistelun syvyys kasvoi ja sai operatiivisen syvyyden tunnusmerkkejä. Nopea taisteluisku muuttui 1800-luvun puolivälissä sitkeäksi tulitaisteluksi ja taistelun kesto kasvoi. Moltken aikakauden taistelut kestivät jopa 10–12 tuntia, eikä niiden aikana ei kyetty ratkaisuun, kuten oli tapahtunut Napoleonin aikana. Tulen kasvaneen vaikutuksen takia taistelua ei voitu enää käydä yhdellä taisteluliikkeellä ja yhdellä maantieteellisellä tasolla. Taistelun päättyessä vastustaja ei enää osoittautunut täysin lyödyksi, vaan se siirtyi taaksepäin ja ryhmittyi puolustukseen uudelle tasalla, minkä jälkeen alkoi uusi taistelu. Tällä tavoin taisteluponnistusten ketju levittäytyi syvyyteen.⁵⁷⁷

⁵⁷³ Isserson ei mainitse mistä Engels-lainaus on peräisin.

⁵⁷⁴ Ицесон, Isserson (1937), ss. 21–27. – Issersonin mainitsema keskitys on joukkojen keskittäminen Königgrätzin (Sadova) taisteluun.

⁵⁷⁵ Sama, ss. 21–25.

⁵⁷⁶ Issersonin mukaan erityisesti (saksalaisten) rihlatulla tykillä, jonka kantama oli 3,5 kilometriä kyettiin parhaiten aloittamaan taistelu tyypilliseltä neljän kilometrin näköetäisyydeltä. Hänen mukaansa saksalaiset eivät kuitenkaan ymmärtäneet aseiden tehoa vaan sijoittivat sen Napoleonin ajan oppien mukaisesti marssirivistöjen taakse.

⁵⁷⁷ Ицесон, Isserson (1937), ss. 21–25.

Strategian tehtävänä ei enää ollut voiman keskittäminen yhteen paikkaan, vaan hyökkäykset suuntautuivat laajasta ryhmyksestä eri suunnista vastustajaa kiertävään liikkeeseen. Luonteenomaiseksi linjastrategialle muodostui keskittävä sotaliike ulkoisilla linjoilla. Issersonin mukaan Moltke erosi edellisen vuosisadan toimijoista. Hänelle taistelu ei enää ollut lähestymismarssista erillinen taktinen ilmiö. Keskityssuunnitelma sisälsi tulevan toiminnan ja muutosmahdollisuudet olivat vähäiset. Moltken aikakausi muutti sitä edeltäneen Napoleonin aikakauden ajatuksen, jonka mukaan taistelu rakentui erillään marssista. Kuitenkin tämäkin ajattelu koki vastustusta. Isserson mainitsi esimerkkinä keisarikunnan yleisesikunta-akatemian johtajan Genrih Leerin, joka vielä 1900-luvun alussa kehitti dogmaattista Napoleonin oppeihin perustuvaa strategian järjestelmää. Kuitenkin vuosien 1866 ja 1870 sodissa sotatoimet olivat saaneet uuden luonteen: niiden rintamat laajenivat, syvyys kasvoi ja koko ryhmitys kasvoi organisaationisesti, eli sotatoimet saivat peruspiirteet, jotka määrittelevät ne operatiivisiksi.⁵⁷⁸

Vuoden 1870 kokemusten perusteella preussilaiset olivat vakuuttuneet siitä, että ei kannata yrittää hyökkäystä rintamassa⁵⁷⁹. Tulella tuhoamisen välineet olivat voimakkaampia puolustuksessa kuin hyökkäyksessä. Liikkeelle oli silti tilaa ja jokainen asema oli kierrettävissä. Sotataidon evoluutio oli vuoden 1870 sodan jälkeen siirtymistä rintamahyökkäyksestä sivustahyökkäykseen. Linjastrategian piirteeksi muodostui yhä leveämpien rintamien muodostuminen. Taipumus sivustojen venyttämiseen ja rintaman laajenemiseen edellyttivät armeijoiden henkilövahvuuden kasvattamista. Vuonna 1914 Saksa hyökkäsi 2 miljoonan miehen armeijalla, mikä ylitti vuoden 1870 määrän nelinkertaisesti. Tulen vaikutusetaisyys oli teknisen kehityksen ansiosta kasvanut valtavasti. Jalkaväkijäseilla kyettiin ampumaan yli kahden kilometrin etäisyydelle ja tykistöillä tyypillistä tähysetäisyyttä kauemmaksi. Kehityksestä huolimatta tyypillinen taisteluetaisyys ei Issersonin mukaan kuitenkaan kasvanut. Tuliaseiden kehityksen suuntana oli tulinopeuden kasvattaminen⁵⁸⁰.

Yhtenäinen rintamalinja muodostui valtavan tulivoiman takia erittäin vahvaksi. Issersonin mukaan oli tämä muutti kaikki aikaisemmat aseellisen taistelun edellytykset, vaikka tätä näkemystä edelleen vastustettiin vanhoillisissa Napoleonin aikakauden kokemuksiin perustuvassa konservatiivisessa sotateoriassa. Venäjän–Japanin sodassa Mukdenin taistelussa rintamanleveydeksi muodostui 150 kilometriä ja taistelu kesti kolme viikkoa⁵⁸¹. Operaation peruspiirteet: taisteluponnistusten jakautuminen tilassa ja ajassa laajenivat merkittävästi. Vuonna 1914 saksalaiset ryhmittivät Ranskaa vastaan 340 kilometrin levyiseen rintamaan. Tällaiseen leveään rintamaan ryhmittyneenä armeijakunnat etenivät hyökkäykseen Marnessa 250 kilometrin rintamassa. Tässä oli ero Moltken aikakauden harvaan sijoitettuihin pisteisiin perustuvaan rintamaan. Vuoden 1914 rintamat muodostuivat yhtenäisistä toisiinsa liittyneistä pisteistä. Myös operaation jakautuminen rintamaan kehittyi: Napoleonin aikakauden piste jakautui Moltken aikakauden erillisiksi

⁵⁷⁸ Sama, ss. 27–28.

⁵⁷⁹ Citino (2005), ss. 174–190. – Ranskan ja Saksan välisessä vuoden 1870 sodassa saksalaisten rintamahyökkäykset sodan alkuvaiheessa kilpistyivät yleensä ranskalaisten paremman jalkaväkijäseistuksen murhaavaan tuleen: Chassepot-kiväärin 1 200 metrin ampumaetaisyys löi laudalta saksalaisten Dreyse-kiväärin, jonka ampumaetaisyys oli 600 metriä. Saksalaiset pystyivät kuitenkin käyttämään tehokkaammin ”moltkelaista” liikettä ja tykistöään.

⁵⁸⁰ Иссерсон, Isserson (1937), ss. 29–31. – Isserson mainitsee vuosien 1870–1914 välisen kehityksen tuottamaksi tulinopeuden kasvuksi (suluissa käytännön tulinopeus): kivääri 5 ls/m => 12 (10) ls/min, konekivääri 0 => 500 (250) ls/min ja tykki 2 => 20 (12) ls/min.

⁵⁸¹ Ks. tutkimuksen s. 55. – Viittauksessa kuvataan yleisesti Liaotungin niemimaan taisteluita.

pisteiksi ja yhdistyi lopulta jatkuvaksi linjaksi. Moltken, eri suunnista tulevia iskuja keskittävä ja ulkoisia linjoja hyödyntävä, sotaliike ei sen vaatiman tilan takia enää soveltunut hyökkäykseen yhtenäistä linjaa vastaan. Sotaliike muuttui sisälinjoilla ja leveällä rintamalla tapahtuvaksi. Keskittäviä sotaliikkeitä eri suunnista tapahtui vain erillisillä sotänäyttämöillä, joilla oli riittävästi tilaa liikehtimiselle, kuten Itä-Preussissa sodan alussa 1914.⁵⁸²

Tiheä rintama, johti toisen operaation tunnusmerkin, rintaman syvyyden kehittymiseen. Vuonna 1914 Marnen hyökkäyksessä operaatiolinjan pituus oli 400 kilometriä. Vastavilla etäisyyksillä oli toimittu myös aiempien vuosisatojen sotaretkillä. Laadullinen muutos sisältyi siihen, että vuonna 1914 sotaliikkeen koko syvyydessä toteutui kokonainen taistelutapahtumien ketju, jolla toteutettiin yhtä operatiivista toiminta-ajatusta. Taistelut olivat operaation vaiheita, ja niistä jokainen perustui edeltään vaiheen päättäneeseen tilanteeseen ja jatkui seuraavassa.⁵⁸³

Isserson määritteli 1900-luvun alun *operaation* ketjuksi tiheässä rintamassa tapahtuvia yhteisen toiminta-ajatuksen mukaisia taisteluponnistuksia vastustajan tuhoamiseksi tai torjumiseksi. *Operaatiotaidon* tehtävänä oli erillisten taktisten taisteluponnistusten yhdistäminen tilan, ajan, syvyyden ja asetetun yhteisen tavoitteen saavuttamiseksi.⁵⁸⁴

Issersonin mukaan ”moltkelaisen” teorian keskeiseksi heikkoudeksi osoittautui, se ettei ymmärretty operaatioiden ja niiden aikaisten taisteluiden vaativan *taukoamatonta johtamista*. Saksalaisten 1914 hyökkäysoperaatiot toteutettiin siten, että armeijat saivat alussa kaukaiset päämääränsä ja pyrkivät niihin määritellyissä suunnissa. Ne suuntasivat kohti tavoitettaan välittämättä hyökkäyksen aikana muodostuvista uudenlaisia ratkaisuja vaativista tilanteista. Objektiivisesti tarkasteltuna armeijoiden taistelutoimet kehittyivät ilman minkäänlaista yhteyttä ylempiin johtoportaisiin, jotka saivat tietoonsa tapahtumien kulun vasta jälkikäteen. Tällä tavoin operaatiotaito Issersonin käsityksen mukaan eristi itsensä tapahtumien todellisesta johtamisesta, ja pitäytyi omaan käsitykseensä määrätystä suunnasta.⁵⁸⁵

Maailmansodan tiheet, yhtenäiset ja pitkät rintamat vaikeuttivat operaatiotaidon tehtävän ratkaisemista. Issersonin mukaan olisi ollut etukäteen arvioitavissa, että strategisilta tavoitteiltaan ja taloudellisilta voimiltaan samanvahvuisten maiden välinen sota johtaisi sodankäynnin muuttumiseen luonteeltaan julmaksi kulutussodaksi. Linjastrategiaa sovellettaessa menestys tuli sille, jonka sivusta oli pidempi. Siksi molemmat osapuolet kasvattivat sivustan leveyttä, kunnes se ulottui 700 kilometrin pituiseksi Pohjanmereltä Sveitsiin. Sen pidemmälle ei voitu levittäytyä. Linjastrategia oli käyttänyt kaikki keinonsa. Kun pyrkimyksenä oli leveä rintama, jonka tavoitteena oli kiertää vastustaja, esti vastustajan samanlainen leveä rintama hyökkääjän aikoman kiertoliikkeen. Kun rintamat olivat toisiaan vastakkain, oli linjastrategia saavuttanut kuolinpisteensä. Ainoa ratkaisu oli pyrkiä taktiseen läpimurtoon.⁵⁸⁶

⁵⁸² Иссерсон, Isserson (1937), ss. 31–32.

⁵⁸³ Sama, ss. 32–33.

⁵⁸⁴ Sama.

⁵⁸⁵ Sama, ss. 35–36.

⁵⁸⁶ Sama, ss. 41–44.

Isserson sisällytti taktiikan ja operaatiotaidon historian analyysiin Napoleonin, Moltke vanhemman ja ensimmäisen maailmansodan operaatiot. Hän tunnusti monissa yhteyksissä Moltke vanhemman merkityksen operaation ja operaatiotaidon kehitykselle.⁵⁸⁷ Issersonin tekstissään usein mainitsemat objektiiviset tekijät kuuluvat keskeisesti marxilaiseen dialektiikkaan, jonka logiikka verrattuna vastustajiensa konservatiivisiin perusteluihin, ei ainakaan tältä osin ole kiistettävissä. Isserson uskoi käyttämänsä metodin toimivuuteen ja oman analyysinsä tulokseen. Hän piti syvän taistelun ja operaation muotoja historiallisen kehityksen lainalaisuuksien määrääminä, jonka takia ne ovat tarpeellisia, ja niiden käyttöön päädyttäisiin väistämättömästi. Arvioidessaan Moltkelta ja imperialismien ajan sotataidolta oivaltamatta tai kehittämättä jääneitä operaation osaluokkia Isserson levitti usein marxilaisen ”savuverhon”, joka korosti imperialistisen sota-aidon kyvyttömyyttä ratkaista vaikeimpia ongelmia.

Issersonilta kuten muiltakin neuvostoteoreetikolta jää marxilaisen perusväitteen toistamisen jälkeen osoittamatta, mikä oli se porvarillisten sotateoreetikoiden perustavaa laatua oleva kyvyttömyys, joka ei olisi mahdollistanut heille ratkaisevaa askelta läpimurtoon tarkoitettun operatiivisen portaan kehittämisessä. Olivathan omia tappioita vähentävä panssarivaunu ja taktisen puolustuksen läpimurtamiseen tarvittavat menetelmät pysytty kehittämään imperialistisessa Britanniassa.

Frederick W. Kaganin mukaan marxilais-leninistinen ideologia, joka korosti yhteiskunnallisen muutoksen olevan teknologisia muutoksia tärkeämpiä auttoi neuvostoliittolaisia teoreetikkoja. Heiltä puuttuivat myös traumaattiset omakohtaiset kokemukset ensimmäisen maailmansodan länsirintamalta. Nämä tekijät mahdollistivat neuvostoliittolaisen teorian kehittämiseksi objektiiviset lähtökohdat.⁵⁸⁸

Puna-armeijan sotataidon kehittäjille oli selvää, että taktiikan muutoksen tuli heijastua myös operaatiotaitoon. Täydellistä analogiaa syvän taistelun ja operaation välillä ei voitu tehdä, koska taistelun (taktiikka) ja operaation (operaatiotaito) katsottiin eroavat toisistaan laadullisesti, tilan mittakaavan, ajan ja joukkojen taisteluryhmitäytymisen rakenteen, ja niiden yhteistoimintajärjestelyjen perusteella. Vastustajan syvän operatiivisen tuhoamisen edellyttämät järjestelyt erosivat oleellisesti syvän taistelun järjestelyistä. Lisäksi operatiivisessa mittakaavassa ei voitu saavuttaa samankaltaista tuhoamisen samanaikaisuutta.⁵⁸⁹

Iskuarmeijat ovat Triandafillovin määritelmän mukaisesti: ”– armeijoita, jotka on tarkoitettu toimimaan pääiskun suunnassa ja organisoitu siten, että ne pystyvät omilla voimillaan peräkkäisiin operaatioihin, niiden alusta loppuun saakka.” Iskuarmeijan yhtymien, täydentävien joukkojen, lentojoukkojen ja avustavien joukkojen määrän tulee vastata sille määrättyjä tehtäviä ja turvattava taktinen menestys yhteenotossa tilanteessa odotettavissa olevan vastustajan kanssa. Varfolomejevin mukaan iskuarmeijoille voitiin asettaa neljä vaatimusta: 1) vastustajan operatiivisen puolustuksen nopean voittamisen mahdollistama *alkuisku*, 2) vastustajan ryhmitäytymisen tuhoamisen turvaavien *peräkkäisten operaatioiden suuntaaminen vastustajan syvyyteen* 3) vastustajan vastarinnan *mak-*

⁵⁸⁷ Issersonin näkemyksen mukaan Saksa noudatti myös ensimmäisessä maailmansodassa Moltken näkemyksiä yleisesikuntapäällikkö Alfred Schlieffenin (1833–1913) kehittämänä. Issersonin analyysin ulottuvuus on syvempi kuin Triandafillovin, joka käsittelee historiallisessa analyysissään ainoastaan ensimmäisen maailmansodan sotataidollista lopputulosta ja sen jälkeistä kehitystä.

⁵⁸⁸ Kagan (2002a), s. 84.

⁵⁸⁹ Иссерсон, Isserson (1965a), s. 40.

simaalinen tuhoaminen näiden operaatioiden kuluessa vaihtelevissa olosuhteissa ja 4) taukoamattoman syvyyteen suuntautuvan liikkeen mahdollistava operatiivinen liikkuvuus⁵⁹⁰. Triandafillov näki tärkeäksi iskuarmeijan kokoonpanon suunnittelun, ja hän edellytti väistämättömien taistelutoiminnan muutosten ennakoimista. Muutoksia aiheuttaviksi tekijöiksi hän arvioi mm: linnoitusalueet, vastustajan rintaman tihentymisen ja vastustajan päävoimien kohtaamisen. Iskuarmeijalla on operaation alusta alkaen oltava käytettävissään välineet keskeytyksettömään iskuun kaikissa tilanteissa suunnitellun operaation aikana. Ratkaisevaan päämäärään pyrkivässä operaatiossa on tyypillisesti varauduttava yhteenottoon vastustajan päävoimien kanssa. Ne voidaan kohdata aivan operaation alussa tai ryhmitysmuutoksen jälkeen.⁵⁹¹

Muutoksien ennakkointiin Triandafillov piti parhaana keinona jalkaväen riittävän *tiheän hyökkäyksellisen* taisteluryhmytyksen turvaamista: Jalkaväkidivisioonan ja -armeijakunnan rintaman leveyden tulee kohtaamisoperaatiossa ja hyökkäyksessä valmistautumatonta vihollista vastaan olla *korkeintaan* 10 kilometriä ja valmisteltua puolustusta vastaan 4,5–6 kilometriä. Rintaman muutosten ja tappioiden korvaamiseksi on riittävän tiheyden turvaamiseksi on iskuarmeijan ryhmitys porrastettava siten, että 2. tai 3. portaaseen sijoitetaan 1/2 tai 1/3 ensimmäisen portaan divisioonien määrästä. Tällöin iskuarmeijan jalkaväkiyhtymien määrä yltää 12–18 divisioonaan. Johtamisedellytykset turvataan muodostamalla näistä muutamia neljän divisioonan armeijakuntia. Operatiivisen murron saavuttamisen edellyttäessä rintaman leveyden kasvattaminen 25–30 kilometriin⁵⁹² on iskuarmeijan ensimmäiseen portaaseen sijoitettava 3–4 armeijakuntaa.⁵⁹³ Triandafillov esitti jalkaväen taisteluvoiman porrastamisen olevan tarpeen *vain* tappioiden aiheuttaman rintaman tiheyden ylläpitämiseksi.

Iskuarmeijan jalkaväen tueksi tarvittavia tuhoamisvälineitä määriteltessään Triandafillov palasi aikaisempiin laskelmiinsa, joiden mukaan armeijakuntaa tarvitsi normaaleissa hyökkäysolosuhteissa vahventaa neljällä tykistörykmentillä ja hyvin valmisteltua puolustusta vastaan hyökättäessä 6–7 tykistörykmentillä. Iskuarmeijan joukkojen porrastaminen mahdollistaa sen, että ensimmäisen portaan divisioonaa vahvennetaan kutakin neljällä tykistörykmentillä, joiden lisäksi armeijalla on käytettävissään tykistöä ja panssarivaunuja hyvin linnoitettuun asemaan hyökkäämisen varalle. Tällä tavoin määritellyn iskuarmeijan kokoonpanoksi muodostuu siten: 4–5 jalkaväkiarmeijakuntaa, 4–5 tykistödivisioonaa (16–20 tykistörykmenttiä) ja 8–12 panssarivaunupataljoonaa. Tällaisen voimaryhmittymän tueksi tarvitaan lisäksi kaksi tiedustelu- ja 3–5 hävittäjälentolaivuetta, 2–3 pommitusprikaatia, kaksi ratsuväkidivisioonaa, pioneeri-, viesti- ja kemiallisen sodankäynnin joukkoja. Triandafillov korosti, että esitetty iskuarmeijan kokoonpano ja sen tarvitseman aselajituen määrä ei ole vakio, vaan siihen vaikuttavat armeijan tehtävän luonne, omien ja vastustajan joukkojen laatu, maasto- ja muut olosuhteet. ”*Kokoonpanoa ei voida määrittää komentajan inspiraation tai päähänpiston perusteella, vaan joukkojen ja tuhoamisvälineiden määrä perustuu laskelmiin, joita voidaan optimoi-*

⁵⁹⁰ Варфоломеев, Varfolomejev (1933), s. 178.

⁵⁹¹ Триандафиллов, Triandafillov (1936), ss. 123–124.

⁵⁹² Варфоломеев, Varfolomejev (1933), ss. 181–182. – Perusteena operatiivisen murtoaukon 25–30 kilometrin leveydelle on tykistön ampumaetäisyys (kevyt tykistö 12 km, raskas 20 km). Jotta puolustaja ei voisi torjua syvyyteen tunkeutuvaa murron kehittämissä porrasta tykistöllä on operatiivisen murtoaukon oltava kaksi kertaa tykistön ampumaetäisyys. Varfolomejevin mielestä tarvittava leveys on 30–40 km.

⁵⁹³ Триандафиллов, Triandafillov (1936), s. 124.

da”.⁵⁹⁴ Triandafillovin viittaus komentajan päähänpistoon voidaan tulkita Suvorovin, *silmämäärän* taktista periaatetta ja *lait sodassa* luettelon kieltämiseksi.

Ennen hyökkäyksen alkua oli Triandafillovin mukaan välttämätöntä muodostaa riittävä operatiivinen tiheys: *pääiskun suuntaan* divisioonaa 2–3 rintamakilometriä kohden – tukevassa suunnassa divisioonan kaista voi olla 8–10 kilometriä. Mikäli murtoalueen leveys on 25 kilometriä tarvitaan 8 jalkaväkidivisioonaa. Tukevassa suunnassa 20–25 kilometrin levyinen kaista vaatii 2–3 divisioonaa. Pääiskun suunnassa on turvattava ensimmäisenä taistelupäivänä 30 tykkiä rintamakilometriä kohden, mikä edellyttää näiden suuntien divisioonille vähintään yhden tykistörykmentin vahvennuksia. Toisen ja kolmannen taistelupäivän aikana vastustaja voi siirtyä syvyyteen valmisteltuihin linnoitettuihin aseisiin. Siksi iskevien armeijakuntien alueella on lisättävä tykistön tiheyttä 45–60 tykkiin rintamakilometriä kohden. Triandafillov ohjeistaa hyökkäävän armeijakunnan käyttämään käytössään olevaa tiedusteluvoimaa omien taktisten mahdollisuuksiensa mukaisesti 15–25 kilometrin etäisyydelle. Mikäli käytettävissä on motorisoituja joukkoja ja strategista jalkaväkeä tulee ne suunnata 50–80 kilometrin syvyyteen. Armeijan ja rintaman syvyyteen suuntautuvalla tiedustelulla on valvottava järjestelmällisesti kaikkia siirtymisreittejä, joiden kautta vastustaja voi tuoda taisteluun reservejään.⁵⁹⁵

Triandafillovin mukaan nykyaikaisessa operaatiossa menestys saavutettaisiin hitaasti ja vain valtavilla ponnistuksilla. Operaatiot saavuttavat kulminaatiopisteensä vasta pitkän ajan kuluttua taisteluun sitoutumisesta. Alussa joukkojen ryhmittyminen useiden kymmenien kilometrien syvyyteen muodostaa 2–3 vuorokauden hidasteen niiden saamiselle taisteluun keskenään. Taistelun lopullinen vaihe saavutetaan vasta kun vastustajan kaikki voimat on kulutettu ja reservit on vedetty mukaan taisteluun. Tämä vaihe kestää Triandafillovin arvion mukaan toiset 2–3 vuorokautta. Kauempaa tulevat reservit sitoutuvat taisteluun tätäkin myöhemmin. Joukkojen ja niitä tukevien tuhoamisvälineiden⁵⁹⁶ riittämättömyys pidentävät taistelun kestoa. ”*Liian vähillä voimilla ei voi hyökätä: operaatio tukahtuu.*”⁵⁹⁷

Triandafillov korostaa, että ratkaisun saavuttaminen edellyttää vastustajan voittamista vähintään sen *yhtymien taktisessa syvyydessä* sekä vastustajan tälle alueelle operaation aikana suuntaamien joukkojen lyömistä. Taistelualueen (armeijan puolustuskaista) syvyys on yleensä 20–35 kilometriä. Divisioonien puolustuksen syvyys on 4–6 kilometriä ja lähimmät reservit sijaitsevat 8–10 kilometrin (armeijakunta) ja 20–35 kilometrin (armeija) syvyydessä. Rintaman yhtymien välittömässä syvyydessä olevien joukkojen lyöminen vie sotakokemuksien mukaan aikaa 5–6 vuorokautta ja etenemisnopeus rintamahyökkäyksessä on korkeintaan 5–6 kilometriä päivässä. Vain erittäin edullisissa olosuhteissa ja sivustoilla voidaan edetä nopeammin. Puolustuksen automaattiasoiden lisääntyminen ja tykistön vaikeudet jalkaväen seuraamisessa asettavat esteen hyökkäyksen etenemisnopeuden kasvulle. Triandafillov näki, että ainoastaan panssarivaunujen lukumäärän lisääntyminen voisi kasvattaa hyökkäysnopeutta, jopa 10 kilometriin päivässä. Hyökkäysnopeuden lisääminen panssarivaunuilla ei kuitenkaan muuta sitä, että puolustajan suuntaamat reservit vaikuttavat taisteluun. Operaation kesto onkin Triandafillovin mukaan kiinteässä suhteessa siihen, kuinka paljon ja kuinka nopeasti puolustaja

⁵⁹⁴ Sama, ss. 125–127.

⁵⁹⁵ Триандафиллов, Triandafillov (1936), ss. 140–145.

⁵⁹⁶ Panssarivaunut, tykistö, ilmavoimat ja kemialliset taisteluaineet.

⁵⁹⁷ Триандафиллов, Triandafillov (1936), s. 146.

saa joukkojaan reservistään ja muilta rintamanosilta käyttöönsä.⁵⁹⁸ Triandafillovin mukaan puolustuksen mahdollisuudet ovat ensimmäisen maailmansodan ja sitä seuranneen kehityksen, konetuliaseiden määrän kasvun ja reservien liikkumismahdollisuuksien lisääntymisen, myötä parantuneet. Tämä kehitys voi johtaa tulevassa sodassa epäonnistuneiden hyökkäysten määrään ja suuriin tappioihin. Tällainen kehitys on vältettävissä vain tuhoamisvälineiden määrää kasvattamalla, suuren panssarivaunumäärän käyttöön ottamisella ja joukkojen laajalla motorisoimisella.

Triandafillov varoittaa yrittämästä läpimurtoa liian kapeilla hyökkäyskaistoilla. Hänen mukaansa puolustavat armeijat olivat niin suuria, että oli välttämätöntä sitoa niiden voimat pääiskun suunnan ulkopuolella, jotta ne eivät pystyisi keskittämään rauhalliselta rintamanosalta joukkoja läpimurron torjuntaan. Läpimurto voi johtaa menestykseen vain silloin, kun sillä tuhotaan merkittävä määrä vastustajan voimia tai jos iskun suunta mahdollistaa läpimurtautuvien joukkojen pääsyn erittäin edulliseen asemaan suhteessa jäljelle jäävään rintamansaamaan tai mikäli iskulla saadaan haltuun tiestöä, jolla on mahdollista kasvattaa iskua välittömästi sivustaan ja selustaan. Jotta vastustajalta kiistettäisiin mahdollisuudet laajaan reservien käyttöön, oli Triandafillovin mielestä välttämätöntä, että ensimmäinen isku vaikuttaa vähintään puoleen vastustajan kyseisessä rintamassa sijaitsevasta voimasta. Tätä varten rintaman oli oltava riittävän laaja. Tulevan sodan rintamien todennäköiset leveydet olivat Triandafillovin mukaan satoja kilometrejä, eikä vaatimusta vähintään kolmasosaan tai puoleen vastustajan joukkoihin vaikuttamisesta voida täyttää yhdellä iskuarmeijalla, jonka hyökkäysalueen leveys on 20–35 kilometriä. Ratkaisevaa menestystä varten tarvitaan 150–200 kilometrin levyinen hyökkäysalue, jolle pitää ryhmittää yli 50 divisioonan voimat ensimmäiseen portaaseen, jolla vaikutetaan vastustajan päävoimiin (15–20 divisioonaa).⁵⁹⁹

Triandafillovin mukaan rintamahyökkäykset ovat välttämättömiä laajojen rintamien sodassa varsinkin ensimmäisissä iskuissa. Ilman niitä ei voitaisi edetä vastustajan sivustaan tai selustaan. Läpimurto tarvitsee onnistuakseen valtavan joukkojen ylivoiman. Koska vastustaja voi siirtää joukkonsa pois tällaisen tuhoavan iskun alta, näki Triandafillov hyökkäysten peräkkäisyyden ja niiden ulottamisen syvyyteen välttämättömäksi. Peräkkäisten hyökkäysten avulla on mahdollista yhdistää rintamahyökkäykseen kiertoliike vastustajan selustassa. Suurimittakaavainen kiertoliike ei saa rajoittua puolustajan taktiseen puolustusalueeseen, vaan sen tulee ulottua koko rintamaan, armeijan reservihin saakka, jotta vastustajan kaikki joukot sidotaan taisteluun. Operatiivisen puolustusrhymityksen ollessa yleensä 20–35 kilometriä⁶⁰⁰ on *saarrostan kiertoliikkeen* syvyyden oltava vähintään 35–50 kilometriä. Kiertoliikkeeseen on varattava 4–5 armeijakuntaa, ratsuväkeä ja motorisoituja joukkoja sekä tuhoamisvälineitä: vähintään 30 tykkiä rintamakilometriä kohden, 2–4 panssarivaunupataljoonaa jokaista kiertoliikkeeseen osallistuvaa armeijakuntaa kohden.⁶⁰¹

⁵⁹⁸ Sama, ss. 147–149.

⁵⁹⁹ Sama, ss. 152–155.

⁶⁰⁰ Варфоломеев, Varfolomejev (1933), s. 182. – Varfolomejev yhtyi Triandafillovin arvioon operatiivisen puolustuksen syvyydestä, mutta piti sitä ainoastaan motorisoimattomia joukkoja koskevana. Motorisoiduista joukoista muodostuvan puolustuksen operatiivinen syvyys on 80–100 kilometriä eli sama kuin yhden moottorimarssin tai autokuljetuksen suurin etäisyys. Huoltolaitosten etäisyyden ja taistelulentokoneiden lentomatkan perusteella Varfolomejev päättelee puolustajan operatiivisen rintaman syvyydeksi 100 kilometriä.

⁶⁰¹ Триандафиллов, Triandafillov (1936), ss. 155–157.

Samanaikaisesti tiheässä ryhmityksessä hyökkääviä *iskuarmeijoita* tulee Triandafillovin mukaan *tukea* muiden armeijoiden *hyökkäyksillä muilla rintamanosilla*. Näitä hyökkäyksiä ei yleensä tueta alistamalla joukoille lisää tuhoamisvälineitä, vaan toiminta rajoittuu orgaanisten välineiden käyttöön. Hyökkäykset tehdään huomattavasti leveämmässä rintamassa. Tarkoituksena ei kuitenkaan ole hyökkäyksen ”demonstrointi” vaan puolustajan sitominen siten, ettei se pysty irrottamaan joukkojaan iskuarmeijoiden torjuntaan näiltä rintamanosilta. Tukevien hyökkäyksien normit ovat Triandafillovin mukaan seuraavat: divisioonan hyökkäyskaista on 3–4 km ja sitä tuetaan 20–30 tykillä rintamakilometriä kohden.⁶⁰² Triandafillovin huomautus siitä, että sitovan suunnan taistelu ei ole luonteeltaan demonstratiivista, yhtyy Suvorovin opetukseen, jonka mukaan yksinomaan demonstratiivista toimintaa pitää ehdottomasti välttää⁶⁰³.

Triandafillovin mielestä oli selvää, että tulevan sodan laajoilla jopa 1 000 kilometrin mittaisilla rintamilla ei voitaisi koko pituudella hyökätä, siksi siirryttäisiin ajoittain puolustukseen. Jalkaväkiaseistuksen teho oli puolustuksessa erittäin vahva. Konetuliaseilla varustettu divisioona pystyi muodostamaan tehokkaan puolustuksen 4–8 kilometrin kaistalle ryhmittyneenä. Puolustuskaistan leventäminen 12 kilometriin heikentäisi puolustusta, ja yli 20 kilometrin levyinen divisioonan puolustuskaista oli Triandafillovin mukaan jo helposti läpäistävissä. Ryhmitettäessä divisioona 20 kilometrin puolustuskaistaan sijoitetaan etulinjaan kuusi pataljoonaa (kaksi jokaisesta rykmentistä). Rykmenttien väliin jätetään 1,5–2 kilometrin ja pataljoonien väliin 1 kilometrin levyiset sauma-alueet, jolloin pataljoonien kaistat muodostuvat kahden kilometrin levyisiksi. Sauma-alueiden puolustus järjestetään konekiväärien sivustatulella ja suorasuuntaustykistöllä sekä esteillä. Esteiden ja linnoitteiden arvon Triandafillov määrittelee konekivääripesäkkeen tuhoamiseen tarvittavien kranaattien määrällä ja toteaa, että: ”Hyvin linnoitettua raskasta konekivääriä ei voi ohittaa sitä lamauttamatta.” Puolustuksen lujuus on hänen mukaansa riippuvainen linnoittamisen lujuudesta ja nopeudesta. Panssaritorjunta tulee järjestää esteiden lisäksi rakentamalla panssarimiinoitteita panssarivaunujen oletettuun painopistesuuntaan. Tiheikköalueiden puolustukseen Triandafillov esittää kemiallisten aseiden käyttöä.⁶⁰⁴

Keskeiseksi osaksi puolustuksen voimaa Triandafillov mieltää reservien käytön. Koska ensimmäisen puolustuskaistan voittaminen on useimmiten vain ajan kysymys, oli sen tapahduttua puolustavan armeijan komentaja käytettävä reserviään operatiiviseen vastahyökkäykseen. Siksi reservit on ryhmitettävä korkeintaan yhden päivän marssimatkan (25–35 km) tai mikäli on käytössä nopeaa autokalustoa 80–100 kilometrin päähän uhanalaisesta rintamanosasta. Nopean siirtymisen mahdollistamiseksi on reservin siirtymisteiden valmistelulla suuri merkitys. Triandafillov arvioi, että tulevaisuudessa reservien keskittäminen muutaman vuorokauden kuluessa on mahdollista suurienkin etäisyyksien takaa. Reservien taisteluun vetämisen turvaamiseksi ei rintaman ensimmäinen taaksepäin vetäytyminen saa ylittää puolustusalueen ja reservien ryhmitysalueen puoliväliä. Reservejä käytetään siten, että osalla korvataan läpimurtoalueen joukkoja – pääosa reservistä suunnataan läpimurtoon päässeen vihollisen sivustaan. Reservien käyttöön saamisessa ratkaiseva merkitys on rautateiden käytettävyydellä. Siirryttäessä reservien käyttöön muuttuu operaation valmistelu Triandafillovin mukaan hyökkäysoperaation valmisteluksi. Hän varoitti ryntäämästä reserveillä taisteluun ilman tykistön ja mui-

⁶⁰² Sama, s. 158.

⁶⁰³ Головин, Golovin, (2000), s. 100. – Demonstratiivisen toiminnan välttäminen oli Suvorovin ensimmäinen strateginen sääntö. Triandafillov ei kuitenkaan viitannut Suvoroviin.

⁶⁰⁴ Триандафиллов, Triandafillov (1936), ss. 160–163.

den tuhoamisvälineiden keskittämistä. Voimaltaan riittämätön vastahyökkäys palvelisi vain vihollisen etua. Korostaessaan valmistelujen merkitystä Triandafillov kuitenkin totesi ajan merkityksen puolustajalle: puolustajalla ei ole koskaan riittävästi tilaa vetäytymiseen. Samoin kuin hyökkäysoperaatioissa Triandafillov korosti ilmapuolustuksen merkitystä: ”*Puolustajan aktiivinen toiminta ilmassa alkaa jo aikaisemmin kuin joukot ovat valmiina vastahyökkäykseen.*”⁶⁰⁵

Triandafillov määrittää puolustuksen keskeisiksi tekijöiksi tulen ja joukkojen *tiheyden*, linnoittamisen, panssarintorjunnan ja reservin käytön. Reservien käytössä Triandafillov viittaa nimenomaisesti armeijan *operatiivisen reservin* käyttöön ja korostaa kuljetusten merkitystä. Puolustusta käsittelevä teksti palvelee lukijan ymmärrystä myös hyökkäysoperaation tavoitteiden ymmärtämisessä, koska sen rakenne ja toiminta ovat yhtenevät oletetun vastustajan puolustuksen kanssa.

Triandafillovin tulkinnan mukaan aseistuksen tehon kasvu ja taistelualueen laajentumisen lisäsivät operaatioiden kestoja, mikä aiheuttaisi joukoille tappioita ja kuluttaisi niitä aikaisempaa enemmän. Ensimmäisen maailmansodan kokemusten mukaisesti hyökkäysoperaatioiden henkilöstötappiot saattaisivat muutamassa vuorokaudessa nousta 20 % joukon vahvuudesta. Puolan vastaisessa sodan puolitoista kuukautta kestäneen Veikselin hyökkäysoperaation tappiot puna-armeijalle vuonna 1920 olivat 40 %. Triandafillov varoittaa, että tappiot voivat tulevissa sodissa olla vieläkin tätäkin suurempia. Keskimääräiset ensimmäisen portaan divisioonan tappiota olisivat 5–6 vuorokauden hyökkäysoperaation aikana 12–20 %. Ryhmäaseistuksen, kuten konekiväärien lisääntymisen myötä organisaatiot eivät kestäisi tappioita samalla tavalla kuin aikaisemmin, jolloin 20 % henkilöstötappiot yksinkertaisesti poistivat kokoonpanosta 20 % ”pistimistä”. Vastaavan suuruiset tappiot rikkoisivat aselajeista muodostettujen yhtymien organisaatioita enemmän, koska ne johtaisivat kokonaisten ryhmien aseistuksen taistelutehon menettämiseen, vaikka vain osa ryhmän henkilöstöstä menetettäisiin. Tappioiden korvaamiseksi oli Triandafillovin mukaan jokaisen divisioonan varattava itselleen reservirykmentti selustaansa.⁶⁰⁶

Triandafillovin mukaan aseistuksen tehon kehittymisen myötä riippuvuus materiaalitäydennyksestä oli lisääntynyt huomattavasti. Hänen mukaansa iskuarmeijan, johon kuuluu viisi armeijakuntaa 16–20 tykistörykmenttiä ja 16–20 panssarivaunupataljoonaa huollon kuljetusten päivittäinen tarve oli 25–28 junaa (30 vaunua) vuorokaudessa.⁶⁰⁷ Taistelutaukojen aikana ampumatarvikkeiden ja polttoaineiden kuljetusmäärät jää oleellisesti pienemmäksi. Operaation ensimmäisenä päivänä kulutetaan tyypillisesti enemmän kuin yksi tuliannos, toisena päivänä noin tuliannos, ja sen jälkeen ampumatarvikkeiden kulutus laskee. Toinen ja kolmas porras eivät kuluta ampumatarvikkeita ensimmäisinä taistelupäivinä. Triandafillovin arvion mukaan 5–7 päivää kestävässä operaatiossa armeijakunta kuluttaa tyypillisesti neljä tuliannosta. Triandafillovin mielestä operaatiossa, jonka syvyys on 30–50 kilometriä iskuarmeija pystyy kuljettamaan itse tarvitsemansa täydennykset.⁶⁰⁸ Varfolomejevin mukaan etäisyys rautatien pääteasemalta huollettaviin joukkoihin ei saisi ylittää 50 kilometriä. Iskuarmeijan päivittäin tarvitseman 15 000 ton-

⁶⁰⁵ Sama, ss. 163–167.

⁶⁰⁶ Sama, ss. 167–170.

⁶⁰⁷ Sama, s. 170, viite 14, vrt. Варфоломеев, Varfolomejev (1933), ss. 185–186. – Juna sisältää 30 vaunua. Varfolomejevin mukaan tarve oli 33–35 junaa, ja mikäli iskuarmeijaa tuettaisiin viesti-, pioneeri ja kemiallisen sodankäynnin joukoilla nousisi tarve 40–50 junaan vuorokaudessa.

⁶⁰⁸ Sama, ss. 170–172.

nin materiaalin kuljettamiseen tarvittaisiin 5 000 kolmen tonnin kuorma-autoa ja 8–10 kuljetusreittiä. Materiaalitäydennyksien turvaamiseksi hän piti tarpeellisena suojata kuljetuksia vahvalla ilmatorjunnalla ja tiestön kunnossapidolla.⁶⁰⁹

Triandafillov päätyy laskelmillaan siihen, että suurin toteutettavissa oleva operaatio olisi suuruudeltaan 50 divisioonaa. Tämän suuruisella joukolla voitaisiin hyökätä 120–150 kilometrin levyisessä rintamassa, joka on kuitenkin vain 1/6 Neuvostoliiton Puolan vastaisesta rintamasta. Hänen arvionsa mukaan ensimmäisellä iskulla voidaan vaikuttaa vain 15–20 vastustajan jalkaväkidivisioonaan, mikä on riittämätöntä pyrittäessä ratkaisuun. Tästä seuraa hänen mukaansa se, että ensimmäistä iskua tulee seurata useita muita etukäteen suunniteltuja iskuja vastustajan syvyyteen. Yhden iskun riittämättömyydestä vastustajan puolustuksen tuhoamiseksi ja menestyksekkään hyökkääjän vaikeuksista jatkaa operaatiota oli kirjoittanut jo Neznamov vuonna 1911⁶¹⁰. Samaa ongelmaa pohdiskelivat myös muut neuvostoliittolaiset sotilasteoreetikot Kamenev, Svetšin, Tuhatševski ja Movtšin, jotka päättelivät ettei nykyaikaisessa sodassa ei ole mahdollista päästä ratkaisuun yhdellä iskulla. Perättäisten iskujen esteinä olivat Triandafillovin mielestä vain nykyaikaisten armeijoiden rajalliset mahdollisuudet. Peräkkäisten operaatioiden toteuttamista rajoittivat taisteluiden kiivaudesta riippuvaiset henkilöstötappiot ja materiaalin kuluminen. Näiden täydentäminen edellytti kuljetuksia, joista pääosa (75 %) muodostui ampumatarvikkeista. Triandafillovin mukaan täydennysten ja siten myös kuljetusten tarve on arvioitavissa etukäteen.⁶¹¹

Peräkkäisissä operaatioissa tarvittava tempo määräytyy hyökkääjän taisteluiden intensiteetistä sekä vastustajan mahdollisuudesta siirtää taistelualueelle vahvennuksia. Mikäli puolustuksen ensimmäinen taktinen kaista ei kestäisi hyökkääjän toistuvia iskuja, ja puolustajan vahvennukset eivät ehtisi taistelualueelle, etenisi hyökkäys ilman varteenotettavaa taistelua. Erilliset armeijakunnat voisivat suotuisissa tapauksissa edetä 20–25 kilometriä, muutamat divisioonat enemmänkin ja armeija kokonaisuudessaan 15–20 kilometriä yhden taistelupäivän aikana. Mikäli puolustajan ensimmäinen taktisen portaan kykenee vastarintaan, muuttuu hyökkääjän eteneminen vaikeammaksi: se joutuu ryhmittymään ja siirtymään taisteluun useita kertoja ja taistelemaan hajonneessa järjestyksessä. Tällöin hyökkäysnopeus luonnollisesti pienenee. Päivittäisen etenemisen vaihtelut voivat olla suuria: mikäli vihollisen vastarinta on voimakasta, voi hyökkäys edetä vain 3–5 kilometriä vuorokaudessa. Triandafillovin mukaan armeijan etenemisnopeus on suoraan riippuvainen voiman kasvattamisen mahdollisuudesta murtoalueella. Hyökkääjän voimien käyttö liian pienissä osastoissa ei johda murtoon. Triandafillov näki rautatiekuljetusten ja aseistuksen kehittymisen toimivan puolustajan eduksi, mikä muodostaa vakavan ongelman hyökkääjälle: tilanteet voivat tulevassa sodassa kehittyä siten, että vastustajalla on vielä reservissä voimia, eikä sen päävoimia ole lyöty kun armeijan operaation suunnitellusta kestosta on kulunut jo 1/3 tai puolet. Jotta hyökkääjä onnistuisi puolustajan tuhoamisessa, on hyökkäysnopeuden ylitettävä puolustajan vetäytymisnopeus. Riittävällä nopeudella ja selustaan tunkeutumalla voidaan estää vastustajan suunniteltu vetäytyminen. Ainoastaan vastustajan päävoimien tuhoaminen avaa mahdollisuuden jatkomenestykseen.⁶¹²

⁶⁰⁹ Варфоломеев, Varfolomejev (1933), ss. 185–186.

⁶¹⁰ Незнамов, Neznamov (1911), ss. 10–12.

⁶¹¹ Триандафиллов, Triandafillov (1936), ss. 172–173. – Operaatioita rajoittavat syyt ovat samat kuin Neznamovin vuonna 1911 esittämät ks. Незнамов, Neznamov (1911), ss. 10–15 ja tutkimuksen s. 61.

⁶¹² Sama, ss. 178–184, ks. myös Варфоломеев, Varfolomejev (1933), ss. 183–184. – Triandafillovin keskimääräinen etenemistempo operaation aikana tulisi olla 20–25 kilometriä vuorokaudessa. Varfolomejev

Triandafillovin tarkastelu peräkkäisten operaatioiden tarvitseman täydennysten toimittamismahdollisuuksista päättyi arvioon, jonka mukaan kuljetusmahdollisuudet rautateillä ovat määräävä tekijä. Yksiraiteinen rautatie mahdollistaa korkeintaan kolme armeijakuntaa sisältävän armeijan tukemisen. Iskuarmeijan, jonka kokoonpanoon kuuluu viisi armeijakuntaa ja suuri määrä tukevia osia, kuljetukset tarvitsevat vähintään kaksiraiteisen rautatien. Rautateiden korjausnopeus jää kuukauden kestävän operaation aikana, jolloin edetään 300–350 kilometriä vastustajan selustaan 150 kilometriä jälkeen armeijan etenemisnopeudesta. Triandafillov päättyy auto- ja hevoskuljetusmahdollisuuksien tarkastelun jälkeen siihen, että *kuljetusmahdollisuudet rajoittavat peräkkäisten operaatioiden syvyyden 250 kilometriin*.⁶¹³

Iskun suunnan valinnalla ja iskun muodolla on Triandafillovin mukaan ratkaiseva merkitys. Iskun suunnan tuli johdattaa murtautuva joukko edulliseen operatiiviseen tilanteeseen suhteessa jäljellejääneeseen vastustajaan.⁶¹⁴ Neuvostoliitossa oli tutkittu ensimmäisen maailmansodan sekä sisällissodan operaatioita ja käyty keskustelua iskun muodosta. Neuvostoliittolainen operaatiotaito tunnisti kolme jo Neznamovin vuonna 1911 määrittelemää hyökkäysliikkeen muotoa, *sivustaisku*, *kaksipuolinen sivustaisku* ja *rintamaisku*.⁶¹⁵ Osa teoreetikoista, kuten Tuhatševski ja Aleksandr Kolenkovski (1880–1942), kannattivat yksipuolista sivustaiskua eli *tarania*. Tuhatševskin mukaan yksipuolisessa saarroituksessa, sekä kaikissa yhteen ratkaisevaan suuntaan keskittyvissä hyökkäyksissä, hyökkäykseen keskitettävien massojen suuruus ei mahdollista yllätystä, mikä antaa mahdollisuuden puolustajalle vastahyökkäyksiin. Tuhatševskin mukaan oikein kohdistetun iskun voimasta lamaautunut vastustaja on usein niin heikko, että vastatoimien vaara on kuitenkin vähäinen.⁶¹⁶ Triandafillovin mukaan vastustaja, jonka selusta ja sivustat ovat avoimet pystyisi väistämään yhdestä suunnasta tulevan iskun. Laajaa rintamaa vastaan saavutetaan parempi tulos iskemällä risteävissä suunnissa. Risteävät iskut sisältävät kaksi laajaan rintamaan organisoitua iskua, joiden tarkoituksena on *tuhota vastustajan päävoimat* ja kohdata toisensa vastustajan syvyydessä. Iskujen onnistumisen edellytyksenä ovat riittävän suuret joukot, jotta ne pystyvät ilman viivytystä etenemään vastustajan syvyyteen ja saamaan sen pihteihinsä. Edullisimmaksi ryhmitykseksi Triandafillov näkee kahden iskuarmeijan hyökkäyksen 80 kilometrin levyisessä rintamassa. Yksipuolisen iskun Triandafillov näkee tarkoituksenmukaiseksi vain niissä tapauksissa, joissa on mahdollista puristaa vastustaja läpipääsemätöntä aluetta, kuten merta, puolueeton rajaa tai muuten läpipääsemätöntä aluetta vasten. Kaksipuoleinen operaatio antaa Triandafillovin mukaan riittävät mahdollisuudet joukkojen tukemiseen useammalla rautatiellä.⁶¹⁷

pitää vieläkin nopeampaa etenemistä mahdollisena: ”— joissakin tapauksissa 30–35 km [vuorokaudessa] [—] vastustajan syvyydessä joukko-osastoittain edettäessä voisivat normit olla vieläkin suuremmat 40–50 km [—] luonnollisesti [—] vain erittäin korkean liikkuvuuden joukoilla”).

⁶¹³ Триандафиллов, Triandafillov (1936), s. 198.

⁶¹⁴ Sama, ss. 140, 153, 225.

⁶¹⁵ Незнамов, Neznamov (1911), s. 22, ks. myös Потапов, Potapov (2006), s. 38.

⁶¹⁶ Тухачевский М. Н.: Поход за Вислу, Избранные произведения, В 2-х т, Воениздат, Москва, 1964f, <http://militera.lib.ru/science/tuhachevsky/index.html>, 5.1.2011, suom. Tuhatševski M. N.: Sotaretki yli Veikselin, julkaistu teoksessa: Valitut teokset, osa 1, s. 141, ks. myös SVE, osa 7, s. 676, Geust, Carl-Fredrik: Neuvostoilmavoimat jatkosodassa, *Jatkosodan pikkujättiläinen*, toimittaneet Jari Leskinen ja Antti Juutilainen, WSOY, Helsinki 2005, ss. 853–876. — Termi *taran*, (*таран*) tarkoittaa alun perin muurimurtajaa. Taktisessa mielessä termiä käytetään *puskuhyökkäyksestä* tai *törmäysvoitosta* ilman ampu-
matarvikkeita esimerkiksi ilma- tai pinta-aluksella tai panssarivaunulla toista vastaan. Tilastojen mukaan neuvostolentäjät saivat toisessa maailmansodassa 600 törmäysvoittoa.

⁶¹⁷ Триандафиллов, Triandafillov (1936), ss. 205–208, ks. myös Harrison (2001), s. 151.

Triandafillovin määrittämät ja Varfolomejevin täydentämät operaation mittasuhteet (su-luissa) muodostavat lähtökohdan iskuarmeijoiden käyttöperiaatteelle: yhdellä iskulla on kyettävä 35–50 (100) kilometrin syvyyteen vastaavan levyisellä alueella 6–7 vuorokau-den kuluessa. Strategiseen syvyyteen pääsemiseksi iskua jatketaan peräkkäisillä operaa-tioilla, joilla voidaan kuukauden aikana ulottua 250 kilometrin syvyyteen. Triandafillov näkee operaation monimutkaisena materiaalis-teknisenä prosessina, jonka menestykse-käs johtaminen vaatii materiaallisen tuen varmistamiseksi intuition ja sotapäällikön luon-taisen lahjakkuuden sijaan laskelmia. Laskelmien lisäksi hän toki pitää tärkeänä olosuh-teiden, vastustajan taidon ja sen johdon ottamista huomioon.

Triandafillov käsitteli yllätystä tai harhauttamista erittäin vähän, eikä esimerkiksi kehota niiden käyttöön⁶¹⁸. Puna-armeijan kenttäohjesäännössä 1929 yllätys ja harhauttaminen mainitaan muutamissa kohdissa⁶¹⁹. Syynä yllätyksen ja harhauttamisen vähäiseen koros-tukseen saattaa olla Triandafillovin käyttämä tulen ja voiman tiheyden laskentaan perus-tuva suhteellisen yksinkertainen metodi, jossa yllätykselle tai harhautukselle ei ollut määritetty omaa muuttujaa. Varfolomejevin esittämissä menestyksen turvaavissa edelly-tyksissä⁶²⁰, joita voidaan pitää jopa *yleisjoukkojen taistelun periaatteiden* esiateena, mainitaan yllätys ensimmäisenä. Varfolomejevin ”periaatteet” on esitetty tämän tutki-muksen sotataidon periaatteita käsittelevässä liitteessä 1.

Triandafillov ei maininnut pääteoksessaan lainkaan maahanlaskuja⁶²¹. Eikä samana vuonna ilmestynyt puna-armeijan kenttäohjesääntökään (PU-29) viitannut maahanlas-kuihin tai lentokuljetuksiin⁶²². Maahanlaskujen liittäminen osaksi syvän taistelun ja ope-raatioiden oppeja tapahtui todennäköisesti vasta 1931 jälkeen kun Tuhatshevski oli siir-tynyt puna-armeijan sotavarustelusta vastaavaksi päälliköksi. Kirjoituksissaan hän käsit-telee maahanlaskuja ainakin vuodesta 1934 alkaen⁶²³. Vuoden 1936 väliaikaisessa kent-täohjesäännössä viittauksia maahanlaskuihin on erittäin vähän, kuitenkin niiden ratkai-

⁶¹⁸ Triandafillov mainitsee teoksessaan *Nyky aikaisten armeijoiden operatiot* yllätyksen vain neljä kertaa, eikä hän näiden mainintojen yhteydessä korosta yllätykseen pyrkimisen merkitystä vaan esittelee tutki-mustuloksia ensimmäisen maailmansodan taisteluista. Sanojen haussa ja laskennassa käytettiin yksinker-taisella egrep-ohjelmalla tehtyä sanahakua digitoidusta materiaalista. Yllätystä tarkoittavia termejä on vain 0,36 %:ssa Triandafillovin pääteoksen digitoidun aineiston riveistä. Hakuun käytin esseen Lalu, Pet-teri: *Kvantitatiivinen analyysi käsitteiden ”strategia, operatiotaito ja taktiikka” esiintymisestä venäläi-sissä ja neuvostoliittolaisissa sotatieteellisissä lehdistö- ja kirjallisuuslähteissä*, Maanpuolustuskorkea-koulu, Taktiikan laitos, 25.5.2010, mukaista menetelmää.

⁶¹⁹ vrt. PU-1929, s. 12 (7 §), s. 76 (120, 124 §) – Salaamiseen ja nopeuteen perustuvan yllätyksen kenttä-ohjesääntö mainitsee Triandafillovista poiketen olevan taistelussa menestymisen pääasiallinen edellytys. Harhauttamisen yhteydessä viitataan sitovan osaston käyttöön, jolla pyritään vetämään vastustajan mie-lenkiinto pois pääiskun suunnasta.

⁶²⁰ Варфоломеев, Varfolomejev (1933), ss. 175–177.

⁶²¹ Триандафиллов, Triandafillov (1936). – Triandafillov mainitsee lentokoneiden sotilaskäytön sovel-tamisalueiksi tiedustelun (mts. 35), hävittäjätorjunnan (mts. 123), taistelukaasun levittämisen (mts. 27), tulittamisen konekivääreillä, pommittamisen (mts. 35, 168) ja kenttäpostin kuljettamisen (mts. 219). Huom. viittaus on tehty teoksen toiseen painokseen, ensimmäinen ilmestyi vuonna 1929.

⁶²² PU-29, s. 14 (9 §), s. 84 (136 §), s. 90 (145 §), s. 131 s. 90 (214 §). – Vuoden 1929 kenttäohjesääntö mainitsee ilmavoimien käytössä samat tehtävät kuin Triandafillov. Myöskään lentokuljetusten mahdolli-suuksia sotaliikkeeseen ei mainita ohjesäännön asianomaisissa kohdissa. Ohjesääntö ei käsitellyt vastusta-jan maahanlaskujen uhkaa tai torjuntaa.

⁶²³ Бирюзов, Birjuzov (1964b), ss. 12–14, ks. myös Тухачевский, Tuhatshevski (1964c), s. 183. – Vuonna syyskuussa 1934 päivätty artikkeli julkaistiin vasta vuonna 1962. On epäselvää onko artikkeli osa Tu-hatshevskin samannimistä kirjoitusprojektia, jonka ensimmäinen osa jäi vuonna 1936 puna-armeijan yleis-esikuntapäällikön tarkastettavaksi ja on todennäköisesti tuhoutunut. Ks. tutkimuksen s. 98.

seva merkitys yhteistoiminnassa maahyökkäyksen kanssa mainitaan.⁶²⁴ Isserson käsiteli erillisten maahanlaskuosastojen käyttöä lyhyesti vuonna 1937 ilmestyneessä teoksessaan *Operaatiotaidon evoluutio*.⁶²⁵ Issersonin vuoden 1964 artikkelin maininta siitä, että jo Triandafillovin johtaman kehitystyön aikana olisi käsitelty maahanlaskuja⁶²⁶ on joko virheellinen muistikuva tai sitten se paljastaa, että maahanlaskujoukkojen kehitystyö oli käynnissä jo käynnissä 1920-luvun lopussa⁶²⁷, mutta se haluttiin vielä salata.

Issersonin mukaan syvän operaation teoriaa kehiteltäessä tarkasteltiin kohtaamisolosuhteita ja valmistellun puolustuksen lyömisen tilanteita. Kohtaamisolosuhteissa molemmat osapuolet ovat alueellisesti hajallaan, ja vastustajan syvä tuhoaminen valitussa suunnassa on mahdollista käyttämällä nopeasti liikkuvia joukkoja, motomekanisoituja ja ratsuväkeä, ilmavoimilla tuettuina. Etummaisena toimivan etuosastoportaan⁶²⁸ tehtävänä yhteistoiminnassa ilmavoimien ja selustassa maahan laskettujen osastojen kanssa estää vastustajaa muodostamasta yhtenäistä rintamaa iskemällä liikkuvaan rintamaan aukko. Pääportaan⁶²⁹ muodostavat liikkuvat yleisjoukkojen yhtymät on tarkoitettu joko oman puolustustavan rintaman muodostamiseen tai hyökkäykseen vastustajan rintamaa vastaan. Jotta vastustaja ei pystyisi suuntaamaan iskua oman hyökkäyksen alettua tyhjenevään selustan operatiivisen syvyyteen, pidettiin välttämättömänä muodostaa reserviporras⁶³⁰. Strateginen ryhmitys, joka ulottuu 250–300 kilometrin syvyyteen, on esitetty kuvassa 12.

⁶²⁴ PU-36, ss. 13 (7 §), 55–57 (117–120 §) – ”Kutakin aselajia on käytettävä taistelussa sen ominaisuuksien ja vahvojen puolien edellyttämällä tavalla –. Ilmadesanttijoukkoja voidaan tehokkaasti käyttää sekasorron aiheuttamiseen vihollisen joukkojen johdossa ja selustan toiminnassa. Toimiessaan yhdessä rintaman suunnassa hyökkäävien joukkojen kanssa ilmadesanttijoukot voivat vaikuttaa vihollisen täydelliseen tuhoamiseen mainitussa suunnassa.” Jälkimmäisessä ohjesäännön kohdassa käsiteltiin omien ”ilma-taistelujoukkojen” tehtäviä ”ilma- ja meridesanttijoukkojen” torjunnassa. Lentokuljetustehtäviä (pl. yhteyslennot) ei mainittu. Ilmadesanttijoukkojen käyttöä ei ohjeisteta PU-36:n hyökkäystaistelua käsittelevässä luvussa.

⁶²⁵ Иссерсон, Isserson (1937), s. 87, ks. myös tutkimuksen s. 141.

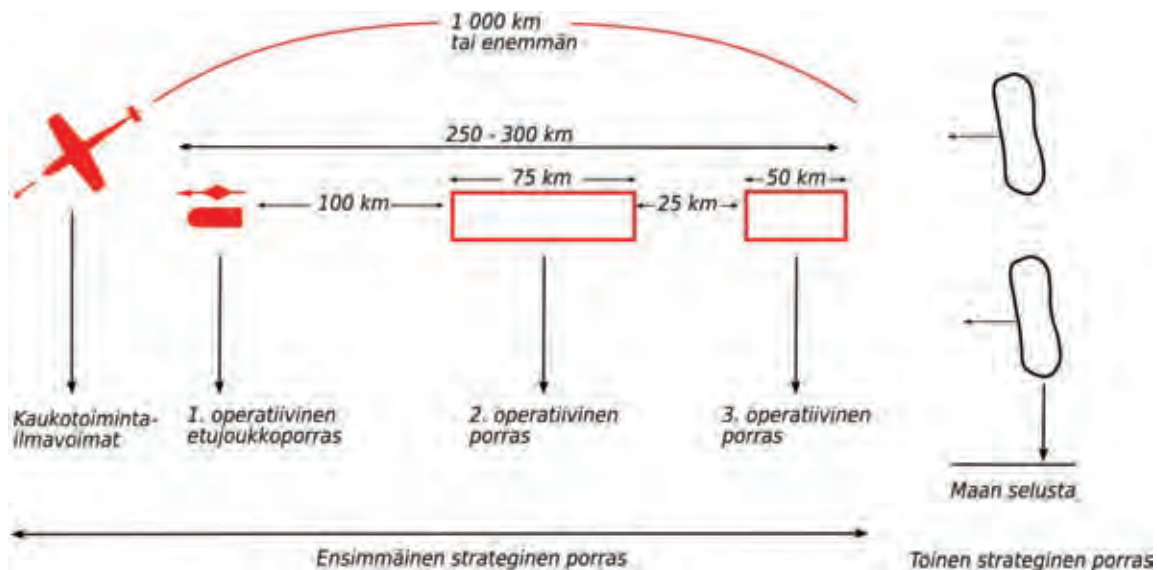
⁶²⁶ Ks. tutkimuksen s. 86.

⁶²⁷ VES (2007), s. 150. – Neuvostoliitossa sotilasosastojen laskuvarjopudotuksia kokeiltiin ensimmäisen kerran 2.8.1930 Voronežin alueella. Sen perusteella ajatuksia maahanlaskujen käytöstä on todennäköisesti ollut jo 1920-luvun loppupuolella.

⁶²⁸ *авангардный эшелон, avangardnyi ešelon.*

⁶²⁹ *главный эшелон, glavnyi ešelon.*

⁶³⁰ *резервный эшелон, rezervnyi ešelon.*

Kuva 12. Nykyaikaisen operaation ryhmitys strategisessa syvyydessä.⁶³¹

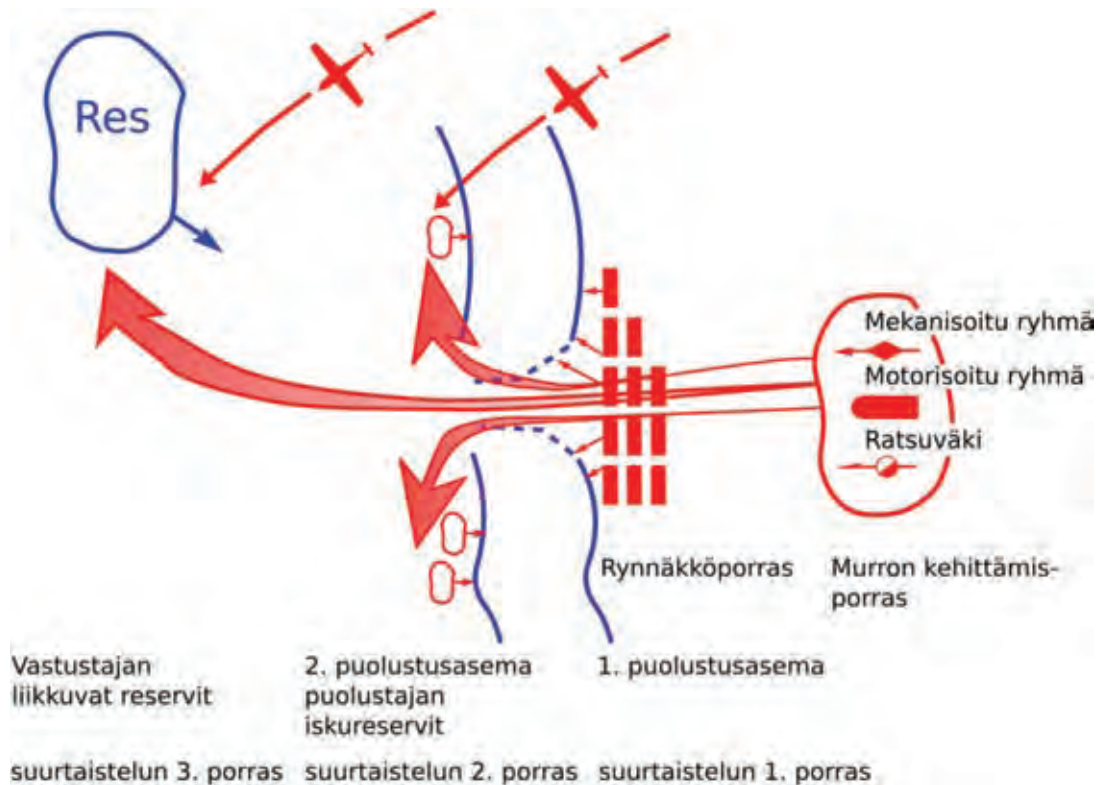
Isserson painotti, että ensimmäisenä hyökkäävä porras ei voi ratkaista operatiivisen syvyyden joukkojen tuhoamista, koska sitoutuu edelleen taisteluun puolustajan vielä lyömättömien joukkojen osien kanssa. Ellei toista porrasta ole suunnattavissa ensimmäisen portaan avaamaan murtoaukkoon sulkee vastustaja sen reserveillään. Syvä läpimurto vaatii kaksi operatiivista porrasta: rynnäköportaon ja murron kehittämisportaon. Operatiivisen porrastuksen ohella yhtymillä on sisäinen taktinen porrastuksensa. Operatiivinen porrastus ja portaiden käyttö puolustajan rintaman murtamisessa on esitetty kuvassa 13.⁶³²

Rynnäköportaon täytettyä taktisen tehtävänsä murtoaukon avaamisessa syöksyvät murron kehittämisportaon osat omasta operatiivisesta syvyydestä vastustajan puolustuksen syvyyteen. Ilmahyökkäyksillä estetään vastustajan reservejä pääsemästä taistelualueelle ja erilliset maahanlaskuosastot joukot hyökkäävät vastustajan selustan joukkoja vastaan. Murron kehittämisportaon kokoonpanoon kuuluu nopeasti liikkuvia panssarivaunuja, omalla voimallaan liikkuvaa tykistöä ja jalkaväkeä panssaroiduissa ajoneuvoissa sekä ratsuväkeä. Murron kehittämisportaon koko vaikuttaa saavutettavissa olevan murron syvyyteen. Issersonin mielestä syvä operaatio yhdisti sisäisiä ja ulkoisia operaatiolinjoja käyttävän sotaliikkeen ja johtaa kahden historiallisen sotataidollisen koulukunnan synteisiin: ”Rynnäköporras murtaa rintaman, valtaa laajan osan yhtenäisestä linjasta ja toimii ulkoisilla operaatiolinjoilla. Murron kehittämisporras tekee keskitetyn iskun syvyydestä syvyyteen toimien sisäisillä operaatiolinjoilla”. Hänen mukaansa syvä operaatio ei myöskään poissulkenut kiertoliikkeen ja saarroituksen käyttöä. Rintamaisku oli kuitenkin rynnäköportaon todennäköisin toimintamuoto. Taktista rintamaiskua seuraavassa murron kehittämisportaon toiminnassa, operatiivisen menestyksen kehittämisessä, käytetään kiertoliikettä ja saarroitusta.⁶³³

⁶³¹ Иссерсон, Isserson (1937), s. 81.

⁶³² Sama, ss. 83–84, ks. myös Kagan (2002a), ss. 88–89.

⁶³³ Sama, ss. 87–89.

Kuva 13. Operatiiviset portaat ja niiden käyttö puolustajan rintaman murtamisessa⁶³⁴.

Operatiivisten portaiden tehtävien kehittämisen jälkeen yleisesikunta-akatemiassa jatkettiin vuoden 1936 jälkeen syvän operaation jatkokehittämistä yksityiskohtien tarkastelemisella. Murron kehittämisportaan toiminnassa tarkasteltiin kolmea vaihtoehtoista tapaa: *Hyökättäessä heikosti valmistettua puolustusta vastaan* ja vastustajan reservien ollessa heikot vedetään murron kehittämisporras taisteluun rynnäkönn alkaessa tai ennen puolustuksen taktisen syvyyden murtamista. Murron kehittämisporras lyö tässä tapauksessa itse aukon vastustajan puolustukseen ja murtautuu sen kautta syvyyteen. Toimintavaihto mahdollistaa suuren hyökkäysnopeuden. *Tavanomaisessa toimintavaihtoehdossa* murron kehittämisporras vedetään taisteluun vastustajan taktiseen puolustukseen tehdyn läpimurron jälkeen. Vaihtoehto edellyttää murron saavuttamista ensimmäisen taistelupäivän aikana. *Vahvasti linnoitetun puolustuskaistan murtaminen saattaa vaatia usean vuorokauden mittaista raskasta taistelua* Tällaisessa tapauksessa murron kehittämisporrasta käytetään yhdessä rynnäköportaan kanssa murron aikaansaamiseen. Toimintavaihtoehto ei ole suositeltava, koska murron kehittämisportaan voimat kuluvat ennen päätehtävän aloittamista operatiivisessa syvyydessä. Mutta vaihtoehtoa ei ollut poissuljettu murretaessa kantalinnoitettua asemaa.⁶³⁵

Murron kehittämisportaan toimintavaihtoehtoja kehitettiin myös toimintasyvyyden mukaan. *Lyhyessä vaihtoehdossa* suhteellisen heikko murron kehittämisporras iskee toiseen taktiseen puolustusasemaan ja yhdessä rynnäköportaan kanssa sekä saartaa että tuhoaa puolustuksen. *Lyhyessä vaihtoehdossa* moottoroituja etuosastoja ja tiedustelua ulotetaan operatiiviseen syvyyteen ulotetaan 50 kilometriin saakka. *Pitkässä vaihtoehdossa* vahva murron kehittämisporras pyrkii vaikuttamaan suoraan puolustajan operatiivisiin reserveihin rynnäköidäkseen niitä vastaan ja tuhotakseen ne yhteistoiminnassa il-

⁶³⁴ Sama, s. 85.

⁶³⁵ Иссерсон, Isserson (1965a), s. 53.

mavoimien ja selustan syvyyteen pudotettujen maahanlaskujen kanssa. Koko iskun paino ulotetaan 100 kilometrin syvyyteen, ja selustaan jääneet vastustajan varuskunnat jäävät erillisten moottoroidun jalkaväen saartoryhmien piirittämiksi. *Yhdistetyssä vaihtoehdossa* murren kehittämisporras toimii yhteistoiminnassa naapuriarmeijan taisteluun vetämän murren kehittämisportaasta kanssa. Murren kehittämisportaat toimivat risteävissä suunnissa, kohtaavat toisensa ja sulkevat saartorenkkaan sisään suuren joukon vastustajan joukkoja ja tuhoavat ne.⁶³⁶

Hyökkäyksellisyyttä painottaneen doktriinin takia operaatiotaidon kehittämisessä ei huomiota oltu kiinnitetty puolustukseen. Ohjesäännöt sisälsivät puolustusta koskevat luvut ja luonnollisesti syvää taistelua ja operaatiota kehittänyt ajattelu, jonka kohteena oli tehokkaan puolustuksen voittaminen, antoi perusteita myös puolustuksen kehittämiselle ja synnytti hyökkäystaistelua käsitelleisiin teoksiin myös osia, joissa käsiteltiin puolustusoperaatioita⁶³⁷. Issersonin 1960-luvulla julkaiseman artikkelin mukaan yleisesikunta-akatemiassa käsiteltiin ensimmäisen kerran puolustusoperaatioita vasta vuonna 1938. Vaikka syystä uuden teeman käsittelyyn ei avoimesti keskusteltu, oli kyseessä valmistautuminen mahdolliseen sotaan sotilaallisesti voimistuneen Saksan kanssa. Sodan alussa jouduttaisiin joillakin alueilla väistämättä pidättelemään voimakkaan vastustajan hyökkäyksen synnyttämää painetta. Frunzen akatemian ja yleisesikunta-akatemian koko historian aikana armeijan puolustusta ei oltu käsitelty kertaakaan. Taktinen puolustus kuului opetusohjelmaan ja sitä käsiteltiin kaikissa kenttäohjesäännöissä. Merkittävällä sota-äytämöllä tapahtuvan armeijan puolustusoperaation käsittelyä olisi pidetty sopimattomana ja ristiriitaisena puna-armeijan hyökkäyksellisen doktriiniin takia.⁶³⁸

Issersonin artikkelin lisäksi puutteet Neuvostoliiton sotilaallisen teorian kehittämisessä tunnustettiin myös 1970-luvulla ilmestyneen *Toisen maailmansodan historian* toisen osan artikkelissa *Neuvostoliittolaisen sotateorian kehitys*. Pyrittäessä doktriinin vaatimaan hyökkäyksellisyyteen ei pystytty täysin kehittämään strategiseen ryhmitykseen suojaavaa porrasta, jolla olisi pystytty torjumaan päävoimien ryhmitys vastustajan yllättävän iskun ja liikkuvien ryhmien varalta. Neuvostoliiton potentiaalisten vastustajien mahdollisuuksia tällaiseen pidettiin epätodennäköisenä, minkä takia strategisen puolustuksen teoriaa ei kehitetty.⁶³⁹

Issersonin mukaan puolustusoperaatioiden kehittämisessä lähtökohtana olivat ensimmäisen maailmansodan puolustustaistelusta tehdyt havainnot. Tuolloin puolustuksen päämääränä oli ollut ainoastaan vastustajan torjuminen taktisen puolustusvyöhykkeen alueella. Reservien vastaiskut suunniteltiin vain tälle alueelle. Murtuma taktisen puolustuksen vyöhykkeessä, johti rintaman taipumiseen taaksepäin tai uuden puolustusrintaman syntymiseen. Neuvostoliittolaiset pyrkivät kehitystyössään ratkaisemaan puolustustaistelun syvän taistelun periaatteiden mukaisesti. Puolustuksen tuli kyetä pidättelemään panssarivoimien läpimurtoa selustassa. Esitettiin, että armeijan puolustusalue koostuisi kahdesta taktisesta puolustusasemasta, johon kuuluisi erillisiä panssarintorjuntatasoja sekä armeijan selustasta, joka olisi suljettu puolustuslinjoilla. Jokaiseen asutuskeskukseen ja piirteiltään sopivaan maaston kohtaan sijoitettaisiin ”panssarintorjuntalinna”.

⁶³⁶ Sama, s. 54, ks. myös tutkimuksen s. 138 Triandafillovin näkemys risteävistä iskuista – Isserson ei käsitellyt operatiivisen iskun kolmea syvyysoptioeta vuonna 1937 ilmestyneessä *Operaatiotaidon evoluutiossa*. Syynä tähän on todennäköisesti ollut tutkimustulosten salaamisen tarve.

⁶³⁷ Триандафиллов, Triandafillov (1936), ss. 100–102, 160–166.

⁶³⁸ Иссерсон, Isserson (1965a), ss. 57–58.

⁶³⁹ ИВМВ, osa 2, ss. 180–181.

Armeijan puolustuksen syvyys oli 75–100 km. Syvässä puolustuksessa vastustajan tulisi taktisen puolustuslinjan läpäistyään joutua operatiivisessa syvyydessä panssarintorjunta-alueista muodostettuun labyrinttiin, joka rikkoisi sen taistelujärjestyksen. Puolustuksen rakenteen tulisi saada vastustajan hyökkäys suuntautumaan syvyydessä puolustajan kannalta edulliseen asemaan.⁶⁴⁰

Isserson mainitsee, että operatiivisen puolustuksen teoria julkaistiin teoksessa *Основы оборонительной операции* (*Operatiivisen puolustuksen perusteet*), ja yleisesikunta-akatemiassa valmisteltiin karttaluonnokset armeijan puolustuksesta ja vastaiskusta. Isserson kertoi sotaa edeltävän ajanjakson laajentaneen operatiivisten kysymysten käsitteilyä. Keväällä 1941 uudelleenkäsitelty vuoden 1939 ohjesääntöluonnos (PU-39) sisälsi tuoreisiin kokemuksiin perustuvia korjauksia vuoden 1936 väliaikaiseen ohjesääntöön. PU-39 päätti neuvostoliittolaisen sotilaallisen ajattelun kehittämistä heijastelevan ohjesääntöprosessin. Vuosina 1925–1940 oli julkaistu neljä kenttäohjesääntöä, ”– *PU-25 (sic!)*, *PU-29*, *PU-36*, ja *luonnos PU-39*”. Issersonin mukaan jokainen niistä kehitti syvän *taistelun* muotoja ja ne antoi perustan tulevilla kehitykselle. Operatiivisen ohjeistuksen kehittäminen oli aloitettu vuonna 1934. Tehtävä osoittautui huomattavasti monimutkaisemmaksi ja vaikeammaksi. Syvä operaatio edellytti aselajien toiminnan yhteensovittamisen maalla ja ilmassa. Operaation kehittämistä perustaksi olisi tarvittu vähintään sodan alkuvaiheen strateginen toiminta-ajatus. Stalinin puhdistukset 1937–1938 keskeyttivät virallisen operatiivisen ohjeistuksen kehittämistyön. Työskentelyn aikana laadittujen luonnosten pohjalta voitiin kuitenkin jatkaa yleisesikunta-akatemian operatiotaidon opetusta.⁶⁴¹

Vaikka virallista operaatioita käsittelevää ohjeistusta ei ennen sotaa ollut, tunsivat ylin johto Issersonin mukaan syvän operaation perusteet, mikä näkyi sodan alkuvaiheen jälkeen siirryttäessä ratkaiseviin hyökkäysoperaatioihin. Hän mukaansa virallinen operaatioita käsittelevä ohje ei välttämättä olisi vaikuttanut myönteisesti operaatioiden suunnitteluun ja toteuttamiseen, koska sodankäynnin keinot ja muodot muuttuivat sodan alkuvaiheessa valtavalla vauhdilla. Tutkimuksen ja kehitystyön jatkaminen sodan aikana johti parempaan lopputulokseen.⁶⁴²

⁶⁴⁰ Иссерсон, Г.: Развитие теории советского оперативного искусства в 30-е годы, *Военно-исторический журнал*, № 3, 1965b, suom. Isserson, G.: Neuvostoliittolaisen operatiotaidon kehittyminen 30-luvulla, *Военно-исторический журнал*, ss. 57–58, kts. myös IVMV, osa 2, ss. 177–178, Потапов, Potapov (2006), ss. 44, 138–139. – Potapovin mukaan syvän operaation periaatteiden mukaisesti rakennetusta puolustuksesta muodostui liian harva, koska jalkaväkiyhtymien voimat ja välineistö eivät mahdollistaneet syvyyteen porrastettua puolustusta.

⁶⁴¹ Иссерсон, Isserson (1965b), ss. 58–59, vrt. IVMV, osa 2, s. 176. – *Toisen maailmansodan historia* -teoksen mukaan syvää taistelua ja operaatiota kehitettiin rinnakkain ja samanaikaisesti. Operaatioiden ohjeistusta kehitettiin puna-armeijan esikunnassa. Sen päämääränä oli täyttää operatiotaidon ja taktiikan välissä pitkään olleita aukkoja. Ensimmäiseksi ohjeeksi syvän taistelun ja operaation ohjeeksi se mainitsee PU-36:n. Issersonin mukaan PU-36 ei ollut operatiivinen vaan ainoastaan taktinen ohje. Historia-teoksen artikkeli ei mainitse mitään erillistä operatiivista ohjetta. Isserson viittaa PU-25:een po. PU-26. Ohjesääntö on tosin vahvistettu käyttöön jo heinäkuussa 1925, mistä johtunee valtavirrasta poikkeaa nimeäminen.

⁶⁴² Sama, s. 59, vrt. IVMV, osa 2, s. 173, Кадышев, Kadyšev (1965), s. 377. – Neuvostoliittolainen toisen maailmansodan historia väittää, että sodan alkuvaiheiden kysymykset olisivat olleet erityisen huomion kohteena. Tutkimuksista esitetään mm. Jegorovin esitelmä ja Šilovskin artikkeli vuodelta 1933, joka on julkaistu Kadyševin kokoomateoksessa *Strategian ja operatiotaidon kysymyksiä neuvostoliittolaisissa sotilaallisissa teoksissa (1917–1940)*. Esitelmässään Jegorov käsittelee sodan alun operaatioita yhden sivun verran, Šilovski hieman enemmän.

Neuvostoliittolainen *Toisen maailmansodan historia* -teoksen vuonna 1974 julkaistun toisen osan artikkeli *Neuvostoliittolaisen sotateorian kehitys* kuvaa strategian, operaatiotaidon ja taktiikan kehittämistä oikeastaan vain hieman Issersonista poikkeavasti. Niin virallisen kuin Issersoninkin näkemyksen mukaan kehitystyö tapahtui *tieteellisesti ja täysin marxilais-leniniläisen metodin mukaisesti*. Virallinen näkemys korosti kommunistisen puolueen keskuskomitean kollektiivisen työn merkitystä ja mainitsi tärkeinä sotatieteen kehittäjinä mainitaan Mihail Frunzen lisäksi joukko puolueen ja puna-armeijan johtohahmoja⁶⁴³. Artikkelin mukaan ”– neuvostoliittolainen sotatieteen perusteella neuvostoliittolainen sotilaallinen doktriini edellytti, että taistelu rintamalla tulevassa sodassa saavutetaan ainoastaan päämäärätietoisilla, kaikkien puolustushaarojen ja aselajien ponnistuksilla saumattomassa yhteistoiminnassa. Yhdessä niiden kanssa ratkaisevassa merkitys oli tykistöllä, panssarivaunuilla ja lentokoneilla aseistetuilla maavoimilla.” Ilma- ja merivoimien tuli tukea maavoimia sekä toteuttaa itsenäisiä operaatioita. Strategisessa toiminnassa ratkaisevimpana pidettiin hyökkäystä. Puolustuksellisisissa operaatioissa ”– saavutetut alueet tuli pitää lujasti tai tukea määritettyä operatiivista suuntaa, jonka tavoitteena on torjua vastustajan hyökkäys, aiheuttaa vastustajalle tappioita ja luoda edulliset olosuhteet vastahyökkäykselle”. Operatiivisessa puolustuksessa joukkoja voitiin vetää ylivoimaisen vastustajan iskun alta, ryhmitettyä uudelleen ja siirtä puolustukseen.⁶⁴⁴

Syvän taistelun ja syvän operaation kehitystyön pohjana oli Frunzen muotoilema puna-armeijan doktriini ja kehittämisen metodina marxilainen dialektisen materialismin maailmankatsomus. Doktriini määritteli asevoimien tehtävän selvästi ja materialistinen metodi vapautti kehittäjät välttämättömyydestä noudattaa perinteistä ajattelutapaa ja antoi perustan tieteellisen menetelmän käytölle sotataidon kysymysten ratkaisemisessa. Yksinkertaistettuna sotataidollisen ongelman ratkaisun lähtökohtana oli strategian näkökulmasta Neuvostoliiton todennäköisen uhan mukaisten asevoimien varustaminen ja kehittäminen, vastustajan ja omien joukkojen maastolliset ryhmittämis- ja käyttömahdollisuudet maan länsirajalla. Taktiikan ja operaatiotaidon tutkimuksessa keskityttiin analysoimaan vastustajan todennäköisen puolustuksen rakennetta ja määrittelemään tarvittava hyökkäysvoima ja -menetelmä puolustuksen murtamiseksi sekä menestyksen laajentamiseksi syvyyteen. Taktisen puolustuksen murtamisen suunniteltiin tapahtuvan siten, että vastustajan puolustusryhmittymien jokaisen osan tuhoamiseen, lyömiseen tai lamauttamiseen kehitettiin omaan organisaatioon ja taisteluryhmittymään tehtävään tarkoitettu joukko.

Vladimir Triandafillovin esittämät laskelmat loivat teoreettisen pohjan neuvostoliittolaiseen sotatieteeseen kuuluvalla järjestelmäajattelulle, jossa sekä taistelu että operaatio nähtiin prosesseina, joissa esimerkiksi tulen tehoa tai täydennyksien toimittamismahdollisuuksia voidaan suunnitella ja hallita yksityiskohtaisen tarkkojen laskelmien avulla⁶⁴⁵. Tämä selittää myös sen, ettei hän esittänyt Leerin, Fullerin tai Varfolomejevin tavoin

⁶⁴³ Andrei Bubnov (1884–1938*), Kliment Vorosilov, Sergei Gusev (1874–1933), Aleksandr Jegorov (1883–1939*), Sergei Kamenev (1881–1936*), Josif Stalin, Vladimir Triandafillov, Mihail Tuhatševski ja Boris Šapošnikov (1882–1945)

⁶⁴⁴ IVMV, osa 2, ss. 170–175, vrt. Полевой устав РККА, (ПУ-1939) Проект, Государственное Военное Издательство Наркомата Обороны Союза ССР, Москва, 1939, <http://rkka.ru/docs/real/pu39/main.htm>, 20.10.2012, 14 §, (jatkossa lyh. ПУ-39). – Kenttäohjesäännön mukaan puolustukseen voitiin siirtyä, jos vastustajalle ei voida tuottaa tappioita hyökkäyksellä. Puolustuksen tuli olla vastustajalle voittamatonta ja ylitsepääsemätöntä. Iskun alta vetäytymisestä kenttäohjesääntö ei mainitse mitään.

⁶⁴⁵ Triandafillovia edeltäneet venäläiset ja neuvostoliittolaiset sotateoreetikot, joiden teoksiin olen tutkimusta tehdessä tutustunut, eivät olleet määritelleet ja esittäneet aseellista taistelua samalla tavoin.

periaatteiden luetteloa, jonka avulla taistelua tai operaatiota suunniteltaisiin ja johdettai-
siin. Myöskään Tuhatshevski ei jättänyt jälkeensä sotataidon periaatteiden luetteloa,
vaikka hänen viimeiseksi jääneestä kirjoituksessaan on nähtävissä korostuksia, jotka on
yhtenevät toisen maailmansodan jälkeen käyttöön otettuihin neuvostoliittolaisiin sota-
taidon periaatteisiin.

Syvän taistelun ja operaation kehittäjien lähtökohtana oli tutkia tehtävää ja tilannetta,
määrittää menestykseen tarvittavan tulen ja joukkojen tiheys, muodostaa paras taistelu-
järjestys ja turvata operaatiolle riittävä, todellisiin mahdollisuuksiin perustuva materiaa-
linen tuki. Lähtökohta loi perustan neuvostoliittolaisen sotataidon käsitykselle materiaa-
lin – ihmisten ja taisteluvälineiden – ratkaisevasta merkityksestä: taistelu on väkivaltai-
nen yhteenotto, jossa se joka on ratkaisevalla hetkellä vahvempi, ainakin hyvin suurella
todennäköisyydellä, voittaisi.

3.2.6 Ulkomaisten vaikutteiden arviointia

Brittiläiset vaikutteet

J. F. C. Fulleria (1878–1966) pidetään merkittävänä maailmansotien välisen ajan länti-
senä sotateoreetikkona. Hänen vaikutuksensa näkyy muun muassa sotataidollisina peri-
aatteina, joilla on edelleen vaikutusta yhdysvaltalaiseen ja brittiläiseen sotataidolliseen
ajatteluun⁶⁴⁶. Fullerin luettelemat sodankäynnin periaatteet⁶⁴⁷ ovat edelleen käytössä
muun muassa yhdysvaltalaisissa ohjesäännöissä.⁶⁴⁸ Fuller esittää johtaneen periaatteen-
sa Napoleonin sotataidosta⁶⁴⁹. Tämä on mahdollista, mutta Fullerin työtä ei voi pitää
niin alkuperäisenä ja merkittävänä kuin yleisesti tulkitaan, koska sodankäynnin periaat-
teet, pääosin samasta lähteestä johdettuina mainittiin Genrih Leerin teoksissa ennen
kuin Fuller aloittanut sotilaalliset opintonsa⁶⁵⁰.

Fullerin periaatteet kuuluvat hänen tuotantonsa alkuvaiheeseen, jolloin hänen ajattelun-
sa pohjana olivat kokemukset nuorena upseerina buurisodassa ja ensimmäisen maail-
mansodan alkuvaiheessa. Tuolloin hän tulkitsi sotaa luonnontieteellisestä näkökulmasta.
Sen taustalla voidaan nähdä 1900-luvun alulla vallalla olleet Charles Darwinin *Lajien
synty* -kirjan tulkinnat, joiden mukaan luonnontieteen metodit olivat sovellettavissa
myös muilla tieteenaloilla.⁶⁵¹ Samassa artikkelissa, jossa Fuller esitti sodankäynnin pe-
riaatteensa, esitteli hän myös hyökkäystaistelun neljä vaihetta *lähestyminen, demorali-
sointi, ratkaisuvaihe* ja *tuhoamisvaihe*, josta on tulkittavissa suositukseksi taistelupor-

⁶⁴⁶ Fuller, J. F. C.: The Foundations of the Science of War, Hutchinson & CO, London, 1926, <http://usacac.army.mil/cac2/cgsc/carl/download/csipubs/FoundationsofScienceofWar.pdf>, 18.11.2013, s. 13. – Fuller kertoo tutkineensa Napoleonin kirjeenvaihtoa.

⁶⁴⁷ Fuller (1916), s. 3, ks. myös tutkimuksen liite 1.

⁶⁴⁸ Joint Publication 1, Doctrine for the Armed Forces of the United States, Joint Chiefs of Staff, 25 March 2013, http://www.dtic.mil/doctrine/new_pubs/jp1.pdf, 30.7.2013, s. I-3. – Joint Publication 1 on Yhdysvaltain asevoimien ohjesääntöhierarkian ylin asiakirja, joka vastaa suomalaista kenttäohjesääntöä. Sen mukaan sodassa on historiallisesti yhdeksän periaatetta, ja sodan (war) perusluonne on muuttumaton, mutta sodankäynti (warfare) muuttuu jatkuvasti. Periaatteet oli aikaisemmin lueteltu myös maavoimien ohjesäännössä, mutta ne poistettiin sieltä vuonna 2013 tehdyssä päivityksessä. Mielestäni sodan periaat-
teet ovat asevoimien ylimmän tason ohjesäännössä arvoisellaan paikalla.

⁶⁴⁹ Huttunen (2010), s. 112.

⁶⁵⁰ Ks. tutkimuksen s. 42. – Leer julkaisi periaatteet vuonna 1894.

⁶⁵¹ Holden Reid, Brian: Colonel J. F. C. Fuller and the Revival of Classical Military Thinking in Britain 1918–1922, *Military Affairs*, October 1985, s. 192.

taiden tehtävien erikoistumisesta ja varata taistelun ratkaisuvaihetta sekä vastustajan takaa-ajoa varten vereksiä joukkoja.⁶⁵²

Fuller johti ensimmäisessä maailmansodassa panssarivaunujen ensikäyttöä ja omisti merkittävän osan sodanjälkeisestä teoreettisesta työstään taistelukentän mekanisoinnille. Isserson myöntää, että Fuller toi ensimmäisenä esiin ajatuksen syvästä taistelusta jo vuonna 1918 valmistellessaan vuonna 1919 toteutettavaksi suunniteltua hyökkäystä *Plan 1919*. Fuller esitti, että nopeasti liikkuvat panssarivaunut ja niitä tukeva motorisoitu jalkaväki hyökkäisivät puolustajan taktiseen syvyyteen yhtä aikaa etulinjaan kohdistuvan raskaiden panssarivaunujen ja jalkaväen rynnäkön kanssa. Suunnitelman mukaista hyökkäystä ei sodan päättymisen takia koskaan tehty.⁶⁵³

Plan 1919 oli enemmän yleinen toiminta-ajatus kuin varsinainen aikaan ja paikkaan sidottu operaatiosuunnitelma. Fullerin ehdotuksen mukaan operaation tavoitteena olisi vaikuttaa saksalaisten johtamisjärjestelmään, värikkäästi ilmaistuna lihasten, luiden ja veren sijasta suoraan armeijan aivoihin ja vatsaan, ulottamalla nopeasti liikkuvien panssarivaunujen hyökkäys taktisen puolustusvyöhykkeen läpi keskimäärin 30 kilometrin syvyydessä sijainneisiin armeijoiden esikuntiin ja huollon laitoksiin. Fullerin suunnitelma hyödynsi hänen esittämistään taktisista periaatteista liikettä ja yllätystä. *Plan 1919*:ssa Fuller arvioi aselajien kehittämistarpeita nopeasti etenevässä hyökkäyksessä: jalkaväen liikkuvuutta pitäisi lisätä mekanisoinnilla, ratsuväestä ei muutaman päivän etenemisen jälkeen olisi enää hyötyä, tykistö olisi muutettava traktorivetoiseksi, pioneeritoiminnan painopiste siirtyisi liikkeen edistämiseen tiestöllä ja huollon liikkuvuutta olisi kehitettävä.⁶⁵⁴

Fullerin *Plan 1919*:ssa ilmavoimista tulisi panssarien taistelupari. Ne toimisivat etenevien panssarien etuvartioina, avustaisivat esikuntien lamauttamisessa, osoittaisivat yllättäen hyökkäykseen lähteville nopeasti liikkuville panssarivaunuille maaleja savuilla tai merkkivaloilla, suojaisivat vastustajan tykistöltä (tuhoamalla niitä), huoltaisivat eteneviä panssarikärkiä polttoaineella ja ampumatarvikkeilla sekä toimisivat panssariyhtymien johtopaikkoina.⁶⁵⁵ Fullerin suunnitelman heikkoutena voi pitää sen riippuvuutta kehitteillä olleesta nopeakulkuisen panssarivaunun tuotantomahdollisuuksista ja siitä, että panssarivaunujen käytön mahdollisti tehokkaiden torjuntatoimenpiteiden puuttumiseen. Fullerin *Plan 1919* mukainen teoria ei sisältänyt kehityspolkua, jolla vastustaja voitettaisiin sen jälkeen kun teknologisen yllätyksen etu on kurottu umpeen.

⁶⁵² Fuller (1916), ss. 20–21.

⁶⁵³ Иссерсон, Isserson (1965a), s. 36.

⁶⁵⁴ Fuller, J. F. C.: *Memoirs of an Unconventional Soldier*, Ivor, Nicholson and Watson Ltd, London, 1936, ss. 318–341. – Fuller julkaisi *Plan 1919*:n muistelmateoksessaan. Siinä esitetty aselajien tehtävien ja ominaisuuksien kehittyminen sekä hyökkäysportaiden erikoistuminen toteutui sekä neuvostoliittolaisten syvän taistelun teoriassa että saksalaisten salamasodan käytännössä. Fuller sitoi ehdotuksensa tarkasti aiemmin esittämiensä periaatteiden mukaisiksi. Hänen analyysinsä panssarivaunujen käytön teoriasta, jossa uusi asejärjestelmä sovitetaan ensin osaksi taistelun teoriaa olemassa olevien välineiden täydentäjäksi, ja vasta sen jälkeen se saatetaan hyväksyä itsenäistä merkitystä omaavaksi, sopii yleisesti myös muihin teknisiin välineisiin. Esimerkiksi tietokoneen ja sen ohjelmistojen sotilaskäyttö on kehittynyt teoreettisissa laskelmissa käytettävästä apuvälineestä, johtamis- ja asejärjestelmien komponenttien kautta tietoverkoissa omilla periaatteillaan vaikuttavaksi itsenäiseksi aseeksi, jonka käyttöä varten laaditaan maailmanlaajuisesti kyberstrategioita. Osuvaa Fullerin analyysissä on se, että tällaisten askeleiden kautta kehityksen täytyykin tapahtua.

⁶⁵⁵ Fuller (1936), s. 332.

Issersonin mukaan Fullerin käsitys syvästä taistelusta ei ollut yhtyneiden aselajien taistelua, jota kuvasi lainaus: ”*panssarivaunujen yhdistäminen jalkaväen kanssa voidaan rinnastaa siihen, että traktorin eteen valjastettaisiin kaksi työhevosta*”⁶⁵⁶. Issersonin käsitys Fullerista on neuvostotyyliin ideologisista syistä torjuvaa, mutta toisaalta juuri niin arvostavan kollegiaalista kuin vastakkaisen leirin käsitys voi olla.

Fullerin *The Reformation of War* teoksen venäjännöksen esipuheessa Mihail Tuhatševski kritisoi Fullerin ajatuksia, mutta myös tuki osaa niistä. Arvostelun kärkenä oli ideologinen vastakkainasettelu imperialismiin ja kapitalismin puolustajan kanssa. Sotataidollinen kritiikki kohdistui Fullerin käsitykseen pienen ja hyvin varustellun armeijan erinomaisuudesta suuriin armeijoihin verrattuna. Tuhatševski arvosti Fullerin clausewitzilaisia näkemyksiä sodasta politiikan jatkumona, ja hän kehotti lukijoita tutkimaan Fullerin ajatuksia panssarivaunujen taktisesta käytöstä. Tuhatševski huomautti, että Fullerin käsitykset Britannian puolustuksen haasteista ja johtopäätökset asevoimien tehtävistä eivät ole clausewitzilaisen ajattelun mukaisia: vaikka Fullerin mielestä Britannian suhteet muiden suurvaltojen kanssa eivät olleet ongelmattomia, koskivat lähimmät strategiset tehtävät vain pieniä sotia ja sen mukaisia asevoimia, vain siksi ettei mikään valtio ole todennäköisesti nousemassa sellaiseen asemaan, jossa voisi tavoitella maailmanheruutta.⁶⁵⁷

Fullerin vaikutusta neuvostoliittolaiseen sotataidolliseen ajatteluun ja syvän taistelun opin kehittämiseen on pidetty kiistanalaisena. Fullerin oman käsityksen mukaan neuvostoliittolaiset eivät ymmärtäneet hänen teorioitaan.⁶⁵⁸ Neuvostoliiton poliittisesta järjestelmästä, marxilaisuudesta ja salamasotateoriasta tutkimuksia 1960–1980-luvuilla julkaissut P. H. Vigor⁶⁵⁹ arvioi Fullerin merkitystä neuvostoliittolaisen sotilaallisen teo-

⁶⁵⁶ Иссерсон, Isserson (1965a), s. 37, ks. myös Kagan (2002a), s. 83. – Kaganin mielestä oleellisin teoreettinen ero on brittiläisen *ammattiarmeija–panssariyhtymät*-painotuksen ja neuvostoliittolaisen *massaarmeija–aselajiyhtymät*-ratkaisun välillä.

⁶⁵⁷ Тухачевский, Tuhatševski (1964h), ss. 147–155, ks. myös Fuller, J. F. C.: *The Reformation of War*, Hutchinson & CO., London 1923, s. 189. – Tuhatševski viittaa Fullerin päätelmiin brittien venäjänkielisen laitoksen sivulla 59. Alkuperäisteoksessa viittauksen tarkoittama tekstikohta on sivulla 189. Sivunumeroiden ero selittyy sillä, että Neuvostoliitossa julkaistu painos on lyhennetty ¼:aan alkuperäisestä.

⁶⁵⁸ Fuller, J. F. C.: *The conduct of war, 1789–1961, a study of the impact of the French, industrial, and Russian revolutions on war and its conduct*, Eyre Methuen, London, 1972, ss. 246–247, ks. myös Тухачевский, Tuhatševski (1964e), s. 245. – Fullerin mukaan neuvostoliittolaiset eivät ymmärtäneet Douhetin eivätkä hänen kirjoituksiaan. Hänen kritiikkinsä on osaltaan vastaus Tuhatševskin häntä sivuvaan arvioihin, joissa oli pidetty aselajeista muodostettuja yhtymiä parempina kuin ”fullerilaisia” yksinomaan panssareista koostuvia, sekä kritisoitu Fullerin ajatusta pienistä, mutta tehokkaista mekanisoiduista armeijoista. Fuller ei niele häneen kohdistuvaa kritiikkiä vaan todistelee vuoden 1941 tapahtumien perusteella neuvostoliittolaisen sotilaallisen ajattelutavan tuhoisuutta: ”*Such marxian silliness was to cost the Russians dear. In 1941 their tactics remained what they had always been, slow forward and backward movements of masses of unthinking men: droves of military kine, an inviting prey for the German armoured tigers.*” Fullerin havainto on osittain oikea: sodan alku oli puna-armeijalle katastrofi, mutta se si-vuuttaa sen, että lopulta neuvostoliittolaiset jalkaväki-, panssari- ja aselajijoukoista muodostetut yhtymät voittivat sodan itärintamalla. Fullerin lähteet Tuhatševskin kritiikkiin eivät ole suoria, vaan hän on viitan-nut käännöksiin.

⁶⁵⁹ Vigor, P. H.: *Soviet Blitzkrieg Theory*, MacMillan Press Ltd, Hong Kong, 1983, kansilehden tiedot. – P. H. (Peter Hast) Vigor on julkaissut myös *Soviet View of War, Peace and Neutrality*, 1975 sekä useita Neuvostoliiton ideologiaa, sotilaspolitiikkaa ja asevoimia käsitteleviä artikkeleita muun muassa RUSI:n julkaisussa. Vigor on aloittanut Neuvostoliittoon kohdistuvan tutkimuksensa jo toisen maailmansodan aika-na, jolloin hänet lähetettiin auttamaan Neuvostoliittoon internoituja puolalaisia länteen. Sodan jälkeen hän toimi yhteistyössä neuvostoliittolaisten kanssa liittoutuneiden miehityshallinnossa Berliinissä. Cam-bridgessä kielitieteilä opiskellut Vigor on toiminut brittien Sandhurstin sotilasakatemian Soviet Studies - tutkimuskeskuksen johtajana. Teoksessaan *Soviet Blitzkrieg Theory* Vigor ei käsittele lainkaan Stalinin

rian muotoutumiseen vähäisiksi. ”Jos Fuller ei ollut kovin suuri profeetta omalla maallaan, ei hän varmasti ollut sitä kovin paljon myös Neuvostoliitossakaan.” Vigor perustaa väitteensä kommunististen neuvostosotateoreetikkojen ideologiseen ristiriitaan porvarillisen, jopa natsisympatioita esittäneen Fullerin maailmankatsomuksellisten näkemysten kanssa sekä Fullerin historiallisten teosten, kuten *The History of World War II*, saamaan murskaavaan arvosteluun Neuvostoliitossa. Vigor ei kuitenkaan kiistä, etteikö Fulleria olisi tunnettu Neuvostoliitossa. Hän mainitsee artikkelissaan lähes samat lähteet kuin brittiläinen, muun muassa Fullerin henkilöhistoriaa tutkinut, Alaric Searle, joka myöhemmässä artikkelissaan on tullut toisenlaisiin johtopäätöksiin.⁶⁶⁰

Searlen tulkinnan mukaan Fullerin töiden käännökset venäjäksi, ja niiden levinneisyys Neuvostoliitossa osoittavat, että hänen ajatuksillaan panssarivaunujen käytöstä taistelussa on ollut merkitystä siitä huolimatta, että neuvostotateoreetikot, kuten Tuhatševski, Triandafillov ja Isserson, torjuivat Fullerin ajatuksen pienen mekanisoidun ammattiarmeijan paremmuudesta verrattuna suuriin asevelvollisuuteen perustuviin armeijoihin sekä käytännöllisistä että ideologisista syistä. Hän tulkitsee neuvostoliittolaisen kritiikin myös ”savuverhoksi”, jolla erityisesti Tuhatševski, pitäessään Fullerin kirjoituksia tutkimisen arvoisina, suojaa itseään porvarillisen sotateoreetikon ihailusta nousevia syytöksiä vastaan. Suoran Fullerin arvostelun lisäksi Tuhatševski syytti Fullerin teoksen venäjännöksen esipuheessaan tuolloin vankileirillä ollutta Aleksandr Verhovskin (1886–1938*)⁶⁶¹ saaneen vaikutteita Fullerilta⁶⁶². Vuotta aikaisemmin Tuhatševski oli arvostellut saksalaisen filosofin Hans Delbrückin kirjan käännöksen esipuheessa sekä Svetšiniä että Verhovskia siitä, että nämä ovat porvarillisen vaikutuksen alaisia, eikä Verhovski ymmärrä sotien riippuvuutta vallitsevista poliittisista olosuhteista^{663 664}.

Neuvostoliittolaiset seurasivat aktiivisesti länsimaiden asevoimien kehitystä ostamalla myytävänä olevaa sotilaskirjallisuutta sekä todennäköisesti hankkimalla tiedustelun avulla asevoimien sisäiseen käyttöön tuotettuja ohjesääntöjä. Julkisista lähteistä saatuja ulkomaisten asevoimien sotataidon ja -tekniikan kehittymistä käsitteleviä artikkeleita tutkittiin ja osa niistä julkaistiin joko analyysinä tai käännöksinä *Война и революция* (*Vojna i revoljutsija*) ja *Военный вестник* (*Vojennyi vestnik*) -lehdissä. Julkisten lehtien

puna-armeijan johtoon ja heidän kehittämänsä taisteluoppiin kohdistuneita puhdistuksia Suomen vastaisen talvisodan tai vuoden 1941 hyökkäyksen torjunnan epäonnistumisen taustatekijänä.

⁶⁶⁰ Vigor, P. H.: The Soviet View of Fuller and Liddel Hart, *The Journal of the Royal United Service Institution*, vol 123/1, March 1978, ss. 74–77 ja Searle (1996), ss. 848–884. – Vigor käsitteli artikkelissaan Fullerin lisäksi myös Basil Liddel Hartia. Hän arvioi molempia sekä sotateoreetikoina että historioitsijoina. Searle kuvasi Vigorin käyttämien lähteiden lisäksi myös neuvostotiedustelun järjestelmällisestä toimintaa sekä julkaistun että asevoimien sisäisen materiaalin hankinnasta, analysoinnista ja jakelusta ulkomaalaisten asevoimien kehityksen seuraamisessa.

⁶⁶¹ VES (2007), s. 124. – Verhovski (1886–1938) eteni Venäjän imperiumin armeijassa Moskovan sotilasspiirin komentajaksi, toimi Kerenskin väliaikaisen hallituksen sotaministerinä ja ylennettiin kenraalimajuriksi. Liittyttyään puna-armeijaan hän toimi sotilasakatemian opettajana ja professorina sekä Pohjois-Kaukasian sotilasspiirin esikuntapäällikkönä. Verhovski vangittiin jo puhdistusten ensimmäisessä vaiheessa 1931 ns. Vesna-jutun yhteydessä. Vapautumisensa (1934) jälkeen hän toimi sotilastiedustelussa ja yleisesikunta-akatemiassa vangitsemiseensa ja sitä seuranneeseen kuolemantuomioonsa saakka.

⁶⁶² Тухачевский, Тухатševski (1964h), s. 147.

⁶⁶³ Тухачевский М. Н.: Предисловие к книге Г. Дельбрюка «История военного искусства в рамках политической истории», Избранные произведения, В 2-х т, Воениздат, Москва, 1964g. <http://militera.lib.ru/science/tuhachevsky/index.html>, 5.1.2011, suom. Tuhatševski, M. N.: Esipuhe G. Delbrückin kirjaan sotahistoria poliittisen historian puitteissa, julkaistu teoksessa: Valitut teokset, osa 2, ss. 143–146.

⁶⁶⁴ Searle (1996), ss. 850–851 ja 860–861, ks. myös Kagan (2002a), ss. 80–81.

lisäksi puna-armeijan ylintä johtoa varten toimitettiin salaista *Военный Зарубежник* (*Vojennyi Zarubežnik*) -lehteä⁶⁶⁵. Näiden lisäksi vuosina 1936–1937 laadittiin eri maita käsitteleviä sotilastiedustelun käsikirjoja, joiden aihepiirissä brittien maavoimat oli yksityiskohtaisimmin esitettyjen joukossa.⁶⁶⁶ Fullerin brittiläisestä kenttäohjesäännöstä pitämistä luennoista vuonna 1932 julkaistu kirja *Lectures on F.S.R. III* käännettiin seuraavana vuonna venäjäksi. Fuller väitti, että teoksen venäjänkielisestä käännöksestä olisi tehty jopa 30 000 kappaleen painos⁶⁶⁷, ja että se olisi marsalkka Timošenkon vuonna 1941 antaman määräyksen mukaan suositeltavaa lukemista yhdessä Clausewitzin *Sodasta Douhetin Ilman herruudesta* -teosten kanssa⁶⁶⁸.

Searle arvioi neuvostoliittolaisten käyttäneen Fullerin ideoita sekä haltuunsa saamia brittiläisiä panssarivaunujoukkojen ohjesääntöjä neuvostoliittolaisen sotataidon tutkimus- ja kehitystyön apuna laadittaessa vuoden 1928 *Puna-armeijan väliaikaista ohjetta panssarivaunujen taistelukäytöstä*. Searlen mukaan on selvää, että neuvostoliittolaiset, joilla ei ollut käytännön kokemusta panssarivaunujen taistelukäytöstä hyödynsivät brittien havaintoja. Myös Vigor yhtyy käsitykseen, että käytännön kokemuksen puuttuessa brittien kirjaamista kokemuksilla ja käytänteillä oli arvoa neuvostoliittolaisille⁶⁶⁹. Searle myöntää, että vertailemalla brittiläisiä ja neuvostoliittolaisia tekstejä on vaikea löytää pitävää todistetta brittiteoreetikon vaikutuksesta neuvostoliittolaisen sotilaallisen teorian kehittymiseen, mutta pitää vaikutusta kuitenkin ilmeisenä. Searlen tekstianalyysin mukaan puna-armeijan vuoden 1928 väliaikainen ohjeistus panssarivaunujen taistelukäytöstä⁶⁷⁰ vastaa brittiläistä vuonna 1927 laadittua panssari- ja koulutusohjetta muun muassa luvussa 3, jossa kehoitetaan turvaamaan panssarivaunujen yllätyksellinen käyttö kiinnittämällä vastustajan huomio tykistövalmisteluun ja lentokoneiden matalalla tapahtuvaan lentotoimintaan sekä käyttämällä tähystämisen estävää savutusta. Myös jalkaväen ja panssarivaunujen yhteistoimintaa käsittelevissä kohdissa on yhtenevyyttä. Tykistön ja panssarivaunujen yhteistoiminnassa neuvostoliittolainen ja brittiläinen ohje antavat tykistön päätehtäväksi panssarintorjunnan lamauttamisen, kuitenkin siten, että neuvosto-ohje painottaa tykistön merkitystä. Ratsuväen ja panssarivaunujen yhteistoiminnan ohjeistuksessa brittien ja neuvostoliittolaisten ohjesääntöjen kannat erosivat. Searle tulkitsee, että Fullerin kirjoituksilla ja brittien ohjesäännöillä on ollut vaikutusta ainakin vuoden 1928 väliaikaiseen ohjeistukseen panssarivaunujen taistelukäytöstä. Searlen mukaan syvän taistelun pääasiallisen ohjeen, vuoden 1936 väliaikaisen kenttäohjesäännön, yhteneväisyydet brittien ohjesääntöön ovat näkyvissä ensimmäisen luvun periaatteissa.⁶⁷¹

PU-36 ensimmäisestä (yleiset periaatteet) ja toisesta luvusta (joukkojen toiminnan taisteluvarmistus) voidaan koostaa luettelo taistelun piirteistä. Olen kursivoinut niistä Fulle-

⁶⁶⁵ Архив журналов, Ежемесячный журнал, Министерства Обороны Союза ССР, Зарубежное военное обозрение, http://www.warstar.info/arhiv_voen_obozrenie.html, 12.4.2012, suom. Kuukausittain ilmestyneen Neuvostoliiton puolustusministeriön julkaisun *Ulkomainen sotilaskatsaus* lehtiarkisto. – Ainoastaan asevoimien kenraaleille, amiraaleille ja upseereille tarkoitettun *Vojennyi Zarubežnikin* julkaisu alkoi 15.12.1921 ja jatkui vuosina 1921–1924, 1931–1940 ja 1956–1972. Vuodesta 1973 lehti on ilmestynyt julkisesti nimellä *Зарубежное военное обозрение* (*Zarubežnoe vojennoje obozrenije*).

⁶⁶⁶ Searle (1996), ss. 854–856 ja 858.

⁶⁶⁷ Fuller (1936), ss. 455–456.

⁶⁶⁸ Trythall, Anthony: *Boney Fuller, the intellectual general 1878–1966*, Cassell, London, 1977, s. 210.

⁶⁶⁹ Vigor (1978), s. 75.

⁶⁷⁰ Kyseessä on Временной инструкции по боевому применению танков, выпущенной в 1928 г. (Вäliaikainen ohjeistus panssarivaunujen taistelukäytöstä 1928)

⁶⁷¹ Searle (1996), ss. 861–863.

rin periaatteiden kanssa yhtenevät: sotatoimien siirtäminen hyökkääjän maaperälle, vastustajan täydellinen tuhoaminen, hyökkäyksellisyys, *painopistesuunta*, *yhteistoiminta*, *yllätys*, *liike*, taistelukyvyyn ja taistelutahdon turvaaminen sekä joukkojen toiminnan taisteluvarmistus⁶⁷². Vigorin mielestä tällaista periaatteiden vertailua ei voi ajattelutapojen lähtökohtaisten erojen takia tehdä: Fullerin löytämillä periaatteilla ei ollut mitään arvoa neuvostoliittolaisille *strategeille*, koska he olivat, päinvastoin kuin Fuller, vakuuttuneita siitä, ettei ikuisia ja muuttumattomia *sodan* periaatteita ole olemassa⁶⁷³. Vertailtaessa ”Fullerin periaatteita” muiden, erityisesti venäläisten ja neuvostoliittolaisten, periaatteisiin on otettava huomioon, että ne eivät olleet niin ainutlaatuisia, kuin hän itse ja niitä anglosaksisiin ohjesääntöihin siirtäneet saman kieliryhmän sotateoreetikot ajattelevat. Lähes samansisältöinen periaatteiden luettelo oli sisällytetty jo Genrih Leerin teokseen *Sotatieteiden metodi (strategia, taktiikka, sotahistoria)* jo 1800-luvun lopussa⁶⁷⁴.

Searlen ja Vigorin toisistaan poikkeavien väitteiden perustelut eroavat toisistaan siten, että Searle tulkitsee neuvostoliittolaisia teoreetikkoja yksilöinä, jotka olivat kommunistisesta vakaumuksestaan huolimatta pakotettuja toimimaan Stalinin ajan realiteettien mukaisesti, mutta osasivat nähdä arvoa myös vastakkaisen leirin ”väärillä metodeilla” tehdyissä töissä. Vigor sen sijaan näkee neuvostoliittolaiset toimimat enemmänkin koneiston osina, joiden toimintaa ja näkemyksiä ohjaavat ainoastaan marxismi-leninismen lähtökohdat. Searlen ja Vigorin näkemyksiä arvioitaessa on otettava huomioon myös se, että Vigor arvioi Fulleria sekä sotateoreetikkona että historioitsijana ja toteaa historiallisten teosten saaneen Neuvostoliitossa murskaavan tuomion toisen maailmansodan historian vääristelijänä. Vigor antaa ehkä liian suuren merkityksen toisen maailmansodan jälkeiseen historiakäsityksen eroon perustuvalle neuvostokritiikille ja päättelee sen perusteella Fullerin sotaa edeltävästä merkityksestä enemmän kuin näyttö edellytti. Molempien näkemyksiä on pidettävä myös aikansa ja sen luomien tutkimuksellisten edellytysten sekä läntisen että sosialistisen leirin välillä vallinneen tilanteen mukaisina. Searlen arvio on tehty lähes kaksikymmentä vuotta myöhemmin ja Neuvostoliiton romahdamisen jälkeen.

Neuvostoliittolaiset sotateoreetikot tutkivat brittiläisten lähteiden lisäksi myös saksalaisia ja ranskalaista sotataittoa. Ensimmäisen maailmansodan jälkeen tutkimuksen kohteena olivat saksalaisten nopeat hyökkäysoperaatiot länsirintamalla 1914. Saksan ensimmäisen maailmansodan aloitusoperaatioita tutkivat tai niihin viittasivat lähes kaikki neuvostoliittolaiset sotateoreetikot.

Yhteistyö Saksan kanssa

Saksan ja Neuvosto-Venäjän vuonna 1919 alkanut yhteistyö mahdollisti vaikutteiden siirtymisen molempiin suuntiin. Molemmat maat olivat ensimmäisen maailmansodan ja sosialistisen vallankumouksen jälkeisessä tilanteessa kansainvälisen yhteisön hylkiöitä, ja niillä oli myös yhteinen vastustaja – Puola. Neuvosto-Venäjä ehdotti joulukuussa 1921 Saksan Reichswehrin edustajien Moskovan vierailun aikana Junkersin lentokoneiden valmistusta Neuvosto-Venäjällä ja muuta sotilaallista yhteistyötä sekä yhteisiä sotilastoimia Puolaa vastaan, mahdollisesti jo keväällä 1922. Puolaan vastaan suunnitteilla olleeseen hyökkäykseen puna-armeijan ilmavoimat olisi tarvinnut erityisesti lentokoneita. Yhteistyösuhde virallistettiin vuonna 1922 Rapallon sopimuksella. Saksassa yhteis-

⁶⁷² PU-36, ss. 9–40 ks. myös Fuller (1916), s. 3. – Fullerin esittämät kahdeksan periaatetta ovat: päämäärä, hyökkäys, massa, voimien taloudellinen käyttö, liike, yllätys, turvallisuus ja yhteistoiminta.

⁶⁷³ Vigor (1978), s. 74.

⁶⁷⁴ Ks. tutkimuksen s. 42 ja liite 1.

työ syntyi sotilaiden aloitteesta, ja valtiojohto hyväksyi sen nerokkaana ulospääsytienä lyödyn ja eristetyn Saksan turvaamiseksi erityisesti Puolan uhkaa vastaan. Alkuvaiheessa Saksa tuki Neuvosto-Venäjää sotateollisuuden tuotteiden valmistuksessa ja antamalla tukea ilmavoimien organisoimisessa sekä lentokoulutuksessa. Saksalaiset eivät kuitenkaan olleet halukkaita viemään yhteistyötä sotilaallisen liittoutumisen tasolle.⁶⁷⁵

Yhteisestä intressistä alkanut yhteistyöhanke mahdollisti Saksalle Versaillesin rauhansopimuksen kieltämien aseiden valmistamisen, kokeilutoiminnan ja koulutuksen. Junkers perusti lentokonetehtaan Moskovan lähistölle ja Krupp panssarivaunutehtaan Rostoviin. Niiden lisäksi saksalaiset neuvonantajat työskentelivät muissa ase-tehtaissa.⁶⁷⁶ Puna-armeija hyötyi yhteistyöstä saamalla käyttöönsä saksalaisten teknistä ja sotateollista osaamista.

Lipetskin lentokoulussa harjoittelivat vuosina 1927–1933 sekä saksalaiset että neuvostoliittolaiset lentäjät ja mekaanikot.⁶⁷⁷ Lentotoiminnan harjoittelun lisäksi saksalaiset sotilasneuvonantajat osallistuivat vuosina 1925–1926 Moskovassa puna-armeijan ilmavoimien ylemmän päällystön koulutukseen ilmavoimien akatemiassa. Akatemian sotapeliä seuranneet saksalaiset asiantuntijat huomasivat venäläisten taipumuksen käyttää ilmavoimia pääasiassa strategisten kohteiden pommittamiseen ja ohjasivat heitä rajoittamaan hyökkäykset taktisiin kohteisiin, kuten vastustajan lentokenttiin, koska tuon ajan neuvostoilmavoimat eivät olisi menestyneet ilmapuolustusta vastaan.⁶⁷⁸

Saksalaisten panssarisodankäyntiopin kehittäminen Neuvostoliitossa oli alussa huomattavasti pienimuotoisempaa kuin ilmavoimien toiminta Lipetskissä, ja se ajoittui lyhyeen jaksoon vuosina 1929–1933. Panssarivaunujen kokeilutoiminta alkoi Saksan aloitteesta, ja siitä päätettiin joulukuussa 1926. Saksalaiset olisivat olleet halukkaita yhteistyön aloittamiseen jo vuonna 1922, mutta neuvostoliittolaisten epäluulot olivat jarruttaneet hanketta. Sopimuksen mukaan saksalaiset perustivat Kazaniin raskaiden ajoneuvojen kokeilukeskuksen, jossa panssarijoukkojen upseerit kehittivät kesäisin komppanian ja pataljoonan vahvuisten joukkojen taktiikkaa. Kazanin testausalueen perustaminen tapahtui samaan aikaan kuin neuvostoliittolaisten ensimmäisten mekanisoitujen rykmenttien perustaminen. Neuvostoliitolla ei ollut niiden varustamiseksi kuin parisen sataa vanhentunutta panssarivaunua ja -autoa. Brittiläisen hallituksen lupa myydä panssarivaunuja Neuvostoliitolle hyödytti siten myös saksalaisia, jotka pääsivät arvioimaan myös brittien uusimpia panssarivaunuja. Muutamit neuvostoliittolaiset upseerit osallistuivat saksala-

⁶⁷⁵ Corum (1992), ss. 170–171, ks. myös Post, Gaines, Jr.: *The Civil Military Fabric of Weimar Foreign Policy*, Princetown University Press, New Jersey, 1973, ss. 41–52, Mueller, Gordon H.: *Rapallo Reexamined: A New Look at Germany's Sector Military Collaboration with Russia in 1922*, *Military Affairs* 40 (October 1976), ss. 109–117, Erickson (1984), ss. 144–163, 9, Stoecker (1998), ss. 78–81.

⁶⁷⁶ Erickson (1984), s. 157, ks. myös Luntinen (2008), s. 548.

⁶⁷⁷ Luntinen (2008), s. 548, ks. myös Горлов С.А.: Совершенно секретно: Альянс Москва–Берлин, 1920–1933 гг. (Военно-политические отношения СССР–Германия), ОЛМА-ПРЕСС, Москва, 2001, <http://militera.lib.ru/research/gorlov1/index.html>, 12.4.2012, suom. Gorlov, S. A.: Erittäin salainen: Allianssi Moskova–Berliini, vuosina 1920–1933.

– Lipetskin lentokoulun henkilökuntaan kuului 60 saksalaista lentäjää ja mekaanikkoa, jotka kouluttivat vuosittain 50 lentäjää (ohjaajia ja tähystäjiä) ja 70–100 mekaanikkoa. Saksalaisten lisäksi koulutusta saivat myös neuvostolentäjät.

⁶⁷⁸ Corum (1992), ss. 163–164, ks. myös Горлов, Gorlov (2001), ss. 145–146. – Saksalainen kapteeni Fiebig osallistui kahden vuoden ajan Žukovskin mukaan nimetyn ilmavoimien teknisen akatemian koulutukseen Moskovassa. Saksalaisia neuvonantajia oli lisäksi moottoritehtailla sekä Serpuhovin lentokoulussa.

laisten järjestämille kursseille Kazanissa. Molemmiin puolinen epäluuloisuus ei mahdollistanut laajaa yhteistyötä, mutta mahdollisti tiedonhankinnan ja rajoitetun opiskelijavaihdon.⁶⁷⁹

Lipetskin lentokoulun ja Kazanin panssarivaunujen testausalueen lisäksi saksalaiset ja neuvostoliittolaiset kehittivät yhdessä vuosina 1926–1933 kemiallisia aseita ja suojautumismenetelmien. Kehittämistyö aloitettiin Moskovin lähistöllä ja siirrettiin myöhemmin Saratoviin koeampuma-alueelle, joka mahdollisti taistelukaasujen ilmavittämisen testauksen.⁶⁸⁰

Saksan ja Neuvostoliiton välinen merivoimayhteistyö oli huomattavasti vähäisempää. Vuoden 1926 maaliskuussa solmittiin sopimus, jonka mukaan saksalaiset osallistuisivat uudenaikaisten sukellusveneidä, muiden alusten rakentamiseen ja merisodankäynnin tekniseen kehittämiseen Neuvostoliitossa. Sopimus sisälsi myös Neuvostoliiton merivoimien henkilöstön harjoittelua Saksan laivastossa. Neuvostoliittoon toimitettiin neljän sukellusvenetyypin piirustukset, ja asiantuntijat vierailivat puolin ja toisin telakoilla. Sopimuksen laajempi käytännön toteutus kilpistyi kuitenkin Saksan laivaston johdon haluttomuuteen tukea läntisen sivistyksen vihollisina pitämiään bolševikkeja.⁶⁸¹

Yhteistyö mahdollisti neuvostoliittolaisille tutustumisen saksalaiseen sotilaskoulutukseen. Saksalaiset kertoivat opetuksessaan avoimesti koulutusjärjestelmästä, organisaatioistaan ja liikekannallepanojärjestelyistään, ja neuvostoupseerit kirjasivat saamansa tiedot saksalaisten arvion mukaan ”*sanatarkasti*”. Syvän taistelun ja syvän operaation kehittämistyöhön myöhemmin osallistunut Georgi Isserson tutustui vuonna 1926 Saksan asevoimiin seitsemän neuvostoupseerin delegaatiossa. Pidättämistään seuranneissa Neuvostoliiton salaisen poliisin kuulusteluissa hän kuvasi seikkaperäisesti opiskeluaan, jonka tavoitteena oli ollut tutustua saksalaisten esikuntien toimintaan. Hänen oli annettu toimia saksalaisen divisioonan komentopaikalla ja saada haltuunsa operatiivisten harjoitusasiakirjojen kopioita Neuvostoliittoon lähetettäväksi.⁶⁸²

Kopioitiinko saksalaisten salamasotaoppia?

Käytännön yhteistyön arvioimisen lisäksi voidaan tarkastella kysymystä saksalaisessa sotatieteellisen kirjallisuuden ja ohjesääntöjen vaikutuksesta neuvostoliittolaiseen syvään taistelun opin kehittämiseen. Varhaisin saksankielinen panssarisodankäynnin teoriaa kuvaava esitys on itävaltalaisen tykistökenraalin Ludvig von Eimannsbergerin (1878–1945) *Der Kampfwagenkrieg* (1934), joka ilmestyi venäjänkielisenä käännöksenä vuonna 1936. Sen venäjänkielisen painoksen esipuheen mukaan kirjoittajan näkemykset ”– osoittavat syvän taistelun ja syvän operaation nykyaikaisten muotojen väistämättömyyden [– –][jotka] ovat luonnollinen osa nykyaikaista sotaa – –”.⁶⁸³ Eimannsberger sitee-

⁶⁷⁹ Sama, ss. 190–197. – Rakennustöiden takia Kazanin panssarikoulun toiminta alkoi vasta vuoden 1929 puolivälissä.

⁶⁸⁰ Горлов, Gorlov (2001), ss. 133–137. – Kemiallisten aseiden yhteistyö jakautui kahteen osa-alueeseen: saksalaisen kemianteknologian tietämyksen siirtoon neuvostoliittolaisille sekä kemiallisten taisteluaineiden levittämismenetelmien ja taistelukäytön kokeiluihin.

⁶⁸¹ Sama, ss. 137–143, ks. myös Erickson (1984), ss. 251–255.

⁶⁸² Harrison (2010), ss. 43–44, ks. myös Erickson (1984), ss. 258–260.

⁶⁸³ Эймансбергер Л.П.: Танковая война, Москва, 1936, <http://rufort.info/lib/eimannsberger-l-r-tankovaya-voyna-1936/>, 12.4.2012, suom. Eimannsberger: Panssarisodankäynti, ss. 10–11, ks. myös Stoecker (1998), ss. 88–89, Kagan (2002a), s. 80.

raa teoksessaan Fullerin näkemyksiä, jotka olivat jo neuvostoteoreetikkojen tiedossa⁶⁸⁴. Kirjan alkuperäisenä ilmestymisajankohtana puna-armeijalla voidaan katsoneen olleen riittävästi tietoja syvän taistelun opin kehittämiseen, kuten käännöksen tähän viittaava esipuhe osoittaa.

James Corum on valottanut saksalaisen panssarisodankäyntiopin kehitystä teoksessaan *The Roots of Blitzkrieg*. Hänen mukaansa saksalaiset kehittivät panssarisodankäynnin operatiivista tasoa (divisioona) vasta 1930-luvulla. Corumin mukaan on virheellistä väittää saksalaisen taisteluopin pohjautuneen suoraan brittiläisten teoreetikkojen ajatuksiin, sen enempää kuin olleen Heinz Guderianin (1888–1954) ajattelun luomus. Brittiläiset, etupäässä Fullerin näkemykset, vaikuttivat saksalaisten kehitystyöhön, ja Fullerin ajatuksiin pohjautuva Eimannsbergerin teos oli laajalti tunnettu myös Saksassa. Neuvostoliittolaisten tavoin saksalaiset käyttivät jopa samojen brittiohjesääntöjen käännöksiä oman kehitystyönsä tukena⁶⁸⁵. Guderianin *Achtung-Panzer!* (1937) käyttää lähteenään useissa kohdin Fullerin kirjoituksia.⁶⁸⁶ Guderianin teoksen ilmestymisvuosi ei kuitenkaan tue sellaista tulkintaa, että hänen kirjoituksensa, sen enempää kuin Herman Foertschin (1895–1961) *Kriegkunst Heute und Morgen* (1937)⁶⁸⁷, olisivat vaikuttaneet neuvostoliittolaisten syvän taistelun ja operaatioiden oppeihin.

Guderian käsittelee teoksensa *Achtung-Panzer!* alussa ensimmäisen maailmansodan hyökkäystaktiikan yhtenäisen ja hyvin valmisteltuun puolustusrintaman murtamisessa. Hän päätyy samankaltaisiin johtopäätöksiin kuin neuvostoliittolaiset teoreetikot. Erona päätelmissä on se, että Guderian *ei* neuvostoliittolaisten tavoin korosta läpimurron jälkeä syvyyteen syötettävän operatiivisen toisen portaan tai liikkuvan ryhmän välttämättömyyttä⁶⁸⁸. Teoksessa esitetään tiivistelmä brittien, ranskalaisten ja neuvostoliittolaisten sodanjälkeisestä kehityksestä. Puna-armeijan taistelutavan käsittelyssä on havaittavissa syvän taistelutavan tarkan kuvauksen lisäksi selvä, jopa yliarvioiva, tunnustus neuvostoliittolaisten saavutuksille. Guderianin mukaan puna-armeija jopa hyötyi vaatimattomista lähtökohdistaan hyödyntämällä muiden kokemuksia asevoimien uuden teknisen sotavarustuksen ja sotataidon kehittämisessä.⁶⁸⁹ Sekä Neuvostoliitto että Saksa hyötyivät omien, tosin erilaisista syistä johtuneiden, lähtökohtiensa hidastavan vaikutuksen takia muiden, pääasiassa brittien, tekemästä kehitystyöstä asevoimien mekani-soinnissa. Kehittäjistä viimeisenä Saksa pystyi todennäköisesti hyödyntämään myös puna-armeijan syvän taistelun kehitystyötä.

Achtung-Panzerin! toiseksi viimeisessä luvussa Guderian käsittelee panssarijoukkojen taktiikkaa ja käyttää esimerkkinään läpimurto-operaatiota. Hän analysoi tarkasti puolustajan torjunta-aseistuksen tehokkuutta ja päätyy pitämään vastustajan panssarivaunuja vaarallisimpina vastustajina. Lentokoneiden tärkeimmäksi tehtäväksi maavoimien tu-

⁶⁸⁴ Searle (1996), ss. 858–859.

⁶⁸⁵ Harris, J. P.: The Development of German Armoured Forces 1918–40, *Armoured Warfare*, toimittanut Harris J. P. ja Toase F. H. Batsford, B. T. Ltd, London 1990, s. 53, ks. myös Searle (1996), s. 862. – Pääosa käytetyistä brittiohjesäännöistä ovat 1930-luvulta; vuonna 1927 ilmestynyt *Provisional Instructions for Tank and Armoured Car Training* oli käytössä myös neuvostoliittolaisilla kehittäjillä.

⁶⁸⁶ Corum (1992), ss. 136–143, 202.

⁶⁸⁷ Foertsch, Hermann: *Nykyinen ja tuleva sotataito*, WSOY, Helsinki, 1939. – Alkuperäisteos on ilmestynyt vuonna 1937.

⁶⁸⁸ Guderian, Heinz: *Achtung-Panzer! The Development of Tank Warfare*, Cassel, Chatham, 1999, s. 92, vrt. Ицесон, Иссерсон (1937), ss. 115–116, ks. myös tutkimuksen s. 103.

⁶⁸⁹ Sama, ss. 136–154.

kemisessa Guderian määrittää panssarivaunujen tuhoamisen, joskin myös kaukotoimintatykistö soveltuisi tehtävään. Hänen mielestään menestyksekkään läpimurron menestymiseksi olisi ”erittäin tärkeää saada vihollisen puolustuksen koko syvyys samanaikaisen hyökkäyksen alaiseksi”. Idea oli niin merkittävä, että hän mainitsi sen peräti kahdesti, peräkkäisissä kappaleissa⁶⁹⁰. Ajatus ei ole omaperäinen vaan selvä laina Tuhatševskin jo vuonna 1928 esittämästä syvän taistelun ideasta^{691 692}. Guderian ei mainitse lähdeään, mutta teoksen aikaisempien lukujen neuvostoliittolaisen taktiikan yksityiskohdainen kuvaus ei jätä minkäänlaista epäilystä siitä, etteikö neuvostoliittolainen syvän taistelun perusidea olisi ollut hänelle tuttu⁶⁹³. Laina ei kuitenkaan vähennä Guderianin panssaritaktiikan kuvauksen arvoa. *Achtung Panzerin!* panssaritaktiikkaa käsittelevä luku on analyttinen ja tiivis kuvaus. Kuva 14 esittelee Guderianin ja muiden saksalaisten kehitystyön tuloksia.

Herman Foertschin *Kriegkunst Heute und Morgen* jakaa sotataidon perinteisellä tavalla strategiaan ja taktiikkaan ja se esittelee niiden sisällön Clausewitzin ja Moltken hengessä. Operaatiot eli sotatoimet sijoitettiin strategian alikäsitteisiin. ”– *sotatoimet merkitsevät niitä sotavoimien liikkeitä, jotka johtavat taisteluun. Usein kuitenkin tähän käsitteeseen sisältyvät myös varsinaiset taistelut.*” Foertsch käsittelee läpimurron ongelmaa samoista lähtökohdista, puolustuksen vahvuuden ja vastahyökkäyksen hyökkäystä pysähdyttävästä vaikutuksesta, kuin Triandafillov ja Isserson. Hän ei neuvostoliittolaisten tavoin esitä ratkaisuksi sitä, että puolustajaan vaikutettaisiin koko taistelualueen syvyydessä. Läpimurron edellytykseksi hän mainitsee alkumenestystä laajentavien vahvojen reservien käytön.⁶⁹⁴ Foertschin analyysit ja teoksessa käsitellyt asiat ovat huomattavasti yleisempiä kuin neuvostoliittolaisten teoreetikkojen teoksissa. Monissa kohdin uusien ratkaisujen ja tekniikoiden esittely on varovaista. Päätelmät muistuttavat huonoa tiedusteluraporttia, jossa kirjoittaja toteaa *tulevan sodan näyttävän* miten ratkaisu mahdollisesti toimii. Kirjan ilmaisuista ja aiheiden yleisellä tasolla pidättäytyvästä käsittelystä syntyy vaikutelma itsesensuurista tai siitä, että kirjan kirjoittamisajankohtana 1930-luvun keskivaiheilla, saksalaisten salamasotateoria ei ollut vielä valmis.

⁶⁹⁰ Sama, s. 180. – Kyseisellä sivulla ovat englanninkielisessä käännöksessä ovat lauseet: ”Success is probably attainable only when the entire defensive system can be brought under attack at more or less the same time” ja ”It is therefore of great importance to strive to bring the entire depth of the enemy defence under simultaneous attack”.

⁶⁹¹ Иссерсон, Isserson (1965a), s. 37, ks. myös PU-29, s. 118 (§ 191), tutkimuksen s. 86. – ” – – *но давя одновременно всю глубину неприятельского расположения.* (– *lamauttaen samanaikaisesti vastustajan koko ryhmittymän syvyyden*)”.

⁶⁹² Guderian (1999), ss. 178–198.

⁶⁹³ Sama, s. 199. – Myös *Achtung Panzerin!* englanninkieliseen käännökseen johdannon ja loppuviitteet toimittanut Paul Harris toteaa yhtenevyyden Tuhatševskin ajatteluun ja viittaa teokseen Richard Simpkinin teokseen *Deep Battle: The Brainchild of Marshall Tukhachevskii* (1987).

⁶⁹⁴ Foertsch (1939), ss. 16, 22, 33.

Kuva 14. Vasemmalla: Osumia Stalingradiin syyskuussa 1942. Junkers Ju 87 -syöksypommittaja eli Stuka oli aikansa täsmäase, joka soveltui erinomaisesti syvään taisteluun. Oikealla: kenraalileversti Guderian seuraa radistien työtä heidän käyttäessään Enigma-salakirjoitus-konetta toukokuussa 1940 Ranskan rintamalla. Maa- ja ilmavoimien yhteistoiminnan sekä liikuvan sodankäynnin johtamisen ehdoton edellytys oli radioiden laaja käyttöönotto. Heinz Guderianin, mukaan panssariyksiköissä komppanian päällikön käytettävissä oli oltava salattu radio-yhteys.⁶⁹⁵

Neuvostoliittolainen ja nykyinen venäläisen näkemys puna-armeijan sotataidon kehittymisestä ennen toista maailmansotaa on varsin itseriittainen. Vuonna 1966 ja 2006 julkaistuissa upseerikoulutukseen tarkoitetuissa *Sotataidon historia* -oppikirjoissa ei mainita mitään ulkomaisista vaikutteista neuvostoliittolaiseen sotataitoon ensimmäisen ja toisen maailmansodan välisenä aikana.⁶⁹⁶ Potapov myöntää väitöskirjassaan Fullerin ajatusten heijastaneen ”– – objektiivisia sotataidon alalla tapahtuneita prosesseja – –”. Vaikka hän ei kirjoita Fullerin suoranaisesti vaikuttaneen neuvostoliittolaiseen teoriaan, on mainintaa venäläisen kirjoittamana pidettävä lähes tunnustuksena.⁶⁹⁷

Saksan ja Neuvostoliiton sotilaallisesta yhteistyöstä saatavat tiedot eivät vahvista sellaista näkemystä, että saksalainen salamasotataktiikka olisi yhteistyön aikana siirtynyt osaksi neuvostoliittolaista syvän taistelun oppia. Saksalainen salamasotataktiikkaa käsit-

⁶⁹⁵ Bundesarchiv Bild 183-J20286 (Klose) ja Bild 101I-769-0229-10A (Borchert, Erich), ks. myös Guderian (1992), s. 181.

⁶⁹⁶ Строчков, Strokov (1966), ss. 279–324, Колтюков, Koltjukov (2006b), ss. 33–93.

⁶⁹⁷ Потопов, Potapov (2006), ss. 59–60. – Potapov mainitsee myös Guderianin ja Eimanssbergerin teokset, jotka ansioiden ohella saavat kritiikkiä aselajiyhtymiä vieroksuvasta ajattelustaan. Potapov viittaa suoraan Fullerin, Guderianin ja Eimanssbergerin teoksiin, joten päätelmiä voi pitää hänen omanaan.

televä ohjeistus ja julkaistu kirjallisuus valmistuivat vasta yhteistyön päättymisen jälkeen. Neuvostoliittolaisen näkemyksen mukaan syvän taistelun sotateoreettiset näkemykset siirtyivät Neuvostoliitosta Saksaan eikä päinvastoin. Saksan ja Neuvostoliiton yhteistyön aikana välittyi paljon varsinkin teknistä ja sotataidon käytännön tason tietoa. Harjoittelun ja teknisen kehityksen molemminpuolinen seuraaminen antoi osallistujille viitteitä sotateorian kehityssuunnista molemmissa maissa.

3.3 Stalinin puhdistusten vaikutus sotataitoon

Marxilaiseen ideologiaan kuuluu jatkuva luokkataistelu, joka Neuvostoliitossa ulottui kaikkialle yhteiskuntaan. Vastavallankumouksen torjumiseksi oli vastustettava puolue-
linjasta poikkeavia aineksia. Stalinismin kolme pääteesiä ovat taistelu, kontrolli ja pää-
linja. Dialektiikan perustana olevan luokkien välisen taistelun loppuminen olisi merkin-
nyt edistyksen pysähtymistä. Taistelun ylläpito ja kiihdyttäminen ajoivat vallankumouk-
sen etua. Tarvittaessa luokkavihollista voitiin jopa manipuloida taistelun ylläpitämisek-
si. Puolueen kontrolli merkitsi valtiollisen kolmijaon loppua. Lainsäädäntö-, toimeenpa-
no ja tuomiovallan riippumattomuus oli mennyt ja kaikki keskitettiin kaiken kattavaan
poliittiseen valvontaan. Marxismi-leninismi oli tieteellisen maailmanselityksen sisältävä
oppi, jonka mukaan maailmanhistorian kehitystä ohjaamaan nouseva työväenluokka oli
aina oikeassa, mutta yksittäiset ihmiset saattoivat olla väärässä ja puolueeseen saattoi
pesiytyä vaarallisia poikkeamia oikealle tai vasemmalle. Puoleen *päälinjasta* poikkea-
minen olisi vaarantanut sosialistisen rakennustyön ja voinut pahimmillaan johtaa kapita-
listisen yhteiskunnan paluuseen. Ideologian stalinistisessa sovelluksessa Stalin oli pää-
linjan kehittäjä ja määrittäjä. Stalinin vallan lujittuminen sai aikaan henkilöpalvontakul-
tin, joka ilmeni esimerkiksi tapana laskea julkisten kokoontumisten *isännän* nimen mai-
nitsemiskerrat⁶⁹⁸, Stalinin puheisiin sulkuihin liitettyinä huomautuksina suosionosoituk-
sista⁶⁹⁹ tai puna-armeijan puhdistuksia seuranneissa Stalinin sotataitoa ja johtajuutta
ylistävissä artikkeleissa ja teoksissa⁷⁰⁰. Paperipulasta huolimatta Stalinin teoksia painet-
tiin vuosien 1921–1935 aikana 160 nimekkeellä 25 kielelle painoksien yhteismäärän ol-
lessa yli 115 miljoonaa kappaletta^{701 702}.

Stalinin aikalaisille elämän teki vaikeaksi ja vaaralliseksi se, että puolueen päälinja saat-
toi muuttaa ja vaihtaa suhtautumistaan tilanteen mukaan jopa päinvastaiseksi, eikä muil-
la kuin päälinjan määrittäjällä eli Stalinilla ollut oikeutta vedota päälinjan aikaisempiin

⁶⁹⁸ Суверинов, Сувениров (1998), s. 26. – Vuonna 1934 järjestetyn XVII puoluekokouksen aikana Stali-
nin nimi mainittiin 1 580 kertaa. Puoluekokous sai myöhemmin lisänimen *puhdistettujen kokous*, koska
lähes kaikki siellä puhuneet saivat surmansa suuren puhdistuksen aikana.

⁶⁹⁹ Сталин, И.В.: Речь товарища И.В. Сталина на предвыборной собрании избирателей Сталинско-
го избирательного округа г. Москвы 11 декабря 1937, *Военная мысль* № 8–9, 2.1.1938, suom. Stalin,
I. V.: Toveri I. V. Stalinin puhe Moskovon kaupungin Stalinin äänestysalueen vaaleja edeltävässä äänes-
täjien kokouksessa 11.12.1937, ss. 3–7. – Stalinin puheen litteroituun versioon on jokaisen kappaleen jäl-
keen kirjattu sulkuihin kuulijoiden reaktioita: esimerkiksi ”(nauraa, suosionosoituksia)”. Puheen lopuksi
kuulijoiden reaktioksi on kirjattu: ”(Valtavia, pitkiä taukoamattomia suosionosoituksia. Kaikki seisovat ja
osoittavat katseensa hallituksen aitioon, jonne Stalin siirtyy. Syntyy eläköönhuutoja: ”Suurelle Stalinille,
uraa!”, ”Toveri Stalinille, uraa!”, ”Tervehdimme toveri Stalinia, uraa!”, ”Tervehdimme ensimmäistä le-
niniläistä – liittoneuvoston edustajakandidaattia – toveri Stalinia! Uraa!”). ”

⁷⁰⁰ Левицкий, Н.А.: Полководческая деятельность товарища Сталина, *Военная мысль* № 10/1939,
Levitški, N. A.: Toveri Stalinin toimet sotapäällikkönä, *Vojennaja mysl'*, ss. 2–49.

⁷⁰¹ Суверинов, Сувениров (1998), s. 27.

⁷⁰² Vihavainen (1998), ss. 36–41.

ilmauksiin.⁷⁰³ Robert Service vertaa Neuvostoliitossa vallinnutta tilannetta Hitlerin Saksaan, jossa juutalaiset sentään tiesivät vainon kohdistuvan juuri heihin. Neuvostoliiton kaootisessa tilanteessa tuhannet teloitettavat vanhoivat uskollisuutta murhaajalleen.⁷⁰⁴ Asevoimissa Stalinin päälinjan tulkkina toimi hänen oma ”luomuksensa” puolustusasiain kansankomissaari Kliment Vorosilov, joka pani uskollisesti toimeen päälinjan mukaiset linjaukset.⁷⁰⁵ Myös Tuhatshevski, kuten muutkin teoreetikot, paitsi Svetšin, pyrkivät hyödyntämään ideologian päälinjaa⁷⁰⁶.

Puna-armeijaan Stalinin puhdistukset iskivät tuntuvimmin ns. suuren terrorin vuosina 1937–1938.⁷⁰⁷ Ennen suuren terrorin vuosia asevoimat, kuten muutkin neuvostoyhteiskunnan sektorit, olivat olleet pienempien puhdistuksen kohteina jo 1920-luvusta lähtien⁷⁰⁸. Puhdistettujen määrästä annetut tiedot ja tutkijoiden arviot vaihtelevat suuresti, kuten pääasiallisena lähteenäni käyttämästäni vuonna 1998 julkaistusta O. F. Suvenirovin teoksesta *Трагедия РККА 1937–1938 (Puna-armeijan tragedia 1937–1938)* ilmenee. Puhdistuksia käsiteltäessä on otettava huomioon, että puhdistetuksi tuleminen ei tarkoita välttämättä teloitusta tai pakkotyöleirituomiota, vaan aikaisemman aseman menettämistä neuvostoyhteiskunnassa, erottamista puolueesta, työ- tai opiskelupaikasta. Puhdistusten tekijät eivät näytösluontoisten oikeudenkäyntien julkaisseet lisäksi tietoja pidätettyjen kohtaloista. Stalinin mukaan kansanvihollisia vastaan käytävässä taistelussa tuhotaan *vain muutamia ihmisiä*. Stalinin ajan jälkeen arviot ovat vaihdelleet. 1960-luvulla syntyi Suvenirovin mukaan jopa kilpailua siitä, kuka arvioisi ja esittäisi suurimman puna-armeijasta puhdistettujen luvun – suurin arvio oli 60 000. Myös ulkomaiset arviot ovat vaihdelleet samalla tavoin⁷⁰⁹. Vuonna 1989 Neuvostoliiton kommunistisen puolueen virallisen *Izvestija*-lehden tiedonannossa mainittiin pidätettyjen ja tuomit-

⁷⁰³ Sama.

⁷⁰⁴ Service, Robert: *A History of Modern Russia, from Nicholas II to Putin*, Penguin Books, London, 2003, ss. 222–223.

⁷⁰⁵ Harrison (2001), s. 171.

⁷⁰⁶ Stoecker (1998), ss. 144–147. – Stoeckerin mukaan Tuhatshevski oli erittäin taitava hyödyntämään päälinjan ideologiaa vastustajiensa, erityisesti Svetšinin, lyömisessä.

⁷⁰⁷ Суверинов, Suverinov (1998), s. 3.

⁷⁰⁸ Андреев, В., Донков И., Катков, Н., Курилов, О., Наумов, В., Фокин, А., Хазанов, Б.: Дело о так чызываемой «Антисоветской троцкисткой военной организации» в красной армии, *Известия ЦК КПСС* 4(291) апрель 1989, suom. Andrejev, V., Donkov, I. Katkov, N., Kurilov, O., Naumov, V., Fokin, A., ja Hazanov, B.: Niinsanotun ”neuvostovastaisen trotskilaisen sotilaallisen organisaation” oikeustapaus, NKП:n keskuskomitean *Izvestija*-lehti, s. 43, ks. myös Schapiro, Leonard: *the Great Purge, The Soviet army*, toim. Liddell Hart, B. H., Weidenfeld and Nicolson, London 1956, s. 65. – 1920-luvun puolivälissä armeijasta puhdistettiin trotskilaisia ja 1930-luvun alussa entisiä vanhan armeijan upseereita. *Izvestijan* artikkelin mukaan näissä puhdistuksissa erotettiin armeijan riveistä 47 000 upseeria. Schapiron mukaan neuvostoyhteiskunta sai vuosien 1929–1938 välillä kokea puhdistusten sarjan. Ensimmäisen puhdistusaallon kohteena olivat puolueen jäsenet ja toisen maatalouden kollektivisointia vastustaneet talonpojat.

⁷⁰⁹ Schapiro (1956), s. 69, ks. myös Erickson (1984), s. 506, Куртуа, Стефан: *Черная книга коммунизма, Три века истории*, Москва, 1999, suom. Courtois, Stefan ja muut: *Kommunismen musta kirja*, s. 200. – Schapiro: ”35 000”, Erickson: ”30 000 tai puolet siitä”, *Kommunismen musta kirja* (Meltjuhovia lähteenään käyttäen) yhtyy arvioon siitä, että puna-armeijan puhdistukset koskivat pienempää joukkoa kuin on aikaisemmin ymmärretty. Sen mukaan vuosina 1937–1938 pidätettiin ja erotettiin palveluksesta 35 020 upseeria, joista 11 000 palasi takaisin asevoimien riveihin vuosina 1939–1941. Tämän jälkeen seurasi vielä yksi puhdistusaalto vuonna 1938. Kommunismen mustan kirjan arvion mukaan 1930-luvun lopun puhdistusten seurauksena vangittiin tai erotettiin 30 000 kaikkiaan 178 000 upseerista.

tujen sotilaiden määräksi vain 408 henkilöä⁷¹⁰. 1960-luvun suuret luvut perustuvat todennäköisesti puna-armeijan 1930-luvun lopussa antamaan esikunnan ilmoitukseen tehtävistään vapautettujen (erotettujen) upseerien määrästä, jossa ei kuitenkaan ole eritelty eron syytä. Arvioiden tulkitsemista vaikeuttaa myös puna-armeijan eri henkilöstöryhmittä. Ei ole täysin selvää erittelevätkö tutkijat arvioissaan poliittiset, lääkintä-, insinööri-, talous- ja muut erikoisupseerit operatiivisesta päällystöstä. Virallisten arvioiden ja tutkijoiden lisäksi puhdistettujen kohtaloista olivat kiinnostuneita heidän omaisensa, joiden tiedontarvetta tyydyttämään syntyi omakustannekirjallisuutta.⁷¹¹

Suvenirov esittää laskelmansa puhdistusten uhreista useissa taulukoissa, joiden yhdistelmän olen koonnut taulukkoon 5. Taulukossa esitetään ainoastaan organisaatiotasojen ylin johto, jossa esimerkiksi rykmenttien päällystään luetaan kuuluviksi niiden komentajat (everstejä) sekä esikuntien erikoisalojen (poliittiset, lääkintä-, oikeus ja insinööriupseerit). Vuoden 1936 henkilöstövahvuus on puutteellinen ja esimerkiksi ylimmän päällystön osalla tuomittujen määrä on korkeampi kuin vuonna 1936 virassa olleiden määrä. Ero johtuu siitä, että ylimmän tason tehtävät täytettiin nopeasti uusilla henkilöillä, jotka saattoivat uudessa tehtävässään joutua puhdistuksen kohteiksi ja siten kasvattivat ylimmän johdon puhdistettujen sekä absoluuttista että suhteellista lukumäärää.

Organisaatiotaso	Lkm 1936	Ammuttiin	Kuoli vankeusaikana	Itsemurha	Vapautui elossa	Yhteensä
Ylin päällystö	41	41	2	2	1	46
Armeijakuntien päällystö	88	93	8	2	12	115
Divisioonien päällystö	352	222	18	2	51	293
Prikaatien päällystö	877	373	35	4	66	478
Rykmenttien päällystö	2 693	379	22	3	74	478
Yhteensä	4 051	1 108	85	13	204	1 410

Taulukko 5. Puhdistusten kohteiksi vuosina 1937–38 joutunut puna-armeijan organisaatioiden päällystö.⁷¹²

Puna-armeijan organisaatioiden ylimpään päällystään kuuluviin kohdistuvan terrorin lisäksi myös organisaatioiden keski- ja alempi johto päätyivät poliittisen vainon kohteeksi. Suvenirovin mukaan luotettavien lukujen esittäminen heidän kohtaloistaan on lähes mahdotonta.⁷¹³ Puhdistukset kohdistuivat rajuimmin ylimpään johtoon, joista Suvenirov esittää oheisen taulukon 6 tiedot:

⁷¹⁰ Андреев, В., Andrejev ja muut (1989), s. 60. – Selvityksen mukaan ”neuvostovastaisen trotskilaisen sotilaallisen organisaation” oikeusjutussa perusteettomista tuomioista 401 oli kuolemantuomioita ja 7 rangaistusleirituomioita.

⁷¹¹ Суверинов, Сувениров (1998), ss. 298–301, ks. myös Мелтюхов, М.И.: Репрессии в красной армии: итоги новейших исследований, *Отечественная история*, № 5, 1997, suom. Meltjuhov, M. I.: Puna-armeijan vainot: uusien tutkimusten yhdistelmä, *Otetšestvennaja istorija*, s. 115. – Meltjuhov esittelee vastaavia esimerkkejä puhdistettujen upseerien määriä koskevista arvioista.

⁷¹² Sama, ss. 302–308.

⁷¹³ Sama, s. 307.

Sotilasarvo	Lkm 1936	Ammut- tiin	Kuoli- vankeus aikana	Itse- murha	Vapau- tui elos- sa	Yhteen- sä	Suhteel- linen osuus
Marsalkat	5	2	1			3	60 %
Armeijan komentajat 1. lka	15	19			1	20	133 %
Laivaston komentajat 1-2. lka	4	5			5	10	250 %
Armeijakunnan ko- mentajat	62	58	4	2		64	103 %
Lippueen komentajat 1. lka	6	5			1	6	100 %
Divisioonan komenta- jat	201	122	9		22	153	76 %
Prikaatin komentajat	474	201	15	1	30	247	52 %
Yhteensä	767	412	29	3	59	503	65,5 %

Taulukko 6. Vuosien 1937–38 puhdistusten kohdistuminen puna-armeijan ylimpään päällystykseen sotilasarvoittain.⁷¹⁴

Vuosina 1935–1941 puna-armeijan ja laivaston lukumääräinen vuosittainen upseeripuu-te oli seuraava: 1935: 17,9 %, 1936: 18,7 %, 1937: 21,7 %, 1938: 34,4 %, 1939: 31,6 %, 1940: 19,7 % ja 1.1.1941: 13 %. Henkilöstökokoonpanosta puuttuvien upseerien määrä ei johdu ainoastaan puhdistuksissa teloitettujen ja palveluksesta erotettujen määrästä. Samaan aikaan puna-armeijassa toteutettiin organisaatiomuutos, jossa luovuttiin territoriaalijoukoista ja siirryttiin vakinaisten joukkojen kokoonpanoihin. Organisaatiomuutos ja sotilaallisen uhan muutosta seurannut joukkomäärän kasvattaminen lisäsivät upseerien tarvetta asevoimissa.⁷¹⁵

Puhdistusten kohdistuminen puna-armeijan ylimpään johtoon kavensi pohjaa, josta tulevan sodan johtajat valittiin ja nosti nuoria upseereita nopeasti tehtäviin, joihin heidän koulutuksensa ja kokemuksensa ei riittänyt. Puna-armeijan ylin päällystö ei ennen puhdistuksiakaan ollut kovin iäkäs: Viiden Neuvostoliiton marsalkan (Budjonnyi, Blücher, Jegorov, Tuhatševski, Vorosilov) keski-ikä oli vuonna 1936 vain 50 vuotta⁷¹⁶. On ironista, että marsalkkojen keski-ikä nousi kun nuorimmat tuhottiin, kun muissa henkilöstöryhmissä vaikutus oli kokeneimpien puhdistamisen takia päinvastainen. Puhdistettuja korvaavien nuorempien upseerien koulutusta ei helpottanut se, että puhdistukset kohdistuivat kipeästi ylimpien sotilasopetuslaitosten johtoon ja opettajiin. Myös uudelleen perustetun yleisesikunta-akatemian kurssin vuonna 1936 aloittaneesta 168 oppilasupseereista vain 68 jatkoi opintojaan seuraavana vuonna.⁷¹⁷ Ylemmän ja keskitason sotilaskoulutuksen saaneiden upseerien määrä laski vuoden 1937 alun 79,5 prosentista

⁷¹⁴ Sama, s. 315, ks. myös SVE (2007), s. 275. – Vallankumouksen jälkeen vanhat sotilasarvot poistettiin ja vuoteen saakka 1935 käytettiin ainoastaan tehtävänimeen sidoksissa olleita sotilasarvoja. Vuonna 1935 otettiin käyttöön henkilökohtaisia sotilasarvot, jotka everstiin saakka vastasivat vanhaa ja kansainvälistä sotilasarvojärjestelmää. Ylintä johtoa ei kuitenkaan haluttu kutsua kenraaleiksi, minkä vuoksi käytettiin edelleen tehtävänimeltä kuulostavia henkilökohtaisia sotilasarvoja: *комбриг*, *kombrig* (*prikaatin komentaja*), *комдив*, *komdiv* (*divisioonan komentaja*), *комкор*, *komkor* (*armeijakunnan komentaja*), *команд-арм*, *komandarm* (*armeijan komentaja*) ja marsalkka. Merivoimissa amiraalin arvoja vastasivat eri luokkien lippumiehet, *флагман*, *flagman*. Kenraalin ja amiraalin arvot otettiin käyttöön vuonna 1940.

⁷¹⁵ Мелтюхов, Meltjuhov (1997), s. 114. – Lähde ilmoittaa vuodelta 1941 ainoastaan ensimmäisen päivän tilanteen.

⁷¹⁶ SVE (2007), ss. 85, 107, 244, 738, 165.

⁷¹⁷ Суверинов, Suvenirov (1998), ss. 317–324.

vuoden 1941 63 prosenttiin⁷¹⁸. Kuvassa 15 ovat Neuvostoliiton ensimmäiset marsalkat, joista vain Vorošilov ja Budjonnyi välttyivät puhdistuksilta.

Puhdistuksen jälkeen sotilasopetuslaitoksissa saavutettuja oppimistuloksia kuvataan kehoiksi. Hyvin arvosanoin valmistuneiden määrä romahti. Frunzen akatemiasta valmistuneen upseerin laatimassa taistelukäskyssä mainitaan olleen 92 kielioppi- ja teknistä virhettä. Osaamisen puutteet heijastuivat erityisesti Suomea vastaan käydyssä talvisodassa. Stalinin kysyessä politbyroon kokouksessa Vorošilovilta: ”*Miksi armeijamme polkee paikallaan Karjalankannaksella?*”, vastasi puolustusasiain kansankomissaari hämmästyttävän suorasukaisesti: ”*Kukas siellä taistelisi. Kaikki viisaat komentajat on ammuttu, eikä uusia ole*”.⁷¹⁹

Henkilöiden lisäksi puhdistus koski myös sotateoreetikkojen työn saavutuksia⁷²⁰. Tuhatševskin ja muiden ”*neuvostovastaisen trotskilaisen sotilaallisen organisaation jutun*” oikeudenkäynnin tuomiolauselman mukaan kansanviholliset olivat syylistyneet muun maanpetoksellisen toiminnan lisäksi myös ”– *tihtyöhön puna-armeijan varustamisessa, taistelukoulutuksessa ja puolustusteollisuudessa* –”.⁷²¹ Puhdistusten kohteista tuli epähenkilöitä, eikä heidän ajatuksiin ja kirjoituksiinsa saanut millään tavoin viitata. Käytännössä se olisikin ollut vaikeaa, koska vainottujen tuottama kirjallinen materiaali ja julkaisut takavarikoitiin. Luonnollisesti myös syvän taistelun ja operaation teoriat joutuivat hyökkäyksen kohteeksi.⁷²²

Esimerkkinä syvän taistelun ja operaation teorioiden vastustuksesta pidetään marraskuussa 1939 tehtyä päätöstä mekanisoitujen armeijakuntien lakkauttamisesta. Päätöstä valmisteltiin toimikunnassa, jonka tehtäväksi oli heinäkuussa 1939 annettu tehdä esityksiä useiden maavoimien yhtymien kokoonpanojen tarkistamisesta Espanjan sisällissodasta ja Hasan-järven konfliktista⁷²³ saatujen kokemusten perusteella. Työn aikana mekanisoidun armeijakunnan kokoonpanoa arvosteltiin liian suureksi ja vaikeasti johdettavaksi. Toimikunnan puheenjohtajan Grigori Kulikin (1890–1950*) mielestä panssari-

⁷¹⁸ Мелтюхов, Мелтjухов (1997), s. 114.

⁷¹⁹ Суверинов, Суверинов (1998), ss. 317–324.

⁷²⁰ Sama, s. 318. – Vuonna 1965 ilmestyneen toista maailmansotaa edeltäneen ajan sotilaallista ajattelua käsittelevän kokoomateoksen *Вопросы стратегии и оперативного искусства в советских военных трудах (1917–1940)* [*Strategian ja operaatiotaidon kysymyksiä neuvostoliittolaisissa sotilaallisissa teoksissa (1917–1940)*.] kirjoittajista pääosa joutui vainon kohteeksi ja heidän työnsä keskeytyi. Heidät joko ammuttiin tai suljettiin rangaistusleireille.

⁷²¹ Андреев, В., Andrejev ja muut (1989), ss. 63–64.

⁷²² Суверинов, Суверинов (1998), s. 321, ks. myös Иссерсон, Isserson (1965a), s. 54, Сабурова, Ольга : «Платон» не должен быть больше «Ленина». БРЭ правдивей БСЭ?, *Собеседник*, 20.3.2006, № 107, suom. Saburova, Olga: Platon ei saisi olla Leniniä suurempi. Onko Suuri venäläinen tietosanakirja paikansapitävämpi kuin Suuri neuvostoliittolainen tietosanakirja? – Epähenkilöksi muuttuminen saattoi merkitä henkilön poistamista julkaisuista ja valokuvista. Esimerkiksi sisäisen turvallisuuden johdossa toiminut Lavrenti Berija (1899–1953) joutui lopulta Stalinin epäsuosiin ja hänet tuomittiin vakoilusta Britannian hyväksi vuonna 1953. Tuomion jälkeen neuvostoliittolaisille kirjastoille lähetettiin ohjeet, joiden mukaan Berijaa koskeva artikkeli tuoreessa *Neuvostoliittolaisen tietosanakirjan* toisessa painoksessa oli peitettävä sen päälle liimattavalla Beringin salmea koskevalla artikkelilla. Nykyisissä venäläisissä sanakirjoissa on Berijasta yksityiskohtaiset artikkelit. Berijan tavoin vastaavan sensuurin kohteeksi joutui myös Lev Trotski. Neuvostosanakirjan 3. painoksessa mainitaan tosin varottavina suuntauksina *trotskilaisuus* ja *trotskilais-zinovjevilainen* puolueen vastainen ryhmittymä.

⁷²³ VES, s. 777. – Hasan-järvi sijaitsee Venäjän Kaukoidän Primorjen aluepiirissä lähellä Pohjois-Korean vastaista rajaa. Vuoden 1938 heinäkuun lopussa japanilaiset joukot valtasivat kaksi Neuvostoliiton puolella sijainnutta kukkulaa. Neuvostojoukot löivät japanilaiset takaisin viikkoa myöhemmin marsalkka Blücherin johtamassa vastahyökkäysoperaatiossa.

vaunuja ei olisi mahdollista käyttää itsenäisessä operaatiossa, mutta komissaari Efim Štšadenkon (1885–1951) ja marsalkka Semjon Budjonnyin (1883–1973) mukaan panssariarmeijakunnilla olisi suuri merkitys syvissä operaatioissa ja läpimurron kehittämisessä. Toimikunnan esityksen perusteella puna-armeijan sotilasneuvosto päätti marraskuussa 1939 lakkauttaa neljä panssariarmeijakuntaa ja muodostaa niiden pohjalta 15 vahvaa jalkaväkeen kuuluvaa moottoroitua divisioonaa. Varsinaiset panssarijoukot organisoitiin ylijohdon alaisiksi panssariprikaateiksi. Uusi moottoroitu divisioona koostui kahdesta moottoroidusta jalkaväki-, panssari- ja tykistörykmentistä sekä muista aselajijoukoista. Sen aseistukseen kuului 257 panssarivaunua, 73 panssariautoa, 66 kranaatinheitintä ja 74 tykkiä, minkä perusteella sillä oli itse asiassa enemmän panssarivaunuja kuin saksalaisessa panssaridivisioonassa vuonna 1940. Päätös armeijakuntien lakkauttamisesta tehty peruttiin kuitenkin jo seuraavana kesänä, ja ne päätettiin perustaa uudelleen.⁷²⁴

Kuva 15. Ensimmäiset Neuvostoliiton marsalkat vuonna 1935. Alarivissä vasemmalta lukien: Mihail Tuhatševski, Kliment Vorošilov, Aleksandr Jegorov; ylärivissä vasemmalta lukien: Semjon Budjonnyi ja Vasili Blücher.⁷²⁵

Arviot mekanisoitujen armeijakuntien organisaatiomuutoksien motiiveista ovat ristiriitaisia. Länsimaiset tutkimukset käsittelevät asiaa yleensä varsin lyhyesti toteamalla, etteivät neuvostoliittolaiset teoreetikot tunnustaneet panssarivaunujen itsenäistä merkitystä taistelulentäällä ja jakoivat siksi aseet jalkaväen tukiasseiksi. Issersonin mukaan kyseessä oli Espanjan sisällissodan kokemuksia ja syvän taistelun teoriaa vastaan käydyn ideologisoituneen taistelun takia tehty virhearvioon perustunut ratkaisu. Myös vaikuttimet

⁷²⁴ Иссерсон, Isserson (1965a), s. 54, ks. myös Иванов, В.М.: *Маршал М.Н. Тухачевский*, Военное издательство, Москва, 1990, suom. Ivanov, V. M.: *Marsalkka M. N. Tuhatševski*, s. 315, SVE, osa 7, ss. 669–670, Захаров, Zaharov (1989), ss. 176–179, Stoecker (1998), s. 165.

⁷²⁵ Kuva: Wikipedia.

mekanisoitujen armeijakuntien palauttamiseen ja arvioidaan läntisissä lähteissä yleensä siten, että Saksan menestys operaatiossa Ranskaa vastaan olisi ollut syynä mekanisoitujen armeijakuntien lakkauttamispäätöksen pyörittämiseen⁷²⁶. Yleisesikunnan toimintaa valottaneissa muistelmissaan professori, marsalkka Mihail Zaharov (1898–1972) kieltää sen, että organisaatiomuutoksien taustalla olisi ollut halu kiistää sotateoreetikkojen näkemykset suurten panssari- ja mekanisoitujen yhtymien käytöstä operaatioissa⁷²⁷. On todennäköistä, että mekanisoitujen yhtymien poukkoilevan organisaatiokehitykseen vaikutti se, että niiden muodostamisen taustalla olleet sotateoreetikot eivät olleet enää vaikuttamassa kehitystyöhön. Siksi heidän oppejaan joko todellisten näkemyserojen takia vastustavien tai tilannetta hyväksikäyttämään pyrkivien mielipiteet pääsivät voitolle. Nopeasti muuttuvassa tilanteessa ei päätöksenteolle voinut tietenkään olla eduksi vallitseva pelon ilmapiiri eikä se, että lahjakkaimmat ja osaavimmat kehittäjät oli tuhottu tai siirretty syrjään tehtävistään. Kokoonpanojen toistuvat muutokset eivät voineet olla haittaamatta puna-armeijan käytännön valmistautumista tulevaan sotaan.

Yleisesikunta-akatemian operaatiotaidon professorina toimineen Issersonin mukaan jopa syvän taistelun ja operaation kehitystyöstä vastanneeseen yleisesikunta-akatemiaan pesiytyi epäily oman kehitystyön peruskysymyksistä, kuten esimerkiksi mekanisoitujen joukkojen käytöstä rintamassa ja suuntaamisessa murren kehittämiseen. Issersonin mukaan kuitenkin jo Saksan Puolan sotaretkestä vuonna 1939 tehdyt havainnot osoittivat taistelun syvien muotojen mahdollisuudet ja saivat aikaan korjausliikkeen puna-armeijassa. Vuoden 1939 ohjesääntöluonnokseen sisällytettiin korjauksia alkaneesta maailmansodasta saatujen havaintojen ja talvisodan kokemuksen perusteella. Issersonin mukaan Stalinin vainot eivät aiheuttamastaan suuresta vahingosta huolimatta pystyneet tekemään tyhjäksi syvän taistelun ja operaation kehitystyötä. Puna-armeijalla oli edelleen hallussaan edistyksellinen sotilaallinen teoria. Vaikka virallisia operatiivisia ohjeita ja ohjesääntöjä ei ollut, niiden perusteet tunnettiin tutkimuksen kautta ja niitä käytettiin koulutuksessa⁷²⁸. Stalinin henkilökultin raskaimpana iskuna puna-armeijalle Isserson pitää sitä, että sodan alkaessa vuonna 1941 ei enää ollut kokeneita teorian kehittämiseen osallistuneita komentajia eikä operatiivisesti koulutettuja upseereita ollut riittävästi. Up-

⁷²⁶ Glantz (1991), ss. 92–96, Kulomaa, ss. 65–67.

⁷²⁷ Захаров, Zaharov (1989), ss. 178–179. – Zaharov palveli päätöksentekoaikana yleisesikunnan päällikön avustajana. Hän tunsi hyvin syvän taistelun ja operaation teorian, koska oli valmistunut yleisesikunta-akatemian vuonna 1937. Zaharov tuo esiin sen, että toimikunnan työskentelyssä esitettiin erilaisia näkemyksiä organisaatioiden vahvuuksista ja operatiivisesta käytöstä. Muistelmat valmistuivat jo vuonna 1969, mutta ne julkaistiin vasta vuonna 1989.

⁷²⁸ Harrison (2010), ss. 192–194, 225, 245–247, 314, ks. myös Kagan, Frederick, W.: *The Great Patriotic War, Rediscovering Operational Art, The Military History of the Soviet Union*, toimittaneet Robin Higham ja Frederick W. Kagan, Palgrave, USA, 2002b, ss. 137–139, Stoecker (1998), ss. 8–9, 138. – Isserson säästyi vuosien 1937–38 suurelta puhdistukselta ja jatkoi työtään yleisesikunta-akatemiassa. Hän ei menettänyt uskoaan syvän taistelun ja operaation teorioiden toimivuuteen vaan jatkoi niiden opettamista, mutta ei enää kutsunut niitä syväksi taisteluksi ja operaatioksi. Issersonia ei kuitenkaan pidätetty, vaikka monet kuulusteluissa murtuneet olivat nimenneet hänet sopivaksi neuvostovastaisen salahankkeeseen. Issersonin kohtaloksi koitui hänen tyttärensä mukaan todennäköisesti hävytön vastaus talvisodan rintamalta 7. Armeijan tapahtumia tiedustelleelle ja välitöntä Mannerheim-linjan läpimurtoa vaatineelle puoluejohtaja Andrei Andrejevälle. Seurauksena oli rangaistusleirituomio ja pysyvä aseman menettäminen Neuvostoliitossa. Harrisonin arvion mukaan hänen pidätystään lykättiin viimeisen teoksen *Новые формы борьбы (Taistelun uudet muodot)* toisen osan käsikirjoituksen valmistumiseen saakka. Isserson toimitti käsikirjoituksen kustantamoon 7.6.1941, ja seuraavana päivänä hän menetti vapautensa vuoteen 1955 saakka. Kaganin mukaan vainot aiheuttivat neuvostoliittolaisen käytännön sotataidon taantumisen 20 vuodella – teoreettisen työn saavutukset eivät kuitenkaan kokonaan kadonneet.

seeriston lukumääräisen ja osaamisvajeen lisäksi puhdistuksien aiheuttama pelko vahingoitti vakavasti johtajien kykyä aloitteelliseen toimintaan.⁷²⁹

Menestymättömyys Suomen vastaisissa sotatoimissa herätti ymmärrettävää huolestuneisuutta puna-armeijan ja valtion ylimmässä johdossa. Asioiden selvittämiseksi ja parantamishdotuksien tekemiseksi talvisodan kokemuksia käsiteltiin puna-armeijan pääsotaneuvoston alaisen komission istunnoissa vuoden 1940 huhti- ja toukokuussa.⁷³⁰ Puna-armeijan johdossa, koulutuksessa ja organisoinnissa todettiin olleen suuria puutteita. Yhteistoiminta aselajien ja puolustushaarojen välillä ei ollut onnistunut. Ilmavoimien pommitukset oli hajautettu selustan kohteisiin, eikä niillä oltu tuettu maavoimien taistelua⁷³¹. Tykistö oli suunnattu väärille alueille, vaikka sitä olisi tarvittu Mannerheimlinjan murskaamiseen. Sen tulta käytettiin tiedustelulla paikannettujen maalien sijasta aluemaaleihin ja tiedusteluyksiköitä oli käytetty taisteluun rintamassa. Useissa huomioissa valiteltiin, että strategista hyökkäyskohteista ei oltu saatu riittävästi asiamiestiedustelun tietoja. Mannisen ja Ržeševskin mukaan keskeinen syy olivat Stalinin puhdistukset, joita ei kuitenkaan istuntojen keskusteluissa mainita muutoin kuin epäsuorina viittauksina upseerien riittämättömään koulutukseen ja kokemattomien ylentämiseen korkeisiin tehtäviin⁷³². Venäläisessä arkistokokoelmassa, jossa käsitellään istuntojen jälkeisiä toimenpide-ehdotuksia, puna-armeijan panssarijoukkojen hallinnon päällikkö Dmitri Pavlov (1897–1941) viittasi suoraan puhdistuksiin, joiden vaikutusten takia ei suomalaisia vastaan ei pärjätty niin hyvin kuin olisi ollut mahdollista⁷³³.

Ehdotukset joukkojen taistelukoulutuksen ja päällystön koulutuksen kehittämiseksi käsittivät esityksen sotilaan perus- ja joukkokoulutuksen sisällöksi sekä muutoksia päällystökoulutukseen. Päällystön koulutusaikoja rykmenttien, armeijoiden kouluissa sekä Vystrel ja KUVNAS-kursseilla⁷³⁴ haluttiin kasvattaa. Frunzen sotilasakatemia ja yleisesikunta-akatemia katsottiin ansainneen olemassaolon oikeutuksensa. Frunzen akatemiassa tuli kouluttaa rykmentin ja divisioonan tehtäviin. Yleisesikunta-akatemiassa opetuksen kohteina olivat armeijakunnan ja armeijan operaatiot sekä tutustuminen rintaman operaatioon sotapelissä. Pääsyvaatimuksena Frunzen akatemiaan edellytettiin vähintään 10 vuoden palvelusta upseerin tehtävissä, joista vähintään kaksi vuotta komppanian päällikkönä. Yleisesikunta-akatemiaan ei tullut ottaa opiskelemaan upseereita, joilla ei ollut taitoa toimia divisioonan mittakaavassa. Laadun parantamiseksi kurssien vahvuutta ehdotettiin pienennettäväksi. Lisäksi yleisesikunta-akatemiaan ehdotettiin perustettavaksi huollon tiedekunta. Sotakoulujen yhteyteen oli saatava koulutusta tukevia joukko-

⁷²⁹ Иссерсон, Isserson (1965b), ss. 54–61.

⁷³⁰ Manninen, Ohto ja Ržešenski, Oleg: *Puna-armeija Stalinin tentissä*, Edita, Helsinki, 1997, ss. 5–6, 8–13, ks. myös Tarhova, H.C. (red.): *«Зимняя война»: работа над ошибками (апрель-май 1940 г.)*, Материалы комиссий Главного военного совета Красной Армии по обобщению опыта финской кампании, Летный Сад, Москва, 2004, suom. Talvisota: virheiden korjaaminen (huhti–toukokuu 1940), ss. 3–16. – Mannisen ja Ržešenskin toimittamassa teoksessa on esiteltynä komission ensimmäiset taistelukokemuksia käsittelevät istunnot, jotka pidettiin 14. –17.4.1940. Istunnot jatkuivat vielä tämän jälkeen toukokuuhun 1940 asti. Näiden istuntojen, joissa esitettiin toimenpide-ehdotuksia puna-armeijan taisteluvälmiuden parantamiseksi, pöytäkirjoja on koottu Tarhovan toimittamaan teokseen.

⁷³¹ Manninen ja Ržešenski (1997), ss. 77, 194.

⁷³² Sama, ss. 24–25.

⁷³³ Tarhova, Tarhova (2004), s. 346, ks. myös SVE, osa 6, s. 185. – Pavlov palveli sodan alussa vuonna 1941 Valko-Venäjän erityissotilaspiiriin (myöh. Läntinen rintama) päällikkönä. Torjuntataistelujen epäonnistuttua hänet tuomittiin teloitettavaksi heinäkuussa 1941.

⁷³⁴ ks. tutkimuksen s. 71.

ja: Frunzen akatemiaa esitettiin tuettavan viestirykmentillä, tykistöakatemiaa tykistörykmentillä.⁷³⁵

Puhdistuksissa teloitettujen upseerien määrää on uusimman venäläisen tutkimuksen mukaan liioiteltu ja toisaalta tulkittu mekanistisesti. Sotataitoa esittelevät viralliset perusteokset vaikenevat puhdistusten vaikutuksista, vaikkakin niissä käsitellään sotataidon puutteita toista maailmansotaa edeltävinä vuosina⁷³⁶. Syyttöminä teloitettujen määrä, olipa se muutamia satoja tai kymmeniä tuhansia, ei ole ainoa mittari tulkitsemaan Stalinin hallinnon puna-armeijan kohdistaman vainon vaikutuksia sotataitoon ja taisteluvallmiuteen. Teloitettujen lisäksi myös vangittujen ja armeijasta väärin perustein irtaantuneiden upseereiden työpanos jäi hyödyntämättä. Palvelukseen jääneet eivät voineet luottaa hyvän työnantajan periaatteisiin, vaan heitä jäyti alituinen pelko vainon kohteeksi joutumisesta. Jatkuvan stressin seurauksena puna-armeijan päällystön tuottavuus ja aloitteellisuus tuskin paranivat, mikä ei voinut olla heijastumatta puna-armeijan kykyyn torjua Saksan ja sen liittolaisten hyökkäystä vuonna 1941.

Puhdistusten merkityksestä on myös edellisten käsitysten kanssa ristiriitaisia tietoja. Viktor Suvorov pitää teoksessaan *Очищение: Зачем Сталин обезглавил свою армию?* (*Puhdistus: Miksi Stalin katkaisi armeijaltaan pään?*) muun muassa Tuhatševskia täysin ymmärtämättömänä talouden ja teollisen tuotannon mahdollisuuksien lisäksi myös niistä ongelmista, joita hänen vaatimuksensa toteutuessaan olisivat aiheuttaneet puna-armeijan kehittämiselle. Suvorov analysoi usean kymmenen sivun verran Tuhatševskin vaatimusta toimittaa puna-armeijalle yhden vuoden aikana 100 000 panssarivaunua ja päätyy siihen, että esitys oli osoitus Tuhatševskin, joka Suvorovin mielestä oli pohjimmiltaan politrukki eikä sotilas, kyvyttömyydestä ymmärtää lukumäärien todellista merkitystä. Hänen mukaansa Vorošilov oli puutteistaan huolimatta Tuhatševskia järkevämpi ja toimi oikein tyrmätessään yhdessä Stalinin kanssa tämän esitykset.⁷³⁷ Suvorov on esittänyt muitakin yleisestä linjasta poikkeavia historiakäsityksiä, joita olen arvioinut tämän tutkimuksen johdannossa.

Vainoissa tuomittujen asiat käsiteltiin Stalinin kuoleman jälkeen uudelleen neuvostoliittolaisissa oikeustuimissa. Tuhatševskin ja muiden puna-armeijan ylimpään johtoon kuuluneiden samassa oikeusjutussa annetut tuomiot kumottiin Neuvostoliiton korkeimman oikeuden sotilaskollegion istunnossa vuonna 1957. Stalinin vainojen tuomitseminen ja

⁷³⁵ Тархова, Tarhova (2004), ss. 47–52.

⁷³⁶ Строков, Stokov (1966), ss. 323–324, Колтюков, Koltjukov (2006b), ss. 33–53, ks. myös Потапов, Potapov (2006), s. 44. – Sotataidon historian standarditeoksissa ja Potapovin väitöskirjassa ei mainita puhdistuksia.

⁷³⁷ Суворов, Suvorov (1999), ss. 274–296, ks. myös Серебрянников, В.В., Карноухов, В.А.: Воспитывать историей, *Военно-исторический журнал*, № 7, 1989, suom. Serebjannikov, V. V. ja Karnouhov, V. A.: Kasvattaminen historialla, *Военно-исторический журнал*, s. 49, tämän tutkimuksen s. 109, Тухачевский, Tuhatševski (1964c), ss. 183–186. – Viktor Suvorov viittaa Tuhatševskin joulukuussa 1927 tekemään ehdotukseen armeijan varustamisesta. Tämän esityksen jälkeen Tuhatševski siirrettiin yleisesikuntapäällikön tehtävästä alempitasoiseen tehtävään Leningradin sotilaspiiriin päälliköksi. Suvorov mainitsee Tuhatševskin ehdottaneen armeijan varustamista yhden vuoden aikana 100 000 panssarivaunulla. Hän analysoi 25 sivun verran tuollaisen panssarivaunumäärän hankkimisen mahdollisuuksia seurauksineen ja päätyy pitämään Tuhatševskia täytenä idioottina. Suvorov jättää mainitsematta, että tapahtuman jälkeen (idiootti)-Tuhatševski siirtyi Leningradin sotilaspiiristä vuonna 1931 puna-armeijan varustelusta vastaavaksi kansankomissaarin sijaiseksi. Serebrannikovin ja Karnouhovin artikkelin maininnan tarkoituksena on esittää, että vainon kohteeksi joutuminen ei tee uhristaan erehtymätöntä. Tuhatševski ei vuoden 1931 artikkelissaan esite hankittavien panssarivaunujen määrää.

rehabilitointiprosessin aloittaminen oli osa Nikita Hruštšovin politiikkaa⁷³⁸. Se kuitenkin keskeytyi Leonid Brežnevin (1906–1982) tultua valituksi NKP:n pääsihteeriksi hänen jälkeensä. Kesken jäänyttä prosessia jatkettiin vasta vuonna 1987. Vuonna 1990 ilmestyneiden Neuvostoliitossa ilmestyneen Tuhatševskin elämäkerran mukaan vasta 1980-luvun lopussa oli mahdollista julkisesti kirjoittaa miten Stalin ja Vorošilov tuhosivat hänet, hänen perheensä ja sukulaisensa.⁷³⁹

3.4 Neuvostoliittolaisen operatiivisen ja taktisen tason sotataidon piirteet toisen maailmansodan edellä

Neuvostoliittolainen toista maailmansotaa edeltävä sotataito kehittyi Venäjän imperiumin sotataidollisen perinnön, sisällissodan kokemusten, 1920–1930-lukujen voimakkaan kehitystyön ja ulkomaalaisten vaikutteiden mukaiseksi. Venäjän imperiumin sotataidollisen perinnössä keskeisen osan muodostavat generalissimus Aleksandr Suvorovin ohjeet sodan käymisestä ja sotilaskoulutuksesta. Hänen taktisista ohjeistaan, *silmämäärä, nopeus ja jatkuva rynnäkö*⁷⁴⁰, kaksi jälkimmäistä siirtyivät neuvostoliittolaisen syvän taistelun ja operaation taisteluoppeihin. Suvorov ja Tuhatševski korostivat nopeuden mahdollistavan yllätykseen pääsemisen. Neuvostoliittolaiset teoreetikot, Trotski ja erityisesti Triandafillov, hylkäsivät *silmämäärän*, koska se ei vastannut heidän omaksumaansa dialektisen materialismin metodia. Myös Suvorovin strategiset periaatteet, pelkän voimannäytön välttäminen, voiman nopea keskittäminen vastustajan päävoimia vastaan hajautettuja marsseja käyttämällä, lyhyiden selustayhteyksien suosiminen⁷⁴¹, otettiin käyttöön. Lyhyiden selustayhteyksien vaatimus ei sopinut yhteen syvän ryhmityksen taistelun ja operaation rakenteen kanssa. Paradoksaalisesti juuri pitkien yhteyksien rajoittama huollon tukemiskyky muodostui Triandafillovin käsityksen mukaan operaatioiden syvyyttä rajoittaviksi päätekeijäksi⁷⁴². Suvorovin periaatteita kokoavasta *lait sodassa* -luettelosta ovat venäläiseen ja neuvostoliittolaiseen sotataitoon vaikuttaneet hyökkäyksellisyttä ja päättäväisyyttä koskevat ohjeet. Keskeisintä Suvorovin sotataidollisessa perinnössä on sotilaallisen toiminnan tavoitteen mieltäminen alueiden ja kaupunkien valtaamisesta sijaan yksiselitteisesti *vastustajan joukkojen tuhoamiseksi*.

Napoleonin ja Jominin vaikutus neuvostoliittolaiseen sotataitoon imettiin osana Venäjän imperiumilta saatua sotataidollista perintöä, jonka keskeinen osa oli Jominin perustaman yleisesikunta-akatemian tutkimus ja opetus. Venäläiset sotateoreetikot seurasivat saksalaisten onnistuneita sotatoimia Preussin–Ranskan sodassa 1870–1871. Tämän seu-

⁷³⁸ Taubman, William: *Hruštšov, Mies ja hänen aikansa*, Art House Oy, Helsinki, 2007, ss. 276–294. – Hruštšov tuomitsi Stalinin väärinkäytökset NKP:n 20. puoluekokouksen lopussa 25.2.1956 pitämässään ns. salaisessa puheessa. Neljä tuntia kestäneessä vuodatuksessaan Hruštšov tuomitsi teräväsanaisesti Stalinin toimet ”*rehellisiä ja viattomia kommunisteja*” vastaan. Salaisesta puheesta informoitiin myös kommunististen veljespuolueiden kokousedustajia ja puheen sisältö vuosi länteen. New York Times julkaisi puheen 4.6.1956. Puheen teksti on saatavissa verkko-osoitteesta: <http://archive.org/details/TheCrimesOfTheStalinEraSpecialReportToThe20thCongressOfThe>, 31.1.2013.

⁷³⁹ Иванов, Ivanov (1990), ss. 318–319, ks. myös Service (2003), ss. 225–226, 228, vrt. Stoecker (1998), s. 167. – Servicen mukaan Stalin piti Iivana Julman (1530–1584) virheenä sitä, että hän ei tuhonnut kaikkia häntä vastustaneita ylimystöperheitä. Stalin vaati, ettei johtajia teloitettaisi ennen kuin heidät oli perusteellisesti häväisty. Stoeckerin mukaan puhdistuksen todennäköinen syy on Tuhatševskin lahjakkuus, jota Stalin kadehti. Hänen väitetään maininneen Tuhatševskin ansiot sotatieteen kehittämisessä vielä teloituksen jälkeenkin.

⁷⁴⁰ Ks. tutkimuksen s. 28.

⁷⁴¹ Ks. tutkimuksen s. 30.

⁷⁴² Ks. tutkimuksen s. 138.

rauksena heräsi, erityisesti nuorten upseerien keskuudessa, aktiivinen keskustelua ja kirjoittelua, joissa haluttiin uudistaa venäläistä sotataitoa saksalaisen esimerkin mukaisesti. Venäjällä kehittyi Venäjä–Japanin sodan jälkeen edistyksellisiä näkemyksiä strategian ja taktiikan välisestä sodankäynnin operatiivisesta tasosta. Näkemyksiä ei kuitenkaan täysin ehditty hyödyntää Venäjän imperiumin sotataidon kehittämisessä. Kehitystyön tulokset ja siihen osallistuneet upseerit olivat vallankumouksen jälkeen sotilasasiantuntijoina puna-armeijan käytettävissä.

Syvän taistelun ja operaation kehittäjät perustelivat näkemyksiään dialektisen materialismin tieteellisellä näkökulmalla, mutta myös hyödynsivät perinteistä venäläistä, suvorovilaista, näkemystä taistelusta sekä Venäjän imperiumin sotateoreetikkojen operaatioihin liittyneitä ajatuksia ja ulkomaalaisia vaikutteita. Marxismi-leninismien myötä Clauswitzin dialektiikkaan perustunut sotilaallinen filosofia sai keskeisen sijan neuvostoliittolaissa sotataidollisessa ajattelussa. Puna-armeijan kehittämisen pohjaksi vakiintunut Frunzen *hyökkäyksellisyttä* ja *liikkuvuutta* painottava doktriini⁷⁴³ määritteli asevoimien kehittämisen suunnan. Puolustustaistelua pidettiin toissijaisena ja väliaikaisena vaiheena, josta olisi siirryttävä nopeasti hyökkäykseen. Puolustustaistelua koskevat ohjeet sisällytettiin taktisen tason ohjesääntöihin, mutta operatiivisen ja strategisen tason ohjeistusta ei kehitetty.

Hyökkäyksellisen doktriinin noudattaminen edellytti operaatiossa ja taistelussa vastustajan puolustuksen ylivoiman murtamista, missä keskeiseksi tekijäksi muodostui hyökkäysrintamaan keskitettävien joukkojen ja aseistuksen tiheys. *Rintaman tiheyttä* kuvaaviksi *normeiksi*⁷⁴⁴ vakiintuivat sotatieteellisessä kirjoittelussa ja ohjesäännöissä ilmaukset, joissa joukon toiminta-alueen leveydellä ja sitä tukevan tykistön sekä panssarivaunujen määrällä rintamakilometriä kohden pyrittiin turvaamaan vastustajan voittamiseen tarvittava paikallinen ylivoima. Jo syvän taistelun opin kehittämisvaiheessa kiinnitettiin myös huomioita omien joukkojen liiallisen tiheyden vaikutukseen. Liian tiheä ryhmitys ei mahdollistanut jalkaväen aseistuksen tehokasta käyttöä ja altisti sen kovalle tappioille vastustajan tulen kohdistuessa omaan tiheästi ryhmittyneeseen joukkoon.

Ensimmäisen maailmansodan taisteluita analysoidessaan neuvostoliittolaiset sotateoreetikot päätyivät siihen, ettei hyökkäyksen menestymistä voida varmistaa ainoastaan rintaman tihentämisellä. Vaikka puolustajan etummaiseen linjaan saatiinkin riittävällä voiman keskittämisellä aukko, pysähtyivät hyökkäykset tyypillisesti vastustajan taktisten reservien vastaiskuun tai viimeistään operatiiviseen vastahyökkäykseen. Niiden estämiseksi oli vastustajan reservikseen varaamiin joukkoihin, johtamisjärjestelmään, huoltoon ja selustan yhteyksiin vaikuttettava samanaikaisesti ulottamalla joukkojen ja tulen *isku vastustajan koko syvyyteen*⁷⁴⁵ käyttämällä rynnäköivän joukon tulen lisäksi tykistöä, ilmavoimia ja maahanlaskuja.

Neuvostoliittolaiset syvän taistelun ja operaation kehittäjät perehtyivät tarkasti oman aikakautensa ulkomaiseen sotateoreettiseen kirjallisuuteen ja artikkeleihin, joita julkaistiin myös lyhennettyinä käännöksinä. Käännösten esipuheissa porvarillisiksi tai imperiaalistiseksi kutsuttuja kirjoittajia kritisoitiin ideologisista perusteista, mutta lukijoita kehoitettiin

⁷⁴³ Ks. tutkimuksen s. 72.

⁷⁴⁴ Ks. tutkimuksen s. 88 ja 94.

⁷⁴⁵ Tuhatševski esitti idean vastustajan samanaikaisesta lamauttamisesta sen koko ryhmitymisen syvyydessä ensimmäisen kerran vuonna 1928, ks. tutkimuksen s. 86.

tiin kiinnittämään huomioita heidän taktisiin näkemyksiinsä. Fullerin luonnostelemat sodankäynnin periaatteet eivät olleet ristiriidassa syvän taistelun ja operaation kehittäjien näkemysten kanssa, jotka eivät kuitenkaan missään vaiheessa julkistaneet samankaltaista periaatteiden luetteloa.

Neuvostoliittolaiset sotateoreetikot osallistuivat Weimarin Saksan ja Neuvostoliiton sotilastekniseen yhteistyöhön. Saksalaisiin vaikutteisiin ei kuitenkaan viitata asian arkaluonteisuuden takia millään tavoin. On kiistatonta, että neuvostoliittolaiset hyötyivät saksalaisten kanssa tehtävästä yhteistyöstä ainakin saamalla teknistä tietotaitoa. Yhteistyön päättymisen vuonna 1932 esti neuvostoliittolaisia saamasta sen yhteydessä tietoa saksalaisten liikkuvan sodankäynnin teorian ja käytännön kehityksestä. Tietoja saatiin kuitenkin analysoimalla Espanjan sisällissodan ja toisen maailmansodan alkuvaiheen sotilaallista toimintaa.

Tutkimukseni perusteella väitän, että toista maailmansotaa edeltävässä neuvostoliittolaisessa sotataidossa olivat keskeisiä seuraavissa kappaleissa lihavoidulla tekstillä korostamani tekijät. Käytän niistä, kuten olen myös aikaisemmissa niihin käyttänyt, tarkoituksella sanaa *piirre*⁷⁴⁶, koska neuvostoliittolaiset teoreetikot eivät ennen toista maailmansotaa nimittäneet ilmaisemiaan tärkeitä sotataidon lyhyesti ilmaistuja ydinkohtia *periaatteiksi*⁷⁴⁷. Periaatteen käsitteen hylkääminen oli tarkoituksellinen irtiotto porvarillisesta ja idealistisesta sotatieteestä, jonka tulkittiin pitävän sodan periaatteita ikuisina ja muuttumattomina.

Hyökkäystaistelussa voimat ja välineet katsottiin välttämättömäksi keskittää **pääiskun suuntaan**⁷⁴⁸, jonka **oikeaa valintaa** pidettiin tärkeänä. Valintaan vaikuttavia seikkoja olivat: *valitun päämäärän merkitys* kokonaisuuden kannalta – isku sellaiseen vastustajan joukkoon, jonka tuhoaminen rikkoo taistelujärjestyksen, *maaston soveltuvuus* suojaisalle etenemiselle, tulenjohtopaikkojen sijoittamiselle, huollolle ja mahdollisuudelle katkaista vastustajan vetäytymistiet sekä alueella olevat *esteet* panssarivaunujen etenemiselle⁷⁴⁹. Pääiskun suunnan yllätyksellä ja oman toiminnan salaamisella on keskeinen merkitys. Pyrkimys yllätykseen ja tarve salaamiseen liittyvät kuitenkin muihinkin piirteisiin.

⁷⁴⁶ Sadeniemi (1985), osa 2, ss. 318–319. – “[–] abstr. yl. jollekin leimaa antava, olennainen, ominainen, yksityinen ominaisuus, puoli, ilmiö [–]”.

⁷⁴⁷ Sama, osa 2, ss. 264. – ”Toiminnan, menettely- tai ajattelutavan perusajatus, johtava ajatus, ohjenuora, perusohje, -sääntö, -laki, periaate, maksimi [–]”.

⁷⁴⁸ Kuokkanen (2012), s. 165, vrt. Центр тяжести, painopiste, *BSE*, osa 28, s. 496. – Suomalaisessa käsitteistössä *pääiskun suuntaa* (*направление главного удара, napravlenie glavnogo udara*) vastaa *painopistea*, jota on mm. käytetty puna-armeijan vuoden 1936 väliaikaisen kenttäohjesäännön suomennoksessa. Venäjänkielisessä sotilaskäsitteistössä suunnan käsitellä ilmaistaan myös puolustustaistelun painopiste: (*направление основных усилий, napravlenie osnovnyh usilii*). Venäjän kielessä painopiste (*центр тяжести, tsentr tjazesti*) on konkreettinen kappaleen massakeskipistettä kuvaava ilmaisu.

⁷⁴⁹ Триандафиллов, Triandafillov (1936), ss. 140, 153, 225 ks. myös Тухачевский М.Н.: Тактика и обучение, Избранные произведения, В 2-х т, Воениздат, Москва, 1964i, <http://militera.lib.ru/science/tuhachevsky/index.html>, 5.1.2011, suom. Tuhatševski M. N.: Taktiikka ja koulutus, julkaistu teoksessa: Valitut teokset, osa 1, ss. 302–303, Тухачевский, Tuhatševski (1964e), s. 256, PU-29, s. 116 (188 §), s. 105 (169 §), PU-36, s. 8. (2 §), s. 59 (126 §), PU-39, 10–11 §, 74 §. – Vuoden 1929 kenttäohjesääntö korostaa useassa kohdassa pääiskun suunnan oikeaa valintaa ja antaa siihen ohjeen (169 §). PU-36:ssa ohje pääiskun suunnan valinnasta on taistelun johtamisen piirteitä käsittelevässä luvussa. PU-39 korostaa PU-26:n tavoin pääiskun suunnan valintaa ja ohjeistaa sen valinnan hyökkäystaistelua käsittelevässä luvussa.

Sodan, operaation ja taistelun päämääräksi miellettiin **vastustajan joukkojen tuhoaminen** tai vangitseminen. Tuhoaminen edellytti ylivoimaa, joka oli saavutettavissa keskittämällä rintamaan **riittävä tiheys** elävää voimaa ja taisteluvälineitä. Riittävä tiheys ilmaistiin joukkojen toiminta-alueen leveytenä ja taisteluvälineiden määränä rintamakilometriä kohden. Vastustajan joukkojen tuhoaminen oli myös puolustustaistelun tavoite, mutta ratkaisuun katsottiin pystyttävä ainoastaan hyökkäyksellisissä taisteluissa ja operaatioissa.

Suvorovin periaatteissa ja laeissa sodassa pidettiin sivustaiskua tai selustaan ulottuvaa saarrostaavaa iskua suositeltavimpina. Edullisin **iskun muoto** oli kaksipuolinen, sivustoihin suuntautunut, ristikkäissuuntainen isku⁷⁵⁰. Iskun tuli ulottua riittävän syvälle, jotta vastustajan puolustuksen *koko operatiivinen syvyys saataisiin sen kohteeksi* ja samalla *taistelualue eristettäisiin vastustajan reserveistä*. Suositeltava iskun syvyys oli vähintään 35–50 kilometriä. Yhtenäisen rintaman tilanteissa sivustaisku ei kuitenkaan olisi kaikissa tilanteissa mahdollinen tai edes todennäköinen, tällöin syvyyteen tunkeutuva isku tehtäisiin suoraan rintamaan. Syvän taistelun ja operaation periaatteiden mukaisesti jalkaväen ja panssarijoukkojen **iskut** ja niitä tukevat tykistön ja ilmavoimien tuli-iskut, tulisi ulottaa **samanaikaisesti koko syvyyteen**.

Taistelujärjestys muodostettiin ryhmittämällä pääiskun suuntaan iskevä osa ja toissijaiseen suuntaan sitova osa. Hyökkäystaistelun ja -operaation laajentamiseksi vastustajan puolustuksen syvyyteen neuvostoliittolaiset katsoivat tarpeelliseksi muodostaa syvän **taisteluvoiman** taktisen, operatiivisen ja strategisen **porrastuksen**. Ensimmäiseen strategiseen portaaseen kuuluivat etujoukkoporras ja 1.–2. operatiivinen porras. Toiseen strategiseen portaaseen sisällytettiin myös reserviporras. Strategisen ja operatiivisen porrastuksen lisäksi taktisilla tason joukoilla divisioonasta komppaniaan oli tarvittaessa oma sisäinen porrastuksensa.

Hyökkäyksessä porrastamisen keskeisenä tarkoituksena oli **jatkuvan rynnäköpaineen** ylläpitäminen sekä **rynnäköportaan ja murron kehittämisportaan erikoistuminen**. Etummaisena hyökkäävä ja puolustajan aseman murtamiseen osallistuva joukko kului tehtävässään eikä sitä yleensä pystytty suuntaamaan murron saavuttamisen jälkeen syvyyteen⁷⁵¹. Tämän takia operatiiviseen taistelujärjestykseen varattiin erikseen rynnäköporras ja murron kehittämisporras. Rynnäköportaan tehtävänä oli iskeä vastustajan rintamaan riittävän leveä murtoaukko⁷⁵², josta murron kehittämisporras pystyisi tunkeutumaan puolustuksen syvyyteen tuhoamaan sinne ryhmitetyt taaemmat puolustuslinjat, tukevat yksiköt, esikunnat ja reservit. Murron kehittämisportaan voimaa ei tullut normaalityapauksissa käyttää puolustajan rintaman murtamiseen, vaan sen tuli **hyväksikäyttää saavutettua menestystä**. Porrastetussa taistelujärjestyksessä käytettiin erilaisella kalustolla varustettuja joukkoja. Selkeimmin tämä näkyy panssarivaunukaluston erikoistumisessa⁷⁵³. Hyökkäyksen lisäksi porrastaminen kuului myös puolustustaistelun taistelujärjestykseen. Neuvostoliittolaisessa ajattelussa ensimmäistä porrasta seuraavia

⁷⁵⁰ Ks. tutkimuksen s. 138.

⁷⁵¹ Ks. tutkimuksen s. 61.

⁷⁵² Triandafillovin mukaan murtoaukon suositeltava leveys oli 8–12 kilometriä, ks. tutkimuksen s. 93. Varfolomejevin mielestä tarvittava murtoaukon leveys oli 25–30 kilometriä. Murtoaukon leveys perusteltiin sillä, että riittävä leveys antaa suojan sivustoille jäävän puolustajan tykistön tulelta. ks. alaviite tutkimuksen s. 132.

⁷⁵³ Ks. tutkimuksen s. 86. – Jalkaväen välittömän tuen panssarivaunut, jalkaväen kaukotukipanssarivaunut ja kaukotoimintapanssarivaunut.

taistelujärjestyksen portaita ei kutsuttu eikä ymmärretty reserviksi. Varsinainen reservi oli tarkoitettu puolustustaistelun yllättäviä tilanteita varten ja sen koko oli yleensä huomattavan pieni, vain noin 1/10 joukon koosta⁷⁵⁴.

Taistelun tempo pidettiin erityisesti hyökkäystaistelun onnistumisen edellytyksenä. Syvän sisäänmurron varmistamiseksi pidettiin välttämättömänä lyödä vastustajan takiseen puolustusvyöhykkeeseen murtoaukko sekä tuhota se tai saartaa joukot hyökkäyksen ensimmäisen vuorokauden aikana, jottei puolustaja ehtisi suuntaamaan operatiivisia reservejään tai ryhmittämään vetäytyneitä osiaan taaempiin puolustusasemiin. Taistelutempo liittyy myös muiden toimintojen nopeuteen, jonka saavuttamisella oli Suvorovin mukaan mahdollista **yllättää** vastustaja. Taistelun tempoon kuuluvat myös **nopeus** ja **taisteluliike**, joilla on yhteys myös muihin piirteisiin kuten jatkuvan rynnäköpaineen ylläpitämiseen ja saavutetun menestyksen hyödyntämiseen tai vastustajan menestykseen reagoimiseen. Nopeus ja taisteluliike eivät kuitenkaan ole ainoa taistelun tempoa määrittävä tekijä.

Tuhatševskin mukaan keskitetyn **johtamisen** ja **itseohjautuvuuden** suhde oli ratkaisevaa aseellisen taistelun onnistumiselle⁷⁵⁵. Tulivaikutuksen keskittäminen nykyaikaisessa sodankäynnissä edellytti keskitettyä johtamista erityisesti vastustajan puolustusta murrettaessa. Kuitenkin sisäänmurron jälkeen olisi pystyttävä toimimaan vastustajan selustassa, pienissä osastoissa tilanteen mukaisesti ja aloitteellisesti ilman varsinaista toimintasuunnitelmaa. Tuhatševski piti aloitteellisuuden ja itseohjautuvuuden puutetta puna-armeijan pahimpana puutteena. Tuhatševski piti oikeana tehtävätaktiikkaa, jossa hyvin koulutettu päällystö pystyy toimimaan, kun komentajan päämäärä on selvästi ilmaistu. Isserson nosti operaatiotaidon yhteydessä esiin vaatimuksen taukoamattomasta johtamisesta, jonka puuttumisen hän näki Moltken aikakauden operaatioiden ongelmaksi. Sotateoreetikkojen ristiriitaiset näkemykset ja aikakauden ilmapiiri eivät luoneet edellytyksiä neuvostoliittolaisen tehtävätaktiikan kehittymiselle. Jotta jalkaväen, tykistön ja panssarivaunujen yhteistoiminnan onnistuisi, pidettiin *maastossa* tapahtuvaa toiminnan **yhteensovittamista** tärkeänä⁷⁵⁶.

Varsinaisen aseellisen taistelun ulkopuolinen toiminta kuuluu venäläisessä ja neuvostoliittolaisessa sotataidossa toimintojen *turvaamisen*⁷⁵⁷ käsitteen alle. Turvaamisen käsitettä laajennettiin sekä taistelutilan olosuhteiden muutosten (ilma-, kaasu- ja panssarivaunujen uhka) että sodan marxismi-leninisin korostaman poliittisen luonteen vuoksi. Turvaaminen jakautui ohjesääntöjen määritelmissä taistelutoiminnan turvaamiseen, ma-

⁷⁵⁴ Triandafillovin ajattelussa toisen portaan tehtävissä on nähtävissä toisen portaan käyttö reservinä. Issersonin myöhemmässä kehitystyössä toisen portaan tehtävä muuttuu reagoivasta reservin käytöstä aktiiviseen ja suunnitelmalliseen käyttöön läpimurron laajentamisessa syvyyteen, ks. myös Морозов, Б.Н. (ред.): Словарь военных терминов, Воениздат, Москва, 1965, suom. Morozov, B. N. (toim.): Sotilastermien sanakirja, s. 56. – Sotilastermien sanakirjan mukaan: ”*Toinen porras on osa operatiivista ryhmitystä, joka ei kyseisellä hetkellä osallistu taisteluun ja on suunniteltu suunnattavaksi taisteluun hyökkäyksen aikana tai puolustuksen lujituksen lisäämiseksi [–] erotukseksi yleisjoukkojen reservistä, toinen porras saa taistelutehtävänsä samanaikaisesti ensimmäisen portaan kanssa.*”

⁷⁵⁵ Ks. tutkimuksen s. 114.

⁷⁵⁶ Ks. tutkimuksen s. 121.

⁷⁵⁷ Kuusinen (1978), s. 452, ks. myös Uša, Kuokkanen (2012), s. 57. – *обеспечение (obespetšenie)* voidaan sanakirjojen mukaan tulkita suojaamiseksi turvaamiseksi, takaamiseksi tai vakuudeksi PU-36 suomenkielisessä käännöksessä se on ilmaistu käsitteellä *taisteluvarmistus*.

teriaaliseen turvaamiseen ja jopa poliittisen työhön⁷⁵⁸. **Taistelutoiminnan turvaaminen** käsitti tiedustelun, vartioinnin, ilmatorjunnan ja -suojelun, kaasusuojelun, panssarintorjunnan. Poliittisen työn tehtävänä oli lujittaa taistelutahtoa – kokonaisuutena se piti sisällään sellaisia työmuotoja, jotka jakautuivat muissa armeijoissa kirkollisen työn, tiedottamisen ja viihdyttämisen alueille⁷⁵⁹.

Materiaalinen turvaaminen sisälsi huollon toimialojen lisäksi myös henkilöstötäydennykset, sotavankien käsittelyn ja selustan liikennejärjestelyistä huolehtimisen. Tulivoiman ja mekanisoinnin kehitys olivat kasvattaneet joukkojen **täydennysten ja kunnossapidon turvaamisen** tarvetta. Erityisesti ampumatarvikehuollon turvaaminen nähtiin peräkkäisten operaatioiden onnistumisen edellytykseksi. Triandafillovin työn keskeisenä osana olivat operaatioiden huoltamiseen tarvittavien kuljetuksien ja rautateiden korjaamiskykyyn liittyvät laskelmat, joiden perusteella hän arvioi, että iskuarmeijan yhtäjaksoisilla perättäisillä operaatioilla voidaan edetä kuukauden aikana 250 kilometrin syvyyteen. Neuvostoliittolainen turvaamisen käsite poikkeaa Fullerin määrittelemästä ja siitä johdetusta anglosaksisten maiden ohjesäännöissä esitetystä turvallisuuden (*security*) periaatteesta⁷⁶⁰. Turvaamisen käsitteen toista maailmansotaa edeltänyt sisältö on enemmänkin laaja taistelun lopputuloksen varmistamiseen pyrkivien toimenpiteiden yhdistelmä kuin selvästi muotoiltu periaate.

⁷⁵⁸ PU-29, s. 3, ks. myös, PU-36, s. 171, PU-39, Luku 3, 49 §. – PU-29:ssa ja PU-36:ssa poliittisesta työstä käytettiin käsitettä *taistelutoiminnan poliittinen turvaaminen* ja sitä käsittelevät ohjeet oli sijoitettu ohjesäännön jäsentelyssä turvaamisen yhteyteen. PU-39:ssa on luovuttu turvaamisen käsitteestä ja käytetty käsitettä *poliittinen työ (taistelutilanteessa)*.

⁷⁵⁹ PU-29, s. 3, 43–113 § (ss. 37–71), ks. myös PU-36, s. 171, 18–104 § (ss. 18–48), PU-39, 42 §, 49–63 §. – Poliittisen työn ohjeistuksissa kunnianosoitukset sankarivainajille mainittiin vasta PU-39:ssä. Kaatuneiden huoltoa ei käsitelty ohjesäännöissä lainkaan. Poliittista työtä tekivät erilliset toimihenkilöt, joita kutsuttiin perusyksiköissä poliittisiksi ohjaajiksi (*полупрек, политрук*), ja joukkoyksiköistä ylöspäin komissaareiksi (*комучап, комиссар*). Osa poliittisten toimihenkilöiden tehtävistä oli määritelty yksityiskohtaisen tarkasti. PU-36:n mukaan heidän oli ”– huolehdittava selustan järjestelyistä sekä siitä, että ampumatarvike-, polttoaine-, elintarvike- ja rehukuljetukset suoritetaan ajoissa [–] sotilaille hankitaan ja jaetaan ajoissa ruokaa ja että sen laatu pysyy hyvänä [–] sanomalehtiä saapuu keskeytymättä joukoille [–] järjestettävä taiteellisia tilaisuuksia, joissa puna-armeijan omat ilveilijät, hanurinsoitajat ja tanssitaiteilijat esiintyvät [–] lisäksi heidän on valvottava, että vankien kaasunaamarit ovat täysin kunnossa”. (käännös on PU-36 suomenkielisestä käännöksestä). PU-39:ssa ei ole yksityiskohtaisia ohjeita viihdetilaisuuksista. Poliittisen työn tekijät vastasivat yhdessä komentajan (päällikön) kanssa taisteluvälmiudesta ja taistelumenestyksestä. Komentajalla oli yksin vastuu joukkojen operatiivisesta johtamisesta, mutta komissaarilla oli oikeus ja velvollisuus osallistua päätöksen tekoon ja hän allekirjoitti asiakirjat yhdessä komentajan kanssa.

⁷⁶⁰ Fuller (1916), ss. 12–13 ks. myös *Field Manual, No. 3-0*, Headquarters, Department of the Army, Washington, DC, 2001, s. 4-14, Huttunen (2010), ss. 88–89, 144–145, 5. – Yhdysvaltalaisen ohjesäännön mukaan *turvallisuus* on ymmärrettävissä suojautumiseksi vihollisen aiheuttamalta yllätyksiltä ”*Never permit the enemy to acquire an unexpected advantage*”, mikä vastaa *turvaamisen* käsitettä. Huomaa, että yhdysvaltalaisissa ohjesäännöissä sivunumerot, kuten tässä 4-14, ovat muotoa: luvun numero-sivun numero.

Sotataito toisen maailmansodan tulikokeessa

4.1 Toisen maailmansodan ensimmäiset kokemukset ja niitä seuranneet muutokset ohjeistuksessa

Ensimmäiset arviot toisen maailmansodan aikana

Neuvostoliitossa seurattiin tiiviisti toisen maailmansodan alun sotatoimien etenemistä. Seuraajien joukossa oli Georgi Isserson, joka ennen kesäkuussa 1941 tapahtunutta vangitsemistaan⁷⁶¹ ehti julkaista Espanjan sisällissotaa ja Saksan hyökkäystä Puolaan käsittelevän teoksensa *Новые формы борьбы* (*Taistelun uudet muodot*). Issersonin teoksen lisäksi havaintoja sotataidosta käsiteltiin *Vojennaja mysl'* -lehdessä P. D. Korkodinovin artikkelissa *Характер современных боев* (*Uudenaikaisten taistelujen luonne*).⁷⁶²

Saksalaiset olivat Issersonin mielestä onnistuneet strategisessa yllätyksessä. Kesän 1939 aikana Saksan ja Puolan kiista Versaillesin rauhansopimuksen Saksalta riistämästä yhteydestä Itä-Preussiin oli kärjistynyt molemminpuoliseksi uhkailuksi, jonka aikana puolalaiset eivät Issersonin tulkinnan mukaan huomanneet saksalaisten asteittaista joukkomäärän kasvua. Tämä oli osoitus uudesta tavasta aloittaa sota: joukkomäärää lisätään asteittain, kunnes saavutetaan hyökkäysvalmius. Puolustajan vastuulle jää tulkita onko joukkoryhmitys uhka ja toimia sen mukaisesti tai varoa provosoitumista. Valmiuttaan jo kohottaneen hyökkääjän tarvitsee tällaisessa tilanteessa vain tehdä päätös. Puolalaiset olettivat saksalaisten pääiskun olevan vaatimusten kohteena oleva Danzigin suunnassa. Saksalaiset iskivät kuitenkin aivan vastakkaiseen suuntaan ja hyökkäsivät koko rintaman leveydeltä. Issersonin mukaan Puolan virheenä oli luottaa siihen, että Ranskan ja Britannian lupaama tuki sitoisi Saksan joukkoja länteen. Puolan liikekannallepano aloitettiin vain päivää ennen Saksan hyökkäystä 1.9.1939, mikä takasi ennestään vahvemmalle Saksalle edullisen voimasuhteen.⁷⁶³

Issersonin analyysin mukaan Saksan sotatoimi noudatti alusta loppuun yhtenäistä operaatioajatusta. Rajalinjan muoto mahdollisti saksalaisille hyvät edellytykset puristaa puolalaiset joukot nopeasti etenevien saksalaisten hyökkäyskärkien väliin. Hyökkäys aloitettiin samanaikaisesti ilmoitse ja maitse. Uutta tapaa aloittaa sotatoimet kuvasi se, että ilmahyökkäykset kohdistuivat ensimmäisenä Puolan ilmavoimiin ja rautatieyhteyksiin. Tällä tavoin saksalaiset saavuttivat ilman herruuden ja kiistivät puolalaisilta mahdollisuuden käyttää rautateitä Veikselin länsipuolella armeijan huoltamiseen ja lisäjoukkojen kuljettamiseen.⁷⁶⁴

⁷⁶¹ VE, osa 3, s. 400.

⁷⁶² Иссерсон, Г.С.: Новые формы борьбы, Воениздат, Москва, 1940, <http://militera.lib.ru/science/isserson/index.html>, 5.1.2011, suom. Isserson, G. S.: Taistelun uudet muodot ja Korkodinov, P. D.: The Nature of Modern Battles, teoksessa, *The Soviet Operational Art, 1927–1991, The Documentary Basis, Volume I Operational Art, 1927–1964*, toimittanut Glantz, David M., Frank Cass, London, 1995, ss. 124–142.

⁷⁶³ Sama, ss. 28–38. – Voimasuhteet olivat Saksan eduksi elävässä voimassa 4:3, panssarivaunuissa 6:1 ja ilmavoimissa 2,5:1, ks. myös Korkodinov (1995), s. 129.

⁷⁶⁴ Sama, ss. 39–43, ks. myös Korkodinov (1995), s. 130.

Hyökkäyksessä Saksan maavoimien operatiivinen rakenne muodostui kahdesta portaasta: Ensimmäisen porras oli panssaroiduista ja motorisoiduista joukoista muodostettu *etujoukko*, joka itsenäisesti mursi puolustajan ensimmäisen puolustuslinjan, kiersi sen sivustaan, murtautui saumoihin ja työntyi syvälle selustaan. Toinen porras muodostui yleisjoukkojen jalkaväkiyhtymistä, jotka seurasivat nopeasti ensimmäistä porrasta ja ryhtyivät taisteluun vastustajan pääjoukkojen kanssa samaan aikaan kun ensimmäinen porras taisteli vastustajan selustassa. Ilmavoimien, etujoukon ja pääjoukkojen iskujen yhteensovittamisen ulkolinjoilta suuntautuvassa operaatiossa mahdollisti Issersonin mukaan uuden viestivälineen eli radion käyttö. Korkodinov käsitteli kirjoituksissaan myös länsirintaman suunnan operaatioita, joissa saksalaiset käyttivät maahanlaskujoukkoja yhdessä maitse etenevien etujoukkojen kanssa.⁷⁶⁵

Käänteentekevää Saksan sotatoimessa oli Issersonin mukaan ilmavoimien käyttäminen itsenäisiin iskuihin vastustajan syvyyden kohteisiin. Tämän takia hänen mielestään oli: ”– syytä luopua kaikista epäilyistä ilmavoimien itsenäisiä toimia vastaan nykyaikaisessa sodassa, kunhan ne suunnataan kohteisiin, joista vastustajan armeijan elinmahdollisuudet ja kestäminen ovat riippuvaisia.” Itsenäisten operaatioiden lisäksi ilmavoimia käytettiin erityisesti panssariyhtymien tukemisessa, jossa ne olivat korvanneet tykistön käytön hyökkäystä edeltävässä tulivalmistelussa. Ilman ilmavoimien tukea hyökänneet panssariyhtymät eivät menestyneet. Nopeasti etenevät saksalaisten etujoukot kohtasivat usein ilmavoimien tuhoamia ja hajalle iskemiä puolalaisia joukkoja. Puolalaisten ryhmityksessä olevien aukkojen kautta edenneet ja vetäytyviä joukkoja *takaa-ajavat* panssaroidut osastot hyökkäsivät suoraan liikkeestä kuljetuksia ja marssiosastoja vastaan pysähtymättä ottamaan edes vankeja – panssarikärjet pysähtyivät yleensä vasta polttoaineen loppuessa. Sekä Isserson että Korkodinov korostivat, että toisen portaan joukot eivät kuitenkaan olleet uudessa sodankäyntitavassa tarpeettomia. Niitä tarvittiin rajataistelujen voittamiseen, eivätkä nopeasti liikkuvat joukot olisi voineet toimia ilman niitä. Panssarijoukkojen jouduttua pysähtymään linnoitetun aseman eteen ne odottivat toisen portaan joukkojen jalkaväen ja tykistön apua.⁷⁶⁶

Issersonin mielestä Saksan ja Puolan sodassa syvä taistelu oli astunut teoriasta käytäntöön. Hän kritisoi avoimesti sitä kohtaan suunnattua vähättelyä: ”Usein on niin, että uutta konseptia pidetään aluksi fantasiana ja runoutena; vaan sitten kun se tavalla tai toisella toteutuu, aletaan välinpitämättömästi väittää, että mitään uutta ei ole tapahtunut”. Sota paljasti liikkuvan sodankäynnin⁷⁶⁷ avaamat mahdollisuudet ja sen käymiseen tarvittavat keinot. Liikkuva sodankäynti tarvitsi kuitenkin *olosuhteensa*: rintaman muodon ja maaston piirteiden sopivuuden sekä *mahdollisuutensa*: uudenaikaiset taisteluvälineet. Liikesotaa voidaan käydä vain siihen soveltuvissa olosuhteissa, ja kun on mahdollisuus taata voimakkailla ilmavoimilla ilman herruus, murtautua nopeasti liikkuvilla yhtymillä

⁷⁶⁵ Sama, ss. 55–56, 70, ks. myös Korkodinov (1995), ss. 132, 135. – Saksalaiset käyttivät maahanlaskujoukkoja erityisesti Belgian rajalinnakkeiden (Eben Emael) vesistöesteiden (Albertin kanava ja Maasjoki) sillanpääasemien valtaamiseen.

⁷⁶⁶ Samat, ss. 53–56, ss. 135–140.

⁷⁶⁷ Sama, s. 67, vrt. Huttunen (2010), ss. 81, 235. – Isserson käyttää saksalaisten soveltamasta sodankäyntitavasta venäjänkielistä käsitettä *манёвренная война* (*manjovronnaja voina*), joka voidaan kääntää: *liikkuva sota tai liikkuva sodankäynti*, se ei kuitenkaan täysin samaistu 1970–1980-lukujen *liikesodankäyntiin*.

murtaudutaan syvyyteen ja käytössä on aselajien yhtymiä, joilla turvataan isku syvyyteen.⁷⁶⁸

Saksan ja Puolan sota ei ollut kahden tasavertaisen taistelu. Ilma-alivoimainen, heikosti panssaroitu ja motorisoitu armeija ei Issersonin mukaan voinut käydä liikkuvaa sotaa näissä suhteissa vahvempansa kanssa. Ainoa mahdollisuus taisteluun olisi ollut käyttää luonnonesteitä ja valmisteltua puolustuslinjoja, jollaisiin esimerkiksi Puolan jokilinjat olisivat antaneet edellytyksiä.⁷⁶⁹

Julkaistujen kirjojen ja lehtiartikkelien lisäksi sekä puna-armeijan tiedustelu että asevoimien ja valtion johto seurasivat strategisen tilanteen kehittymisen ohella myös sota-aidon kehittymistä⁷⁷⁰. Puna-armeijan käyttöön julkaistiin Saksan asevoimista kertova käsikirja⁷⁷¹ sekä keskusteluopas⁷⁷². Stalinin puhdistukset olivat kuitenkin vaikeuttaneet tiedustelun toimintamahdollisuuksia eikä puna-armeijalla ollut selvää käsitystä saksalaisten sotataidon laadullisesta ylivoimasta.⁷⁷³

Toisen maailmansodan alun tapahtumien ja Suomen vastaisessa talvisodassa saatujen kokemusten perusteella oli käynnistetty joukko muutoksia taistelutavassa ja kokoonpanoissa. Ohjeistusta annettiin huhtikuussa 1940 puna-armeijaan kohdistuneiden ns. Stalinin istuntojen jälkeen puolustusasiainkansankomissaarin kesäkauden koulutuskäskysä⁷⁷⁴. Koulutuskäskey totesi puna-armeijan tason olleen talvisodassa heikko, ja siinä annettiin ohjeita havaittujen puutteiden korjaamiseksi. Ohje ei sisältänyt käänteentekeviä muutoksia vaan tähtäsi perus- ja joukkoyksiköiden tason parantamiseen.⁷⁷⁵ Ennen talvisotaa puretut mekanisoidut yhtymät päätettiin perustaa uudelleen⁷⁷⁶.

⁷⁶⁸ Sama, ss. 64–67. – Isserson korostaa olosuhteiden ja mahdollisuuden välistä riippuvuutta ja eroja, mikä on osoitus hänen dialektisesta ajattelutavastaan.

⁷⁶⁹ Sama, ss. 5, 65.

⁷⁷⁰ Sudoplatov, Pavel; Sudoplatov, Anatoli; Schecter, Jerrold, L; Shecter, Leona, P.: *Stalinin erikoistehtävissä. Kiusallisen todistajan muistelmat*, WSOY, Juva, 1994, ss. 179–180.

⁷⁷¹ Коваленко, А.Ф. (ред.): *Краткий справочник по вооруженным силам Германии*, Военное издательство народного комиссариата обороны Союза ССР, Москва, 1941, suom. Kovalenko, A. F. (toim.): *Lyhyt käsikirja Saksan asevoimista* – Julkaisulupa 29.8.1941.

⁷⁷² Любарский, А.В. (ред.): *Краткий русско немецкий военный разговорник*, Военное издательство народного комиссариата обороны Союза ССР, Москва, 1941, suom. Ljubarski, A. V. (toim.) – Niemi-lehden mukaan kirjanen oli määrätty painettavaksi 29.5.1941.

⁷⁷³ Sudoplatov ja muut (1994), ss. 179–180, vrt. Жукон, Žukov (2002), osa 1, s. 225, vrt. tutkimuksen s. 173, Суворов, Suvorov (1998), ss. 298–299. – Sudoplatovin ja Žukovin mukaan neuvostoliittolaiset eivät tunteneet riittävästi saksalaisten salamasotataktiikan voimaa eivätkä huomanneet sitä, että saksalaisten vuosien 1939–1940 operaatioiden ensimmäisenä tavoitteena oli ollut alueiden valtaamiseen sijaan vastustajien sotilaallisen voiman tuhoaminen. Tietoa olisi ollut: *Issersonin Taistelun uudet muodot* 1940 oli tarkka analyysi saksalaisten Puolan operaatiosta. Viktor Suvorovin mukaan Neuvostoliiton tiedustelujohtoon kohdistuneet puhdistukset eivät haitanneet ulkomaantiedustelua. Väite on vähintäänkin outo.

⁷⁷⁴ Manninen ja Ržeševski (1997), ss. 5–6. – Istunnot pidettiin 14. –17.4.1940, ks. myös Тархова, Tarhova (2004), s. 7. – Mannisen ja Ržeševskin teoksessa kuvatut istunnot olivat ensimmäinen osa talvisodan kokemuksia kartoittaineista tutkimuksista. Sen jälkeen tutkittiin operatiivisia asiakirjoja. Tutkimuksen perusteella valmisteltiin puna-armeijan kesäkauden 1940 koulutuskäskey.

⁷⁷⁵ Приказ о боевой и политической подготовке войск в летний период 1940 учебного года, № 120/16 мая 1940, suom. Käskey koulutusvuoden 1940 kesäkauden taistelu- ja poliittisesta koulutuksesta, teoksessa Золотарёв, В. А. (ред.): *Русский архив: Великая Отечественная: Приказы народного комиссариата обороны СССР, Т. 13 (2–1)*, Терра, Москва, 1994, suom. Zolotarjov, V. A. (toim.): Venäläisen arkisto: Suuri isänmaallinen: Neuvostoliiton puolustusasiain kansankomissaarin käskeyjä. Lyh. Золотарёв, Zolotarjov (2–1), ss. 132–147, ks. myös Erickson (1984), ss. 552–555.

⁷⁷⁶ Ks. Tutkimuksen s. 162.

Vuosien 1939 ja 1941 kenttäohjesääntöjen luonnokset

Puna-armeijan viimeinen sotaa edeltänyt kenttäohjesääntö oli luonnokseksi jäänyt vuoden 1939 kenttäohjesääntö. Pääosa neuvostoliittolaista sotataittoa ja sotahistoriaa käsittelevistä teoksista ei mainitse lainkaan puna-armeijan kenttäohjesääntöjen vuosien 1939 ja 1941 luonnoksia.⁷⁷⁷ Vuoden 1943 kenttäohjesäännön luonnoksessa niitä ei mainita lainkaan vaan tekstissä viitataan vuoden 1936 väliaikaiseen kenttäohjesääntöön⁷⁷⁸. Virallisen historiakäsityksen mukaan sodan alussa oli käytettävissä ainoastaan vuoden 1936 väliaikainen kenttäohjesääntö⁷⁷⁹. Kuitenkin neuvostoliittolaisen sotilastietosanakirjan mukaan ”*Neuvostoliiton rajoja suojaavien taistelutoimien kokemukset Hasan-järvellä (1938), Halhin-Golissa (1939) ja neuvostoliittolais-suomalaisessa sodassa (1939–1940) heijastuivat vuoden 1941 kenttäohjesäännön luonnokseen.*”⁷⁸⁰ Myös neuvostoliittolainen tietosanakirja mainitsee, että ”– – vuosina 1939 ja 1941 laadittiin kenttäohjesääntöjen luonnokset”⁷⁸¹. Issersonin mukaan PU-39, jota tarkistettiin keväällä 1941, päätti ennen sotaa edeltävien ohjesääntöjen kehittämistyön⁷⁸². Vaikka PU-39/41 eivät luonnoksina velvoittaneet samalla tavoin kuin vahvistetut ohjesäännöt oletan, että ne ovat ohjanneet sekä laatimisprosessinsa että lopputuloksensa kautta sotilaallista teoriaa ja käytäntöä. Luonnoksiksi jääneet ohjesäännöt saattavat heijastella kehityssuuntaa ja -paineita jopa paremmin kuin käyttöön vahvistetut virallisen aseman saaneet ohjeet.

Vuoden 1939 kenttäohjesäännön luonnos perustuu selvästi vuoden 1936 väliaikaiseen kenttäohjesääntöön. Vaikka sen rakenne on erilainen, on teksti useassa kohdassa sanasta sanaan yhtenevää⁷⁸³. PU-39:ssa käsitellään joukkojen organisaatiota, johtamista ja taistelujärjestyksen perusteita laajemmin kuin PU-36:ssa⁷⁸⁴. Vuoden 1939 ohjesäännön luonnoksessa annettiin syvän taistelun periaatteiden mukainen ohjeistus liikkuvien panssari- ja ratsuväkiyhtymien suuntaamisesta vastustajan puolustuksen syvyyteen. Ohjeistus velvoitti läpimurron tehneen rynnäkköportaon joukon tukemaan liikkuvien yhtymien toimintaa.⁷⁸⁵ Vaikka syvää taistelua ei mainita ohjesäännön luonnoksessa nimeltä, ovat sen periaatteet, joista Tuhatševski, Triandafillov ja Isserson olivat kirjoittaneet sotateoreettisissa julkaisuissaan, selvästi näkyvissä ohjesäännön tekstissä.

Neuvostoliittolaisen sotataidon kriisi 1941

Saksa käytti 22.6.1941 aloittamassaan hyökkäyksessä Neuvostoliittoon Puolan ja lännen rintamilla testattuja periaatteita. Puna-armeijan toimintaa sodan ensimmäisessä vaiheessa on analysoitu tiivistetysti professori, eversti A. A. Strokovin, toimittamassa vuonna 1966 ilmestyneessä sotataidon historian yleisesityksessä *История военного искусства*

⁷⁷⁷ Колтюков, Koltjukov (2006b), s. 92. – Koltjukov ei mainitse PU-39 eikä PU-41 käsitellessään syvän taistelun ohjeistusta.

⁷⁷⁸ Ks. tutkimuksen s. 181.

⁷⁷⁹ Строков, Stokov (1966), s. 324.

⁷⁸⁰ SVE, osa 6, s. 405.

⁷⁸¹ Лябик, И.П.: Полевые уставы, kenttäohjesäännöt, BSE, osa 20, s. 180. – Tietosanakirjan artikkeli jatkaa: ”– – vuoden 1942 lopussa laadittiin kenttäohjesäännön luonnos, joka oli laadittu suuren isänmaallisen sodan 1941–45 ensimmäisen jakson kokemuksen perusteella. Sodan jälkeen otettiin käyttöön uudet ohjesäännöt, jotka oli laadittu sodan kokemusten, uuden aseistuksen ja taistelukaluston perustalle.”

⁷⁸² Ks. tutkimuksen s. 144.

⁷⁸³ PU-39, 432–441 §, ks. myös PU-36, 272–280 §. – Käytössäni olleessa PU-39:n versiossa esimerkiksi talviolosuhteita koskeva ohjeistus on lähestulkoon samanlainen. Tämä ajoittaisi lähteenä käyttämäni version ennen talvisotaa kirjoitetuksi.

⁷⁸⁴ Laajempi aihepiiri näkyy myös ohjesäännön tekstimäärän kasvuna: PU-39:ssa on 488 numeroitua kohtaa ja PU-36:ssa on 385 numeroitua kohtaa.

⁷⁸⁵ PU-39, 294 §, ks. myös Иссерсон, Isserson (1965b), s. 58.

(*Sotataidon historia*)⁷⁸⁶. Teos sisältää aikakautensa virallisen, neuvostoliittolaisille upseereille koulutuksessa esitettävän, näkemyksen sotataidon kehityksestä historiallisen materialismin ideologian mukaisesti esitettynä. Yli 600-sivuisesta kirjasta pääosa keskittyy puna-armeijan historiaan Venäjän sisällissodan ja toisen maailmansodan aikana. Puolustusministeriön kustantamo on julkaissut samaan tarkoitukseen vuonna 2006 uuden samannimisen oppikirjan, jossa neuvostoasevoimien toimintaa ei enää esitetä yhtä seikkaperäisesti.

Strokovin mukaan sodan ensimmäistä jaksoa määrittää strategisen yllätyksen vaikutus neuvostojoukkoihin, jotka eivät olleet valmiina torjumaan Saksan ja sen liittolaisten iskua. Kokemus painottaa vastustajan yllättävän iskun torjumiseksi jatkuvaa valppautta, sodan ensimmäisten minuuttien toimintaan tarvittavaa koulutusta ja valmistautumista, tiedustelua sekä kykyä ryhmittää ja keskittää nopeasti uusia joukkojen muodostelmia.⁷⁸⁷ Neuvostoliittolaisen ja venäläisen kansallisen kertomuksen mukaan heidät yllätettiin⁷⁸⁸. Traumaattisella historiallisella kokemuksella on selvä vaikutuksensa myös sotataidolliseen ajatteluun.

Sodan alkuvaiheessa käytettävissä ollut ohjeistus perustui edelleen vuoden 1936 väliaikaisen kenttäohjesääntöön sekä vuoden 1939 kenttäohjesäännön luonnokseen. Sen mukaan puolustus oli luonteeltaan toissijaista, josta olisi siirryttävä mahdollisimman nopeasti hyökkäykseen. Koko yhtymän vetäytymiseen oli aikaisemminkin tarvittu ylemmän esimiehen lupa, mutta osittainen vetäytyminen oli mahdollista, mikäli se ei vaarantanut saatua tehtävää. Vetäytymisen ja liikkuvan puolustuksen ohjeistus sisälsi jälkijoukon käytön. Asutuskeskusten varustamista ympäripuolustukseen ja taistelua saarrettuna ei aikaisemmin ollut ohjeistettu.⁷⁸⁹

Isserson piti valitettavana sitä puna-armeija oli sitoutettu ideologisiin julistuksiin hyökkäystaistelun edullisuudesta ja sotatoimien siirtämisestä vastustajan alueelle. Sodan alussa ajattelutapana oli ainoastaan mahdollisimman nopea siirtyminen hyökkäykseen ja muut mahdollisuudet suljettiin pois. Tällainen muuttumaton sotataidon yläpuolella oleva ohjaus kahlitsi sotilasjohdon ajattelua. Siksi ylimpien yhtymien komentajat eivät sodan alussa kyenneet käyttämään hyväkseen sotaa edeltänyttä teoriaa.⁷⁹⁰

Saksan yllättävä hyökkäys lamautti Neuvostoliiton ilmapuolustuksen ja johtamisjärjestelmän. Sodanjohdon vääristynyttä tilannekuvaa kuvasti hyökkäyspäivän iltana kaikille

⁷⁸⁶ Строчков, Strokov (1966), ks. myös Колтюков Koltjukov (2006b). – Molemmat teokset ovat ilmestyneet julkaisusarjassa *Библиотека офицера* (*Upseerin kirjasto*), mikä yhdessä uudemman version täydellisen nimen ja nimiölehden suositustekstien kanssa viittaavat teoksen muodostavan eräänlaisen upseeriston käyttöön annetun sotataidon historian kaanonin.

⁷⁸⁷ Строчков, Strokov (1966), s. 563.

⁷⁸⁸ Sodan alkamisen muistopäivää (День памяти и скорби, muistamisen ja surun päivä) vietetään Venäjällä presidentin ukaasin № 857/8.6.1996 mukaisesti virallisena muistopäivänä. Tämä on kansallinen kokemuksen ydintä, jota vahvistetaan vuosittaisilla muistoseremonioilla, jossa venäläinen yllätetty uhrina vakuuttaa itselleen ja samalla muille, että vastaisuudessa näin ei saa käydä. Kokemus heijastuu myös myöhempään neuvostoliittolaisen ja erityisesti nykyiseen venäläiseen sotataidolliseen ajatteluun, jossa korkealla valmiudella pyritään estämään yllätykset, ks. tutkimuksen ss. 291, 306, 358.

⁷⁸⁹ PU-36, ss. 106–107 (224 §), 123 (256 §), 124 (257 §), ks. myös PU-39, 10 §, Потапов, Potapov (2006), s. 46.

⁷⁹⁰ Иссерсон, Isserson (1965b), ss. 60–61.

Neuvostoliiton Saksan vastaisen rintaman joukoille annettu hyökkäystehtävä⁷⁹¹. Ylin sodanjohto vaati useiden päivien ajan hyökkäyksen käynnistämistä, ja osa rintamien komentajista välitti käskyn alajohtoportailleen, vaikka tiesivät sen toteuttamisen olevan käytännössä mahdotonta. Johtamisen lamaantumisen jälkeen puolustustaisteluun valmistautumaton puna-armeija ei kyennyt torjumaan Saksan maavoimien etenemistä. Neuvostojoukot jäivät kesän taisteluissa saksalaisten panssarikiilojen väliin valtaviin motteihin, joissa menetettiin valtavia määriä joukkoja ja kalustoa. Neuvostoliittolaisten vastahyökkäys Smolenskin alueella heinäkuussa 1941 pysäytti saksalaisten etenemisen Moskovan suunnassa lähes kuukauden ajaksi. Saksalaiset eivät onnistuneet saavuttamaan valloittamillaan alueilla väestön tukea ja Neuvostoliiton valtavat maantieteelliset mittasuhteet mahdollistivat neuvostosodanjohdolle syksyn ja alkutalven 1941 aikana tilanteen vakauttamiseen johtaneiden toimenpiteiden toteuttamisen. Vastarinta koveni samanaikaisesti kun taistelukentän olosuhteet alkoivat tasoittaa tilannetta.⁷⁹²

Saksalaisten eteneminen Moskovan edustalla eteni marraskuun lopulla 1941 kulminaatiopisteeseen ja neuvostojoukot pystyivät ylijohdon reservien avulla lyömään saksalaiset strategisella vastahyökkäyksellä ja poistamaan uhan pääkaupunkinsa edustalta. Talven vastahyökkäysoperaatioissa strateginen aloite siirtyi Neuvostoliitolle. Strategisen aloitteen saavuttamiseen vaikuttivat monet tekijät, joista neuvostoliittolaiset pitivät keskeisimpinä joukkojen sekä aseistuksen määrää ja laatua.⁷⁹³

Moskovan vastahyökkäysoperaatioiden vielä jatkuessa antoi Neuvostoliiton ylin sodanjohto tammikuussa 1942 ratkaisevaksi tulkitun ohjeen hyökkäystaistelun ja tykistöhyökkäyksen organisoimisesta. Puna-armeijan hyökkäykset olivat sodan alkuvaiheessa kohdistuneet yleensä laajaan rintamansaamaan, jolloin niiden vaikutukset olivat selvän painopisteen puuttuessa jääneet vaatimattomiksi. Ohjauskirjeessä määriteltiin armeijoiden iskuryhmien kooksi 3–4 divisioonaa. Vastaavasti rintamien iskuryhmiin tulisi koota muutamia armeijoita. Joukkojen keskittämisen lisäksi hyökkäyksiä olisi tuettava keskittämällä armeijan iskuryhmien hyökkäyskaistoille 60–80 tykin ja rintaman iskuryhmien tukemiseksi 150–200 tykin vahvuiset tykistöosastot.⁷⁹⁴ Seppälän mukaan Stavkan ohja-

⁷⁹¹ Директива военным советам фронтом № 3 22 июня 1941 г, http://bdsa.ru/index.php?option=com_content&task=view&id=2030&Itemid=30, 29.4.2013. – Suomen vastaisen Pohjoisen rintaman tuli jatkaa lujaa puolustusta, Baltiaan sijoitetun Luoteisen rintaman tuli puolustaa Itämeren rannikko ja tehdä vastaisku Kaunasista Suvalkiin. Läntisen rintaman tuli torjua Varsovan suunnasta hyökkäävä vastustaja ja yhdessä Luoteisen rintaman kanssa saartaa Suvalkin alueella oleva vastustaja ja vallata Suvalki 26.6. mennessä. Lounainen ja Eteläinen rintama saivat vastaavan suuntaisia tehtäviä.

⁷⁹² Glantz ja House (1995), ss. 49–50. – Neuvostojoukkojen paikalliset rajataistelut eivät koordinoimattomina johtaneet menestykseen. Ukrainassa kenraalimajuri Rokossovskin johtamien panssarijoukkojen vastahyökkäys onnistui viivyttämään Eteläisen armeijaryhmän etenemistä viikon ajan, joka johti Hitlerin suuntaamaan osan Moskovan suuntaan etenevästä Keskisen armeijaryhmän joukoista Ukraina.

⁷⁹³ Glantz (2004), ss. 116–118, IVMV, osa 4, s. 109, Строков, Strokov (1966), ss. 563–564.

⁷⁹⁴ Директивное письмо Ставки ВГК № 03 военным советам фронтов и армий о действиях ударными группами и организации артиллерийского наступления, 10.1.1942, Золотарёв, В. А. (ред.): *Русский архив: Великая Отечественная: Ставка ВГК: Документы и материалы: 1942 год. Т. 16* (5–2), Терра, Москва, 1996, suom. Ylimmän sodanjohtoon päämajan ohjauskirje № 03 rintamien ja armeijoiden sotilasneuvostoille iskuryhmien toiminnasta ja tykistöhyökkäyksen organisoimisesta, 10.1.1942 teoksessa Zolotarjov, V. A. (toim.): *Венäläinen arkisto: Suuri isänmaallinen: Ylipäällikön esikunta, dokumentteja ja materiaalia vuodelta 1942*, ss. 33–35. – Huomaa, ettei ohjauskirjeessä anneta ohjeita tykistön tiheydestä rintamakilometriä kohden vaan ohje tykistön määrästä tuettavaa joukkoja kohden. Neuvostoliiton ylimmän sodanjohtoon antamien ohjeiden mukaan rintaman murtoalueen leveys olisi suurimmillaan 30 km ja armeijan 15 km. Tämä antaisi erityisesti tykistölle mahdollisuudet keskittää voimat päähyökkäyksen suuntaan.

uskirjeellä oli huomattava vaikutus hyökkäysoperaatioissa käytettävän sotataidon kehittymiseen sodan aikana: ”*Se johti käsitteeseen niin ja niin monta pataljoonaa, tykkiä ja panssarivaunua rintamakilometrillä tai niin ja niin paljon voimia prosentteina murtoalueelle – –. Näin syntyivät yksinkertaiset säännöt, jotka pitivät paikkansa. Neuvostoliiton sodanjohto ei sodan pitkittyessä yleensä rikkonut näitä sääntöjä. Seurauksena olikin, että neuvostojoukot murtivat aina saksalaisten ja sen liittolaisten puolustuksen.*”⁷⁹⁵ Ohjauskirje mainitaan lähes kaikissa neuvostoliittolaista sotataitoa käsittelevissä lähteissä⁷⁹⁶. Käytännössä sen ohjaus ei kuitenkaan vaikuttanut välittömästi, koska joukoilla ei ollut käytössään sen edellyttämiä taisteluvälineitä.⁷⁹⁷ Ohjauskirjeen käännös on tutkimuksen liitteenä 2.

Aikalaisdokumentin ensimmäisen sotavuoden kokemuksiin perustuvasta sotataidon ohjauksesta muodostaa puna-armeijan jalkaväen taisteluohjesääntö vuodelta 1942 (BUP-42). Ohjesääntö vahvistettiin käyttöön 9. marraskuuta 1942, ja se kumosi puna-armeijan jalkaväen taisteluohjesäännön vuodelta 1938 osan 1 ja jalkaväen taisteluohjesäännön vuodelta 1929 osan II. Ohjesäännön esipuheen mukaan keskeisiä muutoksia aikaisempiin ohjesääntöihin olivat taistelujärjestystä, tulenkäytön järjestelyitä ja johtajien sijoitumista koskeva ohjeistus. Kokemuksien perusteella annettiin ohjeistus toimintaan saarrostettuna. Lisäksi ohjesäännössä täsmennettiin tammikuun ohjauskirjeessä esiteltyä tykistöhyökkäyksen käsitettä.⁷⁹⁸

Aikaisempien ohjesääntöjen mukaan jalkaväen taistelujärjestys oli muodostettu joukkueesta divisioonaan tiheiksi ja syvyyteen porrastetuksi. Sen seurauksena taistelukentälle oli ahtautunut liikaa elävää voimaa, mikä johti koviin tappioihin, erityisesti taistelujärjestyksen toisessa ja sitä seuraavissa portaissa, vastustajan kranaatinheittimistön, tykistön ja ilmavoimien tullessa. Porrastuksen takia merkittävä osa joukoista ei voinut käyttää jalkaväen aseistuksen kevyiden ja raskaiden aseiden tulta, koska edessä oli omia joukkoja. Vuoden 1942 ohjesäännön mukaisesti joukkueen, komppanian, pataljoonan, rykmentin ja divisioonan taistelujärjestystä ei porrastettu syvyyteen. Muutoksen päämääränä oli turvata jalkaväelle mahdollisuus käyttää aseistustaan koko taistelun ajan.⁷⁹⁹

Aikaisempien ohjesääntöjen ohjeistus taistelujärjestyksen *iskevästä* ja *sitovasta ryhmästä* oli ohjesäännön esipuheen mukaan johtanut sitovan ryhmän toimeettomuuteen. Uusi ohjesääntö poisti jaon iskevään ja sitovaan ryhmään. Se vaati päävoimien ja välineiden ponnistusten keskittämistä pääiskun suuntaan ja avustavassa suunnassa rynnäkköä pie-

⁷⁹⁵ Seppälä, Helge: *Puna-armeijasta sotilasmahdiksi*, WSOY, Juva, 1978, s. 148.

⁷⁹⁶ Радзиевский, А.И.: *Прорыв, (По опыту Великой отечественной войны 1941–1945)*, Военное издательство, Москва, 1979, suom. Radzievski, A. I.: *Läpimurto (Suuren isänmaallisen sodan 1941–1945 kokemuksen perusteella, ss. 19–20, ks. myös Glantz ja House (1995), ss. 99–101, Строков, Strokov (1966), s. 382, Колтюков, Koltjukov (2006b), s. 183, Поспелов, П.Н. (ред.): История Великой Отечественной войны Советского Союза 1941–1945 гг. в 6 томах, Воениздат, Москва, 1960–1965, <http://militera.lib.ru/h/6/index.html>, 6.5.2012, suom. Pospelov, P. N. (toim.): Suuren Isänmaallisen sodan historia, osa 2, s. 318, (jatkossa lyh. IVOV) Сердюков, А.Э.: Великая Отечественная Война 1941–1945 годов, том первый, основные события войны, Военное издательство Москва, 2011, <http://encyclopedia.mil.ru/encyclopedia/dictionary/vov.htm>, 9.5.2012, suom. Serdjukov, A. E.: Suuri isänmaallinen sota 1941–1945, ensimmäinen osa, Sodan päätapaukset, osa 1, s. 222, (jatkossa lyh. VOV).*

⁷⁹⁷ Жуков, Žukov (2002), osa 2, ss. 43–46.

⁷⁹⁸ Боевой устав пехоты Красной Армии, часть II (батальон, полк), Воениздат Народного Комиссариата, Москва, 1942, <http://voennizdat.com/ychebn/ystav/Yshebystav14.pdf>, 20.10.2012 suom. Puna-armeijan jalkaväen taisteluohjesääntö, osa 2, (pataljoona, rykmentti), ss. 5–10, (jatkossa lyh. BUP-42).

⁷⁹⁹ BUP-42, ss. 9–10.

nemmillä voimilla. Edeltävä ohjeistus reservien muodostamisesta oli havaittu puutteelliseksi. Sen takia yllättävien iskun suuntaamiseksi, erityisesti vastustajan sivustaan ja saumoihin, sekä saavutetun menestyksen varmistamiseksi ohjeistettiin muodostamaan reservejä, joiden vahvuus ja kokoonpano riippuvat tehtävästä, taistelusuunnitelmasta ja taistelualueesta.⁸⁰⁰ Ajatus iskevän ja sitovan ryhmän erilaistumisesta oli peräisin Triandafilloilta ja se oli otettu käyttöön jalkaväen ohjesääntöjen lisäksi myös puna-armeijan vuoden 1929 kenttäohjesäännössä.⁸⁰¹

Aikaisemmat ohjesäännöt olivat edellyttäneet johtajien sijoittumista johdettavan joukon taistelujärjestyksen eteen ja sitä, että he omalla esimerkillään vetäisivät joukon rynnäköön. Havaintojen mukaan tämä oli johtanut kuitenkin suuriin upseeritappioihin ja niitä seuranneeseen taistelujärjestyksen hajoamiseen. Uuden ohjeistuksen mukaan joukkueiden johtajien, komppanioiden päälliköiden ja pataljoonien komentajien oli sijoitettava joukon taistelujärjestyksen taakse siten, että he voivat tähystää taistelun kulkua omissa yksiköissään sekä sivustoillaan, säilyttävät yhteyden naapurijoukkoon ja näkevät oman taistelujärjestyksensä sekä vastustajansa. Johtaja sai asettua joukon eteen vain poikkeustapauksessa. Rykmentin komentajan tuli sijoittua sellaiselle johtamis- tai tähystyspaikalle, josta pystyi johtamaan taistelua ja tähystämään koko taistelukenttää paremmin kuin sijoittumalla välittömästi pääiskun suuntaan.⁸⁰²

Ohjesäännön esipuhe korosti sitä, että jalkaväen taistelu muodostuu sen omien taisteluvälineiden, ja sitä tukevien aselajien, erityisesti tykistön, panssarivaunujen ja ilmavoimien, tulesta. Menestyminen taistelussa edellyttäisi aselajien toiminnan yhteen sovittamista. Uusi tykistöhyökkäyksen käsite tarkoitti *jalkaväen välitöntä tukemista* keskittämällä tykistön ja raketinheittimien, kranaatinheittimien ja ilmavoimien tulta *koko hyökkäyksen ajan*.⁸⁰³

Hyökkäys tuotiin edelleen esiin puna-armeijan pääasiallisena taistelutapana, mutta sen rinnalla hyväksyttiin puolustus *normaaliksi* taistelutavaksi. Hyökkäystaistelun tyypilliseksi piirteeksi oli muodostunut välittömästä taistelukosketuksesta tehtävä puolustuksen murtamista tavoitteleva rintamaisku. Sotakokemuksien mukaan taistelun nopea tempo edellytti kykyä nopeisiin ryhmitysmuutoksiin. Taistelun johtavaksi ajatukseksi esitettiin vastustajan joukkojen sulkeminen saarroksien ja sen joukkojen puristaminen pienempiin osiin yksitellen tuhottavaksi. Puolustustaistelulta edellytettiin sitkeyttä ja aktiivisuutta. Hyökkääjän panssarivaunujen, keskitetyn, tykistöllä ja ilmavoimilla tuetun rynnäköön, torjumisen esitettiin perustuvan panssarintorjuntaan, tykistön tulelta suojautumiseen ja ilmatorjuntaan. Keskeiseksi keinoksi nähtiin linnoittaminen. Todennäköisesti saksalaisten saadun esimerkin mukaisesti annettiin ohje puolustettavan alueen asutuskeskusten ja erillisten rakennusten muuttamisesta ympäripuolustukseen kykeneviksi tukikohdiksi.⁸⁰⁴

Kesällä 1942 annetun *ei askeltakaan taaksepäin* -käskyn⁸⁰⁵ hengessä ohjesäännön esipuhe korosti vetäytymisen olevan mahdollista ainoastaan ylemmän esimiehen nimenomaisesta käskystä tilanteissa, jotka vaativat joukon vetämistä pois vastustajan ylivoi-

⁸⁰⁰ Sama.

⁸⁰¹ Ks. tutkimuksen ss. 92, 95.

⁸⁰² BUP-42, ss. 9–10.

⁸⁰³ Sama.

⁸⁰⁴ Sama.

⁸⁰⁵ Ks. tutkimuksen s. 187.

maisten voimien vaikutuksen alta. Vastustajan välittömän takaa-ajon estämiseksi ja vaikeuttamiseksi vetäytymisen tuli olla sekä suunniteltua että järjestelmällistä, ja siihen tuli poikkeuksetta liittää jälkijoukon aktiivinen toiminta.⁸⁰⁶

Vuoden 1942 jalkaväen taisteluohjesäännön mukaiset muutokset esitettiin myös puna-armeijan kenttäohjesäännön luonnoksessa vuodelta 1943. Uutta kenttäohjesääntöä ei kuitenkaan sodan aikana vahvistettu käyttöön, ja siitä otettiin vuonna 1945 uusi painos, joka oli niin ikään luonnos. Asian selvittämistä vaikeuttaa myös se, että Potapov viittaa väitöskirjassaan puna-armeijan vuoden 1942 ja 1944 kenttäohjesääntöihin⁸⁰⁷. Sekä vuoden 1943 että 1945 painosten johdantoihin on kirjoitettu, että vuoden väliaikainen 1936 kenttäohjesääntö: ”– on jo vanhentunut ja vaatii perinpohjaista uudistamista.”⁸⁰⁸ Johdannon viittaus PU-36:een paljastaa myös sen, ettei vuoden puna-armeijan kenttäohjesäännön luonnosta vuodelta 1939 missään vaiheessa vahvistettu.

Puna-armeijan kenttäohjesäännön luonnoksessa vuodelta 1943 mainittiin samat taistelu-järjestykseen tehdyt muutokset sekä tykistö- ja ilmavoimien hyökkäyksen käyttöönoton kuin jalkaväen taisteluohjesäännössä vuodelta 1942. Ohjesäännön lukuun 1. Yleiset perusteet oli kirjattu sotakokemukseen perustuvia toiminnan piirteitä, joiden mukaan ”*voitto taistelussa turvataan*:

- oikeanlaisella päätöksellä ja taistelun huolellisella valmistelulla
- kaikkien johtajien ja sotilaiden taipumattomalla voitontahdolla
- hyvin järjestetyllä, aktiivisella ja taukoamattomalla tiedustelulla
- toimien yllätyksellisyydellä
- ratkaisevalla (päätäväinen) hyökkäyksellä ylivoimaisilla voimilla ja välineillä pääsuunnassa
- johtajien ja sotilaiden aktiivisella, rohkealla ja aloitteellisella toiminnalla
- kaikkien joukkojen taukoamattomalla yhteistoiminnalla taistelussa
- maaston ja sen varustusten viisaalla hyväksikäytöllä
- hyvin järjestetyllä johtamisella
- joukkojen keskeytymättömällä taistelukyvyn ylläpitämisellä”⁸⁰⁹.

Voiton turvaavien toimien luettelo muistuttaa sodan jälkeen määritettyjä ja vielä nykyisinkin käytössä olevia sodan käynnin taktisia periaatteita. Sanaa *periaate*, ei niiden yhteydessä kuitenkaan mainittu.

Neuvostoliittolaisten taistelutavan muutos ei jäänyt saksalaisilta huomaamatta. Suomeen välitetyssä saksalaisten sotakokemuksia selostavassa materiaalissa sekä suomalaisille esiupseereille pidetyssä esitelmässä käsiteltiin puna-armeijan muuttunutta taistelutapaa. Suomalaisille luennoineen eversti Nobisin mukaan puna-armeija oli muuttanut

⁸⁰⁶ BUP-42, ss. 9–10.

⁸⁰⁷ Потопов, Potapov (2006), ss. 70, 72, ks. myös Kagan (2002b), s. 140. – Potapovin väitöskirjassa (kä-sikirjoitus) ei ole lähdeluettelo, mutta toisen luvun viitteissä 42 ja 47 mainitaan: ”Полевой устав Красной армии 1942 г. М.: Воениздат, 1942.” ja ”Полевой устав Красной армии 1944 г. М.6 Воениздат, 1944.” (sic!). Kagan mainitsee, että puna-armeija päivitti taisteluohjesääntönsä kaksi kertaa sodan aikana.

⁸⁰⁸ Полевой устав (проект) Красной армии, военное издательство народного комиссариата обороны, Москва, 1945, <http://www.pbrus.org/army/1687-polevoj-ustav-krasnoj-armii-1943-goda-izdanie.html>, 23.6.2013, suom. Puna-armeijan kenttäohjesäännön luonnos, s. 5, ks. myös PMkoul.os 5118/Koul.2/26/sal/25.7.1944, SArk T 21443/1, KA.

⁸⁰⁹ PU-1943, ss. 15–16 (7. §), ks. myös PMkoul.os 5118/Koul.2/26/sal/25.7.1944, SArk T 21443/1, KA, Yleisiä perusteita 7. §.

hyökkäystaktiikkaansa olennaisesti. Henkilöresursseja ei enää tuhlatu samaan tapaan kuin sodan alkuvuosina ja mottiin jäänyt esikuntien henkilöstö pyrittiin pelastamaan. Voimien haaskauksen sijaan neuvostoliittolaiset olivat siirtyneet painopistemäiseen voimien ja tulen keskittämiseen, jossa pääsuuntaan keskitettiin jalkaväen ja panssarien hyökkäykset, tykistön tuli ja ilmavoimien iskut. ”Hyökkäyksien alussa yksityiskohtainen valmistelu, järjestetty yhteistoiminta ja vahva ilmavoimien tuki antavat ensimmäiselle rynnistykselle valtavan voiman.”⁸¹⁰ Saksalaisilta saadun materiaalin joukossa on myös alkuperäisiä Saksan maavoimien pääesikunnan syksyllä 1943 ja alkutalvesta 1944 laadittuja tiedustelukatsauksia⁸¹¹, joissa käsitellään neuvostoliittolaisten taktiikkaa, aseistusta, kalustoa sekä puna-armeijan kenttäohjesäännön 1943 saksalaiseen käännökseen perustuva osasuomenos⁸¹².

4.2 Neuvostoliittolainen sotataito toisen maailmansodan operaatioissa

Sotatieteiden kaikilla aloilla ei voida tehdä empiirisiä toistokokeita. Taistelua voidaan tutkia esimerkiksi operaatioanalyysien ja simulaatioiden avulla, joissa taistelun kvantifioituja lähtöarvoja syötteitä muuttamalla voidaan tarkastella esimerkiksi erilaisten päätösten tai toimintavaihtoehtojen vaikutusta taistelun kulkuun. Kvantitatiiviset menetelmät vaativat tutkittavan kohteen huolellista mallintamista, mikä edellyttää tutkittavien ilmiöiden tarkkaa dokumentointia⁸¹³. Historiallisten tapahtumien jälkikäteen arviointi ei pysty antamaan kokeellisen tiedekäsityksen varmuutta siitä, että tietyt toimintatavat johtavat aina menestykseen. Neuvostoliitossa ja Venäjällä toisen maailmansodan ja sen jälkeisten paikallisten sotien kokemukset muodostavat perustan sen nykyaikaisen sotatieteen ja sotataidon kehittämiselle⁸¹⁴.

⁸¹⁰ PMkoul.os 2178/Koul.2/26 sal./1.4.1944, *SArk T 21443/1*, KA, s. 3.

⁸¹¹ Oberkommando des Heeres, Generalstab des Heeres, Abt. Fremde Heere Ost (IIIe), Az. 20a Nr. 10 250/43 geh./6.12.1943, Einzelnachrichten des Ic-Dienstes Ost, *SArk T 21443/1*, KA, s. 1. – Katsaus kertoo Neuvostoliitossa syksyllä 1942 perustetuista Suvorov-sotakouluista.

⁸¹² PMkoul.os 5118/Koul.2/26/sal/25.7.1944, *SArk T 21443/1*, KA, ks. myös PU-43. –Suomenos ”*Johdatus Puna-armeijan vuoden kenttäohjesääntöön*” sisälsi ainoastaan neljä lukua: Johdanto, 1. Yleisiä perusteita, 4. Joukkojen johtaminen, 7. Hyökkäystaistelu. Lukujen sisältö vastaa ulkoisesti venäjänkielistä vuonna 1945 painettua PU-43 luonnosta. Saksan kielestä tehty käännös on johtanut joidenkin neuvostoliittolaisten käsitteiden alkuperäisen merkityksen hämärtymiseen sekä suoranaisiin virheisiin. Esimerkiksi 75 § loppu on käännetty: ”– tehtävien vaatima aika ja tila saattaa olla erilainen”. Todennäköisesti lähdetekstiä vastaava venäjän kielinen ilmaisu on: ”Как ближайшая, так и последующая задачи по глубине и по срокам могут быть различны” suom. ”Lähi- ja jatkotehtävien syvyys ja annetut aikamäärät voivat olla erilaiset”.

⁸¹³ Metteri, Jussi, *Kvantitatiiviset tutkimusmenetelmät operaatiotaidon ja taktiikan tutkimuksessa*, Maanpuolustuskorkeakoulu, Taktiikan laitos, Helsinki, 2006, ss. 18–19, ks. myös Шавров, И.Е. и Галкин, М.И. (ред.): *Методология военно-научного познания*, Военное издательство министерства обороны СССР, Москва, 1977, suom. Šavrov, I. E. ja Galkin, M. I. (toim.): *Sotatieteellisen tiedostamisen metodologia*, ss. 372–397. – Šavrovin ja Galkinin neuvostoliittolaisessa 1970-luvun metodioppaassa kvantitatiiviset menetelmät eli neuvostoliittolaisen terminologian mukaan matemaattiset menetelmät sopivat taisteluihin arvioimiseen, joukkojen taistelumahdollisuuksien määrittämiseen, suotuisien sotilaallisten toimintavaihtoehtojen määrittämiseen sekä kehittämään tieteellisesti perusteltuja suosituksia asevoimien kehittämiselle. Teoksessa esitellään lyhyesti todennäköisyyslaskenta, optimointi- ja peliteorioita. Kirjoittajien mukaan matemaattisilla menetelmillä voidaan saada ainoastaan lukumääräisiä vastauksia ja niiden käyttäminen sotilastoiminnassa on ainoastaan avustavaa – tulokset eivät ole absoluuttisia ja siksi päätöksen teossa ne on sovittava sotilasjohtajien logiikkaan, tahtoon, kokemukseen ja intuitioon.

⁸¹⁴ Колтюков, Koltjukov (2006b), s. 4, ks. myös Kulomaa, Jukka: *Syvään taisteluun – johdatus Neuvostoliiton maavoimien sotataitoon 1917–1991*, Maanpuolustuskorkeakoulu, Sotahistorian laitos, Helsinki, 2004, s. 136.

Selvittääkseni miten syvän taistelun ja operaation teoria toteutui toisessa maailman sodassa käytin usean tapauksen tapaustutkimusta ja analyysimenetelmänä *mallin* sovittamista⁸¹⁵. *Sovitettava malli* voi tällaisessa tapauksessa olla periaate tai toimintaohje. Testaan tapaustutkimuksella *miten* neuvostoliittolaista 1920–1930-luvun sotataidollista ajattelua ja perustella syntyneitä taistelun *piirteitä* käytettiin operaatioajatuksissa ja operaatioiden toteutuksessa sekä *miksi* käytännön toteutukset erosivat teoreettisesta mallista ja toisistaan. Olen esittänyt tapauksiin verrattavan teoreettisen mallin, eli neuvostoliittolaisen operatiivisen ja taktisen tason *sotataidon piirteet*, tutkimukseni luvussa 3.4.

Tapaustutkimuksen edellyttämäksi aineistoksi esitän neljän neuvostoliittolaisen hyökkäysoperaation kulun. Operaatioiden kuvauksen yksityiskohtaisuudessa olen pyrkinyt siihen, että toisen maailmansodan itärintaman sotahistoriaan suomalaiselta ammattisotilaalta vaadittavalla tavalla perehtynyt lukija pystyy ne luettuaan arvioimaan tapaustutkimuksen analyysivaiheessa esittämäni päättelyä ja sen perusteluja.

Kuvausten jälkeen analysoin operaatioita pareittain taulukoissa ja niitä selittävässä teksteissä, joissa arvioin *miten* neuvostojoukkojen suunnitelmat ja toiminta vastasivat sotaa edeltäneitä sotataidon piirteitä, ja *mistä* mahdolliset poikkeamat *piirteisiin* johtuivat. Tapauksia analysoiviin taulukoihin ja niitä selittäviin teksteihin on mahdollista tutustua myös suoraan tutkimuksen sivuilta 229 ja 247 alkaen.

Koska arvioin Rževin alueen ja Stalingradin vastahyökkäysoperaation kulun vähemmän tunnetuksi⁸¹⁶ kuin torjuntataistelut Karjalankannaksella ja sodan päätösvaiheisiin kuuluneen Berliinin hyökkäysoperaation, ovat ensiksi mainittujen operaatioiden tapauskuvaukset huomattavasti laajemmat. Pitkästyvälle lukijalle perustelen kuvauksien pituutta myös siitä näkökulmasta, että tapaustutkimukseen on sen perinteisillä soveltamisaloilla, sosiaali- ja yhteiskuntatieteissä, kuulunut kattavan tapauksia kuvailevan tutkimusaineiston kerääminen ja esittäminen. Mika Huttunen käsittelee tapaustutkimuksen aineiston hankkimisvaatimusta operaatiotaidon ja taktiikan tutkimuksessa⁸¹⁷ Maanpuolustuskorkeakoulun Taktiikan laitoksen julkaisussa *Ajatuksia laadullisesta tutkimuksesta näkökulmasta*, jossa hän arvioi tapaustutkimuksen sovellettavuutta operaatiotaidon ja taktiikan tutkimukseen pikemminkin siinä mielessä, että onko tutkittaviin operaatioihin ja taisteluihin saatavissa *riittävästi* lähdeaineistoa⁸¹⁸.

Valitsin tapaustutkimukseen neljä vuosina 1942–1945 toteutettua hyökkäysoperaatiota. Neljän tapauksen käytöllä pyrin varmentamaan tuloksia ja estämään tapahtumien historiallisen tulkinnan ja arvostuksen mahdollisesti aiheuttamia vääristymiä. Tutkittavat operaatiot ajoittuvat Saksan ja Neuvostoliiton vastaisen sodan kulminaatiopisteeseen vuonna 1942: Stalingradin taistelun neuvostojoukkojen vastahyökkäysvaihe 1942 (ope-

⁸¹⁵ Huttunen (2008), ss. 127–133. – *multiple case, pattern matching*.

⁸¹⁶ Operaatio Marsista saatavilla olevat tiedot ovat kiistanalaisia, eikä siitä ole saatavilla kattavasti tutkimustietoa. Vaikka Stalingradin operaatio on laajalti tunnettu, peittyvät sen operaatiotaidon ja taktiikan kannalta oleelliset piirteet monissa esityksissä Hitlerin ja Stalinin ratkaisujen sekä sotahistoriallisesti ja inhimillisesti kiinnostavimpien piirteiden, kuten saksalaisten yllimitoitettujen strategisten tavoitteiden, neuvostojoukkojen sankarillisuuden sekä saksalaisten kärsimyksen ja tappion kuvauksiin.

⁸¹⁷ Yin (2003), ss. 89–92. – Robert K. Yin esitti tapaustutkimuksessa käytettäväksi aineiston lähdekategorioiksi dokumentaatiota, arkistolähteitä, haastatteluita, havainnointia, osallistuvaa havainnointia ja fyysisiä tuotteita.

⁸¹⁸ Huttunen (2008), s. 132. – Huttunen pohdinnan keskiössä on se, että viimeaikaisten sotien tutkimuksessa, toisin kuin esimerkiksi sotaharjoituksiin kohdistuvassa tutkimuksessa, monet Yinin mainitsemat tapaustutkimuksen lähdekategoriat eivät ole käytettävissä.

raatio Uranus) ja Rževin taistelujen neuvostojoukkojen toinen Rževin hyökkäysoperaatio (operaatio Mars) sekä sodan päätösvaiheeseen: Karjalankannaksen suurhyökkäykseen 1944 ja sodan Euroopassa päättäneeseen Berliinin hyökkäysoperaatioon 1945.

Marsin ja Uranuksen rinnakkaisen käsittelyn perusteena on niiden samanaikaisuus ja liittyminen toisiinsa. Oletan niissä sovelletun sotataidon taustalla olleen samanlaisen ohjeistuksen ja kokemuksen. Karjalankannaksen suurhyökkäyksen ja Berliinin operaation rinnastuksen perusteena on molempien operaatioiden välittömään strategiseen, sodan päättävään, päämäärään pyrkiminen. Kesän 1944 suurhyökkäyksellä Suomi haluttiin vähintäänkin irrottaa sodasta ja Berliinin operaatiolla pyrittiin Saksan ehdottomaan antautumiseen.

Tapaustutkimuksen edellyttämien tapauskuvauksien laajuuden takia en voinut käsitellä useampaa kuin neljää tapausta. Tapauskuvauksien lähdemateriaalina olen käyttänyt sotahistoriallisia tutkimuksia ja muistelmia, joiden luotettavuutta olen arvioinut tapauksien esittelyn yhteydessä. Käyttämäni arkistolähteet ovat pääosin peräisin teoksina julkaistuista arkistokokoelmista.

4.2.1 Stalingradin ja Rževin operaatioiden tausta

Stalingradin taistelua pidetään yleisesti toisen maailmansodan suuntaa muuttaneena ja sen päättänyttä vastahyökkäysoperaatiota nerokkaana⁸¹⁹. Tuoreimman venäläisen toisen maailmansodan virallisen yleisesityksen, Venäjän puolustusministeriön julkaisuprojektin *Великая Отечественная Война 1941–1945 годов* (Vuosien 1941–1945 Suuri isänmaallinen sota)⁸²⁰, mukaan viime vuosina on suuntauduttu tutkimaan myös rintaman keskisen alueen tapahtumia. Historian tutkijoiden mielenkiinto on kääntynyt erityisesti Läntisen ja Kalininin rintaman joukkojen toiseen Rževin ja Sytšovkan operaatioon (operaatio Mars) marras-joulukuussa 1942. Uuden tutkimuksen vaikuttimeksi mainitaan sekä neuvostoliittolaisten että saksalaisten lähteiden vertailu ja se, että tutkimuksen kohteena eivät enää ole pelkästään voittoisat taistelut vaan myös traagiset tapahtumat, joiden joukossa ovat myös puna-armeijan johdon virheet operaatioiden valmistelussa ja toteuttamisessa.⁸²¹

⁸¹⁹ SVE, s. 571. – Neuvostoliittolaisen ja nykyisen venäläisen tulkinnan mukaan Stalingradin taistelu (Сталинградская битва) jakautuu puolustusoperaatioon 17.7.–18.11.1942 ja hyökkäysoperaatioon 19.11.1942–2.2.1943.

⁸²⁰ Ensimmäinen osa on ilmestynyt vuonna 2011 ja toinen 2012.

⁸²¹ Сердюков, А.Э.: Великая Отечественная Война 1941–1945 годов, том второй, происхождение и начало войны, Кучково поле, Москва, 2012, <http://encyclopedia.mil.ru/encyclopedia/dictionary/vov.htm>, 21.6.2012, suom. Serdjukov, A. E.: Suuri isänmaallinen sota 1941–1945, toinen osa, Sodan tausta ja alkua, ss. 69–70, kts myös Герасимова С.А.: Ржевская бойня. Потерянная победа Жукова, Эксмо, Москва 2009, suom. Rževin teurastamo. Žukovin menetetty voitto, ss. 5–8 ja Glantz, David, M.: Zhukov's Greatest Defeat, The Red Army's Epic Disaster in Operation Mars, 1942, University Press of Kansas, 1999, s. 2. – Gerasimovan mukaan Rževin ja Vjazman rintaman pullistuman alueen sotilastoimet eivät olleet neuvostoaikana tutkimuksen kohteena. Niiden objektiivista käsittelyä pidettiin tabuna. Glantzin mukaan historia on muistanut onnistuneen operaatio Uranuksen sen menestyksen takia ja samalla unohtanut yhtä tärkeän ja mittasuhteiltaan vastaavan operaatio Marsin sen epäonnistumisen vuoksi. Glantzin mukaan neuvostoliittolaisten ja saksalaisten arkistojen avauduttua tapahtumien kulku voidaan selvittää tarkasti, mutta taistelun inhimillinen ulottuvuus jää edelleen selvittämättä. Käytettävissä olevat muistelmat ovat taisteluihin osallistuneiden ajatusten, toiveiden ja pettymysten epätarkkoja kuvauksia. Arkistomateriaalin perusteella kootut tiedot Žukovin matkoista sodan aikana ovat ristiriidassa hänen muistelmiensa kanssa.

Saksalaisten Neuvostoliittoon suuntaama operaatio *Barbarossa* pysähtyi vuoden 1941 lopulla Moskovan suunnalla vastahyökkäykseen, joissa aivan pääkaupungin liepeille tunkeutuneet saksalaiset torjuttiin puna-armeijan strategisten reservien vastahyökkäyksellä. Hitlerin omaksuma periaate, jonka mukaan kerran saavutetuista asemista ei peräydytä, johti polveilevan rintaman syntymiseen. Peräänantamattomuus johti siihen, että saksalaiset johtajansa pakottamana kehittivät erittäin tehokkaita taktisen puolustuksen toimintatapoja.⁸²² Neuvostoliiton virallisen historiankirjoituksen mukaan sen sodanjohdon suunnitelma talven 1942/1943 sotatoimia varten perustui tilannearvioon, jonka mukaan vuoden 1942 loppuun mennessä olisi välttämätöntä saavuttaa muutos sodan kulusa.⁸²³

Saksa sodanjohdon vuoden 1942 suunnitelman keskeinen osa oli operaatio *Blau*, jonka strategisena tavoitteena oli Neuvostoliiton alueiden valtaamisen lisäksi öljyn saannin turvaaminen.⁸²⁴ Operaatioon valmistautuminen aloitettiin keväällä vahventamalla eteläistä armeijaryhmää. Se sai täydennyksissä etusijan, ja sille alistettiin saksalaisten joukkojen lisäksi liittolaismaiden, Italian, Unkarin ja Romanian divisioonaa. Liittolaisten joukkojen taisteluarvoa pidettiin saksalaisia huonompina ja niitä käytettiin saksalaisten selustan sekä sivustojen suojaamiseen.⁸²⁵

Operaatio *Blaun* suunnitelma oli kolmivaiheinen: Aluksi Eteläinen armeijaryhmä murtaisi puolustuksen Kurskin eteläpuolella ja saartaisi neuvostojoukot. Sen jälkeen Eteläinen armeijaryhmä nimettynä uudelleen Armeijaryhmä B:ksi etenisi etelään pitkin Donin vartta ja muodostaisi vahvan sivustan puolustuksen pohjoiselle sivustalleen. Uudelleenmuodostettu Armeijaryhmä A etenisi eteläisen sivustansa suunnassa ja pyrki Donin saartamaan neuvostojoukot Stalingradiin suuntautuvalla liikkeellä. Saartorenkään

⁸²² Tippleskirch (1960), osa 2, ss. 401–424, ks. myös Röttiger, Hans, XXXXI Panzer Corps during the Battle of Moscow in 1941 as a component of Panzer Group 3, teoksessa *German Battle Tactics on the Russian Front 1941–1945*, toimittanut Stewen, H. Newton, Schiffer Publishing Ltd, Atglen, 1994, ss. 41–42, Glantz ja House (1995), ss. 75–97, Saksan maavoimien pääesikunnan (OKH) käsky № 1693/41/8.12.1941 ja Saksan maavoimien pääesikunnan (OKH) käsky № 1739/41/18.12.1941, teoksessa Дашичев, В.И.: Банкротство стратегии германского фашизма исторические очерки. документы и материалы том 2 агрессия против СССР. падение «третьей империи» 1941—1945 гг., издательство «наука», Москва, 1973, <http://www.katyn-books.ru/archive/foreign/dashichev-02.htm>, 28.9.2012, suom. Dašitšev: V. I.: Saksalaisen fasismien vararikko, historiallisia dokumentteja ja materiaalia, osa 2, Aggressio Neuvostoliittoa vastaan. Kolmannen valtakunnan tuho 1941–1945, ss. 260–268.

⁸²³ Пароткин, И.В (ред.): История второй мировой войны 1939–1945 гг. Том 6, Коренной перелом в войне, Воениздат, Москва, 1976, <http://militera.lib.ru/h/12/index.html>, suom. Parotkin, I. V. (toim.): Toisen maailmansodan (1939–1945) historia, osa 6, Käännekohta sodassa, ss. 26–27. – Virallinen historiikki esittää strategisen suunnitelman toteutuneiden menestysten kautta ja antaa sellaisen käsityksen, että neuvostosodanjohto ei tehnyt virheitä.

⁸²⁴ Hayward, Joel: Hitler's Quest for Oil: the Impact of Economic Considerations on Military Strategy, 1941–1942, *The Journal of Strategic Studies*, Vol 18, № 4. (December 1995), ss. 94–128, ks. myös VOV b, osa 1, s. 241 ja Aatolainen, Jaakko: *Hitler, Stalin ja Stalingrad – tahtojen taistelu*, Karisto Oy, Hämeenlinna, 2012, ss. 113–117. – Operaatio Blaun valmisteluvaiheen tavoitteena oli Suezin kanavan ja Lähi-idän öljyntuotantoalueiden valtaaminen Unkarin ja Romanian tuotannosta riippumattomien öljytuotteiden saannin turvaamiseksi. Pohjois-Kaukasuksen öljyntuotantoalueet Maikopissa ja Groznyssä tuottivat 10 % Neuvostoliiton öljystä. Niitä merkittävämpi oli kuitenkin Bakun öljyntuotantoalue Kaukasuksen eteläpuolella, joka tuotti 80 % Neuvostoliiton öljystä. Bakun öljyalueiden tuotteet kuljetettiin putkessa Tbilisin kautta Mustanmeren rannalle Batumiin. Moskovaan ja Keski-Venäjän teollisuusalueille öljy laivattiin Astrakaniin ja Volgan kautta käyttökohteisiinsa. Siperian tuotantolaitosten tarvitsemat kuljetukset laivattiin Kaspianmeren kautta Gureviin, putkilinjassa Ufaan ja sieltä edelleen rautateitse.

⁸²⁵ Glantz, David, M. ja House, Jonathan, M.: *When Titans Clashed: How the Red Army Stopped Hitler*, University Press of Kansas, USA, 1995, s. 108, ks. myös VOV, osa 1, s. 241.

umpeuduttua Armeijaryhmä A suuntaisi etelään. Operaatiosuunnitelmassa oletettiin, että neuvostojoukkoja pystytettäisiin edellisen kesän tavoin saarrostaamaan laajoihin motteihin, ja annettiin tarkat ohjeet joukkojen etenemisestä, jotta neuvostojoukot eivät pääsisi irtautumaan saartorenkain sulkeutumisvaiheessa.⁸²⁶

Saksa oli onnistunut keväällä 1942 harhauttamaan⁸²⁷ Neuvostoliiton sodanjohtoa odottamaan hyökkäystä Moskovan suunnassa ja menestynyt tästä syystä neuvostoliittolaisten toukokuussa 1942 aloittamassa Harkovan operaatiossa. Torjuntavoiton jälkeen saksalaiset työntyivät nopeasti kohti itää operaatio *Blaun* suunnitelman mukaisesti. Etenemisen nopeus muistutti edellisen kesän Barbarossa-operaatiota. Puolet rintamasta taipui itään useiden satojen kilometrien syvyyteen. Menestys ei kuitenkaan ollut samanlaista kuin edellisenä kesänä: neuvostojoukot vetäytyivät suunnitelmallisesti eikä edellisen kesän kaltaisia tuhansia sotilaita sisään vangitsevia saarroituksia enää muodostunut.⁸²⁸

Neuvostosodanjohtoon heinäkuun alussa (6.7.1942) antaman ohjeen mukaan ratkaisevaa ei ollut asemien pitäminen vaan tappioiden aiheuttaminen ja joustava joukkojen voimaa säästävä vetäytyminen⁸²⁹. Ajoittain saksalaisten etenemisnopeus ei sallinut neuvostoliittolaisille suunnitelmallista vetäytymistä. Pohjois-Kaukasuksen suunnassa suuriksi kasvaneet etäisyydet aiheuttivat saksalaisten huollolle jatkuvia ongelmia, koska rautatieverkkoa ei ehditty kunnostaa nopean etenemisen tahdissa. Stalingradin suunnassa etenevän kenraali Friedrich Pauluksen (1890–1957) johtama 6. Armeija saavutti heinäkuun 1942 lopussa Kalatšin ja Kletsjakan välillä neuvostoliittolaisten puolustuksen koventuvan vastarinnan.⁸³⁰ Saksalaisten joukkojen eteneminen kesällä 1942 näkyy kuvassa 16 ja eteneviä joukkoja kuvassa 17.

Kesän kuluessa strateginen tilanne muodostui vaaralliseksi Neuvostoliitolle saksalaisten edetessä yhä syvemmälle sen eteläisiin osiin sekä katkaistua Keski-Venäjän ja Kau-

⁸²⁶ Glantz (1999), s. 6, ks. myös VOV, osa 1, s. 241 sekä Fuehrer Directives (1939–1941), ss. 16–21. – operaatio *Blaun* suunnitelma edellytti myös tilanteen säilyttämistä vakaana rintaman keskiosassa, Leningradin valtaamista sekä saksalaisten ja suomalaisten joukkojen kohtaamista. Ohjeen tarkennetut kohdat koskivat kuitenkin yksinomaan Saksan Eteläisen armeijaryhmän toimintaa.

⁸²⁷ VOV, osa 1, ss. 241–242, ks. myös Glantz ja House (1995), ss. 110, 118–119 ja Saksan OKW:n yleisohje № 3/12.2.1942 Fuehrer Directives (1942–1945), s. 6 ja Halder, F.: War private journal of Generaloberst Franz Halder, Chief of the General Staff of Supreme Command of the German Army (OKH). 14 August 1939 to 24 September 1942 / Historical Division, SSUSA 8 Volumes. [United States]: A.G. EUCOM, 1947, http://militera.lib.ru/db/halder_eng/index.html, 25.9.2012, osa VII s. 330. – Neuvostoliittolaisten harhauttamiseksi saksalaiset lisäsivät lentotiedustelua Moskovan puolustusryhmittymien, varsinaisen kaupungin alueelle sekä Moskovan itäpuolelle. Omille joukoille jaettiin Moskovan ja muiden kaupunkien katukarttoja. Joukkojen ja niiden johtamispaikkojen sijoituksia muutettiin. Neuvostoliiton sodanjohto uskoi painopisteen olevan Moskovan alueella ainakin heinäkuun alkuun asti. Saksalaisten todelliset suunnitelmat jäivät neuvostotiedustelun käsiin 23. Panssaridivisioonan operaatioupseerin majuri Reichelin yhteyskone teki pakkolaskun 28.6.1942. Stalin piti tapausta harhautuksena.

⁸²⁸ Glantz (1999), s. 6–8, ks. myös Glantz ja House (1995), ss. 111–119, von Toppelskirch (1960), osa 2, ss. 39–41, Стрпков, Стрпков (1966), s. 385.

⁸²⁹ IVOV, osa 2, s. 241 ks. myös Halder, osa VII s. 342. – Saksalaisten eteneminen muodosti Eteläiselle ja Luoteiselle rintamalle niin suuren uhan, että ”Neuvostoliiton sodanjohto päätti vetää sen pois iskun alta.” Halderin päiväkirjamerkintä 6.7.1942 kertoo Hitlerin olleen tiedustelutietojen perusteella tietoinen Timošenkon rintaman omaksumasta ”elastisesta strategiasta”. Halder kuitenkin epäili tätä sillä perusteella, että Neuvostoliitolla ei ole varaa menettää teollisuusalueitaan.

⁸³⁰ von Toppelskirch (1960) osa 3, ss. 43–51, ks. myös Стрпков, Стрпков (1966), s. 385, Glantz ja House (1995), ss. 120–121. – Neuvostoliittolaiset tuhosivat vetäytyessään Maikopin öljynjalostamot, eivätkä saksalaiset missään vaiheessa pystyneet saamaan kipeästi tarvitsemaansa öljyä valloittamiltaan tuotantoalueilta.

kasuksen yhdistävän rautatieyhteyden. Stalin vaati Eteläistä rintamaa lopettamaan vetäytymisen kuuluisalla *ei askeltakaan taaksepäin* -käskyllä. Stalin korosti, ettei neuvostovaltiolla ollut enää varaa menettää alueitaan hyökkääjälle. Käskyn mukaan ”*Paniikkiin joutuneet ja pelkurit tuli ampua verekseltään*”. Stalin määräsi perustettavaksi: ”– jokaisen rintaman organisaatioon 1–3 rangaistuspataljoonaa, joihin koottaisiin pelkurit lähetettäväksi vaarallisimmille rintamanosille, jotta heillä olisi verta vuodattamalla mahdollisuus sovittaa rikoksensa synnyinmaataan kohtaan”^{831 832}.

Stalingradin operaatioalueen mittasuhteet ovat valtavat. Stalingradin edustalla maasto muuttuu Donetsin jälkeen ylittämisen aroksi, jonka ilmastolle ovat tyypillisiä kesän kovat helteet ja talven pakkaset, joiden vaikutusta koventaa puuttomalla arolla puhaltava tuuli. Alueen suurimmat joet Volga ja Don lähestyvät alueella toisiaan ja virtaavat 70 kilometrin matkalla samansuuntaisesti 50 kilometrin etäisyydellä toisistaan, kunnes Volga tekee Stalingradin jälkeen jyrkän käänteen kohti itää. Volgan länsiranta jatkuu korkeana vuorirantana lähes 1 000 kilometrin mittaisena Stalingradista etelään. Stalingradin alueella ei vielä 1940-luvulla ollut lainkaan kiinteitä Volgaa ylittäviä siltoja⁸³³. Neuvostoliittolaiset pioneerijoukot olivat kuitenkin rakentaneet joen yli ponttonisiltoja⁸³⁴. Hitaammin virtaava Don jäätyy talvella, mikä mahdollistaa ylikulun ja liikkeen joen uoman suunnassa. Stalingrad oli kehittynyt nopeasti rautatien rakentamisen jälkeen suurkaupungiksi ja liikennesolmukohdaksi, jolla oli keskeinen merkitys Neuvostoliiton keski- ja eteläosien välisissä kuljetuksissa sekä teollisessa tuotannossa.⁸³⁵

⁸³¹ Puolustusasiain kansankomissaarin käsky N:o 227, 28.7.1942, toimenpiteistä puna-armeijan kurin ja järjestyksen sekä omavaltaisen taisteluasemista vetäytymisen kieltämiseksi, teoksessa Золотарёв, В. А. (ред.) : Русский архив: Великая Отечественная: Приказы народного комиссара СССР, 22 июня 1941 г. 1942. г.: Т. 13 (2–2), Терра, Москва, 1997, suom. Zolotarjov, V. A. (toim.): Venäläinen arkisto: Suuri isänmaallinen: puolustusasiain kansankomissaarin käskyjä 22. kesäkuuta 1941–1942, ss. 276–279.

⁸³² von Tippelskirch (1960), osa 3, ss. 45–51, ks. myös Glantz (1999), ss. 8–10 ja Строчков, Strokov (1966), ss. 385–388.

⁸³³ Список транспортных сооружений через Волгу, http://ru.wikipedia.org/wiki/Список_транспортных_сооружений_через_Волгу, 15.8.2013, suom. Luettelo Volgaa ylittävistä liikennelaitteista, Wikipedia. – Stalingradin (nyk. Volgogradin) alueelle rakennettiin ensimmäinen silta 1950-luvulla voimalaitostöiden yhteydessä. Volgogradin nykyinen maantiesilta on rakennettu vuonna 2009. Sodan aikana lähin Volgan ylittävä kiinteä silta oli Saratovin rautatiesilta, joka sijaitsi 300 km Stalingradista pohjoiseen.

⁸³⁴ Rotundo, Louis, C.: *Battle for Stalingrad, the Soviet 1943 General Staff Study*, Pergamon-Brassey's, Exeter, 1989, ss. 263–267. – Ponttonisiltojen rakentaminen ja ylläpito oli erittäin vaikeaa sääolosuhteiden sekä saksalaisten tulenkäytön takia. Ylikulkuun käytettiin lisäksi lauttoja ja jokialuksia.

⁸³⁵ Aatolainen (2012), ss. 118–124.

Kuva 16. Saksan joukkojen eteneminen kesän aikana ja rintamatilanne marraskuussa 1942.⁸³⁶

⁸³⁶ Glantz (1999), s. 21, SVE, osa 2, värikuvaliite Великая отечественная война Советского Союза общии ход военных действий ноябрь 1942–март 1943. suom. Neuvostoliiton Suuri isänmaallinen sota, sotatoimien yleinen kulku marraskuu 1942–maaliskuu 1943, Fritz (2011), s. viii.

Kuva 17. Operaatio *Blau* etenee kohti Stalingradia. Huomaa puolitelavaunujen edessä oleva syvä jokiuoma ja horisontissa kohoava savu.⁸³⁷

Neuvostoliitto oli varautunut vuoden 1942 ratkaisutaisteluihin varaamalla suuret strategiset reservit, jollaisiin Saksalla ei enää tuolloin ollut mahdollisuutta. Tämä vaikutti operaatioiden suunnitteluun. Saksalaisten pyrkivät ratkaisemaan taisteluita keskittämällä ensimmäiseen iskuun mahdollisimman suuret voimat. Sen sijaan Neuvostoliiton sodanjohto perusti suunnitelmansa reservien käyttöön sotatoimien ja operaatioiden ratkaisemana tekijänä. Syyskuussa 1942 puna-armeijan yleisesikunta aloitti strategisten reservien varaamisen tulevan talven taisteluja varten vetämällä taistelussa kuluneita joukkoja rintaman taakse uudelleen organisoitavaksi sekä täydennettäväksi uudella henkilöstöllä ja kalustolla. Reservejä jouduttiin kuitenkin käyttämään rintamien tukemiseen jo lokakuun aikana. Siitä huolimatta puna-armeijalla oli käytettävissään marraskuun puolivälissä viisi yleisjoukkojen ja yksi panssarijoukkojen reserviarmeija, viisi erillistä panssariarmeijakuntaa, 20 jalkaväkidivisioonaa ja muita joukkoja. Strategisten reservien lisäksi neuvostosodanjohto täydensi rintamien joukkoja henkilöstöllä ja kalustolla. Lokakuun ja marraskuun aikana pääosa täydennyksistä suunnattiin Stalingradin ja Kaukasuksen suuntiin.⁸³⁸

⁸³⁷ Kuva: Bundesarchiv Bild 101I-218-0510-10 (Thiede).

⁸³⁸ Золотарёв, В.А. (ред.): *Великая Отечественная война 1941–1945, военно исторические очерки в четырех книгах*, Наука, Москва, 1998, suom. Zolotarjov, V. A. (toim.): *Suuri isänmaallinen sota 1941–1945, sotahistoriallisia arvioita*, osa 2, s. 30, ks. myös Никифоров, Никифоров, Н.И., Фесенко, В.И., Андронников, Н.Г., Бушуева, Т.С., Гнездилов, В.В.: *Великая Отечественная : действующая армия 1941–1945 гг.*, Animi Fortitudo, Кучково поле, Москва, 2005, suom. Nikiforov, N. I., Fesenko, V. I., Andronnikov, N. G., Bušueva, T. S. Gnezdilov, V. V.: *Suuri isänmaallinen : kenttäarmeija 1941–1945*, ss. 76–219, vrt. Aatolainen (2012), ss. 139, 395 ja Kerr, Walter: *The Secret of Stalingrad*, Doubleday & Company, USA, 1978, ss. 25–36. – Pääasiassa Kerrin teoksen saksannosta käyttäneen Aatolaisen mukaan puna-armeijalla olisi ollut käytettävissään tätäkin suuremmat strategiset reservit, 10 reserviarmeijaa. Pääosa (lihavoidut) Aatolaisen teoksessa reserviin nimetyistä armeijoista (6, 24, 38, 60, 62, 63, 64, 66) oli syksyllä 1942 rintamavastuussa (ks. kuva 16). Reservien määrän selvittäminen ja niiden rintamaan

Saksalaisilla oli syksyllä 1942 itärintamalla kolme ilma-armeijaa ja niiden johtoportaati, joita vastassa oli Neuvostoliiton 13 ilma-armeijaa, kahden rintaman ilmavoimat ja kaukotoimintailmavoimat. Lukumääräisesti neuvostoilmavoimilla oli jo tässä vaiheessa ylivoima, mutta ilmanherruutta ei oltu saavutettua missään suunnassa. Osa lentojoukoista kuului ilmapuolustusjoukkojen ja merivoimien alaisuuteen.⁸³⁹

Stalingradin vastahyökkäyksen alkaessa Saksan ja sen liittolaisten joukot olivat ryhmityneet Neuvostoliiton vastaisen rintaman eteläosaan seuraavasti: Keskisen Donin alueella, Stalingradissa ja sen eteläpuolella pitkin Sarpajärviä toimivat Armeijaryhmä B: päävoimat: italialainen 8. Armeija, romanialainen 3. ja 4. Armeija, ja saksalaisten 6. Armeija ja 4. Panssariarmeija. Joukkojen tiheys oli keskimäärin 15–20 kilometriä rintamakilometriä kohden. Armeijaryhmä B:n tukena oli 4. Ilmalaivasto ja 8. Ilma-armeijakunta.⁸⁴⁰

4.2.2 Operaatio Uranus

Stalingradin vastahyökkäyksen, operaatio Uranuksen, suunnittelusta ei ole käytettävissä kattavia asiakirjalähteitä. Tiedot operaatioiden suunnittelusta perustuvat pääosin ylimässä sodanjohdossa toimineiden Georgi Žukovin ja Aleksandr Vasiljevskin (1895–1977) sekä rintamien komentajien Konstantin Rokossovskin (1896–1968) ja Andrei Jerjomenkon (1892–1970)⁸⁴¹ muistelmiin⁸⁴². Tapaustutkimuksen edellyttämän tapauskuvauksen päälähteenä olen käyttänyt Aleksei Isajevin teosta *Stalingrad. Volgan takana meille ei ole maata*. Suomalaisia lukijoita ajatellen olen sisällyttänyt tapahtumakuvausiin viitteitä myös Jaakko Aatolaisen tuoreeseen kirjaan *Hitler, Stalin ja Stalingrad-tahtojen taistelu*, jossa on esillä pääosin saksalaisten lähteiden näkökulma. Stalingradissa ja muissa operaatioissa kunnostautuneita neuvostoliittolaisia rintaman komentajia on kuvassa 18.

Operaatio Uranuksen suunnittelun aloittaminen ajoittuu vuoden 1942 syksyyn, jolloin Stalin antoi tehtäväksi etsiä toisenlaista ratkaisua Stalingradia kohti hyökkäävien saksalaisten ja sen liittolaisten joukkojen tuhoamiseksi. Operaation aloittamisajankohdasta on

siirtämisen seuraaminen vaatisi vähintään viikoittaisen dokumentoinnin, koska puna-armeijan johto veti armeijoita rintamasta reserviin, täydensi niitä, siirsi takaisin rintamaan ja näiden toimenpiteiden yhteydessä muutti numerointeja. Useita armeijoita myös perustettiin uudelleen sodan aikana samoille numeroille. Nikiforovin teoksessa käsitellään puna-armeijan yleisjoukkojen armeijoiden perustamisia, lakkauttamisia, uudelleen perustamisia sekä numeroinnin vaihtoja lähes 150 sivun verran.

⁸³⁹ Советская авиация в Великой Отечественной войне 1941–1945 гг. в цифрах, Москва, 1962, <http://militera.lib.ru/h/sovaviation/index.html>, 30.11.2012, suom Neuvostoilmavoimat lukuina suuressa isänmaallisessa sodassa 1941–1945, luku 1, taulukot 7 ja 11, luku 2, taulukot 54 ja 88, (jatkossa lyh. SAV), ks. myös Hardesty, Von: *Red Phoenix, The Rise of Soviet Air Power 1941–1945*, Arms and Armour Press, London, 1982, s. 101.

⁸⁴⁰ Žukov (2002), osa 2. ss. 96–97.

⁸⁴¹ Syksyllä ja talvella 1942 Žukov toimi puolustusasiain kansankomissaarin ja ylipäällikön sijaisena. Vasiljevski johti yleisesikuntapäällikkönä Stavkan eli ylipäällikkö Stalinin päämajan alaisen yleisesikunnan toimintaa. Rokossovski toimi Donin rintaman komentajana.

⁸⁴² Rotundo (1989), ss. 2–4. – Louis Rotundo arvioi Stalingradin taistelusta vuonna 1943 tehdyn puna-armeijan yleisesikunnan tutkimuksen englanninkielisen käännöksen esipuheessa, että Žukovin muistelmien rinnalla on luettava Vasiljevskia, joka toisin kuin Žukov, osallistui koko ajan operaation suunnitteluun ja toteutukseen. Jerjomenko liioittelee omaa osuuttaan operaation suunnittelussa. Puna-armeijan operatiotutkimuksia tehtiin sodan aikana 26 kappaletta, joista tässä mainittu tutkimus on järjestysnumeroltaan kuudes (ks. Kagan (2002b), s. 140).

esitetty muistelmateoksissa erilaisia ja ristiriitaisia arvioita, jotka ovat johtaneet epäilyksiin operaation merkityksestä ja suhteesta samanaikaisesti käynnistyneeseen operaatioon Marsiin.⁸⁴³

Kuva 18. Neuvostoliittolaisia rintamien komentajia yhteiskuvassa sodan päättyttyä 31.5.1945. Alhaalta vasemmalta: Ivan Konev, Aleksandr Vasiljevski, Georgi Žukov, Konstantin Rokossovski ja Kiril Meretskov. Ylärivissä vasemmalta: Fjodor Tolbuhin, Rodion Malinovski, Leonid Govorov Andrei Jerjomenko and Ivan Bagramjan.⁸⁴⁴

Suunnittelutehtävässään Stalin edellytti tarkkaa harkintaa sen suhteen, mitä voitaisiin tehdä Stalingradin alueen tilanteen ratkaisemiseksi, ja mistä joukkoja voitaisiin irrottaa Stalingradin joukkoryhmytyksen vahventamiseksi. Tehtävän antoa oli edeltänyt Vasiljevskin esittely rintaman tilanteesta. Esittelyn yhteydessä Žukov huomautti maaston Stalingradissa suosivan saksalaisten tulenkäyttöä, koska Volgan länsipuoliset hallitsevat

⁸⁴³ Жуков, Žukov (2002), osa 2, ss. 79–80, ks. myös IVMV, osa 6, s. 27, Василевский, А.М.: Дело всей жизни, Политиздат, Москва, 1978, <http://militera.lib.ru/memo/russian/vasilevsky/index.html>, 25.11.2012, suom. Elämäni työ, s. 221, Золотарёв, Zolotarjov (2000), osa 2, s. 39, vrt. Исаев, А.Б.: Сталинград. За Волгой для нас земли нет. Яуза, Эксмо, Москва, 2008, http://militera.lib.ru/h/isaev_av8/index.html, 26.11.2012, suom. Isajev, A. V.: Stalingrad. Volgan takana meille ei ole maata, ss. 261–262 ja Glantz (1999), s. 2, Горьков, Ю.А.: Кремль. Ставка. Генштаб. Тверь, 1995, <http://militera.lib.ru/research/gorkov2/index.html>, 27.12.2012, suom. Gorkov, Ju, A: Kreml. Stavka. Yleisesikunta, s. 89 ja vuoden 1942 tapaamispäiväkirjasivu, vrt. Harriman, W. Averell ja Abel, Eliel: *Special envoy to Churchill and Stalin 1941–1946*, Hutchinson, London, 1976, ss. 162–168, Churchill, Winston S.: *The Second World War volume IV, The Hinge of Fate*, Cassell&Co, Ltd, London, 1951, ss. 439, 445. – Žukovin muistelmien mukaan Stalin antoi suunnittelutehtävän 12.9.1942, ja alustava päätös esiteltiin hänelle seuraavana päivänä. Toisen maailmansodan virallinen historiateos viittaa ajankohdan yhteydessä suoraan Žukovin muistelmiin. Isajevin mukaan tapahtuma olisi ollut Stalinin vierailukalenterien tietojen mukaan mahdollinen vasta 27.–29.9., todennäköisesti 28.9.1942, jolloin Stavkassa olivat vierailleet myös tuleva Donin rintaman komentaja Rokossovski ja esikuntapäällikkö Malinin. Vastahyökkäysoperaation alustava suunnittelu lienee alkanut jo elokuun alussa, koska sen suuntautumisesta annettiin 15.8.1942 tieto Moskovassa vierailleille Yhdysvaltain ja Britannian edustajille.

⁸⁴⁴ Kuva: Temin, RIA Novosti.

maastonkohdat olivat heidän hallussaan, minkä takia Stalingradin rintaman joukot eivät voi murtaa vastustajan rintamaa. Stalinin kysyttyä ja saatua vastauksen tarvittavien lisäjoukkojen määrään, olivat Žukov ja Vasiljevski ehdottaneet, että *toisenlainen ratkaisu* [kuin Stalingradin rintaman vahventaminen joukoilla] voisi tulla kyseeseen. Žukovin ja Vasiljevskin seuraavan päivän aikana yhdessä yleisesikunnan kanssa laatima alustava operaatioajatus sisälsi sekä vastustajan kuluttamisen jatkamisen että tilanteen ratkaisevasti neuvostoliittolaisten eduksi muuttavan vastahyökkäyksen valmistelun. Alustavien laskelmien mukaan tällaiseen vastahyökkäykseen tarvittavat joukot olisivat käytettävissä aikaisintaan marraskuun puolivälissä.⁸⁴⁵ Esimerkki Donin ja Volgan länsirannan vuorirannoista kuvassa 19.

Käänteentekeväksi tarkoitettua operaatiota suunniteltiin tiukasti salattuna. Žukovilla ja Vasiljevskillä oli lupa keskustella siitä vain niiden rintamien komentajien kanssa, joita operaatio välittömästi koskisi. Ylimmän sodanjohdon edustajat Žukov, Vasiljevski, Voronov ja Novikov⁸⁴⁶ vierailivat useita kertoja operaatioalueella selvittämässä suunnittelussa tarvittavia yksityiskohtia. Vastahyökkäysoperaation suunnittelun aikana Stavka antoi määräyksiä myös puolustusvalmisteluista siltä varalta, että tilanne kehittyisi huonompaan suuntaan.⁸⁴⁷ Vasiljevskin muistelmien mukaan suunnitelma oli valmis syyskuun lopussa, jolloin se esiteltiin koodinimellä Uranus ylipäällikkö Stalinille.⁸⁴⁸

⁸⁴⁵ Жуков, Žukov (2002), osa 2, ss. 79–80, ks. myös Василевский, Vasiljevski (1978), s. 221, vrt. Петров, Владимир (per.): *Сталинградская битва*, Мосфильм, 1949, suom. Petrov, Vladimir (ohj.), Stalingradin taistelu, Mosfilm, 1949, 53–56 min. – Stalinin syntymän 70-vuotisjuhlavuoden kunniaksi valmistuneessa elokuvassa Stalingradin operaatioajatuksen kuvataan syntyneen keskustelussa, jossa olivat läsnä vain Stalin ja Vasiljevski. **Stalin esittelee** kartalta vastustajan ryhmitäytymisen: ”Pauluksen 6. A, ja saksalaisten 4. PsA ovat tässä, sivustoilla ovat italialaiset ja romanialaiset” ja kysyy: ”Miten te toveri Vasiljevski suhtautuisitte sellaiseen ideaan, että – –” Stalin piirtää kartalle varmoilla kädenliikkeillä kaksinkertaisen saarroituksen nuolet pohjoisesta ja etelästä, ja sanoo: ” – – kas näin?” Vasiljevski toteaa: ”saisimme saksalaiset valtamaan säkkiin.” – ”Johon pitäisi saada kaksi saksalaista armeijaa”, tarkentaa Stalin. Vasiljevski huomauttaa, että ” – – tärkeintä on iskun ajankohdan valinta”, johon Stalin vastaa: ”Aivan toveri Vasiljevski, jos kiiruhdamme joudumme meille epäedulliseen pitkälliseen taisteluun, emmekä saa myöhästyä.” Vasiljevski hokee ihastuksissaan: ”Rohkeaa, toveri Stalin, rohkeaa.” Kohtauksen lopussa Stalin pohdiskelee Stalingradin ja Kaukasuksen tilannetta sekä antaa Vasiljevskin tehtäväksi operaation tarkemman suunnittelun. Kohtauksesta ja koko elokuvasta puuttuu Žukov, joka oli kuvausten aikana Stalinin epäsuosiossa. Elokuvassa roolit tuntuvat vaihtaneen paikkaa: ylipäällikkö esittelee tilanteen sekä ratkaisun kommentoitavaksi yleisesikunnan päällikölle. Räikeä esimerkki pakottaa ottamaan huomioon neuvostopropagandan suodattavan ja vääristelevän vaikutuksen lisäksi myös sen, että Stalinin kuoleman jälkeen kirjoitetuissa muistelmissa voi olla myös kärsittyjen vääryyksien korjaamisesta johtuvaa oman merkityksen ylikorostamista.

⁸⁴⁶ Stavkan edustajina rintamalla kävivät Žukov, Vasiljevski, tykistönkenraali Nikolai Voronov (1899–1968) ja ilmavoimien kenraali Aleksandr Novikov (1900–1976).

⁸⁴⁷ Золотарёв, Zolotarjov (5-2), s. 23, ks. myös Директива Ставки ВГК № 170654 (14.10.1942) командующему войсками Донского фронта, народному комиссару внутренних дел об установлении прифронтовой полосы, suom. Ylipäällikön Stavkan käsky, Donin rintaman komentajalle ja sisäasian kansankomissaarille rintamantakaisten vyöhykkeiden muodostamisesta, julkaistu teoksessa Золотарёв, Zolotarjov (5-2), ss. 430–432 sekä Жуков, Žukov (2002), osa 2, s. 82. – Vastaava käsky annettiin Stalingradin, Voronežin, Olhavan, Läntiselle, Kalininin, Luoteiselle Brjanskin, Karjalan rintamille ja 7. Erillisen armeijan komentajalle (diaarinumerot 170654–170659). Suomen vastaisten rintamien suunnassa ei tyhjennetty kaupunkia.

⁸⁴⁸ Василевский, Vasiljevski (1978), ss. 222–223, ks. myös Жуков, Žukov (2002), osa 2, s. 82, Золотарёв, Zolotarjov (2000), osa 2, s. 39.

Kuva 19. Näkymä Donin itärannalta kohti länttä. Huomaa länsirannalla ns. Vuoriranta: Volgan oikean puoleinen rantapenkkä on korkeampi, mikä vaikeutti neuvostojoukkojen tähytystä ja tulenkäyttöä.⁸⁴⁹

Stalingradin operaatiosta käytettävissä olevien muistelmien ja asiakirjojen perusteella ajatus iskun suuntaamisesta syvälle vastustajan heikoimmin suojattuun romanialaisten joukkojen selustaan syntyi Stavkan ja rintamien välisen kirjeenvaihdon ja maaston-tiedustelujen jälkeen. Rintamat esittivät omissa vaihtoehtoisissaan huomattavasti lyhyempiä saarroituksia.⁸⁵⁰ Yleisesikunnan osuus Uranuksen, kuten todennäköisesti myös muiden operaatioiden suunnittelussa, oli erittäin keskeinen. Rintamille annettiin tehtäväksi laatia yhden tai kahden vuorokauden kuluessa vastaus ylijohdon operaatioajatukseen, johon oli sisällytetty kahden tai useamman rintaman alustavat tehtävät sekä esittää oma päätösluonnoksensa. Vastauksissaan rintamien komentajat arvioivat avoimesti ylijohdon esittämää ratkaisua oman ja vastustajan tilanteen perusteella sekä esittivät varsin

⁸⁴⁹ Kuva: Yrjö Lehtonen (2008), ks. myös Широкоград, А.Б.: *Артиллерия в Великой Отечественной войне*, АСТ, Москва, 2010, suom. Širokorad, A. B.: Tykistö suuressa isänmaallisessa sodassa, s. 205. – Vastustajan tykistö oli suojautunut tähytykseltä rotkoihin, Donin korkeat rantapenkat vaikeuttivat puna-armeijan tulenjohtajien tähytystä saksalaisten ja romanialaisten suuntaan, eikä aromaastossa ollut hyviä tähytyspaikkoja.

⁸⁵⁰ Жуков, Žukov (2002), osa 2, s. 81, ks. myös Василевский, Vasiljevski (1978), s. 221, Ерёмченко, А.И.: Сталинград: Записки командующего фронтом, Воениздат, Москва, 1961, http://militera.lib.ru/memo/russian/eremenko_ai2/index.html, 25.11. 2012, suom. Jerjomenko, A. I.: Stalingrad: rintaman-komentajan muistiinpanot, ss. 328–329, Stavkan käsky № 170644/7.10.1942 teoksessa Жилин, В.А.; Греджев, В.А.; Саксонов, О.В.; Черногор, В.Ю. ja Широков, В.Л.: *Сталинградская битва, хроника, факты, люди*, 2 томный, Олма Пресс, Москва 2002, suom. Žilin, V.A.K Gredžev, V. A.; Saksonov, O. V.; Tšernogov, V. Ju.; Širokov, V. L.: Stalingradin taistelu, kronikka, faktat, ihmiset, osa 1, s. 937/pdf, Stalingradin rintaman sähke № 2889/ 9.10.1942 klo 11.07, teoksessa Жилин, Žilin, osa 1, ss. 952–956/pdf, Исаев, Isajev (2008), ss. 266, 276–277, Aatolainen (2012), ss. 193–194. – Žilinin teoksen sivunumerot viittaavat pdf-tiedoston sivunumerointiin.

estottomasti mielipiteensä ja esityksensä myös naapuririntamalle annettavasta tehtävän sisällöstä.

Tutustuttuaan operaatioalueeseen sekä kuultuaan Stalingradin ja Donin rintamien esitykset Stavka päätti muodostaa vastahyökkäysoperaatiota varten Lounaisen rintaman, jonka merkitys tulevassa operaatiossa muodostui ratkaisevaksi. Žukovin muistelmien mukaan päätös uuden rintaman perustamisesta tehtiin syyskuun lopussa, jolloin Stalingradin rintama nimettiin Donin rintamaksi ja Kaakkoinen rintama Stalingradin rintamaksi ja sen komentajaksi määrättiin kenraaliluutnantti Nikolai Vatutin (1901–1944).⁸⁵¹

Perustamiskäskyn yhteydessä Lounaiselle rintaman johdettavaksi annettiin Donin rintaman armeijaa ja 5. Panssariarmeija. Panssarivaunuilla oletettiin olevan tulevassa operaatiossa suuri merkitys, minkä takia Neuvostoliiton sodanjohto ryhtyi toimenpiteisiin neljän panssari- ja kahden mekanisoidun armeijakunnan siirtämiseksi Stalingradin suuntaan. Panssarivaunujen keskittämisen lisäksi päätettiin lisätä merkittävästi tykistön ja ilmavoimien määrää.⁸⁵²

Alustavan suunnittelun ja rintamien komentajien ehdotusten mukaan Stalingradin vastahyökkäysoperaatio aiottiin toteuttaa jo lokakuun lopussa⁸⁵³. Joukkojen keskittäminen ei kuitenkaan ollut mahdollista tähän aikamäärään mennessä keli- ja rautateiden, rintaman alueen tiestön vähäisyyden ja huonon kunnon sekä Volgan ja Donin ylitysten haitan takia.⁸⁵⁴ Operaation aloituspäivää lykättiin valmistelun aikana kaksi kertaa.⁸⁵⁵

Toiminta-ajatus

Kenraaliluutnantti Nikolai Vatutinin johtaman Lounaisen rintaman tehtävänä oli iskeä pohjoisesta Serafimovitšin sillanpäästä 5. Panssariarmeijalla ja 21. Armeijalla romanialaisten 3. Armeijan sivustaan, murtaa ja tuhota vastustajan puolustus. Hyökkäyksellä tuli saada haltuun Donin ylityspaikat Kalatšin ja Sovjetskin alueella operaation kolmantena päivänä. Lounaisen rintaman operaation läntistä sivustaa suojaisi 1. Kaartin armeija etenemällä Krivaja ja Tšir-jokien tasalle. Rintaman tavoite sijaitsi 120 kilometrin syvyydessä, mikä edellytti 40 kilometrin vuorokautista etenemisvauhtia. Lounaisen rintaman joukkoja suojattaisiin ja tuettaisiin 17. ja 2. Ilma-armeijalla, joiden lisäksi käytettäisiin kaukotoimintailmavoimia.⁸⁵⁶

⁸⁵¹ Жуков, Žukov (2002), osa 2, ss. 83–84, Василевский, Vasiljevski (1978), s. 223, Ylipäällikön Stavkan käsky № 994209/28.9.1942 Donin ja Stalingradin rintamien muodostamisesta, teoksessa Золотарёв, Zolotarjov (5-2), ss. 403–404.

⁸⁵² Ylipäällikön Stavkan käsky № 994273/22.10.1942 Voronežin rintaman komentajalle lounaisen rintaman muodostamisesta, teoksessa Золотарёв, Zolotarjov (5-2), ss. 440–441, ks. myös Glantz ja House (1995) ss. 129–130, Василевский, Vasiljevski (1978), ss. 223–224.

⁸⁵³ Ylipäällikön Stavkan sanoma № 170644 Donin rintaman komentajalle 7.10.1942, teoksessa Жилин, Žilin, osa 1, ss. 937–938, ks. myös Donin rintaman sanoma Vasiljevskille № 0028/op/9.10.1942, teoksessa Жилин, Žilin, osa 1, ss. 952–956, Stalingradin rintaman sanoma Stalinille № 2889/9.10.1942, teoksessa Жилин, Žilin, osa 1, s. 956–959. – Operaation aloituspäiväksi mainitaan 20.10.1942.

⁸⁵⁴ Василевский, Vasiljevski (1978), s. 224, ks. myös Жуков, Žukov (2002), osa 2, ss. 101–103. – Talven lähestymisen takia alkava jäätyminen häiritsi jokien ylitystä lautoilla ja ponttonisiltakalustolla.

⁸⁵⁵ Золотарёв, Zolotarjov (1998) osa 2, s. 50, Жуков, Žukov (2002), osa 2, s. 103. – Žukov lainaa Stalinin (joka kirjoitti peitenimellä Vasiljev) sanomaa 12.11.1942, jossa hän toteaa: ”Mikäli Novikov on sitä mieltä, että ilmavoimamme ei ole tällä hetkellä siinä tilassa, että se voisi täyttää nämä tehtävät, on parempi lykätä operaatiota jonkin aikaa ja kerätä enemmän lentojoukkoja.”

⁸⁵⁶ Sama, ks. myös Исаев, Isajev (2008), ss. 276–277, Aatolainen (2012), ss. 193–194.

Jerjomenkon johtaman Stalingradin rintaman 57. ja 51. Armeijat antaisivat pääiskun romanialaisten IV Armeijakunnan tuhoamiseksi ja yhdessä Lounaisen rintaman kanssa saartaisivat saksalaisten Stalingradissa olevat joukot. Stalingradin rintama iskisi päivää myöhemmin kuin Lounainen ja Donin rintama. Ero johtui siitä, että Lounaisen rintaman joukkojen tavoite oli syvemmällä vastustajan selustassa.⁸⁵⁷

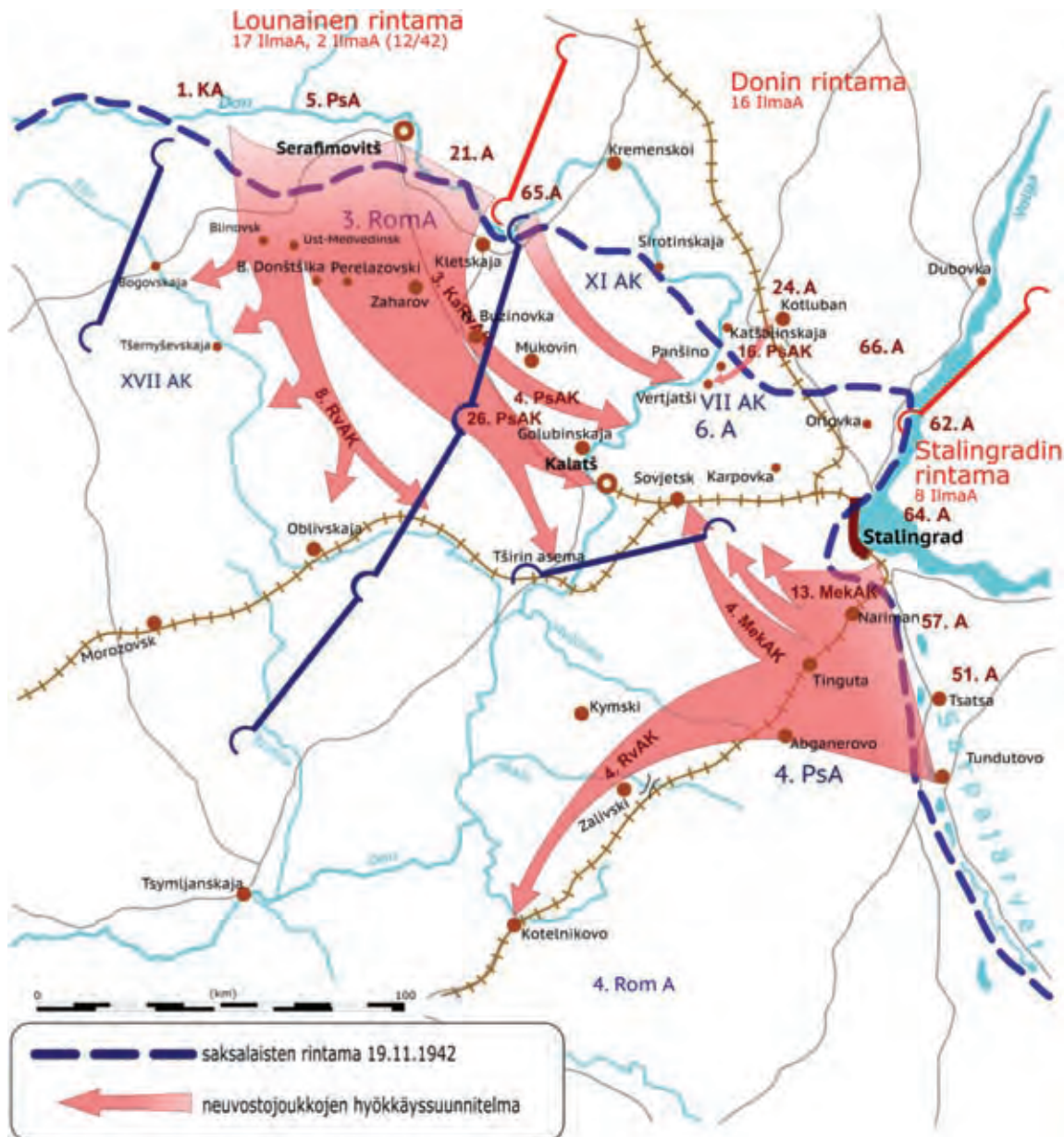
Stalingradin rintaman alueella suunniteltiin kahta iskua. 57. Armeijan iskevät osat murtaisivat rintaman ja mahdollistaisivat 13. Mekanisoidun armeijakunnan etenemisen vastustajan selustaan. Niiden jäljessä etenevät 64. Armeijan vasemman sivustan joukot kehittäsivät iskua luoteeseen Sovjetskin suuntaan, jossa ne operaation toisena päivänä kohtaisivat pohjoisesta hyökkäävät Luoteisen rintaman 5. Panssariarmeijakunnat joukot ja sulkisivat yhdessä saartorenkkaan. Toisen iskun tekisi 51. Armeija, joka murtaisi vastustajan puolustuksen Sarpajärvien alueella ja suuntaisi murtoaukkoon 4. Ratsuväkiarmeijakunnan Abganerovon ja Kotelnikovon suuntaan suojaamaan eteläisen iskun lounaista sivustaa. Stalingradin rintaman joukkoja suojattaisiin ja tuettaisiin 8. Ilma-armeijalla.⁸⁵⁸

Donin rintama sitoisi vastustajan joukkoja, ja ainoastaan sen oikean sivustan 65. Armeija iskisi Kletsjakan alueen sillanpäästä ja Katšalinskajan alueelta 20 kilometrin levyisessä rintamassa. Donin itäpuolella 24. Armeija iskisi Vertjatšin suuntaan tehtävänäan eristää vastustaja ylikulkupaikoista Donin pienen mutkan alueella. Armeijoiden tuli kohdata toisensa samanaikaisesti Donin varrella. Rintamaa tuettaisiin 16. Ilma-armeijalla.⁸⁵⁹ Operaatioajatus on kuvassa 20.

⁸⁵⁷ Жуков, Žukov (2002), osa 2, s. 104.

⁸⁵⁸ Золотарёв, Zolotarjov (1998), osa 2, s. 50, ks. myös Исаев, Isajev (2008), ss. 281–282, Aatolainen (2012), ss. 193–194.

⁸⁵⁹ Sama, ks. myös Исаев, Isajev (2008), ss. 279–280, ks. myös Aatolainen (2012), ss. 193–194.

Kuva 20. Operaatio Uranuksen toiminta-ajatus.⁸⁶⁰

⁸⁶⁰ Ziemke (2002), s. 51, ks. myös Исаев, Исаяев (2008), kuvaliite ss. 288–289, Аптрейкин, Сергей: Сталинградская битва (оборонительный период с 17 июля по 18 ноября 1942 г., контрнаступление с 19 ноября 1942 г.) *Министерство обороны Российской Федерации*, <http://encyclopedia.mil.ru/encyclopedia/history/more.htm?id=11333818@cmsArticle> 12.12.2012, suom. Aptreikin, Sergei: Сталинградin taistelu (puolustuksellinen jakso 17.7.–17.11.1942 ja vastahyökkäys 19.11.1942 alkaen), SVE (2007), osa 7 kuvaliite Сталинградская битва, контрнаступление советских войск 19 ноября 1942 г.–2 февраля 1943 г., suom. Сталинградin taistelu, neuvostojoukkojen vastahyökkäys 19. marraskuuta 1942–2. helmikuuta 1943. Karttapohja http://ru.wikipedia.org/wiki/Операция_Уран, 13.12.2012.

Voimat

Pääiskun suunnassa hyökkäävän Lounaisen rintaman vahvuus oli noin 400 000 miestä, 700 panssarivaunua, 2 700 tykkiä, 5 500 kranaatinheitintä ja 220 raketinheitintä.⁸⁶¹ Sen tukena oli operaation alussa vain 200 lentokonetta.⁸⁶² Saksalaisten pohjoista sivustaa suojasi romanialainen 3. Armeija, jonka panssarintorjunta oli heikkoa ja panssarivaunut vanhentuneita. Rintamalinjan pituus oli pakottanut romanialaiset ryhmytykseen, jossa paljaalla arolla kulkevaa rintamaa puolustavan ryhmytyksen tiheys oli vain yksi divisi-
oona 20 kilometriä kohden.⁸⁶³

Donin rintaman vahvuus oli operaation alussa noin 280 000 miestä, 350 panssarivaunua, 2 100 tykkiä, 4 200 kranaatinheitintä ja 200 raketinheitintä.⁸⁶⁴ Sitä suojaavan ja tukevan 16. Ilma-armeijan vahvuus oli 315 lentokonetta.⁸⁶⁵ Saksalaisten Donin rintaman vastaisen kenraali Friedrich Pauluksen (1890–1957) johtaman 6. Armeijan rintaman sivusta alkoi Kletskajasta ja se oli lähes yhtä harva kuin romanialaisilla. Ainoastaan Stalingradin kaupungin alueella, johon taistelut olivat saksalaisten etenemisen aikana keskittyneet, rintaman tiheys oli neljä kilometriä jalkaväkidivisioonaa kohden. Armeijan heikkoutena olivat reservien ja panssarivaunujen vähyys.⁸⁶⁶

Stalingradin rintaman vahvuus oli noin 370 000 miestä, joista operaatiossa iskeneiden 51. ja 57. Armeijan vahvuus oli 120 000 miestä. Pääosa rintaman armeijoista sitoutui taisteluun Stalingradin kaupungin alueella. Rintamalla oli käytettävissään 575 panssarivaunua, 2 200 tykkiä, 4 200 kranaatinheitintä ja 53 raketinheitintä.⁸⁶⁷ Stalingradin rintaman suojana ja tukena ollut 8. Ilma-armeija oli alueella toimivista vahvin. Sen vahvuus oli 750 lentokonetta.⁸⁶⁸

⁸⁶¹ Исаев, Исajev (2008), s. 277, ks. myös Aatolainen (2012), s. 194.

⁸⁶² Rotundo (1989), s. 243, vrt. Скоморохов, Н.М.; Бурляй, Н.Н.; Гучок, В.М. и др. 17-я воздушная армия в боях от Сталинграда до Вены, Воениздат, Москва, 1977, <http://militera.lib.ru/h/17va/index.html>, 30.11.2012, suom. Skomorohov, H. M.; Burjljai, N. N.; Gutšok, V. M. ja muut: 17. IA (jatkossa IA) taisteluissa Stalingradista Wieniin, s. 7., Aatolainen (2012), s. 194 ja SAV, luku 2, taulukko 54. – Skomorohovin mukaan 17. IlmaA:n konemäärä oli operaation alussa 477, luvussa ei eritellä lento- ja epäkuntoisia koneita, Aatolainen mainitsee Lounaista rintamaa tukeneiden lentokoneiden määräksi viisi lentodivisioonaa esittämättä konemääriä. Lentodivisioonan lentokoneiden nimellisvahvuuden mukainen lukumäärä on hävittäjälentodivisioonassa 124 ja pommituslentodivisioonassa 98, siten viisi lentodivisioonaa vastaisi käytännössä vajaata 500 konetta. Neuvostoliiton ilmavoimien sodan ajan tilastokokoelma mainitsee 17. IA:n vahvuudeksi 474 konetta, joista 51 oli epäkunnossa. Rotundon teoksen yleisesikunnan tutkimukseen perustuva arvio on mielestäni luotettavin.

⁸⁶³ Исаев, Исajev (2008), ss. 293–299, ks. myös Rotundo (1989), ss. 28–29.

⁸⁶⁴ Sama, s. 281, Aatolainen (2012), ss. 195–196.

⁸⁶⁵ Rotundo (1989), s. 243, SAV, luku 2, taulukko 54, vrt. Aatolainen (2012), s. 196. – SAV: 329 lentokonetta, joista lentokuntoisia 250. Kun verrataan Rotundon lukua, josta poistetaan 25 % epäkuntoisia koneita, päädytään käytettävissä olleen konemäärän osalta Rotundon ja SAV:n kesken noin 250 lentokoneeseen. Aatolaisen ilmoittaman viiden lentodivisioonan konemäärä merkisi samalla tavoin käytettävyyden huomioon otettuna lähes 400 lentokuntoista lentokonetta, mikä on todennäköisesti liian suuri arvio.

⁸⁶⁶ Исаев, Исajev (2008), ss. 294–296, ks. myös Rotundo (1989), s. 70. – Isajevin mukaan neuvostoliitto-
laisten arvio vastustajiensa käytettävissä olleista panssarivaunuista on liian suuri.

⁸⁶⁷ Sama s. 282.

⁸⁶⁸ Rotundo (1989), s. 243, ks. myös Aatolainen (2012), ss. 196, 198 vrt. SAV, luku 2, taulukko 54, Luntinen (2008), s. 651, Мацуленко, Матсуленко (1983), s. 13. – Aatolaisen ilmoittamat kahdeksan lentodivisioonaa ja kaksi tiedustelurykmenttiä konemäärät merkitsisivät käytettävyyden huomioon otettuna 600–700 käyttökelpoista lentokonetta, mikä yhtyy Rotundon teoksessa ilmoitettuun. Neuvostoilmavoimien lentokonemäärä kolmella rintamalla oli Rotundon ja SAV:n mukaan 1 200 lentokonetta, Aatolaisen ilmoittamien joukkomäärien mukaan laskettu lentokonemäärä ei todennäköisesti pidä paikkaansa, muun kuin 8. IlmaA osalta. Operaation yhteismääräksi hän ilmoittaa Luntiseen viitaten jopa 1 350 lentokonetta. Stalingradin puolustusta tukevan 8. IA:n saksalaiset tunsivat parhaiten, ja sitä kautta tieto lienee päätynt

Stalingradin rintaman iskevien osien vastaiselle rintamalle oli ryhmittyneenä saksalainen 4. Panssariarmeija. Kaupungin eteläpuolelta alkaneen 50 kilometrin levyisen rintaman osan puolustuksesta vastasivat kolme saksalaista panssaridivisioonaa, joiden eteläpuolelle oli ryhmitetty seitsemän romanialaista divisioonaa 200 kilometrin pituiseen rintamaan. Romanialaisten ryhmitymisen eteläpuolelta 300 kilometrin mittaista, Terekvuorelle asti ulottuvaa, Armeijaryhmä B:n sivustaa suojaasi 4. Armeijan 16. Panssari-krenatööridivisioona.⁸⁶⁹

Käänteentekeväksi tarkoitetun operaation voimasuhteet ovat hämmästyttävän tasaiset. Hyökkäävällä osapuolella oli ylivoima ainoastaan panssarivaunuissa. Ilmavoimien ylivoimaa tasoitti saksalaisten eduksi se, että heidän operaatioalueen keskustassa sijaitsevista tukikohdistaan oli sitä lyhyempi matka toiminta-alueelle mitä pidemmälle saartorenkaan ”pihdit” puristuivat.

Neuvostoliiton tiedustelu epäonnistui Stalingradin alueella olevien joukkojen määrän selvittämisessä. Pauluksen johtaman ryhmittymän vahvuudeksi arvioitiin 85 000–90 000 miestä, vaikka sen vahvuus oli todellisuudessa yli 300 000 miestä. Oikea tieto vahvuudesta olisi voinut johtaa jopa operaatiosta luopumiseen.⁸⁷⁰ Saksalaisten tiedustelun virheenä oli tulkita hyökkäyksen pääsuunnassa tapahtunut Donin ylikulkupaikkojen rakentaminen luonteeltaan paikalliseksi toiminnaksi.⁸⁷¹ Saksalaisten mahdollisuudet tiedon hankkimiseen olivat selvästi paremmat: tiedustelulentokoneiden määrä oli kymmenkertainen neuvostoliittolaisiin verrattuna Stalingradin alueen vastahyökkäysoperaation molempien osapuolten vahvuudet ja voimasuhteet operaatioalueella ovat taulukossa 7.

Aatolaisen käyttämiin saksalaisiin ja itävaltalaisiin lähteisiin. Luntisen väite ”1 350 konetta ja melkein kaikki uusinta tyyppiä” vaikuttaa liian suurelta. Saman lukumäärän ilmoittaa myös Matsulenko. Esimerkiksi Rotundon teoksessa julkaistusta tutkimuksesta ilmenee, että vielä vuosien 1942 ja 1943 vaihteessa suuri osa neuvostoilmavoimien hyökkäyksellisestä toiminnasta perustui U-2-lentokoneiden yöpommittuksiin. Näitä koneita Stalingradin vastahyökkäysoperaatioon osallistuneilla ilma-armeijoilla oli käytössään yhteensä lähes 300 kappaletta. Ilmavoimaa arvioitaessa on otettava konemäärien lisäksi huomioon myös lentokenttien etäisyys taistelualueesta, mikä oli eduksi Stalingradin ja Donin rintamia tukeville lentoyksiköille sekä sisälinjoilla toimiville saksalaisille.

⁸⁶⁹ Исаев, Исаяев (2008), s. 294.

⁸⁷⁰ Василевский, Vasiljevski (1978), s. 232, ks. myös Aatolainen (2012), s. 193, Исаев, Исаяев (2008), s. 294. – Virhe johtui siitä, että puna-armeijan tiedustelu ei ollut selvillä 6. Armeijan ja 4. Panssariarmeijan hyökkäys- ja puolustusvaiheen aikana saamista täydennyksistä sekä varsinaisiin taisteluyhtymiin kuulumattomista aselaji- ja tukijoukoista.

⁸⁷¹ Исаев, Исаяев (2008), ss. 301–302, ks. myös Ziemke (2002), ss. 48–49. – Saksalaiset havaitsivat 2.11. lisää ylityspaikkoja Serafimovitšin alueella, jonka takia he lähettivät 4.11. Ranskassa levossa olleen 6. PsD:n junakuljetuksella kohti Etelä-Venäjää. Koska kuljetukset kestivät vähintään viisi viikkoa, olettaa Ziemke, että saksalaisten tilannearvion mukaan hyökkäys olisi mahdollinen vasta joulukuun alussa. Päätelmä on hieman ontuva: divisioonien kuljetusaika ei voi olla tilannearvion perusta.

	Puna-armeija	Saksa ja liittolaiset	Suhde
Elävä voima	1 100 000	1 011 000	1,1:1
Tykkiä ja kranaatinheitintä	15 500	10 290	1,5:1
Panssarivaunua	1 500	675	2,2:1
Lentokonetta	1 000–1350 - häv 480 - pomm 65/294 - maatst 418 - tied 10	1 000–1 200 - häv 350 - pomm 550 - tied 100	1:1

Taulukko 7. Osapuolten vahvuudet Stalingradin vastahyökkäysoperaation alussa marraskuussa 1942.⁸⁷²

Uranuksen operaatioajatus on esimerkki klassisesta kaksipuolisesta saarrostoperaatiosta. Suunnitelma oli luonteeltaan yksinkertainen: armeijoiden liike lähtöalueiltaan kohti saarroituksen keskustaa suunniteltiin viuhkamaiseksi. Vastustajan sivustaan isketyistä murtoaukoista suunnattaisiin syvyyteen saarroituksen ulomman ja sisemmän sulkurenkaan muodostavat liikkuvat ryhmät. Jalkaväen ja tykistön tehtävänä oli murtoaukon ja liikkuvien yhtymien taisteluun vetämisen turvaaminen. Ulomman saartorenkkaan muodostaminen annettiin ratsuväkiyhtymille, koska niiden taistelumahdollisuudet vastasivat parhaiten pitkiä marsseja edellyttävää taisteluliikettä. Sisemmän saartorenkkaan sulkemiseen käytettiin panssari- ja mekanisoituja yhtymiä, joilla oli kyky selvittää yhteenotosta vastustajan panssaritujen reservien kanssa. Niiden tavoitealueella sijaitsivat Saksan ja sen liittolaisten tärkeimmät huoltoyhteydet, joiden palauttamiseen saksalaiset saarroksiin joutuneina ensimmäisinä ryhtyisivät.⁸⁷³ Operaation valmistelun huolellisuudesta ja yksityiskohtaisuudesta on osoituksena Lounaisen rintaman marraskuun alussa laatima rintaman hyökkäyssuunnitelma, jonka käännöksen olen sijoittanut liitteeseen 3.

Operaation kulku

Ensimmäisinä hyökänneet Lounaisen ja Donin rintamat aloittivat tulivalmistelunsa 19.11.1942 klo 8.50. Tulivalmistelun aikana tiheä sumu ja voimakas lumisade estivät ilmavoimien toiminnan, joten sille suunnitellut tuhoamistehtävät siirrettiin tykistölle. Sääolosuhteet vaikuttivat myös tykistön tulivalmisteluun.⁸⁷⁴ Tulivalmistelun jälkeen hyökänneet Lounaisen rintaman 5. Panssariarmeijan ensimmäiset jalkaväkidivisioonat eivät kohdanneet puolustuksen pääasemassa merkittävää vastarintaa. Syvyydessä puolustajan vastarinta tiivistyi ja hyökkäävän jalkaväen liike hidastui. Hyökkäys saatiin liikkeelle käyttämällä tykistön suorasuuntaustulta.⁸⁷⁵ Hyökkäyksen toinen porras, kaksi jalkaväkidivisioonaa, kaksi panssariarmeijakuntaa ja ratsuväkiarmeijakunta, vedettiin taisteluun, ja ne alkoivat nopeasti vyöryä kohti etelää. Etenevät neuvostojoukot joutu-

⁸⁷² Мацуленко, Matsulenko (1983), s. 13, ks. myös Колтюков, Koltjukov (2006a), Rotundo (1989), s. 243.

⁸⁷³ Исаев, Isajev (2008), ss. 301–302.

⁸⁷⁴ Rotundo (1989), ss. 204–205, ks. myös Исаев, Isajev (2008), ss. 302–303, Широкоград, Širokorad (2010), s. 207, vrt. Luntinen (2008), ss. 652–653. – Luntisen mukaan tykistövalmistelu alkoi klo 7.30, ja jalkaväki lähti liikkeelle klo 8.00.

⁸⁷⁵ Широкоград, Širokorad (2010), s. 208, ks. myös Rotundo (1989), s. 207. – 119. Jalkaväkidivisioonan eteneminen oli pysähtynyt sovhoosin № 2 maastoon. Suorasuuntaustuleen käytettiin divisioonan tykistörykmentin omia patteristoja ja alistettua panssarintorjuntatykistörykmenttiä. Panssarintorjuntatykistörykmenttien vetäjinä käytetyt Willys-maastotakot takasivat yksiköille hyvän liikkuvuuden.

vat yllättäen taisteluun saksalaisten 22. Panssaridivisioonan kanssa, ja se kierrettiin etenemisnopeuden säilyttämiseksi.⁸⁷⁶ Operaatio Uranuksen Joukkojen ja taisteluvälineiden keskimääräinen tiheys on esitetty taulukossa 8.

Rintama - armeija	Hyökkäysalueen leveys	Läpimurtoalueen leveys	Km/jalkaväkidivisioonaa		Tiheys läpimurtoalueella	
			Koko hyökkäyskaistalla	Murtoalueella	Tykki, Krh	Panssarivaunu
LounR						
- 5. PsA	35	16	6	4,5	68	13/37
- 21. A	40	12	6,6	2,4	62	5/25
DonR						
- 65. A	80	6	9	1,5	71,5	15
StalR						
- 64. A	36	12	5	4	47	3–4
- 57. A	35	15	14	6	33	6/12
- 51. A	110	12	24	6	39	3/12

Taulukko 8. Joukkojen ja taisteluvälineiden keskimääräinen tiheys operaatio Uranuksen läpimurtovaiheessa.⁸⁷⁷

Liikkuvan ryhmän tukemiseen käytettiin joukkojen orgaanisen tykistön lisäksi niille alistettuja panssarintorjuntatykistörykmenttejä ja raketinheitinyksiköjä. Tulenjohtoon tarkoitettujen lentokoneiden vähyys ja huono näkyvyys vaikeuttivat tykistön toimintaa. Lähes kaikissa tulitehtävissä ammuttiin havaitsemattomia maaleja käyttämällä alueellista periaatetta, jossa etenevien joukkojen eteen ammuttiin 10–12 kilometriä syvälle alueelle sitä mukaan kun joukot etenivät. Panssarijoukkojen tukemiseksi niiden kokoonpanoon oli sijoitettu erikoiskoulutettuja radioilla varustettuja tykistön tulenjohtajia. Etenevien joukkojen ja tykistön tuliasemien etäisyyden kasvaessa menetelmä ei enää toiminut radioyhteyden katkeamisen takia.⁸⁷⁸

Operaation kolmantena päivänä (21.11.) romanialaisten 3. Armeija jäi saarroksiin, kun 5. Panssariarmeijan ja 21. Armeijan joukot sulki kohdatessaan saartorenkain. Yritykset murtautua ulos saarrostuksesta estettiin, ja neuvostojoukkojen käsiin jäi vastarinnan murskaamisen jälkeen 27 000 sotavankia. Romanialaisten 3. Armeijan nujertamisen jälkeen Lounaisen rintaman joukkojen hyökkäys eteni nopeasti. Lähitavoitteena olleet Donin ylityspaikat vallattiin nopeasti ja yllättäen edenneiden etuosastojen rynnäköillä.⁸⁷⁹

⁸⁷⁶ Исаев, Isajev (2008), ss. 303–313, ks. myös Rotundo (1989), ss. 76–77.

⁸⁷⁷ Радзиевский, Radzievski (1979), s. 37. – Panssarivaunujen rintaman tiheyttä osoittavassa sarakkeessa on lähitulitukipanssarivaunujen tiheys ja osoittajassa yleinen operatiivinen tiheys.

⁸⁷⁸ Rotundo (1989), ss. 205–206.

⁸⁷⁹ Исаев, Isajev (2008), ss. 313–315, ks. myös Luntinen (2008), s. 653 ja Жуков, Žukov (2002), ss. 106–107, Beevor, Anthony: *Toinen maailmansota*, WSOY, EU, 2012, s. 433. – Isajev ja Žukov kertovat saman selostuksen 26. Panssariarmeijakunnan etuosaston saamasta yllätyksellä saamasta edusta ylityspaikan valtaamisessa. Ylityspaikkaa vartioinut saksalaisosasto luuli everstiluutnantti Filippovin johtamaa osastoa saksalaiseksi harjoitusjoukoksi, joka oli varustettu neuvostoliittolaisilla sotasaalispanssarivaunuilla. Beevorin mukaan neuvostoliittolaiset olivat kuulleet paikalliselta asukkaalta saksalaisten lähestyneen siltaa aina valot päällä. Puna-armeijalaiset toimivat samoin ja yllättivät siltavartion.

Neuvostojoukkojen hyökkäys lähti Lounaisen rintaman 21. Armeijan suunnassa liik-
keelle hieman hitaammin, ja toisen portaan panssarijoukkoja jouduttiin käyttämään puo-
lustuksen murtamiseen. Panssarijoukot täydennettiin hyökkäyksen aikana eivätkä sen
kohtaamat Pauluksen vastaiskuun käskemät saksalaisjoukot pystyneet estämään Donin
ylityspaikkojen valtaamista.⁸⁸⁰ Hyökkäävät neuvostojoukot saivat ylityspaikat haltuun-
sa ehjinä, koska saksalaiset olivat suunnitelleet käyttävänsä niitä vastaiskujen reitteinä.
Neuvostojoukot pääsivät niiden kautta Donin itäpuolelle ja 4. Panssariarmeijakunta
kohtasi 23.11.1942 Kalatšin ja Sovjetškin välisellä alueella kaakosta hyökänneet Sta-
lingradin rintaman 51. Armeijan joukot.⁸⁸¹

Lounaisen rintaman hyökkäystä voidaan pitää onnistuneena. Tykistön ampumatarvike-
kulutus oli pienempi kuin mihin suunnitelmissa oli varauduttu, mikä puna-armeijan
yleisesikunnan tutkimuksen mukaan johtui nopeasta läpimurrosta sekä taitavasta kovien
vastarintapesäkkeiden kiertämisestä. Sama toistui myös Stalingradin rintaman hyökkä-
yksessä.⁸⁸² Donin rintaman hyökkäys saksalaisten tiheämpää puolustusta vastaan ei on-
nistunut. Huonojen tiedustelutietojen takia tulivalmistelu ammuttiin etuvartioasemiin.
Seuraavien päivien taistelussa radiolla varustetut tulenjohtopanssarivaunut tuhoutuivat,
jolloin etenevät joukot eivät pystyneet käyttämään tulta havaitsemiinsa maaleihin.⁸⁸³
Akselivaltojen joukoille menestyksekkään iskun antaneen Lounaisen rintaman komentaja
ja Nikolai Vatutin ja 6. Armeijan komentaja Friedrich Paulus ovat kuvassa 21.

Operaation kulku saarroituksen eteläisen pihdinleuan suunnassa

Stalingradin rintaman joukot muodostivat saarroitusliikkeen eteläisen ”pihdinleuan”.
Huonojen tieolosuhteiden takia alueelle ei voitu keskittää suuria jalkaväkijoukkoja,
vaan operaatioon käytettiin liikkuvia mekanisoituja- ja ratsuväkiyhtymiä. Vaikka meka-
nisoiduilla armeijakunnilla ei panssariarmeijakuntien tapaan ollut erillisiä panssari-ryk-
menttejä, halusi Stalingradin rintaman komentaja Jerjomenko käyttää mekanisoitujen
rykmenttien panssarivaunuja jalkaväen lähitulitukeen. Stavka ei antanut tähän lupaa,
vaan käski rintamaa irrottamaan panssarivaunut muista joukoista kuin mekanisoitujen
prikaatien rykmenteistä.⁸⁸⁴

⁸⁸⁰ Радзиевский, Radzievski (1979), s. 37, Исаев, Isajev (2008), ss. 315–316, Rotundo (1989), s. 77. –
21. Armeijan toiseen hyökkäysportaaseen kuului kaksi jalkaväkidivisioonaa sekä panssari- ja ratsuvä-
kiarmeijakuntien muodostama liikkuva ryhmä. Ratsuväki eteni panssariarmeijakunnan jäljessä. Miinoit-
teet viivästyttivät etenemistä.

⁸⁸¹ Исаев, Isajev (2008), ss. 317–318, ks. myös Извлечение из оперативной сводки № 328 Генера-
льного Штаба Красной Армии на 8.00 24.11.42 г. suom Ote puna-armeijan yleisesikunnan operatii-
visesta katsauksesta № 328/24.11.1942, teoksessa Жилин, Žilin, osa 2, s. 53/pdf, Жуков, Žukov (2002),
osa 2, ss. 109–110, Василевский, Vasiljevski (1978), s. 230, vrt. Rotundo, s. 85. – Rotundon teoksessa
esitetyssä puna-armeijan yleisesikunnan tutkimuksessa Lounaisen ja Stalingradin rintamien joukot kohta-
sivat Sovjetškissa vasta 24.11. Alkuperäisasikirjoista koostuvan Žilinin teoksen mukaan 23.11. aikana:
”1. ja 26. PsAK joukot saavuttivat yhteyden 4. MekAK:n kanssa”. Žukovin muistelmissa mainitaan ajan-
kohta ja joukot johtajineen tarkasti: ”klo 16 marraskuun 23. päivänä kohtasivat Sovjetškin maatilaa alu-
eella 4. Panssariarmeijakunnan 45. Panssariprikaati johtajanaan everstiluutnantti P. K. Židkov kohtasi
ensimmäisenä everstiluutnantti M. I. Rodionovin 36. Mekanisoidun prikaatin 4. Armeijakunnasta.” Ro-
tundon teoksessa julkaistussa yleisesikunnan tutkimuksessa on muitakin epätarkkuuksia: esimerkiksi s.
89, jonka mukaan 65. Armeija oli kuulunut Lounaisen rintaman kokoonpanoon (vrt. tutkimuksen liite 3,
ote LounR hyökkäysoperaation suunnitelmasta).

⁸⁸² Rotundo (1989), ss. 209–210, 220–221.

⁸⁸³ Исаев, Isajev (2008), ss. 318–322, vrt. Rotundo (1989), ss. 85–87, 214–215. – Rotundon teoksessa esi-
tetty puna-armeijan yleisesikunnan tutkimus ei erittele yhtä tarkasti kaikkia Donin rintaman virheitä.

⁸⁸⁴ Исаев, Isajev (2008), ss. 323–324.

Kuva 21. Vasemmalla armeijankenraali Nikolai Vatutin kesäisessä kuvassa Voronežin alueella vuonna 1943. Oikealla sotamarsalkka Friedrich Paulus (kuvassa kenraalin arvossa kesäkuussa 1942).⁸⁸⁵

Stalingradin rintaman hyökkäys aloitettiin 20.11.1942 Tsatsa- ja Barmantsak-järvien välistä suunnatulla 51. Armeijan ensimmäisen portaan kahden jalkaväkidivisioonan hyökkäyksellä romanialaisten divisioonien saumaan. Tunnin kestäneen tulivalmistelun jälkeen jalkaväkidivisioonien joukot aloittivat rynnäkön, ja taktisen puolustuksen pääaseman vyöryttäminen alkoi pari tuntia myöhemmin. Rynnäkköportaan hyökkäystä tuettiin Stavkan kiellosta huolimatta 4. Mekanisoidun armeijakunnan kokoonpanosta otetuilla panssarivaunuilla⁸⁸⁶. 4. Mekanisoitu armeijakunta suunnattiin murtoaukosta puolustajan syvyyteen, jossa se saavutti seuraavaan aamuun mennessä rautatien Abganerovon ja Tingutan alueella.⁸⁸⁷

Rintaman oikealla sivustalla toimineen 57. Armeijan jalkaväkidivisioonat hyökkäsivät tulivalmistelun jälkeen romanialaisten harvaa puolustusta vastaan. Syvyyteen suunnattu jalkaväki kohtasi saksalaisen panssarikrenatööridivisioonan ja joutui vetäytymään. Naapuridivisioonaa tukenut panssarirykmentti lähes tuhoutui miinoitteeseen. Armeijan pääiskuvoima 13. Mekanisoitu armeijakunta suunnattiin murtoaukkoon ensimmäisen hyök-

⁸⁸⁵ Kuvat: Maks Alpert, RIA Novosti ja Bundesarchiv Bild 183-B24575 (Mittelstaedt, Heinz).

⁸⁸⁶ Суворов, А.В.: Основы военной системы А.В. Суворова, Не числом, а умением! Военная система А.В. Суворова, Военный университет, Русский путь, Москва, 2001e, <http://www.rp-net.ru/pdf/rvs/Suvorov.pdf>, 3.9.2012, suom. Suvorov, A. V.: Suvorovin sotilaallinen järjestelmä, s. 552. – ”Mutta – – voittajaa ei haasteta oikeuteen, vaan kaikki ovat sankareita.” – Stalingradin rintaman komentaja ja armeijoiden komentajat osoittivat ratkaisussaan rohkeutta vastustaa Stavkan nimenomaista käskyä. Koska operaatio onnistui, ei heitä rangaistu.

⁸⁸⁷ Исаев, Исаяев (2008), ss. 325–326, ks. myös Rotundo, ss. 79, 87–89.

käyspäivän iltapäivällä. Se jatkoi etenemistään vastustajan syvyyteen, jossa se torjui saksalaisten panssarikrenatöörien vastaiskun.⁸⁸⁸

Seuraavana yönä 51. Armeijan 4. Mekanisoitu armeijakunta sai Stalingradin rintaman komentajan sijaiselta tehtäväkseen Sovjetskin valtaamisen. Armeijakunta oli edennyt siihen asti täysin ilman kosketusta vastustajaan, eikä se ollut saanut vihollistietoja 51. Armeijan eikä Stalingradin rintaman esikunnilta. 13. Mekanisoituun armeijakuntaan saadun yhteyden jälkeen pystyttiin selvittämään oikean sivustan tilanne.⁸⁸⁹

Vihollistilanteen epävarmuuden lisäksi 4. Mekanisoitu armeijakunta sai 22.11. aikana ristiriitaisia tehtäviä sekä 51. Armeijalta että suoraan Stalingradin rintamalta. Armeijakunnan komentaja sortui kompromissiratkaisuun, ja hän jakoi voimansa pitäen kuitenkin alkuperäisen tehtävän, Kalatšin ja Sovjetskin ylimenopaikkojen valtaamisen pääsuuntanaan. Sovjetsk vallattiin 22.11. klo 12.20, mikä katkaisi 6. Armeijan rautatieyhteyden selustaan. Valtauksen yhteydessä neuvostojoukkojen käsiin jäi valtava määrä sotasaalista: ajoneuvoja, ampuma- ja elintarvikkeita sekä polttoainevarastoja.⁸⁹⁰ Stalingradin rintaman isku etelän suunnasta kavensi 6. Armeijan ratkaisuvaihtoehtoja uhkaavan tuhon välttämiseksi. Paulus yritti tässä vaiheessa saada ensimmäisen kerran tuloksetta lupaa ulosmurtautumiseen. Saartorengas sulkeutui lopullisesti seuraavana päivänä 23.11.1942 kun Lounaisen rintaman 26. Panssariarmeijakunnan ja Stalingradin rintaman 4. Mekanisoidun armeijakunnan joukot kohtasivat toisensa Kalatšin ja Sovjetskin alueella.⁸⁹¹

Saartorenkkaan ulkoreunan muodostaminen

Lounaisen rintaman saartorenkkaan Tšir-joen suuntainen ulkoreuna muodostettiin 5. Panssariarmeijan 8. Ratsuväkiarmeijakunnalla. Se törmäsi syvyyteen edettyään pääiskun alta vetäytyviin romanialaisjoukkoihin. Operaation nopeuden saavuttamiseksi ratsuväki määrättiin kiertämään vihollinen ja etenemään kohti tärkeää Oblivskajan liikennesolmua. Etenemisen aikana ratsuväkiarmeijakunta joutui saksalaisten ilmahyökkäyksen kohteeksi. Armeijakuntaa suojanneet ilmatorjuntajoukot eivät kyenneet torjumaan ilmahyökkäyksiä, eikä omaa hävittäjäsuojausta ollut. Hyökkäystä Oblivskajaan päätettiin yrittää vielä seuraavana päivänä, mutta aamun valjetessa alkoivat saksalaisten ilmaiskut uudelleen. Ilmatorjunnan ampumatarvikkeet loppuivat, eikä tueksi saatu omia hävittäjiä ilmavoimien yhteysupseerin yrityksistä huolimatta. Ilmaiskut aiheuttivat ratsuväelle tappiot, jotka pysäyttivät etenemisen vuorokauden ajaksi.⁸⁹²

⁸⁸⁸ Sama, ss. 326–327, ks. myös Rotundo (1989), s. 79, vrt. Rotundo (1989), ss. 87–89. – Miinoite oli rakennettu jo Stalingradin puolustustaisteluiden aikana. Rotundon teoksen puna-armeijan yleisesikunnan tutkimus ei mainitse mitään sulutukseen tuhoutusta 176. Panssarirykmentistä.

⁸⁸⁹ Sama, s. 328. – Huono sää esti lentotiedustelun, ja armeijakunta pystyi luomaan tilannekuvansa ainoastaan käyttämällä etenemissuuntaan sekä sivustoille suunnattuja panssariautoilla ja moottoripyörillä varustettuja tiedusteluosastoja.

⁸⁹⁰ Sama, ss. 328–330.

⁸⁹¹ Sama, ss. 330–337, ks. myös Luntinen (2008), s. 653.

⁸⁹² Sama, ss. 341–345, ks. myös Rotundo (1989), ss. 161–166. – Yleisesikunnan tutkimuksen mukaan vastustajan ilmatoiminta oli ollut aktiivista jo 21.11. alkaen, jonka jälkeisinä päivinä ratsuväki oli ollut päivittäin useiden tuntien ajan ilmahyökkäyksien kohteena. Tutkimuksen mukaan vastustajan ilmavoimat ja kyvyttömyys torjua sen hyökkäyksiä (ilmatorjunnan ampumatarvikkeiden loppuminen ja omien hävittäjien puuttuminen, pyynnöistä huolimatta) olivat yksiselitteinen syy ratsuväkijoukon tuhoutumiseen. Ilmahyökkäykset 25.11. aiheuttivat 559 miehen ja 915 hevosen tappiot kaatuneina ja haavoittuneina.

Ilmaiskua seuraavina päivinä 8. Ratsuväkiarmeijakunta palautti taistelukykyään, torjui 1.–3.12. vastustajan jalkaväen ja panssarien vastaiskuja ja yritti vallata Oblivskajan aseman kolmeen kertaan. Ratsuväkiarmeijakunta kärsi taisteluissa merkittävät tappiot, ja sen hyökkäys Oblivskajaan torjuttiin yksinomaan Luftwaffen iskuilla. Alueella oli puolustuksessa ainoastaan yksi romanialaisen 6. Jalkaväkidivisioonan pataljoona.⁸⁹³

Operaation alkuvaiheessa kovimpiin taisteluihin joutui Stalingradin rintaman 51. Armeijan 4. Ratsuväkiarmeijakunta. Ennen operaatiota ratsuväkiarmeijakuntaan kuuluvat divisioonat oli keskitetty 350–550 kilometrin pituisilla marsseilla lähtöalueelle.⁸⁹⁴ Stalingradin rintaman komentajan päätöksen mukaisesti läpimurtoon suunnattaisiin kaksi liikkuvaa yhtymää 4. Mekanisoitu armeijakunta ja sitä seurannut 4. Ratsuväkiarmeijakunta. Ratsuväki muodostaisi etelään rintaman ulkoisen saartorenkkaan, ja mekanisoitu armeijakunta etenisi kohtaamaan Donin rintaman joukot sisemmän saartorenkkaan muodostamiseksi. 4. Ratsuväkiarmeijakunta sai tehtäväkseen Kotelnikovon valtaamiseen, mikä edellytti armeijakunnan 81. Ratsuväkidivisioonan etenevän 95 kilometriä yhden vuorokauden aikana. Tällainen marssi ei olisi ollut helppo edes mekanisoidulle armeijakunnalle. Vastaavaan etenemisnopeuteen olivat pystyneet vain saksalaisten divisioonien etuosastojen moottoripyöräyksiköt kesällä 1941. Edettyään Kotelnikovoon ratsuväkiarmeijakunnan etujoukko kohtasi Ranskassa täydennettävänä olleen saksalaisen 6. Panssaridivisioonan, jonka junakuljetus oli saapunut purkausasemalleen.⁸⁹⁵

Neuvostoliittolaiset eivät osanneet käyttää menestystä ja tilannetta hyväkseen saksalaisten torjumiseksi vaan jäivät odottamaan vahvennuksia ja lisäohjeita. Saksalaiset saivat purkaa kuljetuksensa rauhassa, minkä jälkeen he tuottivat taistelussa raskaat tappiot 4. Ratsuväkiarmeijakunnalle. Ratsuväellä oli Kotelnikovon taistelun traagisista tapahtumista huolimatta tärkeä tehtävä torjuessaan ensimmäiset yritykset saksalaisten 6. Armeijan saarroituksen murtamiseksi ulkoa päin.⁸⁹⁶

Rotundon teoksessa esitetyssä puna-armeijan yleisesikunnan tutkimuksessa arvosteltiin ratsuväkiarmeijakuntien ja panssarijoukkojen välisen yhteistoiminnan järjestelyjä, joiden seurauksena ratsuväen tappiot nousivat suuriksi. Saadun kokemusten perusteella ohjeistusta ratsuväen ja muiden joukkojen käytössä kehitettiin: Armeijoiden ei tulisi jakaa ratsuväkiarmeijakuntia pienempiin osiin eikä alistaa niitä yhtymille. Aselajin operatiivista liikkuvuutta tulisi hyödyntää ja käyttää sitä koottuna. Ratsuväen tueksi olisi annettava jalkaväellä, panssarivaunuja, panssarintorjunnalla ja ilmatorjuntaa sekä alistettava armeijakunnalle hävittäjäkoneita. Taistelukelpoisuus on ylläpidettävä käyttämällä kaikkia kuljetusmuotoja mukaan lukien lentokuljetukset. Ratsuväkijoukolle on suotava

⁸⁹³ Sama, s. 345. – 8. RvAK menetti kaatuneina, kadonneina ja haavoittuneina 5 982 miestä ja 7 030 hevosta.

⁸⁹⁴ Sama, s. 346, Rotundo (1989), s. 178.

⁸⁹⁵ Samat, ss. 348, 178–184, ks. myös Aatolainen (2012), ss. 275–277. – Neuvostoliittolaisessa kirjallisuudessa annetaan Isajevin mukaan usein kuva, että taisteluun tuli yllättäen sieltä ja täältä vereksiä saksalaisia divisioonia, mutta tässä tapauksessa kaikki on luotettavasti todistettavissa.

⁸⁹⁶ Исаев, Isajev (2008), ss. 349–354, 400–420, Rotundo (1989), ss. 182–187. – Saksalaisen 6. PsD:n komentaja kenraalileversti Erhard Raus arvosti 4. Ratsuväkiarmeijakunnan myöhempiä toimia: ”*On mahdollonta vähätellä 4. Ratsuväkiarmeijakunnan rippeitä [– –]. Arviomme mukaan alueella oli ratsuväen ja 14 panssarivaunun sekoitettu joukko. Se oli on toki pieni verrattuna panssaridivisioonaan, mutta se uhkasi huoltoyhteyksiämme.*”

operaatioiden välillä riittävä lepo.⁸⁹⁷ Yleisesikunnan tutkimuksessa ratsuväen käyttöä koskevat havainnot ja kehittämis ehdotukset ovat sivumäärällisesti kattavimmat. Niiden keskeisenä sisältönä on aselajin käytön tehostaminen sen ominaisuuksia ja vaatimuksia mukaisesti. Ratsuväen puutteiden, kuten esimerkiksi kykenemättömyyden läpimurtoon, katsottiin olevan kierrettävissä oikein suunnitellun tehtävän ja riittävän tuen avulla.

Saarron ulkopuolisen murtamisen estämiseksi neuvostosodanjohto kiirehti toimenpiteitä saarrosten ulkorenkkaan vahvistamiseksi sekä saarretun vastustajan tuhoamiseksi. Neuvostoliittolaiset joukot onnistuivat kovin ponnistuksin torjumaan saksalaisten saarron murtamiseen tähdänneen hyökkäyksen operaatio *Talvimyrskyn* sekä estämään lisäjoukkojen tulon.⁸⁹⁸ Sen jälkeen he tuhosivat ja vangitsivat saartamansa vastustajan sekä ryhtyivät aktiivisiin toimiin saartoa huoltavaa ilmasiltaa vastaan⁸⁹⁹. Pauluksen 6. Armeija antautui sitkeän taistelun jälkeen 2.2.1943⁹⁰⁰.

Voitto Stalingradissa siirsi strategisen aloitteen neuvostoliittolaisille ja yleisimpien tulkintojen mukaan he myös säilyttivät sen sodan loppuun asti. Neuvostoliittolaisen ja nykyisen venäläisen arvion mukaan kuitenkin vasta Kurskin taistelun voitto seuraavana kesänä varmisti ratkaisevan käänteen tapahtuneen. Suomessa Stalingradin taistelua, ja sen merkitystä arvioitiin Päämajan tiedustelujaoston päällikön presidentti Rytille pitämässä esitelmässä 3.2.1943. Eversti Aladár Paasonen arvioi Saksan väärän tilannearvion ja riskinoton johtaneen katastrofiin.⁹⁰¹ Stalingradin vastahyökkäysoperaation on arvioitu olleen osoitus neuvostoliittolaisen sotataidon merkittävästä kehittymisestä. Yhdysvaltalaisen Earl Ziemken mukaan puna-armeijan hyökkäystaktiikka vastasi saksalaista, ja se oli osoittautunut riittävän tehokkaaksi voittamaan vastustajan, jonka voimat ovat jo ehtymässä. Operaation menestys osoitti neuvostosodanjohtoon hallitsevan riskin ottamisen, ja sen joukkojen taidon riittävän liikkuvaan sodankäyntiin.⁹⁰²

Saksalainen von Tippelskirch on esittänyt näkemyksen, jonka mukaan neuvostoliiton sodanjohto olisi kylmähermoisesti antanut saksalaisten hyökkäyksen edetä kulminaatio-

⁸⁹⁷ Исаев, Isajev (2008), s. 354, Rotundo (1989), ss. 189–197, ks. myös Kagan (2002b), s. 139, vrt. Жуков, Žukov (2002), ss. 109–111, Василевский, Vasiljevski (1978), s. 231. – Isajevin mukaan ratsuväellä oli monien vuosien ajan vanhentuneen ja säällittävän aselajin leima. Ilman sitä Pauluksen armeijan saartaminen Stalingradissa olisi kuitenkin voinut epäonnistua. Kagan toteaa operaatio Uranuksen merkittävimpien puutteiden sisältyneen saartorenkkaan ulkoreunan muodostamiseen. Žukov ja Vasiljevski eivät muistelmissaan mainitse lainkaan ratsuväen toimintaa Stalingradin taistelussa. Žukov päättää kuvauksensa saarrosten sisärenkaan joukkojen kohtaamiseen Sovjetskissa.

⁸⁹⁸ Василевский, Vasiljevski (1978), ss. 231–251, ks. myös Исаев, Isajev (2008), ss. 357–370, 382 Aatolainen (2012) ss. 278–285. – Operaatiot Saturnus (toteutui operaationa Pieni Saturnus) ja Koltšo (Rengas).

⁸⁹⁹ Исаев, Isajev (2008), ss. 389–424.

⁹⁰⁰ Ziemke, Earl F. and Bauer, Magna E.: *Moscow to Stalingrad: Decision in the East*, Center of Military History United States Army, Washington D. C., 1987, <http://www.history.army.mil/html/books/030/30-12-1/index.html>, 2.1.2013, s. 501, ks. myös Василевский, Vasiljevski (1978), s. 265.

⁹⁰¹ Василевский, Vasiljevski (1978), s. 230, ks. myös Ziemke, Earl F.: *Stalingrad to Berlin: The German Defeat in the East*, Washington, DC: Center of Military History United States Army, Washington D. C., 2002, <http://www.history.army.mil/html/books/030/30-5-1/index.html>, 2.1.2013, s. 80, Viitasaari, Yrjö: Päämajan johtama tiedustelu ja tiedustelu arviot, *Jatkosodan pikkujättiläinen*, toimittaneet Jari Leskinen ja Antti Juutilainen, WSOY, Helsinki 2005, s. 169, vrt. IVOV, osa 6, ss. 380–381, IVMV, osa 6, s. 5–6, VOV, osa 1, s. 292, Turtola, Martti: *Mannerheimin ristiriitainen upseeri, eversti Aladár Paasonen elämä ja toiminta*, WSOY, EU, 2012, ss. 240–253, Visuri, Pekka: *Mannerheimin ja Rytin vaikeat valinnat*, Docendo, Saarijärvi, 2013, ss. 97–100. – Turtola ja Visuri kiistävät aikaisemmat arviot Paasonen arvioiden käänteentekevyydestä.

⁹⁰² Ziemke (2002), s. 52, ks. myös Turtola (2012), s. 241.

pisteeseensä, ja tuhonnut sen juuri oikeaksi arvioimallaan hetkellä⁹⁰³. Operaatiossa oli kuitenkin useita neuvostojoukkojen kannalta vaarallisia vaiheita, jotka liittyivät tarpeeseen kasvattaa voimaa riittävän nopeasti. Neuvostoliittolaisten sodanjohtajien muistelmissa ei esiinny ajatusta, jonka mukaan operaation menestys olisi tarkoituksellisesti laskelmoitu saksalaisten ja sen liittolaisten hyökkäyksen kulminoitumisen varaan siten, että iskua olisi viivytetty. Viivytykset aiheutuivat ensisijaisesti olosuhteista: kelirikosta ja sitä seuranneesta Volgan lauttauspaikkojen jäätymisestä. Puolustajalle hyökkääjän kulmination hallitseminen ja omien vastatoimien ajoittaminen uhkaavassa läpimurtotilanteessa on tämän operaatioesimerkin valossa vaikeata ja riskialtista. Hyökkäysvalmiiden joukkojen odotuttaminen lähtöasemassa voisi vaarantaa yllätyksen saavuttamisen. Neuvostoliiton propagandakoneisto otti voitostaan irti kaiken mahdollisen hyödyn, kuten kuva 22 osoittaa.

Kuva 22. Stalingradin katastrofi, jossa menetettiin kokonainen armeija, oli saksalaisten kovin sotilaallinen menetys vuonna 1806 Jenan taistelussa kärsityn tappion jälkeen.⁹⁰⁴

⁹⁰³ von Tippelskirch (1960), osa 3. s. 97.

⁹⁰⁴ Sama. Kuva: Bundesarchiv Bild 183-E0406-0022-011.

4.2.3 Operaatio Mars

Operaatio Marsia edeltänyt tilannekehitys

Saksalaiset ja neuvostoliittolaiset olivat taistelleet Moskovon edustalla Rževin pullistuman alueella vuoden 1942 tammikuun alusta alkaen vuorotellen aloittamissa ja kuukauden puolentoista välein toistuneissa hyökkäys- ja puolustusoperaatioissa.⁹⁰⁵ Tammikuun 1942 lopussa saksalaisten ja neuvostoliittolaisten joukkojen välisen rintaman keskiosaan oli muodostunut aikaisempien hyökkäysoperaatioiden seurauksena pullistumia, jotka ulottuivat molempien osapuolten selustaan kuvan 23 mukaisesti. Saksalaisten Keskisen armeijaryhmän puolustus oli muodostunut Smolenskia, Vjazmaa, Sytšovkaa, Rževiä, Oleninoa ja Velikie Lukia yhdistävien rautateiden⁹⁰⁶ muodostaman nelikulmion mukaiseksi. Saksalaiset käyttivät näitä rautateitä huoltoonsa ja joukkojensa yhteyksien turvaamiseen. Oli ilmeistä, että saksalaiset suunnittelivat käyttävänsä pullistuman aluetta strategisen Moskovaa uhkaavan hyökkäyksen lähtöasemana, siksi kaikissa puna-armeijan Rževin ja Vjazman suunnan operaatioissa tavoitteena oli saksalaisten huollon lamauttaminen valtaamalla alueen rautatiestä.⁹⁰⁷

Kesän 1942 aikana, kun saksalaisten strateginen hyökkäys suuntautui etelään, Keskisen armeijaryhmän joukot lujittivat Rževin alueen puolustusta muodostamalla vahvasti linnoitetun ja syvyyteen porrastetun puolustusaseman. Saksalaiset hyödynsivät alueelta syksyllä 1941 vetäytyneiden neuvostoliittolaisten rakentamia linnoitteita.⁹⁰⁸ Saksalais-

⁹⁰⁵ IVOV, osa 6, s. 142, ks. myös Герасимова, С.А.: *Ржевская бойня. Потерянная победа Жукова*, Эксмо, Москва, 2009, suom. Gerasimova, S. A.: Rževin teurastamo. Žukovin menetetty voitto, ss. 11–25, von Tippelskirch, osa. 3, s. 131.

⁹⁰⁶ Alueen rautatiestö on rakennettu pääosin 1870–1890-luvuilla. Kapearaiteiset pääosin metsätalouden kuljetustarpeita palvelleet rautatiet ovat valmistuneet vasta 1950-luvulla, tosin joitakin yksittäisiä osuuksia ollut käytössä myös toisen maailmansodan aikana. Tietoja alueen sodanaikaisesta kapearaiteisesta rautatieverkosta on saatavissa sivustolla <http://sbchf.narod.ru/uzk69.html>, 19.9.2012 julkaistuista saksalaisten sotilaskartoista.

⁹⁰⁷ Герасимова, Gerasimova (2009), ss. 11–16, ks. myös Halder, osa VII, s. 373, ks. myös Fuehrer Directives and Other Top-level Directives of the German Armed Forces 1939–1941, R-16267-A, Washington D. C., <http://cgsc.cdmhost.com/cdm/compoundobject/collection/p4013coll8/id/2356/rec/2>, 27.9.2012, s. 231. – Halder kommentoi 12.8.1942 päiväkirjassaan tiedustelutietoa, jonka mukaan neuvostoliittolaiset ovat ryhmittäneet Tulan alueelle vahvan armeijaryhmän, joka on tarkoitettu hyökkäämään Mtsenskin ja Orjolin suuntaan, ja että vihollinen on valmiina hyökkäämään XX AK:aa vastaan. ”Isossa pullistumassa tilanne jatkuu erittäin tiukkana! On varsin ilmeistä, että vihollinen tekee kaikkensa rikkoakseen itään päin suuntautuvan hyökkäyksemme tukipilarin.” Halder seurasi tarkasti koko elokuun ajan Rževin alueen taistelua ja hänen arvionsa taistelun lopputulemasta muuttuvat koko ajan pessimistisimmiksi.

⁹⁰⁸ Герасимова, Gerasimova (2009), ss. 15–23, ks. myös Оперативный отдел штаба 30 армии: *Ржевская наступательная операция 30 Армии в 08.1942 г. и 09.1942 г. Отчёт о боевых действиях*, ЦАМО фонд 208 опись 2511 единица хранения 1044, s. 3, suom. 30. armeijan operatiivinen osasto: Rževin hyökkäysoperaatio 08.1942 ja 09.1942. Yhteenveto taistelutoiminnasta. TsAMO (Venäjän puolustusministeriön keskusarkisto) fond, 208, opis’ 2511 arkistoyksikkö 1044. (jatkossa 30. Arm), Исаев, А.: Краткий курс истории ВОВ. Наступление маршала Шапошникова, Язуза, Москва, Эксмо, 2005, http://militera.lib.ru/h/isaev_av4/index.html, 27.9.2012, suom. Isajev, A.: Suuren isänmaallisen sodan lyhyt kurssi. Marsalkka Šapošnikovin hyökkäys, s. 87, Пивоваров, Алексей и Нурмамед, Сергей: Ржев: Неизвестная битва Георгия Жукова, НТВ, Москва, 2009, http://www.voenvideo.ru/load/voennoe_video_smotret_onlajn/velikaja_otechestvennaja_vojna/rzhev_neizvestnaja_bitva_Georgia_zhukova/12-1-0-244, 15.8.2013, suom. Pivovarov, Aleksei ja Nurnamed, Sergei: Ržev: Georgi Žukovin tuntematon taistelu. – Venäläisen NTV-televisioyhtiön dokumenttielokuva Rževin alueen taisteluista. – 30. Armeijan asiakirja on nähtävissä internetissä digitoituna sivustolla <http://www.podvignaroda.mil.ru>, [data 60332899], 19.9.2012. Asiakirjaan ei voi tehdä suoraa linkkiä. Julkaisun saa nähtäville helpoimmin navigoimalla seuraavasti: Документы войны – Календер боевых действий – Рацширенный поиск ja sijoittamalla tietokantanimen [linkin perässä oleva datanumero eli 60332899] kohtaan ”Номер записи в базе данных”. Linnoitteet ovat Pivovarovin dokumentissa kohdassa 05:05–05:40. Aivan kohtauksen

ten 10–12 kilometriä syvään puolustuksen pääaseman kuului etuasema, joka muodostui yhden tai kahden juoksuhautalinjan yhdistämistä tukikohdista sekä ympäripuolustukseen kykenevien tukikohtien muodostamasta taka-asemasta. Puolustuksen etureuna kulki asutuskusten, niitä yhdistävien teiden ja metsäsaarekkeiden itäreunoja sekä jokien länsirantoja pitkin.⁹⁰⁹ Tykistön linnoitetut tuliasemat oli sijoitettu yleensä 2–5 kilometrin syvyyteen puolustuksen etureunasta. Rykmenttien ja pataljoonien esikunnat oli sijoitettu asutuskeluihin korsuihin, maakuoppa-asuntoihin ja taloihin. Vazuza- ja Gžat-jokien varrelle ja tärkeimpiin suuntiin saksalaiset valmistelivat syvyyteen toisen puolustusaseman.⁹¹⁰

Ennen operaatio *Marsia* neuvostoliittolaiset suuntasivat Rževin ja Vjazman alueelle kaksi hyökkäysoperaatiota.⁹¹¹ Niiden saavutukset olivat vaatimattomia, mutta ne tuottivat erityisesti neuvostoliittolaisilla valtavia tappioita. Käytännöllisesti katsoen neuvostoliittolaiset joukot kärsivät operaatioissa enemmän tappioita kuin niiden vahvuus alussa oli. Syynä neuvostojoukkojen vaatimattomaan menestykseen olivat ylimitoitettut tavoitteet, vastustajan aliarvioiminen ja operaatioiden riittämätön valmistelu. Pääosa muistelmien ja historiallisten tutkimusten kirjoittajista sälyttää vastuun Stalinin päätökselle hyökätä talven 1941/42 aikana yhtä aikaa kaikilla rintamilla. Operaatioiden yhtäaikaisuus ei mahdollistanut menestykseen tarvittavaa joukkojen määrää eikä tukea erityisesti ilmavoimilta. Operaatioissa tavanomainen neuvostojoukkojen saarroksiin jääminen oli seurausta operatiivisten toisen ja kolmannen portaiden joukkojen puuttumisesta. Rintamien komentajat eivät tukeneet yleensä kyettyä tukemaan vaikeuksiin joutuneita armeijoitaan muutoin kuin uhkailemalla niiden komentajia.⁹¹²

Puna-armeijan divisioonien sisäisten hyökkäysryhmitysten murrenkehittämisportaat oli ryhmitetty liian tiheästi ja lähelle rynnäköpörrästä, koska pelättiin ettei niitä ehdittäisi vetää oikea-aikaisesti taisteluun. Tämä johti suuriin tappioihin saksalaisten tykistö- ja kranaatinheitintulussa. Joukot johdettiin toistuvasti rynnäköihin suoraan kohti vastustajan vahvinta rintamaa. Neuvostojoukkojen tiedustelu kykeni yleensä selvittämään ainoastaan saksalaisten ryhmityksen etureunan, mutta vastustajan puolustuksen syvyyden ryhmityksestä ei ollut tietoja, siksi neuvostoliittolaisten tykistö kykeni hyökkäyksien tulivalmisteluissa lamauttamaan pääaseman ensimmäisen linjan, mutta ei syvyyden tulijärjestelmää. Hyökkäyksien jatkuessa syntyi pulaa ampumatarvikkeista, minkä syynä oli operaatioiden keston arvioiminen väärin. Sekä Kalininin että Läntisen rintaman taisteluvauksille on yhteistä jalkaväen, panssarivaunujen, tykistön ja lentojoukkojen huono yhteistoiminta.⁹¹³ Saadut kokemukset otettiin huomioon syksyllä 1942 valmistuneessa

alussa selostaja mainitsee betonisten kantalinnoitteiden olevan neuvostojoukkojen vuoden 1941 vetäytymisvaiheessa rakentamia.

⁹⁰⁹ Герасимова, Gerasimova (2009), ss. 15–18, ks. myös 30. Arm, ss. 3–5.

⁹¹⁰ Sama, s. 17.

⁹¹¹ Sama, ss. 31–72. – I. Moskovon joulukuussa 1941 alkaneen vastahyökkäysoperaation jälkeen käynnistynyt hyökkäysoperaatioissa 8.1. –20.4.1942. II. Kesällä ja alkusyksyllä 1942 (30.7–23.8.)

⁹¹² Sama, ss. 65–71, ks. myös Glantz ja House (1995), s. 97, Федоров, А.Г.: Авиация в битве под Москвой, Наука, Москва, 1975, <http://militera.lib.ru/h/fedorov/04.html>, Fjodorov, A. G.: Ilmavoimat taistelussa Moskovasta, s. 196. vrt. SVE, ss. 116–119. – Neuvostoliittolainen vuoden 1970-luvun sotilas-tietosanakirja ei mainitse puna-armeijan tappioista mitään.

⁹¹³ Sama, s. 140.

jalkaväen taisteluohjesäännössä⁹¹⁴, joka vahvistettiin käyttöön juuri ennen Rževin seuraavia operaatioita ja Stalingradin taistelua marraskuussa 1942⁹¹⁵.

Neuvostoliittolaisten menestymättömyyttä Rževin alueen operaatioissa selittävät vastustajan taitavuus ja olosuhteet sekä todennäköisesti aikaisempien operaatioiden aiheuttamat joukkojen osaamista ja kokemusta kuluttaneet henkilöstötappiot. Vaikka joukkojen voimasuhteet olivat selvästi hyökkääjälle edulliset, ei tavoitteita saavutettu. Toteutuksessa pyrittiin syvän operaation periaatteiden mukaiseen toimintatapaan, mutta johtajien ja joukkojen käytännön taidot eivät mahdollistaneet menestystä. Talven ja kesän operaatioiden pääiskut kohdistettiin linnoitukseksi varustettuun Rževin kaupunkiin, jota yritettiin arvovaltasyistä vallata toistuvilla rynnäköillä. Sotaa edeltänyt Suvorovin taitojen⁹¹⁶ opiskelu näytti ainakin tältä osin valuneen hedelmättömään maaperään. Kovista tappioista huolimatta puna-armeija oli onnistunut säilyttämään Saksan ja Neuvostoliiton välisen rintaman keskiosassa aloitteen ja pakottaneet saksalaiset käymään kuluttavaa puolustustaistelua. Sota alkoi piirteiltään muistuttaa Svetšinin ehdottamaa kulutusotaa, jossa keskeisiksi tekijöiksi muodostuivat valtion strategisten resurssien muodostamat kyvyt kasvattaa ja uudistaa taisteluissa kuluvaa voimaa.

Kiista operaatio Marsin historiallisesta tulkinnasta

Vuoden 1942 marras- ja joulukuussa toteutettu operaatio *Mars* on sille asetetuilta tavoitteiltaan kiistanalainen. Virallisen neuvostoliittolaisen ja venäläisen historiankirjoituksen, muistelmien ja edellisiä tukevan, pääosin Venäjän valtiollista historiantutkimusta edustavien artikkeleiden mukaan operaatio Marsin päätavoitteena oli tukea Neuvostoliiton pääoperaatiota (Uranus) Stalingradin suunnassa. Vastakkaisen tulkinnan operaatio Marsin merkityksestä ja tavoitteista on esittänyt yhdysvaltalainen David M. Glantz. Tähän tulkintaan ovat yhtyneet hänen innoittaminaan lähinnä paikallishistoriaan perehtyneet venäläiset tutkijat ja harrastajat sekä myös joukko länsimaisia tutkijoita⁹¹⁷, jotka perustavat väitteensä Glantzin esittämään tulkintaan. Glantzin tulkinnan mukaan operaatio *Mars* ei ollut neuvostoliittolaisten käytettävissä olleen joukkomäärän perusteella Stalingradin suunnan tukioperaatio vaan talven 1942/43 pääoperaatio. Stalingradin taistelusta muodostui voittoisa ja juhlittu käänne, mutta virallinen historiankirjoitus on pyrkinyt operaatio *Marsin* peittelyyn.⁹¹⁸ Kaikkia operaatiota koskevia Neuvostoliiton ylimmän sodanjohdon asiakirjoja ei ole julkaistu⁹¹⁹.

⁹¹⁴ Olen käsitellyt vuoden 1942 jalkaväen taisteluohjesääntöä luvussa 4.1 sivulla 179.

⁹¹⁵ Колганов, К.С.: *Развитие тактики советской армии в годы Великой отечественной войны (1941–1945 гг.)*, Военное издательство министерства обороны Союза ССР, Москва, 1958, suom. Kolganov K. S.: Neuvostoarmeijan taktiikan kehittyminen Suuren isänmaallisen sodan (1941–1945) aikana, ss. 140–141.

⁹¹⁶ Ks. tutkimuksen s. 30.

⁹¹⁷ Fritz, Stephen, G.: *Ostkrieg, Hitler's War of Extermination in the East*, The University Press of Kentucky, USA, 2011, s. 304, Aatolainen (2012), ss. 286–295, Luntinen (2008), ss. 651–658, Magenheimer, Heinz: *Stalingrad: Die große Kriegswende*, Pour Le Mérite, Österreich, 2007, ss. 282–286, vrt. Beevor (2012), ss. 429–430, Kulomaa (2004), s. 114. – Glantzin teoriaa tukevat kirjoittajat esittävät yleensä joko viitteen Glantziin tai samat perustelut kuin hän. Aatolainen viittaa myös Viktor Suvoroviin, jota en pidä luotettavana lähteenä (ks. johdanto ja lähdeluettelo). Dialogia Garejevin vastineen kanssa ei käydy kuin ad hominem perusteisesti (Luntinen). Beevor kiistää Glantzin väitteet. Kulomaa tulkitsee Glantzia varovasti ja toteaa Marsin olleen jättitappio.

⁹¹⁸ Жуков, Žukov (2002), ss. 106, 111–112, vrt. Glantz (1999), ss. 2–3, 12–24, ks. myös Ржевская битва 1941–1943 гг., <http://rshew-42.narod.ru>, 24.10.2012, suom. Rževin taistelu 1941–1943. Герасимова, Gerasimova (2009), ss. 146–147.

⁹¹⁹ Приказ Министра обороны Российской Федерации от 8 мая 2007 г. N 181 г. Москва ”О рассекречивании архивных документов Красной Армии и Военно-Морского Флота за период Великой Отечественной войны 1941–1945 годов”, suom. Venäjän federaation puolustusministerin

senaan odottamattomia ja monimutkaisia ihmisille, jotka eivät ole perehtyneitä tämänkaltaisten sotilastoimien suunnittelun ja toteuttamisen erityispiirteisiin.” Garejevin mukaan pelkkä joukkojen ja kaluston määrä eri rintaman osilla ei sellaisenaan ole osoitus niiden keskinäisestä painoarvosta, vaan arvioissa on otettava huomioon myös vastustajan voimat ja taistelukyky sekä olosuhteet. Pelkkä Stalingradin suunnan ja koko rintaman keskiosan joukkomäärien vertailu ei ota huomioon kaikkia eteläiseen suuntaan ryhmitettyjä joukkoja. Rintaman keskiosaan olivat sijoitettuna myös ylijohdon reservit ja Moskovon puolustukseen tarkoitettut joukot. Garejevin mielestä laajalla alueella iskuja eri suuntiin levittävä operaatio ei voinut olla luonteeltaan strateginen hyökkäysoperaatio vaan tarkoitettu sitomaan Keskisen armeijaryhmän joukkoja.⁹²¹

Operaatiotaidon ja taktiikan tutkimuksen kannalta ristiriitaiset tiedot operaation tavoitteista, joukkojen tehtävistä ja operaation strategisesta merkityksestä ovat ongelmallisia. Tällainen asetelma ei kuitenkaan liene ainutkertainen. Omien tavoitteiden peittely tai vähättely, varsinkin epäonnistuneiden yritysten kohdalla, on paitsi inhimillistä myös tarpeellista sodan olosuhteissa. Operaatio *Marsin* tavoitteiden virallisen historiantulkinnan ja sen kiistävien tutkijoiden välinen ristiriita ei estä, mutta luonnollisesti vaikeuttaa, tapahtumien käyttöä sotataitoon keskittyvän tutkimuksen kohteena. Ristiriitaisia käsitelmiä selvittäessään sotataidon tutkija ajautuu laillani väkisin sotahistorian tutkimuksen alueelle. Operaation strategisesta merkityksestä ristiriitaisuudet pitää tunnustaa, mutta ne eivät mielestäni estä tarkastelua operaatiotaidon ja taktiikan näkökulmasta. Armeijoiden ja niiden alaisten yhtymien toiminnan voidaan olettaa olevan samankaltaista riippumatta siitä oliko operaatio *Mars* Stalingradin suunnan operaatio *Uranukseen* verrattuna sitä tukeva, siihen verrattava tai jopa talven 1942/43 pääoperaatio. Neuvostoliittolaisten joukkojen ja aseistuksen keskitys, tiedot saksalaisten joukoista ja toiminnasta, tiedot operaation kulusta sekä olosuhteista mahdollistavat tapaustutkimukselle riittävän aineistoa.

Lähtökohta ja operaatioajatus

Neuvostoliittolaisen virallisen historiankirjoituksen mukaan Luoteisen, Kalininin ja Läntisen rintaman operaatio *Marsin* tavoitteena oli vastustajan tuhoaminen Rževin ja Novo-Sokolnikin⁹²² alueilla. Valmisteluvaiheen esikäskyjen mukaisesti valmius operaation aloittamiseen tuli saavuttaa 21.10.1942⁹²³ mennessä ja operaatio oli suunniteltu aloitettavaksi 23.10.1942. Stalingradin vastahyökkäysoperaatioon liittyvän operaation päämääränä oli sitoa Rževin pullistuman alueen saksalaiset joukot taisteluun ja estää

⁹²¹ Гареев, Махмут: Домыслы и факты об истории Великой Отечественной, Операция «Марс» как пример нескончаемой полемической битвы, Независимое военное обозрение 28.4.2006, http://nvo.ng.ru/history/2006-04-28/1_facts.html, 6.10.2012, suom. Garejev, Mahmut: Arveluita ja faktoja Suuren isänmaallisen sodan historiasta, Operaatio Mars esimerkkinä loputtomasta poleemisesta keskustelusta.

⁹²² Novo-Sokolnik on rautatiesolmu Velikie Lukin alueella, ja sen kautta kulki Saksan armeijaryhmiä yhdistävä rautatie Leningradin alueelta Etelä-Venäjälle, ks. kuva 24.

⁹²³ IVMV, osa 6, ss. 29, ks. myös Orlov, Alexander, Operation "Mars" - Was it Large Disaster or a Part of the Victory in Stalingrad?, http://www.armchairgeneral.com/rkkaww2/battles/mars42_Orlov.htm, 23.10.2012. vrt. Glantz (1999), ss. 20, 325 ja Исаев, А.В.: Когда внезапности уже не было. История ВОВ, которую мы не знали, Яуза, Эксмо, Москва, 2006, http://militera.lib.ru/h/isaev_av6/index.html, 11.11.2012, suom. Kun yllätystä ei vielä ollut. Suuren isänmaallisen sodan historia, jota me emme ole tunteneet, s. 221, Герасимова, Gerasimova (2009), s. 155. – Alkuperäiseksi hyökkäysvalmiuden saavuttamisen ajankohdaksi esitetään virallisissa lähteissä 21.10.1942. Glantzin, Isajevin ja Gerasimovan mukaan alkuperäinen valmiuspäivä oli jo 12.10. Gerasimova perustelee tätä Läntisen rintaman käskyllä № 0289/1.10.1942. Käskyn englanninkielinen käännös on Glantzin teoksessa. Aleksandr Orlov mainitsee Glantzin teoksen arvioinnissaan, että päivämäärä on 21.10.1942.

niiden lähettäminen eteläisille rintamanosille.⁹²⁴ Virallista historiankäsitystä kritisoivien näkemysten mukaan tavoitteisiin olisi kuulunut Rževin pullistuman oikaisun jälkeen kaksi viikkoa myöhemmin aloitettava Läntisen rintaman joukkojen Vjazmaan suuntautuva operaatio *Jupiter*, jonka tavoitteena olisi ollut kaikkien Keskustan armeijaryhmän joukkojen saartaminen yhdessä operaatio *Marsin* kanssa.⁹²⁵ En käsittele operaatio *Jupiteria*, koska siitä ei ole saatavissa luotettavaa tietoa, eikä se ole tapaustutkimuksen kannalta välttämätöntä.

Marsin operaatioajatuksessa Läntisen rintaman oikean siipi iskisi Vazuza- ja Osuga-jokien alueella ja Kalininin rintaman Rževin pullistumaa saarrostaava vasen siipi Belyin alueelta Holm-Žirkovskin suuntaan. Iskujen tavoitteena oli saksalaisten 9. Armeijan saartaminen ja tuhoaminen. Samanaikaisesti Kalininin rintaman 3. Iskuarmeija aloittaisi hyökkäysoperaation Velikie Lukin suuntaan Keskustan armeijaryhmän vasemman siiven tuhoamiseksi. Glantzin mukaan rintamat saivat suunnitteluohjeet syyskuun lopussa ja armeijat lokakuun alussa. Stavkan lokakuun alussa antaman täydentävän käskyn mukaisesti Läntisen rintaman oikean siiven ja Kalininin rintaman vasemman siiven joukot saartaisivat vastustajan Rževin joukkoryhmittymän sekä valtaisivat rautatien Moskovasta Velikie Lukiin.⁹²⁶ Operaatio Marsin toiminta-ajatus on kuvassa 24.

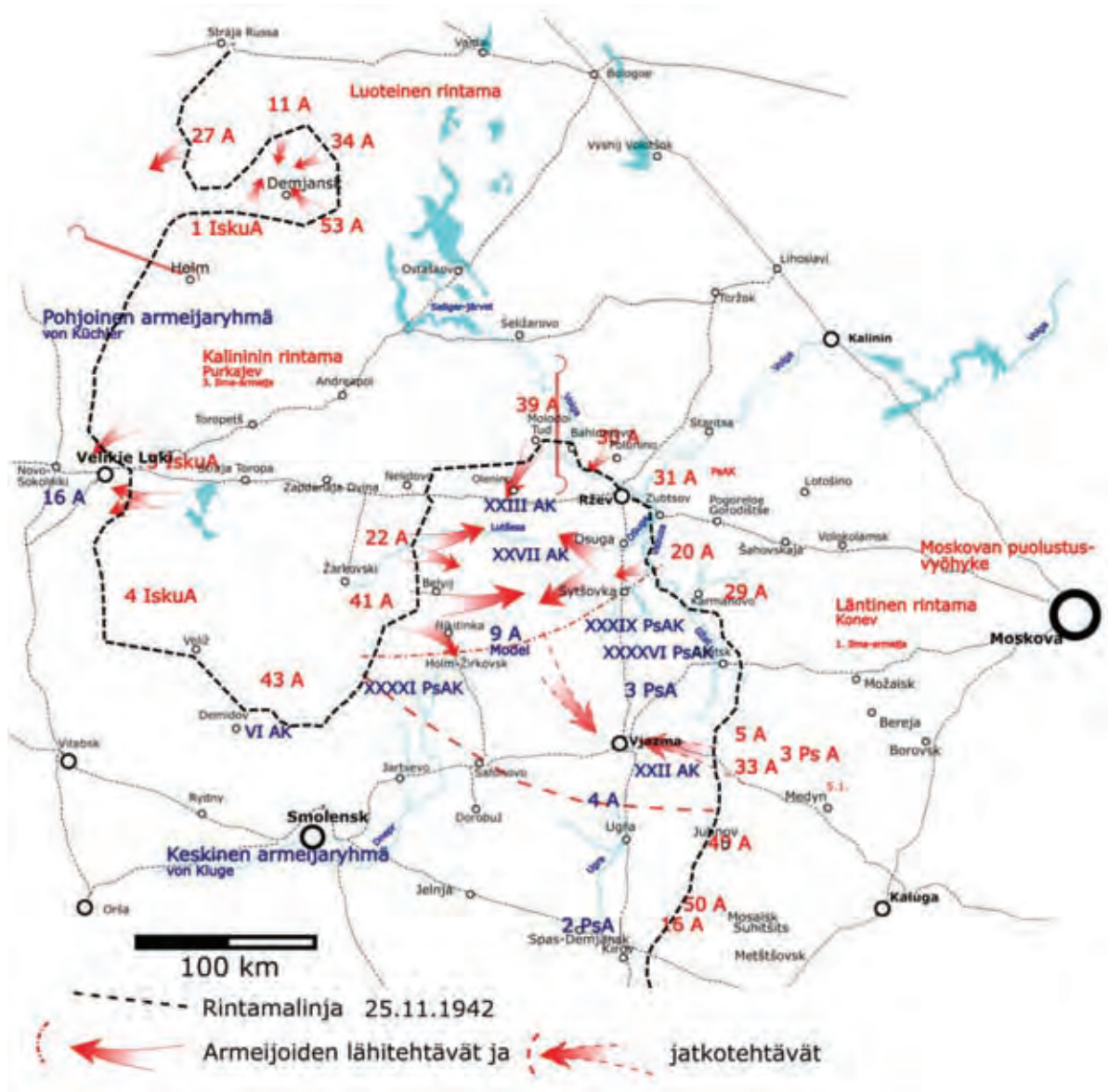
Neuvostosodanjohdon antamassa tehtävässä määrättiin Läntisen rintaman 20. ja 31. Armeijaa suuntaamaan pääisku saksalaisten puolustukseen Vazuza- ja Osuga-jokien alueella Sytšovkan pohjoispuolella. Pääisku suunnattiin alueelle, josta oli mahdollisuus edetä syvälle puolustajan selustaan. Saksalaisten puolustuksen läpäisemisen jälkeen 20. Armeijaan kuuluvat 8. Kaartin jalkaväkidivisioona suuntaisi kolmen panssariprikaatin tukemana iskun Sytšovkan suuntaan ja 6. Panssariarmeijakunta sekä 2. Kaartin ratsuväkiarmeijakunta saartaisivat etelästä saksalaisten puolustuksen Rževissä ja kohtaisivat lännestä hyökkäävät 41. Armeijan joukot Belyin eteläpuolella. Sen jälkeen 20. Armeija ja 31. Armeija tuhoaisivat pullistumassa olevat saksalaiset joukot ja valmistautuisivat jatkamaan 6. ja 5. Panssariarmeijakuntien tukemina Vjazman suuntaan.⁹²⁷

⁹²⁴ IVMV, osa 6, ss. 29–30, vrt. IVOV. – Operaatio Marsia käsiteltiin virallisessa neuvostoliittolaisessa historiankirjoituksessa vasta 1970-luvulla. 1960-luvulla julkaistu Suuren isänmaallisen sodan historiikki ei mainitse lainkaan samanaikaisesti Stalingradin operaation aikana käynnissä ollutta operaatiota.

⁹²⁵ Glantz (1999), ss. 17–20, ks. myös Герасимова, Gerasimova (2009), ss. 152–155.

⁹²⁶ Sama, ss. 22–24, ks. myös Герасимова, Gerasimova (2009), ss. 154, Радзиевский, Radzievski (1979), ss. 49–40 ja kuvaliite 10, vrt. IVMV, osa 6, ss. 29–39. – Neuvostoliittolainen toisen maailmansodan yleisesitys tukee Glantzin käsitystä operaatio Marsin valmistautumistehtävien antamisesta syyskuussa 1942. Radzievskin mukaan operaatio Mars koostui kahdeksasta iskusta. Radzievski on ainoa löytämäni neuvostoliittolainen lähde, joka esittää sen operaatiosuunnitelmassa myös toteuttamatta jääneen 5. ja 33. Armeijoiden iskun Gžatskin ja Vjazman suuntaan.

⁹²⁷ Sama, ss. 22–24, 325, ks. myös Герасимова, Gerasimova (2009), s. 154, Исаев, Isajev (2006), ss. 222–224.

Kuva 24. Operaatio Marsin toiminta-ajatus.⁹²⁸

Kalininin rintaman joukot hyökkäisivät pullistumaan kahdesta suunnassa. 41. Armeijan antama pääisku suunnattaisiin Belyin eteläpuolelle ja tukevat 22. ja 39. Armeijan hyökkäykset Lutšesa-joen laakson ja Molodoi Tudin suunnassa. Pääiskun suunnassa 1. ja 2. Mekanisoitu armeija etenisivät syvyyteen ja kohtaisivat Läntisen rintaman 20. Armeijan liikkuvat armeijakunnat Sytšovkan länsipuolella. Tämän jälkeen Rževin pullistumaan saaretut saksalaiset joukot tuhottaisiin.⁹²⁹ Kalininin rintaman tehtävään kuului myös erillinen isku Velikie Lukin suuntaan.⁹³⁰ Toiminta-ajatuksista ja tehtävistä ilmenee Neuvostoliiton ylimmälle sodanjohdolle tyypillinen tapa puuttua rintamien tehtävissä alaisten joukkojen käyttöön armeijan ja jopa armeijakunnan tarkkuudella.

⁹²⁸ Glantz (1999), s. 23, ks. myös Герасимова, Gerasimova (2009), s. 147 ja Радзиевский, Radzievski (1979), kuva 10 (kuvaliitteessä).

⁹²⁹ Sama, ss. 22–24, ks. myös Герасимова, Gerasimova (2009), s. 154, Исаев, Isajev (2006), ss. 225–226.

⁹³⁰ Sama.

Neuvostoliitto oli ryhmittänyt Moskovon edustalle kahdeksan kenttäarmeijaa, yhden panssariarmeijan, kaksi panssariarmeijakuntaa, kaksi mekanisoitua armeijakuntaa ja yhden ratsuväikarmeijakunnan.⁹³¹ Saksalaisten Rževin pullistumaan ryhmittynyttä kenraalieversti Walter Modelin (1891–1945) 9. Armeijaa vahvennettiin heti neuvostojoukkojen hyökkäyksen alettua kolmella panssaridivisioonalla sekä ratsuväki- ja motorisoiduilla divisioonilla. Operaation aikana saksalaiset suuntasivat pullistumaan 10 divisioonaa Keskisen armeijaryhmän reservistä ja muilta rintamaosilta. Joukkolisäyksien ansiosta he pystyivät kasvattamaan puolustuksensa voimavarat puolitoistakertaiseksi.⁹³² Joukkojen määrä ja voimasuhteet Rževin pullistuman alueella ovat taulukossa 9.

	Kalininin ja Läntinen rintama	9. Armeija	Voimasuhde
Joukkomäärä	64 JvD, 56 Ps/MekPr	17 JvD, 3 PsD, 1 MtD	
Elävä voima	700 000	140 000	5:1
Tykkiä ja raketinheitintä	1 300–4 000	1 900	1:1–2:1
Panssarivaunua	1 718	260	6,6:1
Lentokonetta	1 000 +	540	2:1

Taulukko 9. Joukkojen ja kaluston määrä sekä osapuolien yleiset voimasuhteet Rževin pullistuman alueella operaatio Marsin alussa 25.11.1942. Operaatioon pääsuunnissa neuvostoliittolaisten joukkojen ylivoima oli miesmäärässä nelinkertainen, tykistöissä kaksinkertainen ja panssarivaunuissa kymmenkertainen.⁹³³

Isku Sytšovkan suunnassa

20. Armeijan divisioonien komentajat olivat sopineet yhteistoiminnan järjestelyt kolme päivää ennen hyökkäyksen aloittamista maastontiedustelun⁹³⁴ aikana. Saksalaisten voimakkain puolustus oli Osuga- ja Vazuza-jokien välisellä neljä kilometriä leveällä kaisalla, jossa puolustus rakentui Vaselkin ja Gredjakinon kylien väliselle alueella sijainneeseen hyvin varustettuun pääasemaan. Etelämpänä puolustuksen estearvoa lisäsi myös matalavetinen Vazuza-joki, jonka länsirannalle saksalaiset olivat ryhmittäneet joukkonsa Zevalovkan ja Hlepenin kyliin. Ennen hyökkäyksen alkua joki oli alkanut jäätyä, mutta jään paksuus ei mahdollistanut ylitystä panssarivaunulla.⁹³⁵ Pääaseman taakse neljän kilometrin syvyyteen saksalaiset olivat ryhmittäneet yhtenäisen tukiasemalinjan. Tukikohdat, joiden väliseen maastoon oli rakennettu esteitä ja miinoitteita, kykenivät tukemaan toisiaan tulella, ja epäsuoran tulen käyttö oli valmisteltu määrittämällä torjuntamaalialueet.⁹³⁶

⁹³¹ IVMV, osa, 6, ss. 34–35. – Lähteen mukaan kyseessä ovat kaikki Holmin ja Bolhovin välillä toimineet joukot ilman ilmapuolustusilmavoimien ja merivoimien joukkoja, ilmatorjuntatykkeitä sekä 50 mm kranaatinheittimiä. Joukkomäärä sisältää Kalininin ja Moskovon rintamien lisäksi Moskovon puolustualueen joukot. Gerasimova ja Glantz viittaavat samaan lähteeseen.

⁹³² Герасимова, Gerasimova (2009), ss. 152–153, ks. myös Grossman (1962), s. 84.

⁹³³ Исаев, Isajev (2006), ss. 231–234, ks. myös Karjalainen, Arto, Filosofian maisteri, *Saksalaisten lentojoukot keskisellä rintamanosalla operaatio Marsin aikana*, haastattelu 12.11.2012 ja Герасимова, Gerasimova (2009), ss. 152–153, Glantz (1999), s. 53, 374, 376. – Neuvostoliittolaisista joukoista lukuun sisältyvät myös 5. ja 33. Armeija, joiden oli suunniteltu osallistuvan operaatioon myöhemmässä vaiheessa.

⁹³⁴ Kuokkanen (2012), s. 85. – Komentajien maastontiedustelu eli *рекогносцировка*, ks. kuva 11, s. 122.

⁹³⁵ Исаев, Isajev (2006), s. 236.

⁹³⁶ Glantz (1999), ss. 51–52.

Hyökkäyksen ensimmäisen operatiivisen portaan muodostivat kahden iskuryhmän divisioonat ja lähitukitehtävään alistetut panssariprikaatit. Kartalta mitattuna iskuryhmien murtoalueen leveys oli noin 10–12 kilometriä, minkä perusteella divisioonien hyökkäyskaistat muodostuivat noin 2–2,5 kilometrin levyisiksi. Iskuryhmien tehtävänä oli saksalaisten taktisen puolustuslinjan murtaminen sekä Rževiä ja Vjazmaa yhdistävän rautatien katkaisu viimeistään toisen operaatiopäivän kuluessa, minkä jälkeen pohjoisempana hyökännyt iskuryhmä kääntäisi rintamansa luoteeseen ja etelän puoleinen ryhmä lounaaseen muodostaakseen vähintään 12–18 kilometriä leveän läpimurtoaukon 2. Kaartin ratsuväki- ja 6. Panssariarmeijakunnan muodostamalle *liikkuvalle ryhmälle*⁹³⁷. Sen tehtävänä oli puolustukseen saadun murron jälkeen hyökätä pohjoiseen tavoitteenaan Rževin alueelle ryhmittyneiden saksalaisjoukkojen tuhoaminen yhdessä Kalininin rintaman joukkojen kanssa.⁹³⁸

Kenraalimajuri Fjodor Saharovin (1984–1969) johtama 8. Kaartin jalkaväkiarmeijakunta⁹³⁹ ja 1. Kaartin moottoroitu jalkaväkidivisioona muodostivat hyökkäyksen toisen portaan. Niiden tehtävänä oli tukea ensimmäisenä etenevien iskuryhmien taistelua ja laajentaa murtoaukkoa niiden menestystä hyödyntäen. *Toiseen liikkuvan ryhmään* kuuluivat eversti N. Kropotinkan johtamina 18., 25. ja 31. Panssariprikaati. Se kehittäisi Saharovin armeijakunnan saavuttamaa menestystä etenemällä itsenäisesti Sytšovkan suuntaan.⁹⁴⁰ 20. Armeijan hyökkäyssuunnitelma on esitetty kuvassa 26.

Saksan Keskisen armeijaryhmän johto oli saanut ennen hyökkäyksen alkua useita sekä omiin että ylemmän johdon tiedustelutietoihin perustuvia ennakkovaroituksia neuvostojoukkojen aikeista, minkä perusteella se onnistui arvioimaan operaation aloitusajankohdan ja mää räsi joukkonsa sekä reservinsä hälytystilaan 25. tai 26.11. alkavan hyökkäyksen varalle.⁹⁴¹

⁹³⁷ Исаев, Isajev (2006), ss. 236–237, ks. myös Glantz (1999), s. 54. – Liikkuvaan ratsuväkimekanisoituun ryhmään kuuluivat **2. KaRvAK**: (3. ja 4. KaRvD ja 20. RvD, 5. ErRvPsto, 2. ErPstPsto, 151. KrhR), **6. PsAK** (22., 100. ja 200. PsPr, 6. MtJvPr, 11. KaRakHR), yhteensä 21 000 miestä ja 165 panssarivaunua, 49 tykkiä ja 361 kranaatinheitintä sekä 8 Katjuša-raketinheitintä). Kaikki tykit olivat kaaliiperiltaan ainoastaan 76 mm.

⁹³⁸ Исаев, Isajev (2006), ss. 236–237, ks. myös Glantz (1999), ss. 52, 325–326.

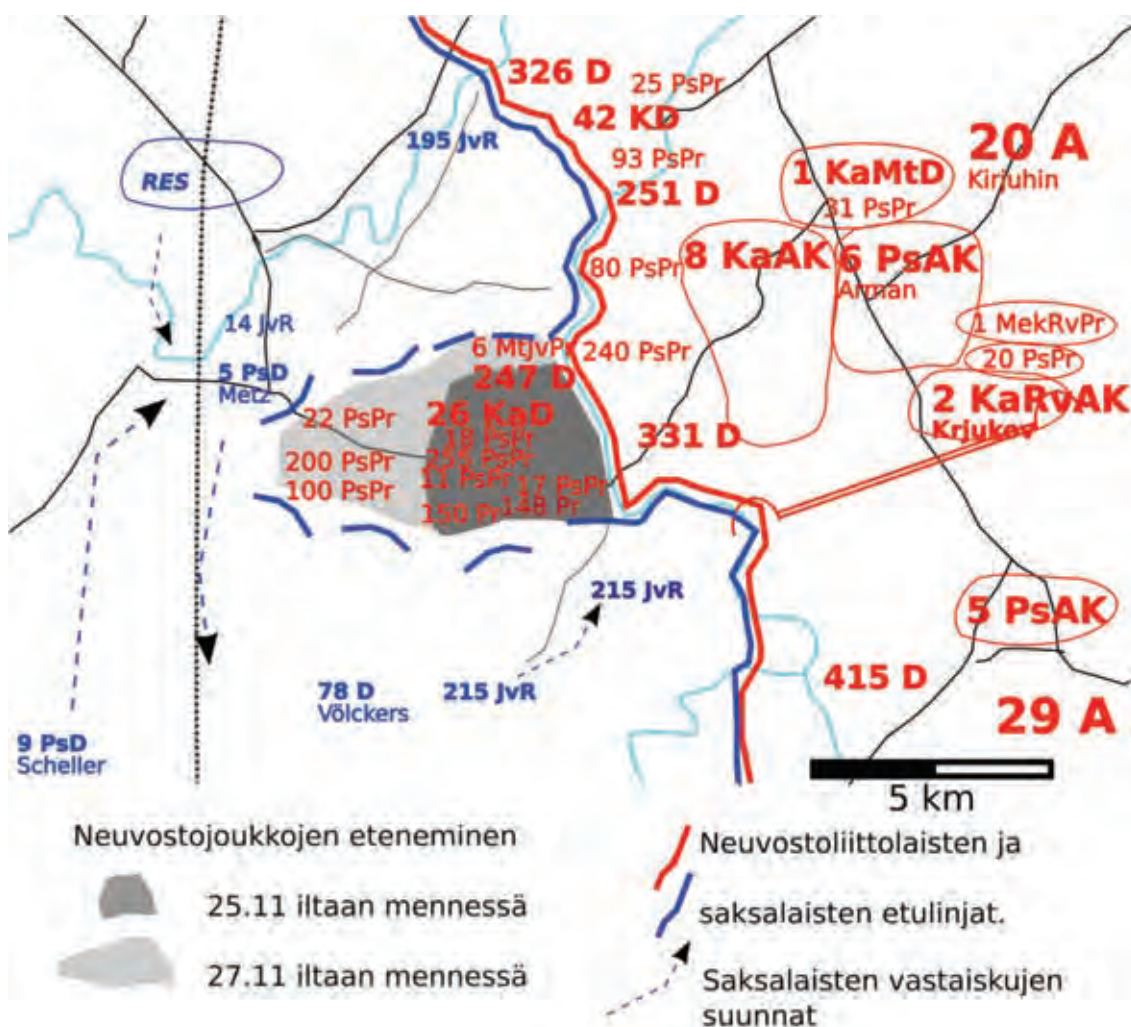
⁹³⁹ Armeijakuntaan kuuluivat 26. Kaartin jalkaväkidivisioona, 148. ja 150. Jalkaväkiprikaati sekä tukevat 25., 31. ja 18. Panssariprikaatit.

⁹⁴⁰ Glantz (1999), ss. 50–53, vrt. Исаев, Isajev (2006), ss. 237–238. – Glantzin ja Isajevin kuvaukset poikkeavat vain hieman toisistaan. Glantzin mukaan 31. Panssariprikaatin tehtävänä oli tukea 1. KaMtJvD:aa, Isajevin mukaan se kuului 8. KaJvAK:aan. Glantz mainitsee armeijakunnan komentajaksi kenraalimajuri F. D. Saharovin.

⁹⁴¹ Sama, ss. 71–72, ks. myös Sudoplatov ja muut (1994), ss. 236–237, Grossmann, Horst: Rshew, Eckpfeiler der Ostfront, Podzun-Verlag, Bad Nauheim, 1962, ss. 84–85. – Neuvostoliittolaisten kaksoisagentti välitti 4.11.1942 saksalaisille tiedon, että puna-armeija iskee 15.11. Stalingradin sijaan Pohjois-Kaukasuksella ja Rževin alueella.

puolelta oli onnistuttu kuitenkin valtaamaan vain 1,5 kilometrin syvyinen sillanpää-
asema.⁹⁴³

20. Armeijan komentaja yritti saavuttaa menestystä voimaa lisäämällä ja suuntasi sillanpääasemaan toisen portaan 8. Jalkaväkiarmeijakunnan. Samaan aikaan myös rintaman johto päätti suunnata samalle alueelle suoranaيسissa johdossaan olleeseen liikkuvaan ryhmään kuuluneet panssari- ja ratsuväkiarmeijakunnat. Hätäily ja koordinoimatomat päätökset johtivat ylityspaikkojen ruuhkautumiseen ja joukkojen ahtautumiseen sillanpään alueelle. Operaation ensimmäisen päivän saavutukset jäivät vaatimattomiksi: läpimurtoa ei saavutettu ja hyökkäyssuunnitelma oli jo tässä vaiheessa käytännössä hajoanut.⁹⁴⁴ Kolmen ensimmäisen operaatiopäivän tilanne on kuvassa 26.

Kuva 26. Tilanne 20. Armeijan hyökkäysalueella 25.–27.11.1942 (1.–3. operaatio-päivä).⁹⁴⁵

Neuvostoliittolaisten rynnäköiden paine rikkoi saksalaisten puolustusryhmytyksen yhtenäisyyden ja osa puolustajista jäi saarroksiin nopeasti edenneiden neuvostojoukkojen hyökkäyskiilojen väliin. Saksalaisten rintamavastuussa ollut XXVII armeijakunta suun-

⁹⁴³ Исаев, Исаяев (2006), ss. 238–239, ks. myös Glantz (1999), ss. 77–83 ja Grossmann (1962), ss. 85, 90.

⁹⁴⁴ Исаев, Исаяев (2006), ss. 239–240, ks. myös Glantz (1999), s. 84. – Ruuhkautumiseen vaikutti myös se, että suunnitelman mukaisista viidestä ylityspaikasta oli käytettävissä vain kaksi Zevalovkassa ja Prudyn kylän kohdalla.

⁹⁴⁵ Glantz (1999), s. 78.

tasi uhkaavan läpimurron rajoittamiseksi reservejään ja muilta rintamasta irrotettujen joukkojen vastaiskuja, joiden lisäksi 9. Armeijan reservinä ollut 9. Panssaridivisioonan kärki lähti etenemään kohti neuvostoliittolaisten sillanpäättä.⁹⁴⁶

Hyökkäyksen toisen päivän taisteluissa Läntisen rintaman komentaja Ivan Konev (1897–1973) ja 20. Armeijan komentaja kenraalimajuri Nikolai Kirjuhin (1896–1953) päättivät jalkaväen sijasta suunnata Eversti Paul Armanin (1903–1943)⁹⁴⁷ 6. Panssariarmeijakunnan eli liikkuvan ryhmän hyökkäyksen kärkeen murtamaan saksalaisten puolustusta.⁹⁴⁸ Sillanpään ahtauden ja ylityspaikkojen vähyyden takia hyökkäys saatiin liikkeelle vasta toisen operaatiopäivän iltapäivänä. Armanin panssariarmeijakunta onnistui saksalaisten 5. Panssaridivisioonan rintaman murtamisen jälkeen etenemään kahden kilometrin syvyydessä sijainneen toisen puolustuslinjan edustalle. Koska tulivalmistelulla ei ollut onnistuttu lamauttamaan syvyyden kohteita ja saksalaiset saivat vastaiskujaan odotettua nopeammin liikkeelle, menetti panssariarmeijakunta jo ensimmäisenä taistelupäivänään 50–60 % panssarivaunuistaan. Saksalaisten sillanpääaseman molemmin puolin muodostamat torjunta-asemat pitivät hyvin.⁹⁴⁹

Saksalaisten arvion mukaan neuvostojoukkojen ylivoima mahdollistaisi etenemisen kohti rautatietä, minkä takia muodostettiin 9. Panssaridivisioonasta panssarivaunuista ja jalkaväestä kaksi taisteluosastoa, joiden tehtävänä oli hyökätä rautatien alueelle kohtiin, joihin neuvostoliittolaisten hyökkäyskärkien arvioitiin suuntautuvan. Koska taisteluosaston saapuminen viivästyi, aloitti 5. Panssaridivisioona oman vastaiskunsaa.⁹⁵⁰

Olosuhteet haittasivat neuvostojoukkojen hyökkäystä: tykistön ja ilmavoimien tuki oli ollut riittämätöntä pääosin siksi, että maalien tunnistaminen oli taistelevien osapuolten sekoittumisen takia vaikeata. Myös ajoittain voimakas lumisade haittasi maalien tähtäystä ja lentotoimintaa. Lumi haittasi jalkaväen etenemistä, mikä johti vaunuja suojaan neen jalkaväen jäätyä jälkeen panssaritappioihin, kun saksalaisten lähipanssaritorjunta pystyi toimimaan vapaasti. Riittämättömät liikenneyhteydet tuottivat uusia ongelmia: seuraavan päivän tulitoimintaa suunniteltaessa paljastui, että 20. Armeijan joukkojen edetessä kohti tavoitettaan ei Vazuza-joen itäpuolelle ryhmittynyt tykistö pystyisi niitä enää tukemaan.⁹⁵¹

Kolmannen operaatiopäivän (27.11.) aamuna selvisi, että puna-armeijan 6. Panssariarmeijakunnan ampumatarvikkeiden ja polttoaineen kulutus oli kiivaiden taisteluiden takia ollut odotettua suurempaa, eikä täydennyksiä oltu saatu. Panssariarmeijakunta siirtyi tilapäisesti puolustukseen rautatien itäpuolelle. 8. Kaartin jalkaväkiarmeijakunta yritti laajentaa sillanpäättä etelään ja kaakkoon. Joen yli päässeet ratsuväkijoukot saavuttivat aluksi menestystä hyökätessään saksalaisten toista puolustuslinjaa vastaan, mutta nopeasti kasvaneet tappiot pysäyttivät niiden etenemisen. Murtoalueen laajentaminen pohjoisessa ei onnistunut. Saksalaiset pystyivät kolmannen taistelupäivän aikana vaikuttamaan ratsuväkijoukkoihin tykistöllään ja ilmavoimillaan.^{952 953}

⁹⁴⁶ Sama, s. 86, Grossmann (1962), s. 87.

⁹⁴⁷ Latvialaissyntyinen Pol' Arman (Pauls Tiltiņš) toimi operaation aikana 6. Panssariarmeijakunnan komentajan kenraalimajuri Andrei Getmanin (1903–1989) sairauden takia hänen sijaisenaan.

⁹⁴⁸ Glantz (1999), s. 87.

⁹⁴⁹ Исаев, Исаяев (2006), s. 240, Glantz (1999), ss. 88–94.

⁹⁵⁰ Glantz (1999), s. 90.

⁹⁵¹ Sama, ss. 94–95.

⁹⁵² Grossmann (1962), s. 89, ks. myös Glantz (1999), s. 97.

Kolmannen operaatiopäivän Armanin panssariarmeijakunta oli pysähtyneenä ja saksalaiset häiritsivät sivustaiskuillaan sen yhteyksiä tukeviin ratsuväki- ja jalkaväkijoukkoihin, eikä tukevan tykistön kantama riittänyt taistelun tukemiseen. Panssariarmeijakunta onnistui päivän aikana saamaan toiminnan jatkamisen mahdollistavan ampumatarvike ja polttoainetäydennyksen. Illan aikana toisen portaan joukot oli saatu Vazuzan länsipuolelle. Läntisen rintaman komentaja vaati rautatien katkaisemista yön 27.–28.11. aikana. Neuvostojoukot lisäsivät painetta kaikilla Rževin pullistumaa ympäröivillä alueilla, koska Žukov ja Konev uskoivat, että mikä tahansa pienikin murtuman toisessa suunnassa veisi saksalaisten huomion pois 20. Armeijakunnan läpimurtoyrityksestä.⁹⁵⁴

Vaikka sankka lumisade esti ajoittain saksalaisia käyttämästä ilmavoimia torjunnan tukemiseen, pystyivät he tykistön avulla vaikuttamaan läpimurtoa yrittäviin neuvostojoukkoihin ja niiden selustaan.⁹⁵⁵ Saksalaisten tiedustelu oli havainnut hyökkääjän ryhmittävän alueelle lisää joukkoja, minkä perusteella he arvioivat neuvostojoukkojen yrittävän seuraavan päivän aikana läpimurtoa havaitsemassaan 5. Panssaridivisioonan ja 78. Divisioonan saumassa. Saksalaisten torjunta oli toistaiseksi pitänyt, mutta tappioiden korvaamiseksi pyydettiin lisää vahvennuksia tulevien päivien taisteluja varten.⁹⁵⁶

Neuvostojoukot olivat huomanneet saksalaisjoukkojen välisen sauma-alueen heikkouden jo operaation ensimmäisenä päivänä, mutta he eivät yrityksistään huolimatta olleet onnistuneet käyttämään sitä hyväkseen. Neljännen operaatiopäivän toiminta-ajatuksena oli murtaa saksalaisten puolustus panssarivaunujen ja jalkaväen yhteistoiminnalla yön aikana ja suunnata aamupäivällä murtoaukkoon 6. Panssariarmeijakunta ja 2. Kaartin ratsuväkiarmeijakunta. Yöllä alkanut lumisade vaikeutti hyökkäystä ja ratsuväen ryhmitysmuutoksia.⁹⁵⁷

Seuraavan yön aikana pysähdyksissä ollut 6. Panssariarmeijakunta aloitti hyökkäyksen rautatielle. Sen yritykset laajentaa murtoaukkoa rautatien ylityksen jälkeen eivät onnistuneet, vaan saksalaiset kuroivat murtoaukon kiinni välittömällä vastaiskuillaan. Neuvostojoukkojen tykistön siirrot joen länsipuolelle olivat edelleen pahasti kesken ja saksalaiset pystyivät vaikuttamaan omalla tykistöllään uusiin tuliasemiin ryhmittymässä olevaan tykistöön.⁹⁵⁸

Neuvostoliittolaiset kykenivät vasta neljännen operaatiopäivän aikana (28.11.) saamaan haltuunsa saksalaisten ensimmäisen puolustusaseman ja laajentamaan sillanpäättä. Tilanne oli sekava: Murron kehittämisportaaksi tarkoitettu 20. Armeijan liikkuva ryhmä

⁹⁵³ Glantz (1999), ss. 95–97, vrt. Grossmann (1962), s. 88. – Grossmannin mukaan neuvostojoukot olisivat pystyneet katkaisemaan rautatien kolmantena operaatiopäivänä (27.11.), mutta heidät olisi työnnetty takaisin vastaiskuilla.

⁹⁵⁴ Sama, ss. 97–99.

⁹⁵⁵ Sama, ss. 99–101, ks. myös Grossmann (1962), s. 87. – Grossmannin mukaan 5. PsD:n johtaminen ei 26.11. aikana ollut kokonaisuutena mahdollista viestivälineiden pysyvien häiriöiden takia (*”– die ständig gestörten Nachrichtenmittel eine einheitliche Führung des ganzen Abschnittes durch die 5. Panzerdivision nicht möglich war.”*). Tässäkin kohtaa päivämäärä on yhtä päivää aikaisempi Glantzin esitykseen verrattuna. Glantzin esityksessä on ajallinen epäjatkuvuus myös ilmatoiminnan kuvaamisessa: Sivulla 97 kerrotaan saksalaisten pystyneen *koko* päivän (27.11.) ajan pystyneen *tehokkaasti* tukemaan torjuntatoimiaan ilmavoimilla ja tykistöllä. Sivulla 99 selostetaan saman päivän tapahtumia: *”– vaikka v. Arnim oli pyytänyt lisää ilmatukea, jatkunut huono sää rajoitti suoritusten määrää.”*

⁹⁵⁶ Glantz (1999), ss. 99–101.

⁹⁵⁷ Sama, ss. 101–102.

⁹⁵⁸ Исаев, Isajev (2006), ss. 241–242, ks. myös Glantz (1999), ss. 101–110.

oli jakautunut kahtia. Osa siitä oli päässyt lähitavoitteeseen rautatien länsipuolelle, mutta väliin jääneet saksalaisten tukikohdat pystyivät eristämään sen muista neuvostojoukoista. Menestyksekkään taistelun jatkamiseksi liikkuvan ryhmän voimat olisi yhdistettävä tavalla tai toisella. Rautatien länsipuolella olevalle 6. Panssariarmeijakunnalle yritettiin toimittaa seuraavana yönä polttoainetta ja elintarvikkeita, mutta ainoastaan kuljetusta suojanneet kolme panssarivaunua pääsivät saksalaisten tukikohtien sivustatulituksen läpi. Rževin alueen operaatioita koordinoanut Žukov oli haluton käyttämään 29. Armeijan alueella olevaa 5. Panssariarmeijakuntaa, vaan piti sitä reservissä odottamassa vastaista hyödynnettävissä olevaa menestystä.⁹⁵⁹ Neljännen operaatiopäivän tilanne on kuvassa 27.

Kuva 27. Tilanne 20. Armeijan hyökkäysalueella 28.11.1942 (4. operaatiopäivä)⁹⁶⁰.

⁹⁵⁹ Samat, ss. 241–244, ss. 101–110. vrt. Grossmann (1962), s. 92. – Grossmanin mukaan junaradan länsipuolelle edenneet neuvostojoukot saarrettiin 30.11.1942.

laisten taisteluosastot valtasivat kylän takaisin vastaiskussa ja tuhosivat 6. Panssariarmeijakunnan viimeisetkin vaunut. Rautatien länsipuolelle edenneet 2. Kaartin ratsuväkiarmeijakunnat joukot siirtyivät partisaanitoimintaan saksalaisten selustassa.⁹⁶¹ Viidennen operaatiopäivän tilanne on kuvassa 28.

Alkuperäisen operaatijatituksen mukaiseen toimintaan ei enää ollut mahdollista palata. Neuvostoliittolaiset olivat menettäneet lähes kokonaan menestyksen kehittämiseen tarkoitetun liikkuvan ryhmänsä, ja he siirtyivät tuhoamaan saksalaistan etuaseman tukikohtia läpimurtoalueella. Tykistötulen puute pakotti etsimään ratkaisua jalkaväen iskuosastotoiminnasta, jollaisesta on esimerkkinä 148. ja 150. Jalkaväkiprikaatin rynnäkköhyökkäysalueen eteläreunassa sijaitsevaan Hlepenin kylään. Kylä sijaitsee hallitsevassa maastonkohdassa Vazuza-joen korkealla rantatörmällä. Saksalaiset olivat valinneet tukikohtansa keskuksiksi vanhan kirkon, jonka ympärille oli rakennettu tulipesäkkeistä ja yhdyshaudoista linnoite. Kirkon vahvat seinät ja muut linnoitteet olivat suojanneet puolustajia useita valtausrityksiltä ja niitä edeltäneiltä tykistövalmisteluilta. Neuvostoliittolaiset valtasivat kylän käyttämällä kahta rynnäkköryhmää, jotka yöllä 30.11. onnistuivat pimeyden turvin tunkeutumaan kirkkoon.⁹⁶²

Joulukuun 1. ja 2. päivän aikana puna-armeija jatkoi saksalaisten puolustuksen etuaseman tuhoamista ja valtasi Holm-Berezuiskin, Gredjakinon ja Hlepenin kylät. Puolustuksen taka-aseman valtaaminen ei onnistunut: Maloe ja Bolšoe Kropotovo jäivät saksalaisten haltuun. Gredjakinon valtaamista varjosti se, että saksalaisten sankarillisesti taistelutta majuri Steigerin taisteluosastoa ei tuhottu vaan se vetäytyi ja pystyi taistelukyvyyn palauttamisen jälkeen jatkamaan torjuntaa. Glantz pitää Steigerin osaston toimintaa esimerkkinä saksalaisten päättävyydestä ja taidosta käyttää pieniä taisteluosastoja, mikä oli keskeisen tekijä ylivoimaisen neuvostohyökkäyksen torjunnassa. Gredjakinon menettämisen jälkeen saksalaiset päättivät vetäytyä myös saarroksiin jääneestä Nikonovosta sekä Vaselkin ja Gredjakinon alueelta. Neuvostojoukot seurasivat vetäytyviä saksalaisia.⁹⁶³

20. Armeijan hyökkäysoperaatio oli kaikin puolin epäonnistunut. Tästä huolimatta Žukov käski jatkaa hyökkäystä vielä viiden päivän ajan, kuten Glantz tulkitsee, *rangaitakseen* 20. Armeijan komentajia epäonnistumisesta. Hyökkäykset, joiden tavoitteena oli hyökkäysalueen pikkukyliä valtaaminen, päättyivät saavutuksiltaan tuloksettomina. Sillanpään eteläosassa yritettiin vallata usean vuorokauden ajan Hlepenin taajamaa⁹⁶⁴. 5.12. Žukov käski 20. Armeijan iskuportaana joukot siirtymään täydennettäväksi Vazuza-joen itäpuolelle. Muut joukot siirtyivät puolustukseen, ja saksalaiset pystyivät siirtämään osan alueen joukoista tukemaan Rževin pullistuman muilla alueilla käytäviä torjuntataisteluja.⁹⁶⁵

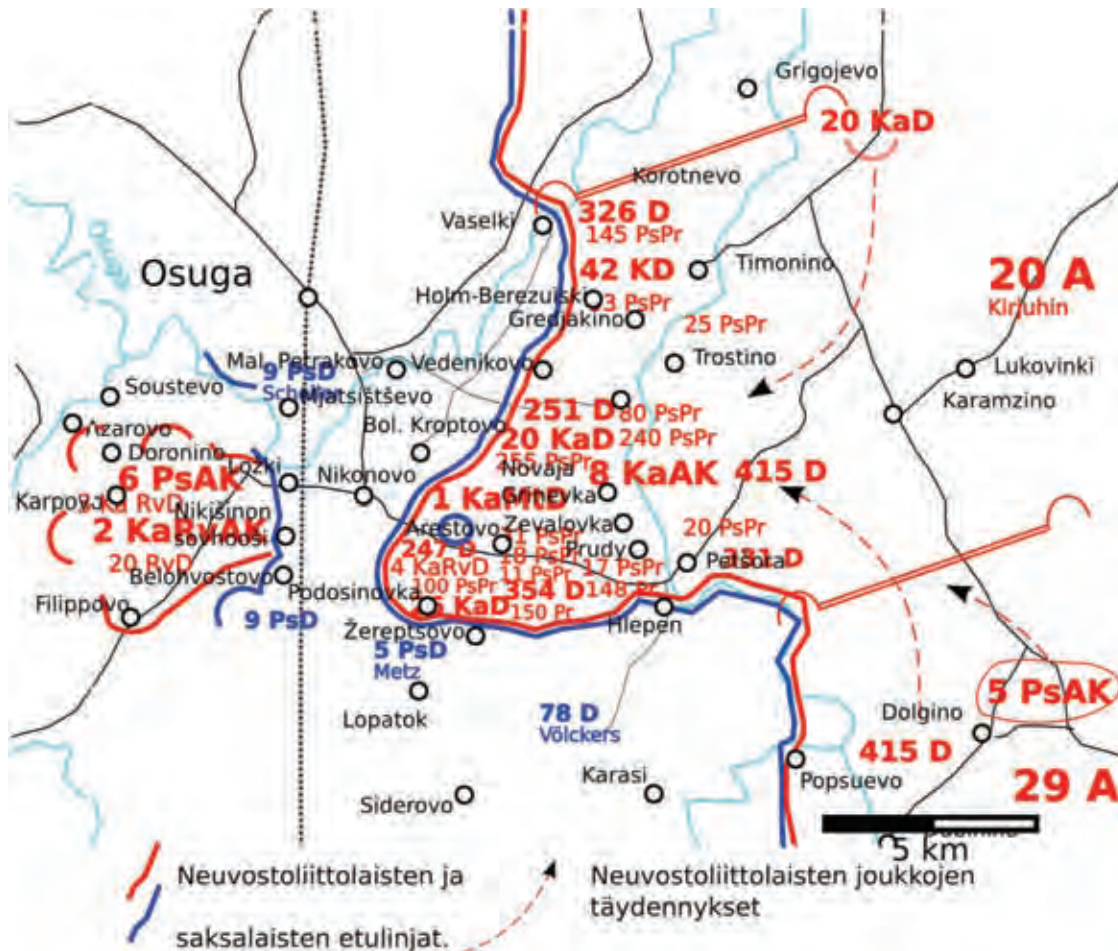
⁹⁶¹ Исаев, Исаяев (2006), ss. 245–247, ks. myös Glantz (1999), ss. 184–186.

⁹⁶² Sama, s. 248.

⁹⁶³ Sama, ss. 248–249, ks. myös Glantz (1999), ss. 186–187 ja [http://ru.wikipedia.org/wiki/Греджакينو_\(Смоленская_область,_деревня\)](http://ru.wikipedia.org/wiki/Греджакينو_(Смоленская_область,_деревня)), 22.8.2013. – Taistelua käytiin pienten kyläpahasten hallinnasta. Esimerkiksi Gredjakinossa oli wikipedian artikkelin mukaan vuonna 2007 vain 18 asukasta.

⁹⁶⁴ Муниципальное казенное образовательное учреждение Хлепенская основная общеобразовательная школа, <http://hlepen.edusite.ru/p20aa1.html>, 6.11.2012, suom. Hlepenin kunnallisen yleisen yleissivistävän koulun sivustot. – Sivuston mukaan neuvostojoukot olisivat valanneet Hlepenin jo 1.12.1942.

⁹⁶⁵ Glantz (1999), s. 190, ks. myös Hlepenin koulun sivusto <http://hlepen.edusite.ru/p24aa1.html>, 6.11.2012.

Kuva 28. Tilanne 20. Armeijan hyökkäysalueella 29.11.–1.12.1942 (5.–6. operaatiopäivä)⁹⁶⁶

Isku Belyin suunnassa

Kalininin rintaman kenraalimajuri German Tarasovin (1906–1944) 41. Armeijan pääisku suuntautui Luftwaffen 2. Kenttädivisioonan⁹⁶⁷ lohkolle. Pääiskun suunnassa hyökänneen 1. Mekanisoidun armeijakunnan komentaja kenraalimajuri Mihail Solomatin (1894–1986) piti vastassaan olleita pikakoulutettuja ilmavoimien miehiä Keskisen armeijaryhmän ”romaniaalaisina”. Rynnäköportaan jalkaväkidivisioonia tuettiin panssariprikaatien välittömällä tulituella, mikä auttoi niitä pureutumaan ensimmäisen hyökkäyspäivän iltaan mennessä noin kilometrin syvyyteen saksalaisten puolustusasemassa. Ensimmäisen hyökkäyspäivän iltana Solomatin suuntasi kaksi panssariprikaatia ja mekanisoidun prikaatin tukemaan jalkaväen taistelua sekä ajamaan takaa peräytyvää vastustajaa. Yön aikana jalkaväki eteni hitaasti panssarivaunujen tukemana lumisessa metsämaastossa.⁹⁶⁸ 41. Armeijan lähtökohtatilanne ja tavoitteet ovat kuvassa 29.

Koska 41. Armeijan jalkaväkijoukot eivät pystyneet saksalaisten vastarinnan takia etenemään suoraan kohti Belyitä, suuntasi Tarasov Solomatinin armeijakunnan kaupungin

⁹⁶⁶ Glantz (1999), s. 181.

⁹⁶⁷ Davies, W. J. K.: *German Army Handbook 1939–1945*, Arco Publishing Company Inc. Second U.S. Edition, New York, 1977, ss. 48–50, ks. myös Aatolainen (2012), ss. 89–90. – Luftwaffen kenttädivisioonaa pidettiin suorituskyvyltään huonompina kuin vastaavia Wehrmachtin jalkaväkidivisioonaa.

⁹⁶⁸ Glantz (1999), ss. 110–122, ks. myös Исаев, Isajev (2006), ss. 268–269. – Viittaus romanialaisiin on rinnastus muutamaa päivää aikaisemmin Stalingradin suunnalla tapahtuneeseen romanialaisen armeijan puolustuksen helppoon murtumiseen Lounaisen rintaman hyökkäyksen kohteena.

lounaispuolelle katkaistakseen Vladimirskojeen johtavan tieyhteyden. Syvyyteen etenevät neuvostojoukot onnistuivat yllättämään saksalaisia jopa samalla tavalla kuin Stalingradin suunnassa Donin ylityspaikoilla. Syvyydessä etenevän mekanisoidun armeijakunnan kärjen voimasta osa suunnattiin tukemaan jalkaväen hyökkäystä suoraan kohti Belyitä, missä saksalaisten puolustus aiheutti niille suuret tappiot. Toisen hyökkäyspäivän (26.11.) iltapäivään mennessä Solomatinin hyökkäyskärjet olivat jo 30 kilometrin syvyydessä, ja ne ulottuivat melkein Belyin ja Vladimirskojen väliselle tielle. 1. Mekanisoitu armeijakunta jatkoi hidasta, mutta vain vähäistä vastarintaa kohdannutta etenemistään kohti itää. Seuraavana päivänä sen 65. Panssariprikaatin vaunut onnistuivat ylittämään maantietä edeltäneen kapean Natša-joen. Kärkivaunut etenivät puolen kilometrin päähän maantielle, mutta kohdattuaan siellä saksalaisia panssarivaunuja vetäytyivät ne ylityspaikalle puolustamaan saavutettua sillanpäätä.⁹⁶⁹

41. Armeijan komentajan toiminta-ajatuksena oli Belyin valtaaminen rynnäköllä, syvä kiertoliike Solomatinin armeijakunnalla kaupungin selustaan sekä eteneminen kaakkoon kohti Vladimirskojea. 1. Mekanisoitua armeijakuntaa vahvennettiin, ja se jatkoi etenemistään koilliseen ja kaakkoon. Neuvostojoukot onnistuivat 28.11. katkaisemaan Belyin ja Vladimirskojen välisen maantien. Saksalaisten tilanne oli hälyttävä: Belyi oli vaarassa jäädä saarroksiin. Neuvostojoukot eivät kuitenkaan saaneet tietä kokonaisuudessaan haltuunsa. Panssarit, joihin Solomatinin panssarikärki oli törmännyt Belyin ja Vladimirskojen välisellä tiellä, kuuluivat saksalaisen 1. Panssaridivisioonan sekä muiden alueelle siirtymässä olevien saksalaisten yksiköiden tiedusteluosiin. Niiden, sekä alueella jo olleiden muiden panssariyksikköjen, ansiosta pääosa tiestä pysyi tiukasti saksalaisten hallussa. 41. Armeijan komentaja Tarasov uskoi vielä illalla 28.11. hyökkäyksen menestykseen. Vastaukseksi innostuneeseen tilanneilmoitukseensa hän sai Purkajevin vastauksen: ”Älä unohda tavoitettasi, jonka tulee olla eteenpäin! Ja muista suojata sivustasi!”⁹⁷⁰

Saksalaiset huomasivat tilanteen vakavuuden, ja he suuntasivat Belyitä kiertävän neuvostohyökkäyksen sivustaan 1. Panssaridivisioonan reservin vastahyökkäyksen sekä aiheuttivat muissa suunnissa sinnikkäällä vastarinnalla neuvostojoukoille tuntuja tappioita.

⁹⁶⁹ Samat, ss. 126–130, ss. 269–271.

⁹⁷⁰ Glantz (1999), ss. 126–139, ks. myös Исаев, Isajev (2006), ss. 269–272.

Kuva 29. Kalininin rintaman 41. Armeijan lähtökohtatilanne ja tavoitteet 25.11.1942⁹⁷¹.

Tarasov jatkoi 30.11. hyökkäystään ja onnistui joukoillaan miltei saartamaan Belyin. Saksalaiset pystyivät sitkeässä puolustustaistelussa torjumaan neuvostojoukkojen saarroitusyrityksen Belyin koillispuolella ja myös säilyttämään hallussaan pääosan Belyin ja Vladimirskojen välisestä tiestä, mikä mahdollisti uusien joukkojen saapumisen taistelualueelle Solomatinin mekanisoidun armeijakunnan oikeaan sivustaan. Joulukuun ensimmäisten päivien aikana Tarasov jatkoi yrityksiään Belyin valtaamiseksi. Vihdoin myös sää mahdollisti maataistelukoneiden käytön taistelun tukemiseen.⁹⁷²

Puna-armeijan 41. Armeijan kaikki joukot olivat sitoutuneet niiden voimia kuluttavaan paikallaan junnaavaan taisteluun. Saksalaisten hitaasti edenneet vahvennukset saapuivat taistelualueelle, ja huolellisen valmistelun jälkeen ne ryhtyivät 7.12. hyökkäykseen etelästä saartaaksensa puolustuksensa syvyyteen edenneet neuvostojoukot. Seuraavana päivänä saartorengas sulki sisäänsä 40 000 puna-armeijalaista. Kalininin rintaman ko-

⁹⁷¹ Glantz (1999), s. 56.

⁹⁷² Sama, ss. 191–202, ks. myös Исаев, Исаяев (2006), ss. 271–273.

mentaja kenraalileversti Maksim Purkajev (1894–1953) ja operaatio Marsia koordinoiva Žukov käskivät Tarasovia kokoamaan osaston saarrostuksen murtamiseksi ulkopuolelta. Saarrostuksen jääneitä joukkoja määrättiin jatkamaan puolustusta ja kiellettiin yrittämästä ulosmurtautumista. Kiellosta huolimatta Solomatin järjesti saarroksiin jääneen joukkonsa kehäpuolustukseen ja aloitti ulosmurtautumisen valmistelun. Ensimmäisen kerran ulosmurtautumista yritettiin jo joulukuun 8. päivän iltana, ja yrityksiä jatkettiin toistuvasti seuraavan päivän aikana. Saksalaisten pyrkimykset ohuen saartorenkansa lujittamiseen ja neuvostojoukkojen ulosmurtautumisyritykset johti jatkuviin yhteenotoihin.⁹⁷³ 41. Armeijan pääosien saarrostus on kuvassa 30.

Kuva 30. Kalininin rintaman 41. Armeijan tilanne 7.–10.12.1942⁹⁷⁴.

⁹⁷³ Samat, ss. 202–208 ja 231–246, ss. 273–276.

⁹⁷⁴ Glantz (1999), s. 236.

Marsin päätösvaiheet

Marsalkka Georgi Žukov vakuutteli Moskovassa 7.12. pidetyssä esikuntaneuvottelussa Stalinille, että operaatio Marsilla oli edelleen onnistumisen edellytyksiä. Painetta onnistumiseen lisäsivät Stalingradin vastahyökkäysoperaation menestyksestä saadut tiedot ja se, että ylijohdon reservejä oli jo päätetty suunnata Stalingradin suunnan menestyksen hyödyntämiseen. Operaatio Marsin jatkamiselle arvioitiin olevan edellytyksiä, koska saksalaisten 9. Armeijan joukot ja operatiiviset reservit olivat kuluneet, 41. ja 22. Armeijat jatkoivat taistelua syvyydessä, 20. Armeijan sillanpää oli edelleen neuvostoliittolaisten hallussa ja siksi, että tässä suunnassa rintaman käytettävissä olivat 5. Panssariarmeijan verekset voimat.⁹⁷⁵

Stalin lienee ainakin jossakin määrin vakuuttunut operaation menestymismahdollisuuksista, mutta hän edellytti tuloksia kahden päivän kuluessa. Mikäli menestystä ei saavutettaisi, operaatio keskeytettäisiin, ja ylipäällikön reservinä ollut 3. Panssariarmeija suunnattaisiin etelään kohti Stalingradia.⁹⁷⁶ Illan aikana Stavkassa valmisteltiin operaation jatkamista koskeva käsky, jonka mukaan Läntisen rintaman tehtävänä oli 20. Armeijan hyökkäysalueella murtaa saksalaisten puolustus 10.–12.12., vallata Sytšovka 15.12. mennessä, ja sen jälkeen rautatien kohdattuaan edetä kohti pohjoista. Pohjoisempana taistelevan 30. Armeijan tuli vallata Ržev 23.12. mennessä. Kalininin rintaman 39. ja 22. Armeijoiden piti jatkaa hyökkäystä Oleninon suunnassa ja tuhota sen alueella olevat vastustajan joukot 16.12. mennessä, minkä jälkeen niiden oli iskettävä 41. Armeijan tukemiseksi Belyin alueella olevaa vastustajaa. 41. Armeijan tuli murskata vastustajan puolustus 10.12. mennessä ja vallata Belyi viimeistään 20.12. Rintamien yhteisenä jatkotehtävänä oli tuhota tammikuun 1943 loppuun mennessä Gžatskin, Vjazman ja Holm-Žirkovskin alueelle ryhmittynyt vastustaja sekä edetä vanhalle puolustuslinjalle. Vjazman valtaamisen jälkeen tehtävä katsottaisiin päättyneeksi.⁹⁷⁷

20. Armeijan uusi yritys ei kuitenkaan johtanut aikaisempaa suurempaan menestykseen. Neuvostojoukkojen ylivoima pääiskun suunnassa oli operaation alussa ollut 5:1, mutta tappioiden ja saksalaisten saamien täydennysten takia ylivoima oli enää 2,5-kertainen.⁹⁷⁸ Ensimmäisen taistelupäivän aikana neuvostojoukot onnistuivat etenemään vain muutamia satoja metrejä. Menestymättömyyden syyt oli samat kuin operaation ensimmäisessä vaiheessa. Osa neuvostojoukoista ei päässyt hengissä edes lähtöasemiinsa, koska saksalaisten tykistö pystyi tehokkaaseen vastavalmisteluun. Saksalaisten vastaiskut olivat yhtä tehokkaita kuin aikaisemmin, ja maasto suosi puolustajaa. Pikaisesti koulutetut neuvostojoukot tulittivat vahingossa myös naapuriyksiköitään.⁹⁷⁹

⁹⁷⁵ Sama, ss. 223–225.

⁹⁷⁶ Sama, ss. 225–226.

⁹⁷⁷ Директива Ставки ВКГ № 170700 (8.12.1942) командующим войсками Западного и Калининского фронтов о задачах по разгрому ржевско-сичевско-оленино-белыйской группировки противника, suom. Ylipäällikön esikunnan käsky Läntiselle ja Kalininin rintamien komentajille Rževin–Sytšovkan–Oleninon–Belyin vihollisryhmytyksen tuhoamisesta, teoksessa Золотарёв, Золотарёв (5–2), ss. 462–463, vrt. Glantz (1999), ss. 226–227 ja Жуков, Žukov (2002), s. 112. – Glantz lainaa teokseensa Stavkan käskyn tekstin ilman jatkotehtäviä, mutta sisällyttää lainaukseen kuitenkin käskyn päättäneet Stalinin ja Žukovin allekirjoitukset. Tähän voi olla syynä Glantzin lainaamaan Žukovin muistelmiin sisällytetty puutteellinen teksti. Žukovin muistelmissa käskyn tekstilainaus katkeaa ennen jatkotehtävää kolmeen pisteeseen, jonka jälkeen on lainausta on jatkettu allekirjoituksilla. Glantzin teoksessa kolme pistettä on korvattu yhdellä.

⁹⁷⁸ Glantz (1999), ss. 252–255.

⁹⁷⁹ Sama ss. 262–264, ks. myös Hlepenin koulu, <http://hlepen.edusite.ru/p29aa1.html>, 9.11.2012. – Hlepenin koulun sivuston tiedot ovat samat kuin Glantzilla, joka on käyttänyt lähteenään teosta Кочетков,

Kovista tappioista huolimatta Žukov ja 20. Armeijan komentaja antoivat lähes tulokset-toman taistelun jatkua Sytšovkan suunnassa vielä kolmen päivän ajan. Tappiot olivat kovat: kahden ensimmäisen vuorokauden aikana tuhoutui 300 panssarivaunua neljä ki-lometriä leveällä hyökkäysalueella. Belyin suunnan saarrostuksen ja 20. Armeijan lähes tuloksettomien yritysten perusteella operaatio Marsin epäonnistuminen oli täydellinen, ja Stalin antoi 15.12. tehtävän aloittaa ylipäällikön reservinä olleen 3. Panssariarmeijan kuljetukset kohti Stalingradia. Glantzin tulkinnan mukaan tämän päätöksen myötä myös ajatukset *Marsin* jatko-operaatiosta *Jupiterista* voitiin unohtaa.⁹⁸⁰

Rževin pullistuman toisella laidalla Belyin suunnassa saksalaiset joutuivat 10.12. vetä-mään joukkojaan pois taistelusta. Stalingradin suunnassa tapahtunut tilanteen jyrkkä muutos heijastui tapahtumiin, ja jopa taisteluun sitoutuneita joukkoja käskettiin lähetet-täväksi rautateitse kohti etelää. Tästä huolimatta Solomatinin johtaman saarretun joukon olosuhteet kävivät päivä päivältä huonommiksi. Lopulta Žukov antoi Solomatinin jou-koille luvan murtautua ulos saarrostukselta. Vain osa joukoista onnistui pääsemään ulos saarrostukselta. Alun perin 15 200 miehen vahvuisesta 1. Mekanisoidusta armeijakun-nasta vain 4 000 miestä pääsi saarrostukselta taistelukuntoisena; 1 300 kaatui tai katosi, ja 3 500 haavoittui ulosmurtautumisen aikana. Muiden saarrostukseseen jääneiden jouk-kojen tappiot olivat tätä kovemmat. 6. Siperialainen jalkaväkiarmeijakunta menetti al-kuperäisestä 30 000 miehen vahvuudestaan noin 22 500^{981 982}.

Puna-armeijan hyökkäykset operaatio Marsissa hiipuivat hiljalleen joulukuun aikana si-tä mukaa kun hyökkäyksissään epäonnistuneille armeijoille annettiin lupa siirtyä puo-lustukseen. Saksalaisten havaintojen mukaan neuvostoliittolaisten hyökkäysyritykset päättyivät joulukuun 15. päivänä 1942⁹⁸³.

Saksalaiset tekivät operaatio Marsin torjuntataistelussa nopeasti päätöksiä uhanalaisten suuntien tukemisesta sekä hyödynsivät käytössään ollutta rautatiestä joukkojen siirtä-miseen ja jopa taisteluun käyttämällä panssarijunaa sivustaiskussa rautatien ylittänyttä

A.Д.: *Двинский танковый: Боев. путь 5-го танкового Двинского корпуса*, Воениздат, Москва, 1989, suom. Kotšetkov, A. D.: Väinäjoen panssarit: 5. Väinäjökisen panssariarmeijakunnan taisteluiden tie. Kotšetkovin mukaan (mts. 136) Operaatio Mars ei ollut onnistunut, koska puna-armeijan johtajien ja joukkojen taidot eivät mahdollistaneet yhtä tehokasta toimintaa kuin saksalaisilla.

⁹⁸⁰ Glantz (1999), s. 21 ja ss. 264–266, ks. myös Шеин, Д.В.: *Танки ведет Рыбалко. Боевой путь 3-й Гвардейской танковой армии*, Яуза, Эксмо, Москва, 2007, http://militera.lib.ru/h/shein_dv01/index.html, 11.11.2012, su-om. Šein, D. V.: Panssareita johtaa Rybalko. 3. Panssariarmeijan taisteluiden tie, ss. 24, 38, 40–42, vrt. Советские, Sovjetskie (1973), s. 103 ja SVE, osa 2, karttaliite (Великая Отечественная Война Советского Союза, общии ход военных действий. Ноябрь 1942–март 1943, suom. Neu-vostoliiton suuri isänmaallinen sota. Sotatoimet marraskuu 1942–maaliskuu 1943). Neuvostoliittolaisen sotilastietosanakirjan ja vuonna 1973 julkaistun panssarijoukkojen historiikin mukaan 3. PsAK oli koko joulukuun ajan ylijohdon reservinä Plavskissa, Tulan eteläpuolella, josta se siirrettiin rautateitse 29.12. 1942 Buturlinovkaan Kalatšin alueelle. Glantzin ja Šeinin näkemykset yhtenevät: 3. Panssariarmeija oli sijoitettuna Kalugan alueelle ylijohdon reserviin syyskuun puolivälistä alkaen. Stavkan käsky siirrosta etelään annettiin 22.12. Kuljetukset aloitettiin seuraavana päivänä, ja rautatiekuljetus purettiin Butur-linovkassa 29.12.1942–13.1.1943.

⁹⁸¹ Glantz (1999), s. 306.

⁹⁸² Sama, ss. 244–252, ks. myös Исаев, Isajev (2006), ss. 275–276. – Glantz ja Isajev ovat käyttäneet 41. Armeijan tappioita kuvatessaan joko samaa lähdettä tai sitten Isajevin lähteenä on ollut Glantzin teos. Esimerkiksi 6. Jalkaväkiarmeijakunnan tappioita kuvataan lähes samanlaisella lauseella (Glantz. s. 251 ”The casualty toll in Povekhin’s 6th rifle Corps was even higher” ja Isajev s. 276 ”Потери 6-го стрел-кового корпуса были как минимум сравнимы с этими цифрами – 6. Jalkaväkiarmeijakunnan tappiot olivat vähintään näihin lukuihin verrattavat.”)

⁹⁸³ Grossmann (1962), s. 117, ks. myös Glantz (1999), s. 289.

neuvostoratsuväkeä vastaan. Taitava reservien käyttö oli yksi saksalaisten menestystekijöistä.⁹⁸⁴ Oleellisena voidaan pitää myös saksalaisten komentajien asennetta taistelun johtamiseen ja tukemiseen. Käskyt olivat lyhyitä, ja ne jättivät tehtävätaktiikan mukaisesti alaiselle vapauden omaan päätöksentekoon. Saksalaiset muuttivat johtosuhteitaan useita kertoja taistelutilanteen ja johtamismahdollisuuksien edellyttämällä tavalla siten, että toimintasuuntiin muodostui johdettavissa olevia kokonaisuuksia. Apua tarvitseville lohkoille suunnattiin mahdollisuuksien mukaan vahvennuksia ja vetäytymistä edellyttävissä tilanteissa esimiehet antoivat siihen luvan, jotta torjunnan seuraavassa vaiheessa tarpeen olevaa voimaa ei tuhlattaisi menestyksettömään taisteluun. Isajev käyttää saksalaisten liikkuvasta ja erilaisista joukoista koostuvasta puolustuksesta ilmaisua *mosaiikki*.⁹⁸⁵ Saksalaisten puolustukseen kuuluivat oleellisina elementteinä tilannekuvan ylläpito, ennakoiva ja jatkuva reservien muodostaminen, niiden etukäteen valmistellut siirtymisreitit ja tilanteen salliessa tehokas ilmavoimien käyttö maapuolustuksen torjunnan tukena. Kuvassa 31 on esimerkkejä saksalaisten olosuhteista ja ratkaisuksista.

Kuva 31. Keskisen rintaman osan olosuhteet poikkesivat etelän tasangoista.⁹⁸⁶

⁹⁸⁴ Glantz (1999), ks. myös Grossmann (1962), ss. 90–92.

⁹⁸⁵ Исаев, Isajev (2006), s. 261.

⁹⁸⁶ Kuvat: Bundesarchiv Bild 101I-269-0211-10 (Böhmer, huhti-toukokuu 1942) ja Bild 101I-639-4252-20A. (Zwimer, syksy 1942). – Vasemmanpuoleisessa kuvassa Panzer IV etenee mutaisella tiellä Vjazman alueella. Oikeanpuoleisessa kuvassa on ranskalaisesta Panhard P 178 -panssaritiedusteluvaunusta rakennettu panssariresiina. Saksalaiset käyttivät rautateiden mahdollistamaa liikkuvuutta jopa taktisella tasolla.

4.2.4 Syvän taistelun ja operaation ratkaisutekijät operaatioissa Uranus ja Mars

Vertailen tässä luvussa 1930-luvulla kehitettyjä *syvän taistelun* ja *operaation* teoreettista mallia Stalingradin vastahyökkäysoperaation (operaatio Uranus 19.11.1942–31.1.1943) ja Rževin alueen hyökkäysoperaation (operaatio Mars 25.11.–20.12.1942) operaatioajatuksiin ja toteutukseen. Varsinaiset tapaukset olen kuvannut luvuissa 4.2.2 Operaatio Uranus ja 4.2.3 Operaatio Mars. Näitä lukuja edeltävissä luvuissa olen kuvannut operaatioihin johtanutta kehitystä ja olosuhteita. Karjalankannaksen suurhyökkäystä 1944 ja Berliinin hyökkäysoperaatiota 1945 käsitelen seuraavassa luvussa.

Sovelsin tapauksien analysoimiseen *malleina* (pattern) seuraavia luvussa 3.4 esittämiäni neuvostoliittolaisen sotataidon piirteitä:

- pääiskun suunnan valinta
- tavoitteena vastustajan joukkojen tuhoaminen, rintaman tiheys ja voimasuhteet
- iskun muoto ja syvyys
- iskujen ulottaminen samanaikaisesti koko vastustajan syvyyteen
- taisteluvoiman porrastaminen
- rynnäköportaan ja murren kehittämisportaan käytön erikoistuminen
- jatkuva rynnäköpaine
- saavutetun menestyksen hyödyntäminen
- pyrkimys nopeuteen (taistelun tempo) ja yllätykseen
- johtaminen, itseohjautuvuus ja yhteensovittaminen
- täydennysten ja kunnossapidon turvaaminen.

Käytin tapauksien arvioinnissa myös Aleksandr Suvorovin sotataidon periaatteita ja lakeja sodassa⁹⁸⁷, Georgi Issersonin taistelun menestyksen edellytyksiä⁹⁸⁸ sekä ohjesääntöjen ja direktiivien määräyksiä. Mallien ja periaatteiden lisäksi olen arvioinut olosuhteiden, kuten sään ja maaston vaikutusta.

Olen käsitellyt tapaukset piirteiden mukaisessa järjestyksessä tapauskuvauksien perusteella. Jokaisen piirteen yhteydessä olen käsitellyt molempia tapauksia ensin erikseen piirteeseen vertaamalla ja sen jälkeen tapausten välisiä eroja analysoimalla. (Taulukko 10.)

	Uranus	Mars
pääiskun suunnan valinta - yllätys	<i>Toteutui.</i> Iskut kohdistettiin Stalingradiin edenneen hyökkäyskiilan harvasti miehitettyihin ja taisteluarvoltaan heikoihin sivustoihin. Korostettiin tilanteenarvioinneissa ja käsityksissä. Lounaisen armeijan isku Serafimovitšin suunnasta oli yllättävä.	<i>Toteutui osittain.</i> Iskut kohdistettiin Rževin puolustuksen voimakkaimman osan ulkopuolelle. Pääiskun suunnassa 20. A alueella isku oli suunniteltu ylimenohyökkäykseksi, jossa ei kuitenkaan pystytty toteuttamaan suunnitelman mukaisia ylityspaikkoja. Ruuhkautumi-

⁹⁸⁷ Suvorovin sotataidon taktiset periaatteet tutkimuksen s. 28, strategiset periaatteet s. 30 ja lait sodassa s. 30.

⁹⁸⁸ Issersonin hyökkäyksen onnistumisen edellytykset tutkimuksen s. 106.

	Uranus	Mars
		<p>nen sotki operaatiosuunnitelman.</p> <p>41. A suunnassa iskun kohteena oli heikosti koulutettu saksalaisten Luftwaffen kenttädivisioon, mikä johti hyvään alkumene- nestykseen.</p> <p>On kyseenalaista oliko operaatiossa selvää pääsuuntaa, vai ha- jotettiin iskuja, tahallisesti si- tovan vaikutuksen saamiseksi tai tahattomasti ja taitamatto- masti pitkin rintamaa.⁹⁸⁹ Ope- raatio Marsissa kaksi rintamaa iski 12 suunnassa. Näistä iskuis- ta oli puolet sitovia, mikä Rad- zievskin arvion mukaan johti tukevien taisteluvälineiden ta- saiseen jakautumiseen^{990. 991}</p>
	<p>Operaatio Uranuksen valmistelu- ja suunnitteluasiakirjoissa sekä toteutuksessa ilmenee tarkka ja huolellinen iskujen suunnan har- kinta ja perusteleminen. Operaatio Marsissa tavoiteltiin samaa ja osin onnistuttiin armeijoiden pääiskun suunnan valinnassa.</p>	
tavoitteena vastusta- jan joukkojen tu- hoaminen	<i>Toteutui.</i> Tavoite mainittu suunnitelmissa ja käskyissä.	<i>Ei toteutunut.</i> Tavoite oli mai- nittu 8.12.1942 annetussa käs- kyssä.
rintaman tiheyden ja tukemisen normit, voimasuhteet	<i>Toteutui.</i> Operaatiosuunnitel- massa tiheyden normien arvi- ointi oli selvästi esillä. Suurin tykistön tiheys muodostettiin parhaiten varustellun puolus- tuksen alueelle Donin rintaman operaatioalueella. Syvimpien iskujen suuntaan luotiin suuri panssarivaunujen ylivoima (6:1). Vaikuttavuutta lisäsi tais- telualueen soveltuvuus panssa- rivaunujen käytölle. Voimasuh- teet olivat yllättävän tasaiset.	<i>Toteutui osittain.</i> Ylijohdon osoittamat tukevat taisteluväli- neet jakautuivat tasaisesti is- kusuuntien kesken. Yleiset voimasuhteet olivat neuvosto- joukoille edulliset. Voimien ha- jottaminen ja saksalaisten sisä- linjoja käyttävä taitava puolus- tus kiistivät ylivoiman edun.

⁹⁸⁹ Glantz (1999) ks. myös Исаев, Isajev (2006), vrt. Радзиевский, Radzievski (1979), ss. 49–51. – Glantz ja Isajevin teoksissa 20. Armeijaa käsitellään erityisesti Läntisen rintaman pääiskun suuntana. Radzievski ei esitä arviota pääiskun suunnasta.

⁹⁹⁰ Радзиевский, Radzievski (1979), s. 50.

⁹⁹¹ Glantz (1999), s. 23, ks. myös Радзиевский, Radzievski, kuva 10 (kuvaliitteessä), vrt. Герасимова, Gerasimova (2009), s. 147. – Gerasimova sisällyttää operaatio Marsin kokonaisuuteen myös Luoteisen rintaman iskut Demjanskin motin alueella. Ks. tutkimuksen kuva 24 operaatio Marsin toiminta-
ajatuksesta s. 213.

	Uranus	Mars
	Operaatioita vertailtaessa on otettava huomioon, että rintaman tiheys ja voimasuhteet eivät ole suoraviivaisesti taistelun lopputulokseen vaikuttava tekijä, vaan tarkasteluun on sisällytettävä myös taistelualueen piirteet sekä puolustajan puolustusvalmistelujen aste.	
iskun muoto ja syvyys	<i>Toteutui.</i> Iskut suuntautuivat tarkoituksenmukaisella tavalla. Hyökkäyskärkien kohdattua toisensa ne loivat voiman painopisteen saarretun puolustajan todennäköiselle ulosmurtautumisreitille. Tavoitteet erittäin syvät (100–150 km) ⁹⁹² .	<i>Ei toteutunut.</i> Tavoitteena oli Rževin pullistuman joukkoryhmittymisen saarrostus ja tuhoaminen monesta suunnasta tehdyillä iskuilla. Syviksi aiotut tavoitteet jäivät kaikissa suunnissa vaatimattomiksi.
iskujen ulottaminen samanaikaisesti vastustajan koko syvyyteen	<p><i>Toteutui (osittain).</i> Samanlainen syvä vaikuttaminen sisältyi operaatioajatuksen, jossa Lounaisen rintaman isku suuntautui itse asiassa sivustasta vastustajan operatiiviseen syvyyteen.</p> <p>Hyökkäävien armeijoiden etenemissuunnissa syvyyteen vaikuttamiseen ei kyetty: tähän on kaksi syytä: Vastustajan syvyydessä sijaitsevista kohteista selustan kohteista ei ollut niiden tuhoamiseen tarvittavia tiedustelutietoja. Neuvostoliiton ilmavoimien ylivoima ei riittänyt ilmanheruuden saavuttamiseen, mikä olisi ollut edellytyksenä iskujen ulottamiseen vastustajan syvyyteen.</p> <p>Myös tiedot vastustajan taktisen puolustuksen syvyydestä olivat puutteellisia. Tämä johti siihen, että hyökkäyksien tulivalmistelussa ei pystytty tuhoamaan ja lamauttamaan taktisen puolustuksen kohteita.</p> <p>Heikot näkyvyysolosuhteet</p>	<p><i>Ei toteutunut.</i> Syynä vastaavat puutteet suorituskyvyssä kuin Stalingradissa, joiden lisäksi olosuhteista ja virheistä johtuvia tekijöitä:</p> <p>Pääsuunnassa 20. Armeijan alueella tykistöä ei voitu yhteyksien ruuhkautumisen ja Vazuza-joen läntisen sillanpään ahtauden takia siirtää eteenpäin tukemaan liikkuvan ryhmän etenemistä.</p> <p>Liikkuvat ryhmät eivät päässeet</p>

⁹⁹² Edellisenä talvena oli tehty vieläkin syvempiä operaatiota. Moskovan vastahyökkäysoperaation jatkoksi käynnistyneen Rževin ja Vjazman ensimmäisen hyökkäysoperaation (8.1. –20.4.1942) alussa Kallinin rintaman 4. Iskuarmeija eteni saksalaisten tyhjässä selustassa yli 200 kilometrin syvyyteen.

	Uranus	Mars
	<p>haittasivat operaation alussa tykistön ja ilmavoimien tulenkäyttöä.</p> <p>Vastustajan syvyydessä olevat kohteet tuhottiin tai vallattiin vasta liikkuvan ryhmän kohdassa ne.</p>	<p>syvyyteen, joten sen kohteita ei voitu tuhota tai vallata.</p>
	<p>Stalingradin operaatiossa kyettiin vaikuttamaan vastustajan syvyyteen operaatiotaidon keinoilla, vaikka taktisessa taistelussa tarvittavaa kykyä vaikuttaa rintamahyökkäyksen suunnassa vastustajan syvyyteen ei ollut. Tällainen operatiivinen keino ei ollut käytettävissä Rževin pullistuman alueella, koska saksalaisten rintamat olivat kaikkialla tiheät ja yhtenäiset.</p> <p>Kyvyttömyys vaikuttaa syvälle rintamahyökkäyksen suunnassa ei ollut uusi, se oli ilmennyt jo Suomea vastaan käydyn talvisodan aikana⁹⁹³. Edellisen talven operaatioissa Rževin alueella oli ilmavoimia ja maahanlaskuja käytetty vastustajan rintamaan ja syvyyteen⁹⁹⁴. Maahanlaskuilla ei saavutettu haluttua menestystä. Koska pudotukset korkealta levittivät joukot hajalle, niillä ei ollut mukanaan tarpeeksi raskasta kalustoa eikä niitä tuettu ilmavoimilla. Tietoja operaation Marsia tukevasta puna-armeijan ilmavoimien taistelutoiminnasta ei ole saatavissa. Tiedot Stalingradin vastahyökkäyksen ilmatoiminnasta eivät vahvista sellaista käsitystä, että ilmavoimat olisi osallistunut merkittävällä tavalla vastahyökkäysvaiheen tukemiseen⁹⁹⁵.</p>	
taisteluvoiman takti- nen, operatiivinen ja strateginen porrastaminen	<p><i>Toteutui.</i> Taistelujärjestys sisälsi <i>kaksi operatiivista porrasta</i> (rynnäkköporras ja murron kehittämisporras). <i>Taktista</i>, rynnäkköportaan sisäistä, <i>porrastusta ei ollut</i>.</p>	<p><i>Toteutui.</i> Taistelujärjestys sisälsi <i>kaksi operatiivista porrasta</i> (rynnäkköporras ja murron kehittämisporras). Rynnäkköporras oli porrastettu <i>kahteen taktiseen portaaseen</i>).</p>

⁹⁹³ Harrison (2010), ss. 222–223. – Harrison viittaa puna-armeijan 7. Armeijan toimintaan joulukuussa 1939 Mannerheim-linjan murtamisessa.

⁹⁹⁴ Федоров, Fjodorov (1975), ss. 231–272, (maahanlaskuista mts. 258–272). – Fjodorovin teos käsittelee edellisen talven taisteluita Rževin pullistuman alueella, eikä siksi sovi lähteeksi operaatio Marsin ilmatoiminnan arvioimiseen. Siinä käsitellään kuitenkin avoimesti aikaisempia vaikeuksia ja tehtyjä virheitä.

⁹⁹⁵ Скоморохов ja muut (1977), ss. 16–20, ks. myös Hardesty (1982), s. 105. – Skomorohovin kirjassa käsitellään Lounaisen rintaman tukena olleen 17. IA:n sotatietä. Stalingradin vastahyökkäysoperaation yhteydessä ei mainita sen alussa sään vaikutusta eikä ongelmia 8. Ratsuväkiarmeijakunnan suojaamisessa. Pääasiassa kuvaukset keskittyvät saksalaisten saarrettuun Stalingradiin suuntautuneiden ilmakuljetusten vastaiseen taisteluun. Neuvostoilmavoimien vaikeuksia tai tehtyjä virheitä ei käsitellä. Hardestyn mukaan puna-armeijan ilmavoimien osuus vastahyökkäyksessä oli rajoitettua vastahyökkäyksen ensimmäisten neljän päivän aikana sääolosuhteiden takia. Sään parannuttua lennot aloitettiin. Lukumääräistä ylivoimaa tasoitti se, että puolet neuvostokoneista oli vanhentuneita. Nopeasti ryhmittyneillä lentokentillä oli vaikeuksia ylläpitää hyökkäysoperaation vaatimaa lentosuoritusten määrää. Polttoainetta ja ammuksia jouduttiin säännöstelemään.

	Uranus	Mars
	Strategisen portaan muodostivat useiden satojen kilometrien päässä olevat ylijohdon reservit. Alueelle ylijohdon reservistä suunnattuja joukkoja, kuten 2. Kaartin armeija, ei voitu käyttää suunniteltuun tarkoitukseen, vaan ne jouduttiin sitomaan saksalaisten <i>Talvimyrskyn</i> torjumiseen.	Taistelualueen läheisyyteen oli varattu operatiivis-strateginen reservi (Läntisen rintaman 5. ja 33. A, 3. PsAK sekä ylijohdon 9 ja 10. PsAK 3. PsA) ⁹⁹⁶
rynnäkköportaan ja murron kehittämisportaan käytön erikoistuminen	<p><i>Toteutui.</i> Suunnitelmassa ja toteutuksessa oli <i>selvä ero rynnäkköportaan ja murron kehittämisportaan käytössä.</i></p> <p>Rynnäkköportaalta <i>ei</i> oltu varattu (panssariprikaateja). Lähitulitukseen käytettiin useissa suunnissa murron kehittämisportaan panssarivaunuja (5. PsA, 57. A, ja 51. A), vaikka yleisesikunta oli kieltänyt.</p> <p>Jalkaväen rynnäköiden epäonnistuesssa panssarivaunuja käytettiin rynnäkköön (65. A)</p> <p>Ratsuväen käyttäminen saarrostuksen ulkorenkaassa vastasi vuoden 1936 väliaikaisen kenttäohjesäännön ohjeistusta⁹⁹⁷.</p>	<p><i>Toteutui.</i> Suunnitelmassa ja toteutuksessa oli <i>selvä ero rynnäkköportaan ja murron kehittämisportaan käytössä.</i></p> <p>Rynnäkköportaalta oli varattu lähitulitueksi <i>erillisiä panssariprikaateja.</i></p>
jatkuva rynnäkköpaine (натиск, natisk)	<p><i>Toteutui.</i> Puna-armeijan joukot yrittivät Donin rintaman suunnassa läpimurtoa käyttämällä jatkuvia rynnäköitä.</p> <p>Suvorovin jatkuvan rynnäkköpaineen mukainen toiminta vaikuttaa tapaustutkimuksen perusteella toissijaiselta, jopa taantuneelta, toimintamallilta, jonka käyttöön turvaudutaan kun läpimurtoa ei kyetä saavuttamaan syvän taistelun mukaisella tavalla.</p>	<i>Toteutui.</i> Jatkuvien ja toistuvien rynnäköiden käyttö muodostui pääasialliseksi toimintatavaksi operaatio Marsissa.
saavutetun menestyksen hyödyntäminen	<i>Toteutui.</i> Menestyksen kehittäminen (kehittäminen) <i>oli kirjattu tehtäväksi</i> LounR:n operaatiosuunnitelmaan. (ks. liite 3)	<i>Ei toteutunut.</i> Menestys oli pääosin vaatimatonta. 41. Armeijan 1. MekAK käytti menestystä hyväkseen edetessään syvyy-

⁹⁹⁶ Ylijohdon strategisen reservin olemassaoloa suhteellisen lähellä Marsin operaatioaluetta ja puuttumista Stalingradin suunnasta voi pitää todisteena siitä, että Mars oli loppuvuoden pääoperaatio – toisaalta tällaisessa päätelmässä on otettava huomioon kaikki strategisen reservin ryhmitysalueen valinnassa huomioon otettavat tekijät.

⁹⁹⁷ PU-36, 173 §, (s. 82).

	Uranus	Mars
	<p>Saavutettua menestystä <i>pystyttiin hyödyntämään</i>, mikä mahdollisti taistelutempon saavuttamisen.</p> <p>Eräiden, saksalaisiin lähteisiin perustuvien, arvioiden mukaan neuvostojoukot eivät hyödynäneet saavutettua menestystä⁹⁹⁸. Kysymyksessä saattoi olla myös täydennysten turvaaminen (4. PsAK). Kotelnikon suunnassa (4. RvAK) alkuperäinen tehtävä ohjasi liikaa päätöksentekoa.</p>	<p>teen Belyin eteläpuolella.</p> <p>Menestyksen hyödyntämiseen oli valmistauduttu Läntisen rintaman (5. ja 33. A) ja ylijohdon joukoilla (9., 10. PsAK ja 3. PsA).</p>
	Menestyksen kehittäminen kirjattiin yleisesti joukkojen tehtäviin. Yleensä se myös toteutui, jos menestystä ja muita edellytyksiä oli.	
pyrkimys nopeuteen (taistelun tempo) ja	<i>Toteutui.</i> Pyrkimystä oli ja se toteutui pääosassa armeijoiden hyökkäyksiä onnistuneesti. Nopeus mahdollisti yllätyksen useissa suunnissa, erityisesti Lounaisen rintaman saavuttaessa Don-joen ylityspaikkoja.	<i>Ei toteutunut.</i> Puna-armeijan joukot pyrkivät suureen nopeuteen. Koska pääsuunnassa 20. A alueella ei päästy läpimurtoon, johti pyrkimys joukkojen ruuhkautumiseen Vazuza-joen ylityspaikoilla ja niiden molemmissa sillanpäissä.
yllätykseen	Stalingradin hyökkäysoperaatiossa kiinnitettiin erityistä huomiota valmistelujen salaamiseen. Väärän tiedon levittämällä ja näkyvillä valmisteluilla Moskovon edustalla vastustajaa johdettiin harhaan, mikä mahdollisti strategisen yllätyksen Stalingradin suunnassa.	Yllätyksen saavuttaminen oli mahdotonta, koska oma toiminta oli tarkoituksellisesti paljastettu vastustajalle.
johtaminen ja itseohjautuvuus	Operaation suunnitteluvaiheen kirjeenvaihto kertoo johtamistavasta, jossa ylin johto pyysi ja myös käytti hyväkseen rintamien komentajien kommentteja ja esityksiä operaatioiden	Pääsuunnan 20. Armeijan hyökkäys oli Läntisen rintaman ja Stavkan koordinaattorin Žukovin erityisen huomion kohteena. Aluevastuussa ollut armeijan komentaja oli jatkuvan

⁹⁹⁸ Aatolainen (2012), s. 217, ks. myös Kehrig, Manfred: *Analyse und Dokumentation einer Schlacht*, Deutsche Verlags-Anstalt, Stuttgart, 1974, s. 206, vrt. Исаев, Isajev (2006), s. 214. – Aatolainen tuo esille pääsuunnan hyökkäyksen pysähtymisen puolentoista vuorokauden ajaksi ja pitää sitä osoituksena neuvostojoukkojen aloitteellisuuden puutteesta. Hänen käyttämänsä lähdemateriaali perustuu Kehrigin teokseen. Isajevin mukaan Kalatšin ylimenopaikan vallannut etuosasto pyrki jatkamaan etenemistä, mutta ei puolustajan vastarinnan takia pystynyt etenemään vaan jäi siilipuolustukseen odottamaan pääjoukkojen saapumista.

	Uranus	Mars
	<p>toteuttamistavasta.</p> <p>Stalingradin rintaman mekani- soidun armeijakunnan tilanne- kuvan puute ja ristiriitaiset käskyt olisivat voineet vaaran- taa joukon menestyksen.</p>	<p>paineen alla. Operaation toises- sa vaiheessa Stavkan ohjeistus ei antanut liikkumatilaa 20. A komentajalle.</p> <p>Armeijan alueella toimiva liik- kuva ryhmä oli rintaman ko- mentajan johdossa. Johtamisen koordinoimattomuus johti on- gelmiin ylityspaikkojen käytös- sä ja joukkojen ruuhkaantumi- seen.</p>
yhteistoiminta (yhteensovittaminen)	<i>Toteutui osittain.</i> Toiminnan yhteen sovittamisen oli hyvin aikaa ennen operaation alkua.	<i>Toteutui osittain.</i> Toiminnan yhteen sovittamisen oli hyvin aikaa ennen operaation alkua.
	Molemmissa operaatioissa puna-armeijan puutteet käytännön taistelutaidoissa eivät mahdollistaneet täyden hyödyn saamista yhteistoiminnasta.	
taistelutoiminnan turvaaminen - ilmapuolustus - tiedustelu	<i>Toteutui osittain.</i> Ratsuväki (8. RvAK) kärsi kovat tappiot, koska sitä ei pystytty suojaamaan saks. ilmavoimilta.	<i>Ei toteutunut.</i> Hyökkäysalueelle ei kyetty luomaan ilman her- ruutta, jonka takia saksalaiset pystyivät käyttämään hyökkä- yksen torjuntaan ilma-asettaan.
	Neuvostoliittolaisten tieduste- lulla ei ollut oikeaa tietoa Sak- san ja sen liittolaisten vahvuus- desta Stalingradin alueella. Huonot tiedustelutiedot johtivat myös 4. RvAK:n yllätykselli- seen törmäämiseen saks. pans- saridivisioonaan Kotelnikovos- sa.	Neuvostoliittolaisilla ei ollut riittäviä tiedustelutietoja saksa- laisten puolustuslaitteista, jotta ne olisi voitu tuhota tulivalmis- telussa.
	<p>Puna-armeija ei pystynyt Uranuksessa ja Marsissa takamaan il- man herruutta.</p> <p>Tiedustelutietojen epätarkkuus johti yllätyksiin, eikä puutteelli- nen maalitiedustelu mahdollistanut syvyydessä olevien maalien suunnitelmallista tuhoamista.</p>	
täydennysten ja kunnossapidon tur- vaaminen	<i>Toteutui osittain.</i> Lounaisen rintaman panssariyhtymät täydennettiin suunnitelmalli- sesti niiden edetessä kohti ta- voitettaan Don-joella (ja to- dennäköisesti myös tavoit- teessa). <i>Täydentäminen py- säytti etenemisen.</i>	20. A suunnassa täydennysten turvaamista vaikeutti Vazuza- joen ylityspaikkojen ruuhkautu- minen sekä yhteyksien katkea- minen pääjoukon ja liikkuvan ryhmän välillä. Vähäisen menes- tyksen takia operaation syvyyden ei voi tulkita aiheuttaneen on- gelmiä hyökkääville puna- armeijan joukoille. Eristykseen jääneelle 6. PsAK:lle yritettiin
	Lounaisen rintaman 5. Panssa- riarmeijan 8. Ratsuväkiarmeij-	

	Uranus	Mars
	<p>jakunnan täydentäminen ei onnistunut ja sen ilmatorjunnan ampumatarvikkeet lopuivat kesken torjunnan.</p> <p>Stalingradin rintaman 51. Armeijan 4. Ratsuväkiarmeijakunnan tukena olleen 85. Panssariprikaatin täydentäminen myöhästytti hyökkäystä Kotelnikovossa purettavaa saksalaisten 6. Panssaridivisioonaa vastaan.</p>	<p>toimittaa täydennyksiä.</p> <p>Operaation vaiheiden välisellä tauolla neuvostoliittolaiset evakuoivat Vazuza-joen sillanpääasemasta vaurioituneita panssari-vaunuja.</p>

Taulukko 10. Syvän taistelun ja operaation piirteiden toteutuminen operaatio Uranuksessa ja operaatio Marsissa.

Pääiskun suunnan valinta ilmeni erityisesti Stalingradin vastahyökkäysoperaation valmisteluasiakirjoissa, joissa pääiskun suunnan valintaa arvioitiin ja perusteltiin huolellisesti. Operaatio Marsin iskut jakautuivat moneen suuntaan, joten selvää pääiskun suuntaa ei muodostunut. Läntisen rintaman pääsuunnassa 20. Armeijan hyökkäysalueella oli toimintaa häiritsevä vesistöeste, jonka ylityksessä koetut vaikeudet vaikuttivat osaltaan heikkoon menestykseen.

Vastustajan joukkojen tuhoaminen oli molempien tarkasteltujen operaatioiden tavoitteena. Rintamien elävän voiman **tiheys** ja niiden tukemisen **normit** olivat ainakin operaatio Uranuksen valmistelun yhteydessä tärkeä tekijä, eikä ole syytä olettaa, että operaatio Marsin valmistelussa olisi toimittu poikkeavasti. Molemmissa operaatioissa puna-armeijan ja Saksan sekä sen liittolaisten **voimasuhteet** olivat yllättävän tasaiset. Stalingradin vastahyökkäysoperaatiossa panssari- ja mekanisoitujen armeijoiden hyökkäyssuunnissa saavutettiin merkittävä ylivoima puolustajan panssarivaunuihin verrattuna. Tukemisen normit ja voimasuhteet eivät ole ainoastaan määrällisiä tekijöitä. Elävän voiman ja taisteluvälineiden lukumääräinen tarkastelu ei yleensä oteta riittävästi huomioon laadullisia eroja. Joukkojen laadussa kokemus, erityisesti yhdistyneenä taistelualueen ja sen puolustuslaitteiden tuntemukseen, mahdollisti Rževin alueella saksalaisille tehokkaan torjuntataistelun puna-armeijan massoja vastaan⁹⁹⁹. Rintaman tiheys ja voimasuhteet eivät taistelussa ole riippumattomia olosuhdetekijöistä. Rževin alueella yleiset voimasuhteet olivat puna-armeijalle edullisemmat kuin Stalingradissa, mutta olosuhteet olivat saksalaisten puolella.

Stalingradin vastahyökkäysoperaation **iskun muoto** noudatteli klassista kaksipuoleista saarrostausta, joka yhdistettynä oikein valittuun iskusuuntaan mahdollisti **syvien** tavoitteiden saavuttamisen. Operaatio Marsissa Rževin alueen saksalaista joukkoryhmittymää yritettiin saarrosta ja tuhota monesta suunnasta. Olisi jälkiviisautta väittää yksinkertai-

⁹⁹⁹ Havainto murtaa oletuksen siitä, että jokainen armeija tuntisi omalla maallaan olevan taistelualueen paremmin kuin sinne hyökännyt armeija. Maaston tuntemus ei kuitenkaan kulje geenien mukana vaan syntyy oppimisen kautta. Siihen huolellisesti puolustukseen valmistautuneilla saksalaisjoukoilla oli Rževin alueella ollut riittävästi aikaa, mikä tuotti heille alueen tuntemuksessa suhteellisen edun neuvostoliittolaisiin verrattuna.

semman, esimerkiksi vain kahdesta suunnasta iskeneen voimakkaan iskun johtaneen menestykseen, koska olosuhteet olivat erilaiset. Stalingradin suunnassa tasaisen aro- maaston liikemahdollisuudet ovat huomattavasti suuremmat kuin Rževin metsäisessä ja soisessa maastossa.

Syvän taistelun ja operaation keskeisin piirre on pyrkimys ulottaa **iskut samanaikaisesti vastustajan koko syvyyteen**. Stalingradin vastahyökkäyksessä iskujen samanaikainen ulottaminen vastustajan syvyyteen onnistui operaation pääsuunnan taitavan valinnan ja ajoituksen avulla. Lounaisen rintaman operaatiosuunnitelmassa ei mainittu vastustajan syvyyden kohteiden tuhoamista tai häirintää kauaskantoisella tykistöllä, ilmavoimilla tai maahanlaskuilla. Rintaman suunnassa sellaiseen ei todennäköisesti katsottu olleen edellytyksiä. Syvyydessä olevia kohteita ei kyetty tiedustelemaan, eikä niihin olisi voitu tehokkaasti vaikuttaa, koska alueelle ei kyetty muodostamaan ilman herruutta. Ratkaisun avaimet sisältyivät kuitenkin puna-armeijan johdon päätökseen ulottaa Lounaisen rintaman iskukohta puolustajan heikosti suojattuun sivustaan sekä joukkojen kykyyn ylläpitää riittävä liikenopeus.

Edellisen talven operaatiossa Rževin alueella ilmavoimien toimintaa ja maahanlaskuja oli suunnattu vastustajan syvyyteen, mutta saatu menestys oli jäänyt vähäiseksi. Stalingradin operaatiossa kyvyttömyys vaikuttaa selustan kohteisiin ei muodostunut operaation menestystä haittaavaksi tekijäksi, siksi että puolustajalla ei ollut merkittäviä reservejä, joiden lamauttaminen olisi ollut ehdottoman tarpeellista hyökkääjälle. Rževin alueella tämän kyvyn puuttuminen antoi saksalaisille vapauden suunnata reserviosastojaan nopeasti ja tarkasti tarvittaviin suuntiin.

Molemmissa operaatioissa operatiivinen **porrastus** ja **portaiden erikoistuminen** olivat samanlaiset: rynnäkköportaan tehtävänä oli läpimurron aikaansaaminen syvyyteen suunnattavaa murron kehittämisporrasta (liikkuva ryhmä) varten. Stalingradissa rynnäkköportaassa ei ollut sisäistä porrastusta, eikä sen tueksi oltu varattu lähitulitukipanssarivaunuja. Operaatio Marsissa rynnäkköporras oli jaettu kahteen taktiseen portaaseen ja niiden tukemiseen oli osoitettu lähitulitueksi erillisiä panssariprikaateja. Ratkaisun perustana oli tieto saksalaisten Rževin puolustusasemien vahvuudesta. Käytännössä suunnitelma joukkojen käytöstä ei kuitenkaan toiminut. 20. Armeijan suunnassa rynnäkköportaan jalkaväkidivisioonat ja niitä tukevat lähitulitukitehtävässä olleet panssariprikaatit eivät kyenneet aikalaskelman mukaisesti edes puolustajan taktisen etuaseman murtamiseen. Ongelmaa yritettiin korjata käyttämällä toisen portaan jalkaväkiarmeijakuntaa etuaseman murtamiseen. Lopulta ainoat joukot, jotka kykenivät murtautumaan taktisen puolustuksen taka-aseman läpi, olivat rintaman liikkuvan ryhmän panssari- ja ratsuväkiarmeijakunta. Suunnitelma oli syvän operaation opin mukainen, mutta toteutus laiminlöi sotaa edeltäneitä käsityksiä siitä, että ryhmien tehtäviä ei pidä sekoittaa. Piittaamattomuus syvän taistelun ja operaation periaatteista, johti yhdessä monen muun syyn kanssa valtaviin tappioihin. Samalla se todisti syvän taistelun ja operaation kehittäjien harjoitushavaintojen toteutuvan myös käytännössä. Stalingradin vastahyökkäysoperaatiossa ei alueen läheisyydessä ollut käytettävissä strategisia reservejä, toisin kuin rintaman keskisellä osalla.

Suvorovin taktisten periaatteiden mukainen **jatkuva rynnäkköpaine** toteutui erityisesti puna-armeijan 20. Armeijan taistelutavassa operaation Marsin aikana. Jatkuvan rynnäköpaineen mahdollisti käytettävissä olevan elävän voiman ja panssarivaunujen valtava määrä verrattuna hyökkäysrintaman leveyteen ja puolustajan joukkoihin. Stalingradin

vastahyökkäysoperaatiossa jatkuvia ja toistuvia rynnäköitä yritettiin Donin rintaman suunnassa. Taistelukuvausten perusteelle jatkuva rynnäkö vaikkuttaisi olleen neuvoston sodanjohdon pääasiallinen keino taktisten tehtävien ratkaisemiseen erityisesti silloin, kun vastustajan syvyyteen ei pystytäkään vaikuttamaan. Jatkuva rynnäköpaine ei kuitenkaan yleensä johtanut ratkaisuun, niin kauan kuin puolustajalla oli käytettävissään mahdollisuus käyttää tehokasta ja keskitettyä tulta rynnäköaaltojen torjumiseen. Ilmiö toisti Venäjä–Japanin sodan ja ensimmäisen maailmansodan havaintoa puolustajan tulitusjärjestelmän ylivoimasta elävää voimaa vastaan. Panssarintorjunta-aseistuksen tekninen kehitys oli johtanut myös asettelmaan, jossa panssarivaunu rinnastui haavoittuvuudessaan elävään voimaan. On kysyttävä kieltävätkö nämä kokemukset – dialektisen materialismin peruslain mukaisesti – lopullisesti ja peruuttamattomasti ”pistinten” eli määrän merkityksen taistelukentällä. Olisiko Suvorovin väittäminen muutettava päinvastaiseksi niin, että pistin se vasta tyhmä onkin ja luoti kelpo mies?

Menestyksen hyödyntäminen oli operaatio Uranuksessa kirjattu tehtäväksi Lounaisen rintaman operaatiosuunnitelmassa. Operaatiossa saavutettua menestystä käytettiin muu muassa Donin ylimenopaikkojen valtaamisessa. Joidenkin arvioiden mukaan neuvostojoukot olisivat pysähtyneet, vaikka niillä vastustajasta saavutetun voiton perusteella olisi ollut mahdollisuus jatkaa eteenpäin. Arviot perustuvat kuitenkin saksalaisten havaintoihin, enkä ole pystynyt liittämään niihin vastaavaa neuvostoliittolaiseen aineistoon perustuvaa lähdettä. On mahdollista, että pysähdysten syy voi olla pitkien etäisyyksien tai taistelujen aiheuttama täydennyksen tarve tai muusta syystä johtuva. Operaatio Marsissa saavutettu menestys ei antanut mahdollisuuksia hyödyntää menestystä. Silti sellaiseen oli varauduttu ryhmittämällä Läntisen rintaman ja ylijohdon joukkoja Vjazman vastaiselle rintaman osalle.

Lounaisen ja Stalingradin rintamien operaatiossa kyettiin ylläpitämään riittävää menestyksen ja jopa yllätyksen mahdollistavaa **operaatiotempoa**. Operaatio Marsissa oli 20. Armeijan hyökkäysoperaation toiminta-ajatuksessa on selvästi tunnistettavissa syvän taistelun ja syvän operaation perustavaa laatua oleva vaatimus taktisen puolustuksen murtamisesta ensimmäisen taistelupäivän aikana. Vaatimus ei kuitenkaan vastannut olosuhteita. Syvän taistelun ja operaation kehittäjät olivat päätyneet siihen, että vahvasti linnoitetun puolustusaseman murtamisessa ei tällaisesta aikavaatimuksesta voi pitää kiinni. Käytännössä linnoitetun aseman murtamisen vaikeudet olivat tulleet puna-armeijalle tutuiksi jo Suomen talvisodassa ja viimeistään Rževin alueen aikaisemmissa taisteluissa. Teoreettinen ratkaisu ongelmaan tunnettiin, ja se oli ohjeistettu sekä tammikuussa 1942 annetussa ohjauskirjeessä hyökkäystaistelun ja tykistöhyökkäyksen organisoimisesta että puna-armeijan jalkaväen tuoreessa kenttäohjesäännössä¹⁰⁰⁰.

Vastustajan aliarvioiminen, yllättävän tekijän eli operaation aloituspäivän sään vaikutuksen huomioon ottamattomuus ja todennäköisesti ylemmän johdon vaatimukset sekä Stalingradin operaation menestys loivat operaatio Marsia koordinoivalle Žukoville niin kovan onnistumisen paineen, että hän päätti olla piittaamatta varmasti hyvin tuntemistaan perusteista¹⁰⁰¹.

¹⁰⁰⁰ Ohje hyökkäystaistelun ja tykistöhyökkäyksen organisoimisesta on tutkimuksen liitteenä 2. Puna-armeijan jalkaväen taisteluohjesääntö 1942 oli vahvistettu käyttöön 9.11.1942 (ks. tutkimuksen s. 179).

¹⁰⁰¹ Tuhatševskin kommentit vuoden 1936 väliaikaiseen kenttäohjesääntöön, ks. tutkimuksen s. 114. – Tulivalmistelun ja ensimmäisen rynnäköyrityksen epäonnistuttua olisi ainakin teoriassa ollut mahdollista keskeyttää operaatio ja yrittää päivää paria myöhemmin uudestaan.

Stalingradin vastahyökkäysoperaatiossa puna-armeija pystyi yllättämään vastustajansa monin tavoin. Operaation valmistelut kyettiin salaamaan ja pääiskun suunta oli **yllätys**. Neuvostojoukkojen etenemisnopeus aiheutti puolustajalle useita yllätyksiä. Saksalaisia kyettiin johtamaan harhaan Rževin alueen näkyvillä hyökkäysvalmisteluilla sekä vuotamalla tietoja kaksoisagentin välityksellä. Huomion vetäminen Stalingradin suunnasta keskiselle rintaman osalle ei luonnollisesti mahdollistanut minkäänlaisia mahdollisuuksia saavuttaa yllätystä operaatio Marsissa.

4.2.5 Syvän taistelun ja operaation ratkaisutekijät Kannaksen suurhyökkäyksessä 1944 ja Berliinin hyökkäysoperaatiossa 1945

Suurhyökkäys Karjalankannaksella

Karjalankannaksen suurhyökkäyksen tapauksien tapauskuvauksen lähteenä olen käyttänyt Tapio Tiihosen väitöskirjaa *Karjalan Kannaksen suurtaistelut kesällä 1944* sekä S. P. Platonovin toimittamaa neuvostoliittolaista näkökulmaa valottavaa perusteosta *Битва за Ленинград (Taistelu Leningradista)*, johon useissa suomalaisissa tutkimuksissa on viitattu¹⁰⁰². Dokumentointia täydennetään muiden teosten tiedoilla. Neuvostoliittolaisen ja venäläisen näkökulman määrittelyssä on vaikeutena se, että Karjalankannaksen suunnan taisteluja on Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen käsitelty tutkimuskirjallisuudessa varsin vähän. Käytettävissäni oli Ilja Moštšanskin suomeksikin käännetty *Kannaksen suurhyökkäys 1944 venäläisin silmin*. Ongelma on myös se, että neuvostoliittolaisissa ja venäläisissä teoksissa Kannaksen alueen taistelujen käsittely päättyy usein Viipurin valtaamiseen. Vuonna 2005 ilmestyneessä Moštšanskin kirjassa kuvataan Viipurin valtaamisen jälkeisiä taisteluja lyhyesti vain parilla sivulla, minkä jälkeen kuvaus siirtyy Laatokan pohjoispuolisiin tapahtumiin¹⁰⁰³. Neuvostoliittolaisessa ja venäläisessä tutkimuskirjallisuudessa Suomen suunnan operaatiot esitetään yleensä suomalaista aiheen käsittelyä laajemmassa vuoden 1944 kesän operaatioiden kehityksessä. Neuvostoliittolaisissa teoksissa ideologinen korostus on johtanut joissakin tapauksissa poliittisesti tarkoituksenmukaiseen tulkintaan.

Neuvostoliiton johto määritteli Suomen irrottaminen sodasta yhdeksi vuoden 1944 kevään ja kesän sotilaspoliittiseksi tavoitteeksi. Suomalaisia painostettiin hyväksymään Neuvostoliiton aselepoehdot pommittamalla Helsinkiä helmi–maaliskuussa. Pommitusten lisäksi puna-armeija valmisteli aluksi hyökkäysoperaatiota Kantalahden suuntaan, jossa kohteena olisivat olleet ensisijaisesti saksalaiset joukot. Suomen hylättyä huhtikuussa aselepoehdot Stalin määritteli neljännen strategisen iskunsa kohteeksi suomalaiset joukot Karjalankannaksella ja *Etelä-Karjalassa*.¹⁰⁰⁴

¹⁰⁰² Tiihonen, Tapio: *Karjalan kannaksen suurtaistelut kesällä 1944*, Fenix-kustannus Oy, Espoo, 2000, Платонов, С.П. (ред.), Барбашин, И.П., Кузнецов, А.И., Морозов, В.П., Харитонов, А.Д., Яковлев, Б.Н.: *Битва за Ленинград 1941–1944*, Военное издательство министерства обороны СССР, Москва, 1964, suom. Platonov, S. P. (toim.), Barbašin, I. P., Kuznetsov, A. I., Morozov, V. P., Haritonov, A. D.: *Taistelu Leningradista 1941–1944*.

¹⁰⁰³ SVE, osa 2, ss. 423–424, ks. myös Moštšanski, Ilja: *Kannaksen suurhyökkäys 1944 venäläisin silmin*, Helsinki-kirjat Oy, Latvia, 2010, ss. 102–105. – Vuonna 1976 julkaistun sotilastietosanakirjan mukaan Viipurin hyökkäysoperaatio alkoi 10.6.1944 ja päättyi Viipurin valtaamiseen 20.6.1944.

¹⁰⁰⁴ Штеменко, С.М.: Генеральный штаб в годы войны, Воениздат, Москва, 1989, <http://militera.lib.ru/memo/russian/shtemenko/index.html>, suom. Štemenko, S. M.: Yleisesikunta sotavuosina, osa 2, ss. 486–494, ks. myös Manninen, Ohto: Suurhyökkäys ja sen päämäärät, Sotahistoriallinen aikakauskirja № 13, <http://www.sshs.fi/binary/file/-/id/44/fid/434/>, 16.11.2012, ss. 24–28, IVOV, osa 4, ss. 133–137, VOV, osa 1, s. 366. – Štemenko ja erityisesti 1960-luvulla julkaistu virallinen *Suuren isänmaallisen sodan historia* korostavat Neuvostoliiton antaman iskun poliittista luonnetta, koska Suomi ei suostunut hu-

Kuva 32. Viipurin–Petroskoin hyökkäysoperaatio 1944 – neuvostoliittolainen näkemys.¹⁰⁰⁵

Leningradin ja Karjalan rintamien hyökkäysoperaation tavoitteena oli aiheuttaa Suomen armeijalle tappioita kahdella toisiaan seuraavalla iskulla. Hyökkäyksen aloittaisivat Leningradin rintaman oikean siiven joukot Karjalankannaksella. Niiden sivustoilla toimisivat Itämeren laivasto ja Laatokan laivasto-osasto. Kaksi viikkoa myöhemmin hyökkäykseen liittyisivät Etelä-Karjalassa (Aunus) Karjalan rintaman vasemman siiven kaksi armeijaa: 7. Armeija Laatokan ja Äänisen välisellä alueella sekä 32. Armeija Äänisen pohjoispuolella. Kaukotoimintailmavoimien tuli antaa ennen hyökkäystä koottuja iskuja Suomen tärkeimpiä sotilaskohteita vastaan. Voimakkaan iskun Karjalankannaksen suunnassa oletettiin johtavan suomalaisten joukkojen irrottamiseen Laatokan pohjoispuolelta, mikä loisi edellytykset Karjalan rintaman operaatiolle.¹⁰⁰⁶ Operaatioajatus on kuvassa 32.

maaneihin aselepoehdoin: ”Hallituksen kovaotsainen politiikka, johti Stavkan päätökseen ratkaista asia sotilaallisin keinoin.” Suomen vastaisissa syytöksissään 1960-luvun historioteos kompastuu jopa omaan poliittiseen kiihkoonsa: mts. 134 kuvataan Suomen ensin kansan nälänhätää samanaikaisesti kun viljaa kerrotaan viedyn Saksaan. Kuitenkin seuraavalla sivulla kerrotaan Saksan katkaisseen elintarviketoimittukset Suomeen huhtikuun lopussa 1944 vastalauseena Suomen rauhantunnusteluille. Uusimassa venäläisessä yleisesityksessä Viipurin–Petroskoin operaation poliittinen osuus tiivistyy ilmaisuun: ”Operaation menestyksellisten sotilaallisten toimien tulos – takasi Suomen pääsyn sodasta –”. Venäläiset käyttävät Petroskoin operaation yhteydessä toiminta-alueesta nimitystä *Etelä-Karjala* alueista, joista suomalaiset käyttävät nimitystä Aunus tai Aunuksen Karjala.

¹⁰⁰⁵ IVMV, osa 9, karttaliite 3.

¹⁰⁰⁶ IVOV, osa 4, ss. 137–139, ks. myös Manninen (1994), ss. 28–29. – Huomaa maininta kaukotoimintailmavoimien käytöstä.

*Viipurin–Petroskoin hyökkäysoperaation*¹⁰⁰⁷ valmistelut aloitettiin huhtikuussa 1944 neuvostojohdon saatua virallisen tiedon siitä, että Suomi oli hylännyt aselepoehdotuksen. Stavka hyväksyi Leningradin rintaman operaatiosuunnitelman 1.5., ja rintama antoi omat suunnittelukäskynsä armeijoilleen 3.5.1944. Rintaman esikunnan nopea valmius käskyjen antamiseen on seurausta Stavkan ja rintamien välisestä yhteistoiminnasta operaatiosuunnitelmien kehittämisessä.¹⁰⁰⁸ Hyökkäysvalmistelut käsittivät operaatioalueen tiedustelun, yhteistoiminnan suunnittelun sekä joukkojen kouluttamisen ja keskittämisen operaatioon. Leningradin pohjoispuoleisen alueen puolustuksesta vastanneen 23. Armeijan ja 17. Linnoitusalueen lisäksi operaatioon keskitettiin 17.5–3.6. välisenä aikana 21. Armeijan neljä armeijakuntaa, 13. Ilma-armeija täydennyksineen sekä ylijohton joukkoja. Joukkojen koulutus hyökkäysoperaatioon tapahtui siirtokuljetuksien yhteydessä Leningradin eteläpuoleisilla alueilla.¹⁰⁰⁹

Neuvostosodanjohdon vuoden 1944 strategisena tavoitteena oli vihollisen työntäminen Neuvostoliiton sotaa edeltäneiden rajojen ulkopuolelle, mikä määritteli vähimmäistavoitteen myös Suomen suunnassa¹⁰¹⁰. Viipurin valtaamisen jälkeen annetuissa käskyissä Stavka edellytti hyökkäyksen jatkamista Etelä-Suomessa vuoden 1940 rajan länsipuolelle¹⁰¹¹. Operaatio eteni suunnitelmien mukaisessa tempossa Viipurin valtaamiseen saakka, mutta tilanne muuttui puolustajalle edulliseksi neuvostoliittolaisten hyökkäysvoiman kuluessa, maaston vaikeutuessa ja huollon ilmavoimien tukeutumisetäisyyksien sekä puolustajan voiman kasvaessa. Talin–Ihantalan suurtaistelun jälkeen rintamatilanne Karjalankannaksella vakiintui heinäkuun alussa, mutta taistelut jatkuivat Laatokan pohjoispuolella vielä heinäkuun loppuun. Aseleposopimukseen ja Moskovan väli-

¹⁰⁰⁷ VES (2007), s. 173, SVE, osa 2, s. 423, osa 7, s. 256. – Neuvostoliittolaisissa ja venäläisissä lähteissä operaatiokokonaisuutta kutsutaan nimellä Viipurin–Petroskoin operaatio (Выборгско–Петрозаводская операция, 10.6.–9.8.1944), joka jakautuu Viipurin operaatioon (Выборгская операция, 10.6.–20.6.1944) ja Syvärin–Petroskoin operaatioon (Свирско–Петрозаводская операция, 21.6.–9.8.1944).

¹⁰⁰⁸ Tiihonen (2000), s. 68. – Tiihonen kutsuu toimintatapaa rinnakkaissuunnittelu- ja yhdistelmämetodiksi. Sama metodi oli käytössä Stalingradin operaation suunnittelussa syksyllä 1942, ks. tutkimuksen s. 193.

¹⁰⁰⁹ Sama, ss. 154–167, ks. myös Платонов, Platonov (1964), ss. 428–444, Platonov, S. P.: *Taistelut Suomen rintamalla 1941–1944*, Kirjayhtymä, Helsinki, 1976, ss. 134–141. – Joukkojen siirrot tapahtuivat salaamissyistä käänteisessä järjestyksessä: ensimmäisenä siirtyivät selustajoukot, ilma- ja merivoimien yksiköt (toukokuun lopussa) ja viimeisimpinä etulinjan joukot 5.–7.6. Vaikka siirtymisen aikana noudatettiin hyvää salaamiskuria, havaitsivat suomalaiset pääosan alueelle tulleista kuljetuksista. Voiman kasvu todettiin, mutta neuvostoliittolaisten aikomuksista ei kyetty tekemään selvää päätelmää.

¹⁰¹⁰ Приказ Верховного Главнокомандующего 1 мая 1944 года № 70 г. Москва, teoksessa, Сталин, И.В.: *О Великой Отечественной Войне Советского Союза*, издание пятое государственное издательство политической литературы, Москва, 1946, http://www.patriotica.ru/history/stalin_war.html, 1.2.2013, suom. Stalin I. V.: Neuvostoliiton suuresta isänmaallisesta sodasta, ks. myös Manninen (1994), s. 32, ks. myös IVOV, osa 4, s. 126. – Stalinin käskyn mukaan oli ”– palautettava kaikki Neuvostoliiton rajat pitkin linjaa Mustalta mereltä Barentsin merelle. Mutta tehtävämme ei voi rajoittua pelkästään vihollisen joukkojen työntämiseen maamme rajojen ulkopuolelle. –”. Käskyn jatko kuvasi Saksan haavoittuneeksi eläimeksi, jota oli ajettava takaa ja surmattava yhdessä liittolaisten kanssa.

¹⁰¹¹ Ylipäällikön stavkan käsky № 220119 Leningradin rintaman komentajalle hyökkäyksen jatkamisesta Karjalankannaksella, 21.6.1944, teoksessa: Золотарёв, В. А. (ред.): *Русский архив: Великая Отечественная: Ставка ВГК: Документы и материалы: 1944–1945 годы. Т. 16 (5–4)*, Терра, Москва, 1999, suom. Zolotarjov, V. A. (toim.): Venäläinen arkisto: Suuri isänmaallinen: Ylipäällikön esikunta, dokumentteja ja materiaalia vuosilta 1944–1945, ss. 97–98. – Hyökkäystä tuli jatkaa valtaamalla päävoimilla Imatra–Lappeenranta–Virojoki-tasa 26.–28.6. mennessä. Jatkotehtäväksi määrättiin päävoimien hyökkäyksen jatkaminen Kouvolan ja Kotkan tasalle sekä Kymijoen itäreunan varmistaminen.

rauhaan johtaneet rauhantunnustelut aloitettiin elokuun lopussa, ja aseet Suomen ja Neuvostoliiton välisellä rintamalla vaikenivat 4.9.1944.¹⁰¹²

Berliinin operaatio

Käyttämäni Berliinin operaation dokumentaation muodostavat pääosin neuvostoliittolaiset lähteet. Onnistuin saamaan käsiini vertaisverkkopalvelussa¹⁰¹³ julkaistun kopion 1. Valko-Venäjän rintaman Berliinin operaatiota käsitelleen konferenssin materiaalista. Vuonna 1946 järjestetyn konferenssin pikakirjoitusmuistiinpanot sisältävät 1 020 sivua yksityiskohtaista materiaalia 1. Valko-Venäjän rintaman toiminnasta Berliinin hyökkäysoperaatiossa vuonna 1945. Venäjän asevoimien keskusarkistossa säilytettävän materiaalin salaisuusluokitus on asiakirjan merkintöjen mukaan poistettu vasta vuonna 2000.¹⁰¹⁴ Konferenssin materiaalissa käsitellään laajasti ja yksityiskohtaisesti operaation toteutusta maa- ja ilmavoimien sekä eri aselajien näkökulmasta. Konferenssimateriaali on laadittu suullisten esitysten perusteella ja siihen on liitetty esityksessä käytetty havaintokuvamateriaali. Tiedot operaation aikana ilmenneet jännitteet näkyvät esittäjien muistamattomuutena. Olen kommentoinut niitä tapauksia asianomaisissa tekstikohdissa. Berliinin operaation virallinen neuvostonäkemyks on kuvattu kattavasti 1970-luvun sotilastietosanakirjassa, jossa sitä koskevan artikkelin on kirjoittanut Georgi Žukov. Sen rinnalla olen käyttänyt Ivan Konevin muistelmia ja tutkimuskirjallisuutta. Käytössä ovat olleet myös Anthony Beevorin teos *Berlin, the Downfall*, sekä Glantzin ja Housen teos: *When Titans Clashed: How the Red Army Stopped Hitler*.

Toisen maailmansodan tilanne oli vuoden 1944 aikana edennyt asetelmaan, jossa Saksa oli menettänyt lähes kaikkien valtaamiensa alueiden lisäksi sotataloudelleen tärkeitä raaka-ainelähteitä, ja sen kaikki liittolaiset olivat irtautuneet sodasta. Neuvostoliittolaisten hyökkäys oli läpäissyt saksalaisten Itä-Preussin alueelle rakentamat kantalinnoitetut puolustusasemat ja puna-armeija oli valloittanut merkittävän osan Itä-Preussia ja Sleesia sekä työntynyt Brandenburgin ja Pommerin alueille. Huhtikuussa saksalaiset puolustautuivat idässä Oderin ja Neissen jokilinjalla. Puna-armeija oli jo 60 kilometrin päässä Berliinistä valmistautumassa ratkaisevaan ja sodan päättävään iskuun. Yhdysvaltojen ja Brittien joukot olivat 100–120 kilometrin etäisyydellä Berliinistä. Neuvostoliitto piti selvänä, että länsiliittoutuneet pyrkisivät valtaamaan Berliinin, vaikka se sijaitsi tuleval-

¹⁰¹² Seppälä, Helge (toim.): *Suomi taisteli, osa 5*, WSOY, Porvoo, 1979, s. 365, ks. myös *Jatkosodan historia, osa 5*, Sotatieteen laitos, WSOY, Juva, 1992, ss. 286–287, Kesseli, Pasi: Pohjoismaiden suurin taistelu, *Suomalaisten taistelut, Ruotsin Venäjän ja itsenäisen Suomen riveissä*, toimittanut Ohto Manninen, Tammi, Jyväskylä, 2007, ss. 446, 449, 452. – Suomen eduskunta hyväksyi 24.8.1944 hallituksen rauhan-suunnitelman. Suomen tiedustelu välitettiin Neuvostoliiton Tukholman suurlähetystön kautta Moskovaan, josta saatiin ehdollisen myöntävä vastaus suomalaisen valtuuskunnan vastaanottamisesta 29.8.1944. Rauhanehdot hyväksyttiin eduskunnassa 2.9.1944 äänin 108–45.

¹⁰¹³ Rutracker.org vertaisverkkopalvelun keskustelualue: книги и журналы, исторические науки, исторические источники (kirjoja ja lehtiä, historiatieteet, historialliset lähteet) <http://rutracker.org/forum/viewforum.php?f=1967>, 9.1.2013. – Viitataan lähteeseen sen arkistomerkinällä (seuraava viite). Julkaistu materiaali sisältää konferenssin materiaalin valokuvattuja sivuja, joiden niiden ulkoasun ja sisällyksen perusteella arvioin olevan kopioita alkuperäisestä arkistomateriaalista.

¹⁰¹⁴ Стенограммы выступлений на конференции по изучению Берлинской операции 1 Белорусского фронта 1946, ЦАМО фонд 233 опись 2356 дело 805, suom. Pikakirjoitusmuistiinpanot 1. Valko-Venäjän rintaman Berliinin operaatiota käsitelleestä konferenssista vuonna 1946, (jatkossa lyh. BRF), käytän viittauksissani materiaaliin käsin kirjattua juoksevaa sivunumerointia.

la Neuvostoliiton miehitysvyöhykkeellä¹⁰¹⁵.¹⁰¹⁶ Berliinin operaatiota edeltänyt strateginen tilanne on kuvassa 33.

Berliinin suuntaa puolustivat kenraalieversti Gotthard Heinricin (1886–1971) Veikselin armeijaryhmä ja kenraalisotamarsalkka Ferdinand Schörnerin (1892–1973) johtaman Keskisen armeijaryhmän 4. Panssariarmeija ja 17. Armeija; yhteensä 48 jalkaväki-, 9 panssarikrenatööri- ja 6 panssaridivisioonaa, joiden lisäksi saksalaisilla oli käytettävissään kahdeksan divisioonan ja 200 Volksturm-pataljoonan reservi. Tiheästi miehitetty puolustus perustui Oderin ja Neissen jokilinjaa noudattelevaan 20–40 kilometrin syvyiseen kaksiportaiseen puolustusasemaan ja kahteen väliasemaan, joiden lisäksi Berliinin kaupungin alueelle oli valmisteltu linnoitusalue, johon sisältyivät: ulkoinen estevyöhyke, sisäinen ja keskustan kaksiportainen puolustusasema. Saksalaisten tiheimmin puolustetulla alueella divisioonien vastuualueiden leveys oli keskimäärin seitsemän kilometriä. Raskasta aseistusta saksalaisilla oli 60 tykkiä ja 17 panssarivaunua rintamakilometrillä.¹⁰¹⁷

Puna-armeijan hyökkäysoperaatioon valmistautuivat 1. ja 2. Valko-Venäjän rintamat, 1. Ukrainan rintama, Itämeren laivaston osia, 18. Ilma-armeija sekä puolalaisia joukkoja.¹⁰¹⁸ Niiden tavoitteena oli tuhota saksalaisten Berliiniä puolustavat joukot, vallata Saksan pääkaupunki ja päättää operaatio etenemällä Elbe-joelle. Toiminta-ajatuksen mukaisesti Berliiniä puolustaviin joukkoihin suunnattaisiin kolmen rintaman iskut, joiden päämääränä oli puolustuksen murtaminen, Berliiniä puolustavien saksalaisjoukkojen saartaminen ja lyöminen hajalle, minkä jälkeen ne tuhottaisiin osissa. Berliinin valtaamisen varmistamiseksi Stavka edellytti, että operaatio toteutettaisiin nopeassa tempossa ja saataisiin päätöksen 12–15 päivän kuluessa.¹⁰¹⁹ Stavkan päätös Berliinin operaatiosta on kuvassa 34.

Georgi Žukovin johtaman 1. Valko-Venäjän rintaman tehtävänä oli iskeä Küstrinin sillanpäästä ensimmäisen portaan neljän armeijan voimilla ja mahdollistaa kahden panssariarmeijan muodostaman liikkuvan ryhmän vetäminen taisteluun operaation toisena päivänä taktisen puolustuksen murtamisen jälkeen.

¹⁰¹⁵ Штеменко, С.М.: Как планировалась последняя кампания по разгрому гитлеровской Германии, *Военно-исторический журнал*, № 5, 1965, suom. Štemenko, S. M.: Miten viimeinen sotaretki hitleriläisen Saksan tuhoamiseksi suunniteltiin, *Vojenno-istoričeski žurnal*, s. 70.

¹⁰¹⁶ SVE, osa 1, ss. 456–457, ks. myös Стенограммы выступлений на конференции по изучению Берлинской операции 1 Белорусского фронта 1946, ЦАМО фонд 233 опись 2356 дело 805, suom. Pika-kirjoitusmuistiinpanot 1. Valko-Venäjän rintaman Berliinin operaatiota tutkineesta konferenssista vuonna 1946, TsAMO fond 23 opis 2356 delo 805, osa 1, ss. 24–29 (jatkossa lyh. BRF), Колтюков, Koltjukov (2006a), ss. 339–342. – Neuvostoliittolaisen sotilastietosanakirjan Berliinin operaatiota käsittelevän artikkelin on laatinut Georgi Žukov.

¹⁰¹⁷ BRF, osa 1, ss. 32–33, 37, vrt. SVE, osa 1, ss. 456–457, Колтюков, Koltjukov (2006a), ss. 341–342, Радзиевский, Radzievski (1979), s. 143. – Saksalaisten divisioonan puolustusalueen leveys oli Berliinin operaatiossa tiheimmillään (1. VR hyökkäysalueella, Küstrinin sillanpään ja Berliinin välisellä alueella, 1. VR hyökkäysalueella) ainoastaan kolme kilometriä. Radzievski huomauttaa, että se vastasi tyypillistä joukkojen tiheyttä hyökkäysoperaatioissa vuosien 1941–42 aikana.

¹⁰¹⁸ SVE, osa 1, ss. 456–457, ks. myös Колтюков, Koltjukov (2006a), ss. 342–343, Hardesty (1982), s. 249. – 18. IA oli muodostettu ylijohdon kaukotoimintailmavoimien hajottamisen jälkeen joulukuussa 1944. 1. VR tukena oli 16. IA, 1. UR:n tukena 2. IA ja 2. VR:n tukena 4. IA.

¹⁰¹⁹ Samat, s. 457, ss. 342–343, ks. myös Радзиевский, Radzievski (1979), s. 143.

Kuva 33. Strateginen tilanne ennen Berliinin operaatiota 1.4.1945. Vuonna 1946 järjestetyn 1. Valko-Venäjän rintaman konferenssin kuvamateriaalia. Saksalla oli jäljellä 248 divisioonaa ja prikaatia, joista 157 divisioonaa Neuvostoliiton vastaisella rintamalla ja lännessä 57 divisioonaa. Norjassa oli 4, Tanskassa 1 ja Italiassa 29 divisioonaa.¹⁰²⁰

Rintaman toiseen portaaseen kuului yksi armeija, ja sen reservinä oli ratsuväkiarmeijakunta. Berliini tuli saavuttaa operaation kuudentena päivänä, minkä jälkeen oli jatkettava etenemistä Elbelle. 1. Ukrainan rintama hyökkäisi Berliinin eteläpuolitse ylittäisi Neissen, tuhoaisi vastustajan puolustuksen Spree-joen alueella ja etenisi panssariarmeijoillaan Berliinin eteläpuolitse. 2. Valko-Venäjän rintaman tehtävänä oli ylittää Oder, tuhota vastustajan puolustus Stettinin alueella ja edetä Berliinin pohjoispuolitse Anklammin ja Wittenbergen tasalle.¹⁰²¹

Operaation ensimmäisessä vaiheessa pääsuunnassa hyökännyt 1. Valko-Venäjän rintama aloitti taktisen puolustuksen murtamisen jalkaväen ja panssarien rynnäköillä kaksi tuntia ennen auringonnousua 16.4.1945 puolen tunnin tulivalmistelun jälkeen. Etumaisen puolustusaseman suhteellisen helppoa läpäisyä seurannut puolustuksen murtaminen

¹⁰²⁰ BRF, osa 3, s. 4. – Divisioonien ja prikaatien lisäksi saksalaisilla oli 108 erillistä rykmenttiä ja taisteluosastoa sekä 255 erillistä pataljoonaa. Strateginen tilannekuva ei sisältänyt tietoja Saksan ilmavoimista.

¹⁰²¹ Sama.

Seelowin kukkuloiden juurella osoittautui odotettua vaikeammaksi. Saksalaisten puolustus Seelowin alueella murtui vasta operaation neljäntenä päivänä. 1. Valko-Venäjän rintaman joukot etenivät Berliinin kaupungin liepeille 20.4.1945, jonne olivat ehtineet myös nopeasti edenneen 1. Ukrainan rintaman panssarijoukot.¹⁰²²

Kuva 34. Piirros Stavkan päätöksestä 2. ja 1. Valko-Venäjän sekä 1. Ukrainan rintamien hyökkäysoperaation toteuttamiseksi. Kiistelty Lübbenistä alkava väliraja on piirretty näkyviin Berliiniin saakka. Kuva on 1. Valko-Venäjän rintaman vuoden 1946 konferenssiinsa tuottamaa esitysmateriaalia.¹⁰²³

¹⁰²² Исаев, А.В.: Берлин 45-го. Сражения в логове зверя, Яуза, Эксмо, Москва, 2007, http://militera.lib.ru/h/isaev_av7/index.html, 20.3.2013, suom. Isajev, A. V.: Vuoden 1945 Berliini. Taistelu eläimen pesässä, s. 438, SVE, osa 1, s. 450, VE, osa 1, s. 458.

¹⁰²³ BRF, osa 3, s. 5.

Toisessa vaiheessa 1. Valko-Venäjän ja 1. Ukrainan rintaman joukot etenivät Berliinin esikaupunkialueille 21.4. ja saartoivat kaupungin 25.4. mennessä. Žukovin ja Konevin rintamien hyökkäyskiilojen väliin jäi saarroksiin Halben alueella 22.4. saksalaisten 9. Armeijan ja 4. Panssariarmeijan 200 000 sotilasta. Konev suuntasi 70 % rintamansa tukena olleista ilmavoimista motissa olevien saksalaisten eristämiseen ja tuhoamiseen, mutta jatkoi samalla panssarimuodostelmillaan ”kilpajuoksua” kohti Berliiniä. Konevin ja Žukovin välinen kilpailu takasi operaation kovan tempon, ja ajoittain nopeasti edenneitä Konevin joukkoja vedettiin jopa pois saavutetuilta alueilta, koska ne olivat 1. Valko-Venäjän rintaman vastuualueella.

Operaation kolmannen vaiheen kiivaiden kaupunkitaistelujen päätteeksi Žukovin johtaman 1. Valko-Venäjän rintaman 3. Iskuarmeijan 79. Armeijakunta valtasi Saksan valtiollisen johdon symbolin valtiopäivätalon 30.4., ja 2.5. Berliinin varuskunta antautui. Neuvostoliiton ja länsiliittoutuneiden joukot kohtasivat toisensa Elbellä 8.5.1945, ja sota Euroopassa päättyi.¹⁰²⁴ Kuvassa 35 Berliinin puolustajat marssivat kohti pitkää sotavankeutta.

Kuva 35. Tavoite saavutettu. Saksalaiset sotavangit marssivat 10.5.1945 Berliinistä kohti vuosisa kestävää vankeutta.¹⁰²⁵

¹⁰²⁴ SVE, osa 1, ss. 458–460, ks myös Исаев, Исаяев (2007), ss. 547–549,

¹⁰²⁵ Kuva: L Korobov, RIA Novosti.

Syvän taistelun ja operaation ratkaisutekijät Karjalankannaksen ja Berliinin operaatioissa

Esitän taulukossa 11 vastaavan analyysin kuin luvussa 4.2.4 syvän taistelun ja operaation piirteiden toteutumisesta Karjalankannaksen suurhyökkäyksessä 1944 ja Berliinin operaatiossa 1945. Koska olen esittänyt vain tapauskuvausten rungon, perustuu analyysi lähteisiin, jotka olen merkinnyt joko taulukkoketekstin tai taulukkoa seuraavan tekstin viitteisiin. Berliinin kaupunkitaisteluita ei ole sisällytetty analyysiin, koska ne ovat erityistapaus.¹⁰²⁶

¹⁰²⁶ Operaatio Marsin ja Uranuksen tapaustutkimuksessa vastaavan taulukon (ks. tutkimuksen s. 229) teksteissä viitattiin edeltävissä luvuissa esiteltyihin tapauksettomuksiin.

	Kannas 1944	Berliini 1945
<p>pääiskun suunnan valinta</p> <p>- yllätys</p>	<p><i>Toteutui.</i> Strateginen valinta pääiskun suunnasta tehtiin sen jälkeen kun Suomi oli hylännyt aselepoehdot.</p> <p>Govorovin arvion mukaan Länsi-Kannas oli panssari-vaunujen käytön takia edullisin suunta.¹⁰²⁷ Suunta mahdollisti myös tukemisen laivaston ja rannikkotyökistön tulella.¹⁰²⁸</p> <p>Pääiskun suunta ei ollut suomalaisille yllätys, mutta hyökkäyksen ajoittuminen alkukesään ja tavaton voima olivat.¹⁰²⁹</p>	<p><i>Toteutui osittain.</i> Pääisku suunnattiin vihollisen poliittisen vallan keskukseen Berliiniin. Pääiskun suunnan valinta perustui jo hallussa olleen sillanpäähän ja lyhimmän hyökkäysreititavoitteeseen.¹⁰³⁰</p> <p>Pääiskun suunnassa hyökännyt 1. VR ei operaation alussa menestynyt odotetulla tavalla ja siksi Berliiniin suunnattiin myös tukevan suunnan rintaman isku.¹⁰³¹</p> <p>Pääiskun suunta, ja operaation merkitys ei ollut saksalaisille yllätys.¹⁰³²</p>

¹⁰²⁷ Tiihonen, (2000), s. 79, ks. myös Платонов, Platonov (1964), s. 430, ss. 488–491, Platonov (1976), ss. 128, 179–180.

¹⁰²⁸ Барышников, Н. И., Винницкий, Л. Г., Креиний, В. А. и др.: *История ордена Ленина Ленинградского военного округа*, Воениздат, Москва, 1988, suom. Baryšnikov, N. I., Vinnitski, L. G., Krejni, V. A.: Leninin kunniamerkillä palkitun Leningradin sotilaspiirin historia, s. 299.

¹⁰²⁹ Turtola (2012), s. 270, ks. myös Tiihonen (2000), s. 105, Juutilainen, Antti: Taistellen torjuntavoittoa, *Jatkosodan pikkujättiläinen*, toimittaneet Jari Leskinen ja Antti Juutilainen, WSOY, Helsinki, 2005, s. 795, Juhola, Aimo E.; Paulaharju, Jyri ja Strömberg, Georg-Eric: *Päämajan hukatut kuukaudet, Tilanekuvan hahmottuminen Kannaksella 1944*, Kustannus Oy Suomen Mies, Jyväskylä, 2004, ss. 18, 30, 93, 105, 108, 157. – Turtola lainaa Oeschia, jonka mukaan Suomen strategisen puolustuksen painopiste oli Kannaksella. VT-aseman miehityskäskyssä 3.6.1944 todetaan vihollisen toiminnan aktivoituminen ja mahdollisen suurhyökkäyksen painopisteen olevan Karjalankannaksella. Tässä arviossa on otettava huomioon suomalaisten ja saksalaisten joukkojen vastualuejako rintamalla. Karjalan rintaman alkukeväällä valmisteleva isku olisi kohdistunut Pohjois-Suomesta vastanneisiin saksalaisiin joukkoihin – oli luonnollista, että suomalaiset keskittyivät oman vastualueensa puolustuskysymyksiin.

¹⁰³⁰ Исаев, Isajev (2007), ss. 308–309, ks. myös BRF, osa 1, s. 55. – Berliinin operaatiossa oli kaksi vaihtoehtoa: 1. Küstrinin sillanpäästä suoraan kohti Berliiniä, 2. Saarrostava isku Frankfurtin (Oder) sillanpäästä ja tukeva isku Küstrinin sillanpäästä. Jälkimmäinen vaihtoehto olisi edellyttänyt Frankfurtin valtausta. Stalinin ratkaisu oli poliittinen: Berliiniin oli päästävä nopeasti ennen länsiliittoutuneita.

¹⁰³¹ Штеменко, Štemenko (1965), s. 71, ks. myös SVE, osa 1, s. 457. – Yleisesikunnan suunnitelmissa oli myös tällainen ns. toinen vaihtoehto, joka ilmaistiin annettaessa tehtäviä 1. VR:lle ja 1. UR:lle. Kirjalliset käskyt sisällyttivät Berliinin valtaamisen 1. VR:n tehtävään.

¹⁰³² BRF, osa 1, s. 59, ks. myös, BRF, osa 2, ss. 33–34, (kenrev Tšaikovin esitys, ss. 33–34), Исаев, Isajev (2007), s. 329–330. – Saksalaiset päättelivät aikaisempien operaatioiden perusteella, että puna-armeija hyödyntäisi saavuttamaansa sillanpääasemaa. Tšaikovin mukaan saksalaiset pystyivät tähyttämään Seelowin kukkuloilta suoraan Küstrinin sillanpääasemaan ja seuraamaan hyökkäysvalmisteluja. Pääsuunnassa vangiksi otetut saksalaiset arvioivat: ”– pian tässä suunnassa aloittamanne hyökkäyksen takia Berliini vallataan kolmen viikon kuluessa”.

	Kannas 1944	Berliini 1945
tavoitteena vastustajan joukkojen tuhoaminen	<i>Ei toteutunut.</i> Puolustajan joukkojen tuhoamisen tavoite oli joukkojen tehtävänä ¹⁰³³ . Tämä näkyi selvästi esimerkiksi siten, että pääasemasta irtautuvia joukkoja ei saanut päästä vetäytymään (VT-asemaan). Suomalaisjoukkojen vetäytymistä ei kuitenkaan pystytty estämään. ¹⁰³⁴	<i>Toteutui.</i> Operaation päättävöitteena oli vastustajan Berliiniä puolustavan ryhmittymisen tuhoaminen, pääkaupungin valtaaminen ja sodan päättäminen tuhoamalla valtiollinen johto sekä asevoimien antautumiseen pakottaminen. ¹⁰³⁵

¹⁰³³ Tiihonen (2000), ss. 70, 79–82, ks. myös Барышников, Baryšnikov ja muut (1988), ss. 299, Зубаков, В.: 21-я армия в Выборской наступательной операции (10–20 июня 1944 г.), *Военно-исторический журнал*, № 6, 1971, suom. Zubakov, V.: 21. Armeija Viipurin hyökkäysoperaatiossa (10–20. kesäkuuta 1944), s. 26.

¹⁰³⁴ Tiihonen (2000), s. 306, ks. myös Платонов, Platonov ja muut (1964), ss. 464–465, Platonov (1976), ss. 156–157, Raunio, Ari: Suomalaisjoukkojen taistelut pääasemassa kestivät vain lyhyen aikaa, teoksessa *Sodan taisteluja 2, Jatkosota*, toimittaneet Ari Raunio ja Juri Kilin, Weilin+Göös, Porvoo, 2005, s. 229. – Painopistesuunnan hyökkäyksellä ei pystytty tehtävänä olleen suomalaisen pääasemaa puolustaneen divisioonan tuhoamiseen. Neuvostoliittolaiset lähteet eivät suoranaisesti tunnusta, etteivät ne onnistuneet tehtävänsä mukaisesti tuhoamaan suomalaisia joukkoja, mutta mainitsevat suomalaisten vetäytymisen taempiin puolustusasemiin. Pääsuunnassa puolustaneet suomalaisjoukot jättivät asemansa 10.6. tulivalmistelun jälkeen, ja puna-armeija pääsi etenemään pääasemaan kohtaamatta vastarintaa.

¹⁰³⁵ BRF, osa 1, s. 29, (kenrev Malininin esitys, s. 6).

	Kannas 1944	Berliini 1945
rintaman tiheyden ja tukemisen normit, voimasuhteet	<p><i>Toteutui.</i> Rintaman tiheyden ja voimasuhteiden arviointi oli osa operaation suunnittelua. Puolustajan joukkomäärä arvioitiin virheellisesti: voimaa varattiin jopa enemmän kuin olisi tarvittu. Murtoalueelle keskitettiin 60–80 % joukoista ja taisteluvälineistä.¹⁰³⁶</p> <p>JV 2,7:1 (1,4:1) TYK 13:1 (4,5:1) PS 6,5:1 (1,8:1) LEKO 38:1 (4,5:1) Suluissa neuvostoliittolaisten tiedustelutietojen arvio.¹⁰³⁷</p>	<p><i>Toteutui.</i> Rintaman operatiivisen tiheyden ja voimasuhteiden arviointi oli osa suunnittelua.¹⁰³⁸</p> <p>Tykistön tiheydeksi määrättiin Stavkan käskyissä 250 putkea/km¹⁰³⁹.</p> <p>JV 2,5:1 TYK 4:1 PS 4,2:1 LEKO 2,3:1¹⁰⁴⁰</p>

¹⁰³⁶ Tiuhonen (2000), ss. 75–78, ks. myös Зубаков, Zubakov (1971), s. 25.

¹⁰³⁷ Платонов, Platonov ja muut (1964), ss. 421–428, ks. myös Platonov (1976), ss. 117–118, 141, Барышников, Baryšnikov ja muut (1988), ss. 299–300, Зубаков, Zubakov (1971), s. 24, Новиков, Novikov (1970), ss. 262–264, vrt. Tiuhonen (2000), ss. 76–77, Lyytinen, A. E.: Jatkosodan taistelut neuvostoliittolaisen historiategoksen kuvaamina, *Tiede ja ase 23* (1965), Suomen Sotatieteellinen seura, 1965, ss. 266–267. – Tiuhonen kiistää neuvostoarviot joukkojen voimasuhteista. Neuvostoliittolaiset arvioivat Kannaksella olleen kaksi divisioonaa enemmän joukkoja kuin todellisuudessa oli, sekä oletivat alueella olleen Todt-organisaation joukkoja. Baryšnikovin mukaan hyökkääjän ylivoima oli merkittävä: elävässä voimassa kolminkertainen ja taisteluvälineissä suurempi. Tiuhonen päätyy siihen, että suomalaisilla oli käytettävissään 100 panssarivaunua neuvostoliittolaisten 654 panssarivaunua vastaan (Baryšnikov 630, Zubakov 628 vaunua). Zubakovin mukaan voimasuhteet olivat JV 2:1, TYK 6:1, PS 7:1, LEKO 5:1. Tiuhosen tulkinta lentokoneiden voimasuhteista perustuu tietoon Kannaksen suuntaan käytettävissä olleiden LeR 3 hävittäjien määrästä (34 konetta). Tämän luvun vertaaminen neuvostoliittolaisten 13. IAn ja Itämeren punalippuisen laivaston kaikkiin 1 294 lentokoneeseen (1:38) voi olla oikea näkemys toteutuneesta tilanteesta operaation alussa, mutta tällainen arvio ei olisi voinut olla vakavasti otettava suunnitteluperuste rintaman operaatiolle. Oikea lähtökohta neuvostoliittolaisten voimasuhdearviolle on 13. IlmaA:n tiedustelukuvaukseen perustuva arvio 29.5.1944 (vai 7.6. Novikovin mukaan) (174:1294 = 1:7). Ilmavoimien tiedusteluarvioinnin vaiheet on kuvattu kattavasti Novikovin muistelmissa.

¹⁰³⁸ BRF, osa 1, ss. 32–33 (kenrev Malininin esitys, ss. 9–10).

¹⁰³⁹ Директива ставки ВГК № 11059 (2.4.1945) командующему войсками 1. Белорусского фронта на подготовку и проведение операции по овладению берлином, teoksessa Золотарёв, В. А. (ред.): *Русский архив: Великая Отечественная. Ставка ВГК: Документы и материалы 1944–1945. Т. 16* (5-4), Терра, Москва, 1999, suom. Zolotarjov, V. A. (toim.): Venäläinen arkisto: Suuri isänmaallinen: asiakirjoja ja materiaalia vuosilta 1944–1945, suom. Ylipäällikön Stavkan käsky № 11059 1. Valko-Venäjän rintaman joukkojen komentajalle valmistautumisesta operaatioon Berliinin valtaamiseksi, s. 223, ks. myös Директива ставки ВГК № 11060 (3.4.1945) командующему войсками 1-го Украинского фронта на разгром группировки противника в районе Котбуса и южнее Берлина, teoksessa Золотарёв, Zolotarjov (5–4), Ylipäällikön Stavkan käsky № 11060 1. Ukrainan rintaman joukkojen vastustajan ryhmittymisen lyömisestä Cottbusin alueella ja Berliinin eteläpuolella, s. 225.

¹⁰⁴⁰ Колтюков, Koltjukov (2006a), s. 342, ks. myös SVE, osa 1, ss. 456–457. – Koltjukovin ja sotilastietosanakirjan joukko- ja voimasuhdeluvut ovat identtiset.

	Kannas 1944	Berliini 1945
iskun muoto ja syvyys	<p><i>Toteutui osittain. Operaatioajatus oli poikkeuksellinen. Hyökkäykseen käskettiin 21. ja 23. A., mutta vain 21. A osallistui läpimurtoon. Armeijat syötettiin sisään samasta murtoaukosta¹⁰⁴¹.</i></p> <p>21. A Isku oli muodoltaan suora leikkaava rintamaisku, johon liittyi sivustoilla olevan puolustuksen tuhoaminen.¹⁰⁴²</p>	<p><i>Toteutui. 1. VR:n suoraa iskua suojattiin naapuririntamien toiminnan lisäksi rintaman omilla tukevilla samansuuntaisilla sivustaiskuil- la.¹⁰⁴³</i></p>

¹⁰⁴¹ Tiihonen (2000), s. 83, ks. myös Зубаков, Zubakov (1971), s. 25, Платонов, Platonov ja muut (1964), s. 430, Platonov, s. 128.

¹⁰⁴² Зубаков, Zubakov (1971), ss. 26–27. – Leningradin rintaman komentajan armeijankenraali Govorovin mukaan ”operaatioajatukseltaan armeijan hyökkäys oli kuin kiilan kärki, sivustoilla olevat armeijakunnat laajensivat kiilan kantaa omista suunnistaan.”

¹⁰⁴³ BRF, osa 1, ss. 54–57 (kenrev Malininin esitys ss. 31–34).

	Kannas 1944	Berliini 1945
iskujen ulottaminen samanaikaisesti vastustajan koko syvyyteen (Jatkuu seuraavalla sivulla.)	<p><i>Toteutui osittain.</i> Operaatiossa sovellettiin <i>tykistöhyökkäyksen</i>¹⁰⁴⁴ toimintaperiaatetta, jossa voimakkaan tulivalmistelun aikana pyrittiin tuhoamaan taktisen puolustuksen tulitusjärjestelmä ja lamauttamaan sen elävä voima. Hyökkäyksen alettua tuli siirrettiin syvyyteen hyökkäyksen tulisaatoksi. Samanaikaisesti vaikutettiin operatiivisessa syvyydessä oleviin kohteisiin (johtaminen, huolto, reservit) mutta strategiaan kohteisiin ei pyritty vaikuttamaan.¹⁰⁴⁵</p> <p>Puolustuksen kohteiden tuhoaminen aloitettiin ilmavoimilla jo maahyökkäystä edeltävänä päivänä¹⁰⁴⁶. Sitä oli suunniteltu täydennettävän myös kaukotoimintailmavoimien pommituksella Viipuriin</p>	<p><i>Toteutui osittain.</i> Puolustuksen taktisen ja operatiivisen syvyyden kohteet pyrittiin tuhoamaan tulivalmistelun aikana, minkä jälkeen tuli siirrettäisiin liikkuvan ryhmän saattona syvyyteen¹⁰⁴⁷.</p> <p>Periaatteessa ja tavoitteissa ei ole olennaista eroa Karjalan kannaksen suurhyökkäykseen.</p> <p>Taktisen ja operatiivisen syvyyden kohteisiin vaikutettiin väkivaltaisen tiedustelun aikana 2 vrk ennen operaatiota¹⁰⁴⁸. Hyökkäyksen aikana pommitusilmavoimia käytettiin rintaman komentajan reservinä¹⁰⁴⁹.</p>

¹⁰⁴⁴ Ks. tutkimuksen s. 180.

¹⁰⁴⁵ Tiuhonen (2000), ss. 79–81, vrt. Платонов, Platonov ja muut (1964), ss. 433–434, Platonov (1976), ss. 130–131, *Jatkosodan historia, osa 6*, Sotatieteen laitos, WSOY, Juva, 1994, s. 164 ja Lappi (2000), s. 460. – Tiuhonen mainitsee (mts. 81) neuvostoliittolaisten pyrkineen vaikuttamaan myös strategisen syvyyden kohteisiin ”Hyökkäyksen alussa iskuryhmät Suomen ja Viron lentokentille estäisivät vastapuolen ilmavoimien vaikutuksen”. Muiden, sekä neuvostoliittolaisten että suomalaisten, lähteiden mukaan tällaista ei suunniteltu eikä toteutettu. Platonovin teoksessa ei mainita hyökkäyksiä lentokentille vaan ainoastaan omien joukkojen ja toimintojen suojaaminen Suomen ja Viron kentiltä tulevia ilmahyökkäyksiä vastaan tähyystyksellä, hävittäjä- ja ilmatorjunnalla. Jatkosodan historian ja Ahti Lapin mukaan Suomen ilmavoimien lamauttamista ei käsketty tehtäväksi eikä sitä yritettykään. Novikov ei mainitse muistelmissaan suunnitelmia iskuista Suomen tai Baltian alueen lentokentille.

¹⁰⁴⁶ Кутахов, П.: Применение ВВС во фронтовых наступательных операциях, *Военно-исторический журнал*, № 6, 1977, suom. Kutahov, P.: Ilmavoimien käyttö rintamien hyökkäysoperaatioissa, *Военно-исторический журнал*, ss. 35, 38. – Kutahovin mukaan ilmavoimien valmistelu aloitettiin hyökkäystä edeltävänä päivänä niissä rintaman operaatioissa, joissa vastustajan puolustuksen oletettiin perustuvan voimakkaisiin linnoitusalueisiin. Viipurin operaation lisäksi hän mainitsee Königsbergin operaation vuoden 1945 huhtikuussa.

¹⁰⁴⁷ BRF, osa 1, ss. 66–67, ss. 209–210, ss. 331–332, ks. myös Радзиевский, Radzievski (1979), s. 149. – kenrev Malininin esitys, ss. 43–44, kenrev Kazakovin esitys tykistön käytöstä ss. 43–44 ja kenrl Beletskin esitys, ss. 18–19 ilmavoimien käytöstä. – Berliinin operaatiossa sovellettiin etukäteen tapahtuvaa ilmavoimien tulivalmistelua (предварительного авиационного подготовка), kuten Kannaksen suurhyökkäyksessä 1944.

¹⁰⁴⁸ Исаев, Isajev (2007), ss. 362–363, ks. myös Glantz ja House (1995), s. 263.

¹⁰⁴⁹ BRF, osa 1, ss. 315–316, (kenrl Beletskin esitys, ss. 8–9).

	Kannas 1944	Berliini 1945
iskujen ulottaminen samanaikaisesti vastustajan koko syvyyteen (jatkuu edelliseltä sivulta)	<p>yöllä 9.–10.6.1944. Se jouduttiin perumaan lentoreitin huonon sään takia.¹⁰⁵⁰</p> <p>Taktisen puolustuksen rakenteen tiedustelu oli yksityiskohtaisen tarkka. Operatiivisessa syvyydessä lentotiedustelu ulotettiin 150 km syvyyteen.¹⁰⁵¹</p> <p>Kannaksen operaatiossa neuvostojoukot onnistuivat ulottamaan tuhoavat ja lamauttavat iskut suomalaisten koko taktiseen puolustusvyöhykkeeseen sekä operatiiviseen syvyyteen. Vaikutus suomalaisten strategiseen syvyyteen jäi vähäiseksi, mikä mahdollisti toimintavapauden omien joukkojen suunnittamiseksi Kannakselle sekä avun saamisen Saksalta.¹⁰⁵²</p>	<p>Vastustajan puolustuksen ja Berliinin kohteiden tiedustelu oli tarkkaa. Lentotiedustelu ulotettiin rintamien alueella lähtöaseman ja Berliinin väliselle alueelle n. 70–80 km syvyyteen.¹⁰⁵³</p> <p>Strateginen kohde Berliini oli ollut pitkään liittoutuneiden ilmahyökkäysten kohteena.¹⁰⁵⁴</p> <p>Syvyydessä olevia saksalaisten maavoimien strategisia reservejä ei kuitenkaan lamautettu osana rintamien hyökkäystä, vaan ne varauduttiin torjumaan kohdattaessa.</p> <p>Halben motin tuhoamisessa 26.4.–2.5. käytettiin 1. UR ilmavoimia myös taistelusta irti olevien saksalaisjoukkojen tukemiseen.¹⁰⁵⁵</p>

¹⁰⁵⁰ Geust, Carl-Fredrik: Neuvostoliiton ilmavoimat Kannaksella, *Viipuri 1944*, toimittaneet Elfvengren, Eero ja Tammi, Eeva, WSOY, Helsinki, 2007, ss. 123–124, ks. myös IVOV, osa 4, s. 133, Платонов, Platonov ja muut (1964), s. 427, Platonov (1976), s. 124. – Platonovin mukaan: ”Rintamien joukkojen tukemiseksi suunniteltiin käytettäväksi strategisia (kaukotoiminta-) ilmavoimia, joiden oli määrä iskeä vihollisen selustan tärkeimpiin kohteisiin”.

¹⁰⁵¹ Платонов, Platonov ja muut (1964), s. 432, vrt. Кутахов, Kutahov (1977), s. 39. – Kutahovin mukaan rintamaoperaatioiden operatiivinen lentotiedustelu ulottui 150–300 km ja taktinen lentotiedustelu 100 km:iin.

¹⁰⁵² Lyytinen (1965), ss. 277–278.

¹⁰⁵³ BRF, osa 1, s. 71, (kenrev Malininin esitys, s. 48).

¹⁰⁵⁴ Sama, s. 46.

¹⁰⁵⁵ Исаев, Isajev (2007), ss. 561–562, 572, ks. myös VE, osa 1, s. 451, vrt. Beevor, Anthony: *Berlin, the Downfall 1945*, Penguin Group, England, 2002, s. 298. – Ilmavoimien käyttöä motin tuhoamiseen ei voi pitää varsinaisesti syvän taistelun opin mukaisena syvyyteen vaikuttamisena. Ilma-aseen joustavia taisteluominaisuuksia käytettiin motin tuhoamiseen, mutta toiminnan pääsuunta oli toisaalla. Käytettävissä oleva ilmavoima mahdollisti pääsuunnan panssariarmeijoiden taistelutempon säilyttämisen. Venäläisen näkökulman mukaan 9. A ja 4. PsA joukkojen motittaminen Halben alueelle oli enemmänkin operaation kautta avautunut mahdollisuus kuin Beevorin kuvaama uhka. Beevorin mukaan motin tuhoaminen käskettiin Novikovin johtamien puna-armeijan ilmavoimien vastuulle, Isajevin mukaan tehtävään käytettiin 1. Ukrainan rintamaa tukenutta ja sen johdossa ollutta 2. IA:aa.

	Kannas 1944	Berliini 1945
taisteluvoiman takti- nen, operatiivinen ja strateginen porras- taminen	<p><i>Toteutui.</i> 21. ja 23. Armeijan etummaisina hyökkäävien armeijakuntien sisäinen taistelujärjestys oli kaksiportainen.</p> <p>Etummaisten armeijakuntien taakse oli muodostettu operatiivinen murrenkehittämisporras.</p> <p>Rintaman reserviksi oli varattu panssari ja rynnäkötykkiprikaateja.</p>	<p><i>Toteutui.</i> Armeijoiden operatiivinen rakenne oli kaksi tai yksiportainen ja reservissä oli 1–2 divisioonaa. Yksipor- taista operatiivista rakennetta käyttivät armeijat, joilla oli liikkuva ryhmä (murren ke- hittämisporras). Pääsuunnan murren kehittämisportaaksi oli varattu kaksi panssariar- meijaa.¹⁰⁵⁶</p> <p>Pääsuunnassa hyökkäävien armeijakuntien sisäinen taistelujärjestys oli kaksipor- tainen.</p>
rynnäköportaan ja murren kehittämis- portaan käytön eri- koistuminen	<p><i>Toteutui.</i> Rynnäköportaan käytettiin ryhmityksessä etummaisina olleita armeija- kuntia, joita tuettiin panssa- riprikaateilla tai - rykmenteillä ja rynnäkötyk- kirykmenteillä.</p> <p>Rynnäköportaan taakse oli varattu murrenkehittämispor- taaksi panssarijoukoilla vah- vennettuja jalkaväkiarmeija- kuntia. Koska murren kehit- tämisportaaksi ei oltu varattu mekanisoituja tai ratsuväki- joukkoja, siirtyi jalkaväki lii- kenopeuden saavuttamiseksi taisteluun vaunujen kansil- la.¹⁰⁵⁷</p>	<p><i>Toteutui osittain.</i> Rintamien operatiivisten portaiden käyt- tö operaatioissa määrättiin Stavkan operaatio- ohjeissa.¹⁰⁵⁸</p> <p>Hyökkäys valmisteltiin siten, että rynnäköporrasta tuetta- siin lähitulitukipanssarivau- nuilla ja panssariyhtymistä muodostetut liikkuvat ryhmät vedettäisiin taisteluun takti- sen puolustuksen murren- tua.¹⁰⁵⁹ 1. VR komentaja (Žukov) kuitenkin suuntasi liikkuvan ryhmän taisteluun ennen taktisen puolustuksen murtumista.¹⁰⁶⁰</p>

¹⁰⁵⁶ Радзиевский, Radzievski (1979), s. 150, ks. myös Исаев, Isajev (2007), ss. 376–379.

¹⁰⁵⁷ Tiihonen (2000), s. 92, vrt. Kuokkanen (2012), ss. 2, 29. – Tiihosen mukaan panssarivaunujen kansil- la ”seuraisi jalkaväkeä (‘avantgarde’)”. Avantgarde ei ole oikea nimitys panssarivaunujen kansilla siirty- välle jalkaväelle. Sillä tarkoitetaan taistelujärjestyksen edessä siirtyvää etujoukkoa. Venäjän kielessä toi- mintatavan nimi on *танковый десант*, *tankovy desant*, ks. myös desantti-termin selitys tämän tutki- muksen s. 123.

¹⁰⁵⁸ Золотарёв, Zolotarjov (5-4), ss. 223–225.

¹⁰⁵⁹ BRF, osa 1, s. 65, (kenrev Malininin esitys, s. 42).

¹⁰⁶⁰ SVE, osa 1, s. 458, ks. myös Исаев, Isajev (2007), ss. 383, Glantz ja House (1995), s. 265.

	Kannas 1944	Berliini 1945
jatkuva rynnäkköpaine	<i>Toteutui.</i> Taistelujärjestyksen syvä rakenne mahdollisti taukoamattoman voiman kasvattamisen.	<i>Toteutui.</i> Valtava ylivoima ja mahdollisuus 2–3 rintaman yhtäaikaiseen hyökkäykseen mahdollistivat paineen ylläpitämisen.
saavutetun menestyksen hyödyntäminen	<p><i>Toteutui osittain.</i> Operaation alkuvaiheessa neuvostojoukot onnistuivat hyödyntämään saavutettua menestystä kesäkuun loppupuolelle saakka.</p> <p>Tämän jälkeen neuvostojoukkojen voima kului, eikä käyttöön saatu uusia joukkoja. Samanaikaisesti suomalaiset saivat alueelle uusia sekä saksalaisia joukkoja sekä uutta aseistusta. Neuvostojoukkojen operaatio saavutti kulminaatiopistensä, eikä kyennyt enää jatka-</p> <p>¹⁰⁶¹maan.</p>	<p><i>Toteutui.</i> Tavoitteen varmistamiseksi Stalin sisällytti operaatioajatukseen ja välirajaan mahdollisuuden vallata Berliini myös etelästä 1. UR voimin.¹⁰⁶²</p> <p>1. UR komentaja osoitti joukkoineen kykyä menestyksen hyödyntämiseen.¹⁰⁶³</p> <p>1. VR ja 1. UR rintamien iskut saarrostivat saksalaiset Halben alueelle, mikä mahdollisti niiden eristämisen Berliinistä ja tuhoamisen erillään kaupunkitaistelusta.¹⁰⁶⁴</p>

¹⁰⁶¹ Tiihonen (2000), ss. 329–331, ks. myös Manninen (1994), s. 37, Платонов, Platonov ja muut (1964), ss. 485–487, Platonov (1976), ss. 176–178. – Platonov mainitsee kaksi neuvostoliittolaisten ja suomalaisten voimasuhteita tasoittanutta tekijää: puolustajan ilmavoimien toiminnan aktivoituminen kesäkuun lopussa ja uusien maavoimien joukkojen (6. ja 11. D ja 303. RynTkiPr) suuntaaminen taistelualueelle. Tämän tapahtumakulun seurauksena 21. Armeijan hyökkäys määrättiin keskeytettäväksi 12.7.1944 alkaen.

¹⁰⁶² Конев Konev (1991), s. 378, (1995), s. 266.

¹⁰⁶³ Ржешевский, О.А.: Последний штурм: Жуков или Конев, Мир истории, № 5, 2001, <http://militera.lib.ru/research/rzheshevsky1/index.html>, 19.3.2013, suom. Ržeševski, O. A.: Viimeinen rynnäkkö: Žukovvai Konev.

¹⁰⁶⁴ Исаев, Isajev (2007), s. 547, ks. myös SVE, osa 1, ss. 458–459, VE, s. 451.

	Kannas 1944	Berliini 1945
<p>pyrkimys nopeuteen (taistelun tempo) ja</p> <p>yllätykseen</p>	<p><i>Toteutui.</i> Ensimmäisenä hyökkäyksen 21.A tavoitteena oli edetä hyökkäyksen toisena päivänä Termolan, Hiirelän, Jäppilän ja Kellomäen tasalle¹⁰⁶⁵. Tempo pysyi suunnitelmien mukaisena Viipurin valtauksen saakka.</p> <p>Suomalaiset yllätettiin, vaikka käytettävissä olevan tiedustelutiedon perusteella olisi voinut varautua paremmin. Kannaksella läpimurtosuunta peitettiin koko rintaman väkivaltaisella tiedustelulla hyökkäyksillä 9.6.1944. Suomalaiset käsittivät väkivaltaisen tiedustelun varsinaiseksi hyökkäykseksi ja suuntasivat taktisia reservejä pääasemaan¹⁰⁶⁶.</p>	<p><i>Toteutui.</i> Berliinin operaation lähtökohtana oli kaupungin nopea valtaaminen poliittisten päämäärien turvaamiseksi.</p> <p>Pääiskun suunnan taktisen puolustuksen murtamisessa viivästyminen olisi voinut johtaa tempon rikkoutumiseen.</p> <p>Pääiskun suunnassa saksalaiset pyrittiin yllättämään käyttämällä epätavallista hyökkäyksen aloitusta¹⁰⁶⁷.</p>

¹⁰⁶⁵ Tiihonen (2000), ss. 92–93, ks. myös Зубаков, Zubakov (1971), s. 26.

¹⁰⁶⁶ Moštšanski (2010), ss. 40–41. – Joukkojen sitominen puolustuksen etumaiseen asemaan oli neuvostoliittolaisten yleinen tavoite väkivaltaisessa tiedustelussa. Tällä tavoin pyrittiin saamaan mahdollisimman paljon puolustajan elävää voimaa varsinaisen hyökkäyksen tulivalmistelun alle.

¹⁰⁶⁷ BRF, osa 1, s. 59, (kenrev Malininin esitys s. 36).

	Kannas 1944	Berliini 1945
johtaminen ja itseohjautuvuus	<p><i>Toteutui.</i> Valmistelu tapahtui rinnakkaisen suunnitteluprosessin mukaisesti¹⁰⁶⁸.</p> <p>Operaatioon ei ollut määrätty yleisesikunnan koordinoivaa edustaja, joten Leningradin rintaman komentajalla oli riittävä toiminnan vapaus välittömiin päätöksiin.¹⁰⁶⁹</p>	<p><i>Toteutui osittain.</i> 1. UR komentajan toiminta oli aloitteellista, rohkeaa ja itseohjautuvaa.</p> <p>Operaatiossa ei ollut yleisesikunnan edustajaa, vaan rintamien komentajat toimivat täysivaltaisina.¹⁰⁷⁰ Rintamien komentajat olivat toistuvasti puhelinyhteydessä Staliniin. Ylipäällikkö Stalin kilpailutti Žukovia ja Konevia sekä joutui lopulta ”erotuomariksi” näiden välirajakiistassa.</p>
yhteistoiminta (yhteensovittaminen)	<p><i>Toteutui.</i> Operaation alussa tulivalmistelu yhteensovitettiin tykistöhyökkäyksen periaatteiden mukaisesti. Läpimurron tulivalmistelua edelsi ilmavoimien hyökkäys. Tulivalmistelun jälkeen ilmavoimat hyökkäsivät pienissä osastoissa ilmatulenjohtoupseerien osoittamiin maaleihin. Hyökkäyksen aikana jalkaväen ja panssarivaunujen yhteistoiminta oli onnistunutta.¹⁰⁷¹</p>	<p><i>Toteutui (osittain).</i> Yhteistoimintaan aselajien välillä oli kiinnitetty huomiota aikaisempien kokemusten mukaan jo valmisteluvaiheessa. Taistelualueen erityispiirteet pyrittiin ennakkoimaan.</p> <p>1. VR ja 1. UR ”kilpailuttaminen” johti rintamien väliseen kitkaan operaation loppuvaiheessa.</p>

¹⁰⁶⁸ Tiihonen (2000), s. 79.

¹⁰⁶⁹ Sama, s. 119.

¹⁰⁷⁰ Штеменко, Штеменко (1965), s. 69. – Stalin päätti koordinoida henkilökohtaisesti kaikkien Berliinin suunnassa toimivien rintamien toimintaa.

¹⁰⁷¹ Tiihonen (2000), ss. 274–281, ks. myös Moštšanski (2010), ss. 64–65. – Suomalaisten ja neuvostoliittolaisten kuvauksissa neuvostojoukkojen toiminnasta läpimurtovaiheessa ilmenee järjestelmällinen yhteistoiminta. Läpimurron jälkeen yhteistoiminta suomalaishavaintojen mukaan heikkeni. Moštšanskin mukaan panssarivaunuissa oli ilmavoimien entisiä lentoupseereja, jotka ohjasivat ilmaiskuja radiolla. Panssarivaunumiehistöt saattoivat osoittaa lentokoneille maaleja myös valoraketeilla tai valokuo-ammuksilla.

	Kannas 1944	Berliini 1945
taistelutoiminnan turvaaminen - ilmapuolustus	<i>Toteutui osittain.</i> Operaation alussa ilmaylivoima riitti suojaamaan puna-armeijan joukot. Operaation edettyä Viipurin tasalle ja os. Kuhlmeyn saavuttua tilanne muuttui epäedulliseksi.	<i>Toteutui osittain.</i> Puna-armeijan ilmavoimat oli heikentänyt maaliskuun aikana saksalaisten ilmapuolustusta käyttämällä hävittäjiään aktiivisesti ilmataisteluun. Täydellistä ilman herruutta ei kuitenkaan saavutettu, vaan saksalaiset pystyivät operaation alkuvaiheissa ajoittain hyökkäämään Oderin ylityspaikoille. ¹⁰⁷³
- tiedustelu	Tiedustelu mahdollisti taktisen puolustusvyöhykkeen maalittamisen. Operatiivisen ja taktisen selustan kohteiden tiedustelua jatkettiin läpimurron jälkeen ¹⁰⁷² .	Tiedustelulla hankittiin tietoa saksalaisten puolustuksen ja Berliinin kohteista. Tiedoista huolimatta esim. Seelowin kukkuloiden juurella olevan kanavan ja poikittais-suuntaisen rautatiepenkan estearvoa ei osattu arvioida oikein. 8. KaA komentaja Tšuikov ei pitänyt tiedustelua riittävänä. ¹⁰⁷⁴ Kaupunkitaisteluja varten hankittiin tarkat tiedustelutiedot ¹⁰⁷⁵ .
	Hävittäjäkoneiden suhteellinen lukumäärä rintamailmavoimien kokonaisvahvuudessa vaihteli 30–55 % välillä. Tiedustelukoneiden suhteellinen määrä rintamailmavoimien kokonaisvahvuudesta nousi sodan aikana nolasta kuuteen prosenttiin. ¹⁰⁷⁶	

¹⁰⁷² Geust (2005), s. 872, ks. myös Новиков, Novikov (1970), s. 260. – Novikovin mukaan tiedustelu ulotettiin taktiseen ja operatiiviseen syvyyteen.

¹⁰⁷³ BRF, osa 1, ss. 314–316, (kenrl Beletskon esitys, ss. 1–3).

¹⁰⁷⁴ Исаев, Isajev (2007), ss. 380–381, ks. myös BRF, osa 2, ss. 33–34, (kenrl Tšuikovin esitys, ss. 3–4.) – Tšuikovin mukaan tiedot puolustuksen rakenteesta ja reservien sijainnista eivät olleet riittävän tarkkoja, koska partiotiedustelu oli vaikeaa: partioita lähetettiin paljon vastustajan puolelle, mutta niitä palasi takaisin liian vähän.

¹⁰⁷⁵ BRF, osa 1, ss. 75–76, (kenrev:n Malininin esitys ss. 52–53). – Kaupunkialueesta valmistettiin 1:15 000 korkokuvamalli. Hyökkääville joukoille jaettiin 1:25 000 kartta, jossa oli otettu huomioon liittoutuneiden ilmavoimien aikaisemmin aiheuttamat tuhot. Asiamiestiedustelun, sotavankien ja kaapatujen asiakirjojen avulla selvitettiin kaupungin sähkö- ja vesihuollon ja yleisen liikenneverkon rakenne.

¹⁰⁷⁶ Ks. taulukko tutkimuksen s. 268.

	Kannas 1944	Berliini 1945
täydennysten ja kunnossapidon turvaaminen	<p><i>Toteutui osittain.</i> Stavka kuitenkin ohjeisti jo 11.6. LenR:aa pitämään huolta materiaalitäydennyksistään.¹⁰⁷⁷</p> <p>Operaatioon varattiin 2,5–3 tuliannosta, joista 1 suunniteltiin käytettäväksi tulivalmisteluun.¹⁰⁷⁸</p> <p>Rintamaa tuettiin Viipurin valtaamisen jälkeen lisämateriaalilla (mutta ei lisäjoukoilla).¹⁰⁷⁹</p>	<p><i>Toteutui.</i> Huolimatta operaation lyhyestä valmisteluajasta materiaallinen tuki pystytettiin järjestämään riittäväksi. Materiaalitoimintojen turvaamista helpottivat ylivoima rintamalla ja ilmanheruus, 1. VR ylimenopaikkojen varmuus, tiheä maantie- ja rautatieverkosto. Ampumatarvikemateriaalin suuri kulutus läpimurtotaisteluissa ilmenee selvästi 1. VR vuoden 1946 seminaariesityksessä.¹⁰⁸⁰</p>

Taulukko 11. Syvän taistelun ja operaation piirteiden toteutuminen Kannaksen suurhyökkäyksessä 1944 ja Berliinin hyökkäysoperaatiossa 1945. Lyhenteet: 1.VR = 1. Valko-Venäjän rintama, 1. UR= 1. Ukrainan rintama.

Sekä Karjalan kannaksen suurhyökkäyksessä että Berliinin operaatiossa **pääiskun suunnan valinta** oli ratkaiseva tekijä. Aluksi harkittiin pääiskun suuntaamista Pohjois-Suomessa olevia saksalaisjoukkoja vastaan Kantalahden suunnassa. Suomen taipumattomuus kevään 1944 rauhantunnusteluissa vaikutti ainakin neuvostoliittolaisen näkökannan mukaan siihen, että kesän 1944 sotatoimet päätettiin kohdistaa suomalaisiin. Poliittinen tarve ei kuitenkaan olla ainoa iskun suuntaamiseen vaikuttanut tekijä. Suurhyökkäys Suomen suunnalla ajoitettiin harhauttamissyistä ennen kesän 1944 pääoperaatioksi tarkoitettua Valko-Venäjän operaatiota, minkä takia kelirikkokauden aikaisemalla päättymisellä rintaman eteläisessä osassa on ollut oma merkityksensä myös iskun suunnan valinnassa. Osin samasta syystä Leningradin rintama aloitti hyökkäyksensä Viipurin suunnassa kaksi viikkoa aikaisemmin kuin Karjalan rintama Laatokan pohjoispuolella¹⁰⁸¹. Rintamien hyökkäysten välisellä aikaporrastuksella pyrittiin myös siihen, että suomalaiset irrottaisivat Karjalankannakselle joukkoja Aunuksen ja Maaselän kannaksien suunnista, jolloin näissä suunnissa myöhemmin alkava hyökkäys helpottuisi.¹⁰⁸² Operaation pääsuunta Karjalankannaksella valittiin maaston, mahdollisimman hyvien tukemismahdollisuuksien ja lyhimmän hyökkäysmatkan perusteella.

¹⁰⁷⁷ Директива ставки ВГК № 220116, (11.6.1944) командующему войсками Ленинградского фронта на развитие наступления и освобождение Выборга, teoksessa Золотарёв, Zolotarjov (5–4), suom. Ylipäällikön Stavkan käsky № 220116, Leningradin rintamankomentajalle hyökkäyksen kehittämisestä ja Viipurin valtaamisesta, s. 96.

¹⁰⁷⁸ Платонов, Platonov ja muut (1964), s. 437. – Mainintaa tuliannoksista ei ole sisällytetty Platonovin toimittaman teoksen suomennokseen.

¹⁰⁷⁹ Директива ставки ВГК № 220121 (22.6.1944) командующему войсками Ленинградского фронта об утверждении решения по развитию наступления на Карельском перешейке, teoksessa Золотарёв, Zolotarjov (5–4), suom. Ylipäällikön Stavkan käsky № 220121 Leningradin rintaman joukkojen komentajalle Karjalankannaksen hyökkäyksen kehittämisen päätöksen vahvistamisesta, ss. 97–98, ks. myös Платонов, Platonov ja muut (1964), ss. 473–475, Platonov (1976), ss. 165–166, Manninen (1994), s. 33.

¹⁰⁸⁰ BRF, osa 1, s. 464, (kenraalileversti Šebuninin esityksen s. 3).

¹⁰⁸¹ Manninen (1994), ss. 25–29.

¹⁰⁸² Sama, s. 29, ks. myös Raunio, Ari: Vihollishyökkäys pysäytettiin molemmin puolin Laatokkaa, teoksessa *Sodan taisteluja 2, Jatkosota*, toimittaneet Ari Raunio ja Juri Kilin, Weilin+Göös, Porvoo, 2005, s. 212.

Berliinin operaatiossa pääiskun kohde oli poliittinen. Stalinin haavoitetuksi eläimeksi kuvaava Saksan fasistinen johto ja sitä tukeva armeija haluttiin tappaa pesäänsä. Pääkaupungin symboliarvo ja jopa historialliset syyt¹⁰⁸³ vaikuttivat siihen, että sota haluttiin päättää Berliinin valtaamiseen. Operaation pääsuunnaksi valittiin hallussa oleva sillanpää, josta oli lyhin matka tavoitteeseen. Puna-armeijan voiman kehitystä kuvastaa se, että Kannaksen ja Berliinin suunnassa iskua ei pyritty suuntaamaan vastustajan heikkoon sivustaan tai sauma-alueeseen vaan sen puolustuksen painopistesuuntaan.

Neuvostoliittolaiset pyrkivät estämään suomalaisia päätelemästä pääiskun suuntaa Karjalankannaksella suuntaamalla hyökkäystä edeltäneen väkivaltaisen tiedustelun ja siihen liitetyn kohteiden tuhoamisen koko rintaman levyiseksi. Neuvostoliittolaiset olivat sodan kuluessa kiinnittäneet erityistä huomiota väkivaltaisen tiedustelun kehittämiseen. Vuodesta 1943 alkaen vastahyökkäyksestä väkivaltaista tiedustelu tehtiin tavallisesti hyökkäämällä etummaisilla pataljoonilla päivää tai kahta ennen päävoimien hyökkäystä. Monissa tapauksissa väkivaltainen tiedustelu kehittyi yleishyökkäykseksi.¹⁰⁸⁴

Berliinin operaation valmistelun aikana neuvostoliittolaiset arvioivat saksalaisten pystyvän päätelemään tulevan hyökkäyksen pääiskun suunnan muodostuvan 1. Valko-Venäjän armeijan saavuttamasta Küstrinin sillanpääasemasta suoraan ja lyhintä reittiä kohti Berliiniä. Huolimatta siitä, että operaation valmistelun aikana noudatettiin neuvostoliittolaisille tyypillistä salaamista ja vastustajaa pyrittiin harhauttamaan valetoiminnalla¹⁰⁸⁵, päätettiin yllätys tällä kertaa hankkia taktisella keinoilla muuttamalla hyökkäyksen aloitusta. Puna-armeija oli tyypillisesti aloittanut hyökkäyksensä aamun sarastaessa pitkän ja massamaisen tulivalmistelun jälkeen. Vastustajan tuhoamiseen pyrkivät neuvostoliittolaiset olivat huolissaan siitä, että saksalaiset vetäisivät tyypilliseen tapaan pääosan ensimmäisen portaan puolustuksestaan syvyyteen 1,5–2 tuntia ennen auringonnousua suojatakseen elävää voimaa tykistön tulivalmistelulta. Estääkseen väistämisen tulivalmistelun alta Žukov päätti aloittaa hyökkäyksen hyvissä ajoin ennen auringonnousua¹⁰⁸⁶ valonheittimien valaisun avulla, ja vain lyhyen tulivalmistelun jälkeen. Yllätyksen turvaamiseksi hyökkäystä edeltävät väkivaltaiset tiedustelut aloitettiin tavalliseen tapaan aamunkoitteessa.¹⁰⁸⁷

¹⁰⁸³ Ks. tutkimuksen s. 21, ks. myös Glantz, David M.: *Soviet Military Deception in the Second World War*, Frank Cass, Exeter, 1989, s. 521, von Clausewitz (1998), s. 277. – Venäjän joukot pysäyttivät Seitsemenvuotisessa sodassa hyökkäyksensä Kunersdorfin taistelun (1759) voiton jälkeen ja jättivät käyttämättä hyväkseen saavuttamaansa menestystä. Myös Varsovan edustalle päättynyt vuoden 1920 Puolan vastaisen sodan hyökkäys oli neuvostoliittolaisille trauma.

¹⁰⁸⁴ Колганов, Kolganov (1958), s. 115.

¹⁰⁸⁵ Glantz (1989), ss. 521–544. – Glantz käsittelee kattavasti neuvostoliittolaisten operatiivista harhautusta ja sen onnistumista vertaamalla neuvostoliittolaisten toimintaa ja saksalaisten tiedustelutilannekuvaa.

¹⁰⁸⁶ Gaisma verkkosivusto, <http://www.gaisma.com/en/location/szczecin.html>, 17.3.2013, http://en.wikipedia.org/wiki/Time_in_Russia, 17.3.2013, http://en.wikipedia.org/wiki/Daylight_saving_time_by_countery, 23.3.2013. – Neuvostoliittolaiset käyttivät Moskovan aikaa (MSK), joka oli kaksi tuntia edellä Berliinin aikaa (CET). Molemmat käyttivät kesäaikaa, jolloin kellonaika oli Berliinin operaation alkaessa tunnin edellä aurinkoaikaa (AUR). Aurinko nousee Oderin alueella huhtikuun puolessa välissä klo 4.41 (AUR), joten klo 5.00 (MSK) alkanut hyökkäys tapahtui pimeällä, klo 3.00 (CET), 02.00 (AUR). Gaisman verkkosivustolta on saatavissa tietoja auringon nousu- ja laskuaajoista päivämäärän ja paikkatiedon mukaan eriteltyinä.

¹⁰⁸⁷ BRF, osa 1, ss. 59–60, (kenrev Malinin esitys ss. 36–37), ks. myös Чуйков В.И.: От Сталинграда до Берлина, Сов. Россия, Москва, 1985, http://militera.lib.ru/memo/russian/chuykov_vi4/index.html, 23.3.2013, suom. Tšuiikov, V. I.: Stalingradista Berliiniin, ss. 606–608, vrt. Glantz (1989), ss. 521–544. – Berliinin operaatiota käsittelevissä artikkeleissa ja kirjoissa on mainittu operaation poikkeuksellinen aloitustapa, mutta sen perustelua – pyrkimystä taktiseen yllätykseen – ei ole kattavasti esitetty muualla kuin

Pääsuunnassa hyökänneen 8. Kaartin armeijan komentaja kenraalileversti Vasili Tšuiikov (1900–1982) arvioi jälkikäteen hyökkäysvalmistelujen salaamis- ja harhauttamistoimien hyödyllisyyden kyseenalaiseksi. Saksalaiset pystyivät seuraamaan keskeytyksettä puna-armeijan hyökkäysvalmisteluja Küstrinin sillanpäässä. Saksalaiset sotavangit kertoivat puolustajan odottavan hyökkäystä tästä suunnasta. Tšuiikov ei pitänyt valonheittimien valaisua onnistuneena, koska sillä ei pystytty valaisemaan tulivalmistelun nostattaman pölyn ja savun läpi.¹⁰⁸⁸

Molemmissa operaatioissa **pyrkimyksenä oli vastustajan joukkojen tuhoaminen** taktisen ja operatiivisen puolustusvyöhykkeen alueella tulivalmistelulla, tulisaatolla ja joukkojen iskulla. Berliinin operaatiossa tuhoamisen tavoite oli erityisen tärkeä, koska haluttiin estää Berliinin edustan puolustukseen osallistuneita saksalaisjoukkoja irtautumasta ja liittymästä pääkaupungissa taisteleviin joukkoihin. Tämä pyrkimys heijastui Žukovin taistelun aikana tekemään ratkaisuun panssariarmeijoiden taisteluun vedosta.

Karjalankannaksen suurhyökkäyksessä **rintaman tiheys ja tukemisen normit** olivat operaation alussa musertavat. Pääiskun suunnan ensimmäisen portaan divisioonien hyökkäysalueen leveys oli 1,5–3 kilometriä ja rykmenttien 800–1 500 metriä. Tykistöä oli käytettävissä 21. Armeijan tukemiseen 120 putkea rintamakilometriä kohden. Läpimurtosuunnassa 30. Kaartin armeijakunnan alueella tykistön tiheys oli 200 putkea rintamakilometrillä.¹⁰⁸⁹ Berliinin operaatiossa hyökkäävien rintamien läpimurtokaistojen hyökkäystä tukevan tykistön tiheys oli määrätty Stavkan operaatiokäskyssä 250 putkeksi rintamakilometriä kohden. Molemmissa operaatioissa yleiset voimasuhteet olivat hyökkääjän eduksi moninkertaiset ja läpimurtosuunnassa murskaavat. Koska Berliinin operaatio aloitettiin ilman operaatiotaukoa talvihyökkäyksen jälkeen, olivat neuvostoliittolaiset yhtymät miesvahvuudeltaan vajaita. Tämän takia ylivoima haluttiin turvata tuhoamisvälineitä ja niiden tulta keskittämällä.

Koska Karjalankannaksen maantieteellinen muoto ei mahdollistanut saarrostavaa iskua, muodostui se läpimurron jälkeen aukeavan viuhkan muotoiseksi, jossa päähyökkäyssuunta eteni kohti Viipuria. Suurhyökkäys olisi voinut muodostua saarrostavaksi, jos tilanne olisi mahdollistanut Laatokan pohjoispuolisen iskun kehittämisen saarrostavaksi.¹⁰⁹⁰ Berliinin operaatiossa käytettiin **suoraa rintamaiskua**. Pääiskun suuntaa suojattiin puolustajan vastahyökkäyksiltä sen molemmin puolin etenevillä naapuririntamien iskuilla sekä 1. Valko-Venäjän rintaman omilla ja päähyökkäyssuunnan molemmin puolin etenevillä sivusuunnan iskuilla. Pääsuunnassa hyökkäävien panssariarmeijoiden tuli läpimurtoon pääsemisen jälkeen edetä Berliinin esikaupunkialueille pohjoisesta ja ete-

vuoteen 2000 saakka salaisiksi luokitelluissa 1. Valko-Venäjän rintaman Berliinin operaation konferenssimuistiinpanoissa. Tšuiikov viittaa muistelmissaan lyhyesti taktisen yllätyksen hankkimiseen valonheittimien ja väkivaltaisen tiedustelun aikauttamisen muutoksilla. Glantz ei mainitse neuvostoliittolaista sotilaallista harhauttamista käsittelevässä teoksessaan 1. VR:n pyrkimystä taktiseen yllätykseen, vaikka toteakin (mts. 534), että strategista tai operatiivista yllätystä oli tilanteessa vaikea saavuttaa.

¹⁰⁸⁸ Sama, ss. 33–35, (kenrev Tšuiikovin esitys, ss. 4–6), ks. myös Чуйков, Tšuiikov (1985), ss. 606–608, Широкоград, Širokorad (2010), s. 492, Beevor (2002), ss. 218–220. – Širokorad yhtyy Tšuiikovin arvioon valonheittimistä. Ne eivät mahdollistaneet tähyystystä tulivalmistelun nostattamassa pölyssä ja savussa. Siksi tulivalmistelu ja sitä seuraava saatto ammutti käytännössä tähyystämättömänä. Beevorin mukaan osa saksalaisista piti valonheittimiä uutena sokaisevana ihmeaseena – puna-armeijan rivisotilaiden arvio oli sarkastisempi: osa heistä piti valonheittimiä uutena sulkuosastojen käyttämänä tapana estämään rynnäkköön käskettyjen peräytyminen.

¹⁰⁸⁹ Зубаков, Zubakov (1971), s. 27, ks. myös Tiuhonen (2000), s. 86.

¹⁰⁹⁰ Manninen (1994), s. 34. – Kuva Leningradin rintaman hyökkäysajatuksista 21.6.1944.

lästä eristää kaupunki, minkä jälkeen niiden kannoilla edenneet jalkaväkidivisioonat rynnäköisivät kaupunkiin.¹⁰⁹¹

Neuvostoliittolaisten tiedustelun mukaan suomalaisten puolustusaseman maalien määrä Kannaksella oli niin suuri, ettei niitä kyettäisi tuhoamaan tulivalmistelun aikana, koska sen edellyttämä kiivas tulirytmistö nostattaisi tähystystä vaikeuttavia pölypilviä. Siksi osa ennalta tiedustelluista maaleista tuhottiin jo hyökkäystä edeltävänä päivänä *väkivaltaisen tiedustelua* edeltäneen tuhoamisammunnan sekä taktisiin että operatiivisiin kohteisiin tehtyjen ilmaiskujen aikana.¹⁰⁹² Järjestelmällisestä ennalta tiedusteltujen maalien tuhoamiseen perustuvasta taistelutavasta huolimatta syvän taistelun ja operaation piirteistä **iskujen ulottaminen samanaikaisesti vastustajan koko syvyyteen** toteutui suurhyökkäyksessä vajavaisimmin. Iskuja ei missään vaiheessa ulotettu Suomen alueella oleviin strategisiin kohteisiin eikä edes ilmavoimien tukikohtiin ennen osasto Kuhlmeyn saapumista.

Berliinin operaatiossa syvyydessä olevien kohteiden tuhoamisen ja lamauttamisen periaatteissa ja toimintatavoissa ei ollut olennaista eroa Karjalankannaksen operaatioon. Saksan ja erityisesti Berliinin tilanne erosi Suomesta kuitenkin siinä, että sen syvyyden kohteet olivat olleet liittoutuneiden ilmavoimien taukoamattomien strategisten hyökkäysten kohteena jo pitkään. Neuvostoliittolaisten tiedustelukyky oli kattavampi kuin Suomen suunnalla. Tiedustelu ulotettiin kuitenkin vain rintamien hyökkäysreiteille ja Berliinin alueelle. Kannaksen suurhyökkäyksen ja Berliinin operaation perusteella vastustajan strategiseen syvyyteen vaikuttaminen ei edes sodan loppuvaiheessa kuulunut keskeisesti neuvostoliittolaisen sotataidon keinovalikoimaan. Kaukovaikutukseen parhaimmin soveltuvia ilmavoimia käytettiin tukemaan armeijoiden taktisia ja operatiivisia tavoitteita. Syvän taistelun ja operaation teorian edellyttämään kohteiden tuhoamisen yhdenaikaisuuteen ei pyritty. Läpimurron turvaamiseksi ilmavoimien taktinen tulituki oli tärkeysjärjestyksessä ensimmäinen ja operatiivisen syvyyden tuhoaminen oli vasta toissijaista.

Neuvostoliittolaisessa 21. Armeijan hyökkäysoperaatiota Karjalankannaksella käsitelleessä artikkelissa jaetaan taistelujärjestykseen kuuluneet joukot syvän operaation teorian mukaisesti rynnäköportaaseen, menestyksen kehittämisportaaseen (murron kehittämisporras) ja reserviin. 21. Armeijan komentaja päätti ”– – *ryhmittää armeijan yhteen portaaseen rintaman murtamisvaiheessa, koska kokonaisen armeijakunnan taisteluun vetäminen olisi ollut vaikeata maaston karuuden ja rintaman kapeuden takia*”. Murtoarmeijakunnille osoitettiin panssarijoukkoja käytettäväksi pääsuunnassa hyökkäävien

¹⁰⁹¹ Исаев, Isajev (2007), ss. 316–319, ks. myös BRF, osa 1, ss. 54–57. – Žukov jaotteli rintamansa armeijat ja muut yhtymät pääiskun suunnassa hyökkääviin ”*juuriin (корневых)*” ja sivusuunnan ”*haaroihin (пристязных)*” sekä Elben suuntaan käskettyihin joukkoihin.

¹⁰⁹² Платонов, Platonov ja muut (1964), ss. 445–446, Platonov (1976), ss. 134–135, 142–143, ks. myös Tiihonen (2000) s. 90, vrt. Tiihonen (2000) liite 5a ja 5b (13. IA:n massaiskun suunnittelukaaviot 9.6–10.6.1944), Geust (2005), s. 873, Manninen, Ohto, filosofian tohtori, sähköpostiviesti Petteri Lalulle 14.3.2013. – Viittaamissani teoksissa kerrotaan, että suurhyökkäyksen tulivalmisteluun kuuluvaan ilmavoimien valmisteluun *suunniteltiin* osallistuvaksi 9.6 yhteensä 340 *lentoa (самолето-вылетов)* ja 10.6. yhteensä 883 *lentoa*. Kuitenkin Tiihosen väitöskirjan liitteinä olevien neuvostoliittolaisten asiakirjojen mukaan *kysymyksessä ovat* lentokoneiden (*самолетов*) määrät. Geust ilmoittaa samoihin kohteisiin iskeeneen 9.6. yhteensä 370 ja 10.6. yhteensä 341 lentokonetta. Näihin kone- tai lentomääriin eivät sisälly operatiiviseen syvyyteen tehty iskut. Mannisen mukaan Tiihonen on käyttänyt neuvostoliittolaisesta arkistomateriaalista vuonna 1991 tehtyjä valokopioita. Kuvat on jälkikäteen piirretty 13. IA:n sotatoimikertomuksen liitteiksi ja niissä ilmoitetut luvut ovat suunnitelmia – eivät toteutuneita lentoja.

divisioonien ja rykmenttien tukemiseen. Menestykseen kehittämistä varten muodostettiin kaksi liikkuvaa ryhmää, joihin kumpaankin kuului panssariprikaati ja -rykmentti. Armeijakuntien sisäisissä taistelujärjestyksissä divisioonat porrastettiin kahteen portaaseen, ja niiden sisällä kahteen tai jopa kolmeen portaaseen. 21. Armeijan rynnäkköportaassa toimivat 109. AK, 30. KaAK, ja 97. AK. Murron kehittämisportaaseen oli varattu 108. ja 110. AK. Rintaman reservinä oli kaksi panssariprikaatia ja kaksi rynnäkkötykki-rykmenttiä.¹⁰⁹³

21. Armeijan komentajan ilmaisu ryhmittämisestä yksiportaiseen taistelujärjestykseen pitää tulkita tiukasti lauseyhteydessään, jossa oli kysymys suomalaisten ensimmäisen puolustusaseman murtamisesta. Tähän nimenomaiseen vaiheeseen käytettiin yksipor- taista taistelujärjestyksiä, koska tässä vaiheessa ei arvioitu olevan mahdollisuuksia toisen portaan taisteluun vetoon. Järjestelyssä on otettava huomioon myös se, että 23. Armeija suunniteltiin vedettäväksi taisteluun 21. Armeijan tekemän murtoaukon kautta. Menes- tyksen kehittämiseen varattu murron kehittämisporras eli liikkuva ryhmä on osa taiste- lujärjestyksen operatiivista porrastusta. Sitä ei neuvostoliittolaisessa operatiivisessa teo- riassa voi mieltää reserviksi, koska sitä ei ole reservin määritelmän mukaan varattu yl- lättävään tilanteeseen reagoimista varten.

Berliinin operaation taisteluvoiman taktinen ja operatiivinen porrastaminen oli saman- kaltainen kuin Karjalankannaksen suurhyökkäyksessä. Stavkan rintamille antamassa käskyssä korostettiin, että panssariarmeijat tuli suunnata taisteluun vasta puolustajan taktisen puolustusaseman murtamisen jälkeen. Rintamat suunnittelivat ja käskivät ar- meijoilleen operaation toteutuksen tämän ohjeistuksen mukaisesti.

1. Valko-Venäjän armeijan ensimmäisinä etenevät armeijat eivät kyenneet saksalaisten ensimmäisen puolustusaseman murruttua etenemään Seelowin kukkuloille, missä sijait- si toinen, ensimmäistä huomattavasti vahvempi asema. Maastossa oli etenemistä ja joukkojen levittäytymistä haittaavia poikittaissuuntaisia kanavia ja korkea rautatiepenk- ka. Lisäksi tiestön ulkopuolella liikkuminen oli vaikeaa kevättulvien takia. Saksalaiset pystyivät ampumaan tähystettyä tulta tiestölle ahtautuneita neuvostojoukkoja vastaan. Seelowin alueen puolustuksen murtamisyritystä edelsi vain 15 minuuttia kestävä tuli- valmistelu, joka ei riittänyt lamauttamaan vallitsevaan maastonkohtaan ryhmittynyttä vahvasti linnoitettua puolustusta.¹⁰⁹⁴ Hyökkäyksen tempon säilyttämiseksi Žukov päätti suunnata 1. ja 2. Kaartin panssariarmeijat hyökkäykseen, vaikka vastustajan puolustuk- seen ei oltu saatu murtoa. Useimmissa arvioissa ratkaisua pidetään virheenä.¹⁰⁹⁵ Ratkai-

¹⁰⁹³ Зубаков, Zubakov (1971), s. 26, ks. myös Новиков, А.А.: В небе Ленинграда (Записки командую- щего авиацией), Наука, Москва, 1970 <http://militera.lib.ru/memo/russian/novikov1/index.html>, 10.4. 2013, suom. Novikov, A. A.: Leningradin taivaalla (ilmavoimien komentajan muistiinpanoja), ss. 274–275, vrt. Tihiainen (2000), ss. 79–80 ja s. 92, liite 13b, tutkimuksen s. 169.

¹⁰⁹⁴ BRF, osa 2, s. 36 (kenrev Tšuiikovin esitys, s. 7), ks. myös Чуйков, Тшуйков (1985), ss. 609–611.

¹⁰⁹⁵ Glantz ja House (1995), ks. myös Исаев, Isajev (2007), s. 383, BRF, osa 2, ss. 36–37 (kenrev Tšuiiko- vin esitys, s. 7–8), Чуйков, Тшуйков (1985), s. 610, vrt. Жуков, Žukov (2002), osa 2, s. 306. – Glantzin mukaan Žukovin hermot pettivät ja hän teki hätiköidyn ratkaisun. Tšuiikov tekeytyi vuoden 1946 konfens- sissa ”kuuroksi ja muistamattomaksi” ja väitti, ettei kuullut Žukovin antaneen käskyä panssariarmeijoiden taisteluun suuntaamisesta, vaikka he olivat tuolloin yhdessä Tšuiikovin komentopaikalla. Tšuiikovin muis- telmien, jotka julkaistiin vasta hänen kuolemansa jälkeen, mukaan kysymyksessä oli rintaman komentajan (Žukov) päätös. Žukov puolustele ratkaisua ja kertoi sen perustuneen hänen havaintoonsa mutta kuiten- kin yhteiseen päätökseen armeijoiden komentajien kanssa: ”Klo 13.00 mennessä ymmärsin, että vastusta- jan puolustuksen tulijärjestelmä ei vastannut sitä taistelujärjestyksiä, jossa aloitimme rynnäkön ja jatko-imme hyökkäystä, emme olleet vallanneet Seelowin kukkuloita. Vahventaaksemme rynnäköiviä armeijoita puolustuksen murtamisessa, sovimme armeijan komentajien kanssa, Katukovin ja Bogdanovin panssari-

su rikkoi Stavkan käskyä¹⁰⁹⁶, ja Žukov oli aikaisemmin arvostellut muita vastaavista ratkaisuksista¹⁰⁹⁷. Suorastaan ironista on myös se, että hän oli operaatio Marsia kordinoidessaan ollut osallisena samanlaiseen ratkaisuun kohtalokkain seurauksin¹⁰⁹⁸.

Žukovin ratkaisu oli syvän operaation ohjeistuksen vastainen. Sen mukaan rynnäkön kehittämisporrasta voitaisiin käyttää *heikosti valmisteltua puolustusta vastaan* nopeuttamaan murron aikaansaamista taktiseen puolustusasemaan¹⁰⁹⁹. Tästä ei Žukovin ratkaisussa ollut kysymys. Tšuikovin mukaan parempi vaihtoehto olisi ollut tulivalmistelun uusiminen, mutta hyökkäykseen käsketyt liikkuvan ryhmän panssariyhtymät tukkivat kaikki tiet ja estivät Tšuikovin tykistöä siirtymästä uusiin tuliasemiin¹¹⁰⁰. Žukov puolusteli ratkaisuaan sillä, että hyökkäyksen paine Seelowin suunnassa pakotti saksalaisia suuntaamaan sinne joukkojaan. Mitä enemmän joukkoja tuhottaisiin tällä alueella sitä vähemmän niitä olisi enää käytettävissä Berliinin puolustamiseen.¹¹⁰¹ Žukovin puolustus on perusteltavissa hyökkäyksen poikkeuksellisen aselman takia. Saksalaisilla oli mahdollisuus vetäytymiseen ja ryhmittymiseen puolustukseen Berliinin kaupungin alueelle. Voidaan tulkita, että pyrkimällä vastustajan tuhoamiseen avoimella taistelukentällä kaupunkitaistelujen sijaan Žukov noudatti Suvorovin¹¹⁰² ja ehkä myös Sun Tzün¹¹⁰³ opetuksia.

Toisena syynä Žukovin ratkaisuun voi olla läpimurtotaistelun ja erityisesti sen tulivalmistelun edellyttämä ampumatarvikkeiden määrä. 1. Valko-Venäjän rintama oli varannut Berliinin operaatioon oli yhteensä 2,7 tuliannosta ampumatarvikkeita. Kokemusten perusteella läpimurtotaisteluissa kulutettaisiin 0,5 tuliannosta¹¹⁰⁴ vuorokaudessa eli

armeijoiden taisteluun suuntaamisesta. Ja klo 14.30 näimme ensimmäisten 1. Ka PsA vaunujen siirtyvän taisteluun.”

¹⁰⁹⁶ Директива ставки ВГК No 11059 (2.4.1945) командующему войсками 1. Белорусского фронта на подготовку и проведение операции по овладению берлином, *Золотарёв, Zolotarjov (5-4)*, s. 223, ks. myös Жуков, Žukov (2002), osa 2, s. 307. – Stavkan käskyyn oli poikkeuksellisen selvästi kirjattu sekä liikkuvan ryhmän (kohta 4) että toisen portaan armeijoiden käyttötarkoitus (kohta 5), Stalin nuhteli jo iltapäivällä 16.4. Žukovia panssariarmeijan käyttämisestä Stavkan käskyn vastaisesti.

¹⁰⁹⁷ Glantz ja House (1995), s. 265.

¹⁰⁹⁸ Ks. tutkimuksen s. 217. – Operaatio Marsissa päätöksen liikkuvan ryhmän suuntaamisesta taisteluun ennen taktisen puolustuksen murtoa teki armeijan komentaja Kirjuhin yhdessä rintaman komentajan Konevin kanssa. Žukov oli kuitenkin Stavkan koordinaattori, ja ainakin Glantzin (1999) kuvauksen mukaan hän jatkuvasti painosti komentajia menestykseen, rajoitti kenttäkomentajien ratkaisuvaltaa ja vaikutti ratkaisuihin.

¹⁰⁹⁹ Ks. tutkimuksen s. 142.

¹¹⁰⁰ BRF, osa 2, ss. 34–36, (kenrev Tšuikovin esitys, ss. 6–7), ks. myös tutkimuksen s. 114, Beevor (2002), s. 222. – Tšuikov olisi toiminut Tuhatševskin ohjeen mukaan eli organisoinut toiminnan uudelleen – Žukov sen sijaan työnsi Tšuikovin ”niskaan” panssariarmeijan, joka tukki 8. KaA tiestön.

¹¹⁰¹ Жуков, Žukov (2002), osa 2, s. 307, ks. myös Пичугин, Василий: Кто вы, маршал Жуков?, Наследник, № 6, 2008 http://www.naslednick.ru/archive/rubric/rubric_103.html, 25.3.2013, suom. Pitšugin, Vasili: Mikä olette miehiänne, marsalkka Žukov?, s. 12. – Pitšuginin haastatteleva Aleksei Isajev pitää Žukovin toimintaa Seelowin kukkuloilla onnistuneena ja yhtyy marsalkan arvioon siitä, että taistelussa tuhottiin paljon saksalaisia joukkoja ja estettiin niitä vetäytymästä Berliiniin, jossa ne olisivat voineet puolustautua tehokkaammin.

¹¹⁰² ks. tutkimuksen s. 30.

¹¹⁰³ Sun Tzū: *The Art of War*, translated by Lionel Giles, Pax Librorum Publishing House, 2009, <http://www.paxlibrorum.com/res/downloads/taowde.pdf>, 24.11.2012, ss. 7, 11. – Sun Tzū ei lähteiden perusteella ole kovin näkyvä tekijä neuvostoliittolaisessa ja venäläisessä sotataidossa. Joissakin uudemmissa lähteissä häneen viitataan, mutta 1800- ja 1900-luvulla kirjoitetuissa lähteissä häntä ei ole käytetty.

¹¹⁰⁴ SVE, osa 1, s. 529, ks. myös Широкоград, Широкоград (2010), liite 3, vrt. PVAH:n määritelmärekisteri (1999) – Neuvostoliittolaisen määritelmän mukaan *tuliannos (боевой комплект)* on aseyksikölle (tykki,

kymmenkertainen määrä muihin hyökkäyspäiviin verrattuna. Operaation materiaalisessa tuessa oli varauduttu kolme päivää kestäväan läpimurtotaisteluun. Käytettävissä olevaa tuliannosten määrää rajoitti keskeisesti kuljetuskyky. Berliinin operaatiossa 1. Valko-Venäjän rintamalla oli junien purkausasemien ja joukkojen välisiin ampumatarvikekuljetuksiin käytettävissä 3 000 kuorma-autoa, joilla kuljetettiin operaation aikana 0,77 tuliannosta.¹¹⁰⁵ Berliinin operaation materiaalituen toteuttamisesta tehdyt havainnot vahvistavat Triandafillovin teoreettisia näkemyksiä operaation riippuvuudesta materiaalitäydennyksistä.¹¹⁰⁶ Ampumatarvikkeiden kuljetuskyky oli syvän taistelun ja operaation tutkimusperustan luoneen Triandafillovin mukaan operaation kestoa ja syvyyttä määrittävä peruste.

Seelowin puolustus ei panssariarmeijoiden taisteluun vetämisestä ja Žukovin Stalinille antamista lupauksista huolimatta murtunut operaation toisen päivän aikana vaan vasta 19.4.1945, jolloin Münchebergin tasalla saavutetun murron jälkeen neuvostojoukoille avautui mahdollisuus etenemiseen länteen ja lounaaseen.¹¹⁰⁷

Berliinin operaation erityispiirteeksi muodostui lähestymässä olevan sodan päättymisen muodostama poliittinen jännite, joka heijastui operaation tempolle asetettuihin vaatimuksiin, johtamiseen, pyrkimykseen yllätyksessä ja itseohjautuvuuteen. Liittoutuneet olivat Jaltan konferenssissa sopineet Saksan jaosta siten, että maan itäosa, jossa Berliini sijaitsi, kuuluisi Neuvostoliiton miehitysvyöhykkeeseen.¹¹⁰⁸ Yhdysvallat katsoi, että Neuvostoliiton arvovalta sodan voittajana nousisi liiaksi, jos se valloittaisi sekä Wienin että Berliinin, ja siksi tutkittiin mahdollisuuksia Berliinin valtaamiseksi ennen puna-armeijaa ja ehdotettiin Britannialle yhteistoimintaa. Länsiliittoutuneiden edellytykset Berliinin valtaamiselle olivat heikot, ja operaation mahdollisesti tuottamasta arvovalta-voitosta olisi jouduttu maksamaan kova hinta tappioina. Berliini jäisi kuitenkin sopimuksen mukaan neuvostovyöhykkeen sisään. Neuvostoliiton johdossa Yhdysvaltain ja Brittien intressit todennäköisesti tunnettiin ja pidettiin selvänä, että länsiliittoutuneet halusivat vallata Berliinin. Vastauksessaan Eisenhowerin länsiliittoutuneiden ja Neuvostoliiton operaatioiden koordinoitua koskevaan kysymykseen Stalin harhautti 1.4.1945 Yhdysvaltoja väittämällä Berliinin olevan vain toissijainen kohde ja operaation pääsuunnassa Itävallassa alkavan aikaisintaan toukokuun puolivälissä.¹¹⁰⁹

kivääri, panssarivaunu) määrätty ampumatarvikkeiden lukumäärä, jota käytetään täydennysten laskenta-perusteena. Operaatiossa ja taisteluissa käytettävät tuliannosten määrät eri aseille ja taisteluvälineille määritetään käskyissä. Perusteena on taistelukokemus, tehtävä ja aseiden taisteluominaisuudet. Esimerkiksi 122 mm tykin (vm. 1938) tuliannos oli sodan aikana 80 laukausta. Yhden laukauksen massa oli 47,2 kg ja 16,5 tonnin junanvaunuun voitiin kuormata 480 laukausta. Neuvostoliittolaista (venäläistä) tuliannosta ei ole suomalaisen määritelmän tavoin sidottu keskimääräiseen vuorokausikulutukseen yhtymän taistelussa.

¹¹⁰⁵ BRF, osa 1, ss. 469–472 (kenraalileversti Šebuninin esityksen ss. 8–11).

¹¹⁰⁶ ks. tutkimuksen s. 136.

¹¹⁰⁷ SVE, osa 1, s. 458, ks. myös Исаев, Исаяев (2007), s. 438.

¹¹⁰⁸ United States Department of State: *Foreign relations of the United States. Conferences at Malta and Yalta, 1945*, U.S. Government Printing Office, 1945, <http://digital.library.wisc.edu/1711.dl/FRUS.FRUS.1945>, 23.3.2013, ss. 612, 962. – Saksa jaettiin kolmen voittajavallan, Britannian, Neuvostoliiton ja Yhdysvaltojen kesken. Britannian ja Yhdysvaltojen ehdotuksesta myös Ranska kutsuttiin miehittäjävallaksi, ja sille varattiin miehityssektori heidän alueiltaan. Pääkaupunki Berliini jäi jaetuksi kaupungiksi Neuvostoliiton hallinnoiman alueen keskelle.

¹¹⁰⁹ Ржешевский, Ržeševski (2001), ks. myös Beevor, Anthony: *Berlin, the Downfall 1945*, Penguin Group, England, 2002, ss. 145–147, vrt. Rzheshesky, O. A.: *The Race for Berlin, The Journal of Slavic Military Studies Vol. 8, № 3 (September 1995)*, s. 568. – Yhdysvaltain ja Britannian suurlähettiläs Harriman ja Kerr olivat tuoneet Eisenhowerin esityksen Stalinille 31.3. Esitykseen oli luvattu vastaus seuraavaksi päiväksi. Ržeševskin vuonna 1995 julkaistussa artikkelissa ei ole mainintaa Stalinin harhauttavasta

Eisenhowerille antamastaan vastauksesta huolimatta Stalin ohjeisti jo seuraavana päivänä tulevaa Berliinin operaatiota. Antaessaan hyökkäystehtävää Stalin jyrkensi tilannetta luomalla myös neuvostoliittolaisten rintamien välisen kilpailuasetelman. Tämä tapahtui 1. Ukrainan rintaman komentajan marsalkka Ivan Konevin kuvauksen mukaan seuraavasti: ”*Vetäessään linjaa lyijykynällä hän pysäytti sen Lübbeniin. Pysäytti, eikä jatkanut eteenpäin. Hän ei sanonut mitään sen aikana. Mutta mietin sitä, ja marsalkka Žukov myös huomasi siinä määritellyn ajatuksen. Väli raja pysähtyi nimenomaan siellä, missä meidän tulisi olla operaation kolmantena päivänä. Siitä eteenpäin (selvästikin riippuen tilanteesta) oli olemassa hiljainen edellytys mahdollisuuteen rintaman komentajien aloitteellisuuden ilmenemiseen. Oliko rajaviivan katkos on Lübbenissä julkilausumaton haaste rintamille? Minä myönnän tällaisen mahdollisuuden.*”¹¹¹⁰

Kilpailusta tuli totta, kun Konev antoi 17.4. panssariarmeijoidensa komentajille Berliinin valtaamiseen tähtäävän käskyn. Tätä olivat edeltäneet puhelinkeskustelut rintamien komentajien ja Stalinin välillä. Konevin mukaan Stalin olisi jopa ehdottanut Žukovin liikkuvan ryhmän panssariarmeijoiden suuntaamista 1. Ukrainan rintaman läpimurron kautta saksalaisten syvyyteen.¹¹¹¹ 20. päivänä huhtikuuta Žukov ja Konev antoivat armeijoilleen kahden tunnin välein käskyt Berliinin valtaamisesta. Rintamien komentajat eivät kyenneet sopimaan väli rajasta. Stalin ratkaisi kiistan lopulta Žukovin ”hyväksi” tavalla, joka johti siihen, että Konevin joukot joutuivat perääntymään saavuttamiltaan alueilta Berliinin keskustasta.¹¹¹²

Jännittyneessä tilanteessa clausewitzilainen politiikan ja sodan kiinteä yhteys sekä inhimillinen kilpailu vaikuttivat suoraan taistelukentälle. Komentajien usein käymät puhelinkeskustelut¹¹¹³ ylipäällikön kanssa ovat osoitus Stalinin tiukasta otteesta ja rintamakomentajien epäitsenäisyydestä pääsuuntien taistelun aikana. Žukovin paineen alla tekemä käskyn ja ohjeistuksen vastainen ratkaisu liikkuvan ryhmän taisteluun vedosta tapahtui vähintäänkin ylipäällikön imartelusta ja painostuksesta muodostuvan vaikutuksen

vastauksesta Eisenhowerille, mutta se on lisätty artikkelin vuonna 2001 ilmestyneeseen venäjänkieliseen versioon. Beevorin mukaan Stalinin vastaus oli kaikkien aikojen suurin aprillipila!

¹¹¹⁰ Конев, Konev (1991), s. 378, ks. myös Жуков, Žukov (2002), osa 2, s. 292, Штеменко, Štemenko (1965), ss. 70–71, vrt. Горьков, Gorkov (1995), luettelo vuoden 1945 vierailuista. – Žukov ja Štemenko vahvistavat Konevin käsityksen ja mainitsevat Stalinin ilmaisseen asian myös selvästi ääneen Koneville: ”*siinä tapauksessa, että 1. VR hyökkäys kohtaa lujaa vastarintaa Berliinin itäisellä edustalla, ja aiheuttaa mahdollisesti viivytystä 1. VR hyökkäykselle, tulee 1. UR:n olla valmis iskemään panssariarmeijoilla etelästä Berliiniin*”. Myös toiminta-ohjeen tekstissä väli raja päätty Lübbeniin, mutta Berliinin valtaaminen sisältyi 1. VR tehtävään. Žukov mainitsee tehtävänannon ajankohdaksi 1.4.1945. Päivämäärä ei täsmää Stalinin vierailupäiväkirjoihin, joiden mukaan hän ja Konev olivat yhtä aikaa Stalinin luona 2.4. ja 3.4. Žukovin muistelmissa muitakin päivämäärävirheitä, jotka ilmenevät ristiriitaisuuksina Kremlin vierailupäiväkirjojen kanssa.

¹¹¹¹ Конев, Konev (1991), ss. 396–397. – Konev kertoo kieltäytyneensä Stalinin ehdotuksesta, koska Žukovin joukkojen suuntaaminen hänen rintamansa alueelle olisi vienut aikaa ja aiheuttanut sekaannusta.

¹¹¹² Ржешевский, Ržeševski (2001).

¹¹¹³ Муров, Евгений Алексеевич: О роли специальной связи и информации в решении задач государственного управления, <http://federalbook.ru/files/SVAYZ/saderzhanie/Tom%205/I/Murov.pdf>, 14.2.2013, suom. Murov, Jevgeni Aleksejevitš: Erityisviestijärjestelmien roolista valtiollisen johtamisen tehtävien ratkaisemisessa, ks. myös Конев, Konev (1991), s. 116. – Neuvostoliittolaiset käyttivät sodan aikana strategiseen johtamiseen salattua puhelinjärjestelmää, jota kutsuttiin nimityksellä ВЧ-связь, (VZ-viesti eli korkeataajuusviestitys). Järjestelmä oli otettu käyttöön 1930-luvulla ja se sisälsi aluksi ainoastaan puheensalaamislaitteen. Myöhemmässä vaiheessa siihen kehitettiin myös automaattiset keskuksat. Järjestelmä mahdollisti sodan aikana salatun puheytteiden mm. rintamien ja armeijoiden johtamispai-koille. Konevin mukaan järjestelmä oli ”*нам была богом послана, jumalan meille lähettämä*”.

alaisena tai suorastaan hänen johdattalemanaan. Samalla tavoin Konevin aloitteellisuus saattoi osaltaan olla Stalinin lietsomaa.

Vuosien 1942 ja Kannaksen sekä Berliinin operaatioita tarkasteltaessa näkyy taidon kehittymisen lisäksi puna-armeijan taisteluvälineiden laadullinen ja määrällinen kehitys, joka mahdollisti tulen ja taisteluvälineiden keskitetyn käytön. Ilmavoimien kehitys tuki asteittain maavoimien operaatioiden iskuvoiman kasvua. Sodan ensimmäisessä vaiheessa maavoimien tukemiseen tarkoitettut iskut kohdistettiin omien tappioiden välttämiseksi 10–15 kilometrin syvyyteen rintamasta. Yhteistoimintamenetelmien parannuttua sodan toisen vaiheen aikana kehittyi tukemisen pääasialliseksi muodoksi hyökkäysoperaatiossa *ilmavoimien valmistelu*, sekä *lähitulituki*, jota siirrettiin vastustajan syvyyden kohteisiin maajoukkojen edetessä. Vastustajan koko *taktiseen* syvyyteen ulotettua *ilmavoimien hyökkäystä* käytettiin ensimmäisen kerran talven 1942/43 operaatioissa. Operatiiviseen syvyyteen ilmavoimien toiminta ulotettiin vuoden 1943 hyökkäyksissä, joissa tulivalmistelun ja läpimurron lisäksi kiinnitettiin huomiota myös operatiiviseen syvyyteen työntyvän liikkuvan ryhmän tukemiseen. Vasta sodan kolmannessa vaiheessa ilmavoimien toiminta suunnattiin aktiivisesti vastustajan operatiivisia reservejä vastaan ja sitä kehitettiin kohti ”*suuntausta samanaikaiseen vaikuttamiseen syvyydessä*”.¹¹¹⁴ Operaatioita tukeneet ilmahyökkäykset kohdistuivat pääasiassa vain vastustajan taktiseen ja operatiiviseen syvyyteen, mikä mahdollisti esimerkiksi suomalaisille joukkojen siirtämisen Kannaksen suurhyökkäyksen torjuntaan. Syynä tähän oli sekä soveltuvan kaluston puute että ajattelutapa, jota kuvaa myös neuvostoilmavoimien suhtautuminen taisteluun ilman herruudesta.

Yhdysvaltalaisen Von Hardestyn mukaan neuvostoliittolaisten käsitys ilmanherruudesta poikkesi länsimaalaisesta. Maavoimien operaatioiden tukemiseen keskittyvät ilmavoimat ei mieltänyt vastustajansa ilmavoimia ja muita selustan kohteita järjestelmällisen tuhoamisen maaleiksi¹¹¹⁵. Sodan ensimmäisen ja toisen vaiheen aikana oli tyypillistä, että rintamia tukevat ilmavoimat keskittyivät ilmanherruudesta taistellessaan vain omille toiminta-alueilleen, joskus jopa yhteensovittamatta toimintaansa naapureiden kanssa.¹¹¹⁶ Tämä periaate johti tilanteisiin, joissa saksalaiset [ja suomalaiset] pystyivät saavuttamaan alivoimaisenakin ajoittaisen ilman herruuden.¹¹¹⁷

Pavel Kutahovin (1914–1984) mukaan rintamien operaatioissa vaikutettiin ainoastaan vastustajan taktisen ja operatiivisen syvyyden kohteisiin. Sodan aikana vaikuttamisen syvyyden ohella kasvoi myös pyrkimys samanaikaiseen vaikuttamiseen. Strategisen syvyyden kohteisiin ei operaatioiden osana pyritty vaikuttamaan edes kaukotoimintailmavoimilla.¹¹¹⁸ Pääasiallisena syynä tähän olivat puutteet kalustossa, toiminta- ja ajattelu-

¹¹¹⁴ Кутахов, Kutahov (1977), ss. 30–36, vrt. Kagan (2002b), s. 149. – Ilmavoimien valmistelu (авиационная подготовка) on tulivalmistelun (огневая п.) alakäsite tykistövalmistelun (артиллерийская п.) rinnalla, lähitulituki (авиационная поддержка). Vuonna 1942 käyttöön otetun *tykistöhyökkäyksen* käsitteen rinnalla neuvostoliittolaiset ottivat käyttöön myös käsitteen *ilmavoimien hyökkäys* (авиационное наступление), jolla tarkoitettiin ilmaiskuista muodostuvaa kokonaisuutta. Kaganin mukaan neuvostoliittolainen sotataito saavutti jo vuoden 1943 operaatioissa 1930-luvun teoreettisen tason ja ylitti sen vuonna 1944. Kagan ei valitettavasti esitä lyhyessä artikkelissaan yksityiskohtaisia perusteluja väitteelleen.

¹¹¹⁵ Hardesty (1982), ss. 218–219.

¹¹¹⁶ Кутахов, Kutahov (1977), ss. 31–32.

¹¹¹⁷ Hardesty (1982), s. 219.

¹¹¹⁸ Кутахов, Kutahov (1977), s. 38. – Kutahov viittaa erityisesti Berliinin operaatioon, jossa Görllitzin (Герлиц) alueelta lähtenyt vastahyökkäys torjuttiin 20.–21.4.1945 aikana 1. Ukrainan rintamaa tukeneen 2. IA:n iskuilla, joihin osallistui 30 % sen voimista; 4 400 taistelulentoa. Kutahov palveli sodan aikana

tavoissa. Neuvostoliiton lentokoneeteollisuus ei pystynyt tuottamaan riittävästi raskaita pommikoneita eikä niiden tuotantoa ei voitu asettaa etusijalle muiden konetyyppien kustannuksella. Tärkeäksi pommikoneita korvaavaksi kalustoksi muodostuivat Iljušinin Il-2 ”Sturmovik” maataistelukoneet.¹¹¹⁹ Ajattelutapa, jota ilmentää Kutahovin huomio siitä, että rintamailmavoimissa vastailmatoimintaa tehtiin vain oman rintaman osalla, saattoi myös olla oire neuvostoliittolaisten sotilasjohtajien laajemmasta ajatusvirheestä, jossa vastustajan muodostaman kokonaisuuden, sijasta ponnistelut suunnattiin vain omaan sektoriin. Taulukossa 12 on tietoja puna-armeijan rintamailmavoimien lentokonekalustosta.

	24.6. 1941	5.12. 1941	1.5. 1942	19.11. 1942	1.6. 1943	1.1. 1945	10.5. 1945
Pommiko- ne	1 419 (41 %)	590 (32 %)	1 756 (43 %)	1 848 (35 %)	2 014 (23 %)	3 220 (23 %)	2 977 (22 %)
Rynnäkkö- kone	159 (4,5 %)	164 (9 %)	435 (11 %)	1 664 (31 %)	2 817 (32 %)	4 171 (30 %)	3 585 (26 %)
Hävittäjä	1 828 (53 %)	1 010 (55 %)	1 757 (43,5 %)	1 646 (31 %)	3 690 (42 %)	5 810 (42 %)	6 268 (46 %)
Tieduste- lukone	17 (0,5 %)	65 (4 %)	77 (2 %)	121 (2 %)	246 (3 %)	638 (5 %)	786 (6 %)
Tulenjoh- tokone	0 (0 %)	0 (0 %)	13 (0,3 %)	41 (1 %)	59 (1 %)	97 (1 %)	0 (0 %)
Yhteensä	3 423	1 829	4 038	5 320	8 826	13 936	13 616

Taulukko 12. Rintamailmavoimien lentokonekaluston määrä ja suhteelliset osuudet sodan aikana.¹¹²⁰

Tapaustutkimuksen kohteina olleet operaatiot Mars, Uranus, Kannaksen suurhyökkäys ja Berliinin operaatio toteuttivat syvän taistelun ja operaation keskeisiä piirteitä, ja niiden suunnittelussa sekä toteutuksessa olivat käytettävissä syvän taistelun ja operaation teoriapohjaa tukevat sodan aikana saadut kokemukset, joiden perusteella oli kehitetty tykistöhyökkäys, normit rintamien joukkojen ja niiden tukemisen tiheydelle sekä hyökkäysportaiden erikoistumiselle. Taistelut ja operaatiot suunniteltiin näiden teoreettisten mallien ja normien mukaisesti. Käytännössä taistelut ja operaatiot aloitettiin suunnitelmien mukaisesti, mutta tilanteiden kehittyessä paineen alaiset komentajat päätyivät usein teorian ja normien vastaisiin ratkaisuihin. Niiden ja analyttisen laskelmien tulosten noudattamisen sijaan esiin astuivat perinteiset Suvorovin opit: *silmämäärä, jatkuvan rynnäköpaine ja nopeus*.

Suomen vastaisella rintamalla hävittäjäohjaajana (14 henkilökohtaista ilmavoittoa) ja palveli 1969–1984 Neuvostoliiton ilmavoimien komentajana.

¹¹¹⁹ Новиков, Novikov (1970), s. 266.

¹¹²⁰ SAV, luku 3, taulukko 100–115. – Lähteessä ei ole tietoja vuodelta 1944.

Neuvostoliittolainen sotataito toisen maailmansodan jälkeen

5.1 Sodanjälkeiset kehitysvaiheet

Pystyäkseni vastaamaan miten 1920- ja 1930-luvun sotataidollinen ajattelu on vaikuttanut neuvostoliittolaisen ja venäläisen sotataidon kehittymiseen, ja näkyvätkö ajatukset tämän päivän venäläisessä sotataidossa, etsin tässä luvussa vastauksia siihen minkälaisia vaatimuksia ydinaseistus sekä paikalliset sodat ja aseelliset konfliktit ovat asettaneet operaatiotaidolle ja taktiikalle. Lähestyn näitä teemoja analysoimalla doktriinien ja sodan kuvan muutosta käsittelevää tutkimuskirjallisuutta ja artikkeleita. Kuvaan aikajärjestyksessä Neuvostoliiton ja Venäjän sotilaallisen doktriinin muutoksia sekä vallinnutta sodan kuvaa, ja heijastan niiden muutosten vaatimuksia sotataidolliseen ajatteluun, jonka yhteydessä analysoin sen yhtenevyyksiä 1920- ja 1930-luvun ajatteluun. Erityisinä tarkasteltavina teemoina ovat: ydinaseistuksen kehitys, sotataidon piirteiden muokkautuminen sodan ja yleisjoukkojen taistelun periaatteiksi, hyökkäyksen ja puolustuksen suhde, maavoimien operaatioiden rinnalle nousevat muiden puolustushaarojen operaatiot ja niiden painoarvon muuttuminen.

Vaikeuden sodan jälkeisen aikakauden sotataidollisen ajattelun tutkimukselle muodostaa käytettävissä olevan alkuperäisten neuvostoliittolaisten ja myös venäläisten lähteiden vähyys verrattuna toista maailmansotaa ja sitä edeltänyttä aikaa käsitteleviin lähteisiin. Sodan jälkeen neuvostoliittolainen sotataidon tutkimus tuotti paljon materiaalia, joka ensimmäisessä vaiheessa luokiteltiin salassa pidettäväksi. Neuvostoliiton romahdettua sotatieteellisten julkaisujen määrä romahti. Nykyinen operaatiotaitoa ja taktiikkaa käsittelevä materiaali tuotetaan ensisijaisesti virkakäyttöön, kuten meilläkin on tapana. Tutkimustehtäväni ei kuitenkaan ollut pyrkiä tyhjentävästi kuvaamaan neuvostoliittolaisen ja venäläisen sotataidon sisältöä vaan etsiä viitteitä ajattelun kehityssuunnista ja yhteyksistä aikaisempaan.

Neuvostoliittolainen toisen maailmansodan jälkeinen sotataito jaetaan tyypillisesti muutamaksi jaksoon¹¹²¹. Jaksottelua ovat määrittäneet vastustajan ydinaseistuksen aiheuttama uhka, omien ydinaseiden todelliset käyttömahdollisuudet, tavanomaisen aseistuksen ja ydinaseistuksen suhde, suhtautuminen ydinaseistuksen käyttöön sodankäynnissä ja lopulta sotaan politiikan välineenä.

David M. Glantz jakaa sodanjälkeiset kehitysvaiheet vuonna 1992 ilmestyneessä teoksessaan *The Military Strategy of the Soviet Union* neljään vaiheeseen. Ensimmäiselle vaiheelle, vuosina 1946–1960, oli luonteenomaista pitäytyminen Stalinin sotilasdoktriiniin ja toisen maailmansodan sotataitoon sekä samanaikainen yhdysvaltalaisen ydin- ja ilmailuteknologian saavutusten kiinnikurominen. Vuosina 1961–1970 Neuvostoliitossa tiedostettiin julkisesti sotilasasioissa tapahtunut tekninen vallankumous, joka oli ratkaisevasti muuttanut sodan ja taistelun kuvan ydinaseita sekä niitä käyttävien strategisten

¹¹²¹ Glantz, David M.: *The Military Strategy of the Soviet Union – A history*, Frank Cass, Abingdon, 2005, ss. 171–213, ks. myös Золотарёв, Zolotarjov (2000), ss. 377–380, Jalonen (1990), sisällysluettelo.

ohjusjoukkojen ja kaukotoimintailmavoimien merkitystä painottavaksi. Kun Neuvostoliitto oli saavuttanut ydinaseisiin ja niiden maalinsaattamisvälineisiin perustuvan tasapainon Yhdysvaltojen kanssa, ilmeni sikäläisessä sotilaallisessa ajattelussa 1970-luvun ja 1980-luvun ensimmäisen puoliskon aikana voimakas suuntaus pääosin tavanomaisen aseistuksen käyttöön perustuviin maavoimien yleisjoukkojen operaatioihin. Neljännen vaiheen 1980-luvun puolivälissä aloittaneet Neuvostoliiton muutospaineet johtivat ylhäältä julistettuun perestroikan (uudelleen rakentamisen) politiikkaan, joka kosketi myös asevoimia.¹¹²²

Venäjän puolustusministeriön sotahistorian instituutin julkaiseman ja tunnetun venäläisen sotahistorioitsijan Vladimir Zolotarjovin toimittama *История военной стратегии России* (*Venäjän sotilasstrategian historia*) toteaa kehitysvaiheita samalla ajanjaksolla olleen viisi. Ensimmäinen sodan jälkeinen kylmän sodan alkuvaiheiden vaihe päättyi Stalinin kuolemaan. Venäläisen näkemyksen mukaan viimeisen neuvostoaikainen jakson tulkitaan alkaneen jo 1980-luvun alussa. Vuosikymmenen puolessa välissä tapahtuneeseen suunnanmuutokseen vaikuttaneiksi tekijöiksi esitetään läntisestä, Neuvostoliiton sisäisiä muutospaineita korostavasta näkemyksestä poiketen, Neuvostoliiton politiikan ulkoinen vastustus. Kuudes vaihe alkoi Neuvostoliiton hajoamisesta.¹¹²³ Teoksen ilmestyminen ajoittui mielenkiintoisella tavalla Boris Jeltsinin (1931–2007) ja Vladimir Putinin (s. 1952) vallanvaihdokseen, eikä siinä tietenkään pystytty ennakoimaan Putinin ajan kehitystä.

Neuvostoliiton sotilaallista doktriinia tutkinut Olli-Pekka Jalonen jäsentää tutkimuksessaan *Neuvostoliiton sotilaallisen doktriinin kehitys* (1990) sodan jälkeiset kehitysvaiheet pääosin sotilasdoktriinien julkaisuajankohtien mukaisesti. Sodan jälkeen Neuvostoliitossa oli käytössä Stalinin vuoden 1942 periaatteille rakentunut sotilasdoktriini. Hruštšovin puheessa tammikuussa 1960 julkituotu vuoden 1959 sotilasdoktriini painotti strategisen ydinaseistuksen ratkaisevaa merkitystä rajoittamattomassa ydinsodassa sekä vaihtoehtona mahdollisuutta sosialistisen ja kapitalistisen järjestelmän väliseen kilpailuun *rauhanomaisen rinnakkaiselon* vallitessa. Vuoden 1966 julkaisemattomasta sotilasdoktriinista tihkuneiden tietojen mukaan sodan eskaloitumista maailmanlaajuiseksi ydinsodaksi ei enää pidetty väistämättömänä. Brežnevin ns. Tulan puheessa vuonna 1977 Neuvostoliitto julisti pidättäytyvänsä ydinaseiden ensikäytöstä. Suurvaltojen välisen suhteiden kiristymisen 1970- ja 1980-luvun taitteessa muutti tilannetta Neuvostoliiton kannalta vaikeammaksi. Sen interventiopoliittikka Afganistanissa tuomittiin ja Yhdysvallat pääsi aseistuksen teknisten ominaisuuksien kehittämisessä uuteen etulyöntiasemaan.¹¹²⁴

Brežnevin kuoleman jälkeen olivat Neuvostoliiton johdossa tapahtuneet tiheät suunnanmuutokset tyypillisiä. Mihail Gorbatšov (s. 1931) vahvisti siviilijohdon otetta uuden sotilasdoktriinin valmistelussa, mikä johti sotilasjohdossa nopeisiin henkilövaihdoksiin vuosina 1985–1987, jolloin uudistuksiin haluttomat saivat lähteä. Jalonen tulkitsee Gorbatšovin muuttaneen radikaalilla tavalla Neuvostoliiton johdon Leniniltä periytynyttä suhtautumista sotaan toteamalla ensin ”– – ydinsota ei voi olla keino poliittisten, talou-

¹¹²² Glantz (2005), ss. 171–213.

¹¹²³ Золотарёв, Золотарёв (2000), ss. 377–380, ks. myös Потопов, Potapov (2006), ss. 49–51. – Ensimmäinen vaihe 1945–1953, toinen 1954–1960, kolmas 1961–1970, neljäs 1971–1980, viides 1981–1991. Zolotarjovin ja Potapovin tulkinta kehitysvaiheista on samanlainen ja edustanee venäläistä standarditulkintaa. Potapov ei kuitenkaan viittaa lähteisiin kehitysvaiheita määritellessään.

¹¹²⁴ Jalonen (1990), ss. 18–23, 35–37, 40–50, 55–61, 70.

dellisten, ideologisten tai muunlaisten päämäärien saavuttamiseksi” ja toisaalla, todennäköisesti juuri Leninin suoraa arvostelua välttääkseen, ”– kehittynein konventionaalisiin aseiden käytävän sodan ydinsotaan verrattavaksi”.¹¹²⁵ Jalosen tutkimuksessa näkyy mielenkiintoisella tavalla se, kuinka Brežnevin ajan sulkeutuneesta Neuvostoliitosta etsittiin muun muassa teosten painosten välisistä ilmaisujen eroavaisuuksista hienovaraisia viittauksia sotilaallisiin linjanmuutoksiin. Gorbatšovin vallankumouksellinen suunnanmuutos avoimuuden politiikassa ja kielteinen suhtautuminen sotaan politiikan keinona on tätä taustaa vasten merkittävä.

Olennaista kehitysvaiheiden jaottelussa on niiden esittämä näkemys Neuvostoliiton ja Venäjän harjoittamasta politiikasta, sotilaallisesta doktriinista ja sotataidosta kokonaisuutena, joka on riippuvainen aikakauden tulkinnasta sodan ja taistelun kuvasta. Neuvostoliittolaisen ja venäläisen sotataidon kaikkien tasojen, strategiasta taktiikkaan, ymmärretään näiden vaiheiden tulkinnoissa seuranneen tiiviisti sodan ja taistelun kuvan kehittymistä sekä reagoineen niiden muutoksiin varsin herkästi.

5.2 Stalinin doktriini

Stalin oli esittänyt käsityksensä viidestä pysyvästä sodan kulkuun vaikuttavasta tekijästä jo ensimmäisessä suuren isänmaallisen sodan alkua seuranneessa puna-armeijan vuosipäivän puheessaan 23.2.1942. Hän viittasi puheensa alussa siihen, että saksalaiset olivat jo menettäneet yllätyshyökkäyksensä edun: ”Nyt sodan kohtaloa ei ratkaista tilapäisillä tekijöillä, kuten yllätyksellä, vaan jatkuvasti vaikuttavilla tekijöillä: selustan lujuus, armeijan moraalinen henki, divisioonien määrä ja laatu, armeijan aseistus, päällystön organisointikyvyt.”¹¹²⁶

Glantz on tulkinnut Stalinin ensimmäinen tekijän, selustan *lujuuden vakaudeksi* ja antanut sille väestön luotettavuuteen viittaavan merkityksen.¹¹²⁷ Kysymys on ensisijaisesti venäjän kielen tulkinnasta: mielestäni kyseessä on selustan *lujuus*, vaikka Staliniin usein liitetty sairaaloinen epäluuloisuus johtaa helposti myös Glantzin tulkintaan. Stalinin ajan neuvostoliittolainen kirjoittelu ihaili kritiikittömästi johtajaansa ja vältti käsittelemättä hänen kannaltaan kiusallisia aiheita, kuten sodan alkua kesällä 1941. Kulomaan mukaan Stalin piti sodan kulkuun vaikuttavista tekijöistä tärkeimpänä divisioonien laa-

¹¹²⁵ Sama, ss. 72–73, 76–81, 87, ks. myös Service (2003), ss. 465–466. – Service kuvaa Gorbatšovin johdolla Neuvostoliitossa 1980-luvulla tapahtunutta muutosta suhtautumisessa sotaan erittäin liennytyshenkiseksi: ”Jokainen Neuvostoliiton ja Yhdysvaltojen välinen sopimus lisäsi globaalia turvallisuutta ja vakautta. Mikäli Gorbatšev olisi kuollut tuolloin, hänestä olisi epäilemättä tullut suurmies. Hän toivoi voivansa kehittää Neuvostoliitosta kansalaisyhteiskunnan, toki säilyttämällä yhden puolueen vallan. Tälle ei ollut edellytyksiä. Hän oli Venäjän pyhä hullu tietämättä sitä itse.”

¹¹²⁶ Приказ народного комиссара обороны 23 февраля 1942 года № 55 г. Москва, О Великой Отечественной Войне Советского Союза, издание пятое государственное издательство политической литературы, Москва, 1946, http://www.patriotica.ru/history/stalin_war.html, 1.2.2013, suom. Puolustusasiankansankomissaarin käsky 23.2.1942, № 55, teoksessa Stalin I. V.: Neuvostoliiton suuresta isänmaallisesta sodasta, ks. myös tutkimuksen liite 1. Glantz (2005), ss. 172–175, Kulomaa (2004), ss. 136–137.

¹¹²⁷ Glantz (2005), ss. 172–175, ks. myös Kuusinen (1978), s. 683, UŠa. – Glantz on kääntänyt Stalinin ensimmäisen pysyvän tekijän ”прочность тыла” englanniksi ”rear stability”, jonka Kulomaa on todennäköisesti kääntänyt tästä lähteestä suomeksi ”selustan vakaus”. Sanakirjojen mukaan *прочность* on kuitenkin lujuus, vahvuus, kestävyys.

tua ja määrää, koska voiman puuttuessa muilla tekijöillä ei olisi merkitystä¹¹²⁸. Yllätyksen vähäinen ja tilapäiseksi luonnehdittava merkitys yhtyy jossain määrin Triandafillovin ajatteluun¹¹²⁹. Stalinin vähättelevä käsitys yllätyksestä ainoastaan tilapäisesti merkityksellisenä on todennäköisesti seurausta hänen tarpeestaan sekä suunnata puheen kuulijoiden huomio toisaalle että vaientaa itseensä kohdistuva arvostelu Neuvostoliiton vuonna 1941 kokemasta strategisesta yllätyksestä.

Stalinin vankkumaton ihailija Kliment Vorošilov analysoi *isännän* opetuksia sodan kulkuun vaikuttavista tekijöistä artikkelissaan *Гениальный полководец*¹¹³⁰ *Великой Отечественной войны* (Suuren isänmaallisen sodan nerokas sodanjohtaja). Hän mukaansa Stalin jakoi voittoon johtavat tekijät kahteen ryhmään tilapäisiin ja jatkuvasti vaikuttaviin. Tilapäisistä sodan kulkuun vaikuttaneista tekijöistä merkittävin oli saksalaisten strateginen yllätys. Ensimmäinen tekijä *selustan lujuus* turvasi armeijan taistelumahdollisuudet materiaalisesti ja henkisesti. *Armeijan moraalinen hengen* taustavaikuttimena oli ymmärrys sodan poliittisesta päämäärästä – oli ymmärrettävä sodan oikeutus, taistelun välttämättömyys maan vapauttamiseksi hyökkääjän ikeen alta ja usko voittoon¹¹³¹. Muut jatkuvasti vaikuttavat tekijät, *divisioonien lukumäärä ja laatu, armeijan aseistus ja päällystön organisointikyvyt* olivat riippuvaisia maan taloudellisesta ja poliittisesta voimasta. Näiden tekijöiden lisäksi Vorošilov korosti sodan strategisen suunnittelun, jossa Stalin oli kiinnittänyt jatkuvaa huomiota reserveihin, merkitystä sodan päämäärien saavuttamisessa.¹¹³² Vorošilov esitti Stalinin ajattelun omaperäisenä, vaikka hänen voittoon johtavien tekijöiden luettelossa on tuskin mitään varsinaisesti uutta oivallusta. Divisioonien määrä ja laatu voidaan palauttaa suoraan Svetšin ajatuksiin strategiasta¹¹³³ ja viiden tekijän luettelo muistuttaa Mihnevitsin luettelmaa voiton laeista ja armeijan vahvuutta kuvaavista tekijöistä¹¹³⁴.

¹¹²⁸ Sama, ks. myös Kulomaa (2004), ss. 139–137. – Kulomaa käyttää todennäköisesti Glantzin teoksen perusteella suomeksi termiä ”*selustan vakaus*”.

¹¹²⁹ Ks. tutkimuksen s. 139. – Triandafillov ei korostanut yllätyksen merkitystä ja mainitsi sen vain neljä kertaa pääteoksessaan *Nykykaikaisten armeijoiden operaatiot*.

¹¹³⁰ Никифоров, Nikiforov ja muut (2005), s. 13, Плехов, А.М., Шапкин С. Г.: Словарь военных терминов, Воениздат. Москва, 1988, http://military_terms.academic.ru/, 1.3.2012, suom. Plehov, A. M., Šapkin, S. G.: Sotilastermien tietosanakirja, ks. myös Kuokkanen (2012), ss. 17, 73. – Otsikossa käytetty termi *полководец*, *polkovodets* tarkoittaa taitavaa suurten joukkojen käytännön sodanjohtajaa, rintamakomentajaa. Stalinin virallista asemaa ylipäällikkönä vastaisi paremmin käsite *военачальник*, *voenatšalnik*, jota voidaan käyttää armeijaa (lippuetta) ylempien joukkojen komentajista ja esikuntien ylimmästä johdosta. Rintamakomentajaan vertaamalla Vorošilov halusi todennäköisesti korostaa Stalinin käytännöllistä taitoa.

¹¹³¹ Выступление по радио В. М. Молотова 22 июня 1941 года, http://ru.wikipedia.org/wiki/Выступление_по_радио_В._М._Молотова_22_июня_1941_г., 2.2.2013, suom. V. M. Molotovin puhe radiossa 22.6.1941. – ”*Наше дело правое, враг будет разбит, победа будет за нами*”, suom. ”*Asiamme on oikeutettu, vihollinen murskataan, voitto koittaa meille*”. Ulkoministeri Molotov päätti puheensa näihin sanoihin 22.6.1941 ilmoittaessaan Neuvostoliiton joutuneen hyökkäyksen kohteeksi. Stalin ja neuvostopropagandistit lainasivat lausetta ja muotoilivat sitä eri tavoin sodan aikana.

¹¹³² Ворошилов, К.: Гениальный полководец Великой Отечественной войны, Правда 21.12.1949, <http://oldgazette.ru/pravda/21121949/text5.html>, 1.2.2013, suom. Vorošilov, K.: Suuren isänmaallisen sodan nerokas sodanjohtaja, Pravda, s. 5. – Pravdan numero oli omistettu Stalinin 70-vuotissyntymäpäivän juhla. Kaksitoistasivuisen lehden kaikki artikkelit, yhtä lukuunottamatta, oli omistettu päivän sankarin ja juhlapäivän teemalle. Ainoastaan viimeisen sivun pikkuartikkelissa kerrottiin Moskovassa järjestettävästä šakin naisten maailmanmestaruuskilpailusta.

¹¹³³ Ks. tutkimuksen s. 89. – ”*Sota tarvitsee riittävän määrän korkealaatuisia joukkoja.*”

¹¹³⁴ Ks. tutkimuksen s. 59.

Stalinin merkitystä sodanjohtajana korostettiin artikkelien ja kirjojen lisäksi myös elokuvissa. Vuonna 1949 valmistuneessa Stalingradin taistelusta kertovassa elokuvassa *Сталинградская битва*, (*Stalingradin taistelu*) hänen kuvataan tutkivan yömyöhällä puna-armeijan ohjesääntöjä ja laativan mietteissään muistiinpanoja. Vasiljevskin saapuessa esittämään kehittämäänsä operaatio Uranuksen suunnitelmaa Stalin ojentaa hänelle arvioitavaksi muutokset mielestään vanhentuneisiin ohjesääntöihin. Stalinin mukaan johtajien paikkoja taistelussa on muutettava sekä perustettava vahvoja liikkuvia yhtymiä. Kohtauksen lopuksi Stalin sanelee Vasiljevskille ohjeet Stalingradin vastahyökkäysoperaation valmistelujen salaamisesta.¹¹³⁵ Elokuva heijastaa myös kuvausajankohdan tilannetta: Georgi Žukov oli joutunut Stalinin epäsuosioon ja siksi hänet poistettiin kokonaan Stalingradin taistelua käsittelevästä elokuvasta.

Stalinin kuoltua häntä alettiin arvostella kaikista mahdollisista virheistä, mikä tuskin teki tosiasioille sen enempää oikeutta kuin aikaisempi kritiikitön ihailu¹¹³⁶. Staliniin kohdistetusta arvostelusta huolimatta sota voitettiin hänen johdollaan. Neuvostoliittolaisen ja myös nykyvenäläisen käsityksen mukaan Neuvostoliitto löi saksalais-fasistiset maahantunkeutajat ja heidän liittolaisensa oikeutetussa puolustustaistelussa. ”*Vastustajasta saatiin voitto kaikissa suhteissa: teknisesti, sotilaallisesti ja ideologisesti*”¹¹³⁷.

Neuvostoliittolaisessa ja venäläisessä sotatieteessä suuren isänmaallisen sodan kokemukset tuodaan korostetusti esille. Sotaa ei sen aikana, eikä oikeastaan sen jälkeenkään, ole esitetty sosialismin saavutusten puolustamisena vaan ennen kaikkea neuvostokansan tuhoamiseen pyrkineen hyökkäyksen torjumisena. Toisen maailmansodan kokemus oli osa Neuvostoliiton kansallista tarinaa, jonka rinnalla maalla oli sosialistinen maailmankatsomuksellinen idea, joka ei kuitenkaan ollut ytimeltään kansallinen. Neuvostoliiton romahduksen jälkeen ”valoisian tulevaisuuden” ideologia osoittautui tyhjäksi, ja jäljelle jäi vain kansallinen sankaritarina toisen maailmansodan voittaneesta ja Euroopan fasismin¹¹³⁸ vapauttaneesta maasta. Tästä yhtenä esimerkkinä ovat voitonpäivänä 9. toukuuta Moskovan Punaisella torilla järjestettävät sotilasparaatit. Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen paraati järjestettiin ensimmäisen kerran sodan päättymisen 50-vuotispäivänä vuonna 1995, minkä jälkeen se on järjestetty vuosittain. Vuoteen 2008 saakka Punaisella torilla ei esitetty raskasta sotilaskalustoa.¹¹³⁹ Vuodesta 2008 lähtien raskas sotilaskalusto on ollut paraateissa mukana ja paraatista on muodostunut jossain määrin samanlainen uuden aseistuksen esittelytilaisuus kuin lokakuun vallankumouksen vuosipäivän paraatit olivat neuvostoaikana.

Stalinin viisi pysyvää tekijää sijoittuvat sodankäynnin strategiselle tasolle ja ovat luonteeltaan yleisiä sekä ajasta että tilanteesta riippumattomia. Niissä ei ole ideologista korostusta, eivätkä ne ole tulkittavissa hyökkäykselliseksi tai puolustukselliseksi. Sellaisi-

¹¹³⁵ Петров, Petrov (1949), 1 h 06 min – 1 h 18 min, ks. myös tutkimuksen s. 179. – Stalinin korjausesitysten sisältö on sama kuin puna-armeijan jalkaväen taisteluohjesäännössä 1942.

¹¹³⁶ Glantz (2005), s. 175.

¹¹³⁷ Nehai, Ruslan (Нехай, Руслан Шамсудинович) kenraalimajuri, Leningradin sotilaspiirin komentajan sotilaskasvatustyöstä vastaava sijainen. Esitelmä Maanpuolustuskorkeakoulun esiupseerikurssi 59 opiskelijoille Leningradin sotilaspiirin upseeritalossa, 16.5.2007.

¹¹³⁸ Neuvostoliittolaisessa ja venäläisessä retoriikassa kansallissosialisteista käytetään perinteisesti virheellistä nimitystä fasistit.

¹¹³⁹ Путин: Парад на Красной площади никому не угрожает, <http://www.pravda.ru/news/society/05-05-2008/266568-putin-0/>, 11.5.2013, suom. Putin: Paraati Punaisella torilla ei uhkaa ketään, Pravda. – Voitonpäivän juhlinnasta kertova sanomalehtiartikkeli, jossa lainattiin tuolloisen presidentti Vladimir Putinin lausuntoa.

naan niitä kuitenkin käytetään enää vain harvoin, lähinnä historiallisissa yhteyksissä. Venäjän nykyinen puolustusministeri Sergei Šoigu (s. 1955) totesi tammikuussa 2013 Venäjän sotatieteellisessä akatemiassa pitämässään puheessa: ”Armeijan ja laivaston kyettävä vastaamaan kaikkiin haasteisiin ja uhkiin, mitä varten on tarpeellista: asevoimien optimaalinen rakenne, tehokas johtamisjärjestelmä, uudenaikainen aseistus ja ammattitaitoinen henkilöstö.”¹¹⁴⁰ Mikäli optimaalisen rakenteen tulkitsee divisioonien määräksi ja laaduksi, yhtyy Šoigun tavoittelema Stalinin viiteen pysyvään tekijään. Tällainen tulkinta kuvastaa kuitenkin enemmän Stalinin tekijöiden yleisestä luonteesta, kuin Šoigun stalinistisuudesta.

Neuvostoliittolaiset tiedemiehet olivat jo vuonna 1940 tietoisia Länsi-Euroopassa käynnissä olevasta erityisvahvan aseiden kehittämistyöstä, mikä viittasi mahdollisen ydinaseen ensiaskeleisiin. He eivät kuitenkaan pitäneet aseiden kehittämistä mahdollisena lähitulevaisuudessa. Kehityksen seuraamista kuitenkin suositeltiin hallitukselle ja ulkomaantiedustelu sai tehtävän kehittämistyön seuraamisesta. Asiamiestiedustelun lisäksi myös radiokemiaa käsittelevien tieteellisten artikkelien julkaisun pysähtyminen lännessä viittasi meneillään oleviin hankkeisiin¹¹⁴¹. Neuvostoliiton oma ydinohjelma aloitettiin virallisesti vain puolitoista kuukautta Yhdysvaltain Manhattan-projektin asettamisen jälkeen syyskuussa 1942¹¹⁴². Yhdysvaltalaisilta vakoilemalla saadut tiedot mahdollistivat Neuvostoliiton ydinohjelman käynnistymisen ja ripeän etenemisen¹¹⁴³. Neuvostoliitto ei

¹¹⁴⁰ Потехина, Анна: Что предстоит военной науке?, Красная звезда, 28.01.2013, <http://redstar.ru/index.php/newspaper/item/7117-cto-predstoi-voennoy-nauke>, 4.2.2013, suom. Potehina, Anna: Mitä sotatieteellä on edessään? Krasnaja zvezda, ks. myös Литовкин, Виктор: Академики анализируют реформу, Дискуссии военных ученых о путях развития армии и флота, их готовности к войнам XXI века, Независимое военное обозрение 1.2.2013, http://nvo.ng.ru/realty/2013-0201/1_reform.html, 1.2.2013, suom. Litovkin, Viktor: Akateemikot analysoivat uudistusta, sotatieteilijöiden keskustelua armeijan ja laivaston kehityspoluista ja valmiudesta 22-vuosisadan sotiin, Nezavisimaja gazeta.

¹¹⁴¹ Sudoplatov ja muut (1994), ss. 257–258, 263, ks. myös Ёорыш, А.И., Морохов, И.Д., Иванов, С.К.: А-бомба, Наука, Москва, 1980, <http://militera.lib.ru/research/abomb/index.html>, 30.4.2013, suom. Joryš, A. I., Morohov, I. D., Ivanov, S. K.: A-pommi, s. 375. – Nuori sotapalvelukseen määrätty ydinfyysikko Georgi Fljorov (1913–1990) oli huomannut, että tuoreissa läntisissä tieteellisissä julkaisuissa ei enää julkaistu radiokemiaa käsitteleviä artikkeleita. Tästä hän päätteli, että lännessä oli aloitettu ydinaseiden kehittäminen. Hän kirjoitti havainnostaan Stalinille vuonna 1942. Tiedustelukanavien ulkopuolelta tulleen varoituksen kerrotaan vakuuttaneen neuvostojohdon omien toimenpiteiden välttämättömyydestä.

¹¹⁴² Распоряжение ГКО № 2352сс «Об организации работ по урану», 28 сентября 1942, <http://www.rusarchives.ru/evants/exhibitions/atom-exp/20.shtml>, 30.4.2013, suom. Valtiollisen puolustuskomitean käsky № 2352/ersal, Uraanin parissa tehtävän työn organisoimisesta, 28. syyskuuta 1942, ks. myös Ёорыш, Joryš ja muut, ss. 365–374, vrt. Jones, Vincent C.: Manhattan: The Army and the Atomic Bomb, Center of Military History, United States Army, Washington, D.C., 1985, http://www.history.army.mil/html/books/011/11-10/CMH_Pub_11-10.pdf, 30.4.2013, ss. 8–14, 16. – Käskyssä velvoitettiin Neuvostoliiton tiedeakatemian akateemikko Abram Joffe (1880–1960) palaamaan työhönsä tutkimaan uraaniatomin hajottamiseen perustuvan atomienergian käyttämistä ja esittämään valtiolliselle puolustuskomitealle 1.4.1943 mennessä esitelmä mahdollisuudesta kehittää uraanipommi tai uraanipolttoainetta. Neuvostoliitossa radiokemiaa oli tutkittu tiiviisti vuodesta 1920 alkaen. Sodan alettua kesällä 1941 pääosa ohjelmassa työskennelleistä nuorista tiedemiehistä kutsuttiin rintamapalvelukseen, josta he palasivat ydintutkimuksen pariin vasta vuoden 1942 lopussa. Yhdysvaltain ydinaseiden tuottamiseen tähtäävä asevoimien Manhattan-projekti käynnistettiin kesäkuussa 1942. Valtiojohdon päätös ydinennergian sotilaskäyttöön tähtäävästä tutkimuksesta sekä rikastamiskelpoisen uraanimalmin hankkimisesta Yhdysvaltojen käyttöön oli tehty jo syksyllä 1939.

¹¹⁴³ Sudoplatov ja muut (1994), ss. 292, 298–299, 315, 319, ks. myös Служба внешней разведки Российской Федерации, <http://svr.gov.ru/history/stage06.htm#6>, 2.5.2013, Venäjän ulkomaantiedustelupalvelun verkkosivuston Manhattan-projektia käsittelevä artikkeli vrt. Ёорыш, Joryš ja muut (1980). – Sudoplatovin mukaan tiedustelutiedon merkitys oli keskeinen. Nykyisen virallisen arvion mukaan tiedustelutiedot pääasiassa nopeuttivat kehitystyötä auttamalla välttämään ennakoita virheitä. Vuonna 1980 julkaistussa neuvostoliittolaisessa teoksessa A-pommi neuvostotiedustelun aktiivisesta toiminnasta ydin-

aluksi ollut ydinteknologiaan perustuvassa tutkimuksessa ja asehankkeessa aktiivinen toimija vaan tyytyi seuraamaan muualla tapahtuvaa kehitystä.

Neuvostoliiton tiedustelu pystyi pitämään valtionjohtonsa ajan tasalla ydinaseistuksen kehityksestä lännessä. Potsdamin konferenssin ollessa päättymäisillään Yhdysvaltojen presidentti Harry Truman ilmoitti 24.7.1945 Stalinille Yhdysvaltain hallussa olevasta ”erityisen vahvasta pommista” mainitsematta sen perustuvan atomi- tai ydinteknologiaan. Truman ja keskustelua etäältä seurannut Churchill yrittivät tulkita Stalinin reaktiota ymmärsikö hän minkä tyyppisestä aseesta olisi kysymys. Reaktiosta olisi voinut päätellä myös oliko Stalinilla jonkinlaista esitietoa ydinaseistuksesta. Stalinin rauhallinen reaktio ei antanut länsiliittoutuneille tietoa asian oikeasta laidasta vaan he päättelivät hänen olleen täysin tietämätön ydinaseistuksen kehityksestä ja sen mahdollisuudesta. Vahvistettu tieto lännen saavutuksista kiihdytti Neuvostoliiton tarvetta oman ydinaseistuksen kehittämisessä. Yhdysvaltojen käytettyä ydinasetta Hirošimassa ja Nagasakissa Neuvostoliitto nimitti tiedustelupalvelunsa päällikön Lavrenti Berijan ydinaseprojektin johtajaksi.¹¹⁴⁴

Stalin suhtautui aluksi vähättelevästi ydinaseistuksen, kuten kaikkien muidenkin yksittäisten tekijöiden, mahdollisuuksiin. Tämän on arvioitu johtuneen hänen huolestuneisuudestaan ydinaseen aiheuttamasta uhasta ja halusta vaimentaa ulkovaltojen kiinnostusta Neuvostoliiton omaan ydinaseohjelmaan vähättelevän kriittisellä suhtautumisella.¹¹⁴⁵ Ydinaseiden käyttö ei varsinaisesti kuulunut Stalinin oppiin asevoimien käytöstä. Hänen suhtautumistaan ydinaseisiin voi parhaiten luonnehtia epäileväksi, mutta käytännöllisistä syistä sen mahdollisuuksista kiinnostuneeksi. Neuvostoliitto saavutti kyvyn uraanin hajoamisreaktioon perustuvan ydinaseen rakentamiseen ja räjäytti ensimmäisen ydinpomminsa vuonna 1949¹¹⁴⁶. Pommin kehittämisen jälkeen Neuvostoliitolla oli vielä pitkään kirittävää ydinaseen käyttöön tarvittavan strategisen ilma-aseen kehittämisessä.

Neuvostoliitto pystyi todennäköisesti salaamaan ydinasehankkeensa tilan lännen tiedustelulta, vaikka mielenkiinto ydinteknologia kohtaan oli varmasti paljastunut. Sekä Yhdysvallat että Neuvostoliitto pystyivät uraanimalmin saatavuudesta olevien tietojen

aseen kehittämiseen tarvittavan tiedon hankkimisessa ei mainita mitään. Tosin yhdysvaltalaisten kritisoidaan nähneen vakoilijoita kaikkialla. Siksi teoksessa ei mainita kertaakaan Klaus Fuchsia, joka Sudoplatovin mukaan oli neuvostotiedustelun pääasiallinen tiedonlähde. Todennäköisesti ensimmäinen Fuchsia julkaistu artikkeli (Феклисов, А.С.: Подвиг Клаусца Фукса, suom. Feklisov, A. S.: Klaus Fuchsin urotyö) ilmestyi Voенно-исторический журналissa vasta joulukuussa 1990. Sen kirjoittaja on Fuchsin operaatioista vastannut neuvostotiedustelun virkailija.

¹¹⁴⁴ Sudoplatov ja muut (1994), s. 293, Harry S. Truman on the Potsdam Conference, July 17-30, 1945. http://www.trumanlibrary.org/whistlestop/study_collections/bomb/large/documents/pdfs/63.pdf#zoom=100, 1.5.2013, s. 516, Churchill, Winston S.: *The Second World War volume VI, Triumph and Tragedy*, Cassell&Co, Ltd, London, 1954, ss. 579–580, Ржешевский, Олег Александрович: Сталин и Черчилль. Встречи. Беседы. Дискуссии. Документы, комментарии, 1941–1945, Наука, Москва, 2004, http://militera.lib.ru/research/rzheshevsky_oa02/index.html, 11.5.2013, suom. Ržeshevski, Oleg: Stalin ja Churchill. Tapaamisia. Keskusteluja. Asiakirjoja. Kommentaareja. 1941–1945, ss. 536–537, Жуков, Žukov (2002), osa 2, s. 374. – Neuvostoliiton tiedustelu oli ilmoittanut Stalinille 10.7.1945 Yhdysvaltojen pian tapahtuvasta ydinkokeesta, joka tapahtui 16.7.1945 Los Alamosissa. Tieto ydinkokeesta toimitettiin presidentti Trumanille saman päivän aikana. Hän päätti kirjallisen raportin saatuaan ja Churchillin kanssa neuvoteltuaan informoida asiasta myös Stalinia.

¹¹⁴⁵ Glantz (2005), ss. 172, 176, vrt. Gaddis, John: *We Know Now, Rethinking Cold War History*, Oxford University Press, New York, 1997, s. 237. – Gaddisin mukaan Stalinilla oli hyvä vaisto teknisissä asioissa, ja että hän oli innokas uuden oppija. Mary Glantz pitää Stalinin ydinaseiden merkityksen tunnustamattomuutta harhautuksena: kiellettiin julkisesti, hankittiin itse salassa.

¹¹⁴⁶ Ёорыш, Joryš ja muut (1980), ss. 398–399. – 29.8.1949.

avulla arvioimaan suhteellisen luotettavasti vastapuolen pomminrakennusmahdollisuuksia. Neuvostoliittolaiset pystyivät arvioimaan Yhdysvaltain atomipommien lukumäärän ja päättämään, ettei Yhdysvallat ollut 1940-luvun lopussa eikä vielä 1950-luvun alusakaan valmis ydinasein tapahtuvaan hyökkäykseen Neuvostoliittoa vastaan¹¹⁴⁷. Stalin hyödynsi tietoa pitäytymällä äärimmäiseen tiukkaan vastakkainasetteluun lännen kanssa. Vasta vuonna 1955 Neuvostoliiton tiedustelu arvioi Yhdysvaltain ja Britannian kykenevän tuhoamaan Neuvostoliiton ydinasein. Tieto mahdollisti kovat otteet Itä-Euroopassa ja auttoi varmistamaan kommunistien voiton Kiinassa sekä tuen Korean sodassa. Sudoplatovin mukaan molemminpuolisella tiedustelulla saadut tiedot, ja niiden perusteella tehdyt arviot, antoivat sekä Neuvostoliitolle että Yhdysvalloille riittävän luotettavan tilannekuvan, mikä esti suurvaltoja astumasta kylmän sodan aikana kriisin laukeamiseen johtavan kynnyksen yli.¹¹⁴⁸

Glantzin mukaan neuvostoliittolainen sotatiede pystyi Stalinin aikana, ja hänen vaikutuksestaan huolimatta, kehittymään. Kuitenkaan Neuvostoliiton vuonna 1941 kokeman strategisen yllätyksen syitä, alkuvaiheen sotatoimia, heikkouksia strategisessa puolustuksessa ja ydinaseen merkitystä ei voitu käsitellä sotatieteellisessä tutkimuksessa. Sodan kokemuksia analysoitiin, ja sotilaallista teoriaa kehitettiin niiden perusteella, mutta näitä tutkimuksia ei 1920–1930-lukujen tapaan julkaistu vapaasti levitettävänä kirjoina tai lehtiartikkeleina.¹¹⁴⁹ Esimerkkinä sodan jälkeisestä sotakokemuksen keräämisestä ja analysoinnista on lähteenäni käyttämä vuonna 1946 laadittu 1. Valko-Venäjän rintaman Berliinin operaatiota käsitelleen vuoteen 2000 saakka salaiseksi luokiteltu konferenssin aineisto¹¹⁵⁰. Konferenssin avaussanat lausuneen armeijankenraali Vasili Sokolovskin (1897–1968) mukaan tilaisuus oli luonteeltaan tieteellinen. Sen tulisi antaa kuva operaation kokonaisuudesta sekä tuoda esiin myös operaation valmistelussa ja toteutuksessa havaittuja puutteita¹¹⁵¹. Materiaalin salaiseksi julistaminen lienee osoitus siitä, että sodan loppuvaiheen neuvostoliittolaisten operaatioiden toteutustapa katsottiin myös vallitsevaksi sodankäyntitavaksi, jonka yksityiskohdista ei haluttu antaa tietoja potentiaalisille vastustajille. Vastaavanlaisia konferensseja pidettiin todennäköisesti myös muissa neuvostojoukoissa, ja mikäli ne tuottivat yhtä paljon materiaalia, voi sotakokemusten käsittelyn uskoa tuottaneen paljon yksityiskohtaista ja hyödyllistä aineistoa.

Ensimmäisinä sodanjälkeisinä vuosina neuvostoliittolainen sotataito nojasi käydyn sodan kokemuksiin. Tulevan sodan tavoitteet katsottiin voitavan saavuttaa ainoastaan kaikkien puolustushaarojen yhteisillä ponnistuksilla, kuitenkin siten, että päätehtävä olisi maavoimilla, ja muiden puolustushaarojen tehtävät olisivat sitä tukevia. Sota ratkaistaisiin strategisilla hyökkäys-, vastahyökkäys- ja puolustusoperaatioilla, joista tärkeim-

¹¹⁴⁷ Lappi, Ahti: *Ilmatorjunta Kylmässä sodassa*, Ilmatorjuntasäätiö, Jyväskylä, 2003, ss. 30–31. – Yhdysvaltain ilmavoimien kyky ydinasehyökkäykseen oli vielä 1940-luvun lopussa ja 1950-luvun alussa vaatimaton. Vuonna 1947 oli käytettävissä seitsemän pommia ja seuraava vuonna 25 kappaletta. Ydinpommitukseen soveltuviksi muunnettuja B-29-pommikoneita oli vain 10–16 kappaletta.

¹¹⁴⁸ Sudoplatov ja muut (1994), s. 288–289, 303.

¹¹⁴⁹ Glantz (2005), s. 175, ks. myös Злобин, В.: Современная фронтовая операция (По опыту Великой Отечественной войны, *Военная мысль*, № 4–5, 1945, suom. Zlobin, V.: Nykyaikainen rintamaoperaatio (suuren isänmaallisen sodan kokemusten perusteella), *Vojennaja mysl'*, ss. 24–41, Злобин, В., Ветошников, Л.: Об оперативном искусстве Советской армии, *Военная мысль*, № 3–4, 1947, suom. Zlobin, V. ja Vetošnikov, L.: Neuvostoarmeijan operaatiotaidosta, *Vojennaja mysl'*, ss. 6–15 ja ss. 4–18. – Sotakokemusten julkaiseminen alkoi jo vuonna 1945 *Vojennaja mysl'* -lehdessä, jonka jakelu rajoitettiin vuoteen 1989 vain Neuvostoliiton asevoimien upseerien virkakäyttöön.

¹¹⁵⁰ Konferenssin aineistoa on kuvailtu tutkimuksen s. 242.

¹¹⁵¹ BRF, osa 1, s. 23. – Armeijan kenraali Sokolovskin avaussanat.

piä olivat yhden tai usean rintaman hyökkäysoperaatiot. Hyökkäysoperaatioiden päätoimintamuotona säilyi vastustajan valmistellun puolustuksen läpimurto ja sen voimien tuhoaminen. Tärkeimpänä keinona vastustajan tuhoamisessa pidettiin rintamaiskuja toisiinsa yhtyvinä tai yksi–kaksisuuntaista saarrostaavaa iskua luonnollista estettä vasten (meri tai vuoristo). Samanaikaisesti vastustajan joukot hajotettaisiin ja tuhottaisiin osissa. Operaation tavoitteiden saavuttamiseksi tarvittiin pääsuunnassa toimivia suuria ja keskitettyjä panssari- ja mekanisoitujen joukkojen iskuja, joita tuettaisiin ilmavoimilla. Merivoimien tehtävänä oli tyypillisesti vastustajan merellisen sivustan eristäminen. Strategisten hyökkäyksen tavoitteena olevat tärkeät alueet saavutettaisiin hyökkäämällä 1–3 strategisessa suunnassa, mutta vastustajan tuhoamiseen sotänäyttämön alueella tarvittaisiin muutamia samanaikaisia tai toisiaan seuraavia strategisia hyökkäysoperaatioita. Edeltävän sotaan verrattuna operaatioiden mittakaavat olivat kasvaneet.¹¹⁵²

Tuon ajan neuvostojoukkojen operatiivisesta suunnittelusta on esimerkkinä Saksaan sijoitettujen miehitysjoukkojen vuoden 1946 suunnitelma, joka julkaistiin vuonna 1989 *Voenno-istoričeski žurnal* -lehdessä. Suunnitelman mukaan neuvostojoukkojen tehtävä oli puolustuksellinen. Vastustajan päähyökkäyssuunnaksi oletettiin Helmstedt–Magdeburg–Berliini. Miehitysjoukkojen puolustus rakentui suoja-alueesta ja kolmesta puolustusasemasta, jotka oli ryhmitetty 35 kilometrin välein sekä selustasta. Kosketuslinjan, eli itäisen miehitysvyöhykkeen rajan, ja ensimmäisen puolustuslinjan väliselle suoja-alueelle oli sijoitettu ainoastaan neljän rykmentin voimat. 3. Iskuarmeija ja 8. Kaartin armeija valmistautuivat puolustamaan etummaista puolustuslinjaa sekä torjumaan vastustajan läpimurrot toisten portaidensa vastaiskuilla. Selustaan ryhmitetyt 1. ja 2. Kaartin mekanisoitu armeija valmistautuivat selustan puolustukseen ja torjumaan kumpikin kolmessa valmistautumissuunnassa operatiiviseen murtoon päässeeseen vastustajan.¹¹⁵³

Julkaistu suunnitelma vastasi Glantzin arvion mukaan suhteellisen tarkasti Yhdysvaltain tiedusteluarviota, jonka mukaan neuvostojoukoilla olisi suunnitelmassa mainittujen kahden mekanisoidun armeijan lisäksi ollut käytettävissään neljä mekanisoitua armeijaa. Kaksi lisäarmeijaa tuotiin alueelle Berliinin kriisin aikana 1948, ja ne pysyivät Saksassa kymmenen vuoden ajan. Glantzin arvion mukaan neuvostoliittolaisilla oli puolustuksellisesta suunnitelmastaan huolimatta Keski-Euroopan alueella vahva ensimmäinen strateginen porras ja kyky tarvittaessa vahventaa sitä uusilla joukoilla.¹¹⁵⁴ Saksan miehitysjoukkojen operatiivinen puolustus suunnitelma on tuskin ainoa ja tyhjentävä näkemys neuvostojoukkojen toiminta-ajatuksesta kylmän sodan ensi vaiheissa. Sen julkaisupäätöksen perustelut eivät ole tiedossa¹¹⁵⁵, mutta ajoittuminen 1980-luvun loppuun liittyy

¹¹⁵² Золотарёв, Золотарёв (2000), ss. 457–458, ks. myös Glantz (2005), ss. 176–179. – Glantzin teksti (joka on alun perin julkaistu jo 1992) on osittain yhtenevää Zolotarjovin teokseen. Hän on käyttänyt viitteenään vuoden 1945 *Vojennaja mysl'* -lehden artikkelin (Z. Zlobin: Sovremennaja frontovaja operatsija [Nykyaikainen rintamahyökkäys] englanninkielistä käännöstä. Glantz mainitsee Zolotarjovista poiketen sodan esimerkkioperaatioita (Valko-Venäjä 1944 ja Veiksel-Oder 1945) sekä maahanlaskujen käytön osana rintamien iskuja. Valitettavasti Suomessa ei ole käytettävissä tuon ajanjakson *Vojennaja mysl'* -lehden numeroita.

¹¹⁵³ Гарелов, М.А.: Откуда угроза (документы), *Военно-исторический журнал*, № 2, 1989 1989, suom. Garelov, M. A.: Mistä uhka (asiakirjoja), *Voenno-istoričeski žurnal*, ss. 26–31, sekä lehden sisäkansi, ks. myös Glantz (2005), ss. 180–186.

¹¹⁵⁴ Glantz (2005), ss. 180–186.

¹¹⁵⁵ *Военно-исторический журнал* -lehden julkaisuluettelo 1962–2000. – *Vojennaja mysl'* -lehdessä oli aikaisemmin julkaistu asiakirjoja teemalla документы и материалы (asiakirjoja ja aineistoja) ja vuo-

presidentti Mihail Gorbatšovin uudistuspolitiikkaan ja Itä-Euroopan maiden irtautumiseen Neuvostoliiton johtamasta liittokunnasta. Puolustuksellisen operatiivisen suunnitelman julkaiseminen saattoi myös olla rauhoittavaa retoriikkaa Neuvostoliiton alun perinkin hyvistä aikeista tällä suunnalla.

Neuvostoliiton vuosina 1948–1950 järjestämiin suuriin sotaharjoituksiin osallistuivat tyypillisesti kaikki kyseisen suunnan strategisen suunnan tai sotänäyttämön sotilaspiirit. Strategisten operaatioiden harjoittelussa rintamien leveys oli 700–1 200 kilometriä, ja taistelutoimia käytiin 750–850 kilometrin syvyisellä alueella. Harjoituksiin osallistuneiden joukkojen määrät olivat valtavia, mikä mahdollisti suuren joukkojen tiheyden muodostamisen pääsuunnan hyökkäysoperaatioiden harjoittelussa. Operaatiomallit vastasivat toisen maailmansodan kokemuksia. Harjoitukset olivat luonteeltaan sodan aikaisiin operaatioihin verrattuna *aktiivisempia, ratkaisevampia, yhtäjaksoisempia*, liikelaajuudeltaan suurempia, ja joukkojen johtaminen oli keskitetympää sekä jatkuvampaa. Harjoituksiin osallistuivat myös ilma- ja merivoimat sekä maahanlaskujoukot, jotka saivat operaatioita tukevien tehtävien lisäksi myös aikaisempaa itsenäisempiä tehtäviä.¹¹⁵⁶

Stalin kuoleman jälkeiseen ajanjaksoon vuosina 1953–1960 ajoittuu myös niin sanottu Žukovin reformi, jolle oli luonteenomaista voimaperäinen sotatieteen ja -taidon kaikkien alueiden tutkimus. Tutkimuksen lähtökohtina olivat käydyn sodan kokemusten lisäksi uuden tieteellis-teknisen kehityksen antamat mahdollisuudet. Maavoimien organisaatiota kehitettiin ja niiden tulivoima ja liikkuvuus kasvoivat. Uudistuksia säesti räiskyvä keskustelu sotilasteoreettisen *Voennaja mysl'* -lehden ja vuonna 1959 uudelleen ilmestymisensä aloittaneen *Voenno-istoričeski žurnal* -lehden sivuilla¹¹⁵⁷. Keskustelua kirvoitti kysymys siitä, oliko monimiljoonainen tavanomaiseen aseistukseen perustuva armeija edelleen tarpeen, vai olisiko muodostettava liikkuvat, kooltaan rajoitetut mutta hyvin varustellut joukot? Vastapuoli puolestaan väitti, ettei nykyaikainen ydinaseistus suinkaan vähentänyt vaan pikemminkin edellytti suurten tavanomaisten joukkojen säilyttämistä. Ydinsodassa tappiot saattaisivat suuria ja yhdenaikaisia, jolloin niiden korvaamiseen tarvittaisiin reserviä.¹¹⁵⁸

Ydinaseen käyttöön otosta huolimatta Stalinin ajan neuvostoliittolainen sotataito pitäytyi 1930-luvun sotateorioiden mukaisessa operaatiomallissa, jota kehitettiin toisen maailmansodan kokemusten perusteella, kuitenkin siten että käytettävien joukkojen määrä ja taistelutilan koko kasvoivat. Valinnan taustalla oli Neuvostoliiton päävastustajan Yhdysvaltojen ydinaseistuksen vähäisiin käyttömahdollisuuksiin perustunut tilannearvio, joka mahdollisti omien vahvuuksien häikäilemättömän hyödyntämisen.

desta 1987 alkaen teemalla новые архивные материалы (uutta arkistomateriaalia) sekä vuodesta 1988 teemalla гриф секретности снят (salaisuuden leima poistettu).

¹¹⁵⁶ Золотарёв, Zolotarjov (2000), s. 459, ks. myös Резниченко, Reznitšenko (1966), ss. 74–89, tutkimuksen liite 1, neuvostoliittolaiset ja venäläisiä yleisjoukkojen taistelun periaatteita käsittelevät sarakkeet.

¹¹⁵⁷ *Военная мысль, Vojennaja mysl'*, vuosikerrat 1918–1941, 1990–2013. – *Vojennaja mysl'* on Neuvostoliiton ja Venäjän puolustusministeriön vuodesta 1918 julkaisema sotilasteoreettinen aikakauslehti. Julkaisu on vasta vuodesta 1989 alkaen ollut avoin julkiseen levitykseen. Puolustusministeriön *Военно-исторический журнал Voenno-istoričeski žurnal* on nimensä mukaisesti *sotahistoriallinen aikakauslehti*, jonka julkaisu on aloitettu vuonna 1939. Sodan jälkeen lehteä ei julkaistu ennen vuotta 1959, siksi monissa lähteissä viitataan lehden julkaisun alkaneen vasta tuolloin.

¹¹⁵⁸ Glantz (2005), s. 173, ks. myös Золотарёв, Zolotarjov (2000), s. 413, Колтюков, Koltjukov (2006b), s. 248. – Joukkojen tehokkaan aseistuksen määrä kasvoi tosin jo heti sodan jälkeen, kun reservien kotiuttamisen myötä niiden käytössä ollut aseistus siirtyi vakinaisille joukoille.

5.3 Ydinaseesta muodostuu dominoiva tekijä

Yhdysvaltain ydinaseistuksen ja sen käyttöön soveltuvien strategisten pommikoneiden kehitys ja lukumäärän kasvu sekä Yhdysvalloissa vuonna 1954 käyttöön otettu *massiivisen vastaiskun* ydinasedoktriini, jonka mukaan Yhdysvaltain ja sen liittolaisiin kohdistuviin hyökkäyksiin vastattaisiin ydiniskulla, pakottivat Neuvostoliiton arvioimaan uudelleen ydin- ja tavanomaiseen aseistukseen perustuvan sotataidon suhdetta. Venäläisen historian oppikirjan *Новейшая история России 1945–2006* (Venäjän uudempi historia vuosina 1945–2006) mukaan ”Yhdysvaltain ilmavoimien helmikuussa 1950 tekemän strategisen analyysin mukaan amerikkalaiset pommikoneet kuljettaisivat maaleihinsa 153–186 ydinpommia, ja hyökkäyksen aikana ne menettäisivät 56–180 omaa lentokonettaan. Tappioarviot vaihtelivat vuorokaudenajan, ilmavoimien yhtymien ja Neuvostoliiton ilmapuolustuksen toimintataktiikan mukaan.” Neuvostoliiton näkökulmasta vaara ydiniskuun perustuvasta hyökkäyksestä maan tuhoamiseksi oli olemassa.¹¹⁵⁹ Suoraa konfliktia blokkien välille ei syntynyt, vaan yhteenotot tapahtuivat paikallisten sotien ja aseellisten konfliktien välityksellä ilman ydinaseita.

Ristiriidat ja uuden aseistuksen mahdollisuudet synnyttivät idän ja lännen välille vuosikymmeniä kestävä kilpavarustelun. Aluksi Neuvostoliitto tulkitsi Yhdysvaltain etumatkan ydinaseistuksessa itselleen vaaralliseksi ja kiihdytti omaa kehitystyötä ydinaseistuksen sekä kansallisen ilmapuolustusjärjestelmän kehittämisessä.¹¹⁶⁰ Varustelukilpa realisoitui voimannäyttönä tehokkaampien ydinräjähteiden käyttöönotossa¹¹⁶¹ ja mannertenvälisen ohjusaseistuksen mahdollisuuksia suoraan kuvaavaksi avaruuskilpailuksi.

Hruštšov ja vallankumous sotilaallisissa asioissa

Kilpailun myötä Neuvostoliitosta muodostui täysimittainen supervaltta, joka osoitti kykenevänsä kilpailemaan Yhdysvaltojen kanssa poliittisesti ja teknisesti. Tilanne vaikutti oleellisesti sotilaspolitiikkaan, doktriiniin ja strategiaan. Nikita Hruštšovin (1894–1971) tammikuussa 1960 pitämässä puheessa Neuvostoliitto ilmoitti sodan kuvan muuttuneen vallankumouksellisella tavalla teknisen kehityksen mahdollistaman tuhoamiskyvyn kasvun myötä. Neuvostoliittolaisessa tulkinnassa *sotilasasioissa tapahtunut vallankumous* korosti ydinsodan merkitystä ja kahden johtavan ydinasevallan asemaa. Molempien osapuolien politiikka oli aktiivisen hyökkäyksellistä.¹¹⁶²

¹¹⁵⁹ Филиппов, А.В.: *Новейшая история России 1945–2006 гг.* : книга для учителя, Просвещение, Москва, 2007, suom. Filippov, A. V.: *Venäjän uudempi historia 1945–2006* : opettajan kirja, ss. 54–55, ks. myös ”Dropshot” – American Plan for War with the Soviet Union, 1957, <http://www.allworldwars.com/Dropshot%20%20American%20Plan%20for%20War%20with%20the%20Soviet%20Union%20197.html>, 30.4.2013. 30.4.2013. – Filippovin kirjassa viitattaneen yhdysvaltalaiseen Dropshot-suunnitelmaan.

¹¹⁶⁰ Lappi (2003), s. 89, ks. myös VES (2007), s. 158, Золотарёв, Золотарёв (2000), s. 412. – Lapin mukaan kylmän sodan alussa vallinnut Yhdysvaltain ydinaseistuksen ja ilmavoimien ylivoima saivat Neuvostoliiton kehittämään vahvan ilmapuolustusjärjestelmän. Ilmapuolustus, V. PVO (*войска противовоздушной обороны, В. ПВО*) nimettiin itsenäiseksi puolustushaaraksi vuonna 1948. Neuvostoliiton ilmapuolustusjärjestelmä ryhmitettiin kahteen portaaseen: maan rajoille ja sisämaahan tärkeiden kohteiden suojaksi.

¹¹⁶¹ Lappi (2003), s. 31, Visuri, Pekka: *Turvallisuuspolitiikka ja strategia*, WSOY, Juva, 1997, s. 157, Йорыш, Joryš, ja muut (1980), s. 405. – Yhdysvallat räjäytti vetypommin 1.11.1952 johon Neuvostoliitto vastasi omalla vetypommikokeellaan 12.8.1953. Sputnikin laukaisu 1957 osoitti, että pian Neuvostoliitto kykenisi uhkaamaan länttä myös mannertenvälisillä ydinohjuksilla.

¹¹⁶² Glantz (2005), ss. 188–189, ks. myös Glantz, Mary E.: *The Origins and Development of Soviet and Russian Military Doctrine*, *The Journal of Slavic Military Studies*, Vol. 7. № 3 (September 1994), ss. 453–455.

Hruštšovin julistaman doktriinin mukainen neuvostoliittolainen käsitys sodan ja taistelun kuvasta on esitetty kattavasti marsalkka Sokolovskin vuonna 1962 ilmestyneessä teoksessa *Военная стратегия* (*Sotilasstrategia*). Neuvostoliitto pitäytyi sodan kuvassa marxismi-leninismien näkökulmassa, jonka mukaisesti sota oli politiikan jatkamista väkivaltaisoin keinoin. Länsimaiset hallitukset nähtiin taantumuksellista imperialistista politiikkaa harjoittavina, ja niitä vastaan edistyksellisen sosialistisen leirin oli puolustauduttava tarpeen vaatiessa käymällä *oikeutettua* sotaa. Sodan syntymistä ei kuitenkaan pidetty välttämättömyytenä, ja julkilausumilla pyrittiin oman rauhantahdon ilmaisemiseen, samalla kun suurimpana uhkana maailmanrauhalle pidettiin amerikkalaisten pyrkimyksiä maailmanvaltaan. Värikkästä ja uhmakkaasta esiintymistavasta tunnettu Hruštšov pyrki myös lieventämään Neuvostoliiton kantoja esittämällä *rauhanomaisen rinnakkaiselon käsitteen*, jonka mukaisesti luokkataistelua sosialistisen järjestelmän ja kapitalismin välillä ei tarvitsisi välttämättä käydä aseellisesti vaan rauhanomaisella kilpailulla.¹¹⁶³

Sodan kuvaa määrittivät *Sotilasstrategian* mukaan taisteluvälineiden kehittyneet ominaisuudet, joita keskeisimpinä edustivat ydinaseistuksen ja mannertenväliset ohjuksien tuomat mahdollisuudet. Kauaskantoisen strategisen iskukyvyn kehittämisen lisäksi niin Neuvostoliiton kuin sen vastustajien asevoimien kaikissa puolustushaaroissa oli otettu käyttöön niiden tuhovoimaa moninkertaistanutta ydinaseistusta. Tulevassa sodassa päämäärät saavutettaisiin lyhyessä ajassa pääosin keskitetyllä ydinohjusten käytöllä. Mannertenväliset ydinohjukset mahdollistivat sodan painopisteen siirtämisen hetkessä aikaisemman taistelukosketuslinjan sijasta mille tahansa maantieteelliselle alueelle. Tämä vaikuttaisi toimintaan maasotänäyttämöillä, joilla ydinaseiden tuhovoima olisi käytettävissä molemmiin puolin. Asemasodan aikakauden katsottiin päättyneen, koska alueiden valtaamista edellyttävät tavoitteet saavutettaisiin nopeaan hyökkäykselliseen liikkeeseen kykenevillä joukoilla, jotka tunkeutuisivat samanaikaisesti vastustajan syvyyteen. Aikaisempien sotien keskeinen ongelma, *läpimurron saavuttaminen*, ei ydinaseistusta käytettäessä ollut enää ajankohtainen. Puolustustaistelu perustuisi asemapuolustuksen sijaan liikkuvien joukkoryhmittymien käyttöön.¹¹⁶⁴

Ydinkärjillä varustettujen mannertenvälisten ohjusten ominaisuudet, ja niiden soveltuvuus sodan päämäärien saavuttamiseen nopeilla ja ratkaisevilla iskuilla, johtivat tavanomaisen aseistuksen uudelleenarviointiin, koska sodan tavoitteet katsottiin joissakin tilanteissa voitavan saavuttaa käyttämällä pelkästään strategista ohjusaseistusta. Neuvostoliittolaisen näkökulman mukaan nimenomaan *kauaskantoisen ohjusaseistuksen käyttöönotto*, yhdistettynä ydinaseen tuhovoimaan, *oli olennaisin vallankumoukselliseen tilanteeseen johtanut tekijä*. Tämä alun perin neuvostoliittolainen korostus on jäänyt, ja jää edelleen joiltakin läntisiltä tutkijoilta sekä toimijoilta usein liian vähäiselle

¹¹⁶³ Соколовский, Sokolovski (1963), ss. 213–235, 258–261, ks. myös Золотарёв, Zolotarjov (2000), ss. 436–437, Kulomaa (2004), s. 139. – Oikeutetun sodan määritelmässä ei 1960-luvun strategian oppikirjassa ole muutoksia Leninin ajatuksiin, jossa luokkasota oli oikeutettua. Sodan todennäköisyyden aste vaihteli Neuvostoliiton puoluekokouksen päätöslauselmittain. Ensimmäisessä Hruštšovin johtamassa XX puoluekokouksessa vuonna 1956 nähtiin sosialististen maiden puolustuksen ylläpitävän rauhaa, joten ”*sota ei olisi fataalinen välttämättömyys*”. Vuoden 1959 XXI-puoluekokouksessa julistettiin, että rauhanomaisen rinnakkaiselon olosuhteissa sosialismin täydellisen voiton olesi mahdollista, vaikka osassa maapalloa säilyisi kapitalistinen järjestelmä, koska kapitalismin kanssa voitaisiin kilpailla myös taloudellisesti.

¹¹⁶⁴ Соколовский, Sokolovski (1963), ss. 235–251, ks. myös Строчков, Strokov (1966), s. 608, Kulomaa (2004), s. 140, Glantz (2005), ss. 191–192.

huomiolle.¹¹⁶⁵ Vallankumouksellista ei ollut taistelulatauksen tyyppi tai tuhoavan vaikutuksen suuruus, vaan sen saattaminen suoraan kohteeseensa ilman taistelutilaan ryhmitettyjä operatiivisia ja taktisia joukkoja. Nykypäivänä tällainen strategiseen ulottuvuuteen yhdistetty taistelulataus voi olla tavanomainen räjähdde tai kyber-ase, joka lamauttaa vastustajan informaatiojärjestelmän.

Neuvostoliitto oli perustanut vuonna 1950 uuden puolustushaaran, strategiset ohjusjoukot, joiden tehtävänä oli käyttää ydinohjuksia strategisiin ydiniskuihin. Mannertenvälisen iskukyvyyn ne saavuttivat vasta vuosikymmenen lopussa Sputnik-tekokuun onnistuneen laukaisun jälkeen¹¹⁶⁶. Sodan kuvan muuttumisen ei Neuvostoliitossa tulkittu kuitenkaan johtaneen tarpeeseen hylätä tavanomaista taisteluvoimaa käyttäviä puolustushaaroja, vaan niiden arvioitiin edelleen olevan tarpeen oman alueen puolustamiseen, vastustajan joukkojen tuhoamiseen ydinohjusiskuilla ja alueiden valtaamiseen. Niiden merkitys kuitenkin laski aikaisempaan verrattuna, koska uuden näkemyksen mukaan aikaisemmin strategisesti ratkaisevana pidettyä pääosin maavoimien suurten joukkoryhmittymien strategista operaatiota ei enää nähty ratkaisevan tärkeäksi sodan päämäärään saavuttamisessa. *Sotilasstrategiassa* ja muissa saman aikakauden teoksissa kuitenkin kiistetään, että lopullinen voitto sodassa voitaisiin saavuttaa ainoastaan strategisilla ohjusjoukoilla. Ydiniskuja torjuvalla ilmapuolustuksella ja maavoimilla oli edelleen merkittäviä tehtäviä. Niidenkin taistelussa ydinkärjillä varustetun ohjusaseistuksen käytön arvioitiin 1960-luvulla kuitenkin olevan pääasiallinen toimintatapa.¹¹⁶⁷

Maavoimien kokoonpanoa, aseistusta ja käyttöperiaatetta kehitettiin uutta tilannetta vastaavalla tavalla. Mekanisoidut armeijat muutettiin panssariarmeijoiksi ja mekanisoidut

¹¹⁶⁵ Sama, ss. 241, ks. myös Строчков, Stokov (1966), s. 612, Kulomaa (2004), s. 140, Gaddis (1997), s. 238, vrt. Glantz (2005), ss. 189–190. – Glantzin mukaan ydinaseistus olisi ollut ratkaiseva tekijä, joka korosti uudessa tilanteessa strategian merkitystä suhteessa operaatiotaitoon ja taktiikkaan. Hän lainaa näkemyksensä perusteeksi Stokovin teoksen yhtä lausetta: ”*Nuclear weapons could achieve strategic results independently from the conduct of operations and battle*”. Mainittu lause jää torsoksi, koska Glantz (johdun ilmeisesti käytössään olleesta Stokovin teoksen englanninkielisen käännöksen laadusta) on jättänyt sen yhteydestä ohjusaseistusta koskevaan sivulauseen kokonaan pois. Alkuperäisessä lähteessä lause on seuraava: ”*Если раньше стратегия располагала средствами, дальнотой которых не выходила за рамки операции и боя, то теперь ядерное оружие колоссальной мощности, ракеты межконтинентальные и глобальные позволяют ей прямо и непосредственно воздействовать на вооруженную борьбу, обрушивая решающие ракетно-ядерные удары на стратегические объекты, расположенные любом районе территории противника, то есть добываться стратегических результатов как бы независимо от проводимых операции и боев (оперативного искусства и тактики)*”, suom. ”*Kun aikaisemmin strategian käytössä oli välineitä, joiden kauaskantoisuus ei ulottunut operaation ja taistelun rajojen ulkopuolelle, niin tänään valtavan tehokkaat ydinaseet ja globaalit mannertenväliset ohjukset mahdollistavat sille [strategialle] suoraan ja välittömästi toiminnan aseellisessa taistelussa, syöksemällä ratkaisevia ydinohjuksia strategisiin kohteisiin, jotka voivat olla ryhmitteinein minne tahansa vastustajan alueella. Se tarkoittaa strategisten tavoitteiden saavuttamista riippumattomasti operaatioista ja taisteluista (operaatiotaidosta ja taktikasta).*”

¹¹⁶⁶ Venäjän puolustusministeriön verkkosivu, strategisten ohjusjoukkojen historia, http://structure.mil.ru/structure/forces/strategic_rocket/history.htm, 3.5.2013, ks. myös Gaddis (1997), s. 240. – Aluksi ballististen ydinohjusten kantomatka oli vain muutamia satoja kilometrejä. Ensimmäinen mannertenvälinen ohjus, joka olisi mahdollistanut iskun esimerkiksi Yhdysvaltojen maaperälle, otettiin strategisissa ohjusjoukoissa käyttöön vuoden 1958 lopussa. Ensimmäisinä perustettuja ydinohjuksia käyttäviä yksiköitä tuskin miellettiin vielä 1950-luvun alussa puolustushaaraksi, mutta 1960-luvulla niistä käytettiin tätä käsitettä. Nykyisin strategiset ohjusjoukot ovat asevoimien aselaji. Gaddisin mukaan Neuvostoliiton strategisten ohjustajien todellinen määrä oli yllättävän pieni: vuoteen 1961 oli käytössä ainoastaan neljä R-7-ohjuksen laukaisualustaa.

¹¹⁶⁷ Соколовский, Sokolovski (1963), ss. 250–251, 302–304, ks. myös Строчков, Stokov (1966), ss. 612–617, Glantz (2005), ss. 192–197.

divisioonat panssari- ja panssarijalkaväkidivisiooniksi. 1960-luvun alussa yleisjoukkojen yhtymiä, aseistusta ja kalustoa muokattiin soveltuvaksi toimimaan ydinsodan olosuhteissa. Niiden kokoonpanoihin kuuluneiden tavanomaista aseistusta käyttäneiden joukkojen, pääasiassa tykistön, määrää vähennettiin. Lukumäärän vähentymisestä huolimatta taisteluteho kasvoi ydinampumatarvikkeiden ja ohjusaseistuksen käyttöönnoton laajetessa.¹¹⁶⁸

5.4 Ydinaseiden ensisijaisuus taistelun välineenä kyseenalaistetaan

Vuoden 1966 muutos sotilaallisessa doktriinissa

Neuvostoliittolaisen sotatieteen lähtökohtana oli tutkia jatkuvasti tieteellis-teknisen kehityksen tuottaman aseistuksen uusia mahdollisuuksia. Ydinaseet olivat muutostekijä, joita ei niiden tuhovoiman takia voinut käytännössä verrata tavanomaisiin aseisiin. Lisäksi niiden käyttö oli sekä Neuvostoliitossa että sen läntisten vastustajien asevoimissa laajentunut kaikkiin aselajeihin.¹¹⁶⁹ 1960-luvun puolenvälin jälkeen ydinaseilla ei kuitenkaan katsottu pystyttävän ratkaisemaan kaikkia tulevan sodan operatiivisia tehtäviä. Taustalla lienee ollut Neuvostoliitossa vuonna 1966 tehty sotilaallisen doktriinin muutos, jonka yhtenä lähtökohtana oli se, että Neuvostoliitto ei arvioinut saavuttaneensa mannertenvälisten ohjusten kehittämisessä riittävää lukumääräistä tasoa.¹¹⁷⁰ Vastustajan lopullisen murskaamisen, sen määrättyjen kohteiden tuhoamisen ja hallussa olevien alueiden valtaamisen sekä edellytyksien luomisen tuleville taistelutoimille katsottiin olevan mahdollista ainoastaan maavoimilla. Hyökkäyksellisten tehtävien lisäksi maavoimia pidettiin soveltuvimpana oman alueen puolustamiseen, taisteluun vastustajan maahanlaskuja vastaan, vartioimaan ja puolustamaan tärkeitä kohteita ja yhteyksiä omassa selustassa sekä raivaamaan ydiniskun seurauksina syntyneitä tuhoja. Sodan ja taisteluiden kuvaa tulkittiin myös siten, että ajoittain saatettaisiin taistella myös pitkiä jaksoja ilman ydinaseistuksen käyttöä.¹¹⁷¹ Muutoksessa oli keskeistä neuvostoliittolaisten sotateoreettikkojen haluttomuus nähdä strategisen ydinaseistuksen hyökkäyksellinen käyttö ainoa-

¹¹⁶⁸ Колтюков, Колтjukov (2006b), s. 254, ks. myös Kiianlinna, Lauri: *Neuvostoliiton maavoimien taktiikan ja operaatiotaidon kehittäminen toisen maailmansodan jälkeen*, Sota-arkisto, SKK-1/1286, Helsinki, 1977, s. 11. – Maavoimien tykistön rinnalle tulivat 1960-luvun alussa muutamaan sataan kilometriin ulottuvat taktiset tykistöohjukset (Luna, 1980-luvulla Totška ja Oka), jotka varustettiin aluksi ydinkärjillä.

¹¹⁶⁹ Петрусь, П.М., Шамаский, П.В., Чульский, Н.К.: *Ядерное оружие и развитие тактики*, Воениздат, Москва, 1967, suom. Petrus, P. M. Šamaski, P. V., Tšulski, N. K.: Ydinaseet ja taktiikan kehitys, ss. 3, 8–9, ks. myös Резниченко, Reznitšenko (1966), ss. 39–43.

¹¹⁷⁰ Tutkimuksen, kuva 38, s. 287, ks. myös CIA: National Intelligence Estimate (NIE) 11-8-64, October 1964, Soviet Capabilities for Strategic Attack: https://www.cia.gov/library/center-for-the-study-of-intelligence/csi-publications/books-and-monographs/cias-analysis-of-the-soviet-union-1947-1991/nie_11_8_64.pdf, 20.5.2013, s. 2, Gaddis (1997), ss. 240–248, Jalonen (1990), ss. 40–54, Glantz, M. (1994), s. 456. – Kuvan perusteella Neuvostoliitto oli vielä 1960-luvulla altavastaaja strategisessa hyökkäyskyvyssä. CIA:n vuonna 1964 tekemän arvion mukaan Neuvostoliiton mannertenvälisten ohjusten määrä mahdollisti 1970-luvun puoleen väliin ulottuvan arviointijakson kuluessa ainoastaan kyvyn kostoiskuun. Neuvostoliiton hyökkäyskyky ei vastannut Yhdysvaltojen kykyä, eikä sillä siten CIA:n arvion mukaan ollut kyky strategiseen ensi-iskuun. Gaddisin mukaan Neuvostoliiton 1950-luvun lopun ja 1960-luvun alun ydinpelote perustui pelkkään demonstraatioon, jonka Yhdysvaltojen U-2-lentokoneeseen perustuva tiedusteluohjelma paljasti vuoteen 1961 mennessä. Huolimatta bluffinsa paljastumisesta Hruštšov jatkoi sitä, koska hänen informaatio-operaationsa kohde ei ollut sotilasjohto vaan kansa ja poliitikot. Jalosen mukaan neuvostoliittolaisten julkiset lausunnot 1960-luvun puolivälissä olivat erittäin ristiriitaisia. Ristiriitaisen viestinnän tavoitteena lienee ollut vastapuolen tilanteenarvioinnin vaikeuttaminen.

¹¹⁷¹ Петрусь, Petrus ja muut (1967), ss. 61–62.

na mahdollisena sodankäynnin vaihtoehtona. Kehityssuuntaus vallitsi ainakin 1960-luvun loppuun.¹¹⁷²

1960-luvun lopun ja 1970-luvun alun neuvostoliittolainen sodan ja taistelun kuva muodostui strategisista ohjusiskuista, maan ja joukkojen suojaamisesta vastustajan ydiniskuilta, maavoimien strategisesta hyökkäyksestä sotaanäyttämön alueella ja sotilaallisista toimista merialueilla. Strategisilla ydinohjusiskuilla tuhottaisiin vastustajan strategiset ydinasejärjestelmät ja sotataloudellinen potentiaali, valtiollinen ja sotilaallinen johtamisjärjestelmä sekä tärkeimmät joukot. Maavoimien strateginen hyökkäyksen tavoitteena oli vastustajan tärkeiden kohteiden valtaaminen ja alueiden miehittäminen. Oman alueen, väestön ja joukkojen suojaaminen muodostui olennaisen tärkeäksi. Ydinaseistuksen käyttöä ei pidetty mahdollisena, ellei omia kohteita pystyttäisi suojaamaan vihollisen vastaiskuilta. Vaatimus edellytti torjuntajärjestelmien kehittämistä maan tärkeiden kohteiden ja joukkojen suojaamiseksi. Neuvostoliiton merivoimilta edellytettiin vastustajan laivasto-osastojen tuhoamista, sen meriyhteyksien lamauttamista ja häirintää sekä omien yhteyksien ja rannikon suojaamista. Merivoimien taistelumahdollisuuksia lisättiin maavoimien tapaan varustamalla ne ydinaseistuksella.¹¹⁷³

Puolustushaarojen operaatiot sovitettiin tiukasti yhteisen päämäärän mukaisiksi kokonaisuuksiksi. Operaatioiden mittasuhteisiin tehtiin olennaisia muutoksia. Maavoimien rintamaoperaation leveydeksi määriteltiin 500–600 kilometriä ja syvyydeksi jopa 1 000 kilometriä. Operaatiomallissa ensimmäiseen portaaseen ryhmitetyt panssaridivisioonat työntyisivät vastustajan operatiiviseen syvyyteen ydinaseiskuilla tehtyjen murtoaukkojen kautta. Niiden jäljessä seuraisivat toisen portaan moottoroidut jalkaväkirykymät. Puolustajan vastaiskujen torjumiseksi syvyyteen etenevät yhtymät marssisivat syvissä ryhmityksissä vahvojen etuosastojen suojaamina ja valmistautuivat toimimaan kaikkiin suuntiin. Puolustajan vahvasti linnoitettu alueet pyritäisiin kiertämään ja tuhoamaan ydin- ja ilmaiskulla sekä tykistötulella. Operaatiomalleja testattiin todellisessa alueellisessa mittakaavassa järjestetyissä sotaharjoituksissa.¹¹⁷⁴

Uusien operaatiomallien kehittämisen yhteydessä neuvostoliittolaiset jatkoivat toisen maailmansodan kokemusten sekä sotaa edeltäneen ajan sotilasteorian tutkimusta. Neuvostoliitossa julkaistiin 1960-luvun puolivälissä useita 1920- ja 1930-luvun sotateoreetikkojen teoksia sekä yksittäisinä kokotekstijulkaisuinä että lyhennettyinä versioina kokoamateoksissa. Osa puhdistusten uhrien teoksista julkaistiin tuolloin ensimmäistä kertaa. Merkittäviä 1920–1930-lukujen kirjoitusten julkaisuja olivat muiden muassa [hakasuluissa ilmestymisvuosi]: Kadyševin *Вопросы стратегии и оперативного искусства в советских военных трудах (1917–1940)* (*Strategian ja operaatiotaidon kysymyksiä neuvostoliittolaisissa sotilaallisissa teoksissa*) [1965], johon oli valikoitu Frunzen kirjoitusten lisäksi syvän taistelun ja operaation pääasiallisten kehittäjien sekä heidän avustajiensa kirjoituksia. Mielenkiintoinen yksityiskohta on se, että myös Georgi Isserson kuului tämän teoksen toimituskuntaan. Tuhatševskin kaksiosaisen *Избранные*

¹¹⁷² Glantz (2005), ss. 170, 198–199. – Glantzin mukaan keskeistä oli neuvostoliittolaisten sotateoreetikkojen haluttomuus nähdä strategisen ydinaseistuksen käyttö ainoana mahdollisena sodankäynnin vaihtoehtona. Glantzin mukaan neuvostoliittolaisten käsitykset ydinaseistuksen merkityksestä tavanomaiseen aseistukseen verrattuna olisivat alkaneet muuttua jo 1964.

¹¹⁷³ Золотарёв, Zolotarjov (2000), ss. 461–463, ks. myös Glantz (2005), ss. 192–194.

¹¹⁷⁴ Sama. – Sotaharjoituksia olivat mm. Буря-1964 (Burja, Myrsky), Днепр-1967 (Dnepr), Запад-1967, (Zapad, länsi).

произведения (*Valitut teokset*) [1964] julkaisu oli osa Hruštšovin aloittamaa rehabilitointiprosessia.

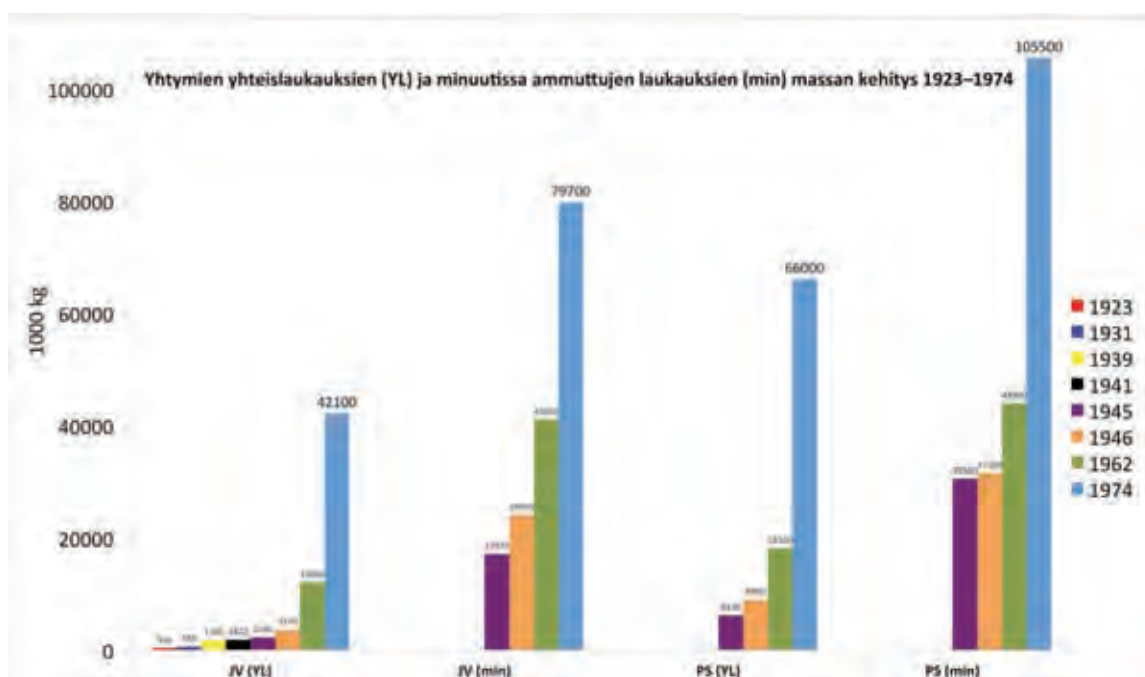
Sotaa edeltäneiden teoreetikkojen teosten lisäksi tuotettiin operaatiotaidon ja taktiikan uusia teoreettisia tutkimuksia, joissa tarkasteltiin yleensä länsimaista historiallista sekä nykyaikaista sotataittoa, marxilais-leninistisen sotataidon perusteita, sotaa edeltäneitä neuvostoteoreetikkoja, sodan kokemuksia, ydinaseistuksen ja kehittyneen tavanomaisen aseistuksen vaikutusta sekä tuotettiin näiden synteeseinä uusia näkemyksiä sotataidon kehittämisestä.¹¹⁷⁵ Julkaisutoiminnan laajuus ja julkaisujen kohentunut laatu muistuttavat Stalinin vainoja edeltäneen sotatiedeyhteisön toimeliaisuutta. Merkittäviä 1960–1970-lukujen teoreettisia teoksia olivat muiden muassa: Reznitšenkon, *Тактика*, (*Taktiikka*) [1966]. Teoksesta on ilmestynyt useita eri versioita. Tutkimuksen lähteinä minulla on ollut käytössäni vuoden 1966 version lisäksi vuosina 1984 ja 1987 julkaistut versiot. Näistä jälkimmäisin on laajasti lainattu myös nykyistä venäläistä taktiikkaa kuvaavissa teoksissa, koska se oli pitkään tuorein saatavilla oleva taktiikan oppikirja. Sidorenkon *Наступление* (*Hyökkäys*) [1970] käsitteli hyökkäystaistelun teoriaa ydinso-
dassa käyttäen johdantonaan sotaa edeltävän ajan teorioita ja sotakokemuksia. Savkinin *Основные принципы оперативного искусства и тактики* (*Operaatiotaidon ja taktiikan perusperiaatteet*) [1972] vertaili erittäin perusteellisesti operaatiotaidon ja taktiikan periaatteita eri aikakausina. Radžievski julkaisi vuosina 1974–1979 sarjan toisen maailman sodan taktiikan taisteluesimerkkejä: *Тактика боевых примерах (дивизия)*, *Тактика боевых примерах (полк)*, (*Taktiikka taisteluesimerkeissä divisioona ja rykmentti*) sekä teoksen *Прорыв* (*Läpimurto*). Esimerkkejä aikakauden kirjallisesta tuotannosta on kuvassa 36.

1920–1930-luvun teosten uudelleenjulkaisujen ja niitä analysoivien teosten taustalla ei ollut pelkästään sotahistoriallinen mielenkiinto. Koska Neuvostoliiton sotilaallisessa ajattelussa luovuttiin 1960-luvun puolivälissä strategisten ydinaseiden käytöstä ainoana tai ensisijaisena taisteluvälineenä, tuli maavoimien yhtymien kyetä strategisiin operaatioihin sotaanäyttämön laajuudessa. Kyvyn luomiseksi turvauduttiin toisen maailmansodan kokemukseen sekä sotaa edeltäneeseen teoriaan. Tulivoimaa lisättiin tavanomaisen aseistuksen ja kaluston kehityksen mahdollistamalla taistelutehon kasvulla. Tavanomaisen aseistuksen ja kaluston lisäksi maavoimien yhtymien käytössä olivat taktiset ydinaseet. Kuvan 37 diagrammi kuvaa Neuvostoliiton maavoimien yhtymien tavanomaisen aseistuksen tulivoiman kasvua.

¹¹⁷⁵ Glantz (2005), ss. 199–203.

Kuva 36. Sotilaallisten asioiden vallankumous tuotti Neuvostoliitossa 1960-luvulta alkaen myös valtavan määrän sotatieteellisiä julkaisuja. Kuvassa tutkimuksen lähdeaineistoa. Aikakauden sodan kuva sai sijansa sienipilven muodossa myös kansikuvataiteessa.

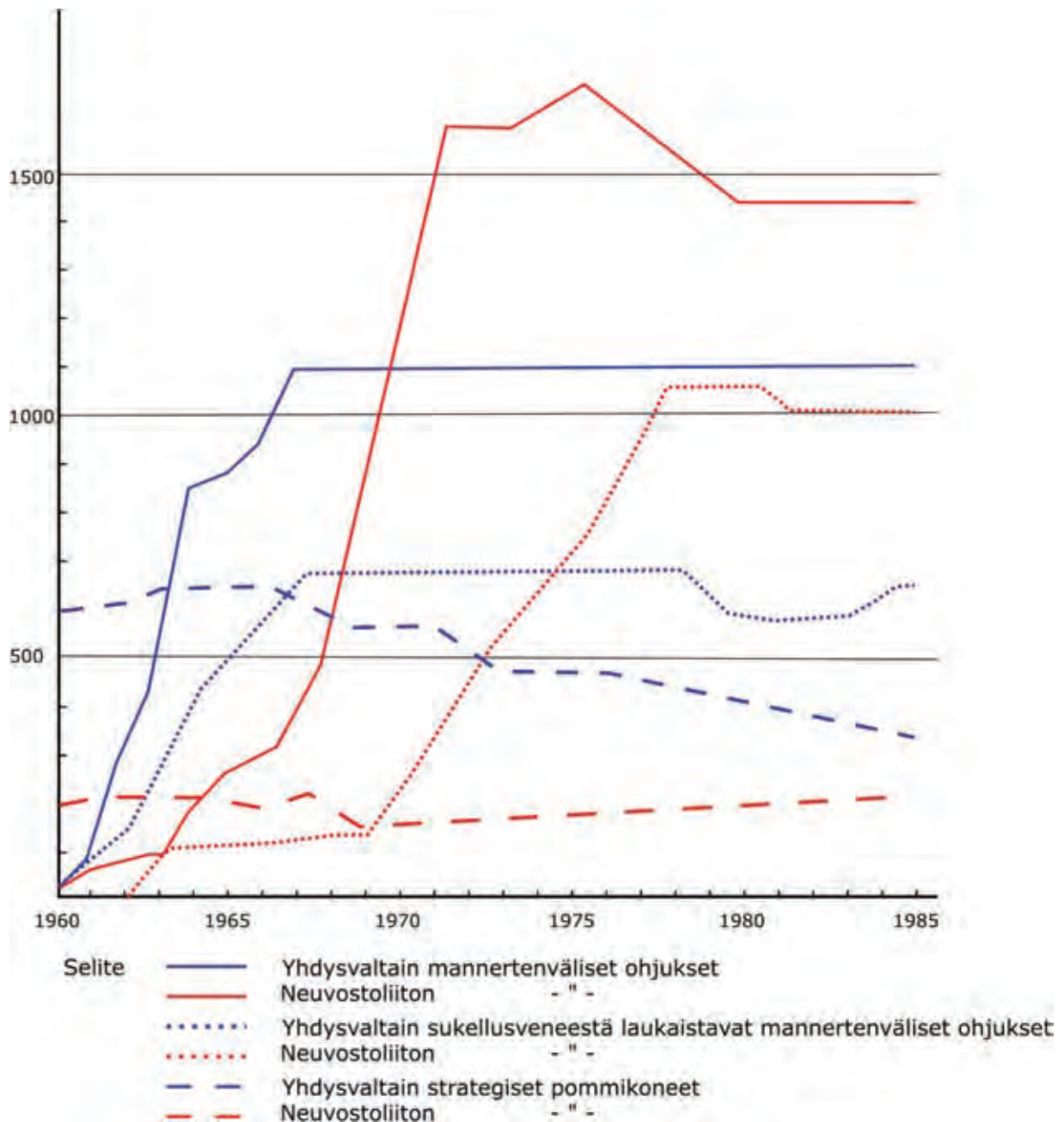
Kuva 37. Neuvostoliiton maavoimien yhtymien tavanomaisen aseistuksen tulivoima moninkertaistui toisen maailmansodan jälkeen. Jalkaväen (JV) yhtymät olivat vuoteen 1946 saakka jalkaväkidivisioonia, vuodesta 1962 alkaen moottoroituja jalkaväkidivisioonia. Panssariyhtymät (PS) olivat vuoteen 1949 panssariarmeijakuntia ja 1962 alkaen panssaridivisioonia.¹¹⁷⁶

1970-luvun alussa Neuvostoliitto oli saavuttamassa Yhdysvaltojen kanssa pariteetin ydinaseistuksen määrässä ja laadussa. Sotilaallisen ajattelun painopiste siirtyi uudelleen

¹¹⁷⁶ Kiianlinna (1977), Liite 1.7, Сидоренко, А.А.: *Наступление*, Воениздат, Москва, 1970, suom. Sidorenko, A. A.: *Hyökkäys*, s. 10.

strategisen ydinaseistuksen käyttöön ja vastustajan ydiniskujen seurauksilta suojautumiseen. Ydinaseistuksen lisääntyneet taistelumahdollisuudet johtivat uudelleenarvioinnin kautta aikaisempaa monimutkaisempaan strategisten ydinaseiden käytön suunnitteluun. Neuvostoliiton sotilasstrategian linjoiksi muotoutuivat strategiset ydiniskuoperaatiot, strateginen ilma-avaruuspuolustus, strategiset operaatiot mantereisilla, merellisillä sekä ilma-avaruuden sota-äyttämöillä. Uhka-arvioiden perusteella strateginen ilma-avaruuspuolustus asetettiin asevoimien kehittämisen tärkeysjärjestyksessä toiseksi globaalin voimakäytön muodoksi niin ydin- kuin tavanomaisilla aseilla käytävän sodan olosuhteissa. Kehittämistavoitteeksi asetettiin lentokoneiden, risteily- ja ballistisia ohjusten torjuntaan pystyvään järjestelmän rakentaminen. Ilma- ja avaruuspuolustuksen teoriaa ja välineistöä kehitettiin voimakkaasti 1970–80-lukujen ajan. Samaan aikaan neuvostoliittolainen elektronisen sodankäynnin sovellus *radioelektroninen taistelu* tuli osaksi taistelutoiminnan kaikenpuolista tukemista.¹¹⁷⁷ Neuvostoliiton ja Yhdysvaltojen strategisen ydinaseistuksen määrän kehittyminen ilmenee kuvasta 38.

¹¹⁷⁷ Золотарёв, Zolotarjov (2000), ss. 463–468, VES (2007), s. 601, Glantz (2005), s. 197, *Военная мысль* (*Vojennaja mysl'*), vuosikerrat 1990–2013. – Tutkimusten ja harjoitusten perusteella pääteltiin, että strateginen ilmapuolustusoperaatio venyisi 2–3 vuorokaudesta jopa yli viikon pituiseksi. Radioelektroninen taistelun (*радиоэлектронная борьба, РЭБ*) eli länsimaisittain elektronisen sodankäynnin (elso), kohteena ovat vastustajan kaikki radioelektroniset järjestelmät, joita vastaan voidaan toimia tuhoamalla ne käytettävissä olevin asein, valtaamalla ne tai lamauttamalla ne radioelektronisella häirinnällä. Radioelektroniseen taisteluun sisältyy myös omien järjestelmien suojaaminen. Radioelektroninen taistelu muodostui kiinteäksi osaksi vastustajan lamauttamista ja sitä käsitteleviä artikkeleita julkaistiin ja julkaistaan edelleen suhteellisen usein (2–3 kertaa vuodessa) *Vojennaja mysl'* -lehdessä.

Kuva 38. Yhdysvaltain ja Neuvostoliiton strategisten ydinasejärjestelmien määrän kehittyminen vuosina 1960–1985.¹¹⁷⁸

1970-luvulta alkaen näkemykset mantereisten sotänäyttämöiden strategisista operaatioista perustuivat aikaisempaa selvemmin taistelutoimien alussa tehtäviin koko mantereeseen laajuisiin ydin- tai tavanomaisen aseistuksen tuli-iskuun. Strategiset operaatiot muodostuivat puolustushaarojen yhteensovitetuiksi, yhden toiminta-ajatuksen mukaisiksi sekä yhteisen johdon alaisiksi operaatioiksi ja iskuiksi. Keskimatkan ydin- tai tavanomaisella aseistuksella varustetut yhtymät olivat operaatioiden pääasiallisia toimijoita. Tavanomaista aseistusta käytettäessä maavoimien merkitys oli keskeinen. Suunnittelussa ja harjoittelussa sovellettiin sekä ydin- että tavanomaisin asein käytävän sodan skenaarioita. Tyypillinen strategisen operaation harjoitusskenaario sisälsi ydinsotaa harjoiteltaessa keskitettyjä ydiniskuja tai tavanomaisin asein käytävää sotaa harjoiteltaessa

¹¹⁷⁸ Visuri (1997), s. 159.

keskittyjä tuli- ja ilmaiskuja, hyökkäys- ja puolustusoperaatioita, puolustushaarojen kaikkien lentojoukkojen yhdistettyjä ilmaoperaatioita ja 1–2 kaukotoimintailmavoimien erillistä operaatiota, 1–2 maahanlaskuoperaatiota, rajanläheisten ilmapuolustusjoukkojen taistelutoimintaa.¹¹⁷⁹ Glantzin mukaan neuvostoliittolaisessa ajattelussa tapahtui asteittainen muutos ydinaseistuksen käyttöön perustuvasta sodan ja taistelun kuvasta kohti tavanomaisin asein tapahtuvaa sodankäyntiä. Muutos alkoi esittämällä sodan kuva, jossa ydinasein käytävä taistelu erotettiin tavanomaisin asein käytävästä taistelusta.¹¹⁸⁰

Operaatioiden mittasuhteet jatkoivat kasvuaan. Ne määrittyivät strategisten suunnitelmien todellisten suuntien, alueiden ja tavoitteiden syvyyden mukaisesti. Tavoitteiden syvyyden määritteli tuhottavien ja vallattavien kohteiden sijainti vastustajan alueella. Siksi esimerkiksi Läntisellä sotänäyttämöllä tavoitteiden syvyys oli 1 200–1 500 kilometriä Varsovan liiton jäsenmaiden länsirajasta alkaen. Operaatioiden tempo ja kesto perustuivat arvioihin vastassa olevan vihollisen toiminnasta. Zolotarjovin mukaan operaation keskimääräinen tempo, joka 1960- ja 1970-luvuilla nousi jopa 100 kilometriin, perustui epärealistisiin arvioihin. Tällaiseen etenemisnopeuteen ei olisi kyetty edes yksipuolisella ydinaseiskujen käytöllä. Todennäköisessä tilanteessa, jossa Nato olisi käyttänyt vastaiskuun ydinaseistusta olisi eteneminen pysähtynyt pitkiksi ajoiksi. Epärealistista arviota korjattiin 1980-luvulla, jolloin myös operaatioiden kestoja pidennettiin.¹¹⁸¹ Operaatioiden mittasuhteiden kasvu näkyy taulukossa 13.

¹¹⁷⁹ Золотарёв, Zolotarjov (2000), ss. 408, 469–471. – Mantereisia operaatioita testattiin mm. harjoituksissa Весна-73 (Vesna, kevät), Запад-74 (länsi), Запад-77, Восток-74 (Vostok, itä), Юг-80 (Jug, etelä). Harjoitusten tilanteet perustuivat Zolotarjovin mukaan todellisiin suunnitelmiin ja niiden ilmansuunnat vastasivat uhkasuuntia. Vuosien 1971–1980 aikana järjestettiin 9 strategista harjoitusta, joista 9 läntisellä suunnalla, 7 idässä ja 2 etelässä.

¹¹⁸⁰ Glantz (2005), ss. 203–204, ks. myös Гапеев, Garejev (1985), ss. 236–240. – Glantz viittaa mm. Garejevin teokseen 1986 (sic!), jonka mukaan Sokolovskin teoksessa Sotilasstrategia esitetyt näkemykset ydinaseistuksen dominoimasta sodan ja taistelun kuvasta olivat vanhentuneita. Garejevin mukaan ydinaseistuksen määrä ja laatu olivat kehittyneet siten, että niiden käyttö johtaisi katastrofisiin seurauksiin molemmille osapuolille. Hänen mukaansa Nato-maissa kehitettiin voimakkaasti tavanomaista aseistusta, jonka käyttäminen täsmäaseiden taistelulatauksina lähentelee pienen ydinaseen taistelutehoa.

¹¹⁸¹ Золотарёв, Zolotarjov (2000), ss. 472–473, ks. myös Glantz (2005), s. 193.

Vuodet	Rintaman leveys [km]	Operaation syvyys [km]	Hyökkäyksen keskimääräinen tempo [km/vrk]	Operaation kesto [vrk]
Strategiset operaatiot				
1941	1 000	100–250	2–7	34
1942	850	150–200		76
1944	1100–1400	250–600		68–116
1945	300–500	100–200	20–65	23–103
1945–1953	=> 1 000	700–800	20–25	30–35
1954–1960	=> 1 000	=> 1 000	50–80	=> 20
1961–1970	=> 1 000	1 000–1 200	80–100	20–25
1971–1980	=> 1 500–2000	1500 ¹⁾ =>	40–90	30–35
1981–1985	=> 1 500–2000	1 200–1500 ¹⁾	20–25	40–45 =>
Rintamaoperaatiot				
Triandafillov	150–200	250	20–25	30
1945–1953	300–500	350–500	20–25	15–30
1954–1960	500–600	=> 600	70–80	12–15
1961–1970	=> 600	=> 1 000	=> 100	10–12
1971–1980	500 =>	700–750	=> 50	15–20
1981–1985	500 =>	500–700	25–30	20–25

Taulukko 13. Strategisten ja rintaman hyökkäysoperaatioiden mittasuhteiden kehittyminen vv. 1923–1985, Triandafillovin vuoden 1929 teoreettisen mallin, sotakokemuksen ja harjoituskokemusten mukaan. ¹⁾ Ydinsodassa koko sotänäyttämö. ¹¹⁸²

Operaatioiden mittasuhteet, *leveys*, *syvyys*, *tempo* ja *kesto*, olivat neuvostoliittolaisessa ja ovat edelleen nykyisessä venäläisessä sotataidollisessa ajattelussa keskeinen suure käsiteltäessä ja vertailtaessa operaatioita. Triandafillovin ensimmäinen teos *Размах операции современных армии*, (*Nyky aikaisten armeijoiden operaatioiden mittasuhteet*) käsitteli ensimmäisen maailmansodan ja Venäjän sisällissodan rintamien operaatioita mitattavissa olevien suureiden avulla. Triandafillovin tarkoituksena oli mittasuhteiden avulla hahmottaa toisiaan seuraavien operaatioiden sekä niiden tilan ja suunnan suhdetta. ¹¹⁸³ Uusimmassa venäläisessä sotilastietosanakirjassa käsitellään Naton ja Yhdysvaltain armeijaryhmien operaatioiden nykyisiä mittasuhteita samoilla suureilla, sen sijaan omia (neuvostoliittolaisten ja venäläisten) rintamaoperaatioiden mittasuhteita käsitellään ainoastaan toisen maailmansodan esimerkkien perusteella. ¹¹⁸⁴

Strategisen puolustuksen synty ja kehittyminen Neuvostoliiton viimeisinä vuosikymmeninä

Suhtautuminen strategiseen puolustukseen muuttui asteittain. 1960-luvulla sitä ei juuri käsitelty, ja vasta 1970-luvulla syntyi näkemyksiä, joissa sen *oikeutus* palautettiin. Samoihin aikoihin aloitettiin strategisen puolustuksen teorian kehittäminen. Läntisellä sotänäyttämöllä puolustuksessa operaatioalueen leveys oli 500–600 kilometriä ja idässä

¹¹⁸² Sama, ss. 328–329, 473, ks. myös Triandafillov (1936), ss. 154, 172–173, 184, 198, Строчков, Строчков (1966), s. 566, VOV, osa 1, s. 632.

¹¹⁸³ Триандафиллов, Triandafillov (1926), s. 4, VE, osa 6, s. 78, VES (2007), s. 498. – Triandafillov esitti tarkat kuljetusmahdollisuuksiin perustuvat laskelmat operaation syvyydestä ja temposta.

¹¹⁸⁴ VES (2007), ss. 498, 770–773.

1 000–2 000 kilometriä. Rintamapuolustuksen syvyys oli 300 kilometriä, ja siinä oli 3–4 puolustustasaa. Puolustusoperaatioon kuului tavanomaisten ja ydinaseiden tuli-iskuja sekä vastaiskuja. Sen päämääränä oli luoda 5–7 vuorokauden kuluessa edellytykset vastahyökkäykselle ja ratkaisevalle hyökkäysoperaatiolle. Strateginen puolustusoperaatio hyväksyttiin virallisesti 1980-luvulla, ja sitä testattiin ensimmäisen kerran vasta vuonna 1984.¹¹⁸⁵

Puolustusoperaatioiden ”oikeutuksen tunnustamisen” ohella maavoimien toiminnassa kehittämisen kohteena olivat 1970–80-luvulla operatiivisten liikkuvien ryhmien perustaminen ja toiminta. Operatiivisen liikkuvan ryhmän tehtävänä oli vastustajan ydinasejärjestelmien tuhoaminen, tärkeiden alueiden valtaaminen, puolustuksen joukkojen operatiivisen lujuuden rikkominen, johtamisen ja huollon sekä liikekannallepanon häiritseminen. Operaation tempoksi suunniteltiin 100–200 kilometriä vuorokaudessa. 1970–1980-lukujen vaihteessa Neuvostoliitto muodosti muutamiin rajasotilaspiireihin erillisiä armeijakuntia, jotka valmistautuivat toimimaan operatiivisena liikkuvana ryhmänä. Operatiivisen liikkuvan ryhmän esikuvana olivat puna-armeijan toisessa maailmansodassa käyttämät liikkuvat ryhmät.¹¹⁸⁶ Tämän lisäksi ajatuksellisen esikuvan operatiivisten liikkuvien ryhmien käytöstä vastustajan selustassa voi venäläisessä sotataidollisessa ajattelussa johtaa *Vuoden 1716 ohjesäännössä* mainittuihin korvolantteihin¹¹⁸⁷.

Neuvostoliiton sotilaallisen doktriinin muutos puolustukselliseen suuntaan oli nähtävissä jo Garejevin vuonna 1985 julkaistussa teoksessa, jossa todetaan ”*NKP:n ja neuvostohallituksen määrittelemällä politiikalla, sotilaallisen doktriinillamme on erityisen puolustuksellinen suuntaus –*”. Garejevin mukaan muutos on heijastumaa dialektiikan kieltämisen kieltämisen laista, ”– joka vaatii tarkastelemaan jokaista ilmiötä yhtenä tasona sotataidon asteittaisen kehittymisen ketjussa. Tärkeintä ja vaikeinta tässä prosessissa on havaita konkreettisesti millä aiemmilla ilmiöillä on tulevaisuutta, mitkä niistä tulee säilyttää ja mitkä hylätä. Ei pidä liian pitkään roikkua vanhassa, koska se olisi valmistautumista menneisyyden sotaan; toisaalta yhtään vaarattomampaa ei ole perusteeton fantasioiminen irrallaan todellisesta toiminnasta.”¹¹⁸⁸

Muutos sotilaallisessa doktriinissa ja puolustuksellisuuden painottamisessa näkyy selvästi Neuvostoliiton maavoimien vuoden 1990 pataljoonan ja komppanian taisteluohjesäännössä, jonka ensimmäisellä sivulla painotettiin, että NKP:n XXVII puoluekokouksessa vuonna 1986 hyväksytty sotilaallinen doktriini heijasteli uuden poliittisen ajattelun periaatteita, joiden mukaan ”*Neuvostoliitto vastustaa sodan käyttämistä kansainvälisten ongelmien ratkaisemisen välineenä*” ja ”*Neuvostoliiton politiikkaan perustuvana [– –] sotilaallinen doktriini [– –] on suuntautunut puolustuksellisesti*”.¹¹⁸⁹ Puolustuksellisuutta on haluttu korostaa ohjesäännössä esitettyjen kolmea taistelulajia käsittelevien

¹¹⁸⁵ Золотарёв, Zolotarjov (2000), ss. 473–474. – Puolustusoperaatiota testattiin Центр-84-harjoituksessa (Tsentr, Keskus). Zolotarjov käyttää nimenomaan sanaa *oikeutus*: ”начали восстанавливаться в правах, aloitettiin oikeutuksen palauttaminen”.

¹¹⁸⁶ Sama, s. 473, ks. myös VES (2007), s. 494, Ohra-aho, Harri: Venäjän maavoimien operaatiotaidon kehitysnäkymät, *Tiede ja Ase, Suomen Sotatieteellinen Seura, vuosijulkaisu № 52*, Joensuu, 1994 (1994), ss. 66–67, tutkimuksen s. 199. – *оперативная манёвренная группа (ОМГ), operativnaja manjovronnaja grupp (OMG), (operatiivinen liikkuva ryhmä), подвижная группа, podvižnaja grupp (liikkuva ryhmä).*

¹¹⁸⁷ Ks. tutkimuksen s. 16.

¹¹⁸⁸ Гапеев, Garejev (1985), ss. 236–240, ks myös Šeptulinin (1977), ss. 285–303. – Dialektisen kieltämisen kieltämisen lain mukaisesti uudet ilmiöt syntyvät asteittain vanhan olotilan kieltämisen tuloksena.

¹¹⁸⁹ *Боевой устав сухопутных войск, часть II, батальон, рота, военное издательство, Москва, 1990, suom. Maavoimien taisteluohjesääntö (osa II, pataljoona, komppania), ss. 1–12, (jatkossa lyh. BU-1990).*

tekstilukujen keskinäisellä järjestyksellä. Kun vuoden 1990 ohjesääntöä edeltävässä vuoden 1982 ohjesäännössä järjestys oli: *hyökkäys, kohtaamistaistelu, puolustus*, oli vuoden 1990 järjestys: *puolustus, hyökkäys, kohtaamistaistelu*. Tämä järjestys on säilynyt myös Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen laadituissa venäläisissä ohjesäännöissä.¹¹⁹⁰

Gorbatšovin johdolla toteutetut muutokset Neuvostoliiton sotilaallisessa doktriinissa merkitsivät olennaista muutosta myös sotilaallisessa ajattelussa. Vaikuttavia tekijöitä olivat myös ydinasepariteetin sekä Yhdysvaltain ja sen liittolaisten ilma-maa-taisteluopin ja sitä tukevien täsmäaseiden kehitys.¹¹⁹¹ Neuvostoliittolaisten näkemyksen mukaan ydinasein käytävän sodan mahdollisuus pieneni, mutta samalla tavanomaisella aseistuksella käytävän mahdollisuus kasvoi. Sotilaallisen doktriinin puolustuksellisuus johti siihen, että sodan alkaessa Neuvostoliiton asevoimien torjuisivat hyökkäystä. Koko sotilaallinen järjestelmä muutettiin tämän tehtävän mukaiseksi. Asevoimien rauhan ajan strateginen ryhmitys piti järjestellä siten, että se vastasi torjuntatehtävää. Puolustuksellisen tehtävän korostuksen tulkittiin merkitsevän aikaisempaa korkeampia valmiusvaatimuksia.¹¹⁹² Keskimatkan ohjussopimuksen solmiminen johti muutoksiin strategisen ydinaseistuksen kohteiden valinnassa, jonka lisäksi laadittiin suunnitelma strategisen ydinaseistuksen käytöstä pitkittyvässä tavanomaisessa sodassa.¹¹⁹³

1980-luvun näkemysten mukaan sodan alussa strateginen ilmapuolustusoperaatio vastustajan ilma-aseen hyökkäyksen torjumiseksi saattaisi muodostua jopa ratkaisevammaksi kuin vastaavan maaoperaation toteuttaminen. Vastustajan hyökkäyksen Neuvostoliittoa ja sen liittolaisia vastaan oletettiin alkavan ilma-avaruushyökkäyksellä. Siihen vastattaisiin välittömästi valmiudessa olevilla yksiköillä sekä hyökkäämällä vastustajan tärkeimpiä maaleja vastaan ja valmiuden kohottamisen jälkeen keskitetyillä iskuilla muita maaleja vastaan. Vastustajan hyökkäykset maitse ja meritse torjuttaisiin rintamien puolustusoperaatioilla, tuhoamalla sen merivoimien ryhmittymät ja valmistautumalla maihinnousun torjuntaan. Maavoimien vastahyökkäysoperaatioihin suunniteltiin käytettävän puolustusoperaatioihin osallistuneiden joukkojen lisäksi Neuvostoliiton syvyyteen

¹¹⁹⁰ *Боевой устав сухопутных войск, часть II, батальон, рота*, Военное издательство, Москва, 1982, <http://voennizdat.com/ychebn/ystav/Yshebystav20.djvu>, 20.10. 2012, suom. Maavoimien taisteluohjesääntö, osa II, pataljoona, komppania, ss. 350–351, (jatkossa lyh. BU-82), vrt. BU-1990, ss. 460–461, ks. myös *Боевой устав по подготовке к ведению общевойскового боя, часть 2, батальон, рота*, Военное издательство, Москва, 2006, <http://voennizdat.com/ychebn/ystav/Yshebystav16.djvu>, 20.10. 2012, suom. Taisteluohjesääntö yleisjoukkojen taistelua ja siihen valmistautumista varten osa 2, pataljoona, komppania, ss. 696–697, (jatkossa lyh. BU-2006).

¹¹⁹¹ Ks. tutkimuksen s. 270, ks. myös Jalonen (1990), s. 88, Золотарёв, Золотарёв (2000), ss. 476, Glantz (2005), ss. 205–206, Glantz, M. (1994), s. 459.

¹¹⁹² Золотарёв, Золотарёв (2000), s. 450. – Neuvostoliiton asevoimien joukot oli sodan jälkeen jaettu valmiusvaatimusten mukaisiin kategorioihin: *pysyvän valmiuden (постоянный готовность) joukot* kuuluvat pystyivät henkilöstönsä ja sotavarustuksensa perusteella aloittamaan taistelutehtävän täyttämisen. Näihin kuuluivat strategiset ohjusjoukot, merkittävä osa ilmapuolustusjoukoista, ilmavoimista ja merivoimista. Toiseen kategoriaan kuuluivat *nopean valmiuden (1–2 vrk) joukot* (короткий срок готовности), joihin kuuluvat pääosa rajanläheisistä joukoista. Ne saavuttaisivat taisteluvalmiuden osittaisen täydentämisen jälkeen. *Supistetun kokoonpanon (сокращенного состава) joukot* oli täydennetty ainoastaan runkomiehityksellä. Ne saavuttaisivat taisteluvalmiuden 10–15 tai 20–30 vuorokaudessa. Valmiuden säätelyjärjestelmässä oli aluksi kolme valmiustasoa: *pysyvä (постоянный), kohotettu (повышенный) ja täysi (полный) valmius*. Pysyvää valmiutta käytettiin rauhan aikana normaalitilanteessa. Kohotetussa valmiudessa valmisteltiin joukkojen perustaminen. Täydessä valmiudessa joukot perustettiin, hajautettiin, ja niiden taisteluvälineet saatettiin taisteluvalmiiksi. 80-luvun kohonneessa uhkatilanteessa täyden ja kohotetun valmiuden väliin lisättiin sodan vaaran (*военная опасность*) valmiusaste, jonka aikana suoritettiin joukkojen osittainen hajauttaminen ja ryhmittäminen.

¹¹⁹³ Sama, ss. 476–477, ks. myös Visuri (1997), ss. 161–162.

ryhmitettyä toista strategista porrasta. Strategisen puolustus- ja vastahyökkäysoperaation tavoitteena oli hyökkääjän tuhoaminen ja taistelutoimien siirtäminen vastustajan alueelle. Sodan päättäviksi ratkaisuiksi nähtiin joko taisteluiden päättäminen aselepoon tai hyökkäyksen jatkaminen sotanäyttämön syvyyteen.¹¹⁹⁴

Strategisen puolustuksen syvyys kasvoi 450–500 kilometriin. Suunnittelussa tutkittiin myös strategisia hyökkäysoperaatioita ilman ydinaseiden käyttöä. Tällaisten operaatioiden menestymiseen ei kuitenkaan uskottu, koska puolustajalla oli mahdollisuus käyttää vastaiskuun tavanomaisilla taistelukärjillä varustettuja täsmäaseita Neuvostoliiton selustan tärkeiden ja vaarallisten kohteiden, kuten ydinvoimalat ja myrkylliset varastot, tuhoamiseksi. Ajatukset liikkuvien operatiivisten ryhmien käytöstä *hylättiin*. Niiden tilalle kehitettiin erillään muista joukoista toimivien panssariarmeijoiden, niitä tukevien ilmavoimien ja operatiivisten maahanlaskujoukkojen sekä ilmarynnäköjoukkojen toimintatapaa¹¹⁹⁵. Operaatioiden johtamiseksi perustettiin sotanäyttämöille strategisten operaatioiden suunnitteluun, valmisteluun ja johtamiseen kykenevät johtoportaajat. Yleisesikunnan johdettavaksi jäivät maailmanlaajuinen strateginen toiminta, strategisten ydinaseiden käyttö sekä strateginen ilma-avaruuspuolustus. Ilma-avaruuspuolustusta kehitettiin vastaamaan risteilyohjusten ja ballististen uhkaan.¹¹⁹⁶

Kuvassa 39 on puolustuksen ja hyökkäyksen teemojen suhteellisen osuuden määrää ja muutosta sekä uusien teemojen ilmaantumista kuvaava diagrammi, jonka laadin tilastoimalla teemoja käsittelevien artikkelien määrää *Vojennaja mysl'* -lehdessä vuosina 1990–2012. Vuoden 1990 kirjoittelussa näkyi selvästi pari vuotta aikaisemmin tapahtunut siirtyminen puolustukselliseen doktriiniin. Vuosina 1990–1992 puolustusta operaatio- ja taistelulajina käsittelevien artikkelien määrä oli absoluuttisesti¹¹⁹⁷ ja suhteellisesti korkea. Teemojen jakautuminen kuvaa mielestäni enemmän sotataidon monimutkaisuudesta kuin muutosta hyökkäyksen ja puolustuksen suhteesta. Puolustusta ja tulella tuhoamisen teemaa käsitellään jatkuvasti. Niiden rinnalla on alettu analysoida informaatio- ja verkostosodankäyntiä (ensimmäinen artikkeli 1995¹¹⁹⁸) sekä paikallisia sotia ja aseellisia konflikteja.

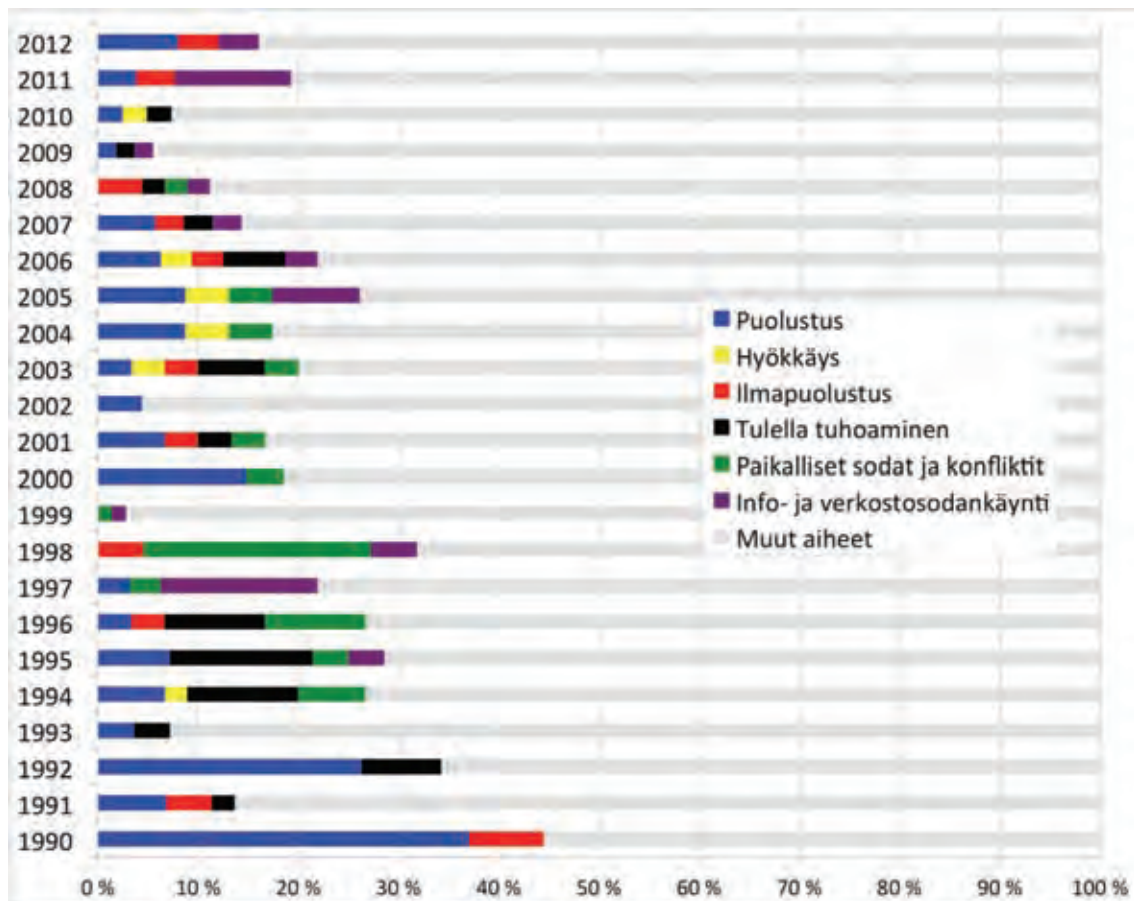
¹¹⁹⁴ Sama, ss. 477–478, ks. myös Glantz (2005), ss. 207–212.

¹¹⁹⁵ Sama, s. 478, ks. myös VES (2007), s. 494, vrt. Ohra-aho (1994), ss. 66. – Operatiivisten liikkuvien ryhmien hylkääminen tapahtui 1980-luvun loppupuolella. Hylkäämisen taustalla olivat doktriinin muutos ja operatiivisten liikkuvien ryhmien huoltamisen ongelmat. Operatiivisiksi liikkuviksi ryhmiksi tarkoitetut armeijakunnat lakkautettiin 1990-luvun alussa. Ohra-aho toteaa, että Dimitri Jazovin vuonna 1989 antama ilmoitus ko. armeijakuntien lakkauttamisesta ei merkitsisi sitä, että liikkuvien ryhmien käyttöä koskeva ajattelu olisi lopetettu. Ohra-ahon arviota tukee Zolotarjovin maininta siitä, että liikkuvien ryhmien sijaan kehitettiin muita hyökkäysoperaation erillään pääjoukosta mahdollistavia operaatiomalleja.

¹¹⁹⁶ Sama, ss. 478–479. – Sotanäyttämöt oli nimetty ilmansuuntien mukaan Läntiseksi, Lounaiseksi, Eteläiseksi ja Kaukoidän sotanäyttämöksi.

¹¹⁹⁷ *Военная мысль (Vojennaja mysl')*, vuosikertojen 1990–2012, sisällysluettelot, ks. myös Ohra-aho (1994), s. 76. – Vuosina 1990–1993 julkaistiin 23 ja vuosina 1994–2012 yhteensä 29 puolustustaistelua tai -operaatiota käsittelevää artikkelia. Hyökkäystä käsittelevissä artikkeleissa vastava suhde on 0:6. Ohra-aho on laskenut omassa *Vojennaja mysl'* -lehden artikkelimäärien arvioinnissaan vastahyökkäysoperaatiot hyökkäysoperaatioiksi ja päätynyt vuoden 1990 osalta suhteeseen 1:3, hän myös ilmoitti artikkelien hyökkäysoperaatioita koskevien osuuksien perustuvan mm. puolustusoperaatioiden vastahyökkäystä käsittelevään aineistoon.

¹¹⁹⁸ Arto-artikkelitietokannan haku hakusanalla informaationsodankäynti, 1.7.2013. – Suomalaisessa kirjoittelussa informaationsodankäynti mainitaan ensimmäisen kerran vuonna 1996, jolloin julkaistiin Pekka Toverin ja Heikki Välivehmaan (Tiede ja ase) ja Sakari Ahvenaisen kirjoitukset (Viestimies-lehti). Vuonna 2000 ja sen jälkeen aihetta käsitteleviä artikkeleja on suomalaisessa kirjoittelussa suhteellisen paljon. Venäläisissä kirjoituksissa tehdään useimmiten selvä käsitteellinen ero informaationsodankäynnin ja elektronisen taistelun välillä.

Kuva 39. Puolustuksen ja hyökkäyksen sekä muiden teemojen suhteellinen osuus Vojennaja mysl' -lehdessä vuosina 1990–2012 julkaistujen operaatiotaitoa ja taktiikkaa käsittelevien artikkelien otsikoissa.¹¹⁹⁹

Vaikka Neuvostoliiton doktriinin muutosta puolustukselliseen suuntaan voidaan pitää myös ensisijaisesti poliittisena julistuksena, on sen taustalla uhka-arvioihin perustuva tulkinta mahdollisuuksista käydä menestyksellistä sotaa Yhdysvaltoja ja Natoa vastaan. Glantzin mukaan tulkinnan syntyyn vaikuttivat arviot läntisen ilma-maa-operaatioiden opin ja täsmäaseistuksen mahdollisuuksista. Vuonna 1987 tapahtuneen puolustuksellisen doktriinin julistamisen ja Gorbatšovin vuoden 1987 puheen jälkeen ei Neuvostoliitolla ollut enää paluuta hyökkäyksellisiin operaatioihin. Kun samaan aikaan sotatieteilijät kiistivät myös kehittyneimpien operatiivisten toimintatapojen, kuten liikkuvien operatiivisten ryhmien käytön toteutettavuuden, oli Glantzin mukaan tarpeen kysyä missä määrin 1930-luvun hyökkäyksellisesti suuntautuneet operatiiviset mallit olivat ainakin väliaikaisesti syrjäytyneet.¹²⁰⁰

Neuvostoliiton sodanjälkeisen sotilaallisen ajattelussa oli vain lyhyt 1960-luvun alun ajanjakso, jolloin tulevan sodan kuva nähtiin ainoastaan strategisilla ydinaseilla tapahtuvaksi kahden osapuolen kaukovaikutusaseiden kaksintaisteluksi. Neuvostoliiton ydinasepariteetin saavuttaminen 1970-luvun alussa vähensi, mutta ei enää kiistänyt koko-

¹¹⁹⁹ *Военная мысль (Vojennaja mysl')*, vuosikertojen 1990–2012, sisällysluettelot. – Laskentaan on sisällytetty vuosina 1990–1998 lehden osastoissa *оперативная искусство, тактика, военная теория и практика (operaatiotaito, taktiikka sekä sotilaallinen teoria ja käytäntö)* ja vuosina 1999–2012 osastoissa *военное искусство, военная теория и практика (sotataito sekä sotilaallinen teoria ja käytäntö)* julkaistut artikkelien otsikot.

¹²⁰⁰ Glantz (2005), ss. 212–213.

naan, tavanomaisen aseistuksen ja samalla sen käyttöön kuuluneiden, sotaa edeltävien operaationäkemyksen merkitystä. Tavanomaisen aseistuksen käyttöön perustuvat operaatiot rakentuivat 1920- ja 1930-luvun operaatioteorioille ja niiden kehitykselle toisen maailmansodan aikana. Neuvostoliiton sotilaallisessa doktriinissa tapahtunut luopuminen strategisista hyökkäysoperaatiosta erotti sotataidon käytännön suuntauksen *hyökkäyksellisestä* syvän taistelun ja operaation mallista. Sotatieteellisessä työssä 1920- ja 1930-luvun mallit näkyivät edelleen: muutokset perusteltiin dialektisen päättelyketjun avulla.

Sodan ja taistelun periaatteiden muodostuminen ja kehittyminen

Neuvostoliittolaisen ja venäläisen sotataidon olemusta sekä sen kehittymistä voidaan arvioida myös sotataidon periaatteiden sekä niiden kehittymisen näkökulmasta. 1960-luvun maavoimien aseellisen taistelun näkökulma heijastuu kenraalimajuri Reznitšenkon, toimittaman taktiikan oppikirjan *Тактика (Taktiikka)* vuoden 1966 versioon¹²⁰¹. Teoksessa esitetään yleisjoukkojen taistelun luonteenomaiset *piirteet* sekä taistelun *periaatteet*, jotka toistuvat tämän jälkeen kaikissa neuvostoliittolaisissa sekä venäläisissä taktiikkaa ja operaatiotaitoa käsittelevissä teoksissa ja ohjesäännöissä. Tätä aikaisemmissa neuvostoliittolaisissa teoksissa taistelun luonteenomaisia piirteitä ja erityisesti *periaatteita* ei ole julkaistu samalla tavoin järjestettynä esityksenä¹²⁰². Vaikka saatavilla olevissa lähteissä sodan ja taistelun periaatteiden luettelot ovat tutkittavissa vasta 1960-luvun puolivälin jälkeen julkaistuissa teoksissa, ajoittuu niiden koostaminen 1950-luvulle Stalinin kuoleman jälkeiseen ajanjaksoon¹²⁰³. Piirteiden ja periaatteiden järjestyksen ja erityisesti niitä kuvaavien tekstien muutokset mahdollistavat alkaen eri aikakausina vallinneiden sodan ja taistelun kuvasta johtuvien korostuksien vertailun.

Taktiikan (1966) mukaan nykyaikaisten yleisjoukkojen taistelun piirteitä olivat: laaja ydinaseistuksen ja muiden joukkotuhoaseiden käyttö, ratkaisuus¹²⁰⁴, korkea liikkuvuus, tilanteen nopeat ja jyrkät muutokset, taistelutoimien epätasainen jakautuminen rintamassa ja syvyydessä ja taistelutilan suuri mittakaava. Taistelun piirteiden käsittelyn

¹²⁰¹ Reznitšenkon *Taktiikka* on ilmestynyt useina eri painoksina. Tutkimuksen lähteenä ovat olleet teoksen vuosina 1966, 1984 ja 1987 julkaistut versiot.

¹²⁰² Резниченко, Reznitšenko (1966), ss. 60–69, 74–88, vrt. Соколовский, Sokolovski (1963). – Sokolovskin teos *Sotilasstrategia* ei viittaa sodan tai taistelun piirteisiin ja periaatteiden järjestelmälliseen luetteloon. Luettelomaista esitystä ja viittausta *periaatteisiin* ei myöskään ole löydetävissä aikaisemmissa neuvostoliittolaisissa esityksissä. Tutkimukseen liitteen 1 taulukossa voi vertailla sodan ja taistelun periaatteita venäläisessä ja neuvostoliittolaisissa lähteissä. Yleisjoukkojen taistelun piirteet on venäjäksi *черты общевойскового боя, іšerty obštševoiskovogo boja* ja periaatteet *принципы о. б., printsipy o.b.* Aikaisemmissa teoksissa erityisesti sanan *periaatteet, принципы (printsipy)* yhteydessä esitettyjä väittämiä ei ole käytetty samalla tavoin sotataitoa ohjaamaan pyrkivinä.

¹²⁰³ Савкин, Savkin (1972), s. 2. – Tieto on löydetävissä teoksen nimiölehdeltä, jossa neuvostoliittolaisille tieteellisille teoksille tyypillisellä tavalla selostetaan teoksen aihepiiriä: ”Teoksessa analysoidaan näkemyksiä menneisyyden sotapäälliköiden ja -teoreetikoiden periaatteista, tutkitaan sotataidon periaatteiden ja aseellisen taistelun lakien olemusta sekä merkitystä niiden yhteydessä dialektiikkaan. Merkittävä huomio on ulotettu operaatiotaidon ja taktiikan periaatteiden sisältöön sekä niiden käyttöön taistelutilanteissa neuvostoliittolaisen sodanjälkeisen sotataidon kehityksen toisen vaiheen (1953–1959) aikana vallinneiden näkemysten mukaisesti.”

¹²⁰⁴ Uša, ks. myös Kuusinen (1978), s. 743. – Lähteessä käytetty venäjän kielen ilmaus *решительность, rešitelnost* käännetään suomeksi yleensä päättäväisyydeksi, joka vaikuttaa sodan piirteisiin verrattuna hieman merkityksettömältä. Tulkitsemalla *rešitelnost*, joko *ratkaisevaksi* tai *ehdottomaksi* avautuu käsitteen sisältö paremmin.

avulla jäsennetään taistelun kuvassa tapahtuneita, pääasiassa ydinaseistuksen aiheuttamia, muutoksia toiseen maailmansotaan verrattuna.¹²⁰⁵

Yleisjoukkojen taistelun periaatteiden määrittelyn ohessa käsiteltiin sotataidon periaatteita, jotka määriteltiin: ”– yleisiksi ohjaaviksi perusväittämiksi taisteluiden, operaatioiden ja sotien käymisestä ja sen organisoimisesta kokonaisuudessaan, ja ne ilmaistuvat tiedostamalla aseelliseen taisteluun objektiivisesti vaikuttavia lait”. Periaatteita pidettiin yksittäisten ihmisten mietiskelyjen sijaan tieteellisen työn tuloksina. Periaatteen ja lain ero ymmärrettiin dialektisen tulkinnan kautta, jossa lait olivat olemassa ja toimivat ihmisen tahdon ulkopuolella, eikä niitä siten voinut valita käytettäväksi.¹²⁰⁶

Aseellisen taistelun lakien sisältöä ei kuitenkaan saatettu *Taktiikan* lukijoiden luettavaksi, todennäköisemmin siksi, että ne kuuluivat sotilaallisen filosofian teoriaan. Lait perustuivat Marxin, Engelsin ja Leninin teoksiin perustuviin sodan lakeihin¹²⁰⁷, joista johdettiin aseellisen taistelun lait. Niiden suhdetta periaatteisiin käsiteltiin kattavasti vuonna 1972 ilmestyneessä eversti V. Savkinin teoksessa *Основные принципы оперативного искусства и тактики* (*Operaatiotaidon ja taktiikan perusperiaatteet*): Ensimmäisen lain mukaan **aseellisen taistelun keinot ja muodot ovat riippuvaisia taistelun ja operaation materiaalisesta perustasta**. Materiaalisen perustan muodostavat *voimat ja aseellisen taistelun välineet*, eli aseistus, kalusto ja ihmiset. Käytettävissä olevan aseistuksen ja kaluston katsottiin olevan suoraan riippuvaisia valtion teknisen ja taloudellisen kehityksen tasosta. Aseistusta käyttivät ihmiset, joiden tahdon ja osaamisen merkitystä pidettiin keskeisenä.¹²⁰⁸

Historiallisen materialismin väistämättömästi etenevästä prosessin perusteella inhimillisen taidon ja teknisen kehityksen suhde nähtiin kohtalonomaisena: ”Käyttöön ilmaantuu uudenlaista kalustoa ja aseistusta, jotka parantavat asevoimien taistelukykyä ja antavat uudenlaisia mahdollisuuksia uusien monimutkaisten taktisten, operatiivisten ja strategisten tehtävien sekä sotien ratkaisemiseen kokonaisuudessaan. Taisteluvälineistön merkittävä muutos haastaa väistämättä tekemään valtavia muutoksia operaation ja taistelun toteuttamisessa”.¹²⁰⁹ Laki voi kuulostaa vaikeasti hyväksyttävältä: tekninen kehitys vyöryttää uusia mahdollisuuksia ja vaatimuksia, joihin sotataidon on vastattava kehittämällä tehokkaita kehitystä hyödyntäviä keinoja, vaikka sotilaina mieluummin loisimme uutta sotataitoa.

Historiallinen kehitys, johon myös Savkin viittaa, todistaa väitteen puolesta. Venäjällä konekiväärit tulivat käyttöön, vaikka Dragomirov niitä vastustikin. Niiden vaikutuksesta puolustuksen voima suhteessa rynnäköivään hyökkääjään kasvoi ja pakotti muuttamaan toimintatapoja. Neuvostoliittolaiset tiedemiehet, jotka tunsivat hyvin ydinfysiikkaa ja radiokemiaa, eivät aluksi uskoneet atomiaseen nopeisiin kehittämismahdollisuuksiin,

¹²⁰⁵ Резниченко, Reznitšenko (1966), ss. 60–69.

¹²⁰⁶ Sama, ss. 74–76.

¹²⁰⁷ SVE, osa 3, ss. 375–378. – Neuvostoliittolainen sotilastietosanakirja esitti viisi sodan lakia: 1) Sodan riippuvaisuus sen poliittisista päämääristä, 2) Sodan kulun ja lopputuloksen riippuvuus taistelevien valtioiden (liittokuntien) taloudellisten voimien suhteesta, 3) Sodan kulun ja lopputuloksen riippuvuus taistelevien osapuolten tieteellisten potentiaalien suhteesta, 4) Sodan kulun ja lopputuloksen riippuvuus taistelevien valtioiden (liittokuntien) moraalis-poliittisien voimien suhteesta ja 5) Sodan kulun ja lopputuloksen riippuvuus taistelevien osapuolten sotilaallisen voiman (potentiaalien) suhteesta.

¹²⁰⁸ Савкин, Savkin (1972), ss. 131–146.

¹²⁰⁹ Sama, ss. 139–140.

mutta tieto Yhdysvaltojen edistymisestä sen kehittämisessä pakotti seuraamaan perässä. Tieto- ja viestintätekniikan kehitys on johtanut uudenlaisien käsitteisiin ja käytäntöihin, joita emme pitäneet mahdollisina aikaisemmin.¹²¹⁰ Jos kehitys kulkee tällä tavoin, olisi ensimmäisen aseellisen taistelun lain kiistämiseksi pystyttävä esittämään vastakkaista näyttöä siitä, että kieltäytymällä jonkin teknisen kehityksen avaamasta mahdollisuudesta hankkia yliote vastustajastaan jokin toimija olisi saavuttanut tai säilyttänyt merkittäviä etuja verrattuna kehitystä seuranneisiin. Esimerkin voi luonnollisesti esittää myös joltakin muulta elämänalalta.

Aseellisen taistelun toisen lain mukaan **jokainen taistelu tai operaatio kerryttää joksikaisena hetkenään etua osapuolelle, jolla on vastustajaan verrattuna suurempi taisteluvoima.** Laki on pääasiallinen perusta voiman keskittämisen periaatteelle. Savkin määritteli taisteluvoiman joukkojen kyvyksi iskeä vastustajaa ja torjua sen iskuja. Taisteluvoimaa määrittää myös joukon taisteluvalmius. Yleinen ylivoima vastustajaan nähden mahdollistaa voiton, mutta taktisessa ja operatiivisessa toiminnassa yleinen ylivoima ei ollut niin ollut ratkaiseva kuin strategisessa mittakaavan toiminnassa, koska tarvittava 3–4-kertainen ylivoima voitiin keskittää hyökkäävän osapuolen valitsemaan pääiskun suuntaan. Puolustajan tulitoiminnan liian vähäinen syvyys ja riittämättömät taisteluvälineet mahdollistivat hyökkääjälle asteittaisen muutoksen operatiivis-taktisesta toiminnasta syvään strategiseen. Ylivoima saavutettiin pääasiassa puolustajan asteittaisella tuhoamisella osissa. Tämä jatkettiin niin kauan kuin vastustajan yleinen ylivoima saatiin pienennettyä ”*alhaalta ylöspäin*”.¹²¹¹

Periaatteiden tulkittiin olevan aseellisen taistelun lakien ilmentymiä, joiden soveltamisesta voitiin päättää tilanteen mukaisesti. Periaatteiden soveltaminen yhdisti aseellisen taistelun lakien väistämättömyyden ihmisen tahdon alaiseen toimintaan. Ne olivat ja ovat edelleen *suosituksia*, jotka tilanteeseen sitomattomina ovat yhtä tärkeitä ja yleispäteviä, mutta menestys taistelussa on riippuvaista tilanteesta sekä johtajien kyvystä analysoida ja tehdä oikeita ratkaisuja.¹²¹² Viittaus siihen, että neuvostoliittolaisen sotatieteen tutkimuksessaan määrittämät periaatteet eivät ole yksittäisten ihmisten mietiskelyjen tulosta, on todennäköisimmin tarkoituksellinen irtiotto porvarillisten sotateoreetikojen, kuten Leerin, Mihnevitšin tai Fullerin esittämille sodan periaatteille¹²¹³. Käytet-

¹²¹⁰ Aloittaessani upseerin virassa vuonna 1990 oli joukko-osastossamme yksi toimistotietokone, pian niitä oli jokaisessa perusyksikössä. Aselajini ilmatorjunnan Johtokeskus-87-järjestelmässä tietokoneet olivat tulleet sotavarusteina palveluskäyttöön jo muutamaa vuotta aikaisemmin ennen toimistotietokoneita. Kehitys kääntyi nopeasti toisin päin: siviilikäyttöön markkinoitavat tietokoneet alkoivat määrittää kehityksen suuntaa. Esitin vuonna 1994 kapteenikurssilla esitelmäni aiheeksi ”*Internet–kansainvälinen tietoverkko*”. Esitykseni hylättiin, koska kurssin johtajan arvion mukaan internetillä ei ole sotilaallista merkitystä. Sotilasorganisaatiossa suhtautuminen muihinkin uusiin ilmiöihin, kuten sosiaaliseen mediaan, jatkaa samaa perinnettä: kiistetään asian merkitys, varmuuden vuoksi kielletään ja estetään käyttö työajalla ja työnantajan välineillä. Kuitenkin parin vuoden päästä aletaan väkeä patistaa uusien ”ihmeiden” käyttöön.

¹²¹¹ Савкин, Savkin (1972), ss. 146–148.

¹²¹² Резниченко, Reznitšenko (1966), ss. 74–76, ks. myös Воробьев, И.Н.: *Тактика – искусство боя*, Общевойсковая академия вооруженных сил Российской Федерации, Кафедра тактики, Москва, 2002, suom. Vorobjov, I. N.: *Taktiikka – taistelun taito*, ss. 81–83. – Vorobjovin mukaan periaatteet ovat edelleen tärkeitä sotilaallista toimintaa ohjaavia tekijöitä. Hän mainitsee periaatteiden ohella myös lait ja lainomaisuudet, mutta ei käsittele niiden sisältöä.

¹²¹³ Ks. tutkimuksen ss. 42 ja 146, 150, ks. myös Fuller (1916), s. 3, Савкин, Savkin (1972), ss. 40–43. – Leerin mukaan periaatteet eivät olleet sovellettavissa suoraan kaikkiin tapauksiin, vaan ne toimivat vuorovaikutuksessa olosuhteiden kanssa. Fullerin mukaan pelkät periaatteet eivät kuitenkaan olleet sellaisenaan riittäviä, vaan niiden tulkinta pitää tehdä olosuhteiden mukaan. Savkinin mukaan Leerin johtamat periaatteet osoittivat hänen olevan tässä suhteessa ”*erinomaisimpia porvarillisia sotatieteilijöitä*”. Hänen

tyä tieteellistä menetelmää ei *Taktiikan* tekstissä kuvattu, mutta tarkoituksena lienee ollut korostaa dialektisen materialismin metodin välttämättömyyttä sotatieteellisessä työssä. Periaatteen kuvaaminen olemassa olevien lainalaisuuksien ilmentymäksi ei ole kuitenkaan ole vieras sen enempää aikaisemmalle venäläiselle kuin Fullerin tulkinnalle periaatteista.

Periaatteen määritelmää avattiin myös Clausewitz-lainauksella: ”*Periaate on samoin toimintaa ohjaava laki, mutta ei kuitenkaan lain muodollisessa ja nimenomaisessa merkityksessä, vaan se ilmaisee vain lain hengen ja mielekkyyden antaakseen arvostelukyvyllä enemmän toimintavapautta siellä, missä todellisen maailman monimuotoisuutta ei voida alistaa noudattamaan lain täsmällistä muotoa.*”¹²¹⁴ Lainauksen lähteen yhteydessä käytetyt Clausewitzin pohdinnat sodan lakien, sääntöjen ja periaatteiden metodisuudesta ovat puhdasta dialektiikkaa objektiivisten lakien ja subjektiivisen tahdon alueella ilmenevien käskyjen ja kieltojen yhteydestä *Taktiikan* esittämiin ajatuskulkuihin.

Aseellisen taistelun lakeihin perustumisen lisäksi neuvostoliittolaiset myönsivät periaatteiden olevan myös historiallisia. ”*Niiden muoto ja sisältö muuttuvat olosuhteiden muuttuessa. Vanhat periaatteet menettävät merkityksensä, ja niiden sijalle tulee uusia. Ja vaikka joidenkin periaatteiden muotoilu ei ajan myötä muutu, niin ne saavat uuden sisällön.*”¹²¹⁵

Ensimmäisen periaatteen *keskittämisen* (массирование)¹²¹⁶ historialliseksi taustaksi esitettiin thebalaisen sotapäällikön Epameindondaan toiminta Leuktran taistelussa vuonna 317 eKr. Voiman keskittäminen syvään falangiin ja suuntaaminen spartalaisten joukon vasemmalle sivustalle auttoi häntä saavuttamaan voiton lukumääräisesti suuremmasta vastustajasta. Keskittämisen periaatteen sisällön tulkittiin *Taktiikan* mukaan muuttuneen eri aikakausina jalkaväen elävän voiman käytöstä tulen ja sitä käyttävien taisteluvälineiden keskittämiseen tärkeimpiin suuntiin. Ydinaseiden aikakauden katsottiin vaikuttaneen keskittämisen periaatteen soveltamiseen siten, että joukkojen sijoittaminen puolustuksen läpimurtoon pyrkivään tiiviiseen taisteluryhmytykseen ei enää tullut kysymykseen suurten tappioiden vaaran takia, eikä sellainen ollut edes tarpeellista nykyaikaisen aseistuksen suuren tuhovoiman takia. Mikäli ydinasetta ei hyökkäyksessä käytettäisi, voiman keskittämiseen olisi tavanomaista aseistusta käyttävien joukkojen voiman keskittämisen tapahduttava suojaa antavasta hajaryhmytyksestä nopeaa taistelu-liikettä hyödyntämällä.¹²¹⁷

virheenään oli tutkimuksen perustuminen subjektiiviseen idealismiin sekä periaatteiden pitäminen ikuisina ja muuttumattomina.

¹²¹⁴ Резниченко, Reznitšenko (1966), s. 76, ks. myös Clausewitz (1999), s. 86. – Lainauksen käännös Heikki Eskelinen.

¹²¹⁵ Sama. – Periaatteiden merkityksensä menettäminen ja korvautuminen uusilla viittaa dialektiikan *kieltämisen kieltämisen* lakiin, ks. tutkimuksen s. 68.

¹²¹⁶ Uša, ks. myös Kuokkanen (2012) s. 48, MOT Kielitoimiston sanakirja. – Venäläisissä teksteissä käytetään keskittämisestä yleensä kahta ilmaisua *массирование*, *massirovanie* ja *сосредоточение*, *sosredotšenie*, jotka ovat samaa tarkoittavia. Suomalaisissa sotilasteksteissä on erityisesti *massirovanie* on usein käännetty myös *massoittamiseksi*, jolla on ilmeisesti haluttu viitata joukkojen massamaiseen käyttöön. Osa suomalaisten sotilastekstien viittauksista on englanninkielisiin teksteihin, joissa lähdesanana on *mass*. Kielitoimiston sanakirjassa *massoittamista* ei ole mainittu ja pääosa internet-hauista viittaa rakenustekniikkaan, jossa sillä kuvataan massalla päällystämistä. Kielitoimiston sanakirjan tulkinta *keskittää* sanasta vastaa Ušakovin sanakirjan tulkintaa termeille *massirovanie* ja *sosredotšenie*.

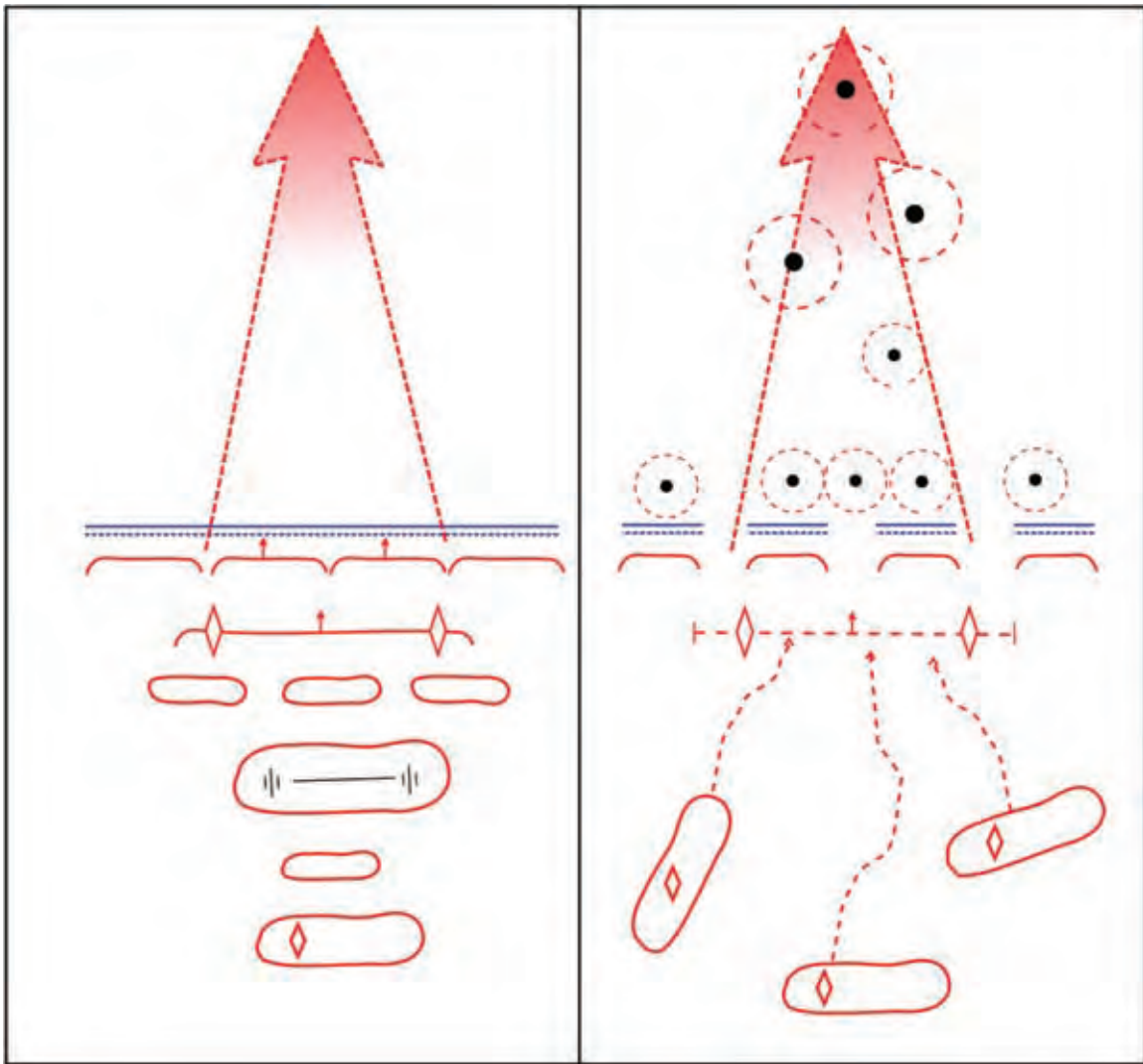
¹²¹⁷ Резниченко, Reznitšenko (1966), ss. 76–78, Золотарёв, Zolotarjov (2000), s. 402.

Ydinaseistuksen katsottiin vaikuttavan **strategiseen voiman taloudellisen käytön periaatteeseen** (*стратегический принцип экономия сил*). Se poikkesi aikaisemmista ajatuksista, joiden mukaan voimaa kasvatetaan sodan aikana asteittain. Tempoltaan nopeassa ydinsodassa olisi välttämätöntä saada keskittää kaikki voimat taisteluun heti sodan alusta alkaen. Sen lisäksi **osittaisten voittojen periaatteen** (*принцип частной победы*) tulkittiin muuttuneen. Sodan lopputulosta ei enää varmistettaisi saavuttamalla erillisiä voittoja eri suunnissa taistelu taistelulta. Strategisten hyökkäysvälineiden käyttö tuottaisi voiton yhdellä kertaa, ilman operatiivisten ja taktisten joukkojen osallistumista.¹²¹⁸

Ydinsodan tilannetta kuvasi **hajauttamisen** (*распределение*) esittäminen taistelun periaatteena. Periaatteen tarpeellisuutta kuvattiin yksinomaan ydinaseistuksen taistelu-tehon aiheuttamaksi vaatimukseksi, mutta sen ei todeta olevan ainoa keino suojan hankkimiseksi.¹²¹⁹ Hajauttamisen periaatetta ei esitetä *Taktiikan* vuoden 1966 version jälkeen tutkimukseni lähteenä olleissa neuvostoliittolaisissa tai venäläisissä sodankäynnin ja taistelun periaatteita käsittelevissä teoksissa, eikä sitä ole havaittavissa historiallisissa sotataidon periaatteiden esimerkeissä. Sen ilmaantumisen periaateluetteloon ja nopean poistumisen sieltä voi tulkita sotilasasioita koskevan vallankumouksen aiheuttaman mullistuksen tilannesidonnaiseksi ilmiöksi. Hajauttamisen tarve ja sen käyttäminen suojan hankkimisen keinona ei varmasti päättynyt, mutta sitä ei uudelleen arvioinnin jälkeen todennäköisesti pidetty enää *periaatteena*. Hajauttamisen periaatteen soveltaminen hyökkäysoperaatiossa on kuvassa 40.

¹²¹⁸ Соколовский, Sokolovski (1963), ss. 20–21. – Sokolovskin kanta heijastelee voimakkaasti 1960-luvun alun käsitystä sotilasasioissa tapahtuneesta vallankumouksessa.

¹²¹⁹ Резниченко, Reznitšenko (1966), s. 78–81.

Kuva 40. Keskittämisen periaatteen muuttuminen hyökkäystaistelussa. Vasemmalla: toisen maailmansodan aikainen periaate. Hyökkäyksessä tarvittava voima keskitettiin taistelukosketuslinjan taakse tiiviiksi elävän voiman ja tykistötulen ryhmitykseksi. Tiheys määritettiin joukkojen ryhmitysleveyyttä ja tukevan aseistuksen tiheyttä (kpl/rintamakilometri) säätelevillä normeilla. Oikealla: Ydinsodan tilanteessa hyökkäykseen suunnattava voima oli vastustajan ydiniskujen aiheuttamien tappioiden välttämiseksi ryhmitettävä hajalleen ennen hyökkäykseen keskittämistä. Oikea-aikainen keskittäminen edellytti joukoilta motorisoinnilla aikaansaattavaa liikenopeutta sekä keskitettyä ja reaaliaikaista johtamista.¹²²⁰

Yhteistoiminnan (*взаимодействие*) periaatteen tulkittiin juontuvan nykyaikaiseen taisteluun käytettävien erilaisten aseellisen taistelun välineiden ja joukkojen erikoistuneiksi taistelumahdollisuuksiksi, joita on pystyttävä käyttämään yhtenäisenä kokonaisuutena taistelun päämäärän saavuttamiseksi. Yhteistoiminnan edellytettiin olevan tauotonta taistelun alusta sen loppuun asti. Yhteistoiminnan pääasiallisen muodon katsottiin olevan *yhteensovittaminen* (*согласование*), jonka perustana on taistelun tavoitteiden ymmärtäminen.¹²²¹

Taktiikan mukaan historiallinen kokemus osoitti **yllätyksen** (*внезапность*) antaneen etulyöntiaseman vastustajaan nähden. Yllättävän iskun kohde joutui yleensä kärsimään

¹²²⁰ Sama, s. 79.

¹²²¹ Резниченко, Reznitšenko (1966), s. 79–83, ks. myös Valtonen (2010), ss. 104, 107, tutkimuksen s. 121.

suurista tuhoista, ja yllätykseen päässeän hyökkääjän tappiot jäivät suhteellisen vähäisiksi. Yllätyksen periaatteen käsittelyn yhteydessä lainattiin Leninin lokakuun sosialistisen vallankumouksen edellä antamia ohjeita¹²²². Yllätykseen saavuttamisen katsottiin edellyttävän taistelun ja operaation valmistelijoilta sekä siihen osallistuvilta joukoilta erityisiä ponnistuksia ja taitoa. Peruskeinoja yllätykseen pääsemiseksi oli omien aikomusten ja valmistelujen salaaminen vastustajalta, joukkojen toiminnan nopeus, pimeyden hyväksikäyttö, odottamaton ydinaseen käyttö sekä uudenlaisen aseistuksen ja toimintatapojen käyttö. Yllätyksen saavuttamiseksi ei voinut käyttää valmiita ”šabluunaratkaisuja”. Omien joukkojen motorisoitumisen ja kaluston määrän kasvun katsottiin vähentävän mahdollisuuksia oman toiminnan salaamiseen varsinkin kun samanaikaisesti käytettävissä olevat tekniset taistelutilan valvonta- ja tiedusteluvälineet paransivat mahdollisuuksia tiedon keräämiseen. Yllätykseen pääsemiseen, ja toisaalta yllätetyksi tulemisen välttämiseen, soveltuivat samat keinot: taukoamaton tiedustelu, oikea-aikaiset taistelun tukimuodot sekä joukkojen korkea valppaus ja taisteluvalmius.¹²²³

Toimintojen aktiivisuus ja sinnikkyys asetettujen tavoitteiden saavuttamisessa (активность и настойчивость в достижении поставленной цели) tuottaisi sotakokemusten mukaan tasaväkisissä tilanteissa menestystä sille, joka aktiivisesti ja aloitteellisesti pakottaisi vastustajan toimimaan oman tahtonsa mukaisesti. *Taktiikan* Leninlainauksessa on Suvorovin opetuksesta tuttu natisk-periaate¹²²⁴. Aktiivisuuden, samalla tavoin kuin yllätyksen, esitettiin vaikuttavan suoraan vastustajaan ja samalla tuovan epäsuorasti etua estämällä vastustajaa ryhtymästä aloitteelliseen toimintaan. Periaatteen yhteydessä varoitettiin yksittäisten johtajien harkitsemattomasta kiirehtimisestä. Sotakokemukset olivat osoittaneet, että jotkut johtajat olivat omaa energisyyttään osoittaakseen antaneet johdettavilleen valtavien suurien epärealististen tehtävien yhdistettyinä tiukoihin aikavaatimuksiin. Jokaisen annetun tehtävän tuli olla harkittu ja edistää päätaavoitteen saavuttamista.¹²²⁵

Uudenaikaiset taisteluvälineet olivat kasvattaneet joukkojen taistelumahdollisuuksia, minkä takia taistelut ja operaatiot ulottuivat aikaisempaa suurempaan syvyyteen, mikä edellytti taistelutoiminnalta *keskeytymättömyyttä* (непрерывность). Keskeytymättömällä toiminnalla taistelun tavoitteet saavutettaisiin nopeasti pienimmällä joukkojen ja materiaalin kulumisella. Lisäksi sen avulla vastustajalle luotaisiin epäedulliset olosuhteet joukkotuhoaseiden käytölle. Taistelukentän olosuhteiden katsottiin edelleen tuottavan enemmän tappioita hyökkäävälle osapuolelle, koska vastustaja pystyi pitämään reservinsä hajautettuna ja tuomaan ne lyhyessä ajassa (yhden yön kuluessa) taisteluun yli 100–200 kilometrin etäisyydeltä, ja järjestämään puolustuksen hyökkäyksen pysäyttämiseksi. Mikäli hyökkääjä tällaisessa tilanteessa keskeyttää toimintansa, esimerkiksi valmistautuakseen uuteen tehtävään, voi aktiivinen puolustaja estää aikomukset. Kes-

¹²²² Ks. tutkimuksen s. 66. – ”Täytyy pyrkiä yllättämään vastustaja ja tarttua hetkeen, jolloin sen joukot ovat hajallaan.”

¹²²³ Резниченко, Reznitšenko (1966), ss. 83–85.

¹²²⁴ Ленин, В.И.: Задачи отрядов революционной армии, *Полное собрание сочинений, том 11*, Издательство политической литературы, Москва, 1969d, suom. Lenin, V. I.: Vallankumouksellisen armeijan osastojen tehtävät, sarjassa Täydelliset kootut teokset, osa 11, ”Päätäväisyys ja jatkuva [rynnäkö] paine, muodostavat ¼ menestyksestä –.” Ks. myös tutkimuksen ss. 28, 43. – Leninin-lainaus, jota hänen käytännölliseksi ohjeeksi kirjoittamassaan tekstissä ei ole viitteistetty, kytkeytyy kutkuttavalla tavalla Suvoroviin, Napoleoniin ja heidän henkisten tekijöiden merkitystä korostavaa perintöään juurruttaneeseen Dragomiroviin. Hakasuluissa oleva teksti vastaa tulkintaani Suvorovin *natisk*-käsitteestä.

¹²²⁵ Резниченко, Reznitšenko (1966), ss. 85–86, ks. tutkimuksen s. 63. – Neznamovin mukaan jokaisen taistelun tuli palvella sodan lopullisia tavoitteita.

keytymättömän taistelun ja operaation edellytyksiksi mainittiin syvä taisteluryhmitys, reservit sekä joukkojen psyykkinen ja fyysinen toimintakyky. Tärkeimpänä keskeytymättömän taistelun keinona pidettiin kuitenkin tulenkäyttöä, jonka pääasialliseksi välineeksi nähtiin ajan hengen mukaisesti ydinaseet. Tavanomaisen aseistuksen mahdollisuuksia keskeytymättömään taisteluun pidettiin vähäisinä.¹²²⁶

Keskeytymättömyyden vaatimus palauttaa tilanteen uudelleen jo Japanin–Venäjän sodassa ja ensimmäisessä maailmansodassa havaittuun ongelmaan puolustajan eduista hyökkääjään nähden¹²²⁷. Vaikka puolustusrintaman läpimurtoa ei enää pidetty ongelmana, oli hyökkääjän voiman suurempi kuluminen edelleen hyökkäyksen tempoa ja jatkuvuutta uhkaava tekijä. Aseistuksen tehon ja liikkuvuuden kasvun katsottiin sotilaallisella alalla tapahtuneen vallankumouksen jälkeenkin toimivan enemmän puolustajan kuin hyökkääjän eduksi. Siksi monet keskeytymättömyyden edellytykseksi mainitut toimenpiteet olivat samoja, joita syvän taistelun ja operaation kehittäjät olivat tuoneet esiin jo 1930-luvulla.

Reznitšenkon, *Taktiikan* mukaan myös *taistelun kaikenpuolinen turvaaminen* (*всестороннее обеспечение боя*) käsitettiin periaatteeksi, vaikka se oli sisällöltään kokoelma toimenpiteitä: tiedustelua, suojelutoimia joukkotuhoaseiden vaikutusten vähentämiseksi, vartiointia, panssarin- ja ilmatorjuntaa, maastouttamista, pioneeritoimintaa sekä huoltoa, joiden perimmäisenä tarkoituksena oli mahdollistaa taistelu pitämällä joukot taistelukykyisinä.¹²²⁸

Neuvostoliittolaisen sodankäynnin ja taistelun periaatteiden luettelon muodostaminen 1950-luvulla osuu mielenkiintoisella tavalla, ainakin ajallisesti, yhteen suomalaisen kehityksen kanssa. Suomessa *sodankäynnin tärkeimmät yleiset periaatteet* kirjattiin vuoden 1958 kenttäohjesäännön yleiseen osaan. Periaatteiden merkityksestä todettiin, että ”– *noudattaminen on menestyksen saavuttamiseksi välttämätöntä*”. Periaatteilla ei ollut keskinäistä tärkeysjärjestystä, ja ne oli otettava huomioon niin strategisessa suunnittelussa kuin taistelun aikana. Periaatteet ja velvoite niiden soveltamisesta menestykseen pyrittäessä toistuivat lähes muuttumattomina vuosien 1963, 1973 ja 1995 kenttäohjesäännöissä. Voimassa olevassa vuoden 2008 kenttäohjesäännössä ei sodankäynnin ja taistelun periaatteita mainita enää lainkaan.¹²²⁹ Suomessa periaatteiden merkityksen muutosta kuvaa jossain määrin niiden velvoittavuutta kuvailevat tekstiosuudet ja periaatteita selittävät sanamuodot. Esimerkiksi vuoden 1958 ohjesäännön vaatimus ”*Voimien vaikutus on aina keskitettävä ratkaisukohtaan.*”¹²³⁰ liudentui vuoden 1995 ohjesäännössä muotoon: ”*Voimien vaikutuksen keskittämällä pyritään luomaan alueellinen tai paikallinen painopiste* – ”¹²³¹.

¹²²⁶ Sama, ss. 86–88.

¹²²⁷ Ks. tutkimuksen ss. 61, 63, 75, 103, 118, 134. – Puolustuksen voiman kasvusta ja sen aiheuttamasta hyökkääjän voimien kulumisesta olivat kirjoittaneet lähes kaikki venäläiset ja neuvostoliittolaiset sotateoreetikot Neznamovista alkaen. Päätekijänä puolustuksen voiman kasvussa oli aseistuksen tehon kasvu ja rautateiden käyttö operatiivisen reservin siirrossa vastahyökkäykseen.

¹²²⁸ Резниченко, Reznitšenko (1966), ss. 88–89.

¹²²⁹ KO yl (1958), ss. 60–64, ks. myös KO yl (1973), ss. 54–58, KO yl (1995), ss. 40–43, vrt. KO yl (2008). – KOyl (1973) kutsui periaatteita nimellä ”*sodankäynnin yleiset periaatteet*” ja KOyl (1995): ”*sodankäynnin johtamisen yleiset periaatteet*”. Suomalaiset vuoden 1958 periaatteet ovat tutkimuksen liitteessä 1.

¹²³⁰ KO yl (1958), s. 62.

¹²³¹ KO yl (1995), s. 42.

Sodankäynnin ja yleisjoukkojen taistelun periaatteet ovat niiden käyttöönottamisesta lähtien säilyneet osana neuvostoliittolaista ja venäläistä sotataittoa. Lähteissä 2000-luvulla käytettävien periaatteiden määrä vaihtelee 7–13 välillä, ja ne vastaavat pääpiirteissään 1950-luvulla vakiintunutta luetteloa. Uusimmassa käytettävissäni olleessa venäläisessä ohjesäännössä *Боевой устав по подготовке к ведению общевойсковой боя часть 2, батальон, рота* (Taisteluohjesääntö yleisjoukkojen taistelua ja siihen valmistautumista varten, osa 2, pataljoona, komppania) on lueteltu 13 periaatetta. Sen mukaan ”*panssari- ja moottoroidun jalkaväen joukkojen käyttö organisoidaan ja toteutetaan **taktiikan yleisten periaatteiden mukaisesti***”. Periaatteen käsitteellistä merkitystä ei selosteta muulla tavoin.¹²³²

Venäjän yleisjoukkojen akatemian, eli entisen Frunzen akatemian, professori ja erittäin tuottelias kirjoittaja Ivan Vorobjov (s. 1922)¹²³³ käsittelee teoksessaan *Тактика – искусство боя* (Taktiikka–taistelun taito) kattavasti yleisjoukkojen taistelun taktisia periaatteita, jotka on jaoteltu toiminnallisiin ryhmiin. Ensimmäiseen toiminnalliseen ryhmään kuuluvat **ohjaavat periaatteet**: joukkojen luja ja keskeytymätön johtaminen, joukkojen taistelutehtävien sovittaminen niiden taistelumahdollisuuksiin sekä yhteistoiminta. **Tavoitteellisiin periaatteisiin** kuuluvat: ponnistusten keskittäminen, toiminnan aktiivisuus ja päättäväisyys, yllätys ja sotilaallisen oveluuden käyttäminen (vastustajan hämääminen), joukkojen ja tulen taisteluliike sekä joukkojen suoja taistelussa. **Turvaviin periaatteisiin** sisältyvät joukkojen oikea-aikainen taistelukyvyyn palauttaminen ja taistelun kaikinpuolinen turvaaminen. Kaikkien toiminnallisten ryhmien alueella vaikuttavat lisäksi moraalisten ja fyysisten voimien täydet ponnistukset, moraalipsykologisten tekijöiden hyväksikäyttö taistelutehtävän täyttämiseksi sekä jatkuva taisteluvalmius.¹²³⁴

Vorobjovin mukaan on luonnollista, että taktiikalla tieteenalana on periaatteensa, jotka muodostavat sen teoreettisen viitekehyksen. Taktiikan periaatteet perustuvat historialliseen kokemukseen sotataidon periaatteista, ”– joiden noudattamatta jättäminen johtaa väistämättä virheisiin, väärinarviointeihin ja jopa tappioon, ja toisaalta niiden tietäminen ja käytännöllinen osaaminen takaa menestyksen.” Periaatteiden historiallisuudesta huolimatta Vorobjov pitää niitä erityisen tärkeänä juuri nopeasti muuttuvana nykyaikana. Ne on tarkoitettu varoittamaan johtajia mielivaltaisuudelta ja harkitsemattomuudelta. Johtajien tulee käyttää periaatteita ohjeistuksena, jota noudattamalla on löydettävissä järkipäisiä ratkaisuja vastustajan lyömiseen tai torjumiseen. ”Mitä paremmin niiden vaatimukset otetaan huomioon, sitä tarkoituksenmukaisiin päätöksiin ne johtavat.” Historiallisen kokemuksen lisäksi periaatteet perustuvat aseellisen taistelun lakeihin. Vorobjovin käsitys aseellisten taistelun lakien ja periaatteiden suhteesta vastaa Savkinin määritelmiä, ja se perustuu dialektiseen tulkintaan. Vorobjov analysoi myös Yhdysvaltain, Britannian ja Saksan kenttäohjesääntöjen periaatteita. Niiden perustumiseen ”vää-

¹²³² BU-2010, s. 17. – Ohjesääntö on vuoden 2006 ohjesäännön muuttumaton uusintapainos.

¹²³³ Поздравляем юбиляра к 90-летию И.Н. Воробьева, Военная мысль, № 6, 2013, <http://dlib.eastview.com/browse/doc/27601464>, 5.7.2013, suom. Onnittelut vuosipäivänä, I. N. Vorobjov 90-vuotta, *Vojennaja mysl'*, ss. 3–10. – Ivan Vorobjov on osallistunut toiseen maailmansotaan rintamaupseerina. Hän on kirjoittanut useita taktiikkaa ja operaatiotaitoa käsitteleviä oppikirjoja ja artikkeleita *Vojennaja mysl'* sekä *Armeiski sbornik* -lehtiin yli 50 vuoden ajan. Syntymäpäiväänsä hän juhlisti julkaisemalla *Vojennaja mysl'* -lehdessä verkostokeskeistä sodankäyntiä käsittelevän artikkelin.

¹²³⁴ Воробьев, Vorobjov (2002), ss. 87–88.

rään tieteelliseen metodiin” ei enää viitata kuten neuvostoaikoina, vaan pidetään selvänä, että periaatteet sisältyvät kaikkien asevoimien kenttäohjesääntöihin.¹²³⁵

Taktiikan periaatteiden tehtävä on sotilasjohtajaa avustava, ja Vorobjov vertaakin niiden merkitystä kulkua ohjaavaan majakkaan, suunnistusta helpottavaan kiintopisteeseen ja neuvonantajiin¹²³⁶. Päinvastaisesta tilanteesta hän kirjoittaa: ”Upseeria, joka ei tunne periaatteita, mutta valmistautuu taisteluun voi verrata vaeltajaan, joka avoimessa maastossa tai tiheässä metsässä yrittää löytää tiensä ilman karttaa ja kompassia. On selvää, että hän joutuu vaeltamaan pitkään. Mutta vaeltaja voi menettää vain aikaa ja vaivaa, mutta johtaja hävitessään taistelussa menettää ihmishenkiä.” Periaatteiden tulee sotilasteoreetikkojen mukaan olla yksinkertaisia ja ymmärrettäviä¹²³⁷. Vorobjov korostaa useita kertoja taistelun olosuhteita, joissa yksinkertaisenkin toiminta-ajatuksen toteuttaminen on käytännössä vaikeata. Painotuksessaan hän on samoilla linjoilla kuin suomalaisen vuoden 1958 kenttäohjesäännön kirjoittajat¹²³⁸. Molemmat ohjeet ovat sodan kovan todellisuuden kokeneiden miesten kirjoittamia. Vaikeuksien korostamisen ohella molemmissa teksteissä keskeinen viesti sotilasjohtajille on sitkeys ja toiveisuus ratkaisujen ja uusien toimintatapojen kehittämisessä.

Periaatteet eivät Vorobjovin mielestä ole muuttumattomia, vaan niiden sisältö heijastaa aikansa sotataidon kehittymisen astetta. Niiden velvoittavuus ei saa johtaa lukittumiseen ja kaavamaisuuteen. Aktiivinen ja uudistava ajattelu mahdollistaa joukkojen taistelutehon moninkertaistaminen ja lisää menestymisen mahdollisuuksia. Esimerkkinä uudistavasta ajattelusta on Vorobjovin ja Valeri Kiseljovin *Vojennaja mysl'* -lehdessä elokuussa 2011 ilmestynyt artikkeli *От современной тактики к тактике сетецентрических действий* (Nykyaikaisesta taktiikasta verkostokeskeiseen toiminnan taktiikkaan), jossa kirjoittajat ehdottivat siirtymistä nykyisistä taktisista periaatteista verkostokeskeisen sodankäynnin olosuhteista ja toimintatavoista johdettuihin uudistettuihin periaatteisiin¹²³⁹.¹²⁴⁰ Esitys osoitti yhtä aikaa sekä pitäytymistä historiallisen kokemuksen muokkaamien periaatteiden keskeiseen sisältöön että tarpeeseen muuttaa niitä vallitsevien olosuhteiden mukaisesti.

¹²³⁵ Sama, ss. 81–87, 91–92.

¹²³⁶ Ks. tutkimuksen s. 59. – Vorobjovin majakka-vertaus on peräisin Mihnevitšin, teoksesta *Strategia* (1910), jossa hän vastaavalla tavalla kuvaa periaatteen merkitystä. Vorobjov ei tässä yhteydessä viittaa Mihnevitšiin, vaikka mainitseekin tämän teoksessaan.

¹²³⁷ Воробьев, Vorobjov (2007), ss. 89–91, ks. myös von Clausewitz (1998), ss. 317–318. – Vorobjov lainaa Clausewitzin sotataidon periaatteita käsittelevän *Die wichtigsten Grundsätze des Kriegführens zur Ergänzung meines Unterrichts bei Sr. Königlichen Hoheit dem Kronprinzen (1810)* tekstin alkua (lihavoitu) – ”**Sotataidon periaatteet ovat sinänsä varsin yksinkertaisia, ne ovat ymmärrettävissä terveellä järjellä**, vaikkakin taktiikassa tarvitaan erityistietoja hieman enemmän kuin strategiassa, tämä tietämys on kuitenkin niin suppeaa, ettei se liene verrattavissakaan muihin tieteenaloihin, kun arvioidaan tarvittavan tietämyksen monipuolisuutta tai yhteyksien syvällistä ymmärtämistä. Oppineisuutta ja syvää tieteellisyyttä ei tällä alalla siis suinkaan tarvita eikä edes älyn suurta terävyyttä.” – Vorobjov vaikenee tekstin jatkosta (lihavoimaton osuus), jossa Clausewitz suorastaan vähättelee taktiikkaa tieteenalana.

¹²³⁸ Воробьев, Vorobjov (2007), ss. 89–91, ks. myös KOyl (1958), ss. 60–64. – Suomalaiset periaatteet on esitetty myös tutkimuksen liitteessä 1. Kenttäohjesäännön perustelutekstit korostavat useissa kohdissa taistelutilanteen vaikeuksia, mutta myös sitä että aina on löydettävissä tilanteeseen sopiva taistelun jatkamisen mahdollistava toimintavaihtoehto.

¹²³⁹ Воробьев, Киселёв, Vorobjov, Kiseljov: (2011a), s. 20, ks. myös Lahu, Petteri: Sodankäynnin ja taistelun periaatteet Venäjällä – pysyvyyttä vai muutosta?, *Sotilasaikakauslehti* 87 (2012) n:o 5, ss. 9–15, tutkimuksen liite 1. – Vorobjovin ja Kiseljovin, näkemys nykyisistä taktisista periaatteista ja uusista verkostokeskeisen toiminnan taktiikasta on tutkimuksen liitteen 1 taulukossa.

¹²⁴⁰ Воробьев, Vorobjov (2002), ss. 96–97.

Neuvostoliittolainen sotataidon ja yleisjoukkojen taktiikan periaatteiden luettelon muodostuminen on käyttöni saamissa lähteissä havaittavissa ensimmäisen kerran puna-armeijan kenttäohjesäännön luonnoksen 1943 kohdassa ”*voittoa turvaavat toiminnan piirteet*”. Ne ja 1950-luvun luvulla koostetut sodan ja yleisjoukkojen taistelun periaatteet vastaavat osittain 1930-luvun kehityksen tuottamia piirteitä, jotka olen johtanut Triandafillovin, Tuhatševskin ja Issersonin työstä sekä toista maailmansotaa edeltävistä puna-armeijan ohjesäännöistä.¹²⁴¹ Vertailun mahdollistamiseksi esitän ne taulukossa 14. Olen sijoittanut tutkimuksen liitteeseen 1 kattavan sodan ja taistelun periaatteita käsittelevän taulukon.

¹²⁴¹ Olen esittänyt neuvostoliittolaiset toista maailmansotaa edeltäneet sotataidon piirteet tutkimuksen luvussa 3.4 (alkaen s. 166), ks. myös piirteiden luettelo s. 168.

II MS edeltävät piirteet ¹²⁴²	PU-43 ¹²⁴³	II MS jälkeen koostetut periaatteet ¹²⁴⁴
<p>Voimien ja välineiden keskitäminen pääiskun suuntaan [1] sekä pääiskun suunnan oikea valinta</p> <p>Pyrkimys vastustajan joukkojen tuhoamiseen riittävän tiheällä elävän voiman ja taisteluvälineiden ryhmittämisellä [1]</p> <p>Iskun muoto ja ulottaminen vastustajan koko syvyyteen [–]</p> <p>Taisteluvoiman porrastaminen [–]</p> <p>Jatkuva rynnäkköpaine [5], rynnäkköportaan ja murren kehittämisportaan erikoistuminen [–]</p> <p>Saavutetun menestyksen hyväksikäyttö [Ohjesääntö-2010]</p> <p>Taistelun riittävä tempo [6], sisältäen yllätyksen [4]</p> <p>Johtaminen [Taktika-87] ja itseohjautuvuus</p> <p>Yhteistoiminta [3]</p> <p>Toimintojen turvaaminen [7]</p>	<p>Oikeanlainen päätös ja taistelun huolellinen valmistelu [–]</p> <p>Kaikkien johtajien ja sotilaiden taipumaton voitontahto [Taktika-87]</p> <p>Hyvin järjestetty, aktiivinen ja taukoamaton tiedustelu [7]</p> <p>Toimien yllätyksellisyys [3]</p> <p>Ratkaiseva (päättäväinen) hyökkäys ylivoimaisilla voimilla [1] ja välineillä pääsuunnassa.</p> <p>Johtajien ja sotilaiden aktiivinen, rohkea ja aloitteellinen toiminta [5]</p> <p>Kaikkien joukkojen taukoamaton yhteistoiminta taistelussa. [3]</p> <p>Maaston ja sen varustusten viisas hyväksikäyttö. [–]</p> <p>Hyvin järjestetty johtaminen. [Taktika-87]</p> <p>Joukkojen keskeytymättömän taistelukyvyyn ylläpito. [7]</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Keskittäminen 2. Hajauttaminen [–] 3. Yhteistoiminta 4. Yllätys 5. Toimintojen aktiivisuus ja sitkeys asetettujen päämäärien saavuttamisessa 6. Keskeytymättömyys 7. Taistelun kaikenpuolinen turvaaminen

Taulukko 14. Toista maailmansotaa edeltäneet neuvostoliittolaiset operatiivisen ja taktisen sotataidon piirteet, PU-43:n voittoja turvaavat piirteet ja 1950-luvun lopussa koostetut yleisjoukkojen taistelun periaatteet. Hakasuluissa olevat numerot [1–7] kahdessa vasemmanpuoleisessa sarakkeessa viittaavat oikeanpuolimmaisessa sarakkeessa esitettyjen periaatteiden numeroon. Viitteet, kuten [Taktika-87], tarkoittava periaatteen ensimmäistä ilmaantumista periaatteiden luetteloon (ks. tutkimuksen liite 1). Viittauksilla osoitan aikaisempien piirteiden yhteyttä myöhempiin neuvostoliittolaisiin tai venäläisiin yleisjoukkojen taistelun periaatteisiin. Merkintä [–], tarkoittaa sitä, ettei periaatteeseen ole viitattu muualla.

Niitä toista maailmansotaa edeltävät piirteitä¹²⁴⁵, jotka eivät ole päätyneet yleisjoukkojen taistelun periaatteissa voi luonnehtia *periaatteen* sijasta operaation ja taistelun *toi-*

¹²⁴² Ks. tutkimuksen s. 168.

¹²⁴³ Ks. tutkimuksen s. 181.

¹²⁴⁴ Резниченко, Резниченко (1966), ss. 76–89, ks. myös tutkimuksen liite 1.

mintatavoiksi tai taktisiksi keinoksi. Ne ovat kiinteästi sidoksissa operaation ja -taistelun muotoon. Samoin hajauttamisen *periaate* onkin oikeastaan aikakautensa olosuhteisiin tai mahdollisuuksiin sidottu *toimintatapa*. Siihen ei viitata aikaisemmissa piirteissä eikä myöhemmissä neuvostoliittolaisissa tai venäläisissä yleisjoukkojen taistelun periaatteiden luetteloissa. Ilmeisimmin sekä periaatteen käsitteen selkiytymättömyys että ajatukset ydinaseistuksella käytävän sodan kuvasta olivat johtaneet sen sisällyttämiseen ensimmäiseen neuvostoliittolaisen yleisjoukkojen taistelun periaatteiden luetteloon. Näitä toimintatavoiksi luokiteltavia piirteitä lukuun ottamatta 1920- ja 1930-luvun neuvostoliittolaiset sotataidon piirteet eivät ole aikaisemmin mainitsemattomia, kun niitä vertaa tutkimuksen liitteessä 1 esitettyihin periaatteisiin.

1920- ja 1930-luvun neuvostoliittolaisen sotataidollisen ajattelun piirteet, sellaisina kuin olen esittänyt ne luvussa 3.4, eivät ole ratkaisevasti vaikuttaneet nykyisten venäläisten sotataidon ja taistelun periaatteiden luettelon syntymiseen. 1920- ja 1930-luvulla kehittyneiden sotataidon piirteiden ominta toiminta-alueetta oli yhtenäisen rintaman murtamiseen tarkoitettu hyökkäystaistelu ja -operaatio. Sotataidon periaatteet perustuvat laajempaan kokemukseen, ja ne kehittyvät jatkuvasti olosuhteiden ja mahdollisuuksien mukaisesti.

Nykyisin useimmissa sodan ja taistelun periaatteiden luetteloissa mainitaan ensimmäisinä taistelu- ja liikekannallepanovalmius, sen lisäksi 2000-luvulla kaikissa yhteyksissä mainitaan seuraavat periaatteet: aktiivisuus ja päättäväisyys, yhteistoiminta, keskittäminen.¹²⁴⁶

1920- ja 1930-luvun sotataidollinen ajattelu nykyisessä sotatieteellisessä käsityksessä
1920- ja 1930-lukujen sotataidollisten ajatusten näkymistä nykyisessä sotilaallisessa ajattelussa voi tarkastella myös tiedekäsityksen ja sotatieteessä käytettävien metodien näkökulmasta. Mihail Frunze sekä syvän taistelun ja operaation kehittäjät perustivat tiedekäsityksensä Marxin, Engelsin ja Leninin kehittämään dialektiseen ja historialliseen materialismiin, joista tuli myös neuvostovaltion virallinen tieteelliset metodi.¹²⁴⁷ Nykyisissä sotatieteellisissä esityksissä suorat viittaukset marxismi-leninismien oppi-isien teoksiin ovat harvassa. Niihin ei viitata virallisissa teksteissä ja ohjeissa, mutta toisinaan tutkijat käyttävät vapauttaan viitata heihin¹²⁴⁸. Viittaamatta jättäminen voisi olla jopa älyllisesti epärehellistä, mikäli syynä olisi ainoastaan ajan hengen muuttuminen.

Venäjän johtavassa sotilasteoreettisessa *Vojennaja mysl'* -lehdessä *dialektiikka* on edelleen hallitsevin tieteenfilosofinen lähestymistapa.¹²⁴⁹ Viittaukset positivismiin, hermeneutiikkaan tai fenomenologiaan ovat marginaalisia. Dialektiikasta mainitaan muun muassa: ”*Siviiliyliopistoissa materialistisen dialektiikan opetus on käytännössä heitetty*

¹²⁴⁵ Iskun muoto ja ulottaminen vastustajan koko syvyyteen, taisteluvoiman porrastaminen sekä rynnäköportaan ja murren kehittämisportaan erikoistuminen.

¹²⁴⁶ Ks. tutkimuksen liite 1.

¹²⁴⁷ Ks. tutkimuksen s. 67.

¹²⁴⁸ Потанов, Potapov (2006), s. 13, ks. myös Воробьев, Vorobjov (2002), s. 7. – Potapovin väitöskirjan kaksi ensimmäistä viitettä osoittavat Engelson ja Leniniin, joiden jälkeen tekstissä mainitaan Clausewitz. Vorobjovin taktiikan oppikirjassa ensimmäinen Marx-viite on sivulla 7.

¹²⁴⁹ Eastview tietokantahaku 5.7.2013. – *Vojennaja mysl'* -lehden artikkeleihin (1999–2013, n. 2 000) kohdistunut haku palautti 61 artikkelia, joissa esiintyy hakusana *дialeктика*, *dialektika*.

yli laidan.¹²⁵⁰, ”Tänään ainoastaan dialektiikka – –, joka lakiensa ja kategorioidensa avulla mahdollistaa näkemään ilmiöiden kehityksen mekanismit, kehityksen lähteet, vaiheet, prosessin ilmiön muuttumisesta olomuodosta toiseen [– –].¹²⁵¹” ja ”Kuitenkin systeeminäkökulma erityisenä yleistieteellisenä metodologisena konseptina suhtautuu dialektiikkaan luonnollisen alisteisena: se toimii dialektiikan periaatteita konkretisoivana suhteessa tutkimukseen, suunnitteluun ja objekti-järjestelmänä suhteiden kehittämiseen”¹²⁵². Yhdessäkään *Vojennaja mysl'* -lehden artikkelissa ei kyseenalaisteta dialektisen lähestymistavan sopivuutta sotatieteelliseen tutkimukseen. Tieteenfilosofiaa käsittelevissä artikkeleissa sitä pidetään välttämättömänä ja muissa artikkeleissa se ilmenee käytettynä menetelmänä. Muiden lähestymistapojen ja metodien käytettävyyttä ei kiistetty, mutta ne nähdään tyypillisimmin dialektista lähestymistapaa täydentävinä.

On vaikea antaa yksiselitteistä vastausta siihen, miksi dialektiikka on säilynyt sotatieteessä ja sotilasopetuslaitoksissa, jos se muualla on jo hylätty. Yhtenä syynä tähän on asevoimien ja sotatiedejärjestelmän valtiollinen ja suljettu rakenne, jossa vaikutteet eivät siirry yhtä nopeasti ja vapaasti kuin Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen kansainvälistymään pyrkivissä siviilitieteissä ja -yliopistoissa. Oman sotataidon kehittämisessä olennaista metodologiaa ei voitu, haluttu eikä uskallettu heittää yli laidan.

1920- ja 1930-luvun sotataidollisessa ajattelun säilyvintä ainesta on sen liittynyt dialektiseen materialismiin. Vladimir Triandafillovilta periytyvä ajattelu, jossa sotataito perustuu aseistuksen kehitykseen ja toimintaympäristön mahdollisuuksiin, ja sillä pyritään vastaamaan dialektisen materialismin avulla rakennettuihin todennäköisiin uhkakuihin, näkyy edelleen venäläisessä sotataidollisessa ajattelussa. Triandafillov hylkäsi idealismiin perustuvat käsitykset intuitiosta ja joukkojen hengestä. Niiden sijaan hän hyödynsi Jominin ja Mihnevitšin positivistista perinnettä rakentamalla käsityksensä aseellisesta taistelusta järjestelmälliseksi prosessiksi, jolle on ominaista matemaattisten mallien käyttö analyysiin¹²⁵³. Laskennallisten mallien soveltamista sotataitoon käsitellään usein ja toistuvasti venäläisissä sotatieteellisissä julkaisuissa¹²⁵⁴. Sota, operaatiot ja taistelut halutaan edelleen asettaa numeroilla mitattavaan ja ilmaistavaan muotoon.

¹²⁵⁰ Воробьев, И.Н., Киселев, В.А.: История и философия военной науки, Военная мысль, № 2, 2007, <http://dlib.eastview.com/sources/article.jsp?id=11713545>, 5.7.2013, suom. Vorobjov, I. N. ja Kiseljov, V. A.: Sotatieteen historia ja filosofia, *Vojennaja mysl'*, s. 57.

¹²⁵¹ Махонин, В.А.: Вооруженные конфликты: понятия, классификация, причины возникновения, Военная мысль, № 9, 2009, <http://dlib.eastview.com/browse/doc/22579581>, 5.7.2013, suom. Mahonin, V. A.: Aseellisten konfliktien käsite, luokittelu ja ilmaantumisen syyt, *Vojennaja mysl'*, s. 9.

¹²⁵² Коломоец, Ф.Г.: Системный анализ: методологический и содержательный аспекты, Военная мысль, № 4, 2006, <http://dlib.eastview.com/browse/doc/9699985>, 5.7.2013, suom. Kolomoets, F. G.: Systeemianalyysi: metodologiset ja sisällölliset aspektit, *Vojennaja mysl'*, s. 64.

¹²⁵³ Jomini (2004), ss. 278–290, tutkimuksen s. 59 – Triandafillovin tapa käyttää laskennallisia malleja on johdettavissa Jominin laskelmiin ja kaavioihin sekä Mihnevitšin ajatuksiin energiakertoimista, vaikka hän ei viittaakaan teoksessaan kumpaankaan.

¹²⁵⁴ Esimerkiksi vuonna 2012 ilmestyneissä *Vojennaja mysl'* -lehden 12 numerossa oli yli 20 matemaattista kaavaa sisältävää artikkelia, joista 2/3 käsittelee operaatiotaitoa ja taktiikkaa.

5.5 Näkemykset ja kokemukset paikallisissa sodissa ja aseellisissa konflikteissa

Kysymykseen näkyykö 1920- ja 1930-luvun sotataidollinen ajattelu tämän päivän venäläisessä sotataidossa voi vastata arvioimalla näkemyksiä ja kokemuksia viime aikojen paikallisissa sodista ja aseellisista konflikteista sekä analysoimalla sotien ja konfliktien taistelutoiminnan piirteitä. Toisen maailmansodan jälkeen paikallisia sotia ja konflikteja on ilmaantunut jatkuvasti¹²⁵⁵ ja kylmän sodan aikana ne muodostivat kilpaileville osapuolille mahdollisuuden toimia omien intressien puolesta, hankkia liittolaisia ja tukialueita omalla toiminnallaan. Samanaikaisesti pystyttiin välttämään suora yhteenotto, jonka seuraukset olisivat voineet kehittyä kohtalokkaiksi. Nykyisiin venäläisiin sotataidollisiin näkemyksiin ovat voimakkaimmin vaikuttaneet Yhdysvaltain osallistuminen vuosituhatien vaihteen paikallisiin sotiin ja aseellisiin konflikteihin. Venäläiseen sotataitoon kokemuksellisesti vaikuttavimpia tapahtumia ovat olleet Afganistanin ja Tšetšenian sodat sekä lyhyt sota Georgian kanssa vuonna 2008.

Venäjän sotilaallisessa doktriinissa ilmaistussa *sotilaallisten konfliktien* jaottelussa *paikallisella sodalla* tarkoitetaan kahden tai useamman valtion välistä sotaa, jolla on rajoitetut tavoitteet, ja jota käydään osapuolten intressien saavuttamiseksi. *Aseellinen konflikti* on valtioiden ja vastakkaisten osapuolien välinen aseellinen, mittakaavaltaan rajoitettu yhteenotto yhden valtion alueella. Venäläisessä sotilasalan tutkimuskirjallisuudessa ja oppikirjoissa käytetään doktriinitekstiä monipolvisempaa jaottelua, jossa sotilaallisia konflikteja määritellään: *sotilaspoliittisten tavoitteiden, mittakaavan, käytettävien välineiden, keston, jännitteisyyden ja osallistujien lukumäärän* mukaisesti. Myös osallistuvan maan koolla katsotaan olevan merkitystä. Kun kyseessä on keskisuuri tai suuri maa, kuten Venäjä, paikallinen sotilaallinen konflikti rajoittuu yhteen strategiseen suuntaan, ja sitä käydään operatiivis-taktisilla yhtymillä yleensä ilman liikekannallepanoa.¹²⁵⁶ Venäläisissä teksteissä keskeisenä korostuksena on sotien ja konfliktien poliittisten ja taloudellisten *tavoitteiden* ja aseellisen taistelun *päämäärän*, vastustajan aseellisen voiman tuhoaminen ja alueiden valtaamisen, korostaminen. Venäläinen sotilaallisten konfliktien jaottelu on taulukossa 15.

¹²⁵⁵ Uppsala Universitet, Department of Peace and Conflict Research, UCDP/PRIO Armed Conflict Dataset, v.4-2013, 1946–2012, http://www.pcr.uu.se/research/ucdp/datasets/ucdp_prio_armed_conflict_dataset/, 9.7.2013, ks. myös Кривошеев, Г.Ф. (ред.): *Россия и СССР в войнах XX века: Потери вооруженных сил, Статистическое исследование*, Олма-Пресс, Москва, 2001, suom. Krivošejev, G. F.: Venäjä ja Neuvostoliitto 20-vuosisadan sodissa, asevoimien tappiot, tilastollinen tutkimus, ss. 532–533. – Uppsalan yliopiston rauhan- ja konfliktin tutkimuslaitoksen luettelon mukaan toisen maailmansodan jälkeen on ilmaantunut yhteensä 276 aseellista konfliktia, joista Neuvostoliitto tai Venäjä on ollut osallisena 14 sodassa tai konfliktissa. UCDP:n luettelossa konfliktin kriteerinä on ”– jatkuva kiistanalainen yhteensopimattomuus, joka koskee hallitus ja/tai aluetta, jossa aseellisen voiman käyttö kahden osapuolen välillä, joista vähintään toinen on valtion hallitus, aiheuttaa vähintään 25 taisteluihin liittyvää kuolemaa”. Esimerkiksi Tšekkoslovakian miehitystä ei ole UCDP:n luettelossa. Krivošejevin mukaan Tšekkoslovakian kriisissä (1968) menehtyi 12 neuvostosotilasta tšekkoslovakialaisten siviilien väkivallan uhrina, vaikka varsinaista taistelutoimintaa ei ollut.

¹²⁵⁶ Военная доктрина Российской Федерации, http://news.kremlin.ru/ref_notes/461, 6.2.2010, suom. Venäjän federaation sotilasdoktriini (jatkossa lyh. Dokt 2010), vrt. Колтюков, А.А. (ред.): *Военное искусство локальных войн и вооруженных конфликтах*. Воениздат, Москва, 2009, suom.: Koltjukov, A. A. (toim.): *Sotataito paikallisissa sodissa ja aseellisissa konflikteissa*, s. 18, Лутовинов, Л.А. (2009), s. 108, Вахрушев, В.А.: *Локальные войны и вооруженные конфликты: характер и влияние на военное искусство*, Военная мысль, № 4, 1999, <http://dlib.eastview.com/browse/doc/2449566>, 10.7.1999, suom. Vahrušev, V. A.: *Paikalliset sodat ja aseelliset konfliktit: luonne ja vaikutus sotataitoon*.

Sotilaallinen konflikti eli <i>sota</i> . kansainvälisten tai kansallisten ristiriitojen ratkaisemistapa, jossa käytetään sotilaallista voimaa.			
Aseellinen konflikti. valtioiden tai vastakkaisten osapuolien välinen aseellinen yhteenotto yhden valtion alueella.	Paikallinen sota. kahden tai useamman valtion sota, jossa <i>rajoitetut</i> tavoitteet. Sota rajoittuu ko. valtioiden alueille.	Alueellinen sota. kahden tai useamman valtion sota. Rajoitetut tavoitteet. Valtioiden tai <i>liittokunnan</i> voimin tavanomaisilla tai ydinaseilla alueella ja siihen liittyvillä merillä ja ilmapuolella. <i>Tärkeät</i> sotilaspoliittiset tavoitteet.	Laajamittakaavainen sota. Liittokuntien tai suurvaltojen välinen. <i>Radikaalit</i> sotilaspoliittiset tavoitteet. Voi alkaa alemman tason sotien laajentumisen seurauksena. Edellyttää kaikkien voimavarojen liikekannallepanoa.

Taulukko 15. Sotilaallisten konfliktien eli sotien venäläinen jaottelu.¹²⁵⁷

Venäläisessä paikallisia sotia ja aseellisia konflikteja käsittelevässä teoksessa *Военное искусство локальных войн и вооружённых конфликтах* (Sotataito paikallisissa sodissa ja aseellisissa konflikteissa) valitellaan sitä, että neuvostoliittolaisessa ja venäläisessä sotatieteessä ei ole tutkittu eikä huomioitu riittävästi paikallisten sotien ja aseellisten konfliktien sisältöä. Perinteinen sotatieteellinen koulukunta on tutkinut suuren isänmaallisen sodan ja toisen maailmansodan historiaa. Samalla on jätetty tutkimatta nykyaikaisen sotataidon lainalaisuuksia ja suuntauksia sekä erityisesti tavanomaisten joukkojen ja voimien käyttöä rajoitetun mittakaavan sotilaallisissa konflikteissa.¹²⁵⁸ Teoksessa päähuomio kohdistetaan Yhdysvaltain ja sen liittolaisten operaatioihin vuosituhanen vaihteessa, joiden lisäksi käsitellään temaattisesti ja yksityiskohtaisesti havaintoja sekä kokemuksia *joukkoryhmittymien kokoamisesta, joukkojen käytöstä ja johtamisesta* paikallisissa sodissa ja aseellisissa konflikteissa sekä *länsimaiden asevoimien taistelukäytön kehitysnäkymiä*. YK:n ja Venäjän toiminta rauhanturvaoperaatioissa käsitellään erillisissä kokonaisuuksissa.

Venäläisiä näkemyksiä Yhdysvaltain ja sen liittolaisten toiminnasta paikallisissa sodissa ja aseellisissa konflikteissa

Yhdysvaltojen ja sen liittolaisten vuosituhanen vaihteen sotilaalliset toimet: vuoden 1998 pommitusoperaatio Irakiin (Desert Fox), Naton ilmasotatoimet Kosovossa (Allied Force, 1999), Afganistanin ja Irakin sodan aktiivivaiheet (Enduring Freedom, 2001 ja Iraqi Freedom, 2003) ovat valikoituneet venäläisen *Sotataito paikallisissa sodissa ja aseellisissa konflikteissa* -teoksen tarkastelun kohteeksi siksi, että niitä pidetään osoituksena Yhdysvaltain sotilaspoliittisista tavoitteista, toimintatavoista niihin pyrkimisestä sekä esimerkkeinä sotilaallisen voiman käyttämisestä paikallisissa sodissa ja aseelli-

¹²⁵⁷ Dokt 2010, 6. д-и, ks. myös Dokt 2000, 3.-11, VES (2007), s. 347, VE, osa 4, s. 331, vrt. Dokt 1993, Lutovinov s. 106, tutkimuksen s. 65. – Sotilaallisten konfliktien nykyinen määrittely on esitetty kahdessa viimeisimmässä sotilaallisessa doktriinissa saman sisältöisenä. Ne pohjautuvat neuvostoaikaisiin määritelmiin, joiden juuret ovat Leninin käsityksissä sodasta. Vuoden 1993 doktriinissa määritelmä on hieman hajanaisempi. Hienosyisempiä ja useampia näkökulmia huomioon ottavia sodan määritelmiä on sotilaspoliittikkaa käsittelevissä teoksissa. Niidenkin viittaukset ulottuvat yleensä Leninin määritelmiin.

¹²⁵⁸ Колтюков, Кольтюков (2009), s. 5.

sisä konflikteissa.¹²⁵⁹ Koska teos on tarkoitettu venäläisille sotilasalan asiantuntijoille kiinnitetään asioiden käsittelyssä huomiota sotia ja konflikteja edeltävään diplomaattiseen ja sotilaspoliittiseen valmisteluun, päätöksentekoprosessiin, operaatioiden käytännön valmisteluihin ja toteuttamiseen. Lukijalle ei jää epäselväksi se, että operaatioiden kuvauksissa käsitellään perusteita, joiden avulla voidaan arvioida Venäjään kohdistuvia sotilaallisia uhkamalleja.

Teoksen kirjoittajien näkemyksen mukaan sotien ja konfliktien taustalla ovat valtioiden poliittiset ja taloudelliset intressit. Yhdysvaltain ja sen liittolaisten esittämiä perusteluja edellä mainittujen neljän sotatoimen käynnistämiseen arvioidaan tätä taustaa vasten. Irakiin suunnatun vuoden 1998 pommitusoperaation (16.–19.12.1998) julkilausutun tavoitteen ”*Irakin joukkotuhoaseiden valmistamiskyvyn vähentämisen*” ohella todellisena tavoitteena katsotaan olleen luoda edellytyksiä Saddam Husseinin hallinnon kukistamiselle, mikä oli jäänyt saavuttamatta Persianlahden sodassa 1991. Kosovon ilmaoperaatiossa ja sitä seuranneessa KFOR-operaatiossa ei siten ollut kyse pelkästään Kosovon albaanien suojelemisesta vaan Yhdysvaltain ja Naton herruuden vahvistamisesta Euroopassa sekä Venäjän työntämisestä pois Balkanilta. Afganistanin sodassa ei ole pelkästään kysymys al-Qaida-verkoston tuhoamisesta tai talibanin hallinnon kaatamisesta. Todelliseksi tavoitteeksi venäläiset asiantuntijat arvioivat Yhdysvaltain työntymisen Keski-Aasiaan ja Venäjän vaikutuksen vähentämisen alueella. Irakin sodan salatuiksi tavoitteiksi esitetään Yhdysvaltain aseman vahventaminen Lähi-idässä ja Venäjän työntäminen pois Irakista.¹²⁶⁰ Venäjän toimintalinjan tulee välttää konfliktia Yhdysvaltojen kanssa, mutta samalla sen on osoitettava solidaarisuutta niille maille, jotka torjuvat äärimmäiset keinot kansainvälisessä politiikassa¹²⁶¹. Sinisilmäisyydestä ja kriittisen näkökulman puutteesta kirjoittajia ei voi moittia. Kriisien salattujen tavoitteiden liittäminen Venäjän poistotyöntämiseen milloin mistäkin kolkasta, niin vainoharhaiselta kuin se kuulostaakin, on samalla rehellistä omien poliittisten taloudellisten ja geopolittisten intressien olemassaolon tunnustamista.

Venäläisten asiantuntijoiden tarkastelemissa neljässä sotatoimessa hyökkääjä oli saavuttanut operatiivisen yllätyksen salaamalla operaatiosuunnitelmansa, kaikilla toiminnan tasoilla toteutetulla harhautuksella ja käyttämällä uudenlaisia taisteluvälineitä ja toimintakeinoja. Operaation aloituksissa oli käytetty seuraavia keinoja: epätyypillinen aloitus vähillä voimilla (Desert Fox, 1998), voiman kasvattaminen operaation aikana (Kosovo, 1999 ja Afganistan 2001) ja aloittamalla maavoimien operaatio ennen ilmapuolustuksen lamauttamista (Irak 2003). Osaksi juuri näiden keinojen takia eri maiden asiantuntijat erehtyivät kaikissa tapauksissa arvioimaan taistelutoiminnan alkamisen 2–3 viikkoa myöhemmäksi kuin ne todellisuudessa alkoivat.¹²⁶²

¹²⁵⁹ Sama, ss. 121–128, ks. myös Захаров, А.Н.: Операция ”Лис пустыни”: развитие стратегии и оперативного искусства, Военная мысль, № 5, 1999, <http://dlib.eastview.com/browse/doc/2449583>, 10.7.2013, suom. Operaatio ”Desert Fox”: strategian ja operaatiotaidon kehittyminen, Vojennaja mysl’.

¹²⁶⁰ Колтюков, Koltjukov (2009), s. 122, ks. myös Цыганок, А.Д.: Уроки и выводы из войны в Ираке, Военная мысль, № 8, 2003, <http://dlib.eastview.com/browse/doc/5256376>, 10.7.2013, suom. Tsyganok, A. D. Irakin sodan opetuksia ja johtopäätöksiä, Vojennaja mysl’, s. 75.

¹²⁶¹ Гареев, М.А.: Уроки и выводы из войны в Ираке, Военная мысль, № 8, 2003 31.8.2003, <http://dlib.eastview.com/browse/doc/5256376>, 10.7.2013, suom. Garejev, M. A.: Irakin sodan opetuksia ja johtopäätöksiä, Vojennaja mysl’, s. 69.

¹²⁶² Колтюков, Koltjukov (2009), s. 124, ks. myös Захаров, Zaharov (1999), Цыганок, Tsyganok (2003), s. 78.

Yhdysvallat ja sen liittolaiset käyttivät tarkastelluissa operaatioissa runsaasti täsmäaseita, ja Irakin sodassa 2003 käytettyjen risteilyohjuksien määrä ja niiden laukausut merelle ryhmitetyiltä laveteilta oli merkittävä näyttö kehityssuunnasta. Venäläiset asiantuntijat tuovat esiin puolustajan mahdollisuudet kiistää täsmäaseiden tehoa operatiivisella maastottamisella, valelaitteilla ja GPS-signaalin vastaanottoa häiritsemällä.¹²⁶³

Irakiin suunnatussa pommitusoperaatiossa 1998 ja Kosovon sodan 1999 ilmaoperaatiossa tavoitteet saavutettiin ilman maavoimien käyttöä. Irakin sodan ja Afganistanin sodan aktiivivaiheille oli tyypillistä pienten, noin prikaatin vahvuisten taisteluosastojen käyttö heikosti puolustetuissa suunnissa. Voimakkaat vastarintapesäkkeet kierrettiin ja saarrettiin. Mikäli puolustuksen läpimurto katsottiin tehtävän jatkamisen kannalta välttämättömäksi, kohdistettiin siihen useita vuorokausia kestävä ilmavoimien ja tykistön tulivalmistelu. Puolustajan vastaiskut ja reservit torjuttiin ilmavoimien tulella. Maavoimien joukot ryhtyivät lähitaisteluun vain poikkeustapauksissa, niidenkin aikana pyrittiin käyttämään omaa tai ilmavoimien kaukovaikutustulta, joka oli maavoimien taistelussa pääasiallinen keino vastustajan tuhoamiseen.¹²⁶⁴ Etenkin Kosovon sodan jälkeen venäläiset asiantuntijat kiistivät näkemykset siitä, että maavoimat olisivat muuttuneet tarpeettomiksi ainoastaan siksi, ”– – koska Yhdysvaltakkaan ei niitä operaatioissa käyttänyt”¹²⁶⁵. Afganistanin ja Irakin sotien aktiivivaiheet ja niitä seuranneet pitkittyneet sotatoimet osoittavat venäläiskommentin paikkansapitävyyden. Tämä ei tarkoita sitä, etteikö Venäjä näkisi kaukovaikuttamisen kehittämistä tärkeäksi.

Vaikka Yhdysvaltain ja Britannian politiikkaa, erityisesti Irakin sodan aloittamisessa, arvostellaan paitsi virheelliseksi, myös moraalisesti tuomittavaksi, ei venäläisten asiantuntijoiden kirjoituksissa vähätellä Yhdysvaltain ja sen läntisten liittolaisten asevoimien voimaa ja taitoa. Esimerkiksi Irakin sodan aktiivivaihetta koskevista arvioista Yhdysvaltain asevoimien vahvuuksina pidetään ylivoimaisen sotilasteknologian lisäksi *kykyä sovittaa puolustushaarojen toiminta operaation päämäärän mukaiseksi, käydä hienostunutta informaatio- ja psykologista taistelua sekä sotilaiden taisteluhenkä ja -taitoa*. Venäläiset tulkitsevat Yhdysvaltalaisen sotataidon perustuvan kaikissa suhteissa ylivoimaan vastustajasta. Siksi voiton irakilaisista ei kuitenkaan katsota merkitsevän sitä, että yhdysvaltalainen sotataito olisi osoittanut ylivoimaisuutensa neuvostoliittolaiseen, venäläiseen, saksalaiseen tai ranskalaiseen sotataitoon verrattuna. Muiden kokemuksen

¹²⁶³ Колтюков, Koltjukov (2009), s. 124, ks. myös Гареев, М.А.: Некоторые проблемы подготовки Вооруженных Сил к локальным войнам, Военная мысль № 1, 2000, <http://dlib.eastview.com/browse/doc/2449309>, 10.7.2013, suom. Garejev, M. A.: Muutamia kysymyksiä asevoimien valmistautumisesta paikallisiin sotiin, *Vojennaja mysl'*, Меньшиков, В.А.: Уроки и выводы из войны в Ираке, № 7, 2003 31.8.2003, <http://dlib.eastview.com/browse/doc/5161091>, 10.7.2013, suom. Menšikov, V. A.: Irakin sodan opetuksia ja johtopäätöksiä, *Vojennaja mysl'*, ss. 70–78. – Tosin samassa Kosovon sodan jälkeen kirjoitettussa artikkelissa Garejev pitää Yhdysvaltain ja Naton sotilasteknistä etumatkaa ilmiselvänä: ”– – vaikka Naton pommitukset Jugoslaviassa menivät joskus harhaan – –, olivat saavutukset huomattavia. Pääosa suunnitelluista kohteista tuhottiin ilman merkittäviä omia tappioita. Käytetyt lentokoneet ja ohjuksset osoittautuivat haavoittumattomiksi käytettäessä vanhentuneita ilmatorjuntajärjestelmiä – –”. Menšikov viittaa lehtitietoihin, joiden mukaan Irakin sodassa olisi häiritty tehokkaasti yhdysvaltalaisen GPS-ohjattuja täsmäaseita. Hän epäilee häirinnän tehokkuutta, mutta myöntää, että häirintää olisi mahdollisesti käytetty.

¹²⁶⁴ Sama, s. 125, ks. myös Березкин, Г.А.: Уроки и выводы из войны в ираке, Военная мысль № 7, 2003, <http://dlib.eastview.com/browse/doc/5161091>, 10.7.2013, suom. Berezkin, G. A.: Irakin sodan opetuksia ja johtopäätöksiä, *Vojennaja mysl'*, s. 60.

¹²⁶⁵ Гареев, Garejev (2000).

ja taidon aliarvioimisen sekä pyrkimyksen pelkästään Naton standardien mukaisiin asevoimiin arvioidaan rapauttavan sotataidon.¹²⁶⁶

Analysoimalla Yhdysvaltain ja sen liittolaisten sotilaallista toimintaa voidaan venäläisten asiantuntijoiden mukaan tehdä seuraavia sotataitoa ja sen kehittämisvaatimuksia koskevia havaintoja:

- Nykyaikaisia sotilastoimia on mahdollista toteuttaa menestyksellisesti rajoitetuin voimin ennen strategisen ryhmittämisen loppuunsaattamista – niiden torjunta edellyttää hyvää analyysia sotilaallisen toiminnan ennusmerkeistä ja vastustajan valmiudesta niiden aloittamiseen sekä taisteluvalmiita yhtymiä¹²⁶⁷.
- Koska perinteinen käsitys länsimaisesta hyökkäyssotatoimesta (ilmaoperaatio, jota seuraa ilma-maa-operaatio) ei ole enää itsestään selvä, on kehitettävä aikaisemmasta poikkeavia torjuntatapoja.
- Puolustushaarojen tehtävät ilmasotatoimissa ovat muuttuneet: merivoimat on noussut ilmavoimien rinnalle (lentotukialukset ja aluksilta laukaistavat risteilyohjukset) – ilma- ja ohjustorjunnan järjestelyiden tarkastaminen sekä merelle ryhmitettyjä hyökkäysvälineiden torjunta.
- Yksittäisten taktisten yksiköiden (sukellusvene, pinta-alus, lentokone, täsmäase) taistelumahdollisuuksien merkittävä kasvu, mikä vahventaa suuntausta sotilas- ja taistelutoimien rinnakkaiselle suunnittelulle kaikilla johtamistasoilla, ei vähennä operatiivis-taktisten esikuntien merkitystä.
- Täsmäaseiden lisääntyneen käytön vastatoimet edellyttävät operatiivisen maastouttamisen ja radioelektronisen häirinnän kehittämistä.
- Se, että tavoitteita ei kaikissa tilanteissa saavuteta maavoimien etulinjan joukkojen taistelukosketuksessa vaan kaukovaikutuksella, edellyttää *voimien ja välineiden ratkaisevaan suuntaan keskittämisen periaatteen* täsmentämistä ja toimintatapojen kehittämistä.
- Toimintaetäisyyksien kasvu yhdistettynä tehon lisääntymiseen, vaatii hyökkäys- ja puolustusoperaatioita koskevien näkemysten, erityisesti operatiivisten ryhmitysten tarkentamista.
- Mikäli vastustaja on varustettu pitkän kantaman täsmäaseilla, on maavoimien jo sotatoimien ensimmäisessä vaiheessa pyrittävä muuttamaan taistelukosketusta välttävä toimintatapa vastustajalle epäedulliseksi tiiviiksi taistelukosketukseksi; vastahyökkäykseen tarkoitetut joukot on muodostettava etukäteen ja taktisen ydinaseen käyttöä on tarkasteltava konfliktia ennalta- tai sen laajentumista estävänä.
- Koska vastustaja käyttää kaikkia informaatio- ja psykologisen taistelun keinoja, joiden kohteena ovat erityisesti johtajat on sotilaskuria lujitettava, kehitettävä moraalis-psykologinen kasvatusta ja tehostettava tiedustelua ja vastatiedustelua.¹²⁶⁸

¹²⁶⁶ Гапеев, Garejev (2003), ss. 75–76, ks. myös Цыганок, Tsyganok (2003), s. 79.

¹²⁶⁷ Lähteessä viitataan erityisesti maavoimien yhtymiin, joiden henkilöstötäydennyksen tulisi riittävän taisteluvälmiuden saavuttamiseksi perustua varusmiesten sijasta palkattuihin sopimuspalvelusotilaisiin.

¹²⁶⁸ Меньшиков, Menšikov (2003), s. 72, ks. myös Гапеев, Garejev (2003), s. 73, Иванов, С.Б.: Выступление министра обороны РФ С.Б. Иванова на годовом отчетном собрании академии военных наук Российской Федерации 18.1.2003, *Вестник Академии военных наук*, № 2, 2003, suom. Ivanov, S. B.: Venäjän federaation puolustusministerin Sergei Ivanovin puhe Venäjän sotatiedeakatemian vuosikokouksessa, *Vestnik Akademii Vojennyh Nauk*, s. 3. – Menšikov vertasi informaationsodankäynnin mahdollisuuksia jopa ydinaseeseen. Garejev lainasi puolustusministeri Sergei Ivanovin puhetta

- Koska vastustajan hallinnon kukistaminen ja vaihtaminen ei päättä taistelua, on sodanjälkeisen tilanteen hallintaan kehitettävä teoreettinen ratkaisu ja käytännölliset toteuttamiskeinot.¹²⁶⁹

Venäläiset sotilasalan asiantuntijat tulkitsevat analysoimiensa paikallisten sotien ja aseellisten konfliktien perusteella Yhdysvaltain ja sen lähimmän liittolaisen Britannian pystyvän toimimaan aggressiivisesti mitä tahansa valtiota vastaan riippumatta Yhdistyneiden kansakuntien kannasta, ja jopa ilman muiden Nato-liittolaistensa tukea. Tämä vahvistaa venäläisten mielestä käsitystä siitä, että vuosituhannen vaihteen maailmassa ratkaisee vain todellinen voima, joka perustuu sekä taloudellisiin mahdollisuuksiin että taistelukykyisiin, moderneilla taisteluvälineillä varustettuihin, asevoimiin. Taistelu-toiminnasta saadut havainnot osoittavat, että asevoimien kehittämisessä on välttämätöntä valmistautua uuden sukupolven sodankäyntiin.¹²⁷⁰

Venäjän kokemukset paikallisissa sodissa ja aseellisissa konflikteissa

Afganistan 1979–1989

Sotataito paikallisissa sodissa ja aseellisissa konflikteissa käsittelee Neuvostoliiton ja Venäjän osallistumista paikallisiin sotiin ja aseellisiin konflikteihin seuraavien teemojen mukaisesti: joukkoryhmittymien kokoaminen, joukkojen käyttö ja johtaminen. Luonnollisesti oman sotilaspoliittiseen toiminnan motiiveihin ei suhtauduta yhtä kriittisesti, eikä niitä käsitellä yhtä laajasti kuin Yhdysvaltojen ja sen liittolaisten operaatioita. Humaanisiin maailmanparannukseenkaan ei syylistytä, vaan konflikteihin osallistumisen keskeisiksi motiiveiksi esitetään valtion elintärkeät intressit¹²⁷¹.

Neuvostoliiton asevoimien valmistautuminen Afganistanin miehitykseen joulukuussa 1979 tapahtui erittäin nopeasti. Ennen kommunistisen puolueen politbyroon 12.12.1979 tekemää päätöstä oli tehty vain välttämättömiä tiedustelu- ja valmistelutoimenpiteitä, joilla mahdollistettiin nopea vallanvaihto Afganistanissa. Varsinaiset miehitysjoukot täydennettiin taisteluvahvuuteen alle kahdessa viikossa käskemällä palvelukseen 50 000 reserviläistä ja ottamalla asevoimien käyttöön 8 000 ajoneuvoa. Pääosa valmistelukäskyistä annettiin yksinomaan suullisesti ja Afganistanin alueella tapahtuneet valmistelutoimet pystyttiin verhoamaan sotilasneuvonantajien toiminnaksi.¹²⁷² Maitse etenevät

(18.3.2003), jonka mukaan ”Venäjää vastaan on sodittu jo vuoden ajan. Kukaan ei ole julistanut sotaa. Yksikään valtio ei ole sotatilassa Venäjää vastaan. Mutta monissa maissa on ihmisiä, organisaatioita, jotka ottavat osaa vihamielisiin toimiin Venäjän federaatiota vastaan.”

¹²⁶⁹ Колтюков, Koltjukov (2009), ss. 126–127, ks. myös Вахрушев, Vahrušev (1999), Гареев, Garejev (2000).

¹²⁷⁰ Путин, Владимир: Президент России: Военная акция против Ирака это большая политическая ошибка, *Парламентская газета*, №1181(550), 21.03.2003, suom. Putin, Vladimir: Venäjän presidentti: Sotilaallinen toiminta Irakia vastaan on suuri poliittinen virhe, *Парламентская Газета*, ks. myös Колтюков, Koltjukov (2009), s. 128, Березкин, Berezkin (2003), ss. 58–59. – ”Mikäli sallimme kansainvälisen oikeuden muuttumisen nyrkkien oikeudeksi, jonka mukaan vahvin on aina oikeassa, sillä on oikeus kaikkeen, ja rajoittamaton vapaus valita keinot tavoitteidensa saavuttamiseen, kyseenalaistuu kansainvälisen oikeuden perusperiaate: valtioiden vankkumaton suvereniteetti. Tällöin yksikään maailman maa ei voi tuntea itseään turvatuksi.”

¹²⁷¹ Колтюков, Koltjukov (2009), ss. 153, 155, 159. – Neuvostojohto oli tietoinen, että sen toimet Afganistanissa johtaisivat kansainväliseen vastustukseen, mutta ”Neuvostoliiton elintärkeät edut alueella eivät mahdollistaneet muuta ratkaisua. – –” Ensimmäisen Tšetšenian sodan syynä oli: ”– – uhka Venäjän alueelliselle eheydelle.” ja toiseen Tšetšenian sotaan ”– – johti laittomien tšetšeenimuodostelmien tunkeutumisen torjunta Dagestanin alueella”.

¹²⁷² Sama, ss. 151–155, ks. myös Kulomaa, Jukka: *Punaisen Afganistanin puolesta 1979–1989*, Maanpuolustuskorkeakoulu, Sotahistorian laitos, Helsinki, 2011, ss. 77–81, Grau, Lester W. ja Gress, Michael A.:

joukot etenivät nopeasti ns. kehätien suunnassa ja tammikuun puoliväliin mennessä 40. Armeijan pääosat olivat ryhmittyneet Afganistaniin.¹²⁷³

Neuvostoliiton rajoitetun kontingentin tehtäviksi Afganistanissa oli määritetty: maan vakauttaminen perustamalla varuskuntia ja liikenteen suojauspaikkoja, afgaaniviranomaisten vapauttaminen vartiotehtävistä taistelutehtäviin, antaa Afganistanin viranomaisille ilma-, tykistö- ja tiedustelutukea, vahventaa afgaaniasevoimia siten, että neuvostojoukkojen vetäytyminen on mahdollista. Varsin pian neuvostojoukot alkoivat osallistua myös vastarintataistelijoiden tuhoamisoperaatioihin.¹²⁷⁴

Afganistaniin tunkeutumisen jälkeen toiminnan suoraviivainen luonne muuttui vastustajan toimintaa ja olosuhteita vastaavaksi. Neuvostoliittoa vastaan taisteli 50 000–100 000 vastarintataistelijaa, joiden toiminnan metodina oli partisaanisota. Suoraa taistelukeskustusta neuvostoliittolaisten ja Afganistanin hallituksen joukkojen kanssa vältettiin. Vastarintataistelijat käyttivät yleensä pieniä 20–50 miehen vahvuisia osastoja. Neuvostojoukot, jotka olivat valmistautuneet rintamataisteluihin, joutuivat taistelemaan yksittäisiä vastarintapesäkkeitä vastaan. Vastustajan hajoaminen pieniin osiin merkitsi sitä, että vastustajan kohteet olivat hajallaan, tuhottavat maalit olivat pieniä ja usein sekoittuneena paikalliseen siviiliväestöön. Tämä vaikutti oleellisesti neuvostojoukkojen toimintaan. Suoraviivaisen tuhoamistaistelun sijaan oli kehitettävä toimintatapaa, joka perustui tiedustelutietojen käyttöön.¹²⁷⁵

Neuvostojoukkojen toiminta Afganistanin sodassa jakautui *suunnitelman mukaisiin* ja *ei-suunniteltuihin* (yksittäisiin) taistelutoimiin. *Suunnitelman mukaiset* taistelutoimet olivat puolustusministeriön kuukausittain vahvistaman suunnitelman mukaisia operaatioita. Ei-suunnitelluilla taistelutoimilla vastattiin äkillisiin tilanteen muutoksiin tai ne toteutettiin Afganistanin viranomaisten pyynnöstä.¹²⁷⁶

Suunnitelmien mukaiset operaatiot olivat yleensä suuria ja ne kohdistettiin alueille, joilta kapinallisten vetäytyminen iskun alta voitaisiin estää. Yleensä kohdealueet olivat vuoristosolia tai korkealla vuoristossa. Niihin käytettiin paljon joukkoja, ja niiden valmistelu sekä toteuttaminen vaativat suuria ponnistuksia, erityisesti yhteistoiminnan järjestelyissä ja johtamisessa. Suunnitelman mukaisten operaatioiden pääsisältönä olivat yleensä *vastustajan samanaikainen tuhoaminen koko toiminta-alueen syvyydessä*, ja sitä seuraava hajottaminen ja tuhoaminen osissa maavoimilla ja maahanlaskuosastoilla. Osa operaatioista toteutettiin laajalla alueella *yhteisen toiminta-ajatuksen mukaisesti* mutta kuitenkin niin, etteivät joukot pystyneet tukemaan toisiaan. Operaatioalue jaettiin ryk-

The Soviet-Afghan War, How a Superpower Fought and Lost, University Press of Kansas, 2002, s. xxiii ja MacEachin, Douglas: Predicting the Soviet Invasion of Afghanistan: The Intelligence Community's Record, CIA, 2002, [https://www.cia.gov/library/center-for-the-study-of-intelligence/csi-publications/books-and-monographs/predicting-the-soviet-invasion-of-afghanistan-the-intelligence-communitys-record/](https://www.cia.gov/library/center-for-the-study-of-intelligence/csi-publications/books-and-monographs/predicting-the-soviet-invasion-of-afghanistan-the-intelligence-communitys-record/predicting-the-soviet-invasion-of-afghanistan-the-intelligence-communitys-record.html), 8.3.2012.

¹²⁷³ Kulomaa (2011), s. 85, ks. myös Grau ja Gress (2002), ss. 17–18.

¹²⁷⁴ Grau, Lester, W.: The bear went over the mountain: Soviet tactics and tactical lessons learned during their war in Afghanistan part I, *The Journal of Slavic Military Studies*, Volume 7, Issue 3, Frank Cass, London, 1994a, ss. 588–589, ks. myös Колтjukов, Koltjukov (2009), s. 325.

¹²⁷⁵ Колтjukов, Koltjukov (2009), ss. 319–325.

¹²⁷⁶ Sama, s. 325, ks. myös Kulomaa (2011), ss. 143–144. – Kulomaa lainaa operaatioita johtanutta kenraalievosti Boris Gromovia (s. 1943), jonka mukaan operaatiot jakautuivat joukkojen operaatioihin (войсковая операция) ja erillisiin taisteluoperaatioihin (частных боевых операций).

menttien ja pataljoonien vastuualueiksi, joilla joukot toimivat yhteisen operaatioajatuksen mukaisesti omien komentajiensa päätösten perusteella.¹²⁷⁷

Operaatioissa käytettäviä *taktisia keinoja* olivat:

- asutuskeskusten ja kapinallisten hallussa olevien alueiden saartaminen sekä asekatkijoiden etsintä
- raidi- ja tiedusteluetsintätoimet vastustajan asekatkijoiden löytämiseksi ja tuhoamiseksi
- joukkojen taisteluliike solien pohjalla ja sen suojaaminen taisteluryhmillä vuoren molemmilta rinteiltä sekä hallitsevista maastokohdista
- yllätköt liikkuvia osastoja vastaan
- ilmaiskut ja tykistötuli alueille, joihin ei pääse kalustolla
- liikkuva ja ilmasta tapahtuva miinoittaminen vastustajan todennäköisille reiteille
- maahanlaskujen massamainen käyttö *koko operaatioalueen syvyydessä* yhteistoiminnassa saartavien osastojen ja panssariryhmien kanssa
- vastustajan tuhoaminen laajoilla laaksojen ja rotkojen tarkastuksilla eri suunnista ja ottamalla haltuun hallitsevat maastonkohdat.¹²⁷⁸

Suunnitelman mukaisilla operaatioilla ei niiden vaatiman suunnittelun ja puolustusministeriön hyväksynnän takia kyetty vastaamaan nopeasti kehittyvien tilanteiden vaatimusten tai ilmaantuneiden mahdollisuuksien mukaisesti. Yhtymien komentajille oli annettu oikeus käyttää omalla päätöksellään alle pataljoonan vahvuisia osastoja. Tällaiseen *ei-suunnitelman mukaiseen taistelutoimintaan* oli käytettävissä usein hyvin rajallinen valmistelu-aika, ja niihin oli saatavissa vain vähän tukea, minkä takia niiden vaikutus jäi vähäiseksi. Siitä huolimatta ne olivat nykyisen venäläisen käsityksen mukaan välttämättömiä Afganistanin väestön, viranomistoimintojen, talouden ja varuskuntien turvaamiseksi. Ei-suunnitelman mukaiseen taistelutoimintaan kuuluivat muun muassa joukkojen, päivystävien yksiköiden taistelutoiminta, karavaanien tarkastaminen, yllätköt karavaanien ja sissien reiteillä, joukkojen ja ilmavoimien yksittäiset iskut vastustajan joukkojen tai erillisten kohteiden tuhoamiseksi sekä toimet kastelutunneleissa toimivia kapinallisia vastaan. Ei-suunnitelman mukainen taistelutoiminta oli Afganistanin sodassa tavantomaista jokapäiväistä toimintaa.¹²⁷⁹

Suursodan operaatioissa käytettävä joukkoryhmittymä oli neuvostoarmeijan 1970-luvun taisteluoppien mukaisesti tyypillisesti armeija (3–4 divisioonaa, 1 panssaridivisioona), jota käytettäisiin maavoimien aselajijoukkojen tuella ja yhteistoiminnassa ilmavoimien kanssa vastustajan tuhoamiseen ja alueiden haltuunottoon. Armeijan toiminta-alueen leveys hyökkäyksessä olisi 60–80 kilometriä. Pääsuunnan hyökkäys ulottuisi puolustuksen etureunasta 80–100 kilometrin etäisyydelle ulottuvaan syvyyteen, joka saavutetta-

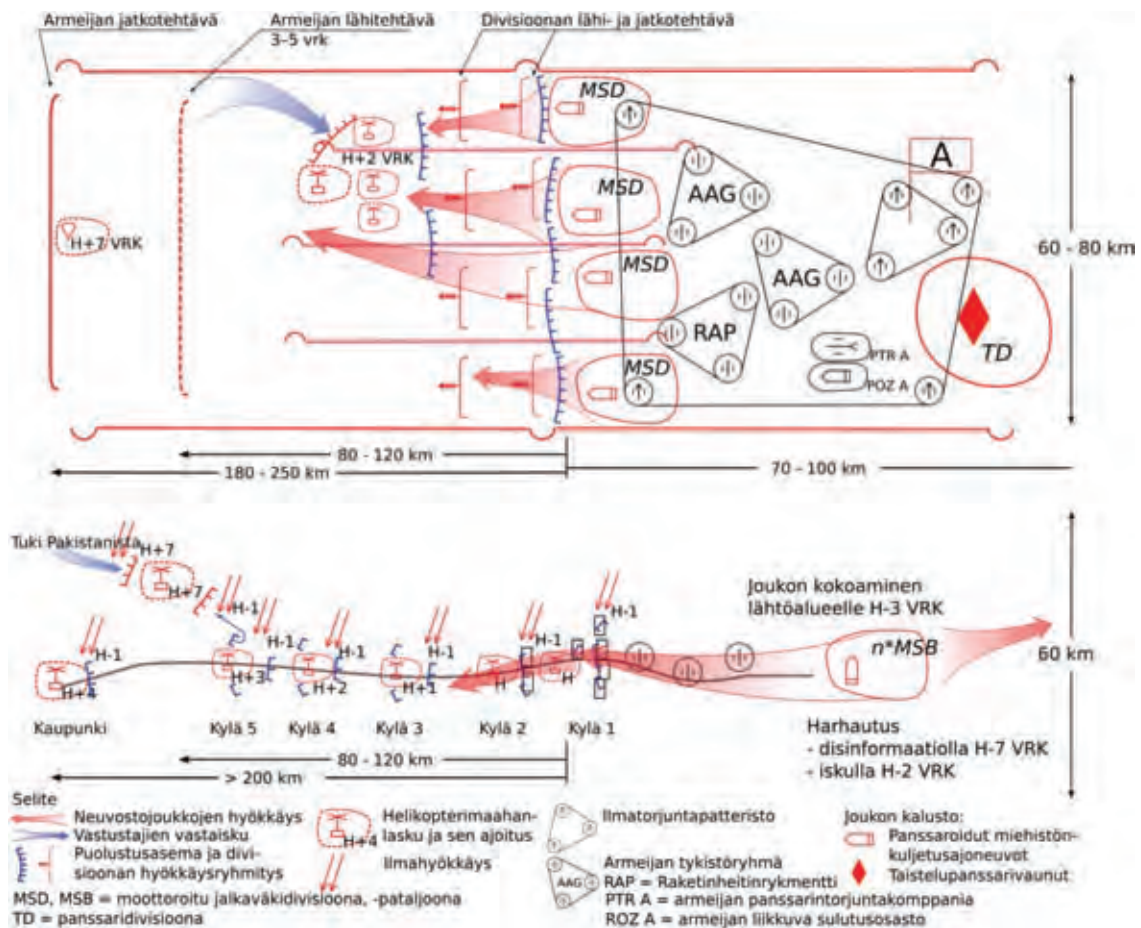
¹²⁷⁷ Колтюков, Koltjukov (2009), ss. 325–328. – Sodan aikana toteutettiin 416 suunnitelman mukaista operaatiota. Ne onnistuivat yleensä hyvin, etenkin sen jälkeen kun Afganistanin hallituksen joukoille ryhdyttiin antamaan operaatiosuunnitelmista vain ”säännösteltyä tietoa”, jolloin mahdolliset tietovuodot eivät vaarantaneet operaatioturvallisuutta. Neuvostojoukkojen operaatioiden ja taistelutoiminnan kuvauksessa ei käytettävissä olevissa lähteissä ole kovinkaan suuria eroja. Pääosa tiedoista perustuu neuvostoliittolaisten tutkimuksiin ja muistelmiin. Siinä missä läntiset kirjoittajat pitivät operaatioiden pysyviä vastarinnan vähenemiseen johtavia tuloksia kyseenalaisina, korostavat neuvostoliittolaiset ja nykyiset venäläiset arviot niiden vaikuttavuutta.

¹²⁷⁸ Sama.

¹²⁷⁹ Sama, ss. 328–329.

siin neljän vuorokauden kuluessa. Armeijan hyökkäyssuunnassa vastustajan syvyyteen tehtäisiin 1–3 kohteeseen rykmentin maahanlasku pataljoonan suuruisina osastoina, joihin tulisi saavuttaa yhteys maitse hyökkäävällä joukolla muutaman tunnin tai korkeintaan vuorokauden kuluessa.¹²⁸⁰ Afganistanissa toimivan 40. Armeijan toiminta-alue oli aivan muuta: 800–1 000 kilometriä. Vastustajan puolustuksen etulinjaa ei ollut, vaan se piti pystyä kohtaamaan kaikissa suunnissa. Kapinallisten Pakistanista saama tuki tosin muodosti sotatoimien painopisteen itäisiin rajamaakuntiin. Pakistanin 2 000 kilometrin pituinen raja ja raja-alueen vuoristoisuus eivät kuitenkaan helpottaneet tehtävää.¹²⁸¹

Yhteistä Afganistanissa toteutetuille operaatioille sekä syvän taistelun ja operaation opeille oli pyrkimys iskun ulottamiseen vastustajan koko syvyyteen ja yhtäaikaaisuuteen. Ohjesääntöjen mukainen armeijan hyökkäysalueen leveys ja hyökkäyksen syvyys 1970-luvun lopussa vastaavat Afganistanissa toteutettujen suunnitelman mukaisten operaatioiden mittasuhteita. Kuvassa 41 on vertailtu ohjesäännön mukaisen neuvostoliittolaisen armeijan hyökkäyksen ja Panshirin laakson operaation mittasuhteita.

Kuva 41. Neuvostoliittolaisen armeijan hyökkäysperiaate 1970-luvulla ja Panshirin laakson operaation toteutus 1982.¹²⁸²

Ilmavoimien ja erityisesti helikoptereiden tuki osoittautui Afganistanin sodassa tärkeäksi operaatioiden tukemisessa. Ilmavoimien tulta käytettiin operaatioita edeltävään suun-

¹²⁸⁰ Kiianlinna (1977), s. 37 ja liite 2.3.

¹²⁸¹ Kulomaa (2011), ss. 142–143.

¹²⁸² Kiianlinna (1977), liite 2.3 ja Kulomaa (2011), ss. 147–156.

nitelman mukaiseen tulivalmisteluun sekä reagoivasti havaittuihin maaleihin, joko ilmatulenjohtajan tai lentomiehistöjen omien havaintojen perusteella. Kuljetushelikopterit olivat välttämättömiä syvyyteen suunnattujen hyökkäysten toteuttamisessa. Afganistanin sota antoi arvokasta kokemusta ilma-aseen uusien taisteluvälineiden taisteluhelikopterien ja rynnäkkökoneiden käytöstä taistelussa.

Neuvostojoukkojen kokoonpano ja sotataito oli tarkoitettu suursotaan, jossa toimittaisiin uudenaikaisella aseistuksella varustettua ja määrällisesti vahvaa vihollista vastaan. Tällaisen vastustajan voittaminen edellytti vastaavia omia voimia ja niiden häikäilemätöntä käyttöä. Sodan ratkaisuna olisi useiden taistelujen ja niiden valmistelun edellyttämä operatiivinen osaaminen. Joukkojen ja johtajien toiminta-ajatuksena oli symmetrisen sodan käyminen¹²⁸³. Sissisodankäyntiin turvautuvan vastustajan kohtaamiseen ei, Vietnamin sodan opetuksista huolimatta, oltu valmistauduttu edes teoreettisella tasolla¹²⁸⁴. Neuvostoliittolaisissa sotatieteellisissä julkaisuissa ei koko Afganistanin 10-vuotisen sodan aikana esitelty sen olosuhteita vastaavia tutkimuksia, eikä ohjesäännöissä ohjeistettu taistelutoimintaa aseellisten konfliktien olosuhteissa.¹²⁸⁵ Toiminta aseellisissa konflikteissa ohjeistettiin vasta vuonna 2004 käyttöön vahvistetussa pataljoonan ja komppanian taisteluohjesäännössä, joka korvasi sitä edeltäneen neuvostoaikaisen ohjesäännön. Tämä vahvistaa käsitystä siitä, että toiminta aseellisissa konflikteissa ei ollut tutkimuksen kohteena. Ohjeistus toiminnasta aseellisissa konflikteissa sisällytettiin ohjesääntöön vasta kolmen sodan jälkeen.

Yhtenä syynä valmistautumattomuuteen ja haluttomuuteen käsitellä aseellisia konflikteja voidaan pitää neuvostoliittolaisen sotatieteen lähtökohtana ollutta politiikan ja sotataidon suhdetta. Neuvostoliiton turvallisuusajattelun lähtökohtana oli puolustautuminen imperialistiselta aggressiolta ja toisaalta sissisotaa käyvien veljesmaiden tai kumouksellisten liikkeiden, kuten Vietnamin tukeminen. Tällaiseen asetelmaan ei olisi sopinut neuvostojoukkojen valmistautuminen toimimaan sissisodankäynnin doktriiniin turvautuvaa kansaa vastaan. Todennäköisesti suursotaa Yhdysvaltain johtaman liittouman kanssa pidettiin niin vaarallisenä ja jopa todennäköisenä, ettei paikallisiin sotiin tai aseellisiin konflikteihin kannattanut varautua. Kuvassa 42 on Afganistanista vetäytyviä neuvostojoukkoja.

¹²⁸³ Kulomaa (2011), ss. 142–143, ks. myös Nehai (2007). – Esityksessään Nehai mainitsi, että Neuvostoliitto oli valmistautunut käymään sotaa ainoastaan Natoa vastaan.

¹²⁸⁴ Grau ja Gress (2002), s. 43.

¹²⁸⁵ Ks. tutkimuksen s. 309, ks. myös Резниченко, Reznitšenko (1984), Резниченко, Reznitšenko (1987), BU-82, s. 350–352, BU-1990, ss. 460–462 vrt. BU-2006, ss. 385–419. – Vasta vuoden 2006 ohjesääntöön, joka vahvistettiin käyttöön 2004, on sisällytetty ohjeistus pataljoonan ja komppanian toiminnasta aseellisissa konflikteissa. Ohjeistus jakautuu toimintaan rajanläheisissä ja valtion sisäisissä aseellisissa konflikteissa. Ohjesäännössä esitetyt taktiset toimintatavat ovat Afganistanin ja Tšetšenian sodista raportoitujen toimintatapojen mukaisia.

Kuva 42. Gorbatsšovintultua valtaan vuonna 1985 alkoivat Neuvostoliitossa ensimmäiset avoimet keskustelut Afganistanin sodasta. Ratkaisuun pääsemiseksi sotilaallista toimintaa kiihdytettiin, minkä seurauksena neuvostojoukkojen määrä Afganistanissa kasvoi huippuunsa. Tämän jälkeen neuvostojoukkojen aktiivisuutta taisteluissa alettiin asteittain vähentää.¹²⁸⁶

Tšetšenian sodat

Venäjän presidentti Boris Jeltsin (1931–2007) päätti 30.11.1994 palauttaa separatistisen Tšetšenian tasavallan omaan johtoonsa sotilastoimilla. Tehtävään tarvittavien asevoimien ja muiden voimaministeriöiden joukkojen ja toimijoiden johtoportaan sekä sille alistettavien joukkojen kokoaminen aloitettiin vasta päätöksen jälkeen. Joukkojen muodostaminen osoittautui vaikeaksi, koska Venäjällä ei ollut käytettävissään taisteluvalmiita yhtymiä ja kalustossa oli teknisiä puutteita. Kiire ei myöskään mahdollistanut omien joukkojen henkistä valmistautumista, eikä vastustajaan ja Tšetšenian väestöön kohdistuvaa informaatio-operaatiota. Joulukuun 11. päivään mennessä sotilastoimiin suunnattava joukkoryhmittymä oli muodostettu kokoamalla ne eri sotilaspiirien luovuttamista joukoista ja yksiköistä.¹²⁸⁷

Venäläisten joukkojen valmiuksia taistelutoimintaan ensimmäisen Tšetšenian sodan alussa ilmentää parhaiten sekä vastustajan että aikaisemmista paikallisista sodista ja konflikteista saadun kokemuksen aliarviointi ja vähättely¹²⁸⁸. Tämä heijastui valmistelamattomina ja harkitsemattomina toimina¹²⁸⁹ sekä kyvyttömyytenä neuvotella paikalli-

¹²⁸⁶ Grau ja Gress (2002), ss. 29–29, ks. myös Колтюков, Koltjukov (2006a), s. 420–421. Kuva: Mihail Evstafiev.

¹²⁸⁷ Колтюков, Koltjukov (2009), ss. 155–157, Olikier, Olga: Russia's Chechen Wars 1994–2000, Lessons from Urban Combat, RAND Corporation, 2001, http://www.rand.org/pubs/monograph_reports/MR1289.html, 19.7.2013, s. 10.

¹²⁸⁸ Samat, s. 349 ja ss. 7–8.

¹²⁸⁹ Новичков, Н.Н., Снеговский, В.Я., Соколов, А.Г. и Шварев, В.Ю.: *Российские вооруженные силы в чеченском конфликте: анализ, итоги, выводы*, Хольвег-Инфоглоб-Тривола, Москва, 1995, suom. Novitškov, N. N., Snegovskij, V. J., Sokolov, A. G., Švarev V. J.: Venäjän asevoimat Tšetšenian konfliktissa, ss. 31–36, Olikier (2001), ss. 16–17. – Novitškov lainaa 25.1.1995 lehdistölle vuodettua ker-

sen väestön kanssa¹²⁹⁰. Venäjän joukkojen sotataidon kuvaksi ensimmäisessä Tšetšenian sodassa on muodostunut Groznyin valtausyritys vuosien 1994 ja 1995 vaihteessa. Kaupunki oli valmisteltu monivähytykseksi puolustusalueeksi. Sen kaduilla aluksi huolettomina edenneet venäläiset panssarivaunut joutuivat tšetšeenitaistelijoiden ylläkoissa pysäytetyksi ja ne tuhottiin yksi kerrallaan. Eteneminen onnistui vain leveiden pääkatujen suunnassa.¹²⁹¹

Groznyin valtausyrityksen jälkeen liittovaltion joukot sopeuttivat toimintatapansa vastustajan ja olosuhteiden mukaisesti. Ne onnistuivat kaupungin valtaamisessa käyttämällä panssarivaunujen sijasta jalkaväen liikkuvia rynnäkköryhmiä, tarkka-ampujia ja tykistöä.¹²⁹² Kaupungin valtaamisen jälkeen tšetšeenit omaksuivat partisaanisodan taktiikan ja venäläiset pyrkivät kehittämään toimintaansa sellaiseksi, että se mahdollistaisi heidän kiistattoman tulivoimansa hyödyntämisen. Venäläisten moottoroitu jalkaväki ja panssarit eivät enää tunkeutuneet kaupunkeihin ja asutuskeskuksiin, vaan ne saarrettiin jalkaväellä, lamautettiin ilmavoimien ja tykistön tulella, minkä jälkeen sisäasiainministeriön erikoisosastot ”puhdistivat alueen”.¹²⁹³ Suurten asutuskeskusten menettämisen jälkeen tšetšeenien vastarinta siirtyi vuoristoon ja venäläiset kehittivät toimintamenetelmiään sarjoiksi etsintä- ja tuhoamisoperaatioita.^{1294 1295}

Laajat taistelutoimet Tšetšeniassa päättyivät kesäkuussa 1995, minkä jälkeen yksittäisten tšetšeeniryhmien vastainen taistelu siirtyi sisäasiainministeriön joukoille. Alakynteen joutuneet tšetšeenit siirsivät taistelun Venäjän alueelle kaappaamalla Budjonnovskissa synnytyssairaalan. Kaappausdraama aiheutti sisäpoliittisen kriisin, joka pakotti Venäjän pitkään neuvotteluprosessiin. Hasav-Jurtin sopimus johti Venäjän liittovaltion joukkojen vetämiseen Tšetšeniasta loppuvuodesta 1996.¹²⁹⁶

Ensimmäisen Tšetšenian sodan kokemusten perusteella asevoimien koulutusta kehitettiin ja todennäköisesti edessä olevaa uuteen yhteenottoon valmistauduttiin parantamalla

tomusta Tšetšenian operaatioiden valmisteluista, jossa valmistelujen todetaan menneen pieleen kaikilla toiminnan tasoilla. Tšetšeenit sen sijaan olivat hyödyntäneet valmisteluissaan kaikkea mahdollista sotakokemusta, jota heille oli entisinä neuvostoliittolaisina sotilaina kertynyt.

¹²⁹⁰ Nehai (2007). – Nehai viittasi taistelukentän Civil Military Co-Operation (CIMIC) -toiminnan tarpeellisuuteen kaikilla organisaation tasolla.

¹²⁹¹ Laine, Jukka-Pekka ja Toveri, Pekka: Panssarit taistelussa osa XXIII, Tankkiteurastus Grozny:ssa, *Panssari-lehti*, № 1, 1996, ss. 9–16, ks. myös Grau, Lester W.: Changing Russian urban tactics: the aftermath of the battle for Grozny, Foreign Military Studies Office, Fort Leavenworth, <http://fmso.leavenworth.army.mil/documents/grozny.htm>, 19.7.2013, Новичков, Novitškov ja muut (1995), ss. 45–55.

¹²⁹² Колтюков, Koltjukov (2009), s. 350, ks. myös Новичков, Novitškov ja muut (1995), ss. 54–55. – Jalkaväen, maahanlaskujoukkojen ja GRU:n erikoisjoukkojen rynnäkköryhmät- ja osastot valtasivat tykistön ja kranaatinheittimistön tukemana tiensä Groznyin keskustaan ja valtasivat presidentinlinnan 19.1.1995.

¹²⁹³ Трошев, Геннадий: Моя война. Чеченский дневник окопного генерала, Вагриус, Москва, 2001, <http://militera.lib.ru/memo/russian/troshhev/02.html>, 19.7.2013, suom. Trošev, Gennadi: Minun sotani, kaivautuneen kenraalin Tšetšenian päiväkirja, luku 2. – Trošev kuvaa Šalin valtausta, mutta samaa toimintatapaa käytettiin myös Argunin ja Gudermesin valtauksessa.

¹²⁹⁴ Трошев, Trošev (2001), luku 2 ja luku 10.

¹²⁹⁵ Колтюков, Koltjukov (2009), ss. 346–354, ks. myös Olikier (2001), ss. 22–28.

¹²⁹⁶ Novitškov ja muut (1995), ss. 92–94, ks. myös Куликов, А.С., Лембик, С.А.: Чеченский узел: Хроника вооруженного конфликта 1994–1996 гг., Дом педагогики, Москва, 2000, suom. Kulikov, A. S. ja Lembik, S. A.: Tšetšenalainen solmu: Vuosien 1994–1996 aseellisen konfliktin kronikka, s. 269.

sekä aselajien ja eri voimaministeriöiden ja asevoimien välistä yhteistoimintaa¹²⁹⁷. Tšetšeniasta vetäytymisestä huolimatta Venäjällä oli Pohjois-Kaukasuksen alueella merkittävä määrä joukkoja, jotka harjoittelivat edellisessä konfliktissa kehitettyjä toimintatapoja. Venäläisille joukoille, ei erikois- ja sisäasiainministeriön joukkoja lukuun ottamatta koulutettu kaupunkitaistelua, koska ensimmäisen Tšetšenian sodan kokemusten katsottiin vahvistavan aikaisempia käsityksiä siitä, että kaupungit tulee asevoimien operaatioissa kiertää ja saartaa.¹²⁹⁸

Venäläiset aloittivat toisen Tšetšenian sodan taistelutoimien välittömät valmistelut elosyyskuussa 1999 islamilaisten kapinallisten hyökättyä Dagestanin ja Etelä-Venäjän alueille. Sodan alkuvaiheessa Venäjää järkytti myös laaja asuin- ja liikerakennusten pommitusaalto¹²⁹⁹. Tällä kertaa valtiojohdolla oli vakaa aikomus tuhota terroristeiksi nimitämänsä tšetšeeniseparatistit¹³⁰⁰. Aikaa valmisteluihin oli enemmän kuin edellisellä kerralla, mutta joukkoja jouduttiin taaskin kokoamaan useiden sotilaspiirien joukko- ja perusyksiköistä¹³⁰¹. Toisin kuin ensimmäisessä Tšetšenian sodassa, venäläiset joukot etenivät hitaasti Dagestanista kohti Tšetšeniaa ja sen pääkaupunkia Groznyta. Tšetšeenien puolustus oli toteutettu vähintään yhtä päättäväisesti ja taidokkaasti kuin viisi vuotta aikaisemmin. Venäläiset eivät tällä kertaa edenneet kaupunkiin, vaan edellisen sodan kokemuksista viisastuneina saartoivat sen ja aloittivat järjestelmällisen tykistötulituksen¹³⁰². Liittovaltion joukot aloittivat tunkeutumisensa Groznyyn joulukuun puolessa välissä varovaisesti hyödyntämällä väkivaltaisen tiedustelun menetelmää.¹³⁰³

¹²⁹⁷ Orr, Michael: *Second Time Lucky, Evaluating Russian Performance in the Second Chechen War*, <http://www.da.mod.uk/colleges/arag/document-listings/caucasus/SECOND%20TIME%20LUCKY.pdf>, 2000, 22.7.2013, s. 2.

¹²⁹⁸ Olikier (2001), ss. 33–38. – Venäläisten analyysin mukaan pääosa ongelmista johtui heikosta koulutustasosta ja valmistautumattomuudesta.

¹²⁹⁹ Luukkanen, Arto: *Projekti Putin – uuden Venäjän historiaa, 1996–2008*, WSOY, Vantaa, 2008, ss. 67–68, ks. myös Взрывы жилых домов в России, http://ru.wikipedia.org/wiki/Взрывы_жилых_домов_в_России, 22.7.2013, suom. Asuintalojen räjähdys Venäjällä. – Moskovassa, Buinakskissa ja Volgondonskissa kuoli räjähdyksissä yli 300 ihmistä. Venäjän viranomaisten mukaan tšetšeeniterroristit olivat syyllisiä tapahtumiin. On myös esitetty, että Venäjän turvallisuusviranomaiset olisivat järjestäneet räjäytykset saadakseen kansan tukemaan uutta sotaa Tšetšeniassa.

¹³⁰⁰ Путин, Владимир: «Мочить в сортире» -выражение, 24.9.1999, <http://www.youtube.com/watch?v=ahtKt8Ij3qQ>, 2.8.2013. suom. Putin, Vladimir: Vedämme alas pöntöstä -ilmaus. – Pääministerinä Putin kommentoi kerrostalopommituksia seuraavasti: ”Seuraamme terroristeja kaikkialle. Lentokennältä toiselle. Sitten, suokaa anteeksi, löydämme heidät yleisestä vessasta ja vedämme heidät loppujen lopuksi pöntöstä alas. Ja koko kysymys on loppuun käsitelty.”

¹³⁰¹ Колтюков, Колтjukov (2009), ss. 155–157, ks. myös Иванов, Ivanov (2003), s. 4. – ”– koottiin pataljoona sieltä ja komppania täältä ja lähetettiin Tšetšeniaan –”, puolustusministeri Sergei Ivanovin puhe Venäjän sotatiedeakatemialle 18.1.2003.

¹³⁰² Olikier (2001), s. 42, ks. myös Orr (2000) s. 4, Gordon, Michael R.: *Russia Copies NATO in War to Win Minds*, New York Times, 28.11.1999, <http://www.nytimes.com/1999/11/28/world/russia-copies-nato-in-war-to-winminds.html?pagewanted=all&src=pm>, 22.7.2013, Распоряжение Правительства РФ от 1 октября 1999 г. N 1538-р. Об образовании Российского информационного центра (Росинформцентр), Venäjän hallituksen määräys 1.10.1999. N 1538 r. Venäjän informaatiokeskuksen (Rosinformtsentr) perustamisesta. – Sähköinen versio on saatavissa osoitteesta <http://docs.cntd.ru/document/1000002015>, 22.7.2013. – Groznyin piirityksen aikaisessa asiantuntijoiden kirjoittelussa esitettiin ajatuksia, että venäläiset olisivat ottaneet oppia saman vuoden keväällä toteutetusta Naton operaatiosta Kosovossa. Olikierin, mielestäni oikeaan osuvan arvion, mukaan Groznyin pommittamisessa kysymys oli pikemminkin neuvostoliittolaistyypisen toisen maailmansodan aikaiseen kokemukseen perustuvasta tykistövalmistelusta kuin läntisen sotataidon jäljittelystä. Gordonin mukaan Venäjä oli kuitenkin ottanut oppia Naton aikaisesta tiedotusstrategiasta. Venäjän Rosinformtsentrin johtaja Mihail Margelov (s. 1964) piti kaksi kertaa vuorokaudessa englanninkielisen tiedotustilaisuuden operaatiosta ja sen tavoitteista Venäjän kanalta. Venäjä hallitsi sodan tiedotusympäristöä toisin kuin ensimmäisessä Tšetšenian sodassa. Venäjän in-

Kaupunkiin tunkeutumista ei valmisteltu yhtä huolellisesti kuin hyökkäystä Berliiniin 1945, jolloin neuvostoliittolaiset joukot olivat hankkineet perinpohjaiset tiedot kaupungin rakenteesta¹³⁰⁴, mutta valmistelut olivat yksityiskohtaisempia kuin vuonna 1994. Suunnitelman mukaan kaupunki jaettiin 15 sektoriin, joista jokaisen alueelle suunnattiin ennen tykistön ja ilmavoimien iskuja tiedustelu tärkeiden maalien tunnistamiseksi. Tuulivalmistelun jälkeen pioneerien ja tarkka-ampujien saattamat erikois- ja sisäasiainministeriön joukot etenivät kaupunkiin ja ottivat haltuun avainkohteet. Panssaroidut ajoneuvot eivät edenneet kärjessä vaan tukivat osastoja niiden jäljessä. Venäläiset joukot pyrkivät välttämään tappioita ja vetäytyivät kohdattuaan vastarintaa. Puolustajan paljastuneisiin vastarintapesäkkeisiin suunnattiin tykistön tai ilmavoimien tuli. Suunnitelmallisudesta huolimatta Groznyin valtaaminen sujui hitaasti ja verisesti talo talolta taistellen.¹³⁰⁵ Tšetšeenit vetäytyivät Groznyista 1.2.2000 ja siirtyivät vuoristoon ja venäläiset toimivat maaliskuusta 2000 alkaen heitä vastaan ensimmäisen Tšetšenian sodan oppien mukaisilla etsintä- ja tuhoamisoperaatioilla.

1920- ja 1930-luvun sotataidollisen ajattelun näkymistä Tšetšenian sodissa on vaikea arvioida. Käsitystä molempien sotataidon tasosta varjostaa Venäjän asevoimien heikko tilanne 1990-luvulla. Venäjän asevoimat pystyivät sopeuttamaan toimintansa molempien sotien vastustajan toimintaa ja olosuhteita vastaavasti sekä korjaamaan ensimmäisessä Tšetšenian sodassa havaittuja puutteita. Molemmat sodat olivat luonteeltaan epäsymmetrisiä vastakumouksellisia, jollaisiin rintamaoperaatioihin kehitetyt syvän taistelun ja operaation keinot soveltuvat huonosti.

Georgia 2008

Venäläiset olivat valmistautuneet aseelliseen konfliktiin paremmin kuin Tšetšenian sodissa. He olivat vahventaneet Abhasiaan ja Etelä-Ossetiaan sijoitettuja rauhanturvajoukkojaan jo huhti- ja toukokuun aikana 2008, parantaneet rautatiekuljetusyhteyksiä ja järjestäneet alueella heinäkuun puolivälissä Kaukasia 2008 -sotaharjoituksen. Joidenkin tutkijoiden mukaan Venäjä olisi jo saman vuoden toukokuussa 2008 päättänyt ryhtyä alueella sotilastoimiin¹³⁰⁶. Rautatiekuljetusyhteyksien parantaminen saatiin päätökseen

formaatiokeskus perustettiin 1.10.1999 Venäjän hallituksen puheenjohtajan Vladimir Putinin päätöksellä ja sen tavoitteena oli ”*Pohjois-Kaukasuksen alueen tapahtumien operatiivinen valaiseminen*”.

¹³⁰³ Olikier (2001), ss. 38–43, ks. myös <http://www.globalsecurity.org/military/world/war/chechnya2.htm>, 22.7.2013.

¹³⁰⁴ Ks. tutkimuksen s. 258.

¹³⁰⁵ Olikier (2001), ss. 44–49, ks. myös Гольц, Александр: Блицкриг по-русски, *Итоги №5, 1.2.2000*, suom. Goltz, Aleksandr: Salamasotaa venäläisittäin, *Itogi*. – Goltzin artikkelin mukaan venäläisten operaatio alkoi näyttää edellisen sodan tuhoisan strategian toisinnolta sitä enemmän mitä syvemmälle Groznyihin edettiin. Menestyksen sai aikaan ainoastaan se, että venäläisillä oli 16-kertainen ylivoima.

¹³⁰⁶ Cornell, Svante E: War in Georgia, *Jitters All Around, Current History*, October, 2008, <http://www.silkroadstudies.org/new/docs/publications/2007/0810CH.pdf>, 12.7.2013, s. 10, ks. myös Felgenhauer, Pavel: The west is confused about what to do in Abkhazia, *Eurasia Daily Monitor Volume: 5 Issue: 122*, 26.6.2008, http://www.jamestown.org/programs/edm/single/?tx_ttnews%5Btt_news%5D=33752&tx_ttnews%5BbackPid%5D=166&no_cache=1, 12.7.2013, vrt. А.Д. Цыганок: Война на Кавказе 2008: русский взгляд, *Грузино-осетинская война 8–13 августа 2008 года*, Аиро-XXI, Москва, 2011, http://militera.lib.ru/h/0/pdf/tsyganok_ad01.pdf, 16.7.2013, suom. Tsyganok, A. D.: Sota Kaukasiassa 2008: venäläinen näkökulma, *Georgialais-ossetialainen sota 8–13. elokuuta 2008*. – Väitteet perustuvat Venäjän aloittamiin valmisteluihin sekä Venäjän sotilasjohdon edustajien uhitteleviin lausuntoihin, joita ei Felgenhauerin mukaan olisi uskallettu antaa, ellei poliittista päätöstä sotilasoperaatiosta olisi jo tehty. Tsyganokin teos esittelee venäläistä näkökulmaa, joka on sodan syntyyn johtaneen tilannekehityksen tulkinnassa täysin päinvastainen kuin useimmat tutkimukset. Esimerkiksi Georgian ja Yhdysvaltain sotaa edeltänyt harjoitus Immediate Response 2008, joka päättyi samaan aikaan venäläisten harjoituksen kanssa, tulkitaan Georgian hyökkäysvalmisteluksi. Läntisissä tutkimuksissa Georgian ja Yhdys-

heinäkuun lopussa ja sotaharjoitukset alueella päättyivät samoihin aikoihin. Kaikki harjoitukseen osallistuneet joukot eivät kuitenkaan palanneet kotivaruskuntiinsa, ja olivat siten valmiina taisteluiden alkaessa.¹³⁰⁷ Kysymys taistelutoimien aloittajasta Georgiassa on edelleen kiistanalainen. Yleisimmän tulkinnan mukaan Venäjä tukiessaan Abhasian ja Etelä-Ossetian separatistisia hallintoja provosoi taitavasti Georgian aloittamaan voiman käytön.

Monien tutkijoiden mielestä Venäjä onnistui käyttämään hyväkseen kansainvälisen kiinnostuksen suuntautumista juuri alkaneisiin Pekingin olympialaisiin Georgian operaationsa peitteenä. Venäjän operaation käynnistämisen nopeuden on arvioitu yllättäneen myös Georgian johdon.¹³⁰⁸ Venäläiset sovelsivat Georgian sodassa neuvostoliittolaisen taktiikan periaatteita sekä toimintatapoja ja operaatiotaidon oppeja. Sovellettuja yleisjoukkojen taktisia periaatteita olivat *korkea taisteluvalmius, nopeus, voiman vaikutuksen keskittäminen*. Venäläiset käyttivät edetessään etujoukkojen ja kohtaamistaistelun mahdollistavan marssirivistömuodostelmaa, mikä on perinteinen neuvostoliittolainen toimintatapa.¹³⁰⁹ Sodan kolmantena päivänä avattiin uusi operaatiosuunta Abhasiassa tuomalla lisävoimaa Venäjältä rautateitse ja merikuljetuksilla.¹³¹⁰ Kyky kasvattaa voimaa syvälle vastustajan sivustaan ja avata uusi operaatiosuunta saattoivat Georgian tilanteeseen, jossa sen käytettävissä olevat voimat eivät enää riittäneet voiman keskittämiseen torjuntaan, vaan se joutui turvautumaan reserviläisten liikekannallepanoon.

Turvautuminen neuvostoaikaisiin toimintatapoihin johtuu siitä, että se vastasi parhaiten venäläisten käytettävissä ollut aseistusta ja taistelukaluston ominaisuuksia. Operaatiossa käytettävä sotamateriaali oli neuvostoaikoina valmistettua ja ominaisuuksiltaan 1960-

valtojen harjoituksesta joko vaietaan tai venäläisten ”väärä” tulkinta kiistetään. Esimerkiksi Cornell ei mainitse Immediate Response 2008 -harjoitusta lainkaan sotaa edeltävässä kronikassaan.

¹³⁰⁷ Klein (2008), s. 13, Donovan, George Jr: Russian Operational Art in the Russo-Georgian War of 2008, U.S. Army War College, Carlisle, 2009, <http://www.stormingmedia.us/72/7260/A726005.pdf?data=90242041231777&key=2>, 12.7.2013, ss. 9–11, ks. myös Socor, Vladimir: Russia deploys railway troops to Abkhazia, Eurasia Daily Monitor Volume: 5 Issue 105, 3.6.2008, http://www.jamestown.org/programs/edm/single/?tx_ttnews%5Btt_news%5D=33684&tx_ttnews%5BbackPid%5D=166&no_cache, 1.12.2013, Allison, Roy: Russia resurgent? Moscow's campaign to 'coerce Georgia to peace', International Affairs, 84(6) 2008, ss. 1148–1150, Лавров, Антон: Хронология боевых действий между Россией и Грузией в августе 2008 года, Танки августа, Сборник статей, под ред. М. С. Барабанова, Центр анализа стратегий и технологий, Москва, 2009b, <http://cast.ru/news/?id=405>, 16.7.2013, suom. Lavrov, Anton: Sotatoimien kulku Venäjän ja Georgian välillä elokuussa 2008, Elokuun panssarit, artikkelikokoelma, toim. M. S. Barabanov, ss. 47–48. – Socorin kesäkuussa 2008 julkaistussa artikkelissa raportoidaan Venäjän rautatiejoukkojen rakentavan rautatietä Abhasiassa, mitä pidetään selvänä osoituksena valmistautumisesta sotilastoimiin. Valmistautuminen sotilastoimiin ei kuitenkaan kiistatta todista, että Venäjän aikomuksena oli käynnistää operaatio, kuten Allison toteaa: ”Venäjän strategisia tarkoituksia ei voida extrapoloida pelkästään sen joukkojen sijoituksesta”. Tiedot valmistelusta ovat kaikissa lähteissä yhtenevät. Lavrov kuitenkin täydentää kuvaa Venäjän valmistautumisesta liittämällä Kaukasia 2008 -harjoituksen alueen aikaisempiin harjoituksiin vuosina 2006–2007.

¹³⁰⁸ Donovan (2009), s. 11, vrt. Цыганок, Tsyganok (2011), s. 150. – Tsyganokin mukaan Venäjä yllätettiin: ”Parempaa hetkeä hyökätä Etelä-Ossetiaan Georgia ei olisi voinut valita. Georgian johto ei odottanut Pekingin olympialaisten avajaisia vaan Venäjän puolustusministeriön operatiivisen johdon rikkomista. Yli 60-vuotta tauotta toiminut varoitusjärjestelmä oli purettu puolustusministerin viestiasioista vastaavan apulaisen päätöksellä. Tilanne [yleisesikunnassa] 8. elokuuta muistutti kesän 1941 tapahtumia.”

¹³⁰⁹ Cohen, Ariel ja Hamilton, Robert, E: The Russian Military and the Georgia War: Lessons and Implications, Strategic Studies Institute, U.S. Army War College, June, 2011, <http://www.strategicstudies-institute.army.mil/pdf/PUB1069.pdf>, 14.7.2013, ks. myös Tähtinen, Janne: Georgian sodan tarkastelu strategisen iskun toteutusperiaatteiden ja torjunnan näkökulmasta, diplomityö, Maanpuolustuskorkeakoulu, 2013, s. 72, Цыганок, Tsyganok (2011), ss. 155–156, 159.

¹³¹⁰ Donovan (2009), ss. 8–9, 15, Cornell (2008), s. 16, Цыганок, Tsyganok (2011), s. 138.

luvun tasoa¹³¹¹. Venäjällä ei ollut tiedustelu- ja tulenkäyttöjärjestelmää, joka olisi mahdollistanut maavoimille kyvyn tehokkaaseen kaukovaikutukseen¹³¹². Venäläisten pääperiaatteena oli edetä nopeasti ja suoraviivaisesti taistelukosketukseen georgialaisten joukkojen kanssa ja käyttää taistelun ratkaisemiseen maavoimiensa tulivoimaa lähitaistelussa¹³¹³. Tällaista toimintatapaa oli pidetty suositeltavana Irakin 2003 sodan aktiivivaiheesta tehtyjen havaintojen perusteella¹³¹⁴.

Analysoin taulukossa 16 miten 1920–1930-luvun sotataidolliset piirteet ovat näkyneet Neuvostoliiton ja Venäjän paikallisten sotien ja aseellisten konfliktien sotataidossa.

¹³¹¹ Klein, Margarete: Military Implications of the Georgia War: Russian Armed Forces in Need of Reform, The Caucasus Crisis, International Perceptions and Policy Implications for Germany and Europe, toim. Schröder, Hans-Henning, German Institute for International and Security Affairs, Berlin, 2008, http://www.swp-berlin.org/fileadmin/contents/products/research_papers/2008_RP09_shh_ed_ks.pdf, 12.7.2013, s. 14, ks. myös Каменев, Валерий: Авиация подвела, Независимое военное обозрение, 19.9.2008, http://nvo.ng.ru/notes/2008-09-19/16_avia.html, 20.9.2008, suom. Kamenev, Valeri: Ilmavoimat pettivät, Nezavisimoje voennoje obozrenije.

¹³¹² Цыганок, Tsyganok (2011), ss. 161–163.

¹³¹³ Cohen ja Hamilton (2009), s. 29, ks. myös Лавров, Lavrov (2009b), ss. 73–74, Цыганок, Tsyganok (2011), s. 159.

¹³¹⁴ Ks. tutkimuksen s. 312.

Piirre	Afganistan	Tšetšenia I	Tšetšenia II	Georgia
pääiskun suunnan valinta	<i>Ei toteutunut.</i> Aktiivivaiheen pääisku oli erikoisoperaatio Kabulissa valankaappauksen toteuttamiseksi – sillä oli selvä suunta ja kohde. Sodassa ei voinut valita pääiskun suuntaa, koska vastustaja oli levittäytynyt toimimaan pienissä yksiköissä.	<i>Toteutui osittain.</i> Aktiivivaiheen pääisku suuntautui Groznyiin separatistihallinnon kukistamiseksi. Kun vastustaja siirtyi partisaanisodan metodiin ainakin <i>paikkaan sidotun</i> pääiskun suunnan merkitys katosi.	Kuten I Tšetšenian sodassa.	<i>Toteutui osittain.</i> Venäjän pääiskun suunnaksi valikoitui Roki-Tshinvali, koska Georgian joukot aloittivat taistelutoimet siellä, vaikka Venäjän valmistelut oli tehty pääosin Abhasian suuntaan ¹³¹⁵
tavoitteena vastustajan joukkojen tuhoaminen	<i>Toteutui osittain.</i> Neuvostojoukkojen taistelutoiminnan päämäärä oli vastarintataistelijoiden tuhoaminen. Pääosa voimasta kului kuitenkin kohteiden ja omien toimintojen suojaamiseen.	<i>Toteutui.</i> Perustuslaillisen järjestöksen palauttaminen muuttui vastarinnan takia vastustajan tuhoamiseksi.	<i>Toteutui.</i>	<i>Toteutui.</i> Venäjän joukkojen taistelutoiminnan päämäärä oli georgian asevoimien joukkojen tuhoaminen ja lamauttaminen ¹³¹⁶ . Poliittiset rajoitteet estivät toiminnan muita kohteita vastaan. ¹³¹⁷
rintaman tiheyden ja tukemisen normit, voimasuhteet	Ei havaintoa.	<i>Ei toteutunut.</i> Groznyin hyökkäysoperaatiossa voimasuhteet olivat puolustajan eduksi 1:2,5, vaikka niiden olisi asutuskustaiselussa sotakokemuksen perusteella olla	<i>Toteutui.</i> Groznyin valtausoperaatiossa voimasuhteet olivat jopa 16:1 hyökkääjän hyväksi.	Ei havaintoa.

¹³¹⁵ Allison (2008), s. 1150. – Venäjän strategisten intressien kannalta Abhasia on tärkeämpi. Vuoden 2008 tilanteessa Venäjälle oli tärkeää varmistaa Mustanmeren suuntaa alueella, koska neuvottelut Sevastopolin tukikohdan vuokra-ajan jatkamisesta Ukrainan kanssa olivat edelleen kesken.

¹³¹⁶ Tähtinen (2013), ss. 88, 105.

¹³¹⁷ Allison (2008), s. 1154, ks. myös Tähtinen (2013), s. 79.

Piirre	Afganistan	Tšetšenia I	Tšetšenia II	Georgia
		6:1 hyökkääjän eduksi. ¹³¹⁸		
iskun muoto ja syvyys	<i>Toteutui.</i> Neuvostojoukkojen suunnitelman mukaisissa operaatioissa toimittiin syvän taistelun ja operaation periaatteiden mukaisesti. Alussa iskut suunnattiin saman aikaisesti koko operaatio-suunnan syvyyteen.	Ei havaintoa.	Ei havaintoa.	<i>Toteutui.</i> Venäjä toteutti nopean pääiskun Etelä-Ossetian suunnassa ja avasi sodan 3. päivänä tukevan operaatio-suunnan Abhasiassa. ¹³¹⁹ Tukeva isku suuntautui syvälle sivustaan.
taisteluvoinman taktinen, operatiivinen ja strateginen porrastaminen	<i>Ei toteutunut.</i> Taistelutilanne ei edellyttänyt porrastamista. Poliittiset rajoitteet eivät mahdollistaneet voiman kasvattamista Afganistanin alueelle NL:n strategisesta syvyydestä.	<i>Ei toteutunut.</i> Taisteluiden alussa ”haalittiin” mukaan kaikkia mahdollisia joukkoja, joita kulumisen myötä evakuoitiin ja korvattiin uusia.	Kuten I Tšetšenian sodassa.	<i>Toteutui.</i> Operatiivinen ja strateginen porrastus muotoutui Kaukasia-2008-harjoituksen päättäneen tilanteen mukaiseksi: 1. operatiivis-strateginen porras oli ryhmittynyt operaatioalueelle. 2. porras oli ryhmittyneenä varuskuntiinsa Venäjän eri alueille. ¹³²⁰
rynnäkköportaan ja murron kehittämisportaan käytön erikoistumisen	Ei havaintoa.	Ei havaintoa.	Ei havaintoa.	Ei havaintoa.

¹³¹⁸ Колтюков, Koltjukov (2009), ss. 354.

¹³¹⁹ Cohen ja Hamilton (2009), s. 10, ks. myös Klein (2008), s. 13, Chang, Felix K: Russia Resurgent: An Initial Look at Russian Military Performance in Georgia, 13.8.2008, Foreign Policy Research Institute, <http://www.fpri.org/enotes/200808.chang.russiaresurgentgeorgia.html>, 16.7.2013, Tähtinen (2013), s. 66.

¹³²⁰ Cohen ja Hamilton, ss. 9–10, ks. myös Tähtinen (2013), ss. 35–36, Лавров, Lavrov (2009b), ss. 46–49, 77–78, Цыганок, Tsyganok (2011), ss. 151–155. – Lavrovin teoksessa on luettelo kaikista operaatioon osallistuneista venäläisistä joukoista.

Piirre	Afganistan	Tšetšenia I	Tšetšenia II	Georgia
jatkuva rynnäköpaine (натиск, натиск)	Ei toteutunut. Suunniteltujen operaatioiden välisinä aikoina vastarintataiste- lijoilla oli mah- dollisuus voi- man kasvatta- miseen tai ope- raation alta voi- tiin mahdolli- suuksien mu- kaan väistää toiselle alueelle.	<i>Ei toteutunut.</i>	<i>Ei toteutunut.</i> Groznyin val- taaminen ta- pahtui hitaasti pala palalta.	<i>Toteutui.</i> Venä- läisten joukko- jen nopeutta ja jatkovaa pyr- kimystä taiste- lukosketukseen pidetään me- nestystekijänä.
pyrkimys nopeuteen (taistelun tempo) ja yllätykseen	<i>Toteutui osit- tain.</i> Sodan alussa saavutet- tiin yllätys kai- killa sotataidon tasoilla. Suunni- teltuihin operaa- tioihin liitettiin harhautus ja oman toiminnan salaaminen.	<i>Ei toteutunut.</i>	<i>Ei toteutunut.</i>	<i>Toteutui.</i> Venä- läisten hyökkä- yksen nopeus oli yllätys georgialaisille.
johtaminen ja itseohjautuvuus	<i>Toteutui osit- tain.</i> Suunnitel- tujen operaati- oiden suunnitel- mat hyväksy- ttiin yleisesi- kunnassa (Mos- kova). Paikalli- sella johdolla oli lupa patal- joonaa pienem- pien joukkojen käyttöön.	<i>Ei toteutunut.</i> Johtamista vai- keuttivat monet tekijät: viesti- toiminnan on- gelmat ¹³²¹ , ja eri voimaministeri- öiden toimijoi- den kykenemät- tömyys yhteis- toimintaan. ¹³²²	<i>Toteutui osit- tain.</i> Voima- ministeriöiden yhteistoimintaa oli kehitetty.	<i>Toteutui osit- tain.</i> Asevoimien johtamisjärjes- telmä ei ollut valmiudessa aloittamaan so- tatoimia ¹³²³ . Taktisella tasol- la johtaminen onnistui venä- läisten käyttä- män yksinker- taisen taistelu- tavan takia ¹³²⁴ . Viestijärjestel- mien vanhanai-

¹³²¹ Колтюков, Koltjukov (2009), ss. 355.

¹³²² Novitškov ja muut (1995), s. 25, Olikier (2001), s. 14.

¹³²³ Vendil Pallin, Carolina ja Westerlund, Fredrik: Russia's war in Georgia: lessons and consequences, Small Wars & Insurgencies, vol 20, no 2, June 2009, Taylor & Francis, Stockholm, 2009, www.tandf-online.com/doi/pdf/10.1080/09592310902975539, 15.7. 2013, s. 407.

¹³²⁴ Cohen ja Hamilton, s. 29, Цыганок, Tsyganok (2011), s. 159. – Tsyganokin mukaan venäläiset toimivat ”– automaattiohjauksella, jossa tuumailuun ei hukattu sekuntia, tai edes sen murto-osaa”.

Piirre	Afganistan	Tšetšenia I	Tšetšenia II	Georgia
				kaisuus vaikeutti. ¹³²⁵
taistelutoiminnan turvaaminen <ul style="list-style-type: none"> - ilmapuolustus - tiedustelu - elso 	<i>Toteutui.</i> Oman toiminnan turvaaminen onnistui, mutta siihen käytettiin huomattavan suuri osa voimasta. Sodan puolestavälistä alkaen vastarinnan saatua ilmatorjuntaohjuksia jouduttiin lentopaikkojen suojaamista lisäämään ¹³²⁶ .	<i>Toteutui vain osittain.</i> Tšetšeenien ilmavoimat kyettiin lamauttamaan. Tiedustelu epäonnistui alkuvaiheessa monin tavoin (vastustajan aliarviointi, huonot kartat, ei tunnettu puolustajan valmisteluja). Elso-tuki oli taistelujen alussa vähäistä. Tiedustelun ja elson tuki parani jo keväällä 1995.	<i>Toteutui osittain.</i> Esim. Groznyin valtausoperaation tiedusteluvalmistelu oli tyydyttävä.	<i>Toteutui osittain.</i> Venäläiset eivät aivan operaation alussa kyenneet suojaamaan joukkojaan Georgian ilmaiskuilta. Venäjän tiedustelu epäonnistui syvyyden kohteiden maali-tiedustelussa. ¹³²⁷ Häirintäyksiköt alkoivat tukea taistelua vasta toisen sotapäivän aikana. ¹³²⁸

¹³²⁵ Vendill Pallin ja Westerlund (2009), s. 407. – Kenttäviestijärjestelmän toimimattomuuden takia venäläiset käyttivät johtamiseen matkapuhelimia.

¹³²⁶ Колтюков, Кoltjukov (2009), s. 328.

¹³²⁷ Tähtinen (2013), ss. 83–87.

¹³²⁸ Михайлов, Андрей: Пятидневная война: итог в воздухе, Воздушно-космическая оборона № 1 (44), 2009, <http://vko.ru/DesktopModules/Articles/ArticlesView.aspx?tabID=320&ItemID=269&mid=2893&wversion=Staging>, 16.7.2013, suom. Mihailov, Andrei: Viisipäiväinen sota: Yhteen veto ilmassa, Воздушно-космическая оборона, ks. myös Лавров, Антон: Потери российской авиации в Пятидневной войне с Грузией в августе 2008 года, Танки августа, Сборник статей, под ред. М. С. Барабанова, Центр анализа стратегий и технологий, Москва, 2009a, <http://cast.ru/news/?id=405>, 16.7.2013, suom. Lavrov, Anton: Venäjän ilmavoimien tappiot viisipäiväisessä sodassa Georgian kanssa elokuussa, Elokuun panssarit, artikkelikokoelma, toim. M. S Barabanov, ss. 115–116. – Elektronisen häirinnän puute ensimmäisen taistelupäivän aikana ei Lavrovin mukaan kuitenkaan aiheuttanut lainkaan tappioita Venäjän ilmavoimien toiminnalle: sodan ensimmäinen pudotus oli etelä-ossetialaisten kapinallisten lähi-ilmatorjuntaohjuksilla 8.8.2008 pudottama venäläinen Su-25-lentokone.

Piirre	Afganistan	Tšetšenia I	Tšetšenia II	Georgia
täydennysten ja kunnossapidon turvaaminen	Toteutui. Huoltoyhteysien turvaamiseen käytettiin jopa 15 % neuvostojoukkojen voimasta ¹³²⁹ .	<i>Toteutui suurin vaikeuksin.</i> Sodan alussa kaluston kunto oli heikko ja tarvikkeita oli riittämättömästi. Ratkaisuja improvisoitiin. ¹³³⁰	<i>Toteutui vain osittain.</i> Venäjän asevoimien materiaalisia ongelmia ei ollut kyetty ratkaista.	<i>Toteutui osittain.</i> Etukäteisvarastointi ja liikenneyhteysien turvaaminen Abhasiaan. Etelä-Ossetiaan oli vain yksi huoltoreitti ¹³³¹ .

Taulukko 16. Syvän taistelun ja operaation piirteiden näkyminen Afganistanin, Tšetšenian ja Georgian sodissa.

Taulukossa 16 tarkastelin 1920- ja 1930-lukujen neuvostoliittolaisten sotataidollisten piirteiden näkymistä muutamissa Neuvostoliiton ja Venäjän paikallisissa sodissa ja aseellisissa konflikteissa. Epäsymmetrisessä sodankäynnissä, kuten Afganistanissa ja Tšetšeniassa toista maailmansotaa edeltäneet sotataidon piirteet eivät näy selvästi. Georgian sodassa kyseessä oli kahden valtion ja niiden järjestäytyneiden asevoimien välinen sota, jossa molempien toimintalogiikkana oli osapuolten välinen aktiivinen aseellinen taistelu. Asetelman muutos ja venäläisten aseiden ja taistelukaluston sopivuus neuvostoliittolaisten taktisten periaatteiden ja toimintatapojen, johti tilanteeseen, jossa syvän taistelun ja operaation teoriaa voitiin soveltaa menestyksekkäästi sotilaallisten ja poliittisten tavoitteiden saavuttamiseen. Venäjän asevoimien toimijat eivät kuitenkaan ammentaneet käytännön taisteluoppejaan 1920- tai 1930-lukujen teoriakirjoista tai ohjesäännöistä vaan Venäjän ja Neuvostoliiton asevoimien käytössä olevasta taktiikan ja operaatiotaidon teoriasta.

Toisen Tšetšenian sodan aikana arvioitiin, että venäläiset olisivat Groznyin valtausta edeltäneessä piiritys- ja tulivalmisteluvaiheessa käyttäneet Yhdysvaltain ja sen liittolaisilta Kosovon sodassa opittua toimintatapaa, jossa taistelualue valmistellaan huolellisesti tiedusteluun perustuvalla tulenkäytöllä. Tällainen tulkinta venäläisten taistelutoiminnasta on todennäköisesti virheellinen. Venäjä oli kuitenkin oppinut edellisen Tšetšenian sodan virheistään tiedotuksen järjestämisessä ja pyrki aktiivisella Naton Kosovon sodan aikaista tiedotusta jäljittelevällä toiminnallaan saamaan on strategisen viestintänsä läpi. Yhdysvallat ja sen liittolaiset käyttivät venäläisten Tšetšenian sodista saamia kokemuksia hyväkseen. Tästä todistavat kattavat, nimenomaan kaupunkisodankäynnin taktiikkaan keskittyvät tutkimukset, ohjeistus ja toimintatavat Irakin sodassa 2003.

Monet Georgian sodassa ilmenneet venäläisen sotataidon piirteet todistavat syvän taistelun ja operaation opit toisen maailmansodan kokemuksien ja sen jälkeen tapahtuneen kehityksen kautta välittyneinä edelleen käyttökelpoiseksi toimittaessa symmetrisissä olosuhteissa ja mikäli käytettävä aseistus ei mahdollista samantyyppistä kaukostaistelua kuin Yhdysvallat ja sen liittolaiset ovat soveltaneet Kosovon, Irakin ja Afganistanin sotien aktiivivaiheissa. Kuitenkaan kaikki toista maailmansotaa edeltäneet sekä sen jäl-

¹³²⁹ Колтюков, Koltjukov (2009), s. 334.

¹³³⁰ Lalu, Petteri: Huolto ensimmäisessä Tšetšenian sodassa, Huoltoupseeri, № 1, 2009, http://www.huoltoupseeriyhdistys.fi/lehti/lehdet/HU_1_2009.pdf, 19.7.2013, ss. 10–13.

¹³³¹ Cohen ja Hamilton, ss. 19, 36, ks. myös Tähtinen (2013), s. 97. – Yhteysien uhanalaisuus Etelä-Ossetiaan olisivat tuskin puoltaneet sen valitsemista Venäjän hyökkäysoperaation pääsuunnaksi.

keen kehitetyt periaatteet ja toimintatavat eivät sellaisinaan ole käyttökelpoisia. Puolustajan lisääntynyt tuhovoima ja mahdollisuus kaukovaikuttamiseen ja oman joukkomäärän vähentyminen eivät esimerkiksi salli eivätkä mahdollista yhtä suuria ja tiheitä taisteluryhmiä kuin aikaisemmin.

Syvän taistelun ja operaation oppien lisäksi Venäjän menestystekijä Georgian operaatiossa oli valmius¹³³². Joukkojen valmiutta taistelutoimien aloittamiseen on pidetty tärkeänä aseellisen taistelun periaatteena jo 1980-luvulta lähtien¹³³³. Yleisjoukkojen taistelun periaatteena *yhtymien ja joukkojen pysyvä taisteluvalmius* mainitaan Reznitšenkon, teoksessa *Taktikka* jo vuonna 1984¹³³⁴.

Uuden sukupolven sodankäynnissä neuvostoliittolaiset 1920- ja 1930-luvun syvän taistelun ja operaation opit eivät sellaisenaan toimi kaikissa tilanteissa. Esimerkiksi taistelussa tarvittavan elävän voiman ja sen tuen keskittäminen rintamahyökkäykseen ei onnistu tilanteessa, jossa vastustaja välttää kaikin mahdollisin keinoin lähikosketusta. Siksi toiminnassa on joko pyrittävä kosketuksen saavuttamiseen tai kehitettävä muita keinoja. Syvän taistelun ja operaation kehitystyössä käytetty tutkimuksellinen lähestymistapa luovat kuitenkin hyvät lähtökohdat kehittämiselle.

¹³³² Allison (2008), s. 1150, Donovan (2008), s. 7, Tähtinen (2013), s. 41.

¹³³³ Ks. tutkimuksen s. 291.

¹³³⁴ Резниченко, В.Г. (ред.): *Тактика*, Военное издательство министерства обороны СССР, Москва, 1984, suom. Reznitšenko (toim.), V. G.: *Taktikka*, s. 52, ks. myös tutkimuksen liite 1. – Reznitšenko viittaa korkeaa valmiutta käsitellessään puolustusministeri Dmitri Ustinovin vuonna 1982 ilmestyneeseen teokseen *Служим Родине, делу коммунизма* (*Palvelemme isänmaata, kommunismin asiaa.*)

Neuvostoliiton hajoamiset jälkeiset sotilaalliset doktriinit, asevoimien uudistukset ja sotataidollinen ajattelu

Käsittelen tässä kappaleessa Venäjän sotilaallista doktriinia ja asevoimien uudistuksia sotataidollisen ajattelun näkökulmasta. Tarkastelun kohteena ovat Venäjän turvallisuusuhat, sodan ja taistelun kuva, asevoiman käyttö ja kehittämislinjaukset sekä havainnot sotilaallisista harjoituksista. Näiden perusteella pyrin vastaamaan siihen näkykö 1920–1930-luvun sotilaalliseen ajattelu Venäjän nykyisessä sotataidossa.

Neuvostoliiton ja Venäjän sotilaallinen doktriini on kokonaisuus virallisia käsityksiä, joilla määritetään sotilaspoliittiset, sotilasstrategiset ja sotataloudelliset perusteet valtion sotilaalliseksi turvaamiseksi. Länsimaiseen käsitykseen verrattuna sotilaallisen doktriinin tehtävä on Venäjällä huomattavasti kokonaisvaltaisempi¹³³⁵. Se määrittelee *valtion* suhtautumisen sotaan ja käsityksen tulevien sotien luonteesta. Sotilasstrateginen (tai sotilastekninen) osa käsittelee uhkia ja määrittelee millaiset asevoimat ovat tarpeen niihin vastaamiseksi ja millaisia keinoja asevoimat käyttävät aggression torjumiseksi. Venäjän sotilaallisiin doktriineihin on sisällytetty myös sotataloudellinen osio¹³³⁶. Neuvostoliiton sotilaallista doktriinia ei yleensä julkaistu kokonaisuudessaan, vaan siihen viitattiin poliittisissa puheissa, kirjallisuudessa ja ohjesäännöissä. Venäjän sotilaalliset doktriinit (1993, 2000, 2010) on julkaistu.¹³³⁷ Venäjän sotilaallisia doktriineja voi niiden julkaisun edellä ja aikana tulkita eräänlaisiksi sotilaspoliittisiksi ilmapuntareiksi. Niiden valmistelun liittyy aina kiivasta keskustelua, jota on kiihdytetty julkaisemalla luonnosasiakirjoja. Doktriinien tekstit eivät ole tieteellisen tutkimuksen vaan sotilaspoliittisen valmistelu-prosessin tuloksia. Ne eivät ole sitovia hallinnollisia päätöksiä asevoimien käytöstä jos-akin tilanteessa tai niiden kehittämisestä.¹³³⁸ Venäjään kohdistuvalle tutkimukselle ne ovat valtiojohton tahtoa ja strategista viestintää sisältäviä lähteitä.

¹³³⁵ Glantz, M. (1994), s. 444, ks. myös Alafuzoff, Georgij: Venäjän sotilasdoktriini ja sen kehittyminen, *Venäjän asevoimat 2000-luvun alussa*, toimittanut Saarelainen, Jorma ja toimituskunta, Maanpuolustus-korkeakoulu, Taktiikan laitos, Helsinki, 1999, ss. 3-4, vrt. KOyl (2008), ss. 8, 32, Joint Publication 1 (2013), ss. i, xxiv. – Alafuzoffin mukaan ”– julistuksellisen doktriinin ohella on olemassa operatiivinen doktriini, joka muodostuu huippusalaisista asiakirjoista. Se saattaa poiketa julistuksellisesta doktriinista merkittävästikin, vaikka ei olekaan sen vastainen”. Suomessa doktriinilla tarkoitetaan puolustusjärjestelmän ja puolustusvoimien toiminnan peruseriaatteita. Puolustusjärjestelmällä tarkoitetaan ”johtamisjärjestelmän, tiedustelu- ja valvonta- järjestelmän, valmiuden säätelyjärjestelmän, logistiikkajärjestelmän sekä maa-, meri- ja ilmapuolustuksen johtoportaiden ja joukkojen muodostamaa kokonaisuutta”. Yhdysvaltalaisen määritelmän mukaan doktriini (Joint Doctrine) koostuu peruseriaatteista, jotka ohjaavat asevoimien toimintaa yhteisen päämäärän saavuttamiseksi. Alafuzoff korostaa, että venäläisestä doktriinista puuttuu länsimainen [operatiivisen ja taktisen] taisteluopin ominaisuus.

¹³³⁶ de Haas: An Analysis of Soviet, CIS and Russian Military Doctrines 1990–2000, *The Journal of Slavic Military Studies*, Vol. 14. № 4 (December 2001), s. 4.

¹³³⁷ VES (2007), s. 243, ks. myös SVT (1965), s. 41, Гареев, М.А.: О некоторых вопросах Российской военной доктрины, *Военная мысль*, специальный выпуск, 1993a, suom. Garejev, M. A.: Muutamista Venäjän sotilaallisen doktriinin kysymyksistä. *Военная мысль* erikoisnumero, s. 5, Glantz, M. (1994), ss. 443–480.

¹³³⁸ Конституция Российской Федерации, Глава 4, Президент Российской Федерации, Статья 83, 87, <http://www.constitution.ru/10003000/10003000-6.htm>, 4.8.2013, suom. Venäjän federaation perustuslaki, luku 4, Venäjän federaation presidentti, kohdat 83, 87, ks. myös Федеральный закон от 31 мая 1996 г. N 61-ФЗ «Об обороне» (с изменениями и дополнениями), Раздел I, Статья 2, Раздел II,

Neuvostoliiton purkautuminen aiheutti monien yhteiskunnallisten muutosten lisäksi tarpeen Venäjän ulkoisen turvallisuuden järjestämiseen tilanteessa, jossa Neuvostoliiton ja Varsovan liiton turvallisuusjärjestelyt lakkasivat olemasta. Kylmän sodan aikainen kahden sotilasliiton vastakkainasettelu päättyi, mutta Venäjän kannalta uusiksi uhkiksi nousivat valtioiden yhtenäisyyttä hajottavat separatistinen liikehdintä entisen Jugoslavian, Kaukasuksen ja Keski-Aasian alueilla. Vastakkainasettelun rintamalinja kääntyi idän ja lännen väliltä etelän ja pohjoisen väliseksi.¹³³⁹

Venäjällä toivottiin, että *Itsenäisten valtioiden yhteisöstä* (Ivy) olisi muodostunut Varsovan liittoa vastaava, Venäjän johdolla toimiva kollektiivisen turvallisuuden järjestö. Näin ei tapahtunut, vaan Ivy:n jäsenmaat päättivät itsenäisten Moskovasta riippumattomien asevoimien perustamisesta¹³⁴⁰. Päätös Venäjän federaation asevoimien muodostamisesta tehtiin 7.5.1992¹³⁴¹ ja samaan aikaan aloitettiin uuden sotilaallisen doktriinin valmistelut. Sen pohjana oli muuttunut tilanne, uudenlaiset uhat ja aikaisempaa pienemmät mahdollisuudet niiden torjumiseksi.¹³⁴² Neuvostoaikojen periaatteita noudatellen presidentti Jeltsinin vuonna 1993 vahvistamaa sotilaallista doktriinia ei julkaistu sel-laisenaan, mutta sen sisällöstä julkaistiin lehdistössä lyhennelmä.¹³⁴³

Статья 4, <http://base.garant.ru/135907/>, 4.8.2013, suom. Venäjän liittovaltiolaki puolustuksesta, 31.5.1996, muutoksineen, osa I, kohta 2 ja osa II, kohta 4, Dokt 2010, kohta 5, vrt. Salomaa, Markku: Venäjä pitää kiinni vanhoista viholliskuvista, *Helsingin Sanomat*, 14.2.2010. – Salomaan mukaan: ”Doktriini on presidentin asetus (ukaz), joka sitoo poliittista johtoa ja asevoimien johtoa lainomaisesti. Sitä voidaan muuttaa vain uudella doktriinilla.” vrt. Alafuzoff (1999), s. 3: ”Termillä doktriini ymmärretään siis järjestelmää johtavia teoreettisia tai poliittisia periaatteita, jotka ovat ehdottomia (pakollisia) valtion suorittaa, edellyttäen että ne hyväksytään virallisella tasolla.” – Salomaan väite doktriinin lainomaisesta sitovuudesta ei ole täysin paikkansa pitävä. Presidentillä on asevoimien ylipäällikkönä täydet valtuudet tehdä Venäjän perustuslain hänelle suoman toimivallan mukaisia päätöksiä doktriinin tekstistä riippumatta. Venäjän perustuslaissa ja laissa puolustuksesta ei ole mainintaa sotilaallisen doktriinin pakottavuudesta. Voimassa olevan sotilaallisen doktriinin alussa (5 §) mainitaan: ”Sotilaallista doktriinia toteutetaan presidentin läheteillä (послание) parlamentille ja sitä voidaan tarkentaa (корректироваться) strategisessa sotilaallisessa suunnittelussa”. Venäjän, kuten muunkaan valtion, intressien mukaista ei olisi etukäteen sitoutua doktriinin tekstissä ilmoitettuun toimintamalliin vaan säilyttää päätöksenteon suvereniteetti ja tietyn asteinen ennalta-arvaamattomuus kaikissa tilanteissa. Lihavoinnit lainauksissa ovat tekemiäni.

¹³³⁹ Золотарёв, Zolotarjov (2000), ss. 497–501, ks. myös Locksley, Christopher, C.: Concept, Algorithm, Indecision: Why Military Reform has Failed in Russia Since 1992, *The Journal of Slavic Military Studies*, Vol. 14. №1 (March 2001), s. 6.

¹³⁴⁰ de Haas, Marcel: Russia's military doctrine development (2000–10), ss. 1–61, Russian Military Politics and Russia's 2010 Defence Doctrine, toim. Stephen J. Blank, Strategic Studies Institute (SSI), 2011, <http://www.strategicstudiesinstitute.army.mil/pubs/display.cfm?pubID=1050>, 22.7.2013, s. 4.

¹³⁴¹ Филиппов, Filippov (2007), ss. 319–325, 365. – Käytännöllisesti katsoen Gorbatsšov luovutti asevoimien ja muiden voimaministeriöiden sekä tärkeimpien valtiollisten instituutioiden johdon Boris Jeltsinille Neuvostoliiton kolme kuukautta kestäneen purkautumisen alkaessa 24.8.1991. Tosin Jeltsin oli jo elokuun vallankaappausyrityksen (19. –21.8.1991) saanut taakseen paitsi kansan myös asevoimien tuen.

¹³⁴² Золотарёв, Zolotarjov (2000), s. 501, ks. myös Гареев, М.А.: Проблемы подготовки Вооруженных Сил в свете современной военной доктрины России, *Военная мысль*, № 11, 1993b, suom. Garejev, M. A.: Asevoimien valmistautumisen ongelmia Venäjän nykyisen sotilaallisen doktriinin valossa, *Вojennaja mysl'*, s. 2, Locksley (2003), ss. 3–5. – Locksleyn mukaan uudistusten rakentamisessa käytettiin neuvostoliittolaisen yhteiskuntatieteen menetelmää: 1. Nykytilan kuvaus 2. Historiallisten kehityssuuntauksien tunnistaminen, 3. Syyt nykytilanteeseen johtaneelle kehitykselle 4. Tulevan kehityksen ennuste 5. Uudistuksen yleistavoitteet 6. Konkreettiset tavoitteet 7. Toimeenpanotavan arviointi 8. Toimeenpano 9. Arviointi 10. Palaute.

¹³⁴³ Основные положения военной доктрины Российской Федерации (изложение), Красная Звезда № 267, 19.11.1993, <http://dlib.eastview.com/browse/doc/3364878>, 23.7.2013. suom. Venäjän federaation [vuoden 1993] sotilasdoktriinin keskeiset säädökset (lyhennelmä), Krasnaja zvezda, (jatkoksa lyh. Dokt 1993), Dick, Charles, J.: The Military Doctrine of the Russian Federation, *The Journal of Slavic Military Studies*, Vol. 7. № 3 (September 1994), s. 482. – Alkuperäinen doktriiniteksti on 23 sivuinen, mutta sitä ei

Olen sisällyttänyt taulukkoon 17 analyysin vuosien 1993, 2000 ja 2010 sotilaallisista doktriineista Venäjän turvallisuusuhkia, sodan ja taistelun kuvaa, asevoimien käyttöä sekä kehittämistä käsittelevistä kohdista.

ole koskaan julkaistu sellaisenaan. Venäjän hallituksen lehti Izvestija ja asevoimien lehti Krasnaja zvezda julkaisivat doktriinin tekstin parin viikon viipeellä sen hyväksymisestä.

Doktriini 1993	Doktriini 2000	Doktriini 2010
Venäjän turvallisuusuhat		
<p><i>Venäjä ei suhtaudu yhteenkään valtioon vastustajana. Ideologinen vastakainasettelu on päättynyt ja keskinäinen kansainvälinen luottamus sotilaallisissa suhteissa on voimistunut. Välittömän suoranaisten aggression uhka Venäjää vastaan on vähentynyt. Paikallisten sotien ja aseellisten konfliktien uhka on kasvanut.</i></p> <p><i>Sotilaalliset vaarat</i> Aluevaatimukset Paikalliset sodat ja konfliktit lähialueella Ydin- ja muiden joukkotuhohaseiden käyttö ja leviäminen Strategisen sisäisiin asioihin sekaantuminen ja tasapainon horjuttaminen Venäjän kansalaisten vapauksien ja oikeuksien loukkaaminen ulkomailla Hyökkäykset Venäjän sotilaskohteisiin ulkomailla Sotilaallisten liittoumien laajeneminen Venäjän turvallisuutta heikentävällä tavalla Terrorismi</p>	<p><i>Suoranainen sotilaallinen uhka pienentynyt.</i></p> <p><i>Ulkoiset uhat</i> Aluevaatimukset Venäjän sisäisiin asioihin puuttuminen Yritykset sivuuttaa Venäjän intressit kv. turvallisuusongelmien ratkaisemisessa Paikalliset sodat ja konfliktit lähialueella Sotilaallisten liittoumien laajeneminen Ulkomaalaisten joukkojen tuominen Venäjän tai sen liittolaisten rajojen läheisyyteen Hyökkäykset (provokaatiot) Venäjän sotilaskohteita vastaan Toiminta globaalia ja alueellista vakautta vastaan Informaatiovaikuttaminen Venäjän ja sen liittolaisten sotilaallista turvallisuutta vastaan Venäjän kansalaisten vapauksien ja oikeuksien loukkaaminen ulkomailla</p>	<p><i>Venäjän vastaisen laajamittakaavaisen sodan ja ydinaseiden käytön todennäköisyyden pienenemisestä huolimatta sotilaalliset vaarat ovat voimistuneet.</i></p> <p><i>Sotilaalliset vaarat</i> Naton käyttö maailmanlaajuisiin tehtäviin, liittouman laajentuminen ja infrastruktuurin tuominen lähemmäs Venäjää Vakauden järkyttäminen Sotilaallinen ryhmittäminen Venäjän ja sen liittolaisten lähialueille Strategisen ohjustorjuntajärjestelmän kehittäminen Aluevaatimukset Venäjältä tai sen liittolaisilta ja sekaantuminen niiden sisäisiin asioihin Joukkotuhohaseiden leviäminen Valtiollisten sopimusten rikkomukset Sotilaallisen voiman käyttäminen Venäjän lähialueilla YK:n peruskirjan ja muiden kv. oikeuden normien vastaisesti Aseelliset konfliktit Venäjän lähialueilla Terrorismi Ääriliikkeiden ja separatismien kasvu</p>

Doktriini 1993	Doktriini 2000	Doktriini 2010
Venäjän turvallisuushat		
	<p><i>Sisäiset uhat</i></p> <p>Perustuslaillisen järjestyksen horjuttaminen</p> <p>Venäjän eheyttä vastustavat ääriliikkeet</p> <p>Vaarallisten aineiden salakuljetus</p> <p>Valtiovallan ja tärkeiden kohteiden toimivuutta vaarantava toiminta</p> <p>Sotilaallista turvallisuutta uhkaava rikollisuus</p>	<p><i>Ulkoiset uhat</i></p> <p>Sotilaspoliittisen tilanteen jyrkkä kärjistyminen</p> <p>Venäjän valtiollisen ja sotilaallisen järjestelmän toiminnan estäminen tai häiritseminen (johtamisjärjestelmä, ydinaseet ja ennakkovalvontajärjestelmä)</p> <p>Laittoman sotilaallisen toiminnan valmistelu Venäjän tai liittolaisten alueella</p> <p>Sotilaallisen voiman näyttöä provosoivilla harjoituksilla Venäjän tai liittolaisten lähialueella</p> <p>Sotilaallisen toiminnan aktivoiminen (lkp)</p> <p><i>Sisäiset uhat</i></p> <p>Yritykset perustuslaillisen järjestyksen väkivaltaiseksi muuttamiseksi</p> <p>Suvereniteetin ja eheyden rikkominen</p> <p>Valtiovallan ja tärkeiden kohteiden toimivuutta vaarantava toiminta</p>
Sodan ja taistelun kuva		
<p>Käytettävien joukkojen erilaisuus: epäsäännöllisistä ryhmittymistä molempien osapuolten operatiivisstrategisiin ryhmittymiin</p> <p>Aseellisessa taistelun tapojen ja muotojen laaja valikoima</p> <p>Osapuolten käyttämän aseistuksen ja taistelukaluston laaja valikoima</p>	<p>Sota ulottuu kaikille toiminnan aloille</p> <p>Liittokunnat</p> <p>Epäsuorat menetelmät, kaukotaistelu</p> <p>Informaatiovaikuttaminen</p> <p>Johtamisen rikkominen</p> <p>Täsmäaseiden käyttö</p> <p>Liikkuvuus, ilmakuljetusten laaja käyttö</p> <p>Kohteiden tuhoaminen koko syvyydessä</p> <p>Ilmasotatoimet ja -operaatiot</p> <p>Hyökkäykset tärkeisiin ja vaarallisiin kohteisiin</p> <p>Nopea eskaloituminen</p>	<p>Sotilaallisten voiman sekä ei-sotilaallisen voiman ja menetelmien yhdistetty käyttö</p> <p>Uusiin fyysisiin periaatteisiin perustuvaa (joukkotuhoukseen verrattavaa) aseistusta käytetään laajasti</p> <p>Ilma-avaruudessa toimivien joukkojen ja järjestelmien käytön mittakaavan laajeneminen</p> <p>Informaatio- ja viestintätoiminnan merkityksen kasvaminen</p> <p>Sotilaallisen toiminnan valmisteluajan ja keston lyheneminen</p> <p>Verkostokeskeinen johta-</p>

Doktriini 1993	Doktriini 2000	Doktriini 2010
Venäjän turvallisuusuhat		
	Epäsäännölliset joukot	minen Jatkuvasti kytevät konfliktivyöhykkeet
Asevoimien käyttö		
<p><i>Lähtökohta</i> Venäjä ei käytä asevoimi- aan tai muita joukkojaan mitään maata vastaan muu- toin kuin kansalliseen tai kollektiivisen itsepuolus- tukseen. Venäjä ei käytä ydinasetta ydinaseetonta valtiota vas- taan ellei, se hyökkää aseellisesti liitossa tai yh- teistoimin ydinasevaltion kanssa Venäjää, sen jouk- koja tai liittolaisia vas- taan.¹³⁴⁴</p> <p>Asevoiman käytön muodot Vastustajan iskujen torju- minen maalla, merellä ja ilmassa Tappioiden tuottaminen vastustajalle, edellytyksien luominen mahdollisimman aikaiselle rauhansopimuk- selle Taistelutoiminta yhdessä</p>	<p><i>Lähtökohta</i> Venäjän asevoimien ja muita joukkoja voidaan käyttää Venäjää vastaisen aggression torjuntaan sekä kansainvälisten velvoittei- den täyttämiseen (liittolai- set)¹³⁴⁵ Ydinasetta käytetään <i>pi- däkkeenä</i> Venäjää ja sen liittolaisia vastaan tapahtu- valle hyökkäykselle. Ydin- asetta voidaan käyttää ta- vanomaisin asein tapahtu- van laajamittaisen hyökkä- yksen torjumiseen tilanteis- sa, jotka ovat kriittisiä Ve- näjän kansalliselle turvalli- suudelle. Venäjä ei käytä ydinasetta ydinaseetonta valtiota vastaan ellei, se hyökkää liitossa tai yhteis- toimin ydinasevaltion kanssa Venäjää, sen jouk- koja tai liittolaisia vastaan.</p> <p>Asevoiman käytön muodot Strategiset operaatiot, ope- raatiot ja taistelutoiminta laajamittaisessa ja alueelli- sessa sodassa Operaatiot ja taistelutoi- minta paikallisissa sodissa ja kv. aseellisissa konflik- teissa Erikoisoperaatiot sisäisissä</p>	<p><i>Lähtökohta</i> Venäjän asevoimia voidaan käyttää Venäjää tai sen liit- tolaisia vastaisen hyökkäyk- sen torjuntaan sekä <i>suoja-</i> <i>maan kansalaisiaan Venä-</i> <i>jän rajojen ulkopuolella.</i> Venäjä voi käyttää ydin- asetta hyökkäyksen torjumi- seen mikäli sitä tai sen liit- tolaisia vastaan käytetään ydin- tai muita joukkotuho- aseita sekä <i>tilanteissa, jois-</i> <i>sa hyökkäys tavanomaisin</i> <i>asein Venäjää vastaan uh-</i> <i>kaa valtion olemassaoloa</i></p> <p>Asevoiman käytön muodot <i>Mainittu ainoastaan ase-</i> <i>voimien tehtävät:</i> <i>Sodan aikana.</i> Vastustajan aggression tor- junta. Tappioiden tuottaminen hyökkääjälle Hyökkääjän pakottaminen sotilaallisen toiminnan lo-</p>

¹³⁴⁴ Glantz, M. (1994), s. 474, ks. myös de Haas (2001), s. 12. – Vielä vuonna 1992 julkaistussa sotilaallisen doktriinin luonnoksessa 1992 Venäjä ilmoitti, Neuvostoliiton viimeisen vuoden 1990 sotilaallisen doktriinin tapaan, pidättäytyvänsä ydinaseiden ensikäytöstä. Hyväksytyssä doktriinissa tällaista varaumaa ei enää ollut.

¹³⁴⁵ vrt. de Haas (2001), s. 6. – de Haasin mukaan vuoden 2000 sotilaallisen doktriinin tekstissä ei ole mainittu liittolaisia, koska Venäjä halusi Kosovon sodan takia välttää tilannetta, jossa sen liittolaiseksi tulkittua Serbia olisi tullut puolustaa. de Haasin havainto on väärä: liittolaiset mainitaan vuoden 2000 sotilaallisen doktriinin tekstissä useita kertoja (yli 20 mainintaa). Venäjän liittolaiset on mainittu myös doktriinin vuonna 1999 ilmestyneessä luonnostekstissä.

Doktriini 1993	Doktriini 2000	Doktriini 2010
Venäjän turvallisuusuhat		
liittolaisten kanssa Rauhanturvaamisoperaatiot Tiedustelu Humanitaarinen apu, evakoinnit Konfliktialueen eristäminen Konfliktin poliittista säätelyä tukeva toiminta	aseellisissa konflikteissa Terrorismin vastaiset operaatiot Rauhanturvaamisoperaatiot <i>Näiden lisäksi lueteltu asevoimien tehtävät.</i>	pettämiseen Venäjän edut turvaavissa olosuhteissa. <i>Rauhan aikana</i> (18 kohtaa) mm: Strateginen pidäke ja ennakkovaroitus Strategiseen ryhmittymiseen valmistautuminen Tärkeiden kohtien ilmapuolustus Venäjän kansalaisten suojeleminen rajojen ulkopuolella <i>aseellisilta hyökkäyksiltä</i> Taistelu terrorismia vastaan
Puolustuksen ja asevoimien kehittämissuunnat		
Aggression ennaltaehkäisy (tn. ydinpidäke) Liikkuvien voimien yhtymät	Johtamisjärjestelmä Strateginen (ydin)pidäke ¹³⁴⁶ Lkp-kyky Pysyvän valmiuden yhtymät ¹³⁴⁷	Johtamisjärjestelmä Lkp-kyky Pysyvän valmiuden yhtymien toimintaedellytykset. Ammattisotilaiden koulutus- ja sotatieteellinen järjestelmä.

Taulukko 17. Venäjän turvallisuuden uhat ja niihin vastaaminen vuosien 1993–2010 sotilaallisissa doktriineissa¹³⁴⁸.

Vuoden 1993 sotilaallinen doktriini

Vuoden 1993 sotilaallista doktriinia luonnehti yhteistyöhakuisuus turvallisuuden kehittämistä, aserajoituksia, -valvontaa ja -riisuntaa koskevissa asioissa kaikkien mahdollisten kumppanimaiden kanssa. Venäjällä ei todeta olevan vastustajia. Ensisijaisiksi sotilaallisiksi vaaroiksi nostetaan aluevaatimukset ja paikalliset sodat sekä konfliktit lähi-alueilla, jotka saattaisivat muodostaa vaaran Venäjälle muiden valtioiden puuttuessa sen sisäisiin asioihin. Sotilaallisten vaarojen lisäksi esitettiin tekijöitä, jotka edesauttavat sotilaallisen vaaran muodostumisessa välittömäksi sotilaalliseksi uhkaksi. Doktriinissa luovuttiin ydinaseen ensikäytöstä ei pidättäytymisestä, mutta ydinasetta ei tuotu korostetusti esiin pidäkkeenä aseellisten konfliktien tai sotien syntymiselle. Kollektiivisen puolustuksen ajatus Ivyn puitteissa tuotiin esille monissa kohdissa.

Tärkeimpinä pidäkkeinä sotien ja konfliktien synnylle pidettiin: strategista tiedustelua, ydinasepidäkettä, yleisjoukkojen taisteluvalmiutta, kykyä siirtymiseen rauhan ajan tilan-

¹³⁴⁶ Dokt 2000, kohta 15. – Teksti edellytti strategisten ydinpidäkevoimien *kehittämistä ja uudistamista* (развитие и совершенствование).

¹³⁴⁷ AktZad, ss. 39, 43–45. – Pysyvän valmiuden yhtymällä tarkoitetaan joukkoa, joka on sijoituspaikkakunnallaan rauhan ajan toiminnassa, on kalustonsa sekä henkilöstönsä puolesta täysilukuinen ja on siten valmis aloittamaan toimintansa lyhyen ajan kuluessa.

¹³⁴⁸ Dokt 1993, Krasnaja zvezda, Военная доктрина Российской Федерации, Красная Звезда, № 085, 12.5.2000, <http://dlib.eastview.com/browse/doc/3314641>, 30.7.2013, Venäjän federaation sotilaallinen doktriini [2000], (jatkossa lyh. Dokt 2000), ks. myös de Haas (2001), ss. 21–32, de Haas (2011), ss. 40–41.

teesta sotatilaan sekä valtioalueen vartiointia. Venäjän kannalta todennäköisimmässä paikallisessa sodassa tai aseellisessa konfliktissa katsottiin voitavan toimia alueelle ryhmitetyillä rauhan ajan joukoilla, joita voitaisiin tarvittaessa vahvista muilta suunnilta kuljetettavilla joukoilla. Taistelutoimien laajuuden arvioitiin voivan vaihdella vastustajan epäsäännöllisten muodostelmien ja Venäjän rajoitettujen joukkojen yhteenotoista molempien osapuolta operatiivis-strategisten yhtymien väliseksi taisteluiksi, joissa käytettävien toimintatapojen laajuus ja keinot voisivat vaihdella. Niissä käytettäisiin erilaisia ja erilaajuisia taktisia ja operatiivisia toimintatapoja, ja niissä käytettävä aseistus voisi vaihdella kevyistä jalkaväkiaseista moderniin sotilaskalustoon (täsmäaseisiin).¹³⁴⁹

Asevoimien kehittämissuunnaksi vuoden 1993 sotilasdoktriini määritteli asevoimien keskitetyn yksilöpäällikkyyteen ja perustaltaan legitiimin johtamisjärjestelmän kehittämisen, asevoimien organisaation ja vahvuuden saattamisen vastaamaan sille annettuja tehtäviä, asevoimien korkean ammatillisuuden ja suorituskyvyn turvaamisen sekä sotilaiden oikeus- ja sosiaaliasioiden kehittämisen. Doktriini sisälsi myös selvän, arvioitavissa olevan ja suuria ponnistuksia vaativan, käytännön toimenpiteen: Venäjän joukot tuli vuoteen 1996 mennessä vetää sen alueiden sisäpuolelle¹³⁵⁰. Tämän jälkeen, vuosina 1996–2000, aloitettaisiin asevoimien kehittäminen. Doktriinin sotilastekninen ja taloudellinen osa edellytti pitkäjänteisen asevoimien tarpeet turvaavan varusteluohjelman toteuttamista sekä puolustusteollisuuden samanaikaista sopeuttamista muuttuneeseen tilanteeseen, mikä edellytti sen tuotannon osittaista muutosta siviilituotteita valmistavaksi.

Doktriinissa esitetyt tavoitteet eivät olleet uusia, vaan ne sisältyivät puolustusministeri Pavel Gratšovin (1948–2012) vuonna 1992 esittelemään asevoimien uudistusohjelmaan, mikä tarkoitti käytännössä Venäjän asevoimien perustamista neuvostoarmeijalta jääneelle perustalle¹³⁵¹. Uudistusohjelma edellytti asevoimien vahvuuden vähentämistä¹³⁵². Asevoimien runko perustuisi strategisiin ydinaseisiin, jotka olivat ”*luotettavin pidäke ydin- ja tavanomaisen sodan syttymiselle*”, liikkuviin voimiin, suojajoukkoihin ja ylijohton reserviin. Joukkojen vähentämisen lisäksi maavoimien joukkorakenne muutettaisiin divisioonista prikaateihin ja armeijakuntiin perustuvaksi. Uudistus oli tarkoitus toteuttaa kolmessa vaiheessa vuosina 1992–2000¹³⁵³. Maavoimiin muodostettavat jou-

¹³⁴⁹ Dokt 1993.

¹³⁵⁰ Tehtävä perustui sopimuksiin joukkojen vetämisestä entisten Varsovan liiton maiden ja itsenäistyneiden neuvostotasavaltojen alueilta. Pääosa venäläisistä joukoista oli siirretty Venäjän alueelle vuoden 1994 loppuun mennessä.

¹³⁵¹ Чупахин, В., Докучаев, А.: Армии выстояла в испытаниях и способна развернуть полномасштабную реформу, Красная Звезда № 131, 11.6.1993, <http://dlib.eastview.com/browse/doc/3369225>, 24.7.2013, suom. Tšupahin, V. ja Dokutšaeв А.: Armeija on kestänyt kokeen ja kykenee täysimittaiseen uudistukseen, Krasnaja zvezda. – Jeltsinin mukaan Venäjälle olivat neuvostoarmeijan hajotessa jääneet ”toisen strategisen portaan joukot, ja parhaiten varustetut joukot olivat jääneet muille valtioille”.

¹³⁵² Закон Российской Федерации ”Об Обороне”, 24.9.1992 года N3531-1, Красная Звезда, № 231, 10.10.1992, <http://dlib.eastview.com/browse/doc/3357020>, 24.7.2013, suom. Venäjän federaation laki puolustuksesta, 29.9.1992, ks. myös *The Military Balance 1992–1993, Volume 92, Issue 1, 1992*, International Institute for Strategic Studies, Brassey's, London, 1992, s. 92. – Asevoimien suurimmaksi sotilashenkilöstön rauhan ajan vahvuudeksi määrättiin syyskuussa 1992 voimaan tullessa laissa yksi prosentti Venäjän väkiluvusta. Vuonna 1992 Venäjän asevoimien vahvuus oli 2,6 miljoonaa sotilasta.

¹³⁵³ Locksley (2001), ss. 8–9. – Reformin ensimmäisessä vaiheessa 1994 mennessä asevoimien omaisuus inventoitiin, laadittaisiin suunnitelmat, kotiutettaisiin joukot ulkomailta sopimusten mukaisesti. Toisessa vaiheessa vuoteen 1996 mennessä asevoimien vahvuus leikattaisiin 1,5 mieheen, perustettaisiin liikkuvien voimat ja muutettaisiin organisaatiot divisioonista prikaateiksi. Vuoteen 2001 mennessä uudistettaisiin ilma-avaruuspuolustus ja strategiset ohjusjoukot liittämällä ne ilmavoimiin, vähennettäisiin sotilas-

kot oli tarkoitettu torjumaan hyökkäyksiä alueellisissa ja paikallisissa sodissa sekä aseellisissa konflikteissa.¹³⁵⁴

Liikkuvilla voimilla tarkoitettiin operatiivis-strategisia yhtymiä, joihin kuuluisi maahanlaskujoukkoja, merijalkaväkeä, maavoimien kevyitä yhtymiä ja ilmakuljetusilmavoimien joukkoja, helikoptereita sekä muita tarpeellisia joukkoja kuljetusta ja tukemista varten. Niiden tuli pystyä ryhmittymään nopeasti taistelutehtävään mille tahansa Venäjän alueelle. Vaarallisimpien strategisten ja operatiivisten suuntien lisäksi puolustussuunnittelun perusteeksi tulisivat Venäjälle tärkeiden teollisuuskohteiden ja resurssien suojaaminen. Tämä edellyttäisi *liikkuvan puolustuksen* kehittämistä ja rakentamista.¹³⁵⁵

Doktriinissa mainittua asevoimien liikkuvien voimien luonnetta arvioitiin sekä doktriinin julkaisua edeltäneessä että sitä seuranneessa venäläisessä sotilasalan kirjoittelussa samoin kuin ulkopuolisissa tutkimuksissa. Ivan Vorobjov tarkasteli *Vojennaja mysl'* -lehdessä liikkuvien voimien olemusta. Hän luonnehti niiden tutkimuksellista määrittelyä tehtäväksi, jossa tehdylle päätökselle yritetään luoda tieteellistä perustaa¹³⁵⁶. Vorobjovin mielestä *liikkuvat voimat* tulisi rakentaa uudelle tekniselle pohjalle. Pelkäämään maahanlaskujoukkojen liikkuvuuteen perustuva ratkaisu olisi tuomittu epäonnistumaan. Liikkuviin voimiin pitäisi integroida maahanlaskujoukkojen liikkuvuus, moottoroidun jalkaväen ja panssarijoukkojen isku- ja tulivoima, ilmavoimien sekä tykistö- ja ohjusjoukkojen tulivoima, sekä toimittaessa rannikon suunnassa merijalkaväen ja sitä tukevien alusosastojen ominaisuudet. Uuden joukkotyypin operatiivis-taktiset käyttöperiaatteet olisivat asetettujen vaatimusten mukaisesti: *yleiskäyttöisyys, pysyvä valmius, kyky pitkään itsenäiseen toimintaan sekä luja operatiivinen johtaminen sekä yhteistoiminta* maavoimien, ilmapuolustuksen, ilmavoimien ja merivoimien joukkojen kanssa.¹³⁵⁷

Vaikeimpana kysymyksenä Vorobjov piti yleiskäyttöisyyden vaatimusta. Järjestyksen palauttaminen ja ylläpito hädänalaisella alueella ei vaadi raskasta taistelukalustoa, mutta paikallisessa, alueellisessa ja suurimittakaavaisessa sodassa ne ovat tarpeen. Vaikka suurimittakaavainen sota ei ole tällä hetkellä todennäköinen ei se tarkoita sitä, etteikö

piirien määrää sekä muodostettaisiin strategiset yhteisjohtoportaat. Uudistus jatkuisi siten, että vuoteen 2010 mennessä Venäjällä olisi 800 000 miehen vahvuinen uudella aseistuksella varustettu ammattiarmeija. Locksley näkee muiden tutkijoiden tavoin uudistuksen taustalla myös poliittisen tavoitteen pienentää asevoimia siten, että ne ovat tulevaisuudessa poliittisen johdon valvontaan ja että niiden rahoitus voidaan turvata.

¹³⁵⁴ Грачев, Павел: При формировании армии России шел четкий расчет и здравый смысл, Красная Звезда, № 162, 21.7.1992, <http://dlib.eastview.com/browse/doc/3359507>, 24.7.2013, suom. Gratchev, Pavel: Venäjän armeijan muodostamisessa käytettiin tarkkoja laskelmia ja tervettä mieltä, Krasnaja zvezda. – Käytännössä Venäjän sotilaallisesta turvallisuudesta olivat vuoden 1992 kesään asti vastanneet Ivy:n asevoimat, kuitenkin yhteisön hajoamishakuisuuden takia Venäjä muiden ohessa teki päätöksen omien asevoimien perustamisesta.

¹³⁵⁵ Грачев, Gratchev (1992).

¹³⁵⁶ Чупахин, В., Докучаев, Тшупахин, В. ja Dokutsaev (1993). – Jeltsinin esitti puheessaan ensin asevoimien rahoituksen vähentämisen ja totesi, että ”– *emme voi taloudellisesti mahdollistaa voimakkaiden joukkoryhmittymien pitämistä kaikilla rajoillamme. Tämä periaate on aikansa elänyt. Kyseessä on ennen kaikkea sellaisten liikkuvien voimien muodostaminen, jotka soveltuvat tarvittaessa lyhyessä ajassa heitetäväksi mille tahansa maamme alueelle.*” Jeltsinin puhe oli erittäin vakavasävyinen ja viittasi muun muassa asevoimien heikentyneeseen kuriin, sinne pesiytyneeseen rikollisuuteen ja palvelustapaturmien suureen määrään.

¹³⁵⁷ Воробьев, И.Н.: Какие мобильные силы нам нужны, *Военная мысль*, № 11, 1993, suom. Vorobjov, I. N.: Millaiset liikkuvat voimat ovat meille tarpeen, *Vojennaja mysl'*, ss. 13–14.

sellainen voisi syttyä tulevaisuudessa. Mikäli liikkuvat voimat rakennetaan ainoastaan paikallisen sodan vaatimuksen mukaisesti, ei niitä voida käyttää suuressa sodassa. Yleiskäyttöisyys merkitsi myös valtavia koulutusvaatimuksia erilaisten olosuhteiden takia ja vastustajien erilaisuuden takia. Vorobjov piti yleiskäyttöisyyttä erittäin vaativana, lähes mahdottomana, toteuttaa käytettävissä olevilla voimavaroilla.¹³⁵⁸

Vorobjovin mukaan taisteluvalmiuden ylläpito edellyttää strategisen ilmakuljetuskyvyn turvaamista. Sen ei tarvitse olla osa liikkuvia voimia, mutta sen tulee olla jatkuvasti riittävissä valmiudessa. Ilmakuljetukset tulee suunnitella ja niitä pitää harjoitella. Autonomisen toiminnan turvaaminen edellyttää toiminta-alueelta riittävää lentokenttäverkostoa ja ilmakuljetusten jatkamista. Vorobjov ehdotti liikkuvien joukkojen tehokkuuden parantamiseksi yhdysvaltalaisen mallin mukaisen kaksois- tai kolmoistukikohtajärjestelmän käyttöä. Tällä hän tarkoittaa todennäköisen toimintasuunnan infrastruktuurin valmistelua, ja joukon kaluston varastoimista näiden suuntien läheisyyteen.¹³⁵⁹

Taistelutoiminnan muodot ja keinot eivät paikallisissa, alueellisissa ja suurimittakaavaisissa sodissa ole sellaisia kuin ne olivat aikaisemmin. Vorobjov varoittaa siirtämisestä aikaisemmin moottoroidulle jalkaväelle kehitettynä normeja liikkuvien voimien taistelutapaan, koska liikkuvat voimat joutuvat todennäköisimmin taistelemaan olosuhteissa, joissa ei ole taistelulinjaa eikä kiinteää viholliskosketusta. Tämän takia hän ehdotti kehitettäväksi *tiedusteluiskutoimintaa*¹³⁶⁰, joka perustuisi toiminta-alueen laajaan ja syvään tiedusteluun vastustajan sijainnin ja toiminnan selvittämiseksi. Tärkeimpiin havaittuihin kohteisiin tulisi välittömästi suunnata iskuja lentokoneilla ja helikoptereilla kuljetettavilla joukoilla. Taistelualue ja toimintatavat niillä jakautuisivat viiteen vyöhykkeeseen ja niiden taistelujärjestys rakentuisi vyöhykkeittäin.¹³⁶¹ Vorobjovin näkemys liikkuvien voimien taistelusta on taulukossa 18.

¹³⁵⁸ Sama. – Vorobjov viittasi enteellisesti myös siihen, että neuvostoaikaiset kokemukset taistelusta ukrainalaisia, baltialaisia ja afganistanilaisia vastarintataistelijoita vastaan oli käytännössä menetetty.

¹³⁵⁹ Воробьев, Vorobjov (1993), s. 16.

¹³⁶⁰ разведывательно-ударное действие, razvedivatelno-udarnoje deistvije.

¹³⁶¹ Воробьев, Vorobjov (1993), ss. 17–18.

Taistelun vyöhykkeet ja toimintatavat	Taistelujärjestys (porrastus)
kaukotiedustelu ja kauaskantava tulenkäyttö	tiedustelu- ja etsintäosastot (ryhmät)
osapuolten lähestyessä toisiaan keski- ja lähietäisyyden tulenkäyttö	isku- ja tuliryhmittymä
lähitaistelu	sulku- ja sulun murtoryhmät
taistelu selustan kohteita reserviä ja huoltoa vastaan	raidi- ja rynnäkköosastot
yhteydet	reservinä oleva ilma-maataisteluryhmä

Taulukko 18. Liikkuvien voimien taistelun vyöhykkeet, toimintatavat ja taistelujärjestys Vorobjovin mukaan.¹³⁶²

Vorobjovin esittämät toimintatavat edellyttävät, kuten hän itsekkin huomauttaa, liikkuvien voimien joukkojen materiaalisesti perustaksi uuden tyyppistä aseistusta, tiedustelu- ja johtamisjärjestelmiä sekä muuta varustusta. Venäjän 1990-luvun alun vaikeassa tilanteessa tällaiset näkemykset ovat saattaneet tuntua mielikuvitukselliselta haaveilulta.

Hänen esittämänsä virheellinen toimintatapa, jossa moottoroidun jalkaväen taistelutapaa sovellettiin asymmetrisen sodan olosuhteisiin, koska neuvostoaikaiset kokemukset vastakumouksellisista sodasta oli unohdettu, toteutui vain vuotta myöhemmin ensimmäisessä Tšetšenian sodassa. Huomattavaa on kuitenkin myös se, että Vorobjov ei ehdottanut laajamittaisessa sodassa tai muussa tavanomaisessa symmetrisessä taistelussa tarvittavien aseiden ja toimintatapojen hylkäämistä¹³⁶³.

Tšetšenian sodan seurauksena venäläisissä sotatieteellisissä julkaisuissa alettiin käsitellä joukkojen käyttöä myös paikallisissa sodissa ja aseellisissa konflikteissa. V. Maganovin artikkelissa *Joukkoryhmittymien (voimien) käyttö aseellisissa konflikteissa ja paikallisissa sodissa* mukaan viime aikojen paikallisissa sodissa ja aseellisissa konflikteissa oli käytetty taistelutoiminnan muotoina yhteisoperaatioiden lisäksi iskuja, joihin Tšetšenian aseellisissa konflikteissa oli liitetty myös sisäasiainministeriön ja turvallisuuspalvelu FSB:n toiminta. Asevoimista taistelutoimintaan osallistuisivat maavoimien (sotilaspiiriin) lisäksi ylijohdon johdossa oleva liikkuvat voimat. Vorobjovista poiketen Maganov esitti paikallisissa sodissa ja aseellisissa konflikteissa käytettäväksi myös operatiivisen ja operatiivis-taktisen mittakaavan, eli armeijan tai armeijakunnan, puolustus- ja hyökkäys- ja maihinnousuoperaatioita. Artikkelin viimeisellä sivulla määriteltäessä paikalliseen sotaan tai aseelliseen konfliktiin osallistuvan *joukkoryhmän* paljastuu todennäköisesti tahattomasti, että liikkuvilla voimilla ymmärrettiin ensisijaisesti maahanlaskujoukkoja.¹³⁶⁴ Strategisen liikkuvuuden ei ehkä kuitenkaan oletettu perustuvan kokonaan il-

¹³⁶² Sama, s. 18, ks. myös Маганов, В.Н.: Формы и способы применения группировки войск (сил) в вооруженных конфликтах и локальных войнах, *Военная мысль*, № 2, 1996, suom. Maganov, V. N.: Joukkoryhmittymien (voimien) käyttö aseellisissa konflikteissa ja paikallisissa sodissa, *Vojenna mysl'*, s. 21.

¹³⁶³ Ks. myös Garejev, Mahmut: Järistysten aikakauden kynnyksellä, *Sotilasaiakauslehti* 88(2013): 10, käännös Lauri Kiianlinna, ss. 12–13. – Garejev painotti sodan kuvan monisuuntaisuutta, johon kuuluvat asymmetria, kaukovaikutus eivät poissulje mahdollisuutta maavoimien yhtymien välisiin taisteluihin. Garejevin näkemys sodan kuvan muutoksen asteittaisuudesta ja perustumisesta konkreettisiin olosuhteisiin vastaa hänen vuonna 1985 esittämiään ajatuksia sotataidon dialektisesta kehityksestä, ks. tutkimuksen s. 290.

¹³⁶⁴ Маганов, Maganov (1996), ss. 20–24, ks. myös Березко, Владимир: Воздушно-десантные войска остаются основой мобильных сил, *Красная Звезда* № 55, 11.3.1993, <http://dlib.eastview.com/browse/doc/3400759>, 26.7.2013. suom. Maahanlaskujoukot säilyvät liikkuvien voimien perustana, *Krasnaja zvezda*. – Maahanlaskujoukkojen rinnastaminen liikkuviin voimiin näkyy Maganovin artikkelin kohdassa,

makuljetuksille. Tästä antaa viitteen vuoden 1995 *Vojennaja mysl'* -lehden ensimmäisessä numerossa ilmestynyt artikkeli rautatiekuljetusten järjestämisestä¹³⁶⁵.

Venäjän asevoimien heikot toimintaedellytykset, kyvyttömyys uudistaa laajamittakaavaisen sodan kuvaan perustuvaa sodankäyntitapaa, ja vuonna 1994 aseelliseksi konfliktiksi muuttunut Tšetšenian kriisi, eivät mahdollistaneet liikkuvien voimien kehittämistä sen enempää uusiin teknologioihin kuin toimintatapoihin perustuviksi. Sotatieteellisen kehittämisen tai ainakin julkaisutoiminnan voimavarojen vähydestä kertoo *Vojennaja mysl'* -lehden supistuminen vuosina kuuteen numeroon vuodessa¹³⁶⁶. Länsimaiset arviot Venäjän asevoimien mahdollisuuksista toteuttaa Neuvostoliiton hajoamista seuraavia uudistuksia sekä analyysit asevoimien tilasta olivat kauttaaltaan pessimistisiä koko 1990-luvun ajan. Ajan mittaan myös Venäjän asevoimien kehitystä käsittelevät kirjoitukset vähenivät: piikkejä nostattivat ainoastaan toinen Tšetšenian sota, vuonna 2000 julkaistu sotilasdoktriini ja sukellusvene Kurskin uppoaminen.¹³⁶⁷ Liikkuvien voimien kehittämisen perusajatus ei vaikeuksista ole huolimatta hävinnyt mihinkään, olivathan sen lähtökohtana pienentyneet resurssit. Ilmakuljetettavuuden vaatimukset ovat toteutuneet joissakin materiaalihankkeissa. Esimerkkinä tästä ovat keskimatkan Pantsir-S1-hybridi-ilmatorjuntaohjusjärjestelmien käyttöönotto¹³⁶⁸.

Suomessa Venäjän asevoimien *liikkuvien voimien* toimintatapaa ovat käsitelleet diplomaatioissaan Harri Ohra-aho (1993) ja Ali Mättölä (1997). Ohra-ahon mukaan venäläinen operaatiotaito ja taktiikka oli selkiytymättömässä tilassa, jossa toiset tutkijat nojautuivat perinteeseen ja toiset nykyisellä taistelukentällä vallitseviin realiteetteihin. Asevoimien johdon näkemysten mukaan sota oli muuttunut kiihkeätempoiseksi eikä rintamalinjoja enää muodostuisi. Ohra-aho ja Mättölä päätyivät tutkimuksissaan siihen, että Venäjälle syntyy 2000-luvun ensimmäisten vuosikymmenien aikana joukkorakenne, johon kuuluvat oman alueensa puolustamisesta vastaavat strategiset suunnat, joiden operaatioita ja taistelua tuetaan ylijohdon johtamalla liikkuvien voimien yhtymillä. Näissä, kuten muiss-

jossa luetellaan joukkoryhmittymää johtavassa johtoportaassa tarvittavaa henkilöstöä: "mm. [– –] *liikkuvien voimien (ml-joukkojen)* edustajia": ven. "– – *Мобильных сил (ВДВ)*".

¹³⁶⁵ Хачатрян, А.О.: Перевозка войск железнодорожным транспортом, *Военная мысль*, № 1, 1995, suom. Hatšatryan, A. O.: Joukkojen siirrot rautatiekuljetuksilla, *Vojennaja mysl'*, ss. 23–32. – Kirjoittajan mukaan painopiste on kuljetuksissa Venäjän rajojen sisäpuolella. Neuvostoliittossa 1975–1985 tehtyjen kokeilujen mukaan divisioonan siirtoon tarvitaan 18–24 junaa, siirtonopeus on 700–800 km/vrk ja siirtomatkan ei tulisi olla suurempi kuin 1 000 km. Kuormausajat ja valmiuden huomioiden joukko siirretty tuon matkan 3–4 vuorokaudessa.

¹³⁶⁶ *Vojennaja mysl'* -lehti oli ilmestynyt perinteisesti 12 kertaa vuodessa. Vuosina 1995–2002 julkaistiin vain kuusi numeroa vuodessa.

¹³⁶⁷ Dick, Charles, J.: A Bear Without Claws: The Russian Army in the 1990s, *The Journal of Slavic Military Studies*, Vol. 10. № 13 (March 1997), ss. 1–10, ks. myös Duncan, Andrew: Russian forces in decline Part 1, *Janes Intelligence Review* 1996 (8) 9, (September 1996), ss. 404–407. Duggleby, Robert, W.: The Disintegration of the Russian Armed Forces, *The Journal of Slavic Military Studies*, Vol. 11. № 2 (June 1998), ss. 1–24, Locksley (2001), ss. 1–26, Blank, Stephen, J.: The General Crisis of the Russian Military, *The Journal of Slavic Military Studies*, Vol. 16. № 12 (June 2003), ss. 1–26, Galeotti, Mark: The Kursk in context, *Janes Intelligence Review* (12) 10 (October 2000), ss. 8–9.

¹³⁶⁸ Venäjän puolustusministeriön verkkosivustalla 26.7.2013 julkaistussa kuvassa purettiin Il-76-kuljetuskoneesta Pantsir-S1-ilmatorjuntajärjestelmää Kamtšatkalla. Liikkuviin voimiin ajateltiin 1990-luvun alussa sisällytettävän myös ilmatorjuntajärjestelmiä. Pääosa neuvostoliittolaisesta keskitorjuntakalustosta oli sijoitettu panssarialustoille, minkä takia niitä ei voitu kuljettaa taktisilla kuljetuskoneilla. Venäjän puolustusministeriön verkkosivuston mukaan uudet Pantsir-järjestelmät kuuluvat ylijohdon alaisiin ilma-avaruuspuolustusjoukkoihin, toisin kuin muut keskitorjuntaluokan ilmatorjuntajärjestelmät, jotka kuuluvat maavoimiin. Johtosuhde ja ominaisuudet liittävät Pantsirin osaksi kehittyvässä olevia liikkuvia voimia.

sakin suomalaisarvioissa, käsitellään Venäjän kehitystä ”jalat maassa” -asenteella: Venäjän ilmeisiä vaikeuksia asevoimien uudistuksissa ja käytännön taistelutoiminnassa ei korosteta, samalla tavoin kuin muissa länsimaisissa arvioissa.¹³⁶⁹ Varovaisuus tulkinnoissa on ymmärrettävää, asevoimien kehittämisen pitkäjänteisyyden huomioon ottaen järkevää ja jälkikäteen arvioituna viisasta.

Vuoden 2000 sotilaallinen doktriini

Vuoden 2000 sotilaallisen doktriinin sotilaspoliittisiin näkemyksiin Venäjän ulkoisista uhista olivat vaikuttaneet Venäjän kannalta sen sotilaallista turvallisuutta heikentävinä sekä Naton laajeneminen¹³⁷⁰ että Jugoslavian hajoamissodat, erityisesti Naton ilmaoperaatio Kosovossa vuonna 1999. Näiden vaikutukset näkyvät selvästi sekä uhkakuvassa että käsityksissä sodan ja taistelun kuvasta. Edeltäneeseen vuoden 1993 doktriiniin oli jo sisällytetty maininnat sisäisistä uhista, joita ei Neuvostoliiton sotilaallisissa doktriineissa käsitelty lainkaan. Niiden sisällyttäminen uuteen doktriiniin voidaan tulkita kokemukseen perustuvaksi.¹³⁷¹

Vuoden 2000 sotilaallisessa doktriinissa valtion sotilaallisen organisaation kehittämisen tärkeimmiksi suunniksi mainittiin: yhtenäinen johtamisjärjestelmä, strategisen pidäkkeen joukkojen kehittäminen, asevoimien liikekannallepanon ja ryhmittäminen mahdollistavien rakenteiden valmius, pysyvän valmiuden yhtymien täydentäminen, varustaminen, ylläpito ja koulutus paikallisia sotia ja aseellisia konflikteja varten.¹³⁷²

Vuoden 2000 doktriinin julkaisemisen jälkeen maailman strategisessa tilanteessa tapahtui radikaali muutos kun terroristien keskitetty ja tuhoisa isku New Yorkiin ja Washingtoniin tempaisi Yhdysvallat maailmanlaajuiseen terrorismin vastaiseen sotaan. Poliittisella tasolla näytti hetken aikaa siltä kuin Venäjä ja Yhdysvallat olisivat löytäneet yhteisen vastustajan, mikä vähintäänkin auttaisi maiden suhteita hiertävien turvallisuuserimielisyyksien sietämisessä. Toisin kuitenkin kävi: Venäjällä Yhdysvaltojen ja sitä tukevan liittouman toimet Irakia vastaan tulkittiin omavaltaiseksi puuttumiseksi itsenäisten valtioiden toimintaan ja Yhdistyneiden kansakuntien peruskirjan vastaiseksi toiminnaksi.

Ivanovin doktriini 2003

Syksyllä 2003 Venäjän puolustusministeriö käynnisti uudistusohjelman, jota kutsuttiin puolustusministeri Sergei Ivanovin (s. 1953) mukaan myös Ivanovin doktriiniksi. Lähes 70-sivuinen uudistusohjelma, jota Venäjän puolustusministeri kutsui länsimaiseen tapaan ”white paperiksi”,¹³⁷³ oli koottu näyttäväksi moniväriseksi julkaisuksi *Актуальные задачи развития Вооружённых сил Российской Федерации* (Venäjän federaation asevoimien ajankohtaiset kehittämistehtävät). Asiakirjan linjaukset muistuttivat sotilaallista doktriinia, koska siinä käsiteltiin sotilaallisia uhkia ja määritettiin kehittämistehtäviä. Esittelyn yhteydessä pitämässään puheessa puolustusministeri Ivanov totesi, että Neuvostoliiton hajoamisen jälkeisen sotilas uudistuksen olennaisimmat uudelleenrakentamisen tavoitteet oli saavutettu. Asevoimien tulevan kehittämisen suunnittelussa ei

¹³⁶⁹ Ohra-aho (1994), ss. 83–85, Mättölä (1998), ss. 87–89.

¹³⁷⁰ Tšekki, Unkari ja Puola liittyivät Natoon keuhällä 1999.

¹³⁷¹ de Haas (2000), ss. 10–11.

¹³⁷² Dokt 2000.

¹³⁷³ Без грифа "Секретно", Красная Звезда № 190, 11.10. 2003, <http://dlib.eastview.com/browse/doc/5383135>, 30.7.2013, suom. Ilman salainen-leimaa, Krasnaja zvezda.

lähtökohtana enää voinut olla tehtävien ratkaiseminen Neuvostoliitolta jälkeen jääneellä sotilaallisella potentiaalilla.¹³⁷⁴

Venäjän federaation asevoimien ajankohtaiset kehittämistehtävät perustui tutkimukseen, jossa oli analysoitu vuosisadan vaihteen molemmiin sijoittuneita paikallisia sotia ja aseellisia konflikteja¹³⁷⁵. Venäjän sotilaalliset uhat jaettiin ulkoisiin, sisäisiin ja rajat ylittäviin uhkiin. Ulkoisista uhista uutena kehityksenä pidettiin Venäjän sisäisiin asioihin puuttumista. Sisäiset uhat liittyivät yrityksiin Venäjän perustuslaillisen järjestelmän horjuttamiseksi ja alueellisen eheyden rikkomiseksi. Rajat ylittäviksi uhiksi määriteltiin kansainvälinen terrorismi ja järjestäytynyt rikollisuus, joiden torjuntaan asevoimat osallistuisivat muiden viranomaisten tukena.¹³⁷⁶

Sodan ja taistelun kuvan katsottiin kehittyneen siten, että ei enää ollut olemassa vain yhtä sodan ja taistelun kuvaa, johon Venäjän on varauduttava. Pääosa konflikteista oli luonteeltaan asymmetrisiä sekä voimien että taisteluvälineiden teknisen tason suhteen. Konfliktit sijoituivat yleensä rajatuille alueille ja yhdelle sota-äyttämölle, mutta niihin keskitettiin vaikutus näiden alueiden ulkopuolelta. Seurauksiltaan alueelliset sodat ja konfliktit olivat johtaneet toisen osapuolen täydelliseen romahdukseen¹³⁷⁷. Sotatoimien alkuvaiheessa saavutettavan menestyksen ja aloitteellisuuden merkityksen nähtiin kasvaneen. Alkuvaiheen taistelutoiminnassa kaukovaikutteisten täsmäaseiden ja ilmavoimien käyttö arvioitiin merkittäväksi.¹³⁷⁸ Taulukossa 19 ovat *Venäjän federaation asevoimien ajankohtaisten kehittämistehtävien* mukaiset aseellisen taistelun muutokset.

¹³⁷⁴ Выступление Сергея Иванова на совещании в Министерстве обороны РФ (2 октября 2003 г.), <http://old.mil.ru/articles/article3667.shtml>, 3.7.2008, suom. Puolustusministeri Sergei Ivanovin puhe puolustusministeriössä 2.10.2003. – Asiakirja esiteltiin tässä tilaisuudessa asevoimien ylipäällikölle presidentti Vladimir Putinille.

¹³⁷⁵ Petraitis, Daivis: *Reorganisation of the Russian armed forces*, Maanpuolustuskorkeakoulu, Strategian laitos, Tampere, 2012, s. 1, ks. myös tutkimuksen s. 309. – *Venäjän federaation asevoimien kehittämistehtävät* -asiakirjassa esitettiin (ss. 26–27) taulukko, jossa analysoitiin seitsemän paikallista sotaa tai aseellista konfliktia. (Egypti–Israel 1973, Argentiina 1982, Irak 1991, Intia–Pakistan 1996, Jugoslavia 1999, Afganistan 2002 ja Irak 2003)

¹³⁷⁶ Актуальные задачи развития Вооруженных сил Российской Федерации, Министерство обороны Российской Федерации, 23.9.2003, suom. Venäjän federaation asevoimien kehittämisen ajankohtaiset tehtävät, Venäjän puolustusministeriön julkaisu 23.9.2003, ss. 19–21, (jatkossa lyh. AktZad).

¹³⁷⁷ AktZad, ss. 25, 27. Tässä väitteessä venäläiset tulkitsevat tutkimiaan seitsemää konfliktissa tarkoitushakuisesti. Vain kolmessa viimeisessä (Jugoslavia, Afganistan ja Irak) oli toisen osa puolen valtiollinen järjestelmä romahtanut. Jugoslaviassa sota päättyi sopimukseen ja muutos valtiojohtossa tapahtui vasta sodan päättymisen jälkeen sisäpoliittisen kriisin seurauksena. Trendin muodostaa kuitenkin se, että kysymyksessä on kolme viimeistä konfliktia sekä Yhdysvaltain johtaman koalition toiminta.

¹³⁷⁸ AktZad, s. 25.

1900-luvun loppu	Vuoteen 2030 mennessä
1. Maantieteelliset vastualueet 2. Tavanomaiset ja täsmäaseet 3. Ennakoiva joukkojen (voimien) keskitäminen pääsuuntiin 4. Lähitaistelu ja välitön taistelukosketus 5. Fyysinen suoja 6. Aseistuksen, taistelukaluston ja varaosien suuret varastot 7. Vertikaalinen johtamisjärjestelmä 8. Pääosin erilliset isku- ja puolustusjärjestelmät	1. Toiminnalliset vastualueet 2. Keinoälyyn perustuvat aseet 3. Dominoiva sotaliike eli vaikutuksen keskittäminen liikkeen avulla 4. Syvät iskut (valikoitu ja tarkat), kaukotuli 5. Informaatiovastatoimet ja -suoja 6. Joustava ja tarkoituksenmukainen materiaallinen tuki, ”fokusoitu” täydennys 7. Globaali verkkomainen viestijärjestelmä 8. Yhdistetyt isku- ja puolustusjärjestelmät

Taulukko 19. Aseellisen taistelun pääasialliset muutokset vuoteen 2030 mennessä¹³⁷⁹.

Taistelun ilma- ja avaruusulottuvuudessa tulkittiin määrittelevän tulevia sotia ja muuttavan aikaisempia käsityksiä tavanomaisin asein käytävien sotien luonteesta, joissa taistelualue oli ollut joko rajattu tai laajamittakaavainen. Tulevissa paikallisissa sodissa ja aseellisissa konflikteissa toiminta-alue on laaja ja tavoitteet ovat ratkaisevia. Sodan ratkaisua ei saavutettaisi etumaisten joukkojen välittömässä taistelukosketuksessa käytävällä taistelulla vaan kaukaa kohdistetulla tulella tuhoamisella. Taistelutoimien erityispiirteiden arvioitiin olevan toimintasuunnittain erilaisia, taulukon 20 mukaisesti.¹³⁸⁰

Läntisessä strategisessa suunnassa	Itäisessä strategisessa suunnassa
1) Operaatiot ja taistelutoimet ovat luonteeltaan ilma-, maa- ja merivoimien yhteisiä Taistelu kaukovaikutteisella tulenkäytöllä. 2) Puolustushaaroista muodostettujen joukkoryhmittymien operaatiot kehittyvät nopeasti ja ovat nopeasti ja etäälle liikkuvia 3) Tulella tuhoaminen muodostuu ratkaisevaksi operatiivis-strategiseksi tekijäksi 4) Vuoteen 2030 mennessä kaukotaisteluvälineiden määrä kasvaa jyrkästi 5) Taistelutoiminnassa vastustajan iskut eivät kohdistu ainoastaan joukkoihin ja sotilaallisiin kohteisiin vaan koko infrastruktuuriin, väestöön ja koko alueelle	1. Maihinnousoperaatiot ja niiden torjunta, jota toteutetaan ilma-, maa- ja merivoimien yhteisoperaationa ja / tai taistelutoimintana 2. Kaukoidän suunnassa maahanlaskujen torjunnassa on joukkojen itsenäisellä toiminnalla suuri merkitys 3. Kaukoidän ja Euroopan väliset riittämättömät kuljetusyhteydet voivat vaikuttaa kielteisesti taistelutoiminnan kulkuun

Taulukko 20. Mahdollisten taistelutoimien erityispiirteet Venäjän Läntisessä ja Kaukoidän strategisessa suunnassa.¹³⁸¹

¹³⁷⁹ AktZad, s. 31.

¹³⁸⁰ Sama, s. 29.

¹³⁸¹ Sama.

Sodan ja taistelun kuvan analyysin perusteella päädyttiin yhdeksänkohtaiseen sotataidon periaatteiden uusiin aspekteihin:

1) Voimien ja välineiden keskittämisen periaate vaatii tarkentamista; se ei olisi enää joukkojen vaan vaikutuksen keskittämistä. 2) Strategian, operaatiotaidon ja taktiikan suhteet muuttuvat, mutta jaottelu säilyy; strateginen menestys on kaikissa tapauksissa riippuvainen operaatioiden ja taisteluiden tuloksista. 3) Aseellisen taistelun ulkoiset ja sisäiset mittarit muuttuvat: taistelua ei ratkaista jalkaväen ja panssarien keskittämisellä vaan kaukotulenkäytöllä. 4) Hyökkäys- ja puolustustaistelun toimintatavat lähenevät toisiaan: tulevaisuuden hyökkäys on tuli- ja elektronisten iskujen yhdistämistä. Joukkojen ryhmittämisen periaatteet rintamaan ja syvyyteen muuttuvat molemmissa taistelulajeissa. Hyvissä ajoin ryhmitettyjen ja hyvin varustettujen maavoimien joukkoryhmittymien merkitys kasvaa. Niiden tulee pystyä torjumaan hyökkäys kestätyään ensin ilmaiskut ja siirtymään sen jälkeen hyökkäykseen välittömään taistelukosketukseen vastustajan maavoimien kanssa¹³⁸². 5) Taktisen toiminnan piirteenä on tulitaisteluetäisyyden jatkuva kasvu. 6) Joukkojen kyvyllä lamauttaa vastustajan infrastruktuuri sekä poliittinen ja taloudellinen johto on erityinen merkitys. 7) Ratkaiseva merkitys tulevissa sodissa on häirintää kestäväällä ilmatorjunnalla. 8) Suunnitellessaan hyökkäystä vastustaja salaa toiminnan aloituksen ja valmistelujensa luonteen. Tässä tärkeimpänä keinona on väärän tiedon levittäminen. 9) Ilmataistelu ja täsmäaseet eivät tärkeydestään huolimatta syrjäytä tarvetta keskitettyihin ja laajoihin maavoimien operaatioihin. Ilmatuella ja ilmatorjunnalla on ratkaiseva merkitys maavoimien operaatioille.¹³⁸³

Toisin kuin virallisissa doktriiniasiakirjoissa on Venäjän federaation asevoimien kehittämistehtävissä esitetty sotatieteelliseen tutkimukseen perustuvia näkemyksiä. Monet siinä esitetyistä havainnoista on raportoitu myöhemmin tutkimuskirjallisuudessa. Ivanovin doktriinia voidaan pitää Venäjän nykyisin käynnissä olevan asevoimien uudistamisen lähtökohtana, vaikka huomio onkin viime aikoina ollut Georgian sodan jälkeen käynnistetyssä uudistuksessa. Esitetyistä sotataidollisista linjauksista neljännen periaatteen mukainen maavoimien joukkojen käyttö osoittautui Georgian sodassa sotateknisen eron kiinnikuroneeksi menestystekijäksi.

Venäjän federaation asevoimien kehittämistehtävät määritteli kehittämisen vaatimuksiksi tärkeysjärjestyksessä: 1) kyvyn strategisen pidäkkeen ylläpitoon, 2) korkean taistelu- ja liikekannallepanovalmiuden, 3) strategisen liikkuvuuden, 4) joukkojen täydentämisen koulutetulla henkilöstöllä ja 5) varustuksen korkean teknisen tason. Vaatimuksista johdetut kehittämistehtävät edellyttivät muun muassa strategisten ydinpidäkevoimien säilyttämistä¹³⁸⁴, pysyvän valmiuden yhtymien määrän lisäämistä, taistelukoulutuksen kehittämistä, asevoimien henkilöstötäydennyksen kehittämistä ja aseistuksen modernisointia. Pysyvän valmiuden yhtymien tuli muodostaa perusta korkean taisteluvalmiuden joukkoryhmittymille.¹³⁸⁵

¹³⁸² Ks. tutkimuksen ss. 312, 322. – Tämän periaatteen mukainen toiminta toteutui Georgian sodassa 2008.

¹³⁸³ AktZad, ss. 32–34.

¹³⁸⁴ Ks. tutkimuksen s. 337. – Vuoden 2000 sotilaallinen doktriini oli edellyttänyt ydinpidäkevoimien kehittämistä ja uudistamista. Nyt ylläpitämisen arvioitiin olevan riittävä taso. Vuoden 2000 sotilaallisen doktriinin valmistelun ja esittelyn aikana puolustusministerinä ollut Igor Sergejev (1938–2006) suosi entisenä strategisten ohjusjoukkojen komentajana omaa aselajiaan.

¹³⁸⁵ AktZad, s. 41.

Muodostettavien joukkoryhmittymien päävaatimuksina olivat *strateginen liikkuvuus* ja *taistelullinen joustavuus* sekä itsenäisen toiminnan mahdollistava riittävä aseistuksen, materiaalin ja henkilöstön täydentämisaste. Joukkoryhmittymien strategisen liikkuvuuden tuli mahdollistaa operatiivinen uudelleen ryhmittyminen määrätyleiselle alueelle uhkaavissa tilanteissa, käydä yksittäistä taistelua missä tahansa Venäjän alueella ja pystyä tukemaan toisia taistelutehtävään ryhmittyneitä pysyvän valmiuden yhtymiä. Taistelullisella joustavuudella tarkoitettiin: Pysyvän valmiuden yhtymien ja joukkojen *rakenteellista joustavuutta*, joka mahdollistaisi niiden toiminnan kaikentyyppisissä konflikteissa. *Kaluston joustavuus* tarkoitti asevoimien varustamista tavalla, joka mahdollistaa niiden käytön erityyppisissä konflikteissa sekä taistelukoulutusjärjestelmää, jolla sotilaat koulutettaisiin toimimaan kaiken tyyppisissä konflikteissa.¹³⁸⁶

Joukkoryhmittymät perustettaisiin alueellisesti, strategisiin suuntiin, mikä mahdollistaisi yhtymien taistelukoulutuksen, joukkokokonaisuuksien muodostamisen, yhteistoiminnan järjestämisen, johtamisen ja tukitoiminnot. Joukkoryhmittymät perustuisivat pysyvän valmiuden yhtymiin ja supistetun valmiuden yhtymien pysyvässä valmiudessa oleviin osiin. Strategisten suuntien pysyvän valmiuden joukkoryhmittymien lisäksi muodostettaisiin reservijoukkoryhmittymä, johon kuuluisivat: yleisjoukkojen reservi (maahanlaskujoukkojen sekä tykistö- ja ohjusjoukkojen pysyvän valmiuden yhtymät), merivoimien reservijoukkoryhmittymä sekä tiedustelun sekä muiden erikoisajalajien pysyvän valmiuden yhtymät ja joukko-osastot. Pysyvän valmiuden joukkojen henkilöstötäydennyksessä suunniteltiin siirryttävän sopimuspalvelukseen vuoteen 2007 mennessä.¹³⁸⁷ Kuvassa 43 on *Venäjän federaation asevoimien ajankohtaiset kehittämistehtävien* mukainen voimien strategisen liikkuvuuden ja taistelullisen joustavuuden periaate.

Ivanovin doktriinin mukaisten alueellisiin yhtymiin perustuvien joukkoryhmien ja ylimmän johdon reservien muodostaminen merkitsi sekä pääteipistettä että samalla uutta kehittämissuuntaa *liikkuvien voimien* konseptiolle. Vaikka alueellisesti muodostetuilta joukoilta vaadittiinkin strategista liikkuvuutta, ei sen edellytetty olevan ”palokuntamaisen” nopeaa, eli käytännössä ilmakuljetusta vaativaa, voiman nopeaa projisointia. Kuvan 44 perusteella pääasiallinen täydentämissuunta on Volgan-Uralin alueelta Venäjän reuna-alueille ja reitit noudattelevat rautatiestön suuntaa.¹³⁸⁸ Vaatimus taistelullisesta joustavuudesta on erittäin kova sekä koulutuksen että varustamisen näkökulmasta.

¹³⁸⁶ Sama, ss. 43–44.

¹³⁸⁷ Sama, ss. 43–44, 48–50, Федеральная служба государственной статистики, Труд и занятость в России - 2011г, Среднемесячная заработная плата по субъектам Российской Федерации, http://www.gks.ru/bgd/regl/b11_36/Main.htm, 25.8. 2013, Liittovaltion valtiollinen tilastopalvelu, työelämä Venäjällä, keskimääräinen kuukausipalkka Venäjän federaation subjekteittain. – Sopimuspalveluun suunniteltiin siirryttävän 80 joukko-osastossa siten, että vuoteen 2007 mennessä sopimuspalvelumiesten määrä olisi 147 500 miestä. Henkilöstön saamiseksi asiakirjassa mainittiin palkkataso ruplamääräisenä: ”6 000 ruplaa (noin 85 eur) käteen kuussa, Tšetšeniassa 15 000 kuussa (noin 420 eur)”. Vuonna 2005 keskimääräinen tilastoitu kuukausiansio Venäjällä oli noin 8500 ruplaa. Varusmiespalvelus muutettaisiin vuoden mittaiseksi vuodesta 2008 alkaen.

¹³⁸⁸ Соколов, В.В. Кавецкий, В.П. Махонько, В.П.: Состояние и проблемы организации воинских железнодорожных перевозок, Военная мысль, № 7, 2012, <http://dlib.eastview.com/browse/doc/27602174>, 1.8.2013, suom Sokolov, V. V., Kavetski, V. P., Mahonko, V. P.: Sotilaallisten rautatiekuljetusten järjestämisen tilanne ja ongelmat, Voennaja mysl', ss. 59–63, ks. myös Свистков, Б.Л.: Организация воинских железнодорожных перевозок в современных условиях, Военная мысль, № 3, 2002, <http://dlib.eastview.com/browse/doc/4188213>, 1.8.2013, suom. Svistkov, B. L.: Sotilaallisten rautatiekuljetusten järjestäminen nykyaikaisissa olosuhteissa, Voennaja mysl', ss. 36–39, sekä tutkimuksen s. 342 alaviitteen arvio junakuljetuksista. – Venäjän asevoimien kuljetuksista suunnataan normaalioloissa 95 % rautateitse. Rautatiekuljetuksia on käytetty kaikissa Venäjän aseellisissa konflikteissa ja

Kuva 43. Pysyvän valmiuden voimien strateginen liikkuvuus ja taistelullinen joustavuus. Tehtävien alueellinen kohdentuminen ei ole sitova, mutta se kuvaa 2003 luvun alun näkemystä Venäjän asevoimien tavanomaisten joukkojen todennäköisimmistä tehtävistä eri strategisissa suunnissa.¹³⁸⁹

Voiman projisointia Venäjän eri alueille on harjoiteltu asevoimien vuosittaisissa pääso-taharjoituksissa, jotka on nimetty strategisten suuntien mukaisesti. Vuoden 2009 pääso-taharjoituksen *Осень (Syksy) 2009* näkyvin osa oli syyskuussa järjestetty *Zapad (Länsi) 2009*. Pääosin Valko-Venäjän ja Kaliningradin alueella järjestettyyn harjoitukseen osal-listuivat Venäjän ja Valko-Venäjän asevoimien joukot¹³⁹⁰. Harjoitustilanteessa torjuttiin lännestä suuntautunutta hyökkäystä Valko-Venäjän ja Venäjän alueille. Puolassa harjoi-tus nostatti vastalauseita: sitä arvosteltiin hyökkäykselliseksi, ajoituksestaan huonoksi ja sen tulkittiin sisältäneen ydinaseiden käytön harjoittelua Puolaa vastaan¹³⁹¹.

niiden toteuttamiseen sekä erityisesti suojaamiseen on kehitetty erilaisia menetelmiä (ilmasuojaaminen, helikopterisaatto, häirintälähettimet radiolaukaistavia miinoja vastaan jne.). Ust-Lugan sataman avaamisen jälkeen Venäjän asevoimat ovat pystyneet käyttämään kansallista juna-laiva-juna-yhteyttä Kaliningradiin.

¹³⁸⁹ AktZad, s. 45.

¹³⁹⁰ Михайлов, Виктор: Многозначительный сценарий ”ЗАПАД-2009”, Независимое военное обозрение, № 31, 4.9.2009, <http://dlib.eastview.com/browse/doc/20569929>, 2.8.2013, suom. Mihailov, Viktor: Zapad 2009 -harjoituksen monimerkityksellinen skenaario, Nezavisimoje voennoje obozrenije, ks. myös Holdanowicz, Grzegorz: Belarus and Russia hold their largest live exercise, Jane’s International Defence Review, 7.10.2009, <https://janes.ihs.com/CustomPages/Janes/DisplayPage.aspx?DocType=News&ItemId=+++1106654&Pubabbrev=IDR>, 2.8.2013. – Zapad 2009 -harjoituksen vahvuus oli 12 500 sotilasta, 228 taistelupanssarivaunua, 470 panssaroitua ajoneuvoa, 234 tykistöasetta, 63 lento-konetta ja 40 helikopteria. Puolet harjoitusjoukoista oli valkovenäläisiä. Harjoitukset järjestettiin pääosin Kaliningradin ja Valko-Venäjän alueen vakituksessa käytössä olevilla harjoitusalueilla (Borisov, Obuz-Lesnovski, Domanovo, Pružany, Brest, Gožk ja Neman). Harjoitukseen osallistuneet venäläiset joukot oli keskitetty Moskovan alueelta (20. A ja 98. MLD), merivoimat keskitti harjoitukseen maihinnousualuksia sekä Pohjoisen että Mustanmeren laivaston alueelta.

¹³⁹¹ Dunin, Anna: Poland On Edge Over Russian Drill, International Relations and Security Net-work (ISN) 10.11.2009, <http://www.isn.ethz.ch/Digital-Library/Articles/Detail/?lng=en&id=109702>, 2.8.2013, ks. myös Krzymowski, Michał: Rosja ćwiczyła atak atomowy na Polskę, <http://www.wprost.pl/ar/176722/Rosja-cwiczy-la-atak-atomowy-na-Polske/>, 2.8.2013, suom. Venäjä harjoitteli ydinasehyökkä-

Harjoituksen alussa silloinen Venäjän maavoimien pääesikunnan päällikkö kenraalimajuri Sergei Skokov (s. 1960) tulkitsi asevoimien toimintaa eri suuntien sotänäyttämöillä *Venäjän federaation asevoimien kehittämistehtävät* -asiakirjan hengessä ja lisäsi määritelmään myös vastassa olevien asevoimien kuvaukset:

”Läntisessä strategisessa suunnassa venäläisiä joukkoja vastassa ovat innovatiiviset armeijat, jotka taistelevat ilman taistelukosketusta ja käyttävät uudenaikaisia joukkoja ja välineitä. Idässä vastassa voi olla monimiljoonainen armeija, jolla on perinteiset keinot taistelun käymiseen: linjamainen ryhmitys, suuret elävän voiman ja tulen keskittymät erillisissä suunnissa. Etelä-Venäjällä meitä vastassa voivat olla epäsäännölliset muodostelmat ja tuholaistiedusteluryhmät, jotka käyvät taistelua liittovaltion virkakoneistoa vastaan sissisodankäynnin menetelmin.”

Tällaisia joukkoja vastaan Venäjällä tulisi Skokovin mukaan olla liikkuvat joukot, jotka pystyvät torjumaan todennäköisen vastustajan hyökkäyksen missä tahansa strategisessa suunnassa.¹³⁹² Skokovin käsitystä täydensi venäläisen Valdai-clubin Venäjän asevoimien uudistusta käsittelevä raportti. Raportin uudistuksen perusteita ja sotilaallisia uhkia käsittelevissä osuuksissa todetaan: *”Venäjä voi muodostaa Natolle pidäkkeen, mikäli se enää on tarpeen, ainoastaan ydinaseilla.”* sekä *”Pidäkkeen luominen Kiinan kansantasavallalle on tärkeä tehtävä. Venäjän ja Kiinan välisen todellisen voimatasapainon takia se on mahdollista vain ydinaseilla.”*¹³⁹³

Vuosien 2009–2012 sotilas uudistus

Venäjä ilmoitti lokakuussa 2008 eli varsin pian Georgian sodan päättymisen jälkeen nopeassa aikataulussa toteutettavasta asevoimien uudistuksesta. Päätös oli tehty jo syyskuun aikana, koska presidentti Dmitri Medvedev (s. 1965) keskusteli Tsentr 2008 -harjoituksen alkaessa sotilaspiirin komentajien kanssa tulevasta kehittämissuunnasta¹³⁹⁴. Venäjän ensimmäinen siviilitaustainen puolustusministeri Anatoli Serdjukov (s. 1962)¹³⁹⁵ ilmoitti 14.10.2008 asevoimien uudistuksesta, jonka päälinjauksia olivat:

ystä Puolaa vastaan. – Puolalaisen Wprost aikakauslehden verkkosivuston artikkeli tulkitsi, että Zapad 2009 -harjoituksessa oli harjoiteltu ydinaseen käyttöä Puolaa vastaan. Puolalaiset pitivät harjoitusta tahallisenä provokaationa, mikä järjestettiin tasan 70 vuotta Puolan miehityksen jälkeen. Lehtien ja myös Puolan ulkoministerin lausunnoissa Venäjän mainittiin tuoneen 900 panssarivaunua 250 km päähän Varsovasta ja harjoitelleen kolmen ydinohjuksen laukaisua lentokoneesta kohti Varsovaa.

¹³⁹² Штаб Сухопутных войск определил угрозы России по основным направлениям, РИА Новости, 24.9.2009, http://ria.ru/defense_safety/20090924/186304827.html, 23.2.2013, suom. Maavoimien esikunta määritteli Venäjän sotilaalliset uhat pääsuuntien mukaisesti, RIA Novosti.

¹³⁹³ Барабанов, Михаил и Макиненко, Константин: Военная реформа: на пути к новому облику Российской армии, Международный дискуссионный клуб Валдай, Москва, 2012, http://vid-1.rian.ru/ig/valdai/Military_reform_rus.pdf, 2.8.2013, suom. Barabanov, Mihail ja Makinenko, Konstantin: Sotilas uudistus: matkalla kohti Venäjän armeijan uutta olemusta. – Venäläisen kansainvälisen Valdai-club keskustelukerhon seminaarin 25. –27.5.2011 raportti, ss. 6, 12.

¹³⁹⁴ Мясников, Виктор: Пять постулатов Главковерха, Независимое военное обозрение, 3.10.2008, http://nvo.ng.ru/concepts/2008-10-03/1_5postulatov.html, 12.10. 2008, suom. Mjasnikov, Viktor: Yli-päällikön viisi teesiä, Nezavisimoje vojennoje obozrenije. – Medvedevin viisi teesiä olivat: 1) kaikki yhtymät pysyvän valmiuden joukoiksi 2) johtamisjärjestelmän tehokkuutta kehitetään 3) ammattisotilaiden koulutusjärjestelmä uudistetaan, 4) asevoimat varustetaan uusimmilla aseilla 5) sosiaalista hyvinvointia asevoimissa kehitetään (palkkaus, asunnot, yms.). Kehittämisteesiä jälkeen Medvedev totesi, että Georgian asevoimissa nämä asiat olivat olleet kunnossa.

¹³⁹⁵ Serdjukovin edeltäjä Sergei Ivanov oli palvellut pitkään Neuvostoliiton ja Venäjän ulkomaantiedustelupalvelussa ja on sotilasarvoltaan kenraalievosti, vaikka hän käytti poikkeuksetta siviiliasussa. Häntä edeltäneet Neuvostoliiton ja Venäjän puolustusministerit olivat asevoimissa palvelleita upseereita. Serdjukovin seuraaja Sergei Šoigu on taustaltaan palo- ja pelastus alalla kunnostautunut insinööri, sotilasarvoltaan armeijankenraali. Hän käyttää usein sotilasasua, esimerkiksi ministeriön verkkosivun virallisessa kuvassa.

- vuoteen 2012 mennessä kaikista asevoimien yhtymistä ja joukko-osastoista muodostetaan pysyvän valmiuden joukkoja
- armeijan ja laivaston henkilömäärä on miljoona [sotilasta]
- joukkojen johtamisjärjestelmästä tulee kolmiportainen: sotilaspiiri, operatiivinen johtoporras, prikaati
- jokaiseen perustetaan sotilaspiiriin erillinen maahanlaskuprikaati.

Uudistuksen ilmoitettiin johtavan merkittävään vähennykseen joukkojen ja henkilöstön määrässä. Armeijaan jäisi vain sellaisia upseereita, jotka oikeasti johtavat joukkoja. Asevoimien 355 000 upseerin määrää leikattaisiin siten, että jäljelle jäisi 150 000. Henkilömuutosten yhteydessä muutettaisiin upseerikoulutusjärjestelmää lakkauttamalla sotilasopetuslaitoksia ja yhdistämällä jäljelle jääviä hallinnollisiksi kokonaisuuksiksi.¹³⁹⁶ Edellä olevassa luettelossa ja sitä seuraavassa henkilöstövähennyksistä kertovassa kappaleessa on asevoimien *Krasnaja Zvezda* -lehdessä uudistusohjelmasta käynnistämisestä kertovan artikkelin *Liikkuvuus, taisteluvalmius ja arvovalta* pääasiallinen sisältö.

Uutinen asevoimien *uudesta muodosta* oli täydellinen šokki asevoimille ja sen sidosryhmille. Se nostatti valtavan vastalauseiden myrskyn.¹³⁹⁷ Vastustus kohdistui divisioonien muuttamiseen prikaateiksi, joukkomäärän vähentämiseen¹³⁹⁸ että uudistuksen irtisanomisten sosiaalisiin seurauksiin¹³⁹⁹. Uudistuksesta ilmoittaneella puolustusministerillä oli kuitenkin presidentin ja pääministerin täysi tuki ja sen toteuttamiseen ryhdyttiin päämäärätietoisesti. Venäjän asevoimien uudistuksesta keskusteltaessa viitataan usein siihen, että siihen ryhdyttiin Georgian sodassa havaittujen puutteiden poistamiseksi. Uudistuksesta tiedottamisen ajoituksessa heti Georgian sodan jälkeen oli pikemminkin yleiseen tietoisuuteen tulleiden asioiden käyttö hyvänä perusteluna nopeille ja kipeille muutoksille.

Uudistuksen päälinjat hahmottuivat vuoden 2008 joulukuuhun mennessä. Maavoimista, joiden vahvuuteen kuului ennen uudistusta 1 890 joukko-osastoa muodostettaisiin 172 joukko-osastoa tai yhtymää. Uuden muodon maavoimiin kuuluisi 39 itsenäiseen taisteluun kykenevää yleisjoukkojen prikaatia, joita tuettaisiin 21 tykistö- ja ohjusjoukkojen

¹³⁹⁶ Гафутулин, Наиль: Мобильность, боеготовность, престиж, Красная Звезда, № 187, 15.10.2008, <http://dlib.eastview.com/browse/doc/19046819>, 1.8.2013, suom. Gafutulin, Nail: Liikkuvuus, taisteluvalmius ja arvovalta, Krasnaja zvezda, s. 2.

¹³⁹⁷ Храмухин, Александр: Армию ломают через колено, Независимое военное обозрение, № 38, 24.10.2008, <http://dlib.eastview.com/browse/doc/19098434>, 19.8. 2013, suom. Hramtšykhin, Aleksandr: Armeijan polvet murskataan, Nezavisimoje voennoje obozrenije, s. 1, ks. myös Мухин, Владимир: Законотворческие сюрпризы Анатолия Сердюкова, Независимое военное обозрение, № 4, 5.2.2009, <http://dlib.eastview.com/browse/doc/21258537>, suom. Muhin, Vladimir: Anatoli Serdjukovin lakialuovat yllätykset, Nezavisimoje voennoje obozrenije, s. 5.

¹³⁹⁸ Еленский, Олег: "Шок и трепет" нового армейского облика, Независимое военное обозрение, № 18, 29.5.2009, <http://dlib.eastview.com/browse/doc/20131240>, 2.6.2009, suom. Jelenski, Oleg: Armeijan uuden olemuksen "Shock and Awe", Nezavisimoje voennoje obozrenije.

¹³⁹⁹ Литовкин, Виктор: Куделина не хочет быть стрелочником, Независимая газета, № 80, 17.4.2009, http://www.ng.ru/politics/2009-04-17/3_kartblansh.html, 1.11. 2010, Litovkin, Viktor: Kudelina ei halua olla teloitaja, Nezavisimaja gazeta, ks. myös Арбатско-Бердская аномалия, Независимая газета, № 9, 13.3.2009, http://nvo.ng.ru/concepts/2009-03-13/2_red.html, 1.11.2010, suom. Arbatilais-Berdskiläinen poikkeama, Nezavisimaja gazeta. – Puolustusministeriön talousasian päällikkö Ljubov Kudelina erosi huhtikuussa 2009. Sotilaan tyttärenä ja varuskunnan kasvattina Kudelina kieltäytyi hyväksymästä sotilaiden irtisanomisista ilman, että heille maksettaisiin lain mukaiset erokorvaukset. Berdskissä (Novosibirskin lähellä) suljettavaksi määrätyn GRU:n alaisen 67. Spetsnaz-tiedusteluprikaatin henkilöstö osoitti mieltään lakkautusta vastaan.

prikaatilla, 7 maavoimien ilmatorjuntaprikaatilla, 12 viestiprikaatilla, kahdella elektronisen sodankäynnin prikaatilla. Maavoimien divisioonat ja rykmentit lakkautettaisiin; ainoastaan Kaukoidän rannikkopuolustukseen jäisi divisioona ja 17 erillistä rykmenttiä. Maavoimien tavoitevahvuus oli 270 000 sotilasta.¹⁴⁰⁰

Muutokset ilmavoimien joukko- ja johtamista rakenteessa olivat vähintään yhtä suuria kuin maavoimissa. Ilmavoimiin muodostettaisiin kolme strategista johtoporrasta: ilma-avaruuspuolustus, strategiset kaukotoimintailmavoimat ja ilmakuljetusilmavoimat. Muut ilmavoimien joukot jäisivät neljän alueelliseen ilmavoimien ja ilmapuolustuksen johtoportaan alaisuuteen. Ilmavoimien yhtymiä olisivat avaruuspuolustusprikaatit, lentotukikohdat, ilmatorjuntaohjus- ja radiotekniset prikaatit ja ilmatorjuntaprikaatit. Lentodivisioonat ja -lentorykmentit lakkautettaisiin. 340 ilmavoimien joukko-osastosta jäisi jäljelle 180, joiden pohjalle muodostettaisiin 55 lentotukikohtaa. Ilmavoimien kalustoa täydennettäisiin 700 lentokoneella ja 100 helikopterilla.¹⁴⁰¹ Ilmavoimien organisoiminen neljään alueelliseen johtoporaaseen ennakoi vuonna 2010 tapahtunutta johtamisjärjestelmäuudistusta, jossa siirryttiin kuudesta sotilaspiiristä neljään¹⁴⁰². Ilmavoimiin kuuluneista ilma- ja avaruuspuolustusjoukoista muodostettiin vuoden 2011 joulukuussa asevoimien itsenäinen puolustushaara¹⁴⁰³.

Merivoimien 240 joukko-osastosta jäisi jäljelle 123. Lakkautukset koskisivat erityisesti Itämeren laivastoa. Vuoteen 2020 mennessä merivoimat saisivat kahdeksan strategista ja 12 tavanomaista sukellusvenettä ja yli 40 uutta pinta-alusta. Muutokset strategisissa ohjusjoukoissa ja maahanlaskujoukoissa olisivat huomattavasti vähäisempiä¹⁴⁰⁴. Asevoimien huoltojärjestelmää supistettaisiin 70 prosentilla. Vanhentunutta kalustoa ja niiden varastointi- ja huoltojärjestelmää kevennettäisiin. Huoltojärjestelmä muutettaisiin alueelliseksi. Merkittävä osa huoltojärjestelmästä ulkoistettaisiin länsimaisen mallin mukaisesti.¹⁴⁰⁵

Pääosa kokoonpanojen muutoksista tehtiin jo vuoden 2009 aikana. Muutosvauhtia kuvaa vuonna 2010 toteutettu sotilaallisen johtamisjärjestelmän muutos, jossa Moskovan ja Leningradin sotilaspiirit yhdistettiin Läntiseksi sotilaspiiriksi. Syyskuun 20. päivänä vahvistetun määräyksen tekstin mukaan sotilaspiirit yhdistettiin jo syyskuun alusta lukien¹⁴⁰⁶. *Military Balance* -julkaisun mukaan Venäjän asevoimien kokoonpano oli vuoden

¹⁴⁰⁰ Соловьёв, Вадим: Военная реформа 2009–2012 годов, Полное собрание сочинений Минобороны на заданную тему, Независимое военное обозрение, № 44, 12.12.2008, <http://dlib.eastview.com/browse/doc/19331371>, 1.8.2013, suom. Solovjov, Vadim: Vuosien 2009–2012 sotilas uudistus, Puolustusministeriön kootut teokset kyseisestä aiheesta, Nezavisimoje voennoje obozrenije.

¹⁴⁰¹ Соловьёв, Solovjov (2008).

¹⁴⁰² Указ президента Российской Федерации, О военно-административном делении Российской Федерации, от 20 сентября 2010 года № 1144, <http://news.kremlin.ru/news/8964>, 1.8.2013, suom. Presidentin määräys Venäjän federaation sotilashallinnollisesta jaosta, 20.9.2010.

¹⁴⁰³ Потехина, Анна: На боевое дежурство заступить!, Красная Звезда, № 224, 2.12.2011, <http://dlib.eastview.com/browse/doc/26321574>, 2.8.2013, suom. Potehina, Anna: Siirtykää taistelupäivätykseen! Krasnaja zvezda. – Ilma-avaruuspuolustus aloitti toimintansa 1.12.2011. Joulukuun ensimmäinen päivä on Venäjällä asevoimien koulutusvuoden aloituspäivä.

¹⁴⁰⁴ Medvedevin syyskuun lopulla mainitsemaa maahanlaskuprikaatien perustamista jokaiseen sotilaspiiriin ei toteutettu.

¹⁴⁰⁵ Соловьёв, Solovjov (2008).

¹⁴⁰⁶ Указ президента, Президентин määräys, 20.9.2010.

2012 lopussa hyvin lähellä vuonna 2008 ilmoitettua tavoitekokoonpanoa ja -vahvuutta. Asevoimien henkilöstömäärä oli jopa tavoitetta pienempi eli 845 000 sotilasta.¹⁴⁰⁷

Leikkausten ja organisaatiomuutosten lisäksi Venäjän asevoimien uuden olemuksen on julistettu vaikuttavan joukkojen taistelutapaan. Yleisjoukkojen taistelutapa rakentuu liikkuvuuden¹⁴⁰⁸, verkostokeskeisen johtamisen¹⁴⁰⁹ ja uuden prikaatikokoonpanon pohjalle. Vuoden 2008 uudistuspäätöksen jälkeen laadittiin maavoimien prikaatien kokoonpanot, joita testattiin kokeiluharjoituksissa alkuvuoden 2009 aikana¹⁴¹⁰. Uuden taistelutavan käyttöönoton yhteydessä on uusittu asevoimien ohjeistusta, joka käytännössä korvaa neuvostoaikaiset ohjesäännöt¹⁴¹¹. Uutta taistelutavan käyttöönottoa on valmisteltu ammattisotilaiden täydennyskoulutustilaisuuksissa. Taktisen koulutuksen painopiste on liikkuvan puolustuksen taistelutavan omaksumisessa, vaikka asemapuolustusta ei toimintatapana poissuljettu¹⁴¹². Johtajien ja joukkojen koulutusta varten Venäjän asevoimien käyttöön on toimitettu simulaattorijärjestelmä, joka mahdollistaa esikuntien ja joukkojen koulutuksen kaikkia mahdollisia sotänäyttämöitä jäljittelevissä

¹⁴⁰⁷ *The Military Balance 2013*, Routledge, London, 2013, s. 226. – Maavoimat: 37 moottoroitua jalkaväkiprikaatia ja 4 panssariprikaatia, 1 divisioona, 21 tykistö- ja ohjusprikaatia. Muiden puolustushaarojen joukko-osastomuutosten ”todentaminen” ei ole mahdollista Military Balancen tiedoilla.

¹⁴⁰⁸ Гафутулин, Gafutulin, (2008), Киселёв, В., Воробьёв, И.: Маневр подразделениями в наступлении, Армейский сборник, № 1, 2013, <http://dlib.eastview.com/browse/doc/28860357>, 7.8.2013, suom. Kiseljov, V. ja Vorobjov, I.: Yksiköiden liike hyökkäyksessä, Армейский сборник, ss. 10–13.

¹⁴⁰⁹ Минобороны России к 2015 году будет готово к сетецентрическим войнам, РИА Новости 14.7.2010, http://ria.ru/defense_safety/20100714/254721404.html, 6.8. 2013, suom. Puolustusministeriö on vuoteen 2015 mennessä valmis verkostokeskeiseen sodankäyntiin, RIA Novosti -verkkosivu, ks. myös McDermott, Roger. N.: Russian Perspectives on Network-Centric Warfare, the Key Aim of Serdyukov's Reform, The Foreign Military Studies Office (FMSO), <http://fmso.leavenworth.army.mil/Collaboration/international/McDermott/Network-Centric-Warfare.pdf>, 6.8.2013. – McDermott tuo monessa kohtaa esiin Aleksandr Kondratjevin johtavana verkostokeskeisen sodankäynnin vaikuttajana.

¹⁴¹⁰ Гайдай, Алексей: Реформирование Сухопутных войск Российской Федерации, Новая армия России, Центр анализа стратегий и технологий Москва, 2010, род. ред. Барабанова, М. С., <http://cast.ru/news/?id=403>, 6.8.2013, suom. Gaidai, Aleksei: Venäjän maavoimien uudistus, Venäjän uusi armeija, toim. Barabanov, M. S., ss. 28–29, ks. myös Воссозданы гвардейская Таманская ордена Октябрьской Революции Краснознаменная ордена Суворова мотострелковая и Кантемировская ордена Ленина Краснознаменная танковая дивизии, http://function.mil.ru/news_page/country/more.htm?id=11735703@egNews, 6.8.2013, suom. Tamanilainen lokakuun vallankumouksen punaisella lipulla ja Suvorovin kunniamerkillä palkittu moottoroitu jalkaväkidivisioona ja Kantemirovilainen Leninin punaisella kunniamerkillä palkittu panssaridivisioona on muodostettu uudelleen, Venäjän puolustusministeriön verkkosivusto, 4.5.2013. – Prikaatien kokoonpanojen laatiminen kuvastaa uudistuksen suunnatonta kiirettä: kokoonpanot suunniteltiin vuoden 2008 lopussa uudistuspäätöksen jälkeen, kokeiltiin alkutalvella 2009 ja niihin piti siirtyä heinäkuun alussa 2009. Vaatimukset täyttäviä kokoonpanoja ei saatu valmiiksi: määräaika siirtymiselle siirrettiin marraskuuhun 2009. Vuonna 2010 prikaatien kokoonpanot olivat edelleen muutostilassa. Vuoteen 2015 mennessä prikaateista tulisi muodostaa raskaita, keskiraskaita ja kevyitä. Raskaat prikaatit varustettaisiin telavetoisilla taisteluaajoneuvoilla, keskiraskaat pyöräajoneuvoilla ja kevyet kevyillä panssaroiduilla ajoneuvoilla (panssariautoilla). Vuoden 2013 toukokuussa Venäjän puolustusministeriö ilmoitti, että kaksi Moskovan alueella sijaitsevaa prikaatia oli muutettu takaisin divisioonakokoonpanoon.

¹⁴¹¹ Донюшкин, Николай: Для сухопутных войск лето будет жарким, новое вооружение требует новой тактики и новых кадров, Независимое военное обозрение, № 18, 2012, <http://dlib.eastview.com/browse/doc/27247061>, 7.8.2013, suom. Donjuškin, Nikolai: Kesästä tulee kuuma maavoimille, uudet aseet vaativat uutta taktikkaa ja uutta henkilöstöä, Nezavisimoje voennoje obozrenije, s. 3, ks. tutkimuksen s. 361 alaviite. – Pelkästään maavoimissa uusittiin kesään 2012 mennessä yli 40 koulutusta ohjaavaa asiakirjaa, joiden joukossa ohjesääntöjä. Venäjän asevoimien uusia ohjesääntöjä ei toistaiseksi ole julkisesti saatavissa.

¹⁴¹² Tsentr 2011 -harjoituksessa 41. Armeija harjoitteli liikkuvaa puolustusta 350 km syvyisellä vastuualueella ja 2. Armeija teki vastahyökkäyksen.

olosuhteissa ja maastoissa. Simulaattorin ”työasemia” on tarkoitus hankkia kahden paljoonan ja niiden vahvennuksien kouluttamiseen tarvittava määrä¹⁴¹³.

Vuoden 2010 sotilaallinen doktriini

Vuoden 2010 sotilaallisessa doktriinissa palattiin vuoden 1993 doktriinin jaotteluun, jossa esitettiin sekä sotilaallisia vaaroja että uhkia. Doktriinin teksti sisälsi näiden ja muiden siinä käytettyjen käsitteiden selitykset, joista olen esittänyt neljä tärkeintä taulukossa 21. Sotilaallisen vaaran ja uhan käsitteet ovat johtaneet tulkintaongelmiin¹⁴¹⁴. Yleisin ratkaisu on ollut käsitteiden välisen merkityksellisen eron sivuuttaminen. Tämä on johtanut siihen, että vaaran käsite on rinnastettu uhan kanssa samansisältöiseksi¹⁴¹⁵. Jos idäntutkimukseen ja uhkakuviiin erikoistuneiden asiantuntijoiden arvio on näin yksinkertaistava, on joko todettava, että strategisen viestin lähettäjä on epäonnistunut tai asiantuntijat osaavat, virheellisesti näyttävästä tulkinnastaan huolimatta, lukea viestin pääsisällön lähettäjän harhauttamaan pyrkivän käsitehurjastelun läpi.

Nato mainitaan ensimmäisen kerran nimeltä Venäjän sotilasdoktriinissa vuonna 2010. Kahdessa aikaisemmassa doktriinissa siihen oli ainoastaan viitattu sotilaallisena liittoumana. Sen ohella sotilaallisten vaarojen luettelossa mainitaan myös strategisen ohjustorjuntajärjestelmän kehittäminen. Sodan ja taistelun kuvan tulkitaan kehittyvän siten, että ilma-avaruudessa toimivien järjestelmien käytön laajenee, käyttöön tulee uusia tavanomaisiin taistelukärkiin tuhovaikutukseltaan joukkotuhoaseisiin perustuvia tuhoamisvälineitä, informaatiotosodankäynnin merkitys kasvaa, taistelun johtaminen muuttuu verkostokeskeiseksi ja sotilaallisen toiminnan valmistelu-aika ja kesto lyhenevät.

¹⁴¹³ Тихонов, Александр: Полигон XXI века, Красная Звезда, № 101, 14.6.2013, <http://dlib.eastview.com/browse/doc/32197054>, 7.8.2013, suom Tihonov, Aleksandr: 21-vuosisadan ampuma-alue, Krasnaja zvezda, s. 4, ks. myös Germany says Rheinmetall can't deliver combat simulator to Russia, Reuters, 19.3.2014, <http://www.reuters.com/article/2014/03/19/rheinmetall-russia-germany-idUSB4N0M000A20140319>, 30.3.2014. – Puolustusministeri Sergei Šoigu tutustui simulaattorin koeversioon 11.6.2013. Simulaattori on suunniteltu sijoitettavaksi aluksi Läntisen sotilaspiiriin Mulinon ampuma-alueelle (Nižni Novgorod). Tavoitteena on saada jokaiseen sotilaspiiriin yksi simulaattorijärjestelmä. Järjestelmän kehittämiseen on osallistunut saksalainen Rheinmetall Defence Electronics. Saksan hallitus ilmoitti 19.3.2014, että Venäjän miehitettyä Krimin simulaattorijärjestelmän toimittaminen ei ole hyväksyttävissä.

¹⁴¹⁴ Juntunen, Alpo: *Venäjän imperiumin paluu, toinen uudistettu painos*, Maanpuolustuskorkeakoulu, Strategian laitos, Tampere, 2012, s. 110, alaviitteet 365–366. – Juntusen tekstissä tulkitaan, että ”*vaara (опасность) on pitkäaikainen pysyvä sotilaspoliittinen tilanne, joka voi kehittyä konfliktiksi*” ja ”*uhka (угроза) on äkillisesti puhkeava konflikti*”. Molemmissa määritelmässä on todennäköisesti huolimattomasta käännöksestä johtuva tulkintavirhe. Doktriinin tekstin mukaan vaara voi kehittyä sotilaalliseksi **uhaksi**. Uhan määritelmässä ei viitata äkillisyyteen vaan uhkaavan toiminnan aloittamisen korkeaan valmiuteen (ks. taulukko 20).

¹⁴¹⁵ Salomaa, Markku: Venäjä pitää kiinni vanhoista viholliskuvista, *Helsingin Sanomat*, 14.2.2010, ks. myös Limnell, Jarno: Suomen on pyrittävä vaikuttamaan Naton uuteen strategiaan, *Helsingin Sanomat*, 27.2.2010, Kangaspuro, Markku: Venäjän sotilasdoktriini, Idäntutkimus, 1/2010, http://www.helsinki.fi/idantutkimus/arkisto/2010_1/it_0110_paak.pdf, 3.8.2013. – Salomaa ”Natoon liittyvät uhkakuvat on nostettu kärkeen a–g-luokan prioriteeteiksi” Limnell: ”Uhka nimetään suoraan Natoksi, jonka laajeneminen itään ärsyttää Venäjää”. Kangaspuro: ”Venäjän sotilasdoktriini näkee ulkoisiksi uhkiksi, paitsi Naton muodostaman potentiaalisen sotilaallisen uhan, myös siihen kuuluvat maat, joiden kanssa sillä ei ole rasopimuksia.”

Sotilaallinen turvallisuus	Sotilaallinen vaara	Sotilaallinen uhka	Sotilaallinen konflikti
Tilanne, jossa valtion, yhteiskunnan ja henkilöiden elintärkeitä intressit on suojattu ulkoi-silta ja sisäisiltä sotilaallisilta uhilta. Tilanteessa valtiolla ei ole sotilaallisia uhkia tai sillä on kyky niiden torjumiseen. ¹⁴¹⁶	Valtioiden välinen tai valtion sisäinen tilanne, jossa on konnaisuus tekijöitä, jotka <i>saattavat</i> mää-rätyissä tilanteissa <i>johtaa</i> sotilaallisen uhan ilmaantumiseen. ¹⁴¹⁷	Valtioiden välinen tai valtion sisäinen tilanne, jossa on <i>todellinen mahdolli-suus</i> sotilaallisen konfliktin syntymi-seen osapuolten vä-lille. Uhkatilanteessa valtiolla tai valtioliitol-la, separatistisella (terroristisella on korkea valmius soti-laallisen voiman käyttöön. ¹⁴¹⁸	Keino valtioiden välisten tai niiden sisäisten ristiriito-jen ratkaisemiseen sotilaallista voi-maa käyttämällä. ¹⁴¹⁹

Taulukko 21. Sotilaallisen turvallisuuden, sotilaallisen vaaran ja sotilaallisen konfliktin käsitteiden määrittely vuoden 2010 sotilaallisessa doktriinissa.

Vuoden 2010 doktriiniasiakirjan tärkeimpiä kehittämistehtäviä ovat johtamisjärjestelmän tehokkuuden ja turvallisuuden parantaminen, liikekannallepanojärjestelmän perustan kehittäminen, pysyvän valmiuden yhtymien toimintaedellytyksien kehittäminen ja ammattisotilaiden koulutusjärjestelmän sekä sotatieteellisen tason nostaminen. Yksittäisistä puolustushaaroista ja aselajeista kehittämiskohteeksi mainittiin ainoastaan ilma-avaruuspuolustuksen uudistaminen¹⁴²⁰. Sotilaallisen doktriinien sisällön kasvu kuvaa myös konfliktien ja sotien monimutkaistumista. Neuvostoliiton viimeiseksi jääneen vuoden 1990 sotilaallisen doktriinin luonnoksen teksti sisälsi viisi sivua, ja vuoden 2000 doktriini 25 sivua.¹⁴²¹

Paluu Frunzen doktriiniin?

Venäjän sotilaallisissa doktriineissa on havaittavissa seuraavia suuntauksia:

- ydinasepidäkkeen korostaminen ja luopuminen ydinaseen ensikäytöstä pidättäytymisestä
- uusien konventionaalisten asetyyppien uhasta Venäjän turvallisuudelle ja sitä vastaava ilma-avaruuspuolustuksen uudistamistarve
- alueellisten sotien ja aseellisten konfliktien määrän lisääntyminen ja niiden torjuntaan tarvittavan nopeasti ryhmitettävän pysyvän valmiuden joukkojen kehittäminen
- alueellisen ja laajamittakaavaisen sodan ja niitä vastaavan liikekannallepanokyvyn säilyttäminen.

¹⁴¹⁶ Dokt 2000, kohta 6. a)

¹⁴¹⁷ Sama, kohta 6. 6), ks. myös Dokt 1993.

¹⁴¹⁸ Sama, kohta 6. b)

¹⁴¹⁹ Sama, kohta 6. r)

¹⁴²⁰ Dokt 2010, kohta 30. b)

¹⁴²¹ vrt. de Haas (2001), ss. 4–5. – de Haasin mukaan sisällön kasvu johtuu käsittelyn avoimuuden lisääntymisestä ja siitä, että doktriinin kirjoittamiseen osallistuu enemmän henkilöitä kuin neuvostoaikoina. Vuoden 2010 sotilaallinen doktriini on pari sivua lyhyempi kuin vuoden 2000 doktriini.

Ajatuksellisesti ydinasetta pidetään Venäjän puolustuksessa aikaisempaa korostetummin paitsi pidäkkeenä konfliktin syntymiselle myös esteenä sen laajenemiselle tai pahimmassa tapauksessa välineenä sen ratkaisemiseen. Tämä selittää Yhdysvaltain ja Naton ohjuspuolustushankkeiden jyrkän vastustuksen. Ydinaseistuksen merkitystä painottavalla suuntauksen taustalla on tietoisuus omien tavanomaiseen aseistukseen perustuvien joukkojen ja järjestelmien rajallisesta kyvystä taistella ilma-avaruudesta tulevaa hyökkäystä vastaan sekä vaikeuksista hankkia ja ylläpitää alueelliseen tai laajamittaiseen sodankäyntiin tarvittavien liikekannallepanojoukkojen aseistus ja muut sotamateriaali.

Vuodesta 2003 alkaen Venäjän sotilaspolitiikassa on näkynyt paikallisten sotien ja aseellisten konfliktien kokemukseen perustuva sotilaspoliittinen suunnan muutos, jota heijastavat poliittisen puheen tasolla muun muassa Sergei Ivanovin puhe Irakin sodan kynnyksellä vuonna 2003¹⁴²² ja presidentti Vladimir Putinin esiintyminen Beslanin koulukaappauksen jälkeen vuonna 2004¹⁴²³. Samaan jatkumoon voidaan liittää korkeassa asemassa olevien sotilaiden puheet ja esitykset. Venäjän yleisesikunnan päällikkö armeijankenraali Nikolai Makarov (s. 1949) onnistui kohauttamaan suomalaista yleistä mielipidettä vierailunsa yhteydessä pitämällään puheella kesäkuussa 2012¹⁴²⁴. Vähemmälle huomiolle on jäänyt hänen esiintymisensä Venäjän kansankamarissa marraskuussa 2011. Esityksessään hän mainitsi Venäjän sotilaallisen turvallisuuden ensimmäiseksi uhaksi ”– – lännen pyrkimykset taata energiaturvallisuutensa Venäjää vahingoittavalla tavalla, strategisen tasapainon horjuttamisen ohjuspuolustuksella sekä mannertenvälisillä tavanomaisilla ohjuksilla, Yhdysvaltain johtoaseman säilymisen ja länsimaiden sotilastekninen ylivoiman.” Norjan, Suomen, Viron, Saksan, Liettuan, Puolan ja Japanin aluevaatimukset mainittiin Venäjän turvallisuutta uhkaaviksi tekijöiksi jopa ennen Lounaisen ja Keski-Aasian strategisen suunnan aseellisten konfliktien eskaloitumista¹⁴²⁵.

Yhdysvaltain keskustiedustelupalvelun vuosittain julkaiseman *CIA World Factbookin* tietojen mukaan Saksalla ei ole aluekiistoja minkään valtion kanssa. Norja ja Venäjä ovat sopineet merirajasta vuonna 2010, tosin maat kilpailevat tulevasta pohjoisnavan mannerlaatan jaosta muiden valtioiden kanssa. Suomen tiedoissa mainitaan, että ”*Eri-laiset ryhmät vaativat Neuvostoliitolle menetetyn Karjalan ja muiden alueiden palauttamista, mutta Suomen hallituksella ei ole aluevaatimuksia.*” Viron hallitus on esittänyt

¹⁴²² Ks. tutkimuksen s. 312 alaviite.

¹⁴²³ Обращение Президента России Владимира Путина, <http://archive.kremlin.ru/text/appears/2004/09/76320.shtml>, 2.8.2013. suom. Presidentti Vladimir Putinin puhe Beslanin koulukaappauksen jälkeen. – Beslanin kaappauksen jälkeen Putin totesi mm.: ”Täytyy tunnustaa, että emme ole ottaneet huomioon maassamme ja maailmassa yleensä tapahtuvien prosessien vaikeutta ja vaarallisuutta [– –] emmekä ole reagoineet niihin vaadittavalla tavalla. Olemme osoittaneet heikkoutta. Ja heikkoja lyödään. Toiset haluavat repiä meistä vieläkin lihavampia paloja, ja toiset auttavat heitä. Auttavat ajatellen, että Venäjä on yhtenä suurimmista ydinasevaltioista heille edelleen uhka. Terrorismi on lopultakin ainoastaan väline näiden tavoitteiden saavuttamiseksi”.

¹⁴²⁴ Venäjän yleisesikunnan päällikön armeijankenraali Nikolai Makarovin puhe Maanpuolustuskurssiyhdistyksen tilaisuudessa 4.6.2012, http://yle.fi/uutiset/kenraali_makarovin_puhe_kokonaisuudessaan/6169951, 2.8.2013. – Puheessaan Makarov ilmaisi Venäjän suhtautuvan myönteisesti Suomen sotilasliittoihin kuulumattomaan linjaan mutta totesi, että Suomen ja Venäjän välisten suhteiden kehittymistä vaikeuttaa Suomen tuki Naton leviämislle arktiselle alueelle. Makarov viittasi myös Suomen puolustusvoimien harjoitustoiminnan herättävän kysymyksiä, ”– – ketä vastaan harjoitellaan ja miksi harjoitus pidetään”.

¹⁴²⁵ Venäjän yleisesikunnan päällikön armeijankenraali Nikolai Makarovin esitelmä sotilasreformin toteuttamisesta Venäjän kansankamarissa 17.11.2011, http://www.oprf.ru/files/Prezentaciya_mioboroni.ppt, 23.7.2013, ks. myös Garejev (2013), s. 9.

rajasopimukseen varauman, joiden mukaan 1920 Tarton rauhan rajat olisivat historiallisesti oikeat rajat. Liettuaa ja Puolaa koskevat huomautukset johtunevat niiden tiukasta Schengen-sopimuksen tulkinnoista. Todellinen rajakiista Venäjällä on Japanin kanssa Kuriilien saarista, minkä takia maiden väliltä puuttuu edelleen toisen maailmansodan päättävä muodollinen rauhansopimus.¹⁴²⁶

Makarovin esityksessä korostuu Venäjän taloudellinen intressi energian viejänä. Venäjän 2000-luvun nousu ei ole ensisijaisesti seurausta Jeltsinin jälkeisen valtiojohtoon onnistumisesta vaan kaasun ja öljyn kysynnän kasvusta sekä siitä seuranneesta maailmanmarkkinahintojen noususta. Energiariippuvaisessa maassa kielteiset muutokset markkinatilanteesta johtavat taloutta voitelevien vientitulojen laskuun. Vaihtoehtoisten energiaressurssien hyödyntämispyrkimyksien päämääräksi tulkitaan Venäjän heikentäminen eväämällä siltä energiaviennin tulot. Aluevaatimukseen viittaaminen sekä konkretisoi että liittää Venäjän sotilaallisiin doktriineihin *sotilaallisina vaaroina* kirjatut aluevaatimukset Venäjän naapurimaihin. Venäjän ympärille kuvatut sotilaalliset uhat muistuttavat neuvostoaikaista käsitystä sosialistisesta leiristä imperialististen ja kapitalistisen vihollisten ympäröiminä.

Strategian laitoksen julkaisemassa tutkimuksessa *Venäjän sotilaspoliittinen kehitys ja Suomi* tulkittiin Venäjän palanneen geopolitiiseen ajatteluun. Tulkintaa perusteltiin venäläisen filosofin Aleksandr Dugin (s. 1962) tuotannossa esitetyillä ajatuksilla, joiden mukaan Venäjä ei saisi luopua imperiumista, koska se johtaisi sen häviämisen kansakuntana. Imperiumin muodostamiseen tulisi Duginin mielestä pyrkiä hienovaraisesti käynnistämällä kohdemaissa kumouksellista toimintaa ja tarvittaessa energiatoimituksien rajoittamista apuna käyttäen, mutta aseellisen voiman käyttöäkään ei hänen ajattelussaan oltu täysin poissuljettu.¹⁴²⁷ Duginin ajatuksena oli muodostaa kristinuskon pohjalle perustuva euraasialainen suurvalta, jolla olisi puskurivaltioita (Armenia) vieraiden uskontojen asuttamien maiden (Turkki) suuntiin. Varsinainen päävastustaja olisi kuitenkin Yhdysvallat¹⁴²⁸. Makarovin tulkinnasta Karjalan palauttamisesta keskustelevien suomalaisten järjestöjen muodostamasta uhasta voidaan tehdä rinnastuksia Venäjän intresseihin ja geopolitiikan ajattelun näkökulmiin, joihin myös Makarovin esityksen uhkakuvat jossain määrin yhtyvät, vaikkakin niiden lähtökohta on esitetty puolustukselliseksi. Kuvassa 44 on suomennos Nikolai Makarovin vuonna 2011 esittämistä Venäjän sotilaallisen turvallisuuden uhista.

Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen tarve sotilaallisen turvallisuuden järjestämiseen nähtiin erityisen tärkeäksi. Kun turvallisuuden järjestäminen ei onnistunut Itsenäisten valtioiden yhteisön kollektiivisen puolustuksen kautta, rakentui puolustus kansalliseksi. Sen perustaksi kehitettiin 1920-luvun esimerkin ja perinteen mukaisesti sotilaallinen doktriini. Asian tärkeyttä kuvaa se, että Venäjän sotilaallinen doktriini hyväksyttiin ennen perustuslain hyväksymistä.

¹⁴²⁶ CIA World Fact Book, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/>, 23.3.2013.

¹⁴²⁷ Forss, Stefan, Kiianlinna, Lauri, Inkinen, Pertti ja Hult, Heikki: Venäjän sotilaspoliittinen kehitys ja Suomi, Maanpuolustuskorkeakoulu, Strategian laitos, Helsinki, 2011, <http://www.doria.fi/handle/10024/74101>, 27.8.2013.

¹⁴²⁸ Pukkila, Janne: Воображаемая "Новая евразийская Империя" в книге Александра Дугина "Основы геополитики", Tampereen Yliopisto, 2012, <http://tutkielmat.uta.fi/pdf/gradu05963.pdf>, 27.8.2013. suom. Kuvitteellinen "Uusi euraasialainen Imperiumi" Aleksandr Duginin teoksessa "Osnovy geopolitiki", ss. 64–65.

Neuvostoliiton jälkeisen Venäjän asevoimien doktriinit heijastelevat turvallisuustympäristössä kylmän sodan päättymisen jälkeen tapahtuneita valtavia muutoksia. Niissä kaikissa todetaan, että laajamittakaavaisen tavanomaisen tai ydinsodan syttymismahdollisuus on olennaisesti laskenut samalla kun paikallisten sotien ja aseellisten konfliktien todennäköisyys on kasvanut. Sodan ja taistelun kuva on monipuolistunut ja monimutkaistunut. Neuvostoliiton aikana asevoimat valmistautuivat ja kehittivät sotataitoaan pääasiassa suurimittakaavaiseen yhteenottoon Yhdysvaltain ja Naton kanssa. Tehtävään valmistautuminen ei jättänyt suurta tilaa pienimuotoisissa aseellisissa konflikteissa tapahtuvan sotataidon kehittämiseksi. Laajamittakaavaisen sodan todennäköisyyden merkittävästä pienenemisestä huolimatta Venäjä pitää sitä edelleen puolustuksensa mitoittamisperusteena¹⁴²⁹. Neuvostoliiton romahduksen jälkeinen tilanne saneli Venäjän turvallisuuden perusratkaisuksi laajamittaisen sodan ennalta ehkäisyn ydinpidäkkeellä. Paikallisten sotien sekä erityisesti sotilaallisten rajoittamiseen ja voittamiseen on pyritty kehittämään korkeaan taisteluvalmiuden ja strategiseen liikkuvuuteen kykeneviä joukkoryhmittymiä.

Kuva 44. Venäjän sotilaallisen turvallisuuden uhat vuonna 2011 yleisesikunnan päällikön esityksen mukaan sekä maavoimien esikuntapäällikön näkemys uhkasuuntien potentiaalisten vastustajien luonteesta ja taistelutavasta vuodelta 2009¹⁴³⁰.

¹⁴²⁹ vrt. Гайдai, Gaidai (2010), s. 24. – Gaidain mukaan vuoden 2008 uudistuksen lähtökohtana oli johtopäätös laajamittakaavaisen sodan epätodennäköisyydestä, jonka takia asevoimat suunnattiin uudelleen (переориентировали) muutamia vastustajia vastaan käytävästä laajamittakaavaisesta sodasta mahdollisiin aseellisiin konflikteihin Venäjän lähialueilla. Hänen mukaansa liikekannallepanokyvystä on käytännössä luovuttu. Gaidain väite pitää paikkansa tarkasteltaessa Venäjän asevoimien tavanomaiseen aseistukseen perustuvan suorituskyvyn mitoittamista. Asevoimien kokonaisuuteen kuuluvat edelleen strateginen ydinpidäke ja kyky taistella taktisia ydinaseita käyttämällä. Niitä ei voi pitää aseellisen konfliktin tai terrorismin vastaisen sodan taisteluvälineinä vaan pidäkkeenä aseellisten konfliktien laajentumiselle.

¹⁴³⁰ Штаб Сухопутных войск определил угрозы России по основным направлениям, РИА Новости, 24.9.2009, http://ria.ru/defense_safety/20090924/186304827.html, 23.2.2013, suom. Maavoimien esikunta määritteli Venäjän sotilaalliset uhat pääsuuntien mukaisesti, РИА Novosti ja Makarov, 17.11.2011.

Neuvostoliittolaisen sotataidon periaatteeksi 1980-luvulla noussutta korkean taisteluvalmiuden periaatetta pidetään on nykyisin olennaisen tärkeänä. Syynä tähän ovat havainnot läntisen ilma-maa-sodankäyntiopin menestyksekkäästä soveltamisesta vuosisadan vaihteen sodissa ja aseellisissa konflikteissa. Taistelutoimien valmisteluun ja aloittamiseen tarvittava aika on havaintojen mukaan lyhentynyt oleellisesti. Tähän pyritty reagoimaan kehittämällä normaaliajan yhtymiä pysyvän valmiuden yhtymiksi. Ulkoisen uhan lisäksi korkean valmiuden vaatimuksen taustalla on myös halu turvata asevoiman nopea tehtävään suuntaaminen sisäisten aseellisten konfliktien tukahduttamiseksi.

Valmiuden periaatteen suurta painoarvoa kuvaa Venäjän asevoimien kevään ja kesän 2013 valmiudentarkastusten- ja harjoitusten sarja, joka päättyi heinäkuussa 160 000 miehen harjoitukseen Venäjän Kaukoidässä. Kyseessä oli laajin sotaharjoitus Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen¹⁴³¹. Harjoitukseen osallistuneiden joukkojen suuri määrä ja siihen liitetty strategisten ohjusjoukkojen laukaisualustojen hajauttamisen harjoittelu¹⁴³² osoittavat, että Venäjän asevoimien korkean valmiuden tavoitteena on pystyä väistämään laajamittakaavainen ilma-avaruuden kautta suunnattu yllätysisku sekä säilyttää kyky vastaiskuun ydin- ja tavanomaisin asein¹⁴³³. Tällainen harjoittelu ei ole tarpeen terrorismin torjunnan tai edes sotilaallisen konfliktin rajoittamisen harjoittelussa.

Käytännössä maavoimien pysyvän valmiuden yhtymät täydennetään pääosin varusmiehillä¹⁴³⁴ ja yhtymien täydentämiseen täyteen henkilöstökokoonpanoon tarvitaan edelleen

¹⁴³¹ Заместитель Министра обороны РФ Анатолий Антонов принял участие в заседании Совета Россия-НАТО, http://function.mil.ru/news_page/country/more.htm?id=11807679@egNews, 6.8.2013, suom. Puolustusministerin sijainen Anatoli Antonov osallistui Nato-Venäjä-neuvoston kokoukseen, Venäjän puolustusministeriön verkkosivusto, 25.7.2013. – Antonovin mukaan valmiusharjoitus ei ollut voiman näyttöä vaan normaalia asevoimien kehittämistä, jota ei ole suunnattu ketään vastaan. Valmiuden kohottamisesta informoitiin lähialueen valtioita, Natoa ja Kiinaa, ETYJ-järjestöä sekä Moskovaan sijoitettua puolustusasiamieskuntaa. Samassa yhteydessä Antonov moitti Naton Baltiassa järjestämää artikla 5 mukaista Steadfast Jazz 2013 -harjoitusta Venäjää ja sen liittolaista Valko-Venäjää vastaan suunnatuksi. Venäjä ilmoitti kutsuvansa tarkkailijoita syyskuussa 2013 pidettävään Zapad 2013 -harjoitukseen.

¹⁴³² Треть частей РВСН приведена в боевую готовность в ходе полевых занятий, РИА Новости, 16.7.2013, http://ria.ru/defense_safety/20130716/950046366.html, 16.7. 2013, suom. Kolmasosa strategisten ohjusjoukkojen joukko-osastoista on asetettu taisteluvälineiden kenttäharjoitusten yhteydessä ks. myös Владыкин, Олег: Секрет незаметности стратегических ракет, <http://dlib.eastview.com/browse/doc/35069943>, 3.8.2013 Независимое военное обозрение, № 27, 3.8.2013, suom. Vladysgin, Oleg: Strategisten ohjusten huomaamattomuuden salaisuus, Nezavisimoje voennoje obozrenije. – Harjoitukseen olisi uutisen mukaan osallistunut yli 100 Venäjän strategisten ohjusjoukkojen liikkuvilla Topol, Topol-M ja Jars-järjestelmillä varustettujen joukkojen ohjuslavettia. Niiden taisteluasemat, tukiosat ja vartiointi ryhmitettiin harjoituksessa kenttäolosuhteisiin. Liikkuvien ohjusjärjestelmien suojaksi on kehitetty ja otettu käyttöön 10 kappaletta Topol-M-ohjuslavettien valelaiteajoneuvoja. Niiden avulla voidaan tuottaa harhauttava kuva taistelupäivystyksen ryhmytyksestä sekä tiedustella ja valmistella ohjuslavettiin siirtymisreitit ja uusia taisteluasemia.

¹⁴³³ В случае войны США могут за первые часы противостояния уничтожить 80–90 % ядерного стратегического потенциала РФ, Независимая газета, 28.6.2013, <http://www.ng.ru/news/436044.html>, 28.6.2013, suom. Sodan sattuessa USA pystyisi ensimmäisten tuntien aikana tuhoamaan 80–90 % Venäjän strategisesta ydinasekannasta. – Venäjän varapääministeri ja entinen Nato-suurlähettiläs Dmitri Rogozin kertoi: ”Pentagonin viimevuotisten sotapelien perusteella pystyi 3 500–4 000 täsmäaseella tuhoamaan kuudessa tunnissa Venäjän tärkeimmään infrastruktuuriin ja riistämään siltä mahdollisuuden vastarintaan”.

¹⁴³⁴ Владимир А.В.: Бригада – высшее тактическое звено Российской армии, Армейский сборник, № 8, 2010, <http://dlib.eastview.com/browse/doc/22442507>, 15.10. 2010, suom. Vladimirov, A. V.: Прикати – Venäjän armeijan korkein taktinen porras, Армейский сборник, ss. 3–5. – Venäjän asevoimien valiojoukon 5. Moottoroidun jalkaväkirykmentin komentaja eversti Andrei Ivanajev totesi, että ”– jokaisessa

reserviläisten määräämistä palvelukseen¹⁴³⁵. Tämä muistuttaa Triandafillovin 1929 esittämää ajatusta ensi- ja toisen linjan joukkoihin jakamisesta¹⁴³⁶. Pysyvän valmiuden yhtymät edustavat Triandafillovin esittämiä ensi linjan joukkoja ja kalustovarastot toisen linjan joukkoja.

1920- ja 1930-luvun sotataidon piirteiden näkyminen nykypäivän sotataidossa

Olen taulukossa 22 verrannut 1920- ja 1930-lukujen operatiivisen ja taktisen tason sotataidollisia piirteitä nykyiseen sotataidolliseen ajatteluun ja pohtinut millä tavoin ne näkyvät tai *voisivat* näkyä tämän päivän venäläisessä sotataidossa. *Konditionaali* on tarpeellinen siksi, että tutkimuksen muihin alakysymyksiin olen voinut vastata analysoimalla menneitä ja dokumentoituja tapahtumia sotien, operaatioiden ja taisteluiden aikana tapauksina. Vaikka dokumenteista saatava tieto historiallisista tapauksista on vajaan ja usein vääristynyttä, on nykytilanteen arvioiminen tutkittavana tapauksena vaikeampaa. Informaatiovirta tapahtumista on jatkuvaa, ja käytettävissä olevat lähteet sirpaloituvat artikkeleiksi ja usein ainoastaan uutisvirrasta siepatuiksi Venäjän valtio- tai sotilasjohdon ilmaisuiksi. Lisäksi nykyhetken sotilaalliset konfliktit *ovat ne mitkä ne ovat*, ja muun tyyppisiä konflikteja koskeva sotataidollinen ajattelu ilmenee ainoastaan doktriinien, uudistus- ja kehittämisohjelmien suunnitelmien tavoitteiden ja niiden osittaisen toteutumisen seuraamisen kautta.

sa prikaatissa on yleisesikunnan määrittelemä sopimuspalveluksessa oleva henkilöstö. Meidän prikaatissamme 20 prosenttia on sopimuspalvelussa, loput varusmiehiä”.

¹⁴³⁵ Кисец, Татьяна: Из запаса на пополнение, На старже родины 21.9.2013, № 33 <http://www.redstar.ru/images/files/regions2013/2109/210913-na-s-r.pdf>, 1.4.2014, suom. Kises, Tatjana: Reservistä täydennykseksi, Na straže rodiny, s. 1. – Zapad 2013 -harjoituksessa Karjalankannakselle sijoitetun pysyvän valmiuden yhtymän, 138. Moottoroidun jalkaväkiprikaatin, joukkoja täydennettiin Leningradin oblastista palvelukseen määrättyillä reserviläisillä.

¹⁴³⁶ ks. myös tutkimuksen s. 90. – Vaikka Triandafillov arvioi muiden maiden kykyjä on liikekannallepallon ajattelu ja kyvyn arvionti sovellettavissa myös Neuvostoliittoon ja Venäjään.

1920- ja 1930-luvun piirre	Nykyinen ajattelu
<p>pääiskun suunnan valinta - yllätys</p>	<p>Fyysisten ja yhtenäisten rintamien kadottua ei ratkaisevan rintamankohdan valinnalla ole samanlaista merkitystä. Pääiskun suunta on ymmärrettävä pikemminkin vaikutuksen kohteen valinnaksi. Valintaan vaikuttavina seikkoina Triandafillovin ohjeet ovat edelleen: rikkoo vastustajan taistelujärjestyksen ja mahdollistaa oman etenemisen¹⁴³⁷.</p> <p>Taktisen tason hyökkäystaistelussa saumoja ja avoimia sivustoja pidetään edelleen suositeltavina iskun suuntina¹⁴³⁸.</p>
<p>tavoitteena vastustajan joukkojen tuhoaminen</p>	<p>Tulella tuhoamista pidetään taistelutoiminnassa olennaisena. Tulen rinnalle ovat nousseet radio-elektronisen taistelun ja informaatiovaikuttamisen keinot. Tuhoamisen ja vaikutuksen kohteena eivät enää ole ainoastaan vastustajan asevoimien joukot, vaan myös vastustajan toimintaa hyödyttävä infrastruktuuri.</p>
<p>rintaman tiheyden ja tukemisen normit, voimasuhteet</p>	<p>Näkyvät sotataidossa keskittämisen periaatteessa, joka on voimakkaaimmin kehittyvä sotataidon periaate. Joukkojen ja välineiden tiheään ryhmittymisen sijaan keskittäminen ajatellaan toteutuvan parhaiten kaukovaikutuksessa tulen ja muun vaikutuksen keskittämällä. Tiedustelun- ja johtamisen verkostomainen rakenne tunnustetaan vaikutuksen keskittämisen edellytykseksi.</p> <p>Mikäli kykyä kaukovaikutukseen ja verkostoituneeseen toimintaan ei ole, pyritään <i>taisteluun kosketuksessa</i>, jolloin tiheyden ja paikallisten voimasuhteiden katsotaan olevan edelleen käytettävissä olevia keinoja.</p>
<p>iskun muoto ja syvyys</p>	<p>Taisteltaessa kosketuksessa iskun muoto ja syvyys ovat merkityksellisiä¹⁴³⁹.</p>
<p>iskujen ulottaminen samanaikaisesti vastustajan koko syvyyteen</p>	<p>Nykyisin käytössä olevat asejärjestelmät mahdollistavat syvyyteen vaikuttamisen paremmin kuin koskaan aikaisemmin. Kuitenkin vaikeutena on erityisesti liikkuvien sotilaallisten kohteiden tiedustelu, jolloin maalien valinnassa kustannus-hyöty-suhde puoltaa tuhovaikutuksen suuntaamista helpommin tiedustelulle paljastuviin ja vastustajalle merkityksellisiin kohteisiin, kuten elintärkeään infrastruktuuriin.</p>

¹⁴³⁷ Ks. tutkimuksen s. 168.

¹⁴³⁸ Киселёв, Воробьёв, Kiseljov, Vorobjov (2013a), s. 11.

¹⁴³⁹ Sama.

1920- ja 1930-luvun piirre	Nykyinen ajattelu
taisteluvoiman taktinen, operatiivinen ja strateginen porrastaminen	Joukkojen määrän vähetessä, yhtenäisten rintamien väistyessä ja aseistuksen tulivoiman kasvaessa sekä edellytykset että tarve taktisen ja operatiivisen toisen portaan käyttöön pienenevät. ¹⁴⁴⁰ Porrastamisen toteuttamistapa muuntumassa joukkojen ryhmittämisestä vaikutuksen ryhmittämiseen. Yhdeksi porrastuksen keskeiseksi osaksi muodostuu joukkojen ilmatuki. Asevoimien strategisen liikkuvuuden ja joustavuuden avulla muodostetaan strateginen porrastus, jolla turvataan operaation edellytyksien kehittäminen taistelevaa suuntaa täydentämällä ja mahdollisesti avaamalla uusia suuntia. Aseistuksen tehon kasvun takia ”rintaman” läheisyyteen ei ole turvallista sijoittaa suuria taktisia ja operatiivisia taistelusta irti olevia portaita.
rynnäköportaan ja murren kehittämisen portaan käytön erikoistuminen	Ei nähtävissä. Tämä erityispiirre kuuluu yhtenäisen rintaman murtamiseen, jonka merkitys on vähentynyt ¹⁴⁴¹ .
jatkuva rynnäköpaine	Jatkuva, joukon oman liikkeen ja tulivoiman muodostaman rynnäköpaineen merkitys taistelussa on säilynyt. Tulivoiman ja kaukovaikutuskyvyn lisääntyminen voi merkitä rynnäköpaineen merkityksen laskua venäläisten joukkojen toiminnassa 10–15 vuoden kuluessa ¹⁴⁴² .
saavutetun menestyksen hyödyntäminen	On edelleen ohjesäännöissä mainittu sotataidon periaate, jonka merkitys ei ole kiistettävissä.
pyrkimys nopeuteen (taistelun tempo) ja	Nopeuden vaatimus sisältyy päätöksentekoon, taisteluliikkeen ja tulen liikkeeseen. Nopeus vähentää omia tappioita. ¹⁴⁴³
Yllätykseen	Yllätys on ohjesäännöissä mainittu sotataidon periaate.
johtaminen ja itseohjautuvuus	Keskeytymätön johtaminen on ohjesäännöissä mainittu sotataidon periaate. Verkostokeskeiseen sodankäyntiin siirtymisen

¹⁴⁴⁰ BU- 2006, ss. 68–72, 182–183 ks. myös BU-1989, ss. 69–79, 153. – Venäjän maavoimien pataljoona- ja komppaniaohjesäännössä vuodelta 2006 porrastaminen ja portaiden tehtävät mainitaan sekä puolustus- että hyökkäystaistelussa. Ohjesäännön puolustus- ja hyökkäystaistelua käsittelevät kohdat ovat lähes yhtenevät vastaavan vuoden 1989 ohjesäännön kanssa, joten niitä ei ole päivitetty vuosisadan vaihteen sotiin ja konfliktien tutkimusten tuloksien perusteella.

¹⁴⁴¹ Киселёв, Воробьёв, Kisel'jov, Vorobjov (2013a), s. 10.

¹⁴⁴² Киселёв, Воробьёв, Kisel'jov, Vorobjov (2013b), s. 9, ks. myös Кондратьев, Александр: Нужна ли информационная революция в армии?, Военно-промышленный курьер, № 48, 10.12.2008, <http://dlib.eastview.com/browse/doc/19395285>, 7.8.2013, Kondrat'jev, Aleksandr: Tarvitaanko armeijassa informaatioteknistä vallankumousta?, Voenno-promyšlennyj kurier, s. 10. – Venäjän asevoimat on kehityksessä 20 vuotta jäljessä Yhdysvaltoja. Verkostokeskeisen kaukostaistelukykyyn saavuttaminen vie Kont-radjevin mukaan vielä 10–12 vuotta.

¹⁴⁴³ Киселёв, Воробьёв, Kisel'jov, Vorobjov (2013a), ss. 10–11. – Kisel'jovin ja Vorobjovin artikkelin taulukossa esitetään hyökkäystaistelun liikenopeuden vaatimuksen perusteeksi ajat, joiden kuluessa tuotantovalmistelun kohteena ollut joukko palauttaa taistelukykyänsä. Harjoituskokemusten perusteella tukikohdan saavuttaa 100 % taistelukykyyn kuudessa minuutissa ja erilliset panssaroidut kohteet neljässä minuutissa.

1920- ja 1930-luvun piirre	Nykyinen ajattelu
	myötä johtamista halutaan kehittää itseohjautuvan verkoston suuntaan. ¹⁴⁴⁴ Vaikka kulttuurillisia esteitä verkostojohtamisen siirtymiseen Venäjällä pidetään suurina, on kehitysarviossa otettava huomioon venäläisen yhteiskunnan ja kulttuurin tottuneisuus epävirallisten tukiverkostojen käyttöön.
yhteistoiminta (yhteensovittaminen)	Yhteistoiminnan merkitys on aikaisempaa tärkeämpää. Asevoimien pitää sisäisen aselajien ja puolustushaarojen yhteistoiminnan lisäksi pystyä toimimaan muiden viranomaisten kanssa erityisesti maan sisäisissä aseellisissa konflikteissa.
taistelutoiminnan turvaaminen - ilmapuolustus - tiedustelu	Taistelutoiminnan turvaaminen kuuluu sotataidon periaatteisiin. Sodan ja taistelun kuva korostaa ilmapuolustuksen merkitystä. Tiedustelun kehittäminen on osa verkostokeskeistä johtamisperiaatetta ja edellytys kaukovaikuttiselle tulenkäytölle.
täydennysten ja kunnossapidon turvaaminen	Merkitys kasvaa sotavarustuksen kehittyessä. Osa asevoimien huoltopalveluista on jo ulkoistettu käynnissä olevan uudistuksen aikana.

Taulukko 22. 1920- ja 1930-lukujen operatiivisen ja taktisen tason sotataidollisten piirteiden näkyminen nykypäivän venäläisessä sotataidossa.¹⁴⁴⁵

Hyökkäys- ja vastahyökkäysoperaatioissa voidaan edelleen soveltaa 1920- ja 1930-luvuilla kehitettyjä syvän taistelun ja operaation toimintatapoja. Niiden kehittämisen lähtökohta oli tiiviiden puolustusrintamien murtaminen valtavalla elävän voiman ja tulen keskittämällä, kohdistamalla tulella tuhoaminen vastustajan koko ryhmytyksen syvyyteen sekä murtoaukkoon suunnitelmallisesti syötettävän toisen portaan syvyyteen työntyvällä vyöryllä. Tiiviiden ja yhtenäisten rintamien muututtua pesäkemäiseksi ja liikkuvaksi puolustukseksi on voiman keskittämisen periaate muuttunut joukkojen ja niitä tukevien välineiden tiheästä ryhmittämisestä vaikutuksen keskittämisen periaatteeksi. Vastustajan syvyyteen vaikuttaminen on mahdollista, ja sen kohteina voivat asevoimien reservien lisäksi olla yhteiskunnan elintärkeät rakenteet. Joukkomäärän vähentessä toinen porras näyttäytyy yhä useammin taktisen tai jopa operatiivisen toisen portaan sijaan strategisesta syvyydestä käytettävänä voiman projektiona.

¹⁴⁴⁴ Киселёв, Воробьёв, Kiseljov, Vorobjov (2011a), s. 27.

¹⁴⁴⁵ Киселёв, В., Воробьёв, И.: По ступеням мастерства, или как ”воевать по-новому” Армейский сборник, № 3, 2013b, <http://dlib.eastview.com/browse/doc/29246535>, 7.8.2013, suom. Kiseljov, V. ja Vorobjov, I.: Taidon portailla, eli kuinka taistella uudella tavalla, Armeiski sbornik, ss. 8–10, ks. myös Киселёв, Воробьёв, Kiseljov, Vorobjov (2011a).

Tulokset

Käsittelen tässä luvussa tutkimukseni alakysymysten avulla sellaisia tutkimustuloksia, joiden katson tuottaneen uutta tietoa.

Keisarillisen Venäjän sotataidollinen perintö

Venäjällä on vahvat sotilaalliset perinteet, joista voidaan kansallistunnon kohottamisen lisäksi ammentaa myös arvokasta ja käyttökelpoista sotataidollista sisältöä. Jo ennen Napoleonin merkittävää vaikutusta sotataitoon oli generalissimus Aleksandr Suvorov jättänyt henkiseksi perinnökseen venäläisille yhä edelleen tunnettuja sotataidon periaatteita. Aleksandr Suvorovin näkemykset sotilaskasvatuksesta säilytettiin 1800-luvulla, ja ne hyväksyttiin myös osaksi punaisen armeijan näkemyksiä.

Venäjän keisarillisen yleisesikunta-akatemian sotateoreettisen tutkimustyön laajuus ja syvällisyys yllättävät, kun ottaa huomioon suomalaisen tutkimusperinteen, ennakkoletusten ja neuvostoliittolaisen 1920- ja 1930-luvun sotateoreetikkojen muokkaamat käsitykset. Sen heikkoutena oli asenteellinen ja vähättelevä suhtautuminen tuliaseistuksen kehittymiseen, mikä johti muiden arviointivirheiden ohella tappioon Venäjän–Japanin sodassa. Tästä huolimatta Venäjän keisarillisen yleisesikunta-akatemian tutkimusta ja opetusta voi pitää edistyksellisenä. Yhtenä osoituksena siitä on Clausewitzin filosofisten näkökulmien sisällyttäminen osaksi strategian opetusta tuoreeltaan *vom Kriegen* ilmestymisen jälkeen. Myös sotataidon yleisten periaatteiden luettelon julkaisemista ennen sen isänä pidettyä J. F. C. Fulleria, voidaan pitää huomion arvoisena. Neuvostoliittolaiselle ja myöhemmälle venäläiselle sotataidolle tyypillinen matematiikkaan perustuva mallintamisen perinne on peräisin keisarillisen yleisesikunta-akatemian tuottamista, ja se sisältäneen aimo annoksen Jominin vaikutusta. Venäläisessä sotataidossa Clausewitzin filosofinen lähestymistapa ja Jominin sotakoulun opettajan ote kietoutuvat toisiinsa, mikä antaa suunnittelijoille ja komentajille mahdollisuuden tukeutua molempiin.

Venäjän–Japanin sodan jälkeen sodankäynnin operatiivisen tason kehittämisessä tehty työ on osoitus yleisesikunta-akatemian nuorten opettajien kyvystä soveltaa ja kehittää kokemuksiin ja uusiin vaikutteisiin perustuvaa sodankäynnin uutta tasoa. Aleksandr Neznamovin edistyksellisiä näkemyksiä operaatioista hyödynnettiin 1920- ja 1930-luvuilla. Aleksandr Svetšinin teoksessa *Strategia* operaatiot nimettiin ensimmäisen keran strategiaa ja taktiikkaa yhdistäväksi sotataidon alaksi, *operaatiotaidoksi*.

Poliittinen ohjaus ja Frunzen doktriini

Venäjän sisällissodan jälkeinen kamppailu sotataidon suunnasta jätti perinnökseen Frunzen doktriinina tunnetun ajatusrakennelman, joka sisällytti itseensä sekä marxilais-leninistisen käsityksen sodasta että sisällissodasta saadut kokemukset. Doktriinivalinta syntyi poliittisen taistelun seurauksena, johon osallistuneille oli ratkaisevampaa oman aseman varmistaminen, kuin maalle sopivan sotilaspoliittinen linjan kannattaminen. Doktriinin hyökkäyksellisyys ja sitä seurannut kiista tuhoamis- ja kulutussodan näkökulmien välillä vaikuttivat hyökkäyksen ja puolustuksen keskinäiseen suhteeseen ope-

raatio- ja taistelulajina. Voimakas hyökkäyksellisyys painottaminen johti virheratkaisuihin, jotka olivat muodostua kohtalokkaiksi toisen maailmansodan alussa. Frunzen doktriinin vaikutus sotilaspolitiikkaan säilyi lähes sellaisenaan koko Neuvostoliiton olemassaolon ajan.

Operaation ja taktiikan kysymysten ratkaisu

Vaikka sisällissodan veteraanit olisivat halunneet sotataidon rakentuvan puna-armeijan Venäjän sisällissodassa osoittamien vahvuuksien perustalle, tartuttiin neuvostoliittolaisessa 1920- ja 1930-luvun sotateoreettisessa tutkimuksessa ensimmäisen maailmansodan länsirintamalla katkerasti koettuun ongelmaan yhtenäisen puolustuksen murtamisessa. Puolustuksen vahvuuksia analysoitiin, ja sen murtamiseen kehitettiin elävän voiman ja tulen keskittämiseen sekä murron syvyyden kehittämiseen perustuvia taktisia ja operatiivisia keinoja.

Toisin kuin taistelun ja operaation keinot, jotka neuvostoliittolaisessa sotataidollisessa ajattelussa koettiin kehittämisen arvoiseksi, jäivät sodan ja taistelun periaatteet takalalle. Ennen toista maailmansotaa periaatteita tai sellaiseksi tulkittavia käsitelueltoita ei esitetty neuvostoliittolaisissa sotateoreettisissa teoksissa eikä ohjesäännöissä. Lähdeaineisto ei suoranaisesti paljasta syytä periaatteiden hyljeksimiseen, mutta epäilemättä ne olisivat perustuneet liikaa perinteeseen ja kokemukseen, eivätkä siten olisi sopineet edistyskellisen dialektisen materialismin perustalle rakennettavaan, objektiivisiin havaintoihin ja tiedostamiseen pohjautuvaan, uuteen sotatieteelliseen ajatteluun. Silti periaatteiksi tunnistettavia ilmaisuja ja jäsentelyjä on havaittavissa sekä ohjesäännöissä että sotateoreettisissa teoksissa.

1920- ja 1930-luvun syvän taistelun ja operaation kehitykseen liitetään varsinkin lännessä lähes poikkeuksetta marsalkka Mihail Tuhatševski. Neuvostoliittolaisessa ja venäläisessä kirjoittelussa hänen ohellaan mainitaan yleensä Vladimir Triandafillov sekä useita muita kehitystyöhön osallistuneita. Sen sijaan Georgi Issersonin osuus kehittämistyössä on jäänyt suhteellisen tuntemattomaksi. Tuhatševskin ja Triandafillovin työskentelysuhde oli toisiaan täydentävä. Triandafillov pystyi kehittämänsä sotatieteellisen metodin ja johtamiensa työryhmien avulla työstämään ideoita pulppuavan Tuhatševskin ajattelusta operatiivisella ja taktisella tasolla käyttökelpoisia sovellutuksia. Triandafillovin äkillisen kuoleman jälkeen kukaan ei kyennyt nousemaan hänen tilalleen, mikä heijastui tulkintani mukaan jopa Tuhatševskin tuotantoon siten, että viimeisissä kirjoituksissaan hän käsitteli strategisten visioiden sijaan tuoreen ohjesäännön taktisia kysymyksiä. Issersonin merkitys liittyy operaatiotaidon kehittämiseen sekä syvän taistelun ja operaation taisteluoppien säilyttämiseen yleisesikunta-akatemian opetuksessa siitä huolimatta, että ne joutuivat yhdessä kehittäjiensä kanssa Stalinin poliittisen vainon kohteeksi. Siten Isserson toimi syvien taisteluoppien sisällön säilyttäjänä ja varmisti tärkeän kehitystyön siirtymisen toisen maailmansodan tulevien komentajien osaamiseen.

Ulkomainen vaikutus

Neuvostoliittolaisen sotataidon kehittämisessä hyödynnettiin ulkomaisia vaikutteita. Clausewitzin sotilaallinen filosofia tunnettiin jo keisarillisella Venäjällä, mutta sen varsinainen vyöry perustui siihen, että se muodosti ydinosaan marxismi-leninismien käsityksestä politiikan ja sodan suhteesta. 1920- ja 1930-luvuilla sotataidon käytännön kehitystyöhön saatiin eniten vaikutteita brittiläisen mekanisoidun sodankäynnin kehittäjiltä, pääosin Fullerilta. Hänen työssään neuvostoliittolaisia eivät kiinnostaneet sotateoreettiset näkemykset ja periaatteet vaan mekanisoitujen joukkojen taistelun taktiset keinot.

Sotilastekninen yhteistyö saksalaisten kanssa auttoi puna-armeijan teknisen kehityksen alkutaivalta, mutta saksalaisten salamasotaoppien siirtymisestä osaksi neuvostoliittolaista syvän taistelun ja operaation oppia ei ole näyttöä, eikä se ajallisen kehitykseenkään puolesta ole todennäköistä. Jos siirtoa on tapahtunut, on suunta ollut pikemminkin Neuvostoliitosta Saksaan.

Sotataidollisesta ajattelusta käytännön sotataidoksi ohjesäännöissä ja toisen maailmansodan taisteluissa

1920- ja 1930-lukujen sotateoreettisen kehityksen saavutukset siirtyivät osaksi puna-armeijan taisteluoppia harjoittelun, ei-julkaistujen ohjeiden ja pääosin vuoden 1936 väliaikaisen kenttäohjesäännön välityksellä¹⁴⁴⁶. Syvän taistelun ja operaation piirteitä otettiin sodan aikana enenevässä määrin käyttöön myös sodanjohdon ohjeiden ja operatiivisen ohjauksen kautta. Ohjeistuksista tärkeimpiä olivat vuoden 1942 tammikuussa annettu ohje hyökkäystaistelun ja sitä tukevan tykistöhyökkäyksen järjestämisestä sekä saman vuoden marraskuussa käyttöön vahvistettu jalkaväen taisteluohjesääntö. Sotakokemus sekä vahvisti että kehitti 1920- ja 1930-lukujen näkemyksiä. Syvän taistelun ja operaation piirteitä noudattelevia ohjeita käytettiin suunnittelussa ja taistelutoiminnassa. Tappiot tai hitaus menestyksen saamisessa johtuivat usein ohjeiden laiminlyömisestä.

Neuvostoliittolaista toisen maailmansodan aikaista sotataidon käytäntöä ei kuitenkaan voi kokonaisuudessaan kutsua syviksi taisteluiksi tai operaatioiksi. Tutkimissani tapauksissa keskeistä oli kykenemättömyys tuhota vastustajaa samanaikaisesti sen koko syvyydessä ja se, että murron kehittämiseen tarkoitettua operatiivista porrasta käytettiin usein epätarkoituksenmukaisesti ja ohjeistuksen vastaisesti murron aikaansaamiseen. Tuhoaminen käsitti useimmiten ainoastaan vastustajan puolustuksen taktisen syvyyden ja osan operatiivista syvyyttä. *Syvän sijaan* puna-armeijan sotataitoa voisi paremmin kuvailla laatusanalla *tiheä*. Elävän voiman sekä erityisesti panssarivaunuista ja tykistöstä muodostunut tuhoamisvälineiden *tiheä taistelu* vastasi Triandafillovin vaatimuksia jalkaväen yhtymien taistelumahdollisuuksien kehittämiseksi. Taitavalla operaation suuntaamisella puna-armeija saavutti toisen maailmansodan kulkuun ratkaisevasti vaikuttaneen voiton pystyessään yllättämään saksalaiset Stalingradin vastahyökkäysoperaatiossa heikosti suojatun sivustan kautta suunnatulla syvällä saarroituksella.

Tuhatševskin suositteleman taistelun päämäärän saavuttamiseen pyrkivän ja kaikkien tasojen sotilasjohtajien aloitteellisuuteen perustuvan tehtäväjohtamisen kehittymistä häiritsi neuvostoyhteiskuntaan pesiytynyt ohjauksen ja valvonnan johtamiskulttuuri. Vaikka politrukkien valvontaoikeuksia sodan aikana kavennettiin, lisääntyi valtion ylimmän johdon suora puuttuminen sotatoimiin sodan loppua kohden. Siitä on osoituksena puhe- linkeskustelujen intensiteetin kasvu Stalinin ja rintamien komentajien välillä.

Sotataidon kehittäminen ydinaseen, paikallisten sotien ja aseellisten konfliktien aikakaudella

Neuvostoliitossa sotatieteellinen työ pääsi uudelleen vauhtiin vasta Stalinin kuoleman jälkeen. Tutkimus- ja kehittämistyössä käsiteltiin sotakokemuksia sekä uuden aseistuksen merkitystä. Eräänä sen keskeisenä tuloksena syntyivät määritelmät sodan laeista ja sodankäynnin periaatteista. Neuvostoliittolainen sotateoria vierasti tutkimushavaintojeni mukaan periaatteita sekä käsitteinä että esitettyinä luetteloina 1950-luvun puoliväliin as-

¹⁴⁴⁶ Joitakin syvän taistelun ajatuksia esitettiin jo PU-29:ssa, ks. tutkimuksen s. 94.

ti¹⁴⁴⁷. Tämän jälkeen periaatteet ovat säilyneet neuvostoliittolaisessa ja venäläisessä sotataidossa pääpiirteiltään samanlaisina. Sisällöltään niitä voi luonnehtia sotataidon yleisiksi periaatteiksi, jotka eivät ole erityisen neuvostoliittolaisia tai venäläisiä sen enempää kuin Fullerin kautta läntisiin asevoimiin tulleet periaatteet eivät ole nimellisesti yhdysvaltalaisia tai brittiläisiä.

Periaatteisiin tukeutuminen merkitsi myös pientä siirrosta clausewitzilaisesta sotataidosta kohti jominilaisia näkemyksiä. Ei ole perusteltua syytä väittää sen olevan väärin, sen enempää kuin ei ole perusteltua väittää vääräksi sitä, että suomalaisessa sotataidossa on siirrytty viime vuosina käyttämään anglosaksisen esimerkin johdattamina jominilaisia operaatiolinjoja, jotka ovat vieraita aiemmalle suomalaiselle käytännölle. Muutoksen suunta on kuitenkin tunnistettava – vielä parempi olisi, jos sitä osattaisiin hallita tietoisilla päätöksillä.

Ydinaseistus ei vielä 1950-luvun sodassa olisi ollut ratkaiseva aseistuksen muoto. Vaikka ydinaseteknologia oli ainoastaan Yhdysvaltojen hallussa, ei sillä ollut riittävästi pommeja eikä niiden kuljettamiseen soveltuvia lentokoneita. Tämä oli todennäköisesti neuvostojohdon tiedossa, mikä antoi aikaa oman ydinaseen kehittämiseen. Sitä odotellessa divisioonien määrä ja laatu turvasivat Neuvostoliiton intressit. 1960-luvulla mannertenvälisen ohjusaseistuksen taistelumahdollisuuksien oivaltaminen johti neuvostoliittolaisessa sotilaallisessa ajattelussa vallankumoukseen: muutama ydinkärjellä varustettu ohjus saavuttaisi sodan strategisen päämäärän nopeasti ja varmasti ilman mittavia operaatioita tai taistelutoimia.

Neuvostoliittolaisen operaatiotaidon ja taktiikan tuli ydinaseistuksen käyttöönoton laajenemisen myötä pystyä suojaamaan yleisjoukkojen taistelukyky sekä hyödyntämään ydiniskujen tuhovoimaa. Vaatimuksen perusteella sotataidon ja yleisjoukkojen taisteluun kirjattiin hajauttamisen periaate. Vastustajan ydiniskuilta pyrittiin suojautumaan hajauttamalla omat joukot ja välineet laajalle alueelle. Siirtyminen laajalta alueelta omien ydiniskujen lamauttavaa vaikutusta hyödyntävään hyökkäysoperaatioon edellytti joukkojen keskitettyä johtamista ja niiden nopeaa motorisointiin perustuvaa liikettä.

Yhdysvaltain ja Neuvostoliiton mannertenvälisen ydinhyökkäyskyvyn saavuttaessa suurimman tasonsa 1970-luvun alussa, ryhdyttiin neuvostoliittolaisessa sotilaallisessa ajattelussa miettimään vaihtoehtoja sodan ja taistelujen kuvaa, jossa olisi keskeistä välttää laajamittainen ydinaseisiin perustuva sota. Ajatuksen taustalla oli luonnollisesti tieto siitä, että laajamittainen ydinaseistuksen käyttö tuhoaisi elinolosuhteet koko maapallolta, mutta myös oletus siitä, että Neuvostoliiton johtamalla Varsovan liitolla olisi ollut mahdollisuus menestyä tavanomaiseen aseistukseen perustuvassa sodassa vastustajaansa paremmin. Kehittämisen kohteeksi yleisjoukkojen operaatioissa nousivat 1970- ja 1980-luvuilla syvän operaation ajatuksia mukailevat ja hyödyntävät *operatiiviset liikkuvat ryhmät*. Neuvostoliitto ei edullisesta ennakoasetelmasta huolimatta pärjännyt Yhdysvalloille ja Natolle tavanomaiseen aseistukseen perustuvassa doktriini- ja varustelukilpailussa. Yhdysvaltain AirLand Battle ja Naton Follow-On Forces Attack -taisteluopit sekä niitä tukeva täsmäaseistuksen kehittyminen olivat liikaa Neuvostoliitolle. Kehityksen seurauksena Neuvostoliitto joutui muuttamaan sotilaallista doktriiniaan puolustukselliseen suuntaan, jolloin myös operatiivisten liikkuvien ryhmien kehitys pysähtyi.

¹⁴⁴⁷ Poikkeuksen tähän muodostavat Stalinin vuonna 1942 esittämät viisi tekijää, mutta niiden esittäjää eivät tavanomaiset säännöt sitoneet.

Paikallisissa sodissa ja aseellisissa konflikteissa tarvittavan operaatiotaidon ja taktiikan kehittämiseen ei Neuvostoliitossa kiinnitetty tarvittavaa huomiota kahdesta syystä: Asevoimien tehtävänä oli varautua ensisijaisesti pahimpaan vaihtoehtoehtoon, eli laajamittaiseen sotaan Yhdysvaltain ja sen liittolaisten kanssa joko ydin- tai tavanomaisin asein. Tehtävän vaativuus edellytti kaikkien resurssien suuntaamista ”pääsuuntaan”. Neuvostoliitolle aseelliset konfliktit, kuten Afganistanin sota, olivat ideologisesti vaikeita, eikä niitä siksi haluttu mieltää tappioita aiheuttaviksi sodiksi vaan sosialistiseksi veljesavuksi. Sotataidon, erityisesti sen teorian ja virallisen ohjeistuksen kehittämisen, kannalta todellisen tilanteen kiistäminen ei ollut hyvä lähtökohta. Sotataito kehittyi joukkojen oman käytännön kokemuksen ja johtoportaiden ratkaisujen pohjalta. Koska aseellisissa konflikteissa saaduilla kokemuksilla ei ollut virallista ja tunnustettua asemaa, eivät ne kerryttäneet asevoimille organisaationa kokemusta ja osaamista, joita olisi voitu hyödyntää tulevilla konflikteilla.

Neuvostoliiton purkautuessa myös suurvaltojen välinen jännitys hellitti, ja laajamittaisen sodan todennäköisyyden tulkittiin kaikkialla laskeneen. Uhan lientyminen antoi Venäjälle aikaa puolustuksensa uudelleen järjestämiseen. Uuden Venäjän sotilaallisessa doktriinissa sotilaallisiksi vaaroiksi ja uhkiksi nousivat valtioiden välisten sotien lisäksi Venäjän alueelliseen eheyden vaarantava separatismi sekä lähialueiden paikalliset sodat ja aseelliset konfliktit. Kansallinen puolustus perustettiin epätodennäköiseksi arvioidussa laajamittaisessa sodassa ydinasepidäkkeeseen. Paikallisten sotien ja aseellisten konfliktien varalle päätettiin kehittää *liikkuvat voimat*. Niiden kehittämistyötä 1990-luvulla haittasivat Tšetšenian sota ja heikko taloudellinen tilanne.

1920- ja 1930-luvun vaikutteet nykypäivän venäläisessä sotataidossa

Vuosituhaten vaihteesta alkaen venäläistä sodan ja taistelun kuvaa ovat määrittäneet Yhdysvaltain ja sen liittolaisten sotatoimet Jugoslaviassa ja Irakissa. Suurvaltojen välisen jännityksen lientyminen ei kylmän sodan jälkeen ollut kehittynyt odotusten mukaisesti. Lännen sotilaallinen voima, ja kasvanut valmius sen käyttämiseen, näyttäytyy Venäjälle sekä uhkina että vaatimuksina, ja myös oikeutuksena toimia samalla tavoin omien etujen turvaamisessa. Yhdysvaltain kyky käyttää ilma-avaruutta täsmäiskuihin vastustajiensa strategisen syvyyden kohteisiin tavalla, jonka on arvioitu vastaavan tuhovaiikutuksiltaan ydinasehyökkäystä ja siten vaarantavan Venäjän ydinpidäkkeen, on syventänyt 1980-luvulla alkanutta puolustuksellista suuntausta. Sen uudeksi kehityssuunnaksi on kohonnut ilma-avaruuspuolustus, joka yhdessä ydinpidäkkeen kanssa muodostaa Venäjän puolustuksen tärkeysjärjestyksen kärkikaksikon. Yleisjoukkojen toiminta keskittyy aikaisempaa enemmän toimintaan aseellisissa konflikteissa ja paikallisissa sodissa. Niiden käyttö alueellisissa tai laajamittakaavaisissa sodissa ei silti ole poissuljettua.

Tšetšenian sotien kokemuksen perusteella tavoitteeksi otettiin aseellisten konfliktien hallintaan tarkoitettujen pysyvän valmiuden yhtymien muodostaminen. Tavoitteeseen pääsemistä ovat hankaloittaneet sopimuspalvelussotilaiden rekrytoimisvaikeudet. Maavoimien pysyvän valmiuden yhtymien sekä varusmies- että sopimuspalvelukseen perustuva sekätäydennysmalli ei takaa vuoden mittaisen varusmieskoulutuksen kutsuntajaksoittelun takia jatkuvasti käytettävissä olevia taisteluvalmiita prikaateja. Nykyinen Venäjän asevoimien joukkojen täydennys- ja liikekannallepanojärjestelmä noudatteleeakin Triandafillovin vuonna 1929 esittämiä ajatuksia nopeasti reservistä täydennettävistä *ensilinjan* ja myöhemmin perustettavista *toisen linjan* joukoista. Maavoimien prikaatin keskittäminen taisteluun vaatii joko reservistä käskettyä koulutettua täydennyshenkilöstöä tai taisteluvalmiiden pataljoonan taisteluosastojen kokoamista useammasta prikaatista.

ta. Jälkimmäinen vaihtoehto on todennäköisin vaihtoehto matala-asteisessa aseellisessa konfliktissa. Sen käyttö edellyttää taisteluosastojen kokoamista tehtävän tarpeiden mukaiseksi joukkoryhmittymiksi, joissa voidaan käyttää aikaisempien aseellisten konfliktien tapaan myös erittäin korkeassa valmiudessa olevia maahanlaskujoukkoja. Joukkoryhmittymällä tulee olla kyky johtaa eri tavoin varustettujen ja erillään koulutettujen taisteluosastojen taistelutoimintaa ja huoltoa.

Nykyaikaisessa nopeasti kehittyvässä sotilaallisessa konfliktissa Issersonin luonnostelma asevoimien strateginen porrastus syntyy muodostamalla edelläkuvatulla tavalla kootuista joukkoryhmittymistä strategiseen suuntaan ensimmäinen porras ja myöhemmin perustettavista yhtymistä toinen porras. Tällaisessa vaihtoehdossa toisen portaan perustamiseen ja ryhmittämiseen kuluu kuitenkin huomattavan pitkä, jopa kuukausien aika, eikä toisen linjan joukoista liene suurten läpimurtojen vaatimiin syviin operaatioihin. Käyttökelpoinen ratkaisu on sellainen pysyvän valmiuden joukkojen määrä, joka mahdollistaa ensimmäisen portaan joukkoryhmittymän muodostamisen pääsuunnan sotilaspiirin alueelta ja toisen portaan keskittämisen selustan tai toissijaisen suunnan sotilaspiirin alueelta. Kolmantena vaihtoehtona on kehittää todelliset 1990-luvun mallin mukaiset liikkuvat voimat, jota tuettaisiin toimintasuunnittain raskaan kaluston ennakko-varastoinnilla.

Keskitetyn ja hajautetun johtamisen, eli tehtäväjohtamisen, välisen tasapainon saavuttamiseen Venäjän asevoimat hakevat ratkaisua verkostokeskeisen johtamisen periaatteista ja välineistä. Nykyaikaisten kriisien ja sotilaallisten konfliktien nopeatempoisuus edellyttää hallittua ja oikea-aikaista siirrosta molempien johtamismallien välillä. Keskitetyn johtamisen mallia käytetään kriisin eskaloituessa sotilaalliseksi konfliktiksi, jolloin asevoimien on pystyttävä välttämään konfliktin syttyminen vahingossa paikallisen provokaation yllyttämänä, kuitenkin siten, että ylijohdon päätöksen jälkeen joukot pystyvät tempaamaan aloitteen tehtävänsä täyttämässä. Taistelussa joukkojen on pystyttävä toimimaan asetettujen tavoitteiden saavuttamiseksi itsenäisesti, mutta saatava tehtävässään tarvittavaa tietoa sekä vertikaalisessa että horisontaalisessa suunnassa. Konfliktin ratkaisu- ja päätösvaiheissa ylijohdon on pystyttävä nopeasti suuntaamaan, keskittämään, rajoittamaan ja päättämään taistelutoiminta. Joustava keskitetyn ja hajautetun johtamisen vaihtelu edellyttää johtamisjärjestelmätekniikan lisäksi kulttuurimuutosta, jonka saavuttamista venäläisen yhteiskunnan rakenteet ja perinteet eivät kaikilta osin tue.

1920- ja 1930-lukujen operaatiotaidon ja taktiikan pääsisältönä oli saada aikaan murto yhtenäisen rintamaan ja työntyä murtoaukosta vastustajan operatiiviseen syvyyteen. Nykyaikaisen aseellisen taistelun olosuhteissa yhtenäisten rintamien syntyminen on epätodennäköistä, joten toista maailmansotaa edeltäneet taktiset ja operatiiviset keinot eivät sellaisenaan ole sovellettavissa. Olennaisempaa Neuvostoliiton ensimmäisten vuosikymmenten sotataidollisessa ajattelussa on sen vaikutus Venäjän sotatieteelliseen järjestelmään. Vaikka dialektinen materialismi on valtiollisena ideologiana väistynyt, on se yhä käytössä sotatieteen teoriassa ja sen käyttämissä menetelmissä. Kansallista teoriapohjaa voi hyvällä syyllä pitää venäläisen sotataidon vahvuutena. Vaikka Venäjällä, kuten muuallakin, jäljitellään Yhdysvaltain asevoimien toimintatapoja, tarkastellaan niitä terveen tieteellisen epäilyn näkökulmasta.

Generalissimus Aleksandr Suvorovin opetukseen kuului kolme taktista periaatetta *silmämäärä, jatkuvan rynnäkön paine ja nopeus*. Vaikka silmämäärän merkitystä on ajoit-

tain pyritty kiistämään objektiivisiin havaintoihin perustuvan tieteen nimissä, on ainakin kahta jälkimmäistä osattu soveltaa menestyksekkäästi – viimeksi Georgian sodassa. Venäjän vahva kansallinen identiteetti ja pitkät sotilaalliset perinteet luovat sille perustan itsenäiselle ja kansalliset intressit turvaavalle sotataidon kehittämiselle.

Kuvat

Kuva 1.	Tutkimuksen viitekehys	2
Kuva 2.	Pietari I:n ratsastajapatsas	19
Kuva 3.	Generalissimus Aleksandr Suvorov.....	21
Kuva 4.	Venäläisen sotataidon merkittävimmät kotimaiset vaikuttajat 1800-luvulla....	40
Kuva 5.	Venäjän–Japanin sodan 1904–1905 sota näyttämö.	52
Kuva 6.	Port Arthuria puolustavia venäläisiä sotilaita	54
Kuva 7.	Karl Marx, Friedrich Engels ja Vladimir Lenin (Uljanov).	67
Kuva 8.	Kiistakumppanit Lev Trotski (Bronštein) ja Mihail Frunze..	73
Kuva 9.	Mihail Tuhatševski ja Vladimir Triandafillov.	85
Kuva 10.	Armeijakunnan hyökkäys syvän taistelun opin mukaisesti.	108
Kuva 11.	Kenraaliluutnantti Ivan Konev maastontiedustelussa 1941.....	122
Kuva 12.	Nykykaikaisen operaation ryhmitys strategisessa syvyydessä.	141
Kuva 13.	Operatiiviset portaat ja niiden käyttö puolustajan rintaman murtamisessa....	142
Kuva 14.	Stuka, Enigma ja kenttäradio	156
Kuva 15.	Ensimmäiset Neuvostoliiton marsalkat vuonna 1935.....	162
Kuva 16.	Saksan joukkojen eteneminen aikana ja rintamatilanne marraskuussa 1942..	188
Kuva 17.	Operaatio <i>Blau</i> etenee kohti Stalingradia.....	189
Kuva 18.	Neuvostoliittolaisia rintamien komentajia yhteiskuvassa sodan päättyttyä	191
Kuva 19.	Näkymä Donin itärannalta kohti länttä.	193
Kuva 20.	Operaatio Uranuksen toiminta-ajatus.....	196
Kuva 21.	Nikolai Vatutin ja Friedrich Paulus	202
Kuva 22.	Stalingradin katastrofi.....	206
Kuva 23.	Rževin ja Vjazman ensimmäinen hyökkäysoperaatio 8.1.–20.4.1942.	210
Kuva 24.	Operaatio Marsin toiminta-ajatus.....	213
Kuva 25.	Läntisen rintaman 20. Armeijan hyökkäyssuunnitelma 25.11.1942.....	216
Kuva 26.	Tilanne 20. Armeijan hyökkäysalueella 25.–27.11.1942 (1.–3. operaatiopäivä).	217
Kuva 27.	Tilanne 20. Armeijan hyökkäysalueella 28.11.1942 (4. operaatiopäivä).	220
Kuva 28.	Tilanne 20. Armeijan hyökkäysalueella 29.11.–1.12.1942 (5.–6. op.päivä) ..	222
Kuva 29.	41. Armeijan lähtökohtatilanne ja tavoitteet 25.11.1942.....	224
Kuva 30.	41. Armeijan tilanne 7.–10.12.1942.....	225
Kuva 31.	Keskisen rintaman osan olosuhteet poikkesivat etelän tasangoista.	228
Kuva 32.	Viipurin–Petroskoin hyökkäysoperaatio 1944 – neuvostoliittolainen näkemys.	240
Kuva 33.	Strateginen tilanne ennen Berliinin operaatiota 1.4.1945.....	244
Kuva 34.	Piirros Stavkan päätöksestä Berliinin operaatiossa.....	245
Kuva 35.	Tavoite saavutettu.	246
Kuva 36.	Kansikuvataidetta.....	285
Kuva 37.	Neuvostoliiton maavoimien yhtymien tavanomaisen aseistuksen tulivoima.	285
Kuva 38.	US ja NL strategisten ydinasejärjestelmien määrän kehittyminen	287
Kuva 39.	Puolustuksen ja hyökkäyksen teemat sotilaslehdissä.....	293
Kuva 40.	Keskittämisen periaatteen muuttuminen hyökkäystaistelussa.	299
Kuva 41.	Armeijan hyökkäysperiaate 1970-luvulla ja Panshirissa 1982	316
Kuva 42.	Neuvostojoukkoja vetäytymässä Afganistanista vuonna 1988.....	318
Kuva 43.	Pysyvän valmiuden voimien strateginen liikkuvuus ja taistelullinen joustavuus.....	348
Kuva 44.	Venäjän sotilaallisen turvallisuuden uhat vuonna 2011.....	357

Taulukot

Taulukko 1. Divisioonan ja armeijakunnan aseistuksen mahdollistamat hyökkäysalueet.	94
Taulukko 2. Divisioonan ja armeijakunnan hyökkäysalueiden leveydet puna-armeijan vuosien 1926 ja 1926 kenttäohjesäännöissä ja teoksessa <i>Nykyaikaisten armeijoiden operaatioiden luonne</i>	96
Taulukko 3. Issersonin esittämät hyökkäyksen onnistumisen edellytykset.	106
Taulukko 4. Hyökkäysalueiden leveydet puna-armeijan vuosien 1926 ja 1929 kenttäohjesäännöissä ja Issersonin teoksessa <i>Luennot syvästä taktiikasta</i>	109
Taulukko 5. Puhdistusten kohteiksi vuosina 1937–38 joutunut puna-armeijan organisaatioiden päällystö.	159
Taulukko 6. Vuosien 1937–38 puhdistusten kohdistuminen puna-armeijan ylimpään päällystöön sotilasarvoittain.	160
Taulukko 7. Osapuolten vahvuudet Stalingradin vastahyökkäysoperaation alussa marraskuussa 1942.	199
Taulukko 8. Joukkojen ja taisteluvälineiden keskimääräinen tiheys operaatio Uranuksen läpimurtovaiheessa.	200
Taulukko 9. Joukkojen ja kaluston määrä sekä osapuolien yleiset voimasuhteet Rževin pullistuman alueella operaatio Marsin alussa 25.11.1942.	214
Taulukko 10. Syvän taistelun ja operaation piirteiden toteutuminen operaatio Uranuksessa ja operaatio Marsissa.	236
Taulukko 11. Syvän taistelun ja operaation piirteiden toteutuminen Kannaksen suurhyökkäyksessä 1944 ja Berliinin hyökkäysoperaatiossa 1945.	259
Taulukko 12. Rintamailmavoimien lentokonekaluston määrä ja suhteelliset osuudet sodan aikana.	268
Taulukko 13. Strategisten ja rintaman hyökkäysoperaatioiden mittasuhteiden kehittyminen.	289
Taulukko 14. Toista maailmansotaa edeltäneet neuvostoliittolaiset operatiivisen ja taktisen sotataidon piirteet.	305
Taulukko 15. Sotilaallisten konfliktien eli sotien venäläinen jaottelu.	309
Taulukko 16. Syvän taistelun ja operaation piirteiden näkyminen Afganistanin, Tšetšenian ja Georgian sodissa.	328
Taulukko 17. Venäjän turvallisuuden uhat ja niihin vastaaminen vuosien 1993–2010 sotilaallisissa doktriineissa.	337
Taulukko 18. Liikkuvien voimien taistelun vyöhykkeet, toimintatavat ja taistelujärjestys.	341
Taulukko 19. Aseellisen taistelun pääasialliset muutokset vuoteen 2030 mennessä. ..	345
Taulukko 20. Mahdollisten taistelutoimien erityispiirteet Venäjän Läntisessä ja Kaukoidän strategisessa suunnassa.	345
Taulukko 21. Sotilaallisen turvallisuuden, sotilaallisen vaaran ja sotilaallisen konfliktin käsitteet vuoden 2010 sotilaallisessa doktriinissa.	354
Taulukko 22. 1920- ja 1930-lukujen operatiivisen ja taktisen tason sotataidollisten piirteiden näkyminen nykypäivän venäläisessä sotataidossa.	362

Henkilöhakemisto

A

Arman, Paul, 218, 219
Astaſjev, Aleksandr, 44, 45, 82

B

Bagramjan, Ivan, 100, 191
Berija, Lavrenti, 161, 275
Blücher, Vasilii, 160, 162
Brežnev, Leonid, 166, 270, 271
Budjonnyi, Semjon, 78, 160, 162
Bülow, Dietrich von, 39, 40

C

Caesar, Julius, 26
Churchill, Winston, 275
Clausewitz, Carl von
 von Clausewitz, Carl, 24, 28, 29, 30, 38, 39, 43,
 44, 45, 50, 51, 59, 60, 66, 67, 75, 80, 82, 119,
 120, 127, 150, 155, 167, 297, 303, 306, 363,
 364, 366

D

Darwin, Charles, 146
Delbrück, Hans, 22, 149
Douhet, Giulio, 88, 109, 116, 148, 150
Dragomirov, Mihail, 6, 28, 31, 38, 39, 40, 41, 42, 43,
 44, 45, 46, 47, 50, 60, 82, 107, 119, 123, 295

E

Eimannsberger, Ludvig von, 153, 154
Engels, Friedrich, 14, 15, 65, 67, 68, 295, 306

F

Fadejev, Aleksandr, 122
Foertsch, Herman, 154, 155
Fredrik Suuri
 Fredrik II, 17, 18, 22, 27, 28, 29, 32
Frunze, Mihail, 6, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 83,
 84, 85, 91, 97, 99, 100, 119, 143, 145, 161, 164,
 165, 167, 283, 302, 306, 354, 363
Fuller, J. F. C., 42, 104, 105, 116, 118, 145, 146, 147,
 148, 149, 150, 151, 154, 156, 168, 171, 296,
 297, 363, 364, 366

G

Garejev, Mahmut, 6, 77, 209, 211, 288, 290, 311,
 312, 341
Gorbatšov, Mihail, 270, 271, 278, 291, 293, 318,
 332
Govorov, Leonid, 100, 191
Guderian, Heinz, 154, 155, 156

H

Hannibal, 26

Hegel, Georg, 67, 80
Heinrici, Gotthard, 243
Hitler, Adolf, 178, 183, 186
Hruštšov, Nikita, 166, 270, 279, 280, 282, 284

I

Isserson, Georgi, 3, 6, 7, 78, 79, 82, 84, 86, 87, 94,
 97–109, 114, 117, 121, 126, 127, 128, 129, 130,
 131, 140, 141, 143, 144, 147, 148, 149, 153,
 155, 162, 163, 170, 173, 174, 175, 176, 177,
 229, 283, 304, 364
Ivanov, Sergei, 343, 349, 355

J

Jakir, Iona, 77, 98
Jegorov, Aleksandr, 117, 144, 145, 160, 162
Jeltsin, Boris, 270, 318, 332, 338, 339, 356
Jerjomenko, Andrei, 190, 191, 195, 201
Jomini, Antoine-Henri, 9, 38, 39, 41, 42, 45, 47, 50,
 51, 60, 82, 166, 307, 366

K

Kalinovski, Konstantin, 98
Kamenev, Sergei, 98, 137, 145
Katariina II, 19, 22
 Katariina Suuri, 14
Katukov, Mihail, 263
Kirjuhin, Nikolai, 218, 264
Kiseljov, Valeri, 303
Kiseljov, Vladimir, 6, 303, 361
Kolenkovski, Aleksandr, 138
Konev, Ivan, 100, 122, 191, 218, 219, 242, 246,
 264, 266, 267
Korkodinov, P. D., 173
Kropotinka, N., 215
Kulik, Grigori, 161
Kutahov, Pavel, 252, 253, 267, 268
Kutuzov, 18

L

Leer, Genrih, 6, 25, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 47,
 82, 129, 145, 296
Lenin, Vladimir, 33, 36, 65, 66, 67, 72, 79, 80, 270,
 271, 280, 295, 300, 306, 352
Liddel Hart, Basil, 30
Lloyd, Henry, 9, 39, 40, 41, 45
Ludendorf, Erich, 116

M

Maganov, V, 341
Mannerheim, C. G. E., 37
Marx, Karl, 14, 65, 67, 68, 295, 306
Medem, Nikolai, 39, 41, 43, 45, 82
Medvedev, Dmitri, 349, 351
Menšikov, Aleksandr, 24
Metzsch, Horst von, 117
Mihnevitiš, Nikolai, 26, 58, 59, 60, 82, 272, 296, 303,
 307

Miljutin, Dmitri, 38, 40, 48, 49
Model, Walter, 214
Moltke, Helmut von
von Moltke, Helmut, 82, 128, 129, 131, 155
Movtšin, Nikolai, 137

N

Napoleon, 26, 27, 37, 38, 39, 41, 42, 43, 47, 48, 49,
50, 51, 58–62, 82, 127, 128, 129, 131, 146, 166,
300
Nehring, Walther, 116
Nevski, Aleksanteri, 21, 35
Neznamov, Aleksandr, 6, 11, 58, 60, 61, 62, 63, 64,
82, 102, 123, 137, 138, 363
Novikov, Aleksandr, 192, 194, 252

O

Osipov, K., 34

P

Paasonen, Aladár, 205
Paavali I, 24
Paulus, Friedrich, 186, 192, 197, 198, 205
Pavlov, Dmitri, 164
Petrov, Jevgeni, 122
Pietari I
Pietari Suuri, 13, 14, 15, 17–19, 25, 35, 38
Pietari III, 22
Purkajev, Maksim, 225
Putin, Vladimir, 270, 273, 320, 321, 344, 355

R

Radzievski, Aleksei, 212, 229, 230, 243
Reznitšenko, V., 6, 284, 294, 301, 329
Rokossovski, Konstantin, 100, 178, 190, 191
Rumjantsev, 18

S

Saharov, Fjodor, 215
Saltykov, Pjotr, 21
Šapošnikov, Boris, 67, 77, 100, 145
Savkin, V., 6, 119, 284, 295, 296, 302
Schörner, Ferdinand, 243
Seeckt, Hans von, 89, 116
Serdjukov, Anatoli, 210, 349
Skokov, Sergei, 349
Snesarev, Andrei, 97
Šoigu, Sergei, 274, 349, 353
Sokolovski, Vasili, 6, 75, 78, 276, 280, 288, 294,
298
Solohov, Mihail, 122
Stalin, Josif, 3, 11, 24, 35, 68, 69, 72, 77, 82, 86, 109,
122, 144, 145, 148, 151, 157, 158, 161, 163–
166, 175, 183, 186, 187, 190, 191, 192, 194,

208, 226, 227, 239, 241, 248, 255, 257, 260,
264, 265, 266, 267, 269, 270, 271, 272, 273,
274, 275, 276, 278, 284, 294, 364, 365, 366
Strokov, Aleksandr, 36, 176, 177
Štšadenko, Efim, 162
Sudoplatov, Pavel, 175, 274, 275, 276
Suvorov, Aleksandr, 6, 14, 18–39, 42, 43, 45, 46, 47,
48, 50, 60, 61, 76, 80, 82, 118–120, 133, 135,
165, 166, 169, 170, 175, 182, 209, 229, 233,
237, 238, 264, 268, 300, 352, 363, 368
Suvorov, Vasili, 20
Svetšin, Aleksandr, 6, 7, 33, 34, 43, 44, 49, 70, 72,
78, 79, 80, 81, 82, 126, 137, 363

T

Tarasov, German, 222, 223, 224
Timošenko, Semjon, 100, 150, 186
Tolbuhin, Fjodor, 24, 191
Triandafillov, Vladimir, 3, 4, 6, 84–108, 112, 113,
118, 125, 126, 131–139, 143, 145, 149, 155,
166, 169, 170, 171, 176, 265, 289, 304, 307,
360, 364, 365, 367
Trotski, Lev, 70, 72, 73, 76, 77, 78, 82, 97, 161, 166
Truman, Harry, 275
Tuhatševski, Mihail, 3, 4, 6, 34, 71, 72, 76, 77, 78,
79, 80, 83–87, 89, 94, 97–121, 123, 124, 125,
126, 137, 138, 145, 146, 148, 149, 155, 160–
162, 165–167, 170, 176, 238, 264, 283, 304,
364

U

Uborevitš, Ieronym, 98
Ulrich, Anton, 24

V

Varfolomejev, Nikolai, 126, 131, 134, 136, 139,
145
Vasiljevski, Aleksandr, 190, 191, 192, 194, 205,
273
Vatutin, Nikolai, 194, 202
Verhovski, Aleksandr, 33, 78, 149
von Senger und Etterlin, Ferdinand Maria, 110
Vorobjov, Ivan, 6, 296, 302, 303, 306, 339, 340,
341, 361
Voronov, Nikolai, 192
Vorošilov, Kliment, 97, 109, 116, 145, 158, 160–
162, 165, 166, 272

Z

Zaharov, Mihail, 86, 163, 310
Žukov, Georgi, 100, 175, 184, 190, 191, 192, 194,
200, 201, 216, 219, 220, 221, 225, 226, 227,
234, 238, 242, 243, 246, 254, 260, 261, 263,
264, 265, 266, 273, 278

Liitteet

Liite 1 Sota- ja taistelutaidon periaatteiden vertailu.

Liite 2 Neuvostoliiton ylimmän sodanjohdon ohjauskirje iskuryhmien ja tykistöhyökkäyksen organisoimiseksi 10.1.1942.

Liite 3 Ote Lounaisen rintaman hyökkäysoperaation suunnitelmasta Stalingradin hyökkäysoperaatiossa.

Sodan sekä taistelun periaatteita eri aikoina sotateoreetikkojen ja ohjesääntöjen mukaan.¹

Suvorov² (1795)	Jomini³ (1838)	Leer⁴ (1896)	Fuller (1916)⁵	Frunze (1921)⁶
Kolme sota-taitoa⁷ 1. Silmämäärä 2. Nopeus 3. Jatkuva rynnäköpaine	1. Armeijan keskittäminen menestyksellisesti ratkaisukohtaan ja vastustajan yhteyksiä vastaan vaarantamatta omia yhteyksiä	1. Äärimmäinen paine sodan alussa ⁸	1. Päämäärä ⁹	1. Sodan luokaluonne ¹⁰
Kolme strategian sääntöä¹¹ 1. Vältä yksinomaisten demonstratiivisten toimintaa ¹² 2. Nopean liikkeen keskittäminen vastustajan päävoimaa vastaan ¹³ . 3. Ei erillisiä operaatioita selustan turvaksi ¹⁴	2. Sotaliike vastustajan armeijan osien kohtaamiseksi omalla päävoimalla	2. Toiminnan yhdenaikaisuus ¹⁵	2. Hyökkäys ¹⁶	2. Hyökkäyksellisyys ¹⁷
Seitsemän lakia sodassa¹⁸ 1. Älä toimi muutoin kuin hyökkäyksellisesti. 2. Marssi nopeasti, hyökkää päättäväisesti, kylmät aseet. 3. Menetelmät eivät ole tarpeen, vaan sotiin luotettava näkemys 4. Ylipäälliköille kuuluu täydellinen valta 5. Vihollista vastaan on käytävä kentällä, ei istumalla lin-	3. Voiman keskittäminen taistelukentällä ratkaisevaan kohtaan, tai sellaiseen vastustajan linjaan, joka tulee ensimmäisenä tuhota	3. Toiminnan taloudellisuus ¹⁹	3. Massa ²⁰	3. Aktiivisuus ja päättäväisyys ²¹
	4. Voimien järjestely, siten, että ei pelkästään kohdata ratkaisukohtaa, vaan se tehdään myös oikeaan aikaan ja riittävällä energialla	4. Voiman keskittäminen ratkaisukohtaan ²²	4. Voimien taloudellinen käyttö ²³	4. Liikkuvuus ²⁴
		5. Lyö vastustajaa herkimpään kohtaan. Pääkohde on vastustajan armeija ²⁵	5. Liike ²⁶	5. Valmistautuminen partisaanisotaan ²⁷
		6. Yllätys ²⁸	6. Yllätys ²⁹	5. Taistelutahdon turvaaminen ³⁰

Suvorov ² (1795)	Jomini ³ (1838)	Leer ⁴ (1896)	Fuller (1916) ⁵	Frunze (1921) ⁶
noitetuilla alueilla, vaan siirtymällä vihollisen perässä. 6. Älä tuhlaa aikaasi piiritykseen 7. Älä hajota voimaasi kohteiden valtaamista varten		7. Toimintojen sisäinen eheys ja yhtenäisyys ³¹	7. Turvallisuus ³²	
		8. Iskun valmistelun tärkeys ³³	8. Yhteistointa ³⁴	
		9. Voiton merkitys ja sen energinen hyödyntäminen ³⁵		
		10. Operaation turvallisuus ³⁶		
		11. Aloitteellisuus, ylivoima vihollisen järkeen ja tahtoon verrattuna ³⁷		
		12. Pyrkimys olla vahva sielä, missä vastustaja on heikko ³⁸		

PU-29³⁹ (1929)	Triandafillov (1929)⁴⁰	Varfolomejev (1933)⁴¹	PU-36⁴²	Tuhatševski (1936)⁴³
1. Luokkatietoinen poliittinen kasvatus ⁴⁴	Ei luettele sodan käynnin periaatteita.	1. Yllätys ⁴⁵	1. Sotatoimien siirtäminen hyökkääjän maaperälle ⁴⁶	1. Ihminen taistelijana ⁴⁷
2. Keskittäminen ⁴⁸	Operatiivis-taktisista ohjeista on johdettavissa frunzelaisen käsityksen lisäksi:	2. Taktisen läpimurron operatiiviseksi läpimurroksi kehittymisen turvaaminen ⁴⁹	2. Vastustajan täydellinen tuhoaminen ⁵⁰	2. Jatkuva pyrkimys vastustajan tuhoamiseen ⁵¹
3. Taistelusuunnitelman perustaminen materiaaliin mahdollisuuksiin ⁵²	1) Massan periaate – pääsuunta ja sivusuunta käsite. Keskittämisessä tulenkäytöllä on keskeinen merkitys. Triandafillov	3. Operaation tarpeelliset mitasuhteet rintamassa ja syvyydessä ⁵³	3. Hyökkäyksestä ⁵⁴	3. Yllätys ja nopeus ⁵⁵
4. Joukkojen operatiivinen ja taktinen liikkuvuus	esittää tiukat normit tykistö- ja jalkaväkitulen määrälle.	4. Ratkaisevan iskun turvaava iskun muoto ⁵⁶	4. Painopistesuunta ⁵⁷	4. Johtaminen ⁵⁸
5. Rohkea, päättäväinen paine ja taitava sotaliike ⁵⁹	2) Organisaation kehittämisen kautta yhteistoiminta.	5. Tiedustelun oikea järjestäminen ⁶⁰	5. Yhteistointiminta ⁶¹	5. Aselajien yhteistointiminta ⁶²
6. Sitkeä ja aktiivinen puolustus ⁶³		6. Kaikenpuolinen materiaalin turvaaminen ⁶⁴	6. Yllätys ⁶⁵	6. Taistelutoimien turvaaminen ⁶⁶
7. Käsikynannon nopeus ja selkeys ⁶⁷			7. Liike (sidottu yllätykseen) ⁶⁸	
8. Rohkeus ja päättäväisyys ⁶⁹			8. Taistelukyvyin ja taistelutahdon turvaaminen ⁷⁰	
9. Päälystön jatkuva toiminta kasvatusyössä. ⁷¹			9. Joukkojen toiminnan taisteluvarmistus ⁷²	
10. Kyky käyttää teknisiä välineitä ja omaksua uusia taistelutapoja ⁷³				
11. Toiminnan turvaaminen tiedustelulla, tähtäyksellä ja vartiointilla. ⁷⁴				

PU-39 ⁷⁵	Stalin ⁷⁶ (1942), Mihnevits ⁷⁷ (1910)	Suom. KO yl (1958) ⁷⁸	Taktika (1966) ⁷⁹	Savkin (1972) ⁸⁰
1. Sotatoimien siirtäminen hyökkääjän maaperälle ⁸¹	Stalin: <i>Pysyvät tekijät</i> 1) Selustan lujuus 2) Armeijan moraali 3) Divisioonien määrä ja laatu 4) Armeijan aseistus 5) Päälystön organisointikyky <i>Tilapäiset tekijät</i> Yllätys	1. Päämäärän selvyys ⁸²	1. Keskittäminen ⁸³	1. Liikkuvuus ja taistelutoimien suuri tempo ⁸⁴
2. Ihminen taistelijana ⁸⁵		2. Aktiivisuus ⁸⁶	2. Hajauttaminen ⁸⁷	2. Ponnistelujen keskittäminen ratkaisevaan paikkaan ja aikaan ⁸⁸
3. Jatkuva valmius taisteluun ⁸⁹		3. Yksinkertaisuus ⁹⁰	3. Yhteistointiminta ⁹¹	3. Yllätys ⁹²
4. Hyökkäyksestä sellisyys		4. Toiminnan vapaus ⁹³	4. Yllätys ⁹⁴	4. Aktiivisuus taistelussa ⁹⁵
5. Voimien ja välineiden käyttäminen pääiskun suunnassa ⁹⁶		5. Yllätys ⁹⁷	5. Toimintojen aktiivisuus ja sitkeys asetettujen päämäärien saavuttamisessa ⁹⁸	5. Omien joukkojen taistelukykyyn säilyttäminen ⁹⁹
6. Aselajien yhteistointiminta ¹⁰⁰		6. Voimien vaikutuksen keskittäminen ¹⁰¹	6. Keskeytymättömyys ¹⁰²	6. Tavoitteiden olosuhteiden mukaisuus ¹⁰³
7. Aloitteellisuus, avautuneiden mahdollisuuksien hyödyntäminen ¹⁰⁴	Mihnevits: <i>Voiton saavuttamiselle välttämättömät voimat ja välineet:</i> 1) Armeijan miesvahvuus ja organisaatio 2) Sotilaiden ja heidän johtajiensa moraalin laatu 3) Ylemmän johdon taito 4) Koulutus 5) Aseistus 6) Taloudellinen ja materiaallinen perusta.	7. Voimien taloudellinen käyttö ¹⁰⁵	7. Taistelun kaikenpuolinen turvaaminen ¹⁰⁶	7. Yhteistointiminta ¹⁰⁷
8. Yllätys ¹⁰⁸		8. Menestyksen hyväksikäyttö ¹⁰⁹		
9. Jatkuva taistelutoiminnan turvaaminen ¹¹⁰		9. Varautuminen odottamattomiin tilanteenkäänteisiin ¹¹¹		
10. Materiaalinen turvaaminen ¹¹²		10. Olosuhteiden hyväksikäyttö ja menettelytapojen kehittäminen ¹¹³		
10. Tilanteen mukaiset ratkaisut ¹¹⁴				
11. Vihollisen tuhoaminen ja tappioiden välttäminen ¹¹⁵				

Taktika (1984, 1987)¹¹⁶	Ohjesääntö (1990)¹¹⁷	Ohjesääntö (2010)¹¹⁸	”Nykyiset”¹¹⁹	Vorobjov ja Kiseljov 2011¹²⁰
1. Pysyvä korkea taisteluvalmius ¹²¹	1. Yksiköiden pysyvä taisteluvalmius ¹²²	1. Joukkojen korkea liikekannallepano- ja taisteluvalmius ¹²³	1. Keskittäminen ¹²⁴	1. Verkostokeskeisyys ¹²⁵
2. Korkea aktiivisuus, päättäväisyys ja keskeytymättömyys taistelussa ¹²⁶	2. Päättäväisyys, aktiivisuus ja keskeytymättömyys taistelussa ¹²⁷	2. Toiminnan aktiivisuus ja päättäväisyys ¹²⁸	2. Aktiivisuus ¹²⁹	2. Asymmetrisyys ¹³⁰
3. Yllätys ¹³¹	3. Yhteistointiminta ¹³²	3. Yhteistointiminta ¹³³	3. Yhteistoiminta ¹³⁴	3. Taisteluponnistusten yhtenäisyys informaatio- ja viestintätilassa ¹³⁵
4. Yhteistointiminta ¹³⁶	4. Yllätys ¹³⁷	4. Ponnistusten keskittäminen ¹³⁸	4. Liike ¹³⁹	4. Tuli-isku-liike ¹⁴⁰
5. Keskittäminen ¹⁴¹	5. Keskittäminen ¹⁴²	5. Joukkojen taistelutehtävien sovittaminen niiden taistelumahdollisuuksiin ¹⁴³	5. Yllätys ¹⁴⁴	5. Šokkivaikeutus ¹⁴⁵
6. Taistelu-liike ¹⁴⁶	6. Taistelu-liike ¹⁴⁷	6. Salaaminen ja yllätys, sotilaallinen oveluus ¹⁴⁸	6. Suoja ¹⁴⁹	6. Rakenteellinen suoja ¹⁵⁰
7. Moraalis-poliittisten ja psykologisten tekijöiden hyödyntäminen ¹⁵¹	7. Joukkojen taistelukyvyyn palauttaminen ja taistelun kaikenpuolinen tukeminen ¹⁵²	7. Yksiköiden, voimien, välineiden ja tulen rohkea sotaliike ¹⁵³	7. Joukkojen johtaminen ¹⁵⁴	7. Joukkojen ja aseistuksen integroitu johtaminen ¹⁵⁵
8. Taistelun kaikenpuolinen tukeminen ¹⁵⁶	8. Moraalisten ja fyysisten voimien täydellinen jännittäminen, moraalispoliittisten tekijöiden käyttäminen taistelutehtävän täyttämässä ¹⁵⁷	8. Reservien muodostaminen etukäteen ja niiden viisas käyttö sekä oikea-aikainen uudelleenmuodostaminen ¹⁵⁸		
9. Joukkojen taistelukelpoisuuden tukeminen palauttaminen ¹⁵⁹	9. Yksiköiden luja ja keskeytymättömän johtaminen ¹⁶⁰	9. Saavutetun menestyksen varmistaminen ¹⁶¹		

Taktika (1984, 1987)	Ohjesääntö (1990)	Ohjesääntö (2010)	”Nykyiset”	Vorobjov ja Kiseljov 2011
10. Joukkojen luja ja keskeytymättömän johtaminen ¹⁶²		10. Taistelun (saadun tehtävän) kaikinpuolinen turvaaminen ¹⁶³		
		11. Taistelukyvyn tukeminen ja oikea-aikainen palauttaminen ¹⁶⁴		
		12. Moraalis-psykologisen tekijän jatkuva tutkiminen (tarkkailu) ja viisas hyväksikäyttäminen ¹⁶⁵		
		13. Yksiköiden voimien ja välineiden, luja, sitkeä ja taakkoamaton johtaminen ¹⁶⁶		

¹ Tässä yhteydessä en tarkoituksellisesti esitä mitään Carl von Clausewitzin periaatteista. Hänen varhainen esseensä *Die wichtigsten Grundsätze des Kriegsführens zur Ergänzung meines Unterrichts bei Sr. Königlichen Hoheit dem Kronprinzen* (1810), joka on usein käännetty usein nimellä *Sotataidon periaatteet* edustaa hänen varhaiskauttaan. Clausewitzin esittämään filosofiseen näkökulmaan sopii huonosti minkäänlaisten luetteloiden esittäminen. Clausewitzin edellämainitut ”periaatteet” on esitetty liitteenä mm. teoksessa: von Clausewitz (1998), ss. 307–322.

² Суворов, Suvorov 2001c, ss. 28–29, ks. myös Головин, Golovin (2000), ss. 100–102.

³ Jomini (2004), s. 71. – Jominin teoksessa on useita numeroituja luetteloita sodanpäämäärästä, strategian sisällöstä, oheinen luettelo ovat teoksessa otsikon Fundamental Principles of War yhteydessä.

⁴ Лееръ, Leer (1894), ss. 18–26, 53–54.

⁵ Fuller (1916), s. 3.

⁶ Фрунзе, Frunze (1940), ss. 19–36.

⁷ Суворов, Suvorov (2001c), ss. 28–29. – *Три воинские искусства (kolme sotataittoa): silmämäärä (глазомер, glasomer), nopeus (быстрота, bystrota) ja jatkuvan rynnäköön paine (натиск, natisk).*

⁸ Лееръ, Leer (1894), s. 53. – ”принципъ крайнаго напряженія силъ въ началѣ войны”, suom. ”äärimmäinen paine sodan alussa”.

⁹ Fuller (1916), s. 3. – ”the Principle of Objective”.

¹⁰ Фрунзе, Frunze (1940), ss. 31–32. – ”Классовый характер предстоящих столкновений, обеспечивающий содействие нам в интересах общего дела всех пролетарских элементов, в значительной мере уничтожает отрицательное значение приведенного выше указания на тяжелое экономическое положение нашей страны”, suom. ”Edessä olevan yhteenoton luokkaluonne turvatessaan kaikkien köyhälistön aineisten intressit poistaa maamme raskaan taloudellisen tilanteen [taistelulle] kielteisen merkityksen”.

¹¹ Головин, Golovin, (2000), ss. 100–102.

¹² Sama, s. 100. – ”Не ислучайся въ демонстрацію”, suom. ”Älä rajoitu ainoastaan voimannäyttöön”.

- ¹³ Sama, s. 100. – ”Сливайся быстро на врага сильного и бей путем”, suom. ”Hanki nopeasti kosketus voimakkaaseen vastustajaan, sivustan ja selustan kautta.”.
- ¹⁴ Sama, s. 100. – ”Коммуникация малая и только до боя”, suom. ”Yhteyksien tulee olla lyhyitä ja ainoastaan taistelua edeltäviä”. Токмо = только до (vanhantavan venäjänkielisen ilmauksen nykykielinen tulkinta).
- ¹⁵ Лееръ, Leer (1894), s. 53. – ”принципъ одновременности дѣйствіи”, suom. ”toiminnan yhdenaikaisuuden periaate”.
- ¹⁶ Fuller (1916), s. 3. – ”the Principle of Offensive”.
- ¹⁷ Фрунзе, Frunze (1940), s. 32. – ”Стало быть **пролетариат может и будет наступать**, а с ним вместе, как главное его орудие, будет наступать и Красная армия.”, suom. ”Tällä tavoin proletariaatti voi **hyökätä ja hyökkääkin**, ja yhdessä sen kanssa sen pääaseena **hyökkää** myös punainen armeija.” Korostukset ovat tutkijan tekemiä.
- ¹⁸ Головин, Golovin (2000), ss. 100–102.
- ¹⁹ Лееръ, Leer (1894), s. 53. – ”принципъ экономіи силъ”, suom. ”toiminnan taloudellisuuden periaate”.
- ²⁰ Fuller (1916), s. 3. – ”the Principle of Mass”.
- ²¹ Фрунзе, Frunze (1940), s. 32. – ”Отсюда вытекает необходимость воспитывать нашу армию в духе величайшей **активности**, подготавливать ее к завершению задач революции путем энергичных, **решительных** и смело проводимых наступательных операций.”, suom. ”Tästä kumpuaa tarve kasvattaa armeijamme suuren **aktiivisuuden** hengessä, kouluttaa se toteuttamaan tehtävänsä vallankumouksellisella tavalla **energisillä, päättäväsillä** ja rohkeilla hyökkäysoperaatioilla.” Korostukset ovat tutkijan tekemiä.
- ²² Лееръ, Leer (1896), s. 53. – ”принципъ сосредоточенія силъ на рѣшительномъ пунктѣ”, suom. ”periaate voiman keskittämisestä ratkaisukohtaan”.
- ²³ Fuller (1916), s. 3. – ”the Principle of economy of force”.
- ²⁴ Фрунзе, Frunze (1940), ss. 32–33. – ”Первым и важнейшим является подготовка нашей армии к выполнению **маневренных операций крупного масштаба**.” suom. ”Ensimmäinen ja tärkein on kouluttaa armeijamme toteuttamaan suuren **mittakaavan liikeoperaatioita**.” Korostukset ovat tutkijan tekemiä.
- ²⁵ Лееръ, Leer (1894), s. 53. – ”Бить неприятеля въ самую чувствительную точку. Главный объектъ неприятельская армія.” suom. ”Lyö vastustajaa herkimpään kohtaan. Pääkohde on vastustajan armeija.”
- ²⁶ Fuller (1916), s. 3. – ”the Principle of Movement”.
- ²⁷ Фрунзе, Frunze (1940), s. 33. – ”Второе средство борьбы с техническими преимуществами армии противника мы видим в подготовке ведения партизанской войны на территориях возможных театров военных действий”. – ”малой войны.” suom. ”Toisena välineenä taisteluun teknisesti ylivertaisen vastustajan kanssa me näemme valmistautumisen partisaanisotaan” eli ”pieneen sotaan”.
- ²⁸ Лееръ, Leer (1894), s. 53. – ”принципъ внезапности”, suom. ”yllätyksen periaate”.
- ²⁹ Fuller (1916), s. 3. – ”the Principle of Surprise”.
- ³⁰ Фрунзе, Frunze (1940), ss. 34–36. – Frunzen puna-armeijan sotilasdoktriinia käsittelevän kirjoituksen loppuosassa korostetaan vallankumouksen tasavertaisuuden periaatteelle poliittiselle työlle ja johtajien esimerkille rakentuvan sisäisen kurin merkitystä. Tämä voidaan tulkita väljästi taistelutahdon turvaamisen periaatteeksi.
- ³¹ Лееръ, Leer (1894), s. 53. – ”внутренняя цѣлость, единство въ дѣйствіяхъ, какъ высокій идеалъ въ Стратегіи и Тактикѣ”, suom. ”toimintojen sisäinen eheys ja yhtenäisyys strategian ja taktiikan suurena ideaalina”.
- ³² Fuller (1916), s. 3. – ”the Principle of Security”.
- ³³ Лееръ, Leer (1894), s. 53. – ”важность подготовки удара” suom. ”iskun valmistelun tärkeys”.
- ³⁴ Fuller (1916), s. 3. – ”the Principle of Cooperation”.
- ³⁵ Лееръ, Leer (1894), s. 53. – ”значение побѣды въ энергической ея эксплуатаціи”, suom. ”voiton merkitys sen energinen hyödyntäminen”.
- ³⁶ Sama, s. 53. – ”принципъ безопасности операций”, suom. ”operaation turvallisuuden periaate”.
- ³⁷ Sama, s. 53. – ”принципъ инициативы (почина) надъ волею и умомъ противника”, suom. ”aloitteellisuus, (aloite) vihollisen järkeen ja tahtoon verrattuna -periaate”.
- ³⁸ Sama, s. 53. – ”Стремиться къ тому, чтобы быть сильнымъ въ томъ, въ чемъ противникъ слабъ”, suom. ”pyrkimys olla vahva siellä, missä vastustaja on heikko”.

³⁹ *Полевой устав РККА, [1929]*, государственное военное издательство, Москва, 1930. suom. Työläisten ja talonpoikien punaisen armeijan kenttäohjesääntö 1929, s. 7–11. – Taistelun ja sodankäynnin periaatteita ei ole luetteloitu, mutta periaatteiksi tunnistettavia ominaisuuksia on kirjattu ohjesäännön alkuun liitettyyn Neuvostoliiton vallankumouksen sotilasneuvoston käskyn 21.6.1929 kohtaan IV ”Nyky-aikainen taistelu vaatii puna-armeijalta” ja ohjesäännön ensimmäiseen yleisiä perusteita käsittelevään lukuun. Olen esittänyt periaatteet on esitetty niiden esiintymisjärjestyksessä. Koska sotilasneuvoston käskyn ja ohjesäännön ensimmäisen luvun periaatekohdissa on päällekkäisyyttä, olen esittänyt sisältöään samankaltaiset periaatteet taulukossa samassa solussa eroteltuna välimerkillä ja lähdeviitteellä.

⁴⁰ Триандафиллов, Triandafillov (1936).

⁴¹ Варфоломеев, Varfolomeev (1933), ss. 175–177.

⁴² PU-36, ss. 9–40. – Tämän liitteen lainauksissa olen käyttänyt suomenkielisen käännöksen tekstiä.

⁴³ Тухачевский, Tuhatševski (1964e), ss. 249–258.

⁴⁴ PU-29, s. 7. – ”**классового политического воспитания, являющегося фундаментом здорового политико-морального состояния части и залогом революционной стойкости армии и ее бойцов**”, suom. luokkatietoinen poliittinen kasvatus on joukkojen terveen poliittis-moraalisen perustana ja armeijan vallankumouksellisen kestävyuden takuuna. ks. myös sama § 4, s. 10. ”Боевая спайка и политическая устойчивость своих частей, дезорганизация (разположение) боевой мощи противника и привлечение на сторону пролетарской революции рабоче-крестьянских масс его армии и трудового населения театра военных действий являются важнейшим условием победы над врагом”, suom. ”Joukkojen yhtenäisyys taistelussa ja poliittinen kestävyysellä, vastustajan sotilaallisten voimien epäjärjestykseen saattaminen sekä vastustajan armeijan työläisten, talonpoikien ja sotanäyttämön alueen työtätekevän massan houkutteleva köyhälistön vallankumouksen puolelle on tärkein edellytys vastustajan voittamiseksi.” ks. myös sama § 5 a, s. 11, ”Успех в бою наиболее обеспечивается: политической подготовки войск, настойчивой решимости всех бойцов, основанной воле к победе” suom. ”**Menestys taistelussa turvataan parhaiten: ...joukkojen poliittisella koulutuksella, kaikkien taistelijoiden vallankumoukselliseen voitontahtoon perustuvalla päättävyydellä**”. Korostus on lähteen mukainen.

⁴⁵ Варфоломеев, Varfolomejev (1933), ss. 175–176. – ”Внезапность” suom. yllätyk. ”Tulevaisuudessa yllätyksen merkitys kasvaa, koska ainoastaan sen avulla on mahdollista heikentää nykyaikaisen puolustuksen mahdollisuuksia –.”, suom. ”Nykaikaisissa olosuhteissa yllätykseen pystyy osapuoli, jolla nopean liikkuvuuden turvaavia välineitä –.”.

⁴⁶ PU-36, § 1, s. 9. – ”Jokainen hyökkäys työläisten ja talonpoikien valtioon torjutaan Neuvostoliiton sotavoimien koko voimalla, siirtämällä sotatoimet hyökkäyksen tehneen vihollisen alueelle.”

⁴⁷ Тухачевский, Tuhatševski (1964e), s. 249. – ”**боец-человек**”, suom. ”**taistelija-ihminen**”. Tuhatševski korostaa ihmisen merkitystä ja taistelijoista huolehtimisen merkitystä nykyaikaisen taistelun olosuhteissa.

⁴⁸ PU-29, s. 7. – ”**стремления сосредоточить все силы и средства для в решающем направлении**”, suom. ”**pyrkimys keskittää kaikki voimat ja välineet ratkaisevaan suuntaan**.”

⁴⁹ Варфоломеев, Varfolomejev (1933), s. 176. – ”Обеспеченное перерастание тактического прорыва в оперативный прорыв”, suom. ”Taktisen läpimurron operatiiviseksi läpimurroksi kehittymisen turvaaminen.”

⁵⁰ PU-36, § 2, s. 9. – ”**Пuna-armeijan taistelutoiminnan päämääränä on tuhoaminen. Ratkaisevan voiton saavuttaminen ja vihollisen täydellinen lyöminen on sen sodan olennaisena päämääränä, johon Neuvostoliitto pakotetaan ryhtymään. Ainoa keino, jolla mainittu päämäärä saavutetaan on taistelu.**”

⁵¹ Тухачевский, Tuhatševski (1964e), s. 249. – ”**каждый боец и командир должен стремиться к тому, чтобы уничтожить своего врага в бою**”, suom. ”**jokaisen taistelijan ja johtajan tulee pyrkiä vastustajansa tuhoamiseen taistelussa**.”

⁵² PU-29, s. 7. – ”**построения плана боя на учете материальных возможностей**.” Suom. ”**taistelusuunnitelman rakentamista materiaaalisten mahdollisuuksien tutkimiseen**.” ks. myös sama § 5 b–v, s. 11. ”Успех в бою наиболее обеспечивается: ..б) правильный определении, характера действий и расчленения сил противника по фронту и в глубины”, suom. ”**b) Menestys taistelussa turvataan parhaiten: – toiminnan luonteen oikealla määrittelyllä ja vastustajan joukkojen jakautumisella rintamaan ja syvyyteen –**, в) **ясной постановки цели боя целесообразной организацией действий, основанной на тщательном расчете технических средств и живых сил, соответственно их свойствам и обстановке**.” suom. ”**taistelun tavoitteen asettamisen selvyydellä, toiminnan organisoimien tarkoituksenmukaisuudella perustuen elävän voiman ja teknisten välineiden huolelliseen tilannetta ja ominaisuuksia vastaavaan tutkimiseen**”. Korostus on lähteen mukainen.

⁵³ Варфоломеев, Varfolomejev (1933), s. 176. – ”Нужный размах операции по фронты и глубины.”, suom. ”**Operaation tarpeelliset mitat rintamassa ja syvyydessä**.” – Tarpeellisten mittojen tarkoituksena on kohdistaa operaation vaikutus vastustajan suuriin joukkoryhmittymien ja johtaa sen operatiivisen ryhmittymien saartamiseen (окружение).

⁵⁴ PU-36, § 2, s. 9. – ”Jokaisen taistelun, sekä hyökkäys- että puolustusluonteisen, pää-määränä on vihollisen voittaminen. Mutta ainoastaan **pääsuunnassa (painopistesuunnassa)** suoritettu ratkaiseva hyökkäys, jota seuraa hellittämätön takaa-ajo, **johtaa vihollisen voimien ja taisteluvälineiden täydelliseen tuhoamiseen.**” Lihavointi on suomennoksen (lähteen) mukainen.

⁵⁵ Тухачевский, Тухатševski (1964e), s. 250. – ”внезапность и быстрота”, suom. ”yllätys ja nopeus”.

⁵⁶ Варфоломеев, Varfolomejev (1933), ss. 176–177. – ”Форма удара, обеспечивающая достижение решительного удара”, suom. ”Ratkaisevan iskun turvaava iskun muoto”. Rintamaisku oli ensimmäinen maailmansodan vallitseva iskun muoto. Syvässä hyökkäyksessä puolustuksen taktisen läpimurtoon johtavaa **rintamaiskua** seuraa läpimurron kehittämisessä **kiertoliike (охват)** vastustajan sivustoja vastaan ja siihen yhdistetty (*сочувствуемый*) isku selustaan.

⁵⁷ PU-36, § 3, s. 10. – ”On mahdotonta olla joka taholla yhtä voimakas. Menestyksen turvaamiseksi on pääsuunnassa (painopistesuunnassa) saatava ratkaiseva yliote vihollisesta omia voimia ja välineitä uudelleen ryhmittämällä.”

⁵⁸ Тухачевский, Тухатševski (1964e), s. 250. – ”управление”, suom. ”johtaminen (hallinto)”.

⁵⁹ PU-29, s. 8. – ”**смелого, стремительного натиска и искусного маневра** –”, suom. ”rohkeaa, päättäväistä painetta ja taitavaa sotaliikettä –”. Lihavointi on lähteen mukainen.

⁶⁰ Варфоломеев, Varfolomejev (1933), s. 177. – ”правильная организация разведка”, suom. ”tiedustelun oikea järjestäminen”.

⁶¹ PU-36, § 4, s. 10. – ”Vihollisen täydellisen tuhoamisen saavuttamiseen ei kuitenkaan riitä pelkkä ylivoimaisten voimien ja välineiden keskitys. On ehdottomasti **saavutettava kaikkien samassa suunnassa ja koko syvyydellä toimivien eri aselajien keskinäinen yhteistoiminta** ja samoin eri suunnissa toimivien osastojen yhdenmukainen toiminta.” – lihavointi suomennoksen (lähteen) mukainen.

⁶² Тухачевский, Тухатševski (1964e), s. 252. – ”взаимодействие родов войск”, suom. ”aselajien yhteistoiminta”.

⁶³ PU-29, s. 8. – ”**упорной и активной обороны.**”, suom. ”**sitkeä ja aktiivinen puolustus.**” Lihavointi on lähteen mukainen.

⁶⁴ Варфоломеев, Varfolomejev (1933), ss. 177–178. – ”Всестороннее и тщательное материальное обеспечение операции путем правильного расчета материальных потребностей и организации тыла удалой армии.”, suom. ”Operaation kaikenpuolinen ja huolellinen turvaaminen oikein lasketuilla iskuarmeijan materiaalisilla vaatimuksilla ja huollon (selustan) järjestelyillä.”

⁶⁵ PU-36, § 5, s. 10. – ”**Yllätyksellä on lamauttava vaikutus**” – Lihavointi on suomennoksen (lähteen) mukainen.

⁶⁶ Тухачевский, Тухатševski (1964e), s. 258. – ”меры обеспечения”, suom. ”turvaamistoimenpiteet”. Turvaamistoimenpiteet on Tухатševskin tekstissä sijoitettu aiemmin mainittujen periaatteeksi tunnistettavien ilmaisujen jälkeen. Se on sisällytetty luetteloon siksi, että se on sisällytetty myöhempiin toisen maailmansodan jälkeen esitettyihin yleisjoukkojen taistelun periaatteisiin.

⁶⁷ PU-29, s. 8. – ”**четкости и быстроты отдаваемых распоряжений, ясности в постановке боевых задач и непреклонной решимости провести в жизнь принятое решение**” suom. ”**selkeys ja nopeus käskyjen antamisessa, selkeys taistelutehtävien antamisessa ja luja päättäväisyys tehdyn päätöksen toimeenpanossa**”. – Lihavointi on lähteen mukainen.

⁶⁸ PU-36, § 5, s. 10. – ”Toiminnan nopeus, yhdistettynä tarkoituksenmukaiseen järjestelyyn, taitavaan taisteluliikkeiden (маневр) suoritus- ja maastoutumiskykyyn, ottamalla samalla huomioon ilmavaaran, on menestyksen perusehto taistelussa.”

⁶⁹ PU-29, s. 8. – ”смелости и решительности каждого начальника и бойца, основанных на широком инициативе –”, suom. ”jokaisen taistelijan ja johtajan rohkeutta ja päättäväisyyttä, joka perustuu laajaan aloitteellisuuteen”, ks. myös sama § 5 g, s. 11. ”**Успех в бою** наиболее обеспечивается: – готовностью нести ответственность за смелое решение”, suom. ”**Menestys taistelussa turvataan parhaiten: – valmiudella kantaa vastuuta rohkeista ratkaisuista**” – Jälkimmäisellä ymmärretään lähteen mukaan pelottomuutta tehdä tilanteen vaatimia ratkaisuja vastustajan tuhoamiseksi kaikilla käytettävissä olevilla voimilla voiton saavuttamiseksi. Lihavointi on lähteen mukainen.

⁷⁰ PU-36, § 75–104, ss. 40–47. – Joukkojen taistelukykyyn ja tahdon turvaamista käsitellään kahdessa luvussa: III Luku: Joukkojen taistelutoiminnan turvaava huoltotoiminta ja IV Luku: Joukkojen taistelutoiminnan turvaava poliittinen työ. Näitä toimialoja ei kuitenkaan tuoda esiin periaatteen tavoin, joten niiden tulkitseminen PU-36 perusteella yleisjoukkojen taistelun periaatteen esiaisteiksi ei ole täysin tunnistettavissa.

⁷¹ PU-29, s. 8. – ”постоянной работы начальствующего состава в области воспитания в армии широкой самостоятельности, настойчивости и непоколебимой уверенности в своем оружии”, suom. ”**päällystön jatkuva työ armeijan kasvattamisessa laajaan itsenäisyyteen, sitkeyteen ja horjumattomaan luottamukseen omiin aseisiin.**”

⁷² PU-36, § 75–104, 40–47. – Joukkojen turvallisuutta lisääviä keinoja (tiedustelu, varmistus, ilmatorjunta, kaasusuojelu ja joukkojen hyökkäysvaunutorjunta) on esitetty II Luvussa: Joukkojen toiminnan taisteluvarmistus.

⁷³ PU-29, § 5 d, s. 11. – ”*Успех в бою наиболее обеспечивается: обученностью войск в применении технических средств и быстрым усвоением новых приемов боя*”, **Menestys taistelussa** turvataan parhaiten: [–] joukkojen oppineisuudella teknisten välineiden käyttöön ja nopealla uusien taistelutapojen omaksumisella”. – Vaatimus ei vaikuta periaatteelta, mutta se esitetään samassa luettelossa muiden periaatteiksi tunnistettavien menestystekijöiden kanssa.

⁷⁴ PU-29, § 5 e, s. 11. – ”*Успех в бою наиболее обеспечивается: [–] тщательным действиям разведкой, наблюдением и охранением, чтобы в течение боя своевременно определять изменения обстановки*”, **Menestys taistelussa** turvataan parhaiten: [–] tiedustelun, tähtäyksen ja vartiointin huolellisella toiminnalla.”

⁷⁵ PU-39.

⁷⁶ Stalin (1946), ks. myös Puolustusministeri Sergei Šoigun lausunto Venäjän sotatieteakatemian kokouksessa tammikuussa 2013 artikkelissa Литовкин, Виктор, Академики анализируют реформу, Дискуссии военных ученых о путях развития армии и флота, их готовности к войнам XXI века, Независимое военное обозрение 1.2.2013, http://nvo.ng.ru/realty/2013-02-1/1_reform.html, 1.2.2013, suom. Litovkin, Viktor, Akateemikot analysoivat uudistusta, sotatieteilijöiden keskustelua armeijan ja laivaston kehityspoluista ja valmiudesta 22-vuosisadan sotiin. – Stalin määritteli periaatteensa puna-armeijan vuosipäivän puheessaan 23.2.1942 seuraavasti: ”Теперь судьба войны будет решаться не таким привходящим моментом, как момент внезапности, а постоянно действующими факторами: прочность тыла, моральный дух армии, количество и качество дивизий, вооружение армии, организаторские способности начальствующего состава армии”, suom. ”Nyt sodan kohtaloa ei ratkaista tilapäisillä tekijöillä, kuten yllätyksellä, vaan jatkuvasti vaikuttavilla tekijöillä: selustan lujuus, armeijan moraalinen henki, divisioonien laatu ja määrä, armeijan aseistus, päällystön organisointikyvyt.” Šoigun vuonna 2013 mainitsevat vaatimukset asevoimille ovat: ”1) Asevoimien optimaalinen rakenne 2) Tehokas johtamisjärjestelmä 3) Uudenaikainen aseistus 4) Ammattitaitoinen henkilöstö”.

⁷⁷ Михневичъ, Mihnevits (1913), ss. 24–30. ”Voiton saavuttamiselle välttämättömät voimat ja välineet” ovat a. armeijan voima ja b. välineet sodan käymiseksi (taloudelliset ja materiaaliset tekijät). Armeijan voimaa määrittävät tekijät ovat venäjäksi: ”1. численность и организация армии, 2. нравственная качества солдат и их начальников 3. искусство высшего командования 4. обучение 5. вооружение” – Mihnevits oli esittänyt ”Voiton saavuttamiselle välttämättömät voimat ja välineet” jo vuoden 1910 teoksessaan Стратегия (Strategia).

⁷⁸ КО yl (1958), ss. 60–64. – Suomalainen vuoden 1958 kenttäohjesäännön yleinen osa tähdensi: ”Sodankäynnissä ilmenee periaatteita, joiden noudattaminen on menestyksen saavuttamiseksi välttämätöntä. Niiden merkitys on yleensä yhtä suuri ja ne on otettava huomioon, olipa kyse strategisten suunnitelmien laatimisesta ja toteuttamisesta taikka niihin liittyvistä taisteluista. Tärkeimpiä sodankäynnin periaatteita ovat [–].”

⁷⁹ Резниченко, Reznitšenko (1966), ss. 76–89.

⁸⁰ Савкин, Savkin (1972), ss. 219–364.

⁸¹ PU-39, § 2. – ”Jokaiseen vihollisen hyökkäykseen Neuvostoliittoa vastaan puna-armeija vastaa koko asevoimiensa tuhoavalla iskulla”. ” – puna-armeija on kaikista hyökkäyksellisistä armeijoista hyökkäyksellisin”. ”Käymme sotaa hyökkäyksellisesti tavoitteenamme vastustajan tuhoaminen sen omalla maaperällä.”

⁸² КО yl (1958), s. 60. – ”Jokaisella taistelulla ja taistelulla tulee olla selvä, kouraantuntuva ja saavutettavissa oleva päämäärä. Päämäärä asetetaan niin suureksi kuin käytettävissä olevat voimat, välineet ja keinot sallivat –.”

⁸³ Резниченко, Reznitšenko (1966), s. 76. – ”массирование”, suom. ”keskittäminen”. Reznitšenkon mukaan tätä periaatetta käytti ensimmäisenä theebalainen sotapäällikkö Epameinondas Leuktran taistelussa 371 eKr.

⁸⁴ Савкин, Savkin (1972), s. 220. – ”Мобильность и высокие темпы боевых действий приносят успех в бою”, suom. ”Liikkuvuus ja taistelutoimien nopea tempo johtavat menestykseen taistelussa”.

⁸⁵ PU-39, § 6–7. ”Tärkeintä puna-armeijassa on stalinilaisen aikakauden uusi ihminen, hänellä on ratkaiseva rooli sodassa” ” – jokaisen pitää ymmärtää tehtävänsä –”, ”Huolehtiminen taistelija-ihmisestä (боец-человек) ja kaikista alaisista on päälliköiden ja poliittisen työn tekijöiden ensimmäinen ja suoranaisten velvollisuus”.

⁸⁶ КО yl (1958), s. 61. – ”Aktiivinen toiminta on kaiken menestyksen tärkein edellytys. – Pieninkin voimin aktiivisesti ja oikeaan aikaan suoritettu tehtävät saattaa aiheuttaa sekaannusta vihollisen toiminnassa”.

- ⁸⁷ Резниченко, Reznitšenko (1966), ss. 78–81. – ”*распределение*”, suom. ”hajauttaminen”. Reznitšenko mukaan tarve joukkojen hajauttamiseen vastustajan tulen aiheuttamien tappioiden pienentämiseksi syntyi jo varhain. Ydinaseiden ilmaantumiseen saakka hajauttamisen tarve määrytyi jalkaväen aseiden sekä tykistön ja ilmavoimien heitteiden kantamien (ulottuvuuden) mukaan. Ydinaseilta suojauduttaessa hajauttamista ohjaava tekijän on ydinaseiden taistelukärkien tuhovoima. Joukot tuli hajauttaa siten, että esimerkiksi yhden taistelukärjen käytöllä ei voitu tuhota kuin yksi joukko.
- ⁸⁸ Савкин, Savkin (1972), s. 265. – ”*Сосредоточение основных усилий и создание необходимо превосходства в силах и средствах над противником в решающем месте и в решающее время*”. suom. ”Pääponnistelujen keskittäminen ja tarpeellisen elävän voiman ja välineiden ylivoiman muodostaminen ratkaisevaa paikkaan ratkaisevalla hetkellä”.
- ⁸⁹ PU-39, § 10. – ”*Постоянная готовность вступить в бой с врагом*”, suom. ”pysyvä valmius taisteluun vastustajan kanssa”.
- ⁹⁰ КО yl (1958), s. 61. – ”*Vain yksinkertaisilla menetelmillä on sodassa merkitystä. – Yksinkertaisinkin suunnitelma on tavallisesti vaikeasti toteutettavissa.*”
- ⁹¹ Резниченко, Reznitšenko (1966), ss. 81–83. – ”*взаимодействие*”, suom. ”yhteistoiminta”.
- ⁹² Савкин, Savkin (1972), s. 302. – ”*внезапность*”, suom. ”yllätys”.
- ⁹³ КО yl (1958), ss. 61–62. – ”*Тоимinnan vapaus on pyrittävä aina säilyttämään. – Usein voidaan menetetty toimintavapaus palauttaa muuttamalla taistelulajia ja toimintatapaa, jopa irtautumalla vihollisesta päävoimien vapauttamiseksi uusiin tehtäviin.*”
- ⁹⁴ Резниченко, Reznitšenko (1966), ss. 83–85. – ”*внезапность*”, suom. ”yllätys”.
- ⁹⁵ Савкин, Savkin (1972), s. 316. – ”*боевая активность*”, suom. ”taistelullinen aktiivisuus”.
- ⁹⁶ PU-39, § 11. – ”*Быть всюду одинаково сильным нельзя. Победа достигается решительным превосходством над противником на главном направлении. Поэтому подавляющая часть сил и средств должна быть в наступательном бою применена на направлении главного удара.*”, suom. ”Kaikkialla ei saa olla yhtä voimakas. Voitto saavutetaan pääsuunnassa ratkaisevalla ylivoimalla vihollisesta. Siksi pääosa joukoista ja välineistä on hyökkäystaistelussa keskitettävä pääiskun suuntaan.”
- ⁹⁷ КО yl (1958), s. 62. – ”*On aina pyrittävä yllätykseen. – Yllätyksen saavuttaminen on yleensä aina mahdollista toimittaessa pienehköin joukoin.*”
- ⁹⁸ Резниченко, Reznitšenko (1966), ss. 85–86. – ”*активность и настойчивость в достижении поставленной цели*”, suom. ”aktiivisuus ja sitkeys annetun päämäärän saavuttamisessa”
- ⁹⁹ Савкин, Savkin (1972), s. 339. – ”*сохранение боеспособности своих войск.*”, suom. ”omien joukkojen taistelukykyisyyden säilyttäminen”.
- ¹⁰⁰ PU-39, § 13. – ”*взаимодействие родов войск является основным условием успеха в бою и должно обеспечить полное поражение боевого порядка противника на всю глубину*”, suom. ”*aselajien yhteistoiminta on pääasiallisin edellytys menestykselle taistelussa ja se takaa vastustajan taistelujärjestyksen täydellisen tuhoutumisen koko syvyydessä.*”
- ¹⁰¹ КО yl (1958), s. 62. – ”*Воимien vaikutus on aina keskitettävä ratkaisukohtaan. Ratkaisukohdassa ei ratkaisun tapahtuessa voida koskaan olla liian voimakkaita.*”
- ¹⁰² Резниченко, Reznitšenko (1966), ss. 86–87. – ”*непрерывность*”, suom. ”jatkuvuus”, sananmukaisesti: ”keskeytymättömyys”.
- ¹⁰³ Савкин, Savkin (1972), s. 349. – ”*соответствие цели операции (боя) условиям реальной обстановки*”, suom. ”*operation (taistelun) tavoitteiden todellisten olosuhteiden mukaisuus*”.
- ¹⁰⁴ PU-39, § 15. – ”*Проявление инициативы является одним из важнейших условий успешных действий в бою*”, ”– в использовании всех внезапно сложившихся благоприятных возможностей и в немедленном принятии мер против возникшей угрозы.” suom. ”Aloitteellisuuden ilmeneminen on yksi tärkeistä edellytyksistä menestyksekkäälle taistelulle”, ”– kaikkien yllättäen ilmaantuvien edullisten mahdollisuuksien hyödyntäminen sekä viipymättömät vastatoimet ilmaantunutta uhkaa vastaan”.
- ¹⁰⁵ КО yl (1958), ss. 62–63. – ”*Воимия on käytettävä taloudellisesti. Voimat on tarkoituksenmukaisesti suunnattava asetetun päämäärän nopeaan saavuttamiseen ja niitä on käytettävä runsaasti siellä, missä pyritään ratkaisuun. Muualla on tultava toimeen mahdollisimman vähäisillä voimilla. Jokaisen johtajan on tämä ummäärrettävä, eikä itsekkäillä pyrkimyksillä saa vaarantaa kokonaispäämäärän saavuttamista.*”
- ¹⁰⁶ Резниченко, Reznitšenko (1966), ss. 88–89. – ”*всестороннее обеспечение боя*”, suom. ”taistelun kaikenpuolinen turvaaminen”.
- ¹⁰⁷ Савкин, Savkin (1972), s. 359. – ”*взаимодействие*”, suom. ”yhteistoiminta”.
- ¹⁰⁸ PU-39, § 16. – ”*Все действия войск должны совершаться с величайшей скрытностью и быстротой. Внезапность действует ошеломляюще*”, suom. ”Joukkojen kaikki toimet pitää suorittaa erittäin salaisesti ja nopeasti. Yllätys vaikuttaa hämmäntävästi.”
- ¹⁰⁹ КО yl (1958), s. 63. – ”*Saavutettua menestystä on käytettävä hyväksi. – Jokaisen johtajan on kannustettava joukkojaan äärimmäisiin ponnistuksiin –. Tehtävät ja tavoitteet määritetään siten, etteivät ne johda toiminnan keskeyttämiseen, vaan velvoittavat uusiin suorituksiin.*”

¹¹⁰ PU-39, § 18. – ”постоянного боевого обеспечения войск”, ”Бдительное охранение и непрерывная разведка предохраняют войска от внезапных нападений наземного и воздушного врага” – ”joukkojen jatkuva taistelutoiminnan turvaaminen”, suom. ”Huolellinen vartiointi ja jatkuva tiedustelu varjelevat joukkoja maa- ja ilmavihollisen yllättävältä hyökkäykseltä.”

¹¹¹ KO yl (1958), ss. 63–64. – ”Odottamattomiin tilanteenkäänteisiin on aina varauduttava. – – Tämä edellyttää suurta valppautta, jatkuvaa ja kauas ulottuvaa tiedustelua, voimakkaiden reservien varaamista, pitkäjänteistä suunnitelmallisuutta ja suunnitelmien joustavaa sopeuttamista ilmeneviin tilanteisiin.”

¹¹² PU-39, § 21. – ”Всякий бой должен быть обеспечен питанием необходимыми материальными средствами.”, suom. ”Jokainen taistelu on turvattava riittävällä materiaaalisten välineiden virralla.”

¹¹³ KO yl (1958), s. 64. – ”Olosuhteita, jotka edistävät päämäärän saavuttamista, lisäävät oman toiminnan tehokkuutta ja pienentävät vihollisen voimien vaikutusta, on aina nopeasti ja valppaasti käytettävä hyväksi sekä kehitettävä menetelmät, välineet ja organisaatio tämän mukaan. – – Tutkimus ja kehittämissuhteissa on kiinnitettävä erityistä huomiota maan kohtalon kannalta ratkaisevissa sotatoimissa ja taisteluissa tarvittavien oikeiden ja yksinkertaisten menettelytapojen luomiseen.”

¹¹⁴ PU-39, § 22. – ”Многообразие боевых условий не имеет предела. На войне не бывает двух одинаковых случаев. Каждый случай является на войне особым и требует особого решения. Поэтому в бою необходимо всегда действовать, строго сообразуясь с обстановкой.”, suom. ”Taistelun olosuhteiden monimuotoisuudelle ei ole rajoja. Sodassa ei ole kahta samanlaista tilannetta. Jokainen tilanne on sodassa erityinen ja vaatii erityisen ratkaisun. Siksi taistelussa on aina toimittava tiukasti tilanteen mukaisesti.”

¹¹⁵ Sama, § 23. – ”В любых условиях и во всех случаях мощные удары Красной Армии должны вести к полному уничтожению врага и быстрому достижению решительной победы малой кровью”, suom. ”Kaikissa tilanteissa ja tapauksissa puna-armeijan voimakkaiden iskujen tulee johtaa vihollisen täydelliseen tuhoutumiseen ja ratkaisevan voiton nopeaan saavuttamiseen vähällä (omalla) verellä.”

¹¹⁶ Резниченко, Reznitšenko (1987), ss. 69–81, ks. myös Резниченко, Reznitšenko (1984), ss. 51–70.

¹¹⁷ BU-1990.

¹¹⁸ BU-2010, s. 17.

¹¹⁹ Воробьев, Киселев, Vorobjov, Kiseljov (2011a), ss. 19–27, ks. myös Lalu, Petteri: Sodankäynnin ja taistelun periaatteet Venäjällä – pysyvyyttä vai muutosta?, *Sotilasaikakauslehti* 5 /2012, ss. 9–15.

¹²⁰ Sama.

¹²¹ Резниченко, Reznitšenko (1987), s. 69. – ”постоянная высокая боевая готовность соединений, частей и подразделений”, suom. ”uhtymien, joukkojen ja yksiköiden pysyvä korkea taisteluvalmius”.

¹²² BU-1990, § 7, 8, s. 19–20. ”постоянная боевая готовность подразделений”, suom. ”yksiköiden pysyvä taisteluvalmius”.

¹²³ BU-2010, § 19, s. 17. – ”поддержание их высокой боевой и мобилизационной готовности”, suom. ”suuren taistelu- ja liikekannallepanovalmiuden tukeminen niille (joukoille)”.

¹²⁴ Воробьев, Киселев, Vorobjov, Kiseljov (2011a), s. 24. – ”сосредоточение усилий на главном направлении (принцип массирования)”, suom. ”ponnistusten keskittäminen pääsuuntaan (keskittämisen periaate)”.

¹²⁵ Sama. – ”сетецентричность”, suom. ”verkostokeskeisyys”. Voiman alueellisen keskittämisen sijaan sen vaikutukset keskitetään hyödyntämällä toimijoiden verkostoa.

¹²⁶ Резниченко, Reznitšenko (1987) s. 70. – ”высокая активность, решительность и непрерывность ведения боя”, suom. ”suuri aktiivisuus, päättäväisyys ja jatkuvuus taistelun käymisessä”.

¹²⁷ BU-1990, § 7,9, ss. 19, 20–21. – ”решительность, активность непрерывность ведения боя”, ”пäättäväisyys aktiivisuus ja taukoamattomuus taistelun käymisessä”.

¹²⁸ BU-2010, § 19, s. 17. – ”активность и решительность действий”, suom. ”toimintojen aktiivisuus ja päättäväisyys”.

¹²⁹ Воробьев, Киселев, Vorobjov, Kiseljov (2011a), s. 25. – ”боевая активность”, suom. ”taistelullinen aktiivisuus”.

¹³⁰ Sama. – ”асимметричность”, suom. ”asymmetrisuus”.

¹³¹ Резниченко, Reznitšenko (1987), s. 70. – ”внезапность действий”, suom. ”toimintojen yllätyksellisyys”.

¹³² BU-1990, § 7, 10. – ”согласованное применение подразделений, родов войск и специальных войск поддержание непрерывного взаимодействия между ними.”, suom. ”yksiköiden, aselajien ja erikoisjoukkojen yhteensovitettu käyttö sekä niiden välisen jatkuvan yhteistoiminnan tukeminen”.

¹³³ BU-2010, § 19, s. 17. – ”согласованное применение всех подразделений, сил и средств, участвующих в общевойсковой бою, поддержание непрерывного взаимодействия между ними”, suom. ”kaikkien yleisjoukkojen taisteluun osallistuvien yksiköiden, voimien ja välineiden yhteensovit-taminen ja keskeyttämättömän yhteistoiminnan tukeminen niiden välillä”.

- ¹³⁴ Воробьев, Киселев, Vorobjov, Kiseljov (2011a), s. 25. – ”взаимодействие”, suom. ”yhteistoiminta”.
- ¹³⁵ Sama. – ”единение боевых усилий в информационно-коммуникационном пространстве”, suom. ”taisteluponnistusten yhtenäisyys informaatio- ja viestintätilassa”. Periaatteella ymmärretään iskuosan (tuhoamisvälineiden) ja tukevan osan toiminnan yhdistämistä päämäärän saavuttamiseksi yhteisellä informaatiotaistelukentällä. Tavoitteena on yleisjoukkojen yhtymän ja sitä tukevien osien yhteistoiminnan tason kohottaminen verkostokeskeistä mallia hyödyntämällä. Verkostokeskeinen malli tarkoittaa yhtymien ja joukkojen, niitä johtavien esikuntien ja tukiosien (tiedustelu, elso, suojele ja pioneirit) yhteistä verkkoa ja informaatiovarantoja.
- ¹³⁶ Резниченко, Reznitšenko (1987), s. 75. – ”согласованное совместное применение родов войск и специальных войск в бою и поддержание непрерывного взаимодействия между ними.” suom. ”aselajien ja erikoisjoukkojen yhteensovittettua käyttöä taistelussa ja niiden yhteistoiminnan tukeminen”. Reznitšenko tarkoittaa tässä yhteydessä erikoisjoukoilla (специальных войск, spetsialnyh vojsk), pioneeri-, lento- ja maahanlaskujoukkoja sekä rannikolla toimittaessa merivoimien aluksia. Venäjän kielessä varsinaista erikoisjoukkotoimintaa tarkoittava termi on войска специального назначения (vojska spetsialnogo naznatšeniija, lyh. спецназ, spetsnaz), ks. Kuokkanen, s. 114.
- ¹³⁷ BU-1990, § 7, 11, s. 19, 21–22. – ”внезапность действий и применение военной хитрости (обман противника)”, suom. ”toimintojen yllätyksellisyys ja sotilaallisen oveluuden käyttäminen (vastustajan harhauttaminen)”.
- ¹³⁸ BU-2010, § 19, s. 17. – ”решительное сосредоточение и усилий в решающий момент на главном направлении и для выполнения важнейших задач”, suom. ”voimien päättäväinen keskittäminen ratkaisevalla hetkellä pääsuuntaan ja tärkeimpien tehtävien suorittamiseen”.
- ¹³⁹ Воробьев, Киселев, Vorobjov, Kiseljov (2011a), s. 26. – ”маневр”, suom. ”sotaliike”. Vorobjovin ja Kiseljovin tässä yhteydessä kuvaama sotaliike ei sisällä tulensiirtoja, vaikka ne kuuluvat sotaliikkeen perinteiseen neuvostoliittolaiseen ja venäläiseen määritelmään vrt. esim. sarakkeisiin Ohjesääntö 2010 ja Taktika (1987) 6. periaatteet. Tulen liikkeen pois jättäminen voi artikkelissa vaikuttaa tarkoitukselliselta ja kyseenalaiselta keinolta korostaa ehdotettujen uudistettujen periaatteiden eroa aikaisempiin ja ”erinomaisuutta”.
- ¹⁴⁰ Sama. – ”ударно-огневой маневр”, suom. ”tuli-iskuliike”. Uusi määritelmä sisältää tuli-iskujärjestelmien vaikutuksen ja korostaa mahdollisuutta käyttää tehokkaasti tulella tuhoamisen saavuttamia tuloksia, keskittää ja siirtää vaikutus oikea-aikaisesti, siirtää isku ja tulenkäyttö yhdenaikaiseksi tai toisiaan seuraavaksi vastustajan yhden tai muutaman taktisessa syvyydessä sijaitsevan kohteen tuhoamiseksi.
- ¹⁴¹ Резниченко, Reznitšenko, (1987), ss. 77–78. – ”решительное сосредоточение основных усилий войск на главном направлении и в нужное время (массирование)”, suom. ”joukkojen pyrkimyksien päättäväinen keskittäminen pääsuuntaan määrättyä ajankohtana”.
- ¹⁴² BU-1990, § 7, 12, s. 19, 23. – ”решительное сосредоточение усилий на главном направлении и в решающий момент”, suom. ”joukkojen pyrkimyksien päättäväinen keskittäminen pääsuuntaan ratkaisevana ajankohtana”.
- ¹⁴³ BU-2010, § 19, s. 17. – ”соответствие боевых задач подразделений их боевым возможностям”, suom. ”joukkojen taistelutehtävien sovittaminen niiden taistelumahdollisuuksiin”.
- ¹⁴⁴ Воробьев, Киселев, Vorobjov, Kiseljov (2011a), s. 26. – ”внезапность”, suom. ”yllätys”.
- ¹⁴⁵ Sama, s. 26. – ”синергетический эффект (”эффект шока””, suom. ”synergeettinen vaikutus (”šokkivaikutus””).
- ¹⁴⁶ Резниченко, Reznitšenko (1987), ss. 81–84. – ”маневр подразделениями и частями, ядерными ударами и огнем”, suom. ”joukko-osastojen, joukkojen, ydiniskujen ja tulen sotaliike”.
- ¹⁴⁷ BU-1990, § 7, 13, s. 19, 23–24. – ”маневр подразделениями, ударами и огнем”, suom. ”joukko-osastojen, joukkojen, iskujen ja tulen sotaliike”.
- ¹⁴⁸ BU-2010, § 25, s. 20. – ”Скрытность и внезапность, применение военной хитрости (обмана противника)», suom. ”Salaaminen ja yllätys ja sotilaallisen oveluuden käyttö”.
- ¹⁴⁹ Воробьев, Киселев, Vorobjov, Kiseljov (2011a), s. 26. – ”защита”, suom. ”suoja”
- ¹⁵⁰ Sama. – ”структурная защита”, suom. ”rakenteellinen suoja”. Uudistettuun suojan käsitteeseen on lisätty suoja myös tulevaisuuden asejärjestelmiä vastaan.
- ¹⁵¹ Резниченко, Reznitšenko (1987), s. 84. – ”всесторонний учет и полное использование морально-политического и психологического факторов в интересах выполнения поставленной задачи”, suom. ”moraalis-poliittisten ja psykologisten tekijöiden kaikenpuolinen arviointi ja täysi hyödyntäminen asetetun tehtävän täyttämiseksi”.
- ¹⁵² BU-1990, § 7, 14, s. 19, 24–25. – ”своевременное восстановление боеспособности подразделений, всестороннее обеспечение боя” suom. ”joukkojen taistelukyvyyn oikea-aikainen palauttaminen, taistelun kaikinpuolinen tukeminen”.

- ¹⁵³ BU-2010, § 19, s. 17. – ”смелый маневр подразделениями, силами, средствами и огнем”, suom. ”yksiköiden, voimien, välineiden ja tulen rohkea sotaliike”.
- ¹⁵⁴ Воробьев, Киселев, Vorobjov, Kiseljov (2011a), s. 27. – ”управление войсками”, ”joukkojen johtaminen”.
- ¹⁵⁵ Sama. – ”интеграционное управление войсками и оружием”, ”joukkojen ja aseistuksen integroitu johtaminen”. Integroidun johtamisen käsitteellä tarkoitetaan siirtymistä hierarkisesta järjestelmästä joustavampaan johtamistapaan, joka sisältää muun muassa siirtymisen perättäisestä suunnittelujärjestelmästä rinnakkaiseen.
- ¹⁵⁶ Резниченко, Reznitšenko (1987), ss. 85–86. – ”всестороннее обеспечение боя” suom. ”taistelun kaikinpuolinen tukeminen”, ”
- ¹⁵⁷ BU-1990, § 7, 15, ss. 19, 25–26. – ”полное напряжение моральных и физических сил, использование морально-политического фактора в интересах выполнения боевой задачи”, suom. ”moraalisten ja fyysisten voimien täydellinen jännittäminen, moraalis-poliittisten tekijöiden käyttäminen taistelutehtävän täyttämässä”.
- ¹⁵⁸ BU-2010, § 19, s. 17. – ”заблаговременное создание резервов, умелое их использование и своевременное восстановление”, suom. ”reservien muodostaminen hyvissä ajoin ja niiden oikea-aikainen taistelukyvyyn palauttaminen”
- ¹⁵⁹ Резниченко, Reznitšenko (1987), ss. 87–88. – ”поддержание и своевременное восстановление боеспособности войск”, suom. ”joukkojen taistelukelpoisuuden tukeminen ja oikea-aikainen palauttaminen”.
- ¹⁶⁰ BU-1990, § 7, 16, ss. 19, 26. – ”твердое и непрерывное управление подразделениями”, suom. ”joukkojen luja ja keskeytymätön johtaminen”.
- ¹⁶¹ BU-2010, § 19, s. 17. – ”закрепление достигнутого успеха”, suom. ”saavutetun menestyksen varmistaminen”.
- ¹⁶² Резниченко, Reznitšenko (1987), ss. 87–88. – ”твердое и непрерывное управление войсками, непреклонность в достижении намеченных целей, выполнении принятых решений и поставленных задач”, suom. ”joukkojen luja ja keskeytymätön johtaminen, peräänantamattomuus määritettyjen päämäärien saavuttamisessa, päätösten ja asetettujen tehtävien toteuttamisessa.
- ¹⁶³ BU-2010, § 19, s. 17. – ”всестороннее обеспечение боя (выполнения поставленной задачи)”, suom. ”taistelun (saadun tehtävän) kaikinpuolinen tukeminen”.
- ¹⁶⁴ Sama. – ”поддержание и своевременное воссоздание боеспособности”, suom. ”taistelukyvyyn tukeminen ja oikea-aikainen palauttaminen”.
- ¹⁶⁵ Sama. – ”постоянный учет и умелое использование морально-психологического фактора”, suom. ”moraalis-psykologisen tekijän jatkuva tutkiminen ja viisas hyväksikäyttäminen”.
- ¹⁶⁶ Sama. – ”твердое, устойчивое и непрерывное управление подразделениями, силами и средствами”, suom. ”yksiköiden voimien ja välineiden, luja, sitkeä ja taukoamaton johtaminen.”

Ylimmän sodanjohdon päämajan ohjauskirje № 03 rintamien ja armeijoiden sotilasneuvostoilta iskuryhmien toiminnasta ja tykistöhyökkäyksen organisoimisesta¹

Sen jälkeen kun puna-armeija oli riittävästi kuluttanut saksalais-fasistisia joukkoja, se siirtyi vastahyökkäykseen ja työnsi saksalaiset valloittajat länteen.

Torjuakseen etenemisemme saksalaiset siirtyivät puolustukseen alkoivat rakentaa linnoitettuja asemia, jotka sisälsivät poteroita, esteitä ja kenttälinoitteita. Saksalaiset suunnittelivat tällä tavoin pidättelevänsä hyökkäystämme kevääseen saakka, jotta he keväällä kerättyään voimiaan siirtyisivät uudelleen hyökkäykseen puna-armeijaa vastaan. Saksalaiset haluavat voittoa aikaa ja saada hengähdystauon. Meidän tehtävänämme on olla antamatta heille tätä hengähdystaukoa ja lyödä heidät länteen ilman pysähdystä, pakottaa heidät käyttämään reservinsä loppuun ennen kevättä, jolloin itse saamme käyttöön suuria reservejämme, mutta saksalaisille sellaisia ei tule. Siten turvaamme hitleriläisten joukkojen täydellisen tuhoamisen vuoden 1942 kuluessa.

Tämän tehtävän täyttämiseksi on tarpeellista, että joukkomme oppivat rikkomaan vastustajan puolustuslinjan, oppivat organisoimaan vastustajan puolustuksen läpimurron koko sen syvyydessä ja siten avaamaan tien jalkaväkemme, panssarivaunujemme ja ratsuväkemme etenemiselle. Saksalaisilla ei ole vain yhtä puolustuslinjaa. He rakentavat, ja pian heillä on toinen ja kolmaskin puolustuslinja. Jos joukkomme eivät opi nopeasti, ja perusteellisesti riko sekä murra vastustajan puolustuslinjaa, ei etenemisemme ole mahdollista. Voidaanko sanoa, että joukkomme olisivat jo oppineet rikkomaan sekä murtamaan vastustajan puolustuslinjan? Valitettavasti näin ei voida sanoa. Joka tapauksessa kaikilla armeijalaisillamme on vielä opettelemista vastustajan puolustuksen murtamisessa. Mitä vaaditaan siihen, että takaisimme vastustajan puolustuslinjan murtamisen ja etenemisen sen koko syvyyteen? Siihen tarvitaan kaksi olosuhdetta: ensinnäkin on muutettava käytäntöämme toimia erillisinä divisioonina ja rintamina hajalleen ryhmitettyinä. Jatkossa on toimittava iskuryhminä keskitettynä yhteen suuntaan. Toiseksi: on tarpeen muuttaa niin sanottua hyökkäyksen tykistövalmistelua.

1) Toiminta **iskuryhmissä**. Pääosa armeijoistamme, eivät valitettavasti ole oppinut rikkomaan ja murtamaan hyökkäyksemme aikana vastustajan puolustuslinjaa. Joukkomme hyökkäävät tyypillisesti erillisinä divisioonina tai prikaateina ryhmitettyinä ketjuun pitkien rintamien. On ymmärrettävää, ettei hyökkäyksen tällainen organisointi voi antaa vaikutusta, kuten ei anna voimien siirtäminen jollekin kaistallekaan. Tällainen hyökkäys on tuomittu epäonnistumaan. Hyökkäys voi johtaa tarvittavaan vaikutukseen ainoastaan siinä tapauksessa, mikäli me muodostamme yhdelle rintaman osalle suuren painon vastustajan voimiin verrattuna. Tätä varten on tarpeen, että jokainen armeija saadessaan tehtäväkseen vastustajan puolustuksen murtamisesta muodostetaan kolmen tai neljän divisioonan vahvuinen iskuryhmä, keskitettynä iskua varten määrättyllä rintaman lohkolle. Tässä armeijan johdon tärkeimpänä tehtävänä on turvata voimien päättäväinen siirtäminen ja puolustuksen murtamisen menestys määrättyllä loholla.

¹ Директивное письмо Ставки ВГК № 03 военным советам фронтов и армий о действиях ударными группами и организации артиллерийского наступления, 10.1.1942, Золотарёв, В. А. (ред.): Русский архив: Великая Отечественная: Ставка ВГК: Документы и материалы: 1942 год. Т. 16 (5–2), Терра, Москва, 1996, suom. Ylimmän sodanjohdon päämajan ohjauskirje № 03 rintamien ja armeijoiden sotilasneuvostoilta iskuryhmien toiminnasta ja tykistöhyökkäyksen organisoimisesta, 10.1.1942 teoksessa Zolotarjov, V. A. (toim.): Venäläinen arkisto: Suuri isänmaallinen: Ylipäällikön esikunta, dokumentteja ja materiaalia vuodelta 1942, ss. 33–35.

Sama on sanottava rintaman johdon tehtävistä läpimurron ja hyökkäyksen organisoimisesta, jossa on ymmärrettävä, että rintaman iskuryhmän tulee muodostua ei ainoastaan muutamista divisioonista, vaan muutamista armeijoista. Rintaman puitteissa tapahtuva läpimurto on suurempi ja laajempi operaatio, joka edellyttää huomattavasti enemmän voimia kuin hyökkäys armeijan puitteissa.

2) **Tykistöhyökkäyksen** organisoiminen. Vastustajan puolustusta murrettaessa ja hyökkäystä järjestettäessä on tykistöllä ratkaiseva merkitys. Ilman murtoalueelle keskitetyn tykistön merkittävää ja pitkäkestoista apua on vastustajan puolustuksen murtaminen ja hyökkäyksen järjestäminen mahdotonta.

Meidän jalkaväkeämme heitetään usein hyökkäykseen vastustajan puolustuslinjaa vastaan ilman tykistöä, ilman minkäänlaista tykistön tukea ja sitten valitellaan, että jalkaväki käy taisteluun puolustautuvaa ja kaivautunutta vihollista vastaan. On ymmärrettävä, että tuollainen "hyökkäys" ei voi johtaa haluttuun vaikutukseen. Se ei ole minkään hyökkäys, vaan rikos – rikos synnyinmaata vastaan, joukkoja vastaan, joiden on annettava mielettömiä uhreja.

Miten tulee muodostaa jalkaväen tykistötuki hyökkäyksen aikana? Tykistön tuella jalkaväelle meillä ymmärretään tavallisesti tykistövalmistelua ennen hyökkäystä. Tavallisesti tykistö ampuu puoli tuntia, tunnin, kaksi tuntia tai enemmän ennen hyökkäystä, ja lopettaa sen jälkeen toimintansa jättämällä jalkaväen hyökkäämään siitä huolimatta, että vastustajan puolustusta ei ole lamaautettu sen koko syvyydessä, vaan tykistön pesäkkeet ja konekiväärien asemat ovat edelleen lamauttamatta. Tätä kutsutaan tykistövalmisteluksi. Ei ole vaikea kuvitella, että tällainen tykistön tuki on riittämätöntä, eikä hyökkäys tällaisen riittämättömän tuen takia voi johtaa haluttuun tulokseen. Tällä tavoin selviää, että meidän hyökkäysoperaatiomme vastustajan puolustusta vastaan tukehtuvat varsin usein huolimatta riittävästä tykistövalmistelusta. Jotta hyökkäyksistä tukisi tehokkaampia niin sanottu tulivalmistelu toistetaan muutamia kertoja.

Tästä seuraa, että niin sanottu tykistövalmistelu ei jalkaväen tuen muotona enää vastaa sodan vaatimuksia, vaan on aikansa elänyttä ja siitä tulee luopua. Jotta tykistön tuesta tehtäisiin vaikuttavaa, ja jalkaväen hyökkäyksestä tehokasta tulee tykistövalmistelun käytännöstä siirtyä tykistöhyökkäyksen käytäntöön.

Mitä tämä tarkoittaa? Se tarkoittaa, ensinnäkin, että tykistö ei saa rajoittua ainutkertaisiin toimiin tunnin tai kahden tunnin ajaksi ennen hyökkäystä, vaan sen tulee hyökätä yhdessä jalkaväen kanssa, sen tulee ampuu pienin tauoin koko hyökkäyksen ajan, kunnes vastustajan puolustus on rikottu koko sen syvyydessä. Toiseksi, jalkaväen ei tule hyökätä tykistön tulen päättymisen jälkeen, kuten tapahtuu käytettäessä niin sanottua tulivalmistelua, vaan yhdessä tykistöhyökkäyksen aikana, tykistön myrskyn pauhatessa ja tykistön "musiikin" soidessa. Kolmanneksi se tarkoittaa sitä, että tykistön ei pidä toimia hajallaan vaan keskitettynä eikä sitä pidä keskittää rintaman kaikille lohkoille, vaan armeijoiden ja rintamien iskuryhmien alueelle, eikä alueille jossa tykistöhyökkäys olisi mielettöntä.

Jokainen armeijamme, vaikka olisikin tykistöltään vähäinen, voi keskittää iskuryhmänsä toiminta-alueelle 60–80 tykkiä, käyttämällä tähän armeijan tykistöryhmää ja ottaen käyttöönsä divisioonien tykistöä, sanokaamme, kaksi patteria divisioonatykistöä ja kymmenkunta 120 mm kranaatinheitintä. Tällä tavoin muodostettu tykistöryhmä on täysin riittävä murtamaan vastustajan puolustuksen sekä antamaan korvaamatonta tykistö-

tukea armeijan iskuryhmälle. Jos armeijamme eivät tee sitä, se johtaa siihen, että ne aliarvioivat keskitetyn tykistötulen valtavaa merkitystä jalkaväen hyökkäykselle.

Jokainen rintamamme, vaikka olisikin tykistöltään vähäinen, pystyy keskittämään rintaman iskuryhmän alueelle 150–200 tykkiä, käyttämällä rintaman tykistöreserviä ja ottaen armeijoiltaan tykistörykmenttejä ja jopa kolmanneksen niiden divisioonatykistöstä. Tällä tavoin muodostettu tykistöryhmän on riittävä murtamaan vastustajan puolustuksen rintaman [iskuryhmän hyökkäys]alueella. Mikäli rintamamme eivät tee niin, se johtaa siihen, että ne aliarvioivat tykistötulen valtavaa merkitystä jalkaväen hyökkäykselle.

Johtopäätökset.

- 1) Vastustaja on siirtynyt puolustukseen ja rakentaa linnoitettua puolustuslinjaa tavoitteenaan torjua puna-armeijan eteneminen.
- 2) Puna-armeija ei voi antaa viholliselle hengähdystaukoa – sen pitää hyökätä ja työntää vihollinen länteen.
- 3) Jotta voimme hyökätä menestyksekkäästi on meidän rikottava ja murrettava vastustajan puolustus.
- 4) Jotta voimme rikkoa ja repiä vastustajan puolustuksen on meidän opittavat toimimaan iskuryhminä armeijan ja rintaman [hyökkäyskaistalla].
- 5) Jotta iskuryhmät menestyvät, niillä on oltava riittävä tykistön tuki koko vastustajan puolustuksen murtamisen ajan sen koko syvyydessä.
- 6) Jotta jalkaväelle taataan tällainen tykistön tuki tulee siirtyä tulivalmistelun käytännöstä tykistöhyökkäyksen käytäntöön.
- 7) Jotta tykistöhyökkäyksestä tulisi tehokasta, tulee rintamien ja armeijoiden komentajien keskittää pääosa tykistöstä iskuryhmien toiminta-alueille.
- 8) Vain iskuryhmien keskitetyllä toiminnalla keskitetyllä tykistöllä voidaan turvata hyökkäyksen menestys.

I. Stalin

A. Vasiljevski

Ote Lounaisen rintaman hyökkäysoperaation suunnitelmasta Stalingradin hyökkäysoperaatiossa¹

Marraskuu 1942

I

Ylipäällikön Stavkan direktiivillä №...² perustettu Lounainen rintama, jonka kokoonpanoon kuuluvat 5. Panssariarmeija, 21. Armeija ja 1. Kaartin armeija, on ryhmitettyinä tasalle Don-joki rintamassa Verh.[ni] Mamon ja Kletskaja. Lounaista rintamaa vahvennetaan ratsuväki-, jalkaväki- ja panssarijoukoilla sekä lisäksi ylemmän johdon reservin tykistöllä ja ylijohdon reservien erikoisjoukoilla³ yhdessä Donin ja Stalingradin rintaman armeijoiden kanssa tehtävää hyökkäysoperaatiota varten. [Operaatio] Uraanin päämääränä on Donin mutkassa ja Stalingradin suunnassa olevien saksalaisten ja romanialaisten joukkojen saartaminen ja tuhoaminen. Lounaisen rintaman lähitehtävänä on romanialaisen 4. Armeijan tuhoaminen, eteneminen Stalingradin joukkoryhmityksen saksalaisten joukkojen selustaan sekä niiden saartaminen ja tuhoaminen yhteistoiminnassa Stalingradin ja Donin rintaman joukkojen kanssa.

II

Vastustajan ryhmitys Lounaisen rintaman edustalla.

Kaikilla tiedustelun keinoilla saatujen tietojen perusteella 1. marraskuuta 1942 LounR:n edustalla toimivat romanialainen 4. Armeija ja italialaisen 8. Armeijan päävoimat vahvennettuina kolmella saksalaisella jalkaväki- ja yhdellä panssaridivisioonalla.

Yhteensä LounR:n edustalle on ryhmitetty 21 divisioonaa ja yksi prikaati, niistä romanialaisia on yhdeksän jalkaväkidivisioonaa ja yksi ratsuväkidivisioona; italialaisia on kuusi jalkaväkidivisioonaa ja yksi prikaati; saksalaisia on kolme jalkaväkidivisioonaa, yksi ratsuväkidivisioona ja yksi panssaridivisioona. Näiden joukkojen kokonaisvahvuudeksi on ilman armeijan ja armeijakunnan joukkoja, vahvennuksia ja huoltoa arvioitu 160 000–170 000 miestä.

Vastustajan ryhmitys on seuraava:

Italialainen 8. Armeija puolustaa rintamaa Krasno-Orehovoje, Tihi Don ja edelleen pitkin Don-joen oikeaa rantaa Rybnyihin saakka. Sen etulinjaan on ryhmitynyt neljän italialaisen (3., 9., 52. ja 2.) jalkaväkidivisioonan ja kahden saksalaisen (62. ja 298.) jalkaväkidivisioonan joukot sekä toisessa linjassa kaksi italialaista jalkaväkidivisioonaa ja yksi prikaati mustapaitoja (2 vuoristojalkaväkidivisioonaa ja 3. Tšapars jalkaväkidivisi-

¹ Золотарёв, Золотарёв (1998), osa 2, ss. 416–423. – Teoksessa on käytetty lähteenä Venäjän puolustusministeriön keskusarkiston asiakirjan oikeaksi todistettua kopiota, josta on poistettu Lounaisen rintaman perustamiskäskyn asiakirjanumero ja päivämäärä, suunnitelman laatimispäivä ja hyökkäysjoukkojen keskittämiseen liittyviä päivämääriä. Poistetut kohdat on merkitty lähteeseen ja käännökseen kolmella pisteellä. Käännöksen numerointi ja otsikkojen lihavointi noudattelevat lähteen muotoiluja. Olen tehnyt omat huomioni käskyn tekstiin kursiviilla ja alaviitteisiin.

² Lähteessä ei ole mainittu asiakirjan numeroa. Lounaisen rintaman perustamiskäskyn numero ja päiväys ovat Золотарёв, Золотарёв (5-2), ss. 440–441 mukaan № 994273/22.10.1942.

³ Lähdetekstissä esiintyy спецвойска (spetsvojska eli erikoisjoukot), joilla tarkoitetaan yleensä aselajijoukkoja, eikä varsinaisia mukaisia erikoisjoukkoja, joista käytetään nimitystä войска специального назначения (vojsko spetsialnogo naznatšenie, lyh. спецназ, spetšnaz).

oonaa⁴⁾ sekä korkeintaan kolme saksalaista jalkaväkidivisioonaa. Yhteensä kymmenen divisioonaa 180 km rintamassa, yhteensä 70 000 miestä. Vastustajan operatiiviset reservit (toisen linjan joukot) sijaitsevat Bogutšarin suunnassa – kolme jalkaväkidivisioonaa ja osat panssaridivisioonasta; Meškovin alueella yksi jalkaväkidivisioona (saks.) ja Millerovon alueella yksi jalkaväkidivisioonaa (it.) Näillä reserveilla vastustaja pystyy muodostamaan Bogutšarin suuntaan voimiltaan viiden–kuuden divisioonan vahvuisen ryhmittymisen. On tarpeellista tutkia mahdollisuutta vastustajan reservidivisioonien kuljettamiseen Bogutšarin suunnasta muille rintaman osille operaation aikana. Vastustaja voisi esimerkiksi kuljettaa romanialaisen 4. Armeijan saumaan yhden saksalaisen jalkaväkidivisioonan operaation toisen päivän kuluessa ja lisäksi vielä kaksi saksalaista jalkaväkidivisioonaa operaation viidenteen päivään mennessä. Panssaridivisioona voisi saapua operaation toisena päivänä. Käyttämällä autokuljetuksia saksalaiset jalkaväkidivisioonat voisivat saapua operaation toisen päivän aikana ja kolmannen päivän aamusta alkaen yhdessä panssaridivisioonan kanssa ottaa osaa vastaiskuun.

Romanialainen 4. Armeija puolustaa rintamaa Rybnyi, Kletskaja, Lipovski ja sen etulinjassa on seitsemän jalkaväki- (11., 9., 14., 5., 6., 13. ja 15.) ja yksi ratsuväkidivisioonaa ja toisessa linjassa kaksi jalkaväki- (7., 8. tai 10.) ja yksi panssaridivisioona. Yhteensä yksitoista divisioonaa, joiden kokonaisvahvuus on 95 000 miestä 135 km pituisessa rintamassa. Kun ratsuväkidivisioonaa ei oteta lukuun, joka on rintamassa Donin rintaman 65. Armeija edessä Kletskajasta itään, niin välittömästi LounR edessä on kymmenen romanialaisen 4. Armeijan jalkaväki- ja yksi panssaridivisioonaa. Romanialaisen 4. Armeijan ryhmittymys on esitetty liitteenä olevassa kartassa⁵⁾. Operatiivinen tiheys on rintamassa Rybnyj, Kletskaja 15 km yhtä keskimääräiseltä vahvuudeltaan 8 500 miehen jalkaväkidivisioonaa kohden. Vastustajan operatiiviset reservit: 7 jalkaväkidivisioonaa voidaan vetää taisteluun 4. Armeijan keskusta tai oikealle sivustalle ensimmäisen operaatiopäivän kuluessa, 8. tai 10. JvD voi ottaa osaa taisteluun vasemmalla sivustalla operaation toisena päivänä, yksi panssaridivisioona voi ilmaantua rintaman oikealle sivustalle operaation toisen päivän aikana. Mikäli Bogutšarin suunnasta kuljetetaan reserviä, on tarpeen käsitellä [vastustajan] mahdollisuutta muodostaa italialaisten ja romanialaisten armeijoiden saumaan seuraavanlaista kokoista ja kokoonpanon mukainen ryhmittymä (ensimmäisen linjan divisioonina laskettuna):

Rybnyin kaista, Bolšoi (Bokovin suunta): ensimmäisenä päivänä: kaksi jalkaväkidivisioonaa (9. tai 11. RomJvD); toisena päivänä kolme jalkaväkidivisioonaa (96., 11. ja 8.) ja yksi panssaridivisioona (oletettavasti saksalainen 22.); kolmantena päivänä täydennykseksi voi saapua 62. JvD (saks.), tämän ryhmittymisen vahvuus on 52 000 miestä; neljäntenä päivänä ei muutoksia; viidentenä päivänä täydennyksenä voivat saapua saksalaiset 298. ja 294. JvD. Tästä päivästä alkaen vastustajalla voi Bokovskin suunnassa olla kuusi jalkaväki- ja yksi panssaridivisioona. Tämän ryhmittymisen vahvuus on 76 500 miestä.

Ei ole poissuljettua, etteikö vastustaja välttyäkseen operatiivisten reservien tuomiselta taisteluun osissa, yrittäisi vetää 9. ja 11. JvD:aa pois iskun alta, jottei menetä näitä niitä sekä keskittää ja ryhmittää ne ennalta reserviryhmittymykseen jonnekin Tšernaja-joen tasalle sivustaistalon toteuttamista varten. Vastustajan tällaista toimintavaihtoehtoa on tarpeellista tutkia LounR iskuryhmän taistelujärjestystä muodostettaessa, ja operaation kehittä-

⁴⁾ Mustapaidat on merkitty lähteessä hieman epäjohdonmukaisesti. Ensin mainitaan prikaati mustapaitoja ja suluissa se tulkitaan Tšapars-divisioonaksi.

⁵⁾ Käyttämäni lähteeseen, Золотарёв, Zolotarjov (1998), osa 2, ei ole sisällytetty käskyssä mainittua karttaa.

tämisen aikana on edellytettävä sivustan suojaamista Tšernaja-joen ja Bokovskajan suunnasta.

Vastustajan kokoonpano LounR:n edessä, sekä mahdolliset muutokset lukumäärässä ja taistelukokoonpanossa ovat seuraavat:

Vastustajan voimat	Miestä	Kivääriä	Koneki- vääriä	Kranaa- tinheitin- tä	Pst- tykkiä	Kenttä- tykkiä	Pans- sari- vau- nua
8. ItA: 1. porras	37 000	35 000	1 400	600	170	220	
2. porras	32 000	19 500	1 250	450	130	170	
Yhteensä	69 000	40 000	2 500	600	215	390	100
4. RomA: 1. porras	62 000	40 000	2 500	600	215	340	
2. porras	35 000	27 500	1 150	150	110	150	
Yhteensä	97 000	67 500	3 650	750	325	490	100
Yhteensä rintamas- sa	99 000	65 000	3 900	1 200	385	560	
1. porras							
2. porras	67 000	46 500	2 400	600	240	320	300
Yhteensä	166 000	111 500	6 300	1 800	625	880	300

Taulukko 1 LounR edustalla oleva lukumääräinen ja taistelukokoonpano.

Vastustajan voimat	Miestä	Kivääriä	Konekivää- riä	Kranaa- tinheitin- tä	Pst- tykkiä	Kenttä- tykkiä	Pans- sari- vau- nua
8. ItA: 1. porras	220	140	9	3	1	0,5	
4. RomA: 1. porras	338	228	13	5	2	3	
Yhteensä LounR	330	215	12	4	1,3	2	

Taulukko 2. Keskimääräinen taktinen tiheys rintamakilometrillä.

Suunta	Miestä	Kivääriä	Koneki- vääriä	Kranaatin- heitintä	Pst-tykkiä	Kenttätykkiä
Bokovskojen suun- ta (kaista Rybnyj, Bolšoi–40 km), 3. päivä	1 300	890	48	10	4–5	6
22. PsD, 8., 9., 11. JvD	1900	1286	73	15	7	9
Perelazovskin suunta (kaista Bolšoi, Kletsakaja– 80 km) 14., 5., 6., 7., 13., 12., ja 8. JvD (rom.), 1 psd (rom.)	793	544	32	8	2	4

Taulukko 3. Taktisen tiheyden muuttuminen suunnittain vastustajan suunnates-
sa taisteluun operatiiviset reservinsä

Lounaisen rintaman tehtävät

Suunnitelman ”Uranus” mukaisesti LounR:llä on seuraavat tehtävät:

1. Tuhoaa romanialaisen 4. Armeijan päävoimat, jotka puolustavat rintamaa Rybnyj, Kletsakaja.
2. Hyökkäyksen kolmannen päivän aikana katkaisee vastustajan Stalingradissa olevan ryhmittymän yhteydet, mitä varten on toisen päivän kuluessa edettävä liikkuvilla yhtymillä tasalle: Tšir-joen alajuoksu ja Don-joki kaistalla Nižne-Tširskaja, Kalatš;

saavuttaa yhteyden Stalingradin rintaman joukkoihin ja sulkee Stalingradissa oleva vastustajan ryhmittymisen saarroksiin.

3. Yhteistoiminnassa Stalingradin ja Donin rintamien kanssa tuhoaa Stalingradissa sijaitsevan vastustajan ryhmittymisen

LounR:n voimat ja välineet

LounR saaman tehtävän toteuttamiseksi annetaan seuraavat voimat ja välineet: 18 jalkaväkidivisioonaa, 6 ratsuväkidivisioonaa (2 ratsuväkiarmeijakuntaa), 10 panssariprikaatia (kolme panssariarmeijakuntaa ja yksi erillinen panssariprikaati), 4 moottoroitua jalkaväkiprikaatia, (kolme panssariarmeijakunnan kokoonpanossa ja yksi erillinen.), 3 erillistä panssarirykmenttiä (KV), 2 panssarivaunupataljoonaa⁶, 7 ylijohdon haupitsirykmenttiä, 10 ylijohdon kanuunarykmenttiä, 15 panssarintorjunta- ja tuhoamistykistörykmenttiä, 8 panssarintorjuntatykistörykmentti, 19 ilmatorjuntarykmenttiä, (7 ilmatorjuntarykmenttiä ja 1. ja 3. ilmatorjuntadivisioona), 5 erillinen ilmatorjuntapatteristoa, 2 pioneeri-rykmenttiä, 1 linnoitusrykmentti, 1 ponttonirykmentti, 7 ponttoniprikaatia, 7 kranaatinheitinrykmenttiä, 7 raketinheitinrykmenttiä, 7 panssarintorjunta- ja tuhoamistykistöprikaatia.

LounR:n kokoonpano

Ihmisiä 225 747, kiväärejä 146 212, konekiväärejä 5 190, kranaatinheittäjiä 3 617, panssarintorjuntatykkeitä 737, kenttätäkkeitä 1 465, panssarivaunuja 576, ilmatorjuntatykkeitä 291.

Taistelujaotus

	1 KA	5. PsA	21.A	Yhteensä
jalkaväkidivisioona	6	6	6	18
ratsuväkidivisioona	-	3	3	6
panssariprikaati	-	7	3	10
moottoroitu jalkaväkiprikaati	1	2	1	4
panssarirykmentti	-	-	3	3
erillinen liekinheitinpanssarivaunupataljoona	-	2	-	2
ylj. haupitsirykmentti	-	4	3	7
ylj. kanuunarykmentti	1	5	4	10
pst-tykistörykmentti ⁷	2	6	7	15
pst-tykistöprikaati	-	-	1	1
pst-tykistörykmentti	-	6	2	8
ilmatorjuntatykistörykmentti	1	9	9	19
erillinen it-patteristo	-	3	2	5
krh-rykmentti	-	4	3	7
raketinheitinrykmentti	1	3	3	7

Armeijoiden taistelu- ja henkilökokoonpano

	1. KA	5. PsA	21. A	Yhteensä
Ihmisiä	46 189	92 854	86 704	225 747
kiväärejä	31 140	58 974	56 198	146 212
konekiväärejä	898	2 228	2 064	5 190

⁶ Alkuperäistekstissä on lyhenne тб, jolla tarkoitetaan taistelujaotukseen lyhenteellä (огн. отб) kirjattua erillistä liekinheitinpanssarivaunupataljoonaa.

⁷ Kuokkanen, s. 38, ks. myös SVE, osa 3, ss. 642–643. – Lähteessä käytetään joukon nimityksenä *истребительно-противотанковый полк* (suora käännös hävittäjä-panssarintorjuntarykmentti). – Kuokkasen mukaan yksikön nimi käännetään panssarintorjuntarykmentiksi eikä neuvostoliittolaisessa sotilastietosanakirjassa (SVE, osa 6.) ole artikkelia противотанковый полк, vaikka muut panssarintorjuntaan liittyvät käsitteet alkavat tällä tavoin.

kranaatinheittämiä	853	1 428	1 336	3 617
panssarintorjuntatykkeitä	147	319	271	737
kenttätykkeitä	372	641	452	1 465
ilmatorjuntatykkeitä	11	132	148	291
panssarivaunuja	-	380	196	576

Voimasuhteet

1. Koko rintamassa

	ihmisiä	kiväärejä	koneki- väärejä	kranaa- tinheitti- miä	panssa- rintorjun- tatykkeitä	kenttä- tykkeitä	panssari- vaunuja	panssa- rintorjun- takivääre- jä	konepis- tooleja
omat jou- kot	225 747	146 212	5 190	4 517	737	1 465	576	5 287	21 340
vastustaja	161 401	101 136	5 997	2 004	728	987	250	2 592	6 101
suhde	1,5:1	2,5:1	0,9:1	2,2:1	1:1	1,5:1	2,1:1	2:1	3,5:1

2. Pääsuunnassa

	ihmisiä	kiväärejä	koneki- väärejä	kranaa- tinheitti- miä	panssa- rintorjun- tatykkeitä	kenttä- tykkeitä	panssari- vaunuja	panssa- rintorjun- takivääre- jä	konepis- tooleja
omat jou- kot	170 058	115 072	4 292	3 664	590	993	576	3 888	17 755
vastustaja	86 001	46 354	3 565	1 335	471	605	250	1 188	4 161
suhde	2:1	2,5:1	1,2:1	3:1	1,3:1	1,6:1	2,3:1	3,3:1	4,2:1

Yleinen päätös

Lounaisen rintaman saaman tehtävän täyttämiseksi on päätetty:

Armeijoiden tehtävät

1. Kaartin Armeija:

1. Puolustaa lujasti saavutettua tasaa Don-joella, eikä missään olosuhteissa päästä vastustajaa Don-joen vasemmalle rannalle, vaan tuhoaa sen puolustuksen etulinjassa.
2. Sidottava vastustajan voimia erillisten osastojen aktiivisella toiminnalla Bogutšarin suunnassa Don-joen tasalla, eikä anna vastustajan irrottaa 1. Kaartin armeijan vastaiselta rintamalta joukkoja käytettäväksi meidän joukkojemme iskuryhmiä vastaan.
3. Murtaa 278. ja 203. Jalkaväkidivisioonalla ja yhdellä 196. Jalkaväkidivisioonan rykmentillä yhteistoiminnassa 5. Panssariarmeijan kanssa vastustajan 9. Jalkaväkidivisioonan puolustuksen rintamassa Jagodny, Farmi № 4 sovhoosi, kehittää pääiskua Gorbatskajan, Bokovskajan, Vislogubovin, Bahmutkinin ja Kružilin suuntaan, ja etenee romanialaisten 11. Jalkaväkidivisioonan ja mustapaitojen prikaatin selustaan sekä tuhoaa ne.
4. Ensimmäisen päivän kuluessa etenee tasalle Nižnyj, Kalininski, Snitšyn ja Gorbatskaja. Toisen päivän kuluessa on edettävä tasalle Olšansk, Verhnyj, Tšukarin, Vislogubov ja Bokovskaja, jotka on varmistettava lujasti, muodostettava reservi ja oltava valmiina torjumaan vastustajan kaikenlaiset vastaiskut hyökkääviä omien joukkojemme iskuryhmän sivustaan ja selustaan.

Väliraja 5. Panssariarmeijan kanssa: Aržanovskaja, Gluhovskaja, Sevastjanovski, Jelansk, kukkula 228, Belavinski, Bokovskaja, (kaikki pisteet, paitsi Belavinski ja Bokovskaja, kuuluvat 5. PsA:lle)

5. Panssariarmeija:

1. Lähitehtävä:

- a) murrettava vastustajan rintama kaistalla Farmi № 4 sovhoosi, 4 kilometriä pohjoiseen Verhne-Fominskista sijaitseva rotko, pääiskun suunta rintamassa Bolšoi, kukkula 220;
- b) kehitettävä pääiskua Perelazovskin, Lobakinskin suunnassa, edettävä vastustajan selustaan yhteistoiminnassa 21. Armeijan kanssa iskemällä Perelazovskiin Kletska-jan suunnasta, saarrettava ja tuhottava vastustajan joukot, jotka puolustavat rintamaa Bolšoi, Kletska, (Perelazovskiin on ryhmittynyt romanialaisten 4. Armeijan kokoonpanossaan 7., 14., 5., 6., 15. ja 13. JvD);
- c) ensimmäisen päivän kuluessa edettävä jalkaväkidivisioonilla tasalle: kukkula 211, Karasev, Staro-Senjutkin, erillinen sovhoosi 86, (pl), Verhne-Tšerenski; edettävä liikkuvilla yhtymillä Karasevin alueelle, Gusynka-joelle, Staryj Pronininiin, Varlamoviin siten, että etujoukot ovat Pitšuginissa Tšir-joen tasalla; 26. PsAK on Perelazovskissa, Maksarissa ja Zotovskissa; 1. PsAK Lipovskin alueella ja Srednaja Gusinkassa; lähetettävä tiedustelu Tšernyševskajaan ja vahvennettu moottoripyörärykmentti Oblivskajan tehtävänä tuhota ratapenkka, katkaista vastustajan yhteydet, tuhota sen esikunnat ja lentokentillä sijaitseva lentokalusto; mahdollistettava 1. Kaartin armeijan liikkeelle lähtö välittömästi läpimurron saavuttamisen jälkeen ja liikkuvien yhtymien vetäminen taisteluun yhdellä kanuunatykistörykmentillä, yhdellä haupitsitykistörykmentillä, kahdella kranaatinheitinrykmentillä ja yhdellä hävittäjä- ja panssarintorjuntarykmentillä ja antamalla 8. Erillinen panssariprikaati tukemaan 14. Kaartin jalkaväkirykmentin toimintaa.

d) hyökkäyksen toisen päivän kuluessa edettävä liikkuvilla yhtymillä seuraaville alueille: 8. RvD – Ust-Grjanovski, Gusynka, Artemov; 1. PsAK – Lysov, Pogodinskij, Novomaksimovsk, maatila 5, vallattava etujoukoilla Don-joen ylityspaikat Nižne-Tširskajan ja Staryj Ložkin alueella ja katkaista rautatien Surovkinon alueella; 26. PsAK – Kalatš, Beresovski, Pjati-izbjanski, Kumovka; edettävä jalkaväkiyhtymillä Tšir-joen tasalla Bokovskista Tšernyševskiin, Novorjabuhiniin, Kalatš-Kurtlakiin, Perelazovskiin sekä otettava yhdellä jalkaväkidivisioonalla haltuun Lobakinskin alue.

2. Jatkotehtävä:

a) hyökkäyksen kolmannen päivän kuluessa turvattava lujasti sillanpääasemat Don-joen itäisellä rannalla Kovylevskin, Ljapitševin ja Kalatšin alueella, saavutettava yhteys Stalingradin rintaman joukkojen kanssa, suljettava vastustajan Stalingradin ryhmittäminen saarroksiin ja valmistautua sen tuhoamiseen; panssariarmeijakuntien edetessä Tšir- ja Don-joille on niitä tuettava autoilla ja panssarivaunujen kansilla kuljettavalla jalkaväellä (irrotetaan jalkaväkidivisioonista);

b) päävoimien etenemisen aikana Ryzkovskin ja Kalatšin suunnassa on muodostettava jatkuvasti ja välittömästi rintamaa suojaamaan Tšir-joen itärantaa rintamassa Bokovsk, Tšernyševsk ja Nižne-Tširsk, ulotettava voimakas tiedustelu Morovskiin. Rintamassa, Tšernyševsk Grjaznaja-joen suu vallattava ja varmistettava sillanpääasemia; tämän turvaamiseen käytetään neljää jalkaväkidivisioonaa ja 8. RvAK:aa vahvennetuna suurella määrällä panssarintorjuntatykistöä ja pioneerikalustoa;

c) muodostaa vähintään kahden jalkaväkidivisioonan ja KV-panssariprikaatin⁸ voimin reservi pääsuuntaan

Väliraja 21. Armeijan kanssa: Medvelitsa-joki Mihailovkista Zatonskin suulle (pl.), kukkula 210, kukkula 205, Perelazovsk ja Kalatš

21. Armeija

1. Lähitehtävä

a) murrettava vastustajan rintama kaistalla kukkula 163, Kletsakaja (pl.);

b) kehitettävä pääiskua suunnassa Osinovka, Manoilin, edetä vastustajan suuntaan yhteistoiminnassa 5. PsA kanssa, iskemällä Perelazovskiin Kalmykovskin suunnasta, saarrettava ja tuhottava Bolšoin ja Kletsakajan välistä rintamaa puolustavat vastustajan joukot (romaniaalaisen 4. Armeijan Perelazovskiin ryhmittyneet osat 7., 14., 5., 6., 15., ja 13. JvD)

c) tehtävä vähintään kahden vahvennetun rykmentin voimilla avustava isku vasemmalla sivustalla Belonemuhinin suuntaan.

Ensimmäisen päivän kuluessa: Edettävä liikkuvilla yhtymillä alueille: 4. PsAK – Manoilin, Jerik, Majorovsk, 3. RvAK – Verhne-Businovka, Mukovinsk, katkaistava vastustajan Perelazovskin ryhmittäminen yhteydet ja estää sen operatiivisia reservejä pääsemästä taistelukentälle. Siirrettävä liikkuvat etujoukot Don-joelle; edettävä jalkaväkiyhtymillä ensimmäisenä päivänä Kurtlak-joen tasalle, saavutettava kiinteä yhteys 5. PsA:n jalkaväkijoukkojen kanssa ja saarrettava Perelazovskissa oleva vastustaja.

d) hyökkäyksen toisen päivän kuluessa edettävä liikkuvalla ryhmällä Don-joelle: 4. PsAK – Rubežni, Pjanaja-vuori, Lipologovski; 3. RvAK – Golubinsk, Bolšenabatovsk, Glazkovks, lähettää voimakas tiedustelu Malonabatovskista koilliseen; vallat-

⁸ suom. huom.: Klim Vorosilov panssarivaunuilla varustettu panssariprikaati.

täva etujoukoilla Don-joen ylityspaikat ja vahventaa ryhmitystä Don-joen itäisellä rannalla; liikkuvaa ryhmää vahvennetaan autoilla kuljetettavalla jalkaväellä, edettävä päävoimilla tasalle sovhoosin maatala № 1, Pervomajsk, Jerik ja Nižnaja Buzinovka. Valmistauduttava etenemään yhdellä divisioonalla autoissa panssariarmeijakuntien perässä.

2. Jatkotehtävä:

a) hyökkäyksen kolmannen päivän kuluessa edettävä neljän divisioonan voimin rintamaan Rybežny, Golubinsk, Bolšenabatovsk, Gorkjuškin, kukkula 225, kukkula 234 valmiuteen ryhtyä toimiin vastustajan Stalingradin ryhmityksen tuhoamiseksi; saavutettava 4. Ps- ja 3. RvAK:lla kiinteä yhteys Stalingradin rintaman joukkojen kanssa Don-joen itärannalla, saarrettava vastustajan Stalingradin ryhmitys ja ryhdyttävä toimiin sen tuhoamiseksi:

b) edettävä toisen portaan divisioonilla Suhanovskin, Verhne-Buzinovkan ja Majorovskin alueelle valmiuteen iskemään saksalaisten joukkojen selustaan joko Don-joen itä- tai länsirannalla.

Väliraja Donin rintaman kanssa on: Atkarsk, Balanda, Rakovka, Kletskaja (pl.), Tsymlovsk (pl.), Verhne-Buzinovka ja Vertjatši (pl.).

Suunnitelman vaiheistus

Operaatio on suunniteltu seuraavien vaiheiden mukaisesti.

Ensimmäinen vaihe – joukkojen kokoaminen ja lähtö keskitysalueille, suunnilleen ... marraskuuta. Donin ja Voronežin rintaman kokoonpanosta tulevat joukot saapuvat suunnitelman mukaan 4. marraskuuta 1942. Stavkan reserveistä tulevat joukot päättävät kuljetuksensa ... marraskuuta 1942.

Tämän vaiheen aikana suoritetaan tiedustelu, maastontiedustelu⁹, valmistellaan päätökset sekä asiakirjat rintamalla ja armeijoissa, järjestetään joukkojen ja esikuntien harjoituksia sekä järjestetään johtaminen ja viestiyhteydet.

Toinen vaihe – taistelujärjestyksen rakentaminen, suunnilleen ... marraskuuta 1942 mennessä. Joukot siirtyvät lähtöalueilleen ja miehittävät niille määrättyt lohkot: tykistö kaksi vuorokautta ennen hyökkäystä; jalkaväki siirtyy etulinjaan hyökkäystä välittömästi edeltävänä yönä. Tähän määräaikaan mennessä etulinja miehitetään ainoastaan aikaisemmin rintamassa toimineilla joukoilla. Ne toteuttavat väkivaltaista tiedustelua. Liikuvat yhtymät miehittävät alueensa kahden hyökkäystä edeltävän yön aikana.

Kolmas vaihe – rintaman murtaminen ja liikkuvien yhtymien vetäminen taisteluun tapahtuu ensimmäisen hyökkäyspäivän aikana. Joukkojen toiminnan yksityiskohdat on sisällytetty armeijoiden tehtäviin.

Neljäs vaihe – menestyksen kehittäminen, romanialaisen armeijan tuhoamisen saattaminen päätökseen ja eteneminen Tšir- ja Don-joille; [vaiheen] kesto on kaksi päivää. Joukkoryhmityksen muodostaminen hyökkäyksen kehittämistä varten vastustajan Stalingradin joukkoryhmityksen selustaan. Tämän vaiheen päivittäinen toiminta on sisällytetty armeijoiden tehtäviin.

Johtaminen

1. Rintaman esikunta valmistelee 7. marraskuuta 1942 mennessä siirtymisen uuteen komentopaikkaan Kutšurin ja Syratšin alueelle. Tältä komentopaikalta järjestetään kaapeliyhteydet puna-armeijan yleisesikuntaan, naapureihin, kaikkiin armeijoihin lennättimillä ja lyhytaaltoradiolla, sekä ilmavoimien johtoon ilmavoimien viestisol-

⁹ Kyseessä on komentajien maastontiedustelu eli рекогносцировка (rekognostsirovka).

mun välityksellä. Esikunnan toinen porras jää tilapäisesti Novo-Annenskin ja Filosofskin alueelle, josta se siirretään Kumilšenskiin. 12. marraskuuta mennessä valmistellaan komentopaikka Serafimovitšin alueelle, josta järjestetään viestiyhteys armeijoihin, naapureihin ja yleisesikuntaan.

2. Radioyhteyden käyttäminen on kielletty hyökkäyksen alkamiseen saakka.
3. Rintaman esikunta valmistelee kaikki asiakirjat salattua johtamista ja yhteistoimintaa varten: a) koodatut kartat b) radioliikennetaulukot. Määräaika ja jakelu joukoille 6. marraskuuta 1942.
4. Armeijoiden esikunnat siirtyvät uusille komentopaikoilleen 6. marraskuuta 1942.

*LounR esikunnan päällikkö
kenraalimajuri Stelmah*

*Operatiivisen osaston päällikkö
kaartin kenraalimajuri Ivanov*

Lounaisen rintaman tykistön ampumatarvikkeiden käytön suunnitelma operaatio Uranuksessa 1942.¹⁰

Tuliasemiin kuljetettujen tykistön ampumatarvikkeiden tuliannosten määrä

Armeija	76 mm	122 mm	152 mm	82 mm krh	120 mm krh
1. KA	1,95	1,95	2,20	1,70	1,95
5. PsA	3,95	3,95	4,20	2,70	2,95
21. A	3,95	3,95	4,20	2,70	2,95

Tykistön taistelun vaiheiden mukainen ampumatarvikkeiden käytön suunnitelma tuliannoksina

Kaliiperi	Jaettu käytettäväksi	Käyttö päivittäin					Taistelu syvyydessä
		1	2	3	4	5	
50 mm	2	3/4	1/2	1/8	1/8	1/8	3/8
82 mm	2	3/4	1/2	1/8	1/8	1/8	3/8
45 mm	2	3/4	1/2	1/8	1/8	1/8	3/8
76 mm (rykm)	2	3/4	1/2	1/8	1/8	1/8	1 1/8
76 mm (div)	3	3/4	1/2	1/8	1/8	1/8	1 1/8
122 mm	3	1 1/2	1/2	1/8	1/8	1/8	5/8
152 mm	3	1 1/2	1/2	1/8	1/8	1/8	5/8
37 mm (it)	3	1 1/4	1/2	1/8	1/8	1/8	3/8
85 mm (it)	3	1 1/4	1/2	1/8	1/8	1/8	3/8

Tietoja puna-armeijan tykistön tuliannosten laukausmääristä (kpl/tykki)¹¹

50 mm kranaatinheitin	120
82 mm kranaatinheitin	90
45 mm panssarintorjuntatykki	200
76 mm kanuunat	140
122 mm tykit	80
152 mm tykit	60
37 mm ilmatorjuntakanuuna	200
85 mm ilmatorjuntakanuuna	150

¹⁰ Rotundo (1989), s. 203.

¹¹ Щирокоград, Štširokorad, ss. 550–551.

LÄHNDELUETTELO

Olen käyttänyt sanakirjoihin, ohjesääntöihin tai vastaaviin teoksiin ensimmäisen kerran jälkeen viitatessani seuraavia lyhenteitä.

ADP 3-0	ADP 3-0, Unified Land Operations, Headquarters, Department of the Army, http://blogs.defensenews.com/ausa/files/2011/10/ADP-3-0-Final-HR.pdf , 17.4.2013.
AktZad	<i>Актуальные задачи развития Вооруженных сил Российской Федерации</i> , Министерство обороны Российской Федерации, 23.9.2003, suom. Venäjän federaation asevoimien kehittämisen ajan-kohtaiset tehtävät, Venäjän puolustusministeriön julkaisu 23.9.2003.
BRF	Стенограммы выступлений на конференции по изучению Берлинской операции 1 Белорусского фронта 1946, <i>ЦАМО фонд 233 опись 2356 дело 805</i> , suom. Pikakirjoitusmuistiinpanot 1. Valko-Venäjän rintaman Berliinin operaatiota käsitelleestä konferenssista vuonna 1946.
BSE	<i>Большая советская энциклопедия, том 20, 25, 28, третье издание</i> , издательство "Советская Энциклопедия", Москва, 1974–1978, suom. Suuri neuvostoliittolainen tietosanakirja, kolmas painos, osat 20, 25 ja 28.
BRO	Энциклопедический Словарь Ф.А. Брокгауза и И.А. Ефрона, http://www.vehi.net/brokgauz/ , 24.1.2012, Ф.А. Брокгауз (Лейпциг), И.А. Ефронъ (С.-Петербург), С.-Петербург, 1890–1907, suom. F. A. Brokrauzin ja I. A. Jefronin tietosanakirja.
BU-1990	<i>Боевой устав сухопутных войск, часть II, батальон, рота</i> , военное издательство, Москва, 1990, suom. Maavoimien taisteluohjesääntö (osa II, pataljoona, komppania).
BU-2006	Боевой устав по подготовке к ведению общевойскового боя, часть 2, батальон, рота, Военное издательство, Москва, 2006, http://voennizdat.com/ychebn/ystav/Yshebystav16.djvu , 20.10.2012, suom. Taisteluohjesääntö yleisjoukkojen taistelua ja siihen valmistautumista varten osa 2, pataljoona, komppania.
BU-2010	<i>Боевой устав по подготовке к ведению общевойскового боя, часть 2, батальон, рота</i> , Воениздат, Москва, 2010, suom. Taisteluohjesääntö yleisjoukkojen taistelua ja siihen valmistautumista varten, osa 2, pataljoona, komppania.
BU-82	Боевой устав сухопутных войск, часть II, батальон, рота, Военное издательство, Москва, 1982, http://voennizdat.com/ychebn/ystav/Yshebystav20.djvu , 20.10.2012, suom. Maavoimien taisteluohjesääntö, osa II, pataljoona, komppania.
BUP-42	Боевой устав пехоты Красной Армии, часть II (батальон, полк), Воениздат Народного Комиссариата, Москва, 1942, http://voennizdat.com/ychebn/ystav/Yshebystav14.pdf , 20.10.2012 suom. Puna-armeijan jalkaväen taisteluohjesääntö, osa 2, (pataljoona, rykmentti).
Dokt 1993	Основные положения военной доктрины Российской Федерации (изложение), Красная Звезда, № 267, 19.11.1993, http://dlib.eastview.com/browse/doc/3364878 , 23.7.2013. suom. Venäjän federaation [vuoden 1993] sotilasdoktriinin keskeiset säädökset (lyhennelmä), Krasnaja zvezda.

Dokt 2000	Военная доктрина Российской Федерации, Красная Звезда, № 085, 12.5.2000, http://dlib.eastview.com/browse/doc/3314641 , 30.7.2013, Venäjän federaation sotilaallinen doktriini. [2000–2010]
Dokt 2010	Военная доктрина Российской Федерации, http://news.kremlin.ru/ref_notes/461 , 6.2.2010, suom. Venäjän federaation sotilaallinen doktriini [2010].
IVMV	Гречко, А.А. (ред.): <i>История второй мировой войны 1939–1945</i> , в двенадцати томах, Военное издательство Министерства обороны СССР, Москва, 1973–1982, suom. Gretško, A. A. (toim.): <i>Toisen maailmansodan historia 1939–1945</i> .
IVOV	Поспелов, П.Н. (ред.): <i>История Великой Отечественной войны Советского Союза 1941–1945 гг.</i> в 6 томах, Воениздат, Москва 1960–1965, http://militera.lib.ru/h/6/index.html , 6.5.2012, suom. Pospelov, P. N. (toim.): <i>Suuren Isän-maallisen sodan historia</i> .
KO I	<i>Kenttäohjesääntö, I osa</i> , (KO I), Yhtymän taistelu, Pääesikunta, Mikeli, 1963.
KOyl (1958)	<i>Kenttäohjesääntö, Yleinen osa</i> , (KO yl), Pääesikunta, Helsinki, 1958.
KOyl (1958)	<i>Kenttäohjesääntö, Yleinen osa</i> , (KO yl), Pääesikunta, Helsinki, 1973.
KOyl (1995)	<i>Kenttäohjesääntö, Yleinen osa</i> , (KO yl), Pääesikunta, Vaasa, 1995.
PU-1571	<i>Боярский приговор о станичной и сторожевой службе 1571 г.</i> , suom. Pajarinen määräys järjestys- ja vartiopalvelusta vuodelta 1571.
PU-26	<i>Временный полевой устав Р.К.К.А., часть II (дивизия и корпус)</i> , издание военной типографии ГУРККА и Издательства Военный вестник, Ленинград 1926, suom. Työläisten ja talonpoikien punaisen armeijan väliaikainen kenttäohjesääntö, osa II (divisioonaa ja armeijakunta) 1926.
PU-29	<i>Полевой устав РККА, [1929]</i> , государственное военное издательство, Москва, 1930, suom. Työläisten ja talonpoikien punaisen armeijan kenttäohjesääntö 1929.
PU-36	<i>Puna-armeijan väliaikainen kenttäohjesääntö vuodelta 1936</i> , suomenkos, Otava, Helsinki, 1939.
PU-39	Полевой устав РККА, (ПУ-1939) Проект, Государственное Военное Издательство Наркомата Обороны Союза ССР, Москва, 1939, http://rkka.ru/docs/real/pu39/main.htm , 20.10.2012, suom. Puna-armeijan kenttäohjesääntö, luonnos.
SAV	Советская авиация в Великой Отечественной войне 1941–1945 гг. в цифрах, Москва, 1962, http://militera.lib.ru/h/sovaviation/index.html , 30.11.2012, suom. Neuvostoilmavoimat lukuina suuressa isänmaallisessa sodassa 1941–1945.
SVE	<i>Советская военная энциклопедия, в восьми томах</i> , Военное издательство министерства обороны СССР, Москва, 1976–1980, suom. Neuvostoliittolainen sotilastietosanakirja, kahdeksassa osassa.
SVT (1965)	Морозов, Б.Н. (ред.): <i>Словарь военных терминов</i> , Воениздат, Москва, 1965, suom. Morozov, B. N. (toim.): <i>Sotilastermien sanakirja</i> .
Uša	Ушаков, Д.Н.: Толковый словарь русского языка, http://dic.academic.ru/contents.nsf/ushakov/ , suom. Ušakov, D. N.: <i>Venäjän kielen selittävä 4-osainen sanakirja on ilmestynyt vuosina 1935–1940</i> .
VE	<i>Военная энциклопедия, в восьми томах</i> , Военное издательство, Москва, 1993–2004, suom. Sotilastietosanakirja.
VES (1986)	<i>Военный энциклопедический словарь</i> , Военное издательство, Москва, 1986, suom. Sotilastietosanakirja.

VES (2007)	<i>Военный энциклопедический словарь</i> , Военное издательство, Москва, 2007, suom. Sotilastietosanakirja.
VESy	Военная энциклопедія, т-во И.Д. Сытина, Петербург, Петроград, Москва, 1911–1915, http://militera.lib.ru/enc/sytin/index.html , 15.1.2013, suom. Sytinin sotilastietosanakirja.
VOV	Сердюков, А.Э.: Великая Отечественная Война 1941–1945 годов, том второй, происхождение и начало войны, Кучково поле, Москва, 2012, http://encyclopedia.mil.ru/encyclopedia/dictionary/vov.htm , 21.6.2012, suom. Serdjukov, A. E.: Suuri isänmaallinen sota 1941–1945.
VU-1716	Военной устав с Артикулом военным, при котором приложены толкования, также с кратким содержанием процессов, экзерцициею, церемониями, и должностями полковых чинов. Вторым тиснением напечатан в Санктпетербурге. При Императорской Академии Наук 1748 года, http://adjutant.ru/regulations/1716-00.htm , 15.6.2013, suom. [Vuoden 1716] sotilaallinen ohjesääntö kera sotilaallisten säädösten, joihin on liitetty tulkinta ja kuvaus rykmenttien henkilöstön tehtävistä, seremonioista.
YLPALVO	<i>Yleinen palvelusohjesääntö (YLPALVO)</i> , Pääesikunta, henkilöstöosasto, Helsinki, 2009.

1 JULKAISEMATTOMAT LÄHTEET

1.1 Puolustusvoimien asiakirjat

Puolustusvoimien määritelmärekisteri. – Määritelmärekisteri on puolustusvoimien asianhallintajärjestelmässä (PVAH) ylläpidettävä rekisteri, johon on koottu puolustusvoimien alojen käsitteistöä ja niiden lyhenteitä. Rekisterin tietojärjestelmäsovellus on kehitetty 1990-luvulla, jolloin myös pääosa rekisterissa olevista käsitteistä on tuotu järjestelmään. Tämän takia rekisterissä on puutteita ja virheitä. Rekisterissa ovat esillä muun muassa puolustusvoimien vanhat sotilaslyhenteet. Määritelmärekisteriin viitaten olen sijoittanut määritelmän jälkeen sulkuihin sen rekisteriin tallentamisvuoden.

Päämajan koulutusosaston sekalaista kirjeistöä mm. saksalaisia sotakokemuksia, koulutusohjeita ym. 1942–1943, SArk T 21443/1, KA. – Materiaali sisältää muun muassa: 1) saksalaisen eversti Nobisin suomalaisten esipuseerien orientoivalla kurssilla (10.–12.1.1944) pitämät luennot venäläisestä hyökkäystaktiikasta (suomennoksena) (PMkoul.os 2178/Koul.2/26 sal./1.4.1944.) Painetussa versiossa on 15 sivua ja neljä liitesivua. 2) Puna-armeijan vuoden 1943 kenttäohjesäännön saksan kielestä tehdyn osakäännöksen. (PMkoul.os 5118/Koul.2/26/sal/25.7.1944.)

1.2 Muiden viranomaisten asiakirjat

Стенограммы выступлений на конференции по изучению Берлинской операции 1 Белорусского фронта 1946, ЦАМО фонд 233 опись 2356 дело 805, suom. Pikakirjoitusmuistiinpanot 1. Valko-Venäjän rintaman Berliinin operaatiota tutkineesta konferenssista vuonna 1946. Lyh. BRF. – Vuonna 1946 järjestetyn konferenssin muistiinpanot sisältävät 1 020 sivua yksityiskohtaista materiaalia 1. Valko-Venäjän rintaman toiminnasta Berliinin hyökkäysoperaatiossa vuonna 1945. Venäjän asevoimien keskusarkistossa säilytettävän materiaalin salaisuusluokitus on asiakirjan merkintöjen mukaan poistettu vasta vuonna 2000. Konferenssin digitoitu arkistomateriaali on tutkijan hallussa. Materiaalin juokseva sivunumerointi on tehty käsin kirjoittamalla. Käytän sitä viitauksissani.

1.3 Opinnäytteet

Astrén, Torsti: *Clausewitzin ja Jominin sotateorioiden vaikutus Neuvostoliiton ja Venäjän Federaation sotataitoon toisen maailmansodan jälkeen*, diplomityö, Maanpuolustuskorkeakoulu, 2001.

Kiianlinna, Lauri: *Neuvostoliiton maavoimien taktiikan ja operaatiotaidon kehittäminen toisen maailmansodan jälkeen*, Sota-arkisto, SKK-1/1286, Helsinki, 1977.

Kuussaari, Eero: *Venäläinen strategia. Kriittinen tutkielma historiallisella pohjalla venäläisen sodankäynnin erikoispiirteitten kehityksestä, niitten teoriasta ja käytännöllisestä sovelluttamisesta*, Sota-arkisto, SKK-1/36, Helsinki, 1927.

Leppälä, I.: *Neuvostoarmeijan taktillisten ohjesääntöjen kriittinen arvostelu*, Sota-arkisto, SKK-1/358, Helsinki, 1948.

Länsiö, Juhani: *Puna-armeijan operatiivisen ajattelun kehittyminen 1917–1941*. Maanpuolustuskorkeakoulu, 2001. – Ylemmän korkeakoulututkinnon täydennystyö.

Tähtinen, Janne: *Georgian sodan tarkastelu strategisen iskun toteutusperiaatteiden ja torjunnan näkökulmasta*, diplomityö, Maanpuolustuskorkeakoulu, 2013.

Гуженков, Андрей Михайлович: *Штаб РККА 1924-1931гг. Социокультурный состав руководства и политическая роль*, Орловский государственный университет, 2002, suom. Guženkov, Andrei Mihailovitš: *Puna-armeijan esikunta vuosina 1924–1931. Johdon sosiokulttuurinen kokoonpano ja poliittinen rooli*. Väitöskirja on kirjattu hyväksytyksi Venäjän valtiollisen kirjaston väitöskirjatietokantaan vuonna 2006, <http://goo.gl/O9zFXS>, 10.8.2013. Olen lyhentänyt verkko-osoitteen sen pituuden takia Googlen url-shortener-palvelussa.

Думби, Юрий Федорович: *Военная и научная деятельность Александра Андреевича Свечина*, Московская государственная академия, приборостроения и информатики, Москва, 2000, http://swetschin.narod.ru/others/Dumbi_YuF_Military_and_Scientific_Activity_of_Alexander_Andreevich_Svechin.pdf, 8.2.2013 suom. Dumbi, Juri: Aleksandr Andrejevitš Svetšinin sotilaallinen ja tieteellinen toiminta. – Väitöskirja on kirjattu hyväksytyksi Venäjän valtiollisen kirjaston väitöskirjatietokantaan vuonna 2000, <http://goo.gl/fX5SSv>, 10.8.2013. Olen lyhentänyt verkko-osoitteen sen pituuden takia Googlen url-shortener-palvelussa.

Потапов, Алексей Юрьевич: *Эволюция способов боевых действий общевойсковых соединений в XX веке*, Общевойсковая орденов Ленина и Октябрьской революции, Краснознаменная, ордена Суворова академия Вооруженных Сил Российской Федерации, Москва, 2006, suom. Potapov, Aleksei Jurjevitš: *Yleisjoukkojen yhtymien taistelutoiminnan evoluutio 1900-luvulla*. – Venäjän asevoimien yleisjoukkojen akatemiassa (Frunzen akademia) laadittu väitöskirjan käsikirjoitus. Väitöskirja on kirjattu hyväksytyksi Venäjän valtiollisen kirjaston väitöskirjatietokantaan vuonna 2006, <http://goo.gl/y2IXK3>, 10.8.2013. Olen lyhentänyt verkko-osoitteen sen pituuden takia Googlen url-shortener-palvelussa.

1.4 Ohjesäännöt

Kenttäohjesääntö, I osa, (KO I), Yhtymän taistelu, Pääesikunta, Mikkeli, 1963.

Kenttäohjesääntö, Yleinen osa, (KO yl), Pääesikunta, Helsinki, 1958.

Kenttäohjesääntö, Yleinen osa, (KO yl), Pääesikunta, Helsinki, 1973.

1.5 Haastattelut ja kyselyt

Gurin, Anatoli Borisovitš, Tverin valtionyliopiston teologisen tiedekunnan dosentti, kasvatustieteiden kandidaatti, opettaja venäjän kieltä ulkomaalaisille opettavassa tiedekunnassa, <http://university.tversu.ru/person/1526/>, Aleksandr Suvorovin vastaanotto Neuvostoliitossa ja hänen taktisen periaatteensa *намук (natisk) tulkinta*, haastattelu 6.9.2012. Materiaali on hallussani. Karjalainen, Arto, Filosofian maisteri, *Saksalaisten lentojoukot keskisellä rintamanosalla operaatio Marsin aikana*, haastattelu 12.11.2012. Materiaali on hallussani. – Arto Karjalainen tutkii harrastuksenaan toisen maailmansodan aikaisten saksalaisten joukko-osastojen historiaa. Haastattelu toteutettiin Puolustusvoimien asianhallintajärjestelmän sähköpostilla.

Venäjän federaation asevoimien yleisesikunta-akatemian opettajille, Tverin valtionyliopiston opettajille sekä suomalaisille upseereille ja reservinupseereille suunnattu kysely

heidän muistamistaan generalissimus Aleksandr Suvorovin (venäläiset vastaajat) ja marsalkka Carl Gustav Mannerheimin (suomalaiset vastaajat) sitaateista, syyskuu 2012. Aineisto on hallussani.

1.6 Muut julkaisemattomat lähteet

Eastview tietokantahaku 5.7.2013 Vojennaja mysl' -lehden vuosien 1999–2013 numeroiden artikkeleista (n≈2 000) tehtyyn hakuun sanalla (диалектика, dialektika). Haku palautti 61 artikkelia, joista tutkin niissä ilmaistua käsitystä dialektiikkaa. Haun tulokset sekä artikkeleiden analyysi ovat hallussani.

Kuokkanen, Risto: *Sotilassanasto, suomi–venäjä–suomi v.1.60*, 2012. – Käsikirjoitus on hallussani.

Lalu, Petteri: *Kvantitatiivinen analyysi käsitteiden ”strategia, operaatiotaito ja taktiikka” esiintymisestä venäläisissä ja neuvostoliittolaisissa sotatieteellisissä lehdistö- ja kirjallisuuslähteissä*, Maanpuolustuskorkeakoulu, Taktiikan laitos, 25.5.2010. – Tutkijan sotatieteellisten metodiopintojen essee ja seminaariesitelmä. – Essee on hallussani.

Lalu, Petteri: *Divisioonista prikaateihin, Resurssipohjaista uudistamista vai uhkan mukaista varautumista?*, Maanpuolustuskorkeakoulu, Taktiikan laitos, 10.10.2011. Esiupseerikurssin taktiikan luentomateriaali. – Materiaali on hallussani.

Manninen, Ohto, filosofian tohtori, sähköpostiviesti Petteri Lalulle 14.3.2013. – Sähköpostiviesti sisälsi Kannaksen suurhyökkäyksen ilmatoimintaan liittyviä muistiinpanoja venäläisestä arkistomateriaalista, jota Manninen on luovuttanut aikaisemmin Heikki Nikusen käyttöön.

Nehai, Ruslan (Нехай, Руслан Шамсудинович), kenraalimajuri, Leningradin sotilaspiirin komentajan sotilaskasvatustyöstä vastaava sijainen. Esitelmä Maanpuolustuskorkeakoulun esiupseerikurssi 59 opiskelijoille Leningradin sotilaspiirin upseeritalossa, 16.5.2007. – Toimin tilaisuudessa tulkkina, tulkkausmuistiinpanot ovat hallussani.

Гареев, М.А.: *Современное оперативное искусство: теория и практика*, доклад на международном семинаре 21–22.10.2008 г., suom. Garejev, M. A.: Nykyaikainen operaatiotaito: teoria ja käytäntö. Seminaariesitelmä 21.–22.10.2008. – Teksti on hallussani.

2 JULKAISTUT LÄHTEET

2.1 Viranomaisten asiakirjat ja tiedonannot

CIA World Fact Book, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/>, 23.3.2013.

CIA: National Intelligence Estimate (NIE) 11-8-64, October 1964, Soviet Capabilities for Strategic Attack: https://www.cia.gov/library/center-for-the-study-of-intelligence/csi-publications/books-and-monographs/cias-analysis-of-the-soviet-union-1947-1991/nie_11_8_64.pdf, 20.5.2013. – Asiakirja on julkaistu Yhdysvaltain keskustiedustelupalvelun (CIA) verkkosivulla vuonna 2007 ja se perustuu CIA:n ja Princetonin yli-

opiston vuonna 2001 järjestämään konferenssiin ”CIA’s analysis of the Soviet Union 1947–1991”.

United Nation Statistic Division Composition of macro geographical (continental) regions, geographical sub-regions, and selected economic and other groupings, <http://unstats.un.org/unsd/methods/m49/m49regin.htm>, 28.11.2011. – Yhdistyneiden Kansakuntien makroaluejaottelu.

Venäjän yleisesikunnan päällikön armeijankenraali Nikolai Makarovin esitelmä sotilasreformin toteuttamisesta Venäjän kansankamarissa 17.11.2011, http://www.oprf.ru/files/Prezentaciya_mioboroni.ppt, 23.7.2013. – Venäjän kansankamari (Общественная палата Российской Федерации) on vuonna 2005 perustettu valtiollinen laitos, jonka tehtävänä on turvata Venäjän kansalaisten ja valtiovallan yhteistoimintaa. Esityksen ensimmäisellä sivulla on kuvattu Venäjän sotilaallisen turvallisuuden uhat.

Venäjän yleisesikunnan päällikön armeijankenraali Nikolai Makarovin puhe Maanpuolustuskurssiyhdistyksen tilaisuudessa 4.6.2012, http://yle.fi/uutiset/kenraali_makarovin_puhe_kokonaisuudessaan/6169951, 2.8.2013.

Актуальные задачи развития Вооруженных сил Российской Федерации, Министерство обороны Российской Федерации, 23.9.2003, suom. Venäjän federaation asevoimien kehittämisen ajankohtaiset tehtävät, Venäjän puolustusministeriön julkaisu 23.9.2003. – Tiedostokopio tutkijan hallussa. Kehittämisohjelman teksti on julkaistu myös Krasnaja zvezda -lehdessä 11.10.2003; kopio saatavissa osoitteesta <http://dlib.eastview.com/browse/doc/5383139>.

Военная доктрина Российской Федерации, http://news.kremlin.ru/ref_notes/461, 6.2.2010, suom. Venäjän federaation sotilaallinen doktriini. – Tämä on voimassa oleva doktriini joka julkaistiin 5.2.2010. Lyh. Dokt 2010. – Doktriinia ei ole käännetty suomeksi, mutta se on saatavissa englanniksi: http://carnegieendowment.org/files/2010_russia_military_doctrine.pdf

Военная доктрина Российской Федерации, Красная Звезда, № 085, 12.5.2000, <http://dlib.eastview.com/browse/doc/3314641>, 30.7.2013, Venäjän federaation sotilaallinen doktriini. Vuosina 2000–2010 voimassa ollut sotilasdoktriini. – Saatavissa myös [http://ru.wikisource.org/wiki/Военная_доктрина_Российской_Федерации_\(2000\)](http://ru.wikisource.org/wiki/Военная_доктрина_Российской_Федерации_(2000)), sekä suomeksi käännettynä: Venäjän federaation sotilasdoktriini, Maanpuolustuskorkeakoulu, Strategian laitos, Helsinki, 2000 sekä englanniksi: <http://igcc.ucsd.edu/assets/001/502378.pdf>.

Воссозданы гвардейская Таманская ордена Октябрьской Революции Краснознаменная ордена Суворова мотострелковая и Кантемировская ордена Ленина Краснознаменная танковая дивизии, http://function.mil.ru/news_page/country/more.htm?id=11735703@egNews, 6.8.2013, suom. Tamanilainen lokakuun vallankumouksen punaisella lipulla ja Suvorovin kunniamerkillä palkittu moottoroitu jalkaväkidivisioona ja Kantemirovilainen Leninin punaisella kunniamerkillä palkittu panssaridivisioona on muodostettu uudelleen, Venäjän puolustusministeriön verkkosivusto, 4.5.2013.

Выступление Сергея Иванова на совещании в Министерстве обороны РФ (2 октября 2003 г.), <http://old.mil.ru/articles/article3667.shtml>, 3.7.2008, suom. Puolustusministeri Sergei Ivanovin puhe puolustusministeriössä 2.10.2003. – Ylimmälle soti-

lasjohdolle pidetty puhe ei ole enää saatavissa Venäjän puolustusministeriön verkkopalvelimelta. Kopio on hallussani.

Закон Российской Федерации "Об Обороне", 24.9.1992 года N3531-1, Красная Звезда, № 231, 10.10.1992, <http://dlib.eastview.com/browse/doc/3357020>, 24.7.2013, suom. Venäjän federaation laki puolustuksesta, 29.9.1992. – Julkaistu Krasnaja zvezda -lehdessä.

Заместитель Министра обороны РФ Анатолий Антонов принял участие в заседании Совета Россия-НАТО, http://function.mil.ru/news_page/country/more.htm?id=11807679@egNews, 6.8.2013, suom. Puolustusministerin sijainen Anatoli Antonov osallistui Nato–Venäjä-neuvoston kokoukseen, Venäjän puolustusministeriön verkkosivusto, 25.7.2013.

Конституция Российской Федерации, <http://www.constitution.ru>, 4.8.2013, suom. Venäjän federaation perustuslaki. – Venäjän federaation perustuslaki on hyväksytty 12.12.1993. Perustuslakiin on sen voimassalokana tehty federaatiosubjektien asemaa ja presidentin toimikausia koskevia muutoksia.

Обращение Президента России Владимира Путина, <http://archive.kremlin.ru/text/appears/2004/09/76320.shtml>, 2.8.2013, suom. Presidentti Vladimir Putinin puhe Beslanin koulukaappauksen jälkeen. – Puheen videotallenne saatavissa <http://www.youtube.com/watch?v=zXlZndQpfhY>.

Основные положения военной доктрины Российской Федерации (изложение), Красная Звезда, № 267, 19.11.1993, <http://dlib.eastview.com/browse/doc/3364878>, 23.7.2013. suom. Venäjän federaation [vuoden 1993] sotilasdoktriinin keskeiset säädökset (lyhennelmä), Krasnaja zvezda. – Vuoden 1993 sotilaallisen doktriinin (2.11.1993) hyväksyneen asiakirjan liitteenä ollutta doktriinin tekstiä ei julkaistu kokonaisuudessaan. Oheinen Venäjän asevoimien lehden teksti on lyhennelmä. Todennäköisesti varsinaisen doktriinin teksti sisälsi salassa pidettäviä osia, joiden poistamisen jälkeen osa tekstistä voitiin julkaista. Doktriinin teksti on käännetty suomeksi (ks. muut julkaistut lähteet) Lyh. Dokt 1993.

Приказ министра вооруженных сил Союза ССР № 10, 23 февраля 1947 года город Москва, <http://petrograd.biz/stalin/16-55.php>, 30.1.2012, suom. Neuvostoliiton asevoimien ministerin käsky 23.2.1947.

Путин, Владимир: «Мочить в сортире» -выражение, 24.9.1999, <http://www.youtube.com/watch?v=ahtKt8Ij3qQ>, 2.8.2013. suom. Putin, Vladimir: Vedämme alas pöntöstä -ilmaus. – Pääministeri Vladimir Putinin esiintyminen lehdistötilaisuudessa Astanassa ennen toisen Tšetšenian sodan alkua. Ilmaisun on saatavissa litteroituna venäjän kielisestä wikipediasta http://ru.wikipedia.org/wiki/Мочить_в_сортире.

Распоряжение ГКО № 2352сс «Об организации работ по урану», 28 сентября 1942, <http://www.rusarchives.ru/evants/exhibitions/atom-exp/20.shtml>, 30.4.2013, suom. Valtiolisen puolustuskomitean käsky № 2352/ersal, Uraanin parissa tehtävän työn organisoimisesta, 28. syyskuuta 1942

Распоряжение Правительства РФ от 1 октября 1999 г. N 1538-р. Об образовании Российского информационного центра (Росинформцентр), Venäjän hallituksen määräys 1.10.1999. N 1538 r. Venäjän informaatiokeskuksen (Rosinformtsentr) perus-

tamisesta. – Sähköinen versio saatavissa osoitteesta <http://docs.cntd.ru/document/1000002015>, 22.7.2013.

Указ президента Российской Федерации, О военно-административном делении Российской Федерации, от 20 сентября 2010 года № 1144, <http://news.kremlin.ru/news/8964>, 1.8.2013, suom. Presidentin määräys Venäjän federaation sotilashallinnollisesta jaosta, 20.9.2010.

Указ президента Российской Федерации, О Комиссии при Президенте Российской Федерации по противодействию попыткам фальсификации истории в ущерб интересам России, от 15 мая 2009 года № 549, <http://graph.document.kremlin.ru/page.aspx?1013526>, 8.8.2013, suom. Presidentin määräys perustaa presidentinhallintoon komissio vastustamaan yrityksiä vääristellä historiaa Venäjää vahingoittavalla tavalla.

Федеральная служба государственной статистики, Труд и занятость в России - 2011г, Среднемесячная заработная плата по субъектам Российской Федерации, http://www.gks.ru/bgd/regl/b11_36/Main.htm, 25.8.2013, Liittovaltion valtiollinen tilastopalvelu, työelämä Venäjällä, keskimääräinen kuukausipalkka Venäjän federaation subjekteittain. – Tilastossa esitetään palkkatiedot vuosina 2005–2010.

Федеральный закон от 31 мая 1996 г. N 61-ФЗ «Об обороне» (с изменениями и дополнениями), <http://base.garant.ru/135907/>, 4.8.2013, suom. Venäjän liittovaltiolaki puolustuksesta, 31.5.1996, muutoksineen.

2.2 Arkistolähteiden kokoelmat

Bundesarchiv, Picture database, HomeThe Digital Picture Archives of the Federal Archives, http://www.bild.bundesarchiv.de/index.php?switch_lang=en, 5.11.2012.

Fuehrer Directives and Other Top-level Directives of the German Armed Forces 1939–1941, R-16267-A, Washington D. C., <http://cgsc.cdmhost.com/cdm/compoundobject/collection/p4013coll8/id/2356/rec/2>, 27.9.2012. Lyh. Fuehrer Directives 1939–41.

Fuehrer Directives and Other Top-level Directives of the German Armed Forces 1942–1945, R-16267-B, Washington D. C., <http://cgsc.cdmhost.com/cdm/compoundobject/collection/p4013coll8/id/2356/rec/2>, 27.9.2012. Lyh. Fuehrer Directives 1942–45.

United States Department of State: *Foreign relations of the United States. Conferences at Malta and Yalta, 1945*, U.S. Government Printing Office, 1945, <http://digital.library.wisc.edu/1711.dl/FRUS.FRUS1945>, 23.3.2013.

Боевые действия Красной армии в ВОВ, http://bdsa.ru/index.php?option=com_content&task=section&id=6&Itemid=30, 29.4.2013, suom. Puna-armeijan taistelutoiminta suuressa isänmaallisessa sodassa. – Suuren isänmaallisen sodan dokumenttimate-riaalia asiakirjamateriaalia julkaiseva epävirallinen sivusto.

Золотарёв, В.А. (ред.): *Русский архив: Великая Отечественная: Приказы народного комиссара СССР, Т. 13 (2–2)*, Терра, Москва, 1997, suom. Zolotarjov, V. A. (toim.): Venäläinen arkisto: Suuri isänmaallinen: Neuvostoliiton puolustusasiain kansankomissaarin käskyjä. Lyh. Золотарёв, Золотарев (2–2).

Золотарёв, В.А. (ред.): *Русский архив: Великая Отечественная: Приказы народного комиссара обороны СССР, Т. 13 (2–1)*, Терра, Москва, 1994, suom. Zolotarjov, V. A. (toim.): Venäläinen arkisto: Suuri isänmaallinen: Neuvostoliiton puolustusasiain kansankomissaarin käskyjä. Lyh. Золотарёв, Золотаржов (2–1).

Золотарёв, В.А. (ред.): *Русский архив: Великая Отечественная: Ставка ВГК: Документы и материалы: 1942 год. Т. 16 (5–2)*, Терра, Москва, 1996, suom. Zolotarjov, V. A. (toim.): Venäläinen arkisto: Suuri isänmaallinen: Ylipäällikön esikunta, dokumentteja ja materiaalia vuodelta 1942. Lyh. Золотарёв, Золотаржов (5–2).

Золотарёв, В.А. (ред.): *Русский архив: Великая Отечественная: Ставка ВГК: Документы и материалы: 1944–1945 год. Т. 16 (5–4)*, Терра, Москва, 1999, suom. Zolotarjov, V. A. (toim.): Venäläinen arkisto: Suuri isänmaallinen: Ylipäällikön esikunta, dokumentteja ja materiaalia vuodelta 1944–1945. Lyh. Золотарёв, Золотаржов (5–4).

Мещеряков, Г.П. (ред.): *Русские полководцы, А.В. Суворов, документы, том III, 1791–1798*, Военное издательство, Москва, 1952, suom. Meštšerjakov, G. P. (toim.): Venäläisiä sotapäälliköitä, A. V. Suvorov, asiakirjoja, osa III, 1791–1798. – Teos sisältää Suvorovin kirjoituksia kirjeenvaihtoa hänen Suomen komennuksensa ajalta 1791–1792.

Оперативный отдел штаба 30 армии: *Ржевская наступательная операция 30 Армии в 08.1942 г. и 09.1942 г. Отчёт о боевых действиях*, ЦАМО фонд 208 опись 2511 единица хранения 1044, suom. [Kalininin rintaman] 30. armeijan operatiivinen osasto: Rževin hyökkäysoperaatio 08.1942 ja 9.1942. Yhteenveto taistelutoiminnasta. TsAMO (Venäjän puolustusministeriön keskusarkisto) fond, 208, opis' 2511 arkistoyksikkö 1044. Asiakirja on nähtävissä internetissä digitoituna sivustolla <http://www.podvignaroda.mil.ru>, [data 60332899], 19.9.2012. Digitoinnin toteutustavasta johtuen asiakirjaan ei voi tehdä suoraa linkkiä. Julkaisun löytää helpoimmin navigoimalla seuraavasti: Документы войны – Календер боевых действий – Рацширенный поиск ja sijoittamalla tietokantanumeron [linkin perässä oleva datanumero eli 60332899] kohtaan Номер записи в базе данных.

Тархова, Н.С. (ред.): *«Зимняя война»: работа над ошибками (апрель-май 1940 г.)*, Материалы комиссий Главного военного совета Красной Армии по обобщению опыта финской кампании, Летный Сад, Москва, 2004, suom. Talvisota: virheiden korjaaminen (huhti–toukokuu 1940). – Asiakirjakokoelma, johon on koottu kokemuksia Puna-armeijan käymästä Neuvostoliittolais-suomalaisesta sodasta (1939–1940) sekä esityksiä niiden korjaamiseksi.

2.3 Ohjesäännöt

Field Manual, No. 3-0, Headquarters, Department of the Army, Washington, DC, 2001. Lyh. FM 3-0 (2001).

Joint Publication 1, Doctrine for the Armed Forces of the United States, Joint Chiefs of Staff, 2013, http://www.dtic.mil/doctrine/new_pubs/jp1.pdf, 30.7.2013. Lyh. JP-1. – Ohjesääntö on Yhdysvaltain asevoimien ohjesääntöhierarkian ylin ohjaava asiakirja.

Kenttäohjesääntö, Yleinen osa, (KO yl), Pääesikunta, Vaasa, 1995. Lyh. KOyl (1995)

Kenttäohjesääntö, Yleinen osa, Pääesikunta, Helsinki, 2008. Lyh. KOyl (2008)

Puna-armeijan väliaikainen kenttäohjesääntö vuodelta 1936, suomennos, Otava, Helsinki, 1939. Lyh. PU-36.

Yleinen palvelusohjesääntö (YLPALVO), Pääesikunta, henkilöstöosasto, Helsinki, 2009.

Боевой устав пехоты Красной Армии, часть II (батальон, полк), Воениздат Народного Комиссариата, Москва, 1942, <http://voennizdat.com/ychebn/ystav/Yshebystav14.pdf>, 20.10.2012 suom. Puna-armeijan jalkaväen taisteluohjesääntö, osa 2, (pataljoona, rykmentti). – saatavilla myös http://militera.lib.ru/regulations/russr/1942_bup/index.html. Lyh. BUP-42

Боевой устав по подготовке к ведению общевойскового боя, часть 2, батальон, рота, Воениздат, Москва, 2010, suom. Taisteluohjesääntö yleisjoukkojen taistelua ja siihen valmistautumista varten, osa 2, pataljoona, komppania. Lyh. BU-2010 – Ohjesääntö on vuoden 2006 ohjesäännön uusi painos. Sen arvo lähteenä on ilmentää sitä, että vuonna 2008 aloitettu ”Serdjukovin” sotilasreformin jälkeen ei vielä 2010 ollut käytettävissä asevoimien uuden muodon mukaista pataljoona ja komppanian taisteluohjesääntöä.

Боевой устав по подготовке к ведению общевойскового боя, часть 2, батальон, рота, Военное издательство, Москва, 2006, <http://voennizdat.com/ychebn/ystav/Yshebystav16.djvu>, 20.10.2012, suom. Taisteluohjesääntö yleisjoukkojen taistelua ja siihen valmistautumista varten osa 2, pataljoona, komppania. Lyh. BU-2006. – Ohjesääntö on vahvistettu käyttöön 31.8.2004 ja se kumoaa vuonna 1989 käyttöön hyväksytyn (ja vuonna 1990 painetun) pataljoonan ja komppanian taisteluohjesäännön.

Боевой устав сухопутных войск, часть II, батальон, рота, военное издательство, Москва, 1990, suom. Maavoimien taisteluohjesääntö (osa II, pataljoona, komppania). Lyh BU-1990.

Боевой устав сухопутных войск, част II, батальон, рота, Военное издательство, Москва, 1982, <http://voennizdat.com/ychebn/ystav/Yshebystav20.djvu>, 20.10.2012, suom. Maavoimien taisteluohjesääntö, osa II, pataljoona, komppania. – Ohjesääntö on vahvistettu käyttöön vuonna 1982. Lyh. BU-82

Боярский приговор о станичной и сторожевой службе 1571 г, suom. Pajarinen määräys järjestys- ja vartiopalvelusta vuodelta 1571. – Asiakirjaa pidetään Venäjän ensimmäisenä ohjesääntönä. Tekstilähteenä olen käyttänyt Бескровный, Л.Г.: Хрестоматия по русской военной истории, Военное издательство Министерства обороны СССР, Москва, 1947, http://militera.lib.ru/h/beskrovny_lg03/index.html, 23.6.2013, suom. Beskrovnyj, L. G.: Venäjän sotahistorian lukemisto, ss. 64–68.

Военной устав с Артикулом военным, при котором приложены толкования, также с кратким содержанием процессов, экзерцициею, церемониями, и должностями полковых чинов. Вторым тиснением напечатан в Санктпетербурге. При Императорской Академии Наук 1748 года, <http://adjutant.ru/regulations/1716-00.htm>, 15.6.2013, suom. [Vuoden 1716] sotilaallinen ohjesääntö kera sotilaallisten säädösten, joihin on sisällytetty tulkinta ja kuvaus rykmenttien henkilöstön tehtävistä, seremonioista. Lyh. VU-1716.

Временный полевой устав Р. К. К. А., часть II (дивизия и корпус), издание военной типографии ГУРККА и Издательства Военный вестник, Ленинград, 1926,

suom. Työläisten ja talonpoikien punaisen armeijan väliaikainen kenttäohjesääntö, osa II (divisioona ja armeijakunta) 1926.

Полевой устав (проект) Красной армии, военное издательство народного комиссариата обороны, Москва, 1945, <http://www.pbrus.org/army/1687-polevoj-ustav-krasnoj-armii-1943-goda-izdanie.html>, 23.6.2013, suom. Puna-armeijan kenttäohjesäännön luonnos. – Nimiölehden mukaan kyseessä on pykälää 57 huomioon ottamatta muutamaton uusintapainos kenttäohjesäännön viimeisimmästä versiosta vuodelta 1943. Verkkosivustolla on julkaistu ohjesäännön sivut 1–217 (pykälät 1.–450.) valokuvattuina.

Полевой устав РККА, (ПУ-1939) Проект, Государственное Военное Издательство Наркомата Обороны Союза ССР, Москва, 1939, <http://rkka.ru/docs/real/pu39/main.htm>, 20.10.2012, suom. Puna-armeijan kenttäohjesääntö, luonnos. Lyh. PU-39. – Käytössäni olevassa versiossa ei ole sivunumerointia, siksi viittaukset on tehty ohjesäännön numeroituihin kohtiin, jotka olen merkinnyt pykälän (§) merkillä.

Полевой устав РККА, [1929], государственное военное издательство, Москва, 1930, suom. Työläisten ja talonpoikien punaisen armeijan kenttäohjesääntö 1929. Lyh. PU-29.

Устав ратных, пушечных и других дел, касающихся до воинской науки [1607], Государственная военная коллегия, Санк-Петербург, ч. 1. 1777, ч. 2, 1781, http://militera.lib.ru/regulations/russr/1607_ustav/index.html, 23.6.2013, suom. Ohjesääntö sotilas-, tykistö- ja muista sotatiedettä koskevista asioista. – Ohjesääntö perustuu vuonna 1775 Moskovan Kremlin asehuoneesta löytyneeseen käsikirjoitukseen. Ohjesäännön ensimmäinen osa on painettu vuonna 1777 ja toinen osa vuonna 1781. Ohjesääntö on laadittu vuonna 1607 ja otettu käyttöön ensimmäisen Romanov-sukuisen tsaarin Mihail Fjodorovitšin (1596–1645) aikana.

2.4 Tutkimukset ja opinnäytteet

Cohen, Ariel ja Hamilton, Robert, E: *The Russian Military and the Georgia War: Lessons and Implications*, Strategic Studies Institute, U.S. Army War College, June, 2011, <http://www.strategicstudiesinstitute.army.mil/pdffiles/PUB1069.pdf>, 14.7.2013.

Cornell, Svante E.: *War in Georgia, Jitters All Around*, Current History, October, 2008, <http://www.silkroadstudies.org/new/docs/publications/2007/0810CH.pdf>, 12.7.2013.

Donovan, George Jr: *Russian Operational Art in the Russo-Georgian War of 2008*, U.S. Army War College, Carlisle, 2009, <http://www.stormingmedia.us/72/7260/A726005.pdf?data=90242041231777&key=2>, 12.7.2013.

Forss, Stefan, Kiianlinna, Lauri, Inkinen, Pertti ja Hult, Heikki: *Venäjän sotilaspoliittinen kehitys ja Suomi*, Maanpuolustuskorkeakoulu, Strategian laitos, Helsinki, 2011, <http://www.doria.fi/handle/10024/74101>, 27.8.2013.

Hakala, Arto; Kari, Mikko; Pääkkönen, Elisa; Pitkänen, Markku: *Sotatekninen arvio ja ennuste 2025, osa 2, Puolustusjärjestelmien kehitys*, Puolustusvoimien Teknillinen Tutkimuslaitos, Helsinki, 2008.

Huttunen, Mika: *Monimutkainen taktiikka*, Taktiikan laitos, Helsinki, 2010.

Kuussaari, Eero: *Venäläisten sotataito: arvosteleva tutkielma, osa 1: Muinaisuudesta Pietari I:een*, Otava, 1931. – Teoksesta ei kirjastotietokantojen mukaan ole ilmestynyt toista osaa.

Mäkitalo, Janne: *Partisaanisodasta alueelliseen puolustusjärjestelmään – jugoslavialaisen sotataidon kehittyminen toisen maailmansodan jälkeen*, Maanpuolustuskorkeakoulu, Sotahistorian laitos, Tampere, 2012.

Mälkki, Jukka: Tehtävätaktiikan olemus, Tehtävätaktiikan muodostuminen preussilais-saksalaisessa sotataidossa vuosina 1806–1945, Maanpuolustuskorkeakoulun diplomityö, 2009, <http://www.doria.fi/handle/10024/74224>, 28.10.2013.

Mättölä, Ali: *Liikkuvien voimien armeijakunnan rooli Venäjän sotataidon kehitymisessä 2000-luvun alkupuolella*, Maanpuolustuskorkeakoulu, Helsinki, 1998.

Nokkala, Arto: *Laajeneva sotilaspolitiikka, strategia ja turvallisuus suomalaisen asevoiman rakentamisessa*, Rauhan- ja konfliktintutkimuskeskus, Tampere, 2001.

Oliker, Olga: Russia's Chechen Wars 1994–2000, Lessons from Urban Combat, RAND Corporation, 2001, http://www.rand.org/pubs/monograph_reports/MR1289.html, 19.7.2013.

Peltonen, Martti: *Korean ja Vietnamin sotien vaikutukset ilma-aseen käyttöajatukseseen ja käyttöön Yhdysvaltain maavoimien sotatoimissa*, Maanpuolustuskorkeakoulu, Historian laitos, Saarijärvi, 1996.

Peträitis, Daivis: *Reorganisation of the Russian armed forces*, Maanpuolustuskorkeakoulu, Strategian laitos, Tampere, 2012. – Tutkimus on saatavissa myös internetistä <http://www.doria.fi/handle/10024/84363>.

Pikkarainen, Martti: *Voiko sota olla oikeutettu? Kirkkojen maailmanneuvoston yleiskousten kannanotot sotaan kriisien ratkaisuna*, Yliopistopaino, Helsinki, 2006.

Pukkila, Janne: Воображаемая ”Новая евразийская Империя” в книге Александра Дугина ”Основы геополитики”, Tampereen Yliopisto, 2012, <http://tutkielmat.uta.fi/pdf/gradu05963.pdf>, 27.8.2013. suom. Kuvitteellinen ”Uusi euraasialainen Imperiumi” Aleksandr Duginin teoksessa ”Osnovy geopolitiki”.

Pykälä, Jarmo: Eurooppalainen maanpuolustus ja asevelvollisuus, Sadankomitea Ry, Kirjapaino Jaarli 2010, http://www.sadankomitea.fi/files/Sadankomitea_Eurooppalainen_maanpuolustus_ja_asevelvollisuus_2010.pdf, 18.4.2012. Rose, Olaf: Carl von Clausewitz: *Wirkungsgeschichte seines Werkes in Rußland und der Sowjetunion 1836–1991*, Oldenbourg, München, 1995.

Saarelainen, Jorma ja toimituskunta: *Venäjän asevoimat 2000-luvun alussa*, Maanpuolustuskorkeakoulu, Taktiikan laitos, Helsinki, 1999.

Sinclair, Edward J.: *Attack Helicopters: Airland Battle Future's Sword of Vengeance*, US Army, Command and General Staff College, Fort Leavenworth, 1991, <http://www.dtic.mil/cgi-bin/GetTRDoc?AD=ADA248502>, 4.4.2012.

Sisemore, James D.: *The Russo-Japanese War, Lessons Not Learned*. U.S. Army Command and General Staff College, 2003. <http://cgsc.cdmhost.com/cdm/singleitem/collection/p4013coll2/id/113>, 2.10.2011.

Tiihonen, Tapio: *Karjalan kannaksen suurtaistelut kesällä 1944*, Fenix-kustannus Oy, Espoo, 2000.

Tynkkynen, Vesa: *Hyökkäyksestä puolustukseen, Taktiikan kehittymisen ensimmäiset vuosikymmenet Suomessa*, Maanpuolustuskorkeakoulu, Joutsa, 1996.

Valtonen, Vesa: *Turvallisuustoimijoiden yhteistyö operatiivis-taktisesta näkökulmasta*, Maanpuolustuskorkeakoulu, Taktiikan laitos, Helsinki 2010.

Vendil Pallin, Carolina ja Westerlund, Fredrik: Russia's war in Georgia: lessons and consequences, *Small Wars & Insurgencies*, vol 20, no 2, June 2009, Taylor & Francis, Stockholm, 2009, www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/09592310902975539, 15.7.2013.

Барабанов, Михаил и Макиненко, Константин: Военная реформа: на пути к новому облику Российской армии, Международный дискуссионный клуб Валдай, Москва, 2012, http://vid-1.rian.ru/ig/valdai/Military_reform_rus.pdf, 2.8.2013, suom. Barabanov, Mihail ja Makinenko, Konstantin: Sotilas uudistus: matkalla kohti Venäjän armeijan uutta olemusta. – Venäläisen kansainvälisen Valdai-club keskustelukerhon seminaarin 25.–27.5.2011 raportti. Saatavissa myös englanniksi: http://vid-1.rian.ru/ig/valdai/Military_reform_eng.pdf.

2.5 Kirjallisuus

Aatolainen, Jaakko: *Hitler, Stalin ja Stalingrad – tahtojen taistelu*, Karisto Oy, Hämeenlinna, 2012.

Beevor, Anthony: *Berlin, the Downfall 1945*, Penguin Group, England, 2002.

Beevor, Anthony: *Toinen maailmansota*, WSOY, EU, 2012.

Byely, B., Dzyuba Y., Fyodorov, G., Kozlov S. et al.: *Marxism-Leninism on War and Army*, University Press of the Pacific, 1972.

Churchill, Winston S.: *The Second World War volume IV, The Hinge of Fate*, Cassell & Co, Ltd, London, 1951.

Churchill, Winston S.: *The Second World War volume VI, Triumph and Tragedy*, Cassell & Co, Ltd, London, 1954. – Kirjan esipuhe on päivätty 1953, jonka takia esim. MPKK:n kirjasto on luetteloinut teoksen julkaistuksi jo vuonna 1953.

Citino, Robert M.: *The German Way of War*, University Press of Kansas, 2005.

von Clausewitz, Carl: *Ajatuksia sodasta ja johtamisesta*, KR-kirjat, Helsinki, 1988. – Käännös O. V. Kaarnakari.

von Clausewitz, Carl: *Sodankäynnistä*, Art House, Smedjebacken, 1998. – Heikki Eskelinen palkittiin käännöstyöstä vuonna 1999 Suomen kääntäjien ja tulkkien liiton J. A. Hollon palkinnolla. Käännökseen on liitetty Wolfgang Pickertin artikkeli *Tekstin selitykseksi* ja Wilhelm Ritter von Schrammin *Kuinka Clausewitzia luetaan*.

Connaughton, R. M.: *The War of the Rising Sun and the Tumbling Bear—A Military History of the Russo-Japanese War 1904–5*, London, 1988.

- Corum, James S.: *The Roots of Blitzkrieg*, University Press of Kansas, 1992.
- Davies, W. J. K.: *German Army Handbook 1939–1945*, Arco Publishing Company Inc. Second U.S. Edition, New York, 1977.
- Douhet, Giulio: *The Command of The Air*, Air Force History and Museums Program, Washington, D.C., 1998, <http://purl.access.gpo.gov/GPO/LPS48360>, 7.5.2012.
- Duffy, Christopher: *Russia's Military Way to the West, Origins and Nature of Russian Military Power 1700–1800*, Routledge & Kegan Paul, London, 1981.
- Erickson, John: *The Soviet High Command, A Military-Political History 1918–1941*, Westview Press, Boulder, 1984. – (Julkaistu ensimmäisen kerran 1962).
- Foertsch, Hermann: *Nykyinen ja tuleva sotataito*, Helsinki, WSOY, 1939. – Alkuperäisteos on ilmestynyt vuonna 1937.
- Fredrick II, King Of Prussia: *Military Instructions to His Generals, Illustrated with plates, To which is added, by the same Author, Particular Instruction to the Officers of His Army, and especially those of the Cavalry*, Sherborne, London, 1818, <http://archive.org/details/militaryinstruc00prusgoog>, 21.2.2013. – Teos on kirjoitettu ennen seitsenvuotista sotaa (1756–1763), ja sen englanninkielinen käännös on valmistunut 1797.
- Fritz, Stephen, G.: *Ostkrieg, Hitler's War of Extermination in the East*, The University Press of Kentucky, USA, 2011.
- Fuller, J. F. C.: *Memoirs of an Unconventional Soldier*, Ivor, Nicholson and Watson Ltd, London, 1936.
- Fuller, J. F. C.: *Tanks in the Great War: 1914–1918*, John Murray, London – New York, 1920.
- Fuller, J. F. C.: *The Reformation of War*, Hutchinson & CO., London, 1923.
- Fuller, J. F. C.: *The Foundations of the Science of War*, Hutchinson & CO, London, 1926, <http://usacac.army.mil/cac2/cgsc/carl/download/csipubs/FoundationsofScience-ofWar.pdf>, 1.8.2013
- Gaddis, John: *We Know Now, Rethinking Cold War History*, Oxford University Press, New York, 1997.
- Glantz, David M: *Zhukov's Greatest Defeat, The Red Army's Epic Disaster in Operation Mars*, 1942, University Press of Kansas, USA, 1999.
- Glantz, David M. ja House, Jonathan, M.: *When Titans Clashed: How the Red Army Stopped Hitler*, University Press of Kansas, USA, 1995.
- Glantz, David M., Orenstein, Harold, S.: *The Soviet Operational Art, 1927–1991, The Documentary Basis, Volume I Operational Art, 1927–1964*, Frank Cass, London, 1995.
- Glantz, David M.: *Soviet Military Deception in the Second World War*, Frank Cass, Exeter, 1989.

Glantz, David M.: *Soviet Military Operational Art: In Pursuit of Deep Battle*, Frank Cass, London, 1991.

Glantz, David M.: *The Military Strategy of the Soviet Union – A history*, Frank Cass, Abingdon, 2005. – Julkaistu ensimmäisen kerran 1992.

Grau, Lester W. ja Gress, Michael A.: *The Soviet-Afghan War, How a Superpower Fought and Lost*, University Press of Kansas, 2002.

Grossmann, Horst: *Rshew, Eckpfeiler der Ostfront*, Podzun-Verlag, Bad Nauheim, 1962. – Kirjan teksti on saatavissa myös verkko-osoitteesta: <http://home.hccnet.nl/e.kooistra/winterslag1942.html>, 5.11.2012.

Guderian, Heinz: *Achtung-Panzer! The Development of Tank Warfare*, Cassel, Chatham, 1999. – Alkuperäisteos on ilmestynyt vuonna 1937. Teos on käännetty ensimmäisen kerran englanniksi vuonna 1992. Esipuheen ja viitteet on toimittanut panssarisodankäynnin historiaan erikoistunut brittiläinen historioitsija Paul Harris. Teos on käännetty venäjäksi englanninkielisestä versiosta vuonna 2005, ks. <http://militera.lib.ru/science/guderian/index.html>, 13.2.2013.

Halder, F.: War private journal of Generaloberst Frans Halder, Chief of the General Staff of Supreme Command of the German Army (OKH). 14 August 1939 to 24 September 1942 / Historical Division, SSUSA 8 Volumes. [United States]: A.G. EUCOM, 1947, http://militera.lib.ru/db/halder_eng/index.html, 25.9.2012.

Hammond, Bryn: *Cambrai 1917: The Myth of the First Great Tank Battle*, Orion Publishing, Chatham, 2009.

Hardesty, Von: *Red Phoenix, The Rise of Soviet Air Power 1941–1945*, Arms and Armour Press, London, 1982. – Kirjoittajan etunimi on todellakin Von. ks. <http://www.si.edu/ofg/Staffhp/hardestyv.htm>, 13.3.2013.

Harriman, W. Averell ja Abel, Eliel: *Special envoy to Churchill and Stalin 1941–1946*, Hutchinson, London, 1976.

Harrison, Richard W.: *Architect of Soviet Victory in World War II, The Life and Theories of G.S. Isserson*, McFarland & Company Inc., Publishers, Jefferson, 2010.

Harrison, Richard W.: *The Russian Way of War: Operational Art, 1904–1940*, University Press of Kansas, 2001.

Horne, Alistair: *Verdun 1916*, WSOY, Porvoo, 1962.

Juhola, Aimo E.; Paulaharju, Jyri ja Strömberg, Georg-Eric: *Päämajan hukatut kuukaudet, Tilannekuvan hahmottuminen Kannaksella 1944*, Kustannus Oy Suomen Mies, Jyväskylä, 2004.

Irincheev, Bair: *War of the White Death, Finland Against the Soviet Union 1939–1940*, Pen & Sword, Barnsley, 2011. – Teos on julkaistu myös suomeksi nimellä *Talvisota venäläisin silmin* (Minerva 2012).

Jahnukainen, O. S.: *Sotataidon historia IV, Lineraaritaktiikan aikakaudesta ensimmäiseen maailmansotaan*, Otava, Helsinki, 1953.

Jalonen, Olli-Pekka: *Neuvostoliiton sotilaallisen doktriinin kehitys*, Suomen rauhan tutkimusyhdistys ry., Tampere, 1990.

Jatkosodan historia, osa 5, Sotatieteen laitos, WSOY, Juva, 1992.

Jatkosodan historia, osa 6, Sotatieteen laitos, WSOY, Juva, 1994.

Jomini, Henri: *The Art of War*, Project Gutenberg, 2004, <http://www.gutenberg.org/ebooks/13549>, 6.5.2012. – Jominin alkuperäisteos *Précis de l'Art de la Guerre: Des Principales Combinaisons de la Stratégie, de la Grande Tactique et de la Politique Militaire* on ilmestynyt vuonna 1838.

Jones, David: *Military Observers, Eurocentrism and World War Zero*, in: *The Russo-Japanese war in global perspective: World War Zero*, toimittaneet Wolff, David ja Steinberg, John W., Koninklijke Brill, The Netherlands, 2007, <http://books.google.com/books?id=xlg0lM8f9Y4C&lpg>, 3.11.2011.

Jones, Vincent C.: *Manhattan: The Army and the Atomic Bomb, Center of Military History*, United States Army, Washington, D.C, 1985, http://www.history.army.mil/html/books/011/11-10/CMH_Pub_11-10.pdf, 30.4.2013.

Juntunen, Alpo: *Venäjän imperiumin paluu, toinen uudistettu painos*, Maanpuolustuskorkeakoulu, Strategian laitos, Tampere, 2012.

Kantakoski, Pekka: *Punaiset panssarit, puna-armeijan panssarijoukot 1918 – 1945*, PS-also, Hämeenlinna, 1998.

Kehrig, Manfred: *Analyse und Dokumentation einer Schlacht*, Deutsche Verlags-Anstalt, Stuttgart, 1974.

Kerr, Walter: *The Secret of Stalingrad*, Doubleday & Company, USA, 1978.

Kulomaa, Jukka: *Punaisen Afganistanin puolesta 1979–1989*, Maanpuolustuskorkeakoulu, Sotahistorian laitos, Helsinki, 2011.

Kulomaa, Jukka: *Syvään taisteluun – johdatus Neuvostoliiton maavoimien sotataitoon 1917–1991*, Maanpuolustuskorkeakoulu, Sotahistorian laitos, Helsinki, 2004.

Kuusinen, Martti (toim.): *Venäjä-Suomi suursanakirja*, WSOY, kustannusliike Russki Jazyk, Juva, 1997.

Kuusinen, Martti (toim.): *Venäläis-Suomalainen suursanakirja*, WSOY, kustannusliike Mezhdunarodnaya kniga, Juva, 1978.

Lappalainen, Jussi T.: *Aseet ja taistelut, Sotataidon kolme vuosituhatta*, Otava, Keuruu, 1989.

Lappalainen, Jussi T.: *Elämää Suomessa Kaarle X Kustaan aikana*, Jyväskylän yliopisto, Joensuu, 1976.

Lappalainen, Jussi T., Wolke Lars Ericson, Pylkkänen, Ali: *Suomen sodan historia 1808–1809*, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Hämeenlinna, 2008.

Lappi, Ahti: *Ilmatorjunta Kylmässä sodassa*, Ilmatorjuntasäätiö, Jyväskylä, 2003. –Ahti Lapin tutkimus on kattava läpileikkaus kylmän sodan ilma-aseen ja ilmatorjunnan välistä kilpajuoksusta. Yksityiskohtaisen tarkan teoksen arvoa nostavat huolellisesti laaditut lähdeviitteet ja lähdeluettelo sekä lähdeaineiston monipuolisuus.

Ledeneva, Alena, V: *Russia's economy of favours, Blat Networking and Informal Exchange*, Cambridge University Press, 1998.

Luntinen, Pertti: *Sota Venäjällä – Venäjä sodassa*, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Keuruu 2008.

Luukkanen, Arto: *Projekti Putin – uuden Venäjän historiaa*, 1996–2008, WSOY, Vantaa, 2008.

Magenheimer, Heinz: *Stalingrad: Die große Kriegswende*, Pour Le Mérite, Österreich, 2007.

Manninen, Ohto ja Ržeševski, Oleg: *Puna-armeija Stalinin tentissä*, Edita, Helsinki, 1997.

Marx, Karl ja Engels Friedrich: *Kommunistisen puolueen manifesti*, 1848, <http://www.kolumbus.fi/jukka.karvonen/Manifesti/Manifestiwww.PDF>, 23.5.2013.

Menning, Bruce W.: *Bayonets Before Bullets, The Imperial Russian Army 1861–1914*, Indiana University Press, Indianapolis, 1992.

Meri, Veijo: *Sanojen synty*, Gummerus, Jyväskylä, 2002.

Metteri, Jussi: *Kvantitatiiviset tutkimusmenetelmät operaatiotaidon ja taktiikan tutkimuksessa*, Maanpuolustuskorkeakoulu, Taktiikan laitos, Edita Prima Oy, Helsinki, 2006.

Moštšanski, Ilja: *Kannaksen suurhyökkäys 1944 venäläisin silmin*, Helsinki-kirjat Oy, Latvia, 2010. – Venäjänkielinen alkuteos *Штурм "Карельского вала"* (*Šturm karelskogo vala, Karjalan muurin rynnäkkö*) on ilmestynyt vuonna 2005. Suomenkieliseen on lisätty suomalaista näkökulmaa tarkentavia kommentteja. Venäläisteoksen alkuperäistä ja ansiokasta kuvitusta on täydennetty harvinaisella kuvilla sekä tasokkailla karttapiirroksilla.

MOT, WSOY Suomi-Saksa suursanakirja. – Elektroninen, Kielikone Oy:n kehittämä sähköinen sanakirja. Sanakirja on käytettävissä internetissä Puolustusvoimien asianhallintajärjestelmään liitetyiltä tietokoneilta.

Ojanen, Muusa: *Грамматика, Венäjän kielioppi*, WSOY, Juva, 1999.

Parikka, Outi: *Äiti-Venäjän aapinen*, Atena Kustannus Oy, Jyväskylä, 2007.

Platonov, S. P.: *Taistelut Suomen rintamalla 1941–1944*, Kirjayhtymä, Helsinki, 1976. – Helge Seppälän toimittama ja suomentama lyhennelmä Platonovin työryhmän teoksesta *Битва за Ленинград (Taistelu Leningradista)*. Lyhennelmässä käsitellään pääasiassa vain Suomen suunnan taisteluita. Myös niiden kuvauksia on lyhennetty. Tämän takia käsittelen viitteissä rinnan alkuperäisteoksen ja suomennoksen tekstiä. Mikäli suomenkielisen teoksen viittaus puuttuu, merkitsee se sitä, että kyseinen venäjänkielisen alkuteoksen kohta on jätetty pois suomenkielisestä laitoksesta.

Post, Gaines, Jr.: *The Civil Military Fabric of Weimar Foreign Policy*, Princetown University Press, New Jersey, 1973.

Rekola, Kauko ja Vihavainen, Timo (toim.): *Suvorov – Generalissimus-genius*, Suomen Historiallinen Seura, Vammala, 1989.

Rotundo, Louis, C.: *Battle for Stalingrad, the Soviet 1943 General Staff Study*, Pergamon–Brassey's, Exeter, 1989.

Sadeniemi, Matti (toim.): *Nykysuomen sanakirja*, 9. painos, Suomalaisen kirjallisuuden seura, Porvoo, 1985. – Julkaistu kolmessa osassa.

Seppälä, Helge (toim.): *Suomi taisteli*, osa 5, WSOY, Porvoo, 1979.

Seppälä, Helge: *Puna-armeijasta sotilasmahdiksi*, WSOY, Juva, 1978.

Šeptulin, Aleksandr: *Dialektiikan kategoriat ja lait*, Kustannusliike Edistys, Moskova, 1977.

Service, Robert: *A History of Modern Russia, from Nicholas II to Putin*, Penguin Books, London, 2003.

Simpkin, Richard: *Deep Battle: The Brainchild of Marshall Tukhachevskii*, Brassey's Defence Publishers, London, 1987.

Stalin, J. V.: *Dialectical and Historical Materialism*, September 1938, toimittanut Stalin, J. V. *Problems of Leninism*, Foreign Languages Press, Peking, 1976, <http://www.marx2mao.com/Stalin/DHM38.html>, 7.8.2012.

Stoecker, Sally, W.: *Forging Stalin's Army, Marshal Tukhachevsky and the Politics of Military Innovation*, WestviewPress, USA, 1998.

Sudoplatov, Pavel; Sudoplatov, Anatoli; Schecter, Jerrold, L; Shecter, Leona, P.: *Stalinin erikoistehtävissä. Kiusallisen todistajan muistelmat*, WSOY, Juva, 1994.

Sun Tzū: *The Art of War*, translated by Lionel Giles, Pax Libronum Publishing House, 2009, <http://www.paxlibrorum.com/res/downloads/taowde.pdf>, 24.11.2012.

Suomalainen tietosanakirja, Weilin+Göös, Espoo, 1988, osa 2.

Svechin, A. A. *Strategy*, ed. Kent D. Lee; introductory essays by Andrei A. Kokoshin, et al. East View Publications, Minneapolis, 1992.

Taubman, William: *Hruštšov, Mies ja hänen aikansa*, Art House Oy, Helsinki, 2007.

The Military Balance 1992–1993, Volume 92, Issue 1, 1992, International Institute for Strategic Studies, Brassey's, London, 1992.

The Military Balance 2013 vol 133, 1, Routledge, London, 2013. – Tutkimuksessa käyttämäni luku saatavissa sähköisenä MPKK:n FUNET tai PVAH-järjestelmien kautta internet-osoitteesta <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/04597222.2013.757001#>.

- von Tippelskirch, Kurt: *Toisen maailmansodan historia 1–4*, WSOY, 2. Painos, Porvoo-Helsinki, 1960.
- Trythall, Anthony: Boney Fuller, *The Intellectual General 1878–1966*, Cassell, London, 1977.
- Tuchman, Barbara: *Elokuun tykit*, ensimmäisen maailmansodan synty, Weilin&Göös, Helsinki, 1964. – Kirjoittaja on palkittu teoksestaan Pulitzer-palkinnolla 1963.
- Turtola, Martti: *Mannerheimin ristiriitainen upseeri, eversti Aladár Paasosen elämä ja toiminta*, WSOY, EU, 2012.
- Uddgren, Hugo E.: *Kriget i Finland år 1713*, Militärlitteraturföreningens förlag, Stockholm, 1906.
- Ulfving, Lars: *Rysk krigskonst*, Försvarshögskolan Krigsvetenskapliga institutionen, Stockholm, 2005.
- Vego, Milan N.: *Joint Operational Warfare: Theory and Practice*, Government Printing Office, Washington, DC, 2009.
- Vigor, P. H.: *Soviet Blitzkrieg Theory*, MacMillan Press Ltd, Hong Kong, 1983.
- Vihavainen, Timo: *Itäraja häviää, Venäjän ja Suomen kaksi vuosisataa*, Otava, Keuruu, 2011.
- Vihavainen, Timo: *Stalin ja suomalaiset*, Otava Keuruu, 1998.
- Visuri, Pekka: *Mannerheimin ja Rytin vaikeat valinnat*, Docendo, Saarijärvi, 2013.
- Visuri, Pekka: *Turvallisuuspolitiikka ja strategia*, WSOY, Juva, 1997.
- Volkov, Solomon: *Pietari : eurooppalainen kulttuurikaupunki*, Otava, Keuruu, 1996.
- Yin, Robert K.: *Case Study Research, Design and Methods*, 3rd ed, Sage Publications, London, 2003.
- Ziemke, Earl F. and Bauer, Magna E.: Moscow to Stalingrad: Decision in the East, Center of Military History United States Army, Washington D. C. 1987, <http://www.history.army.mil/html/books/030/30-12-1/index.html>, 2.1.2013.
- Ziemke, Earl F.: Stalingrad to Berlin: The German Defeat in the East, Washington, DC: Center of Military History United States Army, Washington D. C., 2002, <http://www.history.army.mil/html/books/030/30-5-1/index.html>, 2.1.2013. – Teos on julkaistu ensimmäisen kerran 1968.
- Байов, Алексей Константинович: Курс истории русского военного искусства: Выпуск II. Эпоха Петра Великого., Тип. Гр. Скачкова, Санкт-Петербургъ, 1909. <http://runivers.ru/lib/book3106/9772/>, 2.2.2012, suom. Baiov, Aleksei Konstantinovitš: Venäjän sotataidon historian kurssi, osa II.
- Барсуков Е. З.: Артиллерия русской армии (1900–1917 гг.) В 4-х томах, Воениздат МВС СССР, Москва, 1948–1949, http://militera.lib.ru/h/barsukov_ez2/index.html, 3.1.2013, suom. Barsukov, E. Z.: Venäjän armeijan tykistö (1900–1917), 4-osainen.

Барышников, Н. И., Винницкий, Л. Г., Креиний, В. А. и др.: *История ордена Ленина Ленинградского военного округа*, Воениздат, Москва, 1988, suom. Baryšnikov, N. I., Vinnitski, L. G., Krejni, V. A.: Leninin kunniamerkillä palkitun Leningradin sotilaspiirin historia.

Бескровный, Л.Г.: Хрестоматия по русской военной истории, Военное издательство Министерства обороны СССР, Москва, 1947, http://militera.lib.ru/h/beskrovny_lg03/index.html, 23.6.2013, suom. Beskrovnyj, L. G.: Venäjän sotahistorian lukemisto. – Isänmaallishenkinen Stalinin valtakauden kuvaus venäläisen sotataidon historiasta. Paatoksen lisäksi teoksessa on kattava kokoelma otteita ohjesäännöistä ja muista asiakirjoista.

Большая советская энциклопедия, том 20, 25, 28, третье издание, издательство "Советская Энциклопедия", Москва, 1974–1978, suom. Suuri neuvostoliittolainen tietosanakirja, kolmas painos, osat 20, 25 ja 28. – Sanakirja on ilmestynyt kolmena painoksena. Ensimmäinen painos 1926–1947, toinen 1950–1958 ja kolmas 1969–1978. Sanakirjan artikkelit ovat saatavissa internetistä <http://bse.sci-lib.com>. Lyh BES.

Варфоломеев, Н.: *Ударная армия*, государственное военное издательство, Москва, 1933, suom. Varfolomejev, N.: Iskuarmeija.

Василевский, А.М.: Дело всей жизни, Политиздат, Москва, 1978, <http://militera.lib.ru/memo/russian/vasilevsky/index.html>, 25.11.2012, suom. Elämäni työ. – Teos on julkaistu myös suomen kielellä, Vasilevski, Alesandr: Elämäni työ, Edistys, Painettu Neuvostoliitossa, 1978.

Века, А.В. *История России*, Харвест–Аст, Минск–Москва, 2003, suom. Veka, A. V: Venäjän historia.

Военная энциклопедия, т-во И.Д. Сытина, Петербург, Петроград, Москва, 1911–1915, <http://militera.lib.ru/enc/sytin/index.html>, 15.1.2013, suom. Sytinin sotilastietosanakirja. – Venäjällä ennen ensimmäistä maailmansotaa aloitettu moniosainen sotilastietosanakirjasarja, jonka julkaisu jäi kesken sodan ja vallankumouksen takia. Hie-
man enteellisesti sen viimeinen hakusana on Venäjän–Japanin-sodasta tuttu Port-Arthur. Lyh. VESy.

Военная энциклопедия, в восьми томах, Военное издательство, Москва, 1993–2004, suom. Sotilastietosanakirja. Lyh. VE. (osa 1 julkaistu 1993, osa 2: 1994, osa 3: 1995, osa 4: 1999, osa 5: 2001, osa 6: 2002, osa 7: 2003, osa 8: 2004). – Kahdeksanosainen sotilastietosanakirja on uusin Venäjällä julkaistu moniosainen sotilastietosanakirja. Sen jälkeen on vuonna 2007 julkaistu yksiosainen sotilastietosanakirja *Военный энциклопедический словарь*. Sotilastietosanakirja perustuu selvästi *Neuvostoliittolaiseen sotilastietosanakirjaan*. Artikkelien sisällössä ja artikkelivalinnoissa näkyy kuitenkin vapautuminen neuvostoideologian puristuksesta. Tietosanakirjan julkaisemisesta tehtiin päätös jo vuonna 1987 ja ensimmäinen osa julkaistiin vuonna 1993. 1990-luvun vaikeissa oloissa kirjan julkaisu viivästyi ja viimeinen osa julkaistiin vasta vuonna 2004.¹ Niteiden saaminen Suomeen on ollut ilmeisesti pienestä painosmäärästä johtuen vaikeata. Maanpuolustuskorkeakoulun kirjastolla on hallussaan kolme ensimmäistä osaa. Näiden osien ulkopuolisista artikkeleista sain kopioita Venäjän yleisesikunta-

¹ Б.П.Фролов: Российская Военная Энциклопедия, Критика и библиография, Военная Мысль № 5, 2000, <http://dlib.eastview.com/browse/doc/2449381>, 10.7.2013, suom. Venäläinen sotilastietosanakirja. Arvostelu ja esittely *Vojennaja Mysl'* -lehdessä, s. 74.

akatemiassa lukuvuonna 2012–2013 opiskelleen everstiluutnantti Juhani Pihlajamaan avulla.

Военный энциклопедический словарь, Военное издательство, Москва, 1986, suom. Sotilastietosanakirja. Lyh. VES (1986).

Военный энциклопедический словарь, Военное издательство, Москва, 2007, suom. Sotilastietosanakirja. – Sanakirjan sähköinen versio on luettavissa Venäjän puolustusministeriön verkkosivustolla (<http://encyclopedia.mil.ru/encyclopedia/dictionary.htm>). Huom. hakutoiminto näyttää toisinaan hakutulokset virheellisesti samalla sivustolla julkaistusta Venäjän strategisten ohjusjoukkojen sanakirjasta. Lyh. VES (2007).

Воробьев, И.Н.: *Тактика – искусство боя*, Общевойсковая академия Вооруженных Сил Российской Федерации, Кафедра тактики, Москва, 2002, suom. Vorobjov, I. N.: *Taktiikka – taistelun taito*. – Nimiölehden mukaan se on Venäjän federaation asevoimien yleisjoukkojen akatemian Taktiikan laitoksen oppikirja. Tekstin kirjoittajaksi mainitaan kenraalimajuri (evp), professori Ivan Vorobjov (s. 1922). Teosta ei ole saatavissa julkisessa levityksessä. Vertaisverkkopalvelun välityksellä saatu sähköinen versio on hallussani.

Гареев, М.А.: *М.В. Фрунзе – Военный теоретик*, Воениздат, Москва, 1985, suom. Garejev, M. A.: *M. V. Frunze – Sotilasteoreetikko*.

Герасимова, С.А.: *Ржевская бойня. Потерянная победа Жукова*, Эксмо, Москва, 2009, suom. Gerasimova, S. A. Rževin teurastamo. Žukovin menetetty voitto. – Gerasimovan teos on luettavissa myös internetissä osoitteessa <http://profismart.ru/web/bookreader-134308.php>.

Глиноецкий, Н.П.: *Исторический очерк Николаевской академии Генерального штаба*, тип. Штаба войск Гвардии и Петерб. воен. окр, Санкт-Петербург, 1882, http://militera.lib.ru/h/glinoetsky_np01/index.html, 30.1.2012, suom. Glinojetski, N. P.: *Historiallinen katsaus Nikolain yleisesikunta-akatemiaan*.

Головин, Н.Н.: *Суворов и его наука побеждать*, Возрождение, Москва 2000, http://militera.lib.ru/science/golovin_nn01/index.html, 20.3.2012, suom. Golovin, N. N.: *Suvorov ja hänen ”Voittamisen oppi” -kirjansa*. – Golovinin Pariisissa vuonna 1931 julkaistun kirjan uudelleenjulkaisu Moskovassa 2000. Kirja on ns. Nonnenmannin versio, joka sisältää Suvorovin sotataidollisia periaatteita tulkitsevat piirrokset.

Гончаров, Иван Александрович: *Обыкновенная история, Собрание сочинений в восьми томах*. Т. 1. Москва, 1951, http://az.lib.ru/g/goncharow_i_a/text_0010.shtml, 10.9.2012, Gontšarov, Ivan: *Tavallinen tarina*. – alkuperäisteos on ilmestynyt vuonna 1847.

Горлов, С.А.: *Совершенно секретно: Альянс Москва–Берлин, 1920–1933 гг.* (Военно-политические отношения СССР–Германия), ОЛМА-ПРЕСС, Москва, 2001, <http://militera.lib.ru/research/gorlov1/index.html>, 12.4.2012, suom. Gorlov, S. A.: *Erittäin salainen: Allianssi Moskova–Berliini, vuosina 1920–1933*.

Горьков, Ю.А.: *Кремль. Ставка. Генштаб*. Тверь, 1995, <http://militera.lib.ru/research/gorkov2/index.html>, 27.12.2012, suom. Gorkov, Ju, A: *Kreml. Stavka. Yleisesikunta*. – Kenraalieversti Gorkovin teos kertoo Neuvostoliiton ylimmän sodanjohdon toiminnasta toisen maailmansodan aikana. Teoksen liitteessä on julkaistu päiväkirja Stalinin vastaanottamista vieraista vuosina 1935–1945. Vierailupäiväkirjan avulla ovat

useat tutkijat, kuten Glantz ja Isajev esittäneen epäilyksiä ja toisaalta vahvistaneet erityisesti Georgij Žukovin esittämiä tietoja operaatioiden suunnitteluvaiheiden ajoittamisesta.

Гречко, А.А. (ред.): *История второй мировой войны 1939–1945*, в двенадцати томах, Военное издательство Министерства обороны СССР, Москва, 1973–1982, suom. Gretško, A. A. (toim.): *Toisen maailmansodan historia 1939–1945*. – Ilmestynyt kahdessatoista osassa. Lyh. IVMV.

Григорьев, Сергей: *Александр Суворов, издательство детской литературы*, Москва, 1940, suom. Grigorjev, Sergei: Aleksandr Suvorov.

Дашичев, В.И.: Банкротство стратегии германского фашизма исторические очерки. документы и материалы том 2 агрессия против СССР. падение «третьей империи» 1941—1945 гг., издательство «наука», Москва, 1973, <http://www.katyn-books.ru/archive/foreign/dashichev-02.htm>, 28.9.2012, suom. Dašitšev: V. I.: Saksalaisen fasismin vararikko, historiallisia dokumentteja ja materiaalia, osa 2, Aggressio Neuvostoliittoa vastaan. Kolmannen valtakunnan tuho 1941–1945.

Дельбрюк, Г.: История военного искусства в рамках политической истории: в 4 томах, Наука, Санкт-Петербург, 2001, http://militera.lib.ru/science/delbruck_h01/index.html, 23.2.2013, suom. Delbrück, Hans: *Sotataidon historia poliittisen historian puitteissa*. – Saksankielinen alkuteos *Geschichte der Kriegskunst im Rahmen der politischen Geschichte* on ilmestynyt neliosaisena vuosina 1900–1920. Se on saatavissa www.zeno-org-verkkopalvelusta. Käyttämässäni venäjänkielisessä pdf-versiossa on ensimmäisestä osasta alkava juokseva sivunumerointi.

Дискант, Юзеф Веслав: Порт-Артур, 1904. Издательство АСТ, Москва, 2002. <http://militera.lib.ru/h/dyskant/index.html>, 3.11.2011, suom. Dyskant, Jozef Wieslaw: Port Arthur, 1904.

Драгомиров, Михайл; Бескровный, Л. Г. (ред.): Избранные труды, вопросы воспитания и обучение войск, военное издательство, министерства обороны СССР, Москва, 1956, http://militera.lib.ru/science/dragomirov_mi01/index.html, 1.2.2012, suom. Dragomirov, Mihail; Beskrovnyi, L. G. (toim.): *Valitut teokset, kysymyksiä joukkojen kasvatuksesta ja koulutuksesta*.

Драгомиров, Михайл: *Лекции тактики, читанные в Учебном пехотном батальоне профессором Николаевской академии Генерального штаба М. Драгомировым*, тип. А.П. Червякова, Санкт-Петербург, 1864, suom. Dragomirov, Mihail: Nikolajevin yleisesikunta-akatemian professorin M. Dragomirovin taktiikan luentoja Harjoitusjalkaväkipataljoonassa.

Ерёменко, А.И.: Сталинград: Записки командующего фронтом, Воениздат, Москва, 1961, http://militera.lib.ru/memo/russian/eremenko_ai2/index.html, 25.11.2012, suom. Jerjomenko, A. I.: Stalingrad: rintamankomentajan muistiinpanot.

Жилин, В.А.; Греджев, В.А.; Саксонов, О.В.; Черногор, В.Ю. ja Широков, В.Л.: Сталинградская битва, хроника, факты, люди, 2 томный, Олма Пресс, Москва, 2002, suom. Žilin, V.A.K Gredžev, V. A.; Saksonov, O. V.; Tšernogov, V. Ju.; Širokov, V. L.: Stalingradin taistelu, kronikka, faktat, ihmiset, 2-osainen.

Жуков, Г.К.: Воспоминания и размышления, В 2 т, Олма-Пресс, Москва, 2002, <http://militera.lib.ru/memo/russian/zhukov1/index.html>, 21.8.2011, suom. Žukov, G. K.: Muistelmia ja ajatelmia 2-osainen. – Žukovin muistelmat on venäläisen sotilaskirjallisuutta julkaisevan sivuston (militera.ru) luetuimpia teoksia.

Задонский, Николай Алексеевич: Жизнь Муравьева, ЦентральноЧерноземное книжное издательство, Воронеж, 1987, http://bookz.ru/authors/nikolai-zadonskii/jizn_-mu_211.html, 31.1.2012, suom. Zadonski, Nikolai Aleksejevitš: Muravjevin elämä.

Захаров, М.В.: Генеральный штаб в предвоенные годы, Воениздат, Москва, 1989, http://militera.lib.ru/memo/russian/zaharov_mv/index.html, 29.1.2013, suom. Zaharov, M. V.: Yleisesikunta sotaa edeltäneinä vuosina.

Золотарёв, В.А. (ред.): *Великая Отечественная война 1941–1945, военно исторические очерки в четырех книгах*, Наука, Москва, 1998, suom. Zolotarjov, V. A. (toim.): Suuri isänmaallinen sota 1941–1945, sotahistoriallisia arvioita, 4-osainen.

Золотарёв, В.А.: *История военной стратегии России*, Кучково поле полиграфресурсы, Москва, 2000, suom. Zolotarjov, V. A.: Venäjän sotilasstrategian historia.

Иванов, В.М.: *Маршал М.Н. Тухачевский*, Военное издательство, Москва, 1990, suom. Ivanov, V. M.: Marsalkka M. N. Tuhatševski. – Juuri ennen Neuvostoliiton romahdusta ilmestynyt kohteeseensa kritiikittömästi suhtautuva elämäkerta. Kirjan arvokkain osa on sen lopussa, jossa sivutaan lyhyesti Stalinin vainojen uhrien rehabilitointiprosessia, joka pysähtyi 60-luvulla Brežnevin valtaannousun myötä. Sitä jatkettiin vasta Gorbatsšov in avoimuuden ja uudelleenrakentamisen politiikan hengessä 1980-luvun puolivälistä alkaen.

Исаев, А.В.: Когда внезапности уже не было. История ВОВ, которую мы не знали, Яуза, Эксмо, Москва, 2006, http://militera.lib.ru/h/isaev_av6/index.html, 11.11.2012, suom. Kun yllätystä ei vielä ollut. Suuren isänmaallisen sodan historia, jota me emme ole tunteneet.

Исаев, А.В.: *Сталинград. За Волгой для нас земли нет*. Яуза, Эксмо, Москва, 2008, http://militera.lib.ru/h/isaev_av8/index.html, 26.11.2012, suom. Isajev, A. V.: Stalingrad. Volgan takana meille ei ole maata.

Исаев, А.: Краткий курс истории ВОВ. Наступление маршала Шапошникова, Яуза, Эксмо, Москва, 2005, http://militera.lib.ru/h/isaev_av4/index.html, 27.9.2012, suom. Isajev, A.: Suuren isänmaallisen sodan lyhyt kurssi. Marsalkka Šapošnikovin hyökkäys.

Исаев, А.В.: Антисуворов, Яуза, Эксмо, Москва, 2004, http://militera.lib.ru/research/isaev_av1/index.html, 20.1.2013, suom. Isajev, A. V.: Antisuvorov.

Исаев, А.В.: Берлин 45-го. Сражения в логове зверя, Яуза, Эксмо, Москва, 2007, http://militera.lib.ru/h/isaev_av7/index.html, 20.3.2013, suom. Isajev, A. V.: Vuoden 1945 Berliini. Taistelu eläimen pesässä. – Teoksen nimi viittaa Stalinin näkemykseen natsien johtamasta Saksasta vaarallisena eläimenä, jota ei saa päästää karkuun, vaan se on ajettava pesäänsä ja surmattava sinne.

Иссерсон, Г.: Эволюция оперативного искусства, второе дополненное, издание, государственное военное издательство наркомата обороны союза ССР, Москва,

1937, <http://scilib.narod.ru/Military/Isserson/OpArt.htm>, 20.3. 2012, suom. Isserson, G.: Operaatiotaidon evoluutio.

Иссерсон, Г.С.: Новые формы борьбы, Воениздат, Москва, 1940, <http://militera.lib.ru/science/isserson/index.html>, 5.1.2011, suom. Isserson, G. S.: Taistelun uudet muodot. – Kysymyksessä on teoksen ensimmäinen osa, jossa käsitellään Espanjan sisällissotaa ja toisen maailmansodan alkua Saksan Puolan sotaretken päättymiseen saakka. Isserson kirjoitti teokseen jatko-osan, joka sisälsi Saksan sotaretket Norjaan, Alankomaihin ja Ranskaan, Baltiaan ja Pohjois-Afrikkaan. Jatko-osaa ei saamieni tietojen mukaan ole julkaistu. Isserson pidätettiin hänen toimitettuaan käsikirjoituksen kustantamoon 7.6.1941.

Йорыш, А.И., Морохов, И.Д., Иванов, С.К.: А-бомба, Наука, Москва, 1980, <http://militera.lib.ru/research/abomb/index.html>, 30.4.2013, suom. Joryš, A. I., Morohov, I. D., Ivanov, S. K.: A-pommi.

Кадышев, А.Б. (ред.): *Вопросы стратегии и оперативного искусства в советских военных трудах (1917–1940)*, Военное издательство министерства обороны СССР, Москва 1965, suom. Kadyšev, A. B. (toim.): Strategian ja operaatiotaidon kysymyksiä neuvostoliittolaisissa sotilaallisissa teoksissa (1917–1940).

Кадышев, А.Б. (ред.): *Вопросы тактики в советских военных трудах (1917–1940)*, Военное издательство министерства обороны СССР, Москва, 1970, suom. Kadyšev, A. B. (toim.): Taktiikan kysymyksiä neuvostoliittolaisissa sotilaallisissa teoksissa (1917–1940).

Каменев, А.И.: История подготовки офицерских кадров в России, ВПА им. Ленина, Москва, 1990, <http://militera.lib.ru/science/kamenev2/index.html>, 31.1. 2013, suom. Kamenev A. I.: Upseerikaaderin kouluttamisen historia Venäjällä.

Клаузевиц, К.: О войне: Госвоениздат, Москва, 1934, <http://militera.lib.ru/science/clausewitz/index.html>, 26.6.2012, suom. Clausewitz, K. Sodankäynnistä.

Клаузевицъ: *Война (теория стратегій)*, перевод съ нѣмецкаго К. Войде, томъ I-II, С-Петербургъ, 1902, suom. Sota (strategian teoria), käänös saksan kielestä K. Voide, osat I-II.

Колганов, К.С.: *Развитие тактики советской армии в годы Великой отечественной войны (1941–1945 гг.)*, Военное издательство министерства обороны Союза сср, Москва, 1958, suom. Kolganov K. S.: Neuvostoarmeijan taktiikan kehittyminen suuren isänmaallisen sodan (1941–1945) aikana.

Колтюков, А. А. (ред.): *Военная история, Учебник для высших военно-учебных заведений Министерства обороны Российской Федерации*, Воениздат, Москва, 2006а, suom. Koltjukov, A. A. (toim.): Sotahistoria, oppikirja Venäjän federaation puolustusministeriön ylemmille sotilasopetuslaitoksille.

Колтюков, А. А. (ред.): *Военное искусство локальных войн и вооруженных конфликтах*. Воениздат, Москва, 2009, suom.: Koltjukov, A. A. (toim.): Sotataito paikallisissa sodissa ja aseellisissa konflikteissa. – Teos on ilmestynyt venäläisessä ”Upseerin kirjasto” -julkaisusarjassa, joka on tarkoitettu ”laajalle yhteisölle kotimaisia sotilas- ja yhteiskunnallisen alan asiantuntijoita: kenraaleja, amiraaleja ja Venäjän asevoimien upseereja. Teoksella on laaja toimituskunta – yli 15 kirjoittajaa.

Колтюков, А.А.: *История военного искусства, Учебник для высших военно-учебных заведений Министерства обороны Российской Федерации*, Воениздат, Москва, 2006b, suom., Koltjukov, A. A.: *Sotataidon historia*, oppikirja Venäjän federaation puolustusministeriön ylemmille sotilasopetuslaitoksille.

Конеv, И.С.: *Записки командующего фронтом*, Воениздат, Москва, 1991, suom. Konev, I. S.: *Rintaman komentajan muistiinpanoja*. – Teokseen on sisällytetty kaksi marsalkka Konevin muistelmateosta: vuonna 1966 ilmestynyt sodan päätösvuoden tapahtumia kuvaava *Сорок пятый (Neljäskymmenesviides)* ja vuonna 1972 ilmestynyt vuosien 1943–1944 tapahtumia kuvaava *Записки командующего фронтом 1943–1944. (Rintaman komentajan muistiinpanoja 1943–1944)*. Kirjat ovat saatavissa myös verkkoversiona <http://militera.lib.ru/memo/russian/konev/index.html> ja http://militera.lib.ru/memo/russian/konev_is2/index.html.

Кочетков, А.Д.: *Двинский танковый: Боев. путь 5-го танкового Двинского корпуса*, Воениздат, Москва, 1989, suom. Kotšetkov, A. D.: *Väinäjoen panssarit: 5. Väinäjökisen panssariarmeijakunnan taisteluiden tie*.

Краткой еврейской энциклопедии на русском языке (КЕЭ), Иерусалим, 1976–2005, <http://www.eleven.co.il>, 11.9.2012, suom. Lyhyt juutalainen venäjänkielinen sanakirja.

Кривошеев, Г.Ф. (ред.): *Россия и СССР в войнах XX века: Потери вооруженных сил, Статистическое исследование*, Олма-Пресс, Москва, 2001, suom. Krivošeev, G. F.: *Venäjä ja Neuvostoliitto 20-vuosisadan sodissa, asevoimien tappiot, tilastollinen tutkimus*. – Saatavissa internetistä myös tekstitiedostona <http://lib.ru/MEMUARY/1939-1945/KRIVOSHEEW/poteri.txt>.

Куликов, А.С., Лембик, С.А. Чеченский узел: *Хроника вооруженного конфликта 1994-1996 гг*, Дом педагогики, Москва, 2000, suom. Kulikov, A.S. ja Lembik, S. A.: *Tšetšenalainen solmu: Vuosien 1994–1996 aseellisen konfliktin kronikka*.

Куликов, В.Г. (ред.): *Академия генерального штаба*, Военное издательство Министерства обороны СССР, Москва, 1976, suom. Kulikov, V. G. (toim.): *Yleisesikunta-akatemia*.

Куртуа, Стефан: *Черная книга коммунизма, Три века истории*, Москва, 1999, suom. Courtois, Stefan ja muut: *Kommunismen musta kirja*. – Ranskankielisen alkupe-
räisteoksen *Le Livre noir du communisme* venäjännös. Kirja on ilmestynyt myös suomeksi vuonna 2000.

Лапчинский, А.Н.: *Воздушные силы в бою и операции*, Государственное военное издательство, Москва, 1932, http://militera.lib.ru/science/lapchinsky_an1/index.html, 17.4.2012, suom. Laptšinski, A. N.: *Ilmavoimat taistelussa ja operaatioissa*.

Левицкий, Николай, Арсеньевич: *Русско-японская война 1904–1905 гг*, Эксмо, Изографус, Москва, Terra Fantastica, Санкт-Петербург, 2003, http://militera.lib.ru/h/levicky_na/index.html, 2.11.2011, suom. Levitski, Nikolai, Arsenjevitš: *Venäläis-japanilainen sota 1904–1905*. – Teos on julkaistu alunperin vuonna 1938. Kirjoittaja on puna-armeijan Yleisesikunta-akatemian professori, prikaatinkomentaja (kombrig, puna-armeijan everstiä vastaava sotilasarvo). Uudelleenjulkaisun esipuheen mukaan Levitskin kirjoituksia arvosteltiin 1950-luvulla ylikriittisyydestä venäläisten toimintaa koh-

taan, mutta nykyisin teosta pidetään yhtenä parhaista ja analyyttisimmistä teoksista, mitä Venäjän ja Japanin sodan maaoperaatioista on kirjoitettu.

Леер, Г.: Опыт критико-исторического изслѣдованія законовъ искусства веденія войны, С-Петербургъ, 1869, <http://dlib.rsl.ru/rsl01003000000/rsl01003867000/rsl01003867238/rsl01003867238.pdf>, 16.4.2013, suom. Leer, G.: Kokemus kriittis-historiallisesta sodankäynnin lakien tutkimuksesta.

Леер, Генрих (ред.): Энциклопедія военныхъ и морскихъ наукъ, том VII, въ типографіи В. Безобразова и комп, С. Петербургъ, 1895, <http://www.runivers.ru/lib/book3180>, 1.12.2011, suom. Leer, Genrih (red.): Meri- ja sotatieteellinen tietosanakirja, osa VII.

Леер, Генрих, Антонович: Записки стратегии. Вып. 1–2. СПб., 1877–1880, <http://runivers.ru/lib/book3314/16945/>, 11.11.2011, suom. Leer, Genrih, Antonovitš: Strategian muistiinpanoja.

Леер: *Записки тактики для военных училищъ*, въ типографіи В. Безобразова и комп. С-Петербургъ, 1866, suom. Leer: Taktiikan muistiinpanoja sotilasopetuslaitoksille.

Лееръ: *Методъ военныхъ наукъ (Стратегія, Тактики Военной Истории)*, suom. Leer: Sotatieteiden metodi (strategia, taktiikka, sotahistoria). – Teokseen ei ole merkitty painopaikkaa, kustantajaa eikä painovuotta. Bibliografisten tietojen mukaan teos on julkaistu Pietarissa vuonna 1894. Maanpuolustuskorkeakoulun kirjaston hallussa olevassa kappaleessa on tälle vuodelle päivätty käsinkirjoitettu venäjänkielinen omistuskirjoitus.

Липкинъ, Максимъ: *Пѣсни о герояхъ Русской Арміи и Флота*, Типографія Окружаго Штаба, Варшава, 1903, suom. Lipkin, Mihail: Lauluja Venäjän armeijan ja laivaston sankareista.

Лутовинов, В.И.: *Военная политика Российской Федерации в условиях глобализации: учебное пособие*, Изд-во РАГС, Москва, 2009, suom. Lutovinov, V. I.: Venäjän federaation sotilaspolitiikka globalisaation olosuhteissa. – Teos on Venäjän presidentinhallinnon akatemian sotilaspolitiikan oppikirja.

Любарский, А.В. (ред.): *Краткий русско немецкий военный разговорник*, Военное издательство народного комиссариата обороны Союза ССР, Москва, 1941, suom. Ljubarski, A. V. (toim.) – Nimiölehden mukaan kirjanen oli määrätty painettavaksi 29.5.1941.

Медемъ, Николай: *Обозрѣніе извѣстнейшихъ правилъ и системъ стратегій*, Санкт-Петербургъ, 1836, suom. Medem, Nikolai: Tunnettujen strategian järjestelmien kuvaus. – Keisarillisen sotilasakatemian strategian ja sotahistorian professorin, tykistön kenraalimajurin, paroni Medemin laatima teos edustaa hyvin yleisesikunta-akatamian perustamisen jälkeisen tieteellisen työn syntymistä Venäjällä.

Медемъ, Николай: *Тактика. Часть первая, заключающая въ себѣ тактику чистую*, Санкт-Петербургъ, 1837, suom. Medem, Nikolai: Taktiikka. Ensimmäinen osa, joka sisällyttää itseensä puhtaan taktiikan.

Михневичъ, Н.П.: *Основы русскаго военнаго искусства, Сравнительный очеркъ состоянія военнаго искусства в Россіи и Западной Европѣ въ важнѣйшія историчесія эпохи*, Типографія Штаба Отдѣльнаго Корпуса Пограничной Стражи,

C.-Петербург, 1898, <http://www.runivers.ru/lib/book4287/42913/>, 25.2.2013. suom. Mihnevits, N. P.: Venäläisen sotataidon perusteet, Venäjän ja Länsi-Euroopan sotataidon vertaileva kuvaus tärkeimpinä historiallisina aikakausina. – Kirjoittaja Nikolai Mihnevits toimi Nikolain yleisesikunta-akatemian professorina. Hän toimi vuodesta 1911 Venäjän keisarillisen armeijan yleisesikuntapäällikkönä koko ensimmäisen maailmansodan ajan ja liittyi puna-armeijaan 1918, ks. VES (2007), s. 429.

Михневичъ, Н.П.: Основы стратегіи, курс Интендантской академіи, С. Петербургъ, 1913, <http://www.runivers.ru/lib/book3554/18620/>, 8.7.2013, suom. Mihnevits, N. P.: Strategian perusteet, Intendenttiakatemian kurssi.

Михневичъ, Н.П.: *Стратегія, книга 1*, Изд. Березовскій, комиссионеръ военныхъ учебныхъ заведений, С.-Петербургъ, 1911, suom. Mihnevits, N. P.: Strategia, osa 1.

Мовчин, Н.: *Комплектование красной армии*, издание военной типографии упр. делами наркомвоенмор н РВС СССР, 1926, suom. Movtšin, N.: Puna-armeijan täydentäminen.

Морозов, Б.Н. (ред.): *Словарь военных терминов*, Воениздат, Москва, 1965, suom. Morozov, B. N. (toim.): Sotilastermien sanakirja. Lyh. SVT (1965).

Незнамов, А.: *Современная война. Действия полевой армій*, Типографія Гр. Скачкова, С.-Петербургъ, 1911, suom. Neznamov, A.: Nykyaikainen sota. Kenttäarmeijan toiminta.

Никифоров, Н.И., Фесенко, В.И., Андронников, Н. Г., Бушуева, Т.С., Гнездилов, В.В.: *Великая Отечественная : действующая армия 1941–1945 гг.*, Animi Fortitudo, Кучково поле, Москва, 2005, suom. Nikiforov, N. I., Fesenko, V. I., Andronnikov, N. G., Bušueva, T. S. Gnezdilov, V. V.: Suuri isänmaallinen: kenttäarmeija 1941–1945. – Teos kuuluu 30 osaiseen venäläistä sotahistoriaa esittävään sarjaan *Военная история Государства Российского (Venäläisen valtion sotilaallinen historia)*. Teoksessa esitetään tietoja Neuvostoliiton asevoimien ja sisäministeriön joukoista vuosina 1941–1945. Nimensä mukaisesti teoksessa esitellään taistelutoimintaan osallistuneita rintamia, maaja ilmavoimien armeijoita, laivastoja ja lippueita. Jokaisesta joukosta on kirjoitettu lyhyt artikkeli, jossa esitellään sen perustaminen, osallistuminen taistelutoimintaan, lakkauttaminen sekä mahdollinen uudelleenperustaminen. Ylijohdon reservissä olleista armeijoista ei esitetä vastaavia tietoja, mutta niihin sijoitettuna olleesta henkilöstöstä ja kalustosta esitetään tietoja kirjan liitteissä.

Новиков, А.А.: В небе Ленинграда (Записки командующего авиацией), Наука, Москва, 1970, <http://militera.lib.ru/memo/russian/novikov1/index.html>, 10.4.2013, suom. Novikov, A. A.: Leningradin taivaalla (ilmavoimien komentajan muistiinpanoja).

Новичков, Н.Н., Снеговский, В.Я., Соколов, А.Г. и Шварев, В.Ю.: *Российские вооруженные силы в чеченском конфликте: анализ, итоги, выводы*, Хольвег-Инфоглоб-Тривола, Москва, 1995, suom. Novitskov, N. N., Snegovskij, V. J., Sokolov, A. G., Švarev V. J.: Venäjän asevoimat Tšetšenian konfliktissa.

Новый Энциклопедический Словарь, Типография акционерного общество «Брокгауз–Ефрон», С.-Петербургъ, 1911–1916, suom. Uusi tietosanakirja. – Brok-rauzin ja Jefronin tietosanakirjan viimeinen versio. Ennen vallankumousta ehdittiin julkaista vain 29 eli hakusanat A–Отто. Digitoitu näköispainos on julkaistu Venäjän kan-

salliskirjaston verkkosivustolla <http://rsl.ru>. Koska verkkosivuston hakukone on hieman monimutkainen, kannattaa sanakirjan osat hakea käyttämällä apuna venäjänkielisen wikipedian artikkelia https://ru.wikipedia.org/wiki/Энциклопедический_словарь_Брокгауза_и_Ефрона.

Осипов, К.: *Александр Суворов*, Военное издательство народного комиссариата обороны, 1944, suom. Osipov, K.: Aleksandr Suvorov.

Петрусь, П.М., Шамаский, П.В., Чульский, Н.К.: *Ядерное оружие и развитие тактики*, Воениздат, Москва, 1967, suom. Petrus, P. M. Šamaski, P. V., Tšulski, N. K.: Ydinaseet ja taktiikan kehitys.

Платонов, С.П. (ред.), Барбашин, И.П., Кузнецов, А.И., Морозов, В.П., Харитонов, А.Д., Яковлев, Б.Н.: *Битва за Ленинград 1941–1944*, Военное издательство министерства обороны СССР, Москва, 1964, suom. Platonov, S. P. (toim.), Barbašin, I. P., Kuznetsov, A. I., Morozov, V. P., Haritonov, A. D.: Taistelu Leningradista 1941–1944. – Teoksesta on julkaistu suomenkielinen lyhennelmä, ks. Platonov.

Поспелов, П.Н. (ред.): *История Великой Отечественной войны Советского Союза 1941–1945 гг. в 6 томах*, Воениздат, Москва 1960–1965, <http://militera.lib.ru/h/6/index.html>, 6.5.2012, suom. Pospelov, P. N. (toim.): Suuren Isänmaallisen sodan historia.

Радзиевский, А.И.: *Прорыв, (По опыту Великой отечественной войны 1941–1945)*, Военное издательство, Москва, 1979, suom. Radzievski, A. I.: Läpimurto (Suuren isänmaallisen sodan 1941–1945 kokemuksen perusteella).

Резниченко, В.Г. (ред.): *Тактика*, Воениздат, Москва, 1987, <http://militera.lib.ru/science/tactic/index.html>, 2.9.2011, suom. Reznitšenko (toim.), V. G. : Taktiikka.

Резниченко, В.Г. (ред.): *Тактика*, Военное издательство министерства обороны СССР, Москва, 1984, suom. Reznitšenko (toim.), V. G.: Taktiikka.

Резниченко, В.Г. (ред.): *Тактика*, Военное издательство министерства обороны СССР, Москва, 1966, suom. Reznitšenko (toim.), V. G.: Taktiikka.

Ржешевский, Олег Александрович: *Сталин и Черчилль. Встречи. Беседы. Дискуссии. Документы, комментарии. 1941–1945*, Наука, Москва, 2004, http://militera.lib.ru/research/rzheshevsky_oa02/index.html, 11.5.2013, suom. Ržeševski, Oleg: Stalin ja Churchill. Таpaamisia. Keskusteluja. Asiakirjoja. Kommentaareja. 1941–1945.

Рогозин, Д.О. (ред.): *Война и мир в терминах и определениях*, издательский дом ПоРог, Москва, 2004, suom. Rogozin, D. O. (toim.): Sota ja rauha termeissä ja määritelmässä.

Ростунов, И.И.: *Генералиссимус Александр Васильевич Суворов, жизнь и полководческая деятельность*, Военное издательство, Москва, 1989, suom. Rostunov, I. I.: Generalissimus Aleksandr Vasiljevitch Suvorov, elämä ja sotilasjohtajan toiminta.

Савкин, В.Е.: *Основные принципы оперативного искусства и тактики*, Воениздат, Москва, 1972, suom. Savkin, V. E.: Operaatiotaidon ja taktiikan peruseriaatteen. – Teos on ilmestynyt myös englanniksi: Savkin, V., YE.: *The Basic Principles of Operational Art and Tactics (A Soviet View)*, University Press of the Pacific, Honolulu, 2002.

Свечин, А.А.: Клаузевиц, издательство Молодая гвардия, Москва, 1935, http://militera.lib.ru/bio/svechin_aa01/index.html, 9.4.2013, suom. Svetšin A. A.: Clau-sewitz.

Свечин, А.А.: *Стратегия*, Военный вестник, Москва, 1927, http://swetschin.narod.ru/books/Svechin_AA_Strategy.pdf, 8.2.2013, suom. Svetšin, A. A.: Strategia.

Свечин, А.А.: Эволюция военного искусства, Том I, Воениздат, Москва–Ленинград, 1928a, <http://militera.lib.ru/science/svechin2a/index.html>, 10.9.2011, suom. Svetšin A. A.: Sotataidon evoluutio, osa I.

Свечин, А.А.: Эволюция военного искусства, Том II, Воениздат, Москва–Ленинград, 1928b, <http://militera.lib.ru/science/svechin2b/index.html>, 5.1.2011, suom. Svetšin A. A.: Sotataidon evoluutio, osa II.

Семёнов-Тян-Шанский, Пётр Петрович: Географическо-статистический словарь Российской Империи. Том II, Издательство: Тип. В. Безобразова и Комп. Место Спб, 1865, <http://www.runivers.ru/lib/book3063/9668/>, 17.9.2012, suom. Semjonov-Tjan-Šanski, Pjotr Petrovitš: Venäjän imperiumin maantieteellinen ja tilastollinen sana-kirja.

Сердюков, А.Э.: Великая Отечественная Война 1941–1945 годов, том первый, основные события войны, Военное издательство Москва, 2011, <http://encyclopedia.mil.ru/encyclopedia/dictionary/vov.htm>, 9.5.2012, suom. Serdjukov, A. E.: Suuri isänmaallinen sota 1941–1945, ensimmäinen osa, Sodan päätaphtumat.

Сердюков, А.Э.: Великая Отечественная Война 1941–1945 годов, том второй, происхождение и начало войны, Кучково поле, Москва, 2012, <http://encyclopedia.mil.ru/encyclopedia/dictionary/vov.htm>, 21.6.2012, suom. Serdjukov, A. E.: Suuri isänmaallinen sota 1941–1945, toinen osa, Sodan tausta ja alkua.

Сидоренко, А.А.: *Наступление*, Воениздат, Москва, 1970, suom. Sidorenko, A. A.: Hyökkäys.

Скоморохов, Н.М.; Бурляй, Н.Н.; Гучок, В.М. и др. 17-я воздушная армия в боях от Сталинграда до Вены, Воениздат, Москва, 1977, <http://militera.lib.ru/h/17va/index.html>, 30.11.2012, suom. Skomorohov, N. M.; Burjljai, N. N.; Gutšok, V. M. ja muut: 17. Ilma-armeija taisteluissa Stalingradista Wieniin.

Советская авиация в Великой Отечественной войне 1941–1945 гг. в цифрах, Москва, 1962, <http://militera.lib.ru/h/sovaviation/index.html>, 30.11.2012, suom. Neuvostoilmavoimat lukuina suuressa isänmaallisessa sodassa 1941–1945. – Digitoitu teos muodostuu taulukkolaskentatiedoista, joissa on esitetty tilastotietoja Neuvostoliiton ja sitä vastassa olleiden ilmavoimien organisaatiosta, henkilöstö- ja kalustovahvuuksista ja toiminnasta. Teoksen digitoidun ”paketin” tiedostot (Глава 1 – Глава 7) muodostavat kukin kirjan yhden luvun, joissa esitettyihin tietoihin olen viitannut käyttämällä esimerkiksi seuraavaa merkintää SAV, luku 2, taulukko 54.

Советская военная энциклопедия, в восьми томах, Военное издательство министерства обороны СССР, Москва, 1976–1980, suom. Neuvostoliittolainen sotilastietosanakirja, kahdeksassa osassa.

Соколовский, В.Д. (ред.): *Военная стратегия*, Воениздат; Издание 2-е, Москва, 1963, suom. Sokolovski, V. D. (toim.): *Sotilasstrategia*. – Ensimmäinen painos on ilmestynyt vuonna 1962. Painosten välillä saattaa olla eroja. 1960-luvun puolenvälin jälkeen ilmestyneissä painoksissa on havaittavissa vuoden 1966 ns. salaisen sotilasdoktriinin vaikutusta.

Сталин, И.В.: О Великой Отечественной Войне Советского Союза, издание пятое государственное издательство политической литературы, Москва, 1946, http://www.patriotica.ru/history/stalin_war.html, 1.2.2013, suom. Stalin I. V.: Neuvostoliiton suuresta isänmaallisesta sodasta. – Kokoelma Stalinin sotaa liittyviä puheita ja asiakirjoja. Kirjasta on saatavissa myös suomenkielinen käännös.

Строков, А.А. (ред.): *История военного искусства*, Военное издательство министерства обороны СССР, Москва, 1966, suom. Strokov, A. A. (toim.): *Sotataidon historia*.

Суверинов, О.Ф.: *Трагедия РККА 1937–1938*, Институт военной истории, министерства обороны Российской Федерации, Терра, Москва, 1998, suom. Suverinov: *Puna-armeijan tragedia 1937–1938*.

Суворов в сообщениях профессоров Николаевской академии генерального штаба, Типо-Литография А. Е. Ландау, С.-Петербург, 1900, <http://adjutant.ru/suvorov/niksbornik00.htm>, 9.4.2012, suom. Suvorov Nikolain yleisesikunta-akatemian opettajien esityksissä. – Suvorovin kuoleman 100-vuotismuistojuhlan juhlaulkaisu.

Суворов, А.В.: *Наука побеждать* Суворова, Военное издательство, Москва, 1941, suom. Suvorov, A. V.: *Voittamisen taito*. – Eversti Boltinin johdannoilla ja kommentaareilla täydennetty painos.

Суворов, Александр: *Наука побеждать с рисунками А. Суворова*, Анкил-Воин, Москва, 1996, suom. Suvorov, Aleksandr: *Voittamisen oppi A. Suvorovin piirustuksilla*. – Jäljennöspainos vuonna 1913 julkaistusta Suvorovin Italian sotaretken 200-vuotisjuhlan teoksesta, johon K. Nonneman on kirjoittanut tulkintoja Suvorovin teksteihin sekä lisännyt kopiot alkuperäisistä piirustuksista.

Суворов, Виктор: *Очищение: Зачем Сталин обезглавил свою армию*, Издательство АСТ, Москва, 1999, suom. Puhdistus: Suvorov, Viktor: *Miksi Stalin katkaisi armeijaltaan pään?* – Viktor Suvorov eli Vladimir Rezun (s. 1947) on Britanniassa asuva entinen neuvostoliittolainen tiedustelu-upseeri. Hän on tullut tunnetuksi toisen maailmansodan alkuun liittyvästä teoriasta, jonka mukaan Stalinin tavoitteena oli käyttää Hitlerin Saksaa jäänmurtajana, jonka pehmittäisi sotimalla läntiset kapitalistiset maat, minkä jälkeen Neuvostoliitto levittäisi valtansa koko Euroopan alueelle. Neuvostoliitto varusteli ja ryhmitti asevoimansa tämän suunnitelman mukaisesti, mutta tuli yllätetyksi vuonna 1941.² Suvorov ei pysty esittämään väitteidensä perusteluiksi juuri muuta kuin viitteel-

² Суворов, Виктор: *Ледокол. День М*, Издательство АСТ, Москва, 1998, suom. Jäänsärkijä. Loppupäivä, vrt. Glantz, David, M.: *The Military Strategy of the Soviet Union – A history*, Frank Cass, Abingdon, 2004, ss. 87–91, ks. myös Manninen, Ohto: *Välirauhan aika neuvostostrategiassa*, *Sotilas-aikakauslehti* 5/1990, ss. 440. – Suvorovin teorian taustalla on todennäköisesti Georgi Žukovin aivan saksalaisten hyökkäyksen alla 15.5.1941 tekemä esitys ennaltaehkäisevästä iskusta saksalaisten hyökkäykseen ryhtymyvää armeijaa vastaan. Stalin torjui tämän esityksen, koska ei katsonut sille olevan edellytyksiä.

listä näyttöä ja siksi hänen näkemyksiin on suhtauduttu yleensä torjuvasti³. Osuvan arvi-
on Suворovin metodista on esittänyt Aleksei Isajev teoksessaan *Антисуворов* (*Antisuvorov*)⁴.

Триандафиллов, В.К.: Характер операций современных армий, Госвоениздат, Москва, 1936, <http://militera.lib.ru/science/triandafillov1/index.html>, 5.1.2011, suom. Triandafillov, V. K.: Nykyaikaisten armeijoiden operaatioiden luonne. – Ensimmäinen painos on julkaistu vuonna 1929.

Триандафиллов, В.: *Размах операции современных армии*, Военный вестник, Москва, 1926, suom. Nykyaikaisten armeijoiden operaatioiden mittasuhteet. – Triandafillov käsitteli lyhyessä (s. 27) kirjoituksessaan ensimmäisen maailmansodan ja Venäjän sisällissodan rintaman operaatioita mitattavissa olevien suureiden (rintaman pituus, taistelualueen leveys, käytettyjen joukkojen ja aseistuksen määrä) näkökulmasta.

Троцкий, Л.: *Сталин*, Т.1–2, Лениздат, Санкт-Петербург, 2007, suom. Trotski, L.: Stalin.

Трошев, Геннадий: Моя война. Чеченский дневник окопного генерала, Вагриус, Москва, 2001, <http://militera.lib.ru/memo/russian/troshev/index.html>, 19.7.2013, suom. Trošev, Gennadi: Minun sotani, kaivautuneen kenraalin Tšetšenian päiväkirja. – Kirjan verkkoversiossa ei ole sivunumeroita.

Усов, Петр: История Суворова, Типография поставщиков Его Императорского Величества товарищества М.О. Вольф, С. Петербург, 1900, <http://www.adjudant.ru/suvorov/usov00.htm>, 14.9.2012, suom. Usov, Pjotr: Suворovin historia.

Ушаков, Д.Н.: Толковый словарь русского языка, <http://dic.academic.ru/contents.nsf/ushakov/>, suom. Ušakov, D. N.: Venäjän kielen selittävä 4-osainen sanakirja on ilmestynyt vuosina 1935–1940. – Käytän viittauksissa sanakirjan elektronisesta versiota haettuja sanojen tulkintoja. Sanakirjan julkaisuajankohta tukee neuvostoliittolaisen sotateorian määritelmien ymmärtämistä.

Федоров, А.Г.: Авиация в битве под Москвой, Наука, Москва, 1975, <http://militera.lib.ru/h/fedorov/index.html>, 28.2.2013, suom. Fjodorov, A. G.: Ilmavoimat taistelussa Moskovasta.

Филиппов, А.В.: *Новейшая история России 1945–2006 гг.* : книга для учителя, Просвещение, Москва, 2007, suom. Filippov, A. V.: Venäjän uudempi historia 1945–2006 : opettajan kirja.

³ Humpert, David M.: Viktor Suворov and Operation Barbarossa: Tukhachevskii Revisited, *The Journal of Slavic Military Studies*, Vol. 18, № 1 (March 2005), ss. 59–74, ks. myös David M. Glantz: Icebreaker: Who Started the Second World War? *The Journal of Military History*, Vol. 55, No. 2 (Apr., 1991), <http://www.jstor.org/stable/1985920>, 29.1.2013, s. 264. – Glantzin mukaan neuvostoliittolaiset ja saksalaiset arkistolähteet eivät tue Suворovin väitettä.

⁴ Исаев, А.В.: Антисуворов, Язуа, Эксмо, Москва, 2004, http://militera.lib.ru/research/isaev_av1/index.html, 20.1.2013, suom. Isajev, A. V.: Antisuvorov, luku 17. – Isajev esittää kirjansa viimeisessä luvussa Viktor Suворovin metodia käyttävän tulkinnan talvisodasta ja Suomen hyökkäysaikeista: Mannerheim-linja oli tarkoitettu vain uskottelemaan suomalaisten valmistautuvan puolustussotaan. Toinen selvä todiste Suomen valmistautumisesta hyökkäyssotaan oli Blenheim-pommikoneiden hankinta. Koska hyökkäyssotaan valmistautuneen Suomen nopea liikekannallepano vuonna 1939 uhkasi Leningradin turvallisuutta, oli Neuvostoliiton ainoa keino turvallisuutensa takaamiseksi hyökätä ensin. Isajev päätyy toteamaan, että: ” – – *toivottavasti lukija ymmärtää, että Suворovin metodia käyttämällä voidaan mikä tahansa absurdi sotahistoriallinen idea todistaa oikeaksi*”.

Фукс, Е.: Анекдоты князя италийского, графа Суворова рымникского, издание А. Радонежского, Сенатская типография, С.-петербургъ, 1900, <http://knsuvorov.ru/materials/fuks.html>, 5.9.2012, suom. Fuchs, E. : Italian ruhtinaan, Rymnikin kreivin Suvorovin anekdootteja.

Цыганок, А.Д.: Война на Кавказе 2008: русский взгляд, Грузино-осетинская война 8–13 августа 2008 года, Аиро-XX1, Москва, 2011, http://militera.lib.ru/h/0/pdf/tsyganok_ad01.pdf, 16.7.2013, suom. Tsyganok, A. D.: Sota Kaukasiassa 2008: venäläinen näkökulma, Georgialais-osetialainen sota 8–13 elokuuta 2008.

Черушев, Николай, Семенович: 1937 год: элита Красной Армии на Голгофе, Вече, Москва, 2003, http://militera.lib.ru/research/cheryshev_ns/index.html, 6.4.2012, suom. Tšerušev, Nikolai Semjonovitš: Vuosi 1937: Puna-armeijan eliitti Golgatalla.

Чуйков, В.И.: От Сталинграда до Берлина, Сов. Россия, Москва, 1985, http://militera.lib.ru/memo/russian/chuykov_vi4/index.html, 23.3.2013, suom. Tšuikov, V. I.: Stalingradista Berliiniin.

Шавров, И.Е. и Галкин, М.И. (ред.): *Методология военно-научного познания*, Военное издательство министерства обороны СССР, Москва 1977. suom. Šavrov, I. E. ja Galkin, M. I. (toim.): Sotatieteellisen tiedostamisen metodologia.

Шапошников, Б.М.: Мозг армии. В 3-х книгах, Государственное издательство. Отдел военной литературы, Москва, Ленинград, 1927, 1927, 1929, <http://militera.lib.ru/science/shaposhnikov1/index.html>, 8.6.2012, Šapošnikov, B. M.: Armeijan aivot. – Teos on julkaistu kolmessa osassa vuosina 1927 ja 1929. Siinä käsitellään Itävalta-Unkarin yleisesikunnan syntyä 1900-luvun alussa, valmistautumista ensimmäiseen maailmansotaan sekä sotaa Balkanilla ja Venäjän vastaisella rintamalla. Teoksen tarkastelujen keskiössä on Itävalta-Unkarin armeijan esikuntapäällikön Franz Conrad von Hötzendorfin (1852–1925) toiminta. Teoksen kolmannen osan lopun teoreettisessa katsauksessa käsitellään politiikan ja sodan suhdetta Clausevitzin ja Leninin teorioiden valossa.

Шведова, Н.Ю.: (ред.): Русская грамматика том I, академия наук СССР, Институт русского языка, издательство Наука, Москва, 1980, <http://www.slovari.ru/default.aspx?p=2572>, 11.9.2012, suom. Švedova, N. Ju. (toim.): Venäjän kielen kieoppi, osa I.

Шейн, Д.В.: Танки ведет Рыбалко. Боевой путь 3-й Гвардейской танковой армии, Яуза, Эксмо, Москва, 2007, http://militera.lib.ru/h/shein_dv01/index.html, 11.11.2012, suom. Šein, D. V.: Panssareita johtaa Rybalko. 3. Panssariarmeijan taisteluiden tie.

Шептулин, А.П.: Материалистическая диалектика как научная система, <http://narod.yandex.ru/100.xhtml?sovphil.narod.ru/diaistmat/diaistmat023.rar>, 19.7.2012 издательство Московского университета, Москва, 1983, suom. Šeptulin, A. P.: Materialistinen dialektiikka tieteellisenä järjestelmänä.

Широкоград, А.Б.: *Артиллерия в Великой Отечественной войне*, АСТ, Москва, 2010, suom. Širokorad, A. B.: Tykistö suuressa isänmaallisessa sodassa.

Штеменко, С.М.: Генеральный штаб в годы войны, Воениздат, Москва, 1989, <http://militera.lib.ru/memo/russian/shtemenko/index.html>, suom. Štemenko, S. M.: Yleisesikunta sotavuosina.

Эймансбергер, Л.Р.: Танковая война, Москва, 1936, <http://rufort.info/lib/eymansberger-l-r-tankovaya-voyna-1936/>, 12.4.2012, suom. Eimanssberger: Panssarisodan käynti. – Alkuperäisteos *Der Kampfwagenkrieg* on ilmestynyt Münchenissä 1934. Käännös on saatavana html-muodossa myös <http://militera.lib.ru/science/eismannberger/index.html>.

Энциклопедический Словарь Ф. А. Брокгауза и И. А. Ефрона, <http://www.vehi.net/brokgauz/>, 24.1.2012, Ф.А. Брокгаузъ (Лейпцигъ), И.А. Ефронъ (С.-Петербургъ), С.-Петербургъ, 1890–1907, suom. F. A. Brokrauzin ja I. A. Jefronin tietosanakirja. – Sanakirja sisältää 86 kuvitettua osaa. Lyh. BRO osa 1–86.

2.6 Artikkelit

Ahto, Sampo: Marsalkka Suvorov sotapäällikkönä, *Sotilasaikakauslehti*, 65(1990) n:o 9, ss. 729–730. – Kirjallisuusarvostelu teoksesta Rekola, Kauko: Suvorov – generalissimus-genius. Alafuzoff, Georgij: Venäjän sotilasdoktriini ja sen kehittyminen, *Venäjän asevoimat 2000-luvun alussa*, toimittanut Saarelainen, Jorma ja muut, Maanpuolustuskorkeakoulu, Taktiikan laitos, Helsinki, 1999.

Allison, Roy: Russia resurgent? Moscow's campaign to 'coerce Georgia to peace', *International Affairs*, 84(6) 2008, ss. 1145–1171. – Artikkelit on saatavissa Maanpuolustuskorkeakoulun tietokannasta EBSCOhost Military & Government Collection.

Bassford, Christopher: Clausewitz and His Works, <http://www.clausewitz.com/readings/Bassford/Cworks/Works.htm#OnWar>, 7.3.2011.

Bassford, Christopher: Clausewitz in English: The Reception of Clausewitz in Britain and America, 1815–1945, Oxford University Press, New York, 1994, <http://www.clausewitz.com/readings/Bassford/CIE/TOC.htm>, 9.4.2013.

Bassford, Christopher: Introduction teoksessa Principles of War by Carl von Clausewitz, <http://www.clausewitz.com/readings/Principles/>, 2.1.2012.

Blank, Stephen, J.: The General Crisis of the Russian Military, *The Journal of Slavic Military Studies*, Vol. 16. № 12 (June 2003), ss. 1–26.

Brooks, Willis, E.: Reform in the Russian Army, 1856–1861, *The Russian Imperial Army 1796–1917*, toimittanut Reese, Roger, Ashgate, TJ International Ltd, Padstow, Cornwall, 2006, ss. 83–102.

Bushnell, John: The Tsarist Officer Corps, 1881–1914, Customs, Duties, Inefficiency, *The Russian Imperial Army 1796–1817*, toimittanut Reese, Roger, Ashgate, TJ International Ltd, Padstow, Cornwall, 2006, ss. 147–174.

Chang, Felix K: Russia Resurgent: An Initial Look at Russian Military Performance in Georgia, 13.8.2008 Foreign Policy Research Institute, <http://www.fpri.org/enotes/200808.chang.russiaresurgentgeorgia.html>, 16.7.2013.

Dick, Charles, J.: A Bear Without Claws: The Russian Army in the 1990s, *The Journal of Slavic Military Studies*, Vol. 10. № 13 (March 1997), ss. 1–10.

Dick, Charles, J.: The Military Doctrine of the Russian Federation, *The Journal of Slavic Military Studies*, Vol. 7. № 3 (September 1994), ss. 481–506.

Duggleby, Robert, W.: The Disintegration of the Russian Armed Forces, *The Journal of Slavic Military Studies*, Vol. 11. № 2 (June 1998), ss. 1–24

Duncan, Andrew: *Russian forces in decline Part 1*, *Janes Intelligence Review* 1996 (8) 9, (September 1996), ss. 404–407.

Dunin, Anna: Poland On Edge Over Russian Drill, International Relations and Security Network (ISN) 10.11.2009, <http://www.isn.ethz.ch/Digital-Library/Articles/Detail/?lng=en&id=109702>, 2.8.2013.

Felgenhauer, Pavel: The west is confused about what to do in Abkhazia, Eurasia Daily Monitor Volume: 5 Issue: 122, 26.6.2008, http://www.jamestown.org/programs/edm/single/?tx_ttnews%5Btt_news%5D=33752&tx_ttnews%5BbackPid%5D=166&no_cache=1, 12.7.2013.

Fuller, J. F. C.: The Principles of War with Reference to the Campaigns of 1914–1915, *The Journal of the Royal United Service Institution*, vol. LXI, February 1916, № 441, ss. 1–40.

Galeotti, Mark: The Kursk in context, *Janes Intelligence Review* (12) 10 (October 2000), ss. 8–9.

Garejev, Mahmut: Järjestysten aikakauden kynnyksellä, *Sotilasaikakauslehti* 88(2013): 10, käännös Lauri Kiianlinna, ss. 9–18.

Geust, Carl-Fredrik: Neuvostoilmavoimat jatkosodassa, *Jatkosodan pikkujättiläinen*, toimittaneet Jari Leskinen ja Antti Juutilainen, WSOY, Helsinki 2005, ss. 853–876.

Geust, Carl-Fredrik: Neuvostoliiton ilmavoimat Kannaksella, *Viipuri 1944*, toimittaneet Elfvengren, Eero ja Tammi, Eeva, WSOY, Helsinki, 2007, ss. 122–127.

Glantz, David M.: The Intellectual Dimension of Soviet (Russian) Operational Art, *Operational art: Developments in the Theories of War*, toimittaneet McKercher B. J. C. ja Hennessy, Michael, A., Praeger, Westport, 1996, ss. 125–143.

Glantz, Mary E.: The Origins and Development of Soviet and Russian Military Doctrine, *The Journal of Slavic Military Studies*, Vol. 7. № 3 (September 1994), ss. 443–480.

Gordon, Michael R.: Russia Copies NATO in War to Win Minds, New York Times, 28.11.1999, <http://www.nytimes.com/1999/11/28/world/russia-copies-nato-in-war-to-win-minds.html?pagewanted=all&src=pm>, 22.7.2013.

Grau, Lester W.: Changing Russian urban tactics: the aftermath of the battle for Grozny, Foreign Military Studies Office, Fort Leavenworth, <http://fmso.leavenworth.army.mil/documents/grozny.htm>, 19.7.7.2013.

Grau, Lester, W.: The bear went over the mountain: Soviet tactics and tactical lessons learned during their war in Afghanistan part I, *The Journal of Slavic Military Studies*, Volume 7, Issue 3, Frank Cass, London, 1994a, ss. 587–665.

de Haas, Marcel: An Analysis of Soviet, CIS and Russian Military Doctrines 1990–2000, *The Journal of Slavic Military Studies*, Vol. 14. № 4 (December 2001), ss. 1–34.

de Haas, Marcel: Russia's military doctrine development (2000–10), ss. 1–61, Russian Military Politics and Russia's 2010 Defence Doctrine, toim. Stephen J. Blank, Strategic Studies Institute (SSI), <http://www.strategicstudiesinstitute.army.mil/pubs/display.cfm?pubID=1050>, 22.7.2013, ss. 1–61.

Harris, J. P.: The Development of German Armoured Forces 1918–40, *Armoured Warfare*, toimittanut Harris J. P. ja Toase F. H. Batsford, B. T. Ltd, London 1990, ss. 51–69.

Hayward, Joel: Hitler's Quest for Oil: the Impact of Economic Considerations on Military strategy, 1941–1942, *The Journal of Strategic Studies*, Vol 18, № 4. (December 1995), ss. 94–135.

Holdanowicz, Grzegorz: Belarus and Russia hold their largest live exercise, Jane's International Defence Review, 7.10.2009, <https://janes.ihs.com/CustomPages/Janes/DisplayPage.aspx?DocType=News&ItemId=+++1106654&Pubabbrev=IDR>, 2.8.2013.

Holden Reid, Brian: Colonel J. F. C. Fuller and the Revival of Classical Military Thinking in Britain 1918–1922, *Military Affairs*, October 1985, ss. 192–196.

Hristoforov, Vasili: Kenraali Kirpitsnikovin sotavankeus ja paluu Neuvostoliittoon, Sotavangit ja internoidut, Kansallisarkiston artikkelikirja, toimittanut Lars Westerlund, Nord Print, Helsinki, 2008, http://www.arkisto.fi/uploads/Palvelut/Julkaisut/SOTAVANGIT%20JA%20INTERNOIDUT_WEB.pdf, 2.5.2012, ss. 544–555.

Humpert, David M.: Viktor Suvorov and Operation Barbarossa: Tukhachevskii Revisited, *The Journal of Slavic Military Studies*, Vol. 18, № 1 (March 2005), ss. 59–74.

Huttunen, Mika: Tapaustutkimus operaatiotaidossa ja taktiikassa, *Ajatuksia operaatiotaidon ja taktiikan laadullisesta tutkimuksesta*, toimittaneet Mika Huttunen ja Jussi Metteri, Maanpuolustuskorkeakoulu, Taktiikan laitos, Helsinki, 2008, ss. 127–134.

Inkinen, Antti: Virka-arvot ja arvonimet Suomessa ennen itsenäisyyden aikaa, *Historiallinen Arkisto* 54, Helsinki 1954, ss. 201–293.

Jussila, Osmo: Konservatiivinen imperiumi, *Venäjän historia*, toimittanut Heikki Kirkinen, 4. painos, Otava, Keuruu, 2008, ss. 205–257.

Juutilainen, Antti: Taistellen torjuntavoittoon, *Jatkosodan pikkujättiläinen*, toimittaneet Jari Leskinen ja Antti Juutilainen, WSOY, Helsinki 2005, ss. 763–806.

Kagan, Frederick, W.: The Rise and Fall of Soviet Operational Art, 1917–1941, *The Military History of the Soviet Union*, toimittaneet Robin Higham ja Frederick W. Kagan, Palgrave, USA, 2002a, ss. 79–92.

Kagan, Frederick, W.: The Great Patriotic War, Rediscovering Operational Art, *The Military History of the Soviet Union*, toimittaneet Robin Higham ja Frederick W. Kagan, Palgrave, USA, 2002b, ss. 137–151.

Kangaspuro, Markku: Venäjän sotilasdoktriini, Idäntutkimus, 1/2010, http://www.helsinki.fi/idantutkimus/arkisto/2010_1/it_0110_paak.pdf, 3.8.2013.

Kantola, Petteri: Keho ja mieli taistelussa, *Sotilasaikakauslehti* 85(2010): 10, ss. 18–21, ja 11 ss. 22–25.

Kauppi, Ulla-Riitta: Suvorov, Aleksandr Vasiljevits, *Suomen kansallisbiografia, osa 9*, Siltanen-Tott, toimittanut Matti Klinge et al, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Hämeenlinna, 2007, ss. 489–491.

Kesseli, Pasi: Pohjoismaiden suurin taistelu, *Suomalaisten taistelut, Ruotsin Venäjän ja itsenäisen Suomen riveissä*, toimittanut Ohto Manninen, Tammi, Jyväskylä, 2007.

Kilin, Juri: Leningradin rintama siirsi painopisteensä Vammelsuun–Kuuterselän alueelle, teoksessa *Sodan taisteluja 2, Jatkosota*, toimittaneet Ari Raunio ja Juri Kilin, Weilin+Göös, Porvoo, 2005, s. 230.

Kleemola, Olli: Punakaartit ja suojeluskunnat – kaksi armeijaa, Pala Suomen Historiaa - verkkosivusto, toim. Kleemola, Olli, http://www.palasuomenhistoriaa.net/?Suomen_historian_k%E4%E4nnekohtia:Sis%E4llissota_1918_ja_Suomen_armeijan_synty:Puna_kaartit_ja_suojeluskunnat_-_kaksi_armeijaa, 20.6.2013.

Klein, Margarete: Military Implications of the Georgia War: Russian Armed Forces in Need of Reform, The Caucasus Crisis, International Perceptions and Policy Implications for Germany and Europe, toim. Schröder, Hans-Henning, German Institute for International and Security Affairs, Berlin, 2008, http://www.swpberlin.org/fileadmin/contents/products/research_papers/2008_RP09_shh_ed_ks.pdf, 12.7.2013.

Knapas, Rainer: Pietari I (1672–1725), Suomen kansallisbiografia, <http://www.kansallisbiografia.fi/kb/artikkeli/510/>, 2.6.2013.

Korkodinov, P. D: The Nature of Modern Battles, teoksessa, *The Soviet Operational Art, 1927–1991, The Documentary Basis, Volume I Operational Art, 1927–1964*, toimittanut Glantz, David M., Frank Cass, London, 1995, ss. 124–142.

Krzymowski, Michał: Rosja ćwiczyła atak atomowy na Polskę, <http://www.wprost.pl/ar/176722/Rosja-cwiczy-la-atak-atomowy-na-Polske/>, 2.8.2013, suom. Venäjä harjoitteli ydinasehyökkäystä Puolaa vastaan.

Kuusisto, Rauno: Tieteenfilosofia – ajattelun kehitys, *Ajatuksia operaatiotaidon ja taktiikan laadullisesta tutkimuksesta*, toimittaneet Mika Huttunen ja Jussi Metteri, Maanpuolustuskorkeakoulu, Taktiikan laitos, Helsinki 2008, ss. 21–33.

Laine, Jukka-Pekka ja Toveri, Pekka: Panssarit taistelussa osa XXIII, Tankkiseurastus Groznyi:ssa, *Panssari-lehti, № 1, 1996*, ss. 9–16.

Lalu, Petteri: Huolto ensimmäisessä Tšetšenian sodassa, *Huoltoupseeri, № 1, 2009*, http://www.huoltoupseeriyhdistys.fi/lehti/lehdet/HU_1_2009.pdf, 19.7.2013, ss. 10–13.

Lalu, Petteri: Sodankäynnin ja taistelun periaatteet Venäjällä – pysyvyyttä vai muutosta?, *Sotilasaikakauslehti* 87 (2012) n:o 5, ss. 9–15.

Lappalainen, Jussi T.: Pietari I:n uudistuskausi, *Venäjän historia*, toimittanut Heikki Kirkinen, 4. painos, Otava, Keuruu, 2008, ss. 132–155.

Lehmus, Liisa: Historiakomissio valvoo virallista totuutta Venäjällä, Yleisradion verkkosivusto, 2.9.2009, päivitetty 28.5.2012, http://yle.fi/uutiset/historiakomissio_valvoo_virallista_totuutta_venajalla/5873050, 8.8.2013.

Liddell-Hart, B. H.: The "Man-in-the-Dark" Theory of Infantry Tactics and the "Expanding Torrent" System of Attack, *The Journal of the Royal United Service Institution*, vol. LXVI, February 1921, № 461, http://regimentalrogue.com/misc/liddell-hart_man_in_the_dark.html, 31.5.2013, ss. 1–22. – Basil Liddel-Hartin 3.11.1920 pitämä esitelmä julkaisiin artikkelina helmikuussa 1921.

Limnén, Jarno: Suomen on pyrittävä vaikuttamaan Naton uuteen strategiaan, *Helsingin Sanomat*, 27.2.2010.

Locksley, Christopher, C.: Concept, Algorithm, Indecision: Why Military Reform has Failed in Russia Since 1992, *The Journal of Slavic Military Studies*, Vol. 14. №1 (March 2001), ss. 1–26.

Lyytinen, A. E.: Jatkosodan taistelut neuvostoliittolaisen historioteoksen kuvaamina, *Tiede ja ase* 23 (1965), Suomen Sotatieteellinen seura, 1965, ss. 259–280. – Artikkelissa käsitellään Platonovin teosta Taistelu Leningradista (Битва за Ленинград).

Manninen, Ohto: Suurhyökkäys ja sen päämäärät, *Sotahistoriallinen aikakauskirja* № 13, 1994 toimittaneet Eero Elfvingen, Antti Juutilainen, Ohto Manninen, Markku Palokangas, Marja-Riitta Koski, <http://www.sshs.fi/binary/file//id/44/fid/434/>, 16.11.2012, ss. 24–44.

Manninen, Ohto: Venäjän arkistojen muutokset, *Historiallinen aikakauskirja*, 3/1992, ss. 243–248.

Mayzell, Matitahu: The Formation of the Russian General Staff 1880–1917, A Social Study. *The Russian Imperial Army 1796–1917*, toimittanut Reese, Roger, Ashgate, TJ International Ltd, Padstow, Cornwall, 2006, ss. 187–211.

McDermott, Roger. N.: Russian Perspectives on Network- Centric Warfare, the Key Aim of Serdyukov's Reform, The Foreign Military Studies Office (FMSO), <http://fmso.leavenworth.army.mil/Collaboration/international/McDermott/Network-Centric-Warfare.pdf>, 6.8.2013. – Artikkelissa ei ole ilmoitettu julkaisuvuotta, viimeiset viittaukset lähteisiin ovat vuodelta 2010.

Menning, Bruce, W.: Train Hard, Fight Easy: the Legacy of A. V. Suvorov and His "Art of Victory" julkaisussa *Air University Review*, November-December 1986, <http://www.airpower.au.af.mil/airchronicles/aureview/1986/nov-dec/menning.html>, 6.9.2012. – ks. myös venäjänkielinen käännös: Меннинг, Брюс, В.: Тяжело в учении – легко в походе, <http://www.reenactor.ru/ARH/PDF/Menning.pdf>, 3.9.2012, jossa on paremmat lähdeviitteet kuin Menningin artikkelissa.

Mueller, Gordon H.: Rapallo Reexamined: A New Look at Germany's Secret Military Collaboration with Russia in 1922, *Military Affairs* 40 (October 1976), ss. 109–117.

Ohra-aho, Harri: Venäjän maavoimien operaatiotaidon kehitysnäkymät, *Tiede ja Ase, Suomen Sotatieteellinen Seura, vuosijulkaisu* № 52, Joensuu, 1994, ss. 58–90.

Oittinen, Vesa: Neuvostofilosofian historiaa, niin & näin 1/08, <http://netn.fi/artikkeli/neuvostofilosofian-historiaa>, 22.7.2012, ss. 64–69.

Orr, Michael: Second Time Lucky, Evaluating Russian Performance in the Second Chechen War, <http://www.da.mod.uk/colleges/arag/document-listings/caucasus/SECOND%20TIME%20LUCKY.pdf>, 22.7.2013.

Paparella, Ivo: Landmarks in Defence Literature, *Defense Analysis, Volume 3, Issue 3*, 1987. ss. 281–284.

Pohlebkina, V. V.: A. V. Suvorov Suomessa vuosina 1791–1792, *Sotahistoriallinen aikakauskirja* 1982, n:o 2, Sotahistoriallinen seura ja Sotatieteen laitos, Helsinki ss. 148–154.

Pylkkänen, Ali: Suomi poikkeuksellinen sotatoimialue 1808–1809, *Suomi ja Venäjä 1808–1809*, toimittaneet Timo Vihavainen ja Andrei H. Saharov, Renvall instituutti, Helsinki 2010, ss. 40–62.

Raunio, Ari: Suomalaisjoukkojen taistelut pääasemassa kestivät vain lyhyen aikaa, teoksessa *Sodan taisteluja 2, Jatkosota*, toimittaneet Ari Raunio ja Juri Kilin, Weilin+Göös, Porvoo, 2005, s. 229.

Raunio, Ari: Vihollishyökkäys pysäytettiin molemmin puolin Laatokkaa, teoksessa *Sodan taisteluja 2, Jatkosota*, toimittaneet Ari Raunio ja Juri Kilin, Weilin+Göös, Porvoo, 2005, s. 212.

Rzheshesky, O. A.: The Race for Berlin, *The Journal of Slavic Military Studies Vol. 8, № 3 (September 1995)*, ss. 566–579.

Röttiger, Hans, XXXXI Panzer Corps during the Battle of Moscow in 1941 as a component of Panzer Group 3, teoksessa *German Battle Tactics on the Russian Front 1941–1945*, toimittanut Stewen, H. Newton, Schiffer Publishing Ltd, Atglen, 1994, ss. 13–54.

Salomaa, Markku: Venäjä pitää kiinni vanhoista viholliskuvista, *Helsingin Sanomat*, 14.2.2010.

Salomaa, Markku.: Karjalaispojasta generalissimukseksi: Suvorovin sankaruudella on ollut monta hyödyntäjää, *Sotilasaikakauslehti* 84 (2009):5, ss. 48–52.

Schapiro, Leonard: The Great Purge, *The Soviet Army*, toimittanut Liddel Hart, B. H., Weidenfeld and Nicolson, London, 1956, ss. 65–72.

Schneider, James J.: V. K. Triandafillov, Military Theorist, *The Journal of Soviet Military Studies, 1 (September 1988)*, ss. 287–306.

Searle, Alaric: J. F. C. Fuller, Tukhachevsky and the Red Army, 1923–1941: The Question of the Reception of Fuller's Military Writings in the Soviet Union, *The Journal of Slavic Military Studies, Volume 9, No 4*, Frank Cass, London, 1996, ss. 848–864.

von Senger und Etterlin, F.M ja Williamson, Keith: New operational dimensions, *The RUSI Journal Volume 128, Issue 2*, 1983, ss. 11–15.

Smith, David Gordon: 'End of an Era' as Germany Suspends Conscription, *Der Spiegel*, 4.1.2011, <http://www.spiegel.de/international/germany/0,1518,737668,00.html>, 19.4.2012.

Socor, Vladimir: Russia deploys railway troops to Abkhazia, *Eurasia Daily Monitor* Volume: 5 Issue 105, 3.6.2008, http://www.jamestown.org/programs/edm/single/?tx_ttnews%5Btt_news%5D=33684&tx_ttnews%5BbackPid%5D=166&no_cache=1. 12.7.2013.

Spencer: The War of 1870, Colburns United Service Magazine, toimittaneet Arthur William ja Alsager PollockHurst and Blackett, London, 1870, http://books.google.fi/ebooks?id=hNwRAAAAYAAJ&hl=fi&output=acs_help, 16.1.2012, ss. 106–119.

Uola, Mikko: Kuussaari, Eero, *Suomen kansallisbiografia, osa 5*, Karl-Lehtokoski, toimittanut Matti Klinge et al, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Hämeenlinna, 2005, ss. 608–609.

Vigor, P. H.: The Soviet View of Fuller and Liddel Hart, *The Journal of the Royal United Service Institution*, vol 123/1, March 1978, ss. 74–77.

Viitasaari, Yrjö: Päämajan johtama tiedustelu ja tiedusteluarviot, *Jatkosodan pikkujättiläinen*, toimittaneet Jari Leskinen ja Antti Juutilainen, WSOY, Helsinki 2005, ss. 164–171.

von Wahlde, Peter: A Pioneer of Russian Strategic Thought: G. A. Leer, 1829–1904. *The Russian Imperial Army 1796–1817*, toimittanut Reese, Roger, Ashgate, TJ International Ltd, Padstow, Cornwall, 2006, ss. 230–234.

Wartiovaara, Markus: Alexander Suvorov ja voittamisen oppi, *Kylkirauta* 4/2007, Kadettikunta, Porvoo, 2007, ss. 26–28.

Yoda: Modern tendencies in strategy and tactics as shown in campaigns in the far east, Translated from the Kuikosha Kiji (Officers Club Journal), No. 352, December 1906, by Captain E.F. Calthrop, R.F.A. Published in the Journal of the Royal United Service Institute, Volume LI, <http://www.russojapanesewar.com/mod-tend.html>, 31.10.2011.

Zetterberg, Seppo: Venäjästä Neuvostoliitoksi, *Venäjän historia*, toimittanut Heikki Kirkinen, 4. painos, Otavan kirjapaino Oy, Keuruu, 2008. Zetterberg (2008), ss. 327–371.

Андреев, В., Донков И., Катков, Н., Курилов, О., Наумов, В., Фокин, А., Хазанов, Б.: Дело о так называемой «Антисоветской троцкистской военной организации» в красной армии, *Известия ЦК КПСС* 4(291) апрель 1989, suom. Andrejev, V., Donkov, I. Katkov, N., Kurilov, O., Naumov, V., Fokin, A., ja Hazanov, B.: Niin sanotun ”neuvostovastaisen trotskilaisen sotilaallisen organisaation” oikeustapaus, ss. 42–80.

Аптрейкин, Сергей: Сталинградская битва (оборонительный период с 17 июля по 18 ноября 1942 г., контрнаступление с 19 ноября 1942 г.) Министерство обороны Российской Федерации, <http://encyclopedia.mil.ru/encyclopedia/history/more.htm?id=11333818@cmsArticle> 12.12.2012, suom. Aptreikin, Sergei: Stalingradin taistelu (puolustuksellinen jakso 17.7.–17.11.1942 ja vastahyökkäys 19.11.1942 alkaen). – Venäjän puolustusministerion verkkosivustolla julkaistu yleisesikunta-akatemian sotahistorian instituutin dosentin kirjoittama artikkeli.

Арбатско-Бердская аномалия, Независимая газета, № 9, 13.3.2009, http://nvo.ng.ru/concepts/2009-03-13/2_red.html, 1.11.2010, suom. Arbatilais-Berdskiläinen poikkeama, Nezavisimaja gazeta.

Артамонов, В.А.: Петр I и регулярная армия, *Военно-исторический журнал*, № 9, 1992, suom. Artamonov, V. A.: Pietari I ja vakinainen armeija, *Voенno-istoritšeski žurnal*, ss. 2–9.

Без грифа "Секретно", Красная Звезда № 190, 11.10. 2003, <http://dlib.eastview.com/browse/doc/5383135>, 30.7.2013, suom. Ilman salainen-leimaa, *Krasnaja zvezda*.

Березкин, Г. А.: Уроки и выводы из войны в ираке, *Военная мысль*, № 7, 2003, <http://dlib.eastview.com/browse/doc/5161091>, 10.7.2013, suom. Berezkin, G. A.: Irakin sodan opetuksia ja johtopäätöksiä, *Vojennaja mysl'*, ss. 58–64.

Березко, Владимир, Воздушно-десантные войска остаются основой мобильных сил, *Красная Звезда* № 55, 11.3.1993, <http://dlib.eastview.com/browse/doc/3400759>, 26.7.2013. suom. Maahanlaskujoukot pysyvät liikkuvien voimien perustana, *Krasnaja zvezda*.

Бирюзов, С.: Военно-теоретическое наследство М. Н. Тухачевского. *Военно-исторический журнал*, № 2, 1964a, suom. Birjuzov, S.: M. N. Tuhatševskin sotateoreettinen näkemys, julkaistu *Sotahistoriallisessa lehdessä*, ss. 37–49.

Бирюзов, С.: Предисловие, teoksessa Тухачевский, М. Н, Избранные произведения 2-х т, Воениздат, Москва, 1964b, <http://militera.lib.ru/science/tuhachevsky/index.html>, 5.1.2011, suom. Birjuzov, S. Esipuhe Tuhatševskin Valittuihin teoksiin.

Болтин, Е: Революционер, полководец, ученный, *Избранные произведения* (Фрунца, М.В.), Военное издательство народного комиссариата обороны союза ССР, Москва, 1940, suom. Boltin, E: Vallankumouksellinen, sotapäällikkö ja tiedemies. – Esipuhe Frunzen valituissa teoksissa.

В случае войны США могут за первые часы противостояния уничтожить 80–90% ядерного стратегического потенциала РФ, *Независимая газета*, 28.6.2013, <http://www.ng.ru/news/436044.html>, 28.6.2013, suom. Sodan sattuessa USA pystyisi ensimmäisten tuntien aikana tuhoamaan 80–90 % Venäjän strategisesta ydinasekyvystä. – Venäjän varapääministerin Dmitri Rogozinin lausunto *Nezavisimaja gazeta* -lehden verkkopalvelussa julkaisemassa uutisessa.

Вахрушев, В.А.: Локальные войны и вооруженные конфликты: характер и влияние на военное искусство, *Военная мысль*, № 4, 1999, <http://dlib.eastview.com/browse/doc/2449566>, 10.7.1999, suom. Vahrušev, V. A.: Paikalliset sodat ja aseelliset konfliktit: luonne ja vaikutus sotataitoon, *Vojennaja mysl'*. – Artikkelin sähköiseen versioon ei ole merkitty sivunumeroita.

Владимиров А.В.: Бригада – высшее тактическое звено Российской армии, *Армейский сборник*, № 8, 2010, <http://dlib.eastview.com/browse/doc/22442507>, 15.10. 2010, suom. Vladimirov, A. V.: Prikaati – Venäjän armeijan korkein taktinen porras, *Armeiski sbornik*, ss. 3–5. – 5. Moottoroidun jalkäviprikaatin komentajan eversti Andrei Ivanajevin haastattelu.

Владыкин, Олег: Секрет незаметности стратегических ракет, <http://dlib.eastview.com/browse/doc/35069943>, *Независимое военное обозрение*, № 27, 3.8.2013, suom. Vladygин, Oleg: Strategisten ohjusten huomaamattomuuden salaisuus, *Nezavisimoje voennoje obozrenije*.

Воробьев, И.Н., Киселев, В.А.: История и философия военной науки, Военная мысль, № 2, 2007, <http://dlib.eastview.com/browse/doc/11713545>, 17.7.2013. suom. Vorobjov, I. N. ja Kiseljov, V. A.: Sotatieteen historia ja filosofia, Vojennaja mysl', ss. 57–68.

Воробьев, И.Н., Киселев, В.А.: От современной тактики к тактике сетецентрических действий. Военная мысль № 8, 31.8.2011a, <http://dlib.eastview.com/browse/doc/25939193>, 18.11.2011, suom. Vorobjov, I.N. , Kiseljov V.: Nykyaikaisesta taktiikasta verkostokeskeiseen toiminnan taktikkaan, Vojennaja mysl', ss. 19–27.

Воробьев, И.Н.: Какие мобильные силы нам нужны, Военная мысль, № 11, 1993, suom. Vorobjov, I. N.: Millaiset liikkuvat voimat ovat meille tarpeen, Vojennaja mysl', ss. 13–20.

Ворошилов, К.: Гениальный полководец Великой Отечественной войны, Правда, 21.12.1949, <http://oldgazette.ru/pravda/21121949/text5.html>, 1.2.2013, suom. Vorosilov, K.: Suuren isänmaallisen sodan nerokas sodanjohtaja, Pravda, s. 5. – Artikkelin on saatavissa myös <http://holmogorow.nigilist.ru/archive/voroshilov-genialny-polkovodec.htm>, 18.8.2013.

Гайдай, Алексей: Реформирование Сухопутных войск Российской Федерации, Новая армия России, Центр анализа стратегий и технологий Москва, 2010, род. ред. Барабанова, М.С., <http://cast.ru/news/?id=403>, 6.8.2013, suom. Gaidai, Aleksei, Venäjän maavoimien uudistus, Venäjän uusi armeija, toim. Barabanov, M. S.

Гареев, М.А.: О некоторых вопросах Российской военной доктрины, Военная мысль, специальный выпуск, 1993a, suom. Garejev, M. A.: Muutamista Venäjän sotilaallisen doktriinin kysymyksistä. Vojennaja mysl' erikoisnumero, ss. 2–9.

Гареев, М.А.: Проблемы подготовки Вооруженных Сил в свете современной военной доктрины России, Военная мысль, № 11, 1993b, suom. Garejev, M. A.: Asevoimien valmistautumisen ongelma Venäjän nykyisen sotilaallisen doktriinin valossa, Vojennaja mysl', ss. 2–12.

Гареев, М.А.: Уроки и выводы из войны в Ираке, Военная мысль, № 8, 2003, <http://dlib.eastview.com/browse/doc/5256376>, 10.7.2013, suom. Garejev, M. A.: Irakin sodan opetuksia ja johtopäätöksiä, Vojennaja mysl', ss. 68–75.

Гареев, М.А.: Некоторые проблемы подготовки Вооруженных Сил к локальным войнам, Военная мысль № 1, 2000, <http://dlib.eastview.com/browse/doc/2449309>, 10.7.2013, suom. Garejev, M. A.: Muutamia kysymyksiä asevoimien valmistautumisesta paikallisiin sotiin, Vojennaja mysl'. – Artikkelin sähköiseen versioon ei ole merkitty sivunumeroita. Гареев, Garejev (2000).

Гареев, Махмут: Домыслы и факты об истории Великой Отечественной, Операция «Марс» как пример нескончаемой полемической битвы, Независимое военное обозрение 28.4.2006, http://nvo.ng.ru/history/2006-04-28/1_facts.html, 6.10.2012, suom. Garejev, Mahmut: Arveluita ja faktoja Suuren isänmaallisen sodan historiasta, Operaatio Mars esimerkkinä loputtomasta poleemisesta keskustelusta.

Гарелов, М.А.: Откуда угроза (документы), Военно-исторический журнал, № 2, 1989, suom. Garelov, M. A.: Mistä uhka (asiakirjoja), Voenn-istoritšeski žurnal, ss. 26–31. – Vuonna 1989 julkaistu Saksaan sijoitettujen Neuvostoliiton miehitys-

joukkojen operatiivinen suunnitelma. Suunnitelman teksti on saatavissa myös internetistä http://ryadovoy.ru/militarizm/dokuments/opgsovg_46_1.htm, 14.5.2013.

Гафутулин, Наиль: Мобильность, боеготовность, престиж, Красная Звезда, № 187, 15.10.2008, <http://dlib.eastview.com/browse/doc/19046819>, 1.8.2013, suom. Gafutulin, Nail: Liikkuvuus, taisteluvalmius ja arvovalta, Krasnaja zvezda, s. 2.

Голубев, А.: Выдающийся советский военный теоретик, *Военно-исторический журнал*, № 2, 1968, suom. Golubev, A.: Erinomainen neuvostoliittolainen sotateoreetikko, *Voenno-istoritšeski žurnal*, ss. 107–114.

Голубев, А.: Обращена ли была в прошлое наша военная теория в 20-е годы?, *Военно-исторический журнал*, № 10, 1965, suom. Golubev, A.: Muotoutuiko sotateoriamme menneisyudessa 1920-luvulla?, *Voenno-istoritšeski žurnal*, ss. 35–47.

Гольц, Александр: Блицкриг по-русски, *Итоги* №5, 1.2.2000, suom. Goltz, Aleksandr: Salamasotaa venäläisittäin, *Itogi*. – Artikkelin sähköinen versio saatavissa integrum-tietokannasta.

Горелик, Я.: *Военно-исторический журнал*, № 10, 1982, suom. Gorelik, Ja.: *Voenno-istoritšeski žurnal*, s. 85. – Kyseessä on vajaan sivun mittainen *Voenno-istoritšeski žurnal* -lehden ajankohtaistapahtumien osastossa ilman otsikkoa julkaistu Vladimir Triandafillovia käsittelevä lyhyt kirjoitus.

Горелик, Я.: *Военно-исторический журнал*, № 6, 1978, suom. Gorelik, Ja.: *Voenno-istoritšeski žurnal*, s. 125. – Otsikoimaton artikkeli on vajaan sivun mittainen ajankoh-
taistapahtumien osastossa Georgi Issersonin 80-vuotissyntymäpäivään liittynyt kirjoitus.

Грачев, Павел: При формировании армии России шел четкий расчет и здравый смысл, Красная Звезда, № 162, 21.7.1993, <http://dlib.eastview.com/browse/doc/3359507>, 24.7.2013, suom. Gratšev, Pavel: Venäjän armeijan muodostamisessa käytettiin tarkkoja laskelmia ja tervettä mieltä, Krasnaja zvezda. – Puolustusministeri armeijankenraali Pavel Gratševin haastattelu.

Гутор, А.Е.: К вопросу о времени рождения Александра Васильевича Суворова, Суворовский сборник, Москва, 1951, <http://adjutant.ru/suvorov/suvorov005.htm>, 10.9.2012, suom. Gutor, A. E.: Kysymykseen Aleksandr Vasiljevitš Suvorovin syntymäajasta, ss. 183–190.

Донюшкин, Николай: Для сухопутных войск лето будет жарким, новое вооружение требует новой тактики и новых кадров, Независимое военное обозрение, № 18, 2012, <http://dlib.eastview.com/browse/doc/27247061>, 7.8.2013, suom. Donjuškin, Nikolai: Kesästä tulee kuuma maavoimille, uudet aseet vaativat uutta taktiikkaa ja uutta henkilöstöä, Nezavisimoje voennoje obozrenije, s. 3. – Venäjän maavoimien komentajan kenraalieversti Vladimir Zirkinin haastattelu.

Еленский, Олег: "Шок и трепет" нового армейского облика, Независимое военное обозрение, 29.5.2009, http://nvo.ng.ru/forces/2009-05-29/1_newlook.html, 29.8.2011, suom. Jelenski, Oleg: Armeijan uuden olemuksen "Shock and awe", Nezavisimoje voennoje obozrenije. – (Otsikko viittaa yhdysvaltalaiseen shock and awe -sodankäyntioppiin, jota sovellettiin Yhdysvaltain sotilastiedotuksessa Irakin sodan 2003 aikana, ks. http://en.wikipedia.org/wiki/Shock_and_awe, 29.8.2011).

Епифанов, П.П.: Суворов, Александр Васильевич: *Большая советская энциклопедия, том, 25, третье издание*, издательство "Советская Энциклопедия", Москва, 1976, suom. Epifanov, P. P.: Suvorov, Aleksandr Vasiljevits: Suuri neuvostoliittolainen tietosanakirja, kolmas painos, osa 25, ss. 26–28.

Захаров, А.Н.: Операция "Лис пустыни": развитие стратегии и оперативного искусства, *Военная мысль*, № 5, 1999, <http://dlib.eastview.com/browse/doc/2449583>, 10.7.2013, suom. Operaatio "Desert Fox": strategian ja operaatiotaidon kehittyminen, *Vojennaja mysl'*. – Artikkelin sähköiseen versioon ei ole merkitty sivunumeroita.

Зверев, С.Э.: Роль идеологии в воспитании командиров Красной Армии перед Великой Отечественной войной, *Военная мысль*, № 9, 2013, <http://dlib.eastview.com/browse/doc/36301288>, suom. Ideologian rooli puna-armeijan päälliköiden kasvatamisessa ennen suurta isänmaallista sotaa, *Vojennaja mysl'*, ss. 57–65. – Artikkelin kuvaava tarkasti Frunzen ja Trotskin kiistaa doktriinin suunnasta vuonna 1922 sekä voittaneen kannan teesien vaikutusta puna-armeijan sotilasjohdon ajatteluun.

Злобин, В., Ветошников, Л.: Об оперативном искусстве Советской армии, *Военная мысль*, № 3–4, 1947, suom. Zlobin, V. ja Vetošnikov, L.: Neuvostoarmeijan operaatiotaidosta, *Vojennaja mysl'*, ss. 6–15, ss. 4–18. – Artikkelin on ilmestynyt kahdessa peräkkäisessä numerossa.

Злобин, В.: Современная фронтовая операция (По опыту Великой Отечественной войны), *Военная мысль*, № 4–5, 1945, suom. Zlobin, V.: Nykyaikainen rintamaoperaatio (suuren isänmaallisen sodan kokemusten perusteella), *Vojennaja mysl'*, ss. 24–41. – Kyseessä on lehden kaksoisnumero.

Зубаков, В.: 21-я армия в Выборской наступательной операции (10–20 июня 1944 г.), *Военно-исторический журнал*, № 6, 1971, suom. Zubakov, V.: 21. Armeija Viipurin hyökkäysoperaatiossa (10–20. kesäkuuta 1944), ss. 22–33.

Иванов, С.Б.: Выступление министра обороны РФ С. Б. Иванова на годовом отчетном собрании академии военных наук Российской Федерации 18.1.2003, *Вестник Академии военных наук*, № 2, 2003, suom. Ivanov, S. B.: Venäjän federaation puolustusministerin Sergei Ivanovin puhe Venäjän sotatieteakatemian vuosikokouksessa, *Vestnik Akademii Vojennyh Nauk*, ss. 3–5.

Иссерсон, Г.: Записки современника о М. Н. Тухачевском, *Военно-исторический журнал*, № 3, 1963, suom. Isserson, G.: Aikalaisen muistiinpanoja M. N. Tuhatševskista, *Voenno-istoritšeski žurnal*, № 3, 1963, ss. 64–78.

Иссерсон, Г.: Развитие теории советского оперативного искусства в 30-е годы, *Военно-исторический журнал*, № 1, 1965a, suom. Isserson, G.: Neuvostoliittolaisen operaatiotaidon kehittyminen 30-luvulla, *Voenno-istoritšeski žurnal*, № 1, 1965a, ss. 36–46.

Иссерсон, Г.: Развитие теории советского оперативного искусства в 30-е годы, *Военно-исторический журнал*, № 3, 1965b, suom. Isserson, G.: Neuvostoliittolaisen operaatiotaidon kehittyminen 30-luvulla, *Voenno-istoritšeski žurnal*, № 3, 1965b, ss. 48–61.

Иссерсон, Г.: Характер управления современным боем, *Война и Революция*, № 5, 1931, suom. Isserson G. S.: Nykyaikaisen taistelun johtamisen luonne, ss. 56–62.

Иссерсон, Г.С.: Исторические корни глубокой тактики, *Вопросы тактики в Советских военных трудах (1917–1940)*, Воениздат, Москва, 1970, suom. Isserson. G. S.: Syvän taktiikan historialliset juuret, teoksessa *Taktiikan kysymyksiä neuvostolit-tolaisissa sotilaallisissa teoksissa (1917–1940)*, ss. 70–76.

Каменев, Валерий: Авиация подвела, Независимое военное обозрение, 19.9.2008, http://nvo.ng.ru/notes/2008-09-19/16_avia.html, 20.9.2008, suom. Kamenev, Valeri: Ilmavoimat pettivät, Nezavisimoje voennoje obozrenije.

Кантор, Юлия: Без фальсификаций, «Историческая» комиссия при президенте распущена, Московские Новости, 19.3.2012, http://www.mn.ru/society_history/2012/0319/313741427.html, suom. Kantor, Julija: Ilman vääristelyä, presidentin historiallinen komissio on lakkautettu, Moskovskie Novosti.

Киселёв, В., Воробьёв, И.: Маневр подразделениями в наступлении, Армейский сборник, № 1, 2013a, <http://dlib.eastview.com/browse/doc/28860357>, 7.8.2013, suom. Kiseljov, V. ja Vorobjov, I.: Yksiköiden liike hyökkäyksessä, Armeiski sbornik, ss. 10–13.

Киселёв, В., Воробьёв, И.: По ступеням мастерства, или как ”воевать по-новому” Армейский сборник, № 3, 2013b, <http://dlib.eastview.com/browse/doc/29246535>, 7.8.2013, suom. Kiseljov, V. ja Vorobjov, I.: Taidon portailla, eli kuinka taistella uudella tavalla, Armeiski sbornik, ss. 8–10.

Кисец, Татьяна: Из запаса на пополнение, На старже родины 21.9.2013, № 33 <http://www.redstar.ru/images/files/regions2013/2109/210913-na-s-r.pdf>, 1.4.2014, suom. Kises, Tatjana: Reservistä täydennykseksi, Na straže rodiny, s. 1.

Ковалевский, Н.Ф.: Стратегическая операция как категория отечественной военной науки: военно-исторический экскурс, Военно-исторический журнал, № 9, 2011, <http://dlib.eastview.com/browse/doc/26033328>, 15.4.2013, suom. Kovalevski, N. F.: Strateginen operaatio kotimaisen sotatieteen kategorioissa, sotahistoriallinen katsaus, ss. 3–8.

Коломоец, Ф.Г.: Системный анализ: методологический и содержательный аспекты, Военная мысль, № 4, 2006, <http://dlib.eastview.com/browse/doc/9699985>, 5.7.2013, suom. Kolomoets, F. G.: Systeemianalyysi: metodologiset ja sisällölliset aspektit, Vojennaja mysl', ss. 63–70.

Кондратьев, Александр: Нужна ли информационная революция в армии?, Военно-промышленный курьер, № 48, 10.12.2008, <http://dlib.eastview.com/browse/doc/19395285>, 7.8.2013, Kondratjev, Aleksandr: Tarvitaanko armeijassa informaatioteknistä vallankumousta?, Voенno-promыshlennyj kurier, s. 10.

Конюхова, Ксения: Уроки литературы по-новому: Вместо «Медного всадника» - рассказ о случае кроликов?, Комсомолская правда, 24.1.2013, <http://www.kp.ru/daily/26020/2941592/>, 15.6.2013, suom. Konjuhova, Ksenja: Kirjallisuuden tunnit uudella tavalla: Vaskiratsastajan sijaan kertomuksia parittelevista kaneista, Komso-molskaja Pravda, 24.1.2013. – Venäjällä suosituksset kouluissa luettavasta kirjallisuudesta valmisteleе Venäjän opetusakatemia (Российская Академия образования). Vuodesta 2007 alkaen kouluissa on klassikoiden sijasta luettu myös kiisteltyä nykykirjallisuutta, joista jutussa mainitaan muun muassa Viktor Pelevin. Jutussa kerrotaan duuman edustajien vastustavan ajatusta, että klassikot kuten Puškinin Vaskiratsastaja, joutuisivat antamaan tilaa nykykirjallisuudelle.

Кочетков, А.Н.: К вопросу об истории, текстологии и библиографии «Науки побеждать» А. В. Суворова, *Суворовский сборник*, Академия наук, Москва, 1951, suom. Kotšetkov, A. N.: Kysymykseen A. V. Suvorovin Voittamisen taidon historiasta, tekstologiasta ja bibliografiasta, ss. 157–182.

Кутахов, П.: Применение ВВС во фронтовых наступательных операциях, *Военно-исторический журнал*, № 6, 1977, suom. Kutahov, P.: Ilmavoimien käyttö rintamien hyökkäysoperaatioissa, *Voenno-istoritšeski žurnal*, ss. 30–39. – Pavel Kutahov toimi sodan aikana hävittäjälentäjänä Leningradin ja Karjalan rintamalla ja eteni sodan jälkeen Neuvostoliiton ilmavoimien komentajaksi. Kutahovin artikkeli on hyvä tiivistelmä rintamailmavoimien kehittämisestä sodan aikana.

Лавров, Антон: Потери российской авиации в Пятидневной войне с Грузией в августе 2008 года, *Танки августа*, Сборник статей, под ред. М. С. Барабанова, Центр анализа стратегий и технологий, Москва, 2009a, <http://cast.ru/news/?id=405>, 16.7.2013, suom. Lavrov, Anton: Venäjän ilmavoimien tappiot viisipäiväisessä sodassa Georgian kanssa elokuussa, *Elokuun panssarit*, artikkelikokoelma, toim. M. S. Barabanov, ss. 109–117. – Teos on saatavissa myös englanniksi, ranskaksi ja saksaksi käännettynä, <http://www.cast.ru/book/>, 16.7.2013.

Лавров, Антон: Хронология боевых действий между Россией и Грузией в августе 2008 года, *Танки августа*, Сборник статей, под ред. М. С. Барабанова, Центр анализа стратегий и технологий, Москва, 2009b, <http://cast.ru/news/?id=405>, 16.7.2013, suom. Lavrov, Anton: Sotatoimien kulku Venäjän ja Georgian välillä elokuussa 2008, *Elokuun panssarit*, artikkelikokoelma, toim. M. S. Barabanov, ss. 43–84. – Teos on saatavissa myös englanniksi, ranskaksi ja saksaksi käännettynä, <http://www.cast.ru/book/>, 16.7.2013. Лавров, Lavrov (2009b)

Левицкий, Н. А.: Полководческая деятельность товарища Сталина, *Военная мысль* № 10/1939, Levitški, N. A.: Toveri Stalinin toimet sotapäällikkönä, *Vojennaja mysl'*, ss. 2–49. – Pitkässä artikkelissa esitellään Stalinin toimintaa Venäjän sisällissodan rintamilla. Viimeisenä väliotsikkona on Suorovia mukaillen: Stalinilainen voittamisen oppi.

Левшин, В.И.; Неделин, А.В.; Сосновский, М.Е.: О применении ядерного оружия для деэскалации военных действий, *Военная мысль*, № 3, 1999, <http://dlib.eastview.com/browse/doc/2449543>, suom. Levšin, V. I.; Nedelin, A. V.; Sosnovski, M.E. Ydinaseiden käyttö sotilaallisen eskalaation estämisessä, *Vojennaja mysl'*.

Ленин, В.И.: Война и революция, teoksessa *Полное собрание сочинений*, том 32, Издательство политической литературы, Москва, 1969a, suom. Lenin, V. I.: Sota ja vallankumous sarjassa Täydelliset kootut teokset, osa 32, ss. 77–102. – Luento 14(27).5.1917.

Ленин, В.И.: Задачи отрядов революционной армии, teoksessa *Полное собрание сочинений*, том 11, Издательство политической литературы, Москва, 1969d, suom. Lenin, V. I.: Vallankumouksellisen armeijan osastojen tehtävät, sarjassa Täydelliset kootut teokset, osa 11, ss. 339–343. – Teksti on kirjoitettu 3.(16).10.1905 konkreettiseksi ohjeeksi vuoden 1905 vallankumoukselliseen liikehdintään.

Ленин, В.И.: Советы постороннего, teoksessa *Полное собрание сочинений*, том 34, Издательство политической литературы, Москва, 1969b, suom. Lenin, V. I.: Sivulli-

sen neuvoja, sarjassa Täydelliset kootut teokset, osa 34, ss. 382–384. – Kirjoitus julkaistiin Pravdassa 8(21).10.1917 nimimerkillä Посторонний (Sivullinen).

Ленин, В.И.: Социализм и война, отношение РСДРП к войне, teoksessa *Полное собрание сочинений, том 26*, Издательство политической литературы, Москва, 1969с, suom. Lenin, V. I.: Sosialismi ja sota, Venäjän sosiaalidemokraattisen työväenpuolueen suhtautuminen sotaan, sarjassa Täydelliset kootut teokset, osa 26, ss. 311–350. – Kirjoitus ilmestyi vuonna 1915 geneveläisen Sosiaali-Demokraatti-lehden erillisenä liitteenä.

Литовкин, Виктор: Куделина не хочет быть стрелочником, Независимая газета, № 80, 17.4.2009, http://www.ng.ru/politics/2009-04-17/3_kartblansh.html, 1.11.2010, Litovkin, Viktor: Kudelina ei halua olla teloittaja, Nezavisimaja gazeta.

Литовкин, Виктор: Академики анализируют реформу, Дискуссии военных ученых о путях развития армии и флота, их готовности к войнам XXI века, Независимое военное обозрение 1.2.2013, http://nvo.ng.ru/realty/2013-02-01/1_reform.html, 1.2.2013, suom. Litovkin, Viktor, Akateemikot analysoivat uudistusta, sotatieteilijöiden keskustelua armeijan ja laivaston kehityspoluista ja valmiudesta 22-vuosisadan sotiin, Nezavisimaja gazeta.

Лябик, И.П.: Полевые уставы, *Большая советская энциклопедия, том, 20, третье издание*, издательство "Советская Энциклопедия", Москва, 1975, suom. Ljabik, I.P.: Kenttäohjesäännöt, Suuri neuvostoliittolainen tietosanakirja, kolmas painos, osa 20, s. 180.

Маганов, В.Н.: Формы и способы применения группировки войск (сил) в вооруженных конфликтах и локальных войнах, *Военная мысль*, № 2, 1996, suom. Maganov, V. N.: Joukkoryhmittymien (voimien) käyttö aseellisissa konflikteissa ja paikallisissa sodissa, *Vojennaja mysl'*, ss. 20–24.

Махонин, В.А.: Вооруженные конфликты: понятия, классификация, причины возникновения, *Военная мысль*, № 9, 2009, <http://dlib.eastview.com/browse/doc/22579581>, 5.7.2013, suom. Mahonin, V.A.: Aseellisten konfliktien käsite, luokittelu ja ilmaantumisen syyt, *Vojennaja mysl'*, ss. 3–15.

Мацуленко, В.: Развитие оперативного искусства в наступательных операциях, *Военно-исторический журнал*, № 10, 1967, suom. Matsulenko, V.: Operaatiotaidon kehitys hyökkäysoperaatioissa, *Voenno-istoritšeski žurnal*, ss. 39–53.

Мелтюхов, М.И.: Репрессии в красной армии: итоги новейших исследований, *Отечественная история*, № 5, 1997, suom. Meltjuhov, M. I.: Puna-armeijan vainot: uusien tutkimusten yhdistelmä, *Otetšestvennaja istorija*, ss. 109–125.

Меннинг, Брюс, В.: Тяжело в учении – легко в походе, <http://www.reenactor.ru/ARH/PDF/Menning.pdf>, 3.9.2012. käännös artikkelista Menning, Bruce W.: Train Hard, Fight Easy: the Legacy of A. V. Suvorov and His "Art of Victory".

Меньшиков, В.А.: Уроки и выводы из войны в Ираке, *Военная мысль*, № 7, 2003, <http://dlib.eastview.com/browse/doc/5161091>, 10.7.2013, suom. Menšikov, V. A.: Irakin sodan opetuksia ja johtopäätöksiä, *Vojennaja mysl'*, ss. 70–78.

Минобороны России к 2015 году будет готово к сетцентрическим войнам, РИА Новости 14.7.2010, http://ria.ru/defense_safety/20100714/254721404.html, 6.8.2013,

suom. Puolustusministeriö on vuoteen 2015 mennessä valmis verkstokeskeiseen so-dankäyntiin, RIA Novosti -verkkosivu.

Михайлов, Андрей: Пятидневная война: итог в воздухе, Воздушно-космическая оборона № 1 (44), 2009, <http://vko.ru/DesktopModules/Articles/ArticlesView.aspx?tabID=320&ItemID=269&mid=2893&wversion=Staging>, 16.7.2013, suom. Mihailov, Andrei: Viisipäiväinen sota: Yhteenveto ilmassa, Vozdušno-kosmitšeskaja oborona.

Михайлов, Виктор: Многозначительный сценарий ”ЗАПАД-2009”, Независимое военное обозрение, № 31, 4.9.2009, <http://dlib.eastview.com/browse/doc/20569929>, 2.8.2013, suom. Mihailov, Viktor: Zapad-2009-harjoituksen monimerkityksellinen ske-naario, Nezavisimoje voennoje obozrenije.

Михневичъ, М.П.: Суворов – стратег, Суворов в сообщениях профессоров Николаевской академии генерального штаба, Типо-Литография А. Е. Ландау, С.-Петербург, 1900, <http://adjutant.ru/suvorov/niksbornik00.htm>, 9.4.2012, suom. Mih-nevitš, M. P. Suvorov – strategi, Suvorov Nikolain yleisesikunta-akatемian opettajien esityksissä, ss. 16–35. – Suvorovin kuoleman 100-vuotismuistojuhlan juhla-julkaisuun sisältyvä professori kenraalimajuri Mihnevitšin artikkeli.

Муров, Евгений Алексеевич: О роли специальной связи и информации в решении задач государственного управления, <http://federalbook.ru/files/SVAYZ/saderzhanie/Tom%205/I/Murov.pdf>, 14.2.2013, suom. Murov, Jevgeni Aleksejevitš: Erityisviestijär-jestelmien roolista valtiollisen johtamisen tehtävien ratkaisemisessa. – Vuodelta 2010 peräisin oleva artikkeli on ilmestynyt teoksessa Федеральний справочник сязь и массовые коммуникации в России, suom. Liittovaltiollinen käsikirja Venäjän viesti-ja joukkotiedotusjärjestelmistä. Artikkelissa käsitellään Venäjän erikoisviesti- ja in-formaatiojärjestelmien käyttöä valtion johtamisessa. Kirjoittaja on armeijankenraali ja Venäjän federaation turvaamispalvelun (FSO) johtaja.

Мухин, Владимир: Законотворческие сюрпризы Анатолия Сердюкова, Независимое военное обозрение, № 4, 5.2.2009, <http://dlib.eastview.com/browse/doc/21258537>, suom. Muhin, Vladimir: Anatoli Serdjukovin lakialuovat yllätykset, Ne-zavisimoje voennoje obozrenije, s. 5.

Мясников, Виктор: Пять постулатов Главковерха, Независимое военное обо-зрение, 3.10.2008, http://nvo.ng.ru/concepts/2008-10-03/1_5postulativ.html, 12.10.2008, suom. Mjasnikov, Viktor: Ylipäällikön viisi teesiä, Nezavisimoje voennoje oboz-renije.

Осипов, К.: А.В. Суворов, Военная мысль № 4/1938, suom. Osipov, K.: A. V. Suvo-rov, ss. 68–82. – Osipovin ensimmäinen Suvorovia käsittelevä artikkeli, jolla aloitettiin Suvorovin tunnetuksi tekeminen Neuvostoliitossa.

Петрушевский, А.: Генералиссимус князь Суворов, Не числом, а умением! Военная система А.В. Суворова, Военный университет, Русский путь, Москва, 2001, <http://www.rp-net.ru/pdf/rvs/Suvorov.pdf>, 3.9.2012, suom. Petruševski, A.: Gene-ralissimus, ritari Suvorov, ss. 127–181.

Пичугин, Василий: Кто вы, маршал Жуков?, Наследник, № 6, 2008 http://www.naslednick.ru/archive/rubric/rubric_103.html, 25.3.2013, suom. Pitšugin, Vasili: Mikä olette miehiänne, marsalkka Žukov?, ss. 10–15. – Vasili Pitšugin haastatte-

lee Aleksei Isajevia otsikkon teemasta ortodoksisen nuorisolehden (*Naslednik, Perillinen*) artikkelissa.

Поздравляем юбиляра к 90-летию И. Н. Воробьёва, Военная мысль, № 6, 2013, <http://dlib.eastview.com/browse/doc/27601464>, 5.7.2013, suom. Onnittelut vuosipäivänä, I. N. Vorobjov 90-vuotta, Vojennaja mysl', ss. 3–10. – Vojennaja mysl' - lehden tuotteliaan kirjoittajan kenraalimajuri Ivan Vorobjovin syntymäpäivän kunniaksi kirjoitettu artikkeli.

Потехина, Анна: На боевое дежурство заступить!, Красная Звезда, № 224, 2.12.2011, <http://dlib.eastview.com/browse/doc/26321574>, 2.8.2013, suom. Potehina, Anna: Siirtykää taistelupäivystykseen! Krasnaja zvezda.

Потехина, Анна: Что предстоит военной науке?, Красная звезда, 28.01.2013, <http://redstar.ru/index.php/newspaper/item/7117-что-предстоит-военной-науке>, 4.2.2013, suom. Potehina, Anna: Mitä sotatieteellä on edessään? Krasnaja zvezda.

Путин, Владимир: Президент России: Военная акция против Ирака это большая политическая ошибка, *Парламентская газета*, №1181(550), 21.03.2003, suom. Putin, Vladimir: Venäjän presidentti: Sotilaallinen toiminta Irakia vastaan on suuri poliittinen virhe, *Parlamentskaja Gazeta*. – Presidentti Putinin julkilausuma Venäjän liittokokouksen virallisessa lehdessä. Venäjän liittokokous on Venäjän parlamentti, joka jakautuu liittoneuvostoon ja valtioduumaan.

Путин: Парад на Красной площади никому не угрожает, <http://www.pravda.ru/news/society/05-05-2008/266568-putin-0/>, 11.5.2013, suom. Putin: Paraati Punaisella torilla ei uhkaa ketään, Pravda. – Vuoden 2008 voitonpäivän juhlintaan liittyvä sanoma-lehtiartikkeli, jossa lainattiin presidentti Vladimir Putinin lausuntoa.

Пушкин, А.С.: «Медный всадник», Собрание сочинений А. С. Пушкина в десяти томах, Том третий. Поэмы, сказки, Государственное издательство Художественной Литературы, Москва, 1960, <http://rvb.ru/pushkin/01text/02poems/01poems/0795.htm>, 16.6.2013, suom. Puškin, Aleksandr: ”Vaskiratsastaja”, Puškinin valitut teokset, osa 3, runoja ja satuja, ss. 284–300.

Ржешевский, О.А.: Последний штурм: Жуков или Конев, Мир истории, №5, 2001, <http://militera.lib.ru/research/rzheshevsky1/index.html>, 19.3.2013, suom. Ržeševski, O. A.: Viimeinen rynnäkkö: Žukov vai Konev. – Professori Oleg Ržeševski (s. 1924) on venäläinen historiatieteen tohtori, joka on työskentelee edelleen Venäjän ja Neuvostoliiton tiedeakatemiassa. Osa artikkelista on julkaistu käännöksenä kuusi vuotta aikaisemmin yhdysvaltalaisessa The Journal of Slavic Military Studies julkaisussa, ks. Rzheshovsky (1995). Artikkelin venäjänkielisessä verkkoversiossa on kuvattu myös Stalinin harhauttava vastaus Eisenhowerin sähköeseen 1.4.1945. Verkkoversiossa ei ole sivunumerointia.

Сабурова, Ольга: «Платон» не должен быть больше «Ленина». БРЭ правдивей БСЭ?, *Собеседник*, 20.3.2006, № 107, suom. Saburova, Olga: ”Platon ei saisi olla Leniniä suurempi. Onko Suuri venäläinen tietosanakirja paikkansapitävämpi kuin Suuri neuvostoliittolainen tietosanakirja? Sobesednik-lehti. – Artikkelin on saatavissa myös Suurta venäläistä tietosanakirjaa toimittavan kustannusyhtiön verkkosivulta. http://www.greatbook.ru/press/item_001_sobesednik.html, 22.1.2013.

Свистков, Б.Л.: Организация воинских железнодорожных перевозок в современных условиях, *Военная мысль*, № 3, 2002, <http://dlib.eastview.com/browse/doc/4188213>, 1.8.2013, suom. Svistkov, B. L.: Sotilaallisten rautatiekuljetusten järjestäminen nykyaikaisissa olosuhteissa, *Vojennaja mysl'*, ss. 36–39.

Серебрянников, В.В., Карноухов, В.А.: Воспитывать историей, *Военно-исторический журнал*, № 7, 1989, suom. Serebjannikov, V. V. ja Karnouhov, V. A.: Kasvataminen historialla, *Voenno-istoritšeski žurnal*, ss. 41–49.

Соколов, В.В. Кавецкий, В.П. Махонько, В.П.: Состояние и проблемы организации воинских железнодорожных перевозок, *Военная мысль*, № 7, 2012, <http://dlib.eastview.com/browse/doc/27602174>, 1.8.2013, suom. Sokolov, V. V., Kavetski, V. P., Mahonko, V. P.: Sotilaallisten rautatiekuljetusten järjestämisen tilanne ja ongelmat, *Vojennaja mysl'*, ss. 59–63.

Соловьёв, Вадим: Военная реформа 2009–2012 годов, Полное собрание сочинений Минобороны на заданную тему, Независимое военное обозрение, № 44, 12.12.2008, <http://dlib.eastview.com/browse/doc/19331371>, 1.8.2013, suom. Solovjev, Vadim: Vuosien 2009–2012 sotilas uudistus, Puolustusministeriön kootut teokset kyseisestä aiheesta, *Nezavisimoje voennoje obozrenije*.

Сопельняк, Борис: Будёновка – любимый головной убор красноармейцев, Вечерняя Москва, 16.2.2010, <http://www.vmdaily.ru/news/2010/02/16/budenovka-lyubimij-golovnoj-ubor-krasnoarmejtsev-90200.html>, 17.7.2013, suom. Sopelnjak, Boris: Budjonnovka – puna-armeijalaisen lempipäähine, *Vetšernaja Moskva*.

Сталин, И.В.: Речь товарища И.В. Сталина на предвыборной собрании избирателей Сталинского избирательного округа г. Москвы 11 декабря 1937, *Военная мысль* № 8–9, 2.1.1938, suom. Stalin, J. V.: Toveri J. V. Stalinin puhe Moskovin kaupungin Stalinin äänestysalueen vaaleja edeltävässä äänestäjien kokouksessa 11.12.1937, ss. 3–7.

Суворов, А.В.: Автобиография, Чтениях в императорском обществе истории и древностей российских» за 1848 г. № 9, <http://www.adjudant.ru/suvorov/suvorov01.htm>, 13.9.2012, suom. Suvorov A. V.: Omaelämäkerta. ss. 534–552. – Tämä Suvorovin vuonna 1786 omaelämäkerta on julkaistu ensimmäisen kerran vuonna 1848 Venäläisen keisarillisen historiallisen yhteisön julkaisussa ja sittemmin myös erillisenä kirjana.

Суворов, А.В.: Заметки, продиктованные генерал-майору И.И. Прево де Люмиану с оценкой международной военно-политической обстановки и стратегическим планом войны против Франции, Не числом, а умением! Военная система А.В. Суворова, Военный университет, Русский путь, Москва, 2001d, <http://www.rp-net.ru/pdf/rvs/Suvorov.pdf>, 3.9.2012, suom. Suvorov, A. V.: Kenraalimajuri I. I. Prevo de Lumianille saneltuja huomioita kansainvälisen poliittisen tilanteen arvioimisesta ja strategisista suunnitelmista Ranskan vastaisessa sodassa, ss. 73–75.

Суворов, А.В.: Наставления, приказы, инструкции, рапорты, письма, Не числом, а умением! Военная система А.В. Суворова, Военный университет, Русский путь, Москва, 2001a, <http://www.rp-net.ru/pdf/rvs/Suvorov.pdf>, 3.9.2012, suom. Suvorov, A. V.: Määräyksiä, käskyjä, ohjeita ilmoituksia ja kirjeitä, ss. 31–98.

Суворов, А.В.: Наука побеждать, Не числом, а умением! Военная система А.В. Суворова, Военный университет, Русский путь, Москва, 2001с, <http://www.rp-net.ru/pdf/rvs/Suvorov.pdf>, 3.9.2012, suom. Suvorov, A. V.: Voittamisen , ss. 24–30.

Суворов, А.В.: Основы военной системы А.В. Суворова, Не числом, а умением! Военная система А.В. Суворова, Военный университет, Русский путь, Москва, 2001е, <http://www.rp-net.ru/pdf/rvs/Suvorov.pdf>, 3.9.2012, suom. Suvorov, A. V.: Su-
vorovin sotilaallinen järjestelmä, ss. 421–596. – Artikkelin kirjoittajaa ei ole merkitty lähteeseen.

Суворов, А.В.: Полковое учреждение, Не числом, а умением! Военная система А.В. Суворова, Военный университет, Русский путь, Москва, 2001b, <http://www.rp-net.ru/pdf/rvs/Suvorov.pdf>, 3.9.2012, suom. Suvorov, A. V.: Rykmentin säädös, ss. 17–23.

Суворов, А.В.: Приказы и инструкции Суворова по обучению австрийской армии в 1799 году, Суворов и его наука побеждать, Возрождение, Москва 2000, под. ред. Головин, Н. Н.: http://militera.lib.ru/science/golovin_nn01/index.html, 20.3.2012, suom. Suvorov, A. V. Suorovin käskyt ja ohjeet Itävallan armeijan koulutukselle vuonna 1799, ss. 90–96.

Тихонов, Александр: Полигон XXI века, Красная Звезда, № 101, 14.6.2013, <http://dlib.eastview.com/browse/doc/32197054>, 7.8.2013, suom. Tihonov, Aleksandr: 21-vuosisadan ampuma-alue, Krasnaja zvezda, s. 4.

Треть частей РВСН приведена в боевую готовность в ходе полевых занятий, РИА Новости, 16.7.2013, http://ria.ru/defense_safety/20130716/950046366.html, 16.7.2013, suom. Kolmasosa strategisten ohjusjoukkojen joukko-osastoista on asetettu taisteluvalmiuteen kenttäharjoitusten yhteydessä, Ria Novosti.

Третьяк, А.В.: Военная академия Генерального штаба Вооруженных Сил Российской Федерации: история и перспективы, Военная мысль, № 11, 30.11.2012, <http://dlib.eastview.com/browse/doc/28342252>, 15.5.2013, suom. Tretjak, A. V.: Venäjän asevoimien yleisesikunta-akatemia: historia ja tulevaisuudennäkymät, ss. 3–11. – Kirjoittaja toimi Venäjän asevoimien yleisesikunta-akatemian johtajana (2012–2013).

Троцкий, Лев: Военная доктрина или мнимо-военное доктринерство, Политическое Управление Петроградского военного округа, Петроград, 1922, http://swetschin.narod.ru/others/Trotskii_L_Military_Doctrine_or_Pseudo-military_Doctrinarism.PD, 16.3.2012, suom. Trotski, Lev: Sotilasdoktriini vai valesotilaallista doktrinointia.

Тухачевский, М.Н.: Новые вопросы войны, Избранные произведения, В 2-х т, Воениздат, Москва, 1964с, <http://militera.lib.ru/science/tuhachevsky/index.html>, 5.1.2011, suom. Tuhatševski M. N.: Sodan uudet kysymykset, julkaistu teoksessa: Valitut teokset, osa 2, ss. 179–197.

Тухачевский, М.Н.: Военные планы нынешней Германии, Избранные произведения, В 2-х т, Воениздат, Москва, 1964а, <http://militera.lib.ru/science/tuhachevsky/index.html>, 5.1.2011, suom. Tuhatševski, M. N.: Nykyisen Saksan sotilaalliset suunnitelmat, julkaistu teoksessa: Valitut teokset, osa 2. ss. 233–239.

Тухачевский, М.Н.: О новом Полевом уставе РККА, Избранные произведения, В 2-х т, Воениздат, Москва, 1964е, <http://militera.lib.ru/science/tuhachevsky/index.html>, 5.1.2011, suom. Puna-armeijan uudesta kenttäohjesäännöstä, julkaistu teoksessa: Valitut teokset osa 2, ss. 245–259.

Тухачевский, М.Н.: Обучение войск, Избранные произведения, В 2-х т, Воениздат, Москва, 1964d, <http://militera.lib.ru/science/tuhachevsky/index.html>, 5.1.2011, suom. Tuhatševski, M. N.: Joukkojen koulutus, julkaistu teoksessa: Valitut teokset, osa 1, ss. 93–105.

Тухачевский, М.Н.: Поход за Вислу, Избранные произведения, В 2-х т, Воениздат, Москва, 1964f, <http://militera.lib.ru/science/tuhachevsky/index.html>, 5.1.2011, suom. Tuhatševski, M. N.: Sotaretki yli Veikselin, julkaistu teoksessa: Valitut teokset, osa 1, ss. 114–168.

Тухачевский, М.Н.: Предисловие к книге Г. Дельбрюка «История военного искусства в рамках политической истории», Избранные произведения, В 2-х т, Воениздат, Москва, 1964g, <http://militera.lib.ru/science/tuhachevsky/index.html>, 5.1.2011, suom. Tuhatševski, M. N.: Esipuhe G. Deldbrjukin kirjaan sotahistoria poliittisen historian puitteissa, julkaistu teoksessa: Valitut teokset, osa 2, ss. 116–146. – Käännös ja esipuhe ovat ilmestyneet ensimmäisen kerran vuonna 1930.

Тухачевский, М.Н.: Предисловие к книге Дж. Фуллера «Реформация войны», Избранные произведения, В 2-х т, Воениздат, Москва, 1964h, <http://militera.lib.ru/science/tuhachevsky/index.html>, 5.1.2011, suom. Tuhatševski, M. N.: Esipuhe J. Fullerin kirjaan The Reformation of War, julkaistu teoksessa: Valitut teokset, osa 2, ss. 147–157. – Fullerin teoksen venäjänkielinen käännös ja esipuhe ovat ilmestyneet ensimmäisen kerran vuonna 1931.

Тухачевский, М.Н.: Стратегия национальная и классовая, Избранные произведения, В 2-х т, Воениздат, Москва, 1964b, <http://militera.lib.ru/science/tuhachevsky/index.html>, 5.1.2011, suom. Tuhatševski, M. N.: Kansallinen ja luokkastrategia, julkaistu teoksessa: Valitut teokset, osa 1, ss. 31–50.

Тухачевский, М.Н.: Тактика и обучение, Избранные произведения, В 2-х т, Воениздат, Москва, 1964i, <http://militera.lib.ru/science/tuhachevsky/index.html>, 5.1.2011, suom. Tuhatševski, M. N.: Taktiikka ja koulutus, julkaistu teoksessa: Valitut teokset, osa 1, ss. 285–306.

Фрунзе, М.В.: Единая военная доктрина и красная армия, *Избранные произведения*, Военное издательство народного комиссариата обороны союза ССР, Москва, 1940а, suom. Frunze, M. V.: Puna-armeijan yhtenäinen sotilaallinen doktriini, teoksessa Valitut teokset, ss. 19–36. – Julkaistu Armija i revoljutsija -lehden ensimmäisessä numerossa vuonna 1921.

Фрунзе, М.В.: Фронт и тыл в войне будущего, *Избранные произведения*, Военное издательство народного комиссариата обороны союза ССР, Москва, 1940b, suom. Frunze, M. V.: Tulevaisuuden rintama ja selusta, teoksessa Valitut teokset, ss. 69–78. – Julkaistu Na novyh putjah -julkaisussa 1925.

Хачатрян, А.О.: Перевозка войск железнодорожным транспортом, *Военная мысль*, № 1, 1995, suom. Hatšatryan, A. O.: Joukkojen siirrot rautatiekuljetuksilla, *Vojennaja mysl'*, ss. 23–32.

Ходаков, Игорь: Дело "Весна" – или почему сталин уничтожил русское офицерство, *Военно-промышленный курьер* № 4 2010, 3.2.2010, <http://dlib.eastview.com/browse/doc/21249276>, 28.6.2012, suom. Hodakov, Igor: Vesna-juttu – eli miksi Stalin tuhosi venäläisen upseerikunnan.

Храмчихин, Александр: Армию ломают через колено, *Независимое военное обозрение*, № 38, 24.10.2008, <http://dlib.eastview.com/browse/doc/19098434>, 19.8.2013, suom. Hramtšykhin, Aleksandr: Armeijan polvet murskataan, *Nezavisimoje voennoje obozrenije*, s. 1.

Цыганок, А.Д.: Уроки и выводы из войны в Ираке, *Военная мысль*, № 8, 2003, <http://dlib.eastview.com/browse/doc/5256376>, 10.7.2013, suom. Tsyganok, A. D. Irakin sodan opetuksia ja johtopäätöksiä, *Vojennaja mysl'*, ss. 75–80.

Чупахин, В., Докучаев, А.: Армии выстояла в испытаниях и способна развернуть полномасштабную реформу, *Красная Звезда* № 131, 11.6.1993, <http://dlib.eastview.com/browse/doc/3369225>, 24.7.2013, suom. Tšupahin, V. ja Dokutšaeв A.: Armeija on kestänyt kokeen ja kykenee täysimittaiseen uudistukseen, *Krasnaja zvezda*. – Presidentti Jeltsinin puhe asevoimien johdolle.

Шрамченко, А.: Роль командира в управлении войсками, *Армейский сборник*, No. 1, 2012, <http://dlib.eastview.com/browse/doc/26679724>, 11.9. 2012, suom. Šramtšenko, A.: Komentajan rooli joukkojen johtamisessa, *Armeiski sbornik*, ss. 14–16.

Штаб Сухопутных войск определил угрозы России по основным направлениям, *РИА Новости*, 24.9.2009, http://ria.ru/defense_safety/20090924/186304827.html, 23.2.2013, suom. Maavoimien esikunta määritteli Venäjän sotilaalliset uhat pääsuuntien mukaisesti, *RIA Novosti*.

Штеменко, С.М.: Как планировалась последняя кампания по разгрому гитлеровской Германии, *Военно-исторический журнал*, № 5, 1965, suom. Štemenko, S. M.: Miten viimeinen sotaretki hitleriläisen Saksan tuhoamiseksi suunniteltiin, *Voенno-istoritšeski žurnal*, ss. 56–72.

Яров, С. В.: Владимир Триандафиллов и его дело, *Новый Часовой*, № 6-7/1998, Петербург, 1998, suom. Jarov, S. V.: Vladimir Triandafillov ja hänen tapauksensa, *Novyi Tšasovoi*, ss. 320–329.

2.7 Lehdet

Армейский сборник (*Armeiski sbornik*), vuosikerrat 1997–2013. – *Armeiski sbornik* (*Armeijan kokoelma*) on 1993 Venäjän asevoimien julkaisu, joka on ilmestynyt nykyisellä nimellään vuodesta 1993 alkaen. Sen edeltäjä on neuvostoaikainen *Vestnik*. Lehti käsittelee kaikkien puolustushaarojen taktiikkaa ja operaatiotaitoa.

Военная мысль (*Vojennaja mysl'*), vuosikerrat 1918–1941, 1990–2013. – *Vojennaja mysl'*, suom. Sotilaallinen ajattelu, on Neuvostoliiton ja Venäjän puolustusministeriön vuodesta 1918 julkaisema sotilasteoreettinen aikakauslehti. Julkaisu on vasta vuodesta

1989 alkaen ollut vapaa julkiseen levitykseen⁵. Tästä huolimatta Maanpuolustuskorkeakoulun kirjaston kokoelmassa on lehden numeroita vuoden 1941 kesäkuuhun saakka, jonka jälkeen seuraavat saatavissa olevat numerot ovat vasta vuodelta 1990. Vuoden 1993 lehdistä on saatavilla vain puolet julkaistuista numeroista, jotka ovat MPKK:n kirjaston vastaanottoleimojen perusteella saatu hankituksi vasta vuoden 1995 joulukuussa. Lehti ilmestyi vuoteen 1993 saakka 12 kertaa vuodessa, jonka jälkeen ilmeisesti taloudellisten ongelmien takia supistui lehden numeroiden määrä yhdeksään numeroon vuonna 1994, ja vuosina 1995–2002 kuuteen numeroon. Vuonna 2003 palattiin 12 numeron julkaisumäärään.

Военно-исторический журнал (Vojenno-istoritšeski žurnal), vuosikerrat 1961–2013. – Puolustusministeriön julkaisema Vojenno-istoritšeski žurnal on nimensä mukaisesti sotahistoriallinen aikakauslehti, jonka julkaisu on aloitettu vuonna 1939. Sodan jälkeen lehteä ei julkaistu ennen vuotta 1959, ja siksi monissa lähteissä mm. lehden omissa mediatiedoissa vuoteen mainitaan 1987 saakka lehden julkaisun alkaneen vasta 1959. Lehden venäjänkieliset verkkosivut ovat osoitteessa <http://history.milportal.ru>.

2.8 Sosiaalinen media

Conversion between Julian and Gregorian calendars, http://en.wikipedia.org/wiki/Conversion_between_Julian_and_Gregorian_calendars, 26.2.2012.

Rutracker.org – Venäläinen vertaisverkkopalvelu, josta jaetaan bit-torrent-tiedostostoja, joiden avulla käyttäjät voivat ladata ja jakaa materiaalia internetin välityksellä. Jaossa on myös sotahistoriallista digitoitua arkistomateriaalia.

Wikipedia, englannin-, suomen- ja venäjänkieliset versiot <http://en.wikipedia.org/wiki/>, <http://ru.wikipedia.org/wiki/> <http://fi.wikipedia.org/wiki/> viittausajankohtien mukainen versiot. – Olen käyttänyt Wikipediaa viite- ja henkilötietokantana, sanakirjana sekä vapaasti käytettävissä olevien wikimedia-lisenssillä julkaistujen kuvien ja karttojen etsimiseen. Wikipedia on mielestäni hyödyllinen tutkimuksen *apuväline*. Tutkimuksen lähteenä sen ongelmana on kirjoittajien anonyymisyys ja suppeus. Moniin muihin sosiaalisen median lähteisiin verrattuna, sen kollektiivisen kirjoittamisen toimintatavassa yksittäisen tekijän virheelliset väittämät korjataan nopeasti. Ohjeiden mukaisesti laadituissa wikipedia-artikkeleissa on viitetietoja, joiden avulla voi löytää aihetta laajemmin käsittelevien lähteiden pariin. Wikipedian monikielisyys mahdollistaa sen käytön nopeasti lisääntyvän uudissanaston sanakirjana. Monikielisyys mahdollistaa myös kirjoittajien erilaisten näkökulmien ja käyttämän lähteistön havainnoimisen.

Ножкин, Михаил: Под Ржевом, <http://rshew-42.narod.ru/song.html>, 9.5.2013, suom. Nožkin, Mihail: Rževin alueella. – Mihail Nožkinin (s. 1937) Rževin taisteluihin osallistuneelle isälleen omistama laulu. Laulusta on saatavissa youtuben tai sen venäläisessä vastineessa ru.tuben kanavilla useita videoilla tehostettuja versiota, joiden joukossa myös Nožkinin 75-vuotispäivänään esittämä tulkinta.

Суворов (фильм), [http://ru.wikipedia.org/wiki/Суворов_\(фильм\)](http://ru.wikipedia.org/wiki/Суворов_(фильм)), 23.2.2013, suom. Suvorov (elokuva). – Wikipedian artikkeli Suvorov-elokuvasta.

⁵ VES (2007), ss. 134–135.

2.9 Muut julkaistut lähteet

About.com French Language -portaali, <http://french.about.com>, 22.2.2013.

ARTO, Kansalliskirjaston kotimainen artikkeliviitetietokanta, <https://arto.linneanet.fi/index.html>. – Viitetietokantaan rekisteröidään tiedot 400 jatkuvasti ilmestyvästä aikakauslehdestä. Aineistoa on kattavasti 1990-luvun alusta alkaen.

”Dropshot” – American Plan for War with the Soviet Union, 1957, <http://www.all-worldwars.com/Dropshot%20-%20American%20Plan%20for%20War%20with%20the%20Soviet%20Union%201957.html>, 30.4.2013. – Yhdysvaltain vuonna 1949 laatima suunnitelma ydinsodasta Neuvostoliittoa vastaan 1957. Suunnitelman olemassaoloon viitattiin neuvostoliittolaisissa lähteissä jo 1980-luvulla.

Ekaterina Beloblotskaya ja Julia Knyazkova: Digital Dissertations Library of Russian State Library, Aleksanteri instituutin e-luento: Workshop: Enhancing access to resources for Russian AND East European studies, 20.11.2012.

Europaeus, Mikko: Lappeenrannan museon vuonna 2007 järjestetyn Suvorov-näyttelyyn verkkosivusto, http://www3.lappeenranta.fi/museot/verkkonayttelyt/Suvorov/pages/Suvorovin_arvoituksellinen_identiteetti.html, 14.9.2012.

Gaisma, <http://www.gaisma.com/en/>, 18.12.2012 – Gaisma (eli valo latviaksi) on Matti Tukiaisen ohjelmoima verkkopalvelu, josta ovat saatavissa maailmanlaajuiset paikkakunnittain esitetyt auringon nousu- ja laskuajat sekä hämärän alkamis- ja päättymisajat.

Internet movie database <http://www.imdb.com/>. – Verkkopalvelu, johon on taltioitu elokuvien ja televisio-ohjelmien julkaisutietoja.

Internet-haut 15.2.2013 operaatio Jupiter – Operaatio Jupiteria koskevien tietojen haku Google, Yandex ja Ixquick-hakukoneilla. Haun tulokset ovat hallussani.

MacEachin, Douglas: Predicting the Soviet Invasion of Afghanistan: The Intelligence Community's Record, CIA, 2002, <https://www.cia.gov/library/center-for-the-study-of-intelligence/csi-publications/books-and-monographs/predicting-the-soviet-invasion-of-afghanistan-the-intelligence-communitys-record/predicting-the-soviet-invasion-of-afghanistan-the-intelligence-communitys-record.html>, 8.3.2012.

MOT Kielitoimiston sanakirja, <https://mot.kielikone.fi/mot/puolustusvoimat/netmot.exe?motportal=80>. – Kotimaisten kielten keskuksen ja Kielikone Oy:n sähköinen suomen kielen sanakirja, joka on käytettävissä puolustusvoimien asianhallintajärjestelmään (PVAH) ja Maanpuolustuskorkeakoulun FUNET-verkkoon liitetyiltä tietokoneilta. Sanakirjan aineisto perustuu Kotimaisten kielten keskuksen vuonna 2004 julkaisemaan Kielitoimiston sanakirjaan, jota on uudistettu vuonna 2008.

Pietarilaisen Aleksanteri Nevskin luostarin verkkosivusto, <http://lavra.spb.ru>, 21.2.2013.

Pietarin valtiollisen Suvorov-museon verkkosivusto <http://www.suvorovmuseum.spb.ru>, 26.2.2013.

Suomen kääntäjien ja tulkkien liiton verkkosivusto, J. A. Hollo palkitut <http://www.sktl.fi/toiminta/palkinnot/j-a-hollo/palkitut/>, 9.4.2013.

Suomen kielen lautakunta 2005 suositus: Suhuäänteiden š ja ž merkintä vierasnimissä <http://www.kotus.fi/index.phtml?s=558>, 12.10.2012.

Uppsala Universitet, Department of Peace and Conflict Research, UCDP/PRIO Armed Conflict Dataset, v.4-2013, 1946–2012 http://www.pcr.uu.se/research/ucdp/datasets/ucdp_prio_armed_conflict_dataset/, 9.7.2013. – Uppsalan yliopiston rauhan ja konfliktitutkimuksen laitoksen jatkuvasti päivittyvä luettelo aseellisista konflikteista. Luettelo julkaistaan vuosittain osana SIPRI:n vuosikirjaa.

Архив журналов, Ежемесячный журнал, Министерства Обороны Союза ССР, За-
рубежное военное обозрение, http://www.warstar.info/arhiv_voen_obozrenie.html,
suom. Kuukausittain ilmestyneen Neuvostoliiton puolustusministeriön julkaisun ulko-
maalainen sotilaskatsaus lehtiarkisto. – Yksityisin voimin ylläpidetty verkkosivusto,
jolta on saatavissa lehden numeroita vuosilta 1981–1990.

Беляев, Анатолий: Марш Суздальского полка, http://www.audiopoisk.com/track/anatolii-belaev/mp3/mar6-suzdal_skogo-polka/, suom. Beljajev, Anatoli: Suzdalin rykmentin marssi. – Tuore isänmaallisessa hengessä sävelletty marssi, jossa ylistetään Suvorovin taitoja.

Исаев, Алексей: Не так : военные тайны в архивах: запрещенные или не востребо-
ванные, Эхо Москвы 17.05.2008, toim. Сергей Вунтман <http://echo.msk.ru/programs/netak/514463-echo/#element-text>, 3.10.2012, suom. Isajev, Aleksei: Asia ei ole
näin: sotilaalliset salaisuudet arkistoissa : kiellettyjä vai eivät vain saatavissa. Aleksei
Isajevin haastattelu Eho Moskvyy (Moskovan kaiku) radio-ohjelmassa 15.5.2008

Муниципальное казенное образовательное учреждение Хлепенская основная об-
щеобразовательная школа, <http://hlepen.edusite.ru>, 6.11.2012, suom. Hlepenin kun-
nallisen yleisen yleissivistävän koulun sivustot. – sivustolla on julkaistu laaja sotahisto-
riallinen kronikka, jossa käsitellään seikkaperäisesti alueen taisteluja toisen maailman-
sodan aikana. Kronikka sisältää myös 20. Armeijan ja sen yhtymien asiakirjojen jäljen-
nöksiä.

Петров, Владимир (рег.): Сталинградская битва, Мосфильм, 1949, suom. Petrov,
Vladimir (ohj.), Stalingradin taistelu, Mosfilm, 1949. – Kaksiosaisen elokuvan en-
simmäinen osan ensi-ilta oli voitonpäivänä 9.5.1949 ja toinen osan lokakuun vallan-
kumouksen juhlapäivänä 8.11.1949. Elokuva on haettavissa you-tube-yhteisöpalvelussa
venäjänkielisellä nimellään.

Пивоваров, Алексей и Нурмамед, Сергей: Ржев: Неизвестная битва Георгия Жу-
кова, НТВ, Москва, 2009, http://www.voenvideo.ru/load/voennoe_video_smotret_onlajn/velikaja_otechestvennaja_vojna/rzhev_neizvestnaja_bitva_georgija_zhukova/12-1-0-244, 15.8.2013, suom. Pivovarov, Aleksei ja Nurnamed, Sergei: Ržev: Georgij Žukovin tuntematon taistelu. – Venäläisen NTV-televisioyhtiön dokumenttielokuva Rževin alueen taisteluista.

Ржевская битва 1941–1943 гг, <http://rshew-42.narod.ru>, 24.10.2012, suom. Rževin taistelu 1941–1943. – Rževin alueen taisteluista käsittelevä venäläinen paikallishistoria-
sivusto.

Служба внешней разведки Российской Федерации, <http://svr.gov.ru>, 2.5.2013. – Venäjän ulkomaantiedustelupalvelu SVR:n verkkosivusto. – Olen käyttänyt sivuston biografiatietoja toisen maailmansodan aikaiseen tiedustelutoimintaan osallistuneista.

Суворовское военное училище, <http://www.svu.ru>, suom. Suvorov-sotakoulu. – Venäläisten ja valkovenäläisien Suvorov-koulujen verkkosivusto.

Российская государственная библиотека, библиотека диссертаций, <http://diss.rsl.ru>, suom. Venäjän valtiollisen kirjaston väitöskirjatietokanta.

Maanpuolustuskorkeakoulu
Taktiikan laitos
PL 7, 00861 Helsinki
Suomi • Finland

Puh. +358 (0) 299 800
www.mpkk.fi

ISBN 978-951-25-2550-8 (nid.)
ISBN 978-951-25-2551-5 (PDF)
ISSN 1238-2744